

Vägskäl

43 kapitel om politik, medier och samhälle

SOM-undersökningen 2012
SOM-rapport nr 59

Lennart Weibull, Henrik Oscarsson och Annika Bergström
(red)

Redaktörer: Lennart Weibull, Henrik Oscarsson och Annika Bergström

© Författarna och SOM-institutet

Administrativ redaktör: Kerstin Gidsäter

Omslagsbild: Kip Decker, A Fork in the Road

Omslag och redigering: Henny Östlund

Tryck: Ale Tryckteam, Bohus, 2013

ISBN: 978-91-89673-27-4

ISSN: 0284-4788

ISRN: GU-STJM--59--SE

INNEHÅLL

Den tjugosjunde nationella SOM-undersökningen	9
Vägskäl Lennart Weibull, Henrik Oscarsson och Annika Bergström	11
POLITIK	
Internetröstning och sju andra demokratiförslag Henrik Oscarsson	55
Välfärdspolitik och välfärdsopinion 1986-2012: Vinster i välfärden? Lennart Nilsson	71
Kampen om socialförsäkringarna Maria Oskarson	97
OPINIONER	
Fukushimaeffekten har inte falnat Sören Holmberg	107
Fortsatt stöd för mer vindkraft Per Hedberg	119
Egenintresset i arbetsmarknadsopinionen Love Christensen och Sandra Engelbrecht	133
Svenska folket, journalisterna, monarkin Lennart Nilsson	155
Svensk presstödsopinion Jonas Ohlsson	175
Ökat motstånd mot flyktingar men starkt stöd för skäl till uppehållstillstånd Linn Sandberg och Marie Demker	193

Förändringar i alkoholopinionen Sören Holmberg och Lennart Weibull	203

SAMHÄLLE

Det viktiga institutionsförtroendet Sören Holmberg och Lennart Weibull	225

Fallet för forskningsförtroendet fortsätter Sören Holmberg och Lennart Weibull	247

Svenska folket betygsätter offentliga myndigheter Sören Holmberg	257

Legitimitet gjennom prestasjon? Annelin Gustavsen, Jon Pierre och Asbjørn Røiseland	269

Privat och offentlig korruption i Sverige Monika Bauhr	281

Religiositet i Sverige Jonas Bromander	291

KULTUR, LIVSSTIL OCH KONSUMTION

Stadens kultur och tillväxt Rudolf Antoni och Charlotta Mellander	305

Arbetarklass och kulturvanor i historisk kontrast Daniel Brodén	321

Må bättre av kultur – en personlighetsfråga? Sören Holmberg, Lennart Weibull och Mattias Gunnarsson	333

Biblioteksvanor och attityder Lars Höglund	345

Tidiga läsare av e-böcker Annika Bergström och Lars Höglund	357

Om behovet av konsumtionskritik i ett konsumtionssamhälle Karin M Ekström	369
Konsumenters logistik vid matinköp Ulrika Holmberg och Johan Hagberg	387
Bilmärke, genus och personlighet John Magnus Roos	401
MEDIER OCH KOMMUNIKATION	
Mätta morgontidningar Ingela Wadbring	415
Hur läser vi den lokala morgontidningen idag? Ulrika Andersson och Lennart Weibull	425
Från kvällspress till kvällsmedia Mathias A Färdigh och Oscar Westlund	443
Attityder till nyheter på nät och papper Ulrika Andersson	457
Medieförtroende Lennart Weibull	475
KOMMUNIKATION OCH MEDIER	
Internetanvändningens kontexter Annika Bergström	493
Vem tittar på e-sport? Sebastian Lundmark och Henrik Oscarsson	507
Mobila generationer Göran Bolin	517
Nyhetsanvändning med mobil Oscar Westlund	529

Medieanvändningens vägskäl vid kris och till vardags
Marina Ghersetti och Oscar Westlund 541

Kommunikationsformer i nära relationer
André Jansson 553

SVERIGE OCH VÄRLDEN

Ett fall för EU
Sören Holmberg 567

En svensk EU-trappa
Frida Vernersdotter 583

Svensk biståndsupinion
Ann-Marie Ekengren och Henrik Oscarsson 597

Fortsatt starkt Nato-motstånd i svensk opinion
Ulf Bjereld 611

Efter Afghanistan? Försvaret, kriget och svenskarna
Karl Ydén och Joakim Berndtsson 617

Med världen som erfarenhet
Lennart Weibull 631

METODREDOVISNING

Den nationella SOM-undersökningen 2012
Frida Vernersdotter 651

BILAGOR

Om författarna 689

Adresser 694

Frågeformulär 697

SOM-institutets böcker 777

DEN TJUGOSJUNDE NATIONELLA SOM-UNDERSÖKNINGEN

Vägskaäl är den 59:e publikationen från SOM-institutet vid Göteborgs universitet sedan den blygsamma redovisningen av den första nationella SOM-undersökningen hösten 1986. Boken bygger på resultat från och analyser av den nationella SOM-undersökningen från hösten 2012. 2012 års undersökning genomfördes med fyra riksrepresentativa urval på vardera 3 000 slumpmässigt valda personer i åldern 16-85 år. Undersökningarna som är att betrakta som fyra editioner av samma studie innehåller delvis gemensamma frågor samtidigt som varje studie har en viss profil, t ex politik, medier och välfärd. Fältarbetet genomfördes huvudsakligen under september och oktober 2012. Ansvarig för datainsamlingen har varit *Kinnmark Information* med Magnus Kinnmark som fältledare. Närmare uppgifter om uppläggning och genomförande samt analyser av likheter och skillnader mellan de fyra studierna finns i metoddokumentationen i bokens slut.

Vägskaäl innehåller i första hand analyser som uppdaterar trender i fråga om *Samhälle*, *Opinion* och *Massmedia*, de tre huvudområden som sedan starten 1986 stått i centrum för SOM-institutets undersöknings- och analysverksamhet. Uppläggningen är i huvudsak densamma som i tidigare års redovisningar. Svenska folkets samhällsförtroende, synen på den offentliga sektorn, åsikter om energi och kärnkraft, synen på monarkin, biståndsoptionen, religiositeten i Sverige, kvällspressens framtid, användning av ny medieteknologi och besök på bibliotek är exempel på analyserade långtidstrender. Andra kapitel ger fördjupningar av enskilda ämnesområden som kulturens roll för hälsan, köpvanor och miljömedvetande och bilpreferenser. I *Vägskaäl* medverkar samhälls- och opinionsforskare från många olika ämnesområden och lärosäten. Varje författare svarar själv för sin tolkning av data och slutsatserna i respektive kapitel.

Samtidigt med att boken utkommer utger SOM-institutet en uppdaterad utgåva av den engelskspråkiga *Swedish Trends*, där ett antal av de centrala tidsserierna finns samlade. Dessutom publiceras ett antal specialanalyser om bland annat förtroende för Riksbanken, Säpo och Riksrevisionen samt fördjupade analyser av svenska folkets kulturvanor.

Vägskaäl är också titeln på bokens inledande översikt kapitel. Titeln anspelar på att resultatet inte alltid uppvisar ett entydigt mönster. Tvärtom går svenska folkets bedömningar ofta i lite olika riktningar. Omslagsbilden vill ge en antydning om det i nära framtid kommer att handla om att pröva alternativa vägar. I årets volym har inledande kapitlet blivit längre än tidigare. Vi har valt att lägga in analyser om bland vilka som sympatiserar med Sverigedemokraterna, partiledarpopularitet och nedgången för den svenska morgonpressen för att på det viset illustrera inte bara vägvägen utan också att vägskaäl är många.

Operativt ansvarig för den nationella SOM-undersökningen 2012 har varit biträdande undersökningsledare Frida Vernersdotter, som även svarar för metod-dokumentationen. Bokproduktionen har Kerstin Gidsäter samordnat medan Henny Östlund har ansvarat för redigering.

Dataunderlaget från tidigare SOM-undersökningar är tillgängligt för akademisk forskning och utbildning via Svensk Nationell Datatjänst (SND) vid Göteborgs universitet. De publikationer som hittills utgivits av SOM-institutet finns förtecknade längst bak i föreliggande volym. Mer information om SOM-institutet finns på institutets hemsida (www.som.gu.se).

Göteborg i juni 2013

Lennart Weibull
Seniorprofessor
Institutionen för
journalistik, medier och
kommunikation
och SOM-institutet

Henrik Ekengren Oscarsson
Professor
Statsvetenskapliga institutionen
och SOM-institutet

Annika Bergström
Docent
Institutionen för
journalistik, medier och
kommunikation
och SOM-institutet

VÄGSKÄL

LENNART WEIBULL, HENRIK OSCARSSON
OCH ANNIKA BERGSTRÖM

*Ve mig, min fot är för tung för de svindlande höga stigarna,
ve mig, som danats av mull och vars tanke är stål och sten!
Aldrig jag finner en plats bland de drömmande saliga tigarna,
aldrig min hjässa skall krönas av skådandets helgonsken.*

De närmaste plågade formuleringarna utgör en strof i författarinnan Karin Boyes dikt *Vägskäl*. Den fanns med i hennes första diktsamling *Moln* som kom ut 1922. Karin Boye var då bara 22 år gammal och dikterna präglas av en stark längtan efter fotfäste. De förmedlar en ung människas grubbel över Gud, livets brister och sin egen framtid, där klassisk vers och hymner blandas (Hägg, 2001:460)¹. Det vägskäl hon då stod inför handlade om livshållning. Skulle hon följa en profetisk kallelse eller sträva mot att bli som ett helgon? (Abenius, 1950:87f). Den dystopiska underton som karaktäriserar Karin Boyes senare författarskap anas redan i *Moln*.

Osäkerheten hos Karin Boye är präglad av tidsandan. 1920-talet är en tid av många möjligheter efter krig och depression. Men det är också en tid av ideologiska val. Kommunismen har etablerat sig i Sovjetunionen, fascismen växer till i Italien och i Tyskland finns den stora spelplanen för kampen mellan vänster och höger (Arnstad, 2013). Det är en tid av mycket osäkra vägval. Karin Boye gjorde sina val. Hon blev 1927 medlem i den socialistiska tidskriften *Clartés* redaktion. Några år senare var hon med att starta den litterära tidskriften *Spektrum*. *Spektrum* var ett idealistiskt projekt som byggde på förhoppningar ”om ett Sverige som var rationellare, rättvisare, friare” och som ansett formulera ”den svenska drömmen” (Svedjedal, 2011:12f).

Karin Boye var en av de drivande bakom *Spektrum*. I sitt skrivande följer hon den vänsterradikala linjen från *Clarté*, men distanserar sig samtidigt mot delar av vänstern genom att kritisera utopierna och betona vikten av att förstå människors villkor (Svedjedal, 2011:107ff). Hon stod samtidigt inför ett hennes livs avgörande val var när hon i början av 1930-talet började acceptera sin homosexualitet och i samband med en vistelse i Berlin även leva ut den (Abenius, 1950:201ff). Under andra hälften av 1930-talet blev hon alltmer uttalat tveksam inför de stora utopierna, vilket blir tydligt i framtidsromanen *Kallocain* från 1940 (Hägg, 2001:460f). Hon kände sig även pressad av världsläget och var ofta deprimerad (Abenius, 1950:386ff). Vid ett besök i Alingsås 1941 försvann hon och hittades några dagar senare död strax utanför staden.

Vägskäl kan lätt uppfattas som en kliché. Men den anknytning vi fann till Karin Boyes författarskap och mellankrigstiden visar att analogin med att stå vid ett vägskäl eller att välja väg blir mycket naturlig då vi ser till nya riktningar inom en rad olika områden: att bryta missbruk, att välja välfärdspolitik eller bedriva dambandy på elitnivå. USA och EU, Venezuela står alla vid vägskäl, då främst i termer av politiska beslut som ska eller bör fattas. Enskilda människor kan komma till vägskäl när vardagen inte längre fungerar som den tidigare gjort, eller när samhället och dess strukturer ändrar sig och man tvingas välja ny väg.

Ett exempel på strukturförändringar som tvingar till nya val är befolkningsutvecklingen i Sverige där åldersstrukturen väsentligt håller på att förändras. En sådan konsekvens är att befolkningen i de mest yrkesverksamma åldrarna minskar i andel. Som en följd av den förändrade åldersstrukturen ökar den demografiska försörjningskvoten, det vill säga relationen mellan antalet personer i de mest arbetsföra åldrarna och summan av befolkningen som ligger utanför detta åldersintervall, alltså barn, unga och ålderspensionärer. År 2011 fanns det 0,71 unga och gamla på varje person i arbetsför ålder. Kvoten försörjningsbördan på de arbetsföra – beräknas öka successivt de närmaste decennierna (Sveriges framtida befolkning 2012-2060, SCB, Demografiska rapporter 2012:2).

Ett annat område som för närvarande tycks stå vid ett vägskäl är den svenska skolan. Utbildningsdepartementet har initierat två utredningar, en som ska belysa eventuella effekter av kommunaliseringen på bland annat elevernas studieresultat och läraryrkets status och en om kunskapsnivån och måluppfyllelsen i grundskolan. Skolan har även varit i rampljuset under 2012 med avseende på vinstuttag i friskolor. Frågan om att återförstatliga den svenska skolan för att motverka växande skillnader mellan skolutbildningar har blivit hetare.

Vägskälen i det svenska välfärdssamhället är dock betydligt fler än så. Allt fler sektorer införlivas i valfrihetssystem och närmast står socialtjänsten står inför ett eventuellt beslut om obligatorisk lagstiftning om valfrihet.

Det stora europeiska vägskälet gäller framtiden för euron. Det handlar om hur man ska klara de ekonomiska belastningarna. Olika länder förespråkar olika vägar. Men det handlar inte bara om pengar. Nya främlingsfientliga grupperingar vinner framgång i krisens skugga och ändrar villkoren för den europeiska gemenskapen. Sådana vindar blåser inte bara i Ungern eller Frankrike utan även i Sverige.

På medieområdet står vägvalet mellan tryckt och digitalt. Morgontidningarna på papper tappar i upplaga och intresset för olika webbsajter ökar. Teknikutvecklingen och förändrade medievanor förändrar snabbt de ekonomiska förutsättningarna för mediebranschen, men vilka preferenser finns bland allmänheten – och vad betyder det för den politiska opinionsbildningen och människors intresse för och kunskaper om samhällsfrågor?

Det finns många fler exempel på områden där det finns alternativa vägar och där de ideologiska bedömningarna accentueras i opinionen. Den nationella SOM-undersökningen belyser på olika sätt hur svenska folket ställer sig inför dessa vägval.

För att få svaren på frågorna måste vi även blicka bakåt. Det är möjligt genom tids-serier som sträcker mer än ett kvartssekel tillbaka i tiden. I detta inledande kapitel är syftet att ge en övergripande bild av svenskarnas åsikter och vanor inom ekonomi, politik och medier och de vägskäl som passerats eller ligger framför oss.

Ekonomiska korsvägar

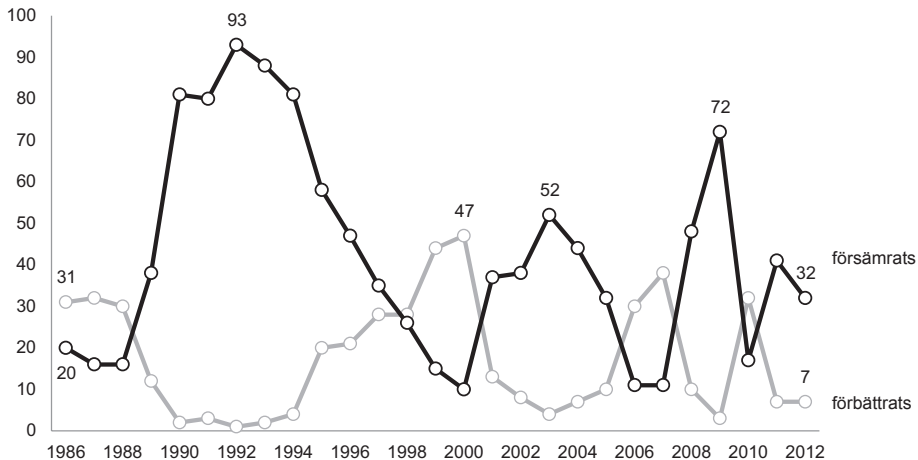
Bedömningar av den ekonomiska utvecklingen bakåt och i framåt i tiden är nyckelindikatorer för att bedöma det rådande opinionsklimatet. Både synen på den nationella och den personliga ekonomiska situationen har stor påverkan på åsikter i samhällsfrågor. Allmänhetens syn på det ekonomiska läget mäts i den nationella SOM-undersökningen med hjälp av en fråga där man får bedöma den ekonomiska utvecklingen i Sverige. Det visar sig att 32 procent hösten 2012 bedömde att ekonomin under de senaste tolv månaderna hade försämrats och endast 7 procent att den förbättrats. I jämförelse med det 2011 betyder det trots allt en svag uppgång. Visserligen var andelen som såg en förbättring på samma nivå, men andelen som ser en försämring har minskat med knappt tio procentenheter (figur 1). Trots den senare nedgången är 2012 års siffror klart lägre än 2010 då det var fler som under det gångna året som upplevt en förbättring av samhällsekonomin än som upplevt en försämring.

I ett längre perspektiv ligger allmänhetens bedömningar 2012 någonstans i mitten. Kurvorna över tid speglar i hög grad de ekonomiska konjunkturerna. Krisåren i början av 1990-talet framträder tydligt liksom åren efter IT-kraschen i början 2000-talet och bankkrisen 2008. Det går givetvis inte att göra någon prognos från svenska folkets retrospektiva bedömning år 2012. Tvärtom pekar mönstret på att det råder osäkerhet. En faktor i osäkerheten är med säkerhet den europeiska finanskrisen.

När svenskarna bedömer vad de tror om de kommande månaderna blir bilden i stort sett densamma. En dryg tredjedel (38 procent) tror att det blir sämre och 7 procent tycker sig se en förbättring. I jämförelse med 2012 är bilden något lite ljusare – då var det nästan hälften som bedömde att ekonomin skulle komma att försämrans under det närmaste året. Dessutom visar tidskurvan att bedömningarna av det ekonomiska läget var betydligt dystrare under första hälften av 1990-talet under den utdragna lågkonjunktur som följde efter bankkrisen. Även framtidsbedömningarna speglar således de ekonomiska konjunkturerna.

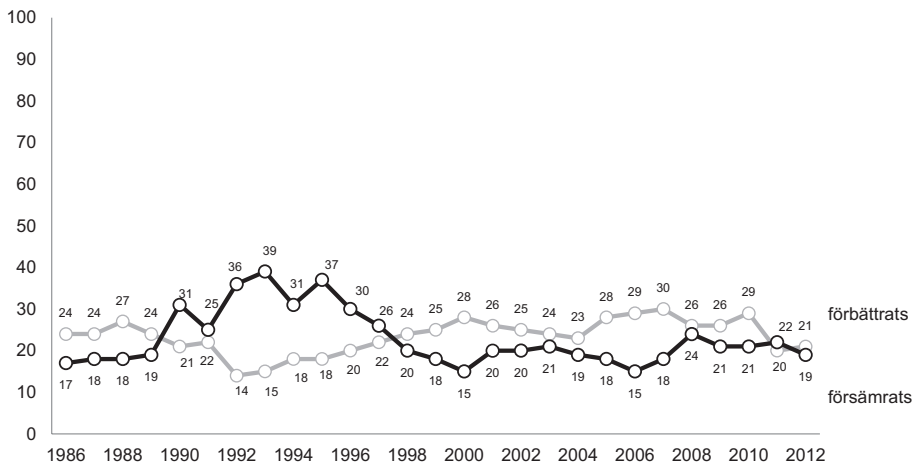
När det gäller hur olika grupper ser på samhällsekonomin 2012 finns det inga dramatiska skillnader beroende på demografiska faktorer som kön, ålder och utbildning. De yngre är dock klart mindre pessimistiska om framtiden än de äldsta – även i den yngre gruppen är det dock något fler pessimister än optimister. Högutbildade är inte lika negativa som lågutbildade. Däremot är det marginella skillnader mellan kvinnor och män och mellan arbetarhem och högre tjänstemannahem.

Figur 1 Svenska folkets bedömningar av hur den svenska ekonomin har förändrats under de senaste tolv månaderna 1986-2012 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Hur har enligt din mening (den svenska ekonomin) förändrats under de senaste tolv månaderna?". Svartalternativen som ges är "förbättrats", "förblivit ungefär densamma" och "försämrats".

Figur 2 Svenska folkets bedömningar av hur den egna hushålls ekonomin har förändrats under de senaste tolv månaderna 1986-2012 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Hur har enligt din mening (din egen ekonomiska situation) förändrats under de senaste 12 månaderna?". Svartalternativen är "förbättrats", "förbli ungefär densamma" och "försämrats".

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986-2012.

Den stora skillnad som syns har trots allt att göra med politik. Bland dem som har mycket stort förtroende för regeringen är andelen som tror att det ska gå bättre för svensk ekonomi under det kommande året 17 procent, bland dem som har mycket lite förtroende är andelen 3 procent. Skillnaden är ännu mer drastisk om vi ser andelen som tror på försämring – 25 procent bland dem som har förtroende för regeringen, 59 procent bland dem som inte har det. Det intressanta i denna jämförelse är dock att även bland dem med mycket stort regeringsförtroende är det en större andel som tror på försämring än på förbättring.

Det är ett välkänt faktum att synen på den egna hushållsekonomin inte uppvisar samma konjunkturberoende som de samhällsekonomiska bedömningarna. Under krisens år i början på 1990-talet upplevde visserligen mer än var tredje svensk (35 procent) försämringar i den egna ekonomin, men för närmare hälften skedde inte särskilt stora förändringar (figur 2). Efter 1998 fanns det bland hushållen en övervikt för förbättring i förhållande till försämring. Trenden bröts först 2011 då det var jämnt mellan förbättring och försämring, främst beroende på en relativt kraftig minskning av andelen som tycker sig ha sett en förbättring. Det är samma mönster som kvarstår för 2012, då det väger jämnt mellan förbättring och försämring.

Under hela perioden sedan slutet av 1990-talet har andelen som uppger att det inte skett någon större förändring i den egna hushållsekonomin pendlat mellan 50 och 60 procent.

Också hushållsekonomin utveckling under det kommande året bedöms av svarspersonerna i SOM-undersökningen. Inte heller här finns det några dramatiska skillnader: hösten 2012 trodde 20 procent på en förbättring, 15 procent på en försämring och två tredjedelar på att deras hushållsekonomi skulle vara ungefär densamma det kommande året. Framtidsbedömningarna reflekterar bara i mindre utsträckning samhällsekonomin. Förklaringen är att det finns betydande variationer mellan olika grupper. Exempelvis bedömer yngre, oavsett tidsperiod, att deras ekonomiska situation kommer att förbättras medan de äldre oftast tror att den egna ekonomin kommer att försämrats, bedömningar som rimligen har att göra med människors faser i livet och mindre med konjunkturen.

Förändringen i de ekonomiska bedömningarna mellan 2011 och 2012 uppvisar ett tämligen samstämmigt mönster. Det är en relativt liten skillnad mellan åren, men den skillnad som finns är det 2012 är lite mindre pessimism oavsett om vi talar om samhällsekonomin eller om hushållsekonomin.

Oro för ekonomin

En god ekonomi är för de flesta människor grunden i den sociala tryggheten. När ekonomin är orolig sprids det oro bland dem som har det mindre väl ställt. Det är bakgrunden till att de ekonomiska indikatorerna har en politisk koppling. I SOM-undersökningen 2012 ställdes därför frågor i syfte att belysa ekonomisk oro, där svarspersonerna fick bedöma hur de upplevde olika typer situationer, som exempelvis att sakna pengar vid en oväntad utgift eller att inte få tillräckligt stor pension.

Det visade sig för samtliga situationer att det fanns en relativt stor oro. Det som flest kände oro inför var att inte få en tillräckligt stor pension och att bli allvarligt sjuk. Här angav 67 respektive 63 procent att de upplevde situationen som minst ganska oroande – 30 procent som mycket oroande (tabell 1). Den lägsta andelen uppvisade alternativet Att bli arbetslös med 36 procent ganska eller mycket oroande.

Tabell 1 Oro för den egna situationen 2012 (procent)

Oro för...	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande	Summa procent	N =	Andel Balans	oroade
Att sakna pengar vid oväntad utgift	19	28	40	13	100	1529	- 6	47
Att inte få en tillräckligt stor pension	30	37	27	6	100	1529	+34	67
Att bli arbetslös	17	19	32	32	100	1467	-28	36
Att bli allvarligt sjuk	32	31	32	5	100	1531	+26	63
Att bli utsatt för brott	22	30	40	8	100	1531	+4	52

Kommentar: Frågan lyder *Om du ser till din egen situation, hur oroande upplever du själv följande inför framtiden?* Frågan har fyra svarsalternativ: "mycket oroande", "ganska oroande", "inte särskilt oroande" och "inte alls oroande". Balansen anger andelen som svarar "mycket oroande/ganska oroande" minus andelen som svarar "inte särskilt oroande/inte alls oroande".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Resultaten kan även beskrivas i form av en orosbalans – andelen som anser situationen oroande minus andelen som inte anser den oroande. Pensionsfrågan får då +34 och att bli allvarligt sjuk +26. Två situationer har en negativ orosbalans – det vill säga en större andel upplever den som mindre oroande än tidigare – och det är att bli arbetslös (-28) och att sakna pengar för en oväntad utgift (-6).

Det finns ett tydligt mönster att kvinnor överlag anser samtliga situationer som mer oroande än vad män gör (Djerf-Pierre och Wängnerud, 2013). De största skillnaderna gäller oron för att bli allvarligt sjuk som 71 procent av kvinnorna anser vara mycket eller ganska oroande, i jämförelse med 55 procent bland männen samt att sakna pengar för en oväntad utgift, där 54 procent av kvinnorna men bara 40 procent av männen uppfattar situationen som oroande. Minst är skillnaden när det gäller oron för att bli arbetslös, där motsvarande procenttal är 39 och 34. Även med kontroll för andra faktorer står det svar en skillnad mellan kvinnors och mäns bedömningar.

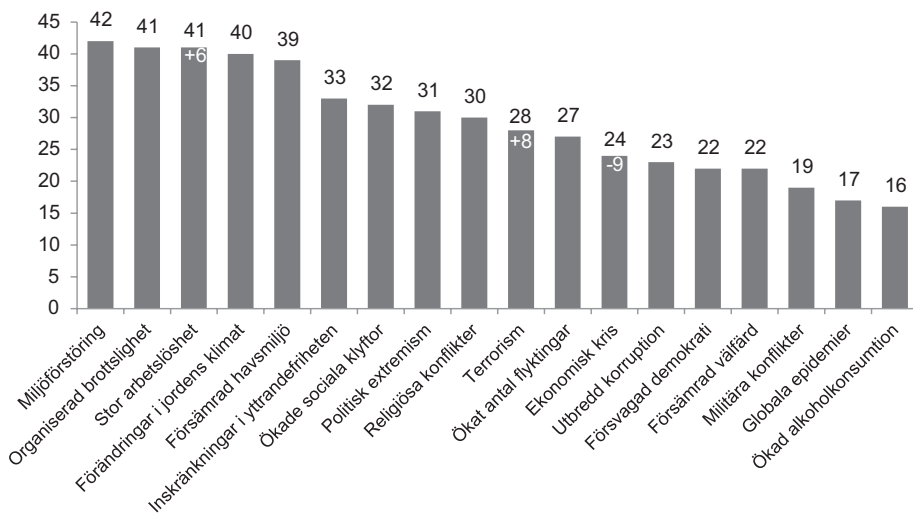
Vi kan även betrakta den upplevda ekonomiska oron med mot bakgrund av synen på hushållets ekonomi. Som väntat visar det sig att de som tror att den egna hushållsekonomin kommer att försämrans under det kommande året upplever samtliga

situationer som mer oroande än de som tror på en bra utveckling av hushålls-
komsterna i framtiden. Den största differensen gäller oron för den framtida pensio-
nen: bland dem som tror på en förbättring av hushållsekonomin anser 57 procent
storleken på den framtida pensionen ger anledning till oro, bland dem som tror
sig på en sämre hushållsekonomi är motsvarande andel 82 procent. Även att sakna
pengar för en oväntad utgift och att bli allvarligt sjuk uppvisar skillnader på över 20
procentenheter beroende på hur man ser på hushållsekonomin det kommande året.

Oro inför framtiden

För att få en bild av vad svenska folket bekymrar sig över i ett något längre perspektiv
har SOM-institutet sedan starten 1986 ställt frågor om hur oroande befolkningen
uppfattar utvecklingen inom olika samhällsområden. Frågan vi ställer gäller nu
men tar tydligt sikte på framtiden: ”Om du ser till läget idag, vad upplever du själv
som mest oroande inför framtiden?”. I figur 3 redovisas andelen svenskar som år
2012 uppgav att de upplevde läget som ”mycket oroande” på 18 olika områden.

Figur 3 Svenska folkets oro inför framtiden 2012. Andel ”mycket oroande” på 18 olika områden (procent)

Kommentar: Frågan lyder *Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?* Frågan har fyra svarsalternativ: ”mycket oroande”, ”ganska oroande”, ”inte särskilt oroande” och ”inte alls oroande”.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

De områden som människor framför allt funderar över i termer av oro är miljöområdet. Miljöförstöring, förändringar i jordens klimat och försämrade havsmiljö finns bland de fem områden där man känner mest oro. Andelen som upplever miljöförstörelsen som mycket oroande var 42 procent, vilket dock är en minskning från 2000-talets högsta värde som var 61 procent (2007). Även förändringar i jordens klimat låg klart högre 2007 med 58 procent, i jämförelse med 40 procent 2012. Den högsta siffran för något miljöområde var oron för miljöförstöring i 1986 års SOM-undersökning med 72 procent – den högsta andel mycket oroande som uppmätts i undersökningens historia (tabell 2).

Oron för organiserad brottslighet och stor arbetslöshet samlar 41 procent vardera. I båda fallen är det fråga om en ökning i förhållande till 2011, ökningen i oron för arbetslöshet – upp sex procentenheter – är statistiskt säkerställd. Andelen är något lägre än 2000-talets hittills högsta siffra på 45 procent som var ett uttryck för bankkrisen 2009. Typiskt nog kommer den högsta siffran i tidsserien från 1996 (68 procent) då den långvariga lågkonjunkturen präglade den svenska arbetsmarknaden.

Exempel på områden där svenska folket närvarande inte upplever särskilt stark oro är militära konflikter, globala epidemier och ökad alkoholkonsumtion. På dessa områden är det färre än 20 procent som menar att de är mycket oroade. Dessa områden har legat på i stort sett samma nivå; globala epidemier oroade dock något över 20 procent då den så kallade fågelinfluensan var aktuell.

Vid sidan av stor arbetslöshet är det ytterligare ett område som uppvisar en signifikant ökning mellan 2011 och 2012. Det är ökat antal flyktingar som gått från 19 till 27 procent mycket oroande 2012. Den ökade oron kan peka på en ökad främlingsfientlighet, vilket indikeras även i svaren på olika åsiktsfrågor (jfr Linn Sandberg och Marie Demkers kapitel i denna volym) men sammanhänger även med att immigration och integrationsfrågor klättrat på den politiska dagordningen mellan 2011- och 2012 (se analyser längre fram i kapitlet). På ett annat område har däremot oron minskat signifikant. Det är utbredd korruption – från 32 procent 2011 till 23 procent 2012. Det är den lägsta andelen som uppmätts inom området.

Som vi har sett är människors orosuppfattningar inte konstanta över tid. Ofta är det enskilda händelser eller händelsekedjor som bidrar till att sätta ett område i centrum för en tid. Typexemplet är oron för terrorism som ökade dramatiskt i samband med angreppet mot World Trade Center den 11 september 2001. Mellan 2000 och 2001 steg andelen mycket oroade för terrorism från 27 till 60 procent. Men det var ändå inte den största oron för terrorism som noterats. Det var istället den som visade sig i SOM-mätningen 1986, ett halvår efter mordet på Olof Palme. Oron för terrorism har gradvis minskat under de senaste tio åren. Som noterades redan i 2011 års analys var det förvånande att sprängningen i Oslo och massakern på Utøya den 22 juli 2011 – alltså bara ett par månader före det årets SOM-mätning inte satte några spår i svenska folkets oro för terrorism.

Tabell 2 Svenska folkets oro inför framtiden 1986-2012. Andel "mycket oroande" (procent)

Område	Undersökningsår																			
	1986	1992	1988	1991	1993	1994	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Nyuzism	-	-	-	-	-	-	-	56	54	55	58	-	-	-	-	-	-	-	-	-
De militära rustningarna	54	-	47	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Miljöförstöring	72	-	-	59	52	50	57	38	39	43	51	48	49	48	61	52	52	49	44	42
Organiserad brottslighet	-	-	-	-	-	-	-	-	45	47	57	49	-	38	-	-	-	47	38	41
Förändringar i jordens klimat	-	-	-	-	-	-	-	-	38	40	41	37	51	37	59	52	48	42	39	40
Terrorism	65	-	-	40	31	28	38	27	60	41	52	51	48	45	42	34	35	37	31	28
Försämrad havsmiljö	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	46	45	42	36	38	39
Stor arbetslöshet	-	-	-	56	60	48	69	18	25	39	40	-	45	25	25	39	45	36	35	41
Fattigdom i tredje världen	-	-	-	-	-	-	38	38	35	33	-	-	42	-	40	41	-	-	-	-
Politisk extremism	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31
Religiösa motsättningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29	-	-	-	26	-	27	20	30
Ökade sociala klyftor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	-	-	31	32	30	32
Utbredd korruption	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26	-	32	23
Motsättningar mellan rika och fattiga länder	28	-	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23
Ökad alkoholkonsumtion	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	-	18	-	18	-	24	19	15
Ökat antal flyktingar	-	-	-	-	38	30	30	18	20	28	28	20	24	-	28	26	23	21	19	27
Risken för ett stormaktskrig	-	-	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Stigande matpriser	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24	-	-	-	-
Ekonomisk kris	-	-	-	40	37	31	30	9	17	25	24	18	16	12	13	25	21	20	27	24
Spridning av kriget på Balkan	-	-	-	-	26	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Försvagad demokrati	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-	-	22	26	22
Naturkatastrofer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	38	18	37	-	-	26	-	-
Situationen i Ryssland	-	-	-	-	31	22	18	12	-	-	-	-	-	-	-	14	-	-	-	-
Befolkningsökningen	18	-	29	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-	-	15	-	-	-	-	-
U-båtskränkningarna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Militanta veganer	-	-	-	-	-	-	-	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Militära konflikter	-	-	-	25	-	-	-	-	-	-	-	-	20	12	18	-	16	-	21	19
Sinande oljekällor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	-	-	-	-	-	-	-
Företagens globalisering	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Globala epidemier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	-	22	20	12	17
Motorcykelgång	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ett nytt världskrig	-	-	-	-	-	-	-	-	35	26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kommentar: Frågan lyder *Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?* Frågan har fyra svarsalternativ: "mycket oroande", "ganska oroande", "inte särskilt oroande" och "inte alls oroande". - = frågan inte ställd det året.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2012.

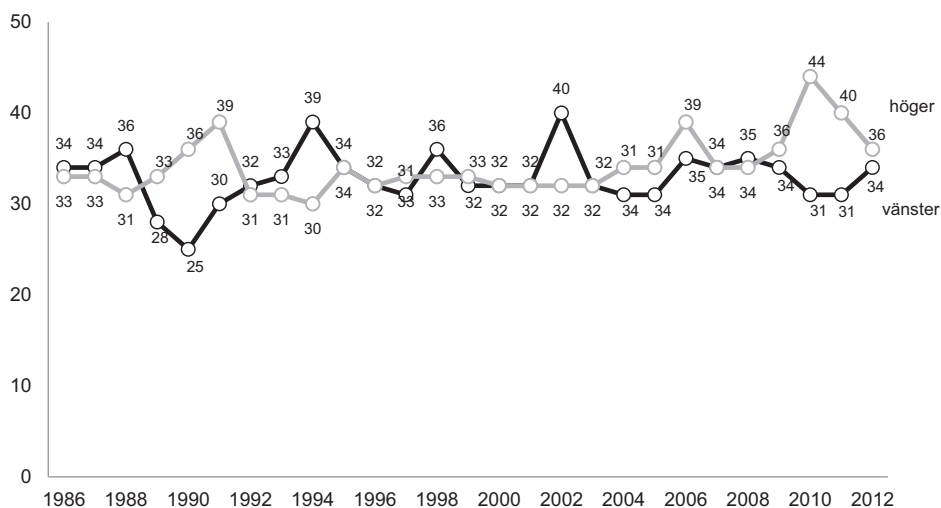
Ideologiskt vägskäl

I samband med 2010 års val blåste en kraftig högervind i Sverige. Andelen svenskar som ideologiskt placerade sig själva till höger om mitten var den högsta vi uppmätt i SOM-undersökningarnas historia, hela 44 procent (se figur 4). Sedan dess har högervinden mojnadt betydligt. Andelen svenskar som anser sig stå politiskt till höger sjönk till 40 procent hösten 2011 och har fortsatt nedåt till 36 procent 2012. De högeridentifierade har rört sig in i den stora mittenkategorin ”varken till vänster eller till höger” där en tredjedel av den svenska valmanskåren brukar befinna sig.

Därmed inte sagt att det blåser en vänstervind i Sverige. Andelen som identifierar sig till vänster har visserligen ökat något, från 31 till 34 procent mellan 2010 och 2012. Men det är för mycket sagt att det skulle handla om någon vänstermobilisering. Snarare har höger tappat sitt försprång. Och idag är det nästan lika många som identifierar sig till vänster som till höger i politiken, med ett fortsatt knappt försprång för högern. Det är i mittens rike valen avgörs, åtminstone när det gäller huruvida valen leder till en vänster- eller en högerregering.

Vänster-högerorienteringar spelar en avgörande roll för politiskt beteende såsom partival, partibytan och regeringsskiftet. När dammet från en valrörelse har lagt sig och väljarskara i lugn och ro kan sätta sig ned och analysera förklaringar till valutgången tenderar svaren att alltid bli desamma: sakfrågor som intimt sammanhänger med den klassiska vänster-högerkonflikten – jämlikhet, den offentliga roll, privatiseringar och statens inblandning i näringslivet – hade störst betydelse för väljarnas partival, i synnerhet när det gäller de viktiga blockbytena (Oscarsson & Holmberg 2013). Andra sakfrågor och åsiktsdimensioner kan visserligen vara nog så viktiga för att förklara mindre partiets fram- och tillbakagångar, såsom miljöfrågor, flykting- och invandringsfrågor och jämställdhetsfrågor. Men när det gäller de politiskt signifikanta förändringar som sätter sina spår i historien – blockbyten och regeringsskiftet – är det fortfarande de ideologiska vänster-högerkonjunkturen som framstår som viktigast både på aggregerad och på individuell nivå.

Det finns ett intressant mönster i SOM-institutets tidsserie över svenska folkets vänster-högerorienteringar: I samband med valåren syns alltid en mobilisering åt antingen vänster (1988, 1994, 1998, 2002) eller åt höger (1991, 2006, 2010). Det kan förstås diskuteras huruvida förändringarna är en orsak till eller en konsekvens av väljarnas val av partier i samband med dessa val. Hur det än är med den kausala ordningen sammanfaller våra regeringsskiftet alltid med en mobilisering av höger- eller vänstersidan (endast vid ett tillfälle, 2006, har det ägt rum en *samtidig* mobilisering av vänster- och högerväljare). Att vi står vid ett ideologiskt vägskäl är en träffande beskrivning av det aktuella läget. Endast framtiden kan utvisa om väljarna ännu en gång kan mobiliseras högerut i samband med valåret 2014 eller om den mojnande högervinden förebådar vänstervindar och ett ideologiskt väderomslag. Just nu är det närapå stiltje, 36 procent höger mot 34 procent vänster – samma läge som rådde under hösten 2009 när vi hade ett år kvar till riksdagsvalet 2010.

Figur 4 Svenska folkets ideologiska vänster-högerplaceringar 1986-2012

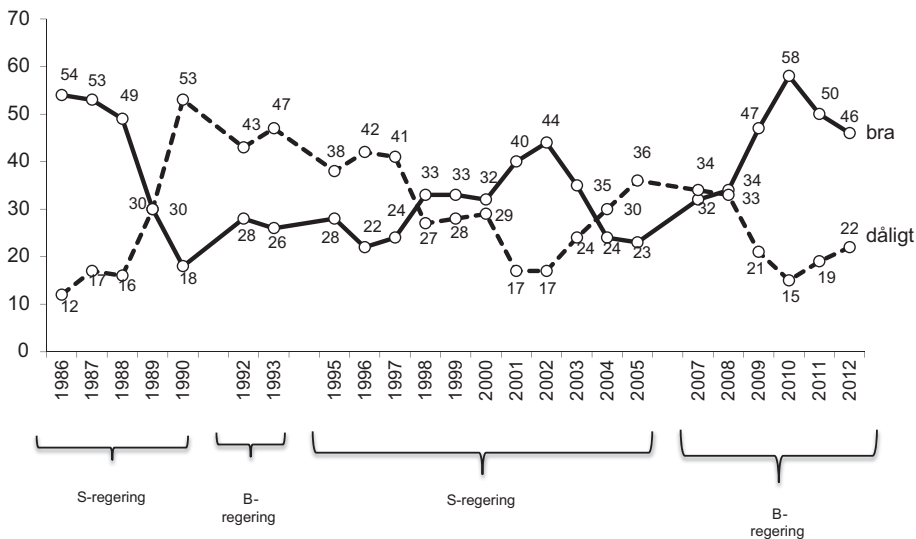
Kommentar: Frågan lyder: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?" Svarsalternativen är "Klart till vänster", "Något till vänster", "Varken till vänster eller höger", "Något till höger" och "Klart till höger".

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986-2012.

Ideologiska vindar är viktiga förklaringar till regeringsskiften. Men moderna valrörelser handlar inte bara om ideologi enbart, utan blir i allt större utsträckning ett slags förtroendekamp mellan främst de regeringsbärande partierna om vem som är dugligast på att regera. När det gäller en av våra nyckelindikatorer – *job performance* – är den sittande Alliansregeringens ställning fortsatt stark, och i en del avseenden fortfarande historiskt starkt. Ser vi till befolkningens bedömningar av hur regeringen sköter sin uppgift handlar det om ett mycket gott betyg. Hösten 2012 ansåg 46 procent av svenskarna att regeringen skötte sin uppgift mycket bra eller ganska bra (figur 5). Betyget för Alliansregeringen är lägre än rekordåret 2010 (58 procent) men fortfarande klart bättre än till exempel Persson-regeringens toppnotering 2006 (44 procent) och alltjämt i klass med det betyg svenska folket gav Carlssons 1980-talsregering åren 1986-1988 (49-54 procent). När det gäller *job performance* ger svenskarna Alliansregeringen alltså ett mycket gott betyg. Endast 22 procent av befolkningen tycker att regeringen gör ett dåligt jobb. Denna fallhöjd lär behövas. Analyser av regeringars fram- och motgångar i jämförbara demokratier visar att sittande regering behöver ligga rejält på plus hos befolkningen i inledningen till ett valår för att kunna överleva (jfr Oscarsson & Holmberg 2013). I nästa SOM-mätning hösten 2013 kommer Alliansregeringen att behöva bekänna färg. Det kan

krävas nivåer kring 53 procent (1987), 40 procent (2001) eller 47 procent (2009) för att en sittande svensk regering ska lyckas klara sig kvar vid makten.

Figur 5 Svenska folkets bedömningar av huruvida regeringen sköter sin uppgift 1986-2012 (procent)

Kommentar: De år då det ägt rum ett regeringsskifte i anslutning till SOM-institutets undersökningar (1991, 1994 och 2006) är undantagna från figuren eftersom väljarna då inte haft tillräckligt med tid för att bedöma hur den nyvalda regeringen sköter sin uppgift.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986-2012.

Det är inte bara betyget för regeringens agerande som står rejält på plus i den senaste SOM-undersökningen. Även svenska folkets förtroende för regeringen – en annan av våra nyckelindikatorer för regeringens ställning i opinionen – är starkt hösten 2012. Fyrtiotre procent uppger att de hyser ett mycket stort eller ganska stort förtroende för regeringen samtidigt som 24 procent har ett mycket lågt eller ganska lågt förtroende (se vidare Lennart Weibulls och Sören Holmbergs kapitel om samhällsförtroende i denna volym).

Partiledarpopularitet

Vid partiledarskiften står partierna inför ett av sina svåraste vägskal. Valet av ledare är ofta ett resultat av en ideologisk maktkamp mellan olika partifalanger. Valet avgör partiets ideologiska inriktning på medellång och längre sikt. På kort sikt kan partiledarens prestationer vara helt avgörande för sammanhållningen inom partiet,

för arbetet med att utveckla partiets politik och för möjligheterna att bedriva framgångsrik opinionsbildning. Partiledaren har en närmast omänsklig uppgift eftersom denne förväntas utföra topp prestationer på alla politikens arenor: hålla ordning på medlemmar och organisation på den partiinterna arenan, manövrera och koordinera sina riksdagsledamöter på den parlamentariska arenan, framstå som kunnig och förtroendeingivande på väljararenan och figurera flitigt som partiets främsta talesman på mediearenan. Är partiledaren samtidigt minister i regeringen förväntas denne enda person också vara chef för kanske hundratals tjänstemän på regeringskansliet och företräda Sverige i allsköns internationella sammanhang.

En grundförutsättning för att partiledare skall kunna göra en skillnad för sitt parti i samband med en valrörelse är att han eller hon är väl känd bland väljarna. Ska partiledaren kunna bidra positivt till partiets valresultat behöver många väljare göra en positiv bedömning av honom eller henne. För att överhuvudtaget kunna göra en bedömning av en ledare krävs att de många väljarna känner till ledaren. Kännedom är centralt. Och kändisskap följer inte automatiskt när man blir vald till partiledare. Vi vet från tidigare studier av partiledarkännedom att det kan ta lång tid för ledare att bli allmänt kända bland väljarna, särskilt för de små partiernas ledare och för miljöpartiets språkrör (Oscarsson 2008; Holmberg 2012).

Partiernas ledare är på det hela taget välkända personer. Men samtidigt är det viktigt att komma ihåg att alla partiers ledare inte är allmänt kända, framför allt inte bland yngre personer. Statsminister Fredrik Reinfeldt är inte oväntat mest välkänd: Endast 1 procent av respondenterna i SOM-undersökningen 2012 sätter ett kryss i rutan ”personen okänd för mig” när vi ber dem ange sina sympatier för Reinfeldt på en ogillar-gillarskala från -5 till +5. Kännedomen för Fredrik Reinfeldt är med andra ord 99-procentig. Bland de egna M-sympatisörerna är kännedomen 100 procent (se tabell 3).

Utmanaren om statsministerposten, socialdemokraternas nyvalde ledare Stefan Löfven, gör entré i SOM-sammanhang och når 94 procent kännedom. Socialdemokratiska ledare tenderar att vara mer kända i sina förstamätningar än de mindre partiernas ledare. Mona Sahlin nådde 99 procent i sin första mätning som s-ledare 2007 och Håkan Juholt 97 procent 2011. Orsaken till de höga premiärvärdena är förstås att det alltid blir mer exponering i medierna för de stora partiernas ledare eftersom de också är intressanta som statsministerkandidater.

Men den stora nya kändisen bland väljarna är centerpartiets ledare Annie Lööf. Hon har blivit avsevärt mer känd mellan 2011 och 2012. Andelen som känner till henne har ökat från 68 till 91 procent. Även i de egna leden har Lööf blivit mer känd, från 80 procent till 98 procent bland C-sympatisörerna. En liknande karriär fast på en lägre nivå gör Jonas Sjöstedt, vänsterpartiets ledare, som ökar sin kännedom bland väljarna från 57 till 81 procent mellan 2011 och 2012, och bland de egna V-sympatisörerna från 72 till 87 procent.

De miljöpartistiska språkrören Gustav Fridolin och Åsa Romson blir också mer kända i befolkningen. Fridolin ökar sin kännedom från 83 till 88 procent och är

idag lika känd bland befolkningen som helhet som bland Miljöpartiets egna väljare. Och Romson är känd av 74 procent hösten 2012, också det en ökning från 61 procent 2011.

Fredrik Reinfeldt står fortfarande starkt i våra popularitetsmätningar och visar endast en mycket liten förändring mellan 2011 och 2012 (från +12 till +10) (se tabell 4). Reinfeldt står alltså ännu rejält på plus bland samtliga väljare och bland de egna M-sympatisörerna är hans genomsnittliga popularitet på +36 ett mycket gott resultat. SOM-undersökningen hösten 2012 visar inga tecken på att Reinfeldts popularitet skulle vara hotad.

Tabell 3 Kännedom om partiledarna 2011 och 2012 (procent)

	Andel som känner till partiledaren			
	Bland samtliga		Bland egna partiets sympatisörer	
	2011	2012	2011	2012
Fredrik Reinfeldt (M)	99	99	100	100
Maud Olofsson (C)	98	-	100	-
Lars Ohly (V)	97	-	97	-
Håkan Juholt (S)	97	-	97	-
Stefan Löfven (S)	-	94	-	95
Göran Hägglund (KD)	94	94	100	95
Jimmie Åkesson (SD)	93	94	99	96
Jan Björklund (FP)	93	94	93	99
Annie Lööf (C)	68	91	80	98
Gustav Fridolin (MP)	83	88	87	88
Jonas Sjöstedt (V)	57	81	72	87
Åsa Romson (MP)	61	74	67	68
Anna Troberg (PP)	34	40	-	-

Kommentar: Frågan är en del i en större fråga om synen på de politiska partierna och partiledarna, där svarspersonerna för varje parti respektive partiledare får göra en bedömning på en elvagraddig skala från -5 (ogillar starkt) till +5 (Gillar starkt) med en nollpunkt (Varken gillar eller ogillar) samt för partiledarna även alternativet Personen okänd för mig. Resultaten i tabellen visar andelen svars personer som kryssat för en uppskattning mellan -5 (ogillar) till + 5 (gillar) för respektive partiledare och *inte* kryssat för svarsalternativet "Personen är okänd för mig". Procenten är beräknad bland svarande som besvarat frågan (inkl alternativet "Personen är okänd för mig"). Personer som hoppat över frågan är *inte* medtagna i analysen. Andelen "överhopp" utgör mellan 6 – 8 procent för de olika partiledarna. Antalet PP-sympatisörer i undersökningen är så få att Anna Trobergs kännedom bland dem inte kan säredovisas.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2011 och 2012.

Tabell 4 Partiledarnas popularitet – topplistan 2011 och 2012 (medeltal)

	Bland samtliga		Bland egna partiets sympatisörer	
	2011	2012	2011	2012
Fredrik Reinfeldt (M)	+12	+10	+37	+36
Stefan Löfven (S)	-	+10	-	+28
Gustav Fridolin (MP)	+4	+4	+22	+19
Jonas Sjöstedt (V)	-1	+1	+20	+34
Åsa Romson (MP)	+0	-1	+15	+13
Jan Björklund (FP)	-1	-2	+23	+23
Göran Hägglund (KD)	-3	-3	+26	+24
Håkan Juholt (S)	-3	-	+19	-
Maud Olofsson (C)	-4	-	+22	-
Annie Lööf (C)	+2	-8	+19	+17
Anna Troberg (PP)	-5	-9	-	-
Lars Ohly (V)	-10	-	+21	-
Jimmie Åkesson (SD)	-27	-22	+29	+25

Kommentar: Populariteten har mätts på en ogillar-gillar skala som varierar mellan -5 (ogillar) och +5 (gillar). De genomsnittliga popularitetsvärdena har multiplicerats med tio för att undvika decimaler i redovisningarna. Partisympati har mätts med frågan "Vilket parti tycker du bäst om?". Resultaten gäller för de svarspersoner som besvarat frågan. Piratpartiet har för få sympatisörer i undersökningen för att vi skall kunna redovisa deras uppskattning av partiledaren Anna Troberg. Partiledarna har rangordnats efter populariteten bland samtliga 2012.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2011 och 2012

Intressant med Stefan Löfvens första popularitetssiffror bland samtliga är att de totalt sett är fullt i klass med statsminister Reinfeldts (+10). Sett till popularitetssiffrorna var socialdemokraternas partiledarskifte från Juholt (-3) till Löfven (+10) alltså mycket lyckat. Löfvens popularitet är dessutom klart större än Juholts (+28 mot +19) bland de egna socialdemokratiska sympatisörerna.

På plussidan bland partiledarna 2012 återfinns också miljöpartiets språkrör Gustav Fridolin (+4) och vänsterpartiets ledare Jonas Sjöstedt (+1). Fridolin har inte förändrat sin popularitet alls, medan Sjöstedt förstärkt sin popularitet betydligt på de inre leden: Bland V-sympatisörer har Jonas Sjöstedt ökat sin popularitet från +20 till +34 mellan 2011 och 2012.

Kring nollstrecket återfinns ett antal ledare och språkrör som inte nämnvärt har förändrat sin popularitetsställning i opinionen under det senaste året – Åsa Romson, Jan Björklund och Göran Hägglund – varken bland samtliga eller bland de egna partiets sympatisörer.

Annie Lööfs popularitet har fallit kraftigt mellan 2011 och 2012, från tredje mest populära partiledare (+2) till den tredje minst populära (-8) bland samtliga på vår skala mellan -50 och +50. Fallande popularitetssiffror för partiledaren riskerar att begränsa ett partis möjligheter att vinna nya sympatisörer. Till tröst för Annie Lööf är att hennes ställning bland de egna inte visar något tecken på att försvagas, genomsnittet +17 ligger i samma härad som mätningen 2012 (+19).

De minst populära partiledarna är den mycket okända ledaren för Piratpartiet Anna Troberg (9) och Sverigedemokraternas partiledare Jimmie Åkesson (-22). Åkesson har blivit något mindre ogillad bland väljarna som helhet (från -27 till -22) samtidigt som hans ställning försvagats något bland de egna SD-sympatisörerna (från +29 till +25).

De politiska trenderna hösten 2012 ger ingen samstämmig bild av åt vilket håll opinionen är på väg. Bilden är komplex. Å ena sidan är förtroendet för regeringen ordentligt på plussidan. Den absoluta merparten av befolkningen har alltså ett mycket starkt förtroende för Alliansregeringen. Historiskt är svenska folkets betyg på Alliansregeringen att betrakta som mycket bra: 46 procent tycker att regeringen gör ett bra jobb mot 22 procent ett dåligt jobb. Å andra sidan kan vi notera ett tydligt ideologiskt väderomslag där högervinden mojnät och där det skett en utjämning mellan vänster och höger i befolkningen.

De viktigaste frågorna

I SOM-undersökningarna ställer vi ända sedan 1987 en fråga om vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem som man tycker är viktigast i Sverige idag. Frågan är tänkt att fånga in vilka saker som befinner sig högt på medborgarnas egen dagordning. Vi ställer frågan tidigt i formulären och helt öppet för att vi ska kunna få en uppfattning om vad de svarande snabbt och lätt kan återkalla från närminnet; vi vill fånga de samhällsfrågor och problem som finns mest tillgängligt i huvudet hos svenska folket. Respondenterna får möjlighet att nämna upp till tre frågor/samhällsproblem och vi kodar de öppna svaren in i kategorier.

Hösten 2012 toppades listan över viktiga samhällsproblem av frågor som rör arbetsmarknaden (se tabell 5). Trettioåtta procent av respondenterna har nämnt något som vi klassificerat som arbetsmarknadsfråga, den absoluta huvuddelen av svaren handlar om arbetslöshet och sysselsättning. På andra plats hittar vi skola- och utbildningsfrågor (24 procent) tätt följt av sjukvårdsfrågorna på tredje plats (23 procent). Arbetsmarknad, utbildning och sjukvård är samma tre i topp som hösten 2011. Så långt är dagordningen är stabil.

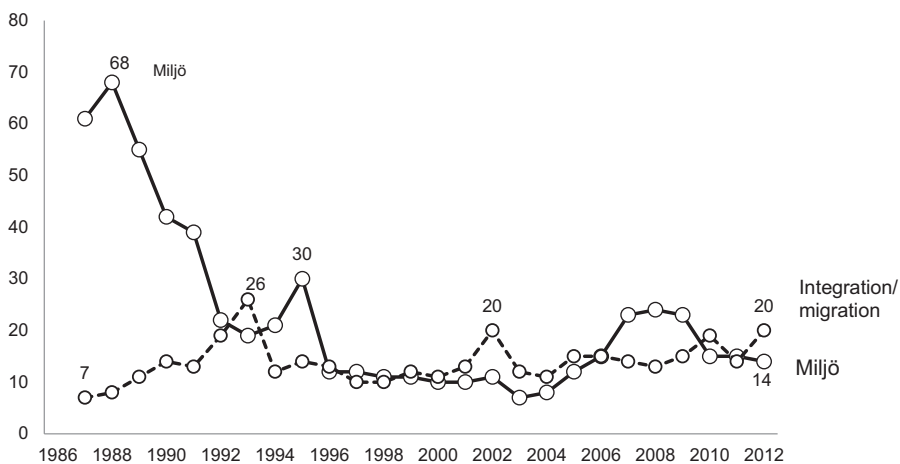
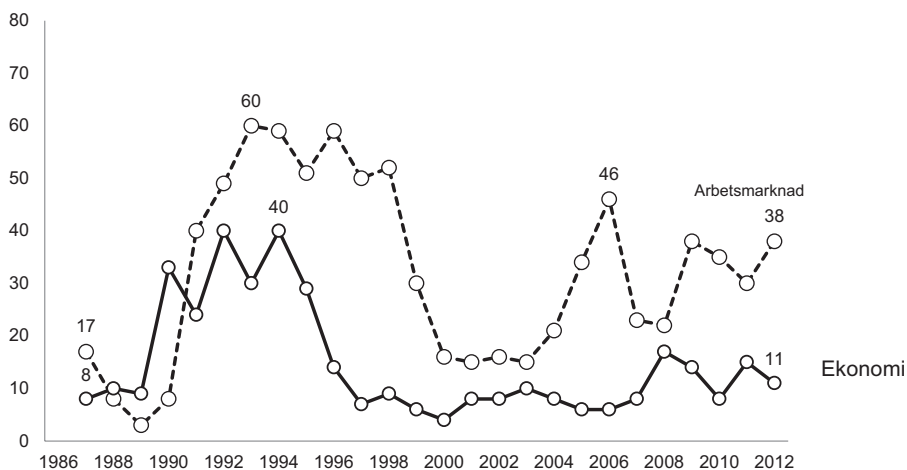
I ett längre perspektiv framträder arbetsmarknadsfrågorna som dominerande i svenskt samhällsliv. Med undantag av 1980-talsmätningarna och en period i början på milleniet har arbetsmarknadsfrågorna varit centralt placerade i människors medvetenhet om vilka samhällsproblem som är viktigast. Under 1990-talskrisen nämnde 60 procent arbetsmarknadsfrågor som viktigast (se figur 6). Valhösten

Tabell 5 Medborgarnas dagordning när det gäller viktiga samhällsproblem. Andel som nämnt samhällsproblemet 1987-2012 (procent)

Samhällsfråga	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Arbetsmarknad	17	8	3	8	40	49	60	59	51	59	50	52	30	16	15	16	15	21	34	46	23	22	38	35	30	38	
Utbildning	12	8	10	10	10	8	10	8	7	10	22	32	37	36	38	32	23	18	19	24	21	22	21	26	25	24	
Sjukvård	24	22	23	20	19	22	18	15	24	35	30	41	39	42	38	42	38	42	32	27	29	25	24	24	26	24	23
Integration/immigration	7	8	11	14	13	19	26	12	14	13	10	10	12	11	13	20	12	11	15	15	14	13	15	19	14	20	
Aldrefrågor	10	10	16	14	17	14	17	12	10	17	20	16	21	24	23	24	21	20	20	16	14	16	13	14	17	16	
Sociala frågor/problem	14	18	18	13	14	10	8	13	12	12	9	21	6	9	9	11	12	14	11	12	15	11	11	16	17	14	
Miljö/energi	61	68	55	42	39	22	19	21	30	12	12	11	11	10	10	11	7	8	12	15	23	24	23	15	15	14	
Ekonomi	8	10	9	33	24	40	30	40	29	14	7	9	6	4	8	8	10	8	6	6	8	17	14	8	15	11	
Lag och ordning	22	14	40	12	16	9	12	26	15	14	16	17	16	13	12	18	19	17	15	15	16	10	9	6	7	7	
Familjepolitik	9	10	11	11	8	9	11	8	6	7	9	9	8	10	9	11	10	9	7	7	7	7	6	6	4	5	
Skatter	6	9	14	12	6	2	2	2	2	3	5	7	5	8	7	7	6	7	9	7	9	7	5	4	5	4	
Infrastruktur	1	1	1	3	1	1	0	1	0	0	0	0	0	2	2	2	2	1	2	2	1	2	2	3	1	2	
Bostäder/byggnadsfrågor	6	7	6	5	5	3	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	2	3	2	1	1	2	2	2	1	2	
Demokrati/rättigheter	1	3	2	2	2	2	1	2	2	3	4	3	3	3	3	3	4	4	5	4	5	4	4	4	4	3	
Offentlig service/kommun/region	1	1	1	3	1	2	1	2	3	6	1	1	3	3	2	2	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Styrelseckick/politik	1	0	0	1	2	1	1	1	0	1	0	2	2	1	2	2	2	2	2	3	2	1	1	1	1	2	
Svensk utrikespolitik	3	2	2	5	2	2	2	1	3	5	3	3	3	2	2	2	2	2	2	3	1	2	1	1	2	2	
Moral/etik	4	5	3	8	7	12	9	16	7	3	2	5	4	5	5	4	8	3	2	1	1	1	1	1	1	2	
Ideologi	1	1	2	1	1	1	1	2	2	4	3	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	
EU & Internationella frågor	7	9	3	4	3	2	2	1	2	2	1	2	2	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	
Systemmissbruk	1	0	1	1	0	1	0	1	0	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	
Jordbruk/naturbruksfrågor	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	
Demografiska frågor	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	
Kultur/Fritid/idrott	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	1	
Näringsliv	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Medier	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Övrig sakfråga	3	1	2	2	1	1	1	1	1	2	2	1	3	3	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	

Kommentar: Frågan lyder "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?" Resultaten är hämtade från Rikssom-undersökningar 1986-2012. Samtliga svarande ingår i procentbasen (2012 n=6 289). Denna redovisning bygger på ett reviderat kodschema som har gjort det lättare att koda respondenternas fritextsvar in i olika kategorier. Det uppdaterade kodschemat har utvecklats av Frida Vernersdotter och Jonas Hägglund. Resultaten skiljer sig dock inte på något avgörande sätt från tidigare redovisningar av viktiga samhällsproblem från SOM-institutet (se t.ex Holmberg, Weibull & Oscarsson 2011); någon kategori har blivit omdöpt, vissa skattningar kan variera men rangordningarna består.

Figur 6 Andel som nämner frågor/samhällsproblem som rör områdena arbetsmarknad, ekonomi, intergration/migration och miljö 1987-2012 (procent)

Kommentar: Resultaten är hämtade från de nationella SOM-undersökningarna 1987-2012. Siffrorna i figurerna är hämtade från tabell 5. För detaljer, se kommentar till tabell 5.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

2006 var andelen 46 procent. Det är ingen vågad gissning att arbetsmarknadsfrågorna – jobben, sysselsättningen, arbetslösheten – kommer att vara ett tungt tema i 2014 års valrörelse.

Frågor som rör integration och immigration tog ett kliv upp från åttonde till fjärde plats på svenska folkets dagordning: andelen som nämner integration/immigration som en viktig fråga eller samhällsproblem ökade från 14 till 20 procent mellan 2011 och 2012. Utvecklingen harmonierar med Sverigedemokraternas opinionsframgångar under året och kan betraktas som en delförklaring till opinionsframgångarna: när partiets profilfrågor klättrar på dagordningen och får en mer framskjuten plats i människors bedömningar och överväganden blir det lättare för partiet att bedriva opinionsbildning, marknadsföra sin politik och göra sina positionstaganden mer kända och aktuella för medborgarna.

Från åttonde till fjärde plats kan låta dramatiskt men nivåskattningen – tjugo procent omnämningen för integration/immigrationsfrågor – är långt ifrån något rekord om vi tittar tillbaka i vår mätserie. Efter Folkpartiets förslag om att införa språktest för medborgarskap i valrörelsen 2002 hade vi en lika hög skattning, 20 procent. Och 1993, då Ny Demokrati satt i riksdagen och då vi hade stora flyktingströmmar till Sverige från inbördeskriget på Balkan, var andelen 26 procent.

Det är viktigt att komma ihåg att SOM-institutets kodning av viktiga samhällsfrågor/problem visar vad medborgarna anser är viktigt men inte vad medborgarna har för åsikter i frågorna. En närmare analys visar att omnämningen av integration/

Tabell 6 Andel som nämner integration/immigration som en viktig fråga eller samhällsproblem i olika grupper och efter inställning till flyktingmottagning, 2012 (procent)

Åsikt om förslaget "ta emot färre flyktingar i Sverige"	Samtliga	Kön		Ålder				Utb			
		Kv	M	16-29	30-49	50-64	65-85	Låg	ML	MH	Hög
Mkt bra/ganska bra (restriktiva)	30	24	35	34	32	30	25	25	30	31	34
Varken bra eller dåligt	8	9	7	14	10	7	6	5	7	9	13
Mkt dåligt/mycket dåligt (generösa)	17	20	12	26	18	13	11	6	12	18	21
Samtliga	20	22	18	25	21	19	16	15	19	21	23

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2012 års SOM-undersökning. Siffrorna anger andelen som avgivit ett svar på frågan "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?" som kan klassificeras under rubriken "immigration/integration". Inom varje cell i tabellen kan denna andel svar variera mellan 0 och 100 procent. Frågan om viktiga samhällsproblem och flyktingfrågan ställdes i alla fyra editioner av SOM-undersökningen 2012 varför det statistiska underlaget är mycket gott. Den minsta gruppen i analysen är lågutbildade som anser förslaget att ta emot färre flyktingar är ett dåligt förslag (n=173).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

immigration inte nödvändigtvis handlar om främlingsfientlighet eller kritik mot invandringspolitiken (se tabell 6). Andelen som anser att det är ett mycket bra eller ganska bra förslag att ta emot färre flyktingar i Sverige är visserligen klart högre bland de personer som nämner integration/immigration som ett viktigt samhällsproblem (66 procent) än bland personer som inte nämnt området (40 procent). Det finns alltså ett samband mellan åsikter och att nämna området. Men korrelationen mellan åsikter om flyktingmottagning och benägenhet att nämna området som ett samhällsproblem är låg (tau $b=.19$).

Bland svenskar med generösa attityder till flyktingmottagning är det 17 procent som nämner integration/immigration som en ”viktig fråga eller samhällsproblem” – alltså nära snittet för befolkningen som helhet (20 procent). Bland dem med restriktiva åsikter i flyktingfrågan är motsvarande andel 30 procent. Och bland de som saknar åsikt – som svarar ”varken bra eller dåligt” på frågan om flyktingmottagning – är andelen omnämmanden 8 procent. Det u-formade sambandet beror till en del på att personer som inte har starka åsikter i sakfrågor – oavsett vad det gäller – heller inte är lika pigga på att nämna viktiga samhällsproblem som de med mer kristalliserade åsikter i samhällsfrågor. Men det förklarar inte allt. Jämförelser bakåt i tiden visar att det finns en polarisering i frågor som rör integrations- och immigrationsfrågor: frågorna omnämns i högre utsträckning 2012 än 2011 bland *både* de generösa och de restriktiva.

Sverigedemokraterna vid vägskalet

En av de tydligaste opinionsförändringarna under 2012 var att Sverigedemokraterna stärkte sin ställning i väljaropinionen. Det handlar inte om någon dramatisk förändring, men det ökade stödet för SD väckte ändå en mycket stor och återkommande uppmärksamhet: mellan mars och oktober ökade SD sitt genomsnittliga stöd i opinionsmätningarna från omkring 6 procent – strax över sitt valresultat från 2010 – till strax över 9 procent. Under motsvarande period sjönk Miljöpartiet ungefär lika mycket i mätningarna, från ungefär 12 till 9 procent. Men det var Sverigedemokraterna som fick rubrikerna under hösten 2012, främst för opinionsframgångarna men också i samband med den så kallade järnrörsskandalen då tidningen Expressen släppte filmmaterial som visade hur tre av SDs toppolitiker under en tumultartad krogkväll i juni 2010 uttryckt sig rasistiskt och beväpnat sig med järnrör från en byggnadsställning.

Även i SOM-mätningarna syns Sverigedemokraternas ökade popularitet, även om vi i likhet med andra surveyundersökningar har en underrepresentation av SD-sympatisörer bland de svarande. Mellan hösten 2011 och hösten 2012 ökade andelen som uppger SD som sitt bästa parti från 5,2 till 7,1 procent (+1,9 procentenheter). Inte en lika stor ökning som väljarbarometern visar. Men kom ihåg att opinionsinstitutens mätningar av röstningsintention ”om det vore val idag” inte är helt jämförbara med SOM-institutets som använder sig av frågan ”Vilket parti tycker

du bäst om idag?”. Jämför vi tillbaka till valet 2010 är SDs opinionsframgångar närmare tre procentenheter, från 4,2 till 7,1 procent.

Vilka faktorer som ligger bakom Sverigedemokraternas opinionsframgångar var en av de stora frågeställningarna under opinionshösten 2012. Listan med förklaringar blev lång. Sverigedemokraternas framgångar knöts till den växande arbetslösheten där framför allt långvarig arbetslöshet långsamt ökar frustration, utanförskap och politikermissstro vilket skapar en grogrund för protest. I kölvattnet av eurokrisen upplevde Sverige en stor varselvåg under 2012 som ökade oron även bland personer som befinner sig i riskzonen att förlora sitt arbete. En ökat fokus på flyktingfrågor i samband med en ny flyktingvåg, den här gången från Syrien, nämndes också som förklaring till att flykting/invandringsfrågor klättrade på dagordningen och gjorde det lättare för SD att få gehör för sin politik och få mer svängrum för partiets opinionsbildning i en mer restriktiv hållning till flyktingar och invandrare. En annan populär förklaring var att Socialdemokraterna och Moderaterna uppfattades som alltför lika varandra och främst riktad in sig på att kommunicera politik till välbärgade medelklassgrupper som kan avgöra valet och inte på de delar av Sverige som inte mår bra. När regeringsalternativen inte är lätta att skilja åt växer utrymmet för utmanare och protestpartier att göra sig gällande.

Att förklara antiimmigrationspartiers och protestpartiers fram- och motgångar har blivit ett stort forskningsområde under det senaste decenniet. Det är givetvis svårt att pröva alla olika förklaringar på en och samma gång. Vad vi kan göra i det här sammanhanget är att detaljundersöka om det finns några befolkningsgrupper där Sverigedemokraterna har haft särskilt stora framgångar mellan hösten 2011 och 2012. Vi kan också gå tillbaka till den tidigaste mätning från vilken vi har Sverigedemokraterna särredovisade i SOM-institutets data, år 2001 (se tabell 7), för att kunna följa framväxten av SD i olika grupper.

Tidigare analyser av hur sammansättningen av Sverigedemokraternas väljare utvecklades mellan valen 2006 och 2010 (Oscarsson & Holmberg 2013) gav det överraskande svaret att SDs väljarprofil var närmast identisk de båda åren trots att partiet dubblerat sin storlek och kommit in i riksdagen. Sett till sammansättningen av SDs väljarkår tycks partiet alltså inte ha breddats alls mellan 2006 och 2010 års val; partiet mobiliserade i huvudsak samma väljargrupper att stödja dem vid båda tillfällena. Frågan är vad som hänt efter valet 2010. Har Sverigedemokraterna börjat rekrytera även från andra befolkningsgrupper, och kan denna information hjälpa oss att förklara opinionsframgångarna?

Resultaten visar att framgångarna för Sverigedemokraterna fortfarande är större bland män än bland kvinnor. Könsgapet i stödet för SD är fortfarande markant. Bland män har 9,2 procent partiet som sitt bästa parti. Motsvarande andel bland kvinnor är 5,2 procent i SOM-undersökningen 2012.

I samband med valhösten 2010 fanns ett tydligt samband mellan ålder och SD-sympati: ju äldre desto lägre sannolikhet att stödja Sverigedemokraterna. Men ålderssambandet är inte lika tydligt i resultaten från 2012. En utjämning har ägt

rum, vilket kan tolkas som att Sverigedemokraterna i närtid har nått relativt sett större framgångar bland medelålders och äldre väljare. Personer över 30 år stödjer nu Sverigedemokraterna i ungefär samma omfattning (6,5-6,9 procent). Men fortfarande finns partiets starkaste fäste bland de allra yngsta. I gruppen 16-29 år uppger 9,5 procent Sverigedemokraterna som sitt bästa parti 2012. Det är också i den yngsta åldersgruppen könsskillnaderna i SD-stöd blir som allra tydligast: var sjunde ung man 16-29 år sympatiserar med Sverigedemokraterna (14 procent). Motsvarande andel bland unga kvinnor 16-29 år är enbart 6 procent (se tabell 7).

Tabell 7 Andel svenskar som uppger Sverigedemokraterna som bästa parti efter demografi, socio-ekonomi och politiska åsikter 2001-2012 (procent)

År	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Diff 2011-2012	Diff 2010-2012
Total	0,2	0,8	0,8	0,7	0,7	2,2	2,5	4,5	3,8	4,2	5,2	7,1	+1,9	+2,9
Kvinna	0,1	0,3	0,5	0,4	0,4	1,6	1,2	3,1	2,7	2,6	3,7	5,2	+1,5	+2,6
Man	0,2	1,4	1,3	0,9	1,0	2,8	3,8	5,9	5,1	6,0	6,8	9,2	+2,4	+3,2
16-29 år	0,3	2,2	2,1	1,1	1,1	3,7	4,5	8,4	5,5	6,2	7,7	9,5	+1,8	+3,3
30-49 år	0,0	0,9	1,1	0,8	1,1	2,3	2,3	5,0	3,8	4,1	4,8	6,5	+1,7	+2,4
50-64 år	0,1	0,3	0,2	0,4	0,3	2,0	1,9	2,9	3,1	3,8	4,8	6,8	+2,0	+3,0
65-85 år	0,3	0,0	0,1	0,4	0,3	1,1	1,9	3,1	3,6	3,5	4,6	6,9	+2,3	+3,4
Kvinna 16-29 år	0,0	0,3	1,5	0,3	0,4	2,8	1,6	5,4	3,6	4,4	4,9	6,0	+1,1	+1,6
Kvinna 30-49 år	0,0	0,5	0,4	0,4	0,4	1,5	1,4	3,1	2,8	2,3	3,3	5,1	+1,8	+2,8
Kvinna 50-64 år	0,2	0,2	0,2	0,0	0,5	1,6	0,9	2,0	1,9	2,2	3,9	4,8	+0,9	+2,6
Kvinna 65-85 år	0,0	0,0	0,0	0,9	0,3	0,3	1,2	2,9	2,7	2,1	3,3	5,2	+1,9	+3,1
Man 16-29 år	0,7	4,6	2,8	2,0	2,0	4,7	8,6	12,0	7,6	8,5	11,5	14,0	+2,5	+5,5
Man 30-49 år	0,0	1,3	2,0	1,2	1,9	3,1	3,3	7,4	4,9	6,2	6,6	7,8	+1,2	+1,6
Man 50-64 år	0,0	0,4	0,2	0,9	0,2	2,5	2,8	4,0	4,4	5,4	5,8	8,7	+2,9	+3,3
Man 65-85 år	0,6	0,0	0,3	0,0	0,3	1,8	2,6	3,2	4,4	5,0	6,1	8,7	+2,6	+3,7
Låg utbildning	0,1	0,8	0,9	0,6	0,8	3,1	3,3	6,6	5,8	6,1	9,4	9,9	+0,5	+3,8
Medel utbildning	0,3	1,0	1,3	0,9	1,1	2,9	3,3	5,9	4,5	5,0	5,7	8,9	+3,2	+3,9
Hög utbildning	0,0	0,5	0,2	0,3	0,1	0,5	0,5	1,1	1,5	1,7	2,4	3,6	+1,2	+1,9
Ställning på arbetsmarknaden														
Förvärvsarbetande	0,1	0,9	1,1	0,8	0,9	2,1	2,2	4,7	3,4	3,7	5,0	6,5	+1,5	+1,8
Arbetslös/ åtgärd/utbildning	0,5	1,9	2,2	0,0	1,3	2,8	3,6	7,3	6,3	7,7	9,6	10,6	+1,0	+2,9
Bedömning av hur den personliga ekonomin kommer att förändras under kommande 12 månader														
Förbättras	0,1	1,3	1,4	0,7	0,4	2,0	3,2	6,0	3,7	5,0	3,9	7,1	+3,2	+2,1
Förblivit ungefär densamma	0,1	0,6	0,7	0,6	0,6	2,0	2,2	4,3	3,3	3,7	5,3	6,6	+1,3	+2,9
Försämras	0,4	0,7	0,9	0,7	1,8	3,3	2,1	4,1	5,5	5,8	5,9	10,3	+4,4	+4,5

Forts.

Tabell 7 Forts.

År	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Diff 2011-2012	Diff 2010-2012
Bedömning av hur Sveriges ekonomi kommer att förändras under kommande 12 månader														
Förbättras	0,0	0,6	0,6	0,0	0,0	1,6	1,6	4,8	3,2	3,5	3,6	4,6	+1,0	+1,1
Förblivit ungefär densamma	0,1	0,7	0,9	0,4	0,5	2,2	2,5	5,1	3,6	3,9	4,6	6,4	+1,8	+2,5
Försämras	0,2	0,9	1,0	1,2	1,5	2,9	3,4	4,1	4,9	9,4	6,1	8,8	+2,7	-0,6
Förtroende för svenska politiker														
Mycket/ganska stort förtroende	0,0	0,3	0,2	0,0	0,0	0,3	0,4	0,6	1,0	1,4	2,0	2,8	+0,8	+1,4
Ganska litet förtroende	0,2	0,8	0,6	0,2	0,6	1,7	2,1	5,5	4,8	6,1	5,7	9,0	+3,3	+2,9
Mycket litet förtroende	1,7	4,7	5,0	2,2	4,2	15,2	13,1	14,2	14,4	19,7	18,2	27,4	+9,2	+7,7
Subjektiv vänster-högerplacering														
Klart till vänster	0,3	0,2	0,0	0,0	0,0	0,6	0,7	1,4	1,5	1,8	1,3	2,3	+1,0	+0,5
Något till vänster	0,0	0,3	0,1	0,0	0,1	0,5	0,5	1,3	1,7	1,2	2,3	2,6	+0,3	+1,4
Varken till vänster eller till höger	0,2	0,7	1,5	0,8	1,1	5,2	4,5	8,1	6,7	7,7	8,6	13,3	+4,7	+5,6
Något till höger	0,0	0,8	0,6	0,4	0,3	1,6	1,8	4,5	2,7	3,2	4,7	5,8	+1,1	+2,6
Klart till höger	0,7	3,9	1,9	3,0	2,2	2,3	5,0	5,5	5,4	6,0	7,4	8,2	+0,8	+2,2
Inställning till förslaget "ta emot färre flyktingar i Sverige"														
Mycket bra förslag	0,8	3,3	3,3	2,2	2,7	9,3	9,3	16,4	14,1	18,8	23,1	26,4	+3,3	+7,6
Ganska bra förslag	0,0	0,0	0,1	0,1	0,3	0,9	0,5	2,4	1,8	1,9	3,4	3,1	-0,3	-1,2
Varken bra eller dåligt förslag	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,4	0,2	0,6	0,6	1,2	+0,6	+0,6
Ganska dåligt förslag	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,4	0,1	0,3	0,6	0,3	-0,3	+0,0
Mycket dåligt förslag	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	1,0	1,1	0,7	0,2	0,9	+0,7	+0,2

Kommentar: Resultaten är hämtade från de nationella SOM-undersökningarna 2001-2012. Skattningarna av SDs sympatistöd är hämtade från frågan "Vilket parti tycker du bäst om idag?" och bygger på mellan 3 071 (2006) och 5 790 svarande (2012). Sverigedemokraterna särredovisades i enkätfrågan från och med år 2008, dessförinnan fanns en svarsruta med övriga svar där respondenten själv fick skriva in vilket parti de tyckte bäst om. Låg utbildning motsvarar obligatorisk skola/grundskola. Medel utbildning motsvarar alla utbildningar som är högre än grundskola men lägre än högskola/universitet. Hög utbildning är studier/examen från högskola/universitet. För övriga frågeformuleringar, se enkäterna som finns längst bak i denna volym.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2001-2012.

I närtid, mellan 2011 och 2012, tycks Sverigedemokraterna främst ha vuxit bland medelutbildade personer (+3,2 procent), vilket är en ytterligare indikation på att SD kan ha lyckats nå nya grupper i samband med sin senaste framryckning i opinionen. Huvudmönstret kvarstår dock mycket tydligt: lågutbildade personer har en betydligt större benägenhet – i själva verket nästan tre gånger så stor – att sympatisera med SD än högutbildade personer (9,9 mot 3,6 procent).

Vi vet från tidigare att Sverigedemokraternas största procentuella framgångar mellan 2006 och 2010 års val skördades bland de arbetslösa (Oscarsson & Holmberg 2013). Motsvarande tendens kan skönjas även i analysen av partisympatier men inte lika dramatiskt. Efter valet 2010 har stödet för Sverigedemokraterna vuxit

något snabbare bland arbetslösa än bland förvärvsarbetande (+2,9 respektive +1,8 procentenheter). Men i närtid, när vi undersöker skillnaderna mellan hösten 2011 och 2012, är tillväxten faktiskt något litet högre bland förvärvsarbetande än bland personer som är arbetslösa eller befinner sig i åtgärder (+1,5 respektive +1,0 procentenheter). Förvärvsställning har dock alltså en stor betydelse för benägenheten att sympatisera med SD: gapet mellan förvärvsarbetande och arbetslösa är alltså omkring fyra procentenheter (10,6 jämfört med 6,5 procent).

Bedömningar av hur ekonomin kommer att utvecklas under de kommande 12 månaderna visar också ett samband med såväl stödet för Sverigedemokraterna (nästan alltid högre bland personer som har en dystrare syn på ekonomin) som utvecklingen av SD-sympatier mellan 2011 och 2012 (stödet ökade något snabbare bland dem med dystrare ekonomiska bedömningar). Ekonomisk trängdhet, framför allt när det gäller bedömningarna av hur den personliga ekonomin kommer att utvecklas, tycks vara en delförklaring till varför SD växer.

Den starkaste framryckningen mellan 2011 och 2012 har Sverigedemokraterna gjort i den grupp som uttrycker ett lågt förtroende för svenska politiker. Framryckningen (hela +7,7 procentenheter mellan 2011 och 2012) är särskilt anmärkningsvärd med tanke på att det är just i denna grupp låglitande personer SD har haft en stark ställning sedan tidigare. Det låga politikerförtroendet har varit en gemensam nämnare för Sverigedemokraternas väljare sedan lång tid tillbaka. Opinionsutvecklingen under 2012 stärker denna bild. Bland personer med mycket litet förtroende för svenska politiker sympatiserar 27,4 procent med Sverigedemokraterna hösten 2012.

När det gäller vänster-högerideologi har Sverigedemokraterna alltid haft ett starkare stöd bland personer som identifierar sig till höger än bland personer som identifierar sig till vänster i politiken. Så var det även 2012. Men framryckningen i opinionen under senaste året är främst bland mittenväljare. I gruppen ”varken till höger eller till vänster” har Sverigedemokraterna ökat från 8,6 till 13,3 procent mellan 2011 och 2012. En viktig förklaring till detta är – som vi såg tidigare i kapitlet – den mojnande högervinden som medfört att många väljare som tidigare stått till höger i politiken nu rör sig in mot mitten.

Att de politiska förklaringarna till Sverigedemokraternas ökade stöd har en stor tyngd märks inte minst när man undersöker inställning till flyktingmottagning. Det är bland de mest flyktingrestriktiva väljarna Sverigedemokraterna har vuxit snabbast under 2012. Bland personer som anser att förslaget att ta emot färre flyktingar är ett mycket bra förslag är andelen SD-sympatisörer hela 26,4 procent (+7,6 procent sedan valet 2010). Det råder knappast någon tvekan att Sverigedemokraterna fortfarande växer på frågan om invandring. Den elektorala responsen tyder tveklöst på att bilden av partiet som ett antiimmigrationsparti alltså kvarstår trots att partiet når nya väljare. De sympatisörer som tillkommer är i allt väsentligt sympatisörer som åsiktsmässigt står partiets tidigare sympatisörer nära. Mer av samma, alltså.

Det är alls ingen självklarhet att ett parti som en gång lyckats ta sig in i parlamentet sedan lyckas att konsolidera sig som ett riksdagsparti. Det finns bara fyra

svenska fall historiskt. Miljöpartiet kom in 1988 men misslyckades att klara sig kvar 1991. Ny Demokrati kom in 1991 men gjorde en slät figur i 1994 års val. Kristdemokraterna gjorde entré i riksdagen 1991 och lyckades klara sig kvar tack vare taktikröster 1994 med minsta möjliga marginal (4,06 procent av rösterna). Miljöpartiet återvände till riksdagen 1994 och lyckades sedan hålla sig kvar 1998 men den gången med blott fem tiondelar till godo ned till spärren. Två lyckade fall och två misslyckade fall, alltså. Sverigedemokraterna i valet 2014 blir fall nummer fem. De flesta bedömare är idag övertygade om att SD kommer att lyckas konsolidera sig som ett riksdagsparti. Förutsägelsen grundar sig i det aktuella opinionsläget för partiet och det momentum Sverigedemokraterna har haft under 2012 (och möjligen också i ett slags skräckblandad förtjusning från medier, samhällsdebattörer och forskare över fenomenet Sverigedemokraterna). Ett problem i sammanhanget är att opinionsmätningar av röstningsintention i ett tänkt riksdagsval inte visat sig vara särskilt goda prediktionsinstrument förrän vi kommer betydligt närmare ett val än vad vi befinner oss idag. Hjärtefrågans plats på valrörelseagendan och resultatet av opinionsbildningen i frågor som rör immigration/integration torde vara avgörande för Sverigedemokraternas möjligheter att konsolidera sig som ett riksdagsparti 2014.

Medier vid viktigt vägskäl

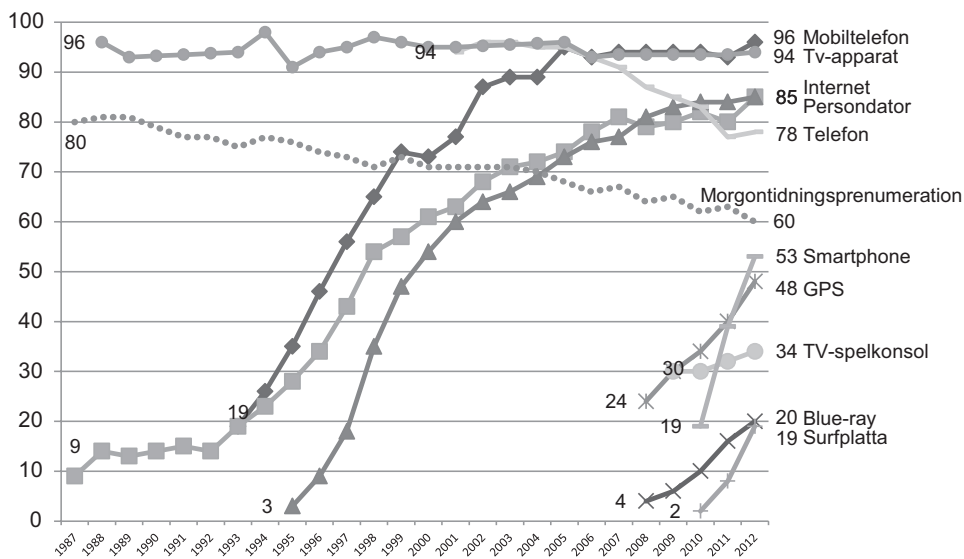
Sedan 1990-talet pågår en av de största omdaningsprocesserna någonsin inom medieområdet. Det svenska traditionella medielandskapet med en stark dagspress och en stark public service inom radio och tv har på ett par decennier i grunden förändrats. Förändringen har skett i några steg. Det första steget var 1990-talets kommersialisering, då privata kanaler tilläts inom radio och television, det andra steget var den begynnande digitaliseringen som innebar att de traditionella medierna erbjöds på nya plattformar och det tredje och pågående steget då surfplattor och smartphones har blivit ett slags nya medier, även om det innehåll de förmedlar i stor utsträckning kommer från traditionell press, radio och tv (Hadenius m fl, 2011).

Genom förändringarna i mediasystemet har svenska folket ställts inför en rad vägskäl. Det har funnits många nya möjligheter att pröva, låt vara att innehållet inte alltid har uppvisat samma mångfald som tekniken. Utmärkande för Sverige kan sägas vara det stora intresset att ta till sig den nya teknologin (figur 7). Det är tydligt att både mobiltelefonen, nätanslutningen och smartphone är tekniker med en exceptionellt snabb tillväxtkurva. Personatorna expanderade inte med samma hastighet, men när ökningen väl kom igång gick det förhållandevis snabbt.

Det kan diskuteras vad det är som ligger bakom svenskarnas intresse att så snabbt ta till sig nya medietekniker. Nya innovationer får ofta spridning i välbekanta mönster. Flera olika teoretiska ansatser visar på betydelsen av olika faktorer för att spridningen ska ta fart och för att den ska bli bred. Innovationens attribut och karaktär samt också sociala normer och individuella faktorer likväl som upplevd användbarhet, enkelheten i användning och institutionella ramar som underlättar spridningen

har visat sig vara viktiga (t ex Rogers 1995). Frivillighetsgraden är också avgörande för spridningskurvan och takten (se t.ex. Venkatesh och Davis 2000), liksom den kontext spridningen äger rum i (Zhou 2008).

Figur 7 Tillgång till några olika medietekniker i svenska hushåll 1987-2012 (procent av befolkningen)

Kommentar: Frågan lyder *Har du för närvarande tillgång till något av följande i ditt hushåll?.* Svarsalternativen är *Ja*, *Nej* samt *Vet inte*.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1987-2012.

En viktig faktor bakom expansionen var troligen att Sverige på ett mer övergripande plan får betraktas som ett högteknologiskt samhälle. Redan den vanliga telefonen hade en snabb tillväxt i Sverige i jämförelse med många andra länder (Gustafsson, 1987). 1990-talets vilja att ta till sig ny teknik i hushållet måste betraktas mot bakgrund av att de flesta förvärvsarbetande svenskar redan befann sig i miljöer som präglades av ny teknik. Det var lätt att flytta över erfarenheterna till hushållet. Typiskt var också att personer utanför arbetsmarknaden, exempelvis pensionärer, kom på efterkälken. Till detta kom att tekniken som något modernt och nytt i sig kan vara förknippad med symbolvärden. Den kan vara attraktiv om man t.ex. vill markera sin position gentemot andra människor och i byggandet av den egna identiteten och imagen (Moores 1993; Rogers 1995).

Det är viktigt att tillägga att inte alla medietekniker får någon större spridning. Skälen till detta kan variera. Tekniken kanske helt enkelt inte uppfyller kraven på

att vara enkla, nödvändiga, användbara etc. Vissa tekniker sprids till många under lång tid, men ersätts så småningom av andra. Exempel på detta är videobandsspelaren som ersätts av DVD-spelare, vilken nu också sannolikt är på väg att ersättas av nedladdad eller strömmad film från nätet. Det finns emellertid fortfarande gott om videospelare i svenska hushåll. Toppen noterades runt millennieskiftet då ca 85 procent av hushållen hade en videospelare, men fortfarande 2011 var det över 40 procent som hade en sådan (Mediebarometer 2012, 2013). Vi behåller alltså i stor utsträckning gamla medietekniker när nya träder in på arenan. Detta inte minst beroende på att det är funktionen snarare än tekniken vi är ute efter och endast långsamt flyttar vi över funktionen till ny teknik.

Andra former hinner ersättas innan spridningen ens tagit någon större fart. Här kan exempelvis nämnas mp3-spelare. Mp3 utgjorde tidigare dels ett filformat för ljud, dels en uppspelningsapparat för detta filformat. I takt med utvecklingen av mobiltelefoner som läser mp3-format ersattes snabbt uppspelningsapparaten av mobilen.

Lokala landsvägar och digitala motorvägar i medielandskapet

För de gamla medierna innebar förändringarna i medielandskapet till en början relativt lite. Visserligen tappade Sveriges Television efter hand en stor del av sin publik till andra kanaler, medan den privata radion i ganska liten utsträckning påverkade publikens intresse för Sveriges Radios kanaler (Hujanen m fl, 2013). P4-lyssnandet har förvisso gått ner något, men det finns inget samband med tillkomsten av de privata radiokanalerna. Eftersom de senare också har tappat är det snarast troligt att nedgången har att göra med starten av andra typer av musiktjänster som exempelvis Spotify (Mediebarometern 2012, 2013)

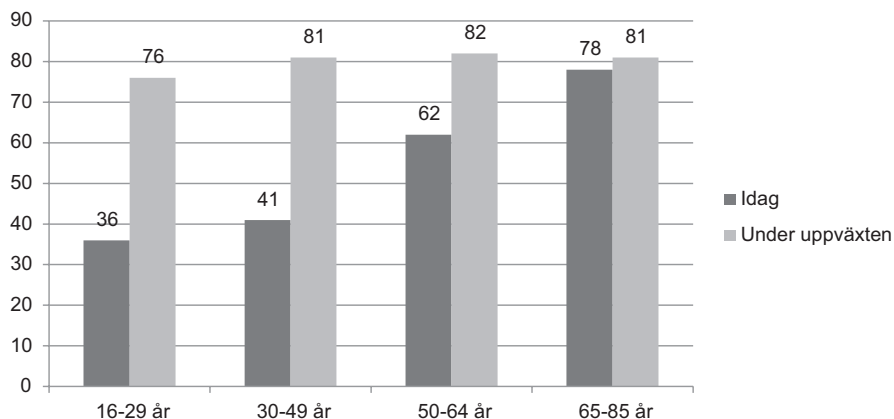
Att Sveriges Television har tappat publikandelar har inte hindrat att SVT kunnat behålla stora delar av primetime-publiken genom attraktiviteten hos Rapport och Aktuellt. Dessutom har både Sveriges Radio och Sveriges Television snarast fått ett ökat förtroende hos allmänheten i det nya landskapet (Weibull, 2012a). Förtroendet gäller också den digitala verksamhet som både SR och SVT satsat på att bygga ut under de senaste åren (jfr Lennart Weibulls artikel om medieförtroende i denna volym).

När det gäller de tryckta medierna påverkades de initialt knappast alls av förändringarna i medielandskapet. De prenumererade morgontidningarna fortsatte att ha i stort sett samma höga nivå som tidigare, även om en del under andra hälften av 1990-talet började experimentera med digitala versioner. Lösnummertidningarna, i första hand Aftonbladet, valde en mera aktiv strategi och satsade på en nätutgåva. Det startade med en kulturdel 1994 och sedan med i princip hela tidningen från 1995. Därmed var Aftonbladet den första digitala tidningen i Sverige. Aftonbladets digitala version hade stor framgång och 2004 hade den fler regelbundna läsare än pappersversionen; de som stannat kvar med pappret är framför allt de äldre (jfr Mathias A. Färdigh och Oscar Westlunds kapitel i denna volym).

Morgontidningsprenumerationerna hade börjat stagnera redan på 1990-talet som följd av den djupa ekonomiska krisen och började tappa läsare bland yngre (Lithner, 2000). De tidigare raka linjerna för morgontidningsläsningen övergick i slutet av 1990-talet i en fallande kurva. Andelen boende i prenumerationshushåll minskade (figur 7). En viktig brytpunkt var 2005 då andelen hushåll med internetanslutning passerade andelen hushåll med morgontidningsprenumeration. År 2012 var det 60 procent av svarspersonerna i den nationella SOM-undersökningen som bodde i ett hushåll med prenumererad morgontidning. Det är en nedgång med 20 procentenheter sedan den första mätningen 1986.

Nedgången för hushållsprenumeration är i hög grad en fråga om ålder. Skillnaden mellan yngre och äldres benägenhet att prenumerera har ökat kraftigt över tid. Bland personer mellan 16 och 29 år är andelen boende i prenumerationshushåll enbart en dryg tredjedel medan den är nästan 80 procent i pensionärshushållen (figur 8). I själva verket är dock skillnaden ännu större. Det beror på att siffran för de yngre påverkas positivt av att en inte obetydlig andel bland dem bor med sina föräldrar – andelen morgontidningsprenumeranter bland de yngsta som bor i ett eget hushåll är endast 23 procent och i unga ensamhushåll 18 procent. Till det kommer att det troligen finns en överskattning av andelen prenumeranter bland de yngsta genom att det finns ett större bortfall i undersökningen bland dem som inte prenumererar.

Figur 8 Prenumeration i hushållet idag och under huvuddelen av uppväxten efter ålder 2012 (procent)

Kommentar: Frågan om prenumeratör lyder: *Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?* Svarsalternativen är Ja och Nej. Frågan om prenumeratör under uppväxten lyder: *Fanns det någon morgontidningsprenumeration i det hem där du växte upp?* Svarsalternativen var Ja, under hela min uppväxt, Ja, under större delen av min uppväxt, Ja, under kortare perioder, Nej och Minns inte. I figuren avser prenumeratör under uppväxten de som anger de två förstnämnda alternativen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Det som komplicerar situationen för den prenumererade morgonpressen är att det finns ett tydligt samband mellan att växa upp i ett hushåll med en prenumererad morgontidning och att sedan själv ta upp en hushållsprenumeration. Av dem som vuxit upp med en prenumererad tidning hade år 2012 68 procent en egen prenumerering, av dem som inte haft en tidning i sitt hem var andelen 33 procent. Ännu så länge är andelen som haft en tidning i sitt hem relativt hög (figur 8), men tendensen är att färre växer upp i hem utan morgontidning vilket således innebär att vi kan förvänta oss att nedgången kommer att accelerera – bland de yngsta utan tidning i hemmet är andelen som idag prenumererar under tio procent. Dessutom betyder en uppväxt med morgontidning mindre bland de yngsta: i åldersgrupperna upp till 50 år är det bara omkring hälften av dem som vuxit upp med en prenumererad morgontidning som idag bor i ett hushåll med prenumerering. Ålderseffekten är något större än effekten av en morgontidning i hemmet.

Problemet för morgonpressen på papper är dessutom att en stor del av de hushåll som idag har en prenumerering är tveksamma till att fortsätta med den. Nästan 40 procent av prenumeranterna hade tvekat åtminstone någon gång under det gångna halvåret (tabell 8). De vanligaste skälen var priset på tidningen (45 procent av de tveksamma), kvaliteten i innehållet (31 procent) samt läsning på internet och inte tid att läsa (27 procent vardera). Det är samma resultat som visat sig även i SOM-institutets regionala undersökning i Västsverige (Weibull, 2012b).

I motsats till kvällspressen förefaller morgontidningarnas nedgång ha varit mindre påverkad av den digitala teknologins utveckling. Drivande faktorer har istället varit ökande prenumerationspriser och ett mindre intressant innehåll samt möjligen även ett mindre intresse för lokala nyheter. I motsats till kvällspressen har morgontidningarna, åtminstone ännu så länge, inte kunnat kompensera nedgången i läsning av papperstidningar med en uppgång för de digitala versionerna (jfr Ingela Wadbrings artikel i denna volym). Bakom detta finns en principiell skillnad mellan morgon- och kvällspress. Medan de senare är tidningar som enskilda personer köper är morgontidningen som regel köpt av ett hushåll. I en situation av ökad individualisering har hushållet tappat i betydelse vilket påverkar morgonpressens spridning. En annan indikator på samma samhällsförändring visar sig att den fasta telefonen i hushållet håller på att ersättas av den individuella mobilen (figur 7). Detta är särskilt framträdande bland unga där endast 51 procent har fast telefon jämfört med 92 procent bland pensionärer.

Nedgången i regelbunden morgontidningsläsning har varit stor framför allt bland de yngre och de unga vuxna. Den har accelererat under de senaste åren och en ökande andel av svenskarna (närmare 20 procent 2012) står numera utanför morgontidningsmarknaden – läser en morgontidning mindre än en gång i veckan.

Alla hittills analyserade medier är starka nyhetsdistributörer i Sverige och såväl etermedier som tidningar har flyttat en del av nyhetsflödet även till digitala plattformar. Nyheter betraktas på ett generellt plan som centrala i västerländska demokratier och

det anses viktigt att medborgare informerar sig genom nyhetskonsumtion. Nyhetsanvändningen påverkas självklart av utbudet och de förändringar som kontinuerligt sker där. Som redan visats minskar läsningen av dagstidningar på papper samtidigt som det sker en viss ökning av tidningarnas digitala utbud (figur 9).

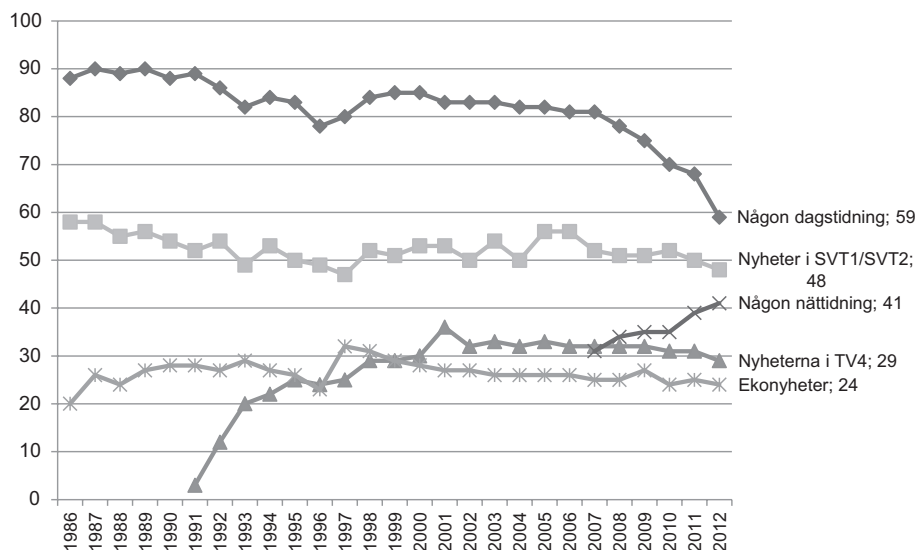
Samtidigt är nyhetsvanorna för etermedierna extremt stabila. Ekonyheterna i Sveriges Radio har en stadig publikandel på ca 25 procent. Jämfört med den första mätningen 1986 har Ekonyheternas publik vuxit något, vilket främst beror på utökade sändningar i fler kanaler och vid fler tidpunkter på dygnet. Tittandet på något av Sveriges Televisions nyhetsprogram Rapport och Aktuellt når i det närmaste hälften av befolkningen på regelbunden basis. Här har förvisso skett en nedgång på ca 10 procentenheter över en 25-årsperiod, men jämfört med dagstidningsläsningen är nedgången liten. Nyheterna i TV4 har sedan början av 2000-talet också haft en stabil publik och når en knapp tredjedel av befolkningen regelbundet.

Tabell 8 Tveksamhet om prenumeration 2012 (procent)

Andel som tvekat	
(bland boende i hushåll med morgontidningsprenumeration)	
Flera gånger	17
Enstaka gång	21
Skäl att tveka	
(bland dem som tvekat minst någon gång)	
Prenumerationspriset har höjts	45
Innehållet inte tillräckligt bra	31
Jag kan läsa tidningen på Internet	27
Jag har inte tid att läsa den	27
Det blir för mycket papper att ta hand om	20
Jag får lokal information genom radio/tv	19
Allt är så dyrt att pengarna inte räcker till	17
Jag laser nyheter i min mobil	12
Nyheterna i morgontidningen är redan gamla	11
Tidningsutdelningen sköttes dåligt	7
Jag får de nyheter jag vill ha från en gratistidning	4
Lokala nyheter intresserar mig inte	1

Kommentar: Frågan lyder: *Hur du funderat på att upphöra med den/någon av de morgontidningsprenumerationer du nu har eller har detta diskuterats inom familjen under det senaste halvåret?* Svartalternativen är: *Nej, Ja, någon enstaka gång, Ja, flera gången, Tveksamt, vet ej och Prenumererar ej på någon morgontidning.* Följdfrågan lyder: *Om ja, av vilken anledning har du funderat på att upphöra med din prenumeration? (Fler än ett svar kan markeras).* Svartalternativen var formulerade exakt som i tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Figur 9 Nyhetsanvändning i befolkningen 1986-2012 (procent)

Kommentar: Användningen avser minst 5 dagar i veckan för radio- och tv-nyheter samt morgontidning och minst 3 dagar i veckan för kvällstidning och nättidningar.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2012.

Analysen av nyhetskonsumtion bekräftar ytterligare bilden av att det framför allt är de tryckta tidningarna som befinner sig nära vägskalet medan etermedierna även när det kommer till nyheter står förhållandevis opåverkade av de senaste decenniernas digitala utveckling.

Allt eller inget vid det digitala vägskalet

Samtidigt som de traditionella medierna tappar publik ökar medietekniken i de svenska hushållen. Det framgår inte minst genom den utveckling som sker, där det hela tiden tillkommer nya tekniker eller nya varianter på gamla tekniker samtidigt som det tar väldigt lång tid innan gamla tekniker försvinner (om de ens gör det). Av de medietekniker som mäts i den nationella SOM-undersökningen är tv-apparat och mobiltelefon de vanligast förekommande. Nästan alla hushåll har tillgång till dessa. Vi ser också att alla datorhushåll nu också har tillgång till internet – 85 procent av den vuxna befolkningen har möjlighet att koppla upp sig via en dator (figur 7).

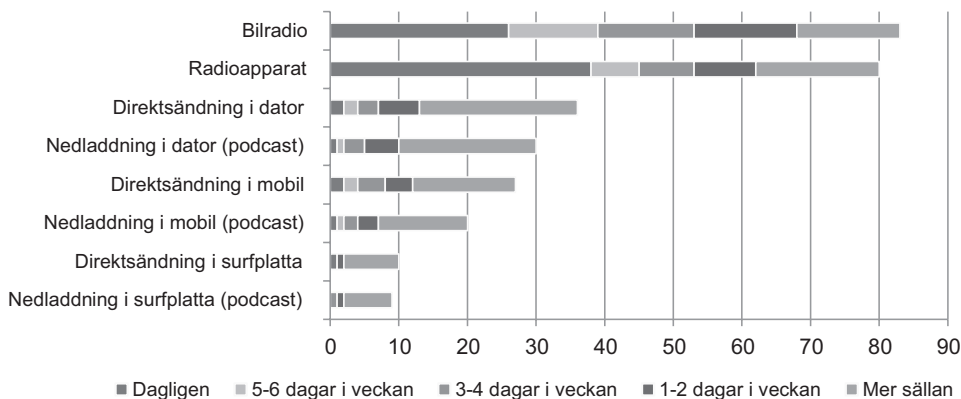
Uppkopplingsmöjligheten blir också allt mer utbredd genom tillgången till smartphones, över hälften av befolkningen har nu tillgång till en sådan. I den nya vågen av medietekniker i hushållen är just smartphone den med brantast tillväxt. Växer

gör också tillgången till GPS, blue-ray-spelare och surfplatta. Spridningskurvorna för samtliga dessa är också förhållandevis branta.

Den här typen av jämförelser haltar något. Ökad apparatkonvergens gör att många av teknikerna kan förekomma i flera olika plattformar. Ett sådant exempel är GPS, där i strikt teknisk bemärkelse tillgången borde vara åtminstone lika hög som för smartphones då de moderna pekskärmsmobilerna alla innehåller GPS-funktioner. På samma sätt är datorn numera också tv och mobiltelefonen möjliggör tillgång till internet både i sin smarta och mindre smarta form. Siffrorna ska därför inte ses som absoluta mått på vad varje enskilt hushåll tillgår utan snarare vad hushållsmedlemmarna själva upplever finns tillgängligt.

Den nya tekniken öppnar således för många möjligheter. För att ta ett exempel står nu radiopubliken inför nya vägsåk som inte i första hand handlar om olika kanaler och innehållet i dessa utan om hur man tillgår radio via olika förmedlingsplattformar. Via webben finns svenska och utländska radiokanaler tillgängliga i datorn, mobilen och på surfplattan vid sidan om den mer traditionella transistorradion i hemmet och i bilen. Fortfarande är det emellertid, bland de svarande i SOM-undersökningen 2012, de traditionella plattformarna som dominerar. På daglig basis är radioapparaten den mest använda och sammantaget är bilradion allra mest utbredd i den vuxna befolkningen (figur 10).

Figur 10 Radiolyssnande via olika distributionsformer, 2012 (procent)

Kommentar: Frågan lyder *Hur ofta brukar du lyssna på radio på följande sätt?*

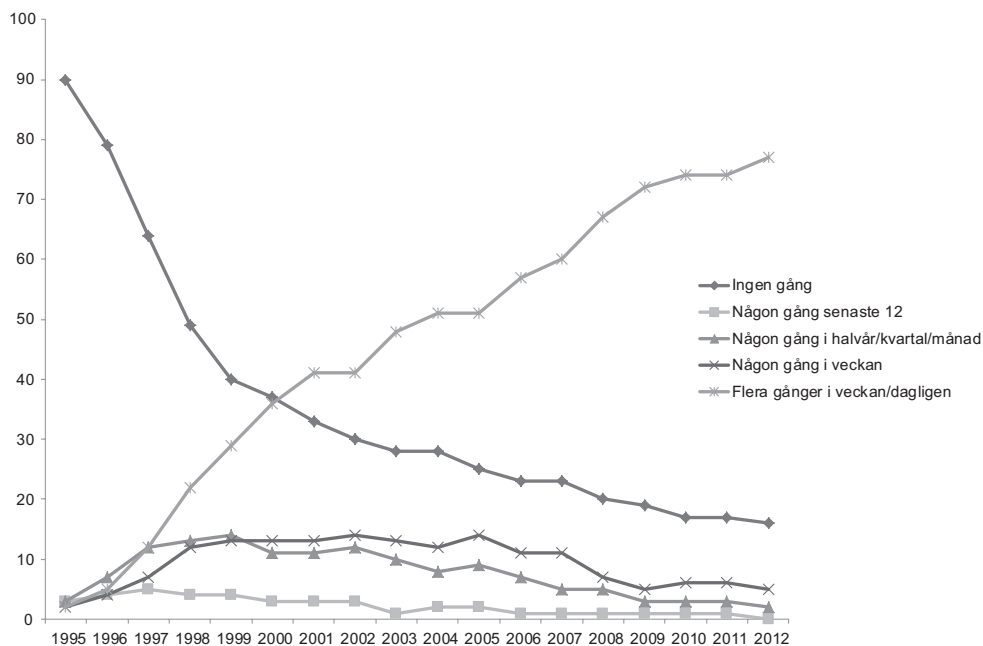
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Direktsänt lyssnande är vanligare än att man lyssnar på nedladdade program, oavsett vilken digital plattform som avses. Surfplattan är ännu så länge förhållandevis lite utbredd när det gäller radiolyssnande, medan lyssnande på direktsänd radio i datorn

och mobilen når drygt 10 procent av de svarande på veckobasis. Sällanlyssnandet är ännu mer utbrett och sammantaget lyssnar en tredjedel av befolkningen på radio via datorn och runt en fjärdedel via mobilen.

Digitaliseringen tar tid, fortfarande står människor och verksamheter utanför även om denna skara är långsamt minskande. Andelen internetanvändare har successivt ökat ända sedan den första mätningen 1995 (se Annika Bergströms kapitel i denna volym). Det som är intressant att notera är att användningen i mycket hög grad handlar om antingen – eller. Redan i mitten av 1990-talet utkristalliserade sig internetanvändningen som allt eller inget på en generell nivå. Andelen användare flera gånger i veckan eller mer har ökat kraftigt sedan 1995 och redan i mätningen år 2000 korsades kurvan för frekvent användning med icke-användning. Som framgår av figur 11 är utvecklingen av sällananvändare minskande sedan slutet av 1990-talet. Det är under tio procent av befolkningen i åldrarna 16 till 85 år som använder nätet någon gång i veckan eller ännu mer sällan.

Figur 11 *Frekvens i internetanvändningen 1992-2012 (procent av befolkningen)*

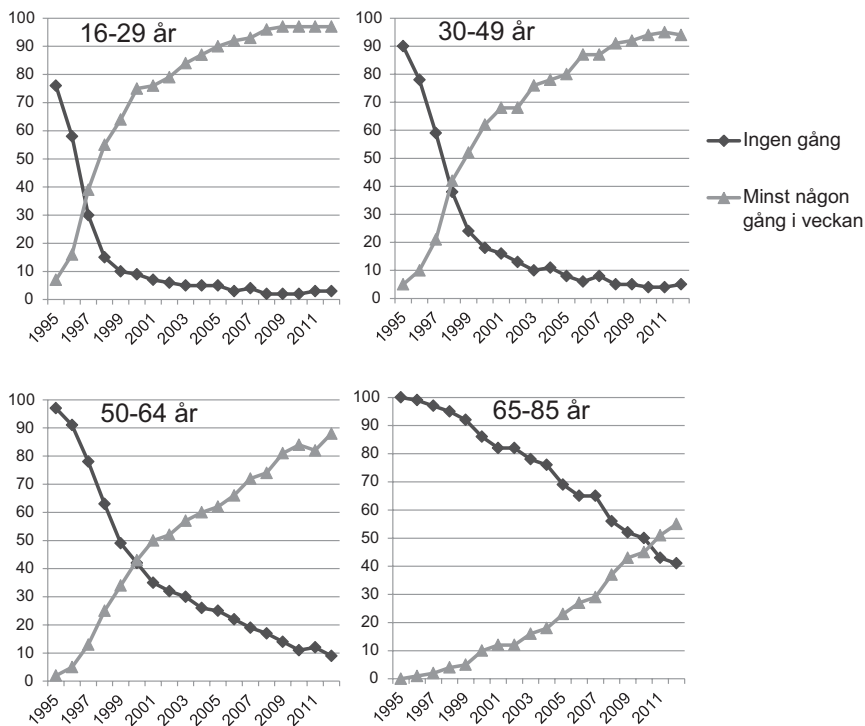
Kommentar: Frågan lyder *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?* Svarsalternativen är *Ingen gång, Någon gång de senaste 12 mån, Någon gång i halvåret, Någon gång i månaden, Någon gång i veckan, Flera gånger i veckan samt Dagligen.*

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995-2012.

Den här utvecklingen ser väldigt olika ut när man jämför olika befolkningsgrupper. Som visats tidigare är ålder den enskilda faktor som i störst utsträckning förklarar internetanvändning nu och tidigare. En fördjupad analys av användningsfrekvensen i olika åldersgrupper visar tydligt att det generella mönster som beskrivits ovan går att finna i samtliga tre åldersgrupper yngre än 65 år (figur 12). Brottet där frekventa användare blir fler än icke-användarna sker först i gruppen 16 till 29 år och sedan med liten tidsförskjutning i gruppen mellan 30 och 50 år respektive mellan 50 och 65 år.

Bland personer i pensionsålder och uppåt är det generella mönstret fortfarande detsamma – man använder allt eller inget – men brytpunkten ligger drygt 10 år senare än bland yngre. I den senaste mätningen 2012 är andelen pensionärer som använder nätet större än andelen som inte gör det, men skillnaderna är fortfarande förhållandevis små.

Figur 12 *Frekvens i internetanvändningen i olika åldersgrupper, 1995-2012 (procent)*

Kommentar: Frågan lyder *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?* Svartalternativen är *Ingen gång, Någon gång de senaste 12 mån, Någon gång i halvåret, Någon gång i månaden, Någon gång i veckan, Flera gånger i veckan samt Dagligen.*

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Unga människor har alltid gjort annorlunda än de äldre, inte minst i fråga om mediebetende. Äldre vill ibland låta påskina att de yngres beteende bryter mot sociala normer och har bekymrat rynka pannan inför populärmusik, videovård och onlinespelande. Många gånger betraktas ungas vanor som ett uttryck för just ungdomsintressen och man antar att de, när de etablerar sig i livet, kommer att ändra sina vanor och attityder och falla in i rådande normer för vuxna. Det här resonemanget håller inte riktigt längre när vi ser en ökande digitalisering framför allt i unga ålderskohorter samtidigt som yngre faktiskt inte etablerar någon vana att läsa papperstidningen eller välja lokala nyheter i tv eller radio (Westlund och Weibull, 2013).

Man kan fundera på om detta är uttryck för problem för tryckta medier eller om vi skönjer början på ett fallande intresse för lokala nyheter. Just det sistnämnda har ofta lyfts fram som dagstidningarnas styrka, det är där de kan konkurrera med nationella tv-nyheter, digitalt publicerade nyheter och mobila applikationer. Det vi kan se är att för mycket lokala nyheter i varje fall inte är ett skäl att sluta läsa sin morgontidning. Och i kapitlet om lokal morgontidningstidningsläsning i denna volym visar att bland dem som läser lokal morgonpress är de lokala nyheterna det som är högst prioriterat, även bland yngre läsare. Det hindrar dock inte att de lokala morgontidningarna på papper tappar de yngre läsarna som istället väljer digitala tidningar, främst Aftonbladet.se. Som vi ser har de unga sedan länge passerat vägskalet och kommit långt på den digitala vägen, medan de äldre just börjat skymta vägskalet.

Vid vägskalet: åt rätt håll eller åt fel håll?

Ståendes vid ett vägskäl väcks frågan naturligt: vilken väg är rätt och vilken väg är fel? I 2012 års SOM-undersökning användes för första gången en fråga som brukar användas flitigt i amerikanska opinionsundersökningar: "Allmänt sett, tycker du att utvecklingen i Sverige går åt rätt håll eller åt fel håll?" Frågan har tre svarsalternativ, "Åt rätt håll", "Åt fel håll" och "Ingen uppfattning". Frågan kan uppfattas som naivt reducerande och vag i överkant. Enkelheten är på en gång indikatorns svaghet och dess styrka: ur validitetssynpunkt kan det vara högst oklart exakt vad det är som mäts. Så som den har kommit att användas handlar det om en enkel indikator på den allmänna stämningen i opinionen (policy mood) som visat sig vara en viktig temperaturmätare för den sittande regeringens (läs: presidentens) ställning. Frågan är om indikatorn är användbar också i Sverige för att spåra övergripande opinionstrender och medborgarnas känslor av tillförsikt eller oro inför den pågående utvecklingen. Är rätt håll-fel håll-opinionen lika tydligt knuten till den ekonomiska och politiska utvecklingen som är fallet i USA?

Med en enda mät punkt har vi förstås ingen möjlighet att uttala oss om hur svenska folkets uppfattningar om utvecklingen förändrats över tid. Men eftersom vi ställt frågan i en SOM-undersökning har vi osedvanligt goda möjligheter att kalibrera instrumentet mot ett stort antal andra indikatorer. I tabell 9 redovisas hur

uppfattningar om rätt håll och fel håll ser ut i olika grupper av befolkningen och hur svaren uppför sig i relation till andra nyckelindikatorer på ekonomi och politik, men även hälsa och tillit.

Ett flertal av respondenterna i SOM-undersökningen 2012 menar att Sverige är på väg åt fel håll (39 procent). Motsvarande svarsandel för ”rätt håll” var bara 30 procent. En stor andel, 31 procent, svarar att de inte har någon uppfattning om utvecklingen i Sverige. Övervikten för andelen som svarar ”åt fel håll” är nio procentenheter (balansmätt -9).²

Skattningen minus nio procentenheter är svårbedömd eftersom det är första gången vi mäter i SOM-sammanhang. Vi vet inte om det är mycket eller lite eftersom vi inte har sett denna indikator tillsammans med andra opinionsindikatorer. I ljuset av de starka siffrorna för den sittande regeringen kan det vara överraskande att det är en övervikt för andelen som tycker att Sverige går åt fel håll. Men i ljuset av de dystra ekonomiska bedömningarna som också redovisades tidigare förefaller det vara mer naturligt att ett flertal svenskar uppger att de tycker utvecklingen i Sverige går åt fel håll.

Resultaten visar att det är små skillnader mellan män och kvinnor och mellan olika generationer när det gäller bedömningar av huruvida Sverige är på väg åt rätt håll eller åt fel håll. Personer med låg utbildning gör en dystrare bedömning av utvecklingen (balansmätt 24) än vad högutbildade personer gör (+5). Landsbygdsbor svarar i större utsträckning att utvecklingen går åt fel håll (-21) än vad storstadsbor gör (-1).

Som väntat är det inte de demografiska skillnaderna utan de politiska och ekonomiska faktorerna som tycks ha störst inflytande över befolkningens bedömning av huruvida Sverige går åt rätt eller åt fel håll. Ideologiska och partipolitiska faktorer färgar bedömningarna högst väsentligt. Bland personer som står långt till vänster finns en överväldigande flertal som bedömer att utvecklingen går åt fel håll (-60). Långt till höger är det precis tvärtom, en mycket klar övervikt för andelen som ser ljust på i vilken riktning Sverige går (+42).

Följaktligen finns ett mycket tydligt mönster när det gäller partisympati: de som sympatiserar med ett regeringsparti tenderar att ha en övervägande positiv inställning till utvecklingen – undantaget är Kristdemokraternas sympatisörer som inte gör en lika positiv bedömning som C-, FP- och M-sympatisörerna – medan sympatisörer till oppositionspartier har en övervägande negativ syn. Bland Vänsterpartiets och Sverigedemokraternas sympatisörer återfinns de mest negativa bedömningarna (-65 respektive -72).

Regeringsförtroende tycks vara ett bärande element i bedömningar av utvecklingen precis som vi sett i USA när det gäller stöd för den sittande presidenten. I Sverige finns ett mycket positivt samband mellan regeringsförtroende och i vilken utsträckning man bedömer den aktuella utvecklingen. Balansmättet bland de som har ett mycket stort förtroende för regeringen är hela +77 samtidigt som de minst förtroendefulla har -82. Det starka sambandet stärker slutsatsen att människor tänker

Tabell 9 Andel svenskar som upplever att utvecklingen i Sverige allmänt sett går åt rätt håll, åt fel håll eller saknar uppfattning (procent, balansmått)

Grupp	Åt rätt håll	Åt fel håll	Ingen uppfattning	summa	n	Opinions-balans
Samtliga	30	39	31	100	1545	-9
Kvinna	26	37	37	100	791	-11
Man	34	40	26	100	754	-6
16-29 år	25	33	42	100	254	-8
30-49 år	31	37	32	100	461	-6
50-64 år	30	43	27	100	413	-13
65-85 år	31	40	29	100	417	-9
Utbildningsnivå						
Låg utbildning	21	45	34	100	295	-24
Medelläg	27	39	34	100	471	-12
Medelhög	30	40	30	100	332	-10
Hög utbildning	39	34	27	100	408	+5
Boendeort						
Ren landsbygd	23	44	33	100	202	-21
Mindre tätort	22	43	35	100	301	-21
Stad eller större tätort	33	37	30	100	758	-4
Stockholm, Göteborg, Malmö	36	37	27	100	251	-1
Ideologisk vänster-högeridentifikation						
Klart till vänster	10	70	20	100	142	-60
Något till vänster	19	51	30	100	372	-32
Varken till vänster eller till höger	17	41	42	100	465	-24
Något till höger	52	22	26	100	385	+30
Klart till höger	59	17	24	100	147	+42
Partisynpat						
Vänsterpartiet	8	73	19	100	79	-65
Socialdemokraterna	17	48	35	100	469	-31
Miljöpartiet	20	43	37	100	142	-23
Centerpartiet	42	17	41	100	53	+25
Folkpartiet	50	20	30	100	89	+30
Moderaterna	56	17	27	100	424	+39
Kristdemokraterna	28	39	33	100	39	-11
Sverigedemokraterna	7	79	14	100	103	-72
Annat parti	11	62	27	100	37	-51
Förtroende för regeringen						
Mycket stort förtroende	82	5	13	100	136	+77
Ganska stort förtroende	49	20	31	100	493	+29
Varken stort eller litet förtroende	17	39	44	100	491	-22
Ganska litet förtroende	8	70	22	100	253	-62
Mycket litet förtroende	0	82	18	100	147	-82
Oro för att sakna pengar vid en oförutsedd utgift						
Mycket oroande	16	51	33	100	288	-35
Ganska oroande	25	43	32	100	420	-18
Inte särskilt oroande	35	34	31	100	604	+1
Inte alls oroande	43	33	24	100	187	+10

Forts.

Grupp	Åt rätt håll	Åt fel håll	Ingen uppfattning	summa	n	Opinions- balans
Oro för att inte få tillräckligt stor pension						
Mycket oroande	18	51	31	100	444	-33
Ganska oroande	32	38	30	100	551	-6
Inte särskilt oroande	36	34	30	100	406	+2
Inte alls oroande	48	22	30	100	96	+26
Oro för att bli arbetslös						
Mycket oroande	17	51	32	100	250	-34
Ganska oroande	23	44	33	100	275	-21
Inte särskilt oroande	36	32	32	100	454	+4
Inte alls oroande	36	37	27	100	461	-1
Oro för att bli allvarligt sjuk						
Mycket oroande	24	44	32	100	481	-20
Ganska oroande	30	39	31	100	464	-9
Inte särskilt oroande	35	35	30	100	483	+0
Inte alls oroande	35	41	24	100	71	-6
Utsatt för brott						
Mycket oroande	20	48	32	100	324	-28
Ganska oroande	29	38	33	100	451	-9
Inte särskilt oroande	34	36	30	100	609	-2
Inte alls oroande	35	42	23	100	116	-7
Ställning på arbetsmarknaden						
Förvärsarbetande	32	39	29	100	779	-7
Arbetslös	12	49	39	100	57	-37
Ålderspensionär/avtalspensionär	30	42	28	100	396	-12
Studerande	28	26	46	100	125	+2
Annat	34	41	25	100	32	-7
Sammanlagd årsinkomst i hushållet						
Max 300 000	23	41	36	100	412	-18
301 000-700 000	29	43	28	100	691	-14
Mer än 700 000	46	27	27	100	296	+19
Framåtblickande bedömningar personlig ekonomi						
Förbättras	40	32	28	100	299	+8
Förbli ungefär densamma	29	38	33	100	970	-9
Försämras	17	58	25	100	215	-41
Framåtblickande bedömningar Sveriges ekonomi						
Förbättras	53	22	25	100	92	+31
Förbli ungefär densamma	34	31	35	100	766	+3
Försämras	23	54	23	100	547	-31
Nöjdhet med den svenska demokratin						
Mycket nöjd	64	15	21	100	200	+49
Ganska nöjd	32	33	35	100	951	-1
Inte särskilt nöjd	8	69	23	100	277	-61
Inte alls nöjd	3	76	21	100	68	-73
Livstillfredsställelse						
Mycket nöjd	39	31	30	100	527	+8
Ganska nöjd	26	42	32	100	871	-16
Inte särskilt nöjd	14	54	32	100	84	-40
Inte alls nöjd	5	60	35	100	20	-55

Kommentar: Frågan lyder: "Allmänt sett, tycker du att utvecklingen i Sverige går åt rätt håll eller åt fel håll?". Personer som inte avgivit ett svar på frågan har uteslutits ur analysen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

politiskt när de svarar på vår fråga, något som troligen förstärks av att frågan ligger i ett block som handlar om synen på politik och samhälle.

De ekonomiska faktorerna då? Hur starkt är bedömningar av rätt håll-fel håll kopplade till ekonomiska bedömningar och människors ekonomiska utsatthet. Även här finns mycket tydliga samband i våra resultat (se tabell 6) även om de inte är lika tydliga som för de ideologiska faktorerna. I välbeställda hushåll med inkomster högre än 700 000 gör man en övervägande positiv bedömning av åt vilket håll Sverige är på väg (+19), medan det i låginkomsthushåll väger över i negativa bedömningar (-18). Bedömningar av den framtida utvecklingen i ekonomin bidrar också till att förklara människors framtidstro på utvecklingen i Sverige. Preliminärt tycks bedömningar av utvecklingen av den personliga ekonomin färga av sig tydligare på åt rätt håll-åt fel håll-opinionen än vad bedömningar av den nationella svenska ekonomin gör.

Vi hittar svagare samband mellan ställning på arbetsmarknaden – huruvida man är förvärvsarbetande, arbetslös/i åtgärder, pensionär eller student – och bedömningar av Sveriges utveckling. Men det är ändå tydligt att den ekonomiskt mest utsatta gruppen arbetslösa har en dystrare utblick (-37) än vad förvärvsarbetande har (-7).

Våra resultat pekar i riktning mot att även andra huvudindikatorer som oro, mellanmänsklig tillit, nöjd med livet, nöjd med demokratin och allmänt hälsotillstånd påverkar bedömningarna av huruvida Sverige går åt rätt eller åt fel håll. Livstillfredsställelse och nöjdhet med demokratin har ett positivt samband: ju nöjdare med ditt liv och med den svenska demokratin desto större benägenhet att anse att utvecklingen i Sverige går åt rätt håll. Vårt instrument tycks alltså fånga in vissa inslag av allmänna "feel good"-attityder i befolkningen. Människor som i hög grad litar på andra tecknar en ljusare bild av utvecklingen än människor som i låg utsträckning litar på andra (ej redovisat i tabellen). Och människor med god hälsa tenderar att se ljusare på utvecklingen än människor med dålig hälsa.

En flervariabelanalys bekräftar att det är främst de ideologiska och partipolitiska faktorerna – vänster-högerideologi, sympatier för sittande regeringspartier och förtroende för regeringen – som färgar bedömningar av utvecklingen i Sverige. Även ekonomiska bedömningar bidrar självständigt till att förklara vilka individer som väljer att svara att utvecklingen i Sverige går åt rätt håll. Mellanmänsklig tillit, hälsa och livstillfredsställelse är inte heller möjliga att kontrollera bort i en multivariat analys – dessa faktorer är också komponenter i svenska folkets bedömning av huruvida utvecklingen går åt rätt håll eller fel håll.

Så långt verkar frågeinstrumentet vara ett utmärkt tillägg när det gäller att få grepp om hur stödet för den sittande regeringen utvecklas. Ett instrument som kan komplettera de frågebatterier som används i regelbundet återkommande opinionsmätningar. Kanske kan det med tiden därmed komma att bli ett lika värdefullt prognosinstrument som när det används i en amerikansk kontext.

* * *

Karin Boye stod under sitt liv inför många vägsval, både personliga och ideologiska. 1920- och 1930-talet präglades av de många alternativen. Och det fanns stor osäkerhet om vilka som var de riktiga valen. Givetvis är det inte rimligt att dra några paralleller till situationen i dagens Sverige men det är ändå ett uttryck för dagens osäkerhet att det är nästan lika många som anser att Sverige är på rätt väg som anser att Sverige är på fel väg. I det sammanhanget finns det anledning att anknyta till en av Karin Boyes mest älskade dikter *I rörelse*:

*Nog finns det mål och mening i vår färd -
men det är vägen, som är mödan värd.*

Noter

- ¹ Faktauppgifter hämtade från nationalencyklopedin. Se även Abenius (1950) och Hammarström (1957)
- ² Balansmättet anger andelen som svarar Åt rätt håll minus andelen som svarar Åt fel håll. Mättet kan variera mellan +100 (alla svarar Åt rätt håll) och -100 (alla svarar åt fel håll).

Referenser

- Abenius, Margit (1950) *Drabbad av renhet : en bok om Karin Boyes liv och diktning*. Stockholm: Bonnier.
- Arnstad, Henrik (2013) *Älskade fascism*. Stockholm: Norstedt.
- Boye, Karin (1922) *Moln*. Stockholm: Bonnier.
- Boye, Karin (1927) *Härdarna*. Stockholm: Bonnier.
- Djerf-Pierre, Monika & Wängnerud, Lena (2013) *Gender, anxiety and risk society: explaining gender differences in anxiety to social risks and threats*. Paper presented at the New York Area Political Psychology Meeting at Stony Brook Manhattan, New York, April 6 2013.
- Gustafsson (1987) *Televisioner*. Stockholm: Rabén&Sjögren.
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart, Wadbring, Ingela (2011) *Massmedier. En bok och press, radio och tv i den digitala tidsåldern*. Stockholm: Ekerlid.
- Hammarström, Camilla (1997) *Karin Boye*. Stockholm: Natur och kultur.
- Holmberg, Sören (2012). Populära och mindre populära partiledare. I Weibull, Lennart, Henrik Oscarsson & Annika Bergström, Red. (2012). *I framtidens skugga*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Hujanen, Taisto, Weibull, Lennart, Harrie, Eva (2013) *The Challenge of Public service Broadcasting in the Nordic Countries. Contents and Audience*. I Carlsson, U,

- (red) *Public Service Media from a Nordic Horizon. Politics, Markets, Programming and Users*. Nordic Public Service Media Map 2. Göteborg: Nordicom.
- Hägg, Göran (1996) *Den svenska litteraturhistorien*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Lithner, Anders (2000) Alla läser tidningen. Nästan. I Wadbring, I, Weibull, L (2000) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Mediebarometer 2012* (2013) Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet. MedieNotiser nr 1.
- Moore, Shaun (1993). *Interpreting Audiences. The Ethnography of Media Consumption*. London, Sage Publications.
- Oscarsson, Henrik (2008). Partiledarkännedom. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull, Red. (2008). *Skilda världar. SOM-rapport 44*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2013). *Nya svenska väljare*. Stockholm, Norstedts Juridik.
- Rogers, Everett M. (1995) *Diffusion of innovations*. New York: The Free Press.
- Svedjedal, Johan (2011) *Spektrum 1931-1935. Den svenska drömmen*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Sveriges framtida befolkning 2012-2060*, SCB, Demografiska rapporter 2012:2
- Venkatesh, Viswanath och Davis, Fred D. (2000) A Theoretical Extension of the Technology Acceptance Model: Four Longitudinal Field Studies. *Management Science* 26(2): 186-204.
- Weibull, Lennart (2012a) Den lokala morgontidningen igår, idag och imorgon. I Nilsson, L, Aronsson, L, Norell, P O (red) *Värmländska landskap*. Karlstad: Karlstad University Press.
- Weibull, Lennart (2012b) Vad händer med de tryckta dagstidningarna? I Bergström, A, Ohlsson, J, (red) *Medborgarna och välfärden. Samhälle, opinion och medier i Västsverige*. Göteborg: The SOM Institute, University of Gothenburg.
- Westlund, Oscar, Weibull, Lennart (2013) Generation, life course and news media use in Sweden 1986-2011. *Northern Lights* Vol. 11.
- Zhou, Yuqiong (2008) Voluntary adopters versus forced adopters: interating the diffusion of innovation theory and the technology acceptance model to study intra-organizational adoption. *New Media & Society*, 10(3): 475-496.

Politik

INTERNETRÖSTNING OCH SJU ANDRA DEMOKRATIFÖRSLAG

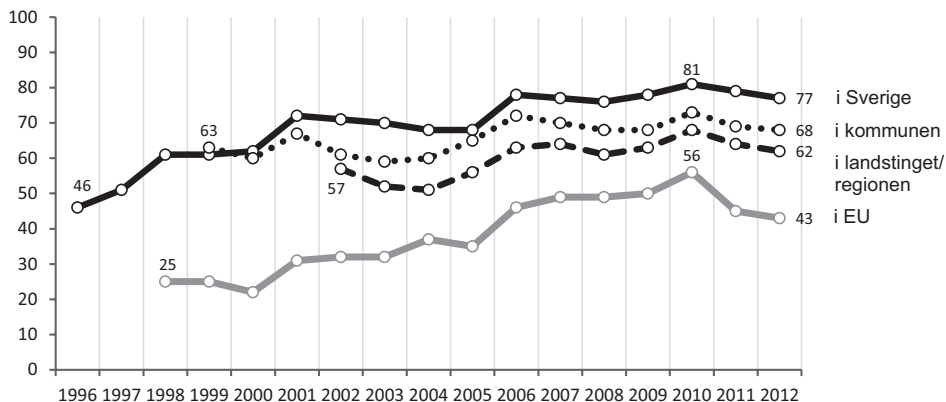
HENRIK OSCARSSON

"Folks intresse för författningsfrågor är så pass ringa, att varje försök att sätta massorna i rörelse, lär misslyckas".

Tage Erlander, mars 1963; citerad i Sydow (Sydow, 1989:165)

Svenska folket är nöjd med den svenska demokratin. Mer nöjda idag än för femton år sedan. Andelen svenskar som i SOM-undersökningarna säger sig vara nöjda med hur demokratin i Sverige fungerar har ökat dramatiskt sedan mitten av 1990-talet, från 46 procent 1996 till som mest 81 procent valåret 2010. Under de senaste två åren har nöjdheten fallit tillbaka något. Den senaste noteringen från hösten 2012 är 77 procent mycket eller ganska nöjda med den svenska demokratin. Nöjdheten med demokratin på andra nivåer i flernivådemokratin visar en liknande utveckling.

Figur 1 Andel som är mycket eller ganska nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige, i kommunen där de bor, i landstinget/regionen och i EU (procent)

Kommentar: Frågan lyder "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i...". Procentbasen i beräkningarna är alla som besvarat frågan.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1996-2012.

Hälsan tiger still, kan man tänka. Författningspolitiska debatter om nödvändiga grundlagsförändringar som ytterligare kan förbättra det svenska folkstyret eller råda bot på bekymmersamma problem har svårt att nå särskilt högt på dagordningen i en situation där många uttrycker en tillfredsställelse med sakernas tillstånd. Visserligen saknas inte bränsle till diskussioner om att genomföra förändringar av folkstyret. Grundlagskommittéer och vallagskommittéer har kommit att avlösa varandra under de senaste tio åren. Vi befinner oss idag i en närmast permanent utvärdering och justering av valsystemet. Någon stor grundlagsutredning som på 1960-talet, där man tar ett helhetsgrepp om hela den svenska författningen, blir knappast aktuell. Vi utreder, förhandlar och förändrar bit för bit, en del i taget.

Det är givetvis bra om demokratins spelregler inte förändras alltför ofta. Spelregler skänker nödvändig förutsebarhet till de aktörer som är inblandade i den ordnade maktkamp som demokratin är. Spelregelsförändringar skapar osäkerhet och innebär nästan alltid förändrade maktförhållanden. Spelarna har ofta svårt att bedöma om de kommer att vinna eller förlora på förändringar. Man vet vad man har men inte riktigt vad man får. Samtidigt behöver varje demokratiskt system hela tiden utvärdera sig självt och anpassa folkstyret till nya utmaningar. Demokratin behöver förändras för att passa samtiden.

SOM-institutet har vid flera tillfällen under den senaste femtonårsperioden ställt frågor till medborgarna om deras inställning till olika demokratiförslag, först i samband med Demokratiutredningen i slutet av 1990-talet (Oscarsson, 1999), utredningen om skilda valdagar och vårval (Oscarsson, 2001), och i samband med grundlagsutredningen 2004-2008 (Oscarsson, 2007). Det som började som en engångsmätning har vuxit fram till en unik tidsserie över svenska folkets syn på olika författningspolitiska förslag om förändringar av demokratin.

Vad tycker folket om förändringar i demokratin?

De mätningar av svenska folkets syn på demokratiförslag som fanns med i 2012 års SOM-undersökning är knutna till vallagskommitténs (2011-2013) arbete och inbegriper nya förslag om bland annat att införa röstning via internet och att begränsa av antalet mandatperioder en riksdagsledamot kan sitta i Riksdagen.

Tidigare studier av svenska folkets inställning till olika förslag på förändringar av demokratin har kunnat konstatera att svenska folket har haft en viss förkärlek för *status quo*. Huvuddelen av de förändringsförslag som varit allra mest aktuella i den författningspolitiska debatten har ogillats av ett flertal. Opinionsstödet har varit ljumt när det gäller förslag som sänkt rösträttsålder, sänkta spärrar i riksdagsvalen, skilda valdagar, ökade inslag av personval och förkortade mandatperioder. Periodvis har funnits en försiktigt positiv hållning till folkomröstningar, framför allt på kommunal nivå. Men alla skarpa förslag på förändringar har mötts med skepsis. Och inte nog med det: ju mer erfarna, intresserade och kunniga väljare desto svalare intresse för att genomföra förändringar.

I det här kapitlet har vi genomfört en sammanställning av samtliga förslag till förändringar av den svenska demokratin som vi låtit svenska folket ta ställning till under perioden 1998-2012 (se tabell 1). Vi har rangordnat förslagen efter hur populära de har varit. Att ge alla barn rösträtt i allmänna val har till exempel varit det minst populära förslaget vi frågat om med ett opinionsbalansmått på minus 85. Det mest omtyckta förslaget bland svenska folket är att införa en gräns för antalet politiska uppdrag en folkvald politiker kan ha samtidigt (+66).

Rangordningen visar tydligt att flera av de förändringsförslag som potentiellt innebär ett utökat folkligt inflytande över den representativa demokratin – såsom att sänka rösträttsåldern till 16 år i alla val (71), sänka fyraprocentsspärren till riksdagen (-51) och minska mandatperiodernas längd från fyra till tre år (-42) – har varit de minst omtyckta. Ett flertal av respondenterna i SOM-undersökningarna har ansett att dessa förslag är dåliga. Befolkningen har ställt sig avvaktande även till att införa könskvotering i styrelser och nämnder (-27) och att flytta tidpunkten för de allmänna valen från hösten till våren (16).

Förslag som delat svenska folket i ungefär lika stora delar för som emot återfinns i mitten av tabell 1. Här förekommer förslag om att genomföra fler nationella folkomröstningar (+1) och att alltid överlåta beslut i viktiga frågor till experter (+8).

På den positiva sidan återfinns de flesta av de begränsningsförslag som vi låtit respondenterna ta ställning till. Hit hör förslagen om att minska antalet riksdagsledamöter (+23), införa gränser för hur många mandatperioder riksdagsledamöter ska få sitta i riksdagen (+42), begränsa riksdagsledamöternas mandatperioder till åtta år (+45), minska löner och ersättningar till heltidspolitiker (+50), införa en gräns för antalet uppdrag en folkvald politiker kan ha samtidigt (+66). Begränsningsförslag som kan göra livet surt för förtroendevalda har varit mer populära än förslag som innebär större svängrum för folkviljan.

Det finns få trender när det gäller svenska folkets inställning till olika demokratiförslag. Men när det gäller den hundraåriga författningspolitiska debatten om huruvida vi ska förlägga val till riksdag, landsting och kommuner på en gemensam valdag eller att använda skilda valdagar (Kjellgren, 2001) ser vi en intressant opinionsförskjutning under perioden. I de första mätningarna kring år 2000, när debatten om skilda valdagar var som livligast, fanns ungefär lika många anhängare som motståndare till skilda valdagar. År 2000 var det till och med en svag övervikt för andelen positiva till förslaget. Men sedan dess har förändringsviljan svalnat även när det gäller skilda valdagar. Vid de senaste två mätningarna 2006 och 2012 har ett stort flertal varit motståndare till att skilja valdagarna åt (-31 respektive -25).

Tabell 1 Svenska folkets åsikter om förslag till förändring av demokratis spelregler 1998-2012 (procent, balansmätt)

Förslag	År	++	+	o	-	--	summa opinions- procent	balans
ge alla barn rösträtt i allmänna val	2000	1	2	9	19	69	100	-85
sänka rösträttsåldern till 16 år i alla val	1998	2	7	14	33	44	100	-68
	2000	3	6	14	34	43	100	-68
	2001	5	9	15	33	38	100	-57
	2006	2	8	14	31	45	100	-66
	2012	2	6	14	36	43	100	-71
sänka fyraprocentsspärren till riksdagen	1998	4	7	29	28	32	100	-49
	2006	2	7	24	30	37	100	-58
	2012	2	7	31	29	31	100	-51
minska mandatperiodernas längd från 4 till 3 år	2000	10	16	31	24	19	100	-17
	2006	6	11	24	26	33	100	-42
införa könskvotering till styrelser och nämnder	1998	6	13	35	23	23	100	-27
genomföra val till riksdag och kommun vid olika tidpunkter	1998	12	16	34	19	19	100	-10
	2000	11	23	34	18	14	100	+2
	2001	9	20	36	20	15	100	-6
	2006	5	12	35	25	23	100	-31
	2012	5	15	35	23	22	100	-25
flytta tidpunkten för de allmänna valen från hösten till våren	2000	2	7	66	14	11	100	-16
genomföra fler nationella folkomröstningar	1998	12	27	38	15	8	100	+16
	2000	9	29	35	19	8	100	+11
	2001	11	32	37	14	6	100	+23
	2006	8	24	37	20	11	100	+1
alltid överlåta beslut i viktiga frågor till experter	1998	20	32	25	15	8	100	+29
	2000	9	21	29	26	15	100	-11
	2001	9	22	28	25	16	100	-10
	2012	12	26	32	18	12	100	+8
förbjuda publicerandet av opinionsundersökningar under veckan före valet	1998	19	21	38	12	10	100	+18
ge alla medborgare möjlighet att skriftligen reagera på politikernas förslag innan beslut fattas '(s k medborgarremiss)	1998	17	28	31	15	9	100	+21
genomföra fler kommunala folkomröstningar	1998	11	29	35	16	9	100	+15
	2000	11	34	34	15	6	100	+24
	2006	9	34	33	17	7	100	+19
	2012	11	30	40	14	5	100	+22
minska antalet riksdagsledamöter	1998	17	24	41	13	5	100	+23

Tabell 1 forts.

Förslag	År	++	+	o	-	--	summa procent	opinions- balans
införa en gräns för hur många mandatperioder en riksdagsledamot ska få sitta i riksdagen	2012	23	32	32	9	4	100	+42
begränsa riksdagsledamöternas mandatperioder till maximalt åtta år	1998	27	31	29	10	3	100	+45
införa möjlighet att rösta via internet	2012	30	32	21	9	8	100	+45
minska löner och ersättningar till heltidspolitiker	1998	38	26	22	11	3	100	+50
kräva att partier och kandidater redovisar varifrån de erhåller kampanjbidrag	1998	32	37	24	5	2	100	+62
införa en gräns för antalet politiska uppdrag en folkvald politiker kan ha samtidigt	2012	33	39	22	4	2	100	+66

Kommentar: Resultaten är hämtade från de nationella SOM-undersökningarna 1998, 2000, 2001, 2006 och 2012 och bygger på omkring 1 500-1 700 personer vid varje undersökningstillfälle. Förslagen har rangordnats från minst till mest populärt vid det senast mätta tillfället. Frågan lyder: "I debatten om demokratin i Sverige diskuteras olika förslag till förändringar. Vad tycker du om följande förslag?". De fem svarsalternativ som erbjöds var ++ = "mycket bra förslag", + = "ganska bra förslag", o = "varken bra eller dåligt förslag", - = "ganska dåligt förslag", samt -- = "mycket dåligt förslag". Opinionsbalansmättet visar andelen positiva till förslaget minus andelen negativa till förslaget. De förslag som försetts med grå bakgrund är de åtta förslag som mättes 2012.

Hade Erlander rätt?

Tage Erlander hade en närmast uppgiven hållning i frågan om huruvida befolkningen kunde göras entusiastisk över författningpolitiska spörsmål. Han hade förmodligen rätt. Huvuddelen av alla förslag om demokratins spelregler vi frågat om historiskt har samlat en relativt stor andel svar i kategorin "varken bra eller dåligt förslag". Det kan vara ett tecken på att det saknas engagemang och kunskap om vad frågorna egentligen handlar om. Extremfallet är frågorna om att flytta de allmänna valen (66 procent varken eller-svar) men även för frågor om att förbjuda opinionsmätningar, genomföra fler folkomröstningar, införa skilda valdagar eller minska antalet riksdagsledamöter finns en stor andel varken eller-svar, (35-40 procent). Svag åsiktskristallisering är inte överraskande med tanke på att författningpolitiska frågor och frågor som rör demokratins spelregler inte står centrala i svensk samhällsdebatt.¹

Men det är inte avsaknaden av åsikter som har varit det mest särpräglade kännetecknet på demokratiopinionerna. Vi har kunnat konstatera att frågor om demokratins spelregler är mycket svagt partipolitiserade i jämförelse med sakpolitiska trätöfrågor som befinner sig högre upp på dagordningen. Åsikter om demokratins spelregler skiljer sig inte särskilt mycket mellan olika grupper av partisympatisörer. Det beror sannolikt på att spelregler sällan bråkas om, åtminstone inte öppet. Förändringar av

spelregler kräver breda uppgörelser där nästan alla spelare (partier) ställer sig bakom dem. Även i våra undersökningar av demokratiopinioner på elitnivå – bland riksdagsledamöterna – visar sig partipolariseringen vara svag. Saknas polarisering på elitnivå blir det svårt för människor att ta ledning av sina partipolitiska ställningstaganden när de formerar sakfrågeåsikter som rör demokratiförändringar.

Svenska folkets åsikter om demokratiförändringar formar heller inga starka sammanhållna åsiktsdimensioner. I de tidiga analyserna kunde vi med lite god vilja särskilja direktdemokratiska ställningstaganden (positiva hållningar till folkomröstningar och kortare mandatperioder) från mer elitdemokratiska (positiva hållningar till valdemokrati och längre mandatperioder). Det fanns vid millenieskiftet en mer livaktig debatt om olika demokratimodeller (valdemokrati-deltagardemokrati-samtalsdemokrati) (Demokratiutredningen, 2000; Gilljam & Jodal, 2002; Oscarsson, 2003). Men från de otydliga svarmönstren kunde vi dra slutsatsen att medborgaropinionen är mycket svagt utvecklad i frågor som rör demokratins spelregler. Några fast förankrade demokratiideologier kunde inte identifieras då. Och sedan dess tycks det ha blivit än mer otydligt. Närgångna analyser visar att korrelationerna mellan sakfrågeåsikter på området inte längre är högre bland de politiskt intresserade, vilket är ett ytterligare belägg för att det för närvarande tycks saknas bakomliggande latenta idéer om hur ett demokratiskt samhälle bör utformas annorlunda än idag.

Att attityderna till många av begränsningsförslagen samvarierar så starkt med politiskt förtroende visar att det är andra saker än genomtänkta demokratiideologier som ligger bakom åsiktsbildningen. Personer med lågt förtroende för politiker är avsevärt mer positiva till förslag som innebär att begränsa de förtroendevalda till antalet (minska antalet riksdagsledamöter) och den möjlighet de har att förvalta sina förtroendeuppdrag (minska mandatperiodernas längd, begränsa antalet uppdrag och begränsa antalet mandatperioder).

Internetröstning...

En av de hetaste valfrågorna för närvarande är om vi i Sverige ska genomföra försök med elektronisk röstning i svenska val. Den officiella svenska inställningen till så kallad e-röstning kan beskrivas som försiktigt positiv. Vallagskommittén – som tillsattes i oktober 2011 för att göra en översyn av delar av valsystemet inklusive frågan om elektronisk röstning – har i sitt slutbetänkande från mars 2013 föreslagit att en *ny* utredning om e-röstning tillsätts. Inriktningen för utredningens arbete bör vara att försök med e-röstning ska genomföras i ett slumpmässigt urval av kommuner i samband med de allmänna valen 2018 (SOU 2013:24).²

Det är viktigt att poängtera att elektronisk röstning är en samlingsbeteckning för två vitt skilda nya sätt för medborgare att avlägga sina röster i demokratiska val. De båda typerna bör noggrant hållas isär eftersom förslagen syftar till att lösa delvis olika uppsättningar problem med dagens valadministration. Å ena sidan handlar det om att införa ett system som gör det möjligt för medborgarna *använda elektroniska*

röstmaskiner eller terminaler *på plats* i vallokalerna. Å andra sidan handlar det om att låta medborgarna *rösta via internet* från *andra platser* än val- och röstningslokaler. Det är den senare varianten av e-röstning – röstning via internet – som vi har låtit respondenterna i SOM-undersökningen 2012 ta ställning till. Vår bedömning är att denna fråga just nu är lättare för medborgarna att ta ställning till än frågor som rör användning av elektroniska röstmaskiner i vallokalerna. Det är också denna form av e-röstning – via internet i okontrollerade miljöer – som vallagskommittén i första hand förordar i sitt slutbetänkande.³

Tillgänglighetsargumentet är centralt i diskussionen om internetröstning. Ett vanligt förekommande argument är att elektronisk röstning kan bidra till att öka tillgängligheten i valsyste­met ytterligare, vilket i sin tur kan få positiva effekter på valdeltagandet. Grupper som till exempel funktionsnedsatta och den växande gruppen utlandssvenskar – varav många inte har nära till en ambassad – kan med hjälp av internetröstning ges ökad möjlighet att delta i valen. Elektronisk röstning förbättrar möjligheterna avsevärt att personrösta på annan ort än hemorten, något som inte är möjligt i dagens system eftersom väljaren i så fall behöver ha tillgång till en tryckt valsedel från sitt eget valdistrikt, alternativt själv skriva kandidatens namn på en blank valsedel.

Andra argument handlar om att system för elektronisk röstning i princip eliminerar tiden för rösträkning. Resultatet av valet – åtminstone i de delar där systemet använts – kan presenteras omgående. Antalet personer inblandade i den manuella rösträkningen kan minskas. Omräkning av rösterna behöver inte ske. Dessa argument uppfattar de flesta kom att stärkas i samband med att det var strul med den manuella rösträkningen i samband med valet 2010 – felaktigheter och oegentligheter knutet till rösträkningen som så småningom ledde till omval i Västra Götaland och Örebro kommun (Berg & Oscarsson, 2012).

Motargumenten till internetröstning handlar nästan alla om säkerheten. Ett elektroniskt system är sårbart, kan visa sig vara omöjligt att göra helt säkert och minskar transparensen i rösträkningsförfarandet. Till skillnad från en krypterad banktransaktion ska internetröstning genomföras utan att det skall finnas någon möjlighet alls att koppla en viss röst till en viss individ: valhemligheten måste kunna garanteras. En mer principiell invändning har med väljarnas autonomi att göra: hur skall man kunna garantera att en internetröstande individ inte är utsatt för otilbörlig påverkan eller hot i samband med rösthandlingen när hon lämnar kontrollerade miljöer som vallokaler och förtida röstmottagningslokaler? Och profaneras inte valhandlingen när den inte längre äger rum i ett officiellt sammanhang utan hemma vid köksbordet? Har inte valkontexten betydele för hur väljare tänker kring sin medborgarroll och sitt eget ansvar för samhällets utveckling? Med internetröstning blir valhandlingen inte längre en del av ett kollektivt event utan en individualiserad akt.

Vad tycker den svenska befolkningen om internetröstning? Förslaget om att införa möjligheter att rösta via internet visar sig vara ett av de mest omtyckta demokrati­förslagen vi har låtit svenska folket ta ställning till i SOM-sammanhang genom åren

(se tabell 1). En mycket klar majoritet (62 procent) ställer sig positiv till internetröstning. Endast 17 procent tycker förslaget är dåligt. Ryggmärgsreaktionen från medborgarna är att man tycker att idén med elektronisk röstning är bra.

Det finns dock stora variationer mellan olika befolkningsgrupper när det gäller åsikter om internetröstning (se tabell 2). Det kanske mest oväntade resultatet är att det inte är de unga som är mest positiva till möjligheterna att rösta via internet. Istället är det personer i yngre medelåldern 30–49 år som uttrycker starkast stöd för internetröstning. Argumentet som framförts i debatten om internetröstning – att det är främst nya generationer väljare som förväntar sig och efterfrågar elektroniska lösningar – förefaller inte giltigt. I grupper där utbildningsnivån är hög och förtroendet för politiker högt tenderar inställningen till internetröstning att vara mer positiv än bland lågutbildade och låglitäre. En tolkning är att det är välintegrerade, högutbildade tjänstemän med ont om tid som ser internetröstning som en praktisk tidsbesparande innovation som kommer att underlätta i vardagen.

I vallagskommittén är det Moderaternas representanter som har varit mest pådrivande när det gäller att få till stånd en första test av elektronisk röstning i Sverige. Socialdemokraterna har intagit en mer försiktig hållning medan Miljöpartiet varit mest kritisk och till och med valt att reservera sig mot planerna att testköra elektroniska val 2018. Frågan är om dessa meningsskiljaktigheter går att spåra hos svenska folket? Resultaten i tabell 2 visar att det är små skillnader mellan de olika grupperna av partisympatisörer när det gäller inställning till internetröstning. Men det finns faktiskt ett svagt samband med vänster-högerorientering där högerståndpunkt går hand i hand med en mer positiv inställning till internetröstning. Och Moderaternas sympatisörer är den mest positiva gruppen av partisympatisörer (70 procent positiva till internetröstning) i mätningen 2012.

...och sju andra förslag

Förslaget om att *sänka rösträttsåldern till 16 år* i alla val har alltid varit illa omtyckt. Inte ens bland de grupper som främst berörs av förslaget – 16-19-åringarna – är stödet för sänkt rösträttsålder särskilt starkt. I 2012 års SOM-undersökning svarar 24 procent av 16-19-åringarna att de tycker förslaget är mycket bra eller ganska bra (se tabell 2). Det finns ett starkare stöd för förslaget till vänster i politiken, bland Vänsterpartiets och Miljöpartiets sympatisörer (18 respektive 12 procent).

I den författningpolitiska historien finns många exempel på att partier grundat sina ställningstaganden på snäva partitaktiska och dagsaktuella överväganden snarare än beständiga principer. Det är därför inte särskilt förvånande att dessa mönster delvis går igen även när det gäller svenska folkets syn på förslaget att *sänka fyraprocentspärren till riksdagen*. Som redovisats tidigare finns ett mycket svagt stöd för förslaget; endast nio procent tycker förslaget är ganska bra eller mycket bra. Men två partiers sympatisörer är klart mer positiva än andra partiers till att sänka fyraprocentspärren: Kristdemokraternas och Sverigedemokraternas (20 procent).

Tabell 2 Andelen positiva till åtta olika förslag om förändringar i den svenska demokratin i olika befolkningsgrupper, 2012 (procent)

	antal svarande	sänka rösträttsåldern till 16 år	sänka fyraprocentspärren till riksdagen	genomföra val till riksdag och kommuner vid olika tidpunkter	införa en gräns för antalet politiska uppdrag en folkvald politiker kan ha samtidigt	införa möjligheter att rösta via internet	alltid överläta beslut i viktiga frågor till experter	genomföra fler kommunala folkomröstningar	införa en gräns för hur många mandatperioder en riksdagsledamot ska få sitta i riksdagen
Samtliga	1482	8	9	20	72	62	38	41	55
Kön									
Man	711	9	10	21	74	62	36	40	55
Kvinna	771	7	8	20	71	62	40	42	54
Ålder fyra kategorier									
16-29 år	217	12	8	14	45	50	39	43	37
30-49 år	428	10	9	21	73	78	38	46	50
50-64 år	426	6	8	23	79	65	35	38	61
65-85 år	411	6	12	20	78	50	40	38	62
Ålder åtta kategorier									
16-19 år	63	24	15	13	24	44	40	35	27
20-24 år	63	24	15	13	24	44	40	35	27
25-29 år	68	9	2	12	42	43	25	43	35
30-39 år	86	5	7	17	63	60	48	49	46
40-49 år	180	11	9	21	69	77	39	45	48
50-59 år	248	8	9	21	76	78	36	46	52
60-75 år	283	6	6	22	77	64	35	40	60
76-85 år	421	5	11	21	78	60	37	38	61
76-85 år	133	5	12	21	82	38	45	35	67
Utbildningsnivå									
Låg utbildning	291	6	11	13	71	48	47	35	59
Medellåg utbildning	445	10	7	17	68	62	41	39	51
Medelhög utbildning	320	7	8	26	73	63	35	47	57
Hög utbildning	393	6	9	23	78	73	29	41	54
Bostadsort									
Ren landsbygd	225	7	9	16	75	61	39	35	50
Mindre tätort	294	5	9	16	74	59	38	39	53
Stad eller större tätort	674	8	8	22	71	63	38	41	56
Stockholm, Göteborg, Malmö	261	10	12	23	72	67	38	47	60
Ideologisk identifikation									
Klart till vänster	148	11	9	24	80	56	24	47	64
Något till vänster	339	7	5	21	76	65	36	43	60
Varken till vänster eller till höger	445	9	8	18	67	57	40	39	54
Något till höger	357	6	10	21	75	69	38	39	51
Klart till höger	155	5	14	18	68	65	48	37	47

Tabell 2 forts.

	antal svarande	sänka rösträttsåldern till 16 år	sänka fyraprocentspärren till riksdagen	genomföra val till riksdag och kommuner vid olika tidpunkter	införa en gräns för antalet politiska uppdrag en folkvald politiker kan ha samtidigt	införa möjligheter att rösta via internet	alltid överlåta beslut i viktiga frågor till experter	genomföra fler kommunala folkomröstningar	införa en gräns för hur många mandatperioder en riksdagsledamot ska få sitta i riksdagen
Partisympati									
Vänsterpartiet	56	18	5	32	84	54	22	55	72
Socialdemokraterna	467	6	7	20	74	60	39	41	58
Miljöpartiet	153	12	7	22	80	65	29	44	59
Centerpartiet	43	5	7	19	67	56	29	40	43
Folkpartiet	84	7	6	27	74	66	25	34	51
Moderaterna	405	5	9	19	72	70	45	36	51
Kristdemokraterna	44	7	20	20	73	66	44	42	56
Sverigedemokraterna	93	9	20	16	66	66	49	48	52
Annat parti	41	10	12	13	55	54	24	37	53
Regeringsförtroende									
Mycket stort förtroende	137	7	13	19	71	68	41	41	46
Ganska stort förtroende	503	5	8	22	73	67	36	38	55
Varken stort eller litet förtroende	463	8	7	17	69	59	40	39	55
Ganska litet förtroende	233	10	10	25	78	60	32	45	59
Mycket litet förtroende	116	8	11	16	75	55	40	48	60
Förtroende för de politiska partierna									
Mycket stort förtroende	21	14	5	30	60	74	42	38	48
Ganska stort förtroende	273	7	8	21	69	61	36	38	50
Varken stort eller litet förtroende	700	8	7	18	71	63	36	37	51
Ganska litet förtroende	317	5	11	24	77	68	41	48	63
Mycket litet förtroende	133	11	13	18	75	49	41	52	63
Politiskt intresse									
Mycket intresserad	182	14	11	29	76	59	25	50	62
Ganska intresserad	625	5	9	22	78	63	34	42	56
Inte särskilt intresserad	514	8	8	18	70	65	46	39	54
Inte alls intresserad	132	13	9	9	48	56	43	32	47
Nyhetsmediekonsumtion									
Låg	495	8	9	19	64	62	37	40	48
Medel	486	7	7	20	75	65	35	40	55
Hög	494	8	11	21	77	60	41	43	61

Kommentar: Siffrorna i tabellen visar antalet svarande i varje grupp samt andelen som anser att förslagen är "mycket bra" eller "ganska bra".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Sympatisörer till partier som kämpar mot fyraprocentspärren tenderar alltså att vara mer positiva till att sänka den. Det har vi sett även i tidigare undersökningar. Undantaget 2012 är Centerpartiets sympatisörer som är lika lite positiva till att sänka spärren (7 procent) som andra partiets sympatisörer. Personer som står långt till höger tenderar att vara mer positiva (14 procent) än personer som står i mitten och till vänster. Vi ser också en tendens till att personer med lågt politikerförtroende är mer positiva till att sänka spärren än låglitare.

Förslaget att *genomföra val till riksdag och kommuner vid olika tidpunkter* är inte lika het längre. För närvarande är frågan att skilja valdagarna åt inte aktuell och opinionen har demobiliserats de sista tio åren – endast 20 procent av befolkningen önskar sig skilda valdagar. Men frågan kommer att komma tillbaka. Vi har fört diskussioner i mer än hundra år om hur vi ska ha det med gemensam valdag (Kjellgren, 2001). Vi kommer knappast sluta diskutera frågor som rör valdagarnas placering. Förslaget att skilja valdagarna åt är populärast främst i de grupper som har lättast att skilja nivåerna åt i flernivådemokratien: de mest högutbildade och de som är politiskt intresserade och som litar på politiker. På landsbygden och i mindre tätorter är man piggare på att skilja valdagarna åt. Av partiernas sympatisörer hittar man det starkaste stödet bland Vänsterpartiets och Folkpartiets sympatisörer (32 respektive 27 procent).

Förslaget om att *införa en gräns för antalet politiska uppdrag en folkvälld politiker kan ha samtidigt* handlar om att försöka förhindra att en och samma person innehar alltför många förtroendeuppdrag. Den typen av dubbeluppdrag blir vanligare i takt med att allt färre personer ska besätta ett relativt oföränderligt antal förtroendeuppdrag; bara på kommunal nivå finns 62 600 förtroendeuppdrag. Enligt SCBs undersökning av förtroendevalda i kommuner och landsting har uppdragskoncentrationen ökat. Andelen kommunpolitiker med tre eller fler uppdrag har ökat från 10 procent 1999 till 15 procent 2011 (SCB, 2013). Förslaget om att begränsa antalet uppdrag är avsevärt mer populärt bland personer äldre än 30 år; i dessa åldersgrupper anser 70-82 procent att förslaget är mycket/ganska bra. Bland de allra yngsta 16-19-åringarna är entusiasmen klart lägre, endast 24 procent. Ålderssambandet beror dock helt på att de yngsta i befolkningen inte tycks veta vad frågan handlar om: bland 16-24-åringar är det en klar majoritet som svarar att de anser förslaget vara ”varken bra eller dåligt”. Personer med lågt förtroende för politiker tenderar att tycka bättre om förslaget än de höglitande. Politiskt intresserade är avgjort mer positiva till att begränsa dubbeluppdrag än personer som inte är lika intresserade av politik.

Förslaget att *alltid överlåta viktiga beslut till experter* – expertöverlåtelse – var ett relativt populärt förslag första gången vi använde det i SOM-undersökningen 1998 (se tabell 1). Resultatet den gången kan ha varit en engångsföreteelse eller möjligen en effekt av att politikerförtroendet i Sverige låg på en bottennivå det året. Sedan dess har politikerförtroendet vuxit markant och förslaget om expertöverlåtelse har blivit mindre populärt. År 2012 var det 38 procent av svenska folket som tyckte att förslaget var mycket bra eller ganska bra (se tabell 2). Expertöverlåtelse är framför allt populärt bland personer med låg utbildning (47 procent). Bland personer

med högskoleutbildning – varav många är experter själva – är stödet för förslaget att överlåta beslut till experter klart lägre, 29 procent. Det finns också ett tydligt samband med ideologi: vänsterorienterade personer är avsevärt mindre positiva till expertöverlåtelse (24 procent) än personer som står långt till höger i politiken (48 procent). Vänsterpartiets, Miljöpartiets och ”docent-partiet” Folkpartiets sympatisörer är mest skeptiska till att överlåta beslut i viktiga frågor till experter (22, 29 respektive 24 procent).

Förslag om att *genomföra fler folkomröstningar* var i tidigare analyser mest populärt bland riktigt unga människor. Så är det inte längre. I vår analys är gruppen 16-29-åringar lika skeptiska (35 procent positiva) som personer äldre än 60 år. Den mest positiva gruppen är 25-29-åringarna (49 procent). Man kan spekulera i att denna generation tar sina folkomröstningspositiva åsikter med sig genom livet medan positiva folkomröstningsattityder inte återskapas bland de som idag tillhör de allra yngsta åldersgrupperna. Högutbildade och politiskt intresserade har en mer positiv attityd till folkomröstningar på kommunal nivå än lågutbildade och ointresserade. Direktdemokratiska inslag som folkomröstningar fortsätter att vara mer populära till vänster än till höger. Bland personer som står långt till vänster ställer sig 46 procent positiva till att genomföra fler kommunala folkomröstningar. Motsvarande andel för personer långt till höger är 37 procent.

Det åttonde och sista demokratiförslaget i analysen är att *införa en gräns för hur många mandatperioder en riksdagsledamot får sitta i riksdagen*. Bakgrunden till förslaget är diskussionen om huruvida fler förtroendevalda riksdagsledamöterna borde ha större erfarenheter av andra arbetsuppgifter än att vara politiker. En gräns för antal mandatperioder skulle kunna ytterligare öka mobiliteten bland riksdagsledamöterna och det skulle bli fler ledamöter med egna färska erfarenheter från andra sektorer. Begränsningsförslaget är mer populärt ju längre upp i åldrarna man kommer, ett ålderssamband som till en del men inte helt beror på att unga människor i större utsträckning svarar att förslaget är ”varken bra eller dåligt”. Politiskt intresserade och personer som exponerar sig mycket för nyheter i medierna är mer benägna att gilla förslaget om att begränsa riksdagsledamöternas mandatperioder.

I tabell 3 sammanfattar vi resultaten på ett ännu mer kondenserat sätt med hjälp av åtta regressionsanalyser (OLS). En regressionsanalys möjliggör att pröva om de samband vi funnit fortfarande existerar även under kontroll för varandra. Åsikter i de olika sakfrågorna är här beroende variabler på en skala från 0 ”mycket dåligt förslag” till 100 ”mycket bra förslag”. Ju högre skattningar desto mer populärt är förslaget.

Resultaten visar att män och kvinnor inte skiljer sig särskilt mycket åt i attityder till demokratiförslag, med ett undantag: kvinnor är mer benägna än att överlåta beslut i viktiga frågor till experter. Kanske är tilltron till experter allt annat lika något högre bland kvinnor än bland män.

Ålderssambanden är som starkast när det gäller internetröstning (de medelålders 30-49-åringarna skiljer ut sig som de mest positiva), frågan om att begränsa antalet mandatperioder en riksdagsledamot ska få sitta i riksdagen (de allra äldsta

Tabell 3 Multivariat analys av åsikter om åtta demokratiförslag 2012 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

	sänka rösträttsåldern till 16 år	sänka fyraprocentspärren till riksdagen	genomföra val till riksdag och kommuner vid olika tidpunkter	införa en gräns för antalet politiska uppdrag en folkväljd politiker kan ha samtidigt	införa möjligheter att rösta via internet	alltid överlåta beslut i viktiga frågor till experter	genomföra fler kommunala folkomröstningar	införa en gräns för hur många mandatperioder en riksdagsledamot ska få sitta i riksdagen
Kvinna	-2.20	1.16	1.92	-1.23	0.59	6.73 ***	1.42	1.98
30-49 år	4.44 **	1.14	0.77	10.93 ***	15.57 ***	0.23	-1.20	5.38 **
50-64 år	0.67	-0.23	2.48	14.62 ***	8.89 ***	-2.98	-7.05 ***	8.04 ***
65-85 år	-2.04	0.56	1.83	15.91 ***	-4.14	-1.64	-13.07 ***	13.86 ***
Medellåg utbildning	-0.14	-3.83 *	0.27	2.07	3.90	-2.96	2.28	1.95
Medelhög utbildning	-3.50	-1.97	4.48	2.56	3.09	-5.97 **	4.16 *	0.37
Hög utbildning	-2.25	-2.18	0.31	3.46	5.64 *	-10.27 ***	1.69	-0.13
Socialdemokraterna	-5.94 *	-2.84	-5.47	-2.59	4.03	7.62 *	-7.84 **	-8.16 **
Centerpartiet	-2.98	2.34	-5.38	-6.95	5.58	-0.43	-8.62	-16.12 ***
Folkpartiet	-5.72	2.21	-1.05	-2.24	5.03	9.72 *	-13.36 ***	-10.65 ***
Moderaterna	-9.71 ***	0.11	-5.77	-3.05	10.00 **	14.25 ***	-12.11 ***	-9.96 ***
Kristdemokraterna	-7.39	12.05 **	-9.92 *	-3.15	6.57	12.11 **	-6.54	-12.73 **
Miljöpartiet	2.13	0.48	-0.02	0.15	6.75	6.21	-7.62 **	-6.54
Sverigedemokraterna	-6.55	5.28	-7.39	-4.57	4.15	8.53	-2.04	-9.70 **
Politikerförtroende	9.06 ***	2.20	1.16	-13.99 ***	-4.38	-2.07	-14.29 ***	-12.48 ***
Intresse för politik	-7.82 ***	-13.73 ***	-1.46	6.62 **	-2.13	-17.09 ***	4.92 *	-3.62
Mediaexponering	5.49 *	8.58 **	-0.01	7.53 **	1.00	9.70 **	8.89 **	14.91 ***
Jordbrukarhem	-0.47	-0.09	-12.17 **	-0.20	8.38	-9.21	4.06	-8.80 *
Tjänstemannahem	-1.76	-4.77 ***	-4.20 *	0.68	4.60 **	-2.12	-0.53	0.35
Högre tjänstemannahem	1.85	-6.22 **	0.37	-3.23	0.97	-6.63 *	-3.50	-2.68
Företagarhem	4.94 *	-2.12	-4.05	-2.44	1.18	1.71	2.67	-2.80
Konstant	24.57 ***	34.91 ***	42.72 ***	64.19 ***	50.23 ***	52.66 ***	67.09 ***	67.43 ***
N	1191	1180	1177	1182	1175	1174	1178	1182
R ²	.05	.06	.02	.10	.07	.11	.07	.07

Kommentar: Resultaten är hämtade från åtta OLS-regressioner. Variablerna politikerförtroende, intresse för politik och medieexponering är kodade mellan 0 (min) och 1 (max). Medieexponering är ett index bestående av respondenternas exponering för ett tiotal nyhetsmedier. Övriga variabler i analysen är dummyvariabler. Referenskategorierna för dummyvariablerna är man, 16-29 åringar, lågutbildade, V-sympatisörer och arbetarhem. * $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

är mest positiva), och frågan om att genomföra fler kommunala folkomröstningar (65-85-åringar klart mer negativa än andra åldersgrupper).

I regressionsanalysen slår utbildningsfaktorn igenom endast för förslaget om expertöverlåtelse. Personer med hög utbildning är klart mer negativa till att överlåta beslut till experter.

Partisympatier har en begränsad betydelse för inställning till olika demokratiförslag. Men det saknas inte samvariation. Effektmåtten visar här om partiets sympatisörer avviker signifikant från vår referensgrupp som är Vänsterpartiets sympatisörer. Jämfört med V-sympatisörerna är Moderaternas sympatisörer mer negativa till att sänka rösträttsåldern till 16 år, genomföra fler kommunala folkomröstningar och begränsa antalet mandatperioder en riksdagsledamot får sitta i Riksdagen, men mer positiva till att tillåta röstning via internet. Kristdemokraternas sympatisörer är jämfört med V-sympatisörer signifikant mer positiva till att sänka fyraprocentsspärren till riksdagen, för att ta några exempel.

Precis som vi har konstaterat tidigare har politikerförtroende har ett starkt samband med framför allt de begränsningsförslag som vi presenterade för respondenterna. Personer med högt förtroende för politiker är mindre benägna att gilla förslag om att begränsa dubbeluppdrag eller antal mandatperioder. Höglitare är mindre positiva till att genomföra fler kommunala folkomröstningar.

Intresse för politik har signifikanta effekter på inställning till fyra av de åtta förslagen. Personer med högt intresse för politik tenderar att tycka bättre om förslagen att införa en gräns för dubbeluppdrag men sämre om förslagen att sänka rösträttsåldern, sänka fyraprocentsspärren och alltid överlåta beslut i viktiga frågor till experter (se tabell 3).

Totalt sett tycks nyhetsmedieexponering ha en starkare självständig effekt på attityder till demokratiförslag än politiskt intresse. Det är en faktor som inte undersökts i tidigare studier men som är viktig i sammanhanget eftersom medieexponering är en bra indikator på hur mycket medborgarna följer med i samhällsdebatten. Exponering för elitbudskap från t ex partier och samhällsdebattörer spelar en avgörande roll för åsiktsbildning (Zaller, 1992). Det är en viktig komplettering till självskattat politiskt intresse som inte självklart sammanhänger med graden av nyhetsexponering.

Intressant nog tenderar personer som är högexponerade för nyhetsmedier att generellt sett tycka bättre om demokratiförslagen, det gäller framför allt förslagen om sänkt fyraprocentsspärren, införa en gräns för politiska uppdrag och att införa en gräns för antalet mandatperioder en ledamot får sitta i Riksdagen och expertöverlåtelse. Det är svårt att spekulera om orsakerna till detta men eftersom det är kontrollerat för såväl utbildning, politiskt intresse och politikerförtroende så kan sambanden inte bero på att högexponerade tenderar att vara mer höglitande, intresserade och högutbildade.

Slutligen har vi använt oss av subjektiv familjetillhörighet för att undersöka om det finns något samband mellan klassidentifikation och inställning till olika demokratiförslag. Sambanden är svaga och få effekter når statistisk signifikans: Jordbrukare

tenderar att vara något mer avogt inställda till skilda valdagar och tjänstemän mindre pigga på att sänka fyraprocentsspärren än arbetare. Personer som identifierar sig som boende i ett tjänstemannahem tenderar att gilla internetröstning något mer än de som identifierar sig som boende i ett arbetarhem. Högre tjänstemän ställer sig mer tveksamma än arbetare till expertöverlåtelse.

Folkets eget recept på demokrati

SOM-undersökningen 2012 visar att svenska folket ställer sig övervägande negativt till sänkt rösträttsålder, sänkt riksdagsspärr och skilda valdagar men övervägande positivt till att begränsa antalet uppdrag för förtroendevalda och antal mandatperioder för riksdagsledamöter. Ett tydligt flertal är positiva till kommunala folkomröstningar och röstning via internet. Resultaten bekräftar flera av de slutsatser som dragits i tidigare forskning: att förslag som utvidgar folkviljans omedelbara genomslag (sänkt rösträttsålder, sänkta spärrar, skilda valdagar) tenderar att vara impopulära, kommunala folkomröstningar numera undantaget; att förslag som begränsar politikernas möjligheter att verka tenderar att vara populära bland svenska folket; att åsiktskristalliseringen och åsiktssammanhållningen i frågor som rör demokrati är relativt svag och dessutom svagt partipolitiserad.

Det mest intressanta resultatet från analyserna av 2012 års undersökning är svenska folkets initialt närmast entusiastiska hållning till internetröstning. Sextiotvå procent tycker att förslaget är mycket bra eller ganska bra. Givet de många principiella motargumenten och de ännu olösta tekniska problemen som är förbundna med förslaget att införa röstning via internet uppvisar svenska folket en förvånansvärd vilja till förändring. Frågan om internetröstning kommer att utredas vidare med sikte på att genomföra ett test av internetröstning i samband med valet 2018. Kommer svenskarnas inställning till internetröstning att bli mer eller mindre positiv i takt med att diskussioner och debatter fördjupas under kommande år? Med en förstamätning av internetröstningsopinionen i bagaget blir det spännande att följa åsiktsbildningen under de kommande åren.

Noter

- ¹ Våra analyser visar att sannolikheten att ha en åsikt i frågor om demokratins spelregler som väntat är högre bland högutbildade och politiskt intresserade medborgare än bland lågutbildade och svagt intresserade medborgare. Allt annat lika tenderar äldre personer att ha tydliga åsikter i demokratifrågor.
- ² Frågan om att inleda försök med elektroniskt förfarande för röstning i allmänna val har diskuterats många gånger tidigare, bland annat i den Valtekniska utredningen (SOU 2000:125) och i Demokratiutredningen (SOU 2000:1). Även 2003 års vallagskommitté lade fram förslag om att under ”kontrollerade former”

genomföra försök med elektronisk röstning (SOU 2004:111). Några sådana försök har dock ännu inte genomförts i Sverige.

- ³ Ett införande av röstningsmaskiner eller -terminaler i svenska vallokaler och lokaler för mottagning av förtida röster kan kritiseras som onödigt och dyrt i ett litet land som Sverige där den manuella rösträkningen går så pass snabbt. I samband med allmänna val i Sverige används fler än 3 000 platser för förtida röstmottagning (varav ca 700 håller öppet på valsöndagen). Antalet öppna vallokaler på valsöndagen uppgår till ca 5 700. Förutom reservapparater krävs på många platser ett större antal terminaler för att undvika köer. Flera länder som infört röstmaskiner – som t ex Tyskland och Holland – har beslutat att sluta använda dem och återgå till mer lågteknologiska rösträkningsprocedurer. En redovisning av internationella erfarenheter av e-röstning, se SOU 2013:34 och Alvarez & Hall (2008).

Referenser

- Alvarez, R. M., & Hall, T. E. (2008). *Electronic elections: the perils and promises of digital democracy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Berg, L., & Oscarsson, H. (red.). (2012). *Omstritt omval*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Demokratiutredningen. (2000). *En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet. Demokratiutredningens betänkande*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Gilljam, M., & Jodal, O. (2002). Medborgarnas demokratiuppfattningar. I S. Holmberg & L. Weibull (red.), *Det våras för politiken. SOM-rapport 30*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Kjellgren, H. (2001). Debatten om valdagens placering. I H. Oscarsson (red.), *Skilda valdagar och vårval? SOU 2001:65*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Oscarsson, H. (1999). *Demokratiopinioner. Demokratiutredningens skriftserie nr 26*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Oscarsson, H. (2003). *Demokratitrender. SOM-rapport 32*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Oscarsson, H. (2007). *PM om personröstningen i 2006 års riksdagsval*.
- Oscarsson, H. (Ed.). (2001). *Skilda valdagar och vårval. Forskningsrapporter utgivna av 1999 års Författningsutredning*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SCB. (2013). *Förtroendevalda i kommuner och landsting 2011*. Stockholm: SCB.
- Sydow, B. v. (1989). *Vägen till enkammarriksdagen: demokratisk författningspolitik i Sverige 1944-1968*. Stockholm: Tiden.
- Zaller, J. (1992). *The Nature and Origins of Mass Opinions*. Cambridge: Cambridge University Press.

VÄLFÄRDSPOLITIK OCH VÄLFÄRDSOPINION 1986-2012: VINSTER I VÄLFÄRDEN?

LENNART NILSSON

Välfärden vilar på tre grundpelare: familjen, marknaden och staten. I skilda länder kombineras ansvaret olika mellan de tre sfärerna för att skapa trygghet för medborgarna och tillhandahålla service (Esping-Andersen 2002). Utmärkande för välfärdsstaten är att det offentliga spelar en central roll för att garantera befolkningens sociala trygghet. I sitt klassiska arbete *The Three Worlds of Welfare Capitalism* framhåller Esping-Andersen de sociala rättigheternas kapacitet till ”decommodification”, det vill säga deras förmåga att göra medborgare oberoende av de rena marknadskrafterna (Esping-Andersen 1990). Begreppet välfärdsstat kom i bruk under senare delen av 1930-talet (Kuhnle & Solheim 1985). Ökad kvinnlig förvärvsfrekvens, nya samlevnadsformer, demografiska förändringar med minskat barnafödande och en ökande andel äldre innebär nya utmaningar och störst har förändringarna varit i de skandinaviska länderna. Dessa förändringar ställer krav på anpassning av välfärdsprogrammen (Esping-Andersen 2009).

Efter andra världskriget och framför allt under 1960- och 1970-talen genomförs en snabb utbyggnad av välfärdsstaten i Sverige med en kraftig expansion av både transfereringarna på nationell nivå och de offentligt finansierade tjänsterna främst på lokal och regional nivå (Tarschys 1978). Efter en lång och obruten expansionsperiod sedan andra världskriget uppgick den totala offentliga sektorns utgifter för konsumtion, investeringar och transfereringar i relation till BNP (utgiftskvoten) 1983/84 till 67 procent.¹ Under senare delen av 1980-talet minskade utgiftskvoten för att under den ekonomiska krisen i början på 1990-talet stiga till ett ”all time high” 73 procent 1993, främst beroende på den ökande arbetslösheten. De samlade skatterna och socialavgifterna i förhållande till BNP (skattekvoten) uppnådde sitt högsta värde 1989 då den uppgick till 56 procent (Prop. 1995/96:150).

Sedan slutet av 1980-talet har emellertid den svenska välfärdspolitiken präglats av förskjutningar av gränserna mellan de offentliga och privata sfärerna i samhället. Högervågen i de anglosaxiska länderna under Thatcher och Reagan och nedmonteringen av planekonomierna i Östeuropa kom att påverka politiken i Europa och på många andra håll i världen. Ett centralt inslag i nyliberalismen var att reducera den offentliga sektorn till ett antal nödvändiga samhällsfunktioner och sänka skatterna (Mydske, Claes och Lie 2007). I Sverige och i de övriga nordiska länderna har regeringar oavsett partifärg genomfört avregleringar och privatiseringar delvis till följd av ökat internationellt beroende, men politikens inriktning har varierat

med regeringarnas ideologiska förankring. År 2012 var utgiftskvoten 50 procent och skattekvoten 44 procent, vilket är resultatet av långtgående förändring av välfärdspolitiken (Prop. 2012/13:100).

Avvägningen mellan det ideologiskt önskvärda och det ekonomiskt nödvändiga utgör ett dilemma vid allt politiskt beslutsfattande men det sätts på sin spets i ekonomiska kristider. De ekonomiska kriserna under de senaste 30 åren har inneburit att det statsfinansiella läget och förmågan att hantera krisen i sig blivit en fråga också vid diskussionen av välfärdspolitiken.

Som *väljare* har alla röstberättigade möjlighet att ta ställning till den offentliga sektorns omfattning och inriktning i de allmänna valen via val av parti och genom andra former av politisk aktivitet kan medborgarna också försöka påverka politikens innehåll. Utmärkande för den svenska välfärdsstaten är att praktiskt taget alla invånare kommer i kontakt med välfärdsstaten både som *brukare* av service och bidrag och som *skattebetalare*. Dessutom är en stor del av alla yrkesverksamma *anställda* inom den offentliga sektorn. Det är i dessa fyra roller som medborgarna möter välfärdsstaten (Nilsson 1996; jfr Dahlberg & Vedung 2001).

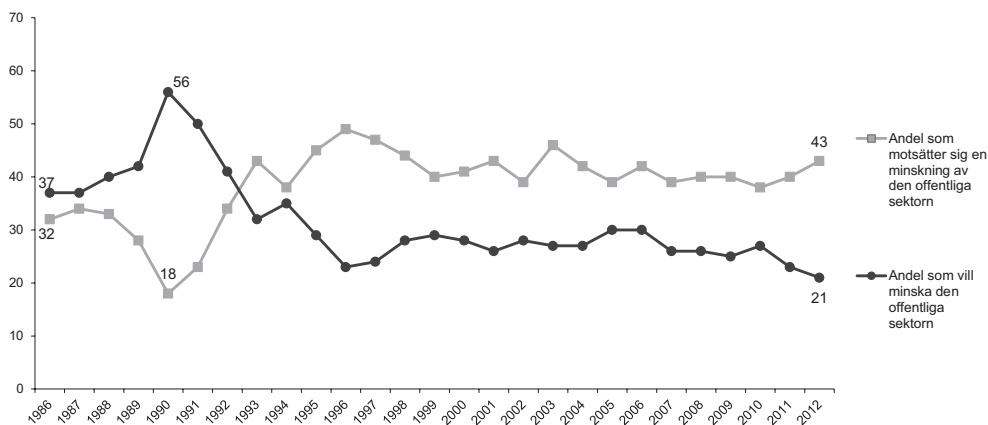
Redan 1986 genomförde SOM-institutet de första studierna av svenska folkets inställning till den offentliga sektorn och förslag till förändringar av dess gränser i form av privatiseringar. På 1990-talet inleddes undersökningar om åsikter i skattefrågor. En av de mest omdebatterade frågorna under senare år har varit vinster inom skattefinansierad välfärd. I detta kapitel skall medborgarnas inställning till välfärdsstatens gränser i Sverige med tyngdpunkt på de senaste åren analyseras i fyra avseenden: åsikter om den offentliga sektorns storlek, attityder till privatisering, syn på skatterna samt åsikter om vinstutdelning inom välfärdssektorn med fokus på väljarrollen. Underlaget för analyserna utgörs av data från de nationella SOM-undersökningarna 1986-2012 och på vissa punkter kommer jämförelser att göras med de regionala SOM-undersökningarna sedan 1998.

Medborgarna och den offentliga sektorns storlek

Sedan mitten av 1980-talet har stora opinionsförskjutningar ägt rum i synen på den offentliga sektorns gränser. Fram till 1988 var svenska folkets inställning till den offentliga sektorns storlek förhållandevis stabil och tudelad med ungefär lika många som ville behålla som ville minska den (figur 1). I slutet av 1980-talet, då det förelåg ett ekonomiskt överskott för den konsoliderade offentliga sektorn, som omfattar staten, socialförsäkringssektorn, landstingskommunerna och kommunerna, rasade opinionsstödet. År 1990 var det tre gånger så många som ville skära ner som motsatte sig en minskning. Av stor betydelse för den dramatiska opinionsförändringen var utvecklingen i Östeuropa med Berlinmurens fall samt högervågen i de anglosaxiska länderna som kom sent till Sverige (Hadenius och Nilsson 1991). Därefter vände trenden, och 1993 då underskottet i den offentliga sektorns finanser var som störst, var det för första gången i SOM-undersökningarna övervikt för de som motsatte

sig en minskning. Under de följande åren ökade åter uppslutningen bakom den offentliga sektorn och 1996 var gapet mellan de som vill bevara en stor offentlig sektor och de som vill minska rekordstort. Med en förbättrad samhällsekonomisk situation minskade skillnaden stegvis fram till 1999. Därefter var opinionsläget i huvudsak stabilt med små svängningar mellan åren. Det har funnits en klar övervikt för de som inte vill minska den offentliga sektorn och den har ökat markant de senaste åren.

Figur 1 Svenska folkets inställning till den offentliga sektorn 1986-2012 (procent)

Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag.

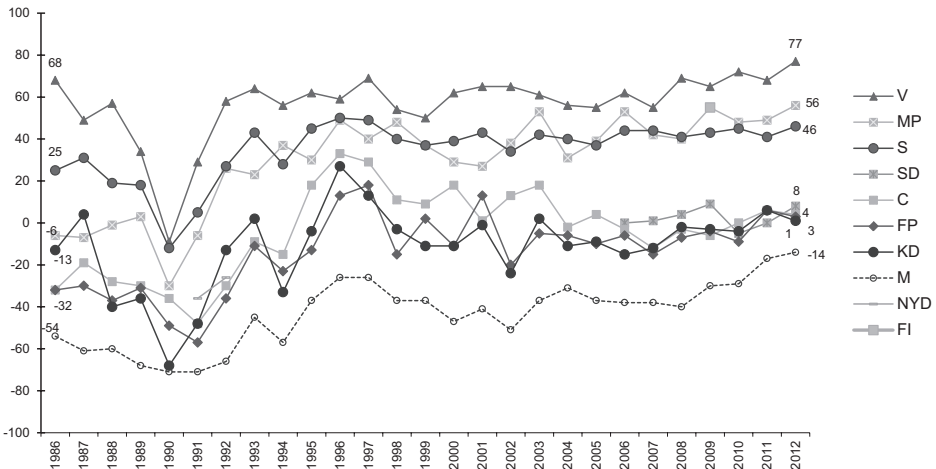
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2012.

Under den ekonomiska krisen i början av 1990-talet sjönk andelen som ville minska den offentliga sektorn från den rekordhög nivå 1990. Under den senaste ekonomiska krisen med början 2008 registreras endast mindre förändringar i inställningen till den offentliga sektorns storlek.

I denna centrala vänster-högerfråga har också spännvidden mellan de positioner som partiernas sympatisörer intagit varit betydande, men varierat över tid, se figur 2. Genomgående har Vänsterpartiets sympatisörer varit mest positiva till att behålla den offentliga sektorns storlek och Moderaternas mest negativa. Under perioden 1986-1988 var opinionen i huvudsak stabil också inom de olika partierna. Därefter försköts positionerna inom alla partier markant mot en mer negativ inställning. Endast bland M-sympatisörer var förskjutningen mer begränsad. År 1990 var opi-

nionsbalansen negativ för samtliga partier. Det var främst sympatisörer till partier på vänsterkanten som varit mest positiva som hade närmast sig de traditionellt borgerliga väljarnas negativa positioner.

Figur 2 Svenska folkets inställning till den offentliga sektorn och partisympati 1986-2012 (balansmätt)

Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen dåligt förslag minus andelen bra förslag. Partisympati avser bästa parti generellt.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2012.

Efter 1990 vände trenden ånyo och opinionen blev mer positiv till den offentliga sektorn, först bland sympatisörer till V och S. Fram till 1996/97 blev samtliga partiers sympatisörer mer negativa till förslaget om minskning av den offentliga sektorn. Bland borgerliga sympatisörer var förändringarna mycket stora. Åren 1996-97 var det bara bland Moderaternas sympatisörer som det fanns en opinionsövertikt för att minska den offentliga sektorn. Därefter försvagades motståndet mot en minskning något. Efter 1999 ökade dock spännvidden på nytt genom att Vänsterpartiets och Moderaternas sympatisörer gick åt vänster respektive åt höger, vilket medförde en ökad polarisering.

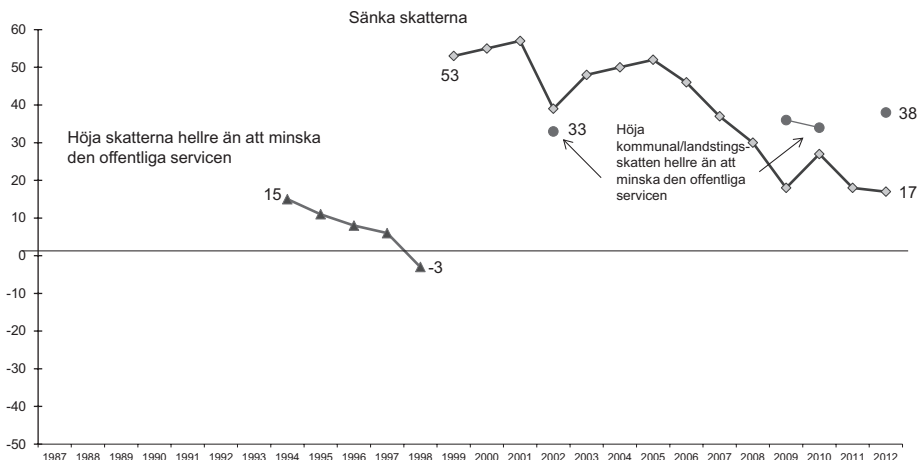
Under senare år utkristalliserar ett mönster där Vänsterpartiets sympatisörer fortsatt starkt motsätter sig en minskning av den offentliga sektorn. Även bland MP- och S-sympatisörer finns en markant övertikt för att behålla den offentliga sektorns storlek och de två partiernas sympatisörer ligger nära varandra i denna fråga. Sedan

1994 har under valåren MP-sympatisörer legat något till vänster om S-sympatisörer och under senare år gäller det varje år. C-, FP- och KD-sympatisörer bildar en grupp, där andelen som vill skära ner är lika stor som andelen som vill behålla nuvarande storlek. Sverigedemokraterna placerar sig i denna vänster- högerfråga i mitten och intar samma position som C-, FP och KD-sympatisörer. Moderaternas sympatisörer förespråkar hela tiden en minskning av den offentliga sektorn men stödet för en nedskärning har minskat sedan 2006. År 2012 är det bara bland moderata sympatisörer som det finns en övervikt för att minska den offentliga sektorn. Huvudmönstret är detsamma i de regionala undersökningar som 2010-2012 genomförts i Värmland, Skåne och Västra Götaland (Nilsson 2013b).

Skatter och service

I alla tider och i alla länder har människor klagat över skatter och andra pålagor. Skatterevolter har brutit ut och protestpartier har bildats. Det finns emellertid inget entydigt samband mellan skattenivå och skatteprotest. I välfärdsstater med en utbyggd service och omfattande transfereringar till hushållen är medborgarnas syn på avvägningen mellan betalningen i form av skatter och vad staten ger central (Peters 1991). Svenska folkets inställning till skatterna har kartlagts i ett flertal undersökningar under efterkrigstiden. Svenskarna har visserligen allmänt sett ansett att skatterna är för höga; framför allt gällde det marginalskatterna före den stora skattereformen i början på 1990-talet. Mot slutet av 1960-talet ansåg en majoritet av svenska folket att skatterna var för höga också i förhållande till förmånerna, medan majoriteten under 1980- och 1990-talen gjorde bedömningen att skatterna var rimliga i relation till förmånerna (Vogel 1970; Åberg 1993). Resultat från *Välfärdsstatsundersökningarna* 1981-2010 visar att både den kollektiva och den individuella viljan att betala välfärdsåtgärder med skatter är hög (Svallfors 2012).

Sedan 1994 har frågor om skatter ingått i SOM-undersökningarna. Valåret 1994, som präglades av budgetunderskott och ökande statsskuld, fanns en övervikt för att *höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen*. Med en förbättrad ekonomisk situation förbyttes emellertid stödet för skattehöjningar hösten 1998 i en svag övervikt för att inte att höja skatten i relation till offentlig service. Partierna och deras sympatisörer intog i frågan sina traditionella positioner på vänster-högerskalan men under perioden 1994-1997 minskade spännvidden mellan partierna genom att såväl V- och S- som M-sympatisörer förflyttade sig mot mitten. Valåret 1998 fortsatte denna tendens på vänsterkanten medan motståndet mot skattehöjningar skärptes bland de borgerliga partiernas sympatisörer. Vid fyra senare tillfällen 2002, 2009-2010 och 2012 har frågan om en höjning av skatten i förhållande till service ställts men då kopplad till en höjning av kommunal-/landstingsskatten, som för det stora flertalet idag är den helt dominerande inkomstskatten. Då har balansmättet varit klart positivt och legat på samma nivå – drygt 30 balansmåttsenheter. År 2012 var det en klart positiv övervikt inom alla partier.

Figur 3 Svenska folkets inställning till skatter 1994-2012 (balansmått)

Kommentar: Balansmättet avser andelen som anser att det är ett mycket eller ganska bra förslag minus andelen som anser att det är ett ganska eller mycket dåligt förslag. Andelen som inte tagit ställning till förslagen utgör andelen 'vet ej'.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1994-2012.

Sedan 1998 ställs också frågan att *sänka skatterna*. Om skatterna inte kopplas till service fanns bland svenska folket en klar övervikt för att sänka skatterna år 1999-2001. Det gällde också inom samtliga partier men spännvidden har också i skattesänkingsfrågan varit stor mellan de olika partiernas sympatisörer. Valåret 2002 med en försämrad ekonomisk situation minskade emellertid viljan att sänka skatterna markant, även om det fortsatt fanns en övervikt för att minska skatterna. Med en förbättrad ekonomi ökade stödet för skattesänkningar under några år. Sedan 2005 minskade övervikten för en sänkning med en viss uppgång valåret 2010. Åren 2009-2010 och 2012 var det färre som ville *sänka skatterna* än som ville *höja kommunal-/landstingskatten hellre än att minska servicen*. År 2012 var det en klar övervikt mot en skattesänkning bland V-sympatisörer, och en svag övervikt bland MP- och S-sympatisörer medan övriga partiernas sympatisörer vill se sänkta skatter. SD-sympatisörer delar de rödgrönas syn på den offentliga sektorns gränser men står de borgerliga närmast i skattefrågorna.

Det finns ett starkt samband mellan synen på den offentliga sektorn och inställningen till skatterna. Personer som vill minska den offentliga sektorn är också mer benägna att vilja sänka skatterna och omvänt personer som inte vill minska den offentliga sektorn är i mindre utsträckning beredda att sänka skatterna. I kommuner och landsting/regioner är skatten på ett påtagligt sätt relaterad till servicenivån (Nilsson 2012b).

Tabell 1a Partisympati och inställning till att sänka skatterna, Sverige 2012 (balansmått)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Sverige	-65	-8	-12	+33	+11	+33	+57	+43	+17

Tabell 1b Partisympati och inställning till att höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen, Sverige 2012 (balansmått)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Sverige	+72	+61	+62	+37	+17	+29	+14	+14	+38

Kommentar: Svarspersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i tabellen och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Den offentliga sektorn, skatterna och privatisering utgör centrala frågor i den politiska debatten och medborgarnas åsikter struktureras i hög grad av ideologi och partisympati. För de politiska partierna har de också varit viktiga frågor på den politiska agendan i beslutande församlingar och i den interna diskussionen inom partierna både nationellt samt i landsting/regioner och kommuner.

Den offentliga sektorns gränser

Fram till början av 1980-talet gällde det inte om, utan i vilken takt och på vilka områden nya och utökade offentliga insatser skulle göras. Därefter stagnerade ekonomin och nedskärningar i den offentliga sektorn med avreglering och privatiseringar genomfördes under 1990-talet på en rad områden. Efter valet 1998 med vänstermajoritet på riksplanel och borgerlig majoritet i de tre storstadsregionerna och i flera kommuner bl.a. Stockholm växte en förnyad ideologisk debatt om välfärdsolitikens inriktning fram. Denna situation innebar skilda ställningstaganden i principiellt viktiga sakfrågor på olika nivåer som aktualiserat gränserna för de offentliga och privata sfärerna i samhället och den kommunala självstyrelsens räckvidd. Sedan 2006 har alliansregeringen med andra ideologiska utgångspunkter än tidigare S-regeringar genomfört beslut som innebär långtgående förändringar av välfärdsstaten inom vård, skola och omsorg samt transfereringssystemen.

Avgörande för en indelning i offentligt eller privat är i vilken utsträckning det offentliga reglerar, finansierar och är ansvarig för produktionen (Lundqvist 2001).

Offentlig finansiering och produktion förutsätter reglering men reglering kan också ske av verksamhet som drivs i privat regi med privat finansiering. Privatisering i vid mening innebär att det offentligas inflytande i något eller några av dessa avseenden minskas, men används vanligen som benämning på en minskning av den offentliga finansieringen och/eller produktionen. Det är i denna betydelse som det kommer att användas här, och olika former av privatisering kan illustreras med utgångspunkt från figur 4.

I figuren anges för finansiering och produktion två alternativ, antingen en helt offentlig eller en helt privat lösning, vilket resulterar i fyra möjliga kombinationer. Vid sidan av de två extremfallen helt offentlig verksamhet med både offentlig finansiering och offentlig produktion (I) och helt privat verksamhet med både privat finansiering och privat produktion (IV) finns det två mellanlägen dvs. offentlig produktion och privat finansiering (II) samt privat produktion med offentlig finansiering (III). Utöver de fyra typfallen kan olika blandformer med både offentlig och privat finansiering förekomma, där både offentliga anslag och privata avgifter bidrar till att täcka kostnaderna. På motsvarande sätt kan privata intressen tillsammans med stat/kommun svara för produktionen.

Figur 4 Offentligt – privat

- Finansiering
- Produktion
- Reglering

Finansiering

	Offentlig	Privat
Produktion	I	II
	III	IV

Privatisering

geografisk
funktionell

En rad förändringar i riktning mot privatisering av den organiserade verksamhet som bedrivits av stat, landsting och kommuner har genomförts under senare år. Privatisering används här som ett analytiskt begrepp för att klargöra innebörden av

förskjutningar mellan offentligt och privat. Med utgångspunkt från matrisen ovan kan följande huvudtendenser urskiljas:

Utmärkande för utvecklingen har varit att det inte gällt förskjutningar mellan de två extremlägena helt offentligt till helt privat (från I till IV) utan det har varit frågan om förskjutningar mellan andra fält. Vidare förtjänar uppmärksammas att de privatiseringar som hittills genomförts i huvudsak inte medfört en minskad offentlig finansiering. Den tidigare offentliga produktionen har främst överförs till kommersiella företag efter upphandling. Eftersom den offentligt finansierade verksamheten i mycket stor utsträckning innebär ansvar för verksamhet inom ett avgränsat geografiskt område har företag gått in på verksamhetsområden och inom geografiska områden som bedömts vara ekonomiskt lönsamma med på vissa områden fri etableringsrätt medan det offentliga får ta ansvar för övriga delar. Det innebär att stat, landsting/regionkommun och kommun tilldelats ett restansvar. För att likvärdig service skall kunna upprätthållas med flera, både offentliga och privata utförare, krävs en tydlig reglering och kontroll. Socialdemokratiska regeringar under 1980-talet genomförde decentraliseringar och avregleringar medan borgerliga regeringen sedan 1990-talet privatiserat. I flera fall har under senare år genomförts både privatiseringar av produktion och avreglering inom välfärdssektorn.

När det kommunala skattestoppet (1991-1993) upphävdes byggdes incitament in för kommunerna att inte höja skatten. Mot denna bakgrund var den enda praktiska möjligheten till inkomstförstärkningar avgiftshöjningar, och denna form av privatisering av tidigare skattefinansierad verksamhet har också utnyttjats i betydande utsträckning i kommuner och landsting. I vissa fall har den kombinerats med ändrad verksamhetsform, framför allt en ombildning av förvaltningsmyndigheter till aktieföretag. Motsvarande utveckling har också funnits inom staten, bl.a. med avvecklingen av affärsdrivande verk. På detta område genomfördes under den förra mandatperioden försäljningar av statliga bolag (Proposition 2006/07:57). Riksdagspartiernas inställning i denna fråga har emellertid begränsat möjligheten att gå vidare på detta område och i en uppmärksammat artikel på DN debatt "Moderaterna vid vägs ände vad gäller privatiseringar" diskuterade finansmarknadsministern och Moderaternas gruppleddare i riksdagen värdet av fortsatta privatiseringar av statligt ägda företag (Norman, P och Kinberg Batra A). På infrastrukturområdet har regeringen valt en modell som innebär funktionsprivatisering dvs. ansvaret för olika funktioner har lagts ut på olika huvudmän som i sin tur använder underentreprenörer. Det skapar andra samordningsproblem än de som gäller vid geografiskt baserad privatisering.

Under tidigare socialdemokratiska regeringar hade strikta gränser dragits upp för i vilken utsträckning privat produktion skulle kunna ske med offentlig finansiering. Inom t.ex. barnomsorg kunde ideella organisationer och föräldrakooperativ bedriva verksamhet med offentliga medel men inga andra. Sedermera omprövades möjligheten för personal att i kooperativ form bedriva barnomsorg, men "lex Pysslingen" förhindrade att vinstdrivande företag skulle kunna på entreprenad driva barnomsorg med offentlig finansiering. De borgerliga partierna var redan från början kritiska

mot gränsdragningen och avskaffade i regeringsställning tidigt restriktionerna för denna typ av privatisering. Senare öppnades möjligheten för att kommersiella företag också skulle kunna driva akutsjukhus med offentlig finansiering. Bland de rödgröna partierna råder oenighet om i vilken utsträckning vinst skall accepteras när det gäller skattefinansierade välfärdstjänster, vilket gör att det saknats ett tydligt alternativ på detta område till alliansregeringens politik.

Inom skolan infördes under den förra ekonomiska krisen på 1990-talets början en skolpeng, som följer eleven vid val av skola, något som inneburit att ett väsentligt led i resursfördelningen överförs till föräldrarna, även om pengarna ej utbetalas till dem. ”Kundvalsmodellen” med en peng som följer den som nyttjar tjänsten har också genomförts inom andra områden t.ex. barnomsorg och hemtjänst. En ännu mer långtgående form av privatisering är att medborgarna får en ”check” eller ”voucher” som berättigar till en viss mängd tjänster, t ex hemtjänst. Den modellen har hittills mest diskuterats i den teoretiska litteraturen (Kastberg 2010).

Det svenska friskolesystemet, som infördes under den ekonomiska krisen i Sverige på 1990-talet, har utvecklats till ett nyliberalt modellprojekt. Det är bara i Sverige och i Chile efter militärkuppen som vinstdrivande företag kan vara huvudmän för skolor med offentlig finansiering. Under Thatchers tid som utbildningsminister och senare premiärminister var det inte aktuellt att tillåta vinstdrivande skolor med skattefinansiering och när ett system med fristående skolor införts i Storbritannien under Camerons tid som premiärminister under senare år är vinstdrivande företag inte tillåtna. Även i de övriga nordiska länderna gäller samma förhållanden. Sverige och Finland representerar idag två motpoler i Norden när det gäller skolsystem. Genom OECD:s PISA-undersökningar (*Programme for International Student Assessment*, www.oecd.org/pisa) och andra undersökningar är det möjligt att följa elevernas prestationer i olika länder och hur de utvecklas över tid. I början på 1990-talet låg både Finland och Sverige i toppen när det gäller elevernas resultat. Idag tillhör Finland fortfarande de ledande medan resultaten i Sverige har sjunkit kontinuerligt. Det gäller såväl matematik, naturvetenskap som läsförståelse. De bästa eleverna presterar fortfarande bra i Sverige men de lågpresterande eleverna har blivit sämre och skillnaderna ökar år från år (Kornhall 2013). Likvärdigheten mellan kommuner och skolor minskar (Skolverket 2013 och Skolinspektionen 2013). I betänkandet från *Utredningen om förbättrade resultat i grundskolan* konstateras att effekter av beslutade skolpolitiska reformer kommer att ta tid (SOU 2013:30).²

Längst gick den ideologiska strävan att minska den offentliga sektorn, då borgerliga kommuner och landstinget i Stockholms län sålde egen verksamhet inom vård, skola och omsorg till personal till underpriser genom så kallade ”avknoppningar”. Statskontoret gjorde på regeringens uppdrag en utredning och fann att det enligt det kommunalrättsliga regelverket, de allmänna principerna och de EG/EU-rättsliga reglerna råder förbud mot understöd till enskild (Statskontoret 2008/59-5).

Privatisering har förespråkats som en politisk strategi inom välfärdspolitiken av huvudsakligen två skäl - för att minska kostnaderna och öka effektiviteten samt erbjuda

individuell anpassning och större valfrihet (Esping-Andersen 1996 och 2002). De viktigaste skälen emot är att privatisering riskerar att leda till ökad ojämlikhet och segregation samt att den demokratiska kontrollen minskar (Bendz 2012; Kastberg 2010). *Lagen om valfrihet*, LOV (SFS 2008:962) skall öka valfriheten för medborgarna och enligt förslag från regeringen skall det bli obligatoriskt att tillämpa den i kommuner och landsting, vilket skapar incitament för ökad privatisering. Privatisering leder emellertid inte automatiskt till valfrihet, speciellt om konsekvenserna för olika grupper och olika delar av landet beaktas. Det har också utvecklats system för valfrihet inom den offentliga sektorn.

Statsvetarna Blomqvist och Rothstein konstaterar efter en genomgång av forskningen inom området att själva utformningen av systemen uppvisar stora skillnader och att problemen och möjligheterna påverkas av olika institutionella lösningar. En jämförelse mellan skolan och sjukvården visar att det finns betydande skillnader i detta avseende mellan de två verksamhetsområdena. En bedömning av effekterna kräver därför att förhållandena studeras i de enskilda fallen (Blomqvist och Rothstein 2000). Studier av privatiseringar inom vården visar att balansen mellan kontroll över resursfördelningen och ökad konkurrens och produktivitet med ökat utbud av tjänster är svår att upprätthålla (Blomqvist 2005).

Opinionen kring privatisering

I SOM-undersökningarna har ingått frågor om förslag till privatisering sedan 1987 (Nilsson och Strömberg 1988). Över en längre tid är det möjligt att följa opinionsutvecklingen inom tre områden: sjukvård, skola och äldreomsorg. Skola och äldreomsorg är centrala primärkommunala uppgifter medan sjukvården är den viktigaste landstingskommunala/regionala uppgiften. De svarande har på dessa områden haft att ta ställning till följande förslag i de nationella undersökningarna:

A. Privatisering i betydelsen övergång till en ökad andel privat produktion (från fält I till III i matrisen ovan):

- Bedriva mer av sjukvården i privat regi,
- Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus 2000-2002/sjukhus fr.o.m. 2004,
- Öka antalet privata skolor t.o.m. 1996/satsa mer på friskolor fr.o.m. 1997,
- Låta privata företag svara för äldreomsorg 1987-2010 och 2012,

B. Försäljning av statlig affärsverksamhet (från fält II till IV):

- Överföra statlig affärsverksamhet, t ex Telia/Televerket i privata händer, 1987-2000,
- Försäljning av statliga bolag som bedriver affärsverksamhet, 2007-2010,

- Fortsätta driva vattenverk i offentlig regi 2003 och 2008,
- Stoppa utförsäljningen av apotek 2009.

Två av förslagen i grupp A avser en förändring mot ökade privata inslag i produktionen av offentligt finansierade tjänster men inte nödvändigtvis en övergång till en huvudsakligen icke-offentlig modell; de andra två avser att tillåta privat äldreomsorg respektive förhindra denna typ av privatisering för akutsjukhus/sjukhus. Den senare frågan avser uttryckligen vinstdrivande verksamhet när det gäller sjukhusvården. Utmärkande för förslagen i grupp B är att de avser verksamheter som finansieras av dem som köper tjänster men att produktionen skall överföras från offentliga till privata företag.

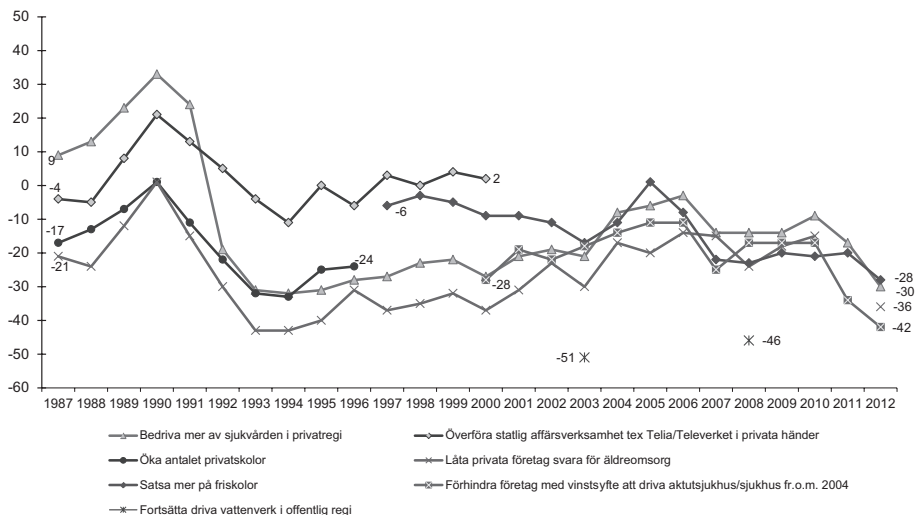
Förändringen av attityden till privatisering följer samma huvudmönster som inställningen till den offentliga sektorn som helhet, se figur 5. Motståndet mot privatiseringar minskade 1988-1990. År 1990, som var ett exceptionellt år på samma sätt som när det gäller den offentliga sektorn, fanns ett klart stöd för privatiseringar inom sjukvården, och av statlig affärsverksamhet, medan det var lika många för som emot privatiseringar inom skola och äldreomsorg. Under den ekonomiska krisen i början av 1990-talet minskade opinionsstödet för privata alternativ mycket kraftigt. År 1993/94 var motståndet mot privata lösningar inom sjukvård, skola och äldreomsorg väsentligt större än 1987. På dessa tre områden tog en majoritet avstånd från ytterligare privatiseringar. För sjukvården var förändringen särskilt markant.

Under perioden 1993-2006 minskade motståndet mot privatiseringar inom sjukvård och äldreomsorg. Efter 2006 har opinionen vänt och under de senare åren har motståndet mot privatiseringar inom dessa områden ökat markant. Det fanns en klar övervikt för att förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus, då denna fråga ingick i undersökningarna 2000-2002. När ”stopplagen” år 2004 fick en annan konstruktion ändrades frågan till att avse ”sjukhus” (Prop. 2000/01:36 och Socialdepartementet, Promemoria 2004-06-23).³ Stegvis minskade stödet för stopplagen. Våren 2007 fattade riksdagen beslut om att upphäva ”stopplagen”⁴ (Prop. 2006/07:52). Samtidigt ökade svenska folkets stöd för en stopplag och under senare år har det varit en klar övervikt för förbud mot vinst när det gäller sjukhusvård.

Attityden till privat äldreomsorg har genomgående varit övervägande negativ men blev stegvis mindre negativ fram till år 2006. Under senare år har det varit en klar negativ övervikt. I 2011 års nationella undersökning ingick inte detta item men det fanns med i de västsvenska och skånska undersökningarna där inställningen också var klart negativ till privat äldreomsorg. Det fanns där inte någon systematisk skillnad före och efter den mycket uppmärksammade Carema rapporteringen i Dagens Nyheter (Nilsson 2013 a och b). År 2012 var värdet ännu lägre och på samma nivå som under krisåren på 1990-talet.

Från och med 1997 har inställning till offentligt finansierade insatser inom skolan registrerats genom frågan *satsa mer på friskolor*. Den fria etableringsrätten innebär att regelsystemet ger möjligheter till ökade satsningar för privata aktörer. Stödet

Figur 5 Svenska folkets inställning till förslag om privatisering av offentlig verksamhet 1987-2012 (balansmätt)

Kommentar: Svarepersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i figuren och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. Andelen som inte tagit ställning till respektive förslag utgör andelen vet ej. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag, men för "stopplagen" och vattenförsörjning är positiv övervikt lika med negativ till privatisering.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1987-2012.

för friskolorna minskade stegvis till år 2003 men därefter ökade stödet två år i rad för att på nytt bli klart mera negativt de senaste åren. Inställningen till friskolorna har dock varierat starkt mellan olika delar av landet, främst mellan storstäder och glesbygdskommuner (Carlsson 2006).

I ett globalt perspektiv har debatten om privatisering varit mycket intensiv när det gäller vattenförsörjning (se Shiva 2003 och Segerfeldt 2003). I sydeuropeiska länder med små lokala självstyrelseenheter har kommunerna saknat kapacitet att själva svara för den tekniska försörjningen och istället har privata företag haft ansvaret för dessa funktioner – företag som är stora aktörer på den internationella marknaden. I 2003 års undersökning ingick en fråga om att *fortsätta driva vattenverk i offentlig regi*. Ingen fråga inom området har gett ett så starkt utslag, och i ingen fråga har partiernas sympatisörer varit så samstämmiga. Svenska folket var klart motståndare till en privatisering av vattenförsörjningen och det gällde också 2008 när frågan på nytt ställdes.

De samlade effekterna av de stora svängningarna i privatiseringsopinionen är också mycket tydliga om vi ser till partiernas sympatisörer. Av de nationella undersökningarna framgår att under perioden 1987-1999 i det närmaste halverades skillnaden mellan Vänsterpartiets och Moderaternas sympatisörer på nationell nivå inom de undersökta områdena vård, skola och omsorg och det minskade avståndet var resultatet av att både partierna till vänster och till höger förflyttade sig mot mitten. När det gällde sjukvård och äldreomsorg var det främst de borgerliga partiernas sympatisörer som rörde sig mot mitten medan det var V- och S-sympatisörer som förflyttade sig mest när det gällde skolan.

Vid millennieskiftet polariserades opinionen och moderata sympatisörer gick åt höger i samtliga frågor. Omvänt gick V-sympatisörer till vänster. För övriga partier har förändringarna varit mindre enhetliga. När det gäller vård och omsorg är samstämmigheten stor mellan S-, MP- och V-sympatisörer som är motståndare till privatiseringar inom äldreomsorg och sjukvård och stöder en stopplag – förslaget att förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus/sjukhus.

Samtliga borgerliga partiernas sympatisörer rörde sig efter millennieskiftet fram till 2006 klart till höger och tydligast var förändring bland C-sympatisörer (Nilsson 2007). Moderaternas sympatisörer har genomgående varit mest positiva till förslag om privatiseringar men 2012 fanns det bland M-sympatisörer en svagt positiv övervikt för att bedriva mer av sjukvården i privat regi. På övriga områden var det en svagt negativ övervikt. Detta år var opinionen genomgående negativ bland KD-, C- och FP-sympatisörer.

När det gäller inställningen till utförsäljningen av apoteken som ingick i undersökningen 2009 fanns en tydlig övervikt för att stoppa utförsäljningen bland de rödgrönas sympatisörer liksom bland C- och SD-sympatisörer. Bland M- och FP-sympatisörer fanns en svag övervikt för regeringens förslag medan opinionen var splittrad med lika många för som emot bland KD:s sympatisörer. (Nilsson 2011) År 2007-2010 ingick frågan *Sälja statliga bolag som bedriver affärsverksamhet* och 2010 fanns det en viss övervikt för detta förslag bland M-, FP- och KD-sympatisörer medan balansmålet var 0 för C-sympatisörer. Bland de rödgröna fanns en klart kritisk inställning till förslaget och SD-sympatisörer stod till vänster också i denna fråga.

När det gäller friskolor ser mönstret delvis annorlunda ut. V-sympatisörer har hela tiden varit starkt emot att satsa mer på friskolor och även inom S har det genomgående funnits en klar övervikt emot. MP-sympatisörers position har när det gäller inställningen till friskolorna skiftat över tid men sedan 2006 är inställningen till att satsa mer på friskolor klart negativ. Även bland C- och FP-sympatisörer är det en negativ övervikt sedan 2006, och 2012 är det en svagt negativ övervikt även bland KD- och M-sympatisörer. Opinionsstödet för att satsa på friskolor är svagt, vilket också framgår av att *friskola* genomgående har varit det utan jämförelse oftast nämnda besparingsobjektet om nedskärningar skall göras oavsett typ av kommun och politiskt block.⁵

Det svenska skolsystemet genomgick stora förändringar genom två beslut i början på 1990-talet, beslutet om kommunalisering av skolan under den socialdemokratiska

regeringen 1990 och beslutet om införandet av fristående skolor med möjlighet för vinstdrivande företag att vara huvudmän inom skolan under den borgerliga regeringen 1991. I SOM-undersökningen 2011 ingick en fråga om att förstatliga skolan, *Låta staten överta ansvaret för skolan från kommunerna*. Närmare 50 procent var för ett förstatligande och mindre än 20 procent emot. V- och FP-sympatisörer var mest positiva medan S var mest kritiska men inom alla partier var det en klart positiv övervikt. Män var något mer positiva än kvinnor och de äldre vill se en återgång till tidigare statligt huvudmannaskap. Högutbildade och tjänstemän var mer positiva liksom de som arbetar inom statlig och kommunal sektor.

Bland Sverigedemokraternas sympatisörer föreligger år 2006-2012 en övervikt emot privatiseringar inom vård, skola och omsorg och Sverigedemokraterna har varit emot avskaffandet av stopplagen. I dessa avseenden står partiets sympatisörer till vänster.

Tabell 2 Partisympati och förslag om förändring av den offentliga sektorns gränser, Sverige 2012 (balansmått)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	-84	-59	-54	-17	-18	-15	10	-25	-30
Satsa mer på friskolor	-79	-45	-49	-16	-18	-5	-7	-12	-28
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	78	67	66	54	10	30	3	51	42
Låta privata företag svara för äldreomsorg	-81	-58	-58	-30	-18	-4	-4	-37	-36

Kommentar: Svarspersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i tabellen och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Även vid en jämförelse mellan partiernas sympatisörer på nationell och regional nivå är huvudmönstret detsamma i Västra Götaland som i hela Sverige. År 2012 är det bara bland moderata sympatisörer som det finns en positiv övervikt för att bedriva mer av sjukvården i privat regi. I övrigt är det en negativ övervikt till privatiseringar inom alla partier i Västra Götaland när det gäller vård, skola och omsorg. I den västsvenska undersökningen ingick också en fråga om att *Sälja kommunala bolag som bedriver affärsverksamhet*. Det är en blockskiljande fråga med allianspartierna

för, de rödgröna partierna emot och där SD-sympatisörer också är emot utförsäljning av kommunala bolag.

Sammanfattningsvis kan vi så långt konstatera att under senare år har svenska folkets stöd för den offentliga sektorn ökat medan villigheten att sänka skatterna minskat. Samtidigt har kritiken mot privatiseringar ökat. År 2012 är det bara bland M-sympatisörer som det finns en övervikt för att bedriva mer av sjukvården i privat regi; i övrigt är det en negativ övervikt inom alla partier. Det gäller såväl förslag om att bedriva mer av privat verksamhet inom vård och skola som inställningen till möjligheten att bedriva äldreomsorg och sjukhus i privat regi. I det senare fallet avser frågan *förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus*, vilket innebär ett direkt ställningstagande till vinst inom vården.

Vinster i välfärden?

Under den ekonomiska krisen på 1990-talet fattade regeringen Bildt beslut som kom att innebära djupgående förändringar av den svenska välfärdsstaten, öppnade för privata aktörer inom vård, skola och omsorg. Tidigare hade produktionen av den offentligt finansierade verksamheten nästan uteslutande bedrivits av stat, landsting och kommuner eller affärsdrivande verk och offentligt ägda företag. Utmärkande för den nya politiken var marknadsinriktningen dvs. privata företag skulle öka mångfalden och effektivisera välfärdssektorn. Utvecklingen har gått mot att vinstdrivande företag har expanderat medan den tredje sektorn bestående av ekonomiska och ideella föreningar, stiftelser och trossamfund samt andra icke vinstdrivande organisationer svarar för en liten andel av den icke offentliga verksamheten.

Inom vården är det främst inom den öppna vården som privatiseringen ägt rum. År 2009 var cirka en tredjedel privat anställda och ökningen har främst skett inom stora och utlandsägda företag. Non-profit sektorn spelar en marginell roll.⁶ Inom äldreomsorgen har expansionen inom privata företag också varit mycket snabb. Även här har andelen anställda inom non-profit organisationer minskat. Detsamma gäller personlig assistens. Det är emellertid stora skillnader mellan olika kommuner och landsting/regioner när det gäller andelen privata utförare inom vård och omsorg. Inom skolan och förskolan är förutsättningarna annorlunda genom pengsystemet. Non-profitsektorn är större än inom vård och omsorg men det är inom den kommersiella delen som expansionen skett. Speciellt gäller det gymnasieskolan, där de vinstdrivande bolagen dominerar helt inom den privata sektorn. Däremot arbetar nio av tio i folkhögskolor och bildningsförbund inom ideella organisationer (Johansson 2011).

Inom sjukvård och äldreomsorg verkar privata företag i flera europeiska länder (Norberg 2012). Av tradition svarar icke vinstdrivande organisationer för en betydande andel av vården och omsorgen och i flera fall har också åtgärder vidtagits för att stimulera denna typ av verksamhet (Johansson 2011).

Vinster inom välfärden har på senare tid varit en mycket omdebatterad politisk fråga. Vänsterpartiet kräver förbud mot vinster och socialdemokraterna och LO har

tagit ställning för begränsningar i möjligheterna till vinstuttag. I *Framtidskontraktet* antaget av Socialdemokraternas partikongress i april 2013 framhålls att ”Vinstintresset skall inte vara styrande i välfärden”. Vidare heter det att förslagen skall avsevärt begränsa vinsterna (www.socialdemokraterna.se). LO vill i rapporten ”Åtgärder för att begränsa vinst i välfärden” gå väsentligt längre (www.lo.se). Miljöpartiet uttalade sig på sin kongress 2012 mot ett vinstförbud men för begränsningar i vinstuttag. Ett år senare beslutade kongressen att skriva in i partiprogrammet att ”eventuell vinst skall återinvesteras i verksamheten”. I sitt sommartal 2012 framhöll sverigedemokraternas partiledare att välfärden inte är vilken marknad som helst och att vinstuttag måste regleras hårdare (www.sverigedemokraterna.se).

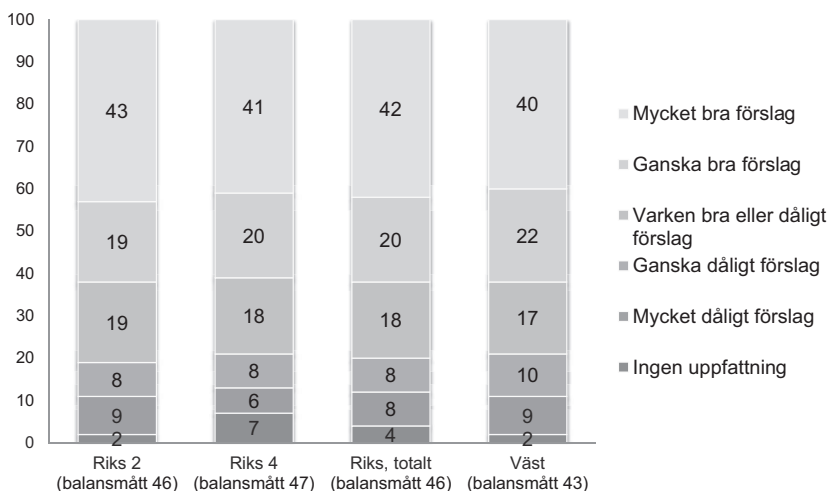
De borgerliga partierna har gemensamt betonat att valfrihet förutsätter privata alternativ och därmed också vinstdrivande verksamhet och att effektiviteten främjas av privat företagsamhet inom välfärdssektorn. Men det förekommer också en intern debatt mellan allianspartierna i regeringen. Företrädare för KD, C och FP förespråkar att Lagen om valfrihetssystem (LOV) skall ändras och tillämpas i alla kommuner och landsting/regioner medan finansmarknadsministern och moderaternas gruppledare i riksdagen föreslår att den inte bör göras obligatorisk (Norman, P och Kinberg Batra, A 2013).

Svenskt Näringslivs VD Urban Bäckström framhåller i ett brev till medlemsföretagen att den socialdemokratiska partikongressens förslag om välfärdsföretag i *Framtidskontraktet* är ”den värsta inskränkningen av fri företagsamhet sedan löntagarfonderna” (DI 130413). Andra aktörer inom detta område har också deltagit i debatten som SKL, Dagens Samhälle, Almega, Vårdföretagarna, Friskolornas riksförbund, Timbro, FAMNA – idéburen vård och omsorg, Idébundna skolors riksförbund samt berörda fackliga organisationer (se bl.a. www.svd.se/opinion/brannpunkt).

I arbetet *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?* konstaterade ledande svenska välfärdsforskare att det i stor utsträckning saknas forskning och kunskap om effekterna av de välfärdspolitiska reformerna och konkurrensens konsekvenser, vilket i sig var ett ställningstagande som vållade stor debatt (Hartman 2011). Ett stort antal arbeten har publicerats med jämförelser av kvalitet i verksamheten som bedrivs i olika typer av organisationer. I en omfattande metaanalys publicerad 2009 i den ansedda tidskriften *British Medical Journal* ”Quality of care in for-profit and in not-for-profit nursing homes: systematic review and meta-analysis” finner forskarna att personaltätheten och personalens utbildning är högre i icke vinstdrivande äldreomsorg med medicinsk personal, vilket bedöms vara en faktor av stor betydelse för kvaliteten (Comondore, V R m. fl. 2009). Även vid jämförelser mellan olika skolor diskuteras betydelsen av lärartäthet och lärarnas kompetens, där det i Sverige finns mycket stora skillnader mellan kommunala skolor och olika typer av friskolor⁷ (Johansson 2011). Ledamöter vid Kungl. Vetenskapsakademien och andra forskare publicerade i år artikeln ”Sätt stopp för vinstuttag i skolan” baserad på ett symposium *Ideas and consequences of market principles in education*, där forskarna med hänvisning till erfarenheterna från Finland gör bedömningen att ”Möjligheten att bedriva skolverksamhet i vinstdrivande syfte bör elimineras” (Cannon, B m.fl. 2013).

Vinst i sig är emellertid inte kontroversiellt eftersom ingen har invändningar mot vinster som återinvesteras i verksamheten. Det är uttag eller utdelning av vinster till ägarna som det råder olika uppfattningar om oavsett om utbetalning sker löpande enligt beslut av stämma eller i samband med försäljning av företag. Vad som varit särskilt omdiskuterat har varit om företagen betalar skatt i Sverige eller i länder med mer gynnsamma skatteregler, speciellt om det sker inom ramen för internationella koncerner med möjlighet att placera vinsterna i andra länder.

Figur 6 Förslaget att Vinstutdelning ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg i SOM-undersökningar 2012 (procent)

Kommentar: Svarepersonerna har fått ta ställning till förslaget som redovisas i figuren och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

I 2012 års SOM-undersökningar ingick för första gången en generell fråga om vinster inom välfärden med följande formulering *Vinstutdelning skall inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg*. Frågan avsåg alltså uttryckligen vinstutdelning med angivande av de tre kärnområdena inom skattefinansierad välfärd. Den var inriktad på ett långtgående alternativ till nuvarande förhållanden, som medger vinstutdelning, och innebar att man skulle införa ett förbud mot vinstutdelning. På samma sätt som frågorna om den offentliga sektorn, skatter och privatiseringar fanns två positiva svarsalternativ *Mycket* och *Ganska bra*, ett mittalternativ *Varken bra eller dåligt* samt två negativa *Mycket* eller *Ganska dåligt*. Dessutom redovisas

de som avstått från att besvara denna delfråga som *Ingen åsikt*. Det är viktigt att framhålla att i frågan anges inga motiv för eller emot utan den avser principfrågan om vinstutdelning skall vara tillåten eller inte. För den som motsatte sig förslaget fanns således möjlighet att ange att man tycker att det var ett dåligt förslag, att man var tveksam eller avstå från att svara.

Frågan om vinstutdelning ingick i tre delundersökningar 2012 med oberoende urval; i två av SOM-institutets nationella delundersökningar och i den västsvenska SOM-undersökningen. Som framgår av figur 6 är resultaten från de tre delundersökningarna i det närmaste identiska. Drygt 60 procent anser att vinstutdelning inte skall tillåtas medan mindre än 20 procent tycker att det är ett dåligt förslag. Knappt var femte svarande väljer alternativet varken bra eller dåligt förslag och det är få som inte har någon åsikt. Dessutom skall framhållas att ca 40 procent väljer ytterlighetsalternativet *mycket bra förslag*.⁸ Det senare är ett mycket ovanligt svarsmönster när det gäller den här typen av frågor och är ett uttryck för intensitet i svaren.

I den politiska debatten och i riksdagen finns klara blockskillnader som legat till grund för de politiska besluten på detta område med stor samstämmighet bland allianspartierna medan de rödgröna partierna varit oeniga. Hur ser det då ut bland partiernas sympatisörer? Bland samtliga partiers sympatisörer finns en klar övervikt för att det är ett bra förslag att inte tillåta vinstutdelning. Inom alla partier utom Folkpartiet är en majoritet för förslaget; bland de rödgröna 70 procent eller mer, bland KD och SD sympatisörer ca 60 procent och bland C och M sympatisörer drygt 50 procent; Bara bland FP:s sympatisörer föreligger ej majoritet för förslaget, 48 procent. Andelen som tycker att det är ett dåligt förslag varierar från tre procent (V) till 27 procent (FP).

Tabell 3 Partisympati och förslaget Vinstutdelning ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg, Sverige 2012 (procent och balansmätt)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Bra förslag	81	70	72	53	48	62	54	57	62
Varken eller	8	15	15	19	22	27	21	20	18
Dåligt förslag	4	12	11	23	27	10	22	17	16
Ingen åsikt	7	3	2	5	3	1	3	6	4
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Balansmätt	77	58	61	30	21	52	32	40	46
Antal svarande	134	958	285	102	169	85	867	201	3080

Kommentar: Se kommentaren till figur 6.

Genomgående är det små skillnader mellan olika socioekonomiska grupper i denna fråga; när det gäller kön och utbildning är det mycket små skillnader, detsamma gäller stad – land och det kan noteras att Stockholm inte avviker i detta avseende trots att privatiseringarna gått längre i Stockholms stad och Stockholms läns landsting än i andra delar av landet. Balansmättet för de yngsta är lägre än för övriga åldersgrupper men det beror på att de i mindre utsträckning har en bestämd uppfattning. Högre tjänstemän och företagare liksom höginkomsttagare är mindre positiva till att inte tillåta vinstutdelning men det är även bland dessa grupper en klart positiv övervikt. Det är inga större skillnader i synen på vinstutdelning om man arbetar i offentlig eller privat sektor men det största stödet för att inte tillåta vinstutdelning finns bland dem som är anställda inom ideell sektor (Nilsson 2013c).

Svenska folket och systemskiftet

Under de senaste årtiondena har omfattande förändringar av den svenska välfärdsstaten genomförts. Socialdemokratiska regeringar under 1980-talet decentraliserade och avreglerade och borgerliga regeringar har med början under 1990-talet minskat den offentliga sektorn, sänkt skatterna och privatiserat, främst inom tjänstesektorn. Dessutom har djupgående förändringar av socialförsäkringssystemen genomförts som gäller pensionerna, a-kassan och sjukförsäkringarna (se Maria Oskarson kapitel i denna volym). Med beaktande av välfärdspolitikens förändringar inom både tjänstesektorn och transfereringssystemen är det ett systemskifte som genomförts i Sverige. Särskilt tydligt är det inom skolans område.

De under senare år genomförda förändringarna på välfärdspolitikens område har i en rad avseenden avlägsnat Sverige från övriga nordiska länder. Det gäller bl.a. omfattningen av de vinstdrivande bolagens ansvar för produktionen av välfärdstjänster medan andra organisationers verksamhet är mycket begränsad. Det gäller reglerna för riskkapitalbolagens verksamhet inom välfärdssektorn. I strävan att snabbt genomföra förändringar på dessa områden privatiserades utan att system för reglering, uppföljning och kontroll hade utarbetats vid implementeringen. Först i efterhand pågår ett arbete för att vidta åtgärder (Hartman 2011). Det gäller också frågan om på vilken nivå ansvar skall utkrävas. Även i övrigt har regelsystemen inte anpassats till de nya förutsättningarna; det gäller bl.a. reglerna för insyn och meddelarskydd.

Syftet har varit att öka valfriheten och effektiviteten. Det är omdiskuterat om effektiviteten ökat men den har medfört ökad individuell valfrihet. Samtidigt har segregationen inom flera områden också ökat och skolan har blivit mindre likvärdig. Det fanns stora förhoppningar att välfärdsektorn skulle bli en expansiv marknad för svensk företagande i Sverige och utomlands. Vad som kan konstateras är att den svenska välfärdssektorn blivit en snabbt växande marknad för utlandsägda företag. Medan privata vinstdrivande företag expanderat svarar den ideella sektorn fortfarande för en mycket liten andel i Sverige.

I denna artikel har svenska folkets inställning till systemskiftet analyserats med inriktning på välfärdsstatens struktur: den offentliga sektorns storlek och skatter samt attityder till förskjutningar av den offentliga sektorns gränser i form av privatiseringar. Dessutom har den principiella inställningen till vinstutdelning undersökts 2012. Fokus har varit inriktat på väljarrollen och de politiska partiernas sympatisörer.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att opinionen genomgått stora svängningar över tid. Privatiseringens höjdpunkt inföll efter Berlinmurens fall och nedmonteringen av planekonomierna i Östeuropa och högervågen i de anglosaxiska länderna. Under krisåren i början av 1990-talet ökade emellertid stödet för den offentliga sektorn markant liksom motståndet mot privatiseringar inom samtliga undersökta områden. Det skedde en uppslutning bakom välfärdsstaten i dessa avseenden. Där-efter rådde förhållandevis stor stabilitet med små förändringar mellan åren.

Det finns idag en klar övervikt emot en minskning av den offentliga sektorn och det finns en negativ inställning till privatiseringar inom vård, skola och omsorg. I skattefrågorna finns det fortsatt stöd för skattesänkningar men det är klart fler som vill höja kommunal/landstingsskatten hellre än att minska servicen. Ställningstagandena präglas av ideologi och partisympati men med en stor skillnad i åsikter mellan väljare och valda.

Sedan 2006 har en enig alliansregering genomfört betydande förändringar av den offentliga sektorns gränser medan oppositionspartierna i uppvisat oenighet vid behandlingen av förslagen i riksdagen. På väljarplanet är emellertid enigheten stor bland V-, S- och MP-sympatisörer medan det i flera fall funnits en betydande spännvidd i åsikterna bland allianspartiernas sympatisörer. Idag finns en klar övervikt emot en minskning av den offentliga sektorn och privatiseringar även bland allianspartiernas sympatisörer.

Det svenska skolsystemet förändrades radikalt genom två beslut i början av 1990-talet – skolans kommunalisering och införandet av fristående skolor med vinstfrivande företag. Tjugo år senare finns bland svenska folket inom alla partier en klar övervikt emot de två förändringarna; man vill låta staten ta över ansvaret för skolan och det finns en klar majoritet emot vinstutdelning inom skattefinansierad skola. I det senare fallet gäller det även vård och omsorg. Stödet för systemskiftet inom välfärdsolitiken är svagt.

Noter

- ¹ Måttet kan teoretiskt anta värden över 100 procent då det innefattar beskattningsbara transfereringar.
- ² Sexpartiöverenskommelsen om friskolorna inom ramen för Friskolekommitténs arbete, innebär att den svenska skolmarknaden består men med ökad reglering.
- ³ Inskränkningen i rätten att överlämna driften akutsjukhus till annan upphörde att gälla med utgången av 2002, då de i riksdagen då samverkande partierna inte

kunde enas om en förlängning av lagen. Baserat på en överenskommelse mellan regeringen och Vänsterpartiet och Miljöpartiet om vilka villkor som skulle gälla för alternativa driftsformer inom vården ändrades Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), vilket innebar att ”Om landsting överlämnar ansvaret för driften av hälso- och sjukvård som ges vid ett sjukhus till annan skall avtalet innehålla villkor om att verksamheten inte får drivas med syfte att skapa vinst åt ägare eller motsvarande intressent.” (Socialdepartementet, Promemoria 2004-06-23; Lagrådsremiss – Driftsformer för offentligt finansierade sjukhus, 2005-03-10)

- 4 Därmed upphävs bestämmelserna om att landsting inte kan sluta avtal om verksamheten skall drivas med vinstsyfte, vården skall finansieras uteslutande med vårdavgifter, att landstingen inte får överlämna driften av regionsjukhus/kliniker till annan och kravet på att landstinget skall bedriva hälso- och sjukvård vid minst ett sjukhus i offentlig regi.
- 5 Att friskolan är det oftast nämnda området minska på går igen i flera undersökningar. Samma resultat redovisas från undersökningar i Skåne, Västsverige och Värmland (Persson 1999 och Nilsson 2012a).
- 6 Den officiella statistiken har gjort det svårt att urskilja olika typer av privata utförare. Inom SCB pågår dock ett arbete för att anpassa den svenska statistiken till ett internationellt klassifikationssystem för icke-kommersiella privata aktörer.
- 7 Lärartätheten per 100 elever varierar från 8,6 i skolor drivna av ideella organisationer, 7,9 i kommunala skolor till 6,8 i aktiebolag, enskilda företag; två av de stora skolkoncernerna Kunskapsskolan och Vittra redovisar färre än 6 lärare per 100 elever (Johansson 2011).
- 8 Av 59 åsiktsfrågor i 2012 års nationella undersökning är det bara i två frågor, där en större andel valt alternativet mycket bra förslag nämligen *Satsa mer på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män* (51%) och *Satsa mer på ett miljövänligt samhälle* (45%).

Referenser

- Bendz, A (2012) ”Vårdvalet i Västsverige”. I Bergström, A red. *Västsvensk vardag*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Blomqvist, P (2005), ”Privatisering av sjukvård; lösning eller komplikation” I Socialvetenskaplig tidskrift 2005: 2-3.
- Blomqvist, P & Rothstein, B (2000), *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*. Agora.
- Cannon, B m.fl. (2013) ”Sätt stop för vinstuttag i skolan” *SvD* 130327
- Carlson, B R (2006) ”Friskolor mellan ideologi och erfarenhet” i Nilsson, L (red) *Nya gränser – Västsverige*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Comondore, V R m. fl. (2009) "Quality of care in for-profit and in not for profit nursing homes: systematic review and meta-analysis". *British Medical Journal*, *BMJ* 2009;339:b2732 doi:10.1136/bmj.b2732
- Dahlberg, M och Vedung, E (2001) *Demokrati och brukarutvärdering*. Lund: Studentlitteratur.
- Esping-Andersen, G (1990), *WThe Three Worlds of Welfare Capitalism*. Polity press.
- Esping-Andersen, G (1996), "After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy." I Esping-Andersen, G, ed. *Welfare States in Transition*. Sage Publications.
- Esping-Andersen, G (2002) "Towards the Good Society, Once Again?" In Esping-Andersen, G m.fl. (2002) *Why we need a New Welfare State*. Oxford University Press.
- Esping-Andersen, G (2009) *The Incomplete Revolution. Adapting to women's new roles*. Polity.
- Hadenius, S och Nilsson, L (1991) *Ifrågasatt. Den offentliga sektorn i debatt och opinion*. Svensk Informations Mediecenter.
- Hartman, L (2011) red. *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med välfärden?* SNS Förlag.
- Johansson, O (2011) *Tjäna eller tjäna? – om vård eller vinst? Privatisering av vård, omsorg, skola – vilka tar över? FAMNA – idéburen vård och social omsorg*.
- Kastberg, G (2010) *Vad vet vi om kundval – en forskningsöversikt*. SKL.
- Kornhall, P (2013) *Barnexperimentet. Svensk skola I fritt fall*. Leopard.
- Kuhle, S och Solheim, L (1985) *Velferdsstaten – vekst og omstilling*. Oslo: Tano Aschenhoug.
- Lundqvist, L J (2001) "Privatisering – varför och varför inte." I Rothstein, Bo (red) *Politik som organisering. förvaltningspolitikens grundproblem*. Stockholm: SNS Förlag.
- Mydske, P K, Claes, D H och Lie A (2007) *Nyliberalisme ideer och politisk virklighet*. Oslo: Universitetsforlage.
- Nilsson, L (1996) Medborgarna och servicedemokratin. I Rothstein, B och Särilvik, B (red.) *Vetenskapen om politik. Festskrift till professor emeritus Jörgen Westerståhl*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2007) "Trovärdig välfärdsolitik?" I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Det nya Sverige*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2011)."Välfärdsopinion – valåret 2010". I Holmberg, S, Weibull, L och Oscarsson, H red. *Lycksalighetens ö*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2012a), "Välfärd och service i Västra Götaland." I Bergström, A (red.), *Västsvensk vardag*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2012b)."Medborgarna och svensk välfärdsolitik 1986-2011". I Weibull, L, Oscarsson, H och Bergström, A red. *I framtidens skugga*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Nilsson, L (2013a), "Medborgarna och välfärdsstatens gränser Sverige och Västra Götaland." I Bergström, A och Ohlsson, J (red.), *Medborgarna om välfärden. Sambälle, opinion och medier i Skåne*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2013b), "Medborgarna och välfärdsstatens gränser Sverige och Skåne." I Ohlsson, J och Bergström, A (red.), *Vanor och attityder i förändring. Sambälle, opinion och medier i Skåne*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2013c) *Välfärdsolitik och välfärdsopinion 1986-2012. Vinster i välfärden?* Presentation april 2013.
- Nilsson, L och Strömberg, L (1988) "Offentligt – privat, Svenska Folkets åsikter om privatisering och avreglering." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *SOM-undersökningen 1987*, SOM-rapport nr 3. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Norberg, H (2012) *Privata företag inom skola, vård och omsorg i Storbritannien, Frankrike, Tyskland och Tjeckien – en översikt*. Friskolornas riksförbund, Almega, Vårdföretagarna och Svenskt näringsliv.
- Norman, P och Kinberg Batra, A (2012) "Moderaterna vid vägs ände vad gäller privatiseringar" *DN* 121220.
- Norman, P och Kinberg Batra, A (2013) "Lagen om valfrihet bör inte bli obligatorisk" *DN* 130303.
- Oskarson, M (2013) Kapitel i denna volym.
- Peters, G (1991), *The Politics of Taxation. A Comparative Perspective*. Blackwell.
- Proposition 1995/96:150
- Proposition 2000/01:36, *Sjukhus med vinstsyfte*.
- Proposition 2006/07:52, *Driftsformer för sjukhus*.
- Proposition 2006/07:57, *Försäljning av vissa statligt ägda företag*.
- Proposition 2012/13:100.
- SCB Pressmeddelande, Nr 2009:109.
- Segerfeldt, F (2003) *Vatten till salu. Hur företag och marknad kan lösa världens vattenkris*. Pejling nr 44, Timbro.
- SFS 1982:763, *Hälso- och sjukvårdslagen*.
- SFS 2008:962, *Lagen om valfrihet*, LOV.
- Shiva, V (2003) *Krig om vatten: plundring och profit*. Ordfront.
- Skolinspektionen 2013, *Skolans kvalitetsarbete ger möjligheter till förändring. Skolinspektionens erfarenheter och resultat från tillsyn och kvalitetsgranskning 2012*.
- Skolverket 2013, *Skolverkets lägesbeskrivning 2013, rapport 387*.
- Socialdepartementet*, Promemoria 2004-06-23.
- Socialdepartementet*, Lagrådsremiss – Driftsformer för offentligt finansierade sjukhus, 2005-03-10.
- SOU 2001:79, *Välfärdsbokslut för 1990-talet*.
- SOU 2013:30, *Det tar tid – omeffekter av skolpolitiska reformer*.
- Statskontoret 2008, *Prissättning vid överlåtelse av offentlig verksamhet till kommunal personal (s.k. avknoppning) – kommunalrättsliga och EG/EU-rättsliga aspekter*. 2008/59-5.

Svallfors, S (2012), ”Trygg, stöttande, tillitsfull? Svenskarnas syn på socialförsäkringarna 1992-2010” I *Kön, klass och etnicitet. Jämlikhetsfrågor i socialförsäkringen*. Försäkringskassan, Socialförsäkringsrapport 2012:4.

Tarschys, D (1978) *Den offentliga revolutionen*. Stockholm: Liber Förlag.

Vogel, J (1970) *Aspirationer, möjligheter och skattemoral*. Stockholm: SOU 1970:25.

Åberg, R (1993), *Århundradets skattereform? Politik och opinion kring 1991 års skattereform*. Fritzes.

www.di.se

www.lo.se

www.oecd.org/pisa

www.socialdemokraterna.se

www.svd.se/opinion/brannpunkt

www.sverigedemokraterna.se

KAMPEN OM SOCIALFÖRSÄKRINGARNA

MARIA OSKARSON

Den så kallade arbetslinjen har varit central i svensk politik under det senaste decenniet, och därmed också förvärvsarbetets ”motsatssida”, det vill säga de försörjningskällor som finns när man av ett eller annat skäl inte har någon inkomst från förvärvsarbete. Arbetslinjen går i korthet ut på att göra det mer lönsamt för individen att arbeta, och mindre lönsamt att inte göra det. Tanken är att man därmed kan minska arbetslöshet och utanförskap, och även frigöra ekonomiska resurser i statsbudgeten (Alliansen, 2010). I valrörelserna såväl 2006 som 2010 var frågan om socialförsäkringarnas omfattning och utformning centrala, och med stöd i arbetslinjen vann Allianspartierna under ledning av Moderaterna riksdagsvalet 2006. I det följande valet 2010 fick Alliansen förnyat förtroende, då på ett valmanifest med den talande titeln ”Jobbmanifestet”. Avseende Socialdemokraterna fanns det en eftervalsdiskussion såväl 2006 som 2010 som diskuterade om Socialdemokraterna blivit ett parti för ”bidragstagare” eftersom deras stöd bland den förvärvsarbetande delen av befolkningen sjönk.

Socialförsäkringarna är med andra ord ett centralt politikområde, och frågan om hur medborgarna bedömer dem centralt för dess legitimitet och stöd. I detta kapitel presenteras en analys av hur svenskarnas bedömningar av tre socialförsäkringar – sjukförsäkringen, A-kassan och pensionssystemet, har utvecklats mellan åren 2004, 2008 och 2012 och hur dessa bedömningar hänger samman med ideologi och partisympati under perioden. Har frågan om socialförsäkringarnas utformning potential att bli centrala också i valrörelsen 2014?

Bakgrund

Att man som boende i Sverige har rätt till ett grundläggande ekonomiskt skydd om man av ett eller annat skäl inte har någon förvärvsinkomst framhävs ofta som något av en ryggrad i den svenska välfärdsmodellen (Esping-Andersen, 1990, Jæger, 2006, Johnson, 2010). Socialförsäkringarna är den samlade benämningen för dessa trygghetssystem, såsom sjukförsäkring, föräldraförsäkring, arbetslöshetsförsäkring, arbetsskadeförsäkring och pension. De är bekostade av staten via skatter och olika typer av arbetsgivaravgifter. Huvudregeln är att de är inkomstersättningsförsäkringar, och alltså ersätter en viss del av inkomsten under förutsättningar att man uppfyller vissa kvalifikationsvillkor, såsom exempelvis att ha haft förvärvsinkomst under en viss period. Under senare år har en rad olika förändringar genomförts avseende socialförsäkringarnas utformning och omfattning, vilket bland annat analyseras i den

stora parlamentariska socialförsäkringsutredning som tillsattes av regeringen 2010 (Ferrarini et al., 2010). Socialförsäkringarna utgör stora utgiftsposter i statens budget, och är samtidigt viktiga för människors trygghet. Allmänheten är ”i sista hand såväl välfärdspolitikens mottagare som dess finansiärer” (Svallfors 2010:9). Det finns en hel del forskning om attityder till socialförsäkringar, såväl i Sverige som komparativt (Kumlin, 2007, Bonoli, 2000, Svallfors, 1996, Svallfors, 2011, Svallfors, 2010) . I sociologen Stefan Svallfors rapport för den parlamentariska socialförsäkringsutredningen redogörs för hur svenska folket bedömer socialförsäkringarna längs tre dimensioner: Finansieringsform, alltså fördelningen mellan privat ansvar och statens ansvar, omfattning, om ersättningsnivåerna bör vara högre eller lägre, samt legitimiteten i systemen och om de underutnyttjas eller överutnyttjas (Svallfors, 2010). Svallfors analys baseras på *Välfärdsstatsundersökningarna* som genomförts vid flera tillfällen mellan 1986 och 2010, vilket alltså till viss del överlappar med tidsperioden som undersöks här. Han konstaterar i rapporten att förtroendet för framförallt sjukförsäkringen har försvagats mellan 2002 och 2010, men att däremot stödet för kollektiv finansiering ökar, liksom viljan att betala skatt för angivna välfärdsändamål. Dessutom finner han att misstanken om missbruk av socialförsäkringssystemen minskat betydligt mellan åren 2002 och 2010. I en artikel från 2011 baserad på i princip samma material konstaterar han också att attityderna till socialförsäkringarna endast i begränsad utsträckning är partiskiljande, då sympatisörer med olika partier har ganska likartade bedömningar och preferenser avseende de tre dimensionerna (Svallfors, 2011). Frågan är om samma mönster återfinns även när det gäller den sammantagna bedömningen av socialförsäkringarna som är fokus här.

I SOM-undersökningarna har frågan om hur man bedömer tre socialförsäkringssystem ställts åren 2004, 2008 och 2012. Frågan lyder ” Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?” Svartalternativen är mycket nöjd, ganska nöjd, varken nöjd eller missnöjd, ganska missnöjd, mycket missnöjd, samt ingen uppfattning. Det är alltså den sammantagna bedömningen som efterfrågas, inte de mer specifika perceptionerna av finansieringsform, omfattning eller legitimitet som Svallfors analyserade. Den sammantagna bedömningen, och hur den hänger samman med ideologi och partisympati, är vad som potentiellt ger frågan en politisk sprängkraft. I tabell 1 redovisas bedömningarna för de tre olika socialförsäkringarna för de tre år som ingår i analysen.

Tabell 1 Bedömningar av Pensionssystemet, sjukförsäkringssystemet och A-kassan 2004, 2008 samt 2012 (procent)

	Pensionssystemet			Sjukförsäkringssystemet			A-kassan		
	2004	2008	2012	2004	2008	2012	2004	2008	2012
Mycket nöjd	4	5	3	4	5	2	2	2	1
Ganska nöjd	17	18	15	20	22	14	15	12	9
Varken nöjd eller missnöjd	25	33	26	27	31	26	26	31	23
Ganska missnöjd	18	17	21	15	16	16	11	18	11
Mycket missnöjd	12	9	12	8	8	11	8	12	11
Ingen uppfattning	24	18	23	26	18	31	38	25	45
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	1690	2334	1485	1687	2316	1481	1679	2300	1477

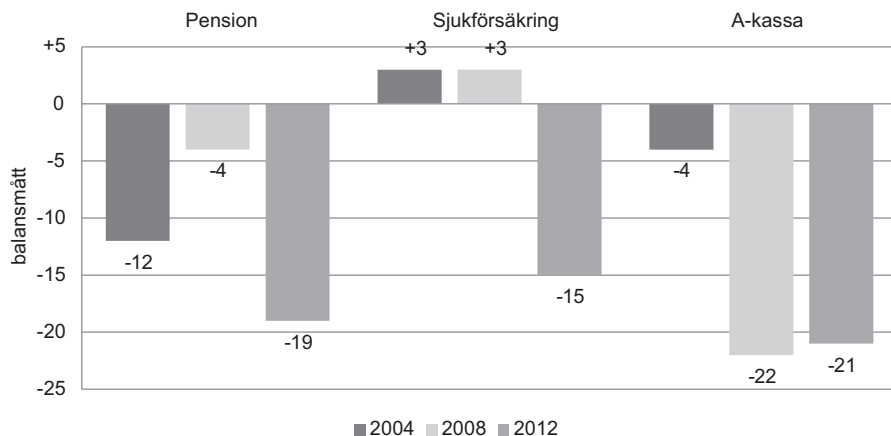
Kommentar: Frågans formulering var "Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?"

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2004, 2008 och 2012.

En ganska hög andel av de svarande har uppgett att de inte har någon uppfattning om respektive försäkringssystem, och även mittenalternativet ”varken nöjd eller missnöjd” har förhållandevis hög andel svarande. Sammantaget innebär alltså detta att många svarspersoner inte har någon bestämd uppfattning, vilket på sitt sätt kan ses som anmärkningsvärt. Sannolikt är detta ett uttryck för att man är osäker på hur försäkringssystemen egentligen är utformade och fungerar och därför avstår från att avge en bestämd åsikt, snarare än att man inte alls känner till dem. I den analys som presenteras inkluderas inte de som angett att de inte har någon uppfattning. Istället används så kallade balansmått där mittenalternativet ingår i procentbasen, men särredovisas inte. Istället innebär balansmättet att andelen som svarat mycket eller ganska nöjd slås samman och jämförs med summan av de som svarat ganska eller mycket missnöjd. Ett positivt balansmått innebär därmed att andelen nöjda överväger, medan ett negativt balansmått anger att andelen missnöjda överväger. I figur 1 redovisas opinionsbalansen i bedömningarna.

Pensionssystemet uppvisar ett negativt balansmått för samtliga undersökta år, även om missnöjet var begränsat år 2008 jämfört med såväl 2004 som 2012. När det gäller sjukförsäkringen så var bedömningarna övervägande positiva både år 2004 och 2008. Hösten 2012 var emellertid missnöjet med sjukförsäkringssystemet tydligt. A-kassan bedömdes måttligt negativt år 2004, men klart negativt såväl 2008 som 2012. Vi kan konstatera att för alla tre socialförsäkringar är det 2012 en klart högre andel som uttrycker missnöje än som är nöjda med hur systemen fungerar.

Figur 1 Balansmått för bedömningar av pensionssystemet, sjukförsäkringen samt a-kassan åren 2004, 2008 samt 2012

Kommentar: Personer som svarat "ingen uppfattning" ingår inte i procentbasen.

Den första frågan här avser i vad mån bedömningarna av de olika socialförsäkringarna är ideologiska, alltså hänger samman med individens ideologiska position, och hur detta varierar mellan de undersökta åren. Med tanke på den ökade uppmärksamheten av försäkringarna kan vi förvänta oss att de i allt högre utsträckning hänger samman med ideologi. Resultatet framgår av tabell 2, där balansmåten redovisas separat för individer som uppgett olika ideologisk position.

Tabell 2 Bedömningar av socialförsäkringarna efter ideologisk position 2004, 2008 och 2012 (balansmått)

	Pensionssystemet			Sjukförsäkringssystemet			A-kassan		
	2004	2008	2012	2004	2008	2012	2004	2008	2012
Klart till vänster	-30	-13	-37	+4	-7	-36	+1	-39	-47
Något till vänster	-11	-4	-28	+15	+1	-25	+12	-27	-25
Varken vänster eller höger	-8	-8	-14	+4	+0	-17	-12	-28	-21
Något till höger	-14	+1	-13	-5	+14	+0	-6	-5	-13
Klart till höger	-17	-1	-8	-20	+8	+3	-27	-14	-6

Kommentar: Frågans formulering är "Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?" Ideologisk position baseras på frågan "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-höggerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?". Svarsalternativen framgår i tabellen.

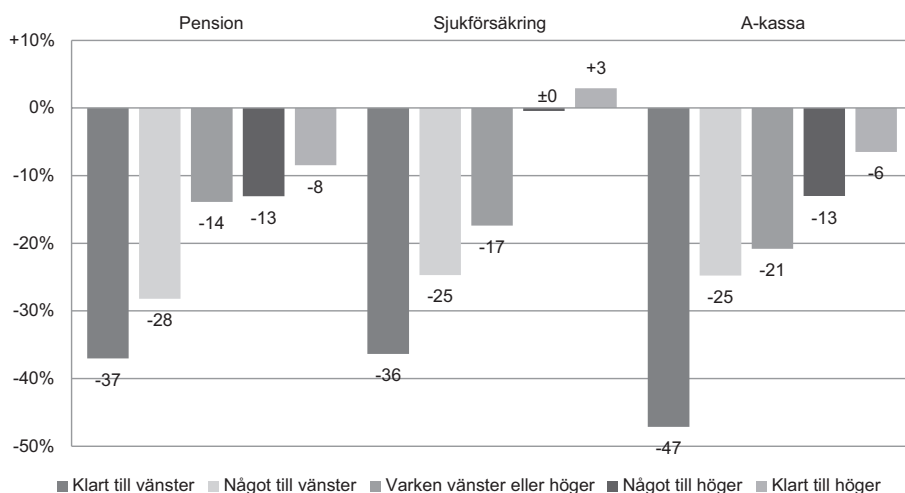
Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2004, 2008 och 2012.

Avseende bedömningar av pensionssystemet 2004 var sambandet mellan ideologisk position och bedömning snarast kurvlinjärt, med den största övervikten av missnöjda bland dem som stod längst till vänster och längst till höger. År 2008 var bedömningarna mer balanserade mellan nöjda och missnöjda, utom bland dem längst till vänster som var till övervägande del missnöjda. Hösten 2012 uppvisar balansmåttan snarast ett linjärt samband med ideologisk position, med störst övervikt bland dem längst till vänster och lägst övervikt bland dem längst till höger. Den "avideologisering" av bedömningarna av pensionssystemet som återspeglades 2008 har med andra ord ersatts av en tydlig vänster-högerideologisering.

När det gäller bedömningarna av sjukförsäkringssystemet 2004 var bedömningarna bland dem som stod till vänster förhållandevis positiva medan de som stod till höger var betydligt mer negativa. År 2008 var vänster-högermönstret närmast omvänt, men försvagat. De som placerade sig själva till höger var till övervägande del positiva, medan det snarast var övervikt av missnöje bland dem till vänster. År 2012 har vi ett klart vänster-högermönster i bedömningarna. Balansmåttan är klart negativa bland dem som placerade sig till vänster, medan de är nära noll bland dem till höger.

Bedömningarna av A-kassan har också fått ett allt tydligare vänster-högermönster, men sambandet har också bytt riktning mellan 2004 och 2012. År 2004 var de som stod till vänster övervägande positiva till A-kassan medan de till höger var till övervägande del negativa. Såväl 2008 som 2012 överväger missnöjet oavsett ideologisk position, men bedömningarna visar ett tydligare linjärt samband med ideologisk position 2012 än 2008. Mönstret för 2012 framgår i figur 2.

Figur 2 Balansmått avseende bedömningar av socialförsäkringarna bland personer med olika ideologisk position 2012

Kommentar: Figuren baseras på uppgifterna för 2012 i tabell 2.

Sammantaget har vi alltså ett mönster 2012 med övervägande negativa bedömningar avseende alla tre socialförsäkringarna, och dessutom ett tydligt samband med ideologisk position. Endast avseende bedömningen av sjukförsäkringarna bland dem som står längst till höger övervägde andelen nöjda knappt.

Den andra frågeställningen avser sambandet mellan bedömningarna av socialförsäkringarna och partisympati, och då primärt bland de två största parternas sympatisörer, alltså Socialdemokraternas och Moderaternas. Socialdemokraterna och Moderaterna är huvudmotståndarna inför riksdagsvalet 2014, så frågan om hur bedömningarna av ett så centralt politikområde som socialförsäkringarna hänger samman med partisympati kan tänkas få bäring på valrörelsen.

Tabell 3 Bedömningar av socialförsäkringarna bland socialdemokraternas och moderaternas sympatisörer 2004, 2008 och 2012 (procent och balansmätt)

	Pensionssystemet					
	Socialdemokrater			Moderater		
	nöjda	missnöjda	balans	nöjda	missnöjda	balans
2004	33	32	1	27	41	-14
2008	33	29	4	26	26	0
2012	24	45	-21	23	38	-15

	Sjukförsäkringen					
	Socialdemokrater			Moderater		
	nöjda	missnöjda	balans	nöjda	missnöjda	balans
2004	39	19	20	24	40	-16
2008	35	31	4	32	21	11
2012	23	47	-24	24	24	0

	A-kassan					
	Socialdemokrater			Moderater		
	nöjda	missnöjda	balans	nöjda	missnöjda	balans
2004	33	23	10	21	42	-21
2008	19	45	-26	19	27	-8
2012	20	48	-28	15	28	-13

Kommentar: Antalet socialdemokratiska sympatisörer som analysen baseras på är som lägst 343 2004, 613 2008 och 285 2012. Antalet moderata sympatisörer är som lägst 201 2004, 371 2008 och 206 2012.

Avseende pensionssystemet vägde det i princip lika mellan nöjda och missnöjda bland socialdemokratiska sympatisörer såväl 2004 som 2008. År 2012 däremot övervägde missnöjet kraftigt, med ungefär dubbelt så hög andel missnöjda som nöjda. Bland moderata sympatisörer övervägde de missnöjda 2004, medan de nöjda och missnöjda vägde lika 2008. År 2012 är det åter en övervägande andel som anger att de är missnöjda med pensionssystemet.

Sjukförsäkringens hade ett tydligt stöd bland socialdemokratiska sympatisörer 2004, mindre så 2008 och 2012 är det ungefär dubbelt så hög andel som är missnöjda som nöjda, vilket ger ett balansmått på -24. Bland moderata sympatisörer var missnöjet med sjukförsäkringarna tydligt 2004. Fyra år senare, 2008 var bedömningarna istället till övervägande del positiva. År 2012 har andelen nöjda minskat, och andelen missnöjda ökat något, vilket leder till att opinionsbalansen väger jämnt.

Avseende A-kassan var de socialdemokratiska sympatisörerna övervägande nöjda 2004, men redan fyra år senare var missnöjet betydligt mer utbrett, och opinionsbalansen klart negativ, vilket kvarstår 2012. De moderata sympatisörerna var till övervägande del missnöjda 2004. År 2008 var missnöjet klart lägre och opinionsbalansen hamnade på -8. Trenden mot minskat missnöje med a-kassan bland moderaternas sympatisörer har emellertid inte fortsatt, 2012 var opinionsbalansen mer negativ igen (-13).

Sammantaget har alltså socialdemokraternas bedömningar gått från övervägande positiva 2004, till att bli klart negativa under alliansens regeringsinnehav sedan 2006. Bland moderaternas sympatisörer var bedömningarna överlag negativa 2004, för att sedan vara betydligt mindre negativa två år efter alliansens valseger. Denna trend mot minskat missnöje, eller rent av positiva bedömningar, har inte fortsatt mellan 2008 och 2012. Tvärtom är opinionsmönstret bland de moderata sympatisörerna 2012 mer likt mönstret från 2004 än 2008 – de är nästan lika missnöjda med socialförsäkringarna nu som de var innan alliansen vann regeringsmakten, bland annat med löften om reformer främst av sjuk- och arbetslöshetsförsäkringarna.

Socialförsäkringarna som politisk sakfråga avser också hur stora skillnaderna är mellan de olika partiernas sympatisörer, oavsett om sympatisörerna är nöjda eller missnöjda. Är det stora skillnader kan frågan ses en potentiellt partiskiljande fråga. När det gäller pensionerna var skillnaden i balansmått mellan socialdemokraternas och moderaternas bedömningar måttlig 2004 och än mindre 2008 och 2012, då missnöjet dominerade bland såväl socialdemokratiska som moderata sympatisörer (se tabell 3). Pensionssystemet förefaller därmed inte vara en särskilt partiskiljande fråga i nuläget. Sjukförsäkring var däremot klart partiskiljande 2004. Fyra år senare, när en rad reformer i sjukförsäkringen diskuterats och/eller genomförts var skillnaden i bedömningar mellan partiernas sympatisörer mer måttlig. 2012 däremot har skillnaden i balansmått mellan socialdemokraternas och moderaternas bedömningar åter ökat. Detta återspeglar att även om opinionsbalansen blivit mer jämn bland moderata sympatisörerna har den gått från tydligt positiv till tydligt negativ bland de socialdemokratiska sympatisörerna. Detta indikerar alltså en tydlig återpolitisering

av sjukförsäkringarna, till skillnad från det mönster som fanns 2008, och som även Svallfors fann 2010. Arbetslöshetsförsäkringen (A-kassan) var klart partiskiljande 2004, men successivt mindre så 2008 och 2012, då missnöjet överväger bland såväl socialdemokraternas och moderaternas sympatisörer.

Samtidigt är det värt att poängtera vad som nämndes inledningsvis – en stor andel av svenska folket avstår från att uttrycka någon övergripande åsikt om socialförsäkringarna. Om det beror på att man inte känner till dem eller deras utformning, eller om man tvärtom har åsikter om enskildheter i utformningen och funktioner och därför svårt att ge en sammanfattande bedömning, kan vi inte svara på här. Oavsett vilken förklaringen är till att så många avstått från att ta ställning så finns det utrymme för mobilisering kring socialförsäkringarnas funktion och utformning. Välfärdsmissnöjet har återkommit. Missnöjet kommer från vänster och ställer frågan om ett vägval för välfärdsstaten Sverige i fokus. Kampen om socialförsäkringarna har alla förutsättningar att få en fortsättning under kommande år.

Referenser

- Alliansen 2010. Jobbmanifestet. Alliansens valmanifest 2010. www.alliansen.se.
- Bonoli, G. 2000. Public Attitudes to social protection and political economy traditions. *European Societies*, 2, 431-452.
- Esping-Andersen, G. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge, Polity Press.
- Ferrarini, T., Nelson, K., Palme, J. & Sjöberg, O. 2010. Sveriges socialförsäkringar i jämförande perspektiv En institutionell analys av sjuk-, arbetsskade- och arbetslöshetsförsäkringarna i 18 OECD-länder 1930 till 2010. *Parlamentariska socialförsäkringsutredningen*
- Jæger, M. M. 2006. Welfare Regimes and Attitudes Towards Redistribution: The Regime Hypothesis Revisited. *European Sociological Review*, 22, 157-170.
- Johnson, B. 2010. *Kampen om sjukfrånvaron*, Lund, Arkiv.
- Kumlin, S. 2007. The Welfare State: Values, Policy Preferences, and Performance Evaluations. In: Dalton, R. J. & Klingemann, H.-P. D. (eds.) *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Svallfors, S. 1996. *Välfärdsstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*, Umeå, Boréa.
- Svallfors, S. 2010. Trygg, stöttande, tillitsfull? Svenskarnas syn på socialförsäkringarna. *Rapport för den parlamentariska socialförsäkringsutredningen*
- Svallfors, S. 2011. A Bedrock of Support? Trends in Welfare State Attitudes in Sweden 1981-2010 *Social Policy & Administration* 45, 806-825.

Opinioner

FUKUSHIMAEFFEKTEN HAR INTE FALNAT

SÖREN HOLMBERG

Fukushimaolyckan i mars 2011 påverkade den svenska kärnkraftopinionen. Åsikten att kärnkraften långsiktigt bör avvecklas ökade med i genomsnitt cirka 6 procentenheter om vi jämför SOM:s mätning 2010 före olyckan med höstmätningen 2011, ett halvår efter katastrofen. Nedgången i opinionsstödet för kärnkraften är inget unikt för Sverige. Motsvarande minskning i entusiasmen för kärnkraften kunde iakttas i de flesta länder där det fanns relevanta opinionsmätningar. Opinionsfallet i Sverige tycks snarare ha varit något mindre än i de flesta andra länder – påtagligt mindre än i Tyskland, men något starkare än i USA och Storbritannien (Holmberg 2012a).

Om vi jämför de svenska effektsiffrorna efter olyckan i Japan 2011 med motsvarande resultat för olyckorna i Harrisburg 1979 och Tjernoby 1986 visar det sig att Fukushimaeffekten är nästan lika stor som effekten efter Tjernoby och klart större än opinionsförändringen efter Harrisburg. Alla tre olyckorna påverkade kärnkraftsopinionen negativt – mest Tjernoby, därefter Fukushima och minst Harrisburg. Varaktigheten i opinionsförskjutningen efter Harrisburg var högst sex månader. Motsvarande Tjernobyeffekt varade längre, men inte mer än under cirka ett och ett halvt år (Holmberg 1988, Holmberg och Petersson 1980, Holmberg 2012b).

Frågan är vad som har hänt med Fukushimaeffekten så här ett och ett halvt år efter olyckan? Har den negativa opinionsförskjutningen för kärnkraften klingat av och kanske till och med börjat rulla tillbaka; såsom hände med opinionen efter Tjernoby. Eller kvarstår effekten? Kan den negativa synen på kärnkraft till och med ha stärkts ytterligare? Om effekten finns kvar, eventuellt ytterligare förstärkt, kan man spekulera kring andra förklaringsfaktorer utöver själva Fukushimakatastrofen. Som att flera länder beslutat att avveckla kärnkraften som en följd av olyckan, till exempel Tyskland, Schweiz och Italien – och därmed spätt på avvecklingsargumentationen även i Sverige. Och som att kärnkraftsförespråkarna inte drivit sin linje lika intensivt och övertygande i offentligheten sedan olyckan i Fukushima.

Fukushimaeffekten är kvar

Härdsmältan i Fukushima fick två omedelbara effekter på den svenska kärnkraftsopinionen. Andelen osäkra utan någon bestämd uppfattning ökade liksom även andelen som långsiktigt vill avveckla kärnkraften. I SOM-undersökningen 2012 ett och ett halvt år efter olyckan har dock uppgången i andelen utan åsikt under olycksåret 2011 gått tillbaka till tidigare nivåer. Andelen svarande utan uppfattning i kärnkraftsfrågan var 17 procent 2010, ökade till 21 procent 2011 för att 2012 åter gå ned till 16 procent.¹

När det gäller åsikten om kärnkraften långsiktigt skall avvecklas eller användas kan någon motsvarande återgång till ett tidigare opinionsläge inte spåras. Tvärtom visar resultaten på en viss ytterligare förstärkning i stödet för att kärnkraften skall avvecklas. I mätningen 2010 ville 39 procent långsiktigt avveckla kärnkraften. Den andelen steg till 44 procent efter Fukushimakatastrofen 2011. År 2012 har stödet för avvecklingslinjen ytterligare ökat till 48 procent. En ökning som nått och jämnt är statistiskt signifikant, men som dock inte är en minskning. Slutsatsen blir att Fukushimaeffekten kvarstår. Kärnkraftsopinionens svängning åt det kärnkraftsnegativa hållet efter olycka 2011 har inte försvunnit. Den finns kvar och har eventuellt förstärkts något ytterligare.

Redovisningen i figur 1 och i tabell 1 dokumenterar de exakta resultaten. Värt att extra lägga märke till är att på användarsidan är det speciellt förslaget att bygga ”fler reaktorer än nuvarande 10 i framtiden” som tappat mest i opinionsstöd – från 17 procent 2010 till 11 procent såväl 2011 som 2012. Tanken att bygga fler reaktorer än tidigare 12, idag 10, har alltid varit en minoritetsopinion i Sverige; en minoritetsopinion som har blivit än mindre efter Fukushima.

SOM-undersökningen innehåller inte bara policyfrågan kring kärnkraftens framtid. SOM rymmer ytterligare två enkätfrågor kring kärnkraftsopinionen som ger jämförbara resultat tillbaka före Fukushimaolycka. Dessutom innehåller SOM-undersökningen 2012 en ny mer allmän attitydfråga om kärnkraften. Resultaten från dessa frågor bekräftar bilden av att Fukushimakatastrofens effekt på den svenska kärnkraftsopinionen ännu inte har klingat av. Men de visar också att opinionsförändringen 2011-2012 är obetydlig till obefintlig. Opinionen har inte blivit ytterligare negativ till kärnkraften sedan mätning 2011. Fukushimaeffekten är kvar men har inte ytterligare förstärkts. Resultaten för de två tidsjämförbara mätningarna specificeras i figur 2.

På en förslagsfråga om att ”Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften” svarar 38 procent bra förslag 2010. Efter Fukushima ökar den andelen till 41 procent 2011 och 42 procent 2012; en treprocentenheters Fukushimaeffekt 2011 som följs av en ej signifikant enprocentenheters ökning 2012.

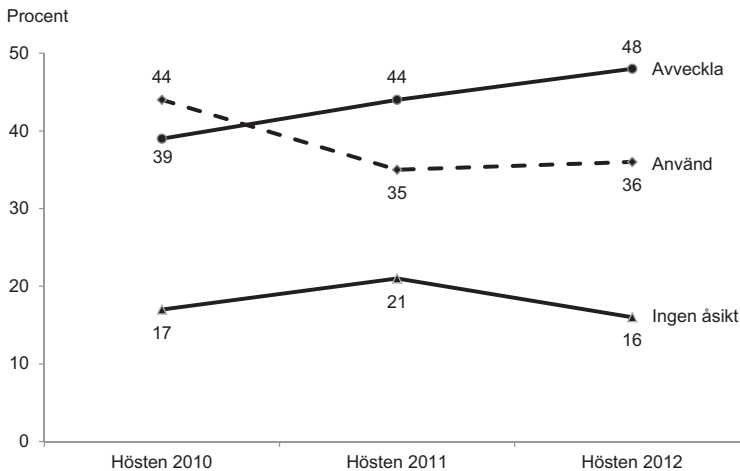
På en satsfråga ”Hur mycket bör vi i Sverige satsa på (kärnkraften) under de närmaste 5-10 åren?” anger 39 procent mindre än idag/helt avstå från kärnkraften i mätningen 2010. Som en följd av Fukushimaolycka stiger den andelen till 46 procent 2011 och förblir sedan på den nivån 2012. En sju procentenheters Fukushimaeffekt 2011, följd av ingen förändring 2012.

SOM-undersökningens tre tidsjämförbara enkätfrågor kring kärnkraftsopinionen visar alltså på en ökning för avvecklingsåsikten i alla tre mellan 2010-2011 (+5, +3 respektive +7 procentenheter). Här syns Fukushimaeffekten.² När det gäller förändringen mellan 2011-2012 fortsätter stödet för avvecklingslinjen att öka i två mätningar (med +4 respektive +1 procentenhet) medan en mätning visar en oförändrad opinion (+0). Den försiktiga slutsatsen är att opinionen inte fortsatt att bli ytterligare negativ till kärnkraften under år 2012.

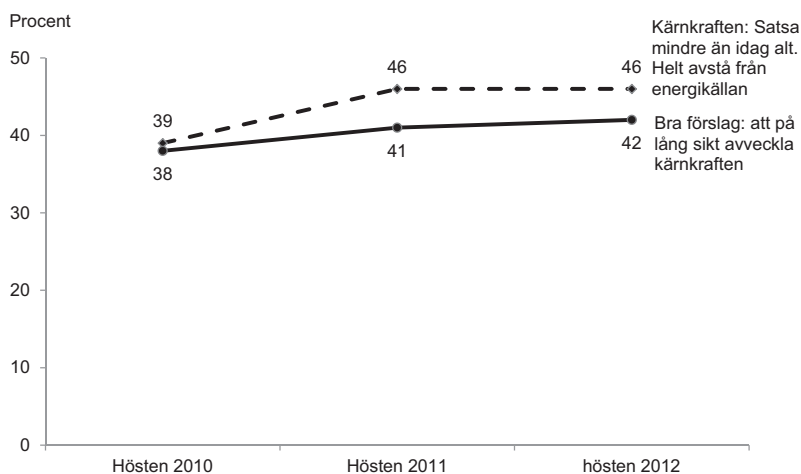
Tabell 1 Åsikter om kärnkraftens långsiktiga användning i Sverige (procent)

Fråga: "Vilken är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?"

	2010	2011	2012
Avveckla kärnkraften snarast	8	10	11
Avveckla kärnkraften, men utnyttja de 10 kärnkraftsreaktorer vi har tills de tjänat ut	31	34	37
Använd kärnkraften och ersätt de nuvarande reaktorerna med som mest 10 nya reaktorer	27	24	25
Använd kärnkraften och bygg fler reaktorer än nuvarande 10 i framtiden	17	11	11
Ingen uppfattning/ej svar	17	21	16
Summa procent	100	100	100
Antal personer	1653	1597	1524
Andel avveckla	39	44	48
Andel använd	44	35	36
Övervikt avveckla	-5	+9	+12

Kommentar: Frågan ställdes för första gången i SOM 2010. Samtliga svarande ingår i procentbasen.**Källa:** Den nationella SOM-undersökningen.**Figur 1** Avveckla eller använd kärnkraften på lång sikt? Opinionsutvecklingen 2010-2012 (procent)**Kommentar:** Enkätfrågans formulering redovisas i tabell 1. Procenten har beräknats bland samtliga svarande i SOM-undersökningarna. Kärnkraftsolyckan i Fukushima inträffade i mars 2011, ungefär ett halvår före SOM:s höstmätning 2011.**Källa:** Den nationella SOM-undersökningen.

Figur 2 Avveckla kärnkraften långsiktigt respektive Satsa mindre på kärnkraft alternativt Helt avstå från kärnkraften 2010-2012 (procent)

Kommentar: Förslagsfrågan lyder "Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften". Svartalternativen är mycket eller ganska bra förslag, varken eller, ganska eller mycket dåligt förslag. Andelen dåligt förslag (=avveckla ej) är 31, 26 respektive 26 åren 2010, 2011 och 2012. Satsafrågan lyder: "Hur mycket bör vi satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5-10 åren?" Svartalternativen är "satsa mer än idag; satsa ungefär som idag; satsa mindre än idag; helt avstå från energikällan; ingen uppfattning". Andelen satsa mer/satsa ungefär som idag på kärnkraft är 48, 39 respektive 43 procent. Procenten har beräknats bland samtliga svarande (se Hedberg och Holmberg 2013).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Den nya enkätfrågan kring kärnkraftsopinionen i SOM 2012 är ett avsiktligt mycket allmänt formulerat spårsmål. Vi vill inte ha en fråga som är tidsbunden i sina svartalternativ och fokuserad på specifika policyförslag. Sådana frågor har vi redan. Tanken är att mäta en mycket generell attityd till olika energislag och bland dem kärnkraften. Frågan har följande enkla lydelse: "Allmänt sett, vilken är Din inställning till följande energislag?" med svartalternativen mycket eller ganska positiv, varken eller, ganska eller mycket negativ samt ingen uppfattning. I mätningen 2012 frågade vi om attityden till vattenkraft, kärnkraft och vindkraft.

Utfallet för kärnkraften blev 36 procent positiva, 25 procent varken eller, 40 procent negativa och 4 procent ingen uppfattning/ej svar. En svag övervikt för en negativ inställning till kärnkraften med andra ord. Om vi tolkar den negativa attityden som detsamma som att man vill avveckla kärnkraften ger den nya frågan samma typ av nivåskattning som våra tre andra kärnkraftsfrågor. I samtliga fall har vi en svag övervikt för åsikten att kärnkraften skall avvecklas framför åsikten att kärnkraften skall användas. Övervikten i procentenheter för avvecklingspositionen

är +4 procentenheter i den nya attitydfrågan (40 mot 36 procent). Motsvarande övervikt 2012 är +3 i satsafrågan, +16 förslagsfrågan och +12 i policyfrågan.³

Den nya allmänna attitydfrågans resultat kan inte jämföras bakåt till perioden före Fukushima. I Valundersökningen har vi dock sedan 1970-talet använt en liknande fråga om kärnkraften. Vi har frågat mycket allmänt om man i huvudsak är för eller emot kärnkraften som en energikälla. I valen 1976 till och med 1988 var det en övervikt som var emot. Men sedan valet 1991 har en övervikt bland väljarna svarat att de i huvudsak är för kärnkraften. I de två senaste valen har 51 respektive 48 procent uppgett att de är för kärnkraft mot endast 31 respektive 30 procent emot, och 18 respektive 22 procent ingen åsikt (Holmberg och Hedberg 2013, Oscarsson och Holmberg 2013).

Men alltså allt detta gällde innan härdsmltan i Fukushima. Om vi lite spekulativt jämför 30 procent emot kärnkraften i valet 2010 med 40 procent negativa till kärnkraft i SOM 2012 får vi en ökning i kärnkraftmotståndet med +10 procentenheter efter Fukushima, en något större Fukushimaeffekt än i övriga mätningar, dock i någorlunda samma härad – men framförallt i samma kärnkraftsnegativa riktning.

Kärnkraftsopinionen i olika sociala och politiska grupper

De flesta av de socio-politiska mönster som kärnkraftsopinionen uppvisade redan när frågan politiserades under 1970-talet och i folkomröstningen 1980 finns fortfarande kvar än idag mer än fyrtio år senare (Holmberg och Asp 1984). Gamla motsättningar är uppenbarligen seglivade. De sociala och politiska grupper som var mest negativa respektive mest positiva till kärnkraft vid tiden för folkomröstningen tenderar alltfört att vara mest för respektive emot kärnkraft på 2010-talet. Men vissa förändringar har inträffat. Allt är inte exakt som för fyrtio år sedan.

Resultaten i tabell 2 sammanfattar hur stödet för kärnkraften ser ut och har förändrats i olika sociala och politiska grupper i SOM-undersökningarna 2010-2012. Analysen bygger på resultaten för policyfrågan och visar andelen som långsiktigt vill använda kärnkraften. Bland samtliga som deltog i SOM-undersökningarna de tre åren var det 44, 35 respektive 36 procent som angav att de ville använda kärnkraften långsiktigt, en nedgång på -8 procentenheter mellan 2010 och 2012. Hur motsvarande resultat ser ut i olika samhällsgrupper framgår av tabell 2.

På 2010-talet återfinns socioekonomiskt och demografiskt de som är mest för att använda kärnkraften bland män, bland äldre personer, bland högutbildade, bland högre tjänstemän och bland stadsbor (men inte storstadsbor). Minst positiva till att använda kärnkraften är kvinnor, yngre, lågutbildade, arbetare, jordbrukare och landsbygdsbor. I folkomröstningen 1980 var mönstret mycket snarlikt. Män och äldre röstade klart oftare på linje 1-2 (=mer positivt till kärnkraft) än kvinnor och yngre, precis samma mönster som idag. Men då 1980 var åsiktsskillnaderna mellan arbetare och högre tjänstemän mindre än nu på 2010-talet. Högre tjänstemän röstade något mer kärnkraftspositivt än arbetare i folkomröstningen. Motsvarande

Tabell 2 Andel som är för att kärnkraften används i olika sociala och politiska grupper 2010-2012 (procent)

	Procent använda kärnkraften			Förändring mellan 2010-2012
	2010	2011	2012	
Samtliga	44	35	35	-8
Man	57	49	47	-10
Kvinna	31	23	25	-6
16-29	30	21	25	-5
30-49	41	36	34	-7
50-64	40	38	40	±0
65-85	49	40	40	-9
Lågutbildade	40	30	36	-4
Medellåg	45	32	35	-10
Medelhög	44	40	37	-7
Högutbildade	47	40	37	-9
Arbetarhem	35	31	30	-5
Tjänstemannahem	55	41	40	-15
Högre tjänstemannahem	56	55	57	+1
Jordbrukarhem	43	25	26	-17
Företagarhem	50	38	52	+2
Landsbygd	40	32	35	-5
Tätort	42	32	39	-3
Stad	47	38	38	-9
Storstad	43	36	32	-11
Klart till vänster	22	22	18	-4
Något till vänster	27	26	28	+1
Varken vänster eller höger	38	29	27	-11
Något till höger	58	43	52	-6
Klart till höger	70	60	67	-3
V	14	21	13	-1
S	33	29	27	-6
MP	13	10	18	+5
C	38	25	27	-11
FP	62	53	43	-19
KD	51	39	34	-17
M	63	51	58	-5
SD	63	54	50	-13
Inget parti	24	21	16	-8

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-undersökningarna 2012-2012. Frågeformuleringen redovisas i tabell 1. Samtliga som deltagit i SOM-undersökningarna ingår i procentbasen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

skillnad är klart större idag. Jordbrukare var den yrkesgrupp som röstade mest mot kärnkraft 1980. Idag är bönder fortfarande den yrkesgrupp som är minst positiv till kärnkraft. Utbildningsmässigt röstade högutbildade klart mer kärnkraftspositivt än lågutbildade i folkomröstningen. Den skillnaden har i stort sett försvunnit idag, även om högutbildade också 2012 är något mer kärnkraftspositiva än personer med lägre utbildning.⁴

Partipolitiskt hittar vi 2012 de mest positiva till att använda kärnkraften bland sympatisörer till Moderaterna, Folkpartiet och Sverigedemokraterna. Minst entusiastiska för kärnkraft är vänster- och miljöpartister. Däremellan befinner sig anhängare till Socialdemokraterna, Centerpartiet och Kristdemokraterna. Jämfört med 1980 har relativt stora förskjutningar inträffat. Men det gäller inte moderater och folkpartister, de var redan 1980 bland de mest kärnkraftsvänliga, och inte när det gäller vänsterpartister som hela tiden varit bland de mest negativa till kärnkraft, men väl bland framförallt centerpartister och socialdemokrater. Centerpartister röstade lika sällan för linje 1-2 som vänsterpartister 1980. Idag är centeranhängare klart mer positiva till kärnkraft än vänsterpartister. Socialdemokrater var 1980 de som tillsammans med moderaterna stödde linje 1-2 allra mest. I dagens mätningar är M-sympatisörer klart mer positiva till kärnkraft än S-anhängare. Kristdemokraternas sympatisörer har likt C-anhängare också gjort en resa åt det mer kärnkraftsvänliga hållet och i ungefär lika stor utsträckning.

De två stora partipolitiska förskjutningar som skett i opinionen är alltså att S-anhängare relativt sett blivit mer kärnkraftsnegativa samtidigt som centerpartister och kristdemokrater blivit mer accepterande när det gäller kärnkraft. Dessa förändringar har resulterat i att vi fått en blockpolitisk uppdelning i kärnkraftfrågan som inte fanns för fyrtio år sedan. Numera är rödgröna sympatisörer, inklusive socialdemokrater, klart mindre positiva till att använda kärnkraft än sympatisörer till Alliansen, inklusive om än nätt och jämnt centerpartister. Kärnkraftsfrågan var inte en vänster-högerfråga och inte en blockfråga när kärnkraften blev het på 1970-talet (Holmberg, Westerståhl och Branzén 1977, Petersson 1977). Men idag är frågan om kärnkraftens vara eller inte vara en klar vänster-högerfråga där de två partiblocken har sympatisörer som tenderar att tycka olika.

Dock inte mer olika än att en opinionsövertikt för att kärnkraften skall avvecklas återfinns inte bara hos de Rödgröna partiernas sympatisörer utan också hos anhängare till Centerpartiet, Kristdemokraterna och till och med hos folkpartister (om än svagt). Det är endast bland sympatisörer till Moderaterna och Sverigedemokraterna som vi 2012 post-Fukushima återfinner en opinionsövertikt för att i framtiden använda kärnkraft.⁵

Ser vi på hur opinionen har förändrats i olika grupper efter Fukushima kan vi urskilja några sociala grupper där stödet för kärnkraften minskat klart mer än genomsnittet. Det gäller främst för tjänstemän och jordbrukare, men också delvis för storstadsbor. Nedgångar lägre än snittet finner vi i första hand bland högre

tjänstemän och bland företagare, där stödet inte har minskat alls, och bland äldre medelålders personer mellan 50-64 år.

De partipolitiska förskjutningarna är mer intressanta. Här ser vi att minskningen i stödet för kärnkraften har varit något större i mitten och till höger på den ideologiska skalan. Bland partiernas sympatisörer har FP-, KD-, SD- och C-anhängare tappat mest i kärnkraftsstöd. Minst nedgångar återfinns bland personer som stödjer något rödgrönt parti. I fallet MP ökar till och med stödet för att använda kärnkraften.⁶ Effekten av dessa förskjutningar blir att blockskillnaden i synen på kärnkraften har minskat något efter olyckan i Fukushima.

Om man vill leta efter eventuella tecken på att kärnkraftsopinionen kan vara på väg att återvända till läget före Fukushima kan man jämföra resultaten för 2011 och 2012 i tabell 2. Ökningar i stödet för kärnkraften kan signalera början på en återstuds och därmed slutet för Fukushimaeffekten. Bland samtliga svarande ökade andelen för att använda kärnkraften med +1 procentenhet mellan 2011 och 2012. Grupper som uppvisar en klart större ökning är främst företagare (+14), personer ideologiskt till höger (+8) och M-sympatisörer (+7), men också miljöpartiser (+8). Att tolka dessa förändringar som tecken på början till slutet för Fukushimaeffekten är dock inte självklart. Det kan vara frestande att spekulera, men det förefaller bäst att vänta och se vad höstens SOM-mätning visar.

Förtroende för budbäraren

Budskapet är centralt när det gäller all opinionsbildning. Människor påverkas och tar ställning till politikens innehåll. Men det är inte allt. Förpackningen kan inte negligeras. Ett snyggt omslag är aldrig fel. Dessutom kan inte budbäraren bortses ifrån. Det är en gammal etablerad sanning inom kommunikationsforskningen att attityder inte bara formas av budskap. De formas också av budbärarna. En förtroendefull och uppskattad budbärare är mycket mer effektiv som opinionsbildare jämfört med en misstrodd och impopulär budbärare.

Om vi applicerar denna insikt på vårt fall med den svenska kärnkraftsopinionen betyder det att vi inte bara skall studera åsikter för och emot kärnkraft. Vi skall även undersöka vilket förtroende människor har för energi- och kärnkraftsfrågans olika aktörer – för budbärarna av information i frågan. Och det har vi gjort ända sedan 1986 i samarbete med SOM-institutet. Svenska folkets förtroende för ett antal centrala aktörers information om energi och kärnkraft har mätts systematiskt under mer än tjugofem år. Bland de aktörer vars förtroende har studerats ingår exempelvis ”kärnkraftsindustrin” och ”miljöorganisationer”. Resultaten i tabell 3 visar hur förtroendet ser ut för sju olika institutioner/aktörer i mätningen 2012 och hur förtroendet har förändrats över tid.

Klart högst förtroende har forskare. Hela 84 procent av de svarande uttrycker ett mycket eller ganska stort förtroende för forskare i mätningen 2012. Det är i huvudsak samma resultat som alla tidigare år tillbaka till 1986. Forskare åtnjuter

Tabell 3 Förtroende för olika aktörer i energi- och kärnkraftsfrågan 1986-2012. Andel svarspersoner som anger ett mycket stort eller ganska stort förtroende (procent)

Fråga: "Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?"

	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
Miljöorganisationer	57	65	63	64	61	64	69	68	65	71	67	59	59	65	59	55	61	61	60	60	65	64	65	63	60	67	65
Kärnkraftsindustrin	36	46	47	49	58	52	45	48	42	45	45	41	52	53	52	54	52	55	58	47	49	39	46	40	40	40	41
Regeringen	52	52	49	37	36	44	36	43	46	39	38	28	43	42	44	54	52	52	42	38	45	42	45	52	51	52	50
Forskare	81	89	88	85	87	83	80	83	81	81	85	81	82	85	87	85	85	82	85	82	83	81	82	84	82	83	84
Journalister	16	21	28	26	20	24	28	30	26	28	29	26	26	30	29	22	25	25	30	31	29	27	29	24	27	32	33
Statliga myndigheter	40	40	44	35	36	38	36	45	42	41	40	33	45	47	56	58	60	59	57	56	58	56	60	63	56	59	61
Elbolagen	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	29	27	--	26	24	21	23	26	--	22	20	25

Kommentar: Frågan innehöll också svarsalternativen ganska litet respektive mycket litet förtroende. Personer som ej besvarat förtroendefrågorna (mellan 4-10 procent genom åren) är inte medtagna i procentbasen. Ett – markerar att frågan ej ställts.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

ett mycket högt förtroende på energi- och kärnkraftsområdet. Förtroendemässigt på plats två kommer miljöorganisationer med 65 procent stort förtroende 2012, strax före statliga myndigheter på energiområdet med 61 procent. Regeringen hamnar på fjärde plats med 50 procent förtroende, följd av kärnkraftsindustrin med 41 procent. I botten hamnar journalister med 33 procent och elbolagen med 25 procent.

Bland de studerade aktörerna är det dock bara tre vars förtroende har något samband med vad människor tycker om kärnkraften. De aktörerna är miljöorganisationer, kärnkraftsindustrin och regeringen. Graden av förtroende för övriga aktörer har ett nära noll-samband med svenska folkets åsikter om kärnkraften. Det betyder att hur de värderas som budbärare inte påverkar vad människor anammar som åsikter om kärnkraften. Det är endast förtroenderelationen till kärnkraftsindustrin, miljöorganisationer och regeringen – bland de aktörer vi har mätt – som potentiellt kan påverka vad människor får för inställning till kärnkraften. Korrelationerna är relativt imponerande, .49 för åsiktssambandet mellan förtroendet för kärnkraftsindustrin och kärnkraftsåsikten, .38 för sambandet mellan förtroendet för miljöorganisationer och inställningen till att avveckla eller använda kärnkraft och .31 för motsvarande koppling mellan regeringsförtroende och kärnkraftsåsikt.

Den budbärare som alltså har det starkaste förtroendesambandet med människors kärnkraftsåsikt är kärnkraftsindustrin. Det är idag inte ett helt positivt besked. Förtroendet för kärnkraftsindustrin är sedan 2010 nere på bland de lägsta nivåer vi har uppmätt. Och det samtidigt som ”huvudkonkurrenten” miljöorganisationerna uppvisar bland de högsta förtroendesiffror de har uppnått. Kärnkraftsindustrin har alltid haft svagare förtroendesiffror än miljöorganisationer men den skillnaden är extra tydlig idag. Eftersom en förtroendesvag budbärare är sämre än en förtroendestark när det gäller att övertyga och bilda opinion är kärnkraftsindustrins nuvarande svaga förtroendeställning ett problem för användarsidan i kärnkraftsdebatten. På ett motsvarande sätt gynnas avvecklingssidan av att miljöorganisationer, när det gäller information om energi och kärnkraft, har ett så relativt högt förtroende bland svenska folket. I kampen om opinionen är det helt klart bättre att vara en budbärare med ett högt förtroende än att vara en budbärare med ett lågt förtroende.⁷

Fördel avvecklersidan

När Sverige började avveckla kärnkraften genom att stänga av reaktorerna i Barsebäck åren 1997-2005 började också kärnkraftsopinionen avveckla avvecklingslinjen. En tidigare klar övervikt för att avveckla kärnkraften förbyttes i en övervikt för att använda kärnkraften. När riksdagen 2010 – det tidigare avvecklingsåret – beslutar att kärnkraften skall behållas och att tio nya reaktorer skall kunna byggas i tio gamlas ställe, finns det en opinionsövervikt bland svenska folket för beslutet.

Men nästan innan bläcket hunnit torka på riksdagsbeslutet inträffar Fukushimaolyckan våren 2011. En katastrofkänslig opinion förändras snabbt. Användaropinionens övervikt fördunstar och förbyts i en övervikt för åsikten att kärnkraften

bör avvecklas. Och den övervikten finns fortfarande kvar ett och ett halvt år efter härdsmltan i Fukushima.

Men lätt fångat kan också var lätt förgånget. Kärnkraftsmotståndet förlorade relativt snabbt opinionsvinsterna efter olyckorna i Harrisburg och Tjernobyl. Något motsvarande har vi dock ännu inte sett efter Fukushima.

Så innan en eventuell rekyll kommer är det fördel avvecklersidan. Inget tyder i dagsläget på att kärnkraften blir en valfråga 2014, men om den blir det pekar opinionsläget just nu på vind i ryggen för partier som förordar en långsiktig avveckling av kärnkraften i Sverige.

Dock kärnkraftsopinionen har förändrats snabbt tidigare. SOM:s mätningar 2013 och 2014 blir spännande liksom vad som händer därute i energi- och politikverkligheten fram till valet 2014.

Noter

- ¹ Andelen utan uppfattning höll sig kring 18 procent åren 2008-2011 enligt mätningar med en äldre SOM-fråga med en liknande utformning som den som redovisas i tabell 1. Se Hedberg och Holmberg 2013 och Holmberg 2012b.
- ² I SOM-studien 2011 återfanns ytterligare en äldre enkätfråga som rymmer tidsjämförbara resultat före och efter Fukushimaolyckan. Den frågan visar en ökning för avvecklingsåsikten från 30 procent 2010 till 36 procent 2011, en uppgång med +6 procentenheter. Se vidare Holmberg 2012.
- ³ Som synes något olika nivåutfall med resultaten 48, 46, 42 respektive 40 för "avvecklingslinjen" mot 36, 43, 26 respektive 36 för "användarlinjen". Till en del beror skillnaderna på förekomst eller inte förekomst av ett "vet ej"-alternativ i frågorna och hur många som utnyttjar den typen av icke-svar. Men resultaten illustrerar också hur känsliga utfallen är för hur enkätfrågorna är formulerade. Men oavsett formuleringarna 2012 visar alla resultat åt samma håll – en viss övervikt för åsikten att kärnkraften skall avvecklas på lång sikt.
- ⁴ Högutbildade tenderar idag att vara både mest emot kärnkraft och mest för kärnkraft. Det förklaras av att andelen utan åsikt är betydligt lägre bland högutbildade än bland personer med lägre utbildning. Policyfrågan i SOM 2012 visar att andelen för att avveckla kärnkraften är 54 procent bland högutbildade mot 43 procent bland lågutbildade. Motsvarande andelar som vill använda kärnkraften är 38 procent bland högutbildade mot 36 procent bland lågutbildade. Andelen utan åsikt är 8 procent bland högutbildade jämfört med 21 bland lågutbildade (se också Holmberg 2012).
- ⁵ I policyfrågan i SOM 2012 är andelen för en kärnkraftsavveckling respektive för att använda kärnkraften bland samtliga svarande 48 mot 36 procent. Motsvarande resultat bland de olika partiernas sympatisörer är följande: V 84 mot

13 procent; S 54 mot 27; Mp 76 mot 18; C 62 mot 27; FP 48 mot 43; KD 55 mot 34; M 29 mot 58 och SD 34 mot 50.

- 6 Ökningen är från 10 procent 2011 som vill använda kärnkraften till 18 procent 2012. En ökning på en låg nivå med andra ord. Antalet MP-sympatisörer är begränsat i undersökningen, 167 år 2011 och 133 år 2012. Förändringen är därför statistiskt osäker.
- 7 ”Effekten” på kärnkraftsopinionen av förtroende för kärnkraftsindustrin respektive för miljöorganisationer kvarstår i regressionsanalyser efter kontroller för människors vänster-högerideologi, grön-grå miljöpositionering och könstillhörighet. Budbärarnas förtroendekapital har en självständig inverkan på människors attityder. Den gamla sanningen gäller också i kärnkraftsfrågan.

Referenser

- Hedberg, Per och Holmberg, Sören 2013. *Åsikter om energi och kärnkraft*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören 1988. *Svenska folkets åsikter om kärnkraft och slutförvaring efter Tjernobyl*. Stockholm: Statens kärnbränslenämnd.
- Holmberg, Sören, Westerståhl, Jörgen och Branzén Karl 1977. *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm: Liber Förlag.
- Holmberg, Sören och Petersson, Olof 1980. *Inom felmarginalen*. Stockholm: Liberg Förlag.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent 1984. *Kampen om kärnkraften*. Stockholm: Liber Förlag.
- Holmberg, Sören and Hedberg, Per 2012. *Studies in Swedish Energy Opinion*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören 2012a. Fukushimaeffekten. I Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik och Bergström, Annika (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören 2012b. En resa med kärnkraftsopinionen. I Bergstrand Mats (red) *Upplyst eller utfrys – en antologi om energimarknaden*. Stockholm: E.ON Sverige.
- Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören 2013. *Nya svenska väljare*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Petersson, Olof 1977. *Väljarna och valet 1976*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

FORTSATT STÖD FÖR MER VINDKRAFT

PER HEDBERG

Sveriges el-försörjning ombesörjes av i huvudsak två energikällor, vattenkraft och kärnkraft. I det här sammanhanget spelar fortfarande vindkraften en mycket liten roll. Under senare år har emellertid en snabb och omfattande utbyggnad av vindkraften ägt rum. Bara sedan 2010 har elproduktionen från vindkraft ökat från 3,5 TWh till drygt 7 TWh 2012. Och den kraftiga satsningen på vindkraft fortsätter (Svensk energi 2013). Målsättning är att vindkraften 2020 skall bidra med 30 TWh till elförsörjningen (Regeringen 2009). Från dags dato skall det alltså till de 7 TWh som vindkraften står för redan idag tillföras ytterligare 23 TWh inom en period om 7 år. Vindkraftsutbyggnaden kommer således inte bara att fortsätta utan också att intensifieras.

I syfte att följa den svenska energiopinionen har vi sedan 1999 inom ramen för forskningsprojektet *Energiopinionen i Sverige* ställt frågor i de nationella SOM-undersökningarna om vilka energislag vi bör satsa mer eller mindre på i Sverige. Bland de energislag vi frågar om återfinns bland annat vindkraft.¹ I det följande söker vi svaret på frågan vilket stöd utbyggnaden av vindkraften har hos svenska folket.

Mer sol, vind och vågor

Frågeställningen om vilka energikällor vi skall satsa på i framtiden och vilka vi skall avstå ifrån ger oss en bild av vilka energikällor som svenska folket önskar se i vårt sammansatta energisystem. Det ger oss också en bild av vilka enskilda energikällor man vill satsa mer eller mindre på i framtiden. Frågan om hur mycket vi skall satsa på olika energikällor har ställts i de nationella SOM-undersökningarna varje år sedan starten 1999 och lyder: ”Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5-10 åren?” Svartalternativen är: ”satsa mer än idag”; ”satsa ungefär som idag”; ”satsa mindre än idag”; ”helt avstå från energikällan” och ”ingen uppfattning”.

Ända sedan starten har två energikällor dominerat som de mest populära. Enligt svenska folket har det varit solenergi och vindkraft – i nämnd ordning – som vi skall satsa mer på i framtiden. Vid varje undersökningstillfälle 1999-2012 har en bred majoritet bland svenska folket förordat att vi skall satsa mer på solenergi och vindkraft. I tabell 1 redovisas andelen som vill satsa mer på olika energikällor.

Tabell 1 Andel som vill satsa mer på olika energikällor 1999-2012 (procent)

fråga: "Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5-10 åren?"

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Solenergi	77	77	75	77	75	79	78	83	--	--	83	81	--	81
Vindkraft	74	72	71	68	64	73	72	77	79	80	74	66	70	66
Vågkraft	--	--	--	--	--	--	--	52	54	57	59	58	60	58
Vattenkraft	41	39	40	44	44	47	47	48	49	47	47	45	46	43
Biobränslen	--	44	46	45	44	45	54	57	55	39	43	46	48	42
Fossil/Naturgas	21	30	31	32	30	30	33	28	--	--	20	--	22	20
Kärnkraft	9	11	11	12	16	14	15	18	17	19	16	19	12	14
Olja	2	2	2	2	2	2	2	2	2	--	1	2	--	2
Kol	1	2	2	2	2	2	3	3	--	--	2	--	2	--

Kommentar: Svartalternativen är "satsa mer än idag", "satsa ungefär som idag", "satsa mindre än idag", "helt avstå från energikällan" och "ingen åsikt". Procentbasen är beräknad bland dem som besvarat frågan. För ytterligare detaljer se Hedberg och Holmberg 2013a och Hedberg och Holmberg 2013b.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen

Resultaten visar tydliga skillnader ifråga om vilka energikällor svenska folket vill satsa mer på. I botten återfinns fossila energikällor och kärnkraft. Kol och olja intar de absoluta bottenplatserna. Sedan 1999 har det endast varit några enstaka procent som önskat att det satsas mer på någon av dessa två energikällor. I SOM-undersökningen 2012 är det 2 procent som vill satsa mer på olja och i den senaste mätningen om kol i SOM-undersökningen 2011 var motsvarande siffra också 2 procent. Under början av 2000-talet var det en knapp tredjedel av befolkningen som ville satsa mer på fossil-/naturgas. Vid senare mättillfällen har den andelen sjunkit till ungefär en femtedel. I SOM-undersökningen 2012 var siffran 20 procent.

Stödet för en ökad satsning på kärnkraft steg åren 1999 till 2010 med 10 procentenheter, från 9 procent till 19 procent. Efter tsunamin i Japan 2011 och konsekvenserna i Fukushima sjönk stödet till 12 procent. I den senaste mätningen 2012 är det 14 procent som vill satsa mer på kärnkraft (se Sören Holmbergs kapitel om kärnkraftsopinionen i denna volym).²

I svenska folkets rangordning av energikällor intar vattenkraft och biobränslen en mitten position. Stödet för en ökad satsning på vattenkraft har legat förhållandevis stabilt, med en variation mellan 39 procent 2000 och 49 procent 2007. I SOM-undersökningen 2012 är siffran 43 procent. Stödet för biobränslen ökade från 44 procent år 2000 till 57/55 procent 2006/2007. I mätningarna sedan 2008 är stödet

för biobränslen något svagare. I den senaste mätningen är det 42 procent som ville satsa mer på biobränslen.

Men det är alltså de förnybara energikällorna – sol, vind och vågor – som svenska folket vill satsa mer på. Och solenergi är fortsatt den allra populäraste energikällan. Under hela mätserien är det cirka 80 procent av befolkningen som vill satsa mer på solenergi. Toppnoteringarna med 83 procent återfinns åren 2006 och 2009. I den senaste undersökningen 2012 är det 81 procent som ville se en utökad satsning på solenergi. Vindkraften hade sina toppnoteringar under åren 2007 och 2008 med 79 respektive 80 procent. Därefter har stödet falnat något. I de tre senaste SOM-undersökningarna är det 66, 70 respektive 66 som vill se en ökad satsning på vindkraft.³ Frågan om vågkraft började ställas först 2006. Då var stödet för en ökad satsning 52 procent. Fram till 2009 växte stödet något och har därefter legat på cirka 60 procent. I 2012 års undersökning är stödet för vågkraften 58 procent. När det gäller vågkraften återfinns vi den största andelen som svarar att de inte har någon uppfattning. Under de tre första åren frågan ställdes uppgav drygt 30 procent att de saknade uppfattning. I den senaste undersökningen 2012 är det fortfarande en stor andel som inte har någon uppfattning om vågkraften, men siffran har sjunkit till 23 procent.⁴

I det föregående har vi redovisat vilka energikällor svenska folket vill satsa mer på, men är bilden lika entydig om vilka energikällor vi skall satsa mindre på eller helt avstå ifrån? I tabell 2 redovisas andelen för dessa båda svarsalternativ sammanslagna från 1999 till 2012. I tabell 1 presenterades en popularitetsliga, i tabell 2 redovisas istället en impopularitetsliga för de olika energislagen.

Tabell 2 Andel som vill satsa mindre på eller helt avstå från olika energikällor 1999-2012 (procent)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kol	73	76	76	74	73	77	75	77	--	--	80	--	78	--
Olja	66	68	68	66	65	73	72	78	78	--	80	78	--	72
Kärnkraft	46	49	47	45	39	43	39	40	43	42	42	41	50	48
Fossil/Naturgas	22	21	20	17	19	21	19	25	--	--	31	--	30	33
Biobränslen	--	13	10	9	10	11	7	7	7	12	10	12	10	11
Vindkraft	4	6	7	7	7	5	5	5	4	3	5	8	6	9
Vattenkraft	7	7	8	5	5	6	5	6	5	6	6	5	5	6
Vågkraft	--	--	--	--	--	--	--	6	3	2	4	4	4	5
Solenergi	3	3	4	3	2	3	3	1	--	--	2	2	--	2

Kommentar: För frågeformulering och svarsalternativ se tabell 1. För ytterligare detaljer se Hedberg och Holmberg 2013a och Hedberg och Holmberg 2013b.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen

Resultaten visar att svenska folket vill ha ett energisystem med mindre inslag av olja och kol. Andelen som vill ha mindre av kol har legat mellan 73 och 80 procent sedan 1999. I den senaste mätningen 2011 är det 78 procent som vill satsa mindre på eller helt avstå från kol som energikälla. Olja var inte fullt så impopulär under början av mätserien som den blivit under senare år. Innan 2003 låg satsa mindre-/avstå-siffrorna mellan 65 och 68 procent, åren därefter ligger de över 70 procent. I 2012 års undersökning är det 72 procent som ville se mindre av olja som energikälla. Lika populära som sol- och vindkraft har varit genom åren, lika impopulära har kol och olja varit.

Andelen som vill satsa mindre på kärnkraft eller helt avstå ifrån den har varierat mellan 39 och 50 procent. De lägsta siffrorna återfinns under åren 2003-2010 då de låg mellan 39 och 43 procent. Som en följd av Fukushima-olyckan ökade andelen som ville satsa mindre på kärnkraften eller avstå från den till 50 procent 2011 och 48 procent 2012. Fossil- och naturgasens popularitet har minskat och dess impopularitet ökat. Mellan 1999 och 2005 låg impopularitetssiffrorna på omkring 20 procent. Sedan 2009 ligger de på 30 procent och däröver. I SOM-undersökningen 2012 är det 33 procent som anser att vi bör satsa mindre på eller avstå ifrån fossil- och naturgas. De som vill se en minskad satsning på biobränslen, vindkraft, vattenkraft, vågkraft och solenergi utgör en liten andel av svenska folket och har så gjort sedan 1999. I SOM-undersökningen 2012 är det 11 procent som vill satsa mindre på biobränslen eller helt avstå från dem. Motsvarande siffra för vindkraften är 9 procent, för vattenkraften 6 procent, för vågkraften 5 procent och för solenergi 2 procent.⁵

Starkt stöd för vindkraft i alla grupper

Vindkraften expanderar alltså i Sverige och vi har sett att en bred majoritet i den svenska befolkningen har stött den hittillsvarande utbyggnaden – och fortsätter att göra det. Dock kan vi ana att stödet minskar något. I SOM-undersökningen 2012 är det 66 procent som vill satsa mer på vindkraften. Hur ser stödet ut för en ökad satsning på vindkraften i olika sociala och politiska grupper? Finns det grupper där stödet för en utbyggnad är betydligt mindre än i andra? I tabell 3 redovisas hur stödet för vindkraften ser ut bland män och kvinnor, i olika ålders- och utbildningsgrupper, efter bostadsort och bland personer med olika ideologisk och partipolitisk hemvist under hela perioden 1999-2012.

Tabell 3 Andel positiva till att satsa mer på vindkraft efter social och politisk grupp tillhörighet 1999-2012 (procent)

	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
<i>Kön</i>														
Man	72	71	70	65	63	72	71	76	79	81	72	64	69	64
Kvinna	75	73	73	70	65	73	73	79	80	79	76	67	71	68
<i>Alder</i>														
16-30	69	75	69	67	62	70	69	70	78	76	73	65	69	64
31-60	76	73	77	70	70	79	75	81	83	84	79	71	73	70
61-85	72	68	63	62	54	63	68	74	75	76	66	57	66	61
<i>Utbildning</i>														
Grundnivå/obligatorisk	71	71	67	67	59	66	67	74	74	75	67	57	69	58
Mellannivå	74	73	71	68	64	75	72	76	79	79	71	67	69	67
Universitet/högskola	74	72	77	68	71	76	76	82	84	85	80	70	74	69
<i>Bostadsort</i>														
Ren landsbygd	80	83	80	72	73	81	77	83	83	83	72	68	75	64
Mindre tätort	77	72	71	70	62	74	74	77	79	78	72	60	67	64
Stad, större tätort	70	70	70	67	63	69	72	77	79	80	75	66	71	67
De tre storstäderna	74	65	69	65	61	76	64	72	81	81	76	70	69	69
<i>Partisympati</i>														
V	86	81	85	80	75	82	74	82	88	86	82	84	69	85
S	72	72	70	66	62	70	73	78	78	81	76	62	71	70
MP	87	84	87	86	77	92	90	89	94	88	79	84	86	78
C	80	90	80	79	76	82	82	89	85	93	79	71	82	64
FP	84	81	78	70	63	69	72	67	81	77	78	64	67	59
KD	72	69	72	70	66	68	68	83	80	77	77	71	64	71
M	63	59	62	48	54	65	67	70	78	77	68	62	67	60
SD	--	--	--	--	--	--	--	68	68	68	66	51	65	56
Annat parti	72	86	73	64	67	75	61	72	74	73	78	60	58	71
<i>Vänster-höger dimension</i>														
Klart till vänster	87	81	76	75	79	83	77	84	86	83	82	77	82	78
Något till vänster	77	79	79	74	69	80	79	85	83	86	80	70	71	73
Varken eller	72	73	69	65	63	69	70	73	77	79	70	64	66	63
Något till höger	71	68	69	64	59	71	72	77	80	78	74	66	72	64
Klart till höger	61	54	63	56	57	63	59	68	75	72	66	57	63	55
<i>Politiskt intresse</i>														
Mycket intresserad	75	68	68	68	70	72	77	80	82	80	75	66	75	67
Ganska intresserad	76	73	75	67	65	76	74	80	82	83	76	67	72	66
Inte särskilt intr.	73	74	70	71	64	71	71	75	78	76	75	66	69	67
Inte alls intresserad	57	64	61	57	49	66	61	58	69	75	64	55	61	58
<i>Kärnkraftsåsikt</i>														
Avveckla kärnkraften	84	87	84	81	83	86	88	88	91	86	85	81	83	75
Använd kärnkraften	63	59	64	59	56	67	66	74	76	79	72	60	65	58
Samtliga	74	72	71	68	64	73	72	77	79	80	74	66	70	66

Kommentar: För frågeformulering, se tabell 1. Personer som inte besvarat frågan ingår ej i procentbasen. När det gäller frågan om kärnkraftsåsikt skiljer sig frågeformuleringen år 2000 - 2004 något åt från formuleringen åren 1996-1999. Svarsalternativet "avveckla kärnkraften senast till år 2010" ändrades 2005 till "avveckla kärnkraften snarast". I 2010 års SOM-undersökning introducerades en ny fråga om kärnkraften. I tabellen används den nya frågan för kärnkraftsåsikt i 2012 års undersökning. För formulering och svarsalternativ se Sören Holmbergs kapitel om kärnkraftsopinionen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen

Huvudresultatet när det gäller olika sociala grupper är att åsiktskillnaderna mellan dem är små och att vi i samtliga grupper finner en majoritet som vill satsa mer på vindkraft. Så har det varit vid varje mättillfälle sedan 1999. Social grupptillhörighet har endast marginell betydelse för åsiktsstrukturering i frågan om hur mycket vi bör satsa på vindkraft. När det gäller resultaten för 2012 års undersökning återfinns vi de mycket svaga mönster vi har sett vid tidigare undersökningar.⁶ Kvinnor är något mer positiva till att satsa mer på vindkraft jämfört med män, åldersgruppen 31-60 år är något mer positiva jämfört med yngre och äldre och högutbildade är något mer positiva jämfört med låg- och medelutbildade.

När det gäller bostadsort är det personer boende på ren landsbygd som var mest positiva till att satsa mer på vindkraft under åren 1999-2006. Men i senare undersökningar har förhållandena jämnats ut. I SOM-undersökningen 2012 är det personer som bor i de tre storstäderna som är något mer positiva jämfört med personer boende på ren landsbygd, i tätorter och boende i städer. Det bör dock poängteras att skillnaderna är små. Vi kan också konstatera att det minskade stödet till vindkraftsutbyggnaden som vi såg bland samtliga svarspersoner mellan 2011 och 2012 års mätningar (minus 4 procentenheter) också slår igenom i samtliga sociala grupper, dock med ett undantag och det är bland storstadsbor. Där ligger stödet kvar på samma nivå som 2011. Störst har tillbakagången varit bland lågutbildade och boende på ren landsbygd, -11 procentenheter.

Även när vi studerar de politiska faktorerna finner vi att en majoritet i samtliga grupper är för en ökad satsning på vindkraften vid varje mättillfälle sedan 1999. Det finns dock två undantag, dels bland moderata partisympatisörer 2002 då endast 48 procent ville satsa mer och dels bland politiskt ointresserade 2003 då 49 procent var positiva till att satsa mer på vindkraft. I varje annan grupp och vid varje annat mättillfälle har det varit mer än 50 procent som är positiva till att satsa mer på vindkraft. Resultaten i tabell 3 visar att sambanden mellan åsikter om vindkraftsutbyggnaden och politiska bakgrundsfaktorer är något starkare i jämförelse med de sociala bakgrundsfaktorerna. Ideologiskt finner vi att personer som placerar sig till vänster är mer positiva till en ökad satsning på vindkraft jämfört med personer som placerar sig i mitten eller något till höger. De minst positiva återfinns längst ut på högerkanten på den ideologiska vänster-höger skalan. Resultaten från SOM-undersökningen 2012 visar att bland personer som placerar sig klart till vänster vill 78 procent satsa mer på vindkraft. Motsvarande siffra bland dem som placerar sig klart till höger är 55 procent.

När det gäller partisympati är det generella mönstret sedan 1999 att vänsterpartister, miljöpartister och centerpartister är mest positiva till en ökad satsning på vindkraft. De minst positiva återfinns bland moderata sympatisörer och sedan 2006 bland sympatisörer till Sverigedemokraterna. Resultaten för 2012 års SOM-undersökning visar att det starkaste stödet för en ökad satsning på vindkraft återfinns bland Vänsterpartiets och Miljöpartiets sympatisörer, 85 respektive 76 procent. Bland Sverigedemokraternas och Moderaternas sympatisörer är stödet svagare, 56 respektive

60 procent.⁷ Politiskt intresse är en faktor som påverkar inställningen till att satsa på vindkraft, så tillvida att personer som inte är intresserade av politik också är något mindre intresserade av att satsa mer på vindkraft än övriga. I den senaste mätningen är stödet för en ökad vindkraftsatsning 58 procent bland ointresserade och 66-67 procent bland övriga.⁸

Snart mätt på vindkraft?

Frågeställningen om hur mycket vi skall satsa på vindkraft visar naturligtvis till en stor del vilken inställning svarepersonerna har till energikällan. Men förutom det rena attitydinslaget innehåller frågan även en aspekt av verklighetsbedömning där det handlar om att göra överväganden av redan tillgängliga resurser och behovet av ytterligare utbyggnad. Det handlar om att besvara frågorna om hur mycket vi har, hur mycket vi behöver och vilken inställning man har till energikällan. Som ett rent mått på attityd till vindkraft kan vi anta att frågan blir sämre ju mer energikällan byggs ut. Då de framtida målen för vindkraftens utbyggnad eventuellt har uppfyllts är det inte särskilt troligt att det starka stöd vi hittills har sett för en utökad satsning på vindkraften fortsätter att ligga kvar på samma höga nivå. Frågekomponenterna om hur mycket vi har och hur mycket vi behöver kommer nå en ”mättnadnivå” och vi kommer se ett minskat stöd för ytterligare utbyggnad. Vi har det vi behöver, och behöver inte mer.⁹ Men därmed inte sagt att inställningen till vindkraften som energikälla blir mer negativ. Det är fullt rimligt att vara positivt inställd till vindkraft som energikälla men samtidigt mena att ytterligare utbyggnad inte behövs.

Tabell 4 *Inställning till vindkraft, vattenkraft och kärnkraft (procent)*

	Vindkraft	Vattenkraft	Kärnkraft
Mycket positiv	57	55	12
Ganska positiv	27	31	22
Varken eller positiv eller negativ	7	8	24
Ganska negativ	4	2	20
Mycket negativ	2	0	18
Ingen uppfattning	3	4	4
Summa procent	100	100	100
Antal svarepersoner	1459	1460	1452
Övervikt positiv	+78	+84	-4

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

För att skilja ut den attitydmässiga komponenten i frågan om hur mycket som bör satsas på vindkraft i framtiden ställer vi i SOM-undersökningen 2012 för första gången en ren attitydfråga om vilken inställning svenska folket har till vindkraft som energikälla och även till vattenkraft och kärnkraft. Frågan lyder: ”*Allmänt sett, vilken är din inställning till följande energikällor/vindkraft?*”. Svarsalternativen utgörs av en skala från 1 till 5 där 1 står för mycket positiv och 5 för mycket negativ, med ett inkluderande svarsalternativ för ingen uppfattning.

Resultaten i tabell 4 visar att det svenska folket är mycket positivt i sin inställning till vindkraft. 84 procent svarar att de är positiva till vindkraft som energikälla (57 procent mycket positiva och 27 procent ganska positiva), 7 procent är varken positiva eller negativa, 6 procent är negativa (4 procent ganska negativa och 2 procent mycket negativa) och 3 procent svarar att de inte har någon uppfattning. Ännu lite mer positiva är svenska folket till vattenkraft. Hela 86 procent svarar att de har en positiv inställning till vattenkraft (55 procent mycket positiva och 31 procent ganska positiva) 8 procent svarar varken eller och 2 procent att de är negativa till vattenkraft (2 procent ganska negativa och 0 procent mycket negativa). När det gäller kärnkraften är bilden en annan. Andelen positiva till kärnkraft är 34 procent (12 procent mycket positiva och 22 procent ganska positiva), andelen varken positiva eller negativa är 24 procent medan andelen negativa är 38 procent (20 procent ganska negativa och 18 procent mycket negativa). När det gäller vindkraft är det alltså 2012 84 procent som är positiva och 66 procent som vill satsa mer än idag. I frågan om vattenkraften är det 86 procent som är positiva och 43 procent som vill satsa mer och vad gäller kärnkraft är det 34 procent som är positiva och 14 procent som vill satsa mer.

Vattenkraften är en redan etablerad och väl utbyggd energikälla i Sverige. Vindkraften är en ny energikälla under stark expansion. Om vi utgår från om hur mycket vi skall satsa på olika energikällor är det rimligt att det skall vara en lägre andel som vill satsa mer på sådana energikällor som är etablerade jämfört med sådana som håller på att introduceras. Ju längre utbyggnaden går desto färre vill satsa mer. Med utbyggnaden följer en viss ”mättnadseffekt” för att satsa mer. Men för den sakens skull är det inte säkert att attityden till energikällan förändras. Inställningen till energikällan kan fortfarande vara positiv, fastän man inte vill se den ytterligare utbyggd. Sålunda är vårt antagande att vi bland positivt inställda bör finna en högre grad ”mättnadseffekt” på ytterligare satsning när det gäller den etablerade vattenkraften än när det gäller den expanderande vindkraften. I tabell 5 redovisas sambanden mellan attitydfrågorna och satsa-frågorna för de två energikällorna.

Tabell 5 Sambandet mellan en ren attitydfråga och frågorna om att satsa mer på vissa energislag (procent)

Fråga: "Allmänt sett, vilken är din inställning till följande energikällor?"

	Inställning till vindkraft		
	Positiv	Varken eller	Negativ
<i>Vindkraft</i>			
Satsa mer än idag	77	11	2
Satsa som idag	20	44	8
Satsa mindre än idag	1	27	60
Avstå från vindkraft	0	0	27
Ingen uppfattning	2	18	3
Summa procent	100	100	100
Antal svarspersoner	1212	108	64

	Inställning till vattenkraft		
	Positiv	Varken eller	Negativ
<i>Vattenkraft</i>			
Satsa mer än idag	49	6	3
Satsa som idag	46	53	11
Satsa mindre än idag	2	23	69
Avstå från vattenkraft	0	1	14
Ingen uppfattning	3	17	3
Summa procent	100	100	100
Antal svarspersoner	1230	119	35

Kommentar: Svarsalternativen är "mycket positiv", "ganska positiv", "varken positiv eller negativ", "ganska negativ", "mycket negativ" och "ingen uppfattning". I tabellen har de två positiva liksom de två negativa svarsalternativen slagits samman.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Korrelationen mellan hur mycket vi bör satsa på de två energislagen och inställning till energislagen är som väntat hög, men den är betydligt högre för vindkraften (.72) än för vattenkraften (.48).¹⁰ Resultaten visar alltså föga överaskande att personer som är positiva vill satsa mer och att de som är negativa vill satsa mindre. Andelen som vill satsa mer på vindkraft bland personer som uppger sig vara positiva till vindkraft är 77 procent. Motsvarande siffra för vattenkraften är 49 procent. Men det finns en inte helt obetydlig grupp som är positiva till energikällorna utan att de vill se en ökad satsning på dem. För vindkraften är det bland vindkraftspositiva 21 procent som vill satsa ungefär som idag eller mindre än idag.¹¹ För vattenkraften är denna grupp större, hela 48 procent.

För vattenkraften finner vi alltså en högre grad av ”mättnadseffekt” när det gäller ytterligare satsningar än för vindkraften. Frågan är om de tendenser till ett något minskat stöd för att satsa mer på vindkraft som vi sett under senare år är början på en likartad ”mättnadseffekt” för vindkraften. En annan fråga är om svenska folkets positiva inställning till vindkraften kommer kvarstå i ett skede då den byggs ut och ytterligare expansion är att vänta. Svaret på dessa frågor hoppas vi kommande SOM-undersökningar kan ge.

Från fossilt till förnybart

Inledningsvis ställdes frågan om vilket stöd den omfattande utbyggnaden av vindkraften har bland svenska folket. Svaret som de nationella SOM-undersökningarna ger är att den allmänna inställningen till vindkraft är mycket positiv och att vindkraftssatsningen har ett brett stöd i folkopinionen. Resultaten visar att befolkningen önskar ett energisystem i Sverige med större inslag av solenergi, vindkraft och vågkraft och mindre av framförallt kol och olja. Viljan är att gå från fossila energikällor till förnybara och det visar sig finnas en fortsatt opinionspotential för vindkraften.

Noter

- ¹ Frågorna om svenska folkets inställning till olika energikällor ingår i forskningsprojektet ”Energiopinionen i Sverige” som sedan 1999 finansierats av Energi-myndigheten.
- ² I debatten om klimatförändringar diskuteras ofta för- och nackdelar med olika energikällor. Det handlar då om att komma ifrån energikällor baserade på fossila bränslen till förmån för förnybara energikällor. I det sammanhanget har även kärnkraften lyfts fram som ett alternativ till de fossila energikällorna. Oron för klimatförändringar har fått ett stort genomslag i den svenska opinionen. I 2012 års SOM-undersökning upplever 40 procent förändringar i jordens klimat som mycket oroande, 41 procent som oroande, 17 procent som inte särskilt oroande och 2 procent som inte alls oroande. Återfinns några skillnader mellan dem som är mycket oroade jämfört med dem som är lite eller inte alls oroade när det gäller vilka energikällor vi skall satsa på de närmaste 5 – 10 åren? Resultaten visar att de som är mycket oroade för klimatförändringar är mer benägna att satsa mer på förnybara energikällor jämfört med de som inte är oroade. Vad gäller vindkraften är andelen som vill satsa mer än idag 74 procent bland personer som är mycket oroade jämfört med 50 procent bland de som inte är oroade. Motsvarande siffra för solenergi är 89 jämfört med 68, för vågkraft 65 jämfört med 51 och för bio-bränslen 50 jämfört med 29. När det gäller vattenkraft återfinns inga skillnader mellan grupperna. Olja är ett energislag som ingen av grupperna vill satsa på i framtiden, endast 3 procent vill satsa mer än idag i båda grupperna. Däremot

återfinns en något större andel som helt vill avstå från olja som energikälla bland personer som är mycket oroad för klimatförändringar (24 procent) jämfört med dem som inte är oroad (13 procent). Kärnkraften verkar inte utgöra ett alternativ för de som är mycket oroad för klimatförändringarna. Bland dem är det endast 8 procent som vill satsa mer på kärnkraft och 58 procent som vill satsa mindre eller avstå från kärnkraften som energikälla. Bland personer som inte är oroad för klimatförändringarna är motsvarande siffror 25 respektive 28 procent.

- 3 Under åren 2008 till 2010 föll stödet för att satsa mer på vindkraften från 80 procent till 66 procent. I 2011 års undersökning ökade stödet något till 70 procent för att åter 2012 falla till 66 procent. Det ökade stödet 2011 kan ha med Fukushima-olyckan att göra. Stödet för kärnkraften minskade, vilket kan ha medfört att stödet för vindkraften ökade.
- 4 En undersökning beställd av Svensk energi och utförd av United Minds publicerades i Elmätaren i mars 2013 (Svensk energi 2013b). Frågeformuleringen är den samma som i SOM-undersökningen. Resultaten från undersökningen visar att andelen som vill satsa mer på solenergi är 78 procent, vindkraft 62 procent, vågkraft 62 procent, vattenkraft 44 procent, kärnkraft 24 procent och kolkraft 3 procent. Den största avvikelsen från resultatet i SOM-undersökningen utgörs av kärnkraften. Skillnaden mellan de båda undersökningarna är 12 procentenheter, i United Minds 24 procent jämfört med 14 procent i SOM-undersökningen 2012. I en annan undersökning gjord av CMA Research 2012 på uppdrag av elhandelsbolaget Bixia AB ställdes påståendet: ”Jag tycker att Sverige ska satsa mer på vindkraft”. I påståendet instämde 71 procent bland de svarande och 9 procent instämde inte.
- 5 Subtraherar vi popularitetssiffrorna (satsa mer än idag) med impopularitets-siffrorna (satsa mindre än idag/helt avstå från energikällan) i 2012 års SOM-undersökning hamnar fem energislag på plussidan och fyra energislag på minus-sidan: solenergi +79, vindkraft +57, vågkraft +53, vattenkraft +37, biobränslen + 31, fossil-/naturgas -13, kärnkraft -34, olja -70 och kol -76 (2011).
- 6 Det bör noteras att vid nedbrytningar i mindre grupper ligger ofta små förändringar mellan undersökningsåren inom felmarginalen.
- 7 Observera att vi har med urvalsundersökningar att göra och att enskilda resultat i tidsserierna kan var statistiskt osäkra. Det bör poängteras att antalet svarspersoner är litet när det gäller enskilda partier – undantaget Socialdemokraterna och Moderaterna. Därför bör variationer år för år tolkas med viss försiktighet. Ett exempel är resultatet för Centerpartiet 2012 som visar 64 procent, en nedgång med 18 procentenheter jämfört med året innan. Centerpartiet har inte vid något tillfälle sedan 1999 legat under 70 procent. I analysen 2012 ingår 56 center-

partister. Ett annat exempel är resultatet för sympatisörer till Vänsterpartiet och till KD i 2011 års undersökning. Bland samtliga svars personer ökade stödet för vindkraften från 66 procent 2010 till 70 procent 2011 för att återigen falla till 66 procent i 2012 års undersökning. Resultatet för Vänsterpartiet visar istället en nedgång från 84 procent till 69 procent mellan 2010 och 2011, för att återigen öka till 85 procent 2012. På motsvarande sätt visar resultatet 2011 en nedgång till 64 procent från 71 procent 2010 för att återigen öka till 71 procent 2012. Resultatet för Vänsterpartiet och KD 2011 är alltså ett annat exempel som bör tolkas med viss försiktighet.

- ⁸ Bland politiskt ointresserad är det en förhållandevis stor andel som inte har någon uppfattning om hur mycket vi i Sverige bör satsa på vindkraft. I SOM-undersökningen 2012 var andelen utan uppfattning 23 procent, vilket skall jämföras med 2 procent bland mycket intresserade och ganska intresserade respektive 6 procent bland inte särskilt intresserade.
- ⁹ Tidigare har vi visat att stödet för att satsa mer på vindkraft i kommuner där den expanderat som mest är lägre än bland svenska folket i sin helhet. För samtliga var stödet för en ökad satsning på vindkraft 74 procent 2009, 66 procent 2010 och 70 procent 2011. Motsvarande siffror i kommuner där vindkraften expanderat mest var 62 procent, 54 procent respektive 57 procent (Hedberg 2012).
- ¹⁰ Motsvarande korrelation för de två frågorna om kärnkraften är .83
- ¹¹ Det finns en liten grupp som både är negativa till vindkraft och vill se en mindre satsning på vindkraften än idag, alternativt helt avstå från den. Gruppen utgör 5 procent av de personer som uttryckt en åsikt i båda frågorna (73 personer). Resultaten visar att gruppen till 68 procent utgörs av män och att vi också finner en viss överrepresentation bland personer över 65 år, bland högutbildade och bland boende på landsbygd. Ideologiskt placerar sig personerna i gruppen längre till höger än befolkningen i sin helhet och partipolitiskt återfinns en överrepresentation bland sympatisörer till Moderaterna och Sverigedemokraterna. I denna kärngrupp av vindkraftsmotstånd sympatiserar 60 procent med Moderaterna och 12 procent med Sverigedemokraterna.

Referenser

- Bixia AB (2012). Attitydundersökning. Genomförd av CMA Research AB
- Hedberg, Per (2012). Svenska folkets åsikter om vindkraft. I Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik och Bergström, Annika (red). I skuggan av framtiden. Göteborg: SOM-institutet.
- Hedberg, Per och Holmberg, Sören (2013a). Åsikter om energi och kärnkraft. Göteborg: SOM-institutet.

- Hedberg, Per och Holmberg, Sören (2013b). Satsa mer på olika energikällor 1999-2012. Göteborg: SOM-institutet.
- Regeringen (2009). En sammanhållen klimat- och energipolitik – Energi. Regeringens proposition 2008/09:163
- Svensk energi (2013a). <http://www.svenskenergi.se/Elfakta/Elproduktion/Vindkraft/>
- Svensk energi (2013b). Elmätaren, mars 2013.

EGENINTRESSET I ARBETSMARKNADSOPINIONEN

LOVE CHRISTENSEN OCH SANDRA ENGELBRECHT

De senaste årens utveckling på svensk arbetsmarknad har i stor utsträckning präglats av den ihållande globala ekonomiska krisen. Arbetslösheten i Sverige visade sig i början av år 2013 återigen vara på uppgång och ungdomsarbetslösheten i Sverige, som är högre än genomsnittet i Europa, uppmätte i mars 2013 28 procent.¹ Vidare har nya aktörer, såsom bemanningsföretag, etablerat sig på svensk arbetsmarknad och tidsbegränsade och deltidanställningar har blivit de vanligaste anställningsformerna inom vissa grupper. Trots en med svenska mått mätt hög arbetslöshet, så råder arbetskraftsbrist inom många sektorer och Sverige har numera en av världens mest liberala lagstiftningar för internationellt invandrad och inhyrd arbetskraft, vilket utmanar nationella mekanismer för reglering av arbetsmarknaden och arbetsförhållanden.²

Parallellt med denna utveckling har invändningar mot att arbetarklassen ur ett analytiskt perspektiv betraktas som en homogen aktör blivit alltmer etablerade.³ Statsvetaren David Rueda är en av de mest framträdande i att argumentera för att arbetarklassen inte ska förstås som en aktör med uniforma intressen, utan bör förstås som delad i två grupper: *insiders* och *outsiders*.⁴ Den huvudsakliga skillnaden mellan de båda grupperna består i den asymmetriska risken att bli arbetslös: insiders åtnjuter i mycket högre utsträckning arbetsmarknadslagstiftning som skyddar dem från arbetslöshet, samtidigt som denna lagstiftning kan försvåra outsiders etablering på arbetsmarknaden. Denna centrala intressekonflikt grupperna emellan antas påverka gruppernas inställning till olika arbetsmarknadspolitiska förslag.

Syftet med detta kapitel är att undersöka den förmodade opinionsskillnaden mellan insiders och outsiders för sex förslag som rör arbetsmarknadspolitiken: höjning av arbetslöshetsersättningen, uppmjukning av arbetsrätten, lagstiftad rätt till heltid för deltidanställda, införande av lägre ingångslöner för ungdomar, införande av hårdare reglering av bemanningsföretag, samt att avgiften till alla a-kassor ska vara lika.

Socialdemokraterna som traditionell försvarare av arbetarklassens gemensamma intressen i kontrast till Moderaterna, som framställer sig som ”det nya arbetarpartiet”, bidrar till ett opinionsklimat där gränserna för vilket politiskt parti som representerar vems intressen har blivit mindre tydliga. Vad som ytterligare komplicerar bilden är att både Socialdemokraterna och den sittande alliansregeringen är i behov av att vara övertygande företrädare för insiders intressen, eftersom både opposition och regering är beroende av att vinna stöd hos denna starka väljargrupp.

Arbetsmarknadsförslagen i den politiska debatten

När den borgerliga regeringen tillträtt efter valet 2006 förändrades a-kasssystemet. Förändringarna gjorde det svårare att kvalificera sig till ersättning från försäkringen, skapade lägre ersättningsnivåer samt gjorde försäkringen dyrare genom höjda och differentierade avgifter.⁵ En rapport från den Parlamentariska Socialförsäkringsutredningen år 2012 gjorde gällande att inget annat land i västvärlden har försvagat a-kassans omfattning så snabbt som Sverige.⁶ Detsamma gäller ersättningsnivåerna; från att ha varit ett land med förhållandevis höga ersättningar så ligger Sverige nu i nederkant bland jämförbara länder, och samtidigt som avgifter till a-kassan höjts drastiskt under de senaste åren så har inget annat land sänkt de faktiska ersättningsnivåerna så mycket som Sverige under de senaste fem åren.⁷ Den moderata finansministern Anders Borg deklarerade under hösten 2012 att regeringen inte avser att höja taket i a-kassan, då en höjning enligt Borg skulle innebära att färre arbetslösa skulle anstränga sig för att komma i sysselsättning.⁸ Moderaterna är numera det enda partiet i den sittande alliansregeringen som är emot en höjning av a-kassan.⁹

Kraven på förankring på arbetsmarknaden för att kunna kvalificera sig till ersättning från a-kassan är speciellt avgörande i frågan om outsiders möjlighet att omfattas av försäkringen. Andelen arbetslösa som erhåller a-kassegrundad ersättning har mer än halverats sedan 2006; i oktober 2006 fick 38 procent ersättning från a-kassa, mot 14 procent i oktober 2012.¹⁰ Endast 11 procent av de arbetslösa medlemmarna i a-kassorna fick 2012 ut 80 procent av sin tidigare lön i ersättning.¹¹ Denna utveckling bör ses mot bakgrund av en ökad arbetslöshet, och inte minst ökad ungdomsarbetslöshet. Antalet unga som får a-kassa minskade mellan 2006 och 2012 med 76 procentenheter.¹²

Avgörande i detta sammanhang blir därför att endast en liten grupp av outsiders omfattas av a-kassan; mer än två tredjedelar, 70 procent, av samtliga arbetslösa och undersysselsatta omfattades 2012 inte av a-kassan.¹³ A-kassan behöver således inte per automatik gynna gruppen outsiders. De kategorier inom outsiders som aldrig nått upp till kraven för inträde i a-kassan är framförallt den unga arbetskraften, deltidsanställda och timanställda.

Det arbetsmarknadspolitiska förslaget om att höja a-kassan mättes för första gången i den nationella SOM-undersökningen 2007.¹⁴ Det är också detta år då arbetsmarknadsopinionen skiljer ut sig, med ett större motstånd till förslaget, i kombination med ett något lägre stöd för förslaget än efterföljande år. Vid mättillfället 2007 hade alliansregeringen just blivit valda på ett mandat som bland annat innefattade sänkningar av a-kasseersättningarna. Mättillfället 2012 uppvisar 5 procentenheters ökning av andelen som anser att förslaget är mycket eller ganska bra till 55 procent av respondenterna som besvarat frågan, medan andelen som anser att förslaget är mycket eller ganska dåligt minskat marginellt till 16 procent.

Det andra arbetsmarknadspolitiska förslaget som vi har analyserat är förslaget om att mjuka upp arbetsrätten. Den svenska arbetsrätten omfattar både svensk arbetsmarknadslagstiftning, EU-rätt, kollektivavtal och enskilda anställningsavtal, men

uttrycket ”mjuka upp arbetsrätten”, som respondenterna fått ta ställning till i den nationella SOM-undersökningen från 2012, kan utifrån den samtida samhällsdebatten framförallt associeras med Lagen om Anställningsskydd (LAS) och de tillhörande turordningsreglerna. Bilden som sprids av förespråkare för förslaget är framförallt att arbetsrätten utgör ett hinder för outsiders att ta sig in på arbetsmarknaden, att turordningsreglerna har en speciellt missgynnande effekt för outsiders, och att den svenska arbetsrätten skapar en stelbent arbetsmarknadsreglering som försvårar för företag att anställa och hämmar den svenska konkurrenskraften.¹⁵ I kontrast till dessa problembilder så indikerar tidigare forskning att anställningsskyddet i LAS i praktiken under de senaste dryga 10 åren har urholkats genom Arbetsdomstolens praxis, till förmån för arbetsgivarna och deras handlingsutrymme.¹⁶

De politiska partier som specifikt använder uttrycket ”mjuka upp arbetsrätten” i dagens samhällsdebatt är regeringspartierna Folkpartiet och Centerpartiet. De båda partierna förespråkar en ”modernisering” av arbetsrätten som bland annat innefattar ett avskaffande av de nuvarande turordningsreglerna.¹⁷ Centerpartiet har som utgångspunkt för sitt förespråkande av uppmjukning av arbetsrätten framhållit orättvisan i att den som har haft jobb längre och fått chans att skaffa sig kunskap, kontakter och tillgång till a-kassa skyddas på bekostnad av dem som inte lyckats ta sig in på arbetsmarknaden, det vill säga att turordningsreglerna gynnar insiders på bekostnad av outsiders.¹⁸

Den samtida samhällsdebatten om arbetsrätt, och därmed vad respondenterna kan antas tolka in i detta breda begrepp, innefattar även de så kallade ungdomsavtalen som skulle innebära en förändring av LAS.¹⁹ Som svar på ungdomsarbetslösheten som växande samhällsproblem förespråkar Centerpartiet och Folkpartiet införande av ungdomsavtal som ska skapa lägre lönekostnader för arbetsgivare genom en sänkning av arbetsgivaravgiften och införande av lägre ingångslöner.²⁰ Kritik har i detta sammanhang riktats mot risken att förvandla den unga arbetskraften till en andra klassens arbetstagarer som ej arbetar under samma villkor som den etablerade arbetskraften. Detta skulle i sådana fall cementera den unga arbetskraften inom gruppen outsiders.

Förslaget om att mjuka upp arbetsrätten ingick för första gången i den nationella SOM-undersökningen 1996. År 1999 nådde stödet för uppmjukning av arbetsrätten sin topp, då 48 procent ansåg att uppmjukning av arbetsrätten var ett mycket eller ganska bra förslag. Trenden har sedan vänt nedåt, men 2011 års arbetsmarknadsopinion uppvisade en återhämtning och att förslaget återigen ökade i popularitet. Vid mätillfället 2012 har det endast skett en marginell förändring av andelen som anser det vara ett mycket eller ganska bra förslag till 36 procent av respondenterna, samtidigt som andelen som anser det vara ett mycket eller ganska dåligt förslag har minskat med 5 procentenheter och är tillbaka på samma nivå som i början av 2000-talet med 20 procent.

Förslaget att lagstifta om rätt till heltid för deltidsanställda har framförallt lyfts i jämställdhetsdebatten. Genom tidigare forskning är det välkänt att den kvinnliga

arbetskraften i betydligt större utsträckning än den manliga arbetskraften befinner sig i deltidsarbete; år 2011 arbetade cirka 35 procent av alla kvinnor i Sverige mindre än 35 timmar i veckan.²¹ Den kvinnliga arbetskraften är på så sätt överrepresenterad inom denna grupp av outsiders. Förslaget att lagstifta om rätt till heltid för deltidsanställda mättes för första gången i den nationella SOM-undersökningen 2011. Andelarna för samtliga svarsalternativ förefaller snarlika år 2011 och 2012, vilket stärker tilltron till resultatet. År 2012 ansåg 50 procent av respondenterna att det var ett mycket eller ganska bra förslag, och 19 procent att det var ett mycket eller ganska dåligt förslag.

Frågan om att stärka de deltidsanställdas rätt till heltid har framställts som högt prioriterad av både Socialdemokraterna och LO. Vid Socialdemokraternas partikongress 2013 togs beslut om att inte lagstifta om rätt till heltidsarbete vid ett eventuellt regeringsskifte, utan att överlåta frågan till arbetsmarknadens parter samt att arbeta för att förverkliga rätt till heltid för deltidsanställda inom kommunal verksamhet i kommuner med socialdemokratisk majoritet.²² Vänsterpartiet är därmed den tydligaste förespråkaren av förslaget, med en ståndpunkt som tar sin grund i ett jämställdhetsperspektiv och framhäver att kvinnor skulle gynnas av rätt till heltid.²³ Moderaterna däremot menar att implementeringen av en sådan lag skulle leda till ökad arbetslöshet till följd av att det skulle bli för kostsamt för arbetsgivare att anställa och att svängningar i arbetskraftsbehovet skulle göra många deltidsanställda arbetslösa.²⁴

Förslaget om att införa lägre ingångslöner för ungdomar är ett politiskt omstritt förslag. Allianspartierna är splittrade i frågan. Folkpartiet och Centerpartiet är förspråkare och förslaget är en konkret beståndsdel i de så kallade ungdomsavtalen. Moderaterna är emot förslaget och betonar istället vikten av att undvika politisk inblandning i lönebildningen, som i enlighet med den svenska modellen bör regleras av arbetsmarknadens parter.²⁵ Bland förespråkare för förslaget förväntas lägre ingångslöner för ungdomar minska ungdomsarbetslösheten genom att fler arbetsgivare har råd att anställa unga. Som en beståndsdel av ungdomsavtalen, så har förslaget om att införa lägre ingångslöner för ungdomar mottagit samma kritik rörande risken att cementera den unga arbetskraften inom gruppen outsiders.

Förslaget om att införa lägre ingångslöner för ungdomar mättes för första gången i den nationella SOM-undersökningen 1998. Arbetsmarknadsopinionen uppvisade då ett större stöd än motstånd till förslaget; 46 procent ansåg att förslaget var mycket eller ganska bra medan 30 procent ansåg att förslaget var mycket eller ganska dåligt. Den folkliga opinionen har förändrats sedan mätillfällena 1998-99; år 2012 var andelen som anser det vara ett mycket eller ganska bra förslag nästan likvärdigt med andelen som anser det vara ett mycket eller ganska dåligt förslag, 37 procent respektive 35 procent.

Förslagen om att införa hårdare reglering av bemanningsföretag och att avgiften till alla a-kassor ska vara lika mättes för första gången i den nationella SOM-undersökningen år 2012. Båda förslagen är aktuella i den samtida politiska debatten. Förslaget om

att införa hårdare reglering av bemanningsföretag kan härledas till den debatt som skapats kring EU:s bemanningsdirektiv, som trädde i kraft år 2008. I Sverige har det under flera år debatterats huruvida direktivet och lagstiftning är förenlig med den svenska modellen. I november 2012 antog riksdagen en ny lag för att genomföra bemanningsdirektivet; lagen om uthyrning av arbetstagare (uthyrningslagen), som ska garantera att en anställd på ett bemanningsföretag inte har sämre villkor än en anställd i kundföretaget och undanröja otillåtna hinder mot bemanningsföretag.²⁶ Vid en granskning av kollektivavtal för tjänstemän inom bemanningsbranschen i Sverige så har det visat sig att de bemanningsanställda tjänstemännen ofta har längre arbetstid och lägre lön än dem som är anställda i kundföretagen.²⁷ Opinionen i 2012 års nationella SOM-undersökning uppvisar ett klart större stöd än motstånd till förslaget att införa hårdare reglering av bemanningsföretag; 62 procent av respondenterna ansåg att det var ett mycket eller ganska bra förslag och 7 procent ansåg att det var ett mycket eller ganska dåligt förslag.

Förslaget om att avgiften till alla a-kassor ska vara lika är en reaktion på den borgliga regeringens reform som innebar att anställda i branscher med hög risk för arbetslöshet också ska betala högre avgifter till arbetslöshetsförsäkringen. Avgiftssystemet har kritiserats för att vara orättvist och det tycks även finnas en stark koppling mellan höjningar av avgiften till vissa a-kassor och medlemsras i berörda fackföreningar.²⁸ Sedan avgifterna till a-kassorna differentierades så uppskattas en halv miljon sys-selsatta ha valt bort försäkringen genom att lämna sitt medlemskap eller avstå från att bli medlemmar.²⁹ Socialdemokraterna förespråkar att en avgift baserad på risk för arbetslöshet tas bort, och den moderata finansministern Anders Borg gav under hösten 2012 en indikation om att han möjligen är öppen för att avskaffa skillnaderna och införa en enhetlig avgift.³⁰ I den nationella SOM-undersökningen 2012 var en övervägande majoritet av respondenterna positivt inställda till förslaget om att avgiften till alla a-kassor ska vara lika; 59 procent ansåg att förslaget var mycket eller ganska bra och 11 procent ansåg att det var mycket eller ganska dåligt. Detta arbetsmarknadspolitiska förslag relaterar väl till vårt teoretiska ramverk då det på ett direkt sätt fångar upp intressekonflikten mellan insiders och outsiders.

Intressekonflikter på arbetsmarknaden

Vad kan vi förvänta oss för utfall i opinionen av de förslag som respondenterna får ta ställning till? Utifrån teorin om insiders och outsiders kan vi härleda hypoteser om skillnader i respondenternas inställning till förslagen. Insider-outsider-teorin har sitt ursprung i nationalekonomerna Assar Lindbecks och Dennis J. Snowers studie av 1970-talets ekonomiska stagnation.³¹ Lindbeck och Snower frågade sig varför den höga arbetslösheten bet sig fast och lönerna inte anpassade sig till den nya lägre produktivitetsnivån. Svaret söktes bland arbetsmarknadens insiders – etablerade individer på arbetsmarknaden vars löner ofta sattes genom centraliserade förhandlingar mellan fackföreningar och arbetsgivare. Lindbecks och Snowers tes var att insiders

endast fokuserade på sin egennyttan och därmed upprätthöll en för hög lönenivå som resulterade i att arbetslöshetsnivån låg över vad de menade var den naturliga arbetslöshetsnivån. Det ledde till att outsiders – definierat som de arbetslösa – inte kunde etablera sig på arbetsmarknaden. Lindbeck och Snower identifierade dock ett hot mot insiders ställning inom produktionsrelationen: de riskerade att bli utbytta av personer med lägre löneanspråk. Detta hot kunde insiders emellertid avvärja genom implementerandet av olika former av anställningsskydd.

I sin vidareutveckling av Lindbecks och Snowers teori fokuserade statsvetaren David Rueda på de politiska konsekvenserna av en tudelad arbetarklass i insiders och outsiders, och i synnerhet hur socialdemokratiska partier hanterar en splittring av arbetarklassens intressen. Inom politisk ekonomi rådde länge konsensus om att socialdemokraterna kan förväntas driva en politik för en så låg arbetslöshet som möjligt. Till följd av att arbetarklassen jämfört med andra klasser var betydligt mer sannolik att drabbas av arbetslöshet förväntades socialdemokratiska partier att söka skydda sina kärnväljare genom att driva en politik för full sysselsättning.³² Rueda menar dock att förståelsen av arbetarklassen som en homogen enhet är förenklande och att arbetarklassen är delad i två grupper med olika risk att drabbas av arbetslöshet: insiders och outsiders.³³ Skillnaden i risk och de intressen som följer därav utgör kärnan och samtidigt den mest problematiska delen i den politisk ekonomiska teorin om insiders och outsiders.

En viktig skillnad mot Lindbeck och Snower är att Rueda inte likställer outsiders med enbart de arbetslösa utan även inkluderar individer i prekära anställningsformer och studenter.³⁴ Vidare ser Rueda enbart insiders som de socialdemokratiska kärnväljarna och argumenterar för att socialdemokraterna följaktligen kommer att driva en arbetsmarknadspolitik som gynnar insiders på bekostnad av outsiders. Det tydligaste uttrycket för detta är socialdemokratiska partiets starka stöd för anställningsskydd vars funktion är att skydda insiders från godtyckliga avsked och låglönekonkurrens men där en oavsedd bieffekt blir försvårandet av etableringen av outsiders på arbetsmarknaden. Av detta följer att outsiders intressen kan ligga arbetsgivarnas och den övre medelklassens intressen närmre (i fortsättningen benämnda *ledande positioner*) än den andra gruppen inom den egna klassen. Detta, menar Rueda, leder till ett strategiskt dilemma för de socialdemokratiska partierna som kan få problem att driva en politik för arbetarklassen som helhet. I stället öppnas det elektorala spelfältet upp för andra partier att söka vinna stödet från den del av arbetarklassen vars intressen socialdemokraterna inte förespråkar: väljer socialdemokraterna att representera i huvudsak insiders kan outsiders attraheras av vänsterpartier eller populistiska partier, men om de i stället väljer att driva en politik i outsiders intresse öppnar de upp för konkurrens från borgerligt håll om rösterna från insiders.³⁵

Det har dock riktats kritik mot teorins förståelse av dessa två gruppers intressen, bland annat av statsvetaren Patrick Emmenegger. Emmenegger menar att det finns anledning att tro att det teoretiska ramverket inte utgör en tillfredsställande förklaring av arbetsmarknadens politiska ekonomi. För det första kan olika former av

rationalitet ge upphov till diametralt olika slutsatser. Rueda antar att outsiders, som missgynnas av anställningsskyddet, har ett intresse att avskaffa det. Emmenegger framhåller istället att en individ i en prekär anställningsform lika väl skulle kunna inse värdet av anställningsskydd om personen istället tänker långsiktigt och hoppas nå en position på arbetsmarknaden där personen skyddas från arbetslöshet av anställningsskyddet.³⁶ Den andra kritiken tar fokus på att outsiders – trots att de skiljer sig från insiders i fråga om arbetsmarknadspolitik – bör föredra partier från vänster, vilket skulle kunna ge utslag i arbetsmarknadsopinionen om denna främst drivs av partisympatier. Emmeneggers sista kritikpunkt är avgörande för vårt kapitel och handlar om att insiders och outsiders kan förväntas ha liknande preferenser gällande arbetsmarknadspolitik. Kritiken avser att insider-outsider-ramverket ignorerar hushållsrelationer och att både insiders och outsiders har ett långsiktigt intresse av att motstå avregleringar av arbetsmarknadslagstiftning i kontrast till individer med ledande positioner. Eftersom att många i outsider-kategorin är kvinnor och unga, menar Emmenegger i linje med statsvetaren Paul Pierson, att dessa personer ofta är ekonomiskt beroende av män eller fäder och att det därmed ligger i deras intresse att dela deras politiska preferenser. Den andra punkten bygger på nationalekonomen Euclid Tsakalotos argument utifrån sociologen Walter Korpi maktresursteori om att även om outsiders har en lägre optimal reglering ligger det i deras intresse att inte stödja avregleringar av arbetsmarknadslagstiftningen eftersom att detta långsiktigt gynnar arbetsgivarna på bekostnad av både insiders och outsiders.³⁷

Även om Emmeneggers kritik av insider-outsider-teorin pekar på flera viktiga problematiska aspekter av ramverket, finns det fog för att förvänta sig att den väl kan användas för att förklara arbetsmarknadspolitiska opinioner i Sverige. Det krävs inga överdrivna antaganden om individens rationella beteende för att ramverket skall fungera. Det krävs dock att individerna på arbetsmarknaden agerar i sitt kortsiktiga egenintresse utifrån sin position på arbetsmarknaden. Dessa krav på rationellt beteende och information är betydligt mindre krävande än exempelvis de som krävs för att Tsakalotos argument skall hålla, som förutsätter att en individ är insatt i hur maktförhållandet mellan arbete och kapital påverkas av arbetsmarknadsreglering. Dessutom kan man förvänta sig att effekten av hushållsrelationerna är något mindre inom kontexten för en relativt jämställd socialdemokratisk välfärdsstat i jämförelse med en konservativ välfärdsstat som den tyska. Emellertid är detta till syvende och sist en empirisk fråga som väl låter sig prövas med utgångspunkt från teorin så som den formulerats av Rueda. Även om egenintresse och rationalitet spelar en central roll i insider-outsider-teorin bör man inte förvänta sig att verkligheten är så mekanistisk som teorin ger uttryck för: i grunden handlar det om hur arbetsmarknadsförhållanden politiseras och hur människor mobiliseras av olika aktörer.

Utifrån vårt teoretiska ramverk så avser vi fånga upp olika intressekonstellationer mellan insiders, outsiders och personer i ledande positioner för sex arbetsmarknadspolitiska förslag. De intressekonstellationer som vi har identifierat utmynnade i följande hypoteser:

Hypotes 1: *Outsiders stödjer förslaget om att höja a-kassan medan insiders intresse sammanfaller med dem med ledande positioner som är emot förslaget*

Med förbehåll för att vi inte kontrollerar för exakta arbetslöshetsnivåer, så bygger denna hypotes på att insiders bör löpa mindre risk att bli arbetslösa eftersom de skyddas av arbetsrätten. Därför borde det, liksom för dem med ledande positioner, inte heller ligga i insiders intresse att höja a-kassan.³⁸ Resonemanget bygger på att de två grupperna, ledande positioner och insiders, vid en höjning av a-kassan skulle förlora potentiella resurser till områden som skulle gynna dem mer direkt.³⁹ Outsiders kan däremot sägas ha ett direkt egenintresse av att höja a-kassan; de arbetslösa nyttjar a-kassan och individer med prekära anställningar löper större risk att bli arbetslösa.

Hypotes 2: *Outsiders intresse sammanfaller med dem med ledande positioner till stöd för förslaget om att mjuka upp arbetsrätten, medan insiders är emot förslaget*

Även enligt denna hypotes så finns det motstridiga intressen inom arbetarklassen. Hypotesen bygger på att insiders tillhör den grupp som åtnjuter skydd av arbetsrätten och därför söker värna den, medan arbetsrätten samtidigt försvårar för outsiders att etablera sig på arbetsmarknaden. Outsiders ligger i denna intressekonstellation dem med ledande positioner närmre eftersom en högre flexibilitet på arbetsmarknaden till följd av en uppmjukad arbetsrätt ligger i deras intresse. Även en mothypotes, i linje med Emmeneggers kritik av det teoretiska ramverket, ligger här nära till hands, i meningen att det kan påstås ligga i outsiders intresse att inte mjuka upp arbetsrätten då denna utsatta grupp är i större behov av arbetsmarknadsreglering och skydd mot arbetslöshet. Vi har här låtit distinktionen mellan kort- och långsiktigt egenintresse bli styrande, som således ger stöd åt den positiva hypotesen som bygger på tanken om att insiders har ett direkt intresse av att inte mjuka upp arbetsrätten.

Hypotes 3: *Outsiders stödjer förslaget om att lagstifta om rätt till heltid för deltidsanställda medan dem med ledande positioner är emot förslaget och insiders i högre grad är indifferent*

Det arbetsmarknadspolitiska förslaget om att lagstifta om rätt till heltid för deltidsanställda kräver en vidareutveckling av det teoretiska ramverket, då det inte på ett direkt sätt fångar upp den centrala skiljelinjen mellan insiders och outsiders vad gäller risken för arbetslöshet. Enligt denna hypotes förväntar vi oss inte finna några större signifikanta skillnader mellan insiders och outsiders, men däremot mellan arbetarklassen som helhet och dem med ledande positioner. Outsiders förväntas stödja förslaget som syftar till att ge deltidsarbetslösa en möjlighet att stärka sin position på arbetsmarknaden. Insiders antas i större utsträckning vara indifferent då de varken har något att vinna eller förlora på förslaget. De med ledande positioner

förlorar däremot flexibilitet att lättare kunna byta ut arbetskraft som inte är lönsam och justera arbetsstyrkan vid konjunktursvängningar. En mothypotes ligger även i detta fall nära tillhands mot bakgrund av att det kan antas finnas en splittring inom gruppen outsiders mellan den grupp som riskerar att bli av med sin deltid och de ofrivilligt deltidsanställda som kan nå en heltidsanställning. Genom att färre tjänster delar på samma antal timmar vid införande av laglig rätt till heltid, kan förslaget uppfattas som ett hot mot grupper inom outsiders.

Intressekonstellationerna för hypoteserna om att höja a-kassan, att mjuka upp arbetsrätten samt att lagstifta om rätt till heltid för deltidsarbetande identifierade vi redan i vår analys av 2011 års arbetsmarknadsopinion, och de tre hypoteserna fann då stöd i empirin.⁴⁰ Hypoteserna nedan är en vidareutveckling av vår analys av svensk arbetsmarknadsopinion och erbjuder oss möjlighet att undersöka teorins förklaringspotential för ytterligare tre arbetsmarknadspolitiska förslag.

Hypotes 4: Outsiders intresse sammanfaller med dem med ledande positioner till stöd för förslaget om att införa lägre ingångslöner för ungdomar, medan insiders är emot förslaget

Denna hypotes ligger, likt förslaget om att lagstifta om rätt till heltid för deltidsanställda, lite utanför det teoretiska ramverket. Snarare än att direkt handla om resursfördelning mellan insiders och outsiders, är det i större utsträckning en fråga om vad som skapar arbetstillfällen. Emmeneggers kritik av de teoretiska antagandena ställs här på sin spets; outsiders intresse blir i detta fall avhängigt i vilken utsträckning förslaget uppfattas ha en positiv jobbskapande effekt alternativt ha en negativ inverkan på lönenivån utan att minska arbetslösheten. Med utgångspunkt i antagandet om att individen agerar i sitt kortsiktiga egenintresse utifrån sin position på arbetsmarknaden, skulle outsiders intresse sammanfalla med dem med ledande positioner. De båda grupperna stödjer förslaget, om än på olika grund; outsiders då det avser öka deras anställningsbarhet och de med ledande positioner då det antas gagna deras möjlighet att anställa. Även om outsiders kan tyckas vara uppenbara förlorare i ekonomisk mening, menar vi att det utifrån det teoretiska ramverket, som tar hänsyn till outsiders prekära ställning på arbetsmarknaden och tar avstamp i det kortsiktiga egenintresset, är rimligt att anta att möjligheten till arbete väger tyngre än inget arbete alls, även om ersättningen för arbetet är lägre. Insiders förväntas enligt denna logik vara emot förslaget då en arbetsmarknad där en grupp arbetstagare konkurrerar med lägre löner riskerar att påverka löneutvecklingen negativt. Ur ett resursfördelningsperspektiv menar vi att det här är rimligt att anta att lägre ingångslöner som riskerar att hålla nere löneutvecklingen från insiders synvinkel väger tyngre än en potentiell minskning av skattemedel som via socialbidrag går till arbetslösa ungdomar, då lön är något som på ett direkt sätt berör individen, framförallt insiders som har en trygg inkomst genom sin anställningsform.

Hypotes 5: Insiders och outsiders stödjer förslaget om att införa hårdare reglering av bemanningsföretag medan dem med ledande positioner är emot förslaget

Enligt denna hypotes så förväntas arbetarklassen inte ha motstridiga intressen; insiders förväntas stödja förslaget för att bemanningsföretagens verksamhet på ett direkt sätt utgör ett hot mot de ordinarie anställda i de situationer då ordinarie anställda ersätts av bemanningsanställda; outsiders förväntas stödja förslaget då de tillhör den kategori som i stor utsträckning används som arbetskraft av bemanningsföretag och därför skulle gynnas av ett starkare arbetsrättsligt skydd genom hårdare reglering av bemanningsföretag. På ett mer övergripande plan gäller även samma argumentation som för förslaget om att införa lägre ingångslöner för ungdomar; insiders är för förslaget mot bakgrund av att bemanningsanställda ej skall kunna användas som en kategori av arbetstagare som konkurrerar om arbeten genom sämre arbetsvillkor och lägre löner, som riskerar att underminera insiders ställning. Dem med ledande positioner är emot förslaget då det begränsar deras flexibilitet som arbetsgivare. I detta fall menar vi att det inte handlar om förlust av eventuella arbetstillfällen för outsiders vid ett införande av hårdare reglering av bemanningsföretag, och det blir därför naturligt att outsiders intresse inte sammanfaller med dem med ledande positioner, eftersom det skulle innebära att outsiders sätter arbetsgivarens intresse framför sitt eget.

Hypotes 6: Outsiders stödjer förslaget om att avgiften till alla a-kassor ska vara lika, medan insiders intresse sammanfaller med dem med ledande positioner som är emot förslaget

Denna hypotes går att direkt härleda till teorin, då det arbetsmarknadspolitiska förslaget fångar upp den centrala skiljelinjen mellan insiders och outsiders som rör risken för arbetslöshet. Likt intressekonstellationen i hypotesen som vi formulerade för förslaget om att höja a-kassan, så stödjer outsiders förslaget, medan insiders intresse sammanfaller med de med ledande positioner som är emot förslaget. Resonemanget bygger på att insiders bör löpa mindre risk att bli arbetslösa och att det därför, liksom för de med ledande positioner, inte ligger i deras intresse att avgiften till alla a-kassor ska vara lika. Ett system som inte grundar a-kassaavgiften på risken för arbetslöshet inom branschen skulle innebära att insiders riskerar att få en höjd avgift då de sannolikt befinner sig i branscher med lägre risk för arbetslöshet. Även om insiders inte per definition behöver befinna sig i branscher med lägre risk för arbetslöshet är det rimligt att anta att sannolikheten för att de gör det ändå är större. Outsiders däremot skulle på ett direkt sätt gynnas av lika avgift till alla a-kassor om de befinner sig i branscher med högre arbetslöshet, genom lägre avgifter för branscher där risken för arbetslöshet är stor.

Insiders och outsiders i arbetsmarknadsopinionen

Innan vi undersöker om det finns några skillnader i opinioner mellan insiders, outsiders och dem med ledande positioner måste vi först definiera dem. Till gruppen outsiders räknas arbetslösa, studenter, anställda av bemanningsföretag och personer med en prekär anställningsform. Insiders utgörs av personer med tillsvidareanställning eller deltidsanställning men som inte vill ha en mer omfattande anställning. Till kategorin ledande positioner räknas de personer som på frågan *Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?* uppgett tjänsteman med arbetsledande funktion, tjänsteman med företags-/verksamhetsledande funktion, företagare med 1-9 alternativt 10 eller fler anställda samt jordbrukare med en eller flera anställda, oavsett om de tillhör kategorin insiders eller outsiders utifrån definitionen ovan. Ensamföretagare samt jordbrukare utan anställda inkluderas inte i någon av kategorierna. SOM-undersökningarna utgör ett idealt material att testa teorin om insiders och outsiders till följd av de mycket detaljerade frågorna om respondenternas arbetsliv som exempelvis gör det möjligt att urskilja respondenter som befinner sig i ofrivillig deltidsanställning parat med detaljerade frågor om arbetsmarknadsopinion.

För att pröva våra hypoteser empiriskt utför vi sex logistiska regressionsanalyser, en för varje arbetsmarknadspolitiskt förslag. Den logistiska regressionsanalysen kräver att våra beroende variabler är dikotoma, och vi måste därför koda om våra beroende variabler. Att tycka att ett förslag är mycket eller ganska bra har kodats om till 1 medan de tre övriga alternativen har givits värde 0. Således indikerar värdet 1 för de omkodade variablerna att respondenten tycker att förslaget är bra, medan 0 indikerar att respondenten inte tycker att det är bra.

I vår analys finns i huvudsak två variabler av teoretiskt intresse: respondentens ställning på arbetsmarknaden – det vill säga om man är insider, outsider eller tillhör ledande positioner – samt respondentens självskattade risk för att bli arbetslös. Kärnan i det teoretiska ramverket utgörs just av individens risk att bli arbetslös, vilket vi har operationaliserat i form av frågan *Hur bedömer du risken att du under de närmaste 12 månaderna kommer att bli arbetslös* med svarsalternativen *mycket stor, ganska stor, ganska liten, mycket liten* samt *vet ej*. Respondenter som inte kunnat bedöma sin risk att bli arbetslös, det vill säga de som uppgav svarsalternativet *vet ej*, inkluderas inte i analysen. Tabellen nedan visar hur respondenterna inom grupperna insiders, outsiders och de i ledande positioner fördelar sig inom dessa kategorier. Vi förväntar oss att outsiders skall uppleva en större risk att bli arbetslös jämfört med insiders och de med ledande positioner.

I linje med våra förväntningar är outsiders den grupp som upplever störst otrygghet av de tre grupperna, följt av de med ledande positioner samt insiders. Det ger stöd för att vi med mätningen av subjektivt skattad risk för att bli arbetslös faktiskt mäter det vi avser att mäta.

Tabell 1 *Subjektivt skattad risk att bli arbetslös inom de närmaste 12 månaderna (procentenheter)*

	Mycket liten risk	Ganska liten risk	Ganska stor risk	Mycket stor risk	Totalt	N
Outsiders	45	17	19	19	100	201
Insiders	72	21	4	3	100	567
Ledande positioner	71	23	4	2	100	228
Totalt	66	21	7	6	100	996

Kommentar: Procentbasen utgörs av de respondenter som besvarat frågan om hur de bedömer risken att drabbas av arbetslöshet inom de närmsta 12 månaderna samt kunnat klassificeras som tillhörande insiders, outsiders eller ledande positioner.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Vi inkluderar också ett flertal variabler som tidigare forskning samt våra antaganden om att aktörerna på arbetsmarknaden agerar i enlighet med sitt egenintresse menar borde ha en effekt på våra beroende variabler. Dessa variabler inkluderar om respondenten är medlem i en fackförening eller a-kassa, respondentens utbildningsnivå, kön, subjektiv klasstillhörighet, subjektiv ideologi, personlig månadsinkomst samt ålder. Dessa variabler har gemensamt att de alla berör respondentens ställning på arbetsmarknaden och i förlängningen respondents intresse i arbetsmarknadsfrågor. Om en respondent är medlem i facket eller ej antas påverka respondenternas attityder eftersom de sex förslagen mer eller mindre uppenbart påverkar fackens förhandlingsposition på arbetsmarknaden. Ålder antas påverka respondenternas attityder eftersom yngre personer återfinns i outsidergruppen i större utsträckning än äldre då de inte haft tid nog att etablera sig som insiders. Mot bakgrund av att den svenska arbetsmarknaden är vertikalt och horisontellt könsegregerad så antas kvinnor, liksom unga personer, vara överrepresenterade i outsidergruppen, framförallt eftersom kvinnor är överrepresenterade bland dem med deltidsanställningar. I tabell 2 nedan presenteras de sex logistiska regressionsanalyserna.

För det första förslaget, att höja ersättningsnivåerna i a-kassan, finner vi ingen statistiskt signifikant effekt av att vara insider eller outsider. Emellertid blir effekten av arbetslöshetsrisken, vars funktion är att tydligare operationalisera kärnan i insider-outsider teorin, signifikant. Effekten är även av sådan storlek att den rimligen har betydelse i praktiken, då en respondent som har uppgett att det föreligger en ganska stor risk för att den kommer bli arbetslös i framtiden jämfört med en respondent som har uppgett mycket liten risk har 18 procentenheters högre sannolikhet att uppege att förslaget om att höja ersättningsnivåerna i a-kassan är bra. Därmed anser vi att vi finner stöd för vår hypotes givet att vi vet att outsiders i högre utsträckning upplever en större risk att bli arbetslösa i framtiden.

Tabell 2 *Inställning till arbetsmarknadspolitiska förslag (logistisk regression, betakoefficienter, genomsnittliga marginaleffekter i procentenheter)*

	Hög ersättningsnivåerna i a-kassan		Mjuka upp arbetsrätten		Lagstifta om rätt till heltid		Inför ungdomslöner		Reglera bemanningsföretagen		Inför lika avgift i a-kassorna	
	β	GME	β	GME	β	GME	β	GME	β	GME	β	GME
Outsider	0,16	+3	-0,31	-7	-0,08	-2	-0,59 *	-12	-0,03	-1	-0,09	-2
Insiders	0,18	+4	-0,72 ***	-16	-0,09	-2	-0,35 †	-7	0,07	+2	-0,18	-4
Risk arbetslöshet (ref: mycket låg)												
Ganska liten risk	0,23	+4	0,03	+1	-0,15	-3	-0,12	-2	-0,13	-3	-0,15	-3
Ganska stor risk	0,97 **	+18	-0,26	-5	-0,04	-1	-0,28	-5	0,15	+3	-0,16	-4
Mycket stor risk	0,67 †	+13	0,28	+6	-0,19	-4	0,06	+1	-0,31	-7	-0,23	-5
Medlem i fackförening												
Medlem a-kassa	0,45 *	+9	-0,46 *	-10	0,66 ***	+13	-0,34 †	-7	0,49 **	+11	0,13	+3
Kvinna	0,68 **	+13	-0,01	+0	0,05	+1	-0,25	-5	0,12	+3	0,01	+0
	0,38 *	+7	0,29†	+6	0,48 **	+10	-0,44 *	-8	-0,19	-4	0,37 *	+9
Utbildning (ref: låg)												
Medellåg utbildning	0,06	+1	-0,03	-1	-0,26	-5	0,21	+4	-0,17	-4	-0,01	+0
Medelhög utbildning	0,15	+3	0,11	+2	-0,30	-6	0,32	+6	-0,09	-2	-0,23	-5
Hög utbildning	-0,42	-8	0,24	+5	-0,44	-9	0,63 *	+12	0,11	+2	-0,39	-9
Subjektiv klass (ref: tjänstem.hem)												
Arbetarhem	0,36 †	+7	0,51 **	+11	0,51 **	+10	-0,06	-1	0,01		0,21	+5
Högre tjänstem.hem	-0,28	-5	0,34	+7	0,05	+1	0,06	+1	-0,32	-7	-0,26	-6
Företagarhem	0,04	+1	0,28	+6	-0,38	-8	0,21	+4	0,15	+3	0,36	+8
Ideologi: vänster-höger												
Individuell månadsinkomst	-0,59 ***	-11	0,27 ***	+6	-0,43 ***	-9	0,37 ***	+7	-0,39 ***	-8	-0,17 **	-4
Alder	0,01	+0	-0,01	+0	-0,13 **	-3	-0,04	-1	-0,05	-1	-0,02	+0
	0,02	+0	0,09 *	+2	-0,04	-1	0,10 **	+2	-0,01	+0	0,03	+1
N	888		869		879		885		883		881	
% korrekt predicerade	70,5		68,9		69,4		69,9		66,6		62,2	
pseudo R ²	0,176		0,063		0,142		0,113		0,079		0,036	

Kommentar: † p<0.10 * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001. Tabellen visar resultaten av sex logistiska regressionsanalyser. Till skillnad från en OLS regression går det inte att direkt utläsa marginaleffekten av våra oberoende variabler på de beroende genom att se till koefficienterna på grund av att den logistiska regressionen är icke-linjär. Det innebär att effekten av en variabel på den beroende variabeln är avhängig värdet på de andra oberoende variablerna. Därför har genomsnittliga marginaleffekter räknats ut med hjälp av Statakommandot margins. De genomsnittliga marginaleffekterna visar värdet av den genomsnittliga förändringen om variabelvärdet ökas med en enhet samtidigt som alla andra variabler hålls konstanta i procentenheter.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Den andra regressionen berör förslaget att mjuka upp arbetsrätten. Här finner vi en starkt statistiskt signifikant effekt av att vara insider jämfört med att tillhöra gruppen ledande positioner. Effekten är även ekonomiskt signifikant och visar att

en insider har en ökad sannolikhet med 16 procentenheter att uppge att förslaget är dåligt jämfört med en respondent i gruppen ledande positioner. Vi hittar dock inga signifikanta skillnader mellan outsider och ledande positioner. Således får vi även för detta förslag stöd för vår hypotes.

Det tredje förslaget avser att lagstifta om rätt till heltid för deltidanställda. Här finner vi inget stöd för vår hypotes då det ej går att urskilja någon statistiskt signifikant effekt av någon av våra teoretiskt intressanta variabler.

För förslaget att införa lägre ingångslöner för ungdomar hade vi starka teoretiska argument om varför man kan förvänta sig att effekten skulle kunna gå åt båda hållen. Avgörande blir huruvida outsiders uppfattar förslaget om lägre ingångslöner för ungdomar som en lovande strategi för att minska ungdomsarbetslösheten eller om det enbart uppfattas som en lönesänkning utan en minskning av arbetslösheten. Resultaten av den logistiska regressionsanalysen visar tydligt en negativ statistiskt och ekonomiskt signifikant effekt av att vara både insider och outsider i jämförelse med kategorin ledande positioner. Därmed får vi endast delvis stöd för vår hypotes.

Resultaten av det näst sista förslaget, att införa hårdare reglering av bemanningsföretag, ger inget stöd för vår hypotes. Vi finner inga signifikanta effekter av den subjektivt skattade risken för arbetslöshet eller av att vara insider, outsider eller tillhöra ledande positioner. Detta kan tolkas som en indikation på att stödet för hårdare reglering av bemanningsföretag är relativt starkt i alla grupper. Däremot uppvisar fackföreningsmedlemskap samt subjektiv vänster-höger-placering signifikanta effekter.

Slutligen berör det sjätte förslaget att införa lika avgifter i a-kassan. Något överraskande får vi inte heller i detta fall något stöd för vår hypotes och finner ingen statistiskt signifikant effekt av att tillhöra insiders, outsiders eller kategorin ledande positioner. Förvånande nog ger inte heller den subjektivt skattade arbetslöshetsrisken eller a-kassemedlemskap några signifikanta effekter. En möjlig förklaring till detta är att det bland respondenterna som är medlem i en a-kassa finns två motverkande effekter: vissa av medlemmarna kommer rimligen att få en höjd a-kasseavgift medan andra kommer få en sänkt avgift. Således är det möjligt att effekterna tar ut varandra i regressionen. Att risken för att bli arbetslös inte ger någon effekt skulle möjligen kunna förklaras av det tapp i a-kassemedlemskap som skedde efter införandet av de differentierade avgifterna.

När man överblickar resultaten för alla sex arbetsmarknadspolitiska förslag framträder två tydliga mönster: arbetsmarknadspolitiska förslag präglas i hög utsträckning av ideologisk polarisering och egenintresset verkar ha en effekt på människors attityder. För alla förslag finner vi en starkt statistiskt och ekonomiskt signifikant effekt av vänster-höger-ideologi. I alla regressioner är subjektiv ideologi en av de variabler som ger starkast utslag. En teoretiskt närliggande variabel som vi finner statistiskt och ekonomiskt signifikant effekt av är subjektiv klasstillhörighet. Vi menar att dessa variabler snarare än ett mått på klasstillhörighet är en dimension av personlig

ideologi. I regressionerna finner vi också tecken på egenintressets effekter: äldre är i mycket högre utsträckning positivt inställda till lägre ingångslöner för ungdomar i jämförelse med yngre, rimligen eftersom denna reform på kort sikt inte drabbar dem direkt, även om det på lång sikt sannolikt skulle ha en negativ inverkan på löneutvecklingen inte enbart för unga personer. Vi finner att kvinnor, som i mycket högre utsträckning än män befinner sig i deltidsarbeten, är mer positivt inställda än män till att lagstifta om rätt till heltid för deltidsanställda. Fackföreningsmedlemmar är konsekvent mer negativt inställda till förslag som skulle skada fackens förhandlingsposition på arbetsmarknaden jämfört med de som inte är medlemmar i facket. Medlemmar i a-kassan är mer positivt inställda till att höja ersättningsnivåerna i a-kassan än de som inte är medlemmar.

Egenintressets politiska dimensioner

Sammantaget pekar detta på att det inte endast är den politiska debatten eller ideologisk övertygelse som betingar en individs attityder i arbetsmarknadsfrågor utan även de materiella omständigheter och det materiella intresset som springer därur. Kanske är kraven på rationalitet bland respondenterna inte lika orimliga som Emmenegger hävdar i sin kritik.

Ur politisk synvinkel är den centrala punkten hur egenintresset formas. Emmeneggers kritik pekar på bristerna med en alltför mekanistisk förståelse av effekten av egenintresset på formerandet av politiska uppfattningar. De materiella omständigheter som en individ befinner sig i är inte ensamt avgörande för individens politiska övertygelse. De materiella omständigheterna utgör dock en grund för politiken att skapa skiljelinjer och mobilisera människor, vilket Ruedas och Tsakalotos motstående tolkningar av outsiders intresse på arbetsmarknaden utgör ett exempel på. Outsiders inställning till anställningsskydd är inte på förhand givet, utan måste formas med eller utan påverkan från politiska aktörer.

Resultaten i detta kapitel talar för att det går en faktisk skiljelinje mellan insiders och outsiders för några centrala förslag i arbetsmarknadspolitik, vilket ger stöd åt den tidigare forskning som identifierat skillnader mellan insiders och outsiders som en central politisk skiljelinje i Sverige. Det är dock inte den ensamt dominerande skiljelinjen. Huruvida denna skiljelinje kommer att göra sig gällande i praktiken är i förlängningen avhängigt valrörelsens karaktär och, skriver Johannes Lindvall och David Rueda i Dagens Nyheter, i vilken grad den ekonomiska krisen i eurozonen gör sig kännbar även i Sverige och skapar en ekonomisk osäkerhet även bland insiders.⁴¹ Om även insiders börjar inse att de i framtiden kan vara i behov av generösa socialförsäkringar skapas en möjlighet för Socialdemokraterna att överbygga denna skiljelinje och driva en politik för både insiders och outsiders. Emellertid skulle det även kunna leda till att insiders maktställning försvagas, och att en liberalisering av arbetsrätten blir politiskt möjlig till följd av en allt större grupp outsiders.

Noter

- ¹ <http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Arbetsmarknad/Arbetsloshet/Ungdomsarbetsloshet-per-manad/>. Den angivna procentuella andelen för mars 2013, 28 procent, är ej säsongjusterad. Den säsongjusterade andelen är 25 procent.
- ² <http://www.dn.se/ekonomi/oecd-om-invandrad-arbetskraft>
- ³ Se bl.a. Rueda (2005), Rueda & Lindvall (2011), Rueda & Lindvall (2013), Iversen & Soskice (2001).
- ⁴ Rueda (2005) s. 61. Vår operationalisering av insiders och outsiders tar avstamp i både arbetsmarknadsstatus och anställningsförhållanden, och för att undvika missledande associationer till det politiserade begreppet ”utanförskap”, som enbart särskiljer dem som förvärvsarbetar och dem som är arbetslösa, använder vi oss istället av termerna ”insider” och ”outsider”.
- ⁵ LO (2013) Fritt fall i arbetslöshetsförsäkringen sid. 3
- ⁶ http://www.psfu.se/uploads/files/10_sveriges_socialforsakringar_i_jamforande_perspektiv.pdf
- ⁷ http://www.psfu.se/uploads/files/10_sveriges_socialforsakringar_i_jamforande_perspektiv.pdf, http://www.ifmetall.se/ifmetall/home/content.nsf/aget?open&key=hojning_av_avgiften_till_a_kassan_ar_nodvandig_1334232542089, <http://www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/5E6551936AE55B33C1257452003E1BCD>
- ⁸ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5263003>
- ⁹ <http://www.svt.se/nyheter/sverige/kd-vill-hoja-taket-i-a-kassan>
- ¹⁰ LO (2013) Fritt fall i arbetslöshetsförsäkringen sid. 5
- ¹¹ <http://www.ka.se/index.cfm?c=103924>
- ¹² LO (2013) Fritt fall i arbetslöshetsförsäkringen, <http://www.gp.se/ekonomi/1.1452913-fler-unga-arbetslosa-men-farre-far-a-kassa>
- ¹³ LO (2013) Fritt fall i arbetslöshetsförsäkringen sid. 7
- ¹⁴ Förslag om att förändra a-kasseersättningarna har även tidigare mätts, men då med påståendet om att sänka ersättningarna till a-kassan. Detta ändrades efter att alliansen faktiskt hade sänkt ersättningarna i a-kassan efter valet 2006.
- ¹⁵ <http://news.cision.com/se/foretagarna/r/ungdomar-oavsett-partitillhorighet-vi-missgynnas-av-turordningsreglerna,c9207757>, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/vi-maste-ha-modet-att-reformera_6959287.svd
- ¹⁶ http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/orebro_universitet/pressrelease/view/svaga-turordningsregler-ger-arbetsgivaren-stoerre-spelrum-729069

- 17 <http://www.centerpartiet.se/Centerpolitik/Politikomraden/Jobb-och-arbetsliv/Politik-A---O/Arbetsratt/>, <http://www.folkpartiet.se/Var-politik/Snabba-fakta/Arbetsratt/>
- 18 http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Fragor-och-anmalningar/Fragor-for-skriffliga-svar/Avskaffa-turordningsreglerna-i_H002A321/?text=true
- 19 <http://www.centerpartiet.se/Centerpolitik/Politikomraden/Jobb-och-arbetsliv/Politik-A---O/Ungdomsavtal/>
- 20 <http://www.centerpartiet.se/Centerpolitik/Politikomraden/Jobb-och-arbetsliv/Politik-A---O/Ungdomsarbetsloshet/>, <http://www.dagensarena.se/debatt/hansbackman-fp-arbetsratten-behover-anpassas-till-behoven/>
- 21 Statistiska centralbyrån, Arbetskraftsundersökningen (AKU) 2012
- 22 <http://www.socialdemokraterna.se/Webben-for-alla/Partidistrikt/Dalarna/Ny-Media/Nyheter/Partikongressen-Ratt-att-leva-pa-sin-lon---ratt-till-heltid/>, <http://arbetet.se/2013/04/05/ratt-till-heltid-parternas-sak/>
- 23 <http://jonassjostedt.se/2012/11/ratt-till-heltid-for-battre-jamstalldhet/>
- 24 https://www.moderat.se/web/Lag_om_ratt_till_heltid_kan_gora_fler_arbetslosa.aspx
- 25 <http://blog.svd.se/politikdirekt/2011/09/nytt-fp-forslag-lagre-lon-till-ungdomar/>, http://www.svd.se/nyheter/inrikes/lagre-lon-for-unga-vallar-splitt-ring_6500048.svd
- 26 <http://www.sverigeshrforening.se/Bloggar/Arbetsratt-Fragor--Svar/Arkiv/2013/01/Lagen-om-uthyrning-av-arbetsstagare-/>
- 27 <http://www.akademssr.se/text/forsenad-lag-ska-behandla-alla-lika>
- 28 <http://www.expressen.se/nyheter/sa-mycket-vill-s-sanka-avgiften-for-a-kassan/>
- 29 LO (2013) Fritt fall i arbetslöshetsförsäkringen sid. 2-3
- 30 <http://www.svt.se/nyheter/sverige/hojda-a-kasseavgifter-pa-vag>
- 31 Lindbeck & Snower (1988)
- 32 Hibbs (1977)
- 33 Rueda (2005)
- 34 Rueda (2005) def. Av grupper
- 35 Lindvall & Rueda (2013)
- 36 Emmenegger (2009) s. 134
- 37 Tsakalotos (2004)

- ³⁸ Rueda (2005)
- ³⁹ Rueda (2006) s. 386, Lindvall & Rueda (2011) s.4
- ⁴⁰ Se Christensen & Engelbrecht (2012)
- ⁴¹ <http://www.dn.se/debatt/motsattning-mellan-arbetande-och-arbetslosa-dilemma-for-s>

Referenser

- Christensen, Love & Engelbrecht, Sandra (2012) Insiders och outsiders i svensk arbetsmarknadsopinion i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *I framtidens skugga*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Emmenegger, Patrick (2009) Barriers to Entry: Insider/Outsider Politics and the Determinants of Job Security Regulations. *Journal of European Social Policy* 19(2): 131-146.
- Hibbs, Douglas (1977) "Political Parties and Macroeconomic Theory." *American Political Science Review* 71 (December): 1467–87.
- Iversen, Torben & David Soskice (2001) "An Asset Theory of Social Preferences." *American Political Science Review* 95 (December): 875–93.
- Landsorganisationen i Sverige (2013) "Fritt fall i arbetslöshetsförsäkringen. Allt fler arbetslösa i Sverige saknar a-kassegrundad ersättning".
- Lindbeck, Assar & Snower, David .J. (1988) *The Insider- Outsider Theory of Employment and Unemployment*. Cambridge: MIT Press.
- Lindvall, Johannes & David Rueda (2011) "Insider-Outsider Politics" i Emmenegger et al (red.), *The Age of Dualization*. Oxford: Oxford University Press.
- Johannes Lindvall & David Rueda (2013) "The Insider–Outsider Dilemma." *British Journal of Political Science* <http://users.ox.ac.uk/~polf0050/Lindvall%20Rueda%20BJPS.pdf>
- Parlamentariska socialförsäkringsutredningen S 2010:04 (2012) "Sveriges socialförsäkringar i jämförande perspektiv. En institutionell analys av sjuk-arbets-skade- och arbetslöshetsförsäkringarna i 18 OECD-länder 1930-2010". Stockholm: Elanders Sverige AB.
- Rueda, David (2005). Insider–Outsider Politics in Industrialized Democracies: The Challenge to Social Democratic Parties. *American Political Science Review*, 99, s 61-74.
- Rueda, David (2006). Social Democracy and Active Labour-Market Policies: Insiders, Outsiders and the Politics of Employment Promotion. *British Journal of Political Science*, 36 pp 385-406.
- Tsakalotos, Euclid (2004) Market Constraints, Economic Performance and Political Power: Modernizers Versus Leftists. *Socio-Economic Review*, Vol. 2, pp. 415-424.

Elektroniska källor

- Arbetet, 'Rätt till heltid parternas ensak', publicerad 2013-04-05, hämtad 2013-04-20 <http://arbetet.se/2013/04/05/ratt-till-heltid-parternas-sak/>
- Centerpartiet, 'Politikområden – ungdomsavtal', hämtad 2013-04-22 <http://www.centerpartiet.se/Centerpolitik/Politikomraden/Jobb-och-arbetsliv/Politik-A---O/Ungdomsavtal/>
- Centerpartiet, 'Politikområden – ungdomsarbetslöshet', hämtad 2013-04-22 <http://www.centerpartiet.se/Centerpolitik/Politikomraden/Jobb-och-arbetsliv/Politik-A---O/Ungdomsarbetsloshet/>
- Centerpartiet, 'Politikområden – arbetsrätt', hämtad 2013-04-22 <http://www.centerpartiet.se/Centerpolitik/Politikomraden/Jobb-och-arbetsliv/Politik-A---O/Arbetsratt/>
- Chefstidningen HR- och ledarskapsmagasin för akademiker, 'Ny lag ska behandla alla lika', publicerad 2012-10-05, hämtad 2013-04-22 <http://www.akademssr.se/text/forsenad-lag-ska-behandla-alla-lika>
- Dagens Nyheter, 'OECD om invandrad arbetskraft', publicerad 2011-12-19, hämtad 2012-04-26 <http://www.dn.se/ekonomi/oecd-om-invandrad-arbetskraft>
- Dagens Arena, 'Hans Backman (FP): Arbetsrätten behöver anpassas till behoven', publicerad 2011-10-31, hämtad 2013-04-24 <http://www.dagensarena.se/debatt/hans-backman-fp-arbetsratten-behover-anpassas-till-behoven/>
- Ekonomifakta, 'Ungdomsarbetslöset', publicerad 2013-04-26, hämtad 2013-04-26 <http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Arbetsmarknad/Arbetsloshet/Ungdomsarbetsloshet-per-manad/>
- Expressen, 'Så mycket vill S sänka avgiften för a-kassan', publicerad 2012-09-30, hämtad 2013-04-22 <http://www.expressen.se/nyheter/sa-mycket-vill-s-sanka-avgiften-for-a-kassan/>
- Folkpartiet, 'Vår politik – Arbetsrätt', hämtad 2012-04-26 <http://www.folkpartiet.se/var-politik/var-politik-a-o/arbetsratt/>
- Företagarna, 'Ungdomar oavsett partitillhörighet: vi missgynnas av turordningsreglerna', publicerad 2012-01-17, hämtad 2013-04-24 <http://news.cision.com/se/foretagarna/r/ungdomar-oavsett-partitillhorighet--vi-missgynnas-av-turordningsreglerna,c9207757>
- Göteborgs Posten, 'Fler unga arbetslösa – men färre får a-kassa', publicerad 2013-03-25, hämtad 2013-04-15 <http://www.gp.se/ekonomi/1.1452913-fler-unga-arbetslosa-men-farre-far-a-kassa>
- IF Metall, 'Avgiften till a-kassan höjs', publicerad 2012-04-13, hämtad 2013-04-22 http://www.ifmetall.se/ifmetall/home/content.nsf/aget?open&key=hojning_av_avgiften_till_a_kassan_ar_nodvandig_1334232542089
- Jonas Sjöstedt, 'Rätt till heltid för bättre jämställdhet', publicerad 2012-11-11, hämtad 2013-04-22 <http://jonassjostedt.se/2012/11/ratt-till-heltid-for-battare-jamstallldhet/>

- Kommunalarbetaren, 'Ingen höjning av a-kassan på tio år', publicerad 2011-11-16, hämtad 2013-04-22 <http://www.ka.se/index.cfm?c=99280>
- Kommunalarbetaren, 'S vill lagstifta om rätt till heltid', publicerad 2011-10-05, hämtad 2013-04-24 <http://www.ka.se/index.cfm?c=98637>
- Kommunalarbetaren, 'Fler arbetslösa utan ersättning', publicerad 2012-11-14, hämtad 2013-04-24 <http://www.ka.se/index.cfm?c=103924>
- Landsorganisationen i Sverige, 'Orättvis avgiftshöjning i a-kassan', publicerad 2011-06-09, hämtad 2013-04-22 <http://www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/5E6551936AE55B33C1257452003E1BCD>
- Dagens Nyheter, 'Motsättning mellan arbetande och arbetslösa dilemma för s', publicerad 2013-04-04, hämtad 2013-04-05
- Nya Moderaterna, 'Lag om rätt till heltid kan göra fler arbetslösa', publicerad 2011-10-07, hämtad 2012-04-26 https://www.moderat.se/web/Lag_om_ratt_till_heltid_kan_gora_fler_arbetslosa.aspx
- Sveriges Riksdag, Motion 2012/13:A321 'Avskaffa turordningsreglerna i lagen om anställningsskydd', publicerad 2012-10-03, hämtad 2013-04-24 http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Fragor-och-anmalningar/Fragor-for-skriftliga-svar/Avskaffa-turordningsreglerna-i_H002A321/?text=true
- Socialdemokraterna, 'Partikongressen: Rätt att leva på sin lön – rätt till heltid', publicerad 2013-04-05, hämtad 2013-04-24 <http://www.socialdemokraterna.se/Webben-for-alla/Partidistrikt/Dalarna/Ny-Media/Nyheter/Partikongressen-Ratt-att-leva-pa-sin-lon---ratt-till-heltid/>
- Statistiska centralbyrån (SCB), Arbetskraftsundersökningarna (AKU) 2010-2012 http://www.scb.se/Pages/Product____23262.aspx
- Svenska Dagbladet, 'Vi måste ha modet att reformera', publicerad 2012-03-29, hämtad 2013-04-22 http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/vi-maste-ha-modet-att-reformera_6959287.svd
- Svenska Dagbladet, 'Lägre lön för unga splittrar regeringspartierna', publicerad 2011-09-26, hämtad 2013-04-22 http://www.svd.se/nyheter/inrikes/lagre-lon-for-unga-vallar-splittring_6500048.svd
- Svenska Dagbladet, 'Nytt FP förslag: lägre lön till unga', publicerad 2011-09-25, hämtad 2013-04-22 <http://blog.svd.se/politikdirekt/2011/09/nytt-fp-forslag-lagre-lon-till-ungdomar/>
- Sveriges HR Förening, 'Lagen om uthyrning av arbetstagare', publicerad 2013-01-07, hämtad 2013-04-25 <http://www.sverigeshrforening.se/Bloggar/Arbetsratt-Fragor--Svar/Arkiv/2013/01/Lagen-om-uthyrning-av-arbetstagare/>
- Sveriges Radio, 'Borg: Inte aktuellt med höjning av taket i a-kassan', publicerad 2012-09-08, hämtad 2013-04-24 <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5263003>
- Sveriges Television, 'Här är a-kassorna som tvingas höja avgifterna', publicerad 2012-12-09, hämtad 2013-04-24 <http://www.svt.se/nyheter/sverige/hojda-a-kasseavgifter-pa-vag>

Sveriges Television, 'KD vill höja taket i a-kassan', publicerad 2013-02-02, hämtad 2013-04-24 <http://www.svt.se/nyheter/sverige/kd-vill-hoja-taket-i-a-kassan>
Örebro Universitet, 'Svaga turordningsregler ger arbetsgivaren större spelrum', publicerad 2012-02-02, hämtad 2013-04-22 http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/orebro_universitet/pressrelease/view/svaga-turordningsregler-ger-arbetsgivaren-stoerre-spelrum-729069

MONARKIN¹

JOURNALISTERNA

SVENSKA FOLKET

LENNART NILSSON

Monarkin är en avvikelse från den i övrigt gällande demokratiska principen i Sverige. Juristprofessorn Stig Strömholm finner att de viktigaste argumenten för att behålla monarkin är vikten av att det finns ”företrädare för nationen i dess helhet som är neutrala i förhållande till dagspolitiken” och att ”monarkin förkroppsligar kontinuiteten i det svenska samhällsarbete” (Strömholm 2006).

Monarkin förknippas med historia, tradition och kulturarv. Statschefen och den kungliga familjen skall utgöra en symbol för Sverige som stärker den nationella gemenskapen och identiteten. Enligt 1974 års regeringsform har statschefen i dagens parlamentariska demokrati berövats sina maktbefogenheter och det återstår bara representativa och ceremoniella uppgifter. Trots det finns det ett spänningsförhållande mellan demokratins princip som bygger på jämlikhet och oenighet och nationens som betonar hierarki och enighet. Enligt statsvetare Cecilia Åse skapar dagens situation ett antal paradoxer: att ämbetet som statschef ärvs, att en formell maktlös monark ändå innehar det högsta ämbetet och motsättningen mellan kunglig upphöjdhet och vanlighet. (Åse 2009)

Forskningen om monarkins ställning var under lång tid en renodlat statsrättslig fråga som var förbehållen professorer i statskunskap och juridik (Statsvetenskaplig Tidskrift 1976:1). Dagens forskning är ämnesmässigt bredare med bidrag från forskare inom flera andra discipliner som etnologi, filmvetenskap, företagsekonomi, historia samt medier och kommunikation. I en antologi med inriktning på medierna och monarkin *Media and Monarchy in Sweden* medverkade forskare från sju olika ämnesområden (Jönsson och Lundell 2009).

Kungen och den kungliga familjen är ständigt föremål för mediernas uppmärksamhet och vid jubileer och speciella tilldragelser ökar intresset. Vid Carl XVI Gustaf trontillträde 1973, kungabröllopet den 19 juni 1976, högtidsdagar och andra särskilda händelser har medierna fyllts av reportage. Kronprinsessan Victorias förlovnings med Daniel Westling 2009 och bröllopet den 19 juni 2010 innebar emellertid att rapporteringen nådde nya nivåer. Närmare hälften av svenska folket följde kronprinsessan Victorias bröllop i mycket eller ganska stor utsträckning i medierna och det var bara var femte som inte alls följde denna händelse. Intresset för prinsessan Estelles dop i maj 2012 var dock betydligt lägre. Få personer har egen kontakt med

hovet utan information om kungen, drottningen och andra kungligheter har i alla tider förmedlats via medier och andra kanaler (Jönsson och Lundell 2009).

Länge bestod mediernas bevakning av kungahuset av hovreportage utan kritisk granskning även om det i den stora mängden artiklar hela tiden funnits en och annan ledare och kulturartikel som på principiella grunder förespråkade införandet av republik. Detta förhållande bidrog till att under lång tid göra frågan om monarki eller republik till en icke-fråga i det offentliga Sverige. Under de senaste åren har emellertid på nytt dykt upp debattskrifter i detta ämne och en mer kritisk granskning.

Medierna utgör en viktig infrastruktur för kommunikation mellan medborgare och makthavare men inte bara det utan fyller olika funktioner. "The media are more than a link between government and politics, and the citizens. They play dual roles: together with other actors, sources and audiences, they create media content; secondly, their output influences both sources and audiences – and media themselves" (Asp 2007). Denna analys är i hög grad tillämplig på mediernas bevakning och granskning av monarkin och kungahuset. Vilka åsikter har journalisterna och vilken betydelse har deras egna uppfattningar för innehållet i medierna och ytterst för människors bild av statschefen och monarkin?

Undersökningar om svenska folket, journalisterna och monarkin

Vilket folkligt stöd har monarkin? I Norge hölls en folkomröstning om monarkin vid unionsupplösningen 1905. Kung Oscar II hade officiellt å sina egna och sin släkts vägnar av sagt sig den norska kronan samma dag som Karlstadsöverenskommelsen undertecknades den 26 oktober 1905. Den 18 november samma år anordnades en folkomröstning där det norska folket fick ta ställning till att tillfråga prins Carl av Danmark att låta sig väljas till Norges kung. Resultatet gav ett mycket klart utslag med 79 procent som röstade ja och 21 procent som röstade nej. Valdeltagande uppgick till 75 procent. Det var den danske utrikesministern som hade krävt att en folkomröstning skulle genomföras med hänsyn till "Prindsen og hans Dynastis Framtid", till Sverige och till Danmarks och den danska kungafamiljens värdighet. Folkomröstningen anses ha bidragit till att ge monarkin en stark legitimitet i Norge (Jonsrud 1996; Listhaug 1993).²

I avsaknad av folkomröstningar är vi i Sverige hänvisade till vetenskapliga medborgarundersökningar och allmänna opinionsundersökningar för att bilda oss en uppfattning om uppslutningen bakom monarkin. I Sverige aktualiserades i valundersökningen 1976 i anslutning till det första valet sedan den nya regeringsformen trätt i kraft frågan om införandet av republik i Sverige (Pettersson 1978). I en demokrati är det centralt att undersöka monarkins och statschefens ställning och sedan 1995 ingår frågor på detta område i SOM-undersökningarna.

I det följande skall tre frågor analyseras:

- * Vill svenska folket behålla eller avskaffa monarkin?
- * Vilken inställning har svenska folket och journalister till att införa republik?
- * Hur stort är svenska folkets och journalisters förtroende för kungahuset och hur stort är det i förhållande till förtroendet för andra samhällsinstitutioner i Sverige?

Underlaget för analyserna utgörs av de nationella SOM-undersökningarna 1995-2012 samt Valundersökningen 1976. I den undersökning som genomfördes 1976, i anslutning till det första valet sedan den nya regeringsformen trätt i kraft och samma år som det kungliga bröllopet, ställdes för första gången en fråga om att *införa republik i Sverige*. I de nationella SOM-undersökningarna 2003, 2005 och 2010-2012 fick de svarande ta ställning till samma fråga som i Valundersökningen 1976. De exakta frågeformuleringarna och svarsalternativen presenteras i anslutning till redovisningen av resultaten nedan. I SOM undersökningarna infördes 1995 två nya frågor om monarkins ställning, dels en fråga om *hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper (kungahuset) sköter sitt arbete?* som därefter ingått varje år, dels en fråga om att *införa republik med vald president*, som ingått i de nationella SOM-undersökningarna 1995, 1999-2001, 2003 samt 2005-2012. I 2003, 2009-2012 års undersökningar har också ingått en fråga om att *behålla eller avskaffa monarkin*.

Med början 1989 har JMG vid Göteborgs universitet genomfört sex frågeundersökningar som vänt sig till svenska journalister (Asp 2012a). I journalistundersökningarna har motsvarande fråga om institutionsförtroende, som använts i SOM-undersökningarna ingått i undersökningarna 1999, 2005 och 2011 med färre institutioner och frågan om att *införa republik i Sverige* har ingått i de två senaste. Det medger jämförelser mellan svenska folket och journalister när det gäller synen på monarki och kungahus (för metoddokumentation av journalistundersökningarna se Andersson 2012).

Svenska folket och monarkin

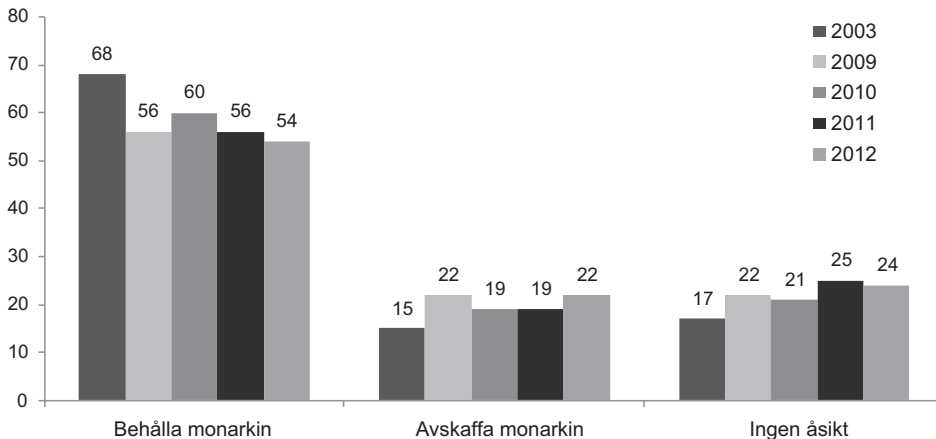
När författningsutredningen 1963 lade fram sitt förslag till ny regeringsform som skulle kodifiera parlamentarismen utbröt en intensiv debatt om kungens ställning i Sverige. Enligt 1809 års regeringsform § 4 ägde konungen "allena styra riket". Den politiska omdaning 1905-1917 innebar emellertid att parlamentarismens princip skulle tillämpas och denna praxis betraktades som gällande rätt. Kungen var i sitt val av statsråd tvungen att ta hänsyn till partiställningen i riksdagen och det var regeringen som i realiteten avgjorde regeringsärendena (Holmberg och Stjernquist 1980).

Med Torekovkompromissen 1971 avfördes frågan om republik eller monarki från den politiska dagordningen under lång tid. När statschefen berövats sina maktbefogenheter återstod bara de representativa och ceremoniella uppgifterna.

Kompromissen mellan de fyra stora riksdagspartierna under grundlagberedningens arbete gjorde att beslutet om statschefen kunde fattas under bred politisk enighet (Stjernquist 1971). Inte heller införandet av kvinnlig tronföljd 1979 föranledde någon omfattande debatt om statsskicket. Ett tidigt beslut om kvinnlig tronföljd torde enligt Nils Stjernquist snarast ha stärkt monarkins ställning.

När frågan om att behålla eller avskaffa monarkin första gången ställdes i den nationella SOM-undersökningen 2003 var resultatet entydigt. Svenska folket ville inte ändra statsskicket. Två tredjedelar ville behålla monarkin medan 15 procent var för att avskaffa den och 17 procent hade ingen åsikt. På samma sätt som förtroendet för kungahuset förändrats efter 2003 har också stödet för monarkin påverkats. När samma fråga ställdes sex år senare hade betydande förskjutningar skett. Andelen som ville behålla monarkin hade minskat med tolv procentenheter medan både de som ville avskaffa monarkin och de som inte hade någon åsikt ökade något. Under 2010 påverkas stödet av kronprinsessans bröllop och publicerandet av *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken* (Sjöberg, T, Rauscher, D och Meyer, T 2010), se avsnittet om förtroende nedan. År 2012 vill drygt hälften behålla monarkin, drygt en femtedel vill avskaffa den medan var fjärde inte har någon åsikt.³

Figur 1 Svenska folkets inställning till att behålla eller avskaffa monarkin 2003 och 2009-2012 (procent)

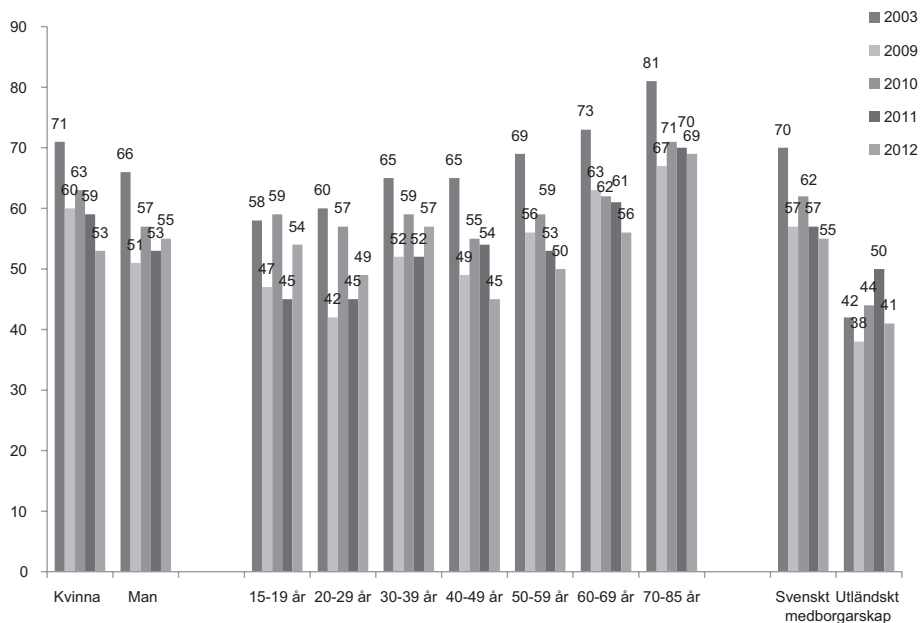

Kommentar: Frågans formulering: *Tycker du att Sverige skall behålla eller avskaffa monarkin?* och svarsalternativen framgår av figuren.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Figur 2a Svenska folkets inställning till att behålla monarkin efter kön, ålder och medborgarskap 2003-2012 (procent)

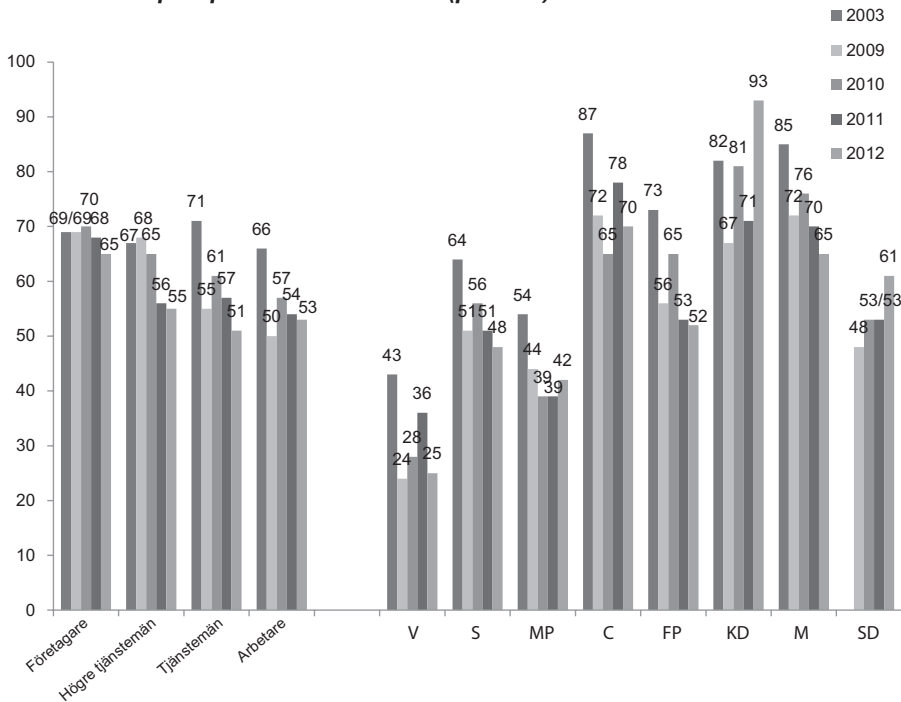

Kommentar: För frågans formulering se kommentar till figur 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Unga och gamla, kvinnor och män, personer med enbart folk- eller grundskola såväl som akademiker, boende på landsbygden och i städerna, företagare, tjänstemän och arbetare, svenska och utländska medborgare vill behålla monarkin. Även om stödet för monarkin är starkt inom olika grupper finns det skillnader. Uppslutningen bakom monarkin är störst bland de äldsta men i övrigt är det små skillnader mellan olika åldersgrupper. Kvinnor har varit något mer rojalistiska än män. Inom olika yrkesgrupper är rojalisterna starkast företrädna bland företagare men i övrigt är skillnaderna små. Icke svenska medborgare vill i lägre utsträckning behålla monarkin men samtidigt är det i denna grupp fler än bland svenska medborgare som saknar åsikt (jfr Pekgul 2006).

När det gäller frågan om att behålla monarkin finns det 2012 tydliga skillnader mellan de politiska partiernas sympatisörer. Mest rojalistiska är personer som sympatiserar med KD (över 90), följt av sympatisörer med C, M och SD (60-70), S och FP (50 procent), MP (40) och V (25). Inom nästan samtliga grupper är andelen som vill behålla monarkin något lägre 2011 än 2003.

Figur 2b Svenska folkets inställning till att behålla monarkin efter yrkesgrupp och partipreferens 2003-2012 (procent)

Kommentar: För frågans formulering se kommentar till figur 1.

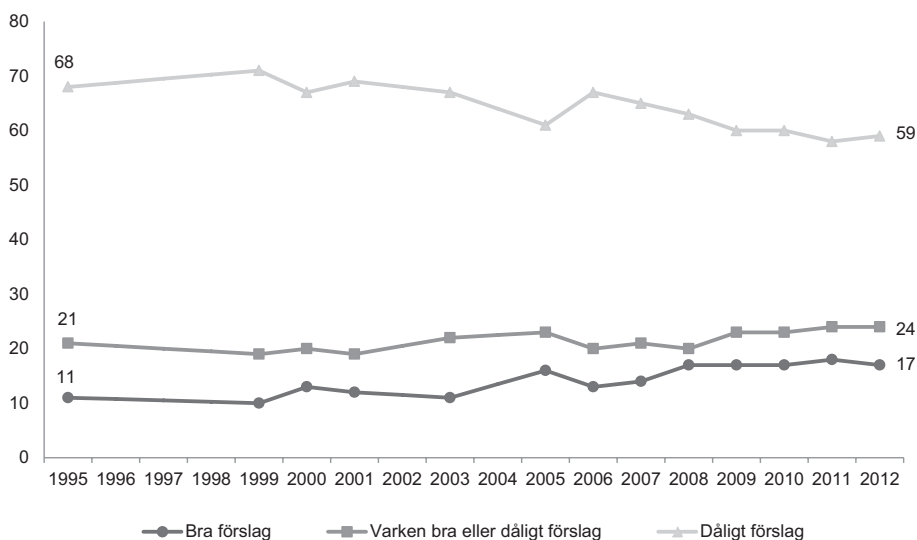
Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Stödet för att införa republik i Sverige

Att vilja avskaffa monarkin säger inget om vad alternativet skall vara. Det har framhållits att frågan om valet mellan monarki eller republik är i det närmaste meningslös, eftersom republikanska statskick kan variera från system med en stark presidentmakt som i USA och Frankrike till system med en statschef med renodlat representativa funktioner utsedd av parlamentet som i Schweiz och Tyskland. Så länge inte alternativet till det nuvarande preciseras, är det inte möjligt att ta ställning (Herlitz 1966). Frågan i SOM-undersökningarna har utgått från att det gäller sättet att utse statschef med de uppgifter som den nuvarande regeringsformen tilldelar statschefen och det anges inte vem som skall välja. Det kan inte uteslutas att mycket uppmärksammade val av president i andra länder främst i USA påverkar ställningstagandet till frågan om införandet av republik som alternativ till monarkin. Från demokratiska utgångspunkter är det emellertid av stort intresse att följa utvecklingen över tid och inom olika grupper.

I SOM-undersökningarna 1995, 1999-2001, 2003 och 2005-2012, har frågan avsett att *införa republik med vald president* med svarsalternativ på en femgradig skala mellan bra – dåligt förslag. Vid periodens början var det cirka 10 procent som stödde förslaget och närmare 70 procent som var emot och drygt 20 procent osäkra som ansåg att det varken var ett bra eller dåligt förslag. År 2012 hade andelen som ansåg att det var ett dåligt förslag att införa republik med en vald president minskat till 59 procent och andelen som var positiv ökat till 17 procent med små förändringar under senare år.

Figur 3 Svenska folkets inställning till att införa republik med vald president 1995-2012 (procent)

Kommentar: Frågan lyder "Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? Införa republik med vald president". Svarsalternativen lyder "mycket bra förslag", "ganska bra förslag", "varken bra eller dåligt förslag", "ganska dåligt förslag" och "mycket dåligt förslag". I figuren redovisas kategorierna mycket och ganska bra respektive mycket och ganska dåligt förslag sammantaget. Procentbasen avser dem som besvarat frågan.

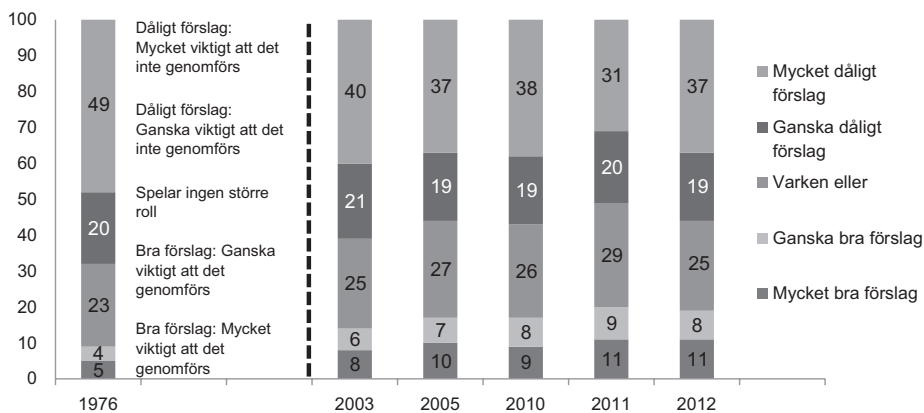
Källa: Den nationella-SOM-undersökningen 1995-2012.

En majoritet av svenska folket vill inte ändra statsskicket och avvisar förslaget att införa republik. Inom alla socio ekonomiska grupper är det klart fler som är emot förslaget. Det gäller unga och gamla, kvinnor och män, företagare, tjänstemän och arbetare och sympatisörer med alla partier utom vänsterpartiet. Detsamma gäller oavsett typ av utbildning och boende på landsbygd och i städerna. I nästan alla grupper har dock stödet för införandet av republik ökat något sedan 2003.

Frågan om att införa republik med vald president är en vänster-högerfråga med sympatisörer till V som de mest positiva till införandet av republik, med närmare hälften. Bland S-, MP- och SD-sympatisörer är det cirka var femte som vill ändra statsskicket och därefter kommer FP- och C-sympatisörerna, var tionde. Av allianspartiernas sympatisörer har KD-sympatisörerna genomgående varit mest negativa till att införa republik med en vald president.

En undersökning, som genomfördes 1976, i anslutning till det första valet sedan den nya regeringsformen trätt i kraft, visade att förslaget att införa republik i Sverige hade ett mycket begränsat stöd och att monarkin hade en mycket stark förankring bland svenska folket; endast nio procent stödde förslaget och närmare 70 procent motsatte sig det (Pettersson 1978). Svartalternativen var emellertid förknippade med hur viktigt det var att förslaget genomfördes, dvs. betonade frågans angelägenhetsgrad och inte bara principfrågan, se figur 4. Det kan antas ha reducerat stödet för påståendet till den hårda kärnan av republikaner som både ansåg att det var principiellt riktigt och politiskt angeläget att inför republik.

Figur 4 *Inställning till förslaget att införa republik i Sverige 1976, 2003, 2005 och 2010-2012 (procent)*

Kommentar: Frågan lyder "Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten". Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? Införa republik i Sverige". Svartalternativen anges i figuren. Procentbasen avser dem som besvarat frågan. Data från 1976 är från Valundersökningen medan övriga år från den nationella SOM-undersökningen. Svartalternativen i valundersökningen 1976 skiljer sig något från SOM-undersökningens.

Källa: Den nationella-SOM-undersökningen 2003-2012 samt Valundersökningen 1976.

Vid fem senare tillfällen har frågan om att införa republik i Sverige använts i SOM-undersökningarna men med något annorlunda svartalternativ. När frågan i 2003 års SOM-undersökning avsåg förslaget att införa republik i Sverige men utan att

frågans angelägenhetsgrad aktualiseras som i 1976 års valundersökning ökade stödet för republik med några procentenheter till 14 procent och motståndet minskade till drygt 60 procent. År 2011 hade andelen som ansåg att det var ett dåligt förslag att införa republik i Sverige minskat till 51 procent, de osäkra ökat till närmare 30 procent och de som tyckte att det var ett bra förslag ökat till 20 procent. Året därpå ökade på nytt andelen som ansåg att det var ett dåligt förslag.

En jämförelse mellan svaren på de två frågorna om att införa republik med eller utan tillägget med vald president visar att är något fler som ställer sig bakom förslaget att införa republik om preciseringen inte fanns med och motståndet mot att införa republik minskar men skillnaderna är små. Det handlar också om olika urval och det är inte samma personer som tagit ställning till de två olika frågorna. Huvudresultatet är detsamma bland svenska folket: begränsat stöd för förslaget om republik och en majoritet för att inte införa republik.

Journalister och frågan om införandet av republik

Författare, forskare och publicister har varit aktiva i debatten om statsskicket. Redan 1955 gav Vilhelm Moberg ut stridsskriften *Därför är jag republikan* och boken har kommit ut i flera upplagor. På 1960-talet förekom en intensiv debatt. Statsvetaren och chefredaktören Herbert Tingsten kritiserade i skriften *Skall kungamakten stärkas?* (1964) den bristande överensstämmelsen mellan författningsutredningens uppdrag att skriva in parlamentarismens princip i grundlagen, och de konkreta förslagen som han ansåg förstärkte kungens makt i förhållande till vad som under årtionden varit gällande rätt (Nilsson 2012). I *Republiken Sverige* presenterade statsvetaren Pär-Erik Back ett förslag till "Grundlag för Republiken Sverige" i en bok tillsammans med chefredaktören Gunnar Fredriksson (Back och Fredriksson 1966). Från konservativa utgångspunkter kritiserades författningsutredningens förslag just för att det kunde tänkas underlätta övergången till republik och för att det reducerade kungen till en högsta PR-man (Heckscher 1963; Herlitz 1969). Med Torekovkompromissen och den nya regeringsformen avstannade debatten.

Under senare år har det uppstått en förnyad debatt om statsskicket. Republikanska föreningen har utarbetat ett förslag till en republikansk författning för Sverige. I författningsförslaget redovisar två alternativ, "ett som innebär att presidenten utses av riksdagen och ett där presidenten utses av medborgarna i fria, allmänna och hemliga val" (Einarsson och Svensson 2012). Däremot för *Royalistiska Föreningen* en anonym tillvaro, www.rojf.se.

I en gemensam bok, som gavs ut 2010, diskuterade två av landets ledande publicister argumenten för och emot monarkin *Ja. Monarkins bästa tid är nu* av PJ Anders Linder, *Nej. Monarkin har aldrig varit farligare än nu* av Per Svensson (2010).⁴ Samma år publicerade författaren Göran Häggs boken *Utveckla monarkin* (Hägg 2010). Det saknas inte inlägg från tongivande journalister idag och tidigare men hur ser journalisterna i allmänhet på frågan om statsskicket och statschefen?

När det gäller inställningen till att införa republik har inställningen varit radikalt annorlunda bland journalister jämfört med svenska folket. Av journalistundersökningen 2005 framgick att bland journalisterna var närmare hälften, 48 procent, för förslaget att införa republik i Sverige, en fjärdedel tyckte att det är ett dåligt förslag medan drygt en fjärdedel, 27 procent inte hade någon åsikt.

I 2011 års undersökning fanns det en majoritet, 54 procent, för införande av republik i Sverige bland journalisterna och avståndet mellan svenska folket och journalisterna hade ökat. Balansmättet var bland svenska folket -31 och bland journalister +31. Bland svenska folket var det endast 20 procent som ansåg att det var ett bra förslag att införa republik i Sverige.

Tabell 1 Svenska folkets och journalisters inställning till förslaget att införa republik i Sverige 2011 (procent och balansmätt)

	Mycket bra	Ganska bra	Varken eller	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Summa	Balansmätt	Antal
Svenska folket	11	9	29	20	31	100	-31	1370
Journalister	33	21	23	11	12	100	+31	1336

Kommentar: Frågans formulering framgår av kommentaren till figur 4 och svarsalternativen framgår av tabellen. Balansmättet anger andelen mycket och ganska bra förslag minus andelen mycket och ganska dåligt förslag.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011 och Journalistundersökningen 2011.

Tabell 2 Svenska folkets och journalisters inställning till förslaget att införa republik i Sverige och partisympati 2011 (balansmätt)

Partisypati	Svenska folket balansmätt	Journalister balansmätt	Svenska folket antal	Journalister antal
V	22	65	73	201
S	-26	28	366	179
MP	-4	45	162	534
C	-67	-4	78	51
FP	-21	11	101	97
KD	-	-	38	22
M	-50	-22	474	181
SD	-15	-	78	11
Totalt	-31	31	1370	1336

Kommentar: Frågans formulering och svarsalternativen framgår av tabellen. Balansmättet anger andelen mycket och ganska bra förslag minus andelen mycket och ganska dåligt förslag. För grupper med färre än 50 svarande redovisas ej värden.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011 och Journalistundersökningen 2011.

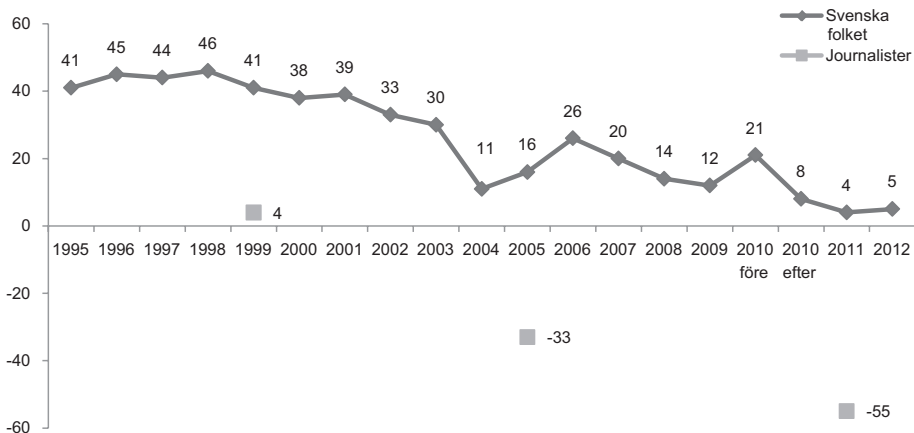
Journalisterna står klart till vänster om allmänheten med miljöpartiet som klart största parti. (Asp 2012b; se också tabell 2) Detta förhållande påverkar inställningen till frågan om införandet av republik i Sverige. Bland journalister som sympatiserade med de rödgröna fanns en klar övervikt för att införa republik i Sverige och bland FP-sympatisörer en något lägre övervikt för. Bland journalister som sympatiserade med M och C var det dock fler motståndare till införandet av republik än som stödde förslaget. I frågan om Sveriges statsskick är journalisterna inte representativa för svenska folket.

På ledarsidan är det emellertid tidningens politiska inriktning som präglar innehållet även om den när det gäller frågan om monarki – republik får mindre genomslag än när det gäller andra politiska sakfrågor. Kännedom om att det finns en folklig uppslutning bakom monarkin i kombination med att kungen idag har renodlat representativa och ceremoniella uppgifter kan innebära att också personer som i princip är för ett annat sätt att utse statschefen inte velat att frågan aktualiseras, då det skulle kunna innebära att det parti man sympatiserar med skulle förlora röster på att driva förslaget. Resultaten från SOM-undersökningen talar för att en sådan bedömning har varit riktig. Att aktualisera kravet på republik skulle knappast ge några nya röster men man skulle riskera att förlora väljare, och därmed minska sitt inflytande över politiken i andra frågor som man bedömer som viktigare.

Förtroendet för kungahuset

Sedan 1986 har förtroendet för olika samhällsinstitutioner studerats i SOM-undersökningarna. Första året fick de svarande bedöma förtroendet för 11 institutioner och i den senaste mätningen ingick 21 institutioner (Sören Holmbergs och Lenart Weibulls kapitel om institutionsförtroende i denna volym). Förtroendet för kungahuset var under perioden 1995-1998, högt och stabilt. År 1998 var det endast universitet/högskolor som hade högre förtroende. Därefter sjönk förtroende för kungahuset fem år i rad och 2003 låg kungahuset på sjunde plats. I samband med ett statsbesök i sultanatet Brunei i februari år 2004 gjorde kungen vid en presskonferens uttalanden om förhållanden i Brunei, som vållade en mycket intensiv debatt i medierna. Kungens svarade på en journalist fråga om det varit svårigheter att umgås och träffas och förhandla med en ledare som anklagats för att vara ickedemokrat och som styr sitt land med järnhand och kungen framhöll den stora öppenheten i landet och den nära kontakten mellan sultanen och folket. Det föranledde kritik från samtliga partiledare, flera riksdagsledamöter och ledarskribenter. (dn.se/kungen) Från hovet framfördes att underlaget för uttalandet utarbetats av UD. Dessutom riktades kritik mot regeringen för sättet på vilket statsbesöket planerats och genomförts. Statsvetaren Olof Petersson talade om en konstitutionell kris (Petersson 2004).

Figur 5 Svenska folkets och journalisters förtroende för kungahuset 1995-2012 (balansmätt +100 till -100)

Kommentar: Frågans formulering: *Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper (kungahuset) sköter sitt arbete?* med svarsalternativen "mycket stort", "ganska stort", "varken stort eller litet", "ganska litet" och "mycket litet". Balansmättet anger andelen som anser sig ha stort minus litet förtroende för kungahuset.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995-2012 och Journalistundersökningen 1999, 2005 och 2011.

I 2004 års mätning noterades en stark nedgång i förtroendet för kungahuset. Det är svårt att se någon annan förklaring till raset i förtroende under 2004 än kungens uttalande i Brunei och den efterföljande debatten i medierna. Efter kungens mycket uppmärksammade tal efter tsunamikatastrofen i januari 2005 ökade förtroendet för kungahuset två år i rad. Därefter fortsätter emellertid minskningen i förtroendet och 2009 är förtroendet på samma låga nivå som 2004 efter Bruneiuttalandet.

Efter kronprinsessans bröllop ökar förtroendet för kungahuset och för 2010 noteras balansmätt +19. När det gäller förtroendet för kungahuset finns det emellertid stora skillnader före och efter publicerandet av boken *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken*. (Sjöberg, T, Rauscher, D och Meyer, T 2010)⁵ Fram till bokens publicering i början av november är bröllopseffekten märkbar med ett balansmätt +21 vilket därefter rasar till den lägsta noteringen dittills +8. Hela den positiva effekten av bröllopet raderas ut. Därefter ligger förtroendet för kungahuset kvar på samma låga nivå. Mellan 2010 och 2011 redovisades för kungahuset den största minskningen av alla institutioner. När det gäller förtroendet för kungahuset har uppmärksamheten kring tronarvingen Estelles födelse och dop inte haft någon effekt. Detta resultat bekräftas av *Medieakademins Förtroendebarmeter 2012 och 2013* (Holmberg och Weibull 2012 och 2013b).

Från att ha legat i topp i mitten av 1990-talet bland alla undersökta samhällsinstitutioner ligger kungahuset nu i mitten bland 21 undersökta institutioner. Fram till och med 2009 hade kungahuset också större förtroende än de demokratiskt valda institutionerna – riksdagen, regeringen, kommunstyrelserna samt Europaparlamentet – som hela tiden var mera omstridda med lägre förtroende än kungahuset. År 2010 i spåren efter krisen ökar emellertid förtroende markant för Riksdagen och Regeringen som passerar kungahuset. (Holmberg och Weibull 2013)

Vid en faktoranalys laddar kungahuset högt på den dimension, som Holmberg och Weibull i kapitlet om institutionsförtroendet benämner, *Etablissemang* tillsammans med Svenska kyrkan, Bankerna, Storföretagen och Försvaret. Av de tre maktsymbolerna i det gamla samhället tronen, altaret och svärdet hade tronen genomgående större förtroende än altaret och men sedan år 2011 ligger de på samma nivå. (Holmberg och Weibull 2013) Det finns också ett klart positivt samband mellan gudstro och kyrkobesök och förtroende för kungahuset.

Förtroendet för samhällsinstitutioner påverkas av bilden av verksamheternas sätt att fungera och den upplevda betydelsen av institutionerna för den som gör bedömningen. Dessutom spelar ideologi och opinionsklimat roll. (Elliot 1997 och 1998). För bedömningen av kungahuset, som få människor har direkt eller indirekt kontakt med blir medierna av stor betydelse.

Journalisterna och förtroendet för kungahuset

Vid journalisters bedömning av förtroendet för olika samhällsinstitutioner år 1999 var balansmättet för kungahuset +4 och 2005 hade det sjunkit till -33, vilket var det lägsta värdet för alla undersökta institutioner och grupper. Vid en jämförelse med svenska folkets och journalisternas förtroende för olika samhällsinstitutioner visar kungahuset den mest negativa avvikelsen i bedömningen av de två grupperna. (Weibull 2001; Holmberg och Weibull 2006) I 2011 års journalistundersökning hade förtroendet för kungahuset sjunkit ytterligare till -55, se figur 5. Av 13 undersökta institutionerna 2011 var endast förtroendet för bankerna lägre. Det var åtta procent som hade stort förtroende och 63 procent litet förtroende; inom journalistkåren är det 36 procent som hade mycket litet förtroende vilket är den klart högsta siffran för någon institution. Bland journalisterna är det de yngsta 80-talisterna som är något mindre kritiska. Om vi ser till bevakningsområde är det de journalister som bevakar politik och samhälle som har lägst förtroende jämfört med övriga områden. (Weibull 2012)

Journalisterna står som tidigare framhållits klart till vänster om allmänheten med miljöpartiet som största parti. (Asp 2012b; se också tabell 4) Detta förhållande påverkar även förtroendet för kungahuset inom journalistkåren. Oavsett partisympati har svenska journalister lågt förtroende för kungahuset. Lägst förtroende har journalister med V- och MP-sympatier men även för M-sympatisörer bland journalisterna redovisas ett negativt balansmätt.

Tabell 3 Svenska folkets och journalisters förtroende för kungahuset 2011 (procent och balansmått)

	Mycket stort	Ganska stort	Varken eller	Ganska litet	Mycket litet	Summa	Balansmått	Antal
Svenska folket	10	25	35	15	15	100	+5	4150
Journalister	1	7	29	27	36	100	-55	1370

Kommentar: Frågans formulering och svarsalternativen framgår av tabellen. Balansmättet anger andelen mycket och ganska stort förtroende minus andelen mycket och ganska litet förtroende.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011 och Journalistundersökningen 2011.

Tabell 4 Svenska folkets och journalisters förtroende för kungahuset och partisympati 2011 (balansmått)

Partisypati	Svenska folket balansmått	Journalister balansmått	Svenska folket antal	Journalister antal
V	-45	-82	227	207
S	-3	-53	1184	181
MP	-11	-63	497	541
C	+43	-33	186	53
FP	+4	-43	287	101
KD	+50	-	123	22
M	+18	-18	1426	186
SD	-6	-	220	12
Totalt	+5	-55	4150	1370

Kommentar: Frågans formulering och svarsalternativen framgår av tabellen. Balansmättet anger andelen stort förtroende minus andelen litet förtroende. För grupper med färre än 50 svarande redovisas ej värden.

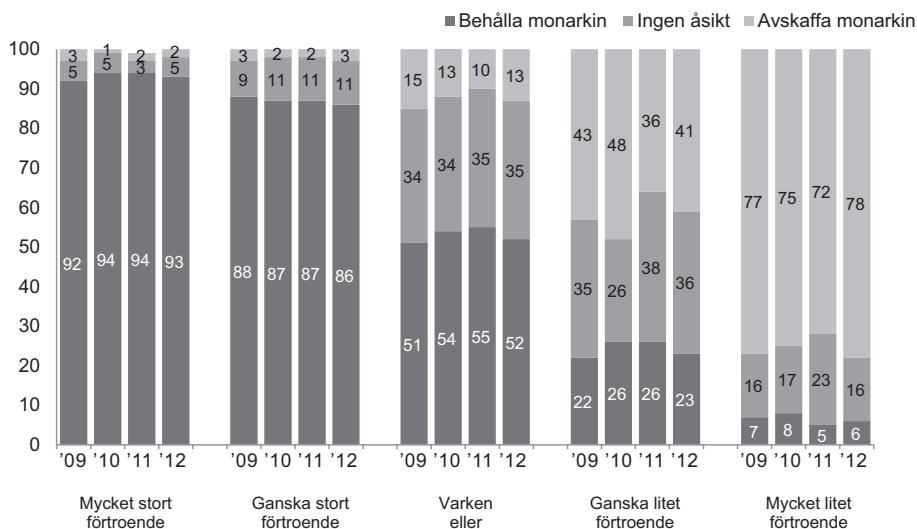
Källa: Den nationella-SOM-undersökningen 2011 och Journalistundersökningen 2011.

Det begränsade förtroendet för kungahuset bland riksdagsledamöter (Nilsson 2012) och journalister utgör ett potentiellt hot mot monarkin men så länge stödet för monarkin har varit utbrett bland svenska folket har det inte varit ett problem. Det skall också framhållas att förtroendet för journalisterna är lågt. I de regionala undersökningarna har ingått frågor om allmänhetens förtroende för olika yrkesgrupper bl.a. journalister och genomgående har förtroendet varit lågt med negativt balansmått för journalisterna (Nilsson 2010). När frågan preciserats till att avse journalister inom etermedierna respektive dagspressen har förtroendet alltid varit högre för etermedierna.

Förtroendet för kungahuset och stödet för monarkin

Vilken betydelse har då förtroendet för kungahuset för synen på monarkin? Bland svenskar som har mycket stort förtroende för kungahuset är det 2009-2012 över 90 procent, som vill behålla monarkin. Med sjunkande förtroende minskar andelen som vill behålla monarkin och uppgår till mindre än 10 procent bland dem med mycket litet förtroende. Omvänt ökar andelen som vill avskaffa monarkin från tre procent bland dem med mycket stort förtroende till 75 procent bland svenskar med mycket litet förtroende. Även bland dem med ganska litet förtroende är det fler som vill avskaffa än behålla monarkin. I denna grupp saknar emellertid en tredjedel åsikt. Inställningen till monarkin och viljan att införa republik är två sidor av samma mynt. Sambandet mellan förtroende för kungahuset och införande av republik är emellertid svagare. En uppluckring av förtroende innebär ökad benägenhet att vilja avskaffa monarkin men med fortsatt tveksamhet till införande av republik.

Figur 6 Inställning till att behålla/avskaffa monarkin efter förtroende för kungahuset 2009-2012 (procent)

Kommentar: För frågornas formulering se kommentarer till figurerna 1 och 5.

Källa: Den nationella-SOM-undersökningen.

Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier, EFI har sedan 1996 följt inställningen till det svenska kungahuset och den svenska monarkin. Frågorna och svarsalternativen är dock annorlunda i förhållande till SOM-mätningarna: Vad tycker Du om: det svenska kungahuset? respektive att Sverige är en monarki? De svarande

har kunnat välja på en sjugradig skala från *Allt igenom dåligt* till *Allt igenom bra* med ett tydligt mittalternativ *Varken bra eller dåligt* och ett *Vet inget alls om detta*. Huvudresultaten är desamma i SOM-undersökningarna, andelen negativa till både kungahuset och monarkin ökar något främst under perioden 2005-2010. (EFI 2010)

Olika opinionsinstitut har vid skilda tidpunkter ställt samma fråga som i SOM-undersökningen om att behålla eller avskaffa monarkin. Andra metoder för undersökningarnas genomförande och framför allt för redovisning av dem som saknar åsikt gör att det inte är möjligt att direkt jämföra dessa undersökningar med resultaten från SOM-undersökningarna. (Nilsson 2012)

Svenska folket, medierna och monarkin

I spåren av andra världskriget minskade antalet monarkier i Europa och senast blev Grekland republik efter en folkomröstning 1974⁶. Ett år senare utropades emellertid Juan Carlos till kung i Spanien efter general Francos död. Idag är sju länder i Europa monarkier. Danmark och Sverige och därmed även Norge tillhör de äldsta monarkierna. Storbritannien, Belgien, Nederländerna samt Spanien har också kungliga statschefer. Därutöver har storhertigdömet Luxemburg och furstendömena Lichtenstein och Monaco kungliga härskare. Tillsammans har de tio staterna i Europa över 150 miljoner invånare och om de övriga femton samväldesländer, där den brittiska monarken också är statschef inkluderas, uppgår antalet till över 220 miljoner. Dessa länder har ett system där börd och inte allmänna val ligger till grund för utseendet av statschef. (Conradi 2010)

Resultaten från SOM-undersökningarna sedan 1995 ger en mångfasetterad bild av svenska folkets syn på monarkin, statschefen och kungahuset. Det är över hälften som vill behålla monarkin medan var fjärde saknar åsikt och det är bara var femte svensk som vill avskaffa monarkin. Likaså är det bara var femte som vill införa republik och en majoritet anser att det är ett dåligt förslag att förändra statskicket. Den svenska statschefen är lika populär som statscheferna i Danmark, Norge och Finland enligt svenska folkets bedömning och Carl XVI Gustaf är lika uppskattad som den mest populära partiledaren hösten 2011, statsminister Reinfeldt. Kronprinsessan Victoria är den mest populära offentliga person som blivit föremål för bedömning i SOM-undersökningarna och hösten 2011 var hon mer populär än de mest uppskattade internationella ledarna. (Nilsson 2012)

Däremot sjunker förtroende för kungahuset långsiktigt. Från att ha varit en av de institutioner som svenska folket hade störst förtroende för tillsammans med universitet/högskolor och sjukvården har förtroendet gradvis sjunkit och kungahuset hamnar idag tillsammans med andra etablissemangsinstitutioner som bankerna, storföretagen, försvaret och svenska kyrkan i mitten. Förtroendet har starkt påverkats av speciella händelser som kungens uttalande i Brunei, talet efter Tsunamikatastrofen, kronprinsessans bröllop och publicerandet av den kritiska bibliografin *Den motvillige monarken*, och det blev mycket tydligt under 2010.

Vid en mycket uppmärksammas pressträff i samband med den årliga älgjakten på Hunneberg hösten 2010 kommenterade kungen debatten kortfattat med orden "Vi vänder blad och ser framåt." (SvD 2011-11-04) Svenska folket har emellertid inte vänt blad. Två andra oberoende undersökningar under senare tid bekräftar det rekordlåga förtroendet 2011/2012. (Holmberg och Weibull 2012 2013b) Det låga förtroende för kungahuset påverkar i sin tur inställningen till monarkin och införandet av republik långsiktigt.

Mycket få personer kommer i direkt kontakt med statschefen och bilden av monarkin och kungahuset förmedlas av medierna. Det innebär att journalisterna utgör en länk mellan svenska folket och monarkins företrädare. Både när det gäller inställningen till införandet av republik och förtroendet för kungahuset avviker journalisterna mycket starkt från svenska folkets bedömningar. Bland journalisterna finns en majoritet för införandet av republik och förtroende för kungahuset är mycket lågt.

Det nuvarande stödet för monarkin bland svenska folket bygger på att statschefen enbart har ceremoniella funktioner men om statschefen skulle göra uttalanden i partipolitiskt kontroversiella frågor skulle kungen komma att betraktas och bedömas som andra politiska aktörer. Det markant minskade förtroendet under 2004 efter uttalandena i Brunei måste ses mot denna bakgrund. Utövandet av de ceremoniella uppgifterna är emellertid också grannlaga, då val av länder och institutioner som besöks sker mot bakgrund av förhållanden i Sverige och andra länder, som medborgarna tar ställning till. Det gäller vad kungen gör också i andra funktioner än statschefens till exempel som företrädare för scoutrörelsen. Detsamma gäller för andra medlemmar av den kungliga familjen. Dessa förhållanden påverkar förtroendet och populariteten, vilket i sin tur kan få återverkningar för inställningen till den principiella frågan om monarki – republik.

Noter

- ¹ Denna artikel bygger på tidigare artiklar av författaren i samma ämne, senast "Monarkin och statschefen i Sverige – stöd, förtroende och popularitet" (Nilsson 2012).
- ² I Danmark anordnades i juni 2009 i samband med Europaparlamentsvalet en folkomröstning om införandet av kvinnlig tronföljd. Med närmare 60 procent valdeltagande röstade en klar majoritet, 85 procent, för införandet av kvinnlig tronföljd. (Linder 2010)
- ³ Frågan har kritiserats för att alternativet *ingen åsikt* finns med, då det minskar andelen som vill behålla monarkin, se senast NWT 2012-03-02. Eftersom förändring av åsikt i frågan ofta sker genom att den svarande väljer detta alternativ istället för något av de övriga är det emellertid viktigt att också kunna se hur många som väljer alternativet *ingen åsikt* och hur denna andel förändras över tid.

- 4 Linder och Svensson publicerade sina skrifter i en volym utgiven av Albert Bonniers Förlag.
- 5 Fram till publicerandet av CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken den 5 november hade 3923 svarat på frågan om förtroende för kungahuset och efter svarade 831 personer.
- 6 Även i andra länder har folkomröstningar anordnats i frågan om republik med olika utfall Italien 1946 för och Australien 1999 emot (Einarsson och Svensson 2012).

Referenser

- Andersson, Ulrika (2012) "Metoddokumentation. Asp, K red. (2012) *Svenska journalister 1989-2011*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Asp, Kent (2007) "Informativeness and Scrutiny. The Role of News Media in Democracy". *Nordicom Review Jubilee Issue 2007*.
- Asp, Kent (2012a; red) *Svenska journalister 1989-2011*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Asp, Kent (2012b), "Journalistkårens partisympatier". I Asp, K red. (2012) *Svenska journalister 1989-2011*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Back, Per-Erik och Fredriksson, Gunnar (1966), *Republiken Sverige*. Prisma. Verdandi debatt.
- Conradi, Peter (2011), *Kungligt. Europas kungahus – släktbanden, makten och hemligheterna*. Forum.
- Dagens Nyheter*, 2004-02-14. dn.se/kungen
- Einarsson, Mats och Svensson, Jesper (2012) ... *bara ett penndrag. Förslag till en republikansk författning för Sverige*. Republikanska föreningen. Hjalmarsson & Högberg Bokförlag AB.
- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för medierna*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Elliot, Maria (1998) "Förtroendet och vårt dagliga möte med samhället". I Nilsson, Lennart (red) *Mångfald. Bilder av en storstadsregion*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier, EFI (2010) *Svenska folkets attityder till det svenska kungahuset och till att Sverige är en monarki*. Release ur Kajsa 2010.06.16.
- Harrison, Dick (2006), "Den kungliga paradoxen – Carl XVI Gustaf i ett historiskt perspektiv" i Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.

- Heckscher, Gunnar (1963), *Trygga folkstyret*. Bokförlaget medborgarskolan.
- Herlitz, Nils (1963), *1969 års regeringsform? Kommentarer till författningsutredningens förslag*. Norstedts.
- Herlitz, Nils (1966), "Statschefens ställning". *Svenska Dagbladet* 1966-04-07.
- Holmberg, Erik, Stjernquist, Nils (1980), *Grundlagarna med tillhörande författningar*. P A Norstedt & Söner förlag.
- Holmberg, Sören (2012), "Populära och mindre populära partiledare". I Weibull, L, Oscarsson, H och Bergström, Annika (red), *I framtidens skugga*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2006) "Flagnande förtroende". I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Du sköna nya värld*. SOM-rapport nr 24. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2012 och 2013b), *Förtroendebarmetern*. Medieakademien.
- Jonsrud, K O (1996) *Monarki og egalitære verdier – et paradoks? En studie av monarkins legitimitet i det norske samfunn*. Hovedoppgave i statsvitenskap. Institutt for sosiologi og statsvitenskap. Norsk Teknisk-naturvitenskapelige Universitet.
- Jönsson, Mats och Lundell, Patrik (2009; red), *Media and Monarchy in Sweden*. NORDICOM.
- Linder, P J Anders (2010) *Ja. Monarkins bästa tid är nu*. Albert Bonniers Förlag.
- Listhaug, Ola (1993) «Politikk og samfunn». I Alstad, B (red) *Norske meninger 1946-93*. Bind 1. Soreidgrend: Sigma forlag.
- Moberg, Vilhelm (1955) *Därför är jag republikan*. Stockholm 1995, 1966, 1998 och 2004.
- Nilsson, Lennart (1996) "Svenska folket och monarkin." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Mitt i nittioalet*, SOM-rapport nr 16. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Lennart (2000) "Fortsatt starkt stöd för monarkin." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Det nya Samhället*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Lennart (2004) "Monarki eller republik?" I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Ju mer vi är tillsammans*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Lennart (2010) "Medborgarna och flernivådemokratien i Västsverige". I Nilsson, L (red), *En region blir till*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Lennart (2012) "Monarkin och statschefen i Sverige – stöd, förtroende och popularitet". I Weibull, L, Oscarsson, H och Bergström, A (red), *I framtidens skugga*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nya Wermlands-Tidningen* (NWT) 2012-03-02, "Starkt stöd för monarkin".
- Pekgul, Nalin (2006) "En kung för alla svenskar" i Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- Petersson, Olof (1978), *Valundersökningar. Rapport 3*. Valundersökning 1976. Teknisk rapport. SCB.

- Petersson, Olof (2004), "Kungens kompetens måste ifrågasättas", *Dagens Nyheter* 2004-02-17.
- Sjöberg, Thomas, Rauscher, Diane och Meyer, Tove (2010) *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken*. Lind&Co.
- Sjöberg, Thomas, Rauscher, Diane och Meyer, Tove (2011) *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken*. Lind&Co. Pocketutgåva med nytt material.
- SOU 2000:1, *En uthållig demokrati. Politik och folkstyrelse på 2000-talet*. Demokratiutredningens slutbetänkande.
- SOU 2008:125, *En reformerad grundlag*. Grundlagsutredningens slutbetänkande.
- Statsvetenskaplig Tidskrift 1976:1.
- Stjernquist, Nils (1971), "Grundlagberedningskompromiss i statschefsfrågan." *Statsvetenskaplig tidskrift* 1971.
- Strömholm, Stig (2006) "Argument för monarkin" i Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- SvD 2011-11-04.
- Svensson, Per (2010), *Nej. Monarkin har aldrig varit farligare än nu*. Albert Bonniers Förlag.
- Tingsten, Herbert (1964), *Skall kungamakten stärkas? Kritik av författningsförslaget*. Aldus aktuellt.
- Weibull, Lennart (2001) "Förtroende för samhället – både högt och lågt." I *JMG granskaren. Journalist 2000*. Göteborg: Centrum för granskning av journalistik och medier vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2012) "Samhällsförtroende". I Asp, K red. (2012) *Svenska journalister 1989-2011*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Åse, Cecilia (2009), *Monarkins makt. Nationell gemenskap i svensk demokrati*. Ordfront.
- www.rojf.se

SVENSK PRESSTÖDSOPINION

JONAS OHLSSON

Den svenska dagspressen står idag inför utmaningar av ett sällan skådat slag. De tryckta upplagorna – som alltjämt står för den stora merparten av tidningsföretagens intäkter – faller, och i takt med att publiken överger dagstidningen på papper väljer annonsörerna i ökad utsträckning andra kanaler för att nå ut med sina budskap. Sedan år 2000 har den samlade dagspressupplagan minskat med omkring 20 procent (Dagspressens ekonomi 2000, 2011). Under samma tid har dagstidningarnas annonsförsäljning fallit med 30 procent (Svensk reklammarknad 2011, s.16). Vikande intäkter för tidningsföretagen har resulterat i omfattande personalneddragningar på tidningsredaktioner runt om i landet.¹ Sannolikt är fler att vänta.

Den pågående strukturomvandlingen av mediemarknaden har återigen satt fokus på statens roll i förhållande till medierna. Den svenska staten har av tradition spelat en jämförelsevis aktiv roll i utvecklingen på mediemarknaden (Hallin och Mancini 2004). De tydligaste exemplen på detta är de statligt reglerade public serviceföretagen Sveriges Radio, Sveriges Television och Utbildningsradion, samt i fråga om dagspressen, det statliga presstödet.

I skuggan av den omvälvande utvecklingen på dagspressmarknaden tillsattes i slutet av 2011 en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utreda presstödet nuvarande funktion och framtida utformning. Arbetet ska vara avslutat i augusti 2013. I utredningens kölvatten har följt en debatt om presstödet existens. I november 2012 gick företrädare för samtliga S-märkta morgontidningar samman i ett upprop där krav ställdes på snabba statliga åtgärder för att hindra en ny tidningsdöd i landet (DN Debatt, 121118). Reaktionen från regeringen var dock ljum: ”Statens roll kan inte vara att skapa en marknad för dagstidningar”, löd svaret från kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth någon månad senare (DN Debatt, 121228). I ett annat inlägg från två moderata riksdagsmän fastslogs helt sonika att ”presstödet har gjort sitt och bör avskaffas.” (DN Debatt, 130105). Det svenska presstödet har också kritiserats av EU-kommissionen för att snedvrída konkurrensen på tidningsmarknaden, något som bland annat resulterat i en gradvis sänkning av stödet till de båda storstadstidningarna *Svenska Dagbladet* och *Skånska Dagbladet*.²

Frågan om presstödet existens skär genom flera olika principiella skiljelinjer, både av övergripande normativ natur (”Ska staten alls lägga sig i utvecklingen bland de fria medierna?”) och av mer konkret utformningstekniskt slag (”Ska staten alls ge finansiellt stöd åt ett specifikt medium – eller kanske rättare en publiceringsform: den tryckta paperstidningen – som mediekonsumenterna i allt högre utsträckning vänder ryggen?”). Frågan kompliceras vidare av den nuvarande ägarstrukturen inom

dagspressen, vilken skiljer sig avsevärt från situationen vid tiden för stödets införande i början av 1970-talet. Av de sammanlagt fjorton andratidningar som gavs ut under år 2012 ägs tio av samma koncerner som också stod bakom den lokala förstatidningen.³ Medan presstödet helt visst har bidragit till att bevara mångfalden vad gäller antalet specifika tidningstitlar, har det inte lyckats hindra den tilltagande koncentrationen av tidningsägandet.

I ljuset av den pågående omformningen av mediemarknaden, och den i släptåg följande debatten om den svenska mediepolitiken, ska vi i det här kapitlet analysera den allmänna opinionen om presstödet. Som redan nämnts kan frågan om det statliga presstödet karaktäriseras som en överordnad principiell ideologisk fråga, som på det praktiska planet omfattar en rad tekniskt komplicerade lösningar. Det gör frågan komplex att ta ställning till. Härtill kommer att den förvisso intensiva debatten kring presstödet existens har haft svårt att nå utanför branschpressen och storstadstidningarnas debatt- och ledarsidor. Det finns därför få anledningar att tro att det här är en fråga där så många människor har en uttalad uppfattning (jfr Gilljam 1988).

Givet de senaste årens dramatiska förändringar inom pressen, med sjunkande upplagor och fallande intäkter, är det likafullt relevant att se ifall opinionen kring stödet har förändrats över tid. Genom att ta fasta på eventuella systematiska skiftningar i opinionen kan frågan om presstödet ställning bland de svenska medborgarna ses som en indikator på vilken ställning den tryckta dagspressen åtnjuter generellt. Är det så att det utsatta ekonomiska läget för många klassiska lokaltidningar resulterat i ett ökat stöd för statliga hjälpinsatser för att bevara mångfalden inom dagspressen? Eller är det precis tvärtom: att de minskade upplagesiffrorna i själva verket ska ses som ett uttryck för att allt fler svenska mediekonsumenter tycker att dagstidningarna spelat ut sin roll – och att stödet för stödet därigenom har minskat?

Analysen sker i två steg. I det första undersöks frågan om vilka det är som alls har en åsikt i frågan om presstödet; i det andra om man i så fall är positivt eller negativt inställd till stödet. Vad vi med andra ord ska undersöka är dels den s.k. åsiktsförekomsten i presstödsopinionen, dels den s.k. åsiktsriktningen hos samma opinion (Gilljam 1988). I båda fallen har analysen en förklarande ambition. Vad vi letar efter är alltså om det bland medborgarna finns systematiska skillnader som gör att vissa grupper tenderar att vara för stödet, medan andra tenderar att vara emot (samtidigt som ytterligare andra tenderar att inte ha någon åsikt överhuvudtaget). Till de förklaringsfaktorer som prövas hör såväl socioekonomiska som traditionella partipolitiska och ideologiska faktorer. Även medborgarnas egna relationer till dagspressen tas i beaktande. Vad vi specifikt ska pröva är betydelsen av pressens förtroendekapital som samhällelig aktör, samt – inte minst – den egna dagstidningskonsumtionen. I samtliga fall är vi ute efter att spåra eventuella skillnader över tid.

Det svenska presstödet: en kort resumé

De statliga bidrag som vi i dag vanligtvis menar med presstöd, det s.k. driftsstödet, infördes år 1971 efter en uppgörelse mellan Socialdemokraterna och Centerpartiet. Stödet riktades till tidningar som befann sig i konkurrensmässigt underläge på sina respektive lokala marknader. Syftet var att hindra den utveckling som sedan mitten av 1950-talet inneburit att många icke marknadsledande tidningar på grund av svårigheter att locka annonspengar tvingats till nedläggning (Gustafsson och Hadenius 1976).

Även om det övergripande motivet var att försvara mångfalden i den svenska dagspressen så hade beslutet om stödets införande en tydlig partipolitisk resonansbotten (Hadenius 1983). Stödet var också utformat på ett sätt att det huvudsakligen kom att riktas till tidningar kopplade till just S och C (Borden 1995). Kritiken från den borgerliga oppositionen – och den borgerliga pressen – var genomgående mycket hård. Vid sidan av de rent partipolitiska argumenten om gynnande av de egna tidningarna, så kritiserades stödet för att störa konkurrensen på den fria marknaden. Från högerhåll sågs presstödet som ett första steg mot en socialisering av pressen (Weibull 2009).

Trots flera regeringsskiften sedan det kontroversiella införandet har stödet blivit kvar. Med hänsyn till inflationen har fyra decennier av presstöd inneburit en överföring av omkring 22,7 miljarder från statskassan till de stödberättigade tidningsföretagen.⁴ År 2011 uppgick det utbetalade stödet till drygt 500 miljoner. Det motsvarar omkring två procent av dagspressens totala intäkter. För enskilda tidningsföretag är dock stödets betydelse avsevärt större än så. Det gäller inte minst inom den lågfrekventa dagspressen med utgivning en eller två dagar i veckan, där presstödet i genomsnitt svarar för nästan hälften av de samlade intäkterna. Det står utan tvivel att den lågfrekventa dagstidningsmarknaden skulle se helt annorlunda ut om inte dagens stödformer funnits. Av de omkring 85 tidningar som är berättigade till presstöd kan över tre fjärdedelar hänföras till denna grupp. För den högfrekventa pressen är beroendet av presstöd jämförelsevis mindre. För *Svenska Dagbladet*, som är den största presstödsberättigade tidningen, stod driftsstödet för år 2011 (inalles 59 miljoner) för endast fem procent av de totala intäkterna. För landsortspressens andratidningar uppgick motsvarande andel till i genomsnitt 25 procent. Trots stödet dras flera av tidningsföretagen i gruppen med stora ekonomiska problem. Även i denna kategori är det rimligt att anta att flera tidningar inte skulle funnits kvar om det inte vore för de statliga stödåtgärderna.

Presstödsopinionens utbredning: Vilka har en åsikt?

Analysen av den svenska presstödsopinionen som presenteras i det här kapitlet bygger på data från 2012 års nationella SOM-undersökning. Underlaget kommer från ett frågebatteri med elva frågor som rör inställningen till olika sakpolitiska

förslag. Det förslag som här analyseras handlar om att *avveckla det statliga presstödet*. Det rör sig alltså om ett förslag som traditionellt sett förfäktats på högerkanten av det partipolitiska spektret, och som i modernare tid också framförts på EU-nivå.

De svarandes inställning till förslaget presenteras i tabell 1. I tabellen redovisas utfallet i en rad olika grupper. Frågan om en avveckling av presstödet har ställts vid ytterligare ett tillfälle, år 2000. Resultatet från den undersökningen presenteras i parentes i tabellen.

Vi ska inledningsvis koncentrera oss på tabellens tredje resultatcolumn. Här visas andelen som har valt svarsskalans mittenalternativ, att en avveckling av presstödet är ett ”varken bra eller dåligt förslag”.⁵ Med andra ord handlar det här om de svarspersoner som inte har någon uttalad inställning för eller emot förslaget. Resultatet hjälper oss därmed att skatta *åsiktsförekomsten* i opinionen kring det svenska presstödet.⁶ Måttet ger en enkel indikation på hur uttalad den allmänna opinionen kan anses vara, oavsett åsiktsriktning. Eller annorlunda uttryckt: Är detta en fråga som människor i allmänhet alls har några uppfattningar om?

Av tabellen framgår att andelen av befolkningen som saknar en uppfattning i frågan uppgår till 57 procent. Huruvida presstödet bör avvecklas eller inte är alltså en fråga som de flesta svenskar inte har någon åsikt om. I en jämförelse med andra inrikespolitiska spørsmål rör det sig om en ytterst liten åsiktsförekomst. Av de sammanlagt 58 sakpolitiska förslag som svarspersonerna i 2012 års SOM-undersökning haft att ta ställning till är det här den fråga där lägst andel av befolkningen har en uttalad åsikt.

Samtidigt visar tabellen att åsiktsförekomsten varierar mellan olika grupper i samhället. Såväl kön och ålder som utbildning och subjektiv klasstillhörighet spelar roll för människors benägenhet att ta ställning till förslaget. Så uttrycker män en uppfattning i högre utsträckning än vad kvinnor gör. Detsamma gäller för äldre människor i jämförelse med yngre, personer med högre utbildning i jämförelse med personer med lägre utbildning och personer som vuxit upp i tjänstemanna- eller företagarhem i jämförelse med personer med arbetar- eller jordbrukarbakgrund. Också politiskt intresse och politisk orientering spelar roll i frågan. Personer som säger sig vara intresserade av politik väljer i klart högre utsträckning att uttrycka en åsikt än dem som har ett begränsat politiskt intresse. Vad gäller placering på den ideologiska vänster-höger-axeln framträder också ett tydligt mönster. Här tycks dock synen på presstödet i första hand hänga samman med *hur starkt* man definierar sig ideologiskt, snarare än om man håller till på vänster- eller högerkanten. Följaktligen är det på skalans båda ytterkanter (”klart till vänster” respektive ”klart till höger”), som ställningstagandet angående presstödet är mest explicit. När det gäller partisympati är åsiktsförekomsten högst bland sympatisörer till Vänsterpartiet och lägst bland anhängare till Centerpartiet. (I båda fallen rör det sig dock om mycket små svarsgupper, varför resultatet måste tolkas med försiktighet.) Sympatisörerna till de största partierna, Socialdemokraterna och Moderaterna, placerar sig i båda fallen nära genomsnittet för befolkningen som helhet.

Tabell 1 *Inställning till förslaget att avveckla det statliga presstödet, 2012 (2000), (procent, procentdifferenser och balansmätt)*

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken eller	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Balansmätt	Antal svar
	Samtliga	7 (6)	9 (8)	57 (42)	18 (23)	9 (21)	-11 (-30)	1 502 (1 717)
Kön	Kvinna	5 (3)	8 (6)	60 (47)	18 (23)	9 (21)	-14 (-35)	780 (869)
	Man	9 (9)	10 (11)	52 (38)	19 (22)	10 (20)	-10 (-22)	722 (848)
Ålder	16–29 år	6 (3)	7 (4)	66 (47)	13 (20)	8 (26)	-8 (-39)	221 (373)
	30–49 år	5 (5)	10 (8)	59 (45)	17 (25)	9 (17)	-11 (-29)	433 (556)
	50–64 år	7 (7)	10 (11)	52 (38)	21 (26)	10 (18)	-14 (-26)	428 (436)
	65–85 år	9 (11)	9 (10)	54 (38)	19 (17)	9 (24)	-10 (-20)	420 (352)
Utbildning	Låg	7 (7)	9 (7)	60 (46)	15 (18)	9 (22)	-8 (-26)	302 (476)
	Medellåg	6 (6)	11 (9)	63 (41)	14 (23)	6 (21)	-3 (-29)	447 (310)
	Medelhög	8 (5)	7 (7)	53 (44)	20 (23)	12 (21)	-17 (-32)	322 (559)
	Hög	7 (7)	9 (11)	49 (34)	24 (29)	11 (19)	-19 (-30)	397 (340)
Subjektiv klass	Arbetarhem	6 (6)	7 (7)	61 (43)	16 (23)	10 (21)	-13 (-31)	762 (892)
	Jordbrukarhem	10 (6)	12 (10)	56 (44)	15 (16)	7 (24)	0 (-24)	148 (205)
	Tjänstemannahem	8 (7)	9 (12)	49 (34)	25 (28)	9 (19)	-17 (-28)	268 (260)
	Högre tjänstem.hem	7 (10)	13 (12)	45 (29)	22 (26)	13 (23)	-15 (-27)	94 (92)
	Företagarhem	9 (8)	13 (5)	47 (49)	25 (24)	6 (14)	-9 (-25)	97 (148)
Politiskt intresse	Intresserad	8 (7)	11 (10)	46 (33)	23 (25)	12 (25)	-16 (-33)	817 (841)
	Inte intresserad	6 (5)	7 (6)	68 (51)	13 (21)	6 (17)	-6 (-27)	655 (857)
Partisympati	V	3 (4)	5 (5)	40 (41)	31 (21)	21 (29)	-44 (-41)	58 (233)
	S	3 (2)	9 (6)	59 (41)	18 (23)	11 (28)	-17 (-43)	470 (502)
	C	7 (3)	2 (9)	70 (43)	14 (28)	7 (17)	-12 (-33)	44 (58)
	Fp	6 (7)	6 (7)	51 (37)	27 (42)	10 (7)	-25 (-35)	86 (71)
	M	11 (14)	15 (12)	56 (41)	14 (22)	4 (11)	+8 (-7)	406 (379)
	Kd	13 (9)	9 (14)	49 (42)	20 (22)	9 (13)	-7 (-12)	45 (190)
	Mp	2 (2)	6 (2)	48 (51)	29 (20)	15 (25)	-36 (-41)	153 (81)
	Sd	19 (-)	7 (-)	55 (-)	12 (-)	7 (-)	+7 (-)	96 (-)
Ideologisk orientering	Klart till vänster	3 (4)	5 (7)	43 (27)	27 (20)	22 (42)	-41 (-51)	152 (154)
	Ngt till vänster	4 (2)	9 (5)	52 (39)	23 (24)	12 (30)	-22 (-47)	339 (373)
	Varken eller	8 (4)	4 (6)	65 (52)	15 (21)	8 (17)	-1 (-28)	455 (589)
	Ngt till höger	6 (10)	14 (13)	60 (38)	16 (26)	4 (13)	0 (-16)	363 (418)
	Klart till höger	19 (19)	17 (17)	42 (36)	15 (18)	7 (10)	+14 (+8)	155 (137)
Tidningsläsning	Presstödstidning	6 (7)	12 (8)	43 (40)	27 (23)	12 (22)	-21 (-30)	154 (215)
	Förstatidning	8 (7)	9 (9)	52 (37)	23 (23)	8 (23)	-14 (-29)	316 (634)
	Övrig tidning	6 (5)	9 (7)	59 (48)	17 (22)	9 (18)	-11 (-28)	588 (596)
	Icke-läsare	8 (7)	9 (10)	60 (43)	13 (21)	10 (29)	-6 (-23)	444 (272)
Förtroende för dagspressen	Stort	2 (6)	10 (9)	51 (40)	24 (25)	13 (20)	-25 (-30)	385 (650)
	Varken eller	5 (4)	8 (8)	64 (46)	16 (23)	7 (19)	-10 (-30)	646 (707)
	Litet	14 (12)	11 (9)	49 (33)	17 (22)	9 (24)	-1 (-25)	424 (273)

Kommentar: Frågan lyder: *Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? Avveckla det statliga presstödet.* Svartalternativen är *Mycket bra förslag, Ganska bra förslag, Varken bra eller dåligt förslag, Ganska dåligt förslag* samt *Mycket dåligt förslag*. Till svaren i mittenkategorin har förts de respondenter som hoppat över delfrågan, men som valt att svara på en eller flera andra frågor i frågebatteriet. Balansmättet anger andelen "bra förslag" minus andelen "dåligt förslag".

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2000 och 2012.

Utöver nyss nämnda mönster visar sig såväl den egna dagspresskonsumtionen som förtroendet för dagspressen generellt ha betydelse för inställningen till en eventuell avveckling av presstödet. Personer som anger att de som huvudsaklig morgontidning (på papper) läser en dagstidning som tar emot presstöd (driftsstöd) tenderar att uttrycka en inställning i högre grad än personer som antingen läser en annan typ av tidning eller inte läser en tidning alls. Här kan noteras att personer som läser en s.k. förstaidning – som alltså befinner sig i en lokal konkurrenssituation med en presstödsberättigad morgontidning – placerar sig mitt emellan presstödstilläsningsläsarna och de övriga. När det gäller kopplingen till förtroende för dagspressen framträder samma mönster som för vänster-höger-orienteringen. Med andra ord är det inte om man har stort eller litet förtroende för dagspressen, utan benägenheten att faktiskt uttrycka en åsiktsriktning i sig (snarare än att ange mittenalternativet ”varken stort eller litet”), som har störst betydelse för huruvida man tar ställning till stödet eller inte.

Frågan om presstödet eventuella avveckling ställdes också år 2000. Den tydligaste förändringen som skett i presstödsopinionen under den tid som passerat mellan de båda mätningarna är en stor ökning av just den grupp svarande som inte har någon uttalad inställning i frågan. Andelen som väljer det osäkra mittenalternativet (”varken bra eller dåligt”) har på tolv år vuxit med 15 procentenheter, från 43 till 57 procent. Ökningen är generell och kan hänföras till i princip samtliga av de undergrupper som presenteras i tabell 1. Minst har ökningen dock varit bland de personer som definierar sig som klart till höger: +6 procentenheter. Motsvarande ökning på yttre vänsterkanten är +16. Vad ideologi beträffar indikerar resultaten att det alltså huvudsakligen är i de mest klara högerleden som presstödsfrågan förblivit en fråga som människor har en tydlig uppfattning om. På vänsterkanten däremot förefaller intresset för frågan ha minskat över tid.⁷

Åsiktsförekomstens mekanismer

Utfallet i tabell 1 ger en översiktlig beskrivning av hur olika bakgrundsfaktorer hänger samman med åsiktsförekomsten kring förslaget att avveckla det statliga presstödet. Likafullt ger den inte hela bilden av vilka bakgrundsfaktorer som ytterst formar opinionen. Exempelvis vet vi sedan tidigare att det finns tydliga samband mellan till exempel ålder och utbildning, och mellan utbildning och politiskt intresse. Relationen mellan vänster-högerinställning och partisympati är också väl dokumenterad. Endast genom att undersöka förklaringsvariablerna *med kontroll för varandra* går det att fastställa inte bara vad det är som egentligen har betydelse för att människors ska ha en uppfattning i frågan om det kloka i förslaget att avveckla det statliga stödet till de svenska tidningsföretagen – utan dessutom varför andelen utan en tydlig uppfattning i presstödsfrågan har ökat över tid.

I tabell 2 redovisas en binär logistisk regressionsanalys med utgångspunkt i tabell 1:s tredje resultatcolumn. Metoden gör det möjligt att isolera enskilda effekter på

den studerade frågan av en eller flera tänkbara förklaringsvariabler. (Vad analysen i tabell 2 konkret visar är *sannolikheten* för att ha en inställning i frågan utifrån de olika förklaringsvariablerna.⁸) I tabellen ingår endast de förklaringsfaktorer som i en samlad analys visat sig ha en självständig förklaringskraft i förhållande till övriga faktorer.

Med regressionsanalysens hjälp kan vi förkasta några av de i tabell 1 framskymtande sambanden. När effekten av de olika förklaringsvariablerna ställs mot varandra försvinner betydelsen av både klassbakgrund och partisympati. Men vad som kanske är mer noterbart är att också betydelsen av vilken tidning man läser saknar bäring på inställningen till presstödet. Med andra ord verkar inte det faktum att man läser en presstödstidning ha någon betydelse för huruvida man kan ta ställning i pressstödsfrågan eller inte.

Tabell 2 Sannolikheten att uttrycka en åsikt ("bra" eller "dåligt förslag") om förslaget att avveckla det statliga presstödet, 2012. Binär logistisk regression

Koefficient	β	Standard-fel	Wald's chi ²	Frihets-grader	Odds-kvot	Δp
Konstant	-1,919	0,228	70,746	1	0,147***	
Kön (0=kvinna, 1=man)	0,309	0,115	7,207	1	1,362**	+0,08
Ålder (16–85 år)	0,010	0,003	9,634	1	1,010**	+0,17
Högskole-/universitets-studier (0=nej, 1=ja)	0,328	0,129	6,440	1	1,388*	+0,08
Vänster-höger (dummykodad; ref. = varken eller)			13,794	2		
Något till vänster/höger	0,265	0,134	3,905	1	1,303*	+0,07
Klart till vänster/höger	0,616	0,166	13,794	1	1,852***	+0,15
Pol. intresse (0=nej, 1=ja)	0,640	0,122	27,632	1	1,897***	+0,16
Förtroende för dagspressen (dummykodad; ref. = varken eller)			19,907	2		
Stort förtroende	0,413	0,140	8,696	1	1,511**	+0,10
Litet förtroende	0,575	0,136	18,008	1	1,778***	+0,14

Kommentar: Signifikansnivåer: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. Likelihood ratio test: χ^2 121,239, df 8, $p < 0,000$. Hosmer & Lemeshow: χ^2 3,786, df 8, $p < 0,876$. Cox & Snell's $R^2 = 0,084$. Nagelkerke's $R^2 = 0,112$. $N = 1\,388$. I analysen har svarsalternativen *Mycket bra förslag*, *Ganska bra förslag*, *Ganska dåligt förslag* samt *Mycket dåligt förslag* getts värdet 1 och alternativet *Varken bra eller dåligt förslag* värdet 0. I den senare kategorin ingår även de respondenter som hoppat över delfrågan, men som valt att svara på en eller flera andra frågor i frågebatteriet. För frågans exakta formulering, se kommentar tabell 1. För att underlätta tolkningen av de logistiska effekterna ("β") har vi i kolumnen "Δ p" (beta p) beräknat hur stor procentuell förändring av sannolikheten att vara antingen för eller emot förslaget att avveckla det statliga presstödet (=värdet 1) som varje enskild förklaringsfaktor bidrar med när alla andra förklaringsvariabler antar sitt genomsnittliga värde.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Samtidigt ser vi att några av sambanden i tabell 1 styrks i den multivariata analysen. Inledningsvis konstateras att betydelsen av kön, ålder och utbildningsnivå är kvar. Även när hänsyn tagits till övriga förklaringsvariabler tenderar män i högre utsträckning än kvinnor att ha en åsikt i presstödsfrågan. Vidare ökar åsiktsförekomsten ju högre upp i åldrarna vi söker oss. Vad gäller betydelsen av utbildningsnivå visar det sig emellertid att den enbart gäller för personer som läst vid högskola eller universitet (kategorin ”hög utbildning” i tabell 1). Mellan de lägre utbildningsnivåerna finns det inga signifikanta skillnader.

Också huruvida man söker sig mot någon av ytterkanterna på den ideologiska vänster-högerskalan kvarstår som enskild förklaringsfaktor. Något mindre förklaringskraft, men likafullt med en klart signifikant oberoende effekt, har förtroende för dagspressen. I synnerhet är det personer som har ett ganska eller mycket litet förtroende för dagspressen som skiljer ut sig (i förhållande till referensgruppen ”varken eller”).

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att gruppen som har en klart uttryckt åsikt i frågan om presstödet skiljer sig något från resten av befolkningen. I gruppen finns en överrepresentation av män, av äldre, av personer med hög utbildning och av personer med politiskt intresse och/eller med en klar positionering på den politiska vänster-höger-axeln. De systematiska skillnader som framträder i tabell 2 indikerar att det finns en tydlig social skiktning i den svenska presstödsopinionen.

När vi gör motsvarande analys av resultaten från år 2000 framkommer att presstödsopinionen har kommit att skifta karaktär. När hänsyn tas till samma förklaringsvariabler visar det sig att för tolv år sedan hade vare sig kön eller ålder någon egen självständig betydelse för åsiktsförekomsten i presstödsfrågan. Det samma gällde för utbildningsnivå. Även om såväl politiskt intresse som styrkan i den ideologiska orienteringen var viktiga förklaringsvariabler även år 2000 så tycks presstödsfrågan ha haft en tydligare partipolitisk prägel i början av seklet, åtminstone vad åsiktsförekomsten beträffar. Således framträder i analysen en signifikant positiv effekt av att sympatisera med antingen S eller C.⁹ Också klassbakgrund hade betydelse, i så måtto att personer uppvuxna i antingen arbetar- eller tjänstemannahem var mer benägna att uttrycka en åsikt för eller emot presstödet än övriga. Till skillnad från läget idag hade slutligen också den egna tidningskonsumtionen en enskild betydelse: störst sannolikhet att uttrycka en åsikt i presstödsfrågan fanns således bland de personer som inte läste någon dagstidning alls. Däremot hade det inte heller år 2000 någon betydelse huruvida tidningen man huvudsakligen läste var en presstödsstidning eller inte.

Presstödsopinionens riktning: Vilka är för och vilka är emot?

Ett naturligt nästa steg i analysen blir att rikta uppmärksamheten mot dem som faktiskt *har* en åsikt i frågan om det statliga stödet till dagspressen. Underlaget återfinns återigen i tabell 1.

Av tabellen framgår att andelen som tycker att det är ett antingen mycket eller ganska bra förslag att avveckla det statliga presstödet uppgår till 16 procent. Andelen som anser förslaget vara antingen ganska eller mycket dåligt uppgår till 27 procent. Om vi enbart ser till de personer som ger uttryck för en åsikt, är alltså en betydande majoritet – 63 procent – emot en avveckling av presstödet. Jämfört med tolv år tidigare har motståndet till en avveckling likafullt minskat. År 2000 var motsvarande andel 76 procent – ett faktum som vi har anledning att återkomma till i senare delar av kapitlet.

Även i fråga om åsiktsriktning finns det systematiska skillnader mellan olika grupper. Vad som *inte* verkar ha någon större betydelse är dock ålder. Skillnaderna mellan olika åldersgrupper är begränsade. När det gäller politiskt intresse tenderar personer med stort intresse att inta en mer negativ inställning till en avveckling än personer som inte är intresserade av politik. På samma sätt är kvinnor något mer negativa än män. Också utbildningsfaktorn spelar roll: personer med hög eller medelhög utbildning (vilket här motsvarar någon typ av eftergymnasial utbildning) är mer kritiska till en avveckling än övriga. Liksom är fallet med politiskt intresse och kön rör det sig dock om jämförelsevis små skillnader. Detsamma gäller för betydelsen av klassbakgrund. Här är det enbart personer som vuxit upp i jordbrukarhem som avviker. Gruppen intar en klart mer positiv inställning till en avveckling av presstödet än övriga.

Nyss nämnda åsiktsskillnader till trots, det är när vi grupperar de svarande utifrån politisk orientering som variationerna blir riktigt stora. Allra störst är motståndet till att avveckla presstödet bland sympatisörer till Vänsterpartiet och Miljöpartiet (här ska dock återigen betonas att det rör sig om små svarsgrupper). I båda fallen är motståndarna till förslaget i överväldigande majoritet. Vad gäller övriga partier så är tendensen att motståndarna också här är i överläge. Endast i två fall finns en övervikt av anhängare till en avveckling. Det gäller bland sympatisörer till Moderaterna respektive Sverigedemokraterna.

Resultaten visar att anhängarna till de fyra allianspartierna uppvisar relativt liten samstämmighet i presstödsfrågan. Inte minst bland sympatisörerna till Folkpartiet finns det ett utbrett motstånd till förslaget att avveckla presstödet. Det är noterbart i ett historiskt perspektiv. Folkpartiet var tillsammans med Moderaterna det parti som var allra mest negativt till stödets införande i början av 1970-talet (Weibull 2009). De stora åsiktsskillnaderna mellan de olika partiernas sympatisörer återspeglas i svarspersonernas ideologiska orientering. Medan det på vänsterkanten finns ett starkt motstånd mot förslaget att avveckla stödet, utgör personer som definierar sig som ”klart till höger” den enskilda grupp i tabell 1 där stödet *för* en avveckling är allra störst (låt vara att det inte tycks finnas någon absolut enighet ens i den gruppen; lite drygt en av fem på den yttre högerkanten är således emot en avveckling av presstödet).

Slutligen visar det sig att både det allmänna förtroendet för dagspressen och vilken typ av tidning man läser tycks ha betydelse för inställningen till presstödet. Ju högre

förtroende man har för dagspressen, ju större blir motståndet mot att avveckla presstödet. Och bland dem som själva läser en presstödsidning är motståndet mot en avveckling betydligt större än bland övriga tidningsläsare. Minst negativa till en avveckling av presstödet är de personer som inte läser någon dagstidning alls.

Frågan om hur dagens opinion kring presstödet formeras tydliggörs när vi i analysen för in hur opinionen har sett ut i tidigare mätningar. Som redan nämnts har det i jämförelse med 2000 års undersökning skett en tydlig tillbakagång i stödet för presstödet bevarande. Andelen som tycker att förslaget att avveckla presstödet är ett dåligt förslag har på tolv år minskat från 44 till 27 procent. Samtidigt har stödet för förslaget förblivit ungefär detsamma (2000: 14 procent; 2012: 16 procent). Under den tid som passerat mellan de båda mätningarna har det alltså skett en betydande förskjutning från ett aktivt motståndstagande till ett icke ställningstagande. Däremot saknas motsvarande förskjutning till ett aktivt ställningstagande för en avveckling. Det finns således skäl att tala om en *demobilisering* av det aktiva stödet för presstödet bevarande.

Även om minskningen av det aktiva stödet emot en avveckling är generell, har den varit särskilt markant i vissa specifika grupper. Det gäller inte minst bland Socialdemokraternas sympatisörer, där andelen som är negativa till en avveckling minskat med 22 procentenheter, från 51 till 29 procent.¹⁰ Från att ha varit den enskilda grupp där motståndet mot en avveckling var allra starkast, har S-sympatisörerna intagit en position nära det partipolitiska genomsnittet. I detta sammanhang kan slutligen noteras att det i 2000 års mätning fanns ett majoritetsstöd *emot* förslaget om en avveckling av presstödet bland samtliga riksdagspartiers anhängargrupper. Det förhållandet har alltså ändrat sig. Som nämnts är presstödsmotståndarna numera fler än presstödsförespråkarna bland såväl M- som SD-sympatisörerna.

Vad styr åsiktsriktningen?

Också när det gäller åsiktsriktningen måste hänsyn tas till eventuell samvariation mellan förklaringsvariablerna. En logistisk regressionsanalys av opinionen presenteras i tabell 3. I analysen studeras hur sannolikheten att vara positivt inställd till förslaget om att avveckla det statliga presstödet påverkas av en rad olika bakgrundsvariabler. Liksom i tabell 2 ingår endast de variabler som har visat sig ha en egen signifikant effekt i modellen.

Även här kan flera av de testade sambanden avfärdas. Av de totalt nio möjliga förklaringsvariabler som studerades i tabell 1 är det nämligen bara fyra som har en enskild förklaringskraft när det gäller sannolikheten att inta en *positiv* ställning i frågan om presstödet eventuella avveckling. Till de bakgrundsfaktorer som kan avföras från analysen hör såväl politiskt intresse som subjektiv klassbakgrund och partisympati. I inget av fallen går det att finna något självständigt samband med ett uttryckligt presstödsmotstånd. Detsamma gäller frågan om vilken typ av dagstidning man läser (eller för den delen om man inte läser någon dagstidning alls).

Tabell 3 Sannolikheten att vara positivt inställd till förslaget att avveckla det statliga presstödet, 2012. Binär logistisk regression

Koefficient	β	Standard- fel	Wald's chi ²	Frihets- grader	Odds- kvot	Δp
Konstant	-3,940	0,645	37,368	1	0,019***	
Kön (0=kvinnor, 1=män)	0,446	0,151	8,773	1	1,563**	+0,05
Ålder (16–85 år)	0,012	0,004	7,324	1	1,012**	+0,10
Vänster-höger (dummykodad; ref. = klart till vänster)			58,747	4		
Ngt till vänster	0,824	0,371	4,945	1	2,280*	+0,12
Varken eller	0,656	0,363	3,269	1	1,927	(+0,09)
Ngt till höger	1,317	0,358	13,505	1	3,732***	+0,20
Klart till höger	2,111	0,374	31,774	1	8,256***	+0,40
Förtroende för dagspressen (dummykodad; ref. = mycket stort förtroende)			33,897	4		
Ganska stort förtroende	-0,012	0,523	0,001	1	0,988	(±0,00)
Varken stort/litet förtroende	0,208	0,507	0,169	1	1,231	(+0,03)
Ganska litet förtroende	0,860	0,513	2,809	1	2,364	(+0,12)
Mycket litet förtroende	1,263	0,539	5,492	1	3,536*	+0,22

Kommentar: Signifikansnivåer: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001. Likelihood ratio test: chi² 110,622, df 10, p 0,000. Hosmer & Lemeshow chi² 4,828, df 8, p 0,776. Cox & Snell's R² = 0,074. Nagelkerke's R² = 0,126. N = 1 433. Svarsskalan har dikotomiserats så att alternativen *Mycket bra förslag* och *Ganska bra förslag* har sammanförts till en kategori ("1") och alternativen *Varken bra eller dåligt förslag*, *Ganska dåligt förslag* och *Mycket dåligt förslag* sammanförts till en annan ("0"). För frågans formulering, se kommentar tabell 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Så vad kvarstår då? Först och främst visar det sig att de systematiska skillnader som i tabell 1 kunde skönjas mellan könen kvarstår också under kontroll för övriga variabler. Allt annat lika tenderar män att vara mer positiva än kvinnor till en avveckling av presstödet. Effekten är dock begränsad: den uppskattade skillnaden (Δp) när övriga förklaringsvariabler antar sitt medelvärde, uppgår till endast fem procentenheter (+0,05). Stödet för en avveckling tenderar också att öka ju högre upp i åldrarna vi söker oss.¹¹ Men vad som framför allt framgår av tabellen är den tydliga ideologiska dimensionen kring synen på det statliga stödet till pressen. Sympatin för en avveckling av presstödet ökar kraftigt för varje steg högerut på vänster-högerskalan.¹² Sannolikheten att en person som identifierar sig som klart till höger ska vara för en avveckling är, när hänsyn tagits till övriga variabler i modellen, hela 40 procentenheter högre än motsvarande sannolikhet för en person som klassificerar sig som klart till vänster. Slutligen visar det sig att också förtroendet

för dagspressen generellt spelar roll. Dock är det endast personer som uttrycker ett *mycket lågt* förtroende för pressen som märker ut sig. Oavsett kön, ålder och ideologisk orientering finns det ett signifikant samband mellan avsaknad av förtroende för dagspressen som samhällelig aktör och ett aktivt ställningstagande *för* en avveckling av det statliga stödet till pressen. Effekten av resan från ett mycket stort förtroende för pressen till ett mycket litet uppgår här till 22 procentenheter.

Hur såg det då ut för tolv år sedan? Jo, i en motsvarande regressionsanalys på 2000 års undersökning visar det sig att betydelsen av ålder och kön var etablerade redan då. Skillnaden mellan män och kvinnor var dock större än vad den är idag. Också betydelsen av ideologisk orientering framträder enligt samma mönster. Emellertid var det bara personer som placerade sig antingen något eller klart till höger på skalan som skiljde sig från de övriga. Mellan personer på vänsterkanten och personer som definierade sig som vare sig vänster eller höger fanns det inga signifikanta skillnader. Effekterna var också generellt mindre än de som framträder i tabell 3. Betydelsen av den allmänideologiska positionen för bedömningen av presstödet har alltså ökat över tid. Avslutningsvis kan konstateras att förtroendet för dagspressen har tillkommit som förklaringsvariabel under de år som passerat mellan mätningarna. År 2000 fanns det ingen (negativ) koppling mellan värderingen av dagspressen som samhällsinstitution och värderingen av stödet till pressen. Men det gör det alltså idag.

Slutsatsen av analysen blir därmed tredelad. För det *första* visar resultaten att frågan om det statliga stödet till pressen under loppet av 2000-talet alltmer fått karaktären av en elitfråga. År 2000 var den uttalade åsiktsförekomsten – som i analysen likställdes med ett uttryckligt ställningstagande för eller emot stödet – inte bara mer utbredd, presstödsopinionen hade också tydligare partipolitiska kopplingar. Tolv år senare har sambandet med partisympati försvunnit. Istället är det inom de (manliga) högutbildade, politiskt intresserade och politiskt engagerade leden som presstödsfrågan huvudsakligen renderar bestämda ställningstaganden. Åsiktsförekomsten ökar också systematiskt med stigande ålder. I övriga befolkningsgrupper är intresset för frågan avsevärt mer begränsat.

För det *andra* har analysen visat den stora betydelsen av ideologisk grundsyn för synen på presstödet existens. Placering på vänster-högerskalan slår ut de flesta andra prövade förklaringsvariabler. Samtidigt är det tydligt att det inte ens på de yttersta vänster- och högerkanterna råder några översvallande opinioner för eller emot stödet. Också bland personer som definierar sig antingen som klart till höger eller klart till vänster är det över fyrtio procent som inte har någon uppfattning i frågan. Utfallet styrker tesen om att presstödsfrågan blivit en allt svårare fråga att ta ställning till. Såväl politiskt intresse som utbildningsnivå har som vi sett kommit att få en ökad betydelse för åsiktsförekomsten bland medborgarna.¹³ Men vad det framförallt visar är att det är en fråga som inte finns på medborgarnas politiska agenda; ett resultat som stärks av det faktum att partisympati numera saknar egen förklaringskraft. Som vi sett är inte minst sympatisörerna till de fyra allianspartierna splittrade i frågan.

Ser man till valmanskåren som helhet finns det dock ett tydligt – men till synes minskande – stöd för presstödets bevarande.

För det *tredje* har analysen visat att det inte finns något samband mellan det egna tidningsvalet och inställning till presstödet. Att läsa en presstödsfinansierad tidning som förstatidning har i sig ingen betydelse för huruvida man är för ett bevarande av stödet eller inte. I den mån tidningarna själva har dragit en lans för presstödet vikt för den egna existensen har det inte gjort några avtryck på de egna läsarnas politiska agenda. Mot den bakgrunden är det därför mer anmärkningsvärt att förtroende för dagspressen generellt har en så tydlig effekt på synen på presstödet. Av de tillgängliga mätningarna att döma är det ett samband som uppkommit under 2000-talet, och som huvudsakligen förklaras av en attitydförändring hos den växande skara människor som saknar förtroende för pressen. Andelen av befolkningen som uppger att de har ganska eller mycket litet förtroende för dagspressen har på tolv år ökat från 16 till 29 procent (jfr kapitlet *Det viktiga institutionsförtroendet* i föreliggande volym). Stödet för presstödet bevarande är här avsevärt lägre än i övriga grupper. Det är en åsiktsklyfta som helt saknades för tolv år sedan.

En mojnande presstödsopinion

Presstödet som fenomen är på flera sätt unikt. Att den svenska staten går in och ger ett selektivt finansiellt stöd till privata aktörer på en kommersiell marknad är mycket ovanligt. Presstödet var ett ingrepp på den fria marknaden som motiverades med demokratiska argument och gav på så sätt de på dagspressmarknaden verkande företagen en särställning gentemot flertalet andra privata företag i landet. Samtidigt präglades stödets införande av tydliga partipolitiska förtecken. Vid tiden för stödets införande fanns det ännu starka band mellan pressen och partifären, både vad avser ägande, innehåll och huvudsaklig publik (Weibull 2009). Det gällde inte minst inom den socialdemokratiska pressen, som inte bara var ägd av arbetarrörelsen, utan genom mer eller mindre kroniska ekonomiska bekymmer utgjorde en allt större ekonomisk belastning för partiet och LO. Också Centerpartiet ägde, till skillnad från övriga borgerliga partier, egna tidningar, varav flera, om än små i fråga om upplaga och utgivningsfrekvens, delade S-pressens ogynnsamma ekonomiska utsikter (Borden 1995).

Fyrtio år senare har den svenska tidningskartan ritats om i grunden. Den formella kopplingen mellan pressen och partierna är bruten. Socialdemokraterna och Centerpartiet har sålt sina tidningar. Nära nog samtliga av de kvarvarande S- och C-märkta dagstidningarna ägs i dag i stället av liberala eller konservativa tidningskoncerner.

Förändringarna på publikmarknaden har inte varit mindre dramatisk. Den tryckta prenumererade dagstidningens särställning som den viktigaste nyhetsförmedlaren är bruten. Andelen svenskar som bor i ett hushåll med en morgontidningsprenumeration har på tolv år sjunkit från 72 till 60 procent. Bland personer mellan 16 och 29 år är andelen nere på 36 procent, jämfört med 58 procent tolv år tidigare.

Det är mot bakgrund av denna utveckling som opinionen kring presstödet, och de opinionsförändringar som vi har kunnat skönja över tid, ska ses. Resultaten i det här kapitlet pekar på att en viktig förklaring till det faktum att så få människor har en åsikt om presstödet består i dagspressens förändrade ställning – i förhållande till såväl partiväsendet som till mediepubliken.

Mellan åren 1999 och 2011 – en period som ganska exakt sammanfaller med den tid som förlöpt mellan studiens två mätpunkter – såldes elva av de tretton kvarvarande socialdemokratiska presstödstidningarna av den lokala arbetarrörelsen till den större borgerliga rivalen. I de flesta fall har den tidigare absoluta konkurrensen av besparings- och effektivitetsskäl begränsats till att idag omfatta endast den redaktionella verksamheten. I övriga avseenden, som redigering, tryckning, administration och försäljning, sker ofta en intim samverkan mellan de tidigare konkurrenterna (Ots 2011). Att det är just bland de socialdemokratiska sympatisörerna som det aktiva stödet för ett bevarande av presstödet minskat mest tycks mot den utvecklingen fullt rimlig. Frågan om presstödet vara eller inte har istället gått från att vara ett partipolitiskt distinkt spörsmål till ett uttryck för ideologisk orientering generellt. Placerar man sig till vänster på vänster-högerskalan tenderar man, mer eller mindre instinktivt, att vara för presstödet, på samma sätt som man tenderar att vara för andra typer av statliga stödformer (och vice versa).

Men politiken är förvisso inte allt. Det här kapitlet har gett ytterligare ett perspektiv på det faktum att den tryckta dagstidningen är ett medium som allt färre svenskar har en direkt relation till. Andelen svenskar som uppger att de sällan eller aldrig läser en papperstidning har på tolv år ökat från 12 till 30 procent (jfr Shehata och Wadbring 2012). De senaste årens nedgång för pressen, upplagemässigt såväl som ekonomiskt, har dock inte resulterat i en mobilisering av ett försvar för presstödet bevarande. Tvärtom har opinionen minskat i sin omfattning. Måhända speglar den krympande opinionen för stödet det faktum att upplagenedgången är resultatet av människors egna frivilliga mediala, där man i ökad utsträckning överger papperstidningen till förmån för andra medieformer. En medieform som man inte själv är beredd att betala för ser man heller ingen anledning att låta staten finansiera.

Noter

- ¹ Enligt en sammanställning genomförd av tidningen *Medievärlden* försvann minst 376 redaktionella tjänster från svenska dagstidningar enbart under 2012. Det motsvarade knappt 10 procent av tidningarnas redaktionella styrka (*Medievärlden*, 130207).
- ² Beslutet att successivt sänka maximibeloppet för storstadsstödet från 63,9 miljoner kr till 45 miljoner med start 2011 fattades efter förhandlingar mellan regeringen Reinfeldt och EU-kommissionen (se Årsredovisning för Presstödsnämnden 2010; se även SvD Brännpunkt, 080829 och Svenska Dagbladet, 090617).

- 3 Undantagen är *Svenska Dagbladet*, *Skånska Dagbladet*, *Värmlands Folkblad* och *Dala-Demokraten*. I det sistnämnda fallet har dock en ansträngd ekonomisk situation tvingat fram ett långtgående samarbete med lokalkonkurrenten *Dalarnas Tidningar* med start år 2012.
- 4 Samtliga ekonomiska siffror i det här stycket baseras på beräkningar utifrån uppgifter från Presstödsnämnden (Dagspressens ekonomi 2011). Det angivna beloppet rörande presstödet sammanlagda storlek inkluderar endast det s.k. driftsstödet (tidigare kallat produktionsstöd).
- 5 Till denna kolumn har även hänförts de som har hoppat över delfrågan, men som valt att svara på en eller flera andra delfrågor i samma frågebatteri. (För frågans övriga delfrågor, se fråga 15 i formuläret för delundersökning 4 i bilaga.)
- 6 Här ska dock infogas att svarsalternativet ”Varken bra eller dåligt förslag” inte nödvändigtvis behöver betyda att man inte har någon åsikt över huvudtaget. I brist på ett explicit ”ingen åsikt”- eller ”vet ej”-alternativ får den dock ses som en indikator för en åsikt som inte är bestämd.
- 7 I tre fall noteras faktiskt en liten ökning mellan åren 2000 och 2012 vad gäller åsiktsförekomsten kring förslaget att avveckla presstödet. Det är bland de personer som sympatiserar med C (+1 procentenhet) respektive Mp (+3) eller har vuxit upp i ett företagarhus (+2). I samtliga fall är underlaget begränsat ($n < 100$), varför förändringen inte är statistiskt signifikant.
- 8 Detta uttrycks tydligast i tabellens sista kolumn (” Δp ” – eller ”delta p”) som visar förändringen av sannolikheten att ha en åsikt (p) som varje enskild förklaringsfaktor bidrar med när alla andra förklaringsvariabler antar sitt genomsnittliga värde. Låt oss ta resultatet för variabeln ”Kön” som exempel. Av tabellen framgår att utfallet av *delta p* när vi ”rör oss” från kvinna till man är +0,08. Resultatet uttrycks som procentenheter. Med andra ord kan utfallet tolkas som att när hänsyn tagits till alla övriga förklaringsvariabler kommer (den predicerade) andelen män som har en åsikt i frågan om presstödet att vara 8 procentenheter högre än motsvarande andel bland kvinnor. De dubbla asteriskerna (**) indikerar att skillnaden är signifikant på 0,01-nivån.
- 9 Som referensgrupp har här använts MP-sympatisörer. Även bland sympatisörerna för Kd fanns det en signifikant skillnad i förhållande till referensgruppen.
- 10 Undantaget är C:s sympatisörer där andelen negativa har sjunkit från 45 till 21 procent (-24 procentenheter). Små svarsgrupper gör dock att resultaten ska tolkas med försiktighet.
- 11 Den i tabell 3 uppkomna effekten av ålder måste dock nyanseras. Gör man en motsvarande regressionsanalys av vad som påverkar ett ställningstagande emot stödet framträder det nämligen en signifikant positiv ålderseffekt även

här. Resultaten indikerar således att det i första hand är åsiktsförekomsten som ökar med stigande ålder, men att ålder inte har någon entydig effekt på själva åsiktsriktningen.

- ¹² Här kan dock noteras att det inte finns någon signifikant skillnad mellan referenskategorierna *Klart till vänster* och mittenalternativet på vänster-högerskalan, *Varken till höger eller vänster*.
- ¹³ Komplexiteten i förslaget ska likafullt inte överdrivas. Det finns få skäl att tro att presstödsfrågan på ett kognitivt plan skulle vara så mycket svårare att ta ställning till än samtliga övriga 57 förslagsfrågor i SOM-undersökningen, vilka omfattar synen på allt från det ekonomiska stödet till glesbygden till regleringen av bemanningsföretag. Förklaringskraften i tabell 2, där effekten av såväl utbildningsnivå som politiskt intresse inkluderas, är också att betrakta som relativt låg. Det finns heller ingenting som pekar på att komplexiteten hos förslaget om presstödet avveckling skulle vara avsevärt högre år 2012 än tolv år tidigare, då åsiktsförekomsten var betydligt högre.

Referenser

- Borden, William (1995). *Power Plays. A Comparison Between Swedish and American Press Policies*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Dagspressens ekonomi 2000* (2001). Stockholm: Presstödsnämnden.
- Dagspressens ekonomi 2011* (2012). Stockholm: Presstödsnämnden.
- DN Debatt* 121118 (Dagens Nyheter). <<http://www.dn.se/debatt/den-blodand-dagspressen-behover-omstallningsstod-nu>> (besökt 130330).
- DN Debatt* 121228 (Dagens Nyheter). <<http://www.dn.se/debatt/det-ar-inte-statens-roll-att-radda-mediekoncernerna>> (besökt 130330).
- DN Debatt* 130105 (Dagens Nyheter). <<http://www.dn.se/debatt/presstodet-har-gjort-sitt-och-bor-avskaffas>> (besökt 130330).
- Gilljam, Mikael (1988). *Svenska folket och löntagarfonderna*. Lund: Studentlitteratur.
- Gustafsson, Karl Erik & Stig Hadenius (1976). *Swedish Press Policy*. Stockholm: The Swedish Institute.
- Hadenius, Stig (1983). "The rise and fall of the Swedish party press", *Communication Research*, 10: 287–310.
- Hallin, Daniel & Paolo Mancini (2004). *Comparing Media Systems*. Cambridge/ New York: Cambridge University Press.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (2013). "Det viktiga institutionsförtroendet", i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red), *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Medievärlden* 130207 <<http://www.medievarlden.se/nyheter/2013/02/sa-mycket-krympte-redaktionerna-i-fjol>> (besökt 130411).
- Ots, Mart (2012) "Tvåtidningsorterna", i *Dagspressens ekonomi 2010* (2012). Stockholm: Presstödsnämnden.
- Presstödsnämnden, Årsredovisning 2010* (2011). Stockholm: Presstödsnämnden.
- Shehata, Adam & Ingela Wadbring (2012). "Allt fler står utanför nyhetsvärlden", i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red), *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- SvD Brännpunkt* 080829 (Svenska Dagbladet). http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/regeringen-tar-strid-for-presstodet_1634163.svd (besökt 130410).
- Svensk reklammarknad 2011* (2012). Stockholm: Institutet för Reklam- och Mediestatistik (IRM).
- Svenska Dagbladet* 090617 <http://www.svd.se/naringsliv/eu-vill-syna-sveriges-presstod_3076843.svd> (besökt 130410).
- Weibull, Lennart (2009), "Ifrågasatt ledarskap", i Monika Djerf-Pierre & Lennart Weibull (red), *Ledarskap i framgångsrika tidningsföretag*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

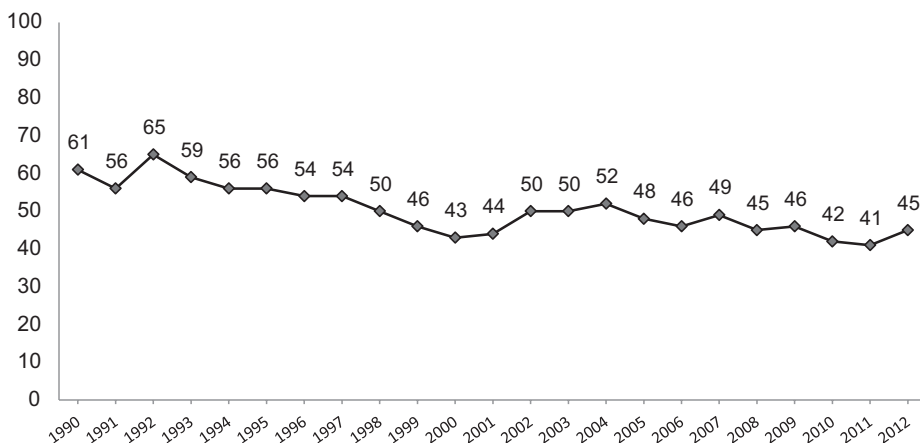
ÖKAT MOTSTÅND MOT FLYKTINGAR MEN STARKT STÖD FÖR SKÅL TILL UPPEHÅLLSTILLSTÅND

LINN SANDBERG OCH MARIE DEMKER

Flyktingopinionen i Sverige har i ett längre perspektiv, sett två decennier tillbaka, blivit allt mer generös. Opinionsen har rört sig från de 65 procent som 1992 angav att det är ett mycket bra eller ett ganska bra förslag att ta emot färre flyktingar till 45 procent år 2012.

Opinionsutvecklingen visar på en långsiktigt allt mer positiv inställning till att ta emot flyktingar i Sverige. Däremot har motståndet mot flyktingmottagning i närtid, mellan 2011 och 2012, ökat och ligger nu på samma nivå som för tre-fyra år sedan. De två åren 2010 och 2011 skiljer ut sig genom att vara de år då motståndet mot att ta emot flyktingar har varit som allra lägst.

Figur 1 Andel som anser det vara ett ganska bra eller mycket bra förslag att ta emot färre flyktingar i Sverige 1990-2012

Kommentar: Förslaget har följande formulering: "Ta emot färre flyktingar i Sverige". Svarsalternativen är *mycket bra*, *ganska bra*, *varken bra eller dåligt förslag*, *ganska dåligt* samt *mycket dåligt förslag*. De redovisade siffrorna utgör andelen som svarat mycket eller ganska bra förslag. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1990-2012.

Samtidigt har under de senaste två decennierna två främlingsfientliga partier tagit plats i Riksdagen (Ny Demokrati 1991-1994 och Sverigedemokraterna 2010–). Sverigedemokraterna har erhållit en tydlig position i det svenska partisystemet och har sedan valet ökat sitt stöd med särskilt stora framgångar framförallt under hösten 2012.¹ Invandringskritiska och främlingsfientliga partiers framgångar är en effekt av förmågan att kunna mobilisera väljare med negativa attityder till invandring och flyktingmottagning samt att kunna politisera dessa attityder (Demker 2011). En viktig faktor i en sådan mobilisering kan vara mediernas behandling av partiets framgång eller sätt att beskriva samt rapportera kring invandrings- och flyktingsrelaterade frågor. Under hösten 2012 diskuterades såväl Sverigedemokraternas politik i migrationsfrågor som invandringspolitik i allmänhet flitigt i medierna.² Migrations- och invandringsfrågor ökade även i betydelse när det gäller svenska folkets placering av viktigaste samhällsfrågor mellan 2011 och 2012, från 8:e till 4:e plats (se inledningskapitlet i denna volym).³

Flyktingpolitiken utgör en profilfråga både för dem som önskar en generösare politik och dem som önskar ökade restriktioner. Det partiskiljande mönstret avseende attityden till flyktingmottagning har inte förändrats i någon större utsträckning under senare år (se tabell 1).

Tabell 1 Svenska folkets inställning till flyktingmottagning efter partisympati. Andel som angivit att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar 2006, 2010, 2011 och 2012 (procent)

Partisympati	2006	2010	2011	2012	Diff 2011-2012
Vänsterpartiet	23	24	22	24	+2
Miljöpartiet	19	19	21	20	-1
Socialdemokraterna	42	41	38	42	+4
Centerpartiet	39	40	36	40	+4
Folkpartiet	44	41	35	35	±0
Kristdemokraterna	47	34	36	34	-2
Moderaterna	60	48	47	53	+6
Sverigedemokraterna	98	93	94	94	±0

Kommentar: Förslaget har följande formulering: "Ta emot färre flyktingar i Sverige". Svarsalternativen är *mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt* samt *mycket dåligt förslag*. De redovisade siffrorna utgör andelen som svarat mycket eller ganska bra förslag. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2006, 2010, 2011 och 2012.

I frågan om flyktingmottagning är de som sympatiserar med Vänsterpartiet och Miljöpartiet fortsatt mest generösa medan Sverigedemokraternas sympatisörer starkt utmärker sig som mest negativa. Att Moderaterna och mittenpartierna närmar sig

varandra har varit den rådande trenden under senare tid (Demker 2012). Av de som sympatiserar med Moderaterna, Centerpartiet, Vänsterpartiet och Socialdemokraterna är det fler som uppger att de anser förslaget om att ta emot färre flyktingar är bra år 2012 jämfört med år 2011. Det är enbart sympatisörer till Kristdemokraterna och Miljöpartiet som uppvisar en positivare attityd till flyktingmottagning.

I vilka grupper ökade motståndet mot flyktingmottagande?

År 2012 är det 45 procent som angett att de anser att förslaget om att ta emot färre flyktingar är ett mycket eller ganska bra förslag och 29 procent har angett att det är ett dåligt eller ganska dåligt förslag.⁴ Men attityder till flyktinginvandring är inte jämt fördelade inom befolkningen. Män och personer med låg utbildning är mest negativt inställda till flyktingmottagning. Ålder har en över tid minskande effekt på attityden men äldre är fortsatt något mer negativt inställda än yngre. Inom storstadsområden återfinns de som är mest positiva vilket framgår i tabell 2. De individuella förklaringsfaktorerna till attityder kring flyktingmottagning har i grunden inte förändrats avsevärt under de senaste två decennierna.

Eftersom stödet för flyktingmottagning har minskat är det rimligt att ställa frågan om mobiliseringen skett inom en viss grupp med redan främlingsfientliga åsikter eller om det är andra individuella förklaringar till att upplutningen ökat bakom förslaget att ta emot färre flyktingar i Sverige. Vi kommer vid sidan av kön, ålder, region, kyrkobesök och utbildning och att undersöka om det är bland dem som känner oro för ekonomi och försörjning eller är missnöjda med demokratin som den negativa hållningen har ökat.

Som framgår i tabell 2 har attityden till flyktingmottagning blivit något mer negativ oavsett kön jämfört mot år 2011. Utbildningsnivå och attityd till flyktingar har starkt samband, däremot är ökningen av en negativ inställning till flyktingmottagning jämt fördelad efter utbildningsnivå, bostadsort och religiös aktivitet som framgår i tabellen nedan. Ålderskillnaden är avtagande men jämfört mot föregående år har framförallt personer som är 50 år eller äldre blivit mer negativt inställda till flyktingmottagning. En viss mobilisering av flyktingnegativa attityder kan således skönjas bland dem över 50 år.

I Stockholm och i norra Sverige är personer i mindre utsträckning negativt inställda till flyktingmottagande. I tabell 2 framgår att en mer negativ attityd i jämförelse mot 2011 däremot kan urskiljas i östra och norra Mellansverige (en ökning med sju procentenheter) samt i mellersta och övre Norrland (sex respektive sju respektive åtta procentenheters ökning). Det är inget riksområde som uppvisar en positivare attityd till flyktingmottagning. De regionala skillnaderna tenderar att jämnas ut jämfört med tidigare och en viss mobilisering av flyktingmotstånd kan märkas i landets norra delar.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till flyktningmottagning efter kön, ålder, utbildning, bostadsort, religiositet och riksområde. Andel som anger att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar 2011 och 2012 (procent)

		2011	2012	Diff 2011-2012
<i>Samtliga</i>		41	45	+4
<i>Kön</i>	Män	46	50	+4
	Kvinnor	36	41	+5
<i>Ålder</i>	16-29	40	43	+3
	30-49	40	41	+1
	50-64	40	46	+6
	65-85	44	50	+6
<i>Utbildning</i>	Grundskola	54	58	+4
	Gymnasium	47	52	+5
	Eftergymnasial (ej högsk)	39	44	+5
	Högskola/universitet	26	30	+4
<i>Bostadsort</i>	Landsbygd	46	52	+6
	Mindre tätort	46	50	+4
	Stad/större tätort	40	44	+4
	Storstadsområde	33	38	+5
<i>Gudstjänstbesök</i>	Aldrig	43	48	+5
	Minst en gång per år	36	40	+4
<i>Riksområde</i>	Stockholm	36	38	+2
	Östra Mellansverige	43	50	+7
	Småland med öarna	48	50	+2
	Sydsverige	47	50	+3
	Västsverige	41	45	+4
	Norra Mellansverige	43	51	+8
	Mellersta Norrland	35	41	+6
Övre Norrland	31	38	+7	

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till lyder: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen är *mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt* samt *mycket dåligt förslag*. Den redovisade siffran utgör andelen som svarat mycket eller ganska bra förslag. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011 och 2012.

Vilken inställning medborgarna har till det politiska systemet och till demokratin samt hur man ser på sin egen livssituation är också av betydelse för attityden till flyktningmottagning. I tabell 3 framgår att de som är nöjda med det liv de lever är något mer positivt inställda till flyktningmottagning men skillnaderna har jämnats ut år 2012 och det är bland dem som är mycket eller ganska nöjda som en ökning av negativa attityder till flyktningmottagning går att skönja.

Sett till hur nöjd man är med demokratin i Sverige urskiljer sig de som är nöjda som mer positiva medan de som inte är nöjda i större utsträckning är mer negativt

inställda till flyktingmottagning. Jämfört med 2011 är det ingen grupp där ökat negativa attityder återfinns som markant urskiljer sig. Vi kan således inte se någon markant mobilisering av flyktingmotståndet inom grupper som är missnöjda med demokratin.

Tabell 3 Svenska folkets inställning till flyktingmottagning efter nöjdhet med det liv man lever, nöjdhet med demokratin i Sverige, vad som upplevs vara oroande inför framtiden samt efter placering längs en höger-vänster skala. Andel som anger att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar 2011 och 2012 (procent)

		2011	2012	Diff 2011-2012
<i>Nöjd med det liv man lever</i>	Mycket nöjd	38	42	+4
	Ganska nöjd	42	47	+5
	Inte särskilt nöjd eller inte alls nöjd	51	49	-2
<i>Nöjd med demokratin i Sverige</i>	Mycket nöjd	31	36	+5
	Ganska nöjd	40	43	+3
	Inte särskilt nöjd eller inte alls nöjd	54	56	+2
<i>Oroande inför framtiden: Ekonomisk kris</i>	Mycket oroande	44	50	+6
	Ganska oroande	40	46	+6
	Inte särskilt oroande eller inte alls oroande	40	41	+1
<i>Att sakna pengar vid en oväntad utgift</i>	Mycket oroande	52	53	+1
	Ganska oroande	43	43	±0
	Inte särskilt oroande eller inte alls oroande	35	47	+12
<i>Att bli arbetslös</i>	Mycket oroande	47	54	+7
	Ganska oroande	37	46	+9
	Inte särskilt oroande eller inte alls oroande	40	45	+5
<i>Placering längs en höger-vänster skala</i>	Klart till vänster	23	28	+5
	Något till vänster	30	35	+5
	Varken till vänster eller till höger	47	51	+4
	Något till höger	44	47	+3
	Klart till höger	54	64	+10

Kommentar: Förslaget som svarsalternativen fick ta ställning till lyder: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen är *mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt* samt *mycket dåligt förslag*. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra förslag. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen. Övriga frågor är formulerade som följer: "Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?", "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige?", "Om du ser till läget i dag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?", "Om du ser till din egen situation, hur oroande upplever du själv följande inför framtiden?", "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?"

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011 och 2012.

I tabell 3 framgår att de som är oroad för en ekonomisk kris även är och har blivit mer negativt inställda i frågan om flyktingmottagning. Lite förvånande är det dock att de som *inte* är oroad för att sakna pengar för en oväntad utgift är de som blivit klart mer negativa till att ta emot flyktingar. De med god ekonomi är alltså de vars motstånd ökat mest markant. De som är oroad för att bli arbetslösa har blivit något mer negativt inställda till flyktingmottagning än övriga, men skillnaderna är små. Någon markant mobilisering i termer av generell oro för ekonomin går därmed inte att se.

Med utgångspunkt från redovisningarna i tabell 3 är det således svårt att urskilja en särskild grupp där flyktingmotståndet har mobiliserats. Även vad gäller kön, ålder, utbildningsnivå och geografisk hemvist går det inte säkert att tydligt urskilja en grupp som blivit mer negativt inställda till flyktingmottagning. Det återfinns emellertid ett ideologiskt mönster sett till identifikation längs en vänster-högerskala och attityd till flyktingmottagning. I tabell 3 framgår att en markant ökning av negativa attityder återfinns hos dem som står ”klar till höger”.

Sammanfattningsvis har således ökningen av motståndet till flyktingmottagning skett bland dem över 50 år och bland dem som anser sig stå klart till höger.

Skäl till uppehållstillstånd

I följande avsnitt redovisas opinionen för olika skäl till uppehållstillstånd vilket ger en utökad bild av svenska folkets attityder till flyktingar och flyktingmottagande. Har stödet för olika skäl för uppehållstillstånd förändrats sedan tidigt 1990-tal?

Rätten till asyl är reglerad dels i internationella konventioner, dels i enskilda länders lagstiftning. Begrepp som flykting, anhörig/anknytningsinvandring, särskilda skyddsskäl m m utgör en lagstiftningsram inom vilken prövningen av den asylsökandes skyddsbehov prövas. Om kriterierna är uppfyllda får den sökande uppehållstillstånd om inte får den sökande ett avvisningsbeslut. Grundläggande skäl för asyl är t ex religionsförföljelse eller väpnad konflikt (krig) men också välgrundad fruktan t ex för dödsstraff eller tortyr. Uppehållstillstånd får man också som anhörig i vissa fall eller om man har särskilda skyddsbehov i enlighet med lagstiftningen.⁵

Svenska folkets inställningar till skäl för uppehållstillstånd har undersökts vid tre tillfällen, 1993, 1997 respektive 2012. I tabell 4 framgår vilket vikt respondenterna tillskriver olika skäl. Religionsförföljelse och krig är de skäl som upplevs vara av största vikt för uppehållstillstånd under alla år då frågan ställts. Fattigdom och anhöriginvandring är de skäl som tillmäts minst vikt vilket gäller för alla år även om dessa skäl upplevs som starkare år 2012 (6-10 procentenheters ökning jämfört med år 1997). Sjukdom är det asylskäl vars stöd i det närmaste inte alls förändrats. Både de som anser det vara av vikt och de som inte gör det rör sig varaktigt kring 50 procent. Attityder till krig i hemlandet som asylskäl har fortsatt starkt stöd medan fattigdom, religionsförföljelse samt anhöriga som redan bor i Sverige över tid fått ett starkare stöd som skäl för uppehållstillstånd.

Tabell 4 Svenska folkets inställning till vilka skäl för uppehållstillstånd som upplevs vara av mycket eller ganska stor vikt 1993, 1997 och 2012 (procent)

Omständigheter för att flyktingar ska få uppehållstillstånd	1993	1997	2012
Fattigdom	27	26	32
Anhöriga som redan bor här	36	38	48
Förföljda för sin religion	63	64	72
Sjukdom	49	46	48
Krig i hemlandet	81	83	85
Förföljd pga politisk åsikt	70	72	–

Kommentar: Frågan lyder: "Vilken vikt tycker du att följande omständigheter ska ha för att flyktingar ska få uppehållstillstånd i Sverige" och svarsalternativen är *mycket stor vikt*, *ganska stor vikt*, *ganska liten vikt*, samt *mycket liten vikt*. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska stor vikt. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Frågan om förföljelse på grund av politisk åsikt som skäl för uppehållstillstånd ställdes dessvärre inte år 2012 på grund av ett tekniskt missöde. Frågan kommer därför att upprepas i 2013 års undersökningar med alla ovanstående skäl för uppehållstillstånd.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1993, 1997 och 2012.

Skäl till uppehållstillstånd kan i enlighet med opinionssiffrorna delas in i starka respektive svaga skäl för uppehållstillstånd. Skäl som upplevs vara av mindre vikt är framförallt fattigdom, men även sjukdom och anhöriga som är bosatta i Sverige har som skäl betraktade svagare stöd än religionsförföljelse och krig som erhåller det starkaste stödet.

I tabell 5 framgår dock att alla skäl för uppehållstillstånd har ett klart starkare stöd bland kvinnor än hos män. De yngre är mer positiva till att fattigdom, anhöriga och sjukdom ges stor vikt vid bedömning av uppehållstillstånd. Sympatisörer till Vänsterpartiet och Miljöpartiet är mest generösa vad gäller dessa skäl för uppehållstillstånd tätt följda av kristdemokraternas sympatisörer.

Sympatisörer till Sverigedemokraterna är avsevärt mindre villiga att överhuvudtaget ge skälen i förslagen stor vikt jämfört med övriga partier.⁶

Tabell 5 Svenska folkets inställning till olika skäl för uppehållstillstånd efter kön, ålder och partisympati 2012 (procent)

	Fattigdom	Anhöriga	Sjukdom	Religions- förföljelse-	Krig
<i>Samtliga</i>	32	48	48	72	85
<i>Kön</i>					
Kvinna	39	55	55	78	90
Man	25	40	40	66	80
<i>Ålder</i>					
16-29 år	45	57	59	71	86
30-49 år	40	54	50	76	88
50-64 år	26	43	42	71	85
65-85 år	24	40	44	70	80
<i>Partisympati</i>					
Vänsterpartiet	55	68	64	88	97
Socialdemokraterna	36	48	52	74	88
Centerpartiet	*	54	51	74	81
Folkpartiet	31	51	44	86	91
Moderaterna	21	40	41	71	84
Kristdemokraterna	46	61	58	91	94
Miljöpartiet	50	73	62	88	97
Sverigedemokraterna	*	*	21	30	51

Kommentar: Frågan lyder: "Vilken vikt tycker du att följande omständigheter ska ha för att flyktingar ska få uppehållstillstånd i Sverige" och svarsalternativen är *mycket stor vikt, ganska stor vikt, ganska liten vikt, samt mycket liten vikt*. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska stor vikt. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen. * anger att antalet svarande är för lågt för att tillåta analys (n<20).

Källa: Riks-SOM-undersökningarna 2012.

Vadan och varthän i flyktingopinionen?

Det minskade motståndet mot flyktingmottagning har i och med 2012 års undersökning stannat av och motståndet istället ökat något. Motsvarande förändring såg vi hösten 2001. Efter tre år började dock motståndet år 2005 åter att sjunka för att nå sin absolut lägsta av SOM-institutet uppmätta nivå år 2010. Vi vet ännu inte om 2012 blir ett verkligt trendbrott eller ett liknande s k hack i kurvan.

Under hösten 2012 såg vi ett ökat intresse kring frågor om migration och integration i termer av både medieutrymme och ett större fokus på Sverigedemokraternas politik i dessa frågor. Genom sin nya nationella plattform i Riksdagen hade partiet större möjligheter än tidigare att stå i centrum för såväl övriga partiers som mediernas intresse rörande såväl migrationsfrågor som näraliggande frågor. Det är inte orimligt att tro att hösten 2012 därmed också innebar en partiell mobilisering av motståndet mot flyktingmottagning.

Samtidigt som vi ser ett minskat stöd för att ta emot flyktingar i Sverige mellan åren 2011-2012 ser vi också ett fortsatt långsiktigt starkt stöd för så gott som alla konventionsbaserade skäl för uppehållstillstånd. Stödet har även ökat i Sverige mellan 1997 och 2012. Såväl anhöriginvandring som religionsförföljelse och väpnad konflikt uppfattas idag som skäl som bör ges *större* tyngd än vad som var uppfattningen under 1990-talet. I europeisk jämförelse är den svenska opinionens hållning fortfarande också mer positiv till invandring och invandrare i bred bemärkelse.⁷ Ökningen av stödet för olika asylskäl sedan 1997 verifierar trenden i de årligen återkommande undersökningarna av flyktingmottagning, nämligen att den långsiktiga utvecklingen är en ökad villighet att ta emot flyktingar och invandrare i vårt land. Någon anledning att tro att den svenska opinionen i migrationsfrågor drastiskt förändrats finns det inte.

Trender är uttryck för långsiktiga förändringar och fortfarande kvarstår bilden av en svensk opinion som sedan två decennier tillbaka blivit allt mindre negativ till flyktingmottagning. Vi vet ännu inte om hösten 2012 kommer att framstå som ett verkligt trendbrott eller endast som ett tillfälligt "hack i kurvan", likt 2001-2004.

Noter

- ¹ Se "Mätningarnas mätning": <http://www.henrikoscarsson.com/p/matningarnas-matning.html> och Sveriges Radios sammanvägning av resultaten från flera opinionsinstitut: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5393931>
- ² En enkel sökning på mediearkivet visar att termen "Invandring" fick 1539 träffar under det andra halvåret 2011 jämfört med 2 330 träffar motsvarande period 2012. Det är en ökning med mer än 50 procent. Söktermen "Sverigedemokraterna" ökade från 6 742 till 7 956 träffar under motsvarande jämförelseperiod, en ökning på 18 procent. Se Ellinas 2010 för en diskussion om medier och populistiska partier i Europa.
- ³ Frågan har följande formulering: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag?" Respondenterna får som högst ange tre frågor/samhällsproblem.
- ⁴ På frågan om det är ett mycket bra eller ganska bra förslag att ta emot fler flyktingar svarar 18 procent instämmande. De som angett varken eller är 32 procent och de som angett att det är ett dåligt samt mycket dåligt förslag är 50 procent. Korrelationen mellan frågorna om fler och färre flyktingar är 0.72 (Pearsons R) vilket är en hög korrelation i dessa sammanhang.
- ⁵ Flyktingbegreppet och skäl för uppehållstillstånd regleras i Utlänningslagen (2005) kap 4-5.
- ⁶ Notera att andelen svarande bland Sverigedemokraterna avseende fattigdom och anhöriga är för få i undersökningen för att kunna redovisas (<20).
- ⁷ Eurobarometer 380.

Referenser

- Demker, M (2011) "Framgång för Sverigedemokraterna trots en allt mer flyktinggenerös opinion" i Sören Holmberg, Lennart Weibull & Henrik Oscarsson (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Demker, M (2012) "Positiv attityd till invandring trots mobilisering av invandringsmotstånd" i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *I framtidens skugga*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Ellinas, Antonis (2010) *The Media and the Far Right in Western Europe. Playing the Nationalist Card*. Cambridge University press, Cambridge.
- Eurobarometer 380*. Genomförd december 2011, publicerad juni 2012. "Awareness of home affairs." Wave EB76.4. Genomförd av TNS Opinion & Social på begäran av the European Commission, Directorate-General Home Affairs Survey co-ordinated by the European Commission, Directorate-General for Communication (DG COMM "Research and Speechwriting" Unit) Bryssel.

FÖRÄNDRINGAR I ALKOHOLOPINIONEN¹

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Den 6 november 2012 startade det svenska Systembolaget försöksverksamhet med hemleverans. Försöket gällde tio områden, bland andra Göteborg, Borås, Uppsala, Nacka och Sollentuna (<http://www.systembolaget.se/Tjanster/e-bestallning/Hemleverans/>). Det fanns många som stod undrande inför att Systembolaget på detta sätt skulle underlätta svenskens tillgång till alkohol. Det var också en nyhet som fick spridning utanför Sveriges gränser. Exempelvis redovisade den tyska kvalitetstidningen *Die Zeit* nyheten i en större artikel som präglades av en viss förvåning.² En kund som just fått en leverans blev intervjuad och menade att det var ett bekvämt att handla alkohol – men uttalade samtidigt att han helst skulle se det svenska alkoholmonopolet avskaffat. En företrädare för nykterhetsrörelsen pekade på den nya tjänsten som en risk, eftersom den sannolikt kommer att utnyttjas främst av den övre medelklassen, där det redan finns en betydande riskkonsumtion av alkohol. Systembolagets chef såg däremot inget problem med hemleveranser och framhöll svenska folkets stora, och ökande, förtroende för Systembolaget.

Införandet av hemleverans på försök är ett av flera steg att göra Systembolaget mer kundvänligt. Förändringen kan dateras tillbaka till år 2000, då riksdagen beslöt om ett ökat antal butiker, längre öppettider och möjlighet att handla med kreditkort. Året därpå återinfördes lördagsöppet, också det efter ett beslut i Riksdagen (Ramstedt m fl, 2013). Kundvänligheten innebar i praktiken att alkoholdrycker blev tillgängligare i Sverige. Till detta bidrog även andra politiska beslut. År 2001 sänktes alkoholskatten på vin från 27 till 22 procent; 2003, efter en dom i marknadsdomstolen, upphävdes annonsförbudet för alkoholdrycker och 2004 avskaffades införselkvoterna och ersattes med EU:s indikativa nivåer. Samma år lade en statlig utredning fram ett förslag på skattesänkningar på framför allt starksprit i syfte att motverka privatinförseln (SOU 2004:86). Förslaget om sänkt alkoholskatt hade stöd i den svenska opinionen, men efter ett par år klingade stödet av och förslaget genomfördes inte (Holmberg och Weibull, 2007).

Även om alkoholskatten inte sänktes kom ändå alkoholen att bli billigare för Systembolagets kunder. Marknadsaktiviteter hos producent- och partihandelsföretag med bland annat större förpackningar bidrog till lägre priser på framför allt vin. Också starksprit har under det senaste decenniet blivit relativt sett billigare genom att prisutvecklingen har varit klart under konsumentprisindex: genomsnittspriset på sprit 2012 är 93 procent av vad det var 2004; den relativa prisminskningen är större för vin och starköl men över en längre tidsperiod (Statens folkhälsoinstitut: <http://qpp.fhi.se/PXwebFHI/Dialog/Saveshow.asp>). Även om den planerade skattesänk-

ningen 2005 inte genomfördes är det uppenbart att den svenska alkoholpolitiken gått i en liberal, mer alkoholvänlig riktning. År 2011 beslutades även att avskaffa tillståndskravet för tillverkning av alkoholdrycker och det blev lättare för restauranger och cateringfirmor att få tillstånd för alkoholserving (Ramstedt m fl, 2013).

Mot bakgrund av vad som skett inom alkoholpolitiken under det senaste decenniet är syftet i det följande att belysa den svenska alkoholpolitiska opinionens utveckling under i stort sett samma tid. I praktiken gäller det att i uppföljning av tidigare analyser (Holmberg och Weibull, 2008, 2009 och 2010) studera två indikatorer: allmänhetens inställning till Systembolagets monopol och allmänhetens åsikt om en sänkning av alkoholskatten. Som bakgrund till dessa bedömningar redovisas först alkoholvanornas förändring och allmänhetens syn på alkohol som ett samhällsproblem.

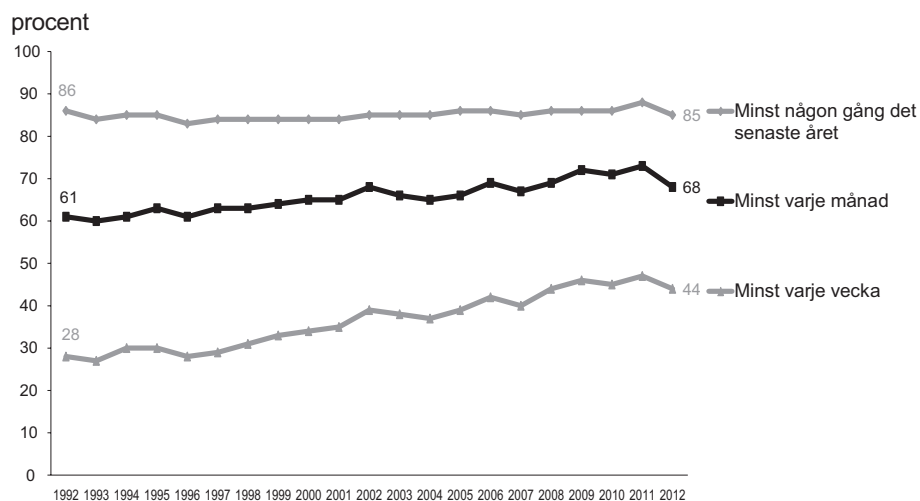
Alkoholvanorna

Det mått på alkoholkonsumtion som sedan 1992 använts i de nationella SOM-undersökningarna gäller hur ofta man dricker alkohol, inte hur mycket. Med ett sådant mått har SOM-mätningen under i stort sett hela den undersökta perioden visat på en långsamt uppåtgående tendens i svenskarnas alkoholvanor. Annorlunda uttryckt kan det påstås att svenskarna allt oftare umgås med alkoholdrycker. Det mönster som vi kan se i alkoholvanorna är att de som dricker alkohol gör det oftare. De som aldrig dricker alkohol ligger på drygt tio procent hela perioden, medan andelen som dricker starksprit, vin eller öl minst någon gång i veckan har på knappt tjugo år ökat från 28 till 44 procent. Också andelen som dricker alkohol minst någon gång i månaden har ökat: sällan-konsumenterna förefaller ha fått mer frekventa vanor (figur 1).³

Samtidigt är det uppenbart att den långsiktiga ökningen har stannat upp något år 2012. I själva verket kan vi notera en svag nedgång i dryckesfrekvensen – andelen som dricker alkohol minst någon gång i veckan har gått från 47 till 44 procent. Det är knappast en drastisk förändring och även tidigare har det funnits nedgångar mellan enskilda år. Studerar vi veckokonsumtion i olika grupper visar det sig att nedgången framför allt finns bland kvinnor (från 42 till 37 procent), medan det bland män inte finns någon statistiskt säkerställd minskning. Också bland högutbildade noteras en nedgång i veckodrickande som är över genomsnittet. När vi inkluderar en jämförelse även med 2010 visar sig snarast en relativt stor stabilitet som antyder att det snarast var andelarna för 2011 som var relativt höga. Den rimliga slutsatsen är därför att det skett en viss stabilisering.

De generella konsumtionsmönstren har emellertid inte ändrats. Det är män, medelålders, högutbildade och högre tjänstemän som dricker alkohol mest frekvent (tabell 1). Det finns även en tydlig tendens att alkoholvanorna är mer frekventa bland personer som placerar sig politiskt till höger än bland dem som placerar sig till vänster. Det finns emellertid variationer mellan olika drycker. Således är vinkonsumtionen

Figur 1 Andel som druckit alkohol minst varje vecka under de senaste 12 månaderna respektive minst någon gång under de senaste 12 månaderna 1992-2012

Kommentar: Frågan lyder: *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? där Druckit sprit/vin/starköl ingår som ett av ett stort antal delfrågor. De sju svarsalternativen lyder: Ingen gång, Någon gång under de senaste 12 månaderna, Någon gång i halvåret, Någon gång i kvartalet, Någon gång i månaden, Någon gång i veckan, Flera gånger i veckan.*

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1992-2012.

snarast något frekventare bland kvinnor än bland män, medan män dricker sprit och starköl betydligt oftare än kvinnor. Yngre dricker relativt sett oftare starköl än vin. Högutbildade är framför allt överrepresenterade som regelbundna vinkonsumenter, medan det är marginella utbildningsskillnader för vanan att dricka sprit respektive starköl. Högre tjänstemän skiljer ut sig genom att vara frekventa konsumenter av alla sorters alkohol – både sprit, vin och starköl. De sociala dryckesmönstren är i huvudsak stabila och det finns endast små nivåskillnader i alkoholvanorna för perioden 2010-2012.

I SOM-undersökningen ställs även frågan om man någon gång under det gångna året bedömer att man har druckit sig berusad. En sådan fråga kan uppfattas på olika sätt. I de tre undersökningar den ställts uppger strax under 15 procent att de druckit sig berusade åtminstone gång i månaden under det gångna året, medan drygt 55 procent anger att de aldrig gjort det. De största andelarna som druckit sig berusade – mellan 35 och 40 procent – finns bland personer under 30 år. Det är samma mönster som även framträder i andra studier (Kuntsche m fl, 2004).

Tabell 1 Enskilda alkoholdrycker minst en gång i veckan i olika grupper 2010 och 2012

	Minst en gång per vecka druckit:								Minst en gång per månad man druckit sig berusad	
	Sprit/vin/starköl		Starksprit		Vin		Starköl		2010	2012
	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012		
Totalt	45	44	11	10	30	31	18	18	15	13
Kön										
Kvinnor	39	37	5	4	30	33	8	8	10	8
Män	51	51	19	16	30	30	30	29	20	17
Ålder										
16-29	34	32	9	9	15	14	16	19	42	34
30-49	45	44	8	8	27	34	18	19	17	17
50-64	54	51	14	11	41	38	22	21	9	7
65-85	41	42	13	12	31	32	15	13	3	2
Utbildning										
Lågutbildad	32	32	15	10	18	20	18	17	9	5
Medellågutbildad	42	40	12	11	25	26	18	20	20	15
Medelhögutbildad	51	50	8	10	33	33	19	17	16	16
Högutbildad	55	53	10	9	45	44	18	18	11	13
Familjeklass										
Arbetsarhem	33	31	10	8	18	20	16	18	17	17
Tjänstemannahem	57	54	11	10	38	40	19	20	13	12
Hö tj mannahem	67	66	20	21	62	60	26	25	18	17
Företagarhem	52	56	13	14	42	32	26	18	10	14
Ideologisk själv-placering										
Klart vänster	37	40	8	11	25	26	20	21	18	17
Något vänster	46	41	7	7	24	32	15	17	15	12
Varken eller	34	44	9	8	21	20	13	15	11	10
Något höger	55	53	14	12	40	39	20	19	13	13
Klart höger	54	60	18	22	40	52	26	30	21	19

Kommentar: När det gäller 2012 kommer alla data utom det som gäller total alkoholkonsumtion (formuläreditionerna II och III) från formuläredition III.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2010, 2011 och 2012.

Om vi vill validera SOM-undersökningarnas skattning av den långsiktiga alkoholutvecklingen är det mer komplicerat. Enligt den samlade översikten från SoRAD – Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning vid Stockholms universitet – som hittills ansvarat för den offentliga alkoholstatistiken – drack en

genomsnittlig invånare i Sverige över 15 år 9,4 liter ren alkohol år 2011 (Alkoholkonsumtionen i Sverige 2011, 2012). Av den samlade volymen kom drygt 60 procent från Systembolaget medan resandeförseln uppskattades stå för cirka 15 procent; övrigt kom från konsumtion på restaurang, smuggling och folköl.⁴ Tendensen för de senaste åren visar på en svag fallande konsumtion från toppåret 2004. Då var genomsnittsvolymen 10,5 liter, varav resandeförseln beräknades stå för över 25 procent. Minskningen efter 2004 beror i dessa skattningar således nästan helt på att resandeförseln bedöms ha minskat (Ramstedt, 2011).

När det gäller de sociala dryckesmönstren uppvisar SOM-undersökningen och SoRAD:s mätning en hög grad av överensstämmelse. Personer som är lågkonsumer i den officiella statistiken är de som är mindre frekventa användare enligt SOM-undersökningarna och de högfrekventa användargrupperna enligt SOM-data är högkonsumer enligt SoRAD (Leifman, 2005).

Att SOM-undersökningarna ändå visar på en långsiktig uppgång när det gäller *hur ofta* man dricker alkohol och SoRAD i sin samlade skattning anger en svag nedgång i *hur mycket* – alltså den totala volymen alkohol för de senaste knappt tio åren har givetvis till stor del att göra med att det är två olika sätt att mäta volymkonsumtionen (Holmberg och Weibull, 2012). Volymmättet från SoRAD avser mängden ren alkohol, inte dryckesvolymen. Det är sammansatt av data från olika källor samt omfattar fler drycker än SOM-undersökningen, bland annat folköl. Till det kommer att den som dricker alkoholdrycker oftare inte nödvändigtvis dricker mer alkohol.⁵ På en punkt finns en viktig överensstämmelse mellan SOM-undersökningen och SoRAD:s skattning: båda visar på att den privata alkoholförseln har minskat under senare år.⁶ Även om det givetvis finns skillnader mellan mätningarna kan det ändå konstateras att alkoholkonsumtionen i Sverige under åtminstone de två-tre senaste åren har varit förhållandevis stabil oavsett om man mäter frekvens eller volym.⁷

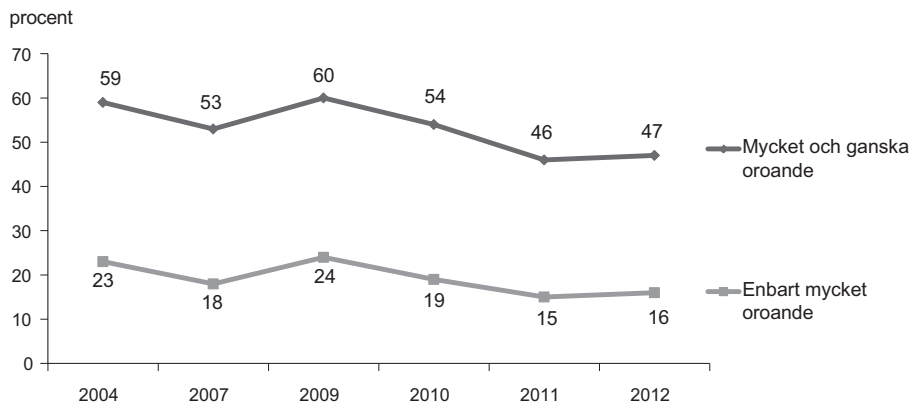
Alkohol som samhällsproblem

Alkoholvanorna ger en bild av svenskens umgänge med alkohol, men de säger inget om i vad mån drickandet uppfattas som ett problem eller inte. Visserligen går det att utifrån alkoholvanorna bedöma vilka grupper som är så kallade riskkonsumer. Statens folkhälsoinstitut redovisar vad som är skadlig konsumtion (t ex Andréasson och Allebeck, 2005), men det är inte detsamma som att individen eller omgivningen uppfattar det som ett problem. Ett sätt att komma åt i vad mån alkoholkonsumtion anses vara ett samhällsproblem är att fråga om i vilken utsträckning människor för framtiden känner oro inför en ökad alkoholkonsumtion. Det är samma frågeteknik som SOM-undersökningarna använder sig av för att identifiera oro inför andra slag av samhällsproblem.⁸

Andelen svenskar som upplever ökad alkoholkonsumtion som åtminstone ganska oroande var hösten 2012 47 procent. En tredjedel av dessa – 16 procent – uppgav att problemet var mycket oroande. Andelen som anser att alkoholkonsumtionen

har utvecklats på ett oroande sätt visar sig ha minskat under det senaste decenniet. Framför allt efter 2009 är det en markerad nedgång både för mycket och ganska oroande (figur 2). Resultatet kan även uttryckas i form av en ”orosbalans” – andelen som anser utvecklingen oroande minus andelen som inte anser den oroande. Med ett sådant mått var orosbalansen år 2004 +18 jämfört med -6 år 2012.

Figur 2 Oro för ökad alkoholkonsumtion 2004, 2008 och 2010-2012 (procent mycket + ganska oroande respektive enbart mycket oroande)

Kommentar: Frågan lyder: *Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden? Ökad alkoholkonsumtion är ett av flera olika alternativ. Skalan är: mycket oroande, ganska oroande, inte särskilt oroande, inte alls oroande.*

Källa: De nationella SOM-undersökningarna respektive år.

Det kan diskuteras om andelen oroade ska uppfattas som stor. Att nästan hälften av de svarande i SOM-undersökningen 2012 uppger att alkoholkonsumtionen är oroande måste rimligen betraktas som en hög siffra, medan däremot 16 procent för mycket oroande är förhållandevis lågt. Det senare får stöd av det faktum att alkoholkonsumtion var det problemområde som i 2012 år SOM-undersökning hade lägst andel för mycket oroande av det tjugotal områden som svarspersonerna fick ta ställning till. De högsta andelarna för mycket oroande noterades för miljöförstöring, stor arbetslöshet, förändringar i jordens klimat och organiserad brottslighet som alla nådde över 40 procent. På i stort sett samma nivå som ökad alkoholkonsumtion – lägre än 20 procent oroade – fanns globala epidemier och globala konflikter.⁹

Nedgången i oron för ökad alkoholkonsumtion ska rimligen betraktas mot bakgrund av den stabilisering av alkoholvanorna som skett under de senaste åren. På samma sätt är det troligt att de relativt sett höga andelarna 2004, och möjligen även 2009, ska betraktas mot bakgrund av de då aktuella diskussionerna kring privatimporten av alkohol (Holmberg och Weibull, 2007, 2011). Det senare bidrog

sannolikt till att alkoholfrågan kom upp på agendan och framhölls som ett framtida samhällsproblem.

Tabell 2 Oro för ökad alkoholkonsumtion i olika grupper 2010, 2011 och 2012 (procent)

	Mycket oroande		Ganska oroande		Inte särskilt oroande		Inte alls oroande		Totalt	Orosbalans		Antal svar	
	2004	2012	2004	2012	2004	2012	2004	2012		2004	2012	2004	2012
Totalt	23	16	36	31	36	44	5	9	100	+18	-6	1633	2990
Kön													
Kvinnor	29	20	37	33	30	40	4	7	100	+32	+6	848	1521
Män	17	12	35	28	41	49	7	11	100	+4	-20	851	1468
Ålder													
15-29	15	13	35	25	41	47	9	15	100	+0	-24	311	474
30-49	14	12	35	27	45	50	6	11	100	-2	-22	572	863
50-64	26	15	37	32	34	46	3	7	100	+26	-6	443	838
65-85	41	23	38	37	17	36	3	4	100	+58	+20	373	814
Utbildning													
Lågutbildad	30	24	38	35	27	35	5	6	100	+36	+18	426	540
Medellågutb	21	15	35	28	40	49	4	8	100	+8	-14	570	926
Medelhögutb	22	15	39	32	33	43	6	10	100	+22	-6	352	692
Högutbildad	19	12	34	30	41	48	6	10	100	+6	-16	334	784
Ideologi													
Klart vänster	24	17	34	36	40	37	2	10	100	+16	+6	131	302
Något vänster	24	16	42	35	29	42	5	7	100	+32	+2	420	723
Varken eller	26	19	33	29	36	43	5	9	100	+16	-4	537	860
Något höger	19	11	38	30	38	50	5	9	100	+14	-18	408	745
Klart höger	19	13	31	22	41	51	9	14	100	+0	-30	137	296
Alkoholvana													
Aldrig	53	36	29	31	13	26	5	7	100	+64	+34	234	217
Någon gång	27	22	38	37	31	35	4	6	100	+30	+18	373	277
Månad	16	14	36	30	44	48	4	8	100	+4	-12	495	399
Vecka	14	10	38	31	41	51	7	8	100	+4	-18	578	596

Kommentar: Ju större orosbalans desto högre oro för ökad alkoholkonsumtion. Orosbalansen är beräknad som andelen mycket + ganska oroande minus andelen inte särskilt + inte alls oroande. Mättet går mellan +100 (alla anser det oroande) och -100 (alla anser att det inte är oroande).

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2004 och 2012.

Den uttryckta oron för ökad alkoholkonsumtion varierar mellan olika grupper. Det mönster som framträder är närmast spegelvänt mot vad som noterades i fråga om frekventa alkoholvanor. Det är kvinnor, äldre, lågutbildade och personer som

placeras sig politiskt till vänster som uppfattar alkoholkonsumtionen som mest oroande (tabell 2). De högsta andelarna i 2012 års SOM-undersökning finns bland de äldsta och bland lågutbildade (orosbalans på omkring +20); bland äldre kvinnor är andelen oroade hela 70 procent (+42).¹⁰ Oron är dock på en något lägre nivå än den var 2010. De grupper som har en klar övervikt för andelen som anser ökad alkoholkonsumtion som inte särskilt eller inte alls oroande finns bland män, unga och personer som placerar sig politiskt till höger (balansmått -20 eller lägre); orosbalans bland unga män är -32. Även högutbildade är en grupp som är mindre oroade. Också i dessa grupper var andelen oroade något högre 2010 än den är 2012.

Det vi kan se är således att det finns stora skillnader i bedömningen av alkoholkonsumtionen som samhällsproblem. En viktig bakgrundsfaktor är inte oväntat hur frekvent man själv dricker alkohol. Bland dem som inte druckit alkohol under det gångna året är en mycket stor majoritet (67 procent; balansmått +34) oroad för den ökade alkoholkonsumtionen, medan det bland dem som dricker minst någon gång i veckan finns en övervikt för dem som inte känner någon större oro (59 procent; -18). Om vi skiljer ut den grupp som uppger sig dricka alkohol flera gånger i veckan är balansmättet bland dem -28.

Att de egna alkoholvanorna har stor betydelse för bedömningarna visar sig också i att den slår igenom inom i stort sett alla grupper. Exempelvis finns det bland kvinnor som dricker alkohol åtminstone någon gång i veckan en svag övervikt för att inte vara oroad (balansmått -4), att jämföra med orosbalans på +32 bland de kvinnor som aldrig dricker alkohol. Bland den tidigare nämnda extremgruppen av äldre kvinnor är det dock även bland dem som dricker alkohol regelbundet en majoritet som uppger att de känner oro för ökad alkoholkonsumtion som samhällsproblem (+30), men det är ändå en lägre andel än bland de äldre kvinnor som inte dricker alkohol (+66).

En fördjupad analys visar att både kön, ålder och den egna alkoholvanan har en självständig påverkan på hur man ser på ökad alkoholkonsumtion som samhällsproblem. Även den ideologiska självplaceringen har betydelse på gränsen till signifikans, medan utbildning är av något mindre betydelse.¹¹

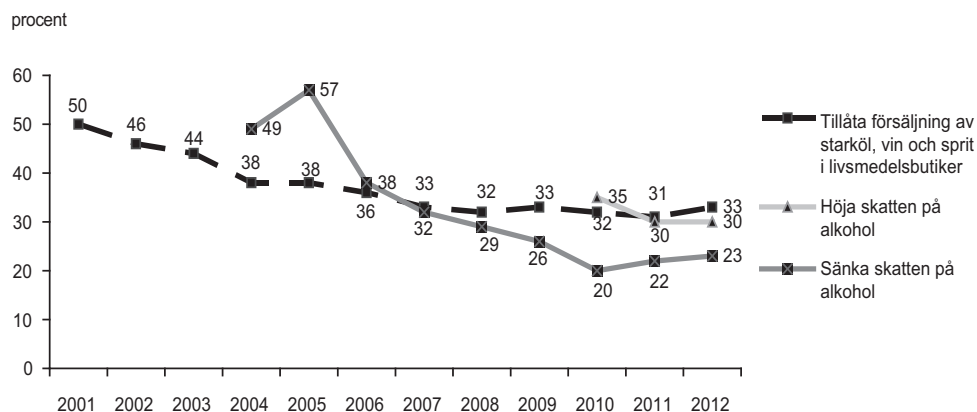
I tabell 2 finns även gruppskillnader i oro redovisade för 2004, ett år då oron över ökad alkoholkonsumtion låg på en högre nivå än 2012. Det mönster som framträder är i stort detsamma båda åren. I alla redovisade grupper är andelen oroade lägre idag än för ett knappt decennium sedan. År 2004 fanns det en majoritet oroade även bland dem som drack alkohol minst en gång i veckan (balansmått +4, i jämförelse med -18 år 2012).

Åsikter om alkoholpolitiken

Vi har nu ringat in två viktiga parametrar för förståelsen av människors syn på alkoholpolitiken – den egna relationen till området och föreställningen om området som ett samhällsproblem. I nästa steg ska vi se närmare på inställningen till den

politik som förs. Inom svensk alkoholpolitik har en grundbult varit att på olika sätt begränsa tillgången till alkohol. Kärnan har varit det statliga monopolet på alkoholförsäljning i kombination med särskilda skatter. Även om det under det senaste decenniet skett en viss liberalisering av regelsystemet som ökat tillgängligheten ligger huvudprinciperna fast. Det är också dessa som är utgångspunkten för de frågor om alkoholpolitisk inställning som sedan snart ett decennium ställs i SOM-undersökningen. Den första gäller monopolet (om alkohol ska få säljas i livsmedelsaffärer), den andra skatten (om skatten på alkohol bör sänkas). Senare har det tillkommit en fråga om höjning av alkoholskatten. Dessutom har det ett par gång ställts en fråga om förtroendet för Systembolaget.

Figur 3 *Befolkningens stöd för att sänka respektive höja alkoholskatten samt att tillåta alkoholförsäljning i livsmedelsbutiker, 2001-2012 (procent)*

Kommentar: Resultaten baseras på tre frågor, där den första inte ingick i undersökningarna 2001-2003 eller 2005. 1) *Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?* där *Sänka skatten på alkohol* ingår som en av flera delfrågor. 2) *Här återfinns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem* där *Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker* ingår som en av ett mindre antal delfrågor. Svartsskalan lyder i fråga 1) *Mycket bra förslag, Ganska bra förslag, Varken bra eller dåligt förslag, Ganska dåligt förslag, Mycket dåligt förslag*, fråga 2 har motsvarande svarsalternativ följt av *Ingen uppfattning*. Det senare gäller även skattefrågan år 2005 som detta år låg med i samma frågebatteri (andelen *Ingen uppfattning* uppgick till 3 procentenheter). Figuren visar andel som svarat mycket eller ganska dåligt förslag av samtliga som besvarat frågan (dvs. även personer som svarat 'Ingen uppfattning' i fråga 2 ingår i procentbasen).

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2001-2012.

När vi studerar utfallet av mätningarna är den samstämmiga bilden ett stöd för den svenska, restriktiva alkoholpolitiken – och att stödet har ökat över tid (figur 3). Alldeles i början av 2000-talet ansåg hälften av allmänheten att det var ett mycket eller

ganska bra förslag att tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker, tolv år senare har den andelen sjunkit till 33 procent.¹² Den största förändringen noterar vi för synen på att sänka skatten. Det fanns en mycket klar majoritet för ett sådant förslag 2005 – var fjärde svarande ansåg till och med att det var ett *mycket* bra förslag. Opinionsen var således i samklang med det då lagda utredningsförslaget om sänkt alkoholskatt för att stärka Systembolaget och motverka privatinförsel av alkohol. Negativa erfarenheter av en motsvarande skattesänkning i Finland kom dock att påverka opinionen och förslaget tappade i relevans liksom i folkligt stöd. De tre senaste åren är det mindre än en fjärdedel av allmänheten som anser att sänkt alkoholskatt är ett bra förslag.

Med anledning av den förändrade opinionen började SOM år 2010 ställa även fråga om inställningen till förslaget att *höja* alkoholskatten. Det visar sig att en tredjedel anser att det är ett bra förslag. Innebörden är således att det är något fler som vill höja än som vill sänka skatten på alkohol. Men även om allmänheten är mer positiv till en höjning än till en sänkning av alkoholskatten är det ändå en större andel som *inte* vill höja (35 procent) än som vill höja skatten.¹³ Att varken höjning eller sänkning av skatten är en aktuell fråga kan möjligen utläsas av att en dryg tredjedel av de svarande placerar sig på mittalternativet. Sammantaget pekar ändå de tre senaste årens opinionsförändringar på en svag tendens till en något mer alkoholliberal inställning. Kanske står alkoholpolitiken inför ett nytt vägskäl.

Förhållandet mellan åsikten att höja respektive att sänka skatten visar att drygt 20 procent av svenska folket har en konsekvent klart alkoholrestriktiv inställning – de vill inte sänka alkoholskatten utan i stället höja den. En nästan lika stor grupp har den motsatta åsikten – de vill inte att skatten ska höjas utan istället att den ska sänkas. En relativt stor mellangrupp – drygt tio procent – är de som inte vill sänka skatten men samtidigt inte har någon uttalad ståndpunkt i frågan om en skattehöjning utan placerar sig i mitten. En fjärde grupp är de som svarar med mittalternativet på båda skattefrågorna, alltså personer som troligen saknar större engagemang i alkoholfrågan. De utgör en knapp fjärdedel av de svarande.¹⁴ En relativt liten grupp – 8 procent – vill varken höja eller sänka alkoholskatten.

När det gäller gruppskillnader i inställningen till alkoholmonopolet 2012 är det i nästan alla grupper fler som tycker att det är ett dåligt förslag att starköl, vin och sprit skulle kunna försälas i livsmedelsbutiker (tabell 3). De som framför allt är kritiska till att slopa monopolet är personer som politiskt placerar sig till vänster, som aldrig dricker alkohol, högutbildade, de yngsta och kvinnor. Bland dessa är det 50 procent eller fler som är emot en liberalisering av alkoholförsäljningen. Det omvända förhållandet gäller bland personer som placerar sig politiskt till höger och de som dricker alkohol minst någon gång i veckan eller oftare. Inte heller i dessa grupper är dock övervikten till förmån för att avskaffa monopolet anmärkningsvärt stor. Exempelvis är 49 procent av dem som placerar sig klart till höger för ett avskaffande av monopolet – medan 42 procent är emot. Motsvarande andelar bland dem och dricker alkohol regelbundet är 44 och 40 procent. Det är i stort sett samma mönster som noterats i studier på 1990-talet (Leifman, 1998).

Det finns emellertid en grupp som utmärker sig – de som har storhandlat alkohol utomlands. Bland dem som gjort det mer än en gång under det gångna året är det över hälften som stöder förslaget om ett avskaffat alkoholmonopol i Sverige. Gruppen är dock förhållandevis liten – endast fem procent av de svarande.

Tabell 3 Åsikter i tre alkoholpolitiska frågor efter kön, ålder, utbildning, ideologisk orientering och alkoholvanor (procent)

	Sänka alkoholskatten						Höja alkohol-			Tillåta alkoholförsäljning					
	2004			2012			2012			2004			2012		
	B	VE	D	B	VE	D	B	VE	D	B	VE	D	B	VE	D
Samtliga	49	25	26	23	35	42	30	35	35	39	19	42	34	20	46
Kön															
Kvinnor	42	26	32	26	37	37	36	37	27	34	19	47	30	20	50
Män	56	24	20	27	34	36	24	34	42	44	18	38	39	19	42
Ålder															
15-29 år	50	27	23	26	37	37	28	35	37	30	21	49	30	19	51
30-49 år	49	24	27	26	34	40	28	35	37	40	19	41	36	16	48
50-64 år	49	24	27	23	36	41	31	35	34	45	16	39	34	23	43
65-85 år	45	28	27	20	34	46	32	37	31	37	19	43	35	20	45
Utbildning															
Lågutb	49	27	24	28	33	39	32	37	31	43	19	38	42	18	40
Medellåg	54	24	22	30	36	34	27	35	38	39	21	40	34	22	44
Medelhög	48	25	27	20	37	43	30	35	35	40	16	44	38	17	45
Högutb	29	35	36	16	32	52	31	36	33	34	16	50	27	19	54
Ideologisk orientering															
Klart vänster	34	25	41	13	30	57	43	36	21	31	15	54	25	14	61
Något vänster	38	27	35	15	35	50	33	40	27	28	19	53	28	17	55
Varken eller	46	29	25	25	38	37	30	36	34	39	21	40	33	23	44
Något höger	59	21	20	28	25	37	25	33	42	44	18	38	40	21	39
Klart höger	67	16	17	38	33	29	18	30	52	64	10	26	49	19	42
Alkoholvana															
Aldrig	21	30	49	10	25	62	59	26	15	18	14	68	17	17	66
Någon gång	38	26	36	16	36	48	37	40	23	31	20	49	26	26	48
Månad	51	27	27	24	37	39	21	42	39	40	19	41	34	21	45
Vecka	62	22	16	31	36	33	12	36	52	52	18	30	44	16	40
Storhandlat alkohol utomlands															
Aldrig	49	20	31	20	35	45	33	35	32	31	17	42	31	19	50
Någon gång	74	13	13	33	36	31	18	41	21	54	14	22	47	21	32
Halvåret	82	10	8	43	36	21	15	28	57	64	12	25	55	24	21

Kommentar: Bra och dåligt avser andelen som anser att det är *ett mycket + ganska bra respektive mycket + ganska dåligt förslag*. VE avser mittalternativet *Varken bra eller dåligt förslag*. Siffrorna för storhandlat alkohol utomlands avser den första mätpunkten 2005, inte 2004. (Jfr Holmberg och Weibull 2006). Förslaget om att höja alkoholskatten fanns inte med 2004.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2004 och 2012.

Om vi jämför med situationen 2004 då alkoholfrågorna fanns på den politiska agendan framkommer att mönstret då var mycket tydligare. För tio år sedan var det en mycket klar övervikt för att slopa monoopolet bland personer som placerade sig politiskt klart till höger (64 procent var för försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsaffärer och endast 26 var emot) respektive bland dem som drack alkohol minst en gång i veckan (52 respektive 30 procent). Det är särskilt inom dessa grupper som opinionen har svängt. Det senare gäller även bland dem som storhandlat utomlands, där nedgången dock inte är lika stor. Det senare förklaras troligen av att det är färre som storhandlar alkohol utomlands 2012 än det var 2005 och att gruppens sammansättning därmed har ändrats (se not 4).

Det är i huvudsak samma mönster vi kan se i fråga om förslaget att sänka skatten på alkohol (tabell 3). När frågan var aktuell i debatten i mitten på 2000-talet var åsiktsskillnaderna med hänsyn till ideologiska bedömningar och egna alkoholvanor större. Det finns fortfarande sådana skillnader, men stödet för förslaget har minskat i alla grupper och det är med två undantag – de som placerar sig politiskt som klart till höger och de som storhandlat alkohol utomlands mer än en gång om året – fler som tycker att det är ett dåligt än som tycker att det är ett bra förslag att sänka skatten på alkohol; bland dem som dricker sprit, vin eller starköl minst någon per vecka väger det dock ganska jämnt. Det visar sig således att när de alkoholliberala vindarna blåste förstärktes dessa av både ideologiska och egennyttiga bedömningar (Holmberg och Weibull, 2010). Ett tecken på att frågan om alkoholskatten inte längre uppfattas som aktuell är att andelen som uppger att det varken är ett bra eller ett dåligt förslag har ökat från 25 till 35 procent.

Frågan om att höja alkoholskatten som bara ställts under de tre senaste åren visar i huvudsak det omvända mönstret. Men mönstret inte lika tydligt, eftersom det väger förhållandevis jämnt mellan om det är ett bra eller ett dåligt förslag. En övervikt för en skattehöjning på alkohol finner vi hos kvinnor, personer som placerar sig till vänster och bland dem som sällan dricker sprit, vin eller starköl. Bland män, yngre, medelutbildade, högerorienterade och regelbundna alkoholkonsumenter samt bland dem som storhandlat utomlands finns det däremot ett motstånd mot förslaget. Att mönstret avviker något från åsikten om skattesänkning, exempelvis åldersfaktorns större roll, kan ha att göra med att förslaget inte på samma sätt som skattesänkningen har varit någon klar politisk fråga.

Alkoholvanor, alkohol som samhällsproblem och alkoholopinion

De mönster i alkoholopinionen som framträder är överlag klara och tydliga. De är dessutom konsistenta över tid. Samtidigt har den alkoholpolitiska opinionen under samma tid utvecklats i en mera restriktiv riktning. Den fråga som naturligt inställer sig är då vad som kan förklara förändringarna: är det någon enskild faktor som blivit viktigare eller någon annan som blivit mindre viktig? I syfte att belysa det har vi genomfört en serie multivariata regressionsanalyser. I den modell som vi prövar har vi som oberoende variabler inkluderat kön, ålder, utbildning, egen alkoholvana,

Tabell 4 Logistiska regressioner för att förklara åsikter om förslagen att sälja alkohol i livsmedelsbutiker respektive att sänka skatten på alkohol 2004 och 2012

	2004		2012	
	Försäljning	Alkoholskatt	Försäljning	Alkoholskatt
Kön	-0.02	-0.04	-0.07 ***	-0.4 *
Ålder				
30-49 år	0.11 ***	-0.04	0.03	-0.01
50-64 år	0.18 ***	0.03	0.00	-0.06
65-85 år	0.11 **	0.03	0.03	-0.07 *
Utbildning				
Medelläg	-.10 **	0.03	-0.09 **	-0.00
Medelhög	-0.08 *	0.01	-0.07	-0.10 ***
Hög	-0.19 ***	-0.15 ***	-0.16 ***	-0.15 ***
Familjeklass				
Tjänsteman	0.01	-0.03	-0.07 *	-0.07 **
Högre tjänstemän	0.02	-0.04	-0.02	-0.03
Boendeort				
Mindre tätort	0.02	-0.06	-0.07	0.06
Större tätort/stad	-0.03	-0.07	-0.10 **	0.03
Storstad	-0.06	-0.16 ***	-0.09 *	0.02
Oro för ökad alkoholkonsumtion	0,48 ***	0,46 ***	0,28 ***	0,20 ***
Har druckit sprit/vin/starköl	0,18 ***	0,22 ***	0,14 ***	0,11 ***
Placering på vänster-högerskala	0,33 ***	0,40 ***	0,22 ***	0,23 ***
Förklarad varians (Mc Fadden Pseudo)	12	14	7	9
Antal respondenter	1 474	1 485	1 247	1 319

Kommentar: Resultaten i tabellen är hämtade från logistiska regressionsanalyser där 1=positiv inställning till försäljning av alkohol i livsmedelsbutiker respektive sänkning av alkoholskatten. Effekten visar hur mycket den predicerade sannolikheten förändras när en oberoende variabel går från sitt minsta till sitt största värde under antagande om att alla andra oberoende variabler i modellen hålls vid sitt medelvärde. De förändrade sannolikheterna kan tolkas som procenttal. Referenskategori är; för kön kvinnor, för ålder 16-29 år, för familjeklass arbetare och för boendeort glesbygd. *p<0.05, ** p<0.01, p<0.00.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2004 och 2012.

oro för ökad alkoholkonsumtion och politisk vänster-högerplacering samt som kontrollvariabler familjeklass och typ av område man bor i (storstad-landsbygd). Vi har testat samma grundmodell för 2004 då alkoholopinionen var relativt liberal och 2012 då den har ersatts av en mer restriktiv, eller snarast mer traditionell, syn. Vi prövar modellen i förhållande till såväl förslaget att sälja alkohol i livsmedelsbutiker som förslaget att sänka skatten på alkohol (tabell 4).

Regressionerna bekräftar vad vi har kunnat läsa ut av de tidigare beskrivningarna men tydliggör också vissa mönster. Allmänt gäller att oro för ökad alkoholkonsumtion och vänster-högerplacering både 2004 och 2012 har störst effekt på hur man ser på förslaget om alkoholförsäljning i livsmedelsbutiker och på en alkoholskattesänkning. Särskilt oron för ökad alkoholkonsumtion har en mycket stor betydelse 2004. Att oro för en ökad alkoholkonsumtion är kopplad till en restriktiv syn på alkohol är naturligt, men det är intressant att notera att alkoholmonopolet och alkoholskatten också är mycket tydliga vänster-högerfrågor, där personer som står politiskt till vänster har en mer restriktiv syn än de som placerar sig till höger.

Utbildning och egen alkoholvana är de två andra variabler som har klart signifikanta effekter. Det är framför allt högutbildade som har en restriktiv hållning till både friare alkoholförsäljning och en sänkning av alkoholskatten. Personer med frekventare alkoholvana har en mer alkoholliberal inställning. Kön har inte vid någon av de två mätpunkterna någon större betydelse i fråga om något av förslagen.

En systematisk jämförelse mellan 2004 och 2012 visar att särskilt oron för ökad alkoholkonsumtion tappar i betydelse mellan åren, låt vara att de även 2012 uppvisar en inte obetydlig effekt. Också vänster-högerplacering tappar något i betydelse, men minskningen är inte signifikant. När det gäller förslaget om alkoholförsäljning i livsmedelsbutiker behåller utbildning och alkoholvana i stort sett sin betydelse, medan ålder som 2004 gav signifikanta bidrag – medelålders var i större utsträckning för förslaget – inte ger något bidrag till modellen 2012. Förslaget att sänka skatten uppvisar överlag svagare samband 2012 än 2004 utom för utbildning. Områdesfaktorn som 2004 gav ett signifikant bidrag – i storstäderna hade skattesänkningen ett större stöd än i övriga områden – saknar betydelse 2012.

Den samlade bilden är att de oberoende variablerna i modellen ger ett mindre samlat bidrag till förklaringskraften 2012 än 2004. Visserligen är det i huvudsak samma variabler som har betydelse, men deras bidrag är mindre, särskilt oron för ökad alkoholkonsumtion. En rimlig förklaring är att ingen av de två alkoholfrågorna frågorna 2012 hade samma politiska aktualitet som för tio år sedan. Då var de alkoholpolitiska frågorna i debattens centrum om en följd av de nya reglerna för privatinförsel som man befارade skulle leda till en skadligt ökad alkoholkonsumtion. Debatten efter utredningen som 2004 föreslog en sänkt alkoholskatt handlade om principerna bakom och konsekvenserna av den svenska alkoholpolitiken. Därefter har frågan sjunkit undan något, även om den även i en mindre politiserad situation visar sig ha samma ideologiska resonansbotten.¹⁵

Den svenska modellen stark

Vi inledde kapitlet med att peka på den förändring av tillgången till alkohol i Sverige som skett genom Systembolagets förändrade policy. Den nya policyn har särskilt markerat en ökad kundorientering. Det började redan med införande av självbetjäningssystemet i början av 1990-talet och har sedan efter hand byggts på med olika typer av service, senast med möjligheten till hemleverans.

Tabell 5 Förtraende för Systembolaget i olika grupper 2004 och 2012 (procent)

	2004			2012			
	Stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Litet förtroende	Stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Litet förtroende	Ingen uppfattning
Samtliga	25	45	30	52	30	6	12
Kön							
Kvinnor	20	49	31	48	31	4	17
Män	31	40	29	55	30	8	7
Ålder							
15-29 år	27	43	30	56	27	8	9
30-49 år	24	45	31	60	27	4	9
50-64 år	24	45	31	49	33	7	11
65-85 år	26	44	60	42	33	5	20
Utbildning							
Lågutbildad	21	49	30	35	35	8	22
Medellågutbildad	24	45	31	50	30	7	13
Medelhögutbildad	27	42	31	53	34	5	8
Högutbildad	29	41	30	64	24	4	8
Ideologisk självplacering							
Klart vänster	40	41	19	51	27	8	14
Något vänster	30	46	24	66	29	3	12
Varken eller	20	48	32	37	38	9	16
Något höger	24	42	34	62	26	4	8
Klart höger	20	37	43	64	25	4	7
Alkoholvana							
Aldrig	14	40	46	22	29	15	34
Någon gång året	23	47	30	38	38	6	18
Månad	22	50	28	53	32	6	9
Vecka	33	41	26	60	30	5	5

Kommentar: Frågan lyder: *Ange också hur stort förtroende du har för följande institutioner eller grupper.* Systembolaget var en av flera institutioner som ingick i frågan. Skalan var: *mycket stort förtroende, ganska stort förtroende, varken stort eller litet förtroende, ganska litet förtroende, mycket litet förtroende.* År 2012 fanns även alternativet *ingen uppfattning* med, medan ... eller grupper inte fanns med i frågeformuleringen.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna respektive år.

Det råder knappast någon tvekan att de olika åtgärderna stärkt Systembolagets ställning hos det svenska folket. År 2004 var det bara en fjärdedel av svenskarna som uttalade att man hade stort förtroende för verksamheten och nästan en tredjedel uppgav sig ha litet förtroende. Knappt tio år senare har andelen med stort förtroende stigit till över 50 procent och andelen med litet förtroende fallit till under tio procent (tabell 5). Även om svarsfördelningarna inte är helt jämförbara beroende på att det 2012 fanns med svarsalternativet Ingen uppfattning är det uppenbart att Systembolaget idag åtnjuter en klart större förtroende än 2004. Förändringen bekräftas av en annan förtroendeundersökning genomförd vid samma tidpunkter (Förtroendebaremeteren 2013).

Det är knappast bara Systembolagets ökade kundorientering som gett verksamheten ett förstärkt förtroende utan med säkerhet har den förändrade alkoholpolitiska opinionen också spelat in. För tio år sedan handlade diskussionen om den privatinförseln av alkohol från andra EU-länder, främst sådana som saknade alkoholmonopol. I den diskussionen kan Systembolaget säkert ha uppfattats som gammaldags eller provinsialt. Idag har systembolaget lyckats hävda sin roll och står starkt. Särskilt intressant är jämförelsen mellan ideologisk orientering och synen på Systembolaget. År 2004 var det främst vänstersympatisörer som hade stort förtroende för systembolaget, medan förtroendet för Systembolaget 2012 är jämnt spritt och har snarast en liten övervikt för personer som politiskt placerar sig till höger. Ökningen till höger förstärks sannolikt av att högerinriktade personer generellt ökat sitt samhällsförtroende för politiska institutioner (Holmberg och Weibull, 2012b).

En annan intressant iakttagelse är att det framför allt är personer som dricker alkohol minst en gång i veckan som ökat förtroendet mest – från 33 till 60 procent. Eftersom dessa sannolikt är flitiga kunder ger det stöd åt antagandet att det ändå främst är Systembolagets profilförändring som förklarar huvuddelen av förtroendeökningen. Till bilden hör att även de personer som storhandlat alkohol utomlands åtminste en gång under det gångna året har stort förtroende för Systembolaget.

Vi har även studerat i vad mån förtroendet för Systembolaget har påverkan på åsikterna om alkoholmonopolet och alkoholskatten. Det visar sig att 2004 att förtroendet för Systembolaget hade ett negativt samband med förslaget att sälja alkohol i livsmedelsbutiker under kontroll för bland annat vänster-högeråsiikt, egen alkoholvana och utbildning. Något sådant samband finns inte 2012. Samtidigt finns det mycket svagt positivt samband mellan förtroendet för Systembolaget och att vilja sänka skatten på alkohol.

Det är svårt att dra några slutsatser i vilken utsträckning Systembolagets förändrade policy har haft betydelse för allmänhetens åsikter i alkoholfrågor. Det förefaller emellertid klart att den negativa inställning till Systembolaget som tidigare fanns i vissa grupper till stor del har försvunnit. Uttryckt på ett annat sätt är Systembolagets hantering av monopolet på alkoholförsäljning i Sverige inte längre något större argument för en så kallad friare försäljning av alkohol. Systembolagets arbete med förbättrade kundrelationer skulle till och med kunna vara en förebild för statliga

myndigheters omvärldsarbete (jfr Sören Holmbergs artikel om kvalitet i offentlig verksamhet i denna volym). Men det finns samtidigt ett problem. Grunden för svensk alkoholpolitik är att minska tillgången på alkohol, men Systembolagets framgång bygger snarast på att öka tillgängligheten. Det antyder Sverige står inför ett viktigt alkoholpolitiskt vägskäl.

Noter

- ¹ Artikeln är framtagen inom ramen för ett forskningsprojekt finansierat av Systembolagets råd för alkoholforskning.
- ² Rubriken är: *Hast du auch an Saft und Wasser gedacht? In Stockholm geschieht Unvorstellbares: Das staatliche Alkoholmonopol liefert Wein ins Haus* (Die Zeit 2013-03-21 s 17).
- ³ Underlaget för den långsiktiga analysen av svenskarnas alkoholkonsumtion är en enkätfråga om *hur ofta* man under de senaste 12 månaderna *druckit sprit/vin/starköl*. Skalan är *Ingen gång, Någon gång under de senaste 12 månaderna, Någon gång i halvåret, Någon gång i kvartalet, Någon gång i månaden, Någon gång i veckan och Flera gånger i veckan* (de som inte angivit något svar på frågan har definierats som att de inte druckit alkohol). I den nationella SOM-undersökningen 2012 är frågan ställd på detta sätt i editionerna II och IV och det är utfallet på frågan i dessa två editioner som redovisas i figur 1 och tabell 1 (för veckodrickande ger dock de båda något olika nivåer: 47 och 41 procent). I edition I har frågan varierats i ordningen på dryckerna – *starköll/vin/sprit* – vilket ger i stort sett samma nivå (42 procent) och i edition III frågas det om enskilda alkoholdrycker. I flera av de följande analyserna är det svaren på denna senare fråga som används som indikator på alkoholvana. Det bör då uppmärksammas att summeringen över de enskilda dryckerna ger en något lägre skattning på den samlade alkoholkonsumtionen (39 procent minst någon gång i veckan och 66 procent någon gång i månaden) men sambandsmönstren med olika bakgrundsfaktorer är desamma.
- ⁴ Alla alkoholdrycker ingår i alkoholstatistiken, alltså även de som inte säljs på Systembolaget.
- ⁵ Det finns även ett antal andra skillnader. Exempelvis gör SoRAD skattningar för året som helhet – baserade både på försäljningsstatistik och på frågeundersökningar, medan de svarande i SOM-undersökningarna sannolikt främst svarar utifrån vanorna på hösten då undersökningen genomförs (Holmberg och Weibull, 2012).
- ⁶ I SOM-undersökningarna 2005 och 2012 ställdes en fråga om hur ofta man storhandlat alkohol utomlands. År 2005 var andelen som storhandlat minst någon gång per år 28 procent (Holmberg och Weibull, 2006), år 2012 hade andelen fallit till 20 procent, alltså med omkring en tredjedel. Andelen som storhandlat

utomlands mer än en gång under det gångna året hade halverats – från 11 till 5 procent. Det vi kan se i resultaten från 2012 är att stora utlandsköp av alkohol är vanligare bland personer med mer frekvent alkoholkonsumtion, men sambandet är inte lika tydligt 2012 som det var 2005. År 2011 ställdes även en fråga om inköp av alkoholutomlands, alltså inte ”storhandlat”. Det visade sig där att drygt 50 procent av allmänheten hade gjort det minst någon gång under det gångna året. Andelen var klart högre bland dem som drack alkohol regelbundet (Holmberg och Weibull, 2012).

- 7 SoRAD har även genomfört en intern valideringsanalys. På basis av den har den samlade alkoholvolymen justerats något uppåt för åren 2009, 2010 och 2011 (Alkoholkonsumtion i Sverige 2011. 2012).
- 8 I varje SOM-undersökning finns även öppen fråga, där människor får ange ”*vilket eller vilka samhällsproblem (...) som är viktigast i Sverige idag*”. Alkohol och narkotika klassificeras där som ett problemområde som normalt anges av under en procent av de svarande. Det som dominerar är istället arbetsmarknad, utbildning och vårdfrågor (jfr inledningskapitlet i denna volym).
- 9 En mer detaljerad översikt finns i det inledande kapitlet i denna volym.
- 10 Om balansmätt se kommentaren till tabell 2.
- 11 Detta bygger på en linjär regressionsanalys, där standardiserade betavärdet är för alkoholvanan .20, ålder -.20, kön .11, vänster-högersjälvlacering .09 och utbildning .05. Den förklarade variansen är 11 procent.
- 12 Studier från mitten av 1990-talet tyder på att andelen som är positiv till alkoholförsäljning i livsmedelsbutiker tidigare har pendlat mellan 55 och 45 procent (Leifman, 1998).
- 13 Fördelningen på svaren på frågan om att *sänka skatten* är: mycket bra förslag 8 procent, ganska bra förslag 13 procent, varken bra eller dåligt förslag 33 procent ganska dåligt förslag 22 procent och mycket dåligt förslag 24 procent (balansmätt -19). Motsvarande andelar för att *höja skatten* är: mycket bra förslag 14 procent, ganska bra förslag 1 procent, varken bra eller dåligt förslag 35 procent, ganska dåligt förslag 20 procent och mycket dåligt förslag 15 procent (balansmätt -5). Antal svarande är 1506 respektive 2969.
- 14 Det i princip kontradiktoriska svarsmonstret – att tycka att det är bra att både sänka och höja alkoholskatten – finns hos bara en procent av svarspersonerna. Övriga har i huvudsak svarat varken eller på båda frågorna (32%).
- 15 Att frågan om EU-införseln spelar mindre roll framgår även av det är 2012 är färre än 2005 som anser att det svenska EU-inträdet har medfört en försämring för den svenska alkoholpolitiken. Andelen som anger försämring har gått ner från 35 till 21 procent. Även den minskade andelen som gör storinköp av alkohol utomlands (not 4) pekar i samma riktning.

Referenser

- Alkoholstatistik 2010* (2011) Statens Folkhälsoinstitutet. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitutet.
- Alkoholkonsumtionen i Sverige 2011 (2012)*. Projektgruppen som ingår i arbetet med uppföljning och utvärdering av ANDT-strategin i samarbete med Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning, Stockholms universitet.
- Förtroendebarmetern 2013* (2013). MedieAkademin, Göteborg
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2006) Besök på Calle Grenzshop. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Du stora nya värld*. Stockholm: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2007) Alkoholvanor och alkoholpolitik. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Skilda världar*. Stockholm: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2009) Det är skillnad på vin, sprit och starköl. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2011) Alkoholvanor och alkoholopinion. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2012a) Alkohol: vanor och volym. I Weibull, L, Oscarsson, H, Bergström, A (red.) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2012b) Förtroendet för staten. I Weibull, L, Oscarsson, H, Bergström, A (red.) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Kühlhorn, Eckehart, Björ, Gill (1998) *Svenska alkoholvanor i förändring. Om utvecklingen fram till EU-medlemskapet*. Stockholm: Sober förlag.
- Karlsson, David (2012) Alcohol Policy and local democracy in Sweden. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*. Vol. 29 2012 pp.233-252.
- Leifman, Håkan (1998) Svenska folkets inställning till försäljning av alkohol i livsmedelsbutiker. I Kühlhorn, E, Björ, G (red.) *Svenska alkoholvanor i förändring. Om utvecklingen fram till EU-medlemskapet*. Stockholm: Sober förlag.
- Leifman, Håkan (2005) Alkoholen i Sverige – konsumtion och dryckesmönster. I Andréasson, S, Allebeck, S (red.) *Alkohol och hälsa. En kunskapsöversikt om alkoholens positiva och negativa effekter på vår hälsa*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Ramstedt, Mats (1998) Alkohol försäljningens trender och de ekonomiska faktorernas betydelse – en analys av utvecklingen i Sverige mellan 1977 och 1994. I Kühlhorn, E, Björ, G (red.) *Svenska alkoholvanor i förändring. Om utvecklingen fram till EU-medlemskapet*. Stockholm: Sober förlag.
- Ramstedt, Mats (2010) Change and stability? Trends in alcohol consumption. Harms and policy: Sweden 1990-2010. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*. Vol. 27 2010 pp.409-423.

- Ramstedt, Mats, Leimar, Per, Weibull, Lennart (in progress) Public opinion and alcohol policy in Sweden 2000-2012. Nordiska välfärdsinstitutet, Helsingfors.
- Kuntsche, Emmanuel, Rehm, Jürgen, Gmel, Gerhard (2004). "Characteristics of binge drinkers in Europe." *Social Science & Medicine* Vol 59: 113–27.
- Statens folkhälsoinstitut (2011) *Alkohol. Underlag för folkhälsopolitisk rapport 2010*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut
- Weibull, Lennart (2012) Alkoholvanor och alkoholopinion. I Fahlke, Claudia (red) *Handbok i alkohol och droger*. Stockholm: Liber
- Weibull, Lennart, Fahlke, Claudia, Nilsson, Åsa (2010) Klass och livsstil i alkoholvanor. I Oskarson, M, Bengtsson, M och Berglund, T (red) *En fråga om klass – levnadsförhållanden, livsstil och politik*. Stockholm 2010: Liber

Samhälle

DET VIKTIGA INSTITUTIONSFÖRTROENDET

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Det är svårt att överskatta betydelsen av förtroende. Det låter som en fras i ett högtidsstal – men samhällen byggs på förtroende. Utan förtroende människor emellan uppstår inga gemenskaper eller utbyten (Putnam, 1993; Luhmann, 1989; Rothstein, 2003). Och om människor inte hyser förtroende för gemenskapens institutioner bryter det civiliserade samhället samman. Utan förtroende vågar vi inte spara pengar på banken, lägga in oss på sjukhus, lämna barnen på dagis eller äta mat på krogen. Utan förtroende skulle fortfarande många städer ha ringmur och de flesta av oss vara beväpnade som i gamla våldsammare tider. Förtroende är någonting mycket värdefullt. Det minskar inte bara våld. Förtroende gör också all verksamhet mer effektiv, spar tid och inte minst gör allt billigare. Högt förtroende sänker transaktionskostnader. I ett samhälle karaktäriserat av högt förtroende mellan människor och mellan människor och institutionerna går allt smidigare, snabbare och till lägre kostnader. Man kan göra det man skall göra med ett minimum av återförsäkringar och skyddsåtgärder.

Allt detta låter gott och väl på ett allmänteoretiskt plan. Svårare blir det när vi försöker konkretisera resonemangen. Vad menas med förtroende? Och kan det mätas? Det vanligaste svaret inom forskningen är att förtroende är en slags prognos – ett *för-troende*, man tror på något i förväg. När man har förtroende förväntar man sig ett visst förverkligande – att maten är ätlig, att barnen har det bra på dagis, att pengarna är säkra i bankvalven, att sjukhusviselsen inte förvärrar ens tillstånd. Förtroende kan ses som skillnaden mellan förväntan och förverkligande. När det inträffar som man haft för-troende om, stärks ens förtroende. Prognosen var korrekt. Om det man trott på däremot inte händer, drabbas förtroendet. När förväntan inte uppfylls tappas förtroende och man skriver ner prognosen till nästa gång.

Förtroendebegreppets två huvudkomponenter är *subjekten*, de som har förtroende, och *objekten*, det man hyser eller inte hyser förtroende för (Holmberg och Weibull, 2007). Subjekten är människor med olika grader av förtroende. Objekten kan var andra människor eller institutioner man har eller inte har förtroende för. Som länk mellan subjekt och objekt finns analytiskt två olika fenomen. Först och främst *för-medlande kanaler* som transporterar information mer direkt – massmedier, personliga erfarenheter, rykten – men också en *kontext* som både direkt och indirekt kan prägla hela relationen mellan subjekt, objekt och förmedlande kanaler.

Frågan är dock ännu mer komplex. Det är viktigt att skilja på vad som påverkar förtroendet för en institution och vad som bestämmer vilket förtroende enskilda individer har för en institution. När det gäller människors förtroende kan det påver-

kas av individens personlighet eller sociala erfarenheter (subjektgenskaper), av hur olika institutioner sköter sig (objektgenskaper), av mediebilden (kanalegenskap) eller av om det hela utspelar sig i Sverige eller i Afghanistan eller krigsåret 1939 eller fredsåret 1945 (kontextgenskaper). Förtroendet för en institution bestäms i sin tur av samspelet mellan vad allmänheten anser om den och dess karaktär och sätt att agera.

Inom institutionsorienterad förtroendeforskning brukar man peka på fem centrala byggstenar som påverkar hur förtroende uppstår och förändras (Johansson m fl, 2006; Mayer m fl, 1995; Stahl och Sitkin, 2004). Alla byggstenarna har att göra med hur subjekten (människor) uppfattar/förväntar sig att objekten (institutionerna) agerar. Byggsten nummer ett är en institutions *förmåga/kompetens* att utföra sin uppgift. Ett bra jobb skapar förtroende, ett dåligt jobb fördärvar förtroende. Byggsten nummer två är *integritet*. Ett jobb skall inte bara utföras bra. Det skall också utföras opartiskt och rättvist (Rothstein och Teorell, 2012). Procedurer spelar också en roll, inte enbart slutresultaten. *Empati* är byggsten nummer tre. Oavsett vad som görs eller hur det görs stärks förtroendet om det som sker, sker med välvilja, medmänsklighet och medkänsla. Det handlar om att bygga en positiv relation. Byggsten nummer fyra är *transparens*. Hemlighetsmakeri och inlåsta handlingar skapar inte förtroende. Öppenhet är alltid bättre än slutenhet. Det är svårare att lita på någon som håller korten tätt mot bröstet än på någon som spelar med öppna kort. Den femte byggstenen är *värdegemenskap*. Förtroende uppstår lättare mellan likar än mellan olikar. Gemensam värdegrund och överensstämmande värderingar, mellan människor och mellan människor och institutioner, befämjar framväxten av förtroende. Närhet skulle eventuellt kunna definieras som en del av värdegemenskapen, eller ännu hellre som en separat egen sjätte byggsten. Tanken är att *närhet* i normalfallet skapar förtroende. Brukare, anställda, institutionsengagerade personer kan förväntas hysa ett högre förtroende än övriga.

De sex byggstenarna kan ses som element i en sammanhållen teori om vad som bygger respektive raserar institutionsförtroende. Forskningen har visat att var och en av faktorerna har betydelse (Aronsson och Karlsson, 2001; Trägårdh, 2009). Men någon riktigt bra ordning på hur mycket var och en betyder separat eller i samverkan har vi inte. Någon prövning av teorin med mätningar av alla fem byggstenarnas betydelse samtidigt känner vi inte till. Och någon sådan test kommer vi inte heller att försöka oss på i detta sammanhang. SOM-undersökningarna rymmer bra frågeinstrument när det gäller det som skall förklaras, det vill säga människors institutionsförtroende. Den mätteknik vi använder är den helt dominerande inom förtroendeforskningen. Förtroende går att mäta om man accepterar ett självklassificerande subjektivt mått där människor själva får avgöra hur mycket förtroende de har för olika institutioner. I SOM använder vi en femgradig skala från mycket stort förtroende till mycket litet förtroende.

SOM-undersökningarna innehåller vidare mycket relevanta uppgifter kring olika subjektorienterade förklaringsfaktorer. Vi har exempelvis mått på människors person-

lighet, socioekonomiska grupptillhörighet, ideologiska orientering, diverse brukarrelationer och kontakter. Det gör att vi i viss utsträckning kan studera betydelsen av värdegemenskap och närhet.¹ Men några systematiska mått på människors perceptioner/förväntningar när det gäller institutionernas kompetens, integritet, empati eller transparens har vi inte. Enstaka mätningar för vissa institutioner finns dock.

Vi kan heller inte enkelt analysera olika objekt- eller kanalorienterade förklaringar. SOM-institutet mäter inte mediers innehåll eller hur olika institutioner sköter sin uppgift. Dyliga analyser kräver stora resurser och data insamlade av medieforskare och policyforskare.² Däremot har SOM-undersökningarna unika möjligheter att analysera betydelsen av kontexten i temporal mening. SOM täcker in en lång tidsperiod, snart tre decennier. Tidsandans inverkan från 1980-talet till 2010-talet kan vi ta hänsyn till. Vi kan dessutom studera hur yttre faktorer som exempelvis valår och ekonomiska konjunkturer påverkar olika typer av samhällsinstitutioner.

Dessa styrkor och begränsningar bör man bära med sig när man tar del av våra analyser. Fokus ligger på den beskrivande sidan – vilka institutioner i Sverige har ett stort respektive ett litet förtroende hos allmänheten och i olika centrala sociala och politiska grupper? Och hur har förtroendet förändrats sedan SOM började mäta för tjugofem år sedan?

Institutionsförtroendet 2012

Den första SOM-mätningen av institutionsförtroende, genomförd 1986, omfattade elva samhällsinstitutioner. De var valda för att täcka samhällets centrala institutioner – politiska, mediala, ekonomiska och sociala. Efter hand har SOM-institutets förtroendemätning utökats med ytterligare institutioner. Sedan 2005 har svarspersonerna i den nationella SOM-undersökningen fått ta ställning till tjugoen samhällsinstitutioner.³ Svarspersonerna fått bedöma de enskilda institutionerna på en femgradig skala från mycket stort till mycket litet förtroende. Resultatet från 2012 års mätning redovisas i tabell 1.

Det finns olika sätt att analysera svarspersonernas förtroendebedömningar. Om vi först ser på mittalternativet, alltså andelen som bedömer att man varken har stort eller litet förtroende för en enskild institution, ligger detta bland de svarande på mellan en dryg tiondel (regeringen) till hälften (kommunstyrelserna och de politiska partierna). Att svars personer väljer mittalternativet kan ha flera förklaringar. Den troligaste är att man inte upplever sig tillräckligt insatt i den verksamhet som ska bedömas. Den tolkningen stöds av det faktum att de som har ett större intresse inom ett visst område oftare har åsikter. Bland politiskt intresserade är således andelen som placerar sig på mittalternativet genomgående lägre. Om vi som exempel tar förtroendet för EU-kommissionen är andelen som svarar varken eller bland de mycket politiskt intresserade 35 procent, bland politiskt mindre intresserade över 50 procent.

En annan generell tendens i svaren är att det finns en svag, men generell, tendens att ha ett ganska stort förtroende för en majoritet av de bedömda institutionerna.

Andelen som anger att de har mycket stort förtroende är relativt låg. Om vi ser på rangordningen mellan institutionerna efter andelen som har *mycket stort* förtroende är det 2012 – i likhet med de senaste åren – endast sjukvården som når över tio procent – 13 procent mycket stort förtroende vilket är i stort sett samma andel som 2011 – medan de ytterligare fem institutioner som 2011 nådde tio procent – regeringen, Riksbanken, Kungahuset, polisen och domstolarna – samtliga har tappat något 2012 och har hamnat knappt under. På samma nivå – strax under tio procent – ligger förtroendet för universitet/högskolor och domstolarna. Lägst andel mycket stort förtroende noteras, i likhet med tidigare år, för EU-institutionerna.

Det oftast använda kriteriet på förtroende för en enskild institution är andelen som har mycket eller ganska stort förtroende – ibland formulerat som andelen minst ganska stort förtroende. Också med den definitionen åtnjuter sjukvården högst förtroende 2012 med 63 procent – samma andel som 2011 men något lägre än 2010. Därefter kommer, i likhet med 2011, polisen, universitet/högskolor och radio/tv som samtliga når över 50 procent stort förtroende. I likhet med tidigare undersökningar ligger Europaparlamentet och EU-kommissionen i botten med 15 respektive 14 procent minst ganska stort förtroende. Även om det finns några undantag är bilden 2012 mycket lik föregående års, men andelarna ligger lägre än valåret 2010.

Om vi ser till relationen mellan andelen mycket stort och andelen ganska stort förtroende är det överlag den senare som dominerar, men det finns även avvikelser. För en av institutionerna – Kungahuset – utgör andelen mycket stort förtroende en större andel än förväntat med tanke på rangordningen. Även regeringen och försvaret har relativt sett höga andelar mycket stort förtroende, medan andelen mycket stort förtroende för radio/tv o-ch grundskolan är klart lägre än vad som kunde väntas. Den tolkning som ligger närmast till hands är att bland dem som har förtroende för Kungahuset är engagemanget större, medan det är lägre bland dem som har förtroende för radio/tv och grundskolan.

Att en viss samhällsinstitution åtnjuter stort förtroende hos delar av befolkningen är bara det ena perspektivet på förtroende, det andra är att samma institution i andra delar av allmänheten kan ha ett lågt förtroende. Litet förtroende drar ner det samlade förtroende som en samhällsinstitution har i allmänhetens ögon. Höga andelar litet förtroende är ett uttryck för ett avståndstagande, även om det inte behöver vara detsamma som misstro. De institutioner som har relativt sett högst andelar litet förtroende är de tre som ligger lägst i rangordningen – de två EU-institutionerna och de fackliga organisationerna – med mellan 35 och 40 procent. Men det finns även några högre upp på listan – Svenska kyrkan och Kungahuset – där mellan 25 och 30 procent av de svarande uppger sig ha litet förtroende; Kungahuset är dessutom den institution som har den högsta siffran på mycket litet förtroende (16 procent) följd av de två EU-institutionerna, Svenska kyrkan och bankerna – samtliga över tio procent. Mönstret är i stort sett detsamma som 2011, men andelarna har ökat något.

Kungahuset skiljer sig i bedömningen från övriga institutioner genom sitt mer polariserade förtroende. Andra institutioner där bedömningarna också är relativt polariserade är regeringen och bankerna. Det gemensamma för dem är att det bakom sådana bedömningar finns en politisk polarisering i synen på respektive institution.

Tabell 1 Förtroendet för samhällsinstitutioner 2012 (procent och balansmätt)

Samhällsinstitution	Mycket stort	Ganska stort	Varken/ eller	Ganska litet	Mycket litet	Summa procent	Förtroendebalans
Sjukvården	13	50	23	11	3	100	+49
Universitet/högskolor	8	47	39	5	1	100	+49
Radio/TV	7	45	38	8	2	100	+42
Polisen	8	47	29	12	4	100	+39
Riksbanken	9	38	42	8	3	100	+36
Domstolarna	8	40	35	12	5	100	+31
FN	6	32	40	15	7	100	+26
Grundskolan	4	39	39	15	3	100	+25
Riksdagen	5	34	43	13	5	100	+21
Regeringen	9	34	33	16	8	100	+19
Svenska kyrkan	6	26	42	14	12	100	+6
Kungahuset	9	26	35	14	16	100	+5
Dagspressen	3	26	43	20	8	100	+1
Försvaret	5	20	49	-17	-9	100	-1
Kommunstyrelserna	2	22	49	20	6	100	-2
Storföretagen	2	22	47	21	8	100	-5
De fackliga org	2	22	43	22	-11	100	-9
De politiska partierna	1	19	50	22	8	100	-10
Bankerna	4	23	35	26	12	100	-11
EU-kommissionen	1	14	48	24	13	100	-22
Europaparlamentet	1	13	47	25	14	100	-25

Kommentar: Tabellen redovisar en sammanläggning av resultaten från tre editioner av SOM-undersökningarna 2012 (formulären I, II och III) med ett antal svarspersoner på omkring 4550. Personer som hoppat över hela frågan eller ej besvarat förtroendefrågan för någon särskild institution är inte medtagna i procenttalen. Dyliga svar var sällsynta och lämnades av endast mellan fem och sju procent för de olika institutionerna. Förtroendebalansen kan gå mellan +100 (alla svarspersoner anger stort förtroende) och -100 (alla svarspersoner anger litet förtroende).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Det mått som SOM-institutet traditionellt använt för att väga samman stort och litet förtroende är vad vi kallar *förtroendebalansen*. Vår utgångspunkt har varit att det förtroende en institution åtnjuter – dess förtroendebas – inte bara avgörs av

andelen som har stort förtroende, utan även av hur stor andel det är som har ett litet förtroende. Institutioner vars förtroende i det föregående beskrevs som polariserade står i ett sådant perspektiv svagare i opinionen än de som har huvuddelen av sitt förtroende på den positiva sidan eller i mitten. Om vi exemplifierar med universitet/högskolor kan vi se att de i stort sett har samma andel stort förtroende som regeringen, men en lägre andel litet förtroende, vilket placerar dem klart högre i en rangordning efter förtroendebalans.

Enkelt uttryckt är förtroendebalansen ett mått där både andelen stort och andelen litet förtroende vägs in. Förtroendebalansen för en enskild institution beräknas genom att andelen stort förtroende minskas med andelen litet förtroende. Det ger en skala mellan +100 och -100. En rangordning efter balansmättet kommer att skilja sig från en rangordning efter enbart andelen högt förtroende, särskilt i de fall där det finns en hög andel med lågt förtroende.⁴

Av de tjugoen undersökta institutionerna har tretton en positiv och åtta en negativ förtroendebalans. Det är samma fördelning som 2011. Den genomsnittliga förtroendebalansen 2012 är +13, att jämföra med +19 2010 och +14 2011.

När vi utgår från det samlade balansmättet visar det sig att sjukvården och universitet och högskolor ligger klart högst med ett balansmått på +49. Sjukvården har dock klart fler på den positiva sidan – 63 procent – men har även fler kritiker. Universitet och högskolor har en mindre andel positiva – 55 procent, men en klart högre andel på mittalternativet varken stort eller litet förtroende. En andra grupp utgör radio-tv, polisen och Riksbanken med en förtroendebalans på mellan +36 och drygt +40.

Karaktären på förtroendet kan samtidigt se något olika ut. Av de fem institutioner som har högst förtroendebalans är det tre där en relativt stor andel av de svarande placerar sig på mittalternativet – universitet/högskolor, Riksbanken och radio-tv – medan relativt få har litet förtroende. Omvänt gäller för sjukvården och polisen att förtroendet dras ner av att det även finns en relativt stor grupp som uppger att de har litet förtroende.

Lägst förtroendebalans har de båda EU-institutionerna (-22 respektive -25). Fram till 2010 ökade förtroendet för dem, men 2011 föll det relativt kraftigt och har 2012 fallit ytterligare något. Det senare hänger samman med en allmänt mer EU-kritisk opinion i Sverige i spåren av skuldskrisen (jfr Sören Holmbergs kapitel om EU-opinionen i denna volym). Bland de institutioner som ligger lägst i fråga om förtroendebalans är det överlag en stor andel svars personer som anger att de varken har stort eller litet förtroende. Ett undantag utgör bankerna som även tappat förtroende mellan 2011 och 2012, där bedömningen är något mer polariserad.

När vi i likhet med tidigare år grupperar de undersökta institutionerna efter deras förtroendebalans återkommer i stort sett samma mönster som vi sett under de senaste åren. De fyra huvudgrupperna är:

- En liten grupp institutioner som åtnjuter mycket stort förtroende (sjukvården, polisen, Riksbanken, universitet/högskolor och radio-tv) som alla har som lägst ett balansmått på över +35.

- En grupp institutioner som åtnjuter ganska stort förtroende (domstolarna, FN, grundskolan, riksdagen och regeringen) med en förtroendebalans mellan +31 och +19.
- En relativt stor grupp institutioner som har i stort sett samma andel positiva som negativa men en viss tonvikt på de senare (Svenska kyrkan, Kungahuset, försvaret, dagspressen, kommunstyrelserna och storföretagen) med mellan +6 och -5.
- De institutioner som åtnjuter ganska eller mycket lågt förtroende (de fackliga organisationerna, bankerna, de politiska partierna EU-kommissionen och Europaparlamentet) med en förtroendebalans mellan -7 och -25.

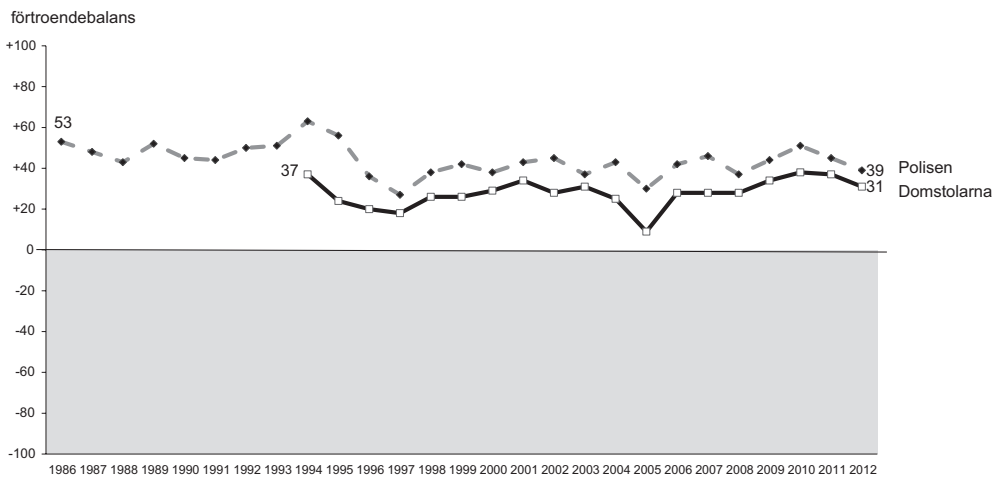
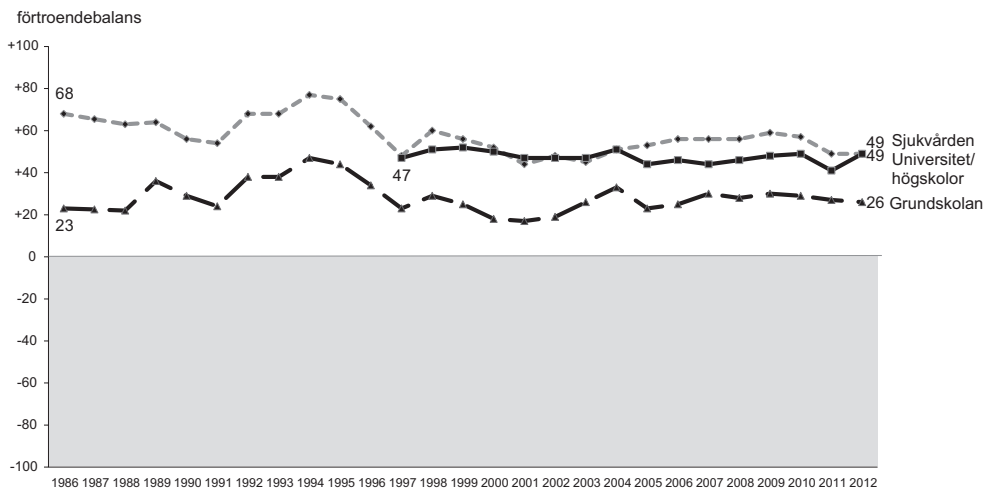
I jämförelse med 2010 är det framför allt den grupp av institutioner som ligger kring noll som har ökat i antal. När vi jämför med 2011 är grupperingen dock i stort sett densamma som då. Två mindre förändringar kan emellertid noteras. Förtroendet för bankerna och för domstolarna har gått ner. Domstolarna ligger 2012 i den andra gruppen i och med att förtroendebalansen har gått från +37 till +31 och bankerna i den fjärde med en betydligt större minskning – från +2 till -11. Det ska dock understrykas att det här gäller balansmåttsheter, medan det i båda fallen är procentuellt relativt små förändringar.

Långsiktiga förändringsmönster

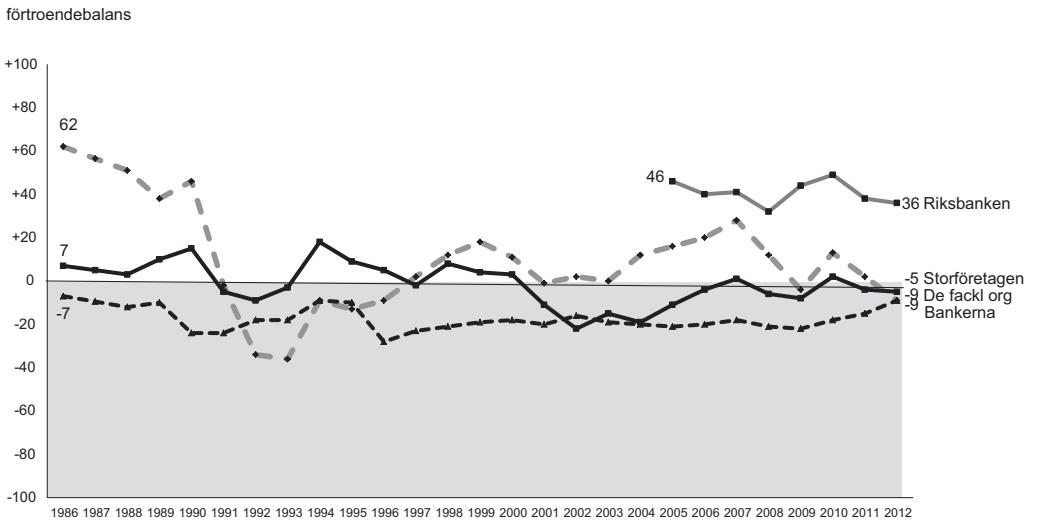
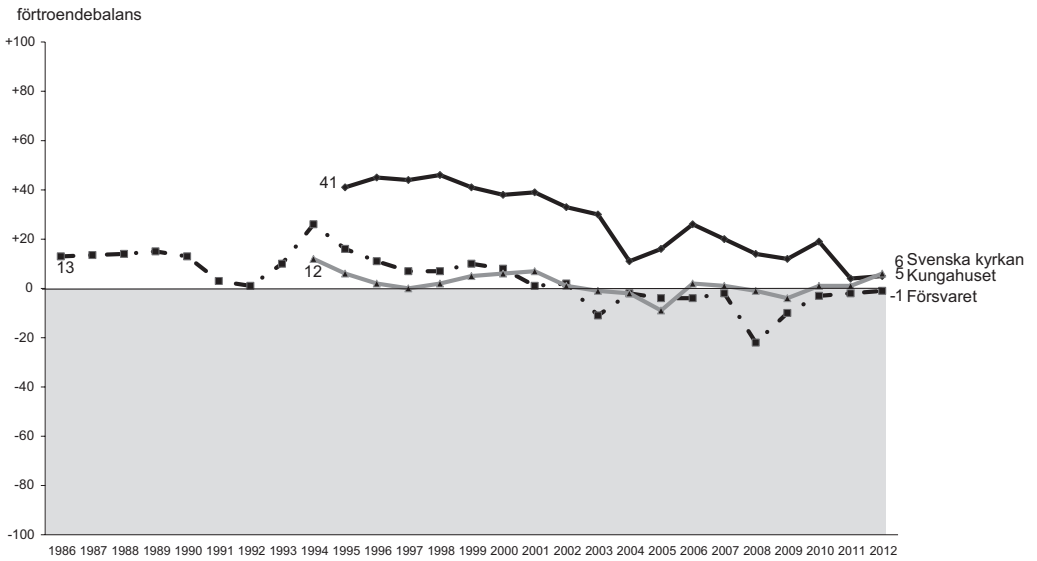
Institutionsförtroende är inte något som annat än i undantagsfall förändras kraftigt mellan enskilda år. Förändringarna sker över längre tidsperioder och förändringsmönstret varierar mellan olika typer av institutioner. De senaste årens förändringar i institutionsförtroendet måste betraktas i ljuset av de långsiktiga vågrörelserna.

Flertalet offentliga institutioner som sjukvården, grundskolan, polisen och domstolarna uppvisar ett likartat förändringsmönster, även om förtroendenivåerna kan variera. Det är institutioner som generellt åtnjuter stort förtroende, men där allmänhetens bedömningar också kan påverkas av hur de ideologiska vindarna blåser (jfr Lennart Nilssons kapitel om offentlig sektor i denna volym). Fram till början av 1990-talet åtnjöt de ett stabilt om än svagt fallande förtroende bland allmänheten för att därefter öka kraftigt i förtroende, delvis som ett svar på förslag om nedskärningar i det offentliga. I slutet på 1990-talet har förtroendet på nytt gått ner och stabiliserat sig på en lägre nivå – balansmätt på mellan +40 och +60. De senaste åren har mönstren inte någon entydig tendens: sjukvården och universitet/högskolor uppvisar nedgångar, medan förtroendet för grundskolan står relativt stabilt. Polisen intar en mellanställning. Det är svårt att se någon enkel förklaring till de ökade skillnaderna de senaste åren.

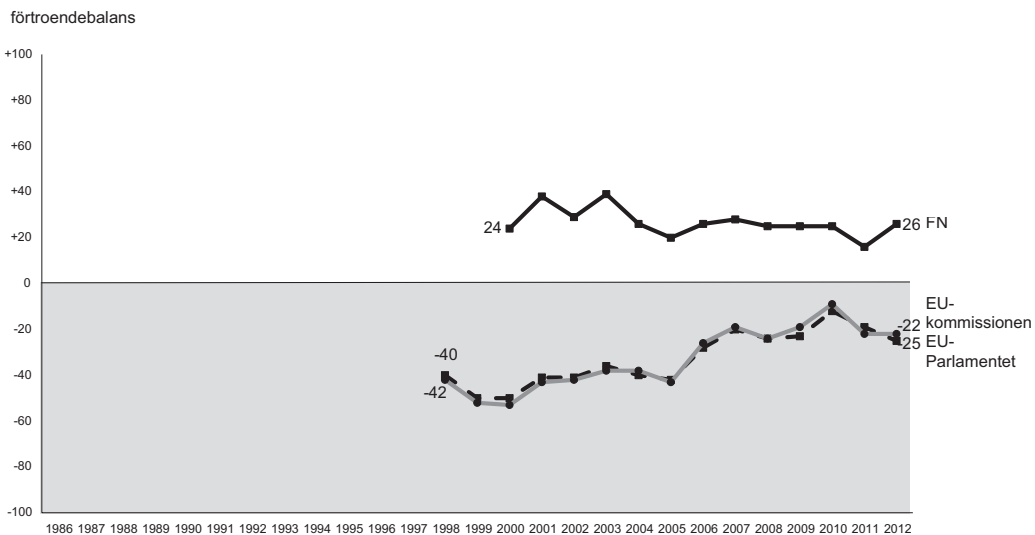
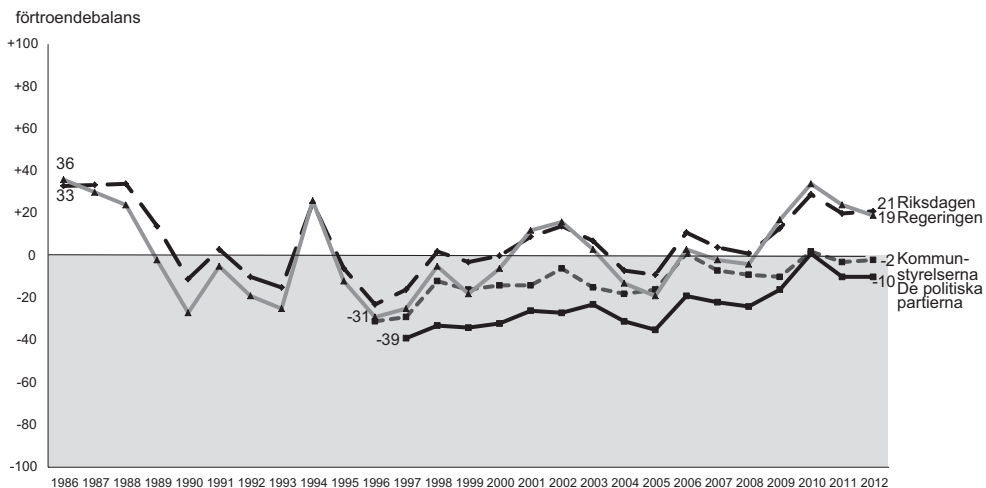
Figur 1 Bedömningar av förtroendet för tjugoen samhällsinstitutioner 1986-2012 (balansmått)

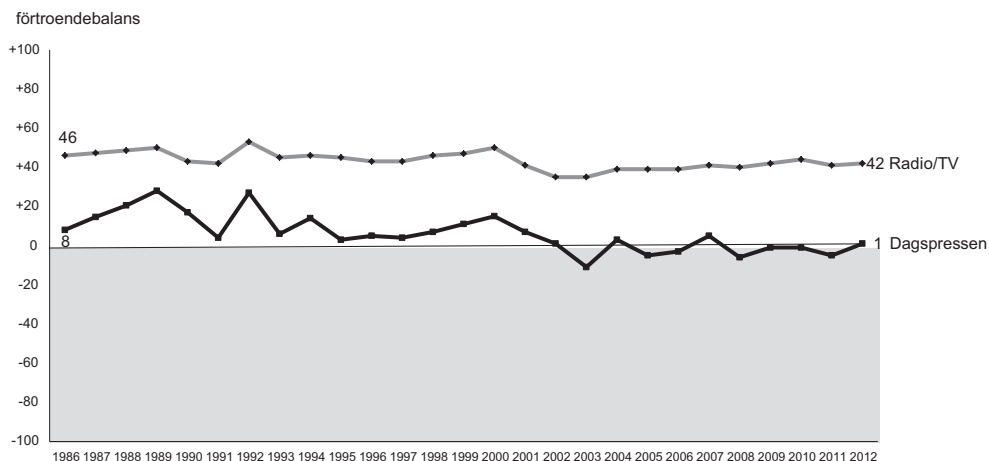
Figur 1 Forts.

Figur 1 Forts.

Figur 1 Forts.

Kommentar: Om balansmättet se tabell 1. År 1987 saknas i figurerna eftersom ett annat, med övriga år inte jämförbart mått, användes just detta år. För de två medieinstitutionerna saknas av samma skäl siffror även för 1988.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2012.

För Svenska kyrkan och Kungahuset, två institutioner som representerar en äldre typ av institutioner är den långsiktiga tendensen sjunkande.⁵ Det gäller särskilt förtroendet för Kungahuset – från +41 1995 till +5 2012. För Svenska kyrkan är nedgången betydligt mindre och har de senaste åren stabiliserats. För båda institutionerna finns det en del hack i kurvorna som antyder att händelser vissa år kan ha påverkat allmänhetens bedömningar. En mer ingående analys av allmänhetens bedömningar av synen på Kungahuset finns i Lennart Nilsson kapitel om republik och monarki i denna volym.

De ekonomiska institutionerna uppvisar relativt stora skillnaderna under de tjugofem år förtroendet för dem studerats. Förändringsmönstren är nära kopplade till ekonomiska konjunkturer. Den mest spektakulära förändringen är det kraftigt minskade förtroendet för bankerna som följde av bankkrisen i början av 1990-talet. I mätning i slutet av 1980-talet åtnjöt bankerna i stort sett samma höga förtroende som sjukvården men rasade på några år till kraftiga minusvärden, en förtroendeförändring som är unik i SOM-undersökningarnas långa mätserie. Också storföretagen fick ett minskat förtroende under den dåvarande lågkonjunkturen men inte i lika hög grad som bankerna (jfr Holmberg och Weibull, 2004). Då ekonomin vände började också förtroendekurvorna gå upp för att på nytt fall under IT-kraschen efter år 2000 och senare vid finanskrisen 2008. Den uppgång i förtroende som fanns

valåret 2010 har förbytt i nedgång, men både bankerna och storföretagen ligger högre än de gjorde 2009. Förtroendet för de fackliga organisationerna ökade något under 1990-talets lågkonjunktur men har sedan varit mycket stabilt på en låg nivå, möjligen med en svag ökning de senaste åren.

De politiska institutionerna präglas av andra rörelsemönster. I dessa spelar de politiska valen en viktig roll. Det cykliska mönstret för regering och riksdag karaktäriseras av att förtroendet ökar under valår i förhållande till åren närmast före. Den så kallade valårseffekten har vi kunnat iaktta alla valår sedan den nationella SOM-mätningen inleddes 1986 (jfr Holmberg, 1993).⁶ Men vi har också tidigare iakttagit en ”kriseffekt”:- mellan 2000 och 2001 (terrorattacken i USA) ökade förtroendet för regeringen med omkring 20 balansmåttsheter. Året därpå, 2002, var det riksdagsval och då ökade förtroendet ytterligare något. Också valåret 2010 ökade förtroendet särskilt för regeringen och riksdagen och 2011 har det fallit enligt vad som förväntades. Förtroendet för de politiska institutionerna är dessutom som regel större året efter ett val än året före.

Vid sidan av valårseffekten är tendensen i det politiska förtroendet att detta är svagt uppåtgående. Under den första delen av mätperioden (1986-1996) fanns det snarast ett svagt minskande förtroende för särskilt riksdag och regering medan kurvorna därefter pekar uppåt, bortsett från en tillfällig nedgångsperiod 2004-2005 (Holmberg och Weibull, 2012). En motsvarande tendens finns för kommunstyrelserna och de politiska partierna.

Uppgången i förtroende för de politiska institutionerna gällde också Europaparlamentet och EU-kommissionen, där förtroendebalansen från en mycket låg nivå vid mätningarnas start 1998 (-40 respektive -42) ökade efter hand till cirka -20 år 2010 för att därför i svallvågorna av eurokrisen på nytt minska – till -22 respektive -25. En internationell institution som FN förefaller mindre berörd av den svenska politiska trenden men har liksom många andra institutioner fått vidkännas en nedgång efter 2010.

Förtroendet för medieinstitutionerna har i jämförelse med de ekonomiska och politiska institutionerna varit mycket stabilt. Radio-tv ligger förankrad på drygt +40. För dagspressen är tendensen lite mer skiftande. Under 1990-talet var förtroendet för dagspressen klart på den positiva sidan av balanslinjen. Därefter har tendensen vikit något och man ligger de senare åren på +-0 eller något lägre.

Om vi slutligen sätter fokus på de senaste årens förändring är det naturligt att utgå från vad som hänt efter valåret 2010. Det vi då kan se är att femton av de tjugo institutionerna uppvisar ett försvagat förtroende. De som tappat klart mest är bankerna med 24 balansmåttsheter, regeringen med 16, Kungahuset med 14 och Europainstitutionerna med 13. Översatt till procent betyder det nedgångar på mellan drygt fem till tio procentenheter. Mot bakgrund av vad som tidigare sagts om valårseffekten är det som väntat en större nedgång för de politiska institutionerna än för övriga; ett undantag är bankerna där den relativt stora förtroendenedgången i motsats till de övriga inte ligger mellan 2010 och 2011 utan mellan 2011 och 2012. Här ser vi med stor sannolikhet effekten av diskussionen om ”övervinster”

och ”bonusar”. De institutioner som ökat i förtroende – om än svagt – är de fackliga organisationerna, Svenska kyrkan och försvaret.

Dimensioner i bedömningarna

I analysen av de långsiktiga förändringarna framträder relativt starka samband i förtroendeutvecklingen för olika typer av institutioner. Exempelvis värderas politiska institutioner ofta på ett likartat sätt: de individer som har högt förtroende för regeringen har det ofta även för riksdagen liksom för de politiska partierna. Det ska även tillfogas att det överlag finns starka samband mellan förtroendebedömningarna: den som har stort förtroende för en institution har stor sannolikhet att ha det också för andra och de som har lägre förtroende för en har det som regel även för andra. Det har gällt i alla mätningar.

Den genomsnittliga korrelationen (Pearson's r) har brukat vara drygt $r=0.30$ och det är samma mönster som framträder i 2012 års mätning. I förtroendemätningen 2011 visade sig inte någon negativ korrelation. Detsamma gäller 2012. De positiva sambanden är i flertalet fall starka. De starkaste finner vi mellan EU-kommissionen och Europaparlamentet, där korrelationen ligger på över 0,90 och mellan regering och riksdag med korrelationer på ca 0,65 de senaste åren. Genomgående är sambanden som synes ytterst stabila över åren. Att de positiva sambanden ökat något har sin bakgrund i att det är en något mindre partipolitiskt kontroversiell klangbotten i förtroendebedömningarna under senare år (Holmberg och Weibull, 2012).

Det är en rimlig utgångspunkt att starka korrelationer mellan enskilda institutioner är ett uttryck för att bedömningarna har en gemensam grund. Det är bakgrunden till att vi på grundval av varje års förtroendemätning studerar de interna sambandsmönstren genom en faktoranalys baserad på förtroendet för de tjugoen institutionerna. Med tanke på de stabila sambandsmönstren är det naturligt att dimensionerna över tid ska vara i stort sett desamma. Den explorativa faktoranalysen på grundval av 2012 års förtroendebedömningar ger i huvudsak samma fem dimensioner som 2011 års data, men det finns också ett par avvikelser och rubriceringen har även ändrats något. De fem dimensionerna har vi år 2012 tidigare rubricerat som: I *Sambällsservice*, II *Övernationellt*, III *Politisk makt*, IV *Etablissemang*, och V *Medier* (tabell 2).⁷

Den första dimensionen som faller ut är *Sambällsservice*. I den ingår främst sjukvården, polisen, domstolarna, grundskolan och universitet/högskolor. Den är nästan identisk med motsvarande dimension 2011. Den andra dimensionen som 2012 har benämnts *Övernationellt* inkluderar de två Europainstitutionerna och FN. Dimensionen *Politisk makt* innehåller regeringen, riksdagen, Riksbanken och de politiska partierna, där partierna laddar klart lägre än de övriga. Det som vi valt att kalla *Etablissemang* är en dimension där Kungahuset, Svenska kyrkan och storföretagen laddar högst, men där även bankerna och försvaret ligger relativt högt. Dimensionen *Medier* omfattar radio-TV och dagspress, men även de fackliga organisationerna ligger relativt högt här.

Tabell 2 Dimensioner i förtroendet för 21 samhällsinstitutioner 2012 (faktoranalys och faktorladdningar)

	Samhälls- service	Över- nationellt	Politisk makt	Etablissemang	Medier
Sjukvården	.67	-.01	.13	.12	.06
Polisen	.61	.13	.14	.30	.00
Domstolarna	.61	.19	.30	.16	.13
Grundskolan	.60	.18	.02	.13	.18
Universitet/högsk	.56	.24	.27	-.02	.17
Kommunstyrelserna	.44	.29	.32	.21	.20
Europaparlamentet	.15	.86	.27	.18	.12
EU-kommissionen	.15	.85	.30	.18	.12
FN	.35	.57	.01	.15	.12
Regeringen	.08	.13	.84	.21	-.00
Riksdagen	.31	.23	.72	.11	.16
Riksbanken	.33	.12	.53	.28	.42
De politiska partierna	.27	.48	.52	.12	.21
Kungahuset	.12	.03	.17	.76	.00
Svenska kyrkan	.30	.08	.01	.59	.16
Storföretagen	.06	.26	.35	.52	.17
Bankerna	.05	.32	.18	.49	.27
Försvaret	.41	.23	.12	.49	.00
Dagspressen	.07	.13	.18	.14	.80
Radio-tv	.19	.07	.18	.11	.78
De fackliga org	.39	.32	-.19	.06	.51
Förklarad varians	14%	13%	12%	9%	9%

Kommentar: Faktoranalys enligt Kaiser's kriterium. Varimax rotering. Analysen bygger på frågan om samhällsinstitutioner i formuläreditionerna I, II och III.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

I jämförelse med 2011 är utfallet 2012 något mer entydigt, där särskilt dimensionen övernationellt är tydlig – år 2011 laddade även de politiska partierna högt i denna, medan dessa nu är tydligare kopplade till vad som kallats politisk makt.

De institutioner som har den svagaste passningen i dimensionsanalysen är kommunstyrelserna, försvaret och de fackliga organisationerna. De har visserligen en relativt stark laddning på en dimension, men också laddningar på andra. Exempelvis laddar försvaret inte bara på dimensionen etablissemang utan även på samhällsservice – möjligen ett uttryck för två sidor hos det svenska försvaret. Kommunstyrelserna

har likstora positiva laddningar på alla institutioner, även om de laddar högst på samhällsservice. De fackliga organisationerna laddar högt på både samhällsservice och medier.⁸

Kön, ålder, utbildning och politik

Även om vi framhållit att det finns en relativt stor samstämmighet i bedömningarna finns det klara skillnader mellan olika grupper. Kön, ålder, utbildning och ideologisk orientering hos svarspersonerna har på olika sätt samband med bedömningen av de olika samhällsinstitutionerna. Bland dessa finns det mindre skillnader mellan kvinnors och mäns förtroendebedömningar än vad det finns med hänsyn till ålder, utbildning och ideologi. I tabell 3 finns en översikt av olika gruppers förtroendebedömningar. Siffrorna är andelen med minst ganska stort förtroende och inte något balansmått.

Den första iakttagelsen är att likheten i förtroendebedömningarna trots allt är relativt stor. Om vi tar de institutioner som värderas högst respektive lägst i varje grupp är det som regel desamma, låt vara att de inte alltid kommer i exakt samma ordning. Bland de sju institutioner som åtnjuter störst förtroende bland de yngsta respektive de äldsta finns fem med hos båda: universitet/högskolor, sjukvården, polisen, domstolarna och radio-tv. Bland de yngsta är universitet/högskolor den institution som värdesätts högst, medan det hos de äldsta är sjukvården. De yngsta skiljer ut sig med att ha med grundskolan och FN bland dem med störst förtroende, bland de äldsta är det Riksbanken och regeringen. Bakom åldersdifferenserna kan man ana skillnader i både erfarenhet och intressen.

Det är i stort sett samma tolkning som är rimlig då vi gör samma analys efter ideologisk självplacering. Bland de sju institutioner som vänsterpersoner har stort förtroende för återfinns sex bland de sju i topp som också de högerorienterade har förtroende för. Gemensamma för båda grupperna är sjukvården, universitet/högskolor, polisen, radio-tv, domstolarna och Riksbanken. Det som avviker är grundskolan hos personer som placerar sig till vänster och regeringen bland dem som placerar sig till höger. Den stora skillnaden finns dock inom rangordningen. De som placerar sig ideologiskt till höger har störst förtroende för regeringen (75 procent) och Riksbanken kommer på tredje plats (62 procent – bland personer till vänster endast 42 procent). Det är just dessa två institutioner som skiktar personer till vänster och höger. För övriga institutioner är skillnaderna förhållandevis små.

Ett annat sätt att analysera skillnader är att studera den genomsnittliga, procentuella avvikelserna. Det visar sig då att skillnaden mellan kvinnors och mäns bedömningar ligger på tre procentenheter. Den största skillnaden finns i fråga om polisen och Svenska kyrkan, där kvinnorna i båda fallen har större förtroende än män. Den genomsnittliga differensen mellan de yngstas och de äldstas förtroendebedömningar ligger på tio procent. De största skillnaderna finns i fråga om universitet/högskolor, försvaret och grundskolan med omkring 20 procentenheter. I samtliga fall är det yngre som har större förtroende än de äldsta. Det högre förtroendet bland yngre är

Tabell 3 *Institutionsförtroende efter kön, ålder, utbildning och vänster-höger 2012 (procent mycket och ganska stort förtroende)*

	Kön		Ålder				Utbildning			Vänster-höger					
	KV	M	15-29	30-49	50-64	65-85	LU	MLU	MHU	HU	KV	NV	VE	NH	KH
Regeringen	41	47	39	47	42	44	29	39	45	58	14	27	29	71	83
Polisen	59	50	61	61	51	49	49	56	54	59	48	57	50	60	58
Sjukvården	61	64	65	64	59	63	60	62	61	67	63	66	57	67	60
Försvaret	26	25	42	28	20	19	21	27	26	26	20	23	24	28	32
Riksdagen	38	39	39	40	36	39	26	35	39	52	30	36	26	52	56
Bankerna	30	25	42	24	21	29	30	28	27	24	20	22	29	30	35
Dagspressen	29	27	28	28	26	30	25	26	27	34	31	29	23	30	32
De fackliga organisationerna	25	24	32	25	23	21	22	24	24	27	42	36	20	17	12
Radio-tv	52	51	47	48	49	60	52	50	51	54	57	55	44	54	52
Grundskolan	44	41	53	53	34	35	35	42	43	49	43	47	40	44	38
Stor företagen	21	26	30	26	20	22	19	23	25	26	10	16	20	32	43
Svenska kyrkan	35	28	28	33	27	37	33	27	31	37	28	31	27	34	34
Domstolarna	48	46	52	54	44	40	33	43	49	61	45	49	37	55	53
Riksbanken	44	50	43	48	46	51	39	43	48	58	31	45	37	61	63
Kungahuset	38	33	34	33	32	42	38	36	36	32	20	27	33	44	52
Kommunstyret	24	24	27	22	21	27	22	24	23	26	22	25	19	27	29
Universitet/högskolor	55	53	70	59	46	48	36	50	58	69	58	56	43	61	59
De politiska partierna	21	20	26	22	18	19	13	18	21	27	19	17	13	27	35
EU-kommissionen	16	14	24	15	11	13	10	14	15	19	8	14	11	20	33
EU-parlamentet	16	14	24	15	11	13	11	14	15	18	9	14	11	19	23
FN	41	36	48	44	34	32	33	38	38	43	36	41	32	42	44

Kommentar: För utbildning: LU = lågutbildad, MLU = medellåg utbildning, MHU = medelhög utbildning, HU = högutbildad; Vänster-höger avser självplacering: KV = klart vänster, NV = något vänster, VE = varken vänster eller höger, NH = något höger, KH = klart höger.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

allmänt: för tolv av de tjugo institutionerna har man större förtroende än äldre, för fem ligger de äldre högre och för fyra ligger förtroendet på i stort sett samma nivå.

I fråga om utbildning har högutbildade i större utsträckning högre samhällsförtroende än lågutbildade. På tio av bedömningarna ligger de högutbildade klart högre, för två ligger de lågutbildade något högre och för övriga väger det i huvudsak jämnt. Inte i fråga om någon institution har lågutbildade ett klart högre förtroende. Den största skillnaden finns i bedömningen av universitet/högskolor, regeringen och domstolarna, där differensen ligger omkring 30 procentenheter med klart större förtroende bland högutbildade. De två institutioner där lågutbildade har något större förtroende – drygt fem procentenheter – är Kungahuset och bankerna. Den genomsnittliga differensen mellan låg- och högutbildade är 12 procentenheter.

När det slutligen gäller den ideologiska faktorn är det där vi finner de största skillnaderna, i varje fall om vi jämför personer som placerar sig klart till vänster med dem som placerar sig klart till höger. Här är procentdifferensen 16 procentenheter, medan den sjunker till 11 procentenheter om vi jämför vänster- och högerorienterade utan hänsyn till graderingen inom varje grupp. Oavsett vilken beräkning som används finns inte övriga största skillnaderna i förtroende för regeringen – 52 respektive 69 procentenheter, Kungahuset (22 respektive 32), Riksbanken (21 respektive 32) och storföretagen (21 respektive 33), i samtliga fall med det största förtroendet bland dem som placerar sig ideologiskt till höger. Det är också bland de senare vi allmänt noterar större samhällsförtroende; endast i fråga om de fackliga organisationerna är förtroendet större bland personer till vänster (procentdifferens 31 respektive 21 procentenheter), medan det väger relativt jämnt i bedömningen av sex institutioner, bland andra sjukvården, dagspressen och radio-tv.

Även om vi ser vissa tydliga mönster i skillnader mellan ålders- och utbildningsgrupper samt efter ideologisk placering är den gemensamma förklarade variansen av de fyra variabelerna begränsad i regressionsanalyserna: för flertalet av förtroendebedömningarna ligger den på enbart fem procent. Endast i förtroendet för regeringen, storföretagen och de fackliga organisationerna når den upp till tio procent främst genom att den ideologiska faktorn uppvisar en stark förklaringskraft. Den ideologiska faktorn ger signifikanta bidrag till den förklarade variansen för tolv av de tjugo institutionerna, ålders- och utbildningsfaktorn till tolv vardera och kön till elva. Utbildningsfaktorns största bidrag gäller riksdagen, försvaret och universitet/högskolor, medan ålder bidrar signifikant när det gäller de övernationella institutionerna och universitet/högskolor, även om bidragen genomgående är små. Det senare gäller i ännu högre grad könsfaktorns bidrag.

Förtroende skall vara högt och neutralt

Vi talar inte om stort förtroende som uttryck för blind tilltro eller okritisk dyrkan. Sådant är inte samhällsbyggande. Vad vi talar om är vikten av ett högt reflekterat förtroende. Gärna mätt på det subjektiva sätt som vi har erfarenhet av i SOM-

undersökningarna. Svarepersoner i SOM-institutets studier som uttrycker ett mycket stort förtroende för en institution har oftast mer kunskaper och är mer insatta i en institutions verksamhet än personer som säger sig ha ett mycket litet förtroende. Och det är naturligtvis positivt. Men det är ingen garanti för en välfungerande institution, det kan också hänga samman med att man är engagerad i "sin" verksamhet eller "sitt" område. Men det hade varit värre om brukare och personer med mer kunskaper hade lägst förtroende. Men så är det alltså inte för de allra flesta svenska institutioner.

När det gäller neutraliteten tänker vi främst på förtroendekopplingen till den ideologiska vänster-högerdimensionen som är så dominerande i Sverige. Värdegemenskap mellan människor och institutioner bygger förtroende. Men det blir problematiskt om människor inte är överens om vilka värden som olika institutioner står för och om dessutom dessa värden har stöd enbart hos delar av befolkningen. Konkret formulerat är det inte bra om ledande samhällsinstitutioner uppfattas som partiska eller värdemässigt förknippade med någon av de ideologiska polerna. Svenska myndigheter, företag och samhällsinstitutioner skall inte uppfattas som vänster- eller högervidna. Om de gör det riskerar de få ett påtagligt starkare förtroendekapital bland människor till vänster eller till höger. Och det sätter neutraliteten i fara. Bäst för enskilda institutioner och för hela samhällsbygget är om ledande institutioner har ett jämnt fördelat förtroendestöd i alla viktiga sociala och politiska samhällsgrupper. Neutralitet och opartiskhet är idealet.

Men på denna punkt har vi alla år funnit att vissa svenska institutioner brister när det gäller den politiskt-ideologiska förtroendebalansen. Det gäller dock inte olika myndigheter. Svenska myndigheters arbete bedöms i allt väsentligt lika positivt alternativt lika negativt oavsett var människor står ideologiskt (se Sören Holmbergs kapitel om kvalitet i offentlig verksamhet i denna volym). Problemet återfinns istället för institutioner som Kungahuset, Riksbanken och storföretagen som alla har ett klart starkare förtroendestöd till höger än till vänster, och för de fackliga organisationerna som på ett motsvarande sätt har ett klart större förtroende bland personer till vänster än bland personer till höger.

Allra mest ideologiskt laddat är dock förtroendet för regeringen. Nu när vi har en borgerlig regering är förtroendet mycket större på högerkanten, bland borgerliga sympatisörer än bland anhängare av de rödgröna till vänster (Holmberg och Weibull, 2007, 2012). Men här är inte neutralitetsidealet relevant. En regering i en parlamentarisk demokrati skall inte ha ett lika starkt förtroendestöd bland alla medborgare. En regering ska kunna vara partisk och driva de frågor den blivit vald på. Det kan innebära att människor som inte har en värdegemenskap med regeringen också kommer att hysa ett lägre förtroende för den. Det är uttryck för en demokrati med olika partier och regeringsalternativ.

Det faktum att också förtroendet för riksdagen är ideologiskt färgat – tilliten är högre bland människor till höger än bland människor till vänster – är inte lika problematiskt. Riksdagens större förtroende till höger uppstod efter valet 2006,

dessförinnan när vi hade S-regeringar var riksdagsförtroendet starkast till vänster. Även riksdagen betraktas med andra ord med ideologiska glasögon. Och det kan tyckas självklart. I en parlamentarisk demokrati blir också parlamentet politiserat i enlighet med dagspolitiken.

Men man kan se riksdagen annorlunda – som en institution som representerar hela folket och inte bara den styrande majoriteten, eller som i dagens Sverige – den styrande minoriteten. Riksdagen som institution ska vara den representativa demokratins centrala samlingsplats och som sådan opartisk och neutral och uppfattas sålunda av medborgarna. Men det idealet är vi en bit ifrån i Sverige. När vi har högerregeringar har högern störst förtroende inte bara för regeringen utan också för riksdagen. Och tvärtom, när vi har vänsterregeringar hyser vänstern störst förtroende för regeringen men även för riksdagen. Riksdagen blir förtroendemässigt en släpavn till regeringen. Det vore bättre med en tydligare distans dem emellan. En distans som innebär att regeringen kan bedömas ideologiskt och partiskt medan riksdagen kunde förtroendebedömas mer opartiskt och neutralt. Men där är vi inte i Sverige.

Noter

- ¹ SOM-institutet har dessutom initierat ett metodprojekt där olika slag av kontextdata ska läggas in i varje års SOM-undersökning. Kontextdata är objektiva samhällsegenskaper på nationell, regional och lokal nivå. Det kan röra sig om exempelvis andelen arbetslösa, förändringar i BNP eller dagstidningstillgång. Tanken är att det ska vara möjligt att relatera objektiva förändringar i samhället till människors institutionsförtroende. Projektet finansieras av Riksbankens jubileumsfond med Lennart Weibull som ansvarig i samverkan med Sören Holmberg.
- ² I en analys har vi dock kunnat relatera förtroende för näringslivsinstitutioner som storföretag och banker till objektfaktorer som medieuppmärksamhet, konjunktur och börsindex (Holmberg och Weibull, 2004).
- ³ Fr o m 1999 ingår bedömningen av samtliga samhällsinstitutioner i båda de parallellt genomförda nationella SOM-undersökningarna. Fr o m 2010 finns de med i tre editioner av SOM-undersökningen, vilket innebär 9 000 personer i urvalet och ca 4 500 svarande. Vissa av institutionerna finns även med i en fråga som ingår i den fjärde formuläreditionen. Svaren på de senare har dock bara använts i analysen av gruppkillnader för att få ett större antal svarspersoner.
- ⁴ Balansmättet kan variera mellan +100 (alla svarspersoner anger högt förtroende) och -100 (alla svarspersoner anger lågt förtroende). I beräkningen av balansmättet ingår således inte alternativet ”varken högt eller lågt förtroende”. Metodanalyser tyder på att detta alternativ rymmer både personer som placerar institutionsförtroendet i mitten och personer som inte kan ta ställning.

- ⁵ Dessa började mätas först 1994 (Svenska kyrkan) och 1995 (Kungahuset)
- ⁶ Undantaget är 1988 som inte kan prövas eftersom någon jämförbar förtroendemätning inte gjordes 1987.
- ⁷ För detaljer i faktoranalysen se kommentaren till tabell 2.
- ⁸ De fackliga organisationernas relativt höga laddning på mediedimensionen kan också vara ett uttryck för frågans utformning. De fackliga organisationerna ligger i frågeordningen dagspress och radio-tv. Det kan inte uteslutas att de svarande påverkas av detta.

Referenser

- Aronsson, Gunnar, Karlsson, Jan, (2001; red) *Tillitens ansikten*. Lund: Studentlitteratur.
- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för massmedier*. Göteborg: institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (1994) *Partierna tycker vi bäst om i valtider*. I Holmberg, S, Weibull, L (1994) *Vägval* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1992) *Trendbrott?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2001) *Förtroendefall? I* Holmberg, S, Weibull, L (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2006) *Flagnande förtroende*. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2007) *Ökat förtroende – bara en valårseffekt?* I Holmberg, S, Weibull, L, (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2008) *Svenskt institutionsförtroende på väg upp igen?* I Holmberg, S, Weibull, L, (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2011) *Förtroendekurvorna pekar uppåt*. I Holmberg, S, Weibull, L, Oscarsson, H, (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Johansson, Inga-Lill, Jönsson, Sten, Solli, Rolf (2006; red) *Värdet av förtroende*. Lund: Studentlitteratur.
- Luhmann, Niklas (1989) *Vertrauen. Ein Mechanismus der Reduktion sozialer Komplexität*. Stuttgart, Ferdinand Enke Verlag.
- Mayer, Roger, Davis, James, Schoorman, David (1995) *A integrative model of organizational trust*. *Academy of Management Review* 20(3), 709-734.

- Norris, Pippa (2008) *Driving democracy : do power-sharing institutions work?* Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Oscarsson, Henrik, Holmberg, Sören (2011) *Svenska Europaval : en sammanfattning av några resultat från valundersökningen i samband med valen till Europaparlamentet 1995, 1999, 2004 och 2009*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Putnam, Robert (1993) *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Rothstein, Bo (2003) *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag.
- Rothstein, Bo, Teorell, Jan (2012) Defining and measuring quality of government. In Holmberg, S, Rothstein, B, (Eds.) *The Quality of Government. Corruption, Social Trust and Inequality in International Perspective*. Chicago: University of Chicago Press.
- Stahl, Günter, Sitkin, Sim (2004) *Trust in Mergers and Acquisition*. Singapore: INSEAD.
- Trägårdh, Lars (2009; red) *Tillit I det moderna Sverige. Den dumme svensken och andra mysterier*. Stockholm: SNS förlag.

FALLET FÖR FORSKNINGSFÖRTROENDET FORTSÄTTER

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Nej, nedgången i förtroendet för forskning har inte upphört. Det fortsätter långsamt även i SOM-undersökningen 2012. De flesta av de indikatorer vi har mätt sedan början av 2000-talet pekar alltfort nedåt. Några av dem till och med i accelererande fart. Måhända är det inte alarmerande. Förtroendenivåerna är fortfarande jämförelsevis höga. Universitet och forskning står på en mycket stark förtroendegrund i Sverige. Grunden förstärks dock inte. Den undermineras långsamt.

Som vi pekat på i vårt kapitel om institutionsförtroende har förtroendebegreppet två huvudkomponenter. Det handlar om dels subjekten, de som har förtroende, dels objekten, det man hyser eller inte hyser förtroende för (Holmberg och Weibull, 2007). Som länk mellan subjekt och objekt finns det förmedlande kanaler som exempelvis massmedier - men också personliga erfarenheter och en kontext som både direkt och indirekt kan prägla hela relationen mellan subjekt, objekt och förmedlande kanaler.

För vetenskaplig verksamhet är förtroende viktigt för att inte säga ovärderligt. Utan ett högt förtroende är det svårt att på sikt motivera både samhällets och enskildas stöd till forskning. Relativt få svenskar har personlig insyn i forskningen som objekt utan är beroende av vad som sägs av forskare, i massmedier och vid olika tider. För den som vill värna om svensk forskning är det därför av stor betydelse att försöka förstå de mekanismer som påverkar människors förtroende – och för att göra det är det nödvändigt att systematiskt följa upp forskningsförtroendet. Det är bakgrunden till forskningsprojektet Vetenskapen i samhället, som SOM-institutet sedan 2002 genomför i samarbete med Vetenskap & Allmänhet.

I det följande skall vi följa resultaten för fyra olika tidsserier. Vi skall se på institutionsförtroendet för universitet/högskolor, förtroendet för sex olika fakultetsbaserade forskningsområden, viljan att offensivt satsa på forskning på världsbästanivå och svenska folkets bedömning av om den vetenskapliga utvecklingen under de senaste årtiondena gjort livet bättre eller sämre för vanliga människor. Vi börjar med förtroendet för universitet/högskolor.

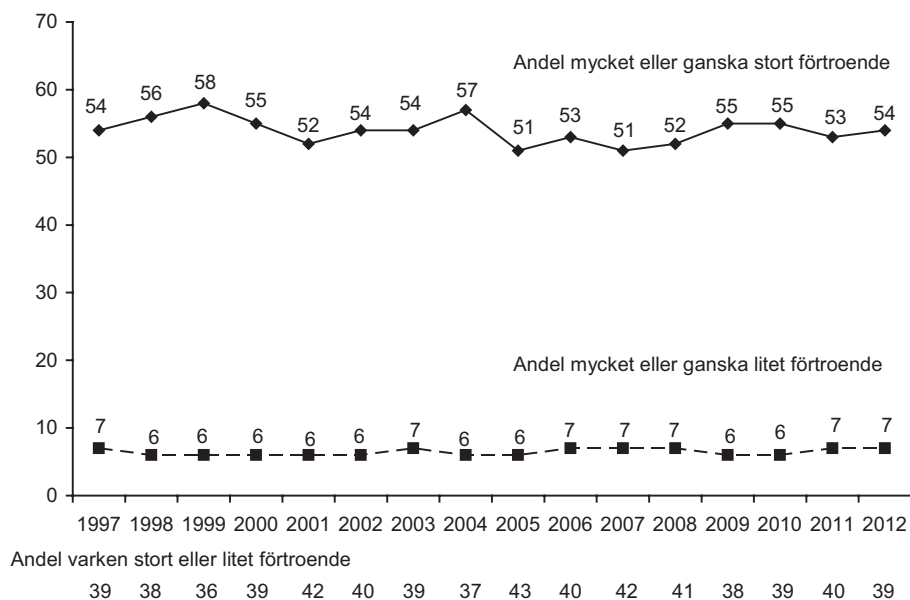
Stabilt förtroende för universitet/högskolor

SOM-institutet har systematiskt mätt förtroendet för universitet/högskolor sedan 1997 som en del i en fråga om svenskarnas institutionsförtroende (jfr Sören Holmbergs och Lennart Weibulls artikel i denna volym).¹ Utfallet har varit mycket stabilt med cirka femtio-femtiofem procent som uttryckt ett mycket eller ganska stort förtroende

mot endast sex-sju procent som angett ett ganska eller mycket litet förtroende. Lågst andelar stort förtroende uppmättes 2005 och 2007 med 51 procent. Högst estimat uppnåddes 1999 och 2004 med 58 respektive 57 procent. I undersökningarna 2011 och 2012 uppvisar universiteten en andel stort förtroende på 53 respektive 54 procent. Inga stora förändringar med andra ord, men något lägre förtroendesiffror idag än för tio till femton år sedan då förtroendenivån var som högst.

Om vi jämför universitetens förtroende med förtroendet för andra centrala samhällsinstitutioner kommer universiteten mycket väl ut. SOM-undersökningen studerar tilliten till ett tjugotal olika institutioner. Universitet/högskolor har alltid hamnat högt på SOM-institutets rangordning där sjukvården oftast intar plats nummer ett på institutionernas förtroendelista. Universiteten brukar inta plats två till fyra. I den senaste undersökningen 2012 placerar sig universitet/högskolor på plats två, efter sjukvården men strax före polisen och radio/tv (figur 1).

Figur 1 Förtroende för universitet/högskolor 1997-2012 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Allmänt sett, hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?" med svarsalternativen mycket/ganska stort förtroende, varken eller, ganska/mycket litet förtroende. Resultaten visar andelen som svarat att deras förtroende för universitet/högskolor är "mycket stort" eller "ganska stort" respektive andelen som svarat att deras förtroende är "mycket litet" eller "ganska litet". Procenten har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan vad gäller universitet/högskolor.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

En majoritet av de institutioner som ingår i SOM-undersökningen tappade något i förtroende 2012 i förhållande till resultaten 2010, ett år då förtroendet låg förhållandevis högt i Sverige (jfr vårt kapitel om institutionsförtroende i denna volym). Femton av sammanlagt tjugo institutioner gjorde så. Men bland dem ingår inte universiteten som låg kvar på samma nivå. Om man i en värld där många andra tappar i förtroende, lyckas stå still eller till och med gå fram något lite; blir effekten att man relativt sett förstärkt sin position. Så kan universitetens starka men stillastående förtroenderesultat tolkas.

Ett annat utmärkande drag för bedömningen av universitet och högskolor är att det är ytterst få som har litet förtroende. Av de tjugo mätta institutionerna ligger andelarna för litet förtroende klart lägst: endast 6 procent svarar att de har litet förtroende för universitet och högskolor.

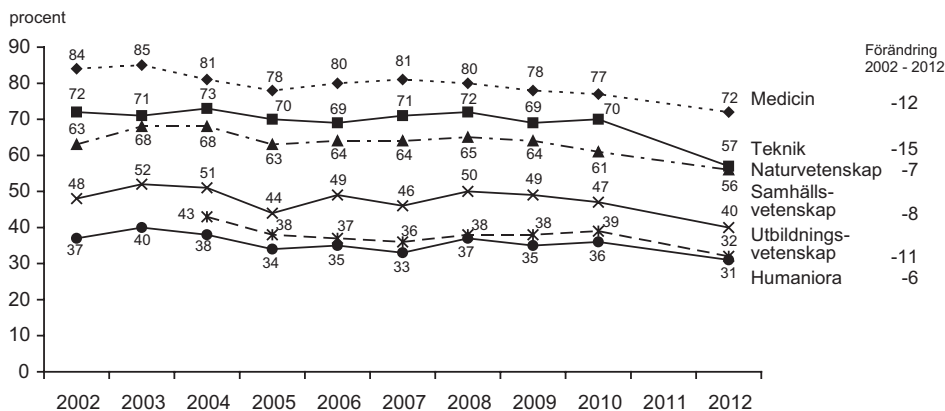
Universitet och högskolor åtnjuter störst förtroende bland de yngre, i storstäderna och bland högutbildade. Bland personer mellan 16 och 29 år är andelen stort förtroende 68 procent och bland högutbildade 69 procent, att jämföra med 48 procent bland de äldsta och 36 procent bland de lågutbildade. Enda gruppen där andelen med litet förtroende överstiger 10 procent är bland lågutbildade. Personer som har kopplingar till universitet och högskolor också värderar dem högre än övriga.

Förtroende för forskning inom sex fakultetsområden

Förtroende för universitet som institution är inte detsamma som förtroende för forskning. Universitetens huvuduppgift är utbildning, inte forskning. Önskar man specifikt att komma åt förtroende för forskning måste man studera det mer direkt. Och det gör SOM-institutet genom att mäta människors förtroende för forskningsverksamheten inom sex preciserade vetenskapsområden.

Resultaten av mätningarna har varit mycket likartade genom alla år. Svenska folkets förtroende är högst för medicinsk forskning, följt av teknisk och naturvetenskaplig forskning och sedan är det ett hopp ned till förtroendet för samhällsvetenskaplig, utbildningsvetenskaplig och humanistisk forskning. Resultaten är också mycket likartade när det gäller hur förtroendet har förändrats. Det har långsamt försvagats för alla sex forskningsområdena, men med en tilltagande hastighet under senare år. Mest har medicinsk och teknisk forskning tappat i förtroende – från höga 84 respektive 72 procent med ett mycket eller ganska stort förtroende bland allmänheten 2002 till 72 respektive 57 procent 2012, nedgångar med 12 respektive 15 procentenheter. Minst utförsbacke i förtroendet uppvisar humaniora med en nedgång från låga 37 procent 2002 till 31 procent 2012 – ett tapp på 6 procentenheter (se figur 2).

Större delen av förtroendenedgången för alla de sex forskningsområdena – utom för medicin – kan lokaliseras till perioden efter 2010. Undantaget är medicinsk forskning som redan åren 2002-2005 började gå ned tydligt i förtroende och som sedan dess inte återhämtat sig – och som efter 2010 tappat ytterligare i tilltro. Övriga fem forskningsområden uppvisar endast mycket små förtroendetapp fram till 2010, men som accelererat sedan dess.²

Figur 2 Andel mycket/ganska stort förtroende för forskning inom sex olika vetenskapsområden 2002-2012 (procent)

Kommentar: Enkätfrågan lyder: "Allmänt sett, vilket förtroende har Du för den forskning som bedrivs i Sverige inom följande områden?" med svarsalternativen mycket eller ganska stort, varken eller, ganska eller mycket litet samt ingen uppfattning. Procenten är beräknad bland dem som bevarat respektive delfråga, inklusive svaret "ingen uppfattning". Se vidare Sternvik 2013.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Det är viktigt att betona att vad vi talar om är nedgångar i andelen svenskar som uttalar ett mycket eller ganska stort förtroende för de olika forskningsområdena. Den nedgången beror i huvudsak inte på att andelen som hyser ett litet förtroende ökat över tid. Minskningen i förtroende orsakas istället av att andelen personer utan uppfattning har blivit större. Allt fler svenskar har ingen bestämd förtroendepupfattning när det gäller forskning och/eller upplever att det blivit svårare att ta ställning. Den tidigare förtroendefulla inställningen har för en del människor förbytts i en avvaktande icke-åsiikt.

Andelen svarande som uppger "ingen uppfattning" eller säger att de varken har ett stort eller litet förtroende för de olika forskningsområdena har för medicin ökat från 14 procent 2002 till 26 procent 2012 (+12 procentenheter). Motsvarande ökning är +14 procentenheter för teknik, +7 för naturvetenskap, +5 för samhällsvetenskap, +10 för utbildningsvetenskap och +6 för humaniora.

Det hade varit mycket allvarigare om det varit andelen med ett litet förtroende som hade gått upp – om forskningsområdena hade fått vidkännas en ökande andel med explicit "misstro". Men så är det inte, åtminstone inte för de tre naturorienterade forskningsområdena. För medicin är andelen svarande som anger ett ganska eller mycket litet förtroende 2 procent både 2002 och 2012 (± 0 procentenheter). För teknik och naturvetenskap är motsvarande siffror enbart 1 procent 2002 likväl som 2012 (± 0). Ser vi på samhällsvetenskap är andelen med lågt förtroende 3 procent

2002 som ökar till 5 procent 2012 (+2 procentenheter). Motsvarande andelar är 6 respektive 8 procent för utbildningsvetenskap (+2) och 5 respektive 7 procent för humaniora (+2). Med andra ord finns det en viss men mycket blygsam ökning för den uttalade "misstron" mot, eller i varje fall tveksamheten inför, forskningen inom samhällsvetenskap, utbildningsvetenskap och humaniora.

Men huvudslutsatsen står sig – förtroendestödet för de sex forskningsområdena har försvagats och det beror främst på att svenska folket blivit mer obestämda. Ett högt förtroende för forskning är inte lika självklart i dagens Sverige. Försvagningen har dock endast till en mindre del förorsakats av att andelen svenskar med ett lågt förtroende har ökat. Det är de tveksamma som blivit fler. Eftersom forskning inte är ett område många människor är särskilt insatta i är obestämdhet inget överraskande; snarare det naturliga.³ Och intressant nog – och som en tröst för dem som vill se ett högt förtroende för forskning – är uppgången i andelen tveksamma och minskningen i förtroendestödet för forskningen minst tydligt bland högutbildade personer.

Människor med universitetsutbildning har alltid haft ett större förtroende för forskning än människor med kortare utbildning, alltså samma mönster som vi sett i fråga om förtroendet för universitet och högskolor. Det är också ett förväntat mönster. Personer med universitetserfarenheter bör rimligen vara något bättre insatta i forskning än människor utan erfarenhet från högre utbildning. Och det är naturligtvis helt centralt för trovärdigheten hos en verksamhet att förtroende är större bland insatta än bland oinsatta. När det gäller medicinsk forskning 2002-2012 har exempelvis andelen med ett mycket eller ganska stort förtroende minskat med 14 procentenheter bland människor utan universitetsbakgrund jämfört med 8 procentenheter bland högutbildade. Motsvarande siffror för samhällsvetenskaplig forskning är -10 procentenheter bland personer utan universitetsutbildning mot -3 bland människor med en högre utbildning. Forskningsförtroendet faller alltså bland både låg- och högutbildade, men klart mest bland människor utan universitetsbakgrund.

Närhetsfaktorns betydelse är tydlig även när det gäller vilken utbildning man har. De som är utbildade naturvetare eller tekniker har större förtroende för dessa forskningsområden än personer med annan ämnesbakgrund. Utbildningsvetenskap åtnjuter störst förtroende bland personer med pedagogisk utbildning. Mönstret är i huvudsak stabilt.

Viljan att forskningssatsa

Vad som än förorsakat nedgången i forskningsförtroendet kan konsekvenserna bli bekymmersamma. Det kan på sikt bidra till minskade forskningsresurser och ett ointresse att ta till sig vetenskapliga resultat. Vi vet sedan tidigare att tilltron till forskning har en koppling till intresset och viljan att satsa på forskning i Sverige. Människor med ett lågt förtroende för vetenskap och forskare är mindre positiva till att vi i Sverige satsar på avancerad forskning jämfört med personer med en stor

tillit till forskningsverksamhet. Man vill inte satsa på det man inte tror på eller inte har någon uppfattning om. I den nationella SOM-undersökningen studerar vi regelbundet sedan 2002 hur viktigt de svarande anser det är att Sverige inom olika vetenskapsområden bedriver forskning på världsbästnivå.

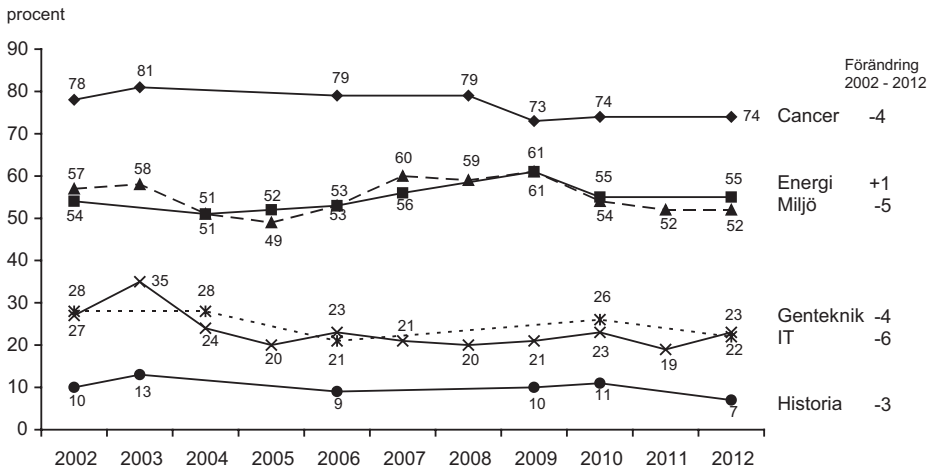
Mätningarna gäller således intresset att forskningssatsa, och inte direkt människors villighet att satsa skattemedel eller insamlingspengar på olika vetenskapsfält. Men det är inte ett orimligt antagande att det finns ett samband. Tycker man det är viktigt att satsa på forskning är man mer positiv till ekonomiska insatser än om man inte är intresserad av att forskningssatsa. Sambandet mellan önskan att satsa på forskning och graden av forskningsförtroende kan iakttas för alla våra studerade forskningsområden. I genomsnitt håller sig korrelationerna kring +.20; ju högre grad av forskningsförtroende desto viktigare tycker man det är att Sverige satsar på spetsforskning. Vi kan se ett högt forskningsförtroende som en förutsättning för att de många människorna skall vilja sätta av skattemedel och insamlingspengar till framtidens forskning.

Eftersom förtroendet för forskning långsamt har eroderat i Sverige under de senaste tio åren är farhågan att också svenska folkets vilja att forskningssatsa har urholkats något. Vi säger farhåga även om ett mer neutralt språkbruk är skulle vara att tala om en hypotes. Men där är vi inte neutrala. Vi vill se mer forskningssatsningar.

SOM-institutet har sedan 2002 systematiskt frågat om vikten av att satsa på vad vi kallat världsbästaforskning inom ett tjugofemtal vetenskapsfält. Undersökningen 2012 omfattar tio områden. Sex av dem ingick också i studien 2002 vilket möjliggör en analys av hur viljan att forskningssatsa har förändrats. Resultaten i figur 3 redovisar hur opinionsstödet har utvecklats för dessa sex forskningsområden under perioden 2002-2012. Vår farhåga/hypotes besannas. Viljan att forskningssatsa är lägre 2012 jämfört med 2002 för fem av de sex vetenskapsområdena.

Andelen av de svarande som anser att det är mycket viktigt att Sverige satsar på världsbästaforskning inom cancerområdet är 78 procent 2002 men minskar till 74 procent 2012 – en nedgång med 4 procentenheter. Motsvarande nedgångar är -6 för forskning om IT, -5 för miljöforskning, -4 för forskning inom genteknologi, och -3 för historieforskning. Endast när det gäller forskning om energi kan vi notera en svag uppgång med 1 procentenhet.

Slutsatsen att viljan att forskningssatsa minskat förstärks ytterligare om vi skärskådar resultaten för ytterligare sex forskningsområden för vilka vi har längre tidsseriemätningar, om än inte för hela perioden 2002-2012. Viljan att forskningssatsa på reumatiska sjukdomar har minskat med 9 procentenheter mellan 2004 och 2011, med 16 för forskning om teknik mellan 2003 och 2011, med 7 när det gäller pedagogisk forskning mellan 2002 och 2011, med 5 för forskning inom nationalekonomi mellan 2003 och 2011 och med 6 för rymdforskning mellan 2004 och 2011. Viljan att satsa på forskning om transporter har dock ökat något från 26 till 28 procent mellan 2002 och 2010 (+2).

Figur 3 Andel mycket viktigt att Sverige satsar på forskning på världsbästanivå (procent)

Kommentar: Enkätfrågan lyder: "Hur viktigt anser Du det är att i Sverige satsas på forskning på världsbästanivå inom följande områden?" med svarsalternativen mycket, ganska, inte särskilt, inte alls viktigt samt ingen uppfattning. De sex områdena i figuren har ingått i undersökningen vid angivna år. Ytterligare ett tjugotal områden har studerats men inte alltid även 2002 respektive 2012.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Men den tunga slutsatsen rubbas inte. Bland tolv olika forskningsfält indikerar svenska folket en minskande vilja att forskningsatsa för tio av dem. Tydligast är nedgången för teknisk forskning. Det är också för forskningsområdet teknik som förtroendet minskat mest sedan SOM-institutets första mätning år 2002.

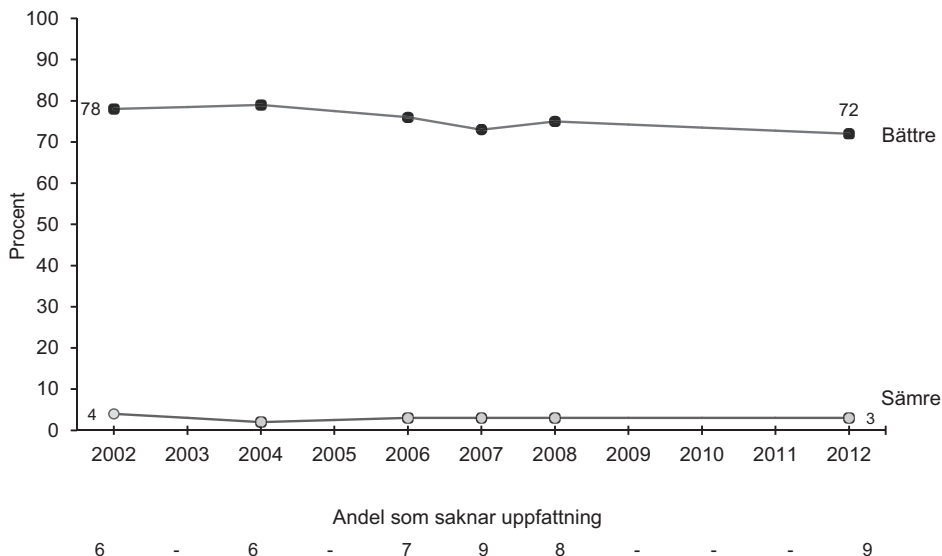
Har vetenskapen gjort livet bättre eller sämre?

En mycket tuff utvärderingsfråga som SOM-institutet ställt några gånger är hur svenska folket bedömer nyttan av vetenskapen för vanliga människor. Frågan har följande lydelse: "Anser du att den vetenskapliga utvecklingen under de senaste årtiondena har gjort livet bättre eller sämre för vanliga människor?" Svarsalternativen är fem från mycket bättre till mycket sämre plus ett "ingen uppfattning"-alternativ.

Mycket klara majoriteter har alla år svarat på den positiva sidan – vetenskapens utveckling har gjort livet bättre för vanligt folk (se figur 4). Men andelen som avger detta positiva svar har minskat långsamt – från 78 procent 2002 över 76 procent 2006 ned till 72 procent 2012. Inte en lavin som går, mer som en långsamt smältande glaciär. Men i en grupp ser det ändå oroande ut. Bland lågutbildade har andelen som anser att forskningen gjort livet bättre för vanliga människor minskat från 74

procent 2002 till 58 procent 2012. Men bland högutbildade ligger andelen båda åren på ungefär samma nivå. Högutbildade menar således att den vetenskapliga utvecklingen har gjort det bättre för vanliga människor, men de människor som saknar universitetsbakgrund verkar inte lika övertygade.

Figur 4 Bedömning av den vetenskapliga utvecklingens följder för vanliga människor de senaste 20 åren 2002-2012 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Anser du att den vetenskapliga utvecklingen under de senaste årtiondena har gjort livet bättre eller sämre för vanliga människor?". Svartalalternativen är mycket/något bättre, varken eller, något/mycket sämre plus ingen uppfattning. Procenten har beräknats bland dem som besvarat frågan, inklusive svaret "ingen uppfattning".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Resultaten är åt det dystra hållet, men precis som när det gäller forskningsförtroendet är det andelen svarande utan bestämd åsikt som går upp, inte andelen som uttryckligen anger att vetenskapsutvecklingen håller på att göra livet sämre för vanliga människor. Andelen svarspersoner som explicit angett att det är försämringar som gäller har inte överstigit 5 procent i någon mätning. När vi ytterligare granskar olika gruppers bedömningar kan vi inte heller se några större skillnader förutom mellan låg- och högutbildade. Lite mer skepsis finns bland de allra yngsta och bland boende på landsbygden samt en större vetenskaplig uppbackning bland dem som har sin bakgrund inom pedagogik.

Elfenbenstorn på gott och ont

Den slutsats vi kan dra av våra mätningar är att det självklart höga positiva opinionsstöd som forskning har haft tidigare inte är lika självklart längre. Men det är inte misstro eller avståndstagande som blivit vanligare. Det som har blivit vanligare är istället tveksamhet och kanske också en ovilja att *in blanco* och oreserverat ge stöd åt vad som bara för ett tiotal år sedan var närmast sakrosankt – Vetenskap och Forskning. Idag är inte forskning lika okritiskt hyllad och inte heller lika helig. Och det är kanske på sitt sätt en förbättring, eftersom det antyder en större kritisk kompetens hos allmänheten. Men det hindrar inte att det svider bland oss forskare när forskningsförtroendet går ned.

Det kan diskuteras vad som kan ligga bakom den iakttagna förändringen. Vi har i våra årliga analyser diskuterat olika förklaringar. En utgångspunkt har varit att det i stor utsträckning borde vara mediebilderna som har betydelse, eftersom de flesta människor inte har kontakt med eller erfarenhet av vetenskaplig verksamhet. Vi har pekat på uppmärksamheten för forskningsfusk eller vetenskaplig oredlighet. Idag har medierna en obetydlig rapportering om sådana negativa förhållanden och vi har inte kunnat finna någon större ökning som sammanfaller med nedgången i förtroende. Vår källa är Mediarkivet Retriever.⁴ En annan hypotes är att stor uppmärksamhet för vetenskap i sig bidrar till att delade meningar kommer fram i media, något som kan skapa en viss tveksamhet hos allmänheten om vad forskare egentligen sysslar med. Inte heller den hypotesen låter sig enkelt bekräftas, när vi i Mediarkivet noterar att uppmärksamheten för forskare och vetenskap ligger på ungefär samma nivå det senaste decenniet. En tredje möjlighet är att det sjunkande förtroendet är en effekt av vad som hänt inom något särskilt område. Här kan man fundera på klimatfrågan, kärnkraften med Fukushimaolyckan och kvaliteten på det vi äter. Så långt är alltså slutsatsen att vi inte har någon entydig förklaring till nedgången i förtroendet för forskning. Det råder idag en allmän uppfattning om att forskningen har kommit åtminstone halvvägs ut ur elfenbenstornet men i allmänhetens ögon råder ändå en ökad osäkerhet om vad forskarna gör och vad de faktiskt bidrar med.

Noter

- ¹ I SOM-frågan om institutionsförtroende får de svarande bedöma förtroendet för *universitet/högskolor*. Det studier som genomförts på regional nivå pekar på att universitet åtnjuter större förtroende än högskolor. Det senare gäller dock inte specialhögskolor. Bedömningarna påverkas även av närheten till universitetet respektive högskolan (Nilsson och Weibull, 2010; Sternvik, 2013)
- ² Några resultat från mätningarna 2011 redovisas inte i figuren. Det beror på att vi på goda grunder misstänker att mätningen 2011 inte ger ett rättvisande utfall på grund av en sk kontexteffekt. Frågebatteriet med förtroendefrågorna för de sex forskningsområdena placerades på ett annorlunda ställe i SOM-formuläret 2011

jämfört med var någonstans frågorna brukar vara placerade. Det ledde till en stor ökning i andelen ”ingen uppfattning”-svar och en motsvarande stor minskning i andelen förtroendesvar. När de relevanta frågorna återplacerades på sin vanliga plats i formuläret 2012 återgick andelen ”ingen uppfattning”-svar till samma nivåer som 2010. Andelen förtrondesvar återgick också till en liten del, men inte fullt ut, till nivåerna från 2010. Andelen mycket eller ganska stort förtroende för de olika forskningsområdena var följande i den kontextdrabbade mätningen 2011: Medicin 64 procent, Teknik 53, Naturvetenskap 48, Samhällsvetenskap 37, Utbildningsvetenskap 31 och Humaniora 30 (se Sternvik 2013).

- ³ Detta syns tydligt i SOM-institutets mätningar av förtroende för olika yrkesgrupper där gruppen ”forskare” ingått i studierna sedan starten 2002. I de undersökningarna varierar andelen ”ingen uppfattning”-svar mycket oregelbundet och ”oförklarligt” mellan som minst 7 procent (2007 och 2012) till som mest 24 procent (2010). Om man tar resultaten *ad notam* har andelen med ett mycket/ganska stort förtroende för forskare minskat från 67 procent 2002 till 61 procent 2012. Men det skall ha varit låga 51 procent 2010 när andelen ingen uppfattning var höga 24 procent. I undersökningarna 2002 och 2012 är andelen ingen uppfattning 9 respektive 7 procent (Sternvik 2013). Om vi endast beräknar förtroendet för forskare bland personer med ett explicit förtroendesvar mellan mycket stort till mycket litet, inklusive svaret varken eller, får vi fram följande tidsserie. Andel mycket/ganska stort förtroende för forskare bland dem med en åsikt: 2002 74 procent, 2003 66, 2004 73, 2005 60, 2006 62, 2007 67, 2008 65, 2009 ingen mätning, 2010 67, 2011 64 och 2012 66. Med andra ord en nedgång 2002-2012 med -8 procentenheter, ungefär som för de olika forskningsområdena. Men 2010-2012 endast en nedgång med -1 procentenhet, klart mindre än för de sex forskningsområdena.
- ⁴ Sökningen är gjord 2013-05-08. I analysen ingår följande medier: Rapport, Aktuellt, Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Göteborgs-Posten, Sydsvenskan, Aftonbladet och Expressen. För tidningarna har den tryckta upplagan använts. Sökningen baseras på sökorden *forskningsfusk*, *forskarfusk* samt *vetenskapligt fusk*.

Referenser

- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2007) Ökat förtroende – bara en valårseffekt? I Holmberg, S, Weibull, L, (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Nilsson, Lennart, Weibull, Lennart (2010) Regional utveckling i Västra Götaland – utbildning och forskning. I Nilsson, L (red) *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Sternvik, Josefin (2013) *Statistik från forskningsprojektet Vetenskapen i samhället 2012*. Göteborgs universitet.

SVENSKA FOLKET BETYGSÄTTER OFFENTLIGA MYNDIGHETER

SÖREN HOLMBERG

Det kan tyckas självklart i en demokrati att medborgarna får vara med och bedöma hur offentliga verksamheter sköts. Det skall inte bara vara politiker eller revisorer som granskar eller myndighetsledningar som utvärderar sig själva. Och det skall heller inte bara vara brukare/användare/"kunder" som får delta när olika offentliga verksamheter eventuellt gör egna undersökningar. En bredare medborgerlig utvärdering krävs. Den indirekta utvärderingen via valsekeln vart fjärde år räcker inte. Den blir för oprecis och säger ingenting om vad de många människorna anser om olika myndigheters verksamhet. Dessutom, eftersom offentliga verksamheter oftast inte är verksamma på en marknad, finns inga försäljningssiffror att tillgå. Vill man ha reda på mer specifikt vad medborgarna tycker finns därför ingen annan väg att gå än att fråga dem. Förutsatt naturligtvis att man inser att medborgerliga utvärderingar av offentlig verksamhet är viktiga i en demokrati.

Den insikten finns sedan några år i Myndighetssverige och inom samhällsforskningen. Det är bakgrunden till forskningsprojektet *Kvalitet i offentlig verksamhet* (KOV) som startades 2010 vid SOM-institutet och med delfinansiering från Statskontoret (Johansson och Holmberg 2011). Tanken är att bygga upp långsiktiga mätserier med årliga studier av hur olika myndigheter och regionala/kommunala verksamheter bedöms kvalitetsmässigt av svenska folket (Pidd 2012; Tria and Valotti 2012). Premiäråret 2010 undersöktes sex myndigheter och fyra verksamheter. Andra året ingick sju myndigheter och fyra verksamheter, varav några överlappande med studien 2010 för att möjliggöra analyser av förändringar över tid. I studien 2012 inkluderades sex myndigheter och fem verksamheter. Sammantaget gör det att vi redan efter enbart tre års mätningar har uppgifter om hur svenska folket betygsätter kvaliteten hos sexton olika myndigheter och åtta verksamheter. För två myndigheter (Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen) och tre verksamheter (Sjukvården, Äldreomsorgen och Grundskolan) har vi dessutom påbörjat tidseriemätningarna. De har varit med i fler än en undersökning.

De enkätfrågor vi valt att använda är enkla och lättförståliga – en förutsättning och uppenbar fördel i massundersökningar. I det här fallet vill vi inte ha förtroende- eller nöjdhetsinriktade frågor (Johansson och Holmberg 2011, Holmberg och Weibulls kapitel *Det viktiga institutionsförtroendet*). Vi vill ha ett mätinstrument som är mer kognitivt orienterat och inriktat på det som i USA benämns *job performance*. Frågan om myndigheters arbete har fått följande lydelse: "Hur anser Du att följande myndigheter sköter sin uppgift?" medan verksamhetsfrågan formulerades: "Hur tycker

Du att den verksamhet fungerar som bedrivs på följande områden i det landsting/region eller kommun där Du bor?” Antalet svarsalternativ är sju: fem där respondenterna ombeds ge ett omdöme från mycket eller ganska bra, över varken eller till ganska eller mycket dåligt – och därtill två där svarspersonerna kan ange att de ”inte känner till myndigheten/verksamheten” eller att de ”inte har någon uppfattning”.

De båda svarsalternativen där man kan avstå alternativt undvika att ta ställning är viktiga av två skäl. För det första därför att vi vill minimera antalet ogenomtänkta slentriansvar och, för det andra, att svarspersonernas kännedom om en myndighet eller offentlig verksamhet är en relevant aspekt vid sidan av betygsättningen. I amerikansk forskning talas om *name recognition* som ett centralt fenomen i all opinionsbildning.

Betyg på sexton myndigheter och åtta offentliga verksamheter

I tabell 1 redovisas bedömningsresultaten för de sexton myndigheter som hittills ingått i SOM:s mätningar åren 2010-2012. Motsvarande resultat för de åtta offentliga verksamheter som också studerats återfinns i tabell 2.

Bland de sexton myndigheter som hittills mätts är det två som mycket tydligt sticker ut med en klar övervikt för positiva bedömningar framför negativa. De är Polisen och Skatteverket som toppar rangordningen i tabell 1. De får båda ett väl godkänt betyg av en majoritet svenskar. Och de allra flest känner till dem. Något sämre betyg, men med klara positiva övervikter i bedömningarna får Valmyndigheten, Kronofogdemyndigheten, Naturvårdsverket, Livsmedelsverket, Riksrevisionen och Trafikverket. Här är kännedomen oftast sämre med ingen uppfattning/känner ej till-andelar på mellan 28 till 48 procent. Mest okänd bland dem är Riksrevisionen med 39 plus 9 procent (=nästan hälften av de svarande) som uppger ingen uppfattning eller säger sig inte känna till myndigheten.

I botten på rangordningen finns fyra myndigheter där fler människor anser att de sköter sin uppgift dåligt än som tycker att de sköter sig bra. Mest tydligt är det för Arbetsförmedlingen, Migrationsverket och Försäkringskassan, men också för Energimarknadsinspektionen (som alltså får mer negativa omdömen än positiva bland den minoritet som har någon uppfattning). Migrationsverket har bara ingått i en mätning hittills men då är andelen kritiska bedömningar klart vanligare än andelen beröm, samtidigt som kännedomen är relativt begränsad – andelen ingen uppfattning/känner ej till är 43 procent. För Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan är kännedomen bättre, men bland det flertal som känner till dem är betyget inte godkänt i flertalet fall. Det gäller främst för Arbetsförmedlingen som alla tre år den varit med i SOM-mätningen uppvisar en klart högre andel dåligt-svar än bra-svar. Försäkringskassan har också mätts tre år med en negativ övervikt alla tre gångerna. Dock med något lite mindre negativ övervikt i de två senaste undersökningarna.¹ Försäkringskassan bedöms inte lika negativt 2011 och 2012 som valåret 2010. Arbetsförmedlingen får dock ett lika negativt betyg 2012 som 2010.

Tabell 1 Bedömning av myndigheters arbete, 2010-2012 (procent)

Myndigheter:		Mycket bra		Ganska bra		Varken bra eller dåligt		Ganska dåligt		Mycket dåligt		Ingen uppfattning	Känner ej till myndigheten	Summa procent svarande			Dåligt	Balans
		bra	bra	bra	dåligt	dåligt	dåligt	Bra	Dåligt	Balans								
Polisen	2010	14	50	20	8	3	4	1	3 200	64	11	+53						
Skatteverket	2010	14	42	26	4	1	12	1	3 172	56	5	+51						
Valmyndigheten	2010	13	27	24	6	2	24	4	3 191	40	8	+32						
Kronofogdemyndigheten	2012	7	25	22	3	2	34	7	1 472	32	5	+27						
Naturvårdsverket	2012	7	27	25	5	2	29	5	1 466	34	7	+27						
Livsmedelsverket	2012	5	28	26	6	2	28	5	1 468	33	8	+25						
Riksrevisionen	2012	7	19	23	2	1	39	9	1 465	26	3	+23						
Trafikverket	2011	6	25	27	6	3	31	2	1 491	31	9	+22						
CSN	2010	6	20	22	8	3	33	8	3 180	26	11	+15						
Pensionsmyndigheten	2011	5	15	25	7	2	42	4	1 490	20	9	+11						
Skolverket	2012	3	18	30	14	6	24	5	1 470	21	20	+1						
Havs- och vattenmyndigheten	2011	1	5	15	4	1	59	15	1 487	6	5	+1						
Energimarknadsinspektionen	2011	1	5	16	6	6	53	13	1 481	6	12	-6						
Försäkringskassan	2010	4	17	21	24	21	11	2	3 212	21	45	-24						
	2011	4	21	21	19	12	21	2	1 492	25	31	-6						
	2012	4	18	27	20	15	15	3	1 475	22	35	-13						
Migrationsverket	2011	2	6	19	20	10	40	3	1 489	8	30	-22						
Arbetsförmedlingen	2010	2	11	23	23	17	19	5	3 206	13	40	-27						
	2011	1	9	19	20	12	37	2	1 495	10	32	-22						
	2012	1	10	22	24	16	21	5	1 474	11	40	-29						

Kommentar: Frågan i 2011 och 2012 års SOM-undersökning lyder: 'Hur anser du att följande myndigheter sköter sin uppgift?' (statliga myndigheter). I 2010 års SOM-undersökning löd frågan 'Hur anser du att följande myndigheter sköter sitt arbete?'. Tabellens rangordning baseras på balansresultaten från det år då högsta värde har uppmätts (kolumnen längst till höger).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Tabell 2 Bedömning av hur regionala/kommunala verksamheter fungerar, 2010-2012 (procent)

Myndigheter:		Mycket bra		Ganska bra		Varken bra eller dåligt		Ganska dåligt		Mycket dåligt		Ingen uppfattning		Känner ej till verksamheten		Summa procent	Antal svarande	Bra	Dåligt	Balans
		2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012					
Räddningstjänsten		26	38	10	1	0	19	6	100	3 208	64	1	+63							
Renhållningen		21	48	18	6	1	4	2	100	1 477	69	7	+62							
Sjukvården		13	49	18	11	4	4	1	100	3 221	62	15	+47							
		14	47	16	13	4	5	1	100	1 496	61	17	+44							
		13	46	20	12	5	3	1	100	1 484	59	17	+42							
Förskolan		13	29	9	4	2	28	15	100	1 489	42	6	+36							
Grundskolan		8	37	17	10	2	17	9	100	3 202	45	12	+33							
		8	31	13	6	3	28	11	100	1 490	39	9	+30							
		8	32	17	9	3	20	11	100	1 479	40	12	+28							
Kollektivtrafiken		9	36	18	15	8	11	3	100	1 491	45	23	+22							
Äldreomsorgen		6	29	20	15	5	17	8	100	3 222	35	20	+15							
		5	27	23	14	5	18	8	100	1 480	32	19	+13							
Plan- och byggfrågor		4	21	23	10	4	28	10	100	1 472	25	14	+11							

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur tycker du att den verksamhet fungerar som bedrivs på följande områden i det landsting/region eller kommun där du bor?'. Tabellens rangordning baseras på balansresultaten från det år då högsta värde har uppmätts (kolumnen längst till höger).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

De kommunala/regionala verksamheter som ingått i KOV-projektets mätningar sedan 2010 har alla en positiv övervikt i folkets utvärdering. Mest tydligt för Räddningstjänsten och Renhållningen där klara majoriteter anser att de fungerar mycket eller ganska bra. Även Sjukvården får ett mycket övervägande positivt betyg, följd av Förskolan och Grundskolan med också mycket klara övervikter för andelen bra-svar. Därefter kommer Kollektivtrafiken, Äldreomsorgen samt Plan- och byggfrågor med något svagare positiva övervikter.

Oftast är brukare mer positiva

Det bör naturligtvis vara så att människor som kommer mest i kontakt med olika myndigheter och offentliga verksamheter också bör vara de som är mest positiva, alternativt minst negativa till hur det fungerar. Det omvända vore klart bekymmersamt – att olika så kallade brukare av det offentligas verksamhet är de som är mest kritiska – mer negativa än alla dem som *inte* nyttjat eller på annat sätt kommit i nära kontakt med olika myndigheter. Vi kan utgå ifrån att brukare i de allra flesta fall är mer insatta och kanske också mer engagerade än icke-brukare. Därför är deras omdöme extra viktigt. Alla verksamheter bör självfallet helst få överbetyg av alla medborgare, men allra helst av dem som är mest insatta och har personlig erfarenhet av vad som görs.

Vi kan inte enkelt urskilja relevanta brukare för alla våra studerade myndigheter eller verksamheter. Men för några kan vi hitta relativt uppenbara brukare vars bedömningar kan jämföras med vad genomsnittssvensken tycker. Följande brukargrupper är något mer uppskattande av respektive myndighet/verksamhet än Medelsvensson (Holmberg och Sommerstein 2013; se också Engelbrecht och Holmberg 2012). Bilåkare ger ett något mer positivt betyg till Trafikverket än genomsnittet; kollektivresenärer är likaledes något mer uppskattande av Kollektivtrafiken än folk i allmänhet; ålderspensionärer ger klart oftare ett positivt betyg till Pensionsmyndigheten än folk i gemen; utomnordiska invandrare från Europa eller från bortom Europa ger Migrationsverket mer positivt omdöme än negativt, nordiska invandrare eller infödda svenskar ger tvärtom ett övervägande negativt betyg till Migrationsverket; föräldrar till 0-6 åringar och till 7-15 åringar betygsätter Förskolan respektive Grundskolan klart mer positivt än genomsnittssvensken; Naturvårdsverket får klart mest positivt betyg bland sympatisörer till Miljöpartiet. I det sistnämnda fallet talar vi dock inte om en brukargrupp utan snarare om en särskilt engagerad grupp.

För fyra myndigheter/verksamheter finner vi inte lika entydigt positiva brukarsamband. Det gäller för Försäkringskassan och korttidssjukskrivna personer, för Sjukvården och människor med dålig hälsa eller med erfarenhet av sjukskrivning, för Arbetsförmedlingen och arbetslösa och för Skolverket och de yngsta mellan 16-29 år som går i skolan eller som nyss har gått i skolan. Sjukskrivna, speciellt korttidssjukskrivna, är något mer kritiska till Försäkringskassan än icke-sjukskrivna. Skillnaderna är dock små och i en brukargrupp som dem med sjuk/aktivitetsersätt-

ning får Försäkringskassan mer positiva bedömningar än negativa. Sjukskrivna, liksom människor med en självuppskattad sämre hälsa, är något mindre positiva till Sjukvården än genomsnittssvensken. När det gäller Arbetsförmedlingen är arbetslösa både mer positiva och mer negativa än genomsnittet; balansen blir dock 2012 någon enhet mer negativ än bland folk i allmänhet. Arbetslösa har också klart mer åsikter om hur Arbetsförmedlingen fungerar än Medelvensson.² Yngre personer mellan 16-29 som har mest samtida erfarenhet av skolan har klart mer negativa bedömningar av Skolverket än medelålders eller äldre svenskar.

Orsaker kan alltid diskuteras. Och bör analyseras mer. Men det är självfallet inte bra att Försäkringskassan, Sjukvården, Arbetsförmedlingen och Skolverket har brukare som inte är lika positiva som genomsnittssvensson till vad som görs. Om ”kunderna” är mindre nöjda än icke-kunderna finns det anledning till eftertanke och åtgärder.

Betyg i olika sociala grupper

Normativt sett är det viktigt att medborgarnas bedömningar av hur offentliga verksamheter fungerar inte skiljer sig särskilt mycket åt mellan olika sociala och demografiska grupper. Myndigheter skall vara neutrala och utmärkas av oväld. Alla skall behandlas lika. Då är det inte ett gott tecken om vissa verksamheter får ett påtagligt bättre betyg bland exempelvis företagare än bland tjänstemän, eller bland män jämfört bland kvinnor, eller i Stockholm jämfört med i Norrland. Idealet är om centrala socioekonomiska och demografiska grupper bedömer offentliga myndigheter på ett likartat sätt.

Om vi ser på bedömningsbalansen för andelen positiva svar minus andelen negativa för personer med olika kön, ålder, familjeklass respektive regionhemhörighet finner vi oftast mycket små skillnader för de elva myndigheter/verksamheter som ingår i undersökningen 2012 (underlag för analysen finns i Holmberg och Sommerstein 2013). Resultaten var i allt väsentligt desamma år 2011 (se Engelbrecht och Holmberg 2012). Sammanlagt har vi detaljstuderat hur aderton olika socio-demografiska grupper har bedömt elva myndigheters/verksamheters arbete 2012. För tolv gruppbedömningar av totalt etthundranittioåtta ($18 \times 11 = 198$) finner vi en mer positiv eller negativ betygsbalans som är tolv enheter eller mer avvikande från genomsnittet för samtliga svarande. En avvikelse på tolv balansenheter motsvarar en avvikelse på cirka plus/minus sex procentenheter och det är ungefär där som en rimlig statistisk signifikansgräns går givet att våra grupper ofta endast omfattar något hundratal svarande. Tolv grupper av totalt 198 som gör en från genomsnittet någorlunda statistisk säker avvikande myndighetsvärdering är en mycket liten minoritet om endast 6 procent. Övriga 186 grupper betygsätter myndigheter/verksamheter ungefär som folk i gemen gör. Kvinna eller man, ung eller äldre, arbetare, tjänsteman eller företagare, boende i norr eller söder eller i Stockholm – alla betygsätter de i de flesta fall de olika myndigheterna/verksamheterna på samma sätt.

Även om de är få är naturligtvis de avvikande fallen intressanta. När det gäller kvinnor och män har vi inga avvikande könsbedömningar. Det rör sig enbart om små skillnader på några enstaka balansmåttsenheter. Det är ett viktigt resultat. Kvinnor och män i Sverige bedömer kvaliteten på offentlig verksamhet på samma sätt.

Dock när det gäller ålder återfinns några större skillnader. Yngre personer mellan 16-29 gör tydligt mindre positiva bedömningar än genomsnittet av Riksrevisionen, av Skolverket och av Renhållningen. När det gäller Riksrevisionen har yngre en klart högre andel ingen uppfattning än äldre; en skillnad som kan förklara en del av den lägre andelen positiva svar. Men en motsvarande förklaring finns inte när det gäller Skolverket och Renhållningen. Här har yngre personer inte markant högre andelar ingen uppfattning. Äldre medelålders mellan 50-64 år avviker klart negativt från den genomsnittliga bedömningen när det gäller Försäkringskassan, där ålderpen-sionärer är minst negativa. Pensionärer mellan 65-85 år avviker också åt det mindre negativa hållet när det gäller Arbetsförmedlingen. Brukare är annars vanligen mindre negativa än Medelsvensson, men här har vi ett exempel på när en grupp i huvudsak icke-brukare gör en klart mer uppskattande bedömning än brukare (arbetslösa).

Vi har fem fall där innevånare i en region gör tydligt avvikande bedömningar. Försäkringskassan uppskattas klart över snittet i Mellersta Norrland och lika klart under snittet i Norra mellansverige. Antalet svars personer är dock få i båda fallen, speciellt i Mellersta Norrland (53 personer). Resultaten bör därför tolkas extra försiktigt. Arbetsförmedlingen har negativa betygsbalanser i alla regioner, men klart mindre så i Övre Norrland. Mest negativa till Arbetsförmedlingen är man i Västsverige och i Stockholm, men bedömningsskillnaderna är inte stora i förhållande till genomsnittet. Renhållningen uppvisar två fall av tydligt avvikande regionbedömningar. Stockholmare är helt klart minst positiva och tydligt mindre positiva än riksgenomsnittet. Mönstret är det omvända i Sydsverige. Där är man i mätningen 2012 mest positiva till hur Renhållningen fungerar och med en betygsbalans tydligt bättre än medeltalet för hela riket.

Människors yrkes- eller klasstillhörighet är fortfarande klart kopplat till olika politiska åsikter och partival i Sverige (Oscarsson och Holmberg 2013). Men den tydliga kopplingen återfinns inte när det gäller hur man bedömer myndigheter. Olika yrkesgrupper är i allt väsentligt överens om hur olika verksamheter sköter sig. Vi har bara två fall där en yrkesgrupp gör en klart avvikande bedömning och det gäller högre tjänstemän som är extra positiva till Riksrevisionen (övriga yrkesgrupper känner sämre till Riksrevisionen) och till Sjukvården. Överlag har högre tjänsteman en tendens att gör mer positiva bedömningar än övriga yrkesgrupper. Det gäller för sju av de elva myndigheter/verksamheter som undersöks 2012. På den andra sidan återfinns arbetare som ger lägst betyg för sex av de studerade fallen (Riksrevisionen, Skolverket, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, Sjukvården och Grundskolan) och Företagare som hamnar lägst för resterande fem fall (Kronofogdemyndigheten, Naturvårdsverket, Livsmedelsverket, Plan- och byggfrågor samt Renhållningen). Men dessa mindre nyansskillnader får inte skymma huvudresultatet att olika yrkesgrup-

per i Sverige i allt väsentligt *inte* gör olika bedömningar när det gäller hur olika offentliga instanser sköter sin uppgift.

Politiskt neutrala bedömningar

Det allra mest potentiellt skadliga vore om skilda ideologiska eller partipolitiska grupperingar bedömde den offentliga förvaltningens skötsel mycket olika. Förvaltningen skall vara oberoende och opolitisk i Sverige. Sådan är den hävdvunna doktrinen. Idealt sett skall myndigheter fungera så att alla medborgare uppskattar arbetet – och det oavsett politisk hemvist. Om något politiskt läger är påtagligt mer nöjt eller missnöjt är det en signal om att något kan vara fel. Den politiska neutraliteten kan vara i fara. Opartiskhet skall råda. Det sägs till och med med enfasis i Sveriges grundlag:

Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttä saktlighet och opartiskhet.

(*Regeringsformen* 1 kapitlet 9:e paragrafen).

Resultaten av en partipolitisk test redovisas i tabell 3. Analysen omfattar åtta olika grupper av partisympatisörer som bedömer alla studerade myndigheter och offentliga verksamheter 2012. Siffrorna visar andelen sympatisörer som betygsätter respektive myndighet eller verksamhet positivt respektive negativt.

Siffrorna är många och inte lätta att ta till sig snabbt, men huvudresultatet är att i de allra flesta fall gör olika partiers sympatisörer mycket likartade bedömningar av de tolv offentliga myndigheter respektive verksamheter som utvärderas 2012. När det gäller hur anhängare till Socialdemokraterna respektive Moderaterna svarar är utfallen bra nära identiska i samtliga fall. Och då talar vi om sympatisörer till det största regeringspartiet och sympatisörer till det största oppositionspartiet. Det är ett mycket gott betyg till myndighetssverige – regeringens och oppositionens anhängare är i allt väsentligt överens om hur de tycker att olika delar av offentlig svensk byråkrati fungerar. Bedömningarna är inte ideologiskt färgade.

Och så såg resultaten ut också i mätningarna 2010 och 2011. Dock ser vi lite närmare på siffrorna kan vi skönja något större differenser mellan olika partigrupper 2012 än tidigare. Och de något större skillnaderna hittar vi bland de mindre partiernas sympatisörer. Och det är inte överraskande eftersom de små partiernas siffror är mer statistiskt osäkra. Här kan slumpen spela oss större spratt än när det gäller de två stora partierna.

Av totalt 96 betyg som sätts (12 myndigheter/verksamheter x 8 partier=96) skiljer sig andelen positiva bedömningar mer eller exakt tio procentenheter från totalgenomsnittet i 25 fall (26 procent). I övriga 74 procent skiljer sig de olika partisympatisörernas bedömningar mindre åt från genomsnittet.

Tabell 3 Andel positiva/negativa bedömningar av ett antal myndigheters och verksamheters arbete bland personer med olika partisympati 2012 (procent)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Samtliga
Myndigheter:									
Kronofogdemyndigheten	56/9	55/8	64/10	57/4	67/6	52/7	53/8	55/17	54/9
Naturvårdsverket	57/14	51/9	71/9	37/25	55/10	48/11	51/8	31/26	51/11
Livsmedelsverket	54/9	49/8	56/15	41/24	56/12	56/9	50/8	35/21	50/11
Riksrevisionen	43/3	46/6	64/6	61/0	71/2	31/3	52/6	35/22	49/7
Skolverket	24/39	29/26	35/29	33/21	43/22	24/18	31/24	20/44	30/27
Försäkringskassan	17/54	27/41	25/41	33/33	37/29	28/36	25/40	18/59	25/42
Arbetsförmedlingen	17/50	17/54	16/58	15/44	24/45	23/38	14/54	5/75	15/55
Verksamheter:									
Renhållingen	79/4	76/6	74/7	80/0	77/12	76/7	76/7	59/15	73/8
Sjukvården	57/24	63/16	64/15	67/12	76/10	79/7	62/15	47/38	62/17
Grundskolan	41/37	58/13	58/22	65/5	65/15	49/13	63/14	48/27	58/17
Äldreomsorgen	34/47	45/26	36/32	69/11	52/17	60/12	44/24	34/43	43/27
Plan- och byggfrågor	34/34	42/16	42/25	50/15	56/11	50/22	42/24	22/43	41/22
Medeltal myndigheter	38/25	39/22	47/24	40/22	50/18	37/17	39/21	28/38	39/23
Medeltal verksamheter	48/29	57/15	55/20	66/9	65/13	63/12	57/17	42/33	55/18

Kommentar: Se tabell 1 – 2 för frågeformuleringar. Andel positiva (=mycket eller ganska bra) respektive andel negativa (=mycket eller ganska dåligt) har beräknats bland svarande som gjort någon bedömning (bra, varken eller, dåligt). Personer som svarat ingen uppfattning eller känner ej till ingår *inte* i procentbasen. Partisympati bygger på en fråga om bästa parti.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Mest avvikelser på minst tioprocentnivån återfinns vi bland Sverigedemokraterna. Hela 9 gånger av 12 gör SD-sympatisörer en klart mindre positiv utvärdering än samtliga svarande. Det är ingen tvekan om att Sverigedemokraternas anhängare är de mest kritiska till hur myndighetssverige fungerar. Resultaten var likartade i studierna 2010 och 2011.

Folkpartiets sympatisörer gör också relativt ofta avvikande bedömningar i förhållande till Medelsvensson, 6 gånger i studien 2012. Men i FP:s fall rör det sig genomgående om mer positiva värderingar än genomsnittet. Folkpartisterna är myndighetssveriges största supporters i mätningen 2012. Ett annat partis sympatisörer som också har en tendens att komma ut med mer positiva betyg än genomsnittet är Miljöpartiet (för 3 myndigheter, Kronofogdemyndigheten, Naturvårdsverket och Riksrevisionen). Centerpartiets anhängare ligger klart över det positiva snittet i bedömningen av Riksrevisionen och Äldreomsorgen, men klart under i utvärderingen av Naturvårdsverket. Även KD:s sympatisörer avviker två gånger åt det positiva hållet

– för Sjukvården och för Äldreomsorgen och en gång klart åt det negativa hållet – för Riksrevisionen. Vänsterpartiets anhängare ligger oftast nära genomsnittet men något åt det lite lägre positiva hållet – mest påtagligt när det gäller Grundskolan.

De två stora partiernas anhängare uppvisar inga avvikande bedömningar från varandra eller från medeltalen för hela svenska folket. Ser vi på genomsnittresultaten för S- respektive M-sympatisörer i tabell 3 är utfallen nästan exakt desamma; som om två enäggstvillingar uttalat sig. Ett anmärkningsvärt, men för offentliga Sverige mycket bra resultat. Anhängare till regeringen respektive till oppositionen gör samma bedömningar. Myndighetsbetygen är inte ideologiskt eller partipolitiskt färgade.

Kan fogden bör alla kunna

Myndighetssverige klarar för tredje året i rad det viktiga partitestet. Svensk offentlig förvaltning bedöms inte med partiglasögonen påsatta bland allmänheten. Och inte heller med genuglasögonen påsatta, eller klassglasögonen eller generationsglasögonen eller regionglasögonen. Överlag alltså mycket positiva besked för vår offentliga byråkrati. Regeringsformens krav på opartiskhet tycks inte vara i fara; åtminstone inte för de myndigheter och verksamheter som hittills ingått i SOM-undersökningen.

Kunde vi bara få betygen för Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Migrationsverket att bli bättre vore allt riktigt gott. Och det borde inte vara omöjligt. Kan Skatteverket (Fogden) och Kronfogdemyndigheten få till så höga positiva bedömningsbetyg bör alla offentliga myndigheter och verksamheter kunna få till detsamma. Kanske inte lika höga betyg som Skatteverket men i vilket fall klart bättre betyg än idag.

Noter

- ¹ Andelen svarande som kryssar för ”ingen uppfattning” är påtagligt högre för Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan i mätningen 2011 än i mätningarna 2010 och 2012. Någon motsvarande skillnad i svarsmönstret 2010-2012 kan inte iaktas i VästSOM-undersökningarna som också innehöll KOV-projektets frågor. Vi tror att resultaten för SOM-institutets KOV-mätningar 2011 kan ha drabbats av en viss kontexteffekt som höjt andelen ingen uppfattning-svar. KOV-frågorna var något annorlunda placerade i formulären 2011 än i formulären 2010 och 2012. Den eventuella kontexteffekten tycks ha påverkat svaren mindre när det gäller relationen mellan positiva och negativa omdömen. Betygsbalansen är i det väsentliga likartad i de tre undersökningarna.
- ² Ett intressant resultat som inte direkt har att göra med brukaranalysen är att det övervägande positiva betyget på Renhållningen är signifikant lägre i storstäderna, speciellt i Stockholm.

Referenser

- Engelbrecht, Sandra och Holmberg, Sören 2012. *Svenskars bedömning av offentliga myndigheters verksamhet*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören och Sommerstein, Klara 2013. *Svenska folkets bedömning av offentliga myndigheters verksamhet*. Göteborg: SOM-institutet.
- Johansson, Susanne och Holmberg, Sören 2011. Kvalitetet i offentlig verksamhet. I Holmberg, Sören, Weibull, Lennart och Oscarsson, Henrik (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.
- Pidd, Michael 2012. *Measuring Performance of Public Services. Principles and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tria, Giovanni and Valotti, Giovanni (eds) 2012. *Reforming the Public Sector. How to Achieve Better Transparency, Service, and Leadership*. Washington, DC: Brookings Institution Press.

LEGITIMITET GJENNOM PRESTASJON?

ANNELIN GUSTAVSEN, JON PIERRE OCH
ASBJØRN RØISELAND

Enhver offentlig myndighet trenger i lengden å være legitim. Legitimitet uttrykker den dypereliggende tilliten som borgere har til politikere og offentlige institusjoner, og det finnes ulike teorier om hva som skaper denne tilliten. Demokrati i betydningen valg av representanter og regler for beslutningstaking framstår likevel som dominerende legitimitetskilder i vår del av verden. Ifølge dette perspektivet er et styresett legitimt i kraft av at politikere er valgt gjennom demokratiske valg, og at de følger skrevne og uskrevne regler i utøvelsen av sine embeter. Men de skandinaviske makt- og demokratiutredningene, som på bred front har evaluert demokratiet i de tre landene, argumenterer alle med at vår tids demokrati står overfor store utfordringer (Goul Andersen 2006; Amnå 2006; Selle og Østerud 2006). Over tid har det vært et jevnt og fallende medlemstall i politiske partier, og valgdeltakelsen viser en langsiktig nedadgående trend (selv om eksempelvis den svenske valgdeltakelsen økte i 2006 og 2010). Opptøyer i flere europeiske byer i kjølvannet av finanskrisen vitner dessuten om at legitimitet gjennom representativt demokrati ikke er noe som kan tas for gitt uten videre.

I den teoretiske litteraturen blir det tidvis argumentert for at legitimiteten til vestlige politiske systemer er i endring. Spesielt hevdes det at politiske systemer henter stadig mindre av sin legitimitet gjennom representativt demokrati (input), og stadig mer gjennom offentlige myndigheters prestasjoner i form av problemløsning og tjenesteproduksjon (output). Ikke minst har utviklingen innen EU vært et omdreiningspunkt for denne diskusjonen. Men diskusjonen har også relevans for nasjonale og lokale myndigheter og demokratier. Et eksempel er kompleksiteten i moderne samfunn, og lokale myndigheters institusjonelle respons i form av blant annet partnerskap og nettverk. Slike styringsformer kan være effektive gjennom å koble sammen ulike ressurser, men de medfører samtidig en svekket kobling mellom stemmeseddel og samfunnsutvikling. For borgerne blir det mer usikkert om valget resultatet betyr noe fra eller til. Tilsvarende har også NPM-reformer bidratt til at mer av tjenesteproduksjonen foregår i autonome organisasjonsenheter, og valgte politikere er i mindre grad involverte med den operative tjenesteproduksjonen, og har i større grad trådt inn i en rolle som strategiske ledere.

Mot denne bakgrunnen diskuterer den internasjonale teoretiske litteraturen om kilden til legitimitet forflyttes fra *prosedyrer* eller input (valg, beslutningsprosesser) til *prestasjoner* eller output (offentlig problemløsning og service) (Denters og Klok 2003; Haus m.fl. 2004; Peters 2010; Rothstein 2009; Crozier 2010). Hvis det skjer

en slik forflytning, så betyr det i praksis at borgerne verdsetter lokale myndigheter (dvs. tillegger dem legitimitet) ikke så mye fordi de er demokratisk valgt, men i større grad basert på kvaliteten i tjenesteproduksjon og evnen til problemløsning i offentlig regi.

På dette området er imidlertid teoretiske betraktninger mer utbredt enn empiriske studier, og det er derfor stort behov for å teste disse antakelsene empirisk. At den empiriske forskningen ikke er på høyde med den teoretiske kan skyldes metodiske utfordringer. Legitimitet er et teoretisk begrep som er vanskelig å operasjonalisere og måle. Selv om det er mulig å komme fram til en bestemt og felles teoretisk definisjon av legitimitet, er det langt fram mot empiriske analyser av det samme fenomenet. I den påfølgende teksten skal vi først fylle begrepet legitimitet med et presist innhold. I artikkelens empiriske del kommer vi til å bruke ulike aktørgruppers oppfatninger om ulike typer påvirkningsformer som proxy-variabler for legitimitet. Vi ønsker å måle slike oppfatninger om deltakelse, og derigjennom oppfatninger om legitimitet, blant borgere og politiske og administrative ledere i Norge og Sverige. Til grunn for artikkelen ligger følgende to empiriske problemstillinger:

1. Hvordan vurderer ulike aktørgrupper (ledere versus borgere) i Norge og Sverige muligheten borgerne har til å påvirke kommunale tjenester?

2. Finnes det systematiske forskjeller i vurderinger av påvirkningsformer mellom ulike policy-områder? Her vil vi knytte analysen til eldreomsorg versus bygg- og planleggingsspørsmål, som et uttrykk for henholdsvis tjenesteproduksjon versus myndighetsutøvelse (jmf. nærmere diskusjon nedenfor).

Analysen viser at ledere og borgere har ulike vurderinger av påvirkningsmuligheter, og at det også er betydelige forskjeller mellom de to nevnte policy-områdene. Med utgangspunkt i at vi tolker påvirkningsmuligheter som proxy-variabler for legitimitet, innebærer dette at ledere og borgere har ulike forståelser av legitimitet, og at legitimitetskildene også varierer med policyområde. Implikasjonene av dette kommer vi tilbake til i konklusjons-kapitlet.

Demokratiske utviklingstrekk og implikasjoner for legitimitet

Den tradisjonelle modellen for representativt demokrati blir i dag utfordret gjennom endringer i både organisasjonsstruktur, lederroller og arbeidsmetoder innenfor offentlig sektor. Flernivåstyring, outsourcing, økt bruk av private og interkommunale selskaper som leverer kommunale tjenester, samt samstyringsformer som nettverk og partnerskap svekker den direkte politiske kontrollen med tjenesteproduksjonen, noe som i sin tur svekker forbindelsen mellom borgernes stemme ved valg og den politikken offentlige myndigheter faktisk fører. På denne måten utfordres folkevalgte politikere av institusjoner på output-siden (Crozier 2010), og politikere representerer ikke nødvendigvis det utbestridte sentrum for politikktutforming, som er noe av grunntesen i det representative demokratiet (Sørensen 2002).

Flere av disse endringene er godt dokumenterte. I de skandinaviske landene har de nasjonale "Makt- og demokratiutredningene" argumentert for at slike endringer

utgjør trusler overfor den konvensjonelle formen for demokrati (Goul Andersen 2006; Amnå 2006; Selle og Østerud 2006; Rothstein 2009). I den norske maktutredningen, som var den mest pessimistiske av de tre, hevdet forskerne at “the parliamentary chain of government is weakened in every link; parties and elections are less mobilizing; minority governments imply that the connection between election results and policy formation is broken; and elected assemblies have been suffering a notable loss of domain” (Selle og Østerud 2006:25). På bakgrunn av slike betraktninger er det all grunn til å spørre hvilken betydning dette har for legitimiteten til det politiske systemet. Endringene kan være et uttrykk for at legitimiteten som sådan er nedadgående, men vi kan også tenke oss at observasjonene i den norske maktutredningen snarere er uttrykk for at andre kilder til legitimitet enn representativt demokrati er i ferd med å få økt betydning.

Utover at slike endringer diskuteres i litteraturen om legitimitet, som vi kommer tilbake til i neste avsnitt, så kan en slik antakelse også støtte seg på studier av offentlig opinion. Her hevdes det blant annet at politiske og sosiale endringer har ført til at borgerne i økende grad artikulere sine forventninger til styresmaktene, og at det har oppstått et behov for nye deltakelsesformer. Dalton (1999) hevder at siden offentlige myndigheter ikke lengre er i stand til å imøtekomme borgernes strengere krav til det demokratiske systemet, så tenderer de til å kreve en mer direkte og deltakende form for demokrati. Ingleharts (1977, 1997) velkjente tese om den ”post-materialistiske” verdirevolusjonen hevder likedan at økende sosial, økonomisk og politisk sikkerhet har gjort at borgere evaluerer politikk og politikere ut fra en høyere standard, noe som har ført til økt mistillit til konvensjonelle styreformer og politikere. Ingen av disse forskerne hevder imidlertid at borgerne ikke lenger støtter demokratiske verdier. Inglehart hevder eksempelvis at den økende kognitive mobiliseringen blant borgere har ført til at det har blitt større fokus på demokrati. Dette er relevant for diskusjonen av kilder til legitimitet, fordi høyere borgerkrav overfor det politiske systemet også kan bety at oppfatninger om kilder til legitimitet endres, og at eventuelle krav om alternative deltakelsesformer også har effekt på holdninger til legitimitet.

Nærmere om legitimitet

I den teoretiske forskningslitteraturen finnes det forskjellige definisjoner på legitimitet, og ulike oppfatninger av kilder til legitimitet. Gilley definerer legitimitet som en anerkjennelse av offentlige myndigheter basert på moralske eller normative prinsipper (2006: 502). Legitimitet innebærer, ifølge dette resonnementet, at borgere aksepterer avgjørelser og handlinger i regi av offentlige myndigheter også i de tilfellene der disse handlingene går på tvers av deres individuelle preferanser. Dette betyr at legitimitet representerer en dypere forpliktelse enn den som kommer til uttrykk gjennom politisk oppslutning og de valg borgere fatter på valgdagen.

Den omfattende litteraturen om legitimitet kan for enkelthets skyld komprimeres til et sett av ”skoler” som har ulike forståelser av hvilke prosesser og kilder som skaper

legitimitet (Gilley 2009). Først har vi den *partikularistiske* skolen, som legger vekt på at kilder til legitimitet ikke er universelle, og dermed kan variere i tid og rom. Dette innebærer at det ikke vil være mulig å generalisere om legitimitet, og ethvert system må forstås på sine egne premisser.

De resterende fire skolene deler en oppfatning om at universelle kilder til legitimitet finnes, men skolene har ulike syn på hva disse kildene består av. Tilhengere av den *sosiologiske* skolen mener at det er sosiale og kulturelle karakteristikk hos enkeltindivider som skaper positive holdninger til offentlige myndigheter. Slike karakteristikk kan være religion eller sosial kapital, men de kan også være relaterte til andre personlige trekk enn demografiske, som for eksempel politisk interesse og deltakelse. Innenfor den *utviklingsorienterte* skolen ser man på legitimitet som en effekt av myndighetenes evne til å generere materiell velstand i samfunnet. Tilhengere av et slikt syn vil hevde at legitimitet varierer med økonomiske konjunkturer, og at stater står overfor større legitimitetsutfordringer i dårlige enn i gode tider. Videre finnes en *demokratisk* skole, som utgjør et dominerende perspektiv innenfor statsvitenskapen. Talspersoner for denne skolen vil hevde at det viktigste kriteriet for at en stat skal være legitim er at den sikrer individuelle sivile, politiske og sosiale rettigheter, som for eksempel organisasjonsfrihet, ytringsfrihet, stemmerett og et representativt system. Til slutt kan vi tale om en *byråkratisk* skole, hvor egenskaper ved byråkratiet, f.eks. likebehandling og forutsigbarhet, er ansett som kildene til legitimitet. Denne formen for legitimitet er ikke minst kjent gjennom Max Webers teori om legal-rasjonell autoritet og byråkrati.

De fem skolene forholder seg ulikt til den distinksjonen vi innførte innledningsvis; mellom prosedyre- og prestasjonsrelatert legitimitet. Mens den demokratiske og sosiologiske skolen primært kan knyttes til prosedyrer, er den utviklingsorienterte og byråkratiske skolen tilsvarende mer knyttet til prestasjon. I den videre analysen vil vi legge denne enkle todelingen til grunn.

Variabler og hypoteser

Å måle legitimitet empirisk er svært krevende. Utgangspunktet for den påfølgende analysen er en antakelse om at ulike aktørers vurderinger av påvirkningskanaler henger sammen med deres oppfatninger av legitimitet. Vi antar med andre ord at påvirkningskanaler kan fungere som proxy-variabler for legitimitet, og at det abstrakte fenomenet legitimitet kan måles gjennom å måle aktørers erfaringer med og forestillinger om demokratiske deltakelsesformer. En slik antakelse kan opplagt problematiseres. Det kan for eksempel reises spørsmål ved om påvirkningskanaler egentlig sier så mye om legitimiteten til systemet i sin helhet.

Legitimitet er og vil forbli et abstrakt og teoretisk begrep. Det er liten grunn til å tro at det finnes et perfekt empirisk mål for den teoretiske egenskapen vi er interessert i. Derfor kan også vår metode kritiseres. De omtalte proxy-variablene er imidlertid ikke valgt helt tilfeldig. Innenfor rammen av de demokratiske systemer

og tradisjoner som finnes i vår del av verden, finner vi det rimelig å anta at å kunne påvirke en offentlig tjeneste og den myndighet som leverer tjenesten er en forutsetning for legitimitet. Borgerne ville neppe slutte opp om offentlige institusjoner og deres ledere med mindre de trodde at offentlige institusjoner lot seg påvirke. Om borgerne faktisk bruker påvirkningskanalene er en annen sak, men i denne sammenheng er vi først og fremst ute etter forestillingene om deltakelse.

I det følgende vil vi skille mellom to typer påvirkningsformer, avhengig av om de relaterer seg til prosedyresiden eller prestasjonssiden. Påvirkningsformer som kan knyttes til prosedyresiden av det politiske systemet representerer tradisjonelle demokratiske kanaler. Disse omfatter handlinger som å stemme ved valg, kontakte kommunepolitikere, forsøke å påvirke ved å kontakte media, delta i demonstrasjoner, eller skrive innlegg i aviser eller på internett. I forhold til Hirschmanns velkjente distinksjon tilsvarer disse kanalene *voice* (Hirschman 1970).

Prestasjonsrelaterte påvirkningsformer vil derimot handle om å rette deltakelsen mot den kommunale tjenesteproduksjonen. Dette kan handle om å kontakte kommunale tjenestepersoner (byråkrater), kontakte personer som arbeider i den aktuelle tjenesten, eller å velge mellom tjenestealternativ. Sammenholdt mot Hirschmanns typologi vil slike påvirkningsformer til en viss grad uttrykke *voice*, men det er også et element av *exit* i den sistnevnte påvirkningsformen siden en borger kan velge å bytte ut en tjeneste som hun ikke er fornøyd med. Disse påvirkningsformene har også den fellesnevneren at de henvender seg til implementeringsprosessen, altså prosessene der politiske beslutninger blir konvertert til konkrete tjenester og offentlige tiltak.

Hvis vi antar at det har skjedd en endring i kildene til legitimitet, så vil det være naturlig å forvente at de sistnevnte påvirkningsformene, som er relatert til prestasjon, vil bli ansett som viktigere enn påvirkningsformene som er relatert til prosedyresiden. I tråd med dette antar vi derfor at:

H1: Påvirkningsformer som er knyttet til prestasjonssiden av det politiske systemet (velge tjeneste, kontakte tjenestepersoner etc.) vil bli lagt mer vekt på enn påvirkningsformer som er knyttet til prosedyresiden av systemet (stemme ved valg, kontakte politiker etc.)

Neste hypotese baserer vi på en antakelse som blant annet ble fremmet i de skandinaviske maktutredningene, som hevder at nye styringsformer som nettverk og økt grad av outsourcing av tjenester har økt avstanden mellom valgresultat og utforming og implementering av politikk. Vi antar at hvis denne antakelsen stemmer, så vil effekten variere på tvers av policy-områder siden omfanget av slike styringsformer varierer mellom ulike tjenester. I denne studien skiller vi mellom eldreomsorg og bygg-og planleggingsspørsmål.

I de nordiske velferdsstatene er eldreomsorg et offentlig og kommunalt ansvar. Selv om dette policyområdet har vært gjenstand for outsourcing og privatisering de siste årene, er omfanget av NPM i Norge og Sverige mer beskjedent enn i mange andre europeiske land (Christensen og Lægread 2001). Spesielt Norge har vært sett på som en nølende reformator, men også i Sverige hersker en tradisjonell oppfatning om at lokalpolitikeres hovedansvar er å sikre kommunale velferdstjenester, herunder

eldreomsorg. Et uttrykk for dette er at velferdspolitikker gjerne er den viktigste saken i valgkamper. Bygg- og planleggingsspørsmål er, på den andre siden, i langt mindre grad kontrollert av offentlige myndigheter. Planlegging tar mer form av institusjonalisert forhandling mellom offentlige myndigheter og private aktører. Derfor er ikke bygg- og planleggingsspørsmål i samme grad under offentlige myndigheters fulle kontroll.

Denne forskjellen antar vi har relevans for vurderinger av påvirkningskanaler, og derigjennom oppfatninger om legitimitet. Jo mer et policyområde er kontrollert av folkevalgte politikere, jo mer sannsynlig vil det være at aktører tror de kan påvirke policyområdet gjennom påvirkningsformer som er knyttet til prosedyresiden av det politiske systemet. Denne antakelsen representerer dermed en modifikasjon av hypotese nummer 1, der vi antok at aktørene generelt har høyere tiltro til påvirkningskanaler knyttet til prestasjonssiden. Selv om vi holder fast ved denne antakelsen, antar vi at den er sterkest i tilknytning til bygg- og planleggingsspørsmål. Da får vi følgende hypotese:

H2: Troen på at borgere vil kunne påvirke gjennom kanaler knyttet til prosedyresiden vil være større i tilknytning til eldreomsorg enn i tilknytning til bygg- og planleggingsspørsmål.

Den påfølgende analysen favner om både ledere og borgere. Det er gode teoretiske holdepunkter for å anta at dersom det skjer endringer i kommunenes legitimitetsgrunnlag, så er dette i så fall noe som vil komme til uttrykk først blant borgere og deretter blant ledere. Tidligere studier har vist at politiske og administrative eliter har tendenser til å være ideologisk forpliktet til tradisjonelle demokratiske institusjoner og normer i større grad enn borgere, også fordi de er mer sosialiserte innenfor demokratiske normer enn borgere (se blant annet Peffley og Rohrschneider 2007). Klingemann (1999) hevder også at borgere i økende grad uttrykker kritiske holdninger til hvordan demokratiske prinsipper implementeres, selv om de støtter prinsippene i utgangspunktet. En studie av Baldersheim m. fl. (2011) viser dessuten at borgere i norske kommuner anser seg selv som *brukere* av lokale tjenester i større grad enn de anser seg selv som borgere. Vi legger disse funnene til grunn når vi formulerer vår tredje hypotese:

H3: Folkevalgte politikere og administrative ledere vil være mer positive enn borgere til påvirkningsformer som henvender seg til prosedyresiden.

Data og analyse

Datsettet i denne artikkelen er basert på to surveyer blant kommunale politiske og administrative ledere, en i Norge og en i Sverige, og tilsvarende borgersurveyen i Norge og Sverige. Ledersurveyene (i form av websurveyen) ble sendt ut på våren 2012 til seks kommunale ledere i samtlige norske og svenske kommuner, inkludert ordførere og vara-ordførere.¹ Ledersurveyene ble gjennomført i regi av forskere ved Universitetet i Nordland og Nordlandsforskning. Borgersurveyen i Norge ble gjennomført våren 2012 av Responsanalyse på oppdrag av Universitetet i Nordland², og

borgersurveyen i Sverige ble gjennomført av SOM-instituttet i Gøteborg som del av den nasjonale SOM-undersøkelsen i 2012. Vi stilte identiske spørsmål i henholdsvis leder- og borgersurveyen for å kunne sammenligne mellom aktører og land.

I de følgende to tabellene viser vi gjennomsnittsverdiene på spørsmålene om hvordan respondentene vurderer borgeres muligheter til å påvirke henholdsvis eldreomsorg og bygg-og planleggingsspørsmål via et sett spesifiserte påvirkningsformer.

Tabell 1 Holdninger til hvorvidt eldreomsorgen kan påvirkes gjennom et sett med spesifiserte påvirkningsformer, 2012. (Gjennomsnittsverdier, standardavvik i parentes)³

		Ledere ¹		Borgere	
		Norge	Sverige	Norge ²	Sverige ³
Prosedyre-relaterte påvirkningsformer	Stemme ved lokalvalg	3.81 (0.85)	3.90 (0.94)	2.96 (1.08)	2.79 (1.02)
	Kontakte en kommune-politiker	4.01 (0.73)	4.14 (0.72)	2.78 (1.05)	2.60 (1.04)
	Kontakte media	3.72 (0.88)	3.61 (0.98)	3.51 (1.05)	3.29 (1.03)
	Delta i en demonstrasjon, skrive innlegg	3.19 (1.00)	3.25 (1.05)	2.65 (1.08)	2.66 (1.03)
	Gjennomsnitt	3.69	3.73	2.98	2.84
Prestasjons-relaterte påvirkningsformer	Velge tjeneste	3.15 (0.98)	3.01 (1.35)	3.08 (1.07)	3.18 (1.05)
	Kontakte en kommunal tjenesteperson	3.68 (0.86)	3.93 (0.85)	3.12 (1.05)	2.85 (1.07)
	Kontakte personer som jobber i eldreomsorgen	3.42 (1.02)	3.78 (0.98)	3.07 (1.07)	3.10 (1.08)
	Gjennomsnitt	3.42	3.57	3.09	3.04
	N (lavest)	972	602	2521	1062

Kommentar: Ordlyden i den svenske borgersurveyen var "Föreställ dig at du eller någon närstående behöver äldreomsorg. Hur bedömar du dina möjligheter att påverka äldreomsorgen genom följande handlingar?" Alternativer a) Rösta i kommunval, b) Ta personlig kontakt med kommunpolitiker, c) Ta personlig kontakt med kommunens tjänstemän, d) Kontakta personer som arbetar inom äldreomsorgen, e) Kontakta medier, f) Delta i demonstrationer eller skriva inlägg på internet, og g) Välja utförare av äldrevård. Svarsternativer: Mycket goda, ganska goda, varken goda eller dåliga, ganska dåliga, mycket dåliga, ingen uppfattning." Den norske borgersurveyen inneholdt samme spørsmål formulert på norsk.

Kilder: 1) Egne surveyer, 2) Undersøkelse gjennomført av Responsanalyse, 3) Den nasjonale SOM-undersøkelsen, 2012

Tabellen viser at ledere har gjennomgående større tro på at borgere kan påvirke eldreomsorgen enn borgere har selv. Samtidig ser vi at svenske ledere gjennomgående er mest positive; de er mer positive enn norske ledere, mens norske borgere gjennomgående er mer positive enn svenske borgere når det gjelder mulighet til

å påvirke. Både norske og svenske ledere legger større vekt på påvirkningsformer som er relaterte til prosedyresiden, mens norske og svenske borgere derimot legger større vekt på påvirkningsformer som er knyttet til prestasjonssiden enn til prosedyresiden. Den påvirkningsmetoden som ledere i begge land vurderer som viktigst er å kontakte en kommunepolitiker, mens både norske og svenske borgere har størst tro på at de kan påvirke gjennom å kontakte media. En t-test som tester forskjellene på gjennomsnittsverdiene mellom henholdsvis norske og svenske ledere og norske og svenske borgere viser at forskjellene mellom land er signifikante. Med andre ord kan vi påstå at disse ulikhetene ikke har oppstått på grunn av tilfeldigheter i utvalget. I neste tabell skal vi se på en tilsvarende analyse når det gjelder bygg- og planleggingsspørsmål.

Tabell 2 *Holdninger til hvorvidt borgere kan påvirke bygg- og planleggingsspørsmål gjennom et sett med spesifiserte påvirkningsformer, 2012. (Gjennomsnittsverdier, standardavvik i parentes)⁴*

		Ledere ¹		Borgere	
		Norge	Sverige	Norge ²	Sverige ³
Prosedyre-relaterte påvirkningsformer	Stemme ved lokalvalg	3.58 (0.93)	3.62 (1.12)	2.54 (1.18)	2.30 (1.10)
	Kontakte en kommune-politiker	4.00 (0.72)	3.99 (0.80)	2.81 (1.12)	2.42 (1.03)
	Kontakte media	3.45 (0.92)	2.40 (1.08)	3.50 (1.01)	3.15 (1.07)
	Delta i en demonstrasjon, skrive innlegg	2.99 (1.04)	3.12 (1.16)	2.80 (1.13)	2.66 (1.11)
	Gjennomsnitt	3.51	3.28	2.91	2.63
Prestasjons-relaterte påvirkningsformer	True med å flytte fra kommunen	3.15 (0.98)	3.01 (1.35)	3.08 (1.07)	3.18 (1.05)
	Kontakte en kommunal tjenesteperson	2.26 (1.10)	2.26 (1.19)	2.61 (1.40)	2.35 (1.35)
	Kontakte personer som jobber i bygg og planlegging	3.61 (0.81)	3.73 (0.91)	2.76 (1.09)	2.51 (1.06)
	Gjennomsnitt	3.63 (0.83)	3.72 (0.95)	2.77 (1.10)	2.49 (1.08)
	N (lavest)	986	568	2395	942

Kommentar: Ordlyden i den svenske borgersurveyen var 'Föreställ dig att du berörs av ett byggprojekt som planeras i din kommun och som får negativa konsekvenser för dig. Hur bedömer du dina möjligheter att påverka byggprojekt genom följande handlingar?' Alternativer: a) Rösta i kommunval, b) Ta personlig kontakt med kommunpolitiker, c) Ta personlig kontakt med kommunens tjänstemän, d) Kontakta personer som arbetar inom äldreomsorgen, e) Kontakta medier, f) Delta i demonstrationer eller skriva inlägg på internet, og g) Flytta från kommunen. Svartaltnativer: Mycket goda, ganska goda, varken goda eller dåliga, ganska dåliga, mycket dåliga, ingen uppfattning. Den norske borgersurveyen inneholdt samme spørsmål formulert på norsk.

Kilder: 1) Egne surveyer 2) Undersøkelse gjennomført av Responsanalyse 3) Den nasjonale SOM-undersøkelsen.

Vi ser at respondentenes holdninger til påvirkningsformer overfor bygg- og planleggingsspørsmål er noe annerledes enn det som kom til uttrykk i forrige tabell. Først ser vi at ledere er mer positive til at borgere kan påvirke bygg- og planleggingsspørsmål enn borgerne er selv, som også var tilfelle for eldreomsorg. Videre viser tabellen at ledere i begge land rangerer borgeres muligheter til å påvirke gjennom påvirkningsformer knyttet til prosedyrer høyere enn påvirkningsformer rettet mot prestasjonssiden. Dette var også tilfellet for eldreomsorg. Svenske ledere er mer positive enn sine norske kolleger når det gjelder påvirkningsformer som retter seg mot prestasjonssiden, mens bildet er motsatt når det gjelder den andre gruppen påvirkningsformer; her er norske ledere mest positive.

For borgere er hovedinntrykket at de legger størst vekt på påvirkningsformer som refererer til prosedyresiden, noe som er motsatt av det som var tilfelle for eldreomsorg. Norske borgere er også mer positive enn svenske borgere til at de kan påvirke politikken, uansett påvirkningsform. Den påvirkningsmetoden som både norske og svenske ledere er mest positive til er å kontakte en kommunepolitiker, mens borgerne i begge land har mest tro på at de kan påvirke ved å kontakte media, som også var tilfelle for eldreomsorg. T-tester viser at forskjellen mellom Norge og Sverige er signifikant når det gjelder borgerne, men ikke for ledere.

Konklusjon

Sett under ett gir analysen ikke entydig støtte til våre teoretiske forventninger. Vår første hypotese tok utgangspunkt i en generell og utbredt antakelse om at det har skjedd et skifte i legitimitetsgrunnlaget fra input til output. Mangel på tidsseriedata gjør at vi ikke kan teste denne antakelsen empirisk, så hypotesen var formulert som en påstand om at påvirkningskanaler knyttet til prestasjonssiden var viktigere enn påvirkningskanaler knyttet til prosedyrer. Denne hypotesen kan vi imidlertid, med ett unntak, avkrefte. Analysen viser at politiske og administrative ledere har gjennomgående størst tro på at borgere kan påvirke via prosedyresiden av det politiske systemet. Når det gjelder borgerne er det en viktig forskjell mellom de to policyområdene. For bygg- og planleggingsspørsmål har borgerne samme oppfatning som lederne, men når det gjelder eldreomsorg er det påvirkningskanaler relatert til prestasjonssiden som anses som aller viktigst. Dette innebærer dermed at vi ikke kan avkrefte hypotesen fullstendig.

Dette antyder videre at det er forskjeller mellom ulike policyområder, og at dataene gir delvis støtte for hypotese nummer to. I denne hypotesen antok vi at innenfor eldreomsorg ville påvirkningskanaler knyttet til prosedyresiden være viktigere enn de ville være i tilknytning til bygg- og planleggingsspørsmål. Analysen viser imidlertid at forskjellen mellom de to policyområdene ikke er like enkel som hypotesen. Ledernes vurdering av borgernes påvirkningskanaler følger stort sett våre teoretiske forventninger, mens bildet er mer sammensatt blant borgerne. Når det gjelder eldreomsorg er kontakt med media ansett for å være en svært viktig kanal i begge land. Men nesten like viktig er å kunne velge tjeneste eller å kontakte en tjenestemann.

Innenfor bygg- og planleggingsspørsmål er bildet noe klarere, men motsatt av hva vi antok. Her er det påvirkningskanalene som refererer til prosedyrer som slår sterkest ut. Ut fra dette kan vi slå fast at det er relevant å skille mellom ulike policyområder når det gjelder påvirkningskanaler, og derigjennom legitimitet, men at forskjellene er mer kompliserte enn vi antok på forhånd.

Den tredje og siste hypotesen, der utgangspunktet var at eventuelle endringer i legitimitet kommer raskere til uttrykk blant borgere enn blant ledere, finner delvis støtte i den empiriske analysen. Sett i forhold til borgerne har ledere større tro på påvirkning gjennom kanaler som refererer til prosedyrer. I den grad vi kan spore en overgang fra prosedyrer til prestasjon når det gjelder legitimitet, så kommer dette først og fremst til uttrykk blant borgerne, og ikke lederne. Men tendensen er bare moderat, og gir få holdepunkter for å hevde at det har skjedd en dramatisk endring i legitimitetsgrunnlaget.

En slik observasjon er noe overraskende sett i lys av forvaltningspolitiske reformer de siste tiårene, som i stor grad har hatt som siktemål å flytte makt til borgerne gjennom å skape valgmuligheter på output-siden. New Public Management representerer et sett av institusjonelle forandringer som har økt oppmerksomheten mot outputsiden, og skapt institusjonelle forutsetninger for en ny form for politisk deltakelse som ikke faller innenfor rammen av et representativt demokrati (Peters 2011). Hvor fort og med hvilken styrke slike endringer virker inn på borgernes demokratiske forestillinger, deltakelsesmønstre og tillitsrelasjoner er vanskelig å vite, i og med at dette også representerer noe nytt i historisk sammenheng. Per i dag virker det som om deltakelsesformer og valgmuligheter på outputsiden har bred og tverrpolitisk tilslutning, noe som gir grunn til å tro at endringene er kommet for å bli. For forskningens del blir det dermed viktig å følge konsekvensene av disse institusjonelle endringene. Dette handler imidlertid ikke bare om å måle legitimitet over tid, men utfordringene knytter seg ikke minst til å utvikle et bredere spekter av proxy-variabler og empiriske innfallsvinkler til legitimitet.

Noter

- ¹ De seks lederne var ordfører/ordførnde i kommunestyrelsen, varaordfører/vice-ordførnde i kommunestyrelsen, rådmann/kommunchef, økonomisjef, administrativ leder for eldreomsorg og administrativ sjef for næringspolitikk/tilvåxtpolitik. Invitasjonsbrev med link til websurveyen ble sendt per epost til individuelle epostadresser som prosjektteamet hadde samlet inn på forhånd. Svarprosenten i de to ledersurveyene var hhv. 44% (Norge) og 40% (Sverige). I Norge svarte 50 % av ordførerne/varaordførerne og 38 % av byråkratene, og i Sverige svarte 43 % av ordførerne/varaordførerne og 37 % av byråkratene.
- ² Den norske borgersurveyen ble sendt ut som del av en webbasert omnibus som gikk til 29842 respondenter, hvorav ca 10% (3014) faktisk responderte. Utvalget er demografisk representativt for den norske befolkningen.

- ³ Det var også mulighet for å velge ‘ingen oppfatning’, men dette alternativet har vi fjernet fra analysen for at gjennomsnittsverdiene skulle være meningsfylte. Blant svenske ledere var andelen som hadde valgt dette alternativet gjennomsnittlig 2,7 prosent, blant norske ledere 3,7 prosent, blant svenske borgere 4,5 prosent og blant norske borgere 11,9 prosent.
- ⁴ Det var også mulighet for å velge ‘ingen oppfatning’, men dette alternativet har vi fjernet fra analysen for at gjennomsnittsverdiene skulle være meningsfylte. Blant svenske ledere var andelen som hadde valgt dette alternativet mellom gjennomsnittlig 5,3 prosent, blant norske ledere 3,4 prosent, blant norske borgere 10,1 prosent og blant svenske borgere 4,5 prosent.

Referanser

- Amnå, Erik (2006). “Playing with fire? Swedish mobilization for participatory democracy”, *Journal of European Public Policy*, 13: 587-606.
- Baldersheim, Harald, Per Arnt Pettersen, og Lawrence Rose (2011). “Den krevende borgeren”, Dokumentasjonsrapport November 2011, University of Oslo, Department of Political Science.
- Christensen, Tom og P. Læg Reid (2001). “A transformative perspective on administrative reforms”, i T. Christensen and P. Læg Reid (red), *New Public Management: The transformation of Ideas and Practice*. Aldersshot: Ashgate.
- Crozier, Michael P. (2010). “Rethinking Systems: Configurations of Politics and Policy in Contemporary Governance”, *Administration and Society*, 42: 504-25.
- Dalton, R. (1999). “Political support in advanced industrial democracies,” i P. Norris (red), *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press.
- Denters, Bas og P. J. Klok (2003). “A new role for Municipal councils in Dutch Local Democracy?”, i N. Kersting og A. Vetter (red), *Reforming Local Government in Europe. Closing the gap between Democracy and Efficiency*. Opladen: Leske + Budrich.
- Falleth, Eva, og Inger L. Saglie (2011). “Democracy or efficiency: contradictory national guidelines in urban planning in Norway”, *Urban Research & Practice*, 4 (1): 58-71.
- Gilley, Bruce (2006). “The Meaning and Measure of State Legitimacy: Results for 72 Countries”, *European Journal of Political Research*, 45: 499-525.
- Gilley, Bruce (2009). *The Right to Rule: How States Win and Lose Legitimacy*. New York: Columbia University Press.
- Goul Andersen, Jørgen (2006). “Political power and democracy in Denmark: decline of democracy or change in democracy?”, *Journal of European Public Policy*, 13: 569-86.
- Haus, Michael; H. Heinelt og M. Steward (red) (2004). *Urban Governance and Democracy. Leadership and community involvement*. London: Routledge

- Heinelt, Hubert; D. Sweeting og P. Getimis (red)(2006). *Legitimacy and urban governance. A Cross-national comparative study*. Oxon: Routledge.
- Hirschman, Albert O. (1970). *Exit, Voice, and Loyalty: Responses to decline in firms, organizations and states*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Inglehart, Ronald (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press
- Inglehart, Ronald (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press
- Klingemann, H.P. (1999). "Mapping Political Support in the 1990s: A Global Analysis", i P. Norris (red), *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press
- Kumlin, Staffan (2011). "Dissatisfied Democrats, Policy Feedback and European Welfare States", i M. Hooghe og S. Zmerli (red), *Political Trust: Why Context Matters*. Colchester: ECPR Press
- Peffley, M. og R. Rohrer (2007). "Elite beliefs and the theory of democratic elitism", i R.J. Dalton og H.P. Klingemann, H.P. (red), *Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford University Press
- Peters, B. Guy (2010). "Bureaucracy and Democracy", *Public Organization Review*, 10: 209-22.
- Peters, B. Guy (2011): "Bureaucracy and Democracy: Towards resultbased legitimacy?" in Jean-Michel Eymeri-Douzans and Jon Pierre (eds): *Administrative reforms and democratic government*. London: Routledge.
- Rothstein, Bo (2009). "Creating political legitimacy: Electoral democracy versus quality of government", *American Behavioral Scientist*, 53: 311-30.
- Scharpf, Fritz W. (1999). *Governing in Europe: Effective and democratic?*. Oxford: Oxford University Press.
- Selle, Per og Ø. Østerud (2006), "The eroding of representative democracy in Norway", *Journal of European Public Policy*, 13(4): 551-568.
- Strandberg, Urban (2006). "Introduction: historical and theoretical perspectives on Scandinavian political systems", *Journal of European Public Policy*, 13(4): 537-550.
- Sørensen, Eva (2002). *Politikerne og nettverksdemokratiet*. København, Jurist og økonomforbundets forlag.
- Togeby, Lise (2005). "Hvorfor den store forskel? Om den danske magtudrednings konklusioner om demokratiets tilstand i Danmark omkring årtusindskiftet", *Tidsskrift for Samfunnsforskning* 46: 55-60.
- Tranvik, Tommy og P. Selle (2003). *Farvel til folkestyret? Nasjonalstaten og de nye nettverkene*. Oslo: Gyldendal.
- Vabo, Signy I. og J. Aars (2012). "New public management reforms and democratic legitimacy: Notions of democratic legitimacy among West European local councillors", *Local Government Studies, iFirst*: 1-18.

PRIVAT OCH OFFENTLIG KORRUPTION I SVERIGE

MONIKA BAUHR

När svenskar bedömer vilka frågor som är viktiga i Sverige idag, är det ytterst få som nämner korruption som ett viktigt samhällsproblem (se inledningskapitlet i denna volym). Om frågeformuleringen ändras något till att istället blicka framåt, utan att ge någon geografisk avgränsning anser däremot en betydande andel av befolkningen att utbredd korruption är ”mycket oroande” inför framtiden (23 procent). Detta visar på vikten av att bättre förstå allmänhetens åsikter om korruption i Sverige, inte minst eftersom det ger oss bättre möjlighet att förstå Sveriges förutsättningar att motverka den korruption som förekommer både inom och utanför landets gränser.

För fjärde året i rad undersökte vi 2012 svenskarnas uppfattningar om förekomsten av korruption och acceptansen för olika former av korruption. Undersökningarna är en del i Quality of Government (QoG) institutets arbete med att bättre förstå korruptionens natur, orsaker och effekter både i Sverige och internationellt, samt hur uppfattningar om korruptionens utbredning och acceptans för olika former av korruption förändras över tid. Tidigare år har vi bitt deltagarna att uppskatta korruptionens utbredning inom olika yrkesgrupper. I 2012 års undersökning bad vi istället deltagarna att uppskatta korruptionens utbredning inom olika verksamheter i samhället. Vi undersökte även i likhet med föregående år svenskars acceptans för samförståndskorruption, utpressningskorruption, nepotism och korruption inom privat och offentlig service (jmf Bauhr 2012).

Svenskars uppfattningar om korruption inom olika verksamheter

I 2012 års SOM undersökning ställdes för första gången frågan ”Enligt din bedömning, i vilken utsträckning förekommer någon form av korruption i följande verksamheter i Sverige?”. Respondenterna gavs möjlighet att bedöma korruptionens utbredning inom ett antal verksamheter i Sverige, på en skala från 1 (”Inte alls”) till 7 (”I mycket stor utsträckning”).

Resultaten visar att sjukvården är den verksamhet i Sverige där korruptionen anses vara klart minst utbredd av de verksamheter som inkluderats i undersökningen (medeltal 2,84). Förekomsten av korruption inom byggsektorn, restaurangbranschen och underhållningsbranschen anses vara högre (medeltalen ligger här mellan 4,78 och 5,22). Att förekomsten av korruption inom byggsektorn anses vara förhållandevis hög kan kanske förstås mot ljuset av den uppmärksamhet som korruptionen inom denna sektor har rönt i medier. De två övriga verksamheterna, underhållningsbranschen

och restaurangbranschen, är ytterligare exempel på verksamheter som den svenska allmänheten anser vara inblandade i någon form av korruption.

Tabell 1 Svenska folkets bedömningar av förekomsten av korruption i olika verksamheter 2012

	Inte alls		I mycket stor utsträckning					Summa procent	Antal svarande	Medeltal
	1	2	3	4	5	6	7			
Byggsektorn	1	3	8	17	25	22	24	100	1 050	5,22
Restaurangbranschen	1	4	8	16	25	23	23	100	1 013	5,20
Underhållningsbranschen	2	6	13	20	25	18	16	100	859	4,78
Sjukvården	19	33	18	16	7	4	3	100	977	2,84

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2012 års nationella SOM-undersökning. Frågan lyder: "Enligt din bedömning, i vilken utsträckning förekommer någon form av korruption i följande verksamheter i Sverige?". Procentandelen är beräknad på antalet svarande. En relativt stor andel av de tillfrågade hade ingen uppfattning i frågan. Andelen som valt att svara "Ingen uppfattning" för de olika sektorerna är för byggsektorn 29 procent, restaurangbranschen 31 procent, underhållningsbranschen 41 procent och sjukvården 33 procent.

Denna frågetyp lämpar sig inte särskilt väl för att göra nivåskattningar. Det är alltså svårt att på basis av dessa frågor göra några tillförlitliga uppskattningar om korruptionens absoluta utbredning i Sverige. Däremot lämpar sig frågeinstrumentet mycket väl för att jämföra olika verksamheter med varandra och rangordna verksamheter som den svenska allmänheten ser som mer eller mindre inblandade i någon form av korruption, samt även för att övervaka förändringar över tid.

Vad kan då förklara svenska folkets åsikter om korruptionens utbredning i olika verksamheter? Det finns flera anledningar att förvänta sig variation i åsikter om korruption mellan olika grupper i samhället. Tidigare års analyser av korruptionsuppfattningar har visat att det finns ålderskillnader i uppfattningar om såväl förekomst av som acceptans för olika former av korruption. Yngre personer uppfattar att korruptionen är mer utbredd och accepterar även i större utsträckning olika former av brott mot normen om opartiskhet i offentlig maktutövning. Vi vet dock ännu inte om dessa resultat återspeglar reella åsiktsskillnader, och inte heller om det handlar om en generations- eller en ålderseffekt.

Vi kan också förvänta oss att olika *erfarenheter* påverkar uppfattningar om korruptionens utbredning. Dessa skillnader i erfarenheter kan i sin tur orsakas av faktorer såsom olika uppväxtmiljöer och kön. Forskningsresultat visar att kvinnor i mindre utsträckning är inblandade i korruption än män (Treisman 2007; Michailova & Melnykovska 2009; Wängnerud 2010). Kanske påverkar detta även kvinnors bedömningar om korruptionens förekomst inom olika verksamheter. Vi vet också att det finns viktiga könsskillnader inom olika yrkessektorer, vilket innebär att kvinnor kan

ha mer erfarenhet av vissa verksamheter än andra. Även uppväxtort och inkomstnivå kan potentiellt påverka erfarenheter av korruption.

Korruptionsforskningen visar att det finns ett tydligt samband mellan korruption och tillit (Andersson & Tverdova 2003; Chang & Chu 2006; Rothstein & Stolle 2008). Vi kan därför förvänta oss att människor med hög mellanmänsklig tillit är mindre benägna att anse att verksamheter är drabbade av korruption. Tabell 2 visar svenska folkets uppfattningar om korruptionens utbredning inom olika verksamheter.

Tabell 2 Multivariat analys av svenska folkets uppfattningar om korruptionens utbredning inom olika verksamheter i Sverige 2012 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

	bygg- sektorn	restaurang- branschen	underhållnings- branschen	sjukvården
Kön (kvinna)	-0.10	-0.25 **	0.02	0.23 **
Alder (16-85)	0.01 ***	0.01 **	0.01 *	-0.01 ***
<i>utbildning</i>				
Låg utbildning	-0.01	-0.07	0.05	-0.09
Hög utbildning	0.20 *	0.21 *	0.03	-0.20 *
<i>inkomst</i>				
Hushållsinkomst >600tkr	0.15	0.17	0.32 ***	-0.09
<i>boendeort</i>				
Ren landsbygd	0.08	0.12	0.03	0.28 *
Stockholm, Göteborg eller Malmö	0.43 ***	0.36 ***	0.29 **	0.12
<i>medieexponering</i>				
Exponering för TV nyheter (index 1-6)	-0.07	0.02	0.02	-0.00
Vänster-höger självplacering (1-5)	-0.34 **	-0.29 *	-0.40 **	-0.39 **
Mellanmänsklig tillit	-0.35	-0.48 **	-0.90 ***	-1.38 ***
konstant	4.99 ***	5.02 ***	4.97 ***	4.32 ***
<i>N</i>	931	893	755	863
<i>R2</i>	.04	.03	.03	.08

Kommentar: Resultaten är hämtade från en OLS-regressionsanalys av data från 2012 års nationella SOM-undersökning. Frågan lyder: "Enligt din bedömning, i vilken utsträckning förekommer någon form av korruption i följande verksamheter i Sverige?" De fyra beroenden variablerna varierar mellan 1 "Inte alls" och 7 "I mycket stor utsträckning". * $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$. Om inget annat anges är variablerna kodade mellan 0 och 1.

Tabell 2 visar att kvinnor gör en annorlunda bedömning av korruptionens utbredning än män. Kvinnor anser att korruptionen är något mindre utbredd inom restaurangbranschen än män, men anser däremot att korruptionen är något mer utbredd inom sjukvården. Detta resultat kan kanske till viss del förklaras av att kvinnor har större erfarenhet av arbete inom sjukvård och relaterade verksamheter än män.

Tvärtemot förväntningarna visar resultaten att effekten av ålder på branschbedömningarna inte är tydlig. Det finns en liten men signifikant skillnad i bedömningen av korruptionens utbredning mellan olika åldersgrupper. Äldre personer bedömer att korruptionen är *mer* utbredd inom bygg-, restaurang- och underhållningsbranschen. Däremot anser äldre personer att korruptionen är något mindre utbredd inom sjukvården. Det tycks alltså som att de skillnader som ses i befolkningen som helhet *förstärks* i äldre åldrar, och vi ser alltså inga tecken på att yngre anser att korruptionen är mer utbredd. Resultaten kan också ses mot bakgrund av det starka förtroende som sjukvården åtnjuter bland äldre personer i Sverige (jmf Weibull & Holmberg i denna volym). En liknande effekt kan ses bland personer med hög utbildning och storstadsbor, även om dessa anser att korruptionen inom bygg, restaurang och underhållningsbranschen är mer utbredd, men inte skiljer sig i bedömningen av sjukvården.

Två faktorer har tidigare visat sig vara tydligt relaterade till uppfattningar om att korruptionen är mindre utbredd: var man placerar sig på en vänster-höggerskala och om man är en "höglitare" eller en "låglitare". Så är det också 2012. De som själva placerar sig till höger på den politiska vänster-höggerskalan tenderar att se mindre korruption i samtliga verksamheter. I enlighet med forskningen visar resultaten även att graden av mellanmänsklig tillit är starkt associerad med uppfattningar om att korruptionen är mindre utbredd.

Vilken form av korruption är värst?

De allra flesta svenskar anser att brott mot normen om opartiskhet och korruption är moraliskt fel. Men även om svenskar har en allmänt sett låg tolerans mot korruption är det tydligt att vissa korruptionsformer uppfattas som värre än andra. Acceptansen för oegentligheter och korruption varierar således beroende på typ av korruption och i vilken form den uppträder. År 2012 undersöktes, för tredje året i rad, svenskars uppfattningar om några centrala typer av korruption: samförstånds-korruption, utpressningskorruption, nepotism och korruption inom privat och offentlig service (jmf Bauhr 2012). Tabell 3 visar resultatet av denna undersökning. Det mest slående resultatet i tabellen är den mycket höga andelen av personer som svarar "aldrig acceptabelt". Mellan 64 och 89 procent svarade "aldrig acceptabelt" när de ombads att bedöma hur acceptabla de olika alternativen var. 89 procent svarade att det aldrig är acceptabelt att "en offentliganställd begär en avgift för att utföra en tjänst som egentligen ingår i hans/hennes arbetsuppgifter". Detta är kanske inte förvånande eftersom det är den fråga som i det närmaste liknar den mest tydliga och klassiska formen av mutbrott. En något mildare bedömning görs av avsteg från meritbaserade anställningsförfaranden samt samförståndskorruption. Men sammantaget är acceptansen för korruption i Sverige låg oavsett korruptionsform. Både rangordningen mellan de olika formerna av korruption och procentandelen

som svarat ”aldrig acceptabelt” har varit mer eller mindre konstant över de tre år som acceptansen för dessa tre former av korruption har undersökts. Detta innebär att vi hittills inte ser några förändringar eller trender över tid i acceptansen för olika former av korruption. Det finns alltså inget som talar för att vi ser en ökad acceptans för korruption bland allmänheten i Sverige, åtminstone under de år vi hittills har mätningar för.

Tabell 3 Svenska folket bedömer fem korrupta beteenden efter graden av acceptans 2012 (procent)

	Aldrig acceptabelt				Alltid acceptabelt			Summa procent	Antal svarande	Medeltal
	1	2	3	4	5	6	7			
En offentliganställd begär en avgift för att utföra en tjänst som egentligen ingår i hans/hennes arbetsuppgifter	88	5	3	2	1	1	0	100	1372	1.27
En offentliganställd erbjuder en närstående jobb trots att personen saknar de rätta kvalifikationerna	79	10	5	3	2	1	0	100	1394	1.45
En företagare erbjuder en gåva eller tjänst till en offentliganställd tjänsteman i samband med en upphandling	75	9	6	6	2	1	1	100	1364	1.59
En lärare i en kommunal skola ger under ordinarie arbetstid extra undervisning till en nära släktings barn	64	14	9	6	3	2	2	100	1364	1.83
En lärare i en friskola ger under ordinarie arbetstid extra undervisning till en nära släktings barn	64	14	9	7	2	1	3	100	1344	1.83

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2012 års nationella SOM-undersökning. Frågan lyder: ”Enligt din uppfattning, i vilken utsträckning kan följande handlingar vara acceptabelt?”. Handlingarna är rangordnade efter andelen som svarar ”aldrig acceptabelt”. Procentsiffrorna är beräknade på andelen av de svarande. Andelen av de tillfrågade som svarat ”ingen uppfattning” är mellan 5-8 procent.

De två nedersta frågorna avser mäta acceptansen för avsteg från normen om opartiskhet inom offentlig och privat service. Eftersom privatiseringen av den offentliga servicen har pekats ut som en av anledningarna till att möjligheterna till oegentligheter har ökat, ville jag veta om medborgarnas bedömer korruption inom offentlig service annorlunda än korruption in om privat service. Tidigare år (2010 och 2011) har vi funnit en skillnad i svenska folkets bedömningar av korruption inom offentlig jämfört med privat service. Vi använde då exemplet med läkaren som låter en vän eller nära släkting gå före i vårdkö, och fann en systematiskt större acceptans för när en privatpraktiserande läkare ger förtur i vården, jämfört med en offentliganställd (Bauhr et al. 2010; Bauhr & Oscarsson 2010; Bauhr & Färdigh 2011). I år har vi istället undersökt två scenarier om en lärare som ger extra undervisning till en nära släktings barn, den ena i en kommunal skola, den andra i en friskola. Intressant nog försvinner skillnaderna mellan offentlig och privat service när dessa exempel används. Vi kan dock inte med säkerhet veta vad som förklarar dessa skillnader mellan de tidigare undersökningarna och den aktuella. Är det skillnader mellan olika typer av service (vård vs utbildning), olika typer av avsteg från normen om opartiskhet i offentlig service (gå före i kön jämfört med extra undervisning) eller kanske t.o.m. att ordet friskola ger andra associationer än ordet privatpraktiserande? Erfarenheterna av dessa serviceformer skiljer sig sannolikt även systematiskt mellan olika befolkningsgrupper. Erfarenheten av friskolor är störst bland (medelålders) barnfamiljer, medan erfarenheten av sjukvård är större bland äldre.

Vi kan även här förvänta oss att det finns demografiska skillnader i uppfattningar om acceptans för olika korruptionsscenarier. Vad kan förklara dessa skillnader? I tabell 4 inkluderas ett antal olika demografiska förklaringsfaktorer i en förklaringsmodell.

Tabell 4 visar att acceptansen för avsteg från normen om opartiskhet är något lägre bland kvinnor. Dessutom visar resultaten i likhet med tidigare år att äldre personer uttrycker en något lägre acceptans för samliga former av korruption. Resultaten visar även att utbildning, inkomst och medieexponering kan påverka bedömningen av korruption.

I likhet med frågan där den svenska allmänheten ombads göra en bedömning om förekomsten av korruption inom olika verksamheter i Sverige, visar resultaten skillnader mellan personer som placerar sig till höger jämfört med personer som placerar sig till vänster på vänster- högerskalan. Resultaten visar att personer som placerar sig själva till höger inte bara anser att korruptionen är något mindre utbredd, utan även att brott mot normen om likabehandling är något mer acceptabelt jämfört med personer som placerar sig själva till vänster.

Tabell 4 Förklaringsmodell för svenska folkets acceptans för olika typer av korrupta beteenden 2012 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

	Begära en avgift	Erbjuda gåva eller tjänst	Erbjuda när- stående jobb	Extra undervis- ningstid Kommunal skola	Extra undervis- ningstid Friskola
Kön (kvinna)	0.07	-0.08	-0.14 **	-0.26 ***	-0.29 ***
Ålder (16-85) <i>utbildning</i>	-0.01 ***	-0.02 ***	-0.02 ***	-0.02 ***	-0.02 ***
Låg utbildning	0.17 **	0.13	0.09	0.36 ***	0.16
Hög utbildning	-0.04	-0.10	-0.22 ***	-0.12	-0.18 *
<i>inkomst</i>					
Inkomst >600tkr	-0.02	-0.16 **	-0.12 *	-0.15	-0.15
<i>anställningssektor</i>					
Offentligt anställd	0.05	0.05	0.12 *	-0.03	-0.06
<i>boendeort</i>					
Ren landsbygd	-0.07	-0.19 *	-0.07	-0.20	-0.15
Stockholm, Göteborg eller Malmö	0.02	0.00	0.02	-0.11	0.00
<i>medieexponering</i>					
Exponering för TV nyheter (index 1-6)	-0.02	-0.02	-0.04	-0.06 *	-0.01
<i>hem</i>					
jordbrukarhem	-0.15	-0.30	-0.17	0.17	0.54 *
tjänstemannahem	-0.06	-0.11	-0.02	0.09	0.13
Högre tjänstemannahem	0.06	0.11	0.00	0.22	0.14
företagarhem	-0.11	0.13	0.08	-0.01	0.13
<i>ideologi</i>					
Vänster-höger själv- placering (1-5)	0.00	0.32 **	0.06	0.21	0.31 **
Mellanmänsklig tillit konstant	0.07	0.07	0.13	-0.02	-0.05
	1.52 ***	2.57 ***	2.45 ***	3.29 ***	2.99 ***
<i>N</i>	1051	1046	1056	1032	1014
<i>R2</i>	.02	.08	.08	.07	.07

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Kommentar: Resultaten är hämtade från en OLS-regressionsanalys av data från 2012 års nationella SOM-undersökning. *Frågan lyder: "Enligt din uppfattning, i vilken utsträckning kan följande handlingar vara acceptabelt?".* De fyra beroenden variablerna varierar mellan 1 "Aldrig acceptabelt" och 7 "Alltid acceptabelt". * $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$. Om inget annat anges är variablerna kodade mellan 0 och 1.

Privat och offentligt i Sverige

De senaste åren har flera länder i världen genomgått en privatisering av offentlig service. En betydligt större andel av den service som tidigare utfördes i offentlig regi utförs idag i privat regi inom sektorer som vård, skola och omsorg. Även om syftena med dessa reformer varit att öka effektiviteten i den offentliga servicen, menar dess kritiker att dessa reformer snarare lett till minskad effektivitet och försämrad kvalitet, och dessutom att möjligheterna att tillskansa sig otillbörliga fördelar ökat i Sverige. Reformerna har inneburit en minskad transparens och minskade möjligheter till ansvarsutkrävande, samt att byråkraters roller och normer förändrats.

Årets undersökning visar att det finns skillnader i uppfattningar om korruptionens utbredning mellan olika sektorer i samhället. Trots att acceptansen för all form av korruption är låg i det svenska samhället, visar också årets undersökning på betydande variationer i svenska folkets acceptans för olika former av korruption och oegentligheter. Ett av syftena med årets undersökning var att utröna om det finns en generell skillnad i acceptans mellan korruption inom offentlig jämfört med privat service. Till skillnad från tidigare år har vi däremot inte funnit någon systematisk skillnad i acceptansen för korruption inom dessa områden. Detta kan ses som ett positivt tecken, eftersom en utbredd uppfattning om att olika normer bör gälla i olika typer av verksamheter skulle kunna bidra till att öka korruptionen i Sverige.

Referenser

- Anderson, Christopher J. and Yuliya V. Tverdova. (2003). "Corruption, Political Allegiances, and Attitudes toward Government in Contemporary Democracies". *American Journal of Political Science*, 47:1, 91-109.
- Bauhr, Monika. (2012). "Need or Greed Corruption?". I Holmberg, Sören and Bo Rothstein (eds.). *Good Government. The Relevance of Political Science*. London: Edward Elgar Publishing.
- Bauhr, Monika och Mathias Färdigh. (2012). "Korruption i Sverige 2011. Förekomst och acceptans". I Weibull, Lennart, Henrik Oscarsson and Annika Bergström (eds.). *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet .
- Bauhr, Monika och Henrik Oscarsson. (2011). "Svenska folkets syn på korruption". I Holmberg, Sören, Lennart Weibull & Henrik Oscarsson (red.). *Lycksalighetens ö. Fyrtyoan kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-rapport nr. 52. Göteborgs universitet.
- Chang, Eric C. C. och Yun-han Chu. (2006). "Corruption and Trust: Exceptionalism in Asian Democracies?". *The Journal of Politics*, 68:2, 259–271.
- Michailova, Julija and Inna Melnykovska. (2009). "Gender, corruption, and sustainable growth in transition countries". *Journal of Applied Economic Sciences*, Vol. 4, No. 3(9)_Fall 2009, 387-407.

- Oscarsson, Henrik. (2010). "Mutor och korruption". I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.). *Nordiskt ljus. Trettiosju kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-rapport nr. 50. Göteborgs universitet.
- Rothstein, Bo och Dietlind Stolle. (2008). "How political institutions create and destroy social capital: An institutional theory of generalized trust". *Comparative Politics*, 40: 441-467.
- Treisman, D (2007). "What have we learned about the causes of corruption from ten years of cross-national empirical research?". *Annual Review of Political Science*, 10, 211-44.
- Wängnerud, Lena (2012). "Why Women are less Corrupt than Men". I Holmberg, Sören and Bo Rothstein (eds.). *Good Government. The Relevance of Political Science*. London: Edward Elgar Publishing.

RELIGIOSITET I SVERIGE

JONAS BROMANDER

År 1927 kunde man i Dagens Nyheter läsa rubriken: ”Endast Bohuslänningar trotsa väder och vind för att få gå i kyrkan”. Tidningen hade gjort en landsomfattande mätning av kyrkligheten i Sverige och ägnade stort utrymme åt rapporteringen. Göran Gustafsson skriver i boken *Det religiösa Sverige från 2001* att mätningen utgjorde förstasidesstoff under en hel vecka. (Gustafsson 2001) Rubriken kan kännas igen från vår egen tid och skulle mycket väl kunna stå i en av våra morgontidningar år 2013. Den 7 mars läser jag i Sydsvenskans nättidning ”Svenska kyrkans tapp fortsätter”. Svenskarnas religiösa ointresse och religionens svaga ställning i samhället har varit och är fortsatt ett återkommande tema i olika sammanhang. Rubrikerna från Dagens nyheter och Sydsvenskan ger perspektiv på diskussionen om religionens svaga ställning i Sverige. Diskussionen är inte ny, den har pågått under lång tid och en rimlig gissning är att den kommer att fortsätta.

Under 1900-talet präglades den religionssociologiska forskningen i hög grad av teorier förknippade med sekularisering. (Se t.ex. Berger 1967, Luckmann 1967 och Bruce 2002). I studier där Sverige jämförts med andra länder har det visat sig att religionen i Sverige inte har det inflytande över människors vardag som den har i många andra länder. Inte minst har Ronald Inglehart visat på att traditionella trygghetsvärden som ofta relaterat till traditionell religion fått ge vika för individuella frihetsvärden. I Ingleharts analyser har Sverige intagit en särställning som mer sekulariserat än många (för att inte säga alla) andra länder. (Inglehart & Baker 2000)

Under senare tid har dock allt fler börjat ompröva teorierna om religionens utdöende för att i stället beskriva skeendet i termer av religiös förändring. Paul Heelas och Linda Woodhead menar t.ex. att individualiseringen utmanar de traditionella religiösa organisationerna, men att den samtidigt skapar en mer gynnsam jordmån för nyandlighet, eller som de säger holistisk andlighet, än de traditionella religiösa organisationerna erbjudit. De menar inte att det ena håller på att ersätta det andra, snarare att det sker en accentförskjutning i det religiösa livet. (Heelas och Woodhead 2004)

Religionsforskningen befinner sig i ett spänningsfält mellan å ena sidan tankar och idéer som passar väl in i sekulariseringsteorierna och å den andra sidan en omformulering och även förkastande av dessa teorier. Mot denna bakgrund är det intressant att studera religionens skiftningar och ställning i Sverige. Hösten 1999 genomfördes en riksomfattande mätning av det religiösa livet under ett veckoslut, den så kallade *Sverigeräkningen 2000*. (Skog 2001) I den noterades totalt 550 000 besök vid gudstjänster och religiösa samlingar den 24-26 september. Det gav en besökskvot på ca 6 procent av hela befolkningen. Därtill genomförde man en telefonintervju-

studie för att identifiera hur många som lyssnat på radiogudstjänst eller tittat på tv-gudstjänst under det aktuella veckoslutet. Somliga hade naturligtvis både själva deltagit i gudstjänst och lyssnat på radiogudstjänst etc, men sammantaget kunde de enskilda religionsutövarna räknas till ca 10 procent av befolkningen. (Skog 2001)

Frågeställningarna som låg till grund för den omfattande Sverigeräkningen 2000 blir möjliga att både återknyta till och komplettera på grundval av den nationella SOM-undersökningen. Undersökningen har helt annan design men den innehåller frågor som rör religiös praktik. Därtill erbjuder SOM-undersökningen information om befolkningens religiösa preferenser i stort, bland annat om man tror på Gud och vilka attityder man har till religion.

Syftet med den här artikeln är att med den nationella SOM-undersökningen som utgångspunkt beskriva omfattningen av religiositet i Sverige och att belysa vilken uppfattning den svenska befolkningen har till några enskilda frågor som rör just religion. De indikatorer för religiositetens omfattning som kommer att användas är: *tillhörighet i religiös organisation, gudstro, bönevanor och deltagande i gudstjänst eller religiöst möte*. Dessa indikatorer belyser olika dimensioner av religiositeten: tillhörighet, tro och praxis. Indikatorerna är få och ger ingen heltäckande eller nyanserad bild av befolkningens religiositet. Ambitionen är ändå att utifrån en given utgångspunkt belysa ett fenomen som är en viktig del av svensk samhällsutveckling.

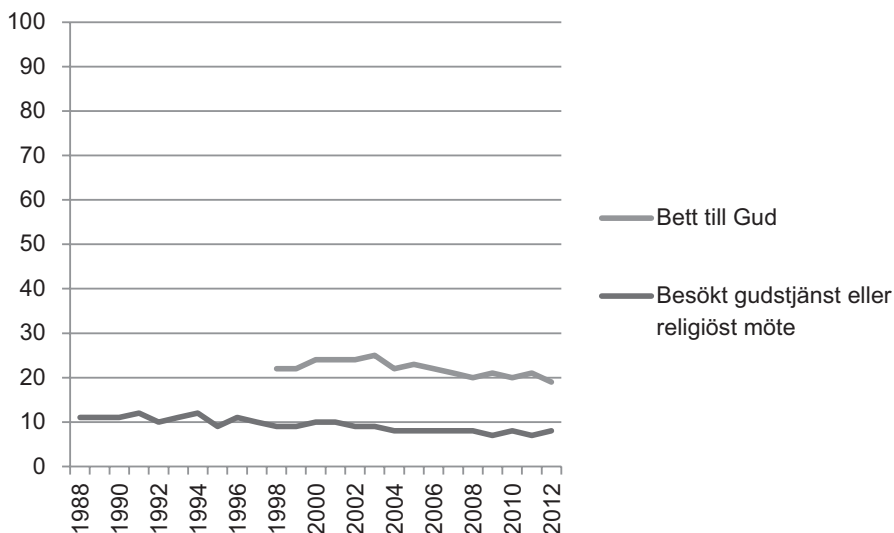
Religionsutveckling sedan 1988

SOM-studien innehåller tidsserier för vissa variabler som rör religion. Det gäller hur ofta man under det senaste året bett till Gud och hur ofta man deltagit i gudstjänst eller religiöst möte. Eftersom teorier om sekularisering ofta gjort gällande att religiositeten minskar, är det intressant att identifiera utvecklingstendensen för de senaste 25 åren. Figur 1 redovisar hur stor andel av befolkningen mellan 16-85 år som svarat att de bett eller deltagit i religiöst möte minst en gång i månaden.

Det vi kan se är att andelen gudstjänstbesökare minst någon gång i månaden år 2012 ligger på 19 procent och andelen som bett till Gud är 8 procent. Som jämförelse kan nämnas att en tredjedel av de svarande har bett till Gud minst någon gång under året. Andelen är i stort sett densamma för gudstjänsts- och mötesbesök. Intressant är att notera att det är en förhållandevis stor andel – ca 15 procent – som uppger att de bett till Gud bara någon gång under det senaste året.

Noterbart är att utvecklingen över tid för de två kurvorna är relativt odramatisk. En viss minskning kan konstateras över tjugofemårsperioden, men den är i princip marginell. Utifrån den bild figuren ger skulle man kunna säga att den svenska befolkningen är nästan lika religiös i dag som för 25 år sedan. Ungefär 20 procent ber till Gud en gång i månaden och ca 10 procent deltar i samma omfattning vid gudstjänster eller religiösa möten. Alla år som frågorna ställts i SOM-undersökningen har nivåerna varit ungefär lika höga (eller låga). Nivåerna för gudstjänstdeltagande är också kongruenta med vad som framkom i *Sverigeräkningen 2000*.

Figur 1 De som bett till Gud och/eller besökt gudstjänst minst en gång i månaden under det senaste året 1988-2012 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?* Delfrågorna är: *Besökt gudstjänst eller religiöst möte* respektive *Bett till Gud*. Svartalternativen är: *Ingen gång, Någon gång under de senaste 12 månaderna, Någon gång i halvåret, Någon gång i kvartalet, Någon gång i månaden, Någon gång i veckan och Flera gånger i veckan.*

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1988-2012

Ska procenttalen uppfattas som höga eller låga? Svaret på den frågan beror naturligtvis på vad man jämför med. I förhållande till andra länder i världen står sig sannolikt den religiösa praxisen i Sverige många gånger slätt. Om man däremot jämför med andra aktiviteter som vi i Sverige ägnar våra liv åt, blir bilden något annorlunda. Tabell 1 ger mer besked om detta. Den månadsvisa religionsutövningen har listats tillsammans med andra aktiviteter. Jämförelseaktiviteterna har valts relativt godtyckligt, men de representerar sådant som utifrån förnuftsskäl kan tänkas fylla människors liv med mening.

Tabellen ger perspektiv på religion som aktivitet. Den visar att religiöst utövande på det hela taget är relativt vanligt förekommande, åtminstone lika vanligt som mycket annat som vi ägnar vårt liv åt. Lika många ber till Gud som spelar dataspel, i stort sett lika många går på gudstjänst eller religiösa möten som går på bio eller deltar i studiecirkelverksamhet. Det är dock fler som idrottar och ägnar sig åt handarbete. För de flesta aktiviteter är också kvinnorna mer aktiva än vad männen är. Det gäller inte minst inom det religiösa fältet. De områden där fler män än kvinnor varit aktiva minst en gång i månaden det senaste året handlar om sport/idrott, dataspel/tv-spel, spel på musikinstrument och besök på rockkonsert.

Tabell 1 Aktiviteter den senaste månaden, fördelat efter kön 2012 (procent)

Aktivitet minst en gång i månaden det senaste året	Kvinnor	Män	Totalt
Sysslat med sport/idrott	31	42	36
Sysslat med handarbete/hantverk	33	25	29
Spelat datorspel/tv-spel	18	27	22
Besökt bibliotek	24	15	20
<i>Bett till Gud</i>	24	14	19
Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	17	8	13
Dansat	13	9	11
Spelat musikinstrument	8	13	11
Gått på bio	10	9	9
<i>Besökt gudstjänst eller religiöst möte</i>	9	6	8
Gått på museum	7	4	5
Sjungit i kör	5	1	3
Gått på rock-/popkonsert	1	2	2

Kommentar: För formuleringen av frågan och svars-skalan se kommentaren till figur 1. De olika aktiviteterna är formulerade som i frågan. Det totala antalet svar på respektive fråga varierar mellan 1500 och 6049. Kvinnornas svarsantal varierar mellan 757 och 3132 medan motsvarande variation för männen är mellan 743 och 2915. Den stora variationen beror på att alla frågor inte ställts till samtliga svars-personer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Även ålder påverkar våra vanemönster. Tabell 2 visar med stor tydlighet att såväl religiösa beteenden som andra korrelerar starkt med just ålder.

Religionen har helt klart sina främsta anhängare bland landets äldre befolkning, medan aktivitet är lägst bland de yngsta. Samma mönster återfinns egentligen bara när det gäller att syssla med handarbete eller hantverk. Den motsatta bilden framträder för sport/idrott, datorspel/tv-spel, dans, musikinstrument, biobesök samt vid besök på rock och popkonserter, där de yngsta ligger klart högst. Övriga alternativ uppvisar en lägre grad av linjäritet.

Det kan nämnas att gudstjänstbesöken bland unga kvinnor ligger på under 5 procent, i jämförelse med 13 procent bland kvinnliga pensionärer. För bön till Gud är motsvarande andelar 14 respektive 30 procent.

Tabell 2 Aktiviteter den senaste månaden, fördelat efter ålder 2012 (procent)

Aktivitet minst en gång i månaden det senaste året	16-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Totalt
Sysslat med sport/idrott	55	46	28	22	36
Sysslat med handarbete/hantverk	21	21	33	38	29
Spelat datorspel/tv-spel	47	26	15	12	22
Besökt bibliotek	25	20	15	20	20
<i>Bett till Gud</i>	13	17	19	25	19
Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	20	9	10	15	13
Dansat	29	9	7	6	11
Spelat musikinstrument	22	11	8	6	11
Gått på bio	24	9	7	5	9
<i>Besökt gudstjänst eller religiöst möte</i>	4	7	8	11	8
Gått på museum	6	3	7	6	5
Sjungit i kör	4	2	4	4	3
Gått på rock-/popkonsert	4	2	2	0	2

Kommentar: För frågeformulering och svarsalternativ se tabell 1. Det totala antalet svar på respektive fråga varierar mellan 1500 och 6049. För dem i åldersgruppen 16-29 år är antalet svarande mellan 249 och 938, för dem i gruppen 30-49 år är antalet svarande mellan 461 och 1764, för dem i gruppen 50-64 år är antalet svarande 405-1691 medan svarsantalet för dem i gruppen 65-85 år varierar mellan 385 och 1662. Den stora variationen beror på att alla frågor inte ställts till samtliga svarspersoner.

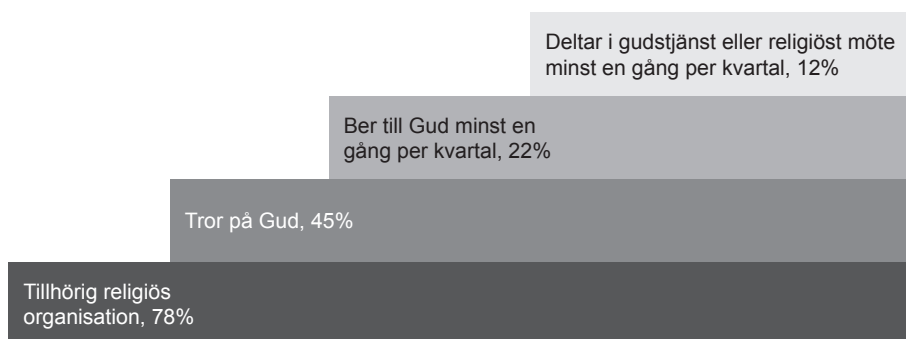
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Samhällets religiösa profil

Det är väl känt att man i Sverige ofta är medlem i (eller tillhörig) en religiös organisation, men inte lika ofta aktivt religiöst utövande. Eftersom Sverige fram till år 2000 hade ett statskyrkosystem har det också varit naturligt att de flesta tillhör Svenska kyrkan. Samhället blir i dag allt mer differentierat, vilket i sin tur öppnar upp för en mer pluralistisk religiös arena. Den religiösa profilen i Sverige kan dock beskrivas utifrån vad Lennart Weibull och Jan Strid i en tidigare rapport från SOM-institutet kallat för religionstrappan. (Strid & Weibull 2011) Trappan illustrerar den stegvisa relation till religionen som den svenska befolkningen har. På det första steget återfinns de flesta, till nästa steg har färre tagit sig etc. Trappan är bara en illustration av våra olika förhållningssätt till religion. Naturligtvis är det inte så att man måste vara tillhörig någon religion för att be till gud. Somliga individer försvinner från trappstegen medan nya kommer till. I figur 2 har jag valt att redovisa andelen som

deltagit i gudstjänst respektive bett till Gud det senaste kvartalet, och inte som i tidigare redovisningar den senaste månaden. Noterbart är att nivåerna för den skull inte höjts nämnvärt, vilket ger vid handen att de individer som deltar i gudstjänst eller religiöst möte en gång i kvartalet, ofta är betydligt mer religiöst aktiva än så.

Figur 2 Religiositetstrappan 2012 (procent)

Kommentar: Antalet svar varierar mellan 2989 och 6008. Den stora variationen beror på att alla frågor inte ställts till samtliga svarspersoner.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Mönstret är tydligt och det bekräftar bilden av att religiös tillhörighet är betydligt vanligare än vad religiösa handlingar är. Studien visar att 78 procent är tillhöriga någon religiös organisation, 45 procent tror på Gud, ungefär hälften så många ber till Gud och ytterligare hälften deltar i gudstjänst eller religiöst möte med viss regelbundenhet. Nivåerna i denna trappa är snudd på exakt desamma som Strid och Weibull redovisade för 2010. Under dessa relativt få år verkar det inte ha skett någon förändring vad gäller varken medlemskap eller gudstro. Det har redan konstaterats att gudstjänstdeltagande och bönevanor varit förhållandevis stabila under längre tid än så. År 2011 var 77 procent medlemmar och 45 procent trodde på Gud.

Svenska kyrkan tappar kontinuerligt någon procentenhet av sina medlemmar per år och kanske tycker någon att den nedgången borde synas i SOM-undersökningens resultat, även om man alltid måste räkna med en viss felmarginal. Men man kan också tänka sig att andra religiösa grupperingar än de svenskkyrkliga ökar i omfattning.

Under alla omständigheter tycks det mest tydliga mönstret gällande svensk religiositet vara att inte särskilt mycket har hänt på när vi studerar helheten. Det bör noteras att ålder inte fördelar sig jämnt på de olika trappstegen. Det kan man sluta sig till redan i tabell 1. Men ju högre upp i ålder, desto större skillnad mellan unga och gamla. Skillnaden mellan olika åldersgrupper är också linjär. På det nedersta trappsteget är skillnaden mellan de yngsta (16-29 år) och de äldsta (65-85 år) ca tio

procentenheter. På steget för gudstro ligger nivån på 28 procent för de yngsta och 56 procent för de äldsta, det vill säga dubbelt så stor andel. Även på trappsteget för bön är det dubbelt så många av de äldsta som svarat ja, i förhållande till de yngsta (28 procent för de äldsta och 15 procent för de yngsta). Högst upp på stegen är variationen än större. Hela 17 procent av dem mellan 65 och 85 år har bejakat frågan medan motsvarande nivå för dem mellan 16 och 29 år ligger på 6 procent. Även om tendensen inte är riktigt lika tydlig då materialet bryts ner på kön, fyller kvinnorna de olika trappstegen i högre grad än männen. När det gäller tillhörighet är det bara några få procentenheters skillnad, men i fråga om gudstro är nivån för kvinnorna 52 procent och 37 procent för männen. Av kvinnorna är det 28 procent som bett till gud medan männen kommer upp i 16 procent. När det sedan gäller gudstjänstdeltagandet jämnas könsskillnaderna ut något, kvinnorna hamnar på 14 procent och männen på 10 procent.

Religionstillhörighet

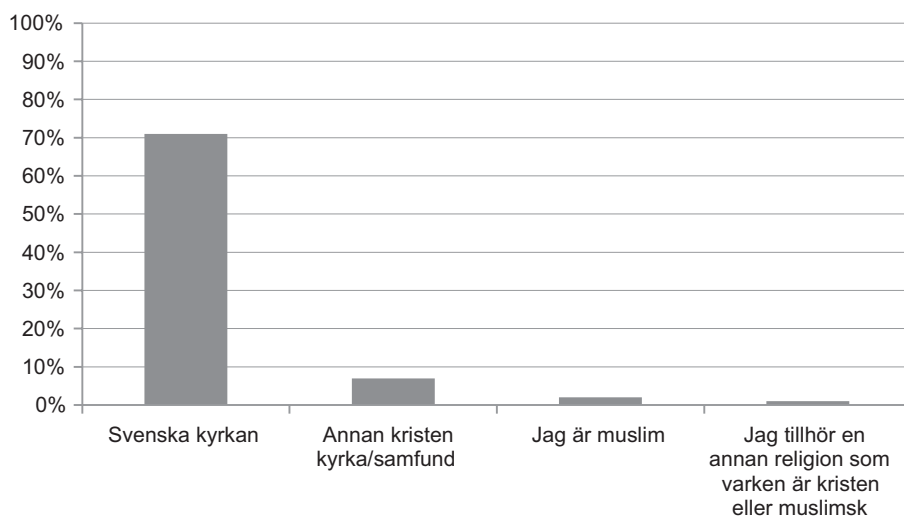
Eftersom det första trappsteget omfattade en majoritet av den Svenska befolkningen, är det intressant att bryta ner fördelningen på olika tillhörighetsgrupper. I dag är Sverige ett mer mångreligiöst land än vad det var t.ex. 1927. Figur 3 redovisar hur fördelningen ser ut mellan fyra religiösa grupper: Medlemmar i Svenska kyrkan, medlemmar i annat kristet samfund, tillhöriga islam eller att man tillhör någon annan religion som varken är kristen eller muslimsk. I föregående diagram utgjorde de som tillhörde en religiös organisation 78 procent av befolkningen. Summerar man de tillhöriga i figur 3 hamnar man en bit däröver. Det beror på att en del är medlemmar i fler samfund än ett. Inte minst rör detta en dubbelanslutning av medlemmar i Svenska kyrkan och i något av de traditionella frikyrkosamfundet.

Svenska kyrkan är den organisation med störst andel medlemmar, men även andra kristna samfund har en betydande andel medlemmar. Muslimerna uppgår till 2 procent av befolkningen, vilket motsvarar ungefär 180 000 individer. Övriga religiösa sammanslutningar samlar 1 procent av befolkningen.

Svenska kyrkan har fortsatt en särställning när det gäller religiös tillhörighet i Sverige. Men även andra religiösa aktörer samlar stora befolkningsgrupper. Svenska kyrkan undantaget, är 10 procent av befolkningen tillhöriga en religion. Trots vad som skrivits och sagts om sekulariseringen i Sverige under 1900-talet kan vi med utgångspunkt ifrån nu föreliggande data konstatera att religionen i Sverige är långt ifrån död. Då Dagens Nyheter 1927 skrev om Bohuslänningarna som ett religiöst undantag i Sverige, konstaterade man också att 5,319 procent av befolkningen besökte högmässan under november månad. Då handlade det enbart om Svenska kyrkan som hade en än större dominans än den har i dag. Antalet decimaler antyder en uppfattning om att exaktheten i resultatet är nära nog hundra procentig. Men vi får nog räkna med att man hade en viss felmarginal även i den mätningen. Trots detta är det intressant att konstatera att deltagarnivån för högmässan ligger lägre 1927 än

vad det totala gudstjänstdeltagandet och deltagandet vid religiösa möten gör dryga 85 år senare. SOM-undersökningen bekräftar således det resultat som blev tydligt i ”Sverigeräkningen 2000”. Nämligen att betydande delar av den svenska befolkningen ägnar sig åt religion och att religionsitetens omfattning håller sig relativt konstant.

Figur 3 Religiös tillhörighet 2012 (procent)

Kommentar: Antalet svarspersoner är 4522.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Föreställningar om religion

En fråga som anknyter till det som diskuterats i det föregående handlar om vår uppfattning om religion. Årligen förs till exempel diskussioner om huruvida skolavslutningar ska äga rum i kyrkan och på vilket sätt religion och politik ska förhålla sig till varandra. I Sverige tillhör de flesta en religiös organisation, men när det gäller religiös praxis finns som framgick i tidigare avsnitt större variation. Frågan i detta sammanhang är huruvida även uppfattningarna om religion varierar.

År 1951 fick vi nuvarande religionsfrihetslag i Sverige. Sedan dess har det varit möjligt att lämna Svenska kyrkan utan att inträda i ett annat godkänt samfund. Därmed blev det möjligt att fritt utöva sin religion, precis som det var möjligt att helt ställa sig utanför en religiös gemenskap. I den nationella SOM-undersökningen fick svarspersonerna ta ställning till ett påstående om just religionsfriheten. Påståendet lød: ”*Alla ska ha rätt att fritt utöva sin religion*”. Ett annat påstående som ställdes har sin bakgrund i att religion och religiösa människor i media inte sällan skildras som

fundamentalistiska. Frågan är om detta får till konsekvens att religiösa människor i allmänhet anses knepiga och svåra att ha att göra med. Påståendet som ställdes löd: "Det går inte att diskutera med religiösa personer". Ytterligare ett påstående som de svarande fick ta ställning till handlar om en i samhällsdebatten ofta återkommande fråga om religion och politik. I vilken utsträckning anser den svenska befolkningen att religion och politik ska påverka varandra? Kan man anföra religiöst motiverade argument i en politisk debatt, eller ska de religiösa resonemangen hållas utanför en vidare samhällsdebatt? En annan aspekt av problematiken är huruvida politiken ska kunna påverka religionen? Påståendet som de svarande fick ta ställning till löd: "Man ska inte blanda ihop religion och politik". Svarepersonerna fick ta ställning till om de bedömde att respektive påstående var riktigt eller felaktigt. Resultat visas i tabell 3.

Tabell 3 Attityder till religion 2012 (procent)

Påståenden	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	helt felaktigt	Vet ej	Total	Balans-tal
Alla ska ha rätt att fritt utöva sin religion	49	33	8	3	7	100	+71
Det går inte att diskutera med religiösa personer	7	25	22	27	19	100	-17
Man ska inte blanda ihop religion och politik	53	18	10	6	13	100	+55

Kommentar: Antal svar varierar mellan 1502 och 1516. Balansstalet erhålls genom att subtrahera procenttalen i kolumn tre och fyra från dem i kolumn ett och två. Balansstalet kan variera mellan +100 (alla anser att det är riktigt och -100 (alla anser att det är felaktigt).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Det balanstal som redovisas längst till höger i tabellen anger hur tyngdpunkten är fördelad mellan de instämmande svaren och de som är avståndstagande; värdena gå från +100 (samtlige tycker att det är riktigt) till -100 (alla tycker att det är felaktigt), medan vet ej-svaren har utelämnats. Det råder ingen större tvekan om att religionsfriheten har starkt stöd. Hela 82 procent bejakar att alla ska ha rätt att fritt utöva sin religion och det är hela 71 procentenheter fler än andelen som tar avstånd från påståendet. Generellt instämmer man också i att politik och religion inte ska blandas ihop, om än inte med samma stora uppslutning som för friheten att utöva sin religion. Detta kan förefalla som en paradox då en religiös övertygelse borde kunna få politiska konsekvenser. Sannolikt har inte svarepersonerna gjort denna sammankoppling, utan bedömer religiöst utövande som något som inte behöver få samhälleliga konsekvenser. Kanske är det också så många människor tänker kring sin egen religiositet. Vidare är det fler som tar avstånd från, än håller med om, att

det inte går att diskutera med religiösa personer. Detta alternativ har också samlat höga svarsandelar för "vet ej" (19 procent).

Det är en inte helt orimlig tanke att dessa svarmönster varierar med religiös tillhörighet. Detta prövas i tabell 4. Tabellen redovisar enbart balansmått och som sista kolumn har jag lagt till dem som står utanför religiös tillhörighet.

Tabell 4 Religiös tillhörighet och attityder till religion 2012 (balanstal)

	Svenska kyrkan	Annat kristet samfund	Muslim	Ej tillhörig religiös organisation
Alla ska ha rätt att fritt utöva sin religion	71	87	84	+63
Det går inte att diskutera med religiösa personer	-18	-48	-6	-12
Man ska inte blanda ihop religion och politik	54	52	68	+53
Antal svarande	904	81	38	319

Kommentar: Balanstalet förklaras i tabell 3. Notera att antalet svarande särskilt för den muslimska gruppen är lågt. Detta innebär att fördelningen för den muslimska gruppen bär på större osäkerhet än vad som är fallet för andra grupper.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

När det gäller synen på religionsfrihet är bilden generellt positiv, men är som svagast bland dem som inte hör till någon religion och starkast bland dem som här beskrivs som andra kristna samfund. Att det inte går att diskutera med religiösa personer är ett påstående som främst bejakas av muslimer, medan de kristna som inte tillhör Svenska kyrkan är de som tar mest avstånd. Det är också muslimerna som främst bejakar att religion och politik inte ska blandas samman. Man kan fundera över vad dessa skillnader står för och hur de ska tolkas. Möjligen kunde också skillnaderna vara än större. När allt kommer omkring verkar synen på religion så som påståendena uttrycks här inte mer än undantagsvis variera med religionstillhörighet.

Den svenska religiositeten lever

I detta kapitel har svensk religiositet diskuterats, så som den kommer till uttryck i tillhörighet, tro och praxis. Om man talar om ett samhälles religiositet, verkar Sverige vara lika religiöst i dag som när SOM-institutets mätningar om religionsutövning startade år 1988. Helt klart är visserligen att det religiösa landskapet förändras, inte minst med större inflytande från invandrad religiositet. En större del i dag än 1927

(då Dagens Nyheter gjorde sin studie) står utan religiös tillhörighet, eftersom nästan hela befolkningen då tillhörde Svenska kyrkan. Många tror fortfarande på gud, det rör sig om 45 procent. Äldre och kvinnor har en starkare religiös förankring än vad som gäller för män och unga. Kanske är alltså inte Sverige så sekulariserat som många tror. Vid sidan om att stora andelar har religiös tillhörighet, och att betydande andelar av befolkningen ägnar sig åt religiösa aktiviteter, finns också hög acceptans för människors rätt att fritt utöva sin religion. Denna acceptans är dock begränsad på så vis att religiositeten inte bör ha inflytande över politiska ställningstaganden.

Mot bakgrund av de resultat som presenterats och diskuterats i denna artikel borde man kunna sluta sig till att religion i dess många skiftningar har en bärande betydelse i det svenska samhället, på så sätt att många människor har en egen relation till en levd religiositet.

Referenser

- Berger, Peter. (1967) *The Sacred Canopy: Elements of sociological Theory of Religion*. Garden City, NY: Doubleday.
- Bruce, Steve. (2002) *God is Dead. Secularization in the West*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Gustafsson, Göran (2001) *Svenska kyrkan 1999 och 1927*. I Margareta Skog (Red) Det religiösa Sverige. Gudstjänst- och andaktsliv under ett veckoslut kring millennieskiftet. Libris.
- Heelas, Paul, Woodhead, Linda. (2004) *The Spiritual Revolution: Why Religion Is Giving Way to Spirituality. Religion and Spirituality in the Modern World*. Blackwell Publishing.
- Inglehart, Ronald, Baker, Wayne. (2000) *Modernization, Cultural Change and the Persistence of Traditional Values*. American Sociological Review. Februari 2000
- Luckmann, Thomas. (1967) *The Invisible Religion*. New York Macmillan.
- Skog, Margareta. (2001) *Det religiösa Sverige. Gudstjänst- och andaktsliv under ett veckoslut kring millennieskiftet*. Örebro: Libris.
- Weibull, Lennart, Strid, Jan. (2011) *Fyra perspektiv på religion i Sverige*. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 52.

Kultur, livsstil och konsumtion

STADENS KULTUR OCH TILLVÄXT

RUDOLF ANTONI OCH CHARLOTTA MELLANDER

Creative centers provide the integrated eco-system or habitat where all forms of creativity – artistic and cultural, technological and economic – can take root and flourish.

Richard Florida 2002

Urbaniseringen är en av vår tids tydligaste trender. Vi människor samlas allt tätare i allt större städer. I USA utgör stadsbebyggelsen idag endast tre procent av landytan. Samtidigt samlas omkring 80 procent av befolkningen på denna yta. På 1800-talet såg situationen helt annorlunda ut. Då var det endast tre procent av mänskligheten som bodde i städer. Förändringen har gått oerhört fort och år 2006 kom brytpunkten då mer än hälften av jordens befolkning kunde räknas som stadsbor. Prognosen säger dessutom att 70 procent av jordens befolkning kommer att bo i städer år 2050 och att den kraftigaste urbaniseringen kommer att ske i utvecklingsländerna. (UNFPA 2007)

Även om urbaniseringstrenden har accelererat så är företeelsen uråldrig. I tusentals år har vi människor samlats i städer av några enkla grundläggande skäl. Vi är nämligen starkare tillsammans, smartare tillsammans och mer effektiva tillsammans. (Glaeser 2011) Det finns idag 13 städer på jorden som var och en har en större befolkning än de drygt 9,5 miljoner invånare vi har i Sverige. Men även inom Sveriges gränser är urbaniseringstrenden mycket tydlig. Under de senaste 30 åren har befolkningen vuxit i 142 kommuner i landet medan den har minskat i 148 kommuner i landet. De kommuner som har vuxit mest har i princip fördubblats i antal invånare. Omvänt är det förstås många kommuner som i det närmaste har halverats. (SCBs befolkningsstatistik, Statistikdatabasen) Förväntningen inför framtiden är också att städerna kommer att fortsätta växa i hög takt de närmaste tjugo åren och att tre fjärdedelar av tillväxten i Sverige då kommer att koncentreras till de tre storstadsregionerna. Detta innebär utmaningar både för större städer som fungerar som tillväxtcentrum i sina regioner såväl som för mindre städer som ser en negativ tillväxt och avfolkning som hot. Men det innebär också utmaningar för de största städerna där tillväxten skapar växtvärk i form av bostadsbrist, infrastrukturella infarkter, segregation och ökade sociala klyftor.

Städers attraktivitet

Det är ingen överdrift att säga att Sveriges städer konkurrerar om befolkningen. Generellt sett är det större städer som lockar med sitt utbud av aktiviteter, jobb och

människor. Det de erbjuder är möjligheter att förverkliga drömmar inom arbetslivet, familjelivet, det sociala umgänget eller rent självförverkligande. Men storleken betyder långt ifrån allt. I den kreativa ekonomin konkurrerar städer också med sin öppenhet, sin kultur och sin mångsidighet. Grunden för stadens identitet ligger inte heller i gatubeläggning, byggnadernas karaktär eller handelns struktur även om dessa faktorer absolut spelar in. Viktigare är frågan om vem som bor där, vad de har för åsikter och hur de lever sina liv. Detta utgör fundamentet för den gemensamma identiteten för en stad och det är denna som utgör stadens attraktivitet. När man flyttar till en stad gör man det huvudsakligen för människorna som bor där, eller som Robert Lucas uttryckte det "What can people be paying Manhattan or downtown Chicago rents for, if not to be around other people" (Lucas 1988)

I takt med en allt större insikt om att arbete och tillväxt idag följer människor har stadens förmåga att attrahera blivit allt viktigare. Stadens attraktionskraft är absolut avgörande för dess förutsättningar att konkurrera med andra städer om tillväxten, om den bästa kompetensen, om företag i framtidsbranscher och om de mest kreativa innovationerna. En stad eller plats är, grovt förenklat, summan av vad som finns där, vem som finns där och vad som är på gång. Svaren på dessa tre frågor kan sägas ge dig värdet av stadens attraktionskraft. (Florida 2008) Morgondagens tillväxt formas i stor utsträckning av människors kunskap och kreativitet, men också av deras åsikter och attityder. Det är nämligen det som avgör var de i framtiden kommer att välja att bo och arbeta, var de kommer att tjäna sina pengar, konsumera sina varor och betala sin skatt. Det är även i stor utsträckning dessa åsikter som i förlängningen påverkar andra människors syn på vad staden har att erbjuda och hur attraktivt det är att flytta dit. Men på samma gång som man både inom forskningen såväl som i aktivt stadsutvecklingsarbete världen över lägger allt större vikt vid befolkningens betydelse för stadens framgång kan man också argumentera för platsens betydelse för hur vi lyckas som individer. Faktum är att beslutet om VAR vi väljer att leva kan vara livsavgörande på samma sätt som frågan om VAD vi gör med våra liv och VEM vi väljer att leva med. Detta beror på att platsen i stor utsträckning sätter gränserna för dina val- och utvecklingsmöjligheter. Platsen är den arena där ditt liv utspelar sig och en större stad erbjuder förstås fler valmöjligheter när det gäller utbildning, fler olika livsstilar, fler karriärmöjligheter och ett större utbud av potentiella partners. Och om det visar sig att du längs vägen har gjort ett val som visar sig vara felaktigt, då har du fler alternativa vägar tillbaka på rätt spår igen. (Florida 2005)

Det finns en rad egenskaper en stad kan ha som antingen kan räknas som fränstötande eller som tilldragande. Dessa brukar i migrationsforskningen kallas push- och pull-faktorer. Push-faktorerna är mer eller mindre tvingande och ofta kopplade till någon form av problem som exempelvis brist på arbetstillfällen, bostadsbrist eller dålig skola och barnomsorg. Det kan också handla om exempelvis miljöförstöring, otrygghet eller diskriminering. Detta är faktorer som kan förmå dig som individ att se dig om efter någon annanstans att leva. Pull-faktorerna är det som lockar med boendeanternativ andra än det nuvarande och är ofta motpoler till push-faktorerna.

Det handlar således om en välutvecklad arbetsmarknad, högre levnadsstandard, större nöjesutbud, fler utbildningsalternativ, bättre läkarvård eller bättre chanser att finna en partner. Det kan också bero på att du har familje-band av något slag som lockar. (Kumar & Sidhu 2005)

Viktigt för stadens attraktion är inte bara vad den har utan även att den saknar kraftfulla push-faktorer som exempelvis våld och otrygghet, undermålig skola och omsorg eller dåligt med arbetstillfällen. En utpräglad bostadsbrist är också en sådan push-faktor men den verkar annorlunda eftersom den inte gör platsen mindre attraktiv för besök eller arbete men däremot tvingar människor att bosätta sig någon annanstans och istället resa längre. Saker som däremot lockar människor till en stad (pull-faktorer) är egentligen samma sak som stadens attraktivitet. Denna utgörs av en mängd olika faktorer som graden av urbanisering och modernt stadsliv, en spännande och estetiskt tilltalande stadsmiljö, möjlighet till en hälsosam livsstil, mångfald och tolerans samt stadens och dess invånares kultur. Det sistnämnda är vad som står i fokus för denna studie.

Kulturens betydelse

Ett rikt och spännande kulturliv är en faktor som på senare år har lyfts fram som en av de absolut viktigaste konkurrensfördelar en stad kan tillskansa sig. Med större kulturutbud och fler skapande individer i befolkningen så ökar en stads möjlighet att växa och locka till sig kreativa och kunskapsintensiva människor och i deras spår investeringar och nya företag. Kultur har därför blivit hårdvaluta i städernas kamp om de skarpaste hjärnorna. Kulturen kan också fungera som marknadsförare. Närvaron av kulturella aktiviteter skapar rörelse och liv i staden. Samtidigt fungerar den som en ”kanarieängel” som visar på öppenheten och toleransen på platsen och säger oss någonting om stadens karaktär och om vilka som bor där. En kreativ ung människa som idag ska välja stad att flytta till vill ha en spännande plats med intressanta människor och högt i tak för oliktränkande och olika livsstilar. Kulturen öppnar dörren för dessa människor. Det är precis det de vill se i en stad. (Florida 2002) Samtidigt som kulturen är attraktiv är den oerhört geografiskt koncentrerad. I dag står Stockholms arbetsmarknadsregion för ungefär en fjärdedel av Sveriges befolkning. Samtidigt bor här mer än hälften av alla i landet som arbetar med kultur. Det gör kulturen dubbelt så koncentrerad till denna storstadsregion, trots att vi med en rad transfereringar stödjer kultur över hela landet.

Begreppet kultur är mångfacetterat men ändå förledande enkelt att använda sig av i vardagligt tal. Man hör det ofta nämnt i helt olika sammanhang och med vitt skilda betydelser som till exempel företagskultur eller matkultur. (Antoni 2005) En annan vanlig betydelse av kultur är den geografiska som binder samman människor inom ett land – exempelvis danskar – eller ett område – stockholmare. Denna betydelse av kultur kan vara användbar i vissa sammanhang, men samtidigt går många nyanser förlorade när människor grupperas enbart efter rumsliga principer. (Eisenman 1999)

Ett annat sätt är att hänföra människor till olika kultursfärer efter deras intressen, vanor eller livsstilar och inkludera allt från besök på operan till dagstidningsläsning. Detta ligger närmare det kulturvetenskapliga synsätt där människors kultur ses som ett samlat uttryck för hela deras levnadsmönster, eller som Raymond Williams uttryckte det ”a whole way of life” (Williams 1958).

För att vara en attraktiv stad för kreativa individer måste staden vara öppen för oliktankande. Hit räknas en rad faktorer som exempelvis människors livsstil, sexuella läggning eller etnicitet. Om mötet med nya kulturer och livsstilar som skiljer sig från den egna skrämmer snarare än berikar så leder det omöjligt till någonting nytt, spännande och positivt. Med andra ord kan en trångsynt inställning hos befolkningen vara en kraftfull push-faktor som håller oliktankande människor borta. Samtidigt kan det också vara en hämsko för kreativiteten och företagsamheten hos befolkningen då de skräms av det okända istället för att tänka i nya banor och se möjligheterna. Kulturens påverkan på människors öppenhet är förhållandevis väldokumenterad och beror huvudsakligen på att de flesta kulturaktiviteter ger sina utövare övning i empati. Ett spännande och rikt kulturliv är dessutom en viktig faktor för att locka kreativa människor till staden och är på många sätt avgörande för bohem- och gaykulturen vilka är starkt förknippade med kreativa näringar. (Florida 2002)

Kulturella och kreativa näringar

För ungefär hundra år sedan övergick vi från ett jordbrukssamhälle till ett industrisamhälle. Sociologen Manuel Castells talar i sin trilogi *Informationsåldern* om att vi idag har gått vidare från industrisamhället till ett nätverkssamhälle där ”råvarorna” består av information och där människors värde bestäms av deras förmåga att producera information. I det traditionella industrisamhället var en arbetare utbytbar mot en annan. Så är det inte i nätverkssamhället där kravet på kreativitet kopplar yrkesarbetandet till en unik individ. (Castells 1998, 2000) Forskningen pekar också på att vi i övergången till ett postindustriellt samhälle har utvecklat nya värderingar och preferenser. (Inglehart 1997). I takt med att vi har fått ökade löner har vi dessutom fått mer tid på våra händer. Detta har inneburit ett ökat intresse för upplevelser av olika slag och ett uppsving för industrier och yrkeskategorier som levererar olika typer av upplevelser. Med en ökad konsumtion av upplevelser ökar också den ekonomiska betydelsen av kulturella och kreativa näringar. (Mellander et al. 2011)

Enligt uppgifter från år 2012 är drygt 146 000 personer anställda inom de kulturella och kreativa näringarna i Sverige. Det kan jämföras med fordonsindustrin som anställer cirka 120 000. De kulturella och kreativa näringarna sålde för 285 miljarder kronor i Sverige 2010 och bidrog med 3,3 procent av BNP. År 2010 var tillväxten inom de kulturella och kreativa näringarna 5,5 procent. Tillväxten har dock skiftat kraftigt under de senaste åren. (Nielsen och Sternö 2012) Men det finns både direkta och indirekta effekter av kulturella och kreativa näringar. Till de indirekta effekterna räknas inte bara en ökad attraktivitet för inflyttande utan även

för turism. Kulturen är ofta en avgörande faktor för att ett turistmål blir besökt. Det kan exempelvis handla om en stor konsert med Bruce Springsteen, en filmfestival, en konstutställning eller liknande. Det största ekonomiska värdet av den här typen av evenemang brukar inte vara biljettintäkterna utan turistekonomiska effekter. De största besöksmålen i Sverige är förknippade med kultur och upplevelser – Liseberg, Folkets park i Malmö och Kulturhuset i Stockholm. (Nielsén och Sternö 2012)

Kreativitetens betydelse för regional utveckling är allt annat än ny och har alltid varit tätt knuten till städernas utveckling. Städerna är motorerna som driver den ekonomiska utvecklingen. (Jacobs, 1984) Städernas täthet skapar kontaktyta mellan människor där information och kunskap enkelt kan spridas vilket skapar förutsättningar för produktivitet och innovation. Kulturens roll i relation till städernas utveckling och regional kreativitet är tydlig genom historien. Aten omkring 400 f.kr., Florens på 1500-talet, Wien och Paris under tidiga 1900-talet, är alla exempel på städer som har utgjort den tidens främsta jordmån för kreativitet, konst och kultur, medan New York under början av 2000-talet har blivit ett starkt globalt centrum för kultur och kreativitet. (Currid 2007)

Kreativitet uppstår ofta när många människor koncentreras till en och samma plats, då olika sorters människor möts eller då det råder instabilitet i samhället. (Hospers 2003) Sett ur ett samhällsbyggande perspektiv är inte det sistnämnda en särskilt lockande väg att gå. Men att städer som samlar många människor av olika slag skapar grogrund för kreativitet, att det blir som en smältdigel, är en betydligt mer lockande tanke. Har man en heterogen befolkning bestående av såväl barnfamiljer och entreprenörer som konstnärer, invandrare, pensionärer och studenter; alla med olika talanger och olika intressen som efterfrågar helt olika saker; har man dem i en lika heterogen stadsmiljö med gammalt och nytt, högt och lågt, dyrt och billigt – då uppstår kreativitet. då finns nämligen alla möjligheter för dem att mötas på gatan, utbyta erfarenheter och kunskap, plocka upp nya idéer och skapa innovation. (Jacobs 1969)

En hög koncentration av kulturella och kreativa näringar stödjer innovation generellt. Detta sker bland annat i form av ”kreativ input” såsom innehåll till teknik samt idéer för och utveckling av nya produkter och marknadsföring. De här branscherna är också viktiga pådrivare av ny teknik och ny design. Kultur och kreativitet sprider också nya idéer och skapar grogrund för samhällsförändring. För att få detta bekräftat är det bara att se till betydelsen av graffitimålningarna kring Tahrirtorget i Kairo under protesterna som kallats den arabiska våren. (Stevenson 2012) Men kulturen skapar också mångfald i stadsmiljön och kan bidra till att vitalisera gamla nedgångna kvarter. Exempel på detta kan hittas på många håll. Ett sådant är satsningen Hållbara Hökarängen där kulturen står i starkt fokus för att öka både ekonomisk och social hållbarhet i området. (Stockholmshem) De kreativa och kulturella sektorerna bidrar till stadens ekonomiska utveckling och attraktionskraft. Dels bidrar en hög koncentration av människor verksamma inom dessa områden till att locka andra människor till staden, dels är dessa människor verksamma inom en

sektor som i sig själv har en stark tillväxt. Det innebär att dessa verksamhetssektorer stimulerar ekonomisk tillväxt på flera sätt. Tidigare statistiska analyser har visat att kulturella och kreativa verksamheter generellt sett är koncentrerade till större städer och att kopplingen är stark mellan kultur och tillväxt. (Mellander et al. 2011)

Sveriges mest och minst kulturella städer

Alla städer har ambitioner och samtidigt har alla städer både möjligheter och begränsningar. Det är endast genom kunskap om utvecklingens mekanismer och insikt om de egna förutsättningarna som du kan ta kommandot över din stad och därmed ansvar för dess framtid. I fokus för denna studie står vilken roll kulturen spelar för stadens attraktivitet. Grundinställningen är att ingenting säger så mycket om en stad som de människor som lever sina liv där. Det handlar om vilka de är, deras vanor och attityder. Det spelar ingen roll om din stad har ett fantastiskt utbud om ingen nyttjar det. Därför är det invånarna i 34 av Sveriges största städer som står i fokus. Närmare bestämt de kommuner som enligt Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) definieras som storstäder eller större städer. Deras kvaliteter samt hur de förhåller sig till varandra kan förhoppningsvis ge indikationer om kulturens roll och betydelse för stadens utveckling. All data är insamlad av SOM-institutet vid Göteborgs universitet under perioden 2003-2012. En första analys har tidigare genomförts för perioden 2003-2007. Då var antalet svarande totalt 13 994. För den uppföljande perioden 2008-2012 var antalet svarande 14 277. Totalt sett handlar det om enkätsvar från drygt 28 000 personer. Att underlaget från undersökningen är ackumulerat över ett antal år ger ett gediget statistiskt underlag för var och en av de 34 städerna. Sammanslagning av data från flera år utgör i sammanhanget inget större problem eftersom kulturvanor är ingenting som ändras i en handvändning. Det handlar om långsamma processer.

Genom ett urval livsstilsfrågor ställda inom ramen för SOM-undersökningen har ett index för kulturaktivitet byggts upp. Så som begreppet kultur används här inkluderas såväl ett biobesök som en klassisk Shakespearepjäs, en lugn stund med en novellsamling eller en konsert med hårdrockande Metallica. Indikatorerna för människors kulturvanor är med andra ord andelen som går på teater minst två gånger om året, går på bio minst fyra gånger om året, besöker ett bibliotek minst en gång i månaden, läser en bok minst någon gång i veckan och går på pop/rockkonsert minst två gånger om året. Urvalet av frekvens är tänkt att indikera människor som regelbundet ägnar sig åt dessa aktiviteter.

Det sammanräknade indexet för samtliga kulturvanor baseras på ett system av inbördes ranking mellan de 34 kommunerna och säger således ingenting om hur dessa städer förhåller sig till andra som inte ingår i undersökningen. Systemet med ranking motiveras av att det i mångt och mycket handlar om tävlan mellan städerna. De jämför sig med varandra och vill locka ungefär samma målgrupper. Därför är det den individuella jämförelsen mellan städerna som står i fokus. Kulturindex ger

ett övergripande mått på hur kulturellt aktiv befolkningen är i respektive kommun. Ett rimligt antagande är att utbudet styr mycket av dessa vanor. Med andra ord så är det lättare att frekvent gå på teater och rockkonserter i en stad där sådant arrangeras och är lättillgängligt. Det är även rimligt att anta att människors utbildningsnivå och övriga livsstil spelar in.

Överlag kännetecknas kulturindex av ganska stor stabilitet. Framförallt i toppen och i botten av listan är det ungefär samma städer som placerar sig i denna mätning som i den från perioden 2003-2007. Lund har Sveriges mest kulturellt aktiva befolkning, tätt följt av de största städerna Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala. Därefter klättrar Umeå kraftigt uppåt på listan liksom Luleå, Norrköping, Borås och Hässleholm. En stad som däremot tappar kraftigt är Helsingborg. Även Gävle, Jönköping och Örnsköldsvik tappar ganska mycket. Örnsköldsvik är dessutom den stad som har lägst kulturindex av de 34 städer som ingår i undersökningen.

Biobesöken har generellt sett minskat drastiskt mellan de två tidsperioderna. Detta gäller för samtliga städer där andelen frekventa biobesökare har minskat med i genomsnitt 15 procentenheter. Detta vägs upp av en generell ökning av till viss del teaterpubliken men framförallt så är vi allt fler som går på pop-/rockkonserter. Genomsnittsökningen ligger på drygt 6 procentenheter mellan perioderna. Om vi ser till de städer som uppvisar större individuella förändringar så har Umeå sett en ökning bland såväl teaterbesöken som andelen som har gått på pop-/rockkonsert ökat markant. Även i Luleå har konsertbesöken ökat markant, men även bokläsningen och till viss del biblioteksbesöken. I Norrköping är det främst pop-/rockkonserterna som har ökat, men även till viss del teaterbesöken. Den positiva utvecklingen av kulturindex för Borås beror på att andelen teaterbesökare, biblioteksbesökare och andelen som gått på pop-/rockkonsert alla ökar. Samtidigt minskar biobesöken inte lika kraftigt. Det är med andra ord inga stora förändringar, men många som går i rätt riktning. Hässleholm som var förra undersökningens kulturjumbo gör en rejäl uppryckning med klart bättre resultat för allt utom biobesöken som minskar.

Helsingborg är en av de städer som uppvisar klart försämrade resultat. Här har andelen teaterbesökare och bokläsare minskat något. Andelen biobesökare har minskat mer än snittet. Andelen som gått på pop-/rockkonsert har visserligen ökat, men det är en svag utveckling och samtidigt har biblioteksbesöken minskat markant. Man tappar alltså position i kulturligan. I både Gävle och Jönköping minskar resultaten på alla punkter utom pop-/rockkonserter och i Örnsköldsvik är det framförallt biblioteksbesöken som har minskat.

Tabell 1 Städernas kulturindex 2012

Placering 2012	Kommun	INDEX 2003-2007	INDEX 2008-2012	Förändring
1 (+0)	Lund	92	93	+1
2 (+1)	Stockholm	88	88	+1
3 (-1)	Göteborg	90	85	-5
4 (+1)	Malmö	78	84	+6
5 (-1)	Uppsala	82	82	+1
6 (+6)	Umeå	58	76	+18
7 (+2)	Kalmar	63	70	+7
8 (-2)	Linköping	77	69	-8
9 (+5)	Örebro	56	60	+4
10 (+1)	Södertälje	60	59	-1
11 (+4)	Falun	54	59	+5
12 (+14)	Luleå	28	58	+30
13 (-5)	Växjö	70	57	-13
14 (-4)	Halmstad	62	56	-5
15 (+6)	Norrköping	41	55	+14
16 (-3)	Nyköping	56	55	-1
17 (+12)	Borås	25	51	+26
18 (+2)	Skövde	47	51	+5
19 (-3)	Karlstad	54	48	-5
20 (+14)	Hässleholm	15	46	+32
21 (+2)	Varberg	34	46	+13
22 (-15)	Helsingborg	72	42	-30
23 (+1)	Trollhättan	32	42	+9
24 (+3)	Kristianstad	27	38	+11
25 (+5)	Sundsvall	24	38	+13
26 (-8)	Västerås	48	38	-10
27 (-2)	Östersund	30	34	+4
28 (-9)	Gävle	47	34	-13
29 (-12)	Jönköping	50	34	-17
30 (-8)	Uddevalla	36	29	-6
31 (-3)	Karlskrona	27	26	+0
32 (-1)	Eskilstuna	22	21	-1
33 (-1)	Skellefteå	19	19	+1
34 (-1)	Örnsköldsvik	17	5	-12

Kommentar: Skalan går från 1-100 och baseras på inbördes ranking mellan de 34 kommunerna för var och en av de fem kulturvanorna som ingår i jämförelsen, det vill säga bokläsning, biobesök, teaterbesök, biblioteksbesök och besök på pop/rockkonsert. Varje kulturaktivitet ger varje stad mellan 1 till 34 poäng baserat på inbördes ranking. När alla poäng summerats beräknas index som procentuell andel av maxvärdet 170 vilket motsvarar fem 34 poängsnoteringar.

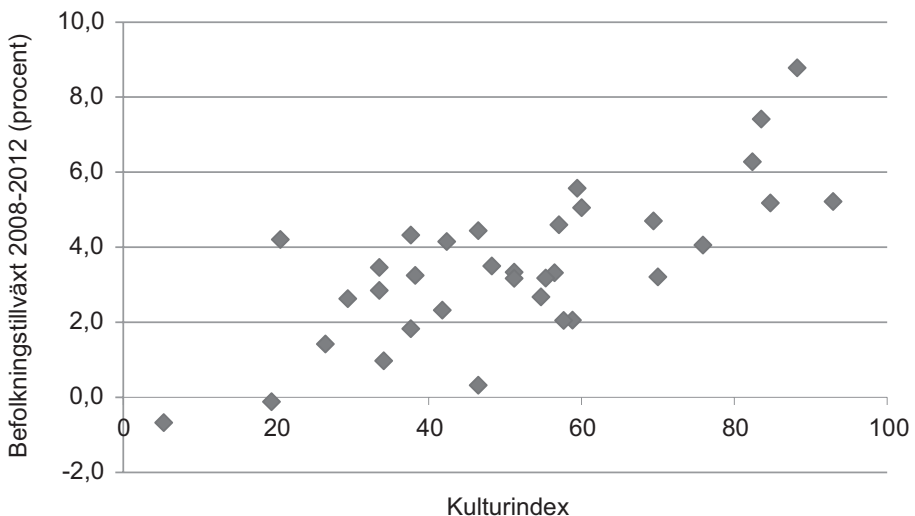
Källa: Resultaten är hämtade från de nationella SOM-undersökningarna 2003-2007 samt 2008-2012.

Hur allt hänger ihop

Det är tydligt att det är stora skillnader mellan kulturlivet i olika städer. Frågan kvarstår dock om det finns något faktiskt samband mellan en stads kulturliv och dess utveckling och attraktivitet. Det finns också en fråga om vilka förutsättningar som tycks vara nödvändiga för att en stad ska kunna utveckla ett dynamiskt och spännande kulturliv. Det teoretiska resonemanget talar för att en stad med ett rikt och aktivt kulturliv också kommer att vara en attraktiv stad och se en positiv tillväxt över tid. För att se hur detta verkligen ligger till har en sambandsanalys genomförts på hela det samlade datamaterialet från SOM-undersökningen kompletterat med statistik från andra källor om hur tillväxten och befolkningen ser ut i dessa städer.

När det gäller tillväxt så ser vi ett mycket tydligt samband mellan ett högt kulturindex och en snabb tillväxttakt. De snabbast växande städerna är Stockholm, Malmö, Uppsala, Södertälje, Lund, Göteborg och Örebro. De har alla under perioden 2008-2012 haft en befolkningstillväxt på fem procent eller mer. Stockholms stad har högst tillväxttakt med en ökning med 8,8 procent eller drygt 71 000 invånare under perioden. Det är en imponerande ökning som motsvarar hela Skellefteås befolkning och är större än den totala folkmängden i 11 av de 34 städer som ingår i denna undersökning. De snabbväxande städerna har ett genomsnittligt kulturindex på 79 och en spridning från 60 som lägst till 93 som högst. Med andra ord har samtliga städer som växer kraftigt också en befolkning som är kulturellt aktiv. Samtidigt har de städer som har lägst tillväxt också lägst kulturindex.

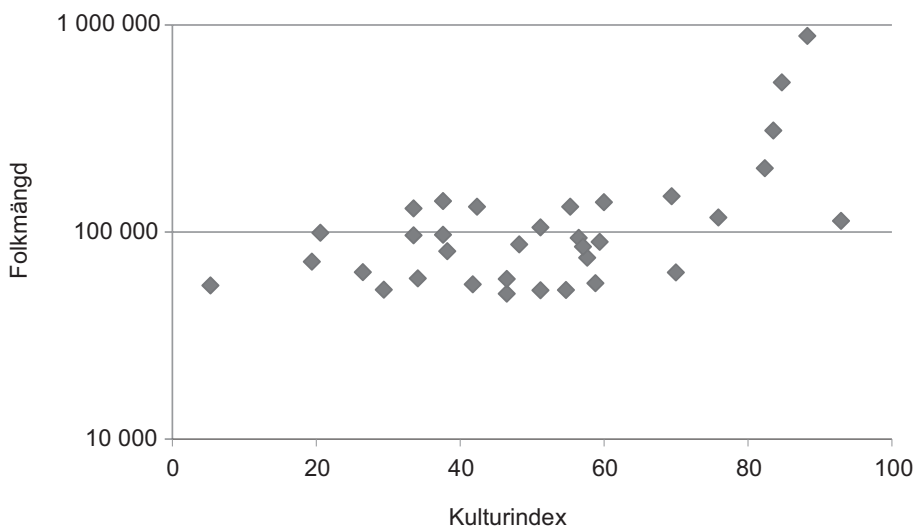
Figur 1 Städernas kultur och tillväxt

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2008-2012 samt SCB 2012

Det är rimligt att anta att en hög kulturell aktivitet är kopplad till ett stort utbud. Detta i sin tur borde vara kopplat till stadens storlek. Följande diagram visar att när det gäller kulturell aktivitet så har storleken betydelse, men storleken är inte allt. Visserligen syns en tydlig storstadseffekt där samtliga av de största städerna också har ett högt kulturindex, men om man bortser från de största städerna så är sambandet mellan folkmängd och kulturell aktivitet nära noll. Med andra ord så finns möjligheten för alla mellanstora städer att växla upp kulturintresset hos sin befolkning och på så sätt bättre utvinna stadens kreativa potential. Att staden är liten är alltså ingen ursäkt för att det inte finns någonting att göra där.

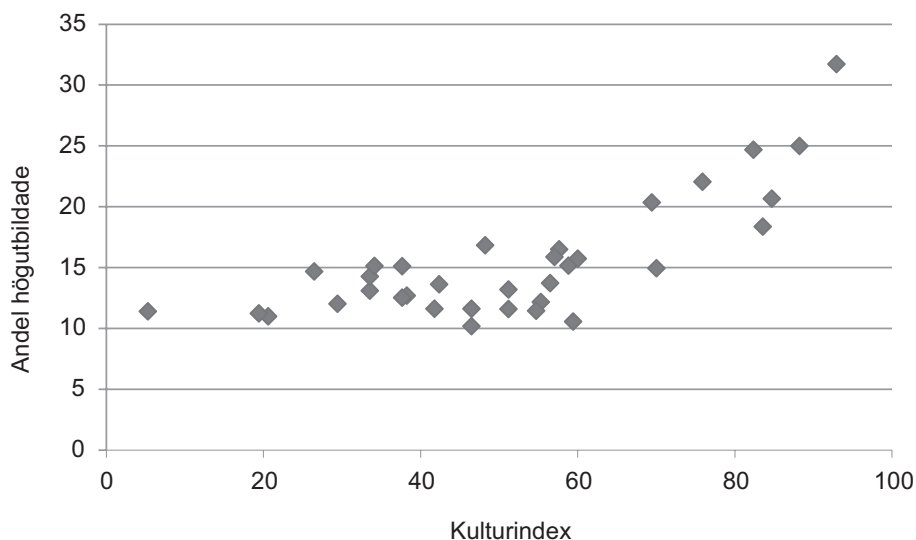
Figur 2 Städernas kulturindex och folkmängd

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2008-2012 samt SCB 2012

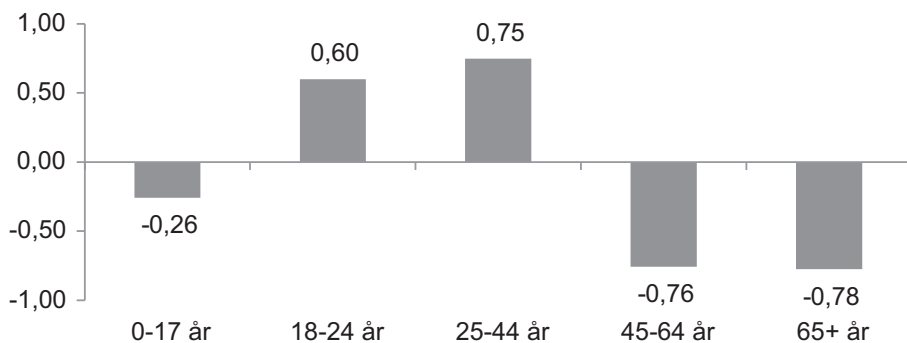
Däremot finns det ett tydligt samband mellan hög utbildningsnivå och en kulturellt aktiv befolkning. Här är sambandet nästan lika entydigt som sambandet med hög befolkningstillväxt. Även här finns det dock någonting att fästa uppmärksamhet på. Sambandet är inte helt linjärt utan tilltar i snabbare takt vid högre andelar av högutbildade. Bland städer med medelhög andel högutbildade i befolkningen syns egentligen inget större samband med kulturindex. Alltså är inte heller en något lägre andel högutbildade bland stadens invånare anledning att ge upp hoppet om en kulturellt aktiv befolkning. Andelen högutbildade gör mest skillnad på toppen och mindre skillnad i mellanskiktet där de flesta städer befinner sig.

Figur 3 Städernas kulturindex och andel högutbildade

Källa: Riks-SOM 2008-2012 samt SCB 2012

Figur 4 Samband mellan andelen kommuninvånare i olika åldersgrupper och kommunernas kulturindex

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2008-2012 samt SCB 2012

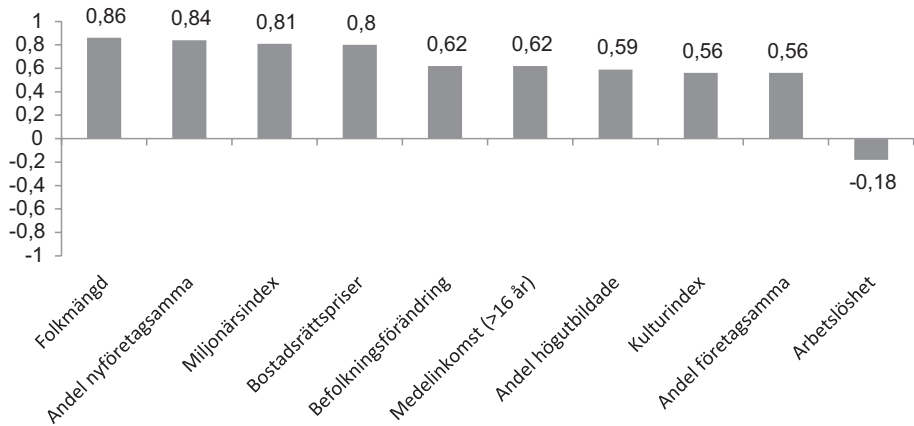
Ett samband som kanske höjer ett och annat ögonbryn är sambandet mellan kulturindex och ålder. Här visar resultaten tydligt att de positiva sambanden är i åldrarna 18-24 år och 25-44 år. Samtidigt är det kraftigt negativa samband med främst de högre åldersgrupperna. Med tanke på den gamla välkända sanningen att kulturens publik till stor del består av människor i övre medelåldern så kan detta tyckas märkligt. Svaret är dock inte så komplicerat. Här handlar det inte om individer i olika åldersgrupper utan om städers åldersstruktur. Städer med en stor andel barnfamiljer är inte särskilt kulturellt aktiva. Det återspeglas här med ett negativt samband i analysen. På samma sätt är kulturlivet ännu mindre aktivt i städer med en hög andel i övre medelåldern eller seniorer. Oavsett åldern på dem som faktiskt nyttjar det kulturella utbudet så är kulturlivet alltså mer aktivt och levande i unga städer. Även om teaterpubliken är rynkig och gråhårig så är det mer sannolikt att salongen är välfylld om den ligger i en stad med en hög andel unga människor.

Invånarnas medelinkomst är ett ganska trubbigt mått och visar också endast ett svagt och knappast signifikant positivt samband med kulturindex. Desto starkare är sambandet mellan en kulturellt aktiv befolkning och andelen i befolkningen som har en årsinkomst på en miljon kronor eller mer, här kallat miljonärsindex. Städer där många människor har höga inkomster är betydligt mer kulturellt aktiva än städer med få sådana höginkomstagare. Ett ännu starkare samband framträder då vi ser till bostadsrättsmarknaden. Priserna på bostadsrätter uppvisar ett samband på 0,8 där 1,0 är ett perfekt samband. Med andra ord är det oerhört sannolikt att prisutvecklingen på bostadsrätter är kraftigt stigande i kulturellt aktiva städer. Bostadsrättspriserna är också ett bra mått på platsens ekonomiska dragningskraft då de återspeglar exakt hur mycket människor anser att en kvadratmeter boendeyta på den platsen är värd. Sannolikt är det faktiska sambandet att platser med högt kulturindex lockar människor med högre inkomster vilket i sin tur skapar underlag för högre bostadspriser.

Både företagandet och nyföretagandet i kommunerna baseras på Svenskt Näringslivs rapport om företagsamheten 2013. Där har antalet företagsamma i en kommun beräknats på andelen av befolkningen som har en f-skattesedel, är delägare i ett aktivt handelsbolag eller är VD eller ordinarie styrelsemedlem i ett aktivt aktiebolag. Alla som uppfyller något av dessa kriterier räknas som företagsamma. Med nyföretagsamma avses de personer som blivit företagsamma under det senaste året i kommunen samt inflyttade företagsamma personer. Nyckeltalet här har tagits fram genom att dessa siffror anges i antal per 1 000 invånare i kommunen. Resultaten visar att det finns ett positivt samband med både andelen företagsamma i kommunen och med nyföretagandet. Dock är sambandet betydligt starkare med nyföretagande än med generell företagsamhet. Detta stöder tesen att det finns en stark koppling mellan kulturell aktivitet och en stads attraktivitet. En stad som har en hög andel företagsamma har sannolikt få stora bolag och få huvudkontor då denna typ av verksamheter upptar mycket av arbetskraften. Istället finns där sannolikt många små- och ensamföretag. Sambandet mellan en hög företagsamhet och kulturindex

borde därför inte vara särskilt starkt. När det gäller nyföretagsamheten så handlar det istället om platser där nya idéer leder till nya företag och dessutom platser som attraherar inflyttande företag. Med andra ord handlar det om konkret tillväxt och mycket riktigt är sambandet med kulturindex högt.

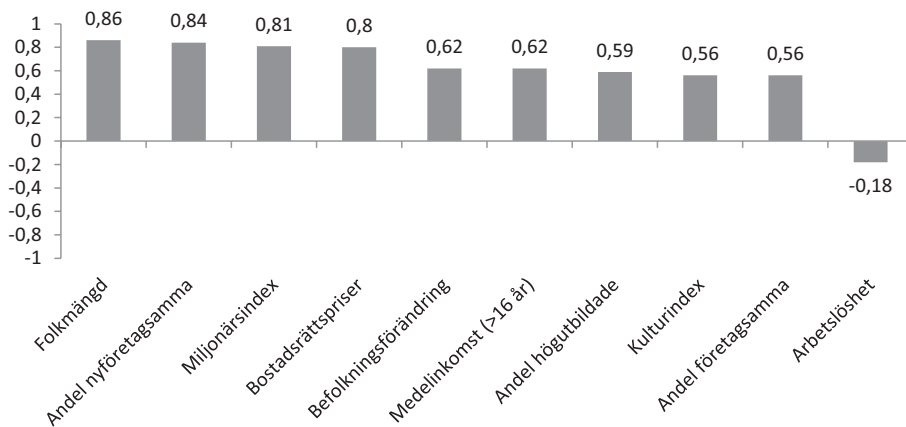
Figur 5 Samband mellan kulturindex och inkomst, boende och arbetsmarknad (Pearsons r)

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2008-2012, SCB, Mäklarstatistik, Arbetsförmedlingen samt Svenskt Näringsliv.

Likaså är sambandet mellan kulturindex och arbetslöshet negativt. Siffran för arbetslöshet har beräknats som den genomsnittliga öppna arbetslösheten per månad under 2012 i andel av befolkningen i arbetsför ålder samma år. Det negativa sambandet innebär alltså att städer som har ett högt kulturindex tenderar att ha låg arbetslöshet medan städer med ett lågt kulturindex har högre andel arbetslösa.

Bohemindex anger andelen som arbetar inom kulturella och kreativa näringar såsom konst, design, underhållning och media. Definitionen är hämtad från tidigare forskning som också har visat på betydelsen av den här typen av yrkeskategorier för tillväxten. (Florida 2002) Det finns även studier på svenska förhållanden som visar tydliga samband mellan så kallade bohemyrken, städers storlek och deras tillväxt. (Mellander et al. 2011)

Figur 6 Korrelation mellan bohemindex och andra tillväxtfaktorer

Resultaten visar att det finns ett tydligt samband mellan andelen som är verksamma i kulturella och kreativa näringar och hur aktivt stadens kulturliv är. Lite förvånande är det dock långt ifrån det starkaste sambandet. Det hittar vi istället med stadens folkmängd, vilket har en rimlig förklaring. Mycket kulturell verksamhet är förenad med höga fasta kostnader, som exempelvis ett kulturhus, konserthus, eller att arrangera konserter. Detta gör att det krävs en stor grupp konsumenter för att driva ner de genomsnittliga fasta kostnaderna och ha råd med produktionen. Tätt efter folkmängden följer starka samband med andelen nyföretagsamma, miljonårsindex och bostadsrättspriser. Sannolikt beror detta på att de största städerna utmärker kraftigt när det gäller kulturella och kreativa yrken. Stockholm, Göteborg och Malmö samlar omkring hälften av alla verksamma i kulturella och kreativa yrken i landet.

Det finns även ett tydligt positivt samband mellan bohemindex och befolkningsförändringen, medelinkomsten, andelen högutbildade och andelen företagsamma i kommunen. Det enda negativa sambandet är med arbetslöshet. Det är dock betydligt svagare än det negativa sambandet mellan arbetslöshet och kulturindex.

Svensk attraktionskraft

Regeringen har en uttalad vision om att Sverige ska bli världens bästa land att vistas, verka och växa i. Fokus ligger på att skapa attraktiva miljöer och hållbar tillväxt. Ambitionen från Näringsdepartementet som driver detta som ett projekt fram till våren 2014 är god. Det handlar nämligen inte enbart om näringslivets villkor utan fokus ligger på de miljöer människor bor och verkar i. För det är ju så det egentligen fungerar. Allt för länge och i allt för många städer har samma framgångsrecept upprepats som ett mantra: "Bara vi får hit företagen så kommer vi på fötter igen". Visst är företagen viktiga, men idag är det företagen som följer människorna och

inte tvärtom. Därför måste städer som vill skapa en positiv tillväxt utveckla ett samhällsklimat för företag men framför allt för människor. De statistiska resultaten i denna undersökning visar sambanden med all önskvärd tydlighet. De kanske tydligaste indikatorerna på tillväxt – befolkningsökning, priserna på bostadsrätter och nyföretagandet – visar alla mycket höga samband med stadens kulturella aktivitet. Det är ett faktum.

Regeringen säger att ”Förmågan att attrahera, behålla och utveckla kompetenser, företag och kapital är avgörande för att regioner och kommuner ska bli konkurrenskraftiga och bidra till den nationella tillväxten.” Då måste man komma till insikt om att det börjar med människan och att det som idag främst driver oss är möjligheter, upplevelser och mänskliga möten. Kultur föder mer kultur. Om det handlar om högtravande etablissemang eller subkultur på gatunivå är underordnat. Viktigast för stadens utveckling är den kultur som föder idéer och som får ut människor på gatorna. Det är människorna som vitaliserar staden och gör den intressant för andra. En stad med ett intressant kulturutbud, en levande handel och välmående restauranger är en stad de flesta kan tänka sig att flytta till och ingen stad kommer i förlängningen att kunna överleva utan ett grundläggande kulturutbud. Urbaniseringstrenden är skarp och tydlig. Det är idag städerna som driver den ekonomiska och samhälleliga utvecklingen, det är städerna som samlar kompetensen och den kreativa potentialen och det är därför i städerna som vi kommer att finna lösningarna på framtidens utmaningar. Om Sverige ska bli världens bästa land att vistas, verka och växa i måste vi också utveckla världens bästa städer.

Referenser

- Antoni, Rudolf (2005) ”Kultursverige” i Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer lyckan går*; SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Castells, Manuel (1998, 1998, 2000) *Informationsåldern band 1-3: Nätverks-samhällets framväxt, Identitetens makt, Millenniets slut*. Göteborg, Daidalos.
- Currid, Elisabeth (2007) *The Warhol economy: How fashion, art and music drive New York City*. Princeton: Princeton University Press
- Eisenman, Stephen F (1999) Negative Art History: Adorno and the Criticism of Culture. *Art Journal*; Vol 58, Issue 1
- Florida, Richard (2002) *The Rise of the creative class... and how it's transforming work, leisure, community, & everyday life*. New York, Basic Books, Random House.
- Florida, Richard (2005) *Cities and the creative class*. New York, Routledge.
- Florida, Richard (2008) *Who's Your City?: How the Creative Economy Is Making Where You Live the Most Important Decision of Your Life*. New York, Basic Books, Random House.
- Glaeser, Edward (2011) *Triumph of the City: How Our Greatest Invention Makes Us Richer, Smarter, Greener, Healthier, and Happier*. New York, Penguin Books.

- Hospers, Gert-Jan (2003) "Creative Cities: Breeding Places in the Knowledge Economy" i *Knowledge, Technology & Policy* Vol.16, no.3
- Inglehart, Ronald (1997) "Modernization and Post-Modernization", *Princeton University Press*, Princeton.
- Jacobs, Jane (1969) *The Economy of Cities*. New York, Random House.
- Kumar, Naresh; Sidhu, A.S. (2005) "Pull and push factors in labour migration" i *Indian Journal of Industrial Relations*, October 1, 2005
- Lucas, Robert Jr. (1988) "On the Mechanics of Economic Development." *Journal of Monetary Economics*, No 22
- Mellander, Charlotta, Pettersson, Lars, Öner, Özge (2011) "Culture City" *Journal of Town and City Management*.
- Nielsén, Tobias, Sternö, Joakim (2012) *Kulturella och kreativa näringarna 2012: statistik och jämförelser*, Volante
- Stevenson, Wendell (2012) "Tahrir Square: A Year in Graffiti" i *The New Yorker*, 24 januari 2012
- Stockholmskem (2013) <http://www.stockholmskem.se/Om-Stockholmskem/Miljo/Hallbara-Hokarangen/>
- Regeringen (2013) *Attraktionskraft Sverige*: <http://www.regeringen.se/sb/d/16092>
- Williams, Raymond (1958) *Culture and Society*, London, Chatto & Windus, New York; Columbia University Press
- UNFPA Report (2007) "State of World Population 2007, Unleashing the Potential of Urban Growth", UN: http://www.unfpa.org/webdav/site/global/shared/documents/publications/2007/695_filename_sowp2007_eng.pdf
- Statistiska källor
- Nationella SOM-undersökningen 2003-2012
- Statistiska centralbyrån SCB, Statistikdatabasen
- Arbetsförmedlingen (2013) *Statistik och prognoser om arbetsmarknaden*
- Svenskt Näringsliv (2013) *Företagsklimatet 2013*
- HUI-Research (2012) Databasen *Handeln i Sverige*
- Mäklarstatistik (2013) www.maklarstatistik.se

ARBETARKLASS OCH KULTURVANOR I HISTORISK KONTRAST

DANIEL BRODÉN

En ursprunglig vision med arbetarrörelsens bildningsprojekt var att förse arbetarklassen med samma kulturella bagage som borgerskapet. Tanken om att arbetare genom att läsa litteratur kunde utveckla en rikare personlighet fick tidigt ett högstämt uttryck i bildningsförespråkaren K J Gabriellssons skrift *Mera ljus: Några ord till arbetarklassen om själfundervisning* (1897). Även den socialdemokratiska partiledaren Hjalmar Branting framhöll teaterns och litteraturens viktiga roll i framtidens samhälle. God kultur kunde, enligt Branting, öppna medborgarnas ögon för världen och dess orättvisor, liksom kultivera dem till ”fria och förnäma personligheter” (Gustavsson m fl 1979: 64). Erövrandet av kultur uppfattades ytterst som ett led i rörelsens demokratiska projekt. Folkbildningsverksamheten värnade särskilt biblioteksväsendet som ett signum för fritt kunskapande och intellektuell jämlikhet (Gustavsson 1996: 67-68). Kravet på åtta timmars arbetsdag var delvis ett kulturkrav. En idé bakom kortandet av arbetsdagen var att ge arbetare mer tid till familjeliv, men också personlig utveckling och samhällligt engagemang (Gustavsson m fl 1979: 197).

Det kan påpekas att dåtidens bildningsförespråkare rörde sig med ett mindre komplicerat kulturbegrepp. Kultur och konst förstods som något universellt gott och klassöverskridande i linje med den västerländska humanistiska traditionen. Richard Sandler, en tidig kulturapostel inom socialdemokratien, ansåg inte bara att bildning hjälper arbetaren att växa som människa. Sandler framhöll även det borgerliga kulturarvet som en given källa till andlig och moralisk kraft (Ambjörnsson 1988: 264-265). Samtidigt tog många kulturförespråkare inom rörelsen avstånd från mindre statusfylld populärkultur, som idag inte har samma negativa laddning. Ett exempel är kampen mot ”smutslitteraturen” 1908-1909. Då tog krafter från både konservativt och socialdemokratiskt håll strid mot lågprishäftena om den amerikanske detektiven Nick Carters äventyr, vilka förmodades ha en fördärlig inverkan på ungdomen (Boëthius 1989). Vissa bildningsidealister riktade rentav kritik mot idrotten för att den skulle vara inriktad på kroppen på bekostnad av tanken (Ambjörnsson 1988: 148). En borgerligt präglad kultursyn var dock knappast ensamrådande inom arbetarrörelsen. Det fanns allmänt bland arbetare såväl en osäkerhet som skepsis inför sådant med drag av överhetens finkultur. Starka läger inom socialdemokratien framförde därtill renodlat materialistiska krav på klasskamp, som var knutna till en distansering från borgskapets kultur. På 1920- och 1930-talen blev motsättningarna betydande mellan de olika synsätten (Gustavsson, m fl 1979: 207).

Avståndet mellan dåtid och nutid är avsevärt. Både den tidiga arbetarrörelsens bildningsprojekt och det traditionsbundna överhetssamhälle som den reagerade mot tillhör till stor del det förflutna. Men det är ändå tänkvärt att jämföra gårdagens visioner med dagens verklighet och fråga sig hur det är ställt med jämlikheten på kulturområdet? Har 2000-talets arbetare samma vanor rörande konst och kultur som andra sociala grupper?

En kvardröjande klassfråga

Det har gjorts en hel del forskning inom området klass, bildning och kultur. Historiska studier av arbetarrörelsens kulturpolitik klargör hur en nyttoorienterad medborgarbildning efter hand trängde undan den humanistiska idealismen (Frenander 2005). Statistiska undersökningar visar också att det fortfarande finns markanta skillnader mellan olika samhällsklasser när det gäller kulturintressen och kulturvanor (se *Den kulturella välfärden* 2002 och *Nya kulturvanor* 2008). Åsa Nilsson och Erik Peurell presenterar i det SOM-baserade arbetet ”Klassresor och kulturintresse” (2010) en fördjupad statistisk analys, som klargör obalansen i kulturintresset mellan arbetare och tjänstemän. Det kan påpekas att SOM-undersökningen omfattar ett klassbegrepp, som mäts subjektivt på så vis att de svarande själva får identifiera sig i klasshänseende – frågorna avser i vardagsspråket vedertagna klasskategorier rörande vilket socialt hem som de anser sig ha växt upp i respektive bo i idag (om statistisk mätning utifrån subjektiv klassidentifikation, se Bengtsson & Berglund 2010). Nilsson och Peurell betonar betydelsen av individens uppväxtklass för det nuvarande kulturintresset och de skriver att ”intresset är större hos dem som vuxit upp i, vad de själva beskriver som, ett högre tjänstemannahem jämfört med den som vuxit upp i ett arbetarhem” (2010: 134).

Klass är, poängterar Nilsson och Peurell, inte den enskilt starkaste faktorn som påverkar kulturintresset. Det är närmast utbildning – intresset är nära på det dubbla hos högutbildade jämfört med lågutbildade. Likväl kvarstår klass som en betydelsefull faktor. Intresset för konst och kultur är starkt beroende av hemmiljön och det är snarast så att utbildning fungerar som ett slags utjämnare. Även om det sociala arvet väger tungt, balanseras det av utbildning och social rörlighet, då det finns en grupp som uttrycker ett stort kulturintresse utan att haft med sig ett sådant från uppväxthemmet (ibid: 134-141).

På samma gång som intresset – och ointresset – för kulturupplevelser som teater, klassiska konserter och opera är beroende av social bakgrund, spelar klass inte samma roll när det gäller bred underhållning. Grovt räknat, tar en tredjedel av Sveriges befolkning regelbundet del av tv-underhållning och veckotidningar, oavsett om de är arbetare eller tjänstemän och om de gjort en klassresa eller inte (ibid: 141). Nilsson och Peurell hänvisar till en studie från 1950-talet, som apropå det utbredda intresset för sport skrev om en ”demokratisk fritidssysselsättning” (Segerstedt & Lundquist 1955). Sedan dess har även populärkultur och underhållning framtonat

som klassöverskridande fritidsintressen, konstaterar Nilsson och Peurell. De funderar därför över om stora kulturevenemang som Melodifestivalen och OS-sändningarna har en demokratisk funktion: ”Om de gemensamma referensramarna brister för att meningsfullt kunna diskutera, och kanske finna varandra, i samtal kring sådant som konst, klassisk musik och samhällsprogram i P1, ska vi kanske vara glada för att den här typen av populär, i bemärkelsen bred, kultur – som gör att vi alltid har ämnen att mötas kring, som vi kan vara ganska säkra på att även personer ur en annan livssituation än vår har initierade åsikter om” (2010: 143).

Idén om bred kultur som en demokratisk plattform är intressant. Men betraktade mot bakgrunden av arbetarrörelsens historiska visioner pekar samtidens skillnader likväl mot en iögonfallande ojämlikhet: medan tjänstemännens kulturintressen blivit bredare, är arbetarnas jämförelsevis begränsade. Arbetare verkar inte ha tillägnat sig kulturvanor i den omfattning som dåtidens bildningsidealister ville.

Det blir därför intressant att studera om årets SOM-undersökning bekräftar forskningsrönen. Vi ställer följaktligen frågan om arbetare har mer begränsade vanor än andra samhällsklasser när det gäller publika upplevelser inom området kultur och konst? Samtidigt är det belysande att hålla fast vid det historiska perspektivet. En historisk kontrast får allmänt siffror om sociala skillnader angående olika kulturaktiviteter att framträda i tydligare relief, men särskilt sådana rörande bokläsande och biblioteksbesök. Det är vanor som inte bara är fria för alla att ägna sig åt oberoende av inkomst, utan som också inom folkbildningen varit förknippade med intellektuell jämlikhet och medborgerligt deltagande. Även en förhållandevis enkel och rak statistik på området kan bli betydelsefull synad i ljuset av till dåtidens visioner. Det är dock angeläget att knyta analysen till ett mer modernt kulturbegrepp än det som tillhörde gårdagens bildningskämpar. Under 1900-talet har traditionella hierarkier från högt till lågt, liksom vad som är kultur och inte, rejält försvagats, vilket komplicerar förståelsen av kultur som en klassfråga. Syftet med denna artikel är därför att blyttbelysa den aktuella statistiken om arbetarklassens kulturvanor ur jämlikhetssynpunkt mot bakgrund av både ovan skisserade historiska kontrastbild och ett relativiserat kulturbegrepp.

Kultur och klass

I begreppsstudien *Kultur* (2012) poängterar Johan Fornäs att ”kultur” har rötter i latinets *cultura*, som bland annat hade betydelsen odling. Ordet fick från 1600-talet en mer metaforisk innebörd och det kom att syfta på människans kultivering i avseende på en andlig utveckling hos både individen och samhället. Det finns här en koppling till upplysningstänkandet och dess föreställning om att människan stakade ut vägen mot en alltmer modern och civiliserad värld (ibid: 12-14). Det går med andra ord att i denna historiska innebörd se en likhet med idealet om mänsklig förfining eller odling hos den tidiga arbetarrörelsen. Forskare brukar just betona

att det svenska välfärdsprojektet var präglad av en modern framstegsoptimism och tro på förnuftets möjlighet att skapa det fulländade samhället (se Qvarsell 1986).

Samtidigt är givetvis kulturbegreppet förknippat med konsten. Det utkristalliserade sig i det borgerliga samhället på 1800-talet ett kulturtänkande med rötter i aristokratiska ideal om finkultur, som skiljde konsten från andra sfärer, som politiken och ekonomin. Konstnärliga uttryck ansågs upphöjda över vardagsnyttan i en symbolisk sfär av fantasi och sinnlighet. Det talades om estetiken och ”de sköna konsternas” potential att skapa annorlunda förnimmelser av världen. Även om sådana högtidliga ord blivit anakronistiska, är det ännu vanligt att på så vis förstå kultur i form av bland annat litteratur, bildkonst och musik. Visserligen har uppluckringen av den traditionella samhällsordningen under 1900-talet gjort kulturen och estetiken förknippad med såväl folklig konst och populärkultur som kulturutövande som fritidssysselsättning. Likväl kvarstår skillnader i värderingen av olika praktiker på området, inte minst på grund av deras förankring i kulturinstitutioner. Om man säger att någon ägnar sig åt kultur avses som regel inte att denne läser eller fotograferar på fritiden, utan på ett eller annat sätt arbetar inom kultursektorn med till exempel film eller teater (Fornäs 2012: 23-24).

Det betyder inte att dikotomier mellan bättre och sämre kultur upplösts. Ett centralt namn i sammanhanget är sociologen Pierre Bourdieu, som studerat samband mellan människors kulturella preferenser och deras plats i samhället (1970 medförfattare Passeron, 1979). På 1960-talet analyserade han hur personer från lägre klasser tenderade att uppskatta melodisk musik, föreställande konst och böcker med rak intrig, medan de från högre klasser föredrog komplex musik, abstrakt måleri och experimentella romaner. Som förklaring använde han den latinska termen *habitus* i avseende på livsstil eller disposition för ett visst sätt att bete sig och orientera sig i världen. Bourdieu förstod smak som de mer eller mindre medvetna val som individer gör utifrån sin *habitus*, som varierar med deras sociala tillhörighet. Han skrev vidare om ett kulturellt kapital, vars värde bestäms utifrån den legitima smaken, som motsvarar den hos de övre klasserna. Därigenom belyste han en hierarki av socialt påbudna kulturella referensramar och förutsättningar, som reglerar vad människor gör och inte gör, vilket bidrar till reproduktionen av etablerade strukturer och motverkar rörlighet i samhället. Bland annat komplicerade Bourdieus studier avsevärt föreställningen om att skolsystemet skulle vara klassutjämnande.

Bourdieu's analyser har blivit inflytelserika i svensk samhällsforskning, men det finns ett tidsmässigt avstånd till dagens horisont. Smaksystemet som definierar vad som är högre eller lägre kultur har förändrats. På samma gång som den polaritet mellan finkultur och populärkultur, som Bourdieu utgår från, inte är lika given i dag, har traditionella diskurser på området ifrågasatts. Kritiker har utifrån ett i grunden relativt kulturbegrepp understrukit sambandet mellan kulturella värdehierarkier och etnicitet, genus och klass, så till vida att preferenser hos andra kulturer, kvinnor och arbetare nedvärderats i förhållande till förment allmängiltiga smaknormer hos

borgerliga västerländska män. Den etablerade, ”mogna” finkulturen har även i den expanderande mediekulturen utmanats av alternativa, yngre sociala grupper, inte minst populärkulturfans (Fornäs 2012: 28-29). Det verkar idag, kort sagt, finnas inte bara en mer diversifierad kulturell smakupld, utan också ett mer pluralistiskt kulturellt kapitalssystem.

Det går att se en reflektion av det mer osäkra kulturbegreppet i svensk kulturpolitik under 1900-talet (för en översikt, se Frenander 2005). Socialdemokratin kom under efterkrigstidens tillväxtår att genomdriva omfattande reformer för att utjämna de sociala klyftorna. Till välfärdsprojektet hörde även en kultivering av den goda medborgaren och nästa steg på 1960-talet blev storstilade kulturpolitiska insatser med betoning på modern, estetiskt och intellektuellt sofistikerad konst. På till exempel filmområdet genomförde staten 1963 den så kallade Filmreformen. Svenska Filminstitutet blev en stark kulturpolitisk styrapparat genom sitt stöd till produktionen av så kallad konstnärligt värdefull film (Furhammar 2003: 281-285). Att bedöma vilken sorts film som hade ett sådant värde och kvalitet ansågs till en början som mindre problematiskt. Det uppstod dock i samband med vänstervägen åren kring 1968 strider kring filmpolitiken och debattörer pläderade för en mer socialt tillvänd film (se Larsson 2006). Den politiska vägen ebbade ut, men filmpolitiken tappade styrfart och stödsystemet utvidgades efter hand till kommersiella alster av en typ som tidigare avfärdats som trivialfilm. Termen konstnärligt värdefull film utgör inte längre samma strategiska riktmarke, samtidigt det bakom dagens filmpolitik är svårt att urskilja någon djupgående ambition att kultivera medborgarna till det bättre.

Genomgående begränsade vanor

Det går att framhålla just biograffilmen som belysande för den påtagliga skillnaden i kulturvanor mellan arbetare och tjänstemän, som framträder också i 2012 års SOM-undersökning. Medan besök av klassiska konserter och operaföreställningar tenderar att betraktas i relation till ett traditionellt konstbegrepp, har filmen som ett historiskt sett ungt massmedium på ett annat sätt uppfattats som ett brett publiknöje – det var faktiskt först från och med mitten av 1900-talet som den började uppnå en konstnärlig status påminnande om andra konstarter. Kort sagt, har ett genomsnittligt besök av en klassisk konsert eller operaföreställning vissa finkulturella associationer som ett motsvarande biografbesök saknar (självklart kan ett biobesök lika gärna som en bred film röra en smal, men dessa drar sällan den stora publiken).

Likväl går arbetare på biograf i mindre utsträckning än tjänstemän (se tabell 1). Medan drygt hälften av alla arbetare sett en biograffilm någon gång det senaste året, har runt tre fjärdedelar av alla tjänstemän (både ”vanliga” och högre sådana) gjort samma sak. En sådan skillnad har varit påfallande konstant sedan SOM-mätningarna började i slutet av 1980-talet (se Nilsson 2011: 12). Denna olikhet knuten till en av de bredare publika kulturaktiviteterna ingår i ett mönster, som med mer eller mindre variationer upprepas i olika kulturvanor. Det finns år 2012 en skillnad

mellan arbetare och tjänstemän beträffande besök av såväl klassiska konserter och opera (9 respektive 23 procent) och teater (28 respektive 50 procent) som rock- och pop-konserter (30 respektive 38 procent). Jämförs arbetare med högre tjänstemän ökar avstånden.

Tabell 1 Andel av befolkningen som haft publika kulturupplevelser någon gång det senaste året i olika samhällsklasser, 2012 (procent)

	Biograf	Teater	Klassisk konsert/ opera	Konst- utställning	Musikal	Rock- och pop- konsert
Samtliga	63	40	18	38	26	33
Arbetare	56	28	9	25	18	30
Tjänstemän	71	50	23	50	33	38
Högre tjänstemän	77	62	42	62	45	40
Företagare	63	48	23	45	23	33

Kommentar: I procentbasen ingår alla som besvarat minst en delfråga i frågebatteriet. Antal svarande i de olika kategorierna varierar i de olika delfrågorna mellan drygt 6 000 och drygt 1 500 – i till exempel Biograf-frågan är samtliga 6 117, arbetare 2 482, tjänstemän 2 004, högre tjänstemän 474 och företagare 478.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Det går i sammanhanget inte att bortse från att innebörden i kategorin arbetarklass förändrats. I det historiska arbetarrörelsetänkandet var arbetare inte bara en självklar kategori, utan även förknippad med industrin. Industrierbetarna var genom sina stora arbetsplatskollektiv och sin fackföreningsrörelse en stark närvaro i offentligheten. Industrin utgjorde likaså motorn i efterkrigstidens svenska välfärdsprojekt, vilket dock nådde ett slags kulmen i början av 1970-talet. Perioden blev startpunkten för både en rad ekonomiska kriser och en uttunning av industrierbetarklassen. Industrin är visserligen fortfarande en stark sektor i Sverige, men färre personer är anställda inom den. Det innebär knappast att arbetarklassen försvunnit, men många som idag räknar sig till den är verksamma i privat och offentlig tjänstesektor – man skall inte glömma bort att den kvinnodominerade vårdsektorn hela tiden utgjort en viktig del av arbetarklassen, men haft en annan plats i den mansdominerade arbetarretoriken.

På samma gång som arbetarklassen är en mindre distinkt, men påtaglig social grupp i vad som ibland kallas det postindustriella samhället, finns en debatt om hållbarheten i klassbegreppet. Kritiker betonar att samhällsutvecklingen utmynnat i ett överflödssamhälle med ökad materiell trygghet för många. Likaså har fritidssysselsättningar fått större betydelse för individens identitetsbygge. I välståndet har det utbrettp sig en individualiserad och konsumtionsinriktad livsstil, med ökad valmöjlighet för människor att forma sina liv. Vissa forskare anser att identitetsskapande är

mindre kopplat till samhällsstrukturer och arbetsliv än till konsumtionsstilar (för en översikt, se Oskarson m fl 2010).

Oberoende av allmängiltigheten hos sådana teser – kritiska sociologer hävdar, i sin tur, att arbetarklassen kommit att bestå av nya låglöneyrken, liksom att de sociala klyftorna och segregationen ökat kraftigt i det så kallade nyliberaliserade och globaliserade samhällslivet (Sennett 1999 och Bauman 2000) – verkar arbetarbegreppet inte förlorat sin relevans. Även om det i årets SOM-undersökning är fler som beskriver sitt uppväxtem än sitt nuvarande hem som ett arbetarhem, räknar sig lika många svarande till arbetarklassen som de sammanlagda tjänstemannagrupperna (40 procent vardera). Likaså pekar forskning mot att klasstrukturer har en påtaglig seghet. På utbildningsområdet talar statistiken för att människor ofta följer i sina föräldrars fotspår. Siffrorna ger visserligen inget svar på om eventuella val av högre utbildning bygger på inre drivkrafter eller rationella beslut, men klass bedöms ha stor betydelse. En koncis beskrivning av problematiken är att individer ”söker sin identitet i ljuset av lyktans sken” och orienterar sig i tillvaron utifrån uppväxtklassens horisont (Öhlin 2010: 56).

Tanken om sega sociala strukturer tycks även relevant när det gäller kulturvanor, då klasskillnaderna beträffande publika kulturupplevelser varit beständiga över tid. När det gäller bokläsandet har det också under de senaste årtiondena funnits en markant och konstant skillnad mellan olika klasser (se Weibull 2008: 260), som delvis förklarats med att arbetare skulle ha en svagare lästradition genom både utbildning och yrke (Antoni 2004: 299). Även årets undersökning bekräftar mönstret att personer som identifierar sig som arbetare läser böcker i mindre grad än tjänstemän. En tydlig olikhet framträder vid en jämförelse av bokläsande per vecka, då procentandelen arbetare som läser en bok någon gång i veckan är hälften så stor som den bland högre tjänstemän. Dessa utgör visserligen en mindre del (ungefär en femtedel) av den sammanlagda tjänstemannakategorin, men även när arbetare ställs mot ”vanliga” tjänstemän går det att urskilja en variation på olikheten: procentsiffran tjänstemän som läser *flera* gånger i veckan är högre än den motsvarande för arbetare som läser *någon* gång i veckan. Dessa skillnader förstärks i den mer specifika statistiken om läsande av olika typer av böcker, som skönlitteratur och facklitteratur.

Vid ett synande av statistiken om klass och läsning i könshänseende framträder vissa nyanser, som att män överlag läser mer facklitteratur än kvinnor. Dock speglar kvinnornas dominans rörande skönlitteratur deras allmänt mer aktiva bokläsande. En jämförelse mellan olika klasser visar att skillnaden mellan män och kvinnor är avsevärd bland arbetarna – inom denna grupp läser dubbelt så många kvinnor som män en bok någon gång i veckan (se tabell 2). Det kan påpekas att tidigare studier framhållit klass som en mer viktig faktor än kön i sammanhanget (ibid: 299-300), men det är påfallande att manliga arbetare tillhör bottenskiktet för läsning av såväl skönlitteratur och facklitteratur som böcker i allmänhet. Ett sätt att förtydliga detta förhållande är att vända på perspektivet och se till icke-läsarna i frågan om allmänt bokläsande (se åter tabell 2), det vill säga de som utgör de överskjutande procenten

Tabell 2 Andelen av befolkningen som läst bok bland samtliga och bland män och kvinnor i olika samhällsklasser, 2012 (procent, procentdifferenser)

	Någon gång senaste året	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Könsdifferens för bokläsning, flera ggr i veckan
Samtliga	82	38	26	
Kvinnor	88	47	33	
Män	74	28	19	+14
Arbetare	74	29	19	
Kvinnor	84	39	26	
Män	63	19	12	+14
Tjänstemän	90	46	33	
Kvinnor	94	56	41	
Män	86	36	24	+17
Högre tjänstemän	93	60	42	
Kvinnor	96	67	47	
Män	91	53	37	+10
Företagare	84	38	26	
Kvinnor	90	46	31	
Män	78	31	21	+10

Kommentar: I procentbasen ingår alla som besvarat minst en delfråga i frågebatteriet.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Tabell 3 Andel av befolkningen som läst olika typer av böcker i olika samhällsklasser, 2012 (procent)

	Skönlitteratur			Facklitteratur		
	Någon gång senaste året	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Någon gång senaste året	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Samtliga	69	31	20	68	24	12
Kvinnor	80	40	26	66	22	11
Män	59	22	13	70	27	12
Arbetare	60	21	13	57	18	7
Kvinnor	75	27	17	56	16	8
Män	44	15	9	58	19	7
Tjänstemän	82	43	26	81	31	15
Kvinnor	90	58	38	76	27	15
Män	74	27	15	85	35	16
Högre tjänstemän	87	51	32	90	40	22
Kvinnor	92	57	32	95	43	20
Män	83	45	32	86	37	23
Företagare	66	28	22	70	24	13
Kvinnor	75	38	33	68	22	13
Män	57	18	11	73	26	13

Kommentar: I procentbasen ingår alla som besvarat minst en delfråga i frågebatteriet.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

i statistiken. Det finns ett stort antal icke-läsare i gruppen manliga arbetare, där 63 procent läst en bok någon gång det senaste året, sett i förhållande till männen i de två tjänstemannagrupperna, där så många som 86 respektive 91 procent gjort samma sak.

Jämfört med biografbesök är bokläsande ett sätt att mäta kulturvanor i mer traditionell bildningsmening. Frågekategorin skönlitteratur täcker i och för sig in ett spektrum av genrer, som inte behöver motsvara klassiska smakideal, men den vittnar ändå om livfullheten i de svarandes läsvanor. Forskning pekar också mot att kvalificerade läsare väljer både anspråksfull och populär litteratur, medan mindre kvalificerade håller sig till den sistnämnda (Weibull m fl 2008: 266).

Det går även att ställa dessa skillnader i relation till besök av bibliotek – en institution som, som sagt, inom folkbildningen stått som signum för den fria möjligheten för alla att bilda sig och utveckla ett samhällsengagemang. Dessa jämlikhetsideal ekar fortfarande i retoriken på kulturområdet om att biblioteken underlättar medborgarnas kontakt med böcker, kultur, kunskap och information. Biblioteken anses från statligt håll bidra till kulturpolitikens måluppfyllelse genom att främja såväl läsning som kulturupplevelser och utbildning (Höglund 2010). Men även i siffrorna för biblioteksbesöken återkommer skillnaderna mellan arbetare och tjänstemän, liksom män och kvinnor.

Tabell 4 *Andel av befolkningen som besökt bibliotek någon gång det senaste året bland samtliga och bland män och kvinnor i olika samhällsklasser, 2012 (procent, procentdifferenser)*

Samtliga		Arbetare		Tjänstemän		Högre tjänstemän		Företagare	
50		44		58		56		44	
Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
56	43	52	37	63	53	68	43	45	43
	+13		+15		+10		+25		+2

Kommentar: I procentbasen ingår alla som besvarat minst en del fråga i frågebatteriet.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Det kan nämnas att avståndet mellan arbetare och tjänstemän också på denna punkt varit någorlunda konstant under de senaste årtiondena – totalt sett har arbetarna över tid befunnit sig på ungefär samma besöksnivå som företagarna (se Nilsson 2011: 27). Kombinationen av en arbetarklass som läser mindre än tjänstemän och besöker biblioteken i mindre utsträckning, är bestickande i ljuset av dåtidens visioner. Det framträder likaså en viss historiens ironi i dessa siffror om man ser till kön. Det är visserligen så att kvinnor är mer flitiga biblioteksbesökare än män, oavsett klass. Men med tanke på den tidiga arbetarrörelseretorikens förening av jämlika bildnings-

ideal och patriarkala drag, är det slående att män från arbetarklassen idag är särskilt ovana bokläsare och biblioteksbesökare. Drygt var tredje man som är arbetare går på biblioteket minst en gång varje år, medan litet mer än hälften av kvinnorna från denna klass gör samma sak – de kvinnliga arbetarnas aktivitet är nästan densamma som de manliga tjänstemännens. Vid en jämförelse mellan manliga arbetare och den mest biblioteksaktiva gruppen, kvinnliga högre tjänstemän, blir avståndet så stort som 37 mot 68 procent. På samma gång som dessa skillnader bekräftar den generella bilden av kvinnor som mer kulturaktiva än män (om man med kultur avser publika upplevelser av konstater), understryker siffrorna de manliga arbetarnas begränsade aktivitet vid en samhällsinstitution, vars demokratiska förtecken fortfarande framhålls från offentligt håll.

Ojämlika kulturvanor – ett problem?

Det är mot bakgrund av ett relativt kulturbegrepp inte självklart hur dessa klasskillnader kan värderas. Det går knappast att använda visionerna inom den historiska arbetarrörelsen som en enkel måttstock, då en traditionalistisk kultursyn blivit både försvagad och starkt ifrågasatt. Kultur och konst omfattar en mångfald av uttryck som är problematiska att kategorisera som bättre och sämre. Likaså innebär retoriken om bibliotekens som bidragande till den fria kunskapsutvecklingen inte att de i praktiken infriat sådana ideal. Det är därtill en institution som stått under inflytande av kulturpolitisk styrning (Frenander & Lindberg 2012). Likväl kvarstår svårigheten att tala om biograf- och klassiska konsertbesök eller läsning och biblioteksbesök som en demokratisk fritidssysselsättning i meningen oberoende av klass.

Ett annat perspektiv på den problembild som framträder vid en blyxtbelysning av statistiken om arbetarklassens kulturvanor, erbjuder den politiske filosofen Jacques Rancières jämlikhetstänkande. Rancière är omtalad för sin radikala, antiauktoritära teori om demokratins väsen (2005), där han underkänner alla elitära strävanden mot att besluta åt, vägleda eller upplysa folket. Han har även lämnat ett sofistikerat bidrag till den estetiska teoribildningen om människans erfarenhet av konsten och dess funktion i samhället (2006 och 2009). En grundtanke hos Rancière är att konstnärlig mening inte förmedlas till individen, utan att denne skapar den själv. Han menar att estetiska upplevelser kan öppna en slags reva i den vardagliga verklighetsuppfattningen, som han förstår som ett jämlikhetsutrymme. Enkelt sammanfattat, står alla människor principiellt som likar inför ett konstverk, för även om den estetiska förnimmelsen är påverkad av förförståelser och smakdiskurser bär den fram ett löfte om jämlikhet. Meningsskapandet kring kulturupplevelser kan få alla människor att se sin plats i tillvaron ur nya perspektiv, vilket i förlängningen kan påverka deras agerande i livsvärlden. Rancières teori tillför alltså en alternativ infallsvinkel på klass och kulturvanor. Hans synsätt står klart i motsättning till traditionella bildningspåbud och folkupplysning ovanifrån. Likaså är hans ideal

om människor som så att säga frigör sig själva från sociala strukturer inte enkelt överensstämmande med en förståelse av klass utifrån Bourdieus tankar om habitus och kulturellt kapital. Däremot sätter Rancières egalitära tes om konsten som källa till perspektivöppnande erfarenheter och samhällsförändrande incitament ljus på en viktig aspekt av statistiken om klass och kulturvanor. Siffrorna talar om att arbetare uppsöker sådana upplevelser i mindre grad än vad andra grupper gör och vad tidiga röster inom arbetarrörelsen förknippade med vägen mot ett framtida jämlikt samhälle.

Referenser

- Ambjörnsson, Ronny 1988. *Den skötsamme arbetaren: Idéer och ideal i ett norrländskt sågverksamhäll 1880-1930*. Stockholm. Carlssons.
- Antoni, Rudolf 2004. "Bokläsning i det 21 århundradet". I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bauman, Zygmunt 1995. 2000. *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Bengtsson, Mattias & Tomas Berglund 2010. "Social rörlighet och klassidentifikation". I Maria Oskarson m fl (red) *En fråga om klass: Levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Stockholm: Liber.
- Boëthius, Ulf 1989. *När Nick Carter drevs på flykten: Kampen mot "smutslitteraturen" i Sverige 1908-1909*. Stockholm. Gidlund.
- Bourdieu, Pierre & Jean-Claude Passeron. 1970/2008. *Reproduktionen: Bidrag till en teori om utbildningssystemet*. Lund: Arkiv.
- Bourdieu, Pierre 1979/1986. "Distinktionen". I *Kultursociologiska texter*. Stockholm: Ordfront.
- Den kulturella välfärden. Elitens privilegium eller möjlighet för alla? Svenska folkets kulturvanor 1976-1999*. 2002. Statens kulturråd.
- Fornäs, Johan 2012. *Kultur*. Malmö. Liber.
- Frenander, Anders 2005. *Kulturen som kulturpolitikens stora problem: Diskussionen om svensk kulturpolitik under 1900-talet*. Möklinta: Gidlunds.
- Frenander, Anders & Jenny Lindberg (red) 2012. *Styra eller stödja: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Högskolan i Borås.
- Furhammar, Leif 2003. *Filmen i Sverige: En historia i tio kapitel och en fortsättning*. Stockholm: Dialogos.
- Gabrielsson, K. J. 1897. *Mera ljus: Några ord till arbetareklassen om självundervisning*. Stockholm: Folkupplysningsförlaget.
- Gustavsson, Bengt 1996. *Bildning i vår tid*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Gustavsson, Per m fl 1979. *Mera ljus! Socialdemokratins kultursyn fram till andra världskriget*. Stockholm. Prisma.
- Höglund, Lars 2010. "Bibliotek och demokratiska möten". I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Larsson, Mariah 2006. *Skenet som bedrog: Mai Zetterling och det svenska sextioalet*. Lund: Sekel.
- Nilsson, Åsa & Erik Peurell 2010. "Klassresor och kulturintresse". I Maria Oskarson m fl (red) *En fråga om klass: Levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Stockholm: Liber.
- Nilsson, Åsa 2011. *Kulturvanor i Sverige*. Göteborg: SOM-institutet. Göteborgs universitet.
- Nya kulturvanor. Svenska kulturvanor i ett 30-årsperspektiv: 1976-2006*. 2008. Statens kulturråd.
- Oskarson, Maria m fl 2010. "En fråga om klass". I Maria Oskarson m fl (red) *En fråga om klass: Levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Stockholm: Liber.
- Qvarsell, Roger (red) 1986. *I framtidens tjänst: Ur folkhemmets idéhistoria*. Malmö: Gidlunds.
- Rancière, Jacques 2005/2007. *Hatet mot demokratin*. Stockholm: Tankekraft.
- ___ 2006. *Texter om politik och estetik*. Lund: Propexus.
- ___ 2009/2011. *The Emancipated Spectator*. London: Verso.
- Segerstedt, Torgny & Lundquist Agne 1955. *Människan i industrisamhället. Del II: Fritid-samhällsliv*. Stockholm: SNS/Norstedts.
- Sennett, Richard 1999/1998. *När karaktären krackelerar: Personliga konsekvenser av att arbeta i den nya kapitalismen*. Stockholm: Atlas.
- Weibull, Lennart m fl 2008. "Det myckna bokskrivandet tar aldrig slut..." I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Öhlin, Mira 2010. "Samhällsklassernas utbildningshorisont – är utbildning ett fritt val?". I Maria Oskarson m fl (red) *En fråga om klass: Levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Stockholm: Liber.

MÅ BÄTTRE AV KULTUR – EN PERSONLIGHETSFRÅGA?

SÖREN HOLMBERG, LENNART WEIBULL
OCH MATTIAS GUNNARSSON

Gamle kulturministern Bengt Göransson (S) brukade hålla fördrag under den flamboyanta rubriken ”Inte fan blir man frisk av kultur”. Han tyckte kultur var bra och viktigt – han var ju kulturminister. Men han var tveksam till att kultur skulle ha en hälsobringande inverkan (Göransson 2008). Den föreställningen eller förhoppningen fanns. Och dessutom, hypotesen att kultur befrämjar hälsa förekom inom hälsoforskningen och vissa belägg och beprövad erfarenhet kunde påvisas (Theorell 2008; Bjursell och Vahlne Westerhäll 2008; Theorell m. fl 2012, Horwitz 2013).

När vi testade hypotesen med hjälp av data från SOM-undersökningens befolkningsurval omfattande boende i Sverige mellan 16-85 år fann vi mycket svaga statistiska samband mellan kulturutövning eller kulturexponering och en hel serie av olika hälsomått. Undersökningen byggde på SOM-undersökningen 2011 och vår slutsats blev: ”Man blir inte frisk av kultur, men man kan *uppfatta* att man blir friskare.” (Holmberg och Weibull 2012). Vi fann inga signifikanta samband mellan kultur och kroppslig hälsa. Men det fanns vissa svaga samband mellan kultur och *självuppskattad* hälsa. Kultur tycks kunna få oss att må bättre.

Vår huvudslutsats blev att Bengt Göransson hade rätt; man blir inte frisk av kultur. Dock med den inte oväsentliga reservationen att kultur må ha mycket lite att göra med hur kroppen mår, men att kulturen har något lite mer att göra med själens välbefinnande. Inte illa så, bättre än inget.

En test är bara en test och behöver alltid backas upp med fler prövningar för att vinna trovärdighet. Därför beslöt vi att replikera och utvidga vår tidigare hypotesprövning på nya data. Den hypotes från hälsoforskningen som vi anknyter till är alltså att olika former av kulturutövning respektive kulturexponering leder till en bättre hälsa. Och att hälsoeffekterna skall vara större för kulturutövning än för enbart kulturexponering. Våra operationella mått på kultur och olika hälsotillstånd är i allt väsentligt desamma som tidigare. Det betyder att vi kommer att studera sambanden mellan, å ena sidan, tio olika former av kulturexponering respektive sju olika slag av kulturutövning och, å andra sidan, subjektiv hälsoupplevelse respektive sju olika typer av hälsobesvär. Det nya datamaterialet hämtas från SOM-undersökningen 2012.

Utvidgningen består i att vi denna gång också inkluderar människors personlighetsegenskaper som förklaringsfaktorer till graden av hälsa. Den medicinska och

psykologiska hälsoforskningen har nämligen visat att personlighet har ett samband med hälsa (Chapman, Roberts och Duberstein 2011; Ozer och Benet-Martinez 2006; Smith och MacKenzie, 2006). Forskning inom kulturområdet har dessutom påvisat vissa kopplingar mellan personlighetsegenskaper och olika former av kulturutövning/exponering (Fahlke och Johansson 2008; Paunonen and Ashton 2001). Tanken är att det finns ett samband med hur man konsumerar kultur och vilken hälsa man har och i vilken utsträckning man har egenskaper som att vara extravert, anspänd, empatisk, nyfiken eller målinriktad har. Eftersom personlighet är en grundläggande bakomliggande variabel kan en kontroll för olika personlighetsfaktorer göra eventuella samband mellan kultur och hälsa statistiskt spuriösa, alltså enbart skenbara.

Teorier inom psykologin utgår ifrån att personlighet går att mäta och att det finns ett begränsat antal grundläggande personlighetsegenskaper. Det är egenskaper som uppfattas som varaktiga över tid och sammansatta av både tankar (kognitioner) och känslor (emotioner), men därtill också av iakttagbara beteenden. Den relativa konsensus som idag är rådande inom forskningsområdet är att människors personlighet bäst kan beskrivas av fem övergripande egenskaper. De benämns lite olika i litteraturen, men handlar om grad av öppenhet, grad av samvetsgrannhet, grad av utåtriktning, grad av samarbetsvillighet och grad av emotionell stabilitet. På engelska talar man om *The Big Five Model* – femfaktormodellen på svenska (Fahlke och Johansson 2008; Holmberg, Weibull och Gunnarsson 2011).

Det operationella personlighetsmått som används i SOM-undersökningen bygger på ett frågebatteri som utvecklats av Petter Gustavsson vid Karolinska institutet (Gustavsson 2003, 2010; Holmberg och Weibull 2010). Batteriet omfattar sammanlagt femton delfrågor utformade så att var och en av de fem personlighetsegenskaperna mäts med tre delfrågor vardera. Gustavsson benämner sitt mätinstrument HP5i. Det är till en del anpassat för att vara speciellt användbart inom hälsoforskning. Därför är det också extra funktionellt i vårt sammanhang där just olika hälsomått utgör de beroende variablerna.

Vi börjar analysen med att kartlägga sambanden mellan olika kulturmått och människors självuppskattade grad av hälsa – först bivariat och sedan under olika statistiska kontroller. Sedan vidtar det tuffare testet av sambandet mellan kultur och olika kroppsliga besvär. Båda prövningarna möter en tuff utmaning. Vår tidigare testning uppvisade nästan bara nollsamband. Skall det bli likadant igen, eller kan kulturen komma igen och uppvisa lite oberoende och signifikanta effekter på hälsan?

Kultur och självuppskattad hälsa

Nej, kulturen kunde inte komma igen med starkare samband i SOM-undersökningen 2012. Utfallet av vår test 2012 är mycket likt resultaten från 2011. I tabell 1 redovisas sambanden i korrelationsform mellan ett tjugotal olika kulturexponeringar respektive kulturutövningar och svarspersonernas självrapporterade hälsotillstånd i studien 2011 liksom i studien 2012.¹ Tolkningen av korrelationskoefficienterna är

att ju högre positivt värde desto starkare samband mellan kulturaktiviteten i fråga och en god hälsa. Enligt våra hypoteser skall korrelationerna vara positiva (+). Vi talar dock enbart om statistiska samband och alltså inte nödvändigtvis om tänkbara kausal kopplingar.

Tabell 1 *Vissa svaga samband mellan kulturexponering respektive kulturutövning och subjektivt upplevt hälsotillstånd (Pearson's r)*

	Korrelation med		Signifikant oberoende	
	subjektivt hälsotillstånd 2011	2012	med soc.demogr. variabler inkl.	med soc.demogr. + personlighets- variabler inkl.
<i>Kulturexponering</i>				
Bio	+ .12	+ .14	-	-
Teater	+ .11	+ .10	Ja	-
Balet/dans	+ .10	*	*	*
Musikal	+ .12	+ .07	-	-
Klassisk konsert/opera	+ .07	+ .06	Ja	Ja
Rock-/popkonsert	+ .05	+ .02	-	Ja
Museum	+ .11	*	*	*
Konstutställning	+ .08	+ .03	-	-
Bibliotek	+ .02	- .01	-	-
Läst skönlitteratur	+ .06	+ .02	-	-
Lyssnat på klassisk musik	*	.00	-	-
Lyssnat på populärmusik	*	+ .14	-	-
Genomsnitt	+ .08	+ .06		
<i>Kulturutövning</i>				
Sjungit i kör	.00	- .02	-	-
Dansat	+ .10	+ .11	Ja	-
Spelat musikinstrument	+ .01	+ .03	-	-
Tecknat/målat	.00	+ .01	-	-
Skrivit dagbok/poesi	- .03	- .04	-	-
Fotograferat/filmat	+ .13	+ .09	-	-
Spelat teater/	- .01	*	*	*
Sysslat med handarbete	+ .04	+ .01	-	-
Genomsnitt	+ .03	+ .03		

Kommentar: Hälsovariabeln mäts på en elvgradig skala mellan 0 (mycket dåligt) och 10 (mycket gott). Frågan lyder: "Hur bedömer Du Ditt allmänna hälsotillstånd?". Positiva korrelationer kan läsas som ju mer kultur desto bättre upplevd hälsa, medan negativa korrelationer visar ju mer kultur desto sämre upplevd hälsa. I regressionsanalyserna med subjektiv hälsa som beroende variabel har först förutom kulturvariabeln även kön, ålder, utbildning och inkomst ingått som oberoende variabler och sedan därutöver fem personlighetsvariabler. Signifikansnivån är lika med .01. En asterisk (*) visar att den relevanta frågan inte ställdes det året.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

De flesta av de studerade sambanden är positiva, om än på en mycket låg nivå. När det gäller sambandet mellan kulturexponering och subjektiv hälsa i undersökningen 2012 är åtta av totalt tio korrelationer positiva med ett genomsnittsvärde på +.06. I studien 2011 var tio av tio korrelationer positiva med ett snitt på +.08. Om något alltså ett något svagare utfall för testet 2012 än 2011. Några få korrelationer uppnår värden kring .10 och maximalt finner vi en korrelation på +.14 (biobesök 2012). Med så svaga bivariata samband kan man inte dra någon annan slutsats än att hypotesen om ett samband mellan kulturexponering och hälsa inte håller streck eller vilar på ett mycket svagt fundament.² Det är viktigt att notera att resultaten inte säger att man blir friskare av att gå på bio eller på teater. Vårt hälsomått gäller subjektivt upplevd hälsa. Vad korrelationerna visar är alltså att det finns en svag koppling mellan bio/teaterbesök och ett uppfattat gott välbefinnande.

När det gäller kulturutövning är sambanden med subjektiv hälsa ännu mer beskedliga än för kulturexponering. Så var det 2011 och så är det 2012. Sex av sju aktiviteter uppvisar ett positivt samband med hälsa i SOM-undersökningen 2012. Men snittkorrelationen är enbart +.03. I mätningen 2011 var också genomsnittssambandet låga +.03 med fem av åtta positiva korrelationer. Vår hypotes om ett samband mellan kulturutövning och hälsa faller alltså även den. Och därmed faller också hypotesen att kopplingen mellan kulturutövning och hälsa skulle vara starkare än sambandet mellan enbart kulturexponering och hälsa. Så var det inte i prövningen 2011 och så är det inte 2012.

Några av de rapporterade korrelationerna i tabell 1 är statistiskt signifikanta på .01-nivån. Det gäller för de koefficienter som uppvisar högre värden än +.06. Att så svaga samband kan vara statistiskt säkerställda är dock inget anmärkningsvärt. Med ett relativt stort urval som i vårt fall på cirka 1 500 svarspersoner, blir även svaga samband signifikanta. Det intressanta är därför inte om våra samband är statistiskt säkra, utan det faktum att de är mycket svaga.

Resonemanget kan illustreras genom att vi testar sambandens hållbarhet för ett antal teoretiskt motiverade kontroller som gäller de svarandes socio-demografiska grupptillhörighet respektive personlighetsegenskaper. Vi vet exempelvis från hälso- och kulturvetenskaplig forskning att kultur liksom hälsa har kopplingar till människors kön, ålder, utbildning och ekonomisk position. Kvinnor och högutbildade är oftast mer kulturaktiva än män och lågutbildade. Och äldre personer har mer hälsobesvär än yngre.

När det gäller personlighet visar tidigare forskning att framförallt en egenskap uppvisar starkt samband med olika hälsofenomen – graden av anspändhet. Många studier visar att hälsotillståndet för många samband skiljer sig åt mellan lugna/stabila och ängsliga/oroliga personer (Chapman, Roberts och Duberstein 2011; Ozer och Benet-Martinez 2006; Smith och MacKenzie, 2006).

När vi med hjälp av regressionsanalyser testar om några kulturvariabler har någon kvarstående oberoende och signifikant effekt på människors självupplevda hälsa

efter kontroller för först de fyra socio-demografiska faktorerna och sedan fem olika personlighetsegenskaper, visar det sig att några samband/effekter trots allt överlever.

Tre kulturaktiviteter uppvisar oberoende hälsosamband efter kontrollerna för kön, ålder, utbildning och inkomst. Det gäller besök på teater, besök på klassisk konsert och utövande av dans. Ju oftare människor går på teater desto mer tycks de uppleva att de mår bra. Det gäller om de går oftare på klassiska konserter/opera och ju mer de dansar. Effektmåtten är mycket svaga, men de står sig efter våra socio-demografiska kontroller.

Dock, endast ett av de tre sambanden överlever också nästa test – det för personlighetstyp.³ Den kulturaktivitet som uppvisar ett svagt men självständigt och signifikant samband med människors subjektiva hälsa efter alla kontroller för olika socio-demografiska tillhörigheter och skilda personlighetsegenskaper är besök på klassisk konsert/opera.⁴ Regelbundna möten med Mozart och Puccini tycks vara en lisa för själen. Man tycker sig må bra oavsett vem man är – man eller kvinna, ung eller gammal, rik eller fattig, extravert eller ängslig.

Kultur och hälsobesvär

Nu blir prövningen hårdare. Har kulturexponering alternativt kultutövning några samband med olika slag av mer påtagliga hälsobesvär? Subjektivt uppfattat hälsotillstånd är en sak, upplevda mer konkreta hälsobesvär är delvis något annat och mer konkret. I SOM-undersökningen frågar vi om många olika slag av medicinska besvär. Sammanlagt frågar SOM om nio typer av besvär bland vilka vi studerar sju. De svarande får exempelvis ange återkommande besvär när det gäller huvudvärk/ yrsel, hjärt/kärlbesvär, oro/nedstämdhet och fysisk rörlighet. I vilken utsträckning man lider av de efterfrågade besvären får man ange på en femgradig skala från aldrig till dagligen.⁵

I tabell 2 visas de enkla bivariata sambanden (Pearson's r) mellan våra sjutton kulturvariabler och sju besvärsvariabler i SOM-undersökningen 2012. Enligt hypotesen om en koppling mellan kultur och hälsa skall koefficienterna i detta sammanhang vara negativa (-). Ju mer kultur desto mindre hälsobesvär.

Ett antal samband – men mycket långt ifrån alla – har det eftersökta negativa mönstret. Totalt sett bland alla de ett hundra nitton koefficienterna är det endast trettio sex som uppvisar ett negativt samband. Det är alltså enbart i 30 procent av de undersökta fallen vi finner att mer kultur är kopplat till färre hälsobesvär. I majoriteten av våra undersökta fall är sambandet tvärtemot hypotesen.⁶ Det är positivt, även om korrelationerna i de flesta fall inte är signifikanta. Det vill säga, ju mer kultur desto mer hälsobesvär. Och det tror vi inte är en relevant kausal tolkning. Vi utgår istället ifrån att det är graden av olika hälsobesvär som inverkar på hur mycket kultur man kan och vill utöva respektive konsumera.

Men den hypotes vi prövar specificerar ett negativt samband – ju mer kultur desto mindre hälsobesvär. Slutsatsen av vår test kan därför inte bli annat än att hypotesen

redan på sambandsnivån är falsifierad i majoriteten av fall. De allra flesta sambandsmönster är inte negativa, de är positiva. Dessutom är alla samband mycket svaga. Så även om de är negativa är de oftast så obetydliga att de är ointressanta.

Tabell 2 Mycket svaga samband mellan kulturexponering respektive kulturutövning och upplevda hälsobesvär (Pearson's r)

	Hälsobesvär							
	Huvudvärk	Ledvärk	Hjärtkärl	Magbesvär	Sömnbesvär	Oro	Fysisk rörlighet	Genomsnitt
<i>Kulturexponering</i>								
Bio	+0.07	-0.12	-0.10	+0.04	-0.02	+0.06	-0.17	-0.03
Teater	-0.02	-0.03	+0.01	-0.01	.00	.00	-0.07	-0.02
Musikal	+0.01	.00	-0.01	+0.03	-0.03	-0.02	-0.04	-0.01
Klassisk konsert	-0.02	+0.01	+0.02	+0.02	+0.04	+0.05	-0.04	+0.01
Rock/popkonsert	+0.08	-0.06	-0.04	+0.07	-0.03	+0.09	-0.10	.00
Konstutställning	.00	+0.03	+0.05	+0.07	+0.08	+0.07	+0.01	+0.04
Bibliotek	+0.07	+0.01	.00	+0.05	+0.07	+0.11	-0.03	+0.04
Läst skönlitteratur	+0.05	+0.01	.00	+0.06	+0.08	+0.08	+0.01	+0.04
Lyssnat på klassisk musik	+0.06	+0.03	+0.05	+0.07	+0.10	+0.09	+0.05	+0.06
Lyssnat på populärmusik	+0.06	-0.05	-0.11	+0.01	-0.06	+0.01	-0.09	-0.06
Genomsnitt	+0.04	-0.02	-0.02	+0.04	+0.03	+0.06	-0.05	
<i>Kulturutövning</i>								
Sjungit i kör	+0.03	+0.06	+0.04	+0.04	+0.01	+0.06	+0.04	+0.04
Dansat	+0.07	-0.04	-0.06	+0.12	-0.02	+0.05	-0.12	.00
Spelat musikinstrument	+0.04	-0.06	-0.04	+0.04	.00	+0.07	-0.08	.00
Tecknat/Målat	+0.11	-0.03	-0.04	+0.11	+0.01	+0.13	-0.05	+0.03
Skrivit dagbok/Poesi	+0.07	+0.08	+0.05	+0.12	+0.13	+0.11	+0.07	+0.09
Fotograferat/Filmat	+0.10	-0.04	-0.12	+0.06	-0.03	+0.02	-0.10	-0.02
Sysslat med handarbete	+0.02	+0.12	+0.04	+0.04	+0.01	.00	+0.06	+0.04
Genomsnitt	+0.06	+0.01	-0.02	+0.08	+0.02	+0.06	-0.02	

Kommentar: Resultaten bygger på data från den nationella SOM-undersökningen 2012. Kulturvariablerna är mätta på en sjugradig skala mellan "ingen gång" (1) till "flera gånger i veckan" (7). Frågan gäller "Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande?". Hälsovariablerna är mätta på en femgradig skala mellan "aldrig" (1) till "dagligen" (5). Frågan lyder "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna upplevt följande typer av återkommande hälsobesvär?". En positiv korrelation (+) betyder ju mer kultur desto mer hälsobesvär medan en negativ korrelation (-) indikerar ju mer kultur desto mindre hälsobesvär.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Det finns några enstaka korrelationer på .10 eller högre, men de är få, endast aderton (15 procent). I genomsnitt är sambandet för alla de ett hundra nitton korrelationerna +.02, alltså bara nära noll.⁷ Högst korrelation uppvisar kopplingen mellan biobesök och besvär när det gäller fysisk rörlighet ($r=-.17$). Det negativa sambandet här visar att personer som går (ofta) på bio har mindre besvär med den fysiska rörligheten. Sambandet har alltså den form som vår hypotes förutsa – ju mer kultur desto mindre hälsobesvär. Men det är väl ingen som tror att den kausal inverkan går från biobesök till ökad fysisk rörlighet. Ju mer man går på bio desto rörligare blir man. Vad korrelationen tvärtom visar är det omvända - att besvär med fysisk rörlighet leder till färre biobesök. Det är alltså än en gång värt att betona att våra samband inte visar några självklara kausala relationer.

Den enskilda kulturaktivitet som i genomsnitt uppvisar starkast samband med de olika hälsobesvärerna är skriva dagbok/poesi. I snitt för sju olika hälsobesvär är korrelationen +.09, med en topp på +.13 för sömnbesvär.⁸ Ånå, samvariationen säger inget om kausalitet. Vi tror alltså inte att man sover sämre därför att man skriver dagbok/poesi. Möjligen kan man fundera på den omvända orsakspilen – möjligen leder många vaknätter till diktskrivande och dagboksnoteringar.

Även när det gäller kopplingen mellan kultur och olika hälsobesvär har vi – även om det kan tyckas onödigt när sambanden är så beskedliga – precis som tidigare kontrollerat relationerna med avseende på fyra olika socio-demografiska variabler och fem personlighetsegenskaper. Övningen är naturligtvis i huvudsak överflödig.⁹ Vi finner några få signifikanta kultureffekter efter kontrollerna men de har alltid ”fel” tecken. De är positiva, signalerande att kultur skulle förvärra olika besvär; och det tror vi inte på. Vad resultatet istället visar är att i flera sammanhang inverkar olika hälsobesvär på kulturaktivitet i så motto att mer besvär leder till färre kulturerefarenheter. Det är en enkel iakttagelse: har man hälsobesvär är det inte alltid lätt att vara kulturaktiv.

Det är inte vår frågeställning i detta kapitel, men för att illustrera att det när det gäller sambandet kultur-hälsa kan det vara högst relevant att skifta fokus och istället analysera i vad mån hälsa har samband med kulturaktivitet, och alltså inte fixera sig vid vad mån kultur har betydelse för hälsan.¹⁰ Vi kan ta skrivande av dagbok/poesi som exempel. Om vi specificerar en modell med dagbok-/poesiskrivande som beroende variabel och våra sju hälsovariabler tillsammans med de fyra socio-demografiska omständigheterna plus de fem personlighetsegenskaperna som oberoende variabler visar det sig att vi får fram tre huvudeffekter som oberoende av varandra ”förklarar” vilka det är som ägnar sig åt att skriva dagbok och poesi. Övriga effekter är svagare och inte signifikanta. De tre variabler som har en självständig effekt på dagboks-/poesiskrivande är en hälsofaktor (sömnbesvär), en demografisk faktor (kön) och en personlighetsegenskap (grad av utåtriktning). Människor med sömnbesvär, kvinnor och introverta personer skriver mest dagbok och poesi.¹¹

Skjut inte på pianisten

Huvudslutsatsen är fortfarande i huvudsak negativ. Och den är snarast mer negativ än i förra mätningen 2011. Sambandet mellan kultur och hälsa är icke-existerande eller i bästa fall mycket svagt. När vi definierar hälsa som frånvaro av olika mer konkreta besvär finner vi inga samband som indikerar att mer kultur skulle vara kopplat till färre besvär – varken för kulturexponering eller för kulturutövning. Inte heller olika personlighetsegenskaper spelade någon roll som eventuella interaktionsvariabler som skulle kunna förstärka inverkan av kulturaktiviteterna. Må bra av kultur är inte en personlighetsfråga. Sambandet mellan kultur och hälsa är lika obefintligt eller svagt oberoende av vilka personlighetsegenskaper man har.

Definierar vi hälsa mer subjektivt som hur man själv upplever sitt hälsotillstånd ser resultaten något mer positiva ut för tanken att kultur skulle kunna befrämja hälsa. Det finns ett visst men svagt samband mellan olika slag av kulturexponering och uppfattningen att man mår bra. Dock sambandet gäller för kulturexponering, inte för kulturutövning. I något fall överlever dessutom dessa samband hårda kontroller för inverkan av socio-demografiska omständigheter och personlighetsegenskaper. Vi lyckas inte kontrollera bort att vi mår bra av att gå och lyssna på Beethoven eller Verdi. En välvillig tolkning skulle kunna vara att konsert/operabesök är bra för den upplevda hälsan.

Dock, huvudresultatet kvarstår. Kopplingen kultur-hälsa är obefintlig eller mycket svag i ett urval baserat på en hel befolkning. Sambandet kan vara annorlunda i andra mer begränsade urval. Till exempel bland med människor med speciella sjukdomsproblem eller bland människor som har utsatts eller är utsatta för extra mycket kultur, det vill säga har extremt höga värden på olika kulturaktivitetsvariabler. Våra resultat motsäger med andra ord inte att vissa något tydligare samband mellan kultur och hälsa kan finnas i speciella studier av den sorten.

Vad våra resultat däremot säger är att för en stor och bred uppsättning av etablerade kulturaktiviteter på icke-extrem nivå finns det inte bland de många människorna i Sverige något samband med olika hälsoindikatorer. Bengt Göransson har fortfarande rätt. I de allra flesta sammanhang och för vanliga människor har vi svårt att på grundval av våra analyser se kultur som någon generellt verksam medicin när ohälsan slår till. Gillar man inte det beskedet utan vill fortsätta att önsketänka är det naturligtvis upp till var och en; men i så fall skjut inte på pianisten.

Noter

- ¹ Frågan om den subjektiva hälsan bygger på en skattning av hur svars personer "bedömer sitt allmänna hälsotillstånd" på en skala mellan 0 ("Mycket dåligt") och 10 ("Mycket gott"). Genomsnittsvärdet 2012 var 7,4 och andelen med värdet 8 eller högre var 58 procent och andelen med fem eller lägre 20 procent. Andelen var 2011 nästa exakt desamma (Weibull m fl, 2012).

- 2 Vi är dock medvetna om att även små samband kan ha stora effekter när det gäller en hel population. En sådan bedömning ligger dock utanför ramen med denna artikel.
- 3 Ytterligare en kulturaktivitet överlever prövningen när vi också inkluderar en kontroll för de fem personlighetstyperna. Det är besök på rock-/popkonsert. Den kontrollerade effektkoefficienten är statistiskt signifikant, men den har ”fel” tecken – den är negativ. Hypotesen förväntar sig i denna del av analysen positiva koefficienter - ju mer kultur desto bättre hälsa. Men här har vi ett negativt kontrollerat samband – ju mer rock/popkonsert desto sämre hälsa. Så illa skall vi väl inte tro det är. Istället illustrerar resultatet att tänkt kausaliteten skulle kunna vara omvänd – alla olika slags människor med sämre hälsa tenderar att mindre ofta gå på rock/popkonsert.
- 4 Observera dock att det inte finns något samband mellan att lyssna på klassisk musik och självuppskattad hälsa. Korrelationen är .00 enligt resultaten i tabell 1. ”Effekten” av klassisk musik tycks alltså kräva ett konsertbesök. Det räcker inte med musiken. Vad detta visar är att vi rör oss med väldigt svaga samband. Huvudslutsatsen är den negativa – det finns inga effekter.
- 5 Subjektivt uppskattad hälsa har ett samband med vilka olika besvär man rapporterar sig ha. Andelen som uppger besvär minst någon gång i månaden är 2012 för värk i muskler/leder 53 procent, sömnproblem 44 procent, huvudvärk/yrsel 41 procent, oro/nedstämdhet 32 procent, magbesvär 30 procent, nedsatt fysisk rörlighet 22 procent, allergi 12 procent, hjärt- och kärlproblem 7 procent och annat 20 procent. Andelarna är nästa exakt desamma som 2011 (Weibull m fl, 2012). Korrelationerna i SOM-undersökningen 2012 mellan subjektiv hälsa och huvudvärk är -.31, med muskel/ledvärk -.39, med hjärt-/kärlbesvär -.35, med magbesvär -.34, med sömnbesvär -.35, med oro/nedstämdhet -.42, med fysisk rörlighet -.47 och med allergiska besvär -.18.
- 6 Antalet koefficienter med ett positivt samband är 75 (63 procent). Åtta samband uppvisar ett nollsamband ($r=.00$).
- 7 Genomsnittskorrelationen för sambanden mellan tio kulturexponeringar och sju hälsobesvär är +.01 i SOM 2012. I SOM 2011 var motsvarande snittkorrelation -.02; alltså i båda fallen bra nära nollsamband. Ser vi på genomsnittskorrelationen mellan sju kulturutövningar och sju hälsobesvär är värdet +.03 i SOM-undersökningen 2012 jämfört med +.02 i studien året innan. Alltså även här bra nära ett nollsamband. Observera också de ”felaktiga” tecknen. Enligt hypotesen förväntar vi oss negativa samband, inte positiva. Kultur skall ju minska besvär, inte spä på dem.
- 8 Det kan i sammanhanget nämnas att det finns en tydlig intern korrelation mellan de olika hälsobesvären, där oro/nedstämdhet, huvudvärk/yrsel, sömnsvårighet-

ter och magbesvär bildar en grupp, medan nedsatt fysisk rörlighet, hjärt- och kärlbesvär, muskel-/ledvärk an andra besvär bildar en annan. Den förra ligger närmare vad som kan kallas psykosomatiska besvär, den senare mer mot fysiska besvär. Allergi faller inte in i någon av de två grupperna.

- ⁹ En annan måhända också överflödigt övning är att undersöka förekomsten av eventuella interaktionseffekter mellan kultur och personlighet på hälsa. Vi har genomfört ett antal sådana test utan att finna några riktigt noterbara resultat. Alla våra grundläggande bivariata samband är så låga att det inte är lätt att destillera fram några intressanta interaktionseffekter. Men några signifikanta interaktionseffekter finner vi, även om deras tillskott är mycket obetydligt. Till exempel är interaktionen mellan att gå på teater och att vara extravert statistiskt signifikant som faktorer bakom subjektiv hälsa.
- ¹⁰ Det är viktigt att understryka att det på grundval av en tvärsnittsundersökning aldrig går att pröva den tänkta kausaliteten oavsett vilken riktning det gäller. För det krävs panelundersökningar eller experimentella ansatser.
- ¹¹ Effekterna för sömnbesvär och för kön är signifikanta på .01-nivån. Grad av utåtriktning är bara signifikanta på .05-nivån. Även grad av öppenhet och grad av målmedvetenhet har signifikant effekter på .05-nivån, men deras effekter är något svagare än för grad av utåtriktning.

Referenser

- Bjursell, Gunnar och Vahlne Westerhäll, Lotta (red) (2008). *Kulturen och Hälsan*. Stockholm: Santéus Förlag.
- Chapman, B., Roberts, B., & Duberstein, P. (2011). Personality and Longevity: Knowns, Unknowns, and Implications for Public Health and Personalized Medicine, *Journal of Aging Research*, 500-524.
- Gustavsson, Petter m fl (2003). The HP5 inventory: Definition and assessment of five health-relevant personality traits from a five-factor model perspective. *Personality and Individual Differences* 35: 69-89.
- Gustavsson, Petter (2010). *Test av HP5i modeller I SOM-student*. Stockholm: Karolinska institutet.
- Göransson, Bengt (2008). Inledning. I Bjursell, Gunnar och Vahlne Westerhäll, Lotta (red) *Kulturen och Hälsan*. Stockholm: Santéus Förlag.
- Fahlke, Claudia och Johansson, Per Magnus (2008). *Personlighetspsykologi*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2010). Människans fem personlighetsegenskaper. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet.

- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart och, Gunnarsson, Mattias (2011) Personlighet och ideologisk vänster-högerposition. I Holmberg, S., Weibull, L. och Oscarsson, H. (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2012) Kultur befrämjar hälsa. I Weibull, L., Oscarsson, H. och Bergström, A. (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet.
- Horwitz Bojner, Eva (2013). Dansa dig frisk. *Forskning och Framsteg* Nr 5 2013.
- Ozer, D.J. & Benet-Martinez, V. (2006). Personality and the Prediction of Consequential Outcomes. *Annual Review of Psychology*, 57, 401-21.
- Paunonen, S., V. and Ashton, M., C. (2001) Big Five Factors and Facets and the Prediction of Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology* 81: 524-539.
- Theorell, Töres (2008). Kultur och folkhälsa. I Bjursell, Gunnar och Vahlne Westerhäll, Lotta (red) *Kulturen och hälsan*. Stockholm: Santérus förlag.
- Theorell, Töres m fl (2012). Is Cultural Activity at Work Related to Mental Health in Employees? *International Archives of Occupational and Environmental Health*. Published online 29 March 2012.
- Smith, T.W., & MacKenzie, J. (2006). Personality and Risk of Physical Illness. *Annual Review of Clinical Psychology*, 2, 435-67.
- Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik och Bergström, Annika (2012) *I framtidens skugga*. I Weibull, L., Oscarsson, H. och Bergström, A. (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet.

BIBLIOTEKSVANOR OCH ATTITYDER

LARS HÖGLUND

Biblioteken har fortsatt högt förtroende bland den svenska allmänheten. De regelbundna besökarna blir något färre medan lånen av e-böcker över nätet ökar. Detta är den bild som framträder i den nationella SOM-undersökningen 2012 och det är samma bild som ges i officiell folkbiblioteksstatistik. Där framgår att besöken minskade med knappt två procent och att de svenska folkbibliotekens totala utlåning 2012 uppgick till 68 miljoner utlån, vilket är en minskning med endast drygt en procent jämfört med året innan (preliminär statistik (Kungl. biblioteket 2013). Samtidigt ökade lånen av e-böcker enligt samma statistik med hela 89 procent, men utgör fortfarande endast ett par procent av all utlåning. Läsningen av e-böcker behandlas i ett annat kapitel i denna volym.

Folkbiblioteken har en rad olika uppgifter som rör såväl demokrati som läsande och kunskapsförmedling. En ny bibliotekslag är under beredning, där en övergripande formulering i den aktuella propositionen lyder:

”2§ Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla” (Prop.2012/13:147)

Ambitionsnivån är således hög och man når också stora grupper i befolkningen. Men det finns stora skillnader mellan olika orter och olika sociala grupper och antalet biblioteksenheter tenderar att minska. Hur detta återspeglas i befolkningens biblioteksvanor och åsikter om biblioteken försöker vi här belysa med hjälp av bearbetningar från SOM-undersökningen 2012.

Mot den bakgrunden studeras i detta kapitel några aspekter av allmänhetens biblioteks- och läsvanor. Vilka förändringar kan vi då se när det gäller biblioteksbesök och läsning. Varför besöker man bibliotek idag? Vilka skillnader finns mellan olika grupper och finns det samband mellan biblioteksanvändning och synen på våra medmänniskor. Detta är några frågor som redovisningen nedan anknyter till.

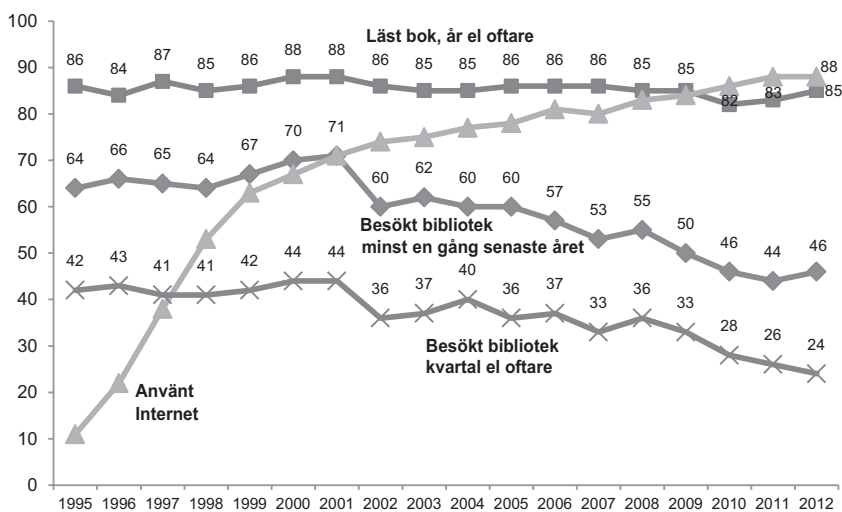
Biblioteksbesökens omfattning och ändamål

Biblioteksbesökens minskning under senare år står i kontrast till de betydande ökningarna av informationsutbyte över nätet (se Bergstöm och Höglunds kapitel i denna volym). Succesivt sker också allt fler besök över nätet, men varken detta eller

en begynnande kraftig ökning av antalet e-boklån via Internet verkar helt motsvara de minskade besöken och utlåningstalen, något som också antyds i rapportering av folkbiblioteksstatistiken (Kungl bibl 2013).

I Figur 1 beskrivs uppgivna biblioteksbesök mätt som någon gång per år eller oftare samt någon gång per kvartal eller oftare mot bakgrund av data om bokläsning respektive användning av Internet någon gång per år eller oftare. Som framgår av figuren är förändringarna från föregående år så små att de ligger inom den så kallade felmarginalen, men tolkningen om en marginell nedgång i biblioteksbesöken får alltså stöd i den officiella statistiken liksom i den långsiktiga trenden i SOM-undersökningarna.

Figur 1 Biblioteksbesök, bokläsning och Internetanvändning 1995-2012. Andel som gjort/ använt åtminstone någon gång under det senaste året, samt biblioteksbesök varje kvartal eller oftare (procent)

Kommentar: Biblioteksbesök enligt formuläreditionen R2, läst bok och Internet enligt formuläreditionerna I, II, III respektive IIII

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995-2012

De senaste årens biblioteksbesök, bokläsning och Internetanvändning för olika grupper i befolkningen återges i Tabell 1. Där framgår de återkommande skillnaderna mellan män och kvinnor när det gäller biblioteksbesök och bokläsning samt skillnader efter utbildningsnivå, ålder och familjetyp. Både för biblioteksbesök och bokläsning är skillnaden mellan andelen män och kvinnor ca 15 procentenheter till kvinnornas förmån. När det gäller Internet finns nu åtminstone viss användning bland flertalet undersökta och det är endast i den äldsta gruppen man har en markant lägre nivå

av brukare. Här finns inte heller någon stor skillnad mellan män och kvinnor. Det bör noteras att användning någon gång per år eller oftare är ett relativt trubbigt mått där smärre skillnader mellan olika år bör tolkas försiktigt.

Tabell 1 Biblioteksbesök, bokläsning och Internet 2009-2012 (procent)

År	Biblioteksbesök senaste året				Läst bok senaste året				Använt Internet senaste året			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
Ålder												
15-29	66	56	56	53	89	82	87	85	99	99	100	100
30-49	51	52	46	51	87	87	86	85	98	99	99	99
50-64	44	39	39	40	85	83	82	81	88	92	92	94
65-85	45	42	41	42	80	75	78	81	52	53	61	63
Kön												
Män	42	40	36	38	78	76	75	75	87	86	87	89
kvinnor	58	52	51	53	91	89	91	90	82	85	89	87
Utbildning												
Låg	31	25	30	27	65	62	68	65	52	57	60	61
Medellåg	49	41	38	41	82	79	83	80	90	90	93	91
Medelhög	56	54	49	51	94	93	86	87	93	95	94	96
Hög	64	66	59	63	98	96	94	95	96	98	98	98
Nuvarande familjeklass												
Arbetarhem	46	38	37	40	77	74	76	74	80	82	87	84
Jordbrukarhem*)	40	26	32	29	82	70	57	72	77	59	69	73
Tjänsteman	57	57	51	53	91	93	92	91	87	91	92	94
Högre tjänstem.	54	53	62	55	96	96	96	94	96	93	94	96
Företagare	50	54	41	37	88	86	90	85	77	82	83	90
Antal svar	1602	1597	1563	1568	3348	3154	3166	4536	1608	2908	3166	6020

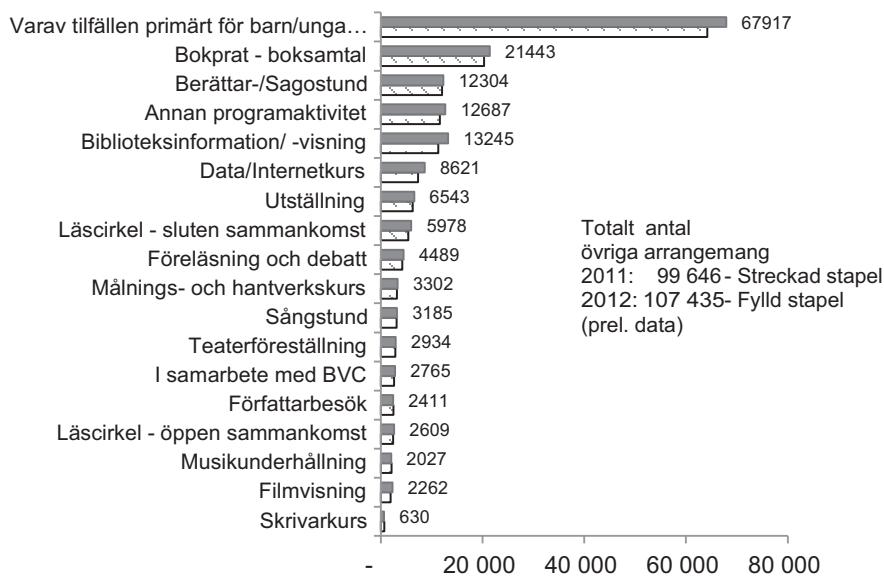
Kommentar: Kolumner med fler svarande bygger på att frågan ställts i två eller flera formulär i de parallella urvalen (se metodkapitlet).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009-2012.

Väl så intressant som data om biblioteksbesök är kanske hur allmänheten bedömer bibliotekens service och vad man faktiskt gör på biblioteken. Det senare är också en aspekt som flitigt diskuteras bland bibliotekarier och rör vilken roll man ser att biblioteken har i dag och hur den kan komma att förändras i framtiden. Centralt för detta är att biblioteken redan idag har flera olika uppgifter och används på olika sätt av olika användargrupper. Förutom utlån av böcker och andra media har folkbiblioteken sammantaget ett betydande utbud av olika aktiviteter som rör läsfrämjande åtgärder både för barn och vuxna, kulturaktiviteter mm (Höglund, 2012).

De så kallade övriga aktiviteterna i bibliotekens utbud, dvs de som inte rör medielån, registreras också numera i den offentliga statistiken. Under år 2012 passerades nivån 100.000 arrangemang och vissa aktiviteter tycks fortsätta att öka (Kungl. Biblioteket, Preliminär Folkbiblioteksstatistik) Totalt ökade antalet övriga aktiviteter med ca 6 procent mellan 2011 och 2012 enligt preliminär statistik. Enskilda aktiviteter ökade dock väsentligt mer. Exempelvis kan man notera ett ökat utbud av slutna läsecirklar med 11 procent, av filmvisningar med 19 procent, av data och internetkurs med 18 procent och av biblioteksinformation och visningar med 17 procent jämfört med 2011. En majoritet av alla arrangemang riktar sig främst till barn och unga. Antalet sådana arrangemang ökade i genomsnitt med ca 6 procent (Figur 2).

Figur 2 Antal övriga aktiviteter vid svenska folkbibliotek 2011 och 2012

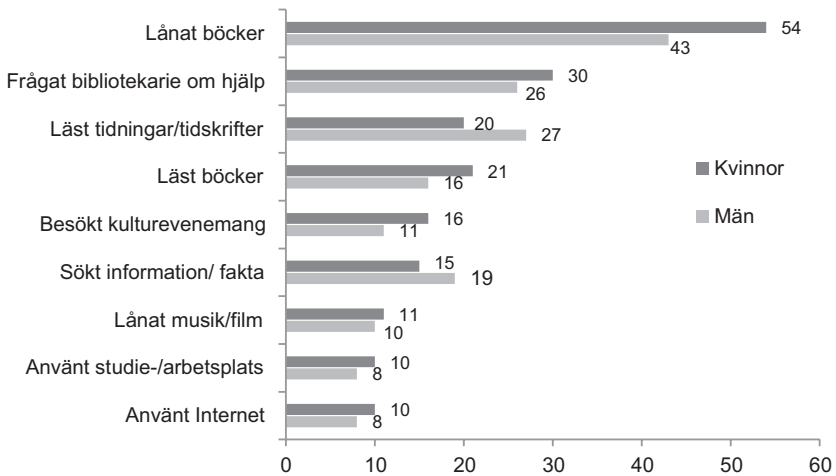
Källa: Kungl. Biblioteket. Preliminär Folkbiblioteksstatistik, april 2013.

Vad man gör på biblioteket vid besök och hur ofta olika aktiviteter görs ingår i SOM-undersökningen med ett begränsat antal kategorier. Trots att utbudet av olika arrangemang ökat är lån av böcker fortfarande den totalt sett vanligaste aktiviteten på biblioteket. Här är också skillnaden mellan män och kvinnor påtaglig (figur 3). Frågor till bibliotekarie om hjälp kommer som nummer två av de aktiviteter som biblioteksbesökare uppger. Detta kan anknytas till den aktuella debatten om bemanning på biblioteken där man bland nya grepp för att hålla kostnaderna nere finner försök med bibliotek som hålls öppna utan närvarande personal, så kallade meröppna

bibliotek, något som i vissa fall också framstått som ett alternativ till nedläggning.

En annan grupp av aktiviteter rör läsning och arbete eller studier på plats. Där är skillnaderna mellan män och kvinnor mindre och går i vissa fall i olika riktning. En större andel av männen uppger att de läser tidningar eller tidskrifter på biblioteket medan något fler kvinnor läser böcker på plats. Vanligare bland män än kvinnor är också att söka information/fakta. Numera uppger endast en liten andel att de besöker biblioteket för att använda Internet (Figur 3).

Figur 3 Aktiviteter på biblioteket någon gång per halvår eller oftare efter kön. (procent)

Kommentar: Bas biblioteksbesökare, n= 801. (För tidigare år finns boklån uppdelat efter typ.)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Som framgår av Figur 2 och 3 är användningen av biblioteken mer varierad än vad man utifrån en traditionell uppfattning kanske tror. Boklån av olika slag är trots detta den vanligaste aktiviteten. Skillnaderna mellan olika grupper förändras dock inte dramatiskt mellan enskilda år utan är jämförelsevis stabila.

När det gäller bokläsning generellt finns i SOM-undersökningen flera frågor som belyser detta. Litteraturutredningen (SOU 2012:16) framhåller att även om bokläsningen totalt i befolkningen är relativt stabil finns bekymmer med tendenser till minskad läsning och minskad läsförmåga särskilt bland yngre män, varför lässtimulans i olika former är viktigt. I återkommande internationella jämförelser av barns och ungdomars läsförmåga har Sverige under senare år fallit från en position i toppen till en nivå nära ett europeiskt medelvärde, medan andra jämförbara länder som Finland ligger väsentligt högre. Vi ser därför nedan närmare på några frågor

som rör bokläsning nedan. I tabell 2 återges läsning av skön- och facklitteratur mätt som läsning någon gång per månad eller oftare.

Tabell 2 Läst tryckt litteratur efter ålder och kön (procent)

	16-29 år		30-49år		50-64år		65-85 år	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Skönlitteratur								
månad eller oftare	32	46	28	47	27	51	29	48
Antal svar	103	128	230	243	185	233	226	229
Facklitteratur								
månad eller oftare	24	43	26	29	21	27	17	20
Antal svar	103	127	228	242	185	228	222	216

Som framgår av Tabell 2 är andelen kvinnor som regelbundet läser skönlitteratur betydligt högre än för män i alla åldersgrupper. Detta tycks också delvis vara fallet när det gäller facklitteratur, där skillnaden visserligen är ganska liten men fortfarande visar en övervikt för kvinnor och i den yngsta gruppen är skillnaden påtaglig.

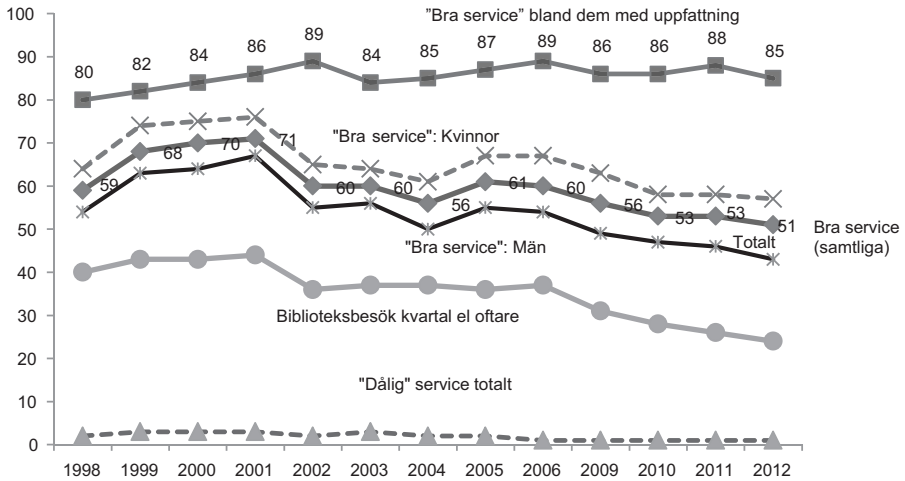
I tabell 2 går den yngsta åldersgruppen ända upp till 29 år. Med en finare ålderfördelning blir antalet i varje cell lågt, men om vi enbart ser till ungdomar i gruppen 16-24, som här omfattar 132 personer, kan man notera att andelen unga män som läser skönlitteratur någon gång per månad eller oftare endast är ca 17 procent, medan motsvarande tal för unga kvinnor är ca 37 procent, vilket tyder på både stora skillnader mellan kvinnors och mäns läsvanor – och dessutom på en väsentligt lägre nivå bland män än vi såg i tabell 2. Detta är i linje med andra undersökningar som pekar på att få unga män läser skönlitteratur. För facklitteratur är andelen läsare bland unga i åldern 16-24 år (antal svar=115) högre, här läser ca 33 procent av männen facklitteratur varje månad eller oftare, medan andelen läsare bland kvinnor är 53 procent. Även här är således skillnaden mellan män och kvinnor påtaglig och aktualiserar frågor både med tanke på att en stor andel i åldersgruppen är studerande och att könsskillnaderna i bokläsning är så påtagliga även för facklitteratur.

Bedömningar av biblioteken: service och förtroende

Allmänhetens bedömning av bibliotekens service ligger jämfört med andra institutioner och olika typer av kommunal service regelbundet mycket högt.

Figur 4 Åsikt om bibliotekens service i den egna kommunen 1998-2006, 2009-2012 samt biblioteksbesök kvartal (procent)

Kommentar. Frågan om biblioteksservice i denna version ej ställd 2007,2008. Obs: Den övre linjen har 5 svarsalternativ: Mycket bra, Ganska bra, Varken bra eller dålig, Ganska dålig, Mycket dålig. För linjerna i mitten, uppdelat på män och kvinnor med en sjunkande tendens inkluderar ett 6:e svarsalternativ "ingen uppfattning".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen, Formulär II respektive år.

I figur 4 visar den övre kurvan andelen av dem som har uppfattning och anser bibliotekens service vara ganska eller mycket bra. Bedömningen ligger högt med ett snittvärde för hela perioden om ca 85 procent. I mitten av figuren återges samma serie inklusive svarsalternativet "ingen uppfattning". Här framgår att många icke-besökare väljer detta alternativ och med minskade besökstal över tid får man en trend för positiva som samvarierar med besöken. Figur 4 visar också att andelen som anser servicen vara ganska eller mycket dålig är försvinnande låg – kring någon enstaka procent – och snarare minskar än ökar över tid. Om vi alltså ser till dem som faktiskt bedömt servicen och oftast också besöker bibliotek finner man således en starkt positiv och stabil tendens över tid. Få verksamheter torde kunna uppvisa samma goda resultat.

En näraliggande bedömning av biblioteken rör förtroendet för hur de sköter sitt arbete. Även förtroendet för biblioteken har visat sig ligga mycket högt och i det absoluta toppskiktet bland de institutioner som ingår i SOM-undersökningen. Så är också fallet i 2012 års undersökning och är positivt i alla undersökta grupper, även om det här liksom andra frågor om inställningen till bibliotek finns ett tydligt samband med graden av användning. Men, även bland icke-användare finns ett tydligt förtroende bland drygt halva befolkningen och bland dessa finns endast någon eller några enstaka procent som uppger att de har litet förtroende för bibliotek. När

det gäller dem som mer regelbundet besöker biblioteken finner man att andelen med högt förtroende för biblioteken stiger succesivt för att bland veckobesökare omfatta nästan alla (tabell 3).

Tabell 3 Förtroende för biblioteken efter biblioteksbesök

Förtroende för biblioteken	Biblioteksbesök:						
	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Mycket stort el. Ganska stort	51	71	83	82	93	98	95
Varken stort eller litet	28	21	10	13	6	0	5
Ganska litet el. Mycket litet	3	2	0	0	0	2	0
Ingen uppfattning	18	6	7	5	1	0	0
Antal svar	837	208	129	100	190	59	22

Kommentar: Antalet svarande är 1545

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

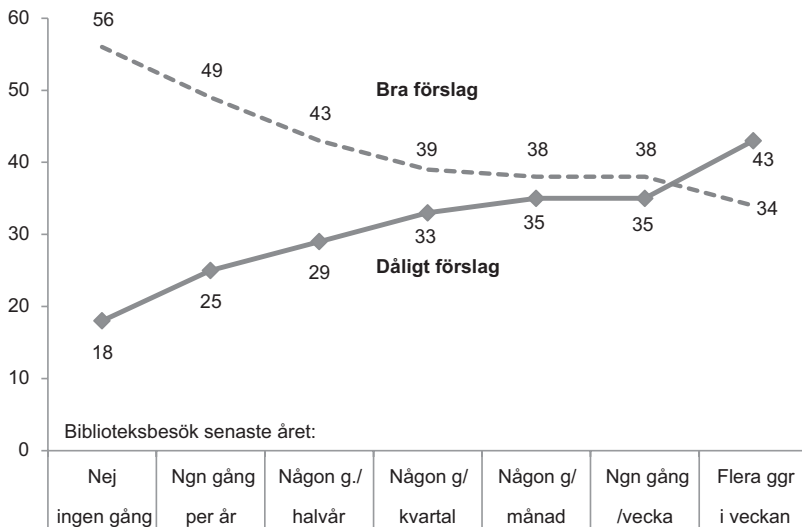
Som nämnts ovan kan man också utesluta alternativet ”ingen uppfattning” och får då i huvudsak biblioteksanvändare vilket leder till att andelen med stort förtroende totalt ökar från 66 till 74 procent (för data om förtroende för andra institutioner (se Sören Holmbergs och Lennart Weibulls kapitel om institutionsförtroende i denna volym)

Biblioteksbesök och syn på flyktinginvandring

Biblioteksbesökare och de som ofta läser skönlitteratur skiljer sig från övriga genom att de något oftare är unga, högutbildade, kvinnor eller från tjänstemannahem, men har de också andra attityder än övriga? Kan man till exempel se samband mellan biblioteksbesök eller bokläsning och synen på samhället eller på medmänniskor? Ja, vi har tidigare sett en tendens till att bokläsning och biblioteksbesök hänger samman med tillit till andra människor och även hur man ser på flyktinginvandring (Höglund&Wahlström 2007). Synen på flyktinginvandring kan vi delvis tolka som en indikator på tolerans i anslutning till teorier om socialt kapital (jmf Putnam 2001) Eftersom frågor som rör om invandringspolitik också kommit högt i årets mätning av viktiga samhällsproblem ser vi här närmare på hur attityden till flyktinginvandring

förhåller sig till biblioteksbesök. För att kunna kontrollera för fler variabler studeras detta samband här inte enstaka år utan för hela datamängden sedan 1988 för de år frågan ställts. Vi får då ett omfattande dataunderlag som gäller en följd av år, vilket även minskar risken för slumpmässiga variationer. Som framgår av figur 5 finns ett tydligt samband med en alltmer tolerant inställning till flyktinginvandring ju oftare man besöker biblioteken.

Figur 5 Syn på flyktinginvandring efter biblioteksbesök: andel som anser det vara ett bra respektive dåligt förslag att ta emot färre flyktingar (procent)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1988-2012 sammanslaget (n=41 788)

Figur 5 visar ett således ett tydligt samband mellan biblioteksbesök och en positiv attityd till flyktinginvandring. Detta innebär givetvis inte nödvändigtvis ett orsaks-samband. Man kan t ex tänka sig att unga och högutbildade både oftare har en positiv syn på invandring och oftare besöker bibliotek. Samtidigt kan man också finna argument för att biblioteksbesök skulle kunna spela roll i sammanhanget. Till exempel kommer de som ofta besöker bibliotek också att möta många invandrare. Biblioteksanvändning medför även större exponering för litteratur där man till exempel via läsning av skönlitteratur får en inblick i andra människors liv, i andra kulturer och kunskaper om samhället. Majoriteten av dem som ofta läser böcker besöker också ofta bibliotek, varför biblioteksbesök här också till stor del fungerar som indikator på bokläsning. För att se om vi enkelt kan eliminera sambandet med biblioteksbesök kontrollerar vi i den följande tabellen för utbildning, kön och ålder.

Tabell 4 Syn på flyktinginvandring mot biblioteksbesök, utbildning, kön och ålder (procent)

Utbildning	Män				Kvinnor			
	Låg		Hög		Låg		Hög	
Åldersgrupp1: 16-29 år								
Biblioteksbesök varje kvartal eller oftare	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja
Andel mot förslag om färre flyktingar	16	29	32	42	20	37	41	50
Antal svarande	1720	781	477	528	1364	1254	512	1075
Åldersgrupp2: 30-49 år								
Biblioteksbesök varje kvartal eller oftare	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja
Andel mot förslag om färre flyktingar	15	25	36	46	18	25	41	49
Antal svarande	480	239	1355	975	2477	1366	1305	1848
Åldersgrupp3: 50-64 år								
Biblioteksbesök varje kvartal eller oftare	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja
Andel mot förslag om färre flyktingar	17	28	32	41	16	25	42	47
Antal svarande	3313	834	896	561	2676	1091	871	939
Åldersgrupp4: 65-80 år								
Biblioteksbesök varje kvartal eller oftare	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja
Andel mot förslag om färre flyktingar	15	19	28	32	17	19	31	39
Antal svarande	2481	965	373	347	2337	1132	318	400

Kommentar: Effekter som genomsnittlig procentskillnad: Biblioteksbesök = 0,09, Utbildning = 0,13
Kön = 0,04. Ålder ca 0,03. Totalt 0,29.

Sambandet mellan syn på invandring och biblioteksbesök minskar, men försvinner således inte i någon av åldersgrupperna när utbildning, kön och ålder kontrolleras. Utbildningsnivå har dock här det starkaste sambandet med synen på flyktinginvandring.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1988-2012 sammanslaget (antal svar=41 788)

När man kontrollerar för flera variabler minskar betydelsen av biblioteksbesök något, men försvinner inte. Man kan också se att utbildning betyder mer för synen på flyktinginvandring än övriga variabler i analysen. Samtidigt är effekten av kön och ålder mycket svag, även om man kan notera att något färre i den äldsta åldersgruppen är mot begränsningar i flyktinginvandringen jämfört med övriga åldersgrupper.

Minskade besök trots både förtroende och aktualitet

Bibliotekens roll är aktuell av flera skäl. Den fortsatta digitaliseringen med ökande möjligheter att nå både bibliotek och andra informationskällor över nätet innebär succesivt ändrade villkor med både utmaningar och möjligheter. En annan aspekt på bibliotekens verksamhet är de olika typerna av läsfrämjande åtgärder som blir särskilt aktuella att framhålla i tider då man befäradar brister i ungas läsning. Även om skolan och hemmet är centrala när det ungas läsförmåga, utgör biblioteken ett viktigt komplement där fri informationstillgång och stimulans till läsning är centrala inslag. Biblioteken som institution är också aktuell genom att en ny bibliotekslag bereds med tydliga preciseringar av uppdraget kring läsande och tillgång till litteratur och information för alla grupper.

Biblioteksbesöken har en trendmässig nedgång över längre tid, men jämfört med föregående år finner vi endast en obetydlig nedgång. Stor stabilitet noterar vi också i mätningarna av service och förtroende när det gäller biblioteken. Det visar sig att försvinnande få har en negativ bedömning av servicen och samma förhållande gäller förtroendet för biblioteken. Om vi begränsar oss till dem som har en uppfattning, om bibliotekens service finner man ett medeltal för senare år kring 85 procent och kurvan visar inga nedgångstecken. Däremot minskar andelen med en uppfattning om bibliotekens service i takt med ett succesivt sjunkande besökstal under senare år. Att färre besöker biblioteken verkar således inte att ha med bibliotekens servicekvalitet att göra, utan man får här söka andra förklaringar såsom konkurrens om tid, konkurrens mellan olika medier, ändrade läsvanor etc.

Förutom etablerade samband mellan biblioteksvanor och utbildning, kön respektive ålder har vi här också sett närmare på sambandet mellan biblioteksbesök och attityder, specifikt här synen på flyktinginvandring. Den systematiska samvariation som finns mellan en tolerant inställning härvidlag och hur ofta man besöker bibliotek är bestickande, och återkommer i samtliga åldersgrupper, för män och kvinnor och för olika utbildningsnivåer. Sambanden är emellertid komplicerade och många faktorer kan samspela. Även om man kan prestera goda argument för en effekt är det lämpligt att i första hand se resultatet som intressanta samvariationer värda mer ingående studier.

Referenser

Prop.2012/13:147. *Ny bibliotekslag.*

SOU 2012:65. Läsandets kultur. Litteraturutredningens slutbetänkande.

Höglund, Lars (2012) Bibliotek, sociala medier och digital delaktighet. I Weibull, L, Oscarsson, H, Bergström, A (red) *I framtidens skugga*. SOM-rapport nr 56. SOM- institutet: Göteborgs universitet.

Höglund, Lars & Wahlström, Eva (2007) Bibliotek, läsning och förtroende. I: Nilsson, Lennart (red): *Det våras för regionen. Västsverige 1998-2005. SOM-rapport nr 40*. SOM- institutet: Göteborgs universitet.

Kungl. biblioteket (2013) Folkbiblioteksstatistik 2012 (preliminära data, april 2013)
www.kb.se

Putnam, Robert D (2001): Den ensamme bowlaren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse. Stockholm. SNS Förlag.

TIDIGA LÄSARE AV E-BÖCKER

ANNIKA BERGSTRÖM OCH LARS HÖGLUND

E-böcker blir vanligare, men befinner sig i Sverige tidigt i en spridningsprocess. Det mest utbredda sättet att betrakta e-boken är som en tryckt bok i digitalt format (jfr Brown 2001). Det är så den säljs och lånas ut. I en rapport från Svenska Förläggareföreningen gör författaren Johan Svedjedal, i likhet med Litteraturutredningen (SOU 2012:65) följande definition: *en elektronisk version av en tryckt bok som är avsedd att läsas med hjälp av en dator, smartphone eller annat mobilt läsverktyg*. E-bokstermen är på sätt och vis begränsande då den konnoterar just den tryckta boken samtidigt som den funktionellt kan vara så mycket mer. Att läsa texter och samtidigt länkas till videos, prata med vänner eller dela en läsupplevelse i ett socialt nätverk är möjligheter som visar att e-boken skulle kunna vara något helt annat än just den tryckta boken (Peters 2009). En sådan utveckling kommer också att aktualisera nya definitioner och begrepp.

E-boksmarknaden är ännu förhållandevis liten i Sverige, men växer för närvarande snabbt. Den fortsatta utvecklingen engagerar såväl bokförlag som bibliotek, författare och en rad andra aktörer. Utlåningen av e-böcker via folkbiblioteken, ökade mellan 2010 och 2011 med 89 procent till 1,2 miljoner lån vilket motsvarar knappt två procent av all utlåning. Samtidigt står biblioteken för nära 90 procent av e-bokspridningen eftersom försäljningen av e-böcker ännu är begränsad. Mot den bakgrunden diskuteras villkoren för både bibliotekens och förlagens e-bokdistribution livligt (Facht 2012).

E-boken noteras även i samband med förslag till ny bibliotekslag, där det betonas att litteratur i såväl fysiskt som digitalt format ingår i regeln om avgiftsfria lån (Prop.2012/13:147). Även den senaste Litteraturutredningen (SOU 2012:65) innehåller förslag som rör e-böcker. Bland annat föreslås där att Sveriges Kommuner och Landsting bör gå in som avtalspart för folkbibliotekens räkning och att Kungl. Biblioteket får i uppdrag att underlätta förmedlingen av e-litteratur via biblioteksdatan Libris.

E-boksmarknadens utveckling är beroende av en rad olika faktorer (Jung m.fl. 2012). En första viktig komponent är naturligtvis att det finns ett tillgängligt innehåll, dvs. böcker. Tekniska plattformar för läsning av e-böcker måste också få en viss spridning bland allmänheten. Sådana plattformar kan vara dator, mobiltelefon eller någon form av surf- eller läsplatta. Böckerna måste också vara tillgängliga via utlåning eller köp och dessa kan i sin tur begränsas, till exempel genom maximerat antal lån eller göras mer eller mindre attraktiva genom prissättning.

Distributionen av e-böcker till svenska bibliotek tog fart när företaget Elib, som nu dominerar distributionen, startade 2002. Biblioteken äger inte böckerna men har utlåningsrätten för obegränsad utlåning av varje titel och betalar 20 kr per lån. Utbudet är betydligt mindre än för de tryckta böckerna oavsett om man ser till försäljning eller utlåning. Hösten 2011 fanns ca 3700 titlar tillgängliga via Elib, vilket kan jämföras med till exempel 266000 tryckta böcker registrerade i nationalbibliografin sedan 1983 och totalt 7 miljoner titlar för böcker, kartor och tidskrifter i Libris (Kungl. Biblioteket). Hittills har Elib haft en dominerande ställning gentemot biblioteken i Sverige, men även andra distributionsvägar förväntas tillkomma.

Det finns både upplevelser av vinster och brister med e-böcker. Demografi, medie- och läsvanor samt individuella behov att läsa prosa och fakta påverkar e-boksadaptationen. Även faktorer i omgivningen påverkar e-bokens spridning: tillgången till läsplattor och funktionen hos dessa, pris på läsplattor och böcker och tillgängligheten till böcker är några primära faktorer (Jung m.fl. 2012; jfr. Rogers 1995). Själva e-boksläsningen sker också i konkurrens med en ökande andel elektronisk text via e-post, webbsidor, textmeddelanden, kataloger, databaser och e-artiklar (Brown 2001). E-böcker konkurrerar dessutom med filmer, tv-avsnitt, videoklipp och mycket annat som levereras till samma, (ofta) personliga, tekniska plattform (Peters 2009).

Det är svårt att hitta rätt i e-boksdjungeln: var finns böckerna? Vad kostar de? Vad behöver jag för att kunna läsa dem? Detta är frågor som brukar vara angelägna när nya distributionsformer och plattformar dyker upp. Nyhetsmedier och distributörer av mobilt innehåll har alla brottats med en svårflörtad publik. Resten av detta kapitel har för avsikt att beskriva hur e-boksläsningen ser ut i den svenska befolkningen hösten 2012 och ge en referenspunkt för uppföljningar under kommande år. Analysen innefattar spridningen av e-boksläsning, vilka grupper som läser mer än andra och hur läsmönster samverkar med läsning av tryckta böcker, men också med läsning av annat digitalt innehåll.

E-boksläsningens villkor

Sverige skiljer sig historiskt från många andra länder när det gäller läsvanor och läsförmåga genom en tidigt införd folkskola, folkhögskolor, studiecirkelar och folkbibliotek. Vi har utbredda läsvanor av tryckta böcker, tidskrifter och tidningar och hög tillgång till internet och digitala mottagare som läsplattor. Samtidigt rapporteras bland annat från PISA-undersökningarna¹ att svenska barn och ungdomars läsförmåga minskat relativt sett under senare år så att Sverige från en position bland de främsta länderna inom OECD-området, nu ligger på en mer genomsnittligt europeisk nivå när det gäller läsförmåga (Skolverket 2010).

Det finns en rad olika läs- och surfplattor som kan användas för att läsa e-böcker. Skillnaden mellan den förra och den senare är tillgängligheten till andra funktioner på nätet. Medan en läsplatta huvudsakligen är avsedd just för att läsa e-böcker är en

surfplatta som iPad eller liknande mer att likna vid en dator med alla dess funktioner. De olika typerna har således olika funktioner och även prisnivån varierar mellan de olika plattorna. Sverige skiljer sig från exempelvis USA när det gäller tillgång till olika typer av plattor. Medan läsplattan ”Kindle” är förhållandevis utbredd där, kan vi inte se motsvarande utveckling för specialiserade e-boksläsare i Sverige. Här är istället surfplattan betydligt vanligare. Samtidigt förutspås nu surfplattorna få en ökad andel av e-boksläsarna i USA, då dagens tonåringar enligt en ny rapport föredrar dessa och smartphones (Madden et al 2013).

Hösten 2012 när den senaste SOM-mätningen gjordes, hade över hälften – 53 procent – av befolkningen i åldrarna 16 till 85 år tillgång till smartphone och närmare en femtedel – 19 procent – hade en surfplatta i hushållet (se introduktionskapitlet i denna volym). Tillgängligheten till surfplatta har mer än fördubblats jämfört med hösten 2011. Sett ur det här perspektivet finns alltså en stor potential för e-boken genom att betydligt fler än de som redan läser e-böcker har tillgång till en teknisk plattform som möjliggör läsning. Men, som beskrivits ovan, är den tekniska tillgången endast en av flera faktorer som borgar för användning. Det finns också anledning att tro att plattan utgör en mer attraktiv plattform för läsning än vad mobiltelefonen med sin relativt lilla skärm gör även om det är möjligt att läsa också på en smartphone.

Tabell 1 Tillgång till surfplatta i hushållet beroende på kön, ålder och utbildningsnivå (procent)

		Procentandel
Samtliga		19
Kön	Kvinnor	18
	Män	20
Ålder	16-29 år	27
	30-49 år	29
	50-64 år	18
	65-85 år	4
Utbildningsnivå	Låg utbildning	4
	Medellåg	20
	Medelhög	21
	Hög utbildning	26

Kommentar: Frågan lyder *Har du för närvarande tillgång till något av följande i ditt hushåll?* Svarsalternativen var *Ja*, *Nej* samt *Vet inte*. I tabellen visas andelen som svarat *Ja*. Utbildningsnivå är gjort enligt följande indelning: *Lågutbildad* - ej fullgjord eller fullgjord grundskola/obligatorisk skola, *medellågutbildad* – studier eller examen vid gymnasium, folkhögskola etc., *medelhögutbildad* - eftergymnasialutbildning (ej högskola/universitet) eller studier vid högskola/universitet, *högutbildad* – examen (inkl forskarutbildning) från högskola/universitet.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

En given fråga är således vem som har tillgång till en platta som möjliggör läsning av e-böcker. Det visar sig att tillgången bland män och kvinnor är förhållandevis lika (20 respektive 18 procent), vilket är förväntat med tanke på att det är tillgång i hushållet efterfrågats. Däremot är skillnaden beroende på ålder betydande. Högst är tillgången bland personer mellan 30 och 49 år, där 29 procent har tillgång till en surfplatta i hushållet, vilket kan jämföras med 27 procent bland personer yngre än 30 år, 18 procent för personer i åldrarna 50 till 64 och endast fyra procent bland personer äldre än 65 år. Det finns även betydande skillnader beroende på utbildning. Tillgången är vanligast bland högutbildade, där hela 26 procent har tillgång till surfplatta. Vid kontroll för ålder visar det sig emellertid att detta snarare är en ålders- än en utbildningsfaktor. Tillgången är låg bland pensionärer oavsett vilken utbildningsnivå man har.

Läsningen av e-böcker

Att läsa e-böcker kräver inte någon särskild surf- eller läsplatta, böckerna finns att tillgå även på vanliga datorer. Det gör den potentiella publiken betydligt större än enbart den grupp som har tillgång till en platta i sitt hushåll, närmare bestämt de 85 procent som har tillgång till en dator. Så utbredd är emellertid inte läsningen i den svenska befolkningen. Sammantaget är det nio procent som läst en e-bok – skönlitteratur och/eller fackbok – någon gång det senaste året. Det är ett par enstaka procent som läser varje vecka, ytterligare några procent som läser varje månad eller kvartal och närmare fyra procent som läst på års- eller halvårsbasis (tabell 2).

Tabell 2 E-boksläsning totalt, skönlitterär bok, fackbok (procent)

	E-bok totalt	E-bok, skönlitterär	E-bok, fackbok
Ingen gång	91,4	93,7	95,2
Någon gång senaste 12 mån	2,5	2,2	1,2
Någon gång senaste halvåret	1,2	,9	,7
Någon gång i kvartalet	1,2	,9	,8
Någon gång i månaden	1,4	1,1	,7
Någon gång i veckan	1,4	,7	,9
Flera gånger i veckan	1,0	,7	,5

Kommentar: Frågan lyder *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna läst följande typer av böcker?* Svarsalternativen var *skönlitterär bok* respektive *fackbok*. Skalan var sjugradig och återfinns i tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

En närmare analys av vilken typ av e-bok som läses visar att det är ungefär lika vanligt att läsa skönlitteratur i digital form (6 procent) som digitala fackböcker (5 procent). Skillnaden är inte statistiskt säkerställd och överlappningen är förhållandevis stor, vilket blir tydligt när man slår samman läsningen av de båda boktyperna. Eftersom andelen läsare är begränsad görs den fortsatta analysen på en sammanslagning av läsning av skönlitteratur och fackböcker.

Som redan visats skiljer sig tillgången till tekniska plattformar som möjliggör e-boksläsning vid en jämförelse mellan olika befolkningsgrupper. Även bokläsningen skiljer sig väsentligt mellan olika grupper. Vidare finns olika digitala vanor i olika grupper (jfr Annika Bergströms kapitel i denna volym). Det finns alltså anledning att tro att även e-boksläsning skulle skilja sig beroende på traditionella demografiska faktorer som kön, ålder och utbildning, men även beroende på generella läsvanor och eventuellt också digitala läsvanor.

I tabell 3 framkommer, precis som för tillgången till plattor, att skillnaderna i e-boksläsning är stora beroende på ålder. Läsningen är fem gånger så vanlig bland personer i åldrarna 16 till 29 som bland personer som är 65 år eller äldre. Utbildningsnivå har betydelse även här och mönstren är desamma som ovan: e-boksläsningen ökar med utbildningsnivå. Resultaten för e-böcker går delvis i annan riktning än de som gäller läsning av tryckta böcker (jfr Höglund, 2012). Kön har traditionellt stor betydelse så till vida att kvinnor läser tryckt skönlitteratur mer än män – men detta är något som märks mindre när det gäller e-böcker, där tekniktillgång och teknikintresse har betydelse. Ålder har däremot större inverkan på inverkan på läsning av e-böcker jämfört med tryckta böcker. Utbildning inverkar positivt på läsning oberoende av distributionsform.

Inkomst samvarierar med läsning av såväl e-böcker som tryckta böcker så läsningen ökar med hushållets inkomst i båda fallen. Föga förvånande är e-boksläsningen mer utbredd bland personer som har surfplatta och/eller smartphone. Det betyder i sin tur att datorn inte är det självklara valet för nedladdning och läsning av e-böcker. Tekniktillgång inverkar, av förklarliga skäl, i stort sett inte alls på läsningen av tryckta böcker.

Tabell 3 E-boksläsning samt läsning av tryckta böcker åtminstone någon gång de senaste 12 månaderna (procent och eta)

		E-bok	eta	Tryckt bok	eta
Samtliga		9		82	
Kön	Kvinnor	9	0,03	90	0,20
	Män	8		75	
Ålder	16-29 år	15	0,17	85	0,05
	30-49 år	13		85	
	50-64 år	6		81	
	65-85 år	3		81	
Utbildningsnivå	Låg utbildning	2	0,20	65	0,27
	Medellåg	5		80	
	Medelhög	11		87	
	Hög utbildning	16		95	
Hushållsinkomst	Upp till 300.000	6	0,10	78	0,12
	301.000 – 700.000	8		83	
	Över 700.000	13		91	
Tekniktillgång	Har surfplatta	18	0,19	87	0,07
	Har ej surfplatta	6		80	
	Har smartphone	12	0,14	83	0,07
	Har ej smartphone	4		77	
Biblioteksvanor	Besökt bibliotek senaste 12 mån	13	0,13	94	0,31
	Ej besökt bibliotek senaste 12 mån	5		69	
	Gjort biblioteksärenden på nätet varje vecka	33	0,16	94	0,18
	Gjort biblioteksärenden på nätet mer sällan/aldrig	8		77	
Bokläsning	Läst någon bok senaste 12 mån	10	0,10	-	-
	Ej läst någon bok senaste 12 mån	3		-	-
	Läst någon e-bok senaste 12 mån	-	-	93	0,10
	Ej läst någon e-bok senaste 12 mån	-	-	79	
Bloggläsning	Läser blogg varje vecka	15	0,11	88	0,08
	Läser blogg mer sällan/aldrig	7		81	
Digitala nyhetsvanor	Morgontidning på webben varje vecka	13	0,09	88	0,09
	Morgontidning på webben mer sällan	7		81	
	Kvällstidning på webben varje vecka	11	0,08	85	0,04
	Kvällstidning på webben mer sällan	7		81	

Kommentar: Frågan lyder *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna läst följande typer av böcker?* Svarsalternativen var *skönlitterär bok* respektive *fackbok*, som *e-bok*, samt för tryckt bok *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort något av följande?* Ett av svarsalternativen var *Läst någon bok*. Skalan var sjugradig i tabellen återfinns de som svarat minst *någon gång*. Eta är ett sambandsmått som visar styrkan i sambandet mellan en oberoende variabel på nominalskalenivå och en beroende variabel på intervallskalenivå. Måttet varierar mellan 0 och 1. Värdet nära noll innebär att samband saknas. Ju längre avstånd från 0 desto starkare är sambandet. Det teoretiska max-värdet betyder att all variation i den beroende variabeln kan föras tillbaka till kategoriseringen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Biblioteksvanor – såväl analoga som digitala – har också viss inverkan på läsningen av e-böcker. E-bokläsningen är betydligt mer utbredd bland personer som brukar besöka bibliotek och bland dem som brukar göra biblioteksärenden på nätet. Relationerna mellan läsning av e-böcker och tryckta böcker är svaga. En fördjupad analys av relationen mellan läsningen av tryckta böcker och e-böcker visar att tillskottet till gruppen bokläsare genom e-böckerna ännu så länge är mycket begränsat. Merparten av befolkningen, cirka 80 procent uppger att de har läst någon bok senaste året, men inte någon e-bok. Av de 9 procent som läst e-böcker har flertalet – motsvarande 8 procentenheter av 9 – läst både tryckta och digitala böcker medan andelen som enbart läser e-böcker är försumbar. En knapp femtedel – 19 procent – har inte läst någon bok alls det senaste året.

Tabell 4 Relationen mellan läsning av tryckt bok och e-bok (totalprocent i befolkningen)

		Läst bok	
		Någon gång senaste 12 mån	Ingen gång senaste 12 mån
Läst e-bok	Någon gång senaste 12 mån	8	1
	Ingen gång senaste 12 mån	72	19

Antal svar: 1499

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Man kan också skönja samband mellan e-bokläsning och läsning av andra typer av digitala texter. Blogg- och nyhetsläsare har en betydligt mer utbredd vana att läsa e-böcker än vad personer som inte har för vana att följa bloggar eller nyheter online har. Särskilt tydligt är detta för blogggläsare. Digitala läsvanor har större betydelse för e-boksläsning än för läsning av tryckta böcker, men skillnaderna är förhållandevis små.

Det är i det här skedet inte möjligt att avgöra om det är den digitala miljön i sig, den generella digitala vanan som lockar till e-boksläsning eller om det är läsvanan som spiller över också på digitala läsmiljöer. En regressionsanalys som tar hänsyn till dessa olika faktorer samtidigt kan ge svar på vilken av de redovisade faktorerna som har störst betydelse för om e-boksläsning äger rum.

Om man enbart tar in ålder, utbildning och hushållsinkomst – traditionella demografiska faktorer – i modellen får man signifikanta samband i samma riktning som beskrivits ovan. Yngre och högutbildade läser mer än äldre och lågutbildade, medan hushållsinkomst inte har signifikant betydelse för e-boksläsning. När man för in tekniktillgång i analysen uppvisar tillgången till surfplatta starka positiva samband med e-boksläsning oberoende av ålder och utbildning.

Tabell 5 Läsning av e-böcker (oddskvoter)

	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
Ålder	0,96***	0,97***	0,97***	0,97***
Låg utbildning	,124**	0,14**	0,21*	0,23
Medellåg utb	,320***	0,33***	0,45**	0,47**
Medelhög utb	,764	0,78	0,90	0,93
Hög utbildning (ref)	1	1	1	
Hushållsinkomst upp till 300.000	0,64	0,94	0,82	0,85
Hushållsinkomst 301.000-700.000	0,77	0,98	0,95	0,96
Hushållsinkomst över 700.000 (ref)	1	1	1	1
Har surfplatta		0,39***	0,43***	0,43***
Har smartphone		0,74	0,68	0,68
Besökt bibliotek senaste 12 (ref)			1	1
Ej besökt bibliotek senaste 12			0,86	0,92
Gjort biblioteksärenden på nätet senaste 12mån (ref)			1	1
Ej gjort biblioteksärenden på nätet senaste 12mån			0,36***	0,37***
Läst någon bok senaste 12 (ref)				1
Ej läst någon bok senaste 12				0,54
Läser morgontidning på webben varje vecka (ref)				1
Läser ej morgontidning på webben varje vecka				1,00
Läser kvällstidning på webben varje vecka (ref)				1
Läser ej kvällstidning på webben varje vecka				0,98
Nagelquerke R2	0,13	0,17	0,21	0,21

Kommentar: Signifikansnivåer: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Biblioteksvanor på nätet uppvisar relativt starka samband med e-boksläsning som är mindre utbredd bland personer som inte har för vana att besöka bibliotek i dess digitala form oberoende av demografi och tillgång till olika digitala läsplattformar. När det gäller läsvanor är sambanden mellan e-boksläsning och digitala nyhetsvanor starkare än sambanden mellan e-boksläsning och läsning av tryckta böcker, men inte i något av fallen är sambanden statistiskt säkerställda. I den sista, mest omfattande modellen, visas tydligt att det är ålder, tillgång till surfplatta och biblioteksvana som i störst utsträckning förklarar e-boksläsning.

Sammanfattningsvis kan konstateras att e-boksläsning delvis är uttryck för teknikorientering och att samma faktorer som förklarar läsning av tryckta böcker bara delvis

förklarar läsningen av elektroniska sådana. Utbildningens betydelse slår igenom för båda läsplattformarna. Betydelsen av biblioteksvanor på nätet tycks också slå igenom och ger en fingervisning om att e-böcker till större delen anskaffas genom lån via folkbiblioteken (SOU 2012:65).

Den förhållandevis lilla grupp som läser e-böcker (133 personer) har i undersökningen fått ange hur de har fått tag på böckerna. Frågan innehöll tre fasta svarsalternativ: *Laddat ner via bibliotek*, *Köpt via internet* samt *Annat sätt*. Det var möjligt att ange flera alternativ. En tredjedel – 32 procent – har laddat ner via bibliotek, en knapp tredjedel – 27 procent – har köpt e-böcker via internet och en tredjedel – 33 procent – har fått tag på e-böcker på annat sätt. Då antalet svarande är mycket begränsat går det inte att göra fördjupade analyser i frågan. Om man ser till försäljningsstatistiken framgår att de större förlagens försäljning av skönlitteratur minskat under de senaste åren efter en längre periods uppgång (SOU 2012:65).

E-boksläsningens första generation

Bokbranschen förändras och e-bokens expansion ställer viktiga frågor på sin spets. Vilken roll får biblioteken om det mesta kan laddas ned utan att man besöker biblioteket? Hur kommer förlagens utveckling framöver att påverkas om de väljer att hålla tillbaka utbudet eller finner svag betalningsvilja hos e-boksläsarna? Kommer författandet och den traditionella utformningen av boken att utmanas av mer multimedia-inspirerade kreaturer? Här finns en rad frågor om vad som kan tänkas hända i framtiden. Idag står diskussionen i hög grad kring olika modeller för tillgängliggörande och prissättning där relationerna mellan bibliotek och förlag är i centrum. Att avsikten är att allmänheten fritt skall kunna låna e-böcker via biblioteken är dock en tydlig riktlinje i det nya förslaget till bibliotekslag (Prop.2012/13:147).

Ovan har vi analyserat tidiga användare av e-böcker. Av samtliga uppger sex procent att de läst en eller flera skönlitterära böcker i e-boksformat medan fem procent uppger att de läst facklitteratur som e-bok. Det totala antalet som läst e-böcker i någon form under det senaste året uppgick till nio procent av de svarande, vilket pekar på att man befinner sig i ett relativt tidigt skede av spridningen. Som jämförelse kan nämnas att man i engelsk-språkiga länder har mer än dubbelt så hög andel läsare av e-böcker. Samtidigt finner vi att andelen svenskar som har tillgång till någon form av surfplatta, där e-böcker enkelt kan laddas ned och läsas ligger mer än dubbelt så högt som e-boksläsningen och fortsätter öka, vilket utgör en potential för fortsatt spridning, även om utbudet av e-böcker på svenska ännu är begränsat.

De tidiga användare vi ser här motsvarar till stor del grupper som förutsägs i klassisk teori om innovationsspridning (jfr Rogers, 1995), dvs personer med högre utbildning, relativt unga och resursstarka. Men, analysen visar också på den stora betydelsen av teknikintresse, tekniktillgång och biblioteksvanor och med kontroll för detta tillför de traditionella bakgrundsvariablerna inte så mycket ytterligare i förklaringen till e-boksläsning. Det finns därför underlag för en modell i två steg där

traditionella bakgrundsvariabler som utbildning och ekonomiska resurser förklarar en del av de mer specifika och mer direkt utslagsgivande förutsättningarna som behov, biblioteksvanor och tekniktillgång. Att biblioteksvanor spelar en relativt stor roll har här att göra med att spridningen av e-böcker via biblioteken dominerar så stort över försäljningen till slutanvändare, vilket inte alls är fallet för tryckta böcker där det finns en mer mogen marknad för försäljning till konsument. Den fortsatta utvecklingen när det gäller utbud och prissättning av e-böcker kan antas få betydelse för i vilken takt e-bokläsningen sprids, men det sker också en rad andra förändringar som kan inverka på e-boksvanorna. Där är den nya bibliotekslagen och olika tillkommande initiativ såsom Kungl. bibliotekets nya planer på en e-boksplattform via Libris exempel på att flera olika slag av institutionella förändringar kan komma att påverka utvecklingen för e-böcker i Sverige.

Not

- ¹ PISA (Programme for International Student Assessment) är en internationell studie initierad av OECD som undersöker i vilken grad utbildningssystemet bidrar till att femtonåriga elever är rustade att möta framtiden. Elevers förmågor undersöks inom tre kunskapsområden: matematik, naturvetenskap och läsförståelse. Studien genomförs var tredje år (Skolverket 2010).

Referenser

- Bergström, Annika (2005) *nyhetsvanor.nu. Nyhetsanvändning på internet 1998-2003*. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.
- Brown, Gary J (2001) Beyond print: reading digitally. *Library Hi Tech*, 19(4):390-399
- Clark, Dennis T; Goodwin, Susan P, Samuleson, Todd och Coker, Cathrine (2008) A qualitative assessment of the Kindle e-book reader: results from initial focus groups. *Performance Measurement and Metrics*, 9(2): 118-129.
- Facht, Ulrika (2012) *Aktuell statistik om E-böcker*. www.nordicom.gu.se/mediesverige
- Höglund, Lars (2012) Bibliotek, sociala medier och digital delaktighet. I Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik och Bergström, Annika (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 56.
- Jung, Jaemin; Chan-Olmsted, Sylvia; Park, Bellnina och Kim, Youngju (2012) Factors affecting e-book reader awareness, interest and intention to use. *New Media & Society*, 14(2):204-224.
- Kungl. Biblioteket. www.kb.se
- Madden et al (2013) *Teens and Technology 2013*. Pew Research Center, Internet & American Life Project.
- Prop.2012/13:147. Ny bibliotekslag.

- SOU 2012:65. Läsandets kultur. Litteraturutredningens slutbetänkande.
- SVT/kultur (2011) *E-boksuccé drabbar biblioteken*. <http://www.svt.se/kultur/e-boksucce-drabbar-biblioteken> Publicerad 7 december 2011 - 09:11.
- Peters, Tom (2009) The future of read. *Library Journal*, November 1.
- Rogers, Everett M. (1995) *Diffusion of innovations*. New York: The Free Press.
- Skolverket (2010) *Rustad att möta framtiden? PISA 2009 om 15-åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap*. Stockholm, Skolverket, Rapport 352.

OM BEHOVET AV KONSUMTIONSKRITIK I ETT KONSUMTIONSSAMHÄLLE

KARIN M EKSTRÖM

Rollen som konsument har under de senaste decennierna förändrats relativt snabbt i Sverige i takt med att konsumtionssamhället utvecklats. Tjugohundratiotalets konsumenter fattar beslut om allt från mat och kläder till el, pension, bilbesiktning och vårdcentral. Frågan är om konsumenterna varit tillräckligt förberedda för denna relativt snabba förändring av konsumtionssamhället? (Ekström 1999). En väsentlig roll som konsument är att göra medvetna beslut. Men orkar konsumenter engagera sig att söka information för att fatta ”rätt” beslut? Engagemanget varierar givetvis för olika konsumenter och för olika köp- och konsumtionssituationer. Inom forskningen finns olika definitioner av engagemang (t ex Poiesz och de Bont 1995), men en vanlig definition är att det främst handlar om motivation till att bearbeta information (t ex Mitchell 1979). Kunskap om var man söker information och att kritiskt utvärdera informationen är viktiga aspekter. I ett samhälle med ökade krav på engagemang finns en risk för polarisering mellan engagemang och brist på engagemang (Ekström 1999). Det faktum att ett icke-beslut också är ett val har tydliggjorts i samband med avregleringar. Konsekvenserna för individen för fel val av pension är dock större än för fel elval. En ny rapport ”Konsumentrapporten 2013 – läget för Sveriges konsumenter” från Konsumentverket visar att de största problemmarknaderna för konsumenter i storleksordning är: telekommunikationstjänster (telefon, tv och internet), försäkringar, bank- och finanstjänster¹.

De senare årens ökade konsumtionstakt har stimulerat tillväxten i Sverige. En gynnsam ekonomisk tillväxt och möjligheter att låna till konsumtion har bidragit till att hushåll ökat sitt materiella välbefinnande. Konsumtionens betydelse för samhällsutvecklingen lyfts gärna fram i samhällsdebatten, medan konsumtionskritiken är relativt begränsad. Den kritik som finns är ofta relaterad till miljön (t ex Holmberg och Nässén 2011, Jackson 2009, Sanne 2007). I Sverige finns myndigheter och organisationer som företräder konsumenters intressen, men konsumentrörelsen upplevs ändå svag, t ex i jämförelse med miljörörelsen.

Syftet med detta kapitel är att reflektera över konsumtionens utveckling utifrån ett konsument- och samhällsperspektiv. Kapitlet är baserat på tidigare forskning om konsumtion samt illustrationer med hjälp av data från SOM-institutet. Jag argumenterar för att konsumtionskritik är nödvändigt för en mer nyanserad och även distanserad syn på konsumtionens roll i samhällsutvecklingen. Först diskuteras utvecklingen av konsumtionssamhället följt av konsumtion som social markör. Därefter följer en kort diskussion om offentlig marknad och avregleringar följt av ett avsnitt om att

lära sig konsumentrollen. Samhällsaktörer som arbetar för konsumenters intressen, en svag konsumentrörelse och brist på konsumtionskritik diskuteras avslutningsvis.

Utvecklingen av konsumtionssamhället

Samhället har under de senaste decennierna utvecklats som konsumtionssamhälle. Exempelvis har antalet varor och tjänster att välja mellan ökat avsevärt. Det gör att det ibland kan vara svårt att få en överblick som konsument. Det kan också vara besvärligt att veta hur olika varor och tjänster skiljer sig åt. Även om det finns jämförelsesajter på nätet (t ex Pricerunner, Compricer) så fokuserar dessa i huvudsak på pris. Många av dagens köp ställer krav på kunskap – några exempel är mobiltelefoni och sportutrustning – för att kunna fatta medvetna beslut.

Inom forskningen har intresset för konsumtionskultur ökat under de senaste decennierna (t ex Featherstone 1991; Lury 1996; Sassatelli 2007). Featherstone (1991:84) definierar konsumtionskultur på följande vis:

”To use the term ‘consumer culture’ is to emphasize that the world of goods and their principles of structuration are central to the understanding of contemporary society. This involves a dual focus: firstly on the cultural dimension of the economy, the symbolization and use of material goods as ‘communicators’ not just utilities; and secondly, on the economy of cultural goods, the market principles of supply, demand, capital accumulation, competition, and monopolization which operate within the sphere of lifestyles, cultural goods and commodities”.

Definitionen visar på konsumtionens komplexitet med relationer till samhällsstruktur, ekonomi och kultur. Utvecklingen av konsumtionskulturen är emellertid inget nytt. Slater (1997) menar att konsumtionskulturen uppstod under 1700-talet, inte som en konsekvens av industrialisering och kulturell modernitet utan som en del i att skapa en modern värld. Konsumtionens betydelse under industrialismens framväxt ska dock inte underskattas då den varit drivande för efterfrågan av massproducerade varor. Ett exempel är special skräddade *haute couture* kläder som började kopieras eller efterliknas i ett industriproducerat mode (Ekström 2012). Den svenska privatkonsumtionen av kläder och skor ökade med 53 procent mellan 1999-2009 (Roos 2010). Det gäller även andra länder i västvärlden. Enligt Morley m fl (2006) ökade volymen sålda kläder i Storbritannien med 60 procent under åren 1995-2005. Tänkbara förklaringar kan – vid sidan av gynnsam ekonomisk tillväxt och förbättrade möjligheter att låna till konsumtion – vara relativt billiga kläder och en ökad modegrad i samhället. Utvecklingen av ”fast fashion”, det vill säga kollektioner med korta livsrytmer, begränsad upplaga och låga priser (Byun och Sternqvist 2008) kan också förklara en ökad konsumtionstakt av kläder.

Tabell 1 ger en ögonblicksbild av svenska konsumtionsvanor bland respondenterna i 2012 års SOM-undersökning. Tabellen visar andelen som ägnat sig åt tolv olika konsumtionsaktiviteter en gång i kvartalet eller oftare under de senaste 12 månaderna.

Tabell 1 Svenska konsumtionsvanor 2012. Andel som köpt olika varor eller ägnat sig åt olika aktiviteter minst en gång i kvartalet bland samtliga och i olika befolkningsgrupper (procent)

	Antal svarande	Köpt bok	Köpt dataspel	Köpt kläder	Köpt möbler/inredning	Köpt hemelektronik	Köpt byggvaror	Handlat second hand	Använt rabatt	Köpt mer än vad jag haft råd med	Prutat	Köpt present	Tillbringat tid i köpcentrum
Samtliga	1558	38	8	62	24	16	23	17	61	11	12	62	63
Män	761	29	10	52	16	18	31	13	51	7	16	52	55
Kvinnor	797	46	7	71	31	13	15	20	71	14	8	72	71
16-29 år	252	43	20	80	32	24	11	24	54	19	10	67	72
30-49 år	462	39	9	66	32	20	27	18	69	14	13	71	72
50-64 år	419	40	4	65	21	11	26	15	60	6	14	58	60
65-85 år	425	32	6	43	12	10	22	13	57	6	9	52	51
16-19 år	75	31	36	85	16	21	7	20	45	17	9	56	76
20-24 år	92	52	18	80	36	28	5	24	54	16	9	68	71
25-29 år	85	45	8	75	42	21	20	28	62	22	13	76	71
30-39 år	205	43	10	70	40	22	26	23	71	18	16	76	75
40-49 år	257	35	8	62	26	19	28	15	68	12	10	68	70
50-59 år	255	43	4	69	23	13	29	15	61	7	15	62	61
60-75 år	473	35	5	50	15	9	24	13	59	5	9	55	55
76-85 år	116	22	7	36	9	11	15	14	52	10	12	43	43
Låg utbildning	306	16	4	41	11	7	19	14	51	10	12	43	46
Medellåg	475	29	12	62	18	15	23	14	59	10	10	60	65
Medelhög	338	43	6	64	26	18	25	20	60	10	12	64	62
Hög utbildning	407	59	8	75	37	20	25	18	72	9	12	76	75
Boendeort													
Ren landsbygd	206	29	5	48	18	13	34	17	57	12	12	59	50
Mindre tätort	307	31	9	55	16	13	25	15	61	8	10	59	57
Stad eller större tätort	767	41	9	67	26	16	23	16	63	10	11	64	67
Stockholm, Göteborg, Malmö	250	43	10	66	30	20	14	19	60	14	13	62	71
Hushållsinkomst													
Max 300 000	411	29	10	50	18	14	14	19	61	13	10	51	53
301 000-700 000	700	38	6	63	25	14	27	16	62	9	12	65	64
Mer än 700 000	301	50	10	76	31	21	31	12	61	7	12	74	74

Kommentar: Frågan lyder "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna köpt följande?" (de första sex områdena) följt av "...och när det gäller dina köpvänor i övrigt, hur ofta har du...".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Av resultaten framgår att det framförallt är kläder (62 procent av tillfrågade) och böcker (38 procent av tillfrågade) som köpts minst en gång i kvartalet. En förklaring skulle kunna vara att böcker är relativt billiga i Sverige. Det gäller även kläder, men en ökad modegrad och fast fashion kan också vara förklaringar (se diskussion ovan). Det är fler kvinnor (71 procent) än män (52 procent) som handlat kläder. Det gäller även möbler/inredning som köpts av 24 procent av de tillfrågade (31 procent kvinnor, 16 procent män), medan det motsatta gäller för byggvaror som köpts av 23 procent av de tillfrågade (31 procent män, 15 procent kvinnor). Det speglar traditionella inköpsroller. Det bör dock tilläggas att det är vanligt att kvinnor handlar kläder inte bara till sig själva utan till hela familjen. Det är även fler kvinnor än män (46 procent kvinnor, 29 procent män) som handlat böcker. Hemelektronik som köpts av 16 procent av de tillfrågade har köpts av fler män än kvinnor (18 procent män, 13 procent kvinnor). Även datorspel som köpts av 8 procent av de tillfrågade har köpts av fler män än kvinnor (10 procent män, 7 procent kvinnor).

Av åldersfördelningen framgår att det framförallt är yngre konsumenter som köper datorspel (20 procent av de som är 16-29 år). Samma åldersgrupp köper däremot inte byggvaror i lika stor utsträckning som de som är medelålders och äldre. Äldre konsumenter är mindre benägna att köpa datorspel (6 procent av de som är 65-85 år), hemelektronik (10 procent av de som är 65-85 år) och möbler/inredning (12 procent av de som är 65-85 år) jämfört med yngre konsumenter. Köpmönstren speglar troligtvis livssituation och intressen. Kläder köps i betydligt högre utsträckning av yngre och medelålders konsumenter (80 procent av de som är 16-29 och 66 procent av de som är mellan 30-64 år) jämfört med äldre (43 procent av de som är mellan 65-85 år). En annan studie (Ekström et al. 2012) fann också att den mest frekventa klädköparen var yngre eller yngre medelålders och kvinna. Böcker köps också i högre utsträckning bland yngre än äldre konsumenter (43 procent av de som är 16-29 jämfört med 32 procent av de som är 65-85 år). Resultatet visar dock att även äldre konsumenter är aktiva konsumenter av kläder och böcker.

Beträffande skillnader i utbildning så framgår att andelen som köpt böcker, kläder och möbler/heminredning och även hemelektronik och byggvaror ökar i takt med utbildningsnivå. Andelen högutbildade har i större utsträckning än lågutbildade handlat dessa varor. En trolig förklaring är att utbildning ofta samvarierar med inkomst. Det framgår också av tabellen att personer med högre hushållsinkomst köper dessa varor i högre utsträckning än personer med låg hushållsinkomst. Det är inte förvånande att högre inkomst möjliggör mer inköp.

När det gäller bostadsort så har de som bor i stad eller större tätort (även Stockholm, Göteborg och Malmö) i högre utsträckning handlat de varor som de tillfrågats om än de som bor på ren landsbygd eller mindre tätort. En trolig förklaring är att de som bor i stad eller större tätort (även Stockholm, Göteborg och Malmö) exponeras för fler varor och därmed också inspireras att handla mer. Ett undantag är byggvaror som köpts i högre utsträckning framförallt av de som bor på ren landsbygd (34 procent), men även av de som bor på mindre tätort (25 procent), stad eller större

tätort (23 procent) jämfört med de som bor i Stockholm, Göteborg och Malmö (14 procent). Det framgår också av tabell 1 att 50 procent av de som bor på ren landsbygd tillbringat tid i köpcentrum minst en gång i kvartalet jämfört med 71 procent av de som bor i Stockholm, Göteborg och Malmö. En trolig förklaring är att de som bor i större tätorter har bättre tillgång till köpcentrum.

Industrialiseringen möjliggjorde massproduktion, men bidrog också till en separation mellan säljare och köpare (Campbell 2005). Direktkontakten mellan producent och konsument ersattes av distributörer som grossister och detaljister (Ekström och Norén 2008). Idag kan dikotomin konsumtion och produktion ses som problematisk av flera skäl (Ekström och Norén 2008). Ett skäl är att konsumenter är intresserade av transparens i form av hur varor produceras, transporteras och marknadsförs. Ett annat skäl är att producenter också är i behov av att förstå slutkonsumenten och hans/hennes konsumtionsmönster för att lyckas sälja. Ytterligare ett skäl är att dagens konsumenter i hög grad är medproducenter (Wikström 1995), något som också diskuteras inom postmodern marknadsföring (Firat och Venkatesh 1995). Exempelvis så sköter de flesta konsumenter sina bankärenden via Internet. En annan anledning till att dikotomin konsumtion och produktion inte håller är att varumärken inte enbart skapas av producenter utan konsumenter bidrar genom sin konsumtion till att ge varumärken en innebörd (Ekström och Norén 2008). Säljare och köpare möts heller inte som tidigare på enbart en mötesplats utan flera, t ex på webben (Tradera, E-bay, Blocket, Facebook), i filmer genom produktplaceringar, genom e-handel, på mässor och marknader (Ekström och Norén 2008).

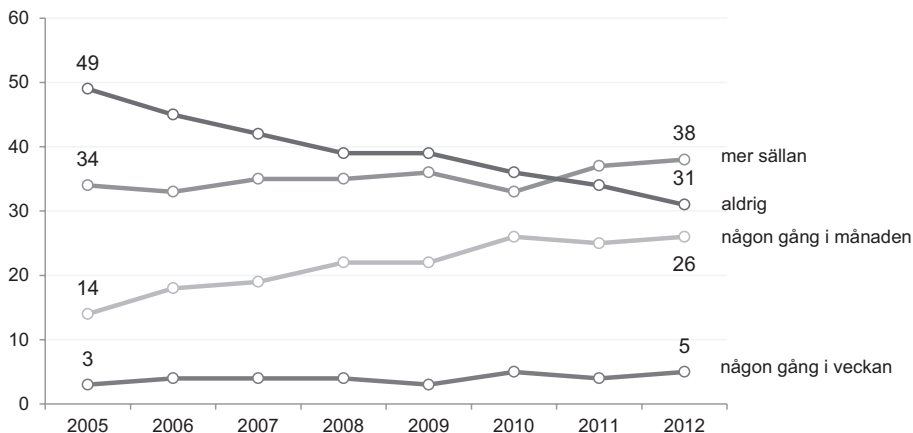
I tabell 1 ovan framgår att 63 procent av de tillfrågade tillbringat tid i köpcentrum minst en gång i kvartalet. Det är fler kvinnor än män (71 procent kvinnor, 55 procent män) och det är fler bland yngre och medelålders än äldre (72 procent av de som är 16-49 år jämfört med 51 procent av de som är 65-85 år). Återigen, det är en förhållandevis hög andel äldre som tillbringat tid i köpcentrum. Andelen som tillbringat tid minst en gång i kvartalet i köpcentrum ökar också med utbildning och hushållsinkomst. Som tidigare nämnts finns det ofta en samvariation mellan utbildning och hushållsinkomst. Hushåll med högre inkomst har mer resurser att spendera och det kan också innebära att man är mer benägen att besöka ett köpcentrum jämfört med hushåll som har mindre resurser. I tabell 1 framgår att 74 procent av de som har hushållsinkomst på mer än 700 000 kronor har tillbringat tid i köpcentrum minst en gång i kvartalet medan 53 procent av de som har hushållsinkomst på max 300 000 tillbringat tid i köpcentrum. Trots dessa skillnader är det ändå en förhållandevis hög andel som tillbringat tid i köpcentrum. Att tillbringa tid behöver inte innebära att man handlar utan att man kan titta, inspireras, drömma och umgås.

Tabell 1 ovan framgår också att 62 procent av de tillfrågade köpt present minst en gång i kvartalet. Presentköparna är i högre utsträckning kvinnor (72 procent) än män (52 procent). Det framgår också att personer mellan 16-49 år köpt present i högre utsträckning, även om majoriteten av de som är över 50 år också köpt present minst en gång i kvartalet. Det framgår dock inte om respondenterna köpt present till

någon annan eller till sig själv. Andelen som köpt present ökar med utbildning och hushållsinkomst. Det framgår att bland de som har en hushållsinkomst på mer än 700 000 kronor har 74 procent köpt present minst en gång i kvartalet, medan det är 51 procent bland de som har en hushållsinkomst på max 300 000 kronor. Har man högre inkomst så har man mer resurser att spendera på presenter. Samtidigt har hälften av de som har en hushållsinkomst på max 300 000 kronor som köpt present. Det tycks finnas en presentkultur. En intressant fråga för framtida forskning kunde vara att studera hur mycket pengar konsumenter lägger på presenter och hur det varierar beroende på högtider. I takt med att konsumtionssamhället utvecklats har kanske även utgiftsgränsen för presenter ökat?

I figur 1 presenteras SOM-institutets tidsserie över andelen som köpt/beställt varor eller tjänster på nätet under perioden 2005-2012. Det framgår att andelen som aldrig har gjort detta sjunker kontinuerligt under denna period, med undantag av 2008-2009. De som köpt/beställt varor någon gång i veckan och någon gång i månaden har ökat något mellan 2011 och 2012 samtidigt som de som köpt/beställt varor mer sällan också ökat från 2010. År 2012 var andelen som aldrig köpt/beställt varor eller tjänster på nätet 31 procent, mer sällan 38 procent, någon gång i månaden 26 procent och någon gång i veckan 5 procent. Att handla på nätet är ett relativt nytt inköpmönster och det faktum att nära en tredjedel av de tillfrågade någon gång i veckan eller månaden handlat på nätet visar på att nätets betydelse för inköp inte ska underskattas.

Figur 1 Andel som köpt/beställt varor eller tjänster på nätet 2005-2012 (procent)

Kommentar: Frågan lyder "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande på internet, i privat syfte?": "...köpt/beställt varor eller tjänster". Svarsalternativen är "ingen gång", "någon gång under de senaste 12 månaderna", "någon gång i halvåret", "något gång i månaden", "någon gång i veckan", "flera gånger i veckan", "dagligen".

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2005-2012.

Konsumtionen sker som sagt idag på olika arenor. Historiskt visste bonden vem som köpte kon. Så är idag inte fallet såvida bonden inte har gårdsbutik. Många olika aktörer är involverade så som också framgått i senaste tidens diskussioner av hästköttskandaler.

Konsumtion som social markör

En aspekt som utmärker konsumtionssamhället under de senaste decennierna är förutom den ökade konsumtionstakten en ökad betydelse av symbolisk konsumtion. Konsumtionen har fått en ökad betydelse som social markör (Ekström och Glans 2011). Bauman (1998) skriver att konsumtionen har ersatt betydelsen av arbete som statussymbol. Det är förvisso inget nytt att genom konsumtionen visa vem man är eller vill vara. Symbolisk konsumtion (t ex Ekström 2011) har funnits historiskt, men betydelsen av konsumtion för att visa identitet har fått ökad betydelse i och med att konsumtionssamhället utvecklats. När betydelsen av konsumtion som social markör ökar i samhället så innebär det att det finns ett starkt socialt tryck att konsumera som andra. Det gäller i synnerhet synlig konsumtion, t ex kläder som köps inte bara av funktionella skäl utan drivkrafter som mode och social påverkan har stor inverkan. I tabell 1 framgår att kläder köpts av 62 procent av de tillfrågade minst en gång i kvartalet. Samtidigt som konsumtionen i hög utsträckning handlar om en social konformitet så finns även ett starkt behov av distinktion (t ex Ekström 2010). Ett nytt kök som alla andra, men ändå ett unikt kök som skiljer sig från andras kök. Frank (2011) skriver om hur den amerikanska medelklassen följer efter överklassen som ständigt uppgraderar sin konsumtion för att vara unik. Konsumtionsbeslut påverkas alltså inte bara av inkomst utan i hög utsträckning av hur omgivningen konsumerar. Ett exempel han ger i en av sina böcker (Frank 1999) är utomhusgrillar som under senaste decennierna blivit både större och mer komplicerade.

Konsumtionens ökade roll som social markör innebär också att konsumtionen inkluderar och exkluderar. Att inte konsumera som andra kan vara problematiskt och innebära sociala och psykologiska risker (Hjort och Ekström 2006). Det kan vara extra svårt för unga konsumenter där gruppnormer ofta påverkar konsumtionsval. Studier av låginkomstfamiljer har visat att föräldrar ofta nedprioriterar sin egen konsumtion för att barnen ska ha möjlighet att konsumera som andra barn (Hjort 2004, Ekström och Hjort 2010).

Offentlig marknad och avregleringar

Konsumtion associerades tidigare enbart med privata marknader. Avreglering och ett ökat fokus på marknadstänkande har bidragit till att konsumtion på offentliga marknader uppmärksammas (Ekström 2010). Medan man tidigare var konsument på privata marknader och medborgare på offentlig marknad så är man idag ibland även konsument på offentlig marknad beroende på valmöjlighet och social struktur

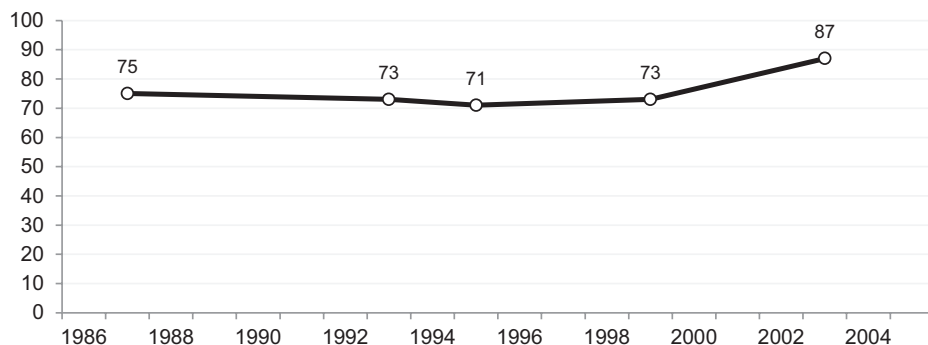
(Ekström 2010). En konsument har frihet att välja, men med denna frihet följer samtidigt ett ansvar för beslut som han/hon fattar. En medborgare har inte alltid samma frihet att välja och det kan finnas sociala strukturer i olika utsträckning som tar ansvar (Ekström 2010). Under senare tid har det blivit möjligt att välja sjukhus och läkaren har intagit en rådgivande roll genom att ge olika alternativ till medicinska behandlingar. Samtidigt har marknadsmässiga ekonomiska begränsningar inneburit att valfrihet till medicin inte alltid finns för patienten.

Avregleringar har medfört att konsumenter fått möjlighet att välja el, tele, pension, vårdcentral etc. Dessa val är dock inte alltid enkla att göra. Det finns forskare som ifrågasätter om det fria valet faktiskt finns (Gabriel och Lang 1995, Lodziak 2002). Olika resurser som kunskap, pengar, tid finns tillgängliga i olika utsträckning för olika konsumenter och kan utgöra begränsningar för det fria valet. Att inte engagera sig att jämföra alternativ, t ex el och tele, och att inte vara beredd att byta leverantör kan i vissa fall vara ekonomiskt ofördelaktigt. För att göra det lättare för konsumenter att välja så ”rätt” som möjligt är det viktigt att avregleringar har ett uttalat konsumentperspektiv med förståelse för konsumenters olika kunskaper och erfarenheter.

Att lära sig konsumentrollen

Inom ramen för forskningsområdet konsumentsozialisation diskuteras hur man lär sig bli konsument. Ward (1974, s.2) definierar konsumentsozialisation på följande vis: ”the process by which young people acquire skills, knowledge, and attitudes relevant to their functioning as consumers in the marketplace”. Det handlar om att inhämta kunskap för att lära sig fungera som konsument. En stor del av forskningen om konsumentsozialisation har fokuserat på barn och unga då det är i den åldern man först lär sig bli konsument (för en litteraturöversikt på området se John 1999, Ekström 2006). Det finns ett behov av att förstå att konsumentsozialisation sker hela livet då konsumenter behöver förnya sina kunskaper i ett ständigt föränderligt samhälle för att navigera och fatta ”rätt” beslut (Ekström 2006). Ett exempel är informationsteknologins betydelse under senare år. Att lära sig söka information på nätet och att kunna utföra sina bankärenden på nätet kan ha många fördelar.

Olika aktörer ger råd till konsumenter i t ex radioprogram (Plånboken), TV (Plus), tidskrifter (Råd och Rön), tidningar (GP konsumentsida), på nätet (knyt.se, aktavara.org) och i böcker (Avdic 2012). I en nyligen publicerad avhandling belyser Elsässer (2012) Råd och Rön och den statliga konsumentupplysningen. Aléx (2003) presenterar en idéhistorisk beskrivning av hur behovet stått i centrum i svensk konsumentupplysning, ett behov med fokus på en nödvändig nivå för att upprätthålla ett hyggligt liv. Med tiden urholkades detta och hushållningsperspektivet ersattes av miljömedvetenhet och hållbart samhällsfokus (Aléx 2003). Aléx (2003, s. 156) skriver: ”Vid nittioalet fanns inga synliga normativa pekpinningar om sparsamhet och ”rätt och fel” konsumtion. Konsumenten kunde nu köpa nästan vad och hur mycket som helst, bara miljöaspekterna beaktades”.

Figur 2 Andel som anser att det är viktigt med konsumentupplysning i tidningen 1986-2003 (procent)

Kommentar: Frågan lyder "Hur viktigt anser du personligen att nedanstående typer av tidningsinnehåll är? Markera för varje innehållstyp hur viktigt du anser det vara att en lokal morgontidning innehåller just detta: konsumentupplysning". Svartalternativen var "mycket oviktigt", "ganska oviktigt", "något oviktigt", "varken eller/vet ej", "något viktigt", "ganska viktigt" och "mycket viktigt".

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986-2003.

SOM-institutet mätte under åren 1986-2003 om konsumenter ansåg att det är viktigt med konsumentupplysning i tidningar eller ej. Resultatet som presenteras i figur 2 visar att andelen som ansåg detta viktigt ökade framförallt från 2000 till 2003 från 73 till 87 procent. Några förklaringar skulle kunna vara att konsumtions-samhället ställer ökade krav på kunskap (t ex dator, mobiltelefon, val av el, tele, pension etc.). I dagsläget är det framförallt Göteborgs-Posten som har en redaktion för konsumentfrågor. Råd och Rön har en upplaga på 70 000 och prenumeranten har enligt en tio år gammal undersökning gymnasieutbildning och ofta även högskoleutbildning, bor oftare än genomsnittet i villa, bor i hela Sverige, men oftast i större samhällen, ingår i ett hushåll med fler än en person, har barn och tillgång till fritidshus². En studie genomförd på uppdrag av Konsumentverket (2011) om missnöjda konsumenters agerande visar att välutbildade ofta når längre än andra när de klagar och att de oftare når en kompromiss. Det är angeläget att diskutera risken för polarisering mellan de som aktivt engagerar sig och de som inte orkar bry sig, både när det gäller att söka konsumentinformation och att uttrycka åsikter.

Skolan har en viktig uppgift i att lära barn och unga bli mer medvetna som konsumenter. I den nya läroplanen från 2011 förblir hem- och konsumentkunskap grundskolans minsta ämne med 118 lektionstimmar under nio år (Ekström och Larsson 2010). På gymnasiet finns hem- och konsumentkunskap överhuvudtaget inte med i kursplanerna. Dessa frågor diskuteras då inom ramen för olika ämnen om intresse finns hos lärarna, men risken är stor att det faller mellan stolarna. Kunskap om mat, ekonomi, miljöfrågor relaterade till konsumtion är viktiga för att fungera

i samhället och det är därför anmärkningsvärt att dessa frågor inte har en mer tydlig agenda i grundskola och gymnasieutbildningar.

Tabell 1 visar att majoriteten av de tillfrågade använt rabatt minst en gång i kvartalet (61 procent av samtliga tillfrågade) och att kvinnor gjort detta i högre utsträckning än män (71 procent av kvinnor och 51 procent av män). Endast 12 procent av de tillfrågade har prutat minst en gång i kvartalet och män har prutat i högre utsträckning än kvinnor (16 procent av män och 8 procent av kvinnor). Att använda rabatt speglar ett mer försiktigt köpmönster i förhållande till att våga pruta. Det framgår av tabell 1 att de med hög utbildning (72 procent) i högre utsträckning än de med låg utbildning (51 procent) använt rabatt.

Av resultatet i tabell 1 framgår också att 17 procent av samtliga tillfrågade handlat på secondhand minst en gång i kvartalet. Kvinnor har gjort det i något högre utsträckning än män (20 procent av kvinnor, 13 procent av män), något som också bekräftas i en tidigare undersökning (Ekström et al. 2012). Av resultatet framgår också att yngre konsumenter i högre utsträckning handlat på second hand en gång i kvartalet än äldre (24 procent av de som är mellan 16-29 år jämfört med 13 procent bland de som är mellan 65-85 år). En förklaring skulle kunna vara att secondhand idag blivit socialt accepterat och även trendigt. Andelen som handlat på secondhand minst en gång i kvartalet är högre för personer med medelhög- och hög utbildning än för personer med låg- och medellåg utbildning. Andelen är också högre bland personer med lägre hushållsinkomst (19 procent av de med hushållsinkomst på max 300 000 kronor) än de med högre hushållsinkomst (12 procent av de med hushållinkomst på mer än 700 000 kronor).

Samhällsaktörer som arbetar för konsumenters intressen

De aktörer som utmärker sig mest när det gäller att arbeta för konsumenternas intressen är följande. Konsumentverket har till uppgift att trygga och stärka konsumenters ställning i samhället (SOU 2012:43). Konsumentverket främjar och genomför konsumentupplysning och konsumentfostran, gör utredningar och jämförelser som gäller konsumentfrågor och tar även initiativ och framlägger förslag i syfte att utveckla konsumentskyddet och konsumentpolitiken (SOU 2012:43). Kommunala konsumentvägledare i de flesta av Sveriges kommuner ger rådgivning samt arbetar förebyggande gentemot skola och näringsliv. Det finns även fyra konsumentbyråer med olika inriktningar som företräder konsumenternas intressen; Konsumenternas Försäkringsbyrå, Konsumenternas Bank- och finansbyrå, Konsumenternas Energi- marknadsbyrå och Konsumenternas tele, tv och internetbyrå, telekområdgivarna AB. Olika undersökningar visar att konsumentbyråerna inte är tillräckligt kända bland konsumenter (SOU 2012:43). Organisationen Sveriges konsumenter arbetar för att stärka konsumenters roll i olika organ i Sverige och inom EU (SOU 2012:43). Det är en sk. paraplyorganisation och har idag 28 medlemsorganisationer (www.konsumenterna.se).

sverigeskonsumenter.se). Primära målgrupper är medlemsorganisationer, opinionsbildare, beslutsfattare inom politik, näringsliv, myndigheter och massmedier medan sekundära målgrupper är medlemsorganisationernas medlemmar och allmänheten (SOU 2012:43). Sveriges Konsumenter ger fr om 2006 ut tidningen Råd och Rön (gavs tidigare ut av Konsumentverket). Därutöver finns andra organisationer som också arbetar för konsumenters nytta. Ett exempel är landets 39 konsumentföreningar som äger Kooperativa Förbundet (KF) och har som avsikt att skapa ekonomisk nytta och bidra till hållbar utveckling (www.coop.se). Ett annat exempel är miljöorganisationen Naturskyddsföreningen som arbetar för att stärka konsumenters makt (www.naturskyddsforeningen.se).

Under olika regeringar har konsumentfrågorna sorterat under olika departement. För närvarande är det Justitiedepartementet och ansvarigt statsråd är konsumentminister Birgitta Ohlsson vid Statsrådsberedningen. Tidigare har konsumentfrågor funnits under integrations- och jämställdhetsdepartementet, finansdepartementet, och jordbruksdepartementet. En relevant fråga att ställa är om ett kontinuerligt byte av departement kan innebära att konsumentfrågorna marginaliseras.

En svag konsumentrörelse

I ett historiskt perspektiv har konsumentrörelsen upplevts stark i Sverige. Det var framförallt konsumentupplysning som betonades. Alex (2003) beskriver att Kooperativa förbundet, Svenska slöjdföreningen, Föreningen för rationell hushållning och Sveriges husmodersföreningars riksförbund aktivt diskuterade förhållandet mellan hem, smak, behov och konsumtion i vid bemärkelse. Om man reflekterar över situationen idag så ser den annorlunda ut. Olika myndigheter (t ex Konsumentverket, Allmänna reklamationsnämnden) och organisationer (t ex Sveriges konsumenter, Äkta vara) företräder konsumenters intressen, men ändå upplevs konsumentrörelsen som svag, t ex i förhållande till miljörörelsen. Engagemanget i konsumentfrågor är inte längre samma folkrörelse som det varit historiskt då det inte finns samma engagemang och tillskott av nya medlemmar. En förklaring skulle kunna vara att samhället blivit allt mer individualiserat, något som Putman (2000) skriver om i sin bok "Bowling Alone". Den enskilde konsumenten uttrycker åsikter och kritik individuellt på Facebook och bloggar istället för att engagera sig kollektivt. Micheletti och Isenhour (2010) skriver att konsumtionsmotstånd kan ta sig uttryck i politisk konsumtion. Det kan ske genom exempelvis *boycott*, men också genom att visa sina värderingar genom *buycott* (att köpa vissa varor för att visa solidaritet) och livsstilsförändringar (Micheletti och Isenhour 2010).

En annan anledning till att konsumentrörelsen upplevs som svag skulle kunna vara att konsumenter förutsätter att de aktörer som företräder deras intressen (som nämnts ovan) och även andra myndigheter (t ex Livsmedelsverket) sköter alla ärenden som rör konsumentfrågor. Det faktum att myndigheter har begränsade resurser och mandat att driva vissa frågor är man kanske inte medveten om.

Som konsument kan man idag vara medlem i t ex Äkta vara, en ideell medlems- och konsumentförening som ”driver frågor om bättre matkvalitet: färre tillsatser, mer råvara – mer mat i maten!” (aktavara.org), konsumentföreningarna som äger KF (coop.se) eller i någon medlemsorganisation som i sin tur är medlem i Sveriges konsumenter. De två första exemplen representerar direktmedlemskap, medan det senare representerar indirekt medlemskap. De två första exemplen har också tydlig koppling till mat. En konsumentorganisation med direktmedlemskap som omfattar många olika konsumentområden finns inte på liknande sätt som utomlands. I Storbritannien finns organisationen Which? som ger ut en konsumenttidning, utför konsumenttester och arbetar förebyggande med kampanjer i syfte att öka medvetenheten hos konsumenter (SOU 2012:43). I Nederländerna finns Consumentenbond som ger råd till medlemmar på webben och call center via telefon, publicerar jämförelsetester och ger ut magasinet Consumentengids (SOU 2012:43).

Brist på konsumtionskritik

Konsumtion diskuteras ibland alltför ensidigt, som bra eller dåligt utan att se dess nyanser (Ekström och Glans 2011). Den konsumtionskritiska diskussionen i samhället upplevs också som relativt begränsad med tanke på konsumtionssamhällets starka framväxt under senare år. En anledning skulle kunna vara att konsumtionen ses som motorn i en tillväxtbaserad ekonomi. Vårt ekonomiska system är beroende av BNP som påverkas av konsumtionstillväxt. Utan konsumtionen stannar Sverige. Det är förmodligen samma anledning som gör att det finns relativt få diskussioner om de privata hushållens höga skuldsättning. Siffror från den schweiziska affärsbanken Credit Suisse visar att Sverige ligger på åttonde plats i världen när det gäller hushållens skuldsättning och att genomsnittsskulden är 385 000 kronor (Göteborgs-Posten 2013). Hushållens skulder har sedan mitten på 1990-talet ökat mer än inkomsterna (Ekonomifakta 2013). Att låna innebär att möjliggöra konsumtion idag istället för att vänta till senare i livet. Samtidigt ska lån betalas tillbaka och potentiella räntehöjningar kan få konsekvenser för hushållen. Höga bostadspriser är en anledning till hög belåning, men det är inte hela sanningen då även övrig konsumtion belånas.

Tabell 1 visar att 11 procent av de tillfrågade i den nationella SOM-undersökningen 2012 minst en gång i kvartalet har köpt mer än vad de haft råd med. Det är fler kvinnor än män (14 procent kvinnor och 7 procent män), fler bland yngre (19 procent) och de som är 30–49 år (14 procent) än äldre (6 procent för de som är mellan 50–85 år). Andelen är också högre bland de med lägre hushållsinkomst (13 procent av de med hushållsinkomst på max 300 000 kronor) än de med högre hushållsinkomst (7 procent av de med hushållsinkomst på mer än 700 000 kronor). När det gäller boendeort så framkommer framförallt skillnad mellan mindre tätort (8 procent) och Stockholm, Göteborg och Malmö (14 procent). Att bo i en stor stad innebär att man exponeras för mer köptillfällen, något som kan vara svårt att

stå emot. Samtidigt framgår av tabell 1 att det är 12 procent av de som bor på ren landsbygd som minst en gång i kvartalet köpt mer än vad de haft råd med. Idag finns tillgänglighet att handla inte enbart via fysiska butiker utan via nätet. 10 procent av de som bor i stad eller större tätort har minst en gång i kvartalet köpt mer än vad de haft råd med. Sammanfattningsvis kan sägas att det är en förhållandevis liten andel av de tillfrågade som minst en gång i kvartalet köpt mer än vad de haft råd med, men det är ändå intressant att reflektera över. Det bör också tilläggas att frågan är svår att ställa eftersom det kan upplevas skamligt att svara att man köpt mer än vad man haft råd med.

Avslutande ord

Konsumtion kan på många sätt vara fantastiskt och möjliggöra upplevelser av varor och tjänster. Samtidigt har konsumtionen konsekvenser för privat- och samhällsekonomin om den är högt belånad och för miljön ifall den påverkar miljön negativt. Det finns anledning att kritiskt reflektera över konsumtionens utveckling och även över om vi som konsumenter varit/är tillräckligt förberedda för nya roller där vi i högre utsträckning ska agera konsumenter på marknader där vi tidigare varit medborgare. Olika konsumenter har olika resurser i form av kunskap, pengar och tid, men alla konsumenter måste ges förutsättningar att agera så medvetet som möjligt i sina konsumtionsval.

Vi lever i ett konsumtionssamhälle och konsumtionstakten har ökat avsevärt under senare decennier. Likaså har betydelsen av symbolisk konsumtion ökat. Om man tar bilen som symbol för konsumtionssamhället så är det inte hållbart att i längden bara accelerera utan nödvändigt att blicka i backspeglarna för att få en uppfattning om hur vägen mot vårt nuvarande konsumtionssamhälle sett ut.

Utifrån ett samhällsperspektiv så har en accelererad konsumtionstakt under flera decennier haft betydelse för samhällsutveckling i form av ökad BNP och tillväxt. En ökad konsumtionstakt har även haft effekt på skuldsättningsgrad och miljö. Att t ex köpa med fokus på slit och släng är slöseri med resurser. Resultatet från SOM-undersökningen 2011 (Gustafsson och Ekström 2012) visar att 62 procent av de tillfrågade slänger hela kläder i soporna och att 46 procent gör det ibland. Ur miljösynpunkt vore det bättre om kläder som avyttras istället återanvänds eller återvinns (Ekström et al. 2012; Ekström och Salomonson 2012). Likaså vore det bättre om det producerades kläder med kvalitet som håller längre, som kan lagas, återanvändas och återvinnas.

I samhällsdebatten nämns risker med återhållsamhet och att bromsa konsumtionstakten. För ekonomin är det angeläget att inte gå på tomgång, men det finns anledning att reflektera över vart vi är på väg, vilka drivkrafter som finns för konsumtion, möjligheter att växla om och att välja vägar. En stark drivkraft för konsumtion under de senaste decennierna har varit symbolisk konsumtion, dvs att konsumtionen ses

som social markör. Konsumtionsvalen avspeglar ofta vår identitet. Så har det säkert också varit historiskt, men betydelsen av symbolisk konsumtion och den hastighet med vilken konsumtionen sker är trots allt unik för dagens samhälle. Konsumtionen har effekter på miljön och det gör det nödvändigt att växla om och välja vägar som är mer ekologiskt hållbara, t ex konsumera hållbara produkter, tjänster och kultur.

I kapitlet har jag argumenterat för att konsumtionskritik är angeläget. All utveckling mår bra av kritik, så även utvecklingen av konsumtion. Det behövs en större samhällsdebatt om konsumtionens olika nyanser. Det är viktigt att reflektera över att och på vilket sätt konsumtionen inkluderar och exkluderar. Konsumtionsval speglar värderingar och identitet, men det finns en risk om konsumenters identitet ensidigt relateras till konsumtionsval, t ex val av bil. Om och i vilken utsträckning identifierar sig en konsument med sin bil? Människor är betydligt mer än det de konsumerar.

Skandaler om köttfärs, hästkött och fläskkött får initialt stort intresse i media, men därefter avtar intresset. Vem granskar utvecklingen av vad som sker efter skandalerna? Hur gör den enskilde konsumenten sin röst hörd? Varför har undervisningen om konsumtion en relativt begränsad plats i skolan? Var och hur lär man sig bli kritisk som konsument? Varför engagerar sig inte fler konsumenter i konsumentfrågor? Varför engagerar sig inte fler politiker i konsumentfrågor? Varför saknas en konsumentorganisation med direktmedlemskap som omfattar många olika konsumentområden på liknande sätt som det finns utomlands?

För att i framtiden kunna förstå samhällsutvecklingen bättre är det redan nu nödvändigt med longitudinella mätningar över människors förhållningssätt till konsumtion. Vart vänder sig konsumenter för att få information och råd? Vem har man förtroende för? Vilka val gör man aktivt och vilka val gör man inte? Hur uttrycker man missnöje? Skiljer sig detta åt beroende på konsumenters olika erfarenheter och resurser?

Noter

- ¹ Pressmeddelande regeringskansliet, statsrådsberedningen, justitiedepartementet 26 april 2013, Konsumentminister Birgitta Ohlsson tog emot Konsumentrapporten 2013 <http://www.regeringen.se/sb/d/17416/a/215598>
- ² uppgift från Sveriges konsumenter 2013-05-13

Referenser

- Aléx, P. (2003). *Konsumera rätt – ett svenskt ideal; behov, hushållning och konsumtion*, Lund: Studentlitteratur.
- Avdic, Å. (2012). *Rätt åt dig – så blir du en lyckad konsument!*, Stockholm: Ordfront.
- Bauman, Z. (1998). *Work, consumerism and the new poor*, Open University Press, Buckingham.

- Byun, S.E. and B. Sternqvist (2008). The antecedents of in-store hoarding; Measurement and application in the fast fashion retail environment. *International Review of Retail Distribution and Consumer Research*, vol. 18 (2), 133-147.
- Campbell, C. (2005). The craft consumer: Culture, craft and consumption in a postmodern society, *Journal of Consumer Culture*, vol. 5(1), 23-42.
- Ekonomifakta (2013), www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Ekonomi/Hushallens-ekonomi/Hushallens-skulder, hämtat 2013-05-18.
- Ekström, K.M. (2012). Mode på Röhsska museet, samlande, marknadsföring och varumärkesbyggande, i B. Mankell och P. Dahlström (eds.), *Modets bildvärldar. Studier i Röhsska museets modesamling*, Göteborg: Röhsska museet.
- Ekström, K.M. (2011). Symbolic Value, *Encyclopedia of Consumer Culture*, Dale Southerton (ed.), Thousand Oaks, California: Sage
- Ekström, K.M. (ed.) (2010a). *Consumer Behaviour, A Nordic Perspective*, Lund: Studentlitteratur.
- Ekström, K.M. (2010b). Familjekonsumtion, konformitet och distinction, i K.M. Ekström (red.), *Fenomenet Ullared – en förstudie*, Högskolan i Borås Vetenskap för profession, Rapport nr 11:10.
- Ekström, K.M. (2006). Consumer Socialization Revisited, *Research in Consumer Behavior*, vol. 10, ed. R.W. Belk, Oxford: UK: Elsevier Science Ltd.
- Ekström, K.M. (1999). Barns påverkan på föräldrar i ett engagemangskrävande konsumtionssamhälle. I K.M. Ekström och H. Forsberg (reds.), *Den flerdimensionella konsumenten; en antologi om svenska konsumenter*, eds. K.
- Ekström, K.M. & K. Glans (2011). *Beyond the Consumption Bubble*, New York: Routledge.
- Ekström, K.M., E. Gustafsson, D. Hjelmgren and N. Salomonson (2012). *Mot en mer hållbar konsumtion; En studie om konsumenters anskaffning och avyttring av kläder*, Högskolan i Borås: Vetenskap för profession 20:2012
- Ekström, K.M. och T. Hjort (2010). ”Det blir många nej” - konsumtionens meningar och villkor för barnfamiljer med knapp ekonomi, Karlstad: *Konsumentverkets rapport 2010:28*
- Ekström, K.M. och G. Larsson (2010). Unga shopper sig till status – arbetet har tappat sitt värde, *debattartikel*, Dagens Industri, 20 okt 2010.
- Ekström, K.M. och L. Norén (2008). Stärk varumärket – släpp in konsumenten i fabriken. I L.G. Mattson (red.), *Marknadsorientering - myter och möjligheter*, Stockholm: Liber.
- Ekström, K.M. och N. Salomonson (2012). *Nätverk, trådar och spindlar; samverkan för ökad återanvändning och återvinning av kläder och textil*, Högskolan i Borås: Vetenskap för profession, 22:2012
- Elsäßer, S. (2012). *Att skapa en konsument – Råd och Rön och den statliga konsumentupplysningen*, Göteborg och Stockholm: Makadam förlag.
- Featherstone, M. (1991). *Consumer Culture and Postmodernism*. London, UK: Sage Publications.

- Firat, A.F. och A. Venkatesh (1995). Liberatory Postmodernism and the Reenchantment of Consumption. *Journal of Consumer Research* 22 (December): 239–267.
- Frank, R.H. (1999). *Luxury Fever; Money and Happiness in an era of excess*, Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Frank, R.H. (2011). Relative Deprivation, Inequality and Consumer Spending in the United States. I K. M. Ekström and K. Glans (reds.), *Beyond the Consumption Bubble*, New York: Routledge.
- Gabriel, Y. and T. Lang (1995). *The unmanageable consumer; contemporary consumption and its fragmentations*. London: Sage.
- Gustafsson, E. och K.M. Ekström (2012). Ett växande klädberg. I L. Weibull, H. Oscarsson, A. Bergström (reds.), *I framtidens skugga, 42 kapitel om politik, medier och samhälle, SOM-undersökningen 2011, SOM-rapport 56*, Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Göteborgs-Posten (2013). Svenska hushåll åtta på lånelistan, <http://www.gp.se/ekonomi/1.1098390-svenska-hushall-atta-pa-lanelistan>, 17 oktober 2012.
- Hjort, T. (2004). *Nödvändighetens pris – om knapphet och konsumtion hos barnfamiljer*, Avhandling i socialt arbete 20. Lund: Lunds universitet.
- Hjort, T. och K.M. Ekström (2006). The Paradox of Consumption: Scarcity and Affluence in the Swedish Welfare State. I S. González and D. Luna (reds.), *Latin American Advances in Consumer Research*, Provo: Utah: Association for Consumer Research.
- Holmberg, J. och J. Nässén (2011). Well-Being the Path Out of the Consumption-Climate Dilemma? I K.M. Ekström and K. Glans (reds.), *Beyond the Consumption Bubble*, New York: Routledge.
- Jackson, T. (2009). *Prosperity without growth: Economics for a Finite Planet*. London: Earthscan.
- John, D.R. (1999). Consumer socialization of children: A retrospective look at twenty-five years of research, *Journal of Consumer Research* 26, (December), 183-213.
- Konsumentverket (2011). Att klaga eller inte klaga; En kartläggning av missnöjda konsumenters agerande. Karlstad: *Konsumentverkets rapport 2011:3*.
- Lodziak, C. (2002). *The Myth of Consumerism*. London: Pluto Press.
- Lury, C. (1996). *Consumer Culture*, Oxford: Polity Press.
- Micheletti, M. och C. Isenhour (2010). Political consumerism. I K.M. Ekström (red.) *Consumer Behaviour, A Nordic Perspective*, Lund: Studentlitteratur, 133-152.
- Mitchell, A. (1979). Involvement: A Potentially Important Mediator of Consumer Behavior. I W.L. Wilkie (red.), *Advances in Consumer Research*, Provo, UT: Association for Consumer Research, 191-196.
- Morley, N., S. Slater, S. Russell, M. Tipper, och G.D. Ward (2006). *Recycling of Low Grade Clothing Waste*, Prepared by Oakdene Hollins Ltd, the Salvation Army Trading Company Ltd and Nonwovens Innovation & Research Institute Ltd., Defra Contract Reference: WRT152.

- Poiesz, T. och C. de Bont (1995). Do we need involvement to understand consumer behavior. I F. Kardes and M. Sujan (reds.), *Advances in Consumer Research*, Provo, UT: Association for Consumer Research, 448-452.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone, The collapse and revival of American community*, New York: Simon and Schuster.
- Roos, J.M. (2010). *Konsumtionsrapporten 2010*. Centrum för konsumtionsvetenskap, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.
- Sanne, C. (2007). Arbeta mindre och rädda jorden!. I Energieffektivisering med konsumenten i fokus, *Konsumera mera - dyrköpt lycka*, Stockholm: Formas Fokuserar.
- Sassatelli, R. (2007). *Consumer culture. History, theory and politics*. London: Sage.
- Slater, D. (1997). *Consumer Culture and Modernity*, Cambridge: Polity Press.
- SOU (2012:43). Konsumenten i centrum, ett framtida konsumentstöd. *Betänkande av utredningen om framtidens stöd till konsumenter*, Stockholm: Fritzes.
- Ward, S. (1974). Consumer Socialization, *Journal of Consumer Research*, 1, 1-16.
- Wikström, S. (1995). The customer as a co-producer. *European Journal of Marketing*, 30 (4), 6-9.

KONSUMENTERS LOGISTIK VID MATINKÖP

ULRIKA HOLMBERG OCH JOHAN HAGBERG

Under de senaste årtiondena har det skett en mycket snabb utveckling inom logistiken på de allra flesta områden. Ny kunskap, nya metoder och arbetsätt har på många sätt förbättrat varuflödena från produktion till konsumtion. I ett viktigt avseende har denna utveckling dock inte varit lika påtaglig och det gäller den logistik som sker mellan köpet (t ex i en matvarubutik) och den plats på vilken den konsumeras (t ex hemma vid köksbordet). Granzin och Bahn (1989) efterlyste tidigt fler studier av denna del av varukedjan som de kallade konsumentlogistik, men deras uppmaning har förvånansvärt nog inte blivit särskilt uppmärksam i forskningen (men se t.ex. Granzin 1990, Granzin m.fl. 1996, 1997). Med konsumentlogistik menas "(i) those activities performed by consumers to support the movement and handling of goods from the point of acquisition by the household (in time and space) to the point of consumption or other disposition: and (ii) the movement consumers provide to locate themselves at the point of consumption of non-transferable services" (Granzin 1990:239).

I ett tvärvetenskapligt internationellt forskningsprojekt med forskare inom etnologi, sociologi och företagsekonomi undersöks nu olika aspekter av konsumentlogistik med en kombination av metoder (se t ex Normark 2012). I projektet studeras hur konsumentlogistik i innerstäder går till och hur det har förändrats över tid (Cochoy m fl 2012), liksom vilka särskilda hinder och utmaningar som olika konsumentgrupper möter, som barnfamiljer (Hansson & Brembeck 2012), äldre (Brembeck m fl 2011) och studenter (Holmberg & Hagberg 2012).

Även om det under de senaste år har blivit ett ökat inslag av handel med matvaror via Internet, så motsvarar det fortfarande knappt 1 procent av den totala livsmedelshandeln, (SDH 2013), vilket gör att konsumentlogistik blir en del av varuflödet vid de allra flesta köp. Ett vanligt sätt att sköta konsumentlogistiken är att ta bilen, men många ansträngningar görs idag för att minska bilberoendet inne i städerna. Konsumentlogistiken utmanas när städer i hållbarhets syfte inför bilfria zoner, trängselavgifter mm. Många kommuner gör särskilda satsningar för att få fler att välja cykeln eller kollektivtrafik istället för att ta bilen.

Den logistik som vi intresserar oss för utförs alltså vanligtvis av konsumenten. Konsumenten är inte ensam i detta arbete utan använder sig av olika färdmedel (bil, cykel, kollektivtrafik, till fots) och vad vi här kan kalla "bärmedel" (kassar och väskor). Tillsammans med t.ex. butikernas utformning, stadsmiljön och vilka som är med vid inköpstillfället kan dessa olika aspekter ha stor betydelse för det sätt på vilken konsumentlogistiken utförs. Konsumentlogistik kan därför betraktas som

en praktik som utförs av *assemblage* (sammansättningar) av människor och ting, och hur denna sammansättning är uppbyggd påverkar hur praktiken utförs (Latour 2005). I denna undersökning har vi inriktat oss på konsumentlogistik i samband med inköp av mat, vilket utgör huvuddelen av varukategorin dagligvaror, vilket står för ungefär hälften av omsättningen i detaljhandeln. Som tillägg till frågor om politisk åskådning, medievanor och livsstil innehöll årets SOM-undersökning också detaljerade frågor om så vardagliga ämnen som vilken kasse eller väska man använder när man ska handla, en typ av detaljfrågor som är vanliga när man intresserar sig för den vardagliga konsumtionen i detaljhandeln.

Vi skall i detta kapitel titta närmare på hur konsumenter tar sig till och från matbutiken och vilka hjälpmedel de använder för att bära hem maten. Hur vanlig är bilen jämfört med cykeln? Hur vanligt är det med att ta en plastkasse i butiken jämfört med att ta med sin egen väska? Vilka konsumenter använder oftast bilen och plastkassen och vilka väljer andra alternativ? Finns det något samband mellan val av färdmedel och bärmedel? Välkommen med på en resa i detaljernas tecken.

Färdmedel

Bilen är det absolut mest dominerande färdmedlet när konsumenter handlar mat. Vi har jämfört hur ofta man använder bil jämfört med cykel, kollektivtrafik, färdtjänst/taxi, att gå till fots och hemleverans. Näst vanligast är att gå till fots och därefter att cykla. Andelen konsumenter som regelbundet åker kollektivt, väljer hemleverans eller åker färdtjänst eller taxi är mycket liten (tabell 1a).

Tabell 1a Frekvenser för val av färdmedel vid matinköp. Andel (procent) och rangordning (medelvärde)

Andel	Genomsnittlig poäng (0-4)	Aldrig (0)	Någon gång (1)	Ibland (2)	oftast (3)	Alltid (4)
Bil	2,6	13	11	13	34	29
Till fots	1,4	31	23	23	17	6
Cykel	0,9	54	19	17	8	2
Kollektivtrafik	0,5	75	11	8	4	2
Hemleverans	0,1	94	2	2	0	2
Färdtjänst el. taxi	0,1	95	2	1	0	2

Kommentar: Frågan löd: Hur ofta tar du dig till affären på följande sätt när du handlar mat? Poängen är beräknad utifrån antagandet att skalan kan approximeras till en intervallskala (lika stora skalsteg).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Vissa färdmedel tenderar att hänga ihop i större utsträckning än andra, d v s konsumenterna växlar regelbundet emellan dem (tabell 1b). Om vi börjar med bilen ser vi att ju oftare konsumenter tar bilen till butiken desto mer sällan väljer de cykel, kollektivtrafik eller att gå. Det är framförallt ett starkt motsatsförhållande mellan alternativen att ta bilen och att gå till fots till butiken. Fotgängare använder ofta kollektivtrafik, cykel och taxi eller färdtjänst. Det är också vanligt att kombinera kollektivtrafik med andra färdmedel med undantag för bilen. Konsumenter som cyklar tenderar att välja bort bilen, men att cykla hänger ofta samman med att också gå till butiken, åka kollektivt och i viss mån även välja hemleverans. En mycket liten andel åker färdtjänst eller taxi, men de som gör det tenderar att också åka kollektivt och framförallt att välja hemleverans i stor utsträckning.

Tabell 1b Samband mellan olika färdmedel. Korrelationer

	Cykel	Bil	Kollektiv- trafik	Färdtjänst/ taxi	Till fots	Hem- leverans
Cykel		-0,33	0,12		0,18	0,07
Bil	-0,33		-0,31		-0,58	
Kollektivtrafik	0,12	-0,31		0,36	0,28	0,27
Färdtjänst/taxi			0,36		0,07	0,64
Till fots	0,18	-0,58	0,28	0,07		0,10
Hemleverans	0,07		0,27	0,64	0,10	

Kommentar: Frågan löd: Hur ofta tar du dig till affären på följande sätt när du handlar mat? Pearson korrelation, endast signifikanta korrelationer ($p < 0,01$) visas i tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Det är värt att notera att kombinationer av färdmedel kan ske vid olika tillfällen (cykel på sommaren och kollektivtrafik på vintern) men också under en och samma inköpsrunda. En sådan kombination kan t ex vara att man cyklar mellan hemmet och närmsta busshållplats, åker kollektivt till en hållplats i anslutning till dagligvarubutiken, och går till fots mellan den sistnämnda hållplatsen och butiken. I våra tidigare studier har det visat sig att dessa kombinationsresor ofta blir en särskild utmaning då det kräver omlastning av varorna. Bilen, det vanligaste färdmedlet vid köp av dagligvaror, kan ofta användas hela vägen mellan hemmet och butiken vilket kan utgöra en viktig anledning till att den så ofta används. Det är därför intressant att undersöka lite närmare vilka faktorer som påverkar i vilken utsträckning bilen används.

Bil eller inte?

Vi skall i detta avsnitt titta närmare på konsumenter som alltid respektive aldrig väljer bilen när de skall handla mat. Förutom de vanliga demografiska och socio-ekonomiska variablerna kön, ålder, utbildning och inkomst har vi undersökt om bilanvändningen har samband med hur ofta man handlar mat och intresse för miljöfrågor. Bilen har en stor lastförmåga jämfört med de andra färdmedlen, vilket kan påverka inköpsfrekvens. Omvänt innebär en låg köpfrekvens att behovet av att kunna lasta mycket vid ett och samma tillfälle ökar, vilket talar för att använda bilen. I debatten om det hållbara samhället målas bilresor ofta upp som ett av de största miljöproblemen. Samtidigt lever vi i ett samhälle som på många sätt är beroende av att vi har tillgång till bil. I vilken utsträckning hänger konsumenters intresse för miljöfrågor ihop med valet av att ta bilen till butiken?

I gruppen som *aldrig* tar bilen till matbutiken är det en övervikt av kvinnor jämfört med de som deltagit i undersökningen (tabell 2). Medelåldern är också något lägre, men andelen med högskoleexamen är i stort sett den samma som i hela undersökningsgruppen. Hushållsinkomsten är lägre i denna grupp – andelen med inkomster på 700 000 kronor eller mer är betydligt mindre än för genomsnittet i undersökningen. Det finns ett samband mellan att inte ta bilen och att handla ofta. Det är också tydligt att konsumenter som väljer bort bilen har ett starkare miljöintresse än andra konsumenter.

Tabell 2 Konsumenter som aldrig respektive alltid tar bilen till mataffären ^{a)}

	Tar aldrig bilen	Tar alltid bilen	Alla
Kvinnor (procent)**	57	48	51
Medelålder (år)**	47	55	51
Sammanlagd hushållsinkomst, över 700 kkr (procent)**	12	23	20
Högskoleexamen (procent)	28	22	27
Handlar mat flera gånger i veckan (procent) **	61	51	55
Stort intresse för miljöfrågor, % ^{b)**}	33	22	27
Antal	207	451	1557

Kommentar: a) Frågan löd: Hur ofta tar du dig till affären med bil när du handlar mat? Här redovisas ändpunkterna på den 5-gradiga skalan från aldrig till alltid. b) Frågan löd: Hur intresserad är du i allmänhet av miljöfrågor? De som svarat 8-10 på en skala från 0-10 anses här ha stort intresse.

** Signifikant samband, $p < 0,01$. Gäller hela variabeln, inte enbart redovisad kategori (gäller alltså både kvinnor och män o s v).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Konsumenter som *alltid* väljer att ta bilen till matbutiken är i mångt och mycket en kontrast till de som aldrig tar bilen. De bilburna tenderar att vara män, medelåldern är lite högre än genomsnittet för alla som deltagit i undersökningen och inkomsten är högre (tabell 2). Dessa konsumenter handlar inte lika ofta som genomsnittet. Gruppen som aldrig tar bilen uppger att de har ett större miljöintresse än de som alltid tar bilen. Nästa avsnitt ägnar vi åt sambandet mellan användning av bilen och var man bor i landet. När vi jämförde hur viktiga av ovanstående bakgrundsvariabler var för att förklara om konsumenterna tog bilen till matbutiken eller inte tog vi också med bostadsort i analysen. Det visade sig att bostadsort hade allra starkast förklaringsvärde. Vi tog hjälp av en stegvis logistisk regression för att undersöka den relativa betydelsen av bakgrundsvariablerna och kom fram till följande rangordning: bostadsort (stad/land), hushållsinkomst, köpfrekvens, ålder, miljöintresse och utbildning.¹ Bostadsort, inkomst och köpfrekvens är de absolut viktigaste förklaringsfaktorerna för valet att ta bilen till mataffären eller ej. En förklaringsmodell med dessa tre variabler förutspår så mycket som 85 procent av resorna med bil eller annat (65 procent av alternativet aldrig bil och 90 procent av alternativet alltid bil).

Bilen och landsbygden

Utöver skillnader i ålder, kön, utbildning, inkomst, köpfrekvens och intresse för miljöfrågor är det som vi nämnt ovan intressant att jämföra bilanvändning beroende på var i landet man bor. Avstånd i allmänhet och avstånd till butiker i synnerhet har betydelse för vilka färdmedel som används. Med tanke på att infrastrukturen ser mycket olika ut i olika delar av landet, särskilt mellan stad och landsbygd, är det intressant att undersöka vilken betydelse orten har för bilanvändningen vid matköpen. Precis som ovan utgår vi från grupperna som aldrig respektive alltid använder bilen och ser hur de skiljer sig åt avseende var konsumenterna bor.

Av de konsumenter som *aldrig* tar bilen till mataffären är det mycket få som kommer från ren landsbygd och mindre tätorter jämfört med genomsnittet för undersökningen. Däremot är andelen som bor i Stockholm, Göteborg och Malmö kraftigt överrepresenterade bland de konsumenter som aldrig tar bilen när de handlar mat (tabell 3a).

Mönstret är ungefär det motsatta när vi undersöker var konsumenterna som *alltid* tar bilen till butiken bor. Här utgör de som bor på landsbygden en mycket större andel än i undersökningen som helhet (tabell 3a). Vidare är det en liten andel som bor i en stad eller större tätort och framförallt är det en mycket liten andel från någon av storstäderna.

Om vi tittar närmare på skillnaderna mellan våra storstadsområden ser vi att boende i Malmöregionen utmärker sig genom att använda bilen i ännu mindre utsträckning än de som bor i eller nära Göteborg och Stockholm. Malmöborna är i högre grad överrepresenterade bland de som aldrig tar bilen till mataffären och även mer underrepresenterade bland de konsumenter som alltid väljer bilen jämfört med boende i Göteborg eller Stockholm och Södertälje (tabell 3b).

Tabell 3a Bilen till mataffären i staden och på landsbygden (procent)

	Tar aldrig bilen	Tar alltid bilen	Alla
Ren landsbygd	3	32	23
Mindre tätort	10	24	20
Stad eller större tätort	52	38	42
Stockholm, Göteborg, Malmö	35	6	15
	100	100	100
Antal	133	288	1528

Kommentar: Regionindelningen bygger på en fråga om bostadsområde kombinerat med kommunkod. Sambandet är signifikant, $p < 0,001$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Tabell 3b Bilen till mataffären i storstadsregionerna (procent)

Region	Aldrig	Alltid	Alla
Stockholm/Södertälje (procent)	27	15	19
Malmö/Lund/Trelleborg (procent)	11	3	7
Göteborg (procent)	15	10	11
Övrigt (procent)	47	72	63
Summa	100	100	100
Antal	207	451	1557

Kommentar: Frågan löd: Hur ofta tar du dig till och från mataffären med bil? Regionindelningen bygger på kommun där respondenten bor. Sambandet är signifikant, $p < 0,001$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Bärmedel

På samma sätt som olika färdmedel används i samband med inköp av matvaror så används också olika "bärmedel" i form av väskor och kassar. Sådana bärmedel är ofta föremål för debatt i förhållande till dess miljökonsekvenser. På samma sätt som bilen dominerar bland färdmedlen har den nyköpta plastkassen en dominerande ställning bland bärmedlen. Av undersökta väskor och kassar är den nya plastkassen från butiken det alternativ konsumenterna använder allra mest (tabell 4a). Vanligast efter plastkassen är ny papperskasse, egen väska, flergångskasse och begagnad plast-

eller papperskasse i tät följd. Att handla utan väska eller kasse är ovanligt, men förekommer då och då.

Tabell 4a *Frekvenser för användning av olika typer av kassar och väskor vid matinköp. Andelar (procent) och rangordning (medelvärde)*

Andel	Genomsnittlig poäng (0-4)	Aldrig (0)	Någon gång (1)	Ibland (2)	oftast (3)	Alltid (4)
Ny plastkasse från butiken	2,3	9	22	18	33	19
Ny papperskasse från butiken	1,4	23	33	26	12	5
Egen väska	1,3	44	17	16	15	9
Flergångskasse	1,2	49	15	14	18	5
Begagnad plast-/papperskasse	1,1	48	20	17	12	4
Bär utan väska/kasse	0,6	57	28	13	2	1

Kommentar: Frågan löd: Hur ofta använder du följande när du handlar mat?

Poängen är beräknad utifrån antagandet att skalan kan approximeras till intervallskala (lika stora skalsteg).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Tabell 4b *Samband mellan olika typer av bärmedel (korrelationer)*

	Ny plastkasse	Ny papperskasse	Flergångskasse	Begagnad kasse	Egen väska	Ingen väska eller kasse
Ny plastkasse		0,39	-0,39	-0,39	-0,47	
Ny papperskasse	0,39		-0,07	-0,14	-0,24	
Flergångskasse	-0,39	-0,07		0,30	0,27	0,07
Begagnad plast eller papperskasse	-0,39	-0,14	0,30		0,30	0,07
Egen väska	-0,47	-0,24	0,27	0,30		0,10
Ingen väska eller kasse			0,07	0,07	0,10	

Kommentar: Frågan löd: Hur ofta använder du ny plastkasse från butiken när du handlar mat? Pearson korrelation, endast signifikanta korrelationer ($p < 0,01$) visas i tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Hur hänger olika typer av bärmedel ihop med varandra? Vilka kassar och väskor ser vi som komplement? Det finns ett tydligt samband mellan att välja en ny plastkasse och att välja en ny papperskasse, vilket tyder på att konsumenter ser dessa som komplement (4b). Däremot innebär valet av ny plastkasse att man inte är så flitig användare av varken flergångskasse, begagnad plast- eller papperskasse och inte heller egen väska. Inköp av ny papperskasse uppvisar ett liknande mönster, men inte lika tydligt. Att använda flergångskasse har ett samband med att använda begagnad kasse och egen väska och i viss mån även att helt avstå från väska eller kasse.

Ny plastkasse eller inte?

Vi skall i detta avsnitt titta närmare på konsumenterna som alltid respektive aldrig väljer att ta hem maten i en ny plastkasse när de handlar mat. Återigen undersöker vi de vanligaste demografiska och socioekonomiska variablerna kön, ålder, utbildning och inkomst som vi kompletterar med köpfrekvens och intresse för miljöfrågor. Plastkassarna rymmer generellt sett mindre än pappersbärkassar, dessutom har plastkassen oftare ett lägre pris än papperkassen. Konsumenter som handlar dagligen eller flera gånger i veckan tenderar att planera mindre i förväg varför de kan antas köpa en kasse oftare än att ta med sig en egen. Tillsammans talar detta för att konsumenter som handlar lite och ofta hellre väljer att köpa en ny plastkasse. Plastkassens miljöpåverkan har diskuterats en längre tid. Vissa länder, t ex Frankrike, har gått så långt att de förbjudit plastkassar. I Sverige är plastkassen ett mycket vanligt alternativ som vi visade ovan, men frågan är om valet av plastkassar hänger ihop med intresse för miljöfrågor.

Konsumentgruppen som *aldrig* väljer ny plastkasse från butiken när de handlar mat utgörs till ganska stor del av kvinnor (tabell 5). Medelåldern är hög medan andelen höginkomsttagare och högskoleutbildade är mycket låg jämfört med deltagarna i undersökningen som helhet. I denna grupp är det mindre vanligt att handla mat flera gånger i veckan. Intressant nog är miljöintresset lika stort som i hela undersökningsgruppen och verkar alltså inte ligga bakom att man alltid avstår från att köpa en ny plastkasse.

I gruppen som *alltid* väljer en ny plastkasse när de handlar mat är det fler män, medelåldern är lägre och andelen höginkomsttagare är större än genomsnittet för deltagarna i SOM-undersökningen. Såväl i gruppen som aldrig köper ny plastkasse som gruppen som alltid köper ny plastkasse är det en lägre andel med högskoleutbildning. Intresset för miljöfrågor är lägre än genomsnittet i hela undersökningen, men hur ofta man handlar har ingen större betydelse för att alltid välja ny plastkasse.

Tabell 5 Konsumenter som aldrig respektive alltid använder ny plastkasse från mataffären (procent) ^{a)}

	Köper aldrig ny plastkasse	Köper alltid ny plastkasse	Alla
Kvinnor (procent)*	58	46	51
Medelålder (år)***	63	46	51
Högskoleexamen (procent)***	9	22	18
Sammanlagd hushållsinkomst, över 700 kkr (procent)***	11	24	20
Handlar mat till hushållet flera g/vecka (procent)**	44	57	55
Stort intresse för miljöfrågor, (procent) b)*	27	19	27
Antal	137	293	1559

Kommentar: a) Frågan löd: Hur ofta använder du ny plastkasse från butiken när du handlar mat? Här redovisas ändpunkterna på den 5-gradiga skalan från aldrig till alltid. b) Frågan löd: Hur intresserad är du i allmänhet av miljöfrågor? De som svarat 8-10 på en skala från 0-10 anses här a stort intresse. * Signifikant samband, $p < 0,05$, ** signifikant samband, $p < 0,01$, ***signifikant samband, $p < 0,001$. Gäller hela variabeln, inte enbart redovisad kategori (gäller alltså både kvinnor och män o s v).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

I syfte att undersöka hur viktiga dessa bakgrundsvariabler är för att förklara om man väljer plastkasse eller inte och hur de samverkar har vi gjort en stegvis logistisk regression. I analysen ingick även regionvariabeln för bostadsort som använts i analysen ovan. Analysen visar att ålder är den allra viktigaste faktorn följt av köpfrekvens, hushållsinkomst och region. Generellt sett är det svårare att förklara valet att köpa ny plastkasse med de utvalda bakgrundsvariablerna än att förklara valet av bil för transport till och från matbutiken.² Ingen av de undersökta förklaringsmodellerna för valet att köpa plastkasse uppnår lika höga förklaringsvärden som modellerna för att förklara valet av bil. Förklaringsmodellen med ålder, köpfrekvens och hushållsinkomst förutspår i genomsnitt 82 procent av resorna till matbutiken med bil eller ej (56 procent av alternativet aldrig bil och 92 procent av alternativet alltid bil).

Plastkassen – lokala traditioner

Här skall vi titta närmare på hur användningen av plastkassen ser ut i olika delar av landet. Liksom i fallet med bilen ovan kan det finnas geografiska skillnader som har att göra med avstånd till butiken, men det kan också finnas skillnader som till exempel beror på att vissa kommuner tillhandahåller påsar för sophantering. I sådana fall minskar behovet av att välja en plastkasse i för att den senare skall användas till soppåse. Vi avstår från att göra en analys på detaljnivå, men är intresserade av att se

om det finns skillnader beroende på var i landet man bor. Vi fortsätter som tidigare att undersöka de två grupperna som aldrig respektive alltid väljer en ny plastkasse när de handlar mat. Skillnaderna är mycket mindre än när det gäller valet av bil. Det finns inga signifikanta skillnader mellan stad och landsbygd när det gäller nya plastkassar. Däremot finns vissa skillnader mellan storstäderna, men det är bara signifikanta om man tillåter en felmarginal på 8 procent (tabell 6).

Tabell 6 Plastkassen och storstadsregionen (procent)

Region	Köper aldrig ny plastkasse	Köper alltid ny plastkasse	Alla
Stockholm/Södertälje	16	22	19
Malmö/Lund/Trelleborg	13	10	7
Göteborg	12	6	11
Övrigt	59	62	63
	100	100	100
Antal	137	293	1557

Kommentar: Frågan löd: Hur ofta använder du ny plastkasse från butiken när du handlar mat? Regionindelningen bygger på kommun. $p=0,078$

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Med viss försiktighet kan vi konstatera att Malmöregionen verkar vara mest polariserad. Konsumenter som bor i kommunerna Malmö, Lund och Trelleborg är i denna undersökning överrepresenterade i båda grupperna, men framförallt i gruppen som aldrig väljer ny plastkasse. I gruppen som alltid väljer ny plastkasse är det färre som kommer från Göteborg än i hela undersökningsgruppen. I övriga fall är representationen ganska lik fördelningen i hela undersökningen.

Samband mellan färdmedel och bärmedel?

Avslutningsvis undersöker vi eventuella samband mellan färdmedel och bärmedel vid livsmedelsinköpen. Val av färdmedel till butiken har bara mycket svaga samband med val av bärmedel (tabell 7). De konsumenter som väljer att cykla till butiken tenderar att välja bort att köpa en ny papperskasse till förmån för att använda en flergångskasse, en begagnad plast- eller papperskasse eller sin egen väska, exempelvis en ryggsäck eller cykelväska. De konsumenter som väljer bilen tenderar att köpa en ny plast- eller papperskasse, och välja bort att ta med en egen väska. Kollektivtrafikresandet har ett visst samband med begagnad kasse och ett något tydligare med

egen väska. Val av färdtjänst eller taxi har ett svagt samband med att köpa en ny papperskasse och de som går till butiken tenderar att välja att ta med sin egen väska. Hemleverans slutligen, har ett svagt samband med både ny papperskasse och att inte använda någon väska eller kasse alls när man handlar mat. Det kan förstås bero på att konsumenter som väljer hemleverans antingen väljer ny papperskasse eller ingen väska eller kasse alls när de handlar i vanliga matbutiker, men det kan också bero på att maten som beställts levereras i papperskassar eller i andra emballage (t ex lådor).

Tabell 7 Samband mellan färdmedel till butiken och val av bärmedel (korrelationer)

	Cykel	Bil	Kollektiv- trafik	Färdtjänst eller taxi	Går till fots	Hem- leverans
Ny plastkasse		0,13				
Ny papperskasse	-0,06	0,17		0,08		0,10
Flergångskasse	0,08					
Begagnad plast- eller papperskasse	0,09		0,08			
Egen väska	0,10	-0,20	0,17		0,17	
Ingen väska eller kasse						0,10

Kommentar: Frågorna löd: Hur ofta tar du dig till affären på följande sätt när du handlar mat? Hur ofta använder du följande när du handlar mat?

Pearson korrelation, endast signifikanta korrelationer ($p < 0,01$) visas i tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Diskussion och slutsater

Vi har i detta kapitel redogjort för hur konsumenter tar sig till och från matbutiken och vilka väskor och kassar de använder för att ta hem maten de handlat. Föga förvånande utgör *bilen* det vanligaste färdmedlet till och från butiken och det finns flera orsaker som kan förklara detta. För det första kan bilen användas för hela resan mellan hemmet och butiken och kräver ingen omlastning eller koordination av tider. För det andra har bilen stor lastkapacitet vilket inte minst är viktigt om man vill göra större inköp för att kunna handla mer sällan. För det tredje krävs det ofta bil för att kunna ta sig till den butik där man ska handla, till exempel vid avsaknad av cykelbanor eller kollektivtrafik, vilket är särskilt vanligt på landsbygden. Att regionen har stor betydelse för valet att ta bilen till mataffären är mycket tydligt i vår undersökning. Var man bor i landet är den allra viktigaste faktorn och tillsammans med hushållsinkomst och köpfrekvens kan vi förklara en stor del av bilanvändningen. De som väljer bilen bor på ofta på landet, har högre inkomst och

handlar mer sällan än de som väljer bort bilen. Även ålder och miljöintresse spelar roll, om än i mindre utsträckning. De som väljer att inte ta bilen till mataffären är yngre och mer miljöintresserade än de som tar bilen.

Även i städerna finns dagens detaljhandel i en infrastruktur som främjar bilen. I flera avseenden kan detta vara på väg att ändras. Det pågår försök runt om i landet att försöka minska användningen av bil inne i städer. Om det ska lyckas att minska användningen av bil inne i städerna, men samtidigt bibehålla handeln så krävs det bra alternativ till bilen. Ökat inslag av hemleverans innebär att en del av konsumentlogistiken blir ersatt av affärslogistik, d v s att detaljhandeln sköter leveransen av varan närmare den plats där konsumtionen sker (t ex i hemmet). Det finns skäl att tro att en övervägande del av logistiken i den sista delen av varukedjan kommer att involvera konsumenten på något sätt under överskådlig framtid. Det finns därför behov av nya lösningar och alternativ som på olika sätt kan underlätta för konsumenterna på ett sätt som också är långsiktigt ekonomiskt och ekologiskt hållbart både för dem själva och för samhället i stort. Det är troligtvis inte en enda lösning som ska passa alla, utan många olika innovationer som kan bidra till att skapa nya alternativ och nya kombinationer som gör det enklare att välja andra färdmedel i samband med matinköp. I syfte att fånga upp idéer och lösningar från flera håll arrangeras nu ett antal workshoppar inom forskningsprojektet med deltagare från olika områden. Här möts konsumenter, handlare, trafikplanerare, politiker med flera för att ta del av forskningsresultaten och diskutera hur en fungerande konsumentlogistik kan se ut i den hållbara staden.

Vår undersökning visar att de allra flesta köper en *ny kasse* för att bära hem varorna när de har handlat i matbutiken. Här intar den nya plastkassen förstaplatsen med en mycket stor marginal. Mer hållbara alternativ som att ta med sig egen väska, flegångskasse eller begagnad plast- eller papperskasse till butiken är sällsynt. Vi kan också belägga att den nya plast- och den nya papperskassen ses som komplement till varandra, d v s de som ofta använder ny plastkasse väljer också ofta ny papperskasse. Det är också tydligt att de mer hållbara bärmedlen står i ett motsatsförhållande till de nya kassarna, vilket innebär att de som ofta väljer egen väska, flegångs- eller begagnad kasse i stort utsträckning väljer bort att köpa nya kassar.

Ålder har visat sig vara den allra viktigaste faktorn för att förklara valet att köpa ny plastkasse eller ej. Yngre konsumenter väljer plastkassen i mycket större utsträckning än äldre. Förutom ålder ser vi också tydliga positiva samband med köpfrekvens och hushållsinkomst, vilket innebär att de som väljer att köpa ny plastkasse handlar oftare och har högre inkomst än de som väljer bort den nya plastkassen.

Papperskassen och plastkassen introducerades på bred front i handeln i mitten av 1900-talet. De innebar en stor förändring i vårt sätt att bära – tidigare var det den egna väskan eller korgen man bar hem matvarorna i – och var en del i förändringen från betjäning över disk till självbetjäning (Hagberg & Normark 2011). På senare tid har butiker börjat sälja kraftiga kassar avsedda för att tas med till butiken och användas många gånger. Än är det för tidigt att uttala sig om framtiden för dessa nya

kassar och i vilken utsträckning de kan ta över plast- eller papperskassens dominans. Med tanke på att yngre i större utsträckning än äldre väljer att köpa en ny plastkasse lär den behålla sin förstaplats ett tag till. Det faktum att många konsumenter använder plast- och papperskassar från butiken som sop- och återvinningspåsar talar också för att vi kan förvänta oss att konsumenter kommer att fortsätta köpa nya plast- och papperskassar i stor utsträckning inom överskådlig framtid när de handlar mat. En minskning är bara att vänta om priserna på kassarna höjs kraftigt eller att återvinningspraktikerna ändras, t ex till följd av nya kommunala rutiner för sop- och återvinningshantering där särskilda påsar eller kärl tillhandahålls.

Noter

- ¹ En logistisk regression med enbart region (stad/land) som beroende variabel (kovariat) får Cox & Snell $R^2 = 0,24$ och Nagelkerke $R^2 = 0,34$. När hushållsinkomst också läggs in i modellen ökar CSR^2 till $0,30$ och NKR^2 till $0,44$. Med köpfrekvens inkluderat blir $CSR^2=0,37$ och $NKR^2=0,53$. Ålder, miljöintresse och utbildning bidrar med att förklara bilanvändandet ytterligare lite till, men en förhållandevis blygsam ökning var och en. Alla 6 variabler tillsammans ger $CSR^2=0,42$ och $NKR^2=0,60$.
- ² Enbart ålder som beroende variabel (kovariat) får Cox & Snell $R^2 = 0,19$ och Nagelkerke $R^2 = 0,27$. När köpfrekvens också läggs in i modellen ökar CSR^2 till $0,24$ och NKR^2 till $0,34$. Med hushållsinkomsten inkluderad blir $CSR^2=0,25$ och $NKR^2=0,35$. När regionvariabeln (A-region) slutligen läggs till får vi $CSR^2=0,26$ och $NKR^2=0,38$.

Referenser

- Brembeck, H., Lalanne, M., Hansson, N., & Thébault, C. (2011). Practices of consumer logistics among families with children and the the elderly: Human-container assemblages and task oriented shopping. CRESC Annual Conference 2011 Framing the city, 6-9 September. Manchester: Open University.
- Cochoy, F., Hagberg, J. & Canu R. (2012). "Cityzen" logistics: A visual archaeology of consumer logistics. Making Sense of Consumption 2nd Nordic Conference on Consumer Research, May 30 - June 1. Gothenburg: University of Gothenburg.
- Granzin, K. L. (1990). The consumer logistics system: a focal point for study of the household-consumption process. *Journal of Consumer Studies and Home Economics*, 14(3), 239–256.
- Granzin, K. L., & Bahn, K. D. (1989). Consumer logistics: Conceptualization, pertinent issues and a proposed program for research. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 17(1), 91–101.

- Granzin, K. L., Painter, J. J., & Kenneth, D. (1996). *An Empirical Test of Households' Participation in the Distribution Supply Chain Process*.
- Granzin, K. L., Painter, J. J., & Valentin, E. K. (1997). Consumer logistics as a basis for segmenting retail markets An exploratory inquiry. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 4(2), 99–107.
- Hagberg, J. & Normark, D. (2011). *Consumer Logistics: Equipping the consumers as human-container-thing assemblages*. CRESC Annual Conference: Framing the city 6-9 September. Manchester: Open University.
- Hansson, N. & Brembeck, H. (2012). *Consumover Citizens and Sustainability Discourse: Practicing Consumer Agency through Moving with Commodities*. *Research in Consumer Behavior*. 14 p. 255-276
- Holmberg, U. ; Hagberg, J. (2012). *Performing consumer logistics: Students as co-researchers exploring mundane practices*, Making Sense of Consumption 2nd Nordic Conference on Consumer Research May 30 - June 1, 2012 Gothenburg, Sweden.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Normark, D. (2012). *Mobile Materialities: towards an ethno-logistical investigation of consumer assemblages*. Making Sense of Consumption 2nd Nordic Conference on Consumer Research, May 30 - June 1. Gothenburg: University of Gothenburg.
- SDH (2013) *Mat på nätet – Rapport 2013*. Svensk Distanshandel. <svenskdistanshandel.se/rapporter/mat-pa-natet> (Hämtad 2013-05-22).

BILMÄRKE, GENUS OCH PERSONLIGHET*

JOHN MAGNUS ROOS

Har du någonsin funderat på om bilen säger någonting om vem föraren är? Den borde väl rimligtvis göra det? För det måste väl finnas en anledning till att personen har valt just den bilen?

Utgångspunkten i detta kapitel är att de ting vi omger oss med är en del av vår identitet. Enligt Russel Belk (1988) spelar våra ägodelar en central roll i självbilsbygandet och kan i förlängningen ses som en del av oss själva. Enligt Csikszentmihalyi och Rochberg-Halton (1999) så kan ”saker” [personliga ägodelar] reflektera aspekter av individens personlighet och till och med forma personens identitet.

Att äga en bil är historiskt sett förknippat med status och exklusivitet (Jacobsson, m.fl., 2009). Bilen har blivit en symbol för framgång och välstånd (Sandqvist, 1997). I det moderna samhället används bilen dessutom för att uttrycka förarens identitet och personlighet genom val av modell, färg och märke (Stradling, Anable och Carreno, 2007). Enligt Belk (1988) är bilen ett konsumtionsobjekt i den västerländska kulturen som ofta används för att förstärka självidentiteten, framförallt bland män. Han menar att bilen kan kompensera för eventuella brister som personen upplever hos sig själv. En man som känner sig liten och klen kan köpa en stor, tuff och snabb bil för att kompensera (Belk, 1988).

Att Belk framförallt uttalar sig om gruppen män kan ses som karaktäristiskt för bilbranschen i allmänhet. Enligt Magdalena Petersson McIntyre (2009) har bilindustrin präglats av en hög grad maskulinitet. Branschen har tagit en manlig konstruktör och en manlig förare för given. Hon pekar på att design, marknadsföring och försäljning av bilar varken är eller har varit könsneutral. Detta trots att ett flertal forskare visat att kvinnor har, och har haft, stort inflytande på val av bil.

Redan under 1920-talet diskuterades kvinnornas inflytande på deras mäns bilköp flitigt i amerikansk media och bland bilexpert. Det påstods nämligen att män köper bil, medan kvinnor väljer den (Scharff, 1991). I takt med att värden som skönhet, komfort och hög status smög sig in i bilbranschen så kom kvinnans inflytande över familjens bil att öka. Hon ansågs nämligen ha god inblick i sådana nya och mer känslomässiga värden (Sparke, 2002). Magdalena Petersson McIntyre (2010) har i ett svenskt industriprojekt intervjuat kvinnor om bilkonsumtion och bildesign. Hon har funnit att kvinnor efterfrågar snabbhet, rörlighet, njutning och aktivitet hos sina bilar, värden som traditionellt sett har efterfrågats av män. Flera av de intervjuade menade att design- och konstruktionsaspekter som de själva och andra kvinnor är intresserade av har bortprioriterats av bilindustrin. Det som traditionellt har inletts respekt i branschen har varit motorer, exteriörer och prestanda, inte designlösningar

gällande textil och interiörer, något som kvinnor många gånger är intresserade av. Rent anatomiskt skiljer sig även kvinnor från män, de har andra kroppar som kräver andra utformningar. I studien framgår också att kvinnor efterfrågar mer enkla lösningar som inte kräver stora tekniska färdigheter; ”det ska inte vara svårt att köra bil det ska vara roligt och det behöver inte vara så jädra macho bara för att det är så svårt”. (Pettersson McIntyre 2010, s. 58). En annan studie, med kvantitativ ansats, visar emellertid att affektiva-symboliska motiv (exempelvis anseende, njutning och skönhet) i val av bil är viktigare för män än för kvinnor, medan det omvända är gällande för s.k. instrumentella-oberoende motiv, som exempelvis att transportera sig själv, att spara tid och att vara oberoende av andra (Jakobsson Bergstad, m.fl., 2009).

Att forskare har kommit till olika slutsatser beträffande hur värden och motiv spelar in för män och kvinnor kan förklaras av att bilen inte är något enkelt konsumtionsobjekt att undersöka. I intervjuer och enkäter så överskattar ägarna betydelsen av aspekter som stämmer med den egna önskade identiteten, så som miljövänlighet, medan de underskattar betydelsen av aspekter som inte stämmer med den önskade identiteten, som exempelvis status (Johansson-Stenman och Martinsson, 2006).

Detta kapitel bygger på nationella SOM-undersökningar från perioden 2009 – 2012. Analysen inkluderar enbart bilmärke och inte andra dimensioner som exempelvis modell, årgång eller färg. Vi har enbart valt att fokusera på betydelsen av genus och personlighet vid val av bilmärke. Utgångspunkten för analysen har varit en öppen enkätfråga om märket på den bil som personen/hushållet äger. Om personen/hushållet äger mer än en bil gäller frågan den bil som används mest. Vi har valt att avgränsa vår analys till hushåll bestående av en vuxen, eftersom vi annars inte vet i vilken utsträckning personen varit delaktig i valet av bil. Vi har enbart inkluderat bilmärken där vi har grupper om minst 20 personer. Detta innebär att totalt 15 bilmärken har ingått i analysen.

Är genus viktigt för val av bilmärke?

Hur genus spelar in i val av bil tycks inte vara särskilt enkelt att reda ut. Det är inte heller avsikten med det här kapitlet. Syftet är snarare att bidra till denna diskussion genom att belysa hur genus hänger samman med ägandet av de vanligaste bilmärkena i Sverige. Om genus spelar roll för val av bilmärke är det troligt att några av de bilmärken som finns representerade i Sverige är mer eftertraktade av kvinnor än av män och vice versa.

Vi kan konstatera att det är statistiskt säkerställt ($p < 0.01$) att BMW och Volvo är vanligare hos ensamstående män än hos ensamstående kvinnor i Sverige. Vi kan också konstatera att det är statistiskt säkerställt ($p < 0.01$) att Peugeot och Toyota är vanligare hos ensamstående kvinnor än ensamstående män (Tabell 1). Vårt resultat visar att genus har betydelse för valet av fyra bilmärken. I övrigt kan vi inte dra några statistiskt säkerställda slutsatser beträffande genus och enskilda bilmärken.

Tabell 1 Andel respondenter som äger olika bilmodeller bland samtliga och bland män och kvinnor 2009-2012 (procent) och könseffekter (logistiska regressionskoefficienter, andel förklarad varians)

Bilmärke	Samtliga (procent)	Kvinnor (procent)	Män (procent)	Effekt av genus (kvinnor)	Andel förklarad varians (R ²)
Audi	5,2	4,8	5,5	-.142 .	.001
BMW	2,9	1,8	4,8	-1.021 ***	.029
Citroën	2,6	2,7	2,5	.074	.000
Ford	6,6	6,1	7,1	-.170	.001
Hyundai	2,6	3,2	2,0	.509	.007
Mitsubishi	2,1	2,5	1,8	.347	.003
Nissan	2,2	2,9	1,6	.592	.010
Opel	4,9	5,9	3,9	.430	.007
Peugeot	4,1	5,9	2,3	.972 ***	.029
Renault	4,4	4,5	4,3	.046	.000
Saab	9,3	7,9	10,7	-.338	.005
Skoda	3,5	4,3	2,7	.490	.008
Toyota	8,0	10,9	5,2	.809 ***	.026
Volkswagen	10,1	10,4	9,8	.063	.000
Volvo	21,1	16,6	25,6	-.548 ***	.019

Kommentar: Resultaten är hämtade från de nationella SOM-undersökningarna 2009-2012 (n=1122). Signifikansnivåer: p<0.01:***; p<0.05:**; p<0.1:*

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009-2012.

Är personlighet viktigt för val av bilmärke?

Personlighet och bilmärken är ett återkommande tema som journalister med jämna mellanrum försöker att blåsa liv i. Vissa undersökningar hävdar att personlighet har betydelse för vad man kör medan andra hävdar att det inte har någon betydelse eftersom varje bilmärke idag har ett flertal olika modeller med olika profil och image (Love, 2010).

Vi känner inte till någon vetenskaplig studie som undersöker sambandet mellan bilmärke och personlighet. Däremot finns det väldigt många forskare som intresserat sig för att undersöka själva bilmärkets "personlighet" (se exempelvis Aaker, 1996). I den nationella SOM-undersökningen har vi använt oss av ett personlighetstest under fyra års tid (Holmberg och Weibull, 2010). Detta test utgår från femfaktormodellen, ibland kallad *the Big Five*. De fem faktorerna som alla människor har mer eller mindre av är utåtriktning, emotionell instabilitet, välvilja, målinriktning och öppenhet (Larsen och Buss, 2005). Den femfaktormodell som använts i denna analys benämns HP5i och består av 15 frågor, tre frågor för respektive personlighetsegen-

skap (se bilaga till boken). Ett högt värde på HP5i innebär hög grad av inåtvändhet (som en motpol till utåtriktning), hög grad av emotionell stabilitet (som en motpol till emotionell instabilitet), hög grad av välvilja, hög grad av målinriktning och hög grad av öppenhet (Holmberg och Weibull, 2010).

Vi har genom logistisk regressionsanalys undersökt om personligheten har betydelse för sannolikheten att äga ett visst bilmärke (Tabell 2). Beträffande *grad av utåtriktning* har vi funnit att det är statistiskt säkerställt ($p < 0.1$) att inåtvända personer i större utsträckning äger Volvo och Opel, medan utåtriktade personer i större utsträckning äger Peugeot. Beträffande *grad av emotionell instabilitet* har vi funnit att det är statistiskt säkerställt ($p < 0.05$) att personer som är mer emotionellt instabila i större utsträckning äger Peugeot och Skoda. Beträffande *grad av välvilja* har vi funnit att det är statistiskt säkerställt ($p < 0.1$) att personer med hög grad av välvilja i större utsträckning äger Toyota och Nissan, medan mer antagonistiska personer i större utsträckning äger Volvo. Beträffande *grad av målinriktning* har vi funnit att det är statistiskt säkerställt ($p < 0.1$) att personer med låg grad av målinriktning (s.k. impulsiva personer) i större utsträckning äger Opel. Beträffande *grad av öppenhet* har vi funnit att det är statistiskt säkerställt ($p < 0.1$) att sannolikheten för att äga en Hyundai ökar då graden av öppenhet ökar.

Tabell 2 *Multivariat logistisk regressionsanalys av val av bilmärke efter personlighetsdrag 2009-2012 (logistiska effekter, andel förklarad varians)*

Bilmärke	Inåtvändhet	Emotionell stabilitet	Välvilja	Målinriktning	Öppenhet	R ²
Audi	.079	-.047	-.022	-.049	.218	.003
BMW	-.156	-.256	.028	-.300	-.122	.012
Citroën	-.476	-.092	-.293	.117	.016	.010
Ford	.039	-.117	-.248	-.079	-.260	.015
Hyundai	-.008	.269	-.097	.004	.628*	.020
Mitsubishi	.279	.569	.455	.096	-.437	.031
Nissan	-.621	.382	.797**	-.399	-.074	.046
Opel	.542*	.343	.089	-.452*	.086	.018
Peugeot	-.599*	-.526**	-.007	.291	.205	.024
Renault	-.242	-.130	.209	-.447	.088	.014
Saab	-.190	-.017	.070	.067	-.215	.004
Skoda	-.183	-.524**	-.064	.312	.100	.014
Toyota	-.139	-.198	.332*	.064	.144	.014
Volkswagen	.010	.065	-.030	.170	-.159	.004
Volvo	.292*	.009	-.275**	.168	-.054	.014

Kommentar: Data från de nationella SOM-undersökningarna 2009-2012 (N(min/max)=1095/1105). Signifikansnivåer: $p < 0.01$:***; $p < 0.05$:**; $p < 0.1$:*.

I den fortsatta analysen har vi valt att betrakta män och kvinnor som två separata grupper. Detta eftersom tidigare forskning har visat att genus har betydelse för värden och motiv relaterade till bilval (Jakobsson Bergstad, m.fl., 2009; Petersson McIntyre, 2010). Detta medför att ett bilmärke kan ha olika innebörder för kvinnor och män och att män och kvinnor därför kan uttrycka sig själva genom valet av bilmärke på olika sätt.

Mäns personlighet och val av bilmärke

Det är statistiskt säkerställt att graden av utåtriktning hos män har betydelse för om män äger antingen en Volvo eller en Saab. Sannolikheten för att äga en Volvo ökar om graden av utåtriktning minskar, medan sannolikheten för att äga en Saab ökar om graden av utåtriktning ökar (tabell 3).

Vi har statistiskt kunnat säkerställa att graden av välvilja och emotionell stabilitet har betydelse för sannolikheten att äga Nissan. Ju vänligare och mer emotionellt stabil en person är, desto troligare att han äger en Nissan (personlighetens påverkan på Nissan bör tolkas med stor försiktighet, då enbart är 9 män i vårt urval ägde Nissan). Vi har också statistiskt kunnat säkerställa att graden av välvilja hos män har betydelse för sannolikheten att äga Ford. Ju mer antagonistisk en man är, desto troligare att han äger en Ford.

Tabell 3 *Multivariat logistisk regressionsanalys av val av bilmärke efter personlighetsdrag bland män 2009-2012 (logistiska effekter, andel förklarad varians)*

Bilmärke	Inåtvändhet	Emotionell stabilitet	Välvilja	Målinriktning	Öppenhet	R ²
Audi	.276	.241	-.045	-.092	.442	.012
BMW	-.560	-.265	.369	-.114	.078	.018
Citroën	-.671	-.021	.408	.271	-.334	.024
Ford	-.155	.141	-.549*	.019	-.402	.036
Hyundai	.426	-.036	-.043	-.053	.875	.026
Mitsubishi	.481	.980	-.308	.200	-.038	.040
Nissan	-.353	2.234***	1.071**	-1.091	.310	.175
Opel	.396	.390	-.124	.032	-.491	.020
Peugeot	-.414	-.751	.367	.630	-.405	.046
Renault	.136	-.404	.038	-.652	-.357	.035
Saab	-.576*	-.302	-.002	.087	.113	.018
Skoda	-.553	-.326	-.258	.647	-.114	.020
Toyota	.045	.284	.166	.455	-.075	.023
Volkswagen	.148	.080	-.098	-.145	-.142	.006
Volvo	.417**	-.184	-.122	.012	.001	.020

Kommentar: Data från de nationella SOM-undersökningarna 2009-2012 (N(min/max)=549/555). Signifikansnivåer: p<0.01:***; p<0.05:**; p<0.1:*

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009-2012.

Kvinnors personlighet och val av bilmärke

Det är statistiskt säkerställt att graden av välvilja har betydelse för kvinnors ägande av Citroën, Mitsubishi och Volvo. Sannolikheten för att äga Citroën eller Volvo ökar vid låg grad av välvilja, medan sannolikheten för att äga Mitsubishi ökar vid hög grad av välvilja (Tabell 4).

Det är statistiskt säkerställt att graden av inåtvändhet har betydelse för ägande av Opel. Ju mer inåtvänd, desto mer sannolikt att äga Opel. Det är statistiskt säkerställt att graden av målinriktning har betydelse för ägande av BMW och Opel. Ju mer impulsiv en kvinna är, desto mer sannolikt att hon äger BMW eller Opel. Det är statistiskt säkerställt att graden av öppenhet har betydelse bland kvinnor för ägande av Mitsubishi. Ju mer stängd hon är, desto mer sannolikt att hon äger en Mitsubishi.

Tabell 3 *Multivariat logistisk regressionsanalys av val av bilmärke efter personlighetsdrag bland kvinnor 2009-2012 (logistiska effekter, andel förklarad varians)*

Bilmärke	Inåtvändhet	Emotionell stabilitet	Välvilja	Målinriktning	Öppenhet	R ²
Audi	-.262	-.409	.158	-.133	.079	.012
BMW	.017	-.813	.195	-1.292**	.176	.125
Citroën	-.361	-.070	-1.020**	.062	.318	.054
Ford	.337	-.366	.125	-.149	-.164	.024
Hyundai	-.274	.507	-.329	.104	.300	.028
Mitsubishi	.234	.347	1.165**	-.019	-.816*	.072
Nissan	-.710	-.212	.531	-.100	-.252	.022
Opel	.737*	.413	.072	-.610*	.243	.036
Peugeot	-.616	-.271	-.451	.296	.257	.027
Renault	-.694	.025	.509	-.377	-.066	.027
Saab	.248	.225	.346	-.019	-.400	.021
Skoda	.115	-.574	-.020	.197	.081	.020
Toyota	-.178	-.315	.236	-.021	.017	.010
Volkswagen	-.036	.078	-.019	.497	-.190	.019
Volvo	.036	.132	-.353*	.265	.066	.012

Kommentar: Data från de nationella SOM-undersökningarna 2009-2012 (N(min/max)=546/552). Signifikansnivåer: p<0.01:***; p<0.05:**; p<0.1:*

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009-2012.

Avslutande reflektion och förslag på framtida forskning

Genus och personlighet tycks ha en viss betydelse för valet av bilmärke hos ensamstående i Sverige. Nedan sammanställs de statistiskt säkerställda resultaten. Vi vill

dock poängtera att studien är av explorativ karaktär och att resultaten bör konfirmeras i framtida analyser (särskilt de resultat som enbart är statistisk säkerställda på $p < 0.1$). Med tanke på det stora antal analyser vi gjort så skulle de resultat som vi statistiskt lyckats säkerställa kunna förklaras av tillfällig (slumpmässig) variation. Vi kan inte heller utesluta att genus och personlighet har en påverkan på bilmärken utöver det som redovisas nedan. Vi kan enbart konstatera att vi inte lyckats påvisa någon sådan påverkan.

Genus: Kvinnor är överrepresenterade bland bilmärkena Peugeot och Toyota medan män är överrepresenterade bland bilmärkena Volvo och BMW. Kanske är det så att Volvo och BMW har en tradition av att fokusera mer på de värden som Magdalena Petersson McIntyre (2010) definierar som maskulina, så som motorer, exteriörer och prestanda, medan Peugeot och Toyota har fokuserat mer på designlösningar som kvinnor föredrar, så som enkelhet, textilier och interiör?

Utåtriktning: Inåtvända personer äger Volvo och Opel i större utsträckning än övriga personer. Det är framförallt inåtvända kvinnor som äger Opel medan inåtvända män äger Volvo. Personer med hög grad av utåtriktning äger Peugeot i större utsträckning än övriga. Män som har en hög grad av utåtriktning är överrepresenterade bland dem som äger Saab. Det är intressant att notera att graden av utåtriktning hos män tycks vara det centrala personlighetsdrag som skiljer dem som äger Volvo från dem som äger Saab.

Emotionell instabilitet: Personer som är emotionellt instabila äger Peugeot och Skoda i större utsträckning än övriga personer. Män som är emotionellt stabila äger Nissan i större utsträckning än övriga.

Välvilja: Personer med hög grad av välvilja äger Toyota och Nissan i större utsträckning än övriga personer. Beträffande Toyota så beror detta till stor del på genusfaktorn, att fler kvinnor än män äger Toyota och att kvinnor i allmänhet har högre grad av välvilja än män (Roos och Holmberg, 2012). Män med hög grad av välvilja äger i större utsträckning Nissan medan kvinnor med hög grad av välvilja i större utsträckning äger Mitsubishi. Personer, framförallt kvinnor, med låg grad av välvilja äger i större utsträckning Volvo. Antagonistiska män är överrepresenterade bland dem som äger Ford, medan antagonistiska kvinnor är överrepresenterade bland dem som äger Citroën.

Målinritning: Impulsiva kvinnor äger i större utsträckning BMW och Opel än övriga kvinnor.

Öppenhet: Personer med hög grad av öppenhet äger i större utsträckning Hyundai. Kvinnor som är mer stängda är överrepresenterade bland dem som äger Mitsubishi.

Även om vi funnit att genus och personlighet spelar en viss roll för val av bilmärke hos ensamstående i Sverige så är betydelsen inte på något sätt dramatisk. På det stora hela så tyder detta kapitel på att bilmärke inte säger så väldigt mycket om vem föraren är. Effekterna på val av bilmärke är svaga för både genus och personlighet, överlag något svagare för genus än personlighet.

En tänkbar förklaring till de svaga effekterna är att genus och personlighet inte är särskilt relevanta för val av bilmärken. Kanske spelar andra faktorer en större roll, som exempelvis inkomst, möjlighet till lån, utbud och tillfälligheter (Wickelgren, 2011). Det vore intressant att i framtida analyser inkludera fler förklaringsfaktorer än genus och personlighet.

En annan förklaring, som inte motsäger den första, är att färg och bilmodell snarare än bilmärke reflekterar ägarens genus och personlighet (se exempelvis Love, 2010). Det kan helt enkelt vara så att samtliga 15 bilmärken som analyserats i detta kapitel erbjuder modeller som lämpar sig för olika personlighetstyper. Det är en väldigt stor skillnad på en Volvo 240 och en Volvo S60, eller en BMW 116d (med en liten bränslesnål dieselmotor på 116 hästkrafter) och en BMW M6 (som har en allt annat än bränslesnål 4,4 liters V8 som utvecklar 560 hästkrafter). En av världens största biltillverkare, Toyota, tillverkar närmare 80 olika modeller över hela världen (även om svenska importörer importerar färre än 20 av dessa). I denna studie så har respektive bilmärke karaktäriserats som en hanterbar varumärkesenhet, vilket kanske inte är fallet beträffande den svenska bilmärken. För att få en mer nyanserad och kanske mer rättvis bild av bilen som självbildsbyggande konsumtionsobjekt, så föreslår vi att genus och personlighet framöver analyseras i relation till bilmodell snarare än bilmärke. En analys av genus och bilmodell skulle vara ett bättre bidrag till diskussionen om olika värden som tillskrivs män respektive kvinnor. En känsla är att samtliga 15 bilmärken som analyserats i detta kapitel kan erbjuda modeller som är bra eller mindre bra på att erbjuda njutning, skönhet, effektiv transport etc.

En tredje förklaring, som hänger samman med den andra, är att analysen baseras på en befolkningsrepresentativ undersökning. Kanske skulle vi dra andra slutsatser om vi analyserat mer extrema bilmärken, exempelvis Porsche, Jaguar eller Koenigsegg. Alternativt om vi analyserat mer extrema personlighetstyper, exempelvis extremt fientliga eller extremt emotionellt instabila. Även om genus och personlighet utifrån en befolkningsrepresentativ undersökning inte betyder särskilt mycket för val av bilmärke, så kan faktorerna ha stor betydelse i mer extrema fall. Att vår analys utgår från en befolkningsrepresentativ undersökning, snarare än extremer, kan också förklara varför vi inte lyckats bekräfta Russel (1988) teori om att bilmärken kan kompensera för eventuella brister i personligheten (Not. 1).

En fjärde förklaring är att många bilmärken som undergrupper blir väldigt små och att det därför är svårt att säkerställa statistiska effekter. Ett förslag till framtida forskning är att kategorisera bilmärkena efter ursprungsland eller ursprungskontinent istället för att titta på enskilda bilmärken. Exempelvis så har vi funnit, även om det inte resovisas här, att bilar med svenskt ursprung är överrepresenterade bland män

medan bilar med japanskt ursprung är överrepresenterade bland kvinnor i allmänhet och bland kvinnor med hög grad av välvilja i synnerhet. En sådan kategorisering skulle ge större grupper och därmed säkrare analyser, framförallt i undergrupperna män och kvinnor.

En femte förklaring är att bilbranschen inte har förstått relevansen av genus och personlighet då de designar, marknadsför och säljer bilar. Enligt Magdalena Petersson McIntyre (2001) har bilbranschen tagit en maskulin förare för given. Kanske har den även tagit en extrovert, emotionellt stabil och öppen förare för given? Det finns anledning att tro att designbranschen i allmänhet har underskattat aspekter som efterfrågas av mer inåtvända, emotionellt instabila och/eller stängda människor (Roos, Nilsson och Wheatley, 2013).

Det finns alltså en god grund för fortsatt analys kring bil, genus och personlighet. En fördel med upplägget i denna studie är att personlighet respektive bilmärke har undersökts under olika sektioner i en omfattande enkät, vilket gör det svårt för respondenterna att se kopplingen och därmed uttrycka aspekter av bilmärket som stämmer med den egna, önskade identiteten (Johansson-Stenman och Martinsson, 2006).

Även den framtida forskningen bör separera mellan män och kvinnor då de analyserar personlighetens betydelse för val av bil. Resultaten från denna studie indikerar att personlighetens effekter på val av bilmärke många gånger skiljer sig åt mellan män och kvinnor. Därmed stöder denna studie tidigare forskning som funnit att genus är en viktig aspekt att inkludera då bilen studeras som konsumtionsobjekt (Not 2).

Noter

^{*}) Studien finansieras av Riksbankens Jubileumsfond i samarbete med Veryday. Jag vill tacka Thomas Nilsson vid Veryday, Malin Tengblad vid Centrum för Konsumtionsvetenskap och Mikael Wickelgren vid Högskolan i Skövde för värdefulla kommentarer.

¹ Personlighetsdrag hos män som påverkar val av bilmärke och som skulle kunna upplevas som negativa är inåtvändhet hos ägare till Volvo och fientlighet hos ägare till Ford. Karakteristiskt för inåtvända personer är att de smälter in i omgivningen utan att synas. Att köra Volvo i Sverige, som i särklass är den vanligaste bilen, uttrycker därför inget annat än den identitet som dessa människor tycks ha. Beträffande Ford så har vi ingen anledning att tillskriva detta bilmärke någon "välvillig" identitet som skulle kunna kompensera för brister i den personliga välviljan. Snarare anser vi att bilmärkets profil stämmer väl in på en manlig målgrupp med antagonistiska och/eller sarkastiska personlighetsdrag (se exempelvis den senaste kampanjen "Have you driven a Ford lately?"). Möjligtvis skulle den låga graden av välvilja hos kvinnor som äger Volvo kunna förklaras utifrån Belks (1988) teori. Genom att köra Volvo, som är den vanligaste bilen i Sverige, så

skulle ensamstående kvinnor kunna kompensera för, och camouflera, sina antagonistiska dragningar och möjligtvis istället uttrycka säkerhet och familjekänsla. I en sådan analys blir det lätt att man som forskare går för långt, även om det kan finnas något som verkligen är värt att gå vidare med. Att analysera de ting som omger oss utifrån användarnas personlighet är betydligt mer komplext än att analysera produktpersonlighet eller varumärkespersonlighet. Detta beror på att vissa konsumenter efterfråga varumärket för att förstärka sin identitet medan andra efterfrågar varumärket för att kompensera för sin identitet. Vår slutsats utifrån denna analys är att de 15 vanligaste bilmärkena bland ensamstående ägare i Sverige används mer för att stärka identiteten än att kompensera för brister i den. På så vis finns det mindre anledning att skilja mellan användarens personlighet och bilmärkets personlighet.

- 2 Vi har funnit att personligheten många gånger har olika betydelse för män och kvinnor. I vissa fall, då grupperna är små som för exempelvis Mitsubishi, så skulle skillnaderna mellan män och kvinnor kunna förklaras av slumpmässiga variation. Skillnaderna mellan män och kvinnor i personlighetens påverkan på sannolikheten för att äga en Volvo, får dock ses som tillförlitlig, då båda grupperna är tillfredsställande stora. Här ser vi att graden av välvilja påverkar sannolikheten för kvinnor att äga Volvo medan graden av utåtriktning påverkar sannolikheten för män att äga Volvo. Med en två-steps regressionsanalys, som enbart konstanthåller effekten av genus i första steget utan att ta hänsyn till att män och kvinnor beträffande val av bilmärke faktiskt är olika, finner vi varken att välvilja eller utåtriktning har någon effekt på val av bilmärke utöver det som förklaras av genus.

Referenser

- Aaker, David A. (1996). *Building Strong Brands*. New York: Free Press.
- Belk, Russell W. (1988) "Possessions and the Extended Self". *Journal of Consumer Research*, 15: 139-168.
- Csikszentmihalyi, Mihaly & Eugene Rochberg-Halton (2009). *The meaning of things: domestic symbols and the self*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holmberg, Sören & Weibull Lennart (2010). "Människans fem personlighetsegenskaper", i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Jakobsson Bergstad, Cecilia, Gamble Amelie, Hagman Olle, Olsson Lars E., Polk Merritt & Gärling Tommy (2009). *Bilens roll för människors subjektiva välbefinnande*. Göteborg: CFK-Rapport 2009:02 vid Göteborgs universitet.
- Johansson-Stenman, Olof & Martinsson, Peter. (2006). "Honestly, why are you driving a BMW? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 60: 129-146.

- Larsen, Randy J. & Buss David M. (2005). *Personality Psychology. Domains of Knowledge about human nature*. New York: McGraw-Hill.
- Love, Martin (2010). "Why the car you drive says nothing about you". *The Guardian*.
- Sparke, Penny. (2002). *A Century of Car Design*. London: Octopus.
- Petersson McIntyre, Magdalena (2010). *Bara den inte blir rosa. Genus, design och konsumtion i ett svenskt industriprojekt*. Göteborg: Mara.
- Roos, John Magnus & Holmberg Ulrika (2012). "Personlighetstyper och köpvanor", i Annika Bergström, Lennart Weibull & Henrik Oscarsson (red), *Framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Roos, John Magnus, Nilsson Thomas & Wheatley Ellen. (2013). "Personality bias in user centred design", *Proceedings of 19th International Conference on Engineering*, 19-22 august 2013, Seoul, Korea.
- Scharff, Virginia. (1991). *Taking the Wheel: Women and the Coming of the Motor Age*. New York: Maxwell MacMillan International.
- Sparke, Penny. (2002). *A Century of Car Design*. London: Octopus.
- Strandling, Stephen G., Anable Jillian & Carreno Michael (2007). "Performance, importance and user disgruntlement: A six-step method for measuring satisfaction with travel modes", *Transportation Research Part A*, 41: 98 – 106.
- Wickelgren, Mikael (2011). "Biltransporter – vår käraste utgift?", i John Magnus Roos (red), *Konsumtionsrapporten 2011*. Göteborg: Centrum för konsumtionsvetenskap vid Göteborgs universitet.

Medier och kommunikation

MÄTTA MORGONTIDNINGAR

INGELA WADBRING

Det finns en stark norm som säger att det är viktigt att människor tar del av nyheter. Det är genom att hålla oss informerade om allmänna samhällsangelägenheter som vi kan utöva våra demokratiska rättigheter och skyldigheter. Såväl lokala som nationella och internationella nyheter är betydelsefulla.

Olika slags nyhetsmedier har olika styrkor. Traditionellt har dagspressen varit starka på lokala nyheter medan radions och tv:s styrka snarast varit de nationella och internationella nyheterna. Samtidigt publicerar dagspressen in- och utrikesidor, och såväl radio som tv har lokala/regionala nyhetssändningar; man kan säga att de kompletterar varandra. Men medan nyhetskonsumtionen i radio och tv är förhållandevis stabil över tid, minskar läsningen av dagstidningar och då framför allt lokala morgontidningar. Det är den tryckta tidningen som når färre, samtidigt som onlineversionen når allt fler. Frågan är om konsumtionen bara handlar om en övergång från analog till digital teknik eller vi kan se något mer i utvecklingen? Detta kapitel ska på olika sätt belysa den frågan. Vi avgränsar analysen till morgontidningarnas utveckling, då kvällstidningarna analyseras på annan plats i denna bok (se Mathias A. Färdigh och Oscar Westlunds kapitel).

Det vanligaste måttet att använda är att titta på tidningarnas upplagor, och med kvällstidningsspråk kan man snarast tala om ett ras sedan toppåret 1989. Då trycktes i Sverige ungefär fem miljoner exemplar varje dag, medan motsvarande antal år 2012 var ungefär 3,3 miljoner. Läger man till de dagliga gratistidningarna så trycktes istället fyra miljoner exemplar 2012 (www.ts.se, 2013). En jämförelse med USA visar att nedgången i upplaga från 1980 till 2005 gått från cirka 62 miljoner till 53 miljoner (Boczkowski, 2010). Samtidigt har naturligtvis tidningssajternas trafik ökat markant sedan mitten av 1990-talet. Det gäller hela västvärlden.

I takt med att alltmer konsumtion sker online blir pappersupplaga ett mindre funktionellt sätt att mäta spridningen på. Räckvidd har blivit ett allt mer intressant och relevant mått i branschen, eftersom man då kan fråga om såväl tryckta som digitala plattformar för en och samma titel. Enskilda mediehus mäter sin räckvidd i olika plattformar – primärt papper och nät, men i förekommande fall också tv och gratistidningar – och en inte helt ovanlig utsaga är att *vi har aldrig nått så många som nu*. Frågan är om det är sant. Finns det ingen nedgång i nyhetskonsumtion om vi räknar samman de olika plattformarna? Det finns olika sätt att räkna på, och några av dem ska vi titta på i detta kapitel. Vi ska därför också uppehålla oss vid metodproblematik, eftersom alla slags räckviddsundersökningar bygger på ett urval av befolkningen där alla inte svarat. Vad betyder det för resultaten? Och har

metodproblematiken förändrats över tid? Vi ska helt enkelt problematisera mätningen av tidningsläsning.

Möjligheter och begränsningar i mätningarna

Något som kan ses som såväl en styrka som en svaghet är att mätningarna i den nationella SOM-undersökningen sker på aggregerad nivå. Det innebär att de resultat som presenteras här självklart skiljer sig från hur det ser ut i enskilda orter eller regioner; det vi når genom SOM-undersökningarna är ett genomsnitt av landet. Samtidigt är det ur ett demokratiperspektiv den aggregerade nivån som är av intresse; hur ser tidningskonsumtionen ut i Sverige som helhet?

Några förbehåll måste emellertid göras. Det är för det första användningen av tidningarnas onlineversioner i *allmänhet* som är möjligt att analysera. Vi kan inte särskilja om onlineversioner av tidningar lästs i dator, på platta eller telefon. Ett andra förbehåll handlar om lokala tv-kanaler respektive gratistidningar som enskilda mediehus har; dem når vi inte genom den nationella SOM-undersökningen.

Också själva sätten att mäta måste diskuteras. Det finns många olika mått som brukar användas vid räckviddsmätningar. I Orvesto (www.tns-sifo.se), som är det mätinstrument som branschen själv använder, ställs frågan om hur många tidningar av fyra som man brukar läsa; ett, två, tre eller fyra nummer. Utifrån det räknas sedan en *estimerad räckvidd* fram. I Nordicoms *Mediebarometer* ställs frågan om vilka medier man tog del av *igår*, och det är stratifierat efter olika veckodagar så att hela veckan blir representerad. Frågan i SOM-undersökningen är ställd på ett tredje sätt; hur ofta man *brukar* ta del av olika medier. Det innebär att både Orvesto- och SOM-mätningen inte handlar om faktisk konsumtion utan snarare om upplevelsen av sina rutiner och vanor.

Branschstandard för mätning av sajter är KIA-index (www.kiaindex.net), och där är det antal unika webbläsare per vecka som mäts. Det innebär att det inte är sajternas besökare i bemärkelsen människor som mäts, utan besökare i betydelsen apparater. De flesta människor har flera apparater – dator hemma och på jobbet, surfplatta och mobil – vilket gör att besökssiffrorna kan bli betydligt högre än vad de i verkligheten är. Hur mycket för höga besökssiffrorna är skiljer sig emellertid mycket åt mellan olika slags sajter (se Inizio, 2013, för en diskussion kring webbmätningar).

Det ena sättet att mäta på är inte nödvändigtvis bättre eller sämre än det andra; det är bara olika. Så länge man använder samma mätmetod över tid fungerar det väl att göra jämförelser. Det som kan skilja sig åt är nivåskattningarna. Om studien är genomförd postalt, via webbenkät eller telefon spelar också roll. Det finns för övrigt fler undersökningar än de här nämnda, men ovanstående är de som är mest frekvent förekommande.

Att läsa en dagstidning fem dagar i veckan eller mer har traditionellt använts inom ramen för SOM-undersökningen när läsvanor har diskuterats. En metodstudie från 1990-talet visade att det var den rimliga nivån om man skulle jämföra med

”riktiga” räckviddsundersökningar som till exempel *Mediebarometern* (Wadbring & Weibull, 1996).

En helt annan slags problem är ett fel som finns i samtliga undersökningar; bortfallet. Det är ett fel som inte har med frågekonstruktionen att göra utan med insamlingen. Alla som får frågorna besvarar dem inte. Orvesto redovisar överhuvudtaget inte sitt bortfall, *Mediebarometern* hade 2012 en svarsfrekvens på 64 procent och SOM-undersökningen hade 2012 en svarsfrekvens på 57 procent. Över tid har alla undersökningsinstitut fått allt svårare att nå en hög svarsfrekvens.

Många undersökningsinstitut viktat sina resultat efter hur bortfallet ser; om exempelvis unga är representerade i låg grad i studien, så viktat man upp deras resultat så att de unga i undersökningen hamnar i samma proportion som i befolkningen. Risker är naturligtvis att de unga (som exemplet i det här fallet) som svarat på undersökningen inte är representativa för alla unga. Orvesto viktat sitt material medan varken *Mediebarometern* eller SOM-institutet gör det. Vi ska återkomma till denna fråga längre fram och testa viktning i SOM-undersökningen.

Med allt detta sagt kan den empiriska analysen påbörjas.

Olika kravnivåer spelar viss roll

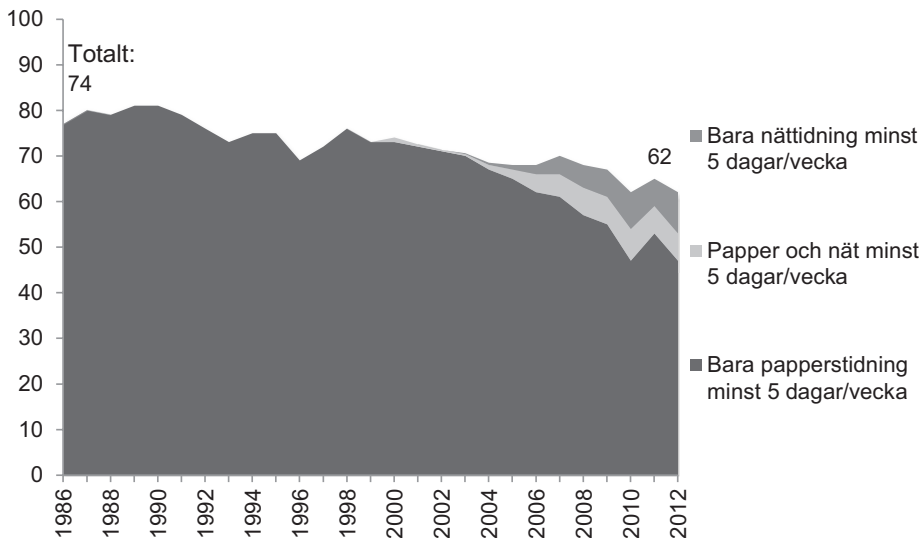
I figur 1 redovisas hur läsningen av enbart betalda papperstidningar, kombinationen läsning på papper och nät respektive enbart nätläsning ser ut över tid. Det mått som använts är läsning minst fem dagar i veckan, eftersom de flesta flerdagarsstidningar utkommer minst så ofta och det på ett ungefär motsvarar traditionella räckvidds-mätningar. Det är ett ganska ”strängt” mått, men ändå rimligt att starta med. Inga dagliga gratistidningar ingår i svaren.

Sett till utvecklingen över tid, var det under åren 1989 och 1990 som allra störst andel av svenska folket regelbundet läste morgontidningar på papper; 81 procent. Motsvarande siffra 2012, exklusive läsning på nätet, är 47 procent. Det är alltså en nedgång på 34 procentenheter – på papper.

Med det hårt ställda kravet att vara läsare som använts i figur 1 är det definitivt *inte* så att tidningshusen når fler idag – eller för att vara precis: en större *andel* – än tidigare. År 2000, när nättidningar knappast utgjorde något tillskott alls till papperstidningen, var det 74 procent av befolkningen som läste en betald morgontidning minst fem dagar i veckan. År 2012 är motsvarande siffra 62 procent för samman-tagen läsning på papper och på nätet. Även om vi skulle lägga på eventuella lokala tv-kanaler eller dagliga gratistidningar på aggregerad nivå här, så skulle nivån helt säkert vara lägre 2012 än vad den varit tidigare.

En jämförelse med *Mediebarometern 2012* (2013) som ställer frågan vad intervjupersonerna gjorde igår visar en likartad utveckling. År 2012 var det 61 procent av befolkningen som läste en morgontidning på papper eller nät, vilket ska jämföras med 76 procent i slutet av 1980-talet. Mönstren är således desamma oavsett frågeformulering.

Figur 1 Regelbunden läsning av tidningar på papper och nät, 1986-2012 (procent)

Kommentar: Morgontidningsläsning online mättes första gången år 2000. Data för morgontidningsläsning online är estimerade 2001-2002, 2004-2006. Skalan för nättidningar är en annan 2000 och 2003: minst 6 dagar/vecka.

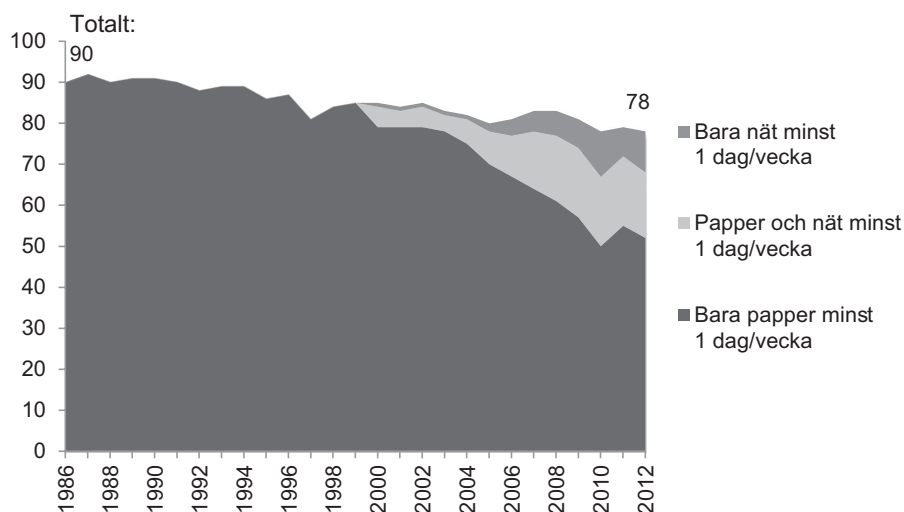
Källa: Den nationella SOM-undersökningen respektive år.

Men kravet kanske är orimligt högt ställt? Om vi istället väljer att sänka kraven för vad som räknas som läsning, blir resultaten annorlunda då? I figur 2 är det gjort; där visas istället hur läsningen ser ut om vi använder måttet läsning minst någon gång i veckan, ett mått som säger något om den allmänna utbredningen av tidningarna istället för om den frekventa läsningen. Det är absolut inget högt ställt krav, och därför vore det rimligt att tänka sig att läsningen faktiskt har ökat över tid med ett sådant mått.

Läsning minst en dag per vecka innebär att såväl de regelbundna som de oregelbundna läsarna fångas upp. Ett sådant mått visar i huvudsak stabilitet över tid om både papper och nät räknas in – men inte helt. Mellan 1986 och 1992 låg läsning minst en dag per vecka på 90 procent eller mer. Därefter har det sakta sjunkit. År 2000 låg den totala läsningen på 85 procent medan den år 2012 ligger på 78 procent. Vad eventuella tv-kanaler och gratistidningar skulle bygga i veckoräckvidd vet vi inte, men det är kanske inte troligt att det skulle ge ett sådant tillskott att det vore korrekt att säga att man aldrig har nått så många – eller mer precist igen: en så stor *andel* – som nu. För det krävs att tv-tittandet och gratistidningsläsande

skulle motsvara ytterligare 12 procent av befolkningen för att nå upp till hur det såg ut på 1990-talet då läsningen av papperstidningar låg på över 90 procent med detta generösa mått.

Figur 2 Oregelbunden läsning av tidningar på papper och nät, 1986-2012 (procent)

Kommentar: Morgontidningsläsning online mättes första gången år 2000. Data för morgontidningsläsning online är estimerade 2001-2002, 2004-2006.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen respektive år.

Andelar och antal

Hur har vi det med andelar och antal då? Det vi hittills sett är att *andelen* människor som nås av morgontidningarnas pappers- och näteditioner inte ökat över tid. Men *antalet* människor då? Under den studerade perioden har vi blivit en större befolkning i Sverige, och det skulle faktiskt kunna innebära att en *lägre räckvidd* ändå ledde till att *fler* människor tog del av innehållet. Med ett sådant resonemang kanske det stämmer att branschen faktiskt aldrig har nått så *många* som nu?

I tabell 1 finns en sådan redovisning för dagspressens toppår, 1989, och den senaste mättidpunkten, 2012.

Tabell 1 Antal tidningsläsare, 1989 och 2012

	1989	2012
Befolkning 15-84 år (SCB)	6.861.257	7.691.066
Antal som läser på papper minst 5 dagar/vecka (81 vs 47 procent)	5.557.618	3.614.801
Antal som läser på papper och/eller nät minst 5 dagar/vecka (81 vs 62 procent)	5.557.618	4.768.460
Antal som läser på papper minst 1 dag/vecka (90 vs 52 procent)	6.175.131	3.999.354
Antal som läser på papper och/eller nät minst 1 dag/vecka (90 vs 78 procent)	6.175.131	5.999.031

Kommentar: Åldersgrupperna stämmer inte exakt, men nästan: SOM-undersökningen 1989 innefattar personer 15-79, och 2012 16-85 år.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen respektive år samt SCB:s befolkningsdata.

Befolkningen i Sverige har ökat ganska mycket över tid. I tabell 1 redovisas befolkningen mellan 15 och 84 år, och ökningen på de 23 år som skiljer mätningarna är drygt 800.000 personer. Så många fler har vi alltså blivit. Därmed över till frågan: är det då fler som läser idag än tidigare? Svaret är nej – åtminstone så länge vi inte kan ta hänsyn till de som också tar del av eventuella tv-kanaler och gratistidningar. Med det hårda måttet, läsning minst fem dagar per vecka, skiljer det nästan 800.000 personer mellan toppnoteringen av läsning på papper 1989 och den sammanlagda konsumtionen på nät och papper 2012.

Däremot är det *kanske* så att om vi lade till tv och gratistidningar på *veckobasis*, så skulle det kunna vara så att fler – men inte en större andel – tar del av ett mediehus' kanaler idag än 1989. Sett till antalet personer som tar del av nyheter på papper eller online minst någon gång per vecka så skiljer det inte särskilt mycket; ungefär 175.000 personer mellan 1989 och 2012.

Vikten spelar roll

Men om vi nu ska problematisera tidningskonsumtionen så mycket som det går – och det ska vi – så handlar det också om vem det är som svarar på undersökningen. Det finns ett antal faktorer som är möjliga att använda för att se om de svarande är representativa för befolkningen som helhet. Vanliga sådana variabler är kön, ålder och geografisk region (se metodkapitlet i denna bok) eftersom man ifråga om dessa vet hur verkligheten ser ut. Samtidigt är det naturligtvis så att det bara är möjligt att vikta för variabler där man vet hur det ser ut i verkligheten. Det är till exempel

omöjligt att vikta ett datamaterial för graden av politiskt intresse, eftersom det inte finns en ”sann” bild av hur politiskt intresse fördelar sig i befolkningen.

SOM-institutets data viktas normalt inte. Representativiteten är generellt god, men inte perfekt – och detsamma gäller många andra intervjuundersökningar. Vi vet att de som svarar sent under undersökningsperioden läser morgontidningar i lägre utsträckning och är mindre politiskt intresserade än de som svarar tidigt (se metodkapitlet i denna bok) vilket gör att man kan tänka sig att de som inte svarar alls på undersökningen läser i än lägre grad och är än mindre politiskt intresserade än de som faktiskt svarar på undersökningen.

Interna metodtester visar också att läsning av morgontidningar är en av de frågor där viktning utifrån kända variabler faktiskt spelar roll. I tabell 2 finns därför en jämförelse gjord med och utan vikter över tid, och eftersom läsning av morgontidningar är så starkt åldersskiktad är det ålder som använts som vikt.

Tabell 2 Regelbunden läsning med oviktade data respektive data viktade efter ålder, 1989 och 2012 (procent)

	1989	2012
Andel som läser på papper minst 5 dagar/vecka, oviktad data	81	47
Andel som läser på papper minst 5 dagar/vecka, viktad data efter ålder	81	42
Andel som läser på papper och/eller nät minst 5 dagar/vecka, oviktad data	-	62
Andel som läser på papper och/eller nät minst 5 dagar/vecka, viktad data efter ålder	-	58

Källa: Den nationella SOM-undersökningen respektive år.

Svarsfrekvensen var högre 1989 än 2012, 66 procent jämfört med 57 procent. Det är också så att åldersvikterna för att balansera de svarande mot befolkningen är mycket mindre 1989 än 2012. Det innebär att representativiteten var bättre då än vad den är idag. Faktum är att vikterna inte spelar någon roll alls 1989. Även om datamaterialet viktas på motsvarande sätt som år 2012 får vi samma resultat 1989 med eller utan vikter: 81 procent av befolkningen läste regelbundet en morgontidning 1989.

År 2012 däremot, spelar åldersvikten roll. Oviktade data, alltså baserade på de som har besvarat frågorna i undersökningen, säger att 47 procent läser en morgontidning på papper minst fem dagar i veckan medan viktade data drar ner resultatet med 5 procentenheter. Motsvarande skillnad om vi också räknar med nätläsning är 4 procentenheter. Sammantaget skulle detta innebära att läsning av morgontidningar minst fem dagar i veckan – oavsett plattform – gått ned från 81 procent till 58 procent över de senaste 23 åren.

Om viktade data används för olika generationer av läsare, är resultaten desamma för de äldsta, de som är födda före 1946. För alla andra åldersgrupper spelar vikten däremot roll.

Mätta morgontidningar?

Finns det då ingen i hela världen man kan lita på? Det nedslående svaret är nog nej. Och ändå är räckviddsmätningar det bästa vi kan åstadkomma om vi vill veta hur en och samma människa använder medier på olika plattformar, och då alldeles särskilt sådana mätningar som ligger ute länge i fält och där många påminnelser görs. Andra slags av mätningar eller kvalitativa studier dras med andra slags problem. Det går helt enkelt inte att fånga precis hur en verklighet ser ut. Så vad är det egentligen vi mäter?

Det vi mäter är snarast en den upplevda *vanan* hos människor om hur de tar del av medierna; inte en faktisk konsumtion. Samtidigt är det naturligtvis inte så att föreställningen om mediekonsumtionen i förhållande till den faktiska konsumtionen ser helt olika ut. Om en person brukar läsa en tidning varje dag men igår kanske var på resande fot, så är det inte säkert att hen gör som hen brukar trots att det är möjligt att läsa exempelvis en e- eller webbtidning. Och på motsatt sätt finns det människor som inte har som vana att regelbundet läsa en tidning, men som just igår råkade göra det av något skäl. Äldre studier visar att dessa båda grupper nästan kan ”ta ut varandra” (Weibull, 1985), men frågan är hur det ser ut idag? Det vet vi inte.

Man kan då som nu tala om en instrumentell konsumtion där man söker efter något speciellt medieinnehåll eller en ritualiserad mediekonsumtion där vanorna styr (Ruggiero, 2000). Det vi mäter när vi frågar hur ofta människor tar del av något är i huvudsak den ritualiserade mediekonsumtionen. Det är där svarspersonerna kan ha uppfattningen att de göra något med en viss frekvens, men verkligheten *i sig* kan ibland vara lite annorlunda än vår uppfattning om den.

Vi mäter dessutom nyhetskonsumtionen framför allt bland människor som kan tänkas besvara enkäter, inte bland befolkningen som helhet. De resultat som nås, ger naturligtvis en fingervisning om hur det ser ut i befolkningen som helhet, men nivåskattningen är generellt för hög. Huruvida detta gäller alla slags frågor är svårt att veta, men här kan vi nöja oss med att konstatera att det i alla fall gäller läsning av morgontidningar på papper och nät.

Och verkligheten kan dessutom vara värre än vad som visats här. Amerikanska metodstudier som jämför mätningar av faktiskt nyhetstittande på tv via mätningar i tv:n (se www.mms.se för svenskt exempel) med mätningar som bygger på självskattningar, visar att överskattningen i nyhetskonsumtion är ungefär trefaldig – och bland unga betydligt högre än så (Prior, 2009).

Så illa är det dock inte vad gäller morgontidningskonsumtion på papper och nät, framför allt därför att titta på nyheter på tv och att ta del av nyheter i en pappers-tidning inte är jämförbart. En prenumererad tidning är medvetet vald och betalad för, medan tv-nyheter – eller för den delen, gratis nyheter online – är något som du har tillgång till om du har tillgång till tv respektive internet. Man kan också

diskutera hur jämförbara USA och Sverige är som länder. Varför nämner jag då detta överhuvudtaget? Jo, man kan nog anta att tendensen trots allt snarare är att överskatta sina nyhetsvanor än att underskatta dem eftersom det är en relativt stark samhällslig norm att man bör ta del av nyheter, också bland unga (Lozanovski & Wadbring, 2013).

Vi kan avslutningsvis konstatera ett antal andra saker. Det blir för det första allsvårare att nå ett representativt urval i den här typen av undersökningar; på 1980-talet fanns inga skäl att vikta svaren eftersom de var helt representativa, men idag kan det finnas sådana skäl, åtminstone för vissa frågor. För det andra, ju kortare tidsperiod en undersökning ligger i fält, desto sämre kvalitet får vi på svaren som handlar om tidningsläsning genom att nivåerna då överskattas om man vill uttala sig om befolkningen som helhet. Antagligen gäller det förhållandet också nyhetskonsumtion generellt. Det finns studier som ligger i fält en vecka. SOM-undersökningen ligger i fält nästan fem månader. Det gör skillnad. För det tredje börjar det bli allt svårare att definiera vad det innebär att ta del av nyheter. Är en scanning av de tre första rubrikerna i appen eller ett klick värt lika mycket som djupläsning på någon plattform? Ofta talar man om det redaktionella innehållets kvalitet i ett demokratiskt perspektiv, men man borde också diskutera kvaliteten i läsningen.

Vad vi troligen också kan veta, är att morgontidningarna – eller mediehusen – aldrig har nått så många som 1989, och troligen heller aldrig kommer att göra det.

Referenser

- Boczkowski, Pablo J. (2010). Newspaper Culture and Technichal Innovation, 1980-2005. In Neumann, W. Russell (ed) *Media, Technology, and Soceity: Theories of Media Evolution*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Inizio (2013) *Peak www. Om den svenska digitalmediemarknaden och hur www blev gammelmedia*. www.inizio.se
- Lozanovski, Jeanette & Ingela Wadbring (2013). *Unga nyheter. Unga reflekterar kring nyheter och nyhetsvanor*. Sundsvall: Demicom, Mittuniversitetet.
- Mediebarometern 2012* (2013). Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet.
- Prior, Markus (2009). The Immensely Inflated New Audience: Assessing Bias in Self-Reported News Exposure. In *Public Opinion Quarterly*, 73(1): 130-143.
- Ruggiero, Thomas E. (2000). Uses and Gratification Theory in the 21st Century. *Mass Communication and Society*, 3(1), 3-37.
- Wadbring, Ingela & Lennart Weibull (1996). Räckvidd och läsvana 1986-1995. En nivåjämförelse mellan två tidningsläsningsmått. I Ulla Carlsson (red). *Rapport från 1996 års Mediebarometerseminarium*. Göteborg: Nordicom.
- Weibull, Lennart (1985). *Tidningsläsning i Sverige*. Stockholm: Liber.
- www.scb.se (2013)
- www.kiaindex.net (2013)
- www.tns-sifo.se (2013)
- www.ts.se (2013)

HUR LÄSER VI DEN LOKALA MORGONTIDNINGEN IDAG?

ULRIKA ANDERSSON OCH LENNART WEIBULL

Läsningen av den tryckta morgontidningen har under 2000-talet präglats av en kraftig utförsbacke samtidigt som tidningarnas nätutgåvor har dragit till sig allt fler läsare (Bergström & Wadbring, 2010). Fortfarande dominerar morgontidningen på papper den samlade läsningen men brytpunkten för när papper- och nätläsning kommer att mötas ligger allt närmare i tiden, åtminstone givet att läsvanorna fortsätter att förändras i samma takt som hittills (Weibull, 2012b). Det är storstädernas morgon- och kvällstidningar som fått vidkännas de största nedgångarna, medan landsortspressen först på senare år i ökande grad har börjat tappa läsare (Wadbring & Hedman, 2011).

Trots fallande upplagesiffror präglas ändå den lokala morgonpressen av en anmärkningsvärd stabilitet. Tidningarna har visserligen moderniserats i både form och innehåll men deras grundprofil har knappast ändrats. Den lokala karaktären har snarast blivit mer markerad i konkurrensen med nationella medier av olika slag. Det förstärker bilden av den svenska landsortspressens dominerande ställning inom sina utgivningsområden. Det finns dock även tecken på att den lokala tidningen har problem att attrahera unga läsare (Weibull, 2012a).

Den sammantagna stabiliteten syns även i fråga om läsningen av de lokala tidningarnas innehåll. Tidigare studier pekar på att variationen över tid är relativt marginell för de flesta ämnesområden, även om undantag naturligtvis finns (Strid, 2005). Men precis som den generella läsningen varierar utefter demografiska faktorer såväl som individuella intressen och behov (jmf Andersson & Wadbring, 2008; Aroldi & Colombo, 2007; McQuail, 2005), så skiljer sig också människors intresse för tidningens olika redaktionella avdelningar beroende på var i livet de befinner sig (jmf Weibull, 1983).

Inom forskningen har läsmönstret för morgontidningar förklarats – och visualiserats – genom den så kallade *lästrappan*. Idén om en lästrappa tar sin utgångspunkt i antagandet att dagstidningsläsningen både tillgodoser människors behov av övergripande orientering i samhället och deras intresse för fördjupning i specifika områden (Weibull, 1983:310ff). Lästrappan skiljer mellan sådant redaktionellt material som kan karakteriseras som primärläsning och det material som kan beskrivas som tillvalsläsning. Primärläsningen baseras på ämnen som de allra flesta tidningsläsare tar del av och som bidrar till att ge publiken en orientering i aktuella händelser och skeenden i samhället. Det är inte nödvändigtvis den mest noggranna

läsningen utan har mer karaktären av skanning. Tillvalsläsningen bygger i sin tur på människors personliga intressen för olika saker. Det innehåll som kännetecknas av tillvalsläsning brukar normalt inte få några höga läsarsiffror i befolkningen som helhet, men karaktäriseras som regel av en hög läsintensitet bland de intresserade. Primärläsningen kan därför sägas vara utgångspunkten för majoriteten av läsarna, medan lästrappan sedan delar sig i olika trappor eller läsgrupper beroende på människors livssituation, position i samhället eller politiska intresse. Lästrappan kan också betraktas som den lokala nivån i ett större system av medier (Høst, 1991).

Teorin om lästrappan utvecklades i en tid då morgonpressen var det dominerande mediet vid sidan av nationell radio och tv. Idag ser medielandskapet helt annorlunda ut. Den fråga vi ställt oss är hur lästrappan fungerar i en tid präglad av ett mångfacetterat och i mångt och mycket digitalt medielandskap. Vilken är den lokala morgontidningens roll idag och hur påverkar det läsningen av innehållet? Mer specifikt handlar det om hur mycket eller litet människor läser av olika typer av innehåll i sin lokala morgontidning. Inledningsvis ligger fokus på hur den totala läsningen ser ut bland tidningsläsarna och hur publikens innehållspreferenser har varierat över tid. Därefter granskas hur läsningen skiljer sig mellan olika grupper i samhället. Likaså visas hur betydande skillnader i läsprofil framträder beroende på om publiken enbart tar del av tidningen i pappersform eller om den generella läsningen även omfattar tidningarnas nätupplagor. Avslutningsvis kopplas läsningen också till användningen av andra nyhetsmedier, alltså det vidare mediesystemet.

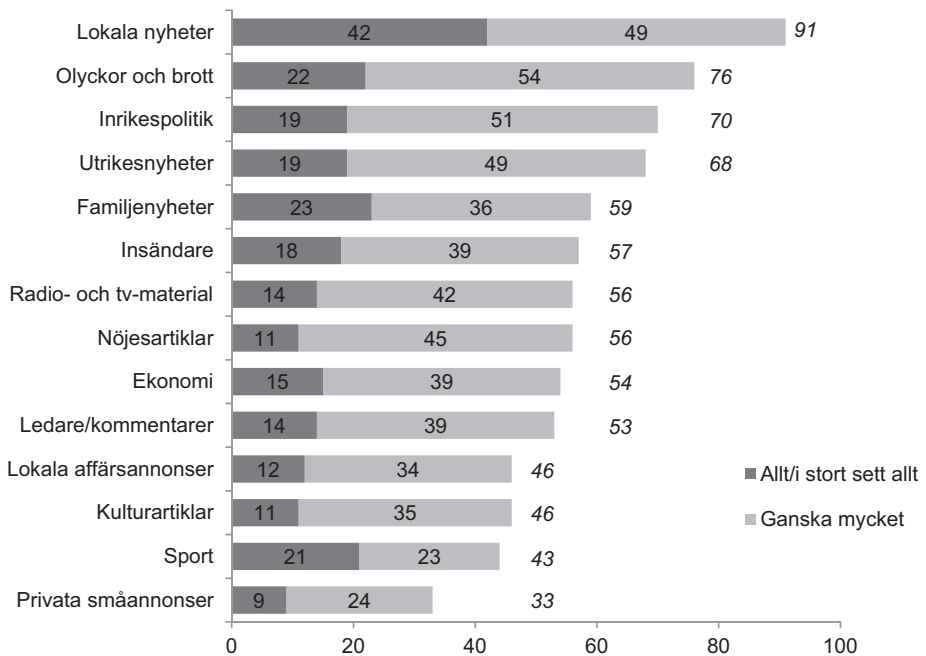
Utblick med ett lokalt perspektiv

Av tradition har svenska morgontidningar karakteriserats av en stark landsortspress där lokalsamhället och den lokala nyhetsrapporteringen har utgjort kärnan i tidningarnas dagliga verksamhet (Weibull, 2005; Hadenius, Weibull & Wadbring, 2011). Det finns visserligen enstaka tidningar som har huvudsakligt fokus på det nationella planet, men för de allra flesta kännetecknas bevakningen av det som händer på den lokala arenan i utgivningsområdet. Den lokala förankringen har också visat sig vara betydelsefull för människors val av morgontidning (Weibull & Kratz, 1995; Weibull, 1983). Samtidigt har landsortspressens fallande upplagor indikerat att det lokala kan ha blivit mindre viktigt i en värld som kännetecknas av ökad rörlighet (Weibull, 2012a).

Men förändringarna i omvärlden verkar ha mindre betydelse. Det är just de lokala nyheterna som människor i allmänhet uppger att de läser mest av i sin morgontidning. Drygt fyra av tio säger sig läsa i stort sett allt av den lokala nyhetsrapporteringen medan ytterligare fem av tio läser ganska mycket av samma material. Det innebär att drygt nio av tio läsare tar del av åtminstone ganska mycket av de lokala nyheterna i sin morgontidning (figur 1). Det ämne som läses i näst högst utsträckning är nyheter om olyckor och brott där 76 procent av läsarna uppger att de läser nästan allt alternativt ganska mycket av tidningens rapportering. På tredje

respektive fjärde plats hittas inrikespolitik och utrikesnyheter som läses av omkring 70 procent av publiken. Traditionell nyhetsrapportering om det lokala, nationella och globala samhället kan därmed beskrivas som själva kärnan i den morgontidningsläsande publikens innehållspreferenser och utgör också den grundläggande primärläsningen i lästrappan.

Figur 1 Andel som läser allt eller ganska mycket av olika tidningsinnehåll 2012 (procent)

Kommentar: Frågan lyder *Hur mycket brukar du normalt läsa av följande typer av innehåll i den lokala morgontidningen?* och svarsalternativen är *Allt/i stort sett allt*, *Ganska mycket*, *Inte särskilt mycket*, *Ingenting/nästan ingenting* samt *Vet ej*. Figuren baseras på de läsare som läser en morgontidning minst 1 dag/vecka och som har uppgett svarsalternativen *Allt/i stort sett allt* eller *Ganska mycket*. Antalet svarspersoner är 1004.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Efter de innehållstyper som avser den traditionella nyhetsrapporteringen följer ett kluster av redaktionella områden som kan beskrivas som något mer specialiserade, där drygt hälften av läsarna tar del av relativt mycket av det publicerade materialet. Det handlar här om områden som familjenyheter, insändare, radio- och tv-material, nöjesnyheter, ekonomi samt ledarmaterial.

Bland de minst lästa ämnena hittas lokala affärsannonser, kulturartiklar och sportnyheter, vilka lockar drygt fyra av tio läsare att ta del av mycket alternativt ganska mycket av innehållet. Allra minst läst är de privata småannonserna: ungefär en tredjedel av läsarna uppger att de läser åtminstone ganska mycket av detta inslag i tidningen.

Det bör nämnas att gränsdragningen mellan vissa ämneskategorier inte alltid är helt glasklar, något som potentiellt också kan påverka människors bedömning av den egna läsningen. Brott och olyckor som sker på den lokala arenan kan exempelvis uppfattas som lokala nyheter, medan olyckor som inträffar utomlands kan uppfattas som utrikesnyheter. På motsvarande sätt kan artiklar som av vissa individer uppfattas som nöjesnyheter, betraktas som kulturnyheter av andra. Människors individuella förståelse för de enskilda kategoriernas benämning är därför en faktor som behöver finnas med i åtanke vid tolkningen av resultaten.

Ytterligare en faktor som spelar roll för läsningen är hur mycket material tidningarna erbjuder av respektive kategori. Utrikesnyheter ges exempelvis normalt ett relativt begränsat utrymme i den lokala morgontidningen vilket möjliggör för fler att ta del av allt material, inte minst givet dess allmängiltiga karaktär. Samtidigt blir ett mer nischat område som kultur rimligen läst i något lägre utsträckning då det riktar sig till läsare med en specifik intresseprofil. Kombinationen av ämnets allmänintresse och det utrymme som ämnet ges har därför betydelse för dess läsvärde och påverkar dess position i lästrappan.

Även om svenska morgontidningar idag har ett betydligt bredare innehåll och omfattar fler genrer än tidigare så har publikens innehållspreferenser förändrats i relativt liten utsträckning under de senaste decennierna (jmf Weibull, 1983:290ff; Strid, 2005; Weibull & Nilsson, 2010). Läsningen som beskrivits ovan gäller visserligen för hösten 2012 men resultaten utgör också en huvudsaklig beskrivning av hur läsvanorna har sett ut både tio och tjugo år bakåt i tiden. Andelen tidningsläsare som uppger sig läsa det mesta eller ganska mycket av de lokala nyheterna har exempelvis legat stabilt runt 90 procent sedan mitten av åttiotalet (tabell 1). Motsvarande stabilitet noteras även för läsningen av olyckor och brott, utrikesnyheter, familjenyheter, sport och privata småannonser.

En ungefär samtidigt genomförd regional frågeundersökning som avsåg viktigheten hos olika innehållstyper i den lokala morgontidningen gav i stort sett samma mönster. Den visade dessutom att det skett tämligen små förändringar mellan 1987 och 2011 (Weibull, 2012a).

Tabell 1 Läsning av olika slags innehåll i den lokala morgontidningen 1986-2012 (procent)

	1986	1996	2000	2002	2004	2006	2012	Diff.
Lokala nyheter	87	90	89	92	91	87	91	5
Olyckor och brott	-	76	71	-	75	70	75	6
Inrikespolitik	-	-	-	61	-	61	71	10
Utrikesnyheter	60	68	63	-	64	60	69	9
Familjenyheter	-	63	57	61	60	57	60	6
Insändare	-	61	52	55	56	48	57	13
Radio-/tv-material	61	71	59	63	64	61	57	14
Nöjesartiklar	-	54	47	52	50	49	56	7
Ekonomi	-	-	42	48	39	41	55	16
Ledare/kommentarer	-	45	39	43	40	41	53	15
Lokala affärsannonser	-	-	50	52	50	43	46	9
Kulturartiklar	26	38	35	46	38	37	46	20
Sport	46	44	43	44	46	45	44	3
Privata småannonser	-	-	-	-	-	30	33	3

Kommentar: Frågan lyder *Hur mycket brukar du normalt läsa av följande typer av innehåll i den lokala morgontidningen?* och svarsalternativen är *Allt/i stort sett allt*, *Ganska mycket*, *Inte särskilt mycket*, *Ingenting/nästan ingenting* samt *Vet ej*. Siffrorna avser andelen som uppgett att de läser *Allt/i stort sett allt* eller *Ganska mycket* bland de som läser en morgontidning minst 1 dag/vecka. Antalet svarspersoner för de olika åren varierar mellan 1004-1597. Ett streck (-) innebär att frågan inte ställdes det året. Differensen anger skillnaden mellan högst och lägst uppmätta värde under perioden. Det bör observeras att nivåerna kan påverkas något av antalet kategorier som ingått i frågebatteriet respektive år (jmf Strid, 2005).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2012.

Stabiliteten i människors läsvanor beror framför allt på att innehåll som lokala nyheter, olyckor och brott, in- och utrikesrapportering i medierna tenderar att förändras mycket långsamt. Ett ämne som kultur utgör ett undantag i sammanhanget: på längre sikt har det istället kommit att bli mer öppet och lättillgängligt då många tidningar under 1990-talet valde att slå samman kultur- respektive nöjessidorna (Nilsson & Severinsson, 2001). Tidigare forskning har också kunnat notera fler satsningar på ekonomijournalistik under samma tidsperiod (Djerf-Pierre & Weibull, 2001; Nilsson & Severinsson, 2001) vilket är en tänkbar förklaring till publikens ökade intresse för detta ämne. Det kan också nämnas att de två toppar som utmärker sig för läsningen av ekonominyheter under 2002 respektive 2012 sammanfaller en sviktande konjunktur i Sverige, vilket tyder på att intresset för ekonominyheter tenderar att öka i samband med lågkonjunktur.

Tidningarnas radio- och tv-material har sedan mätningarna påbörjades för drygt 25 år sedan tillhört ett av de mest lästa ämnena. Under 2012 minskade dock läsningen något vilket i kombination med att andra ämnen stärkte sina positioner har inneburit att radio- och tv-materialet har förflyttats till läsningens mellanskikt (tabell

2). Den minskade läsningen är sannolikt knuten till en ökad tillgång till radio- och tv-nyheter samt tablåmaterial på internet, vilket minskar behovet av det tryckta material som återfinns i lokala morgontidningar. Ytterligare ett ämne som har tappat sin placering i rangordningen är sporten, ett ämne som av tradition har hittats i mellanskiktet men som 2012 tillhör de minst lästa ämnena. Här bör dock påpekas att det inte är läsningen som sådan som har förändrats över tid utan att läsningen av övriga ämnen har intensifierats och därigenom medfört att sportläsningen har halkat ner i rangordningen.

Tabell 2 De fem mest respektive minst lästa ämnena 2006 respektive 2012 (procent)

	2006	2012
Mest lästa	Lokala nyheter (87) Olyckor och brott (70) Radio-/tv-material (61) Inrikespolitik (61) Utrikesnyheter (60)	Lokala nyheter (91) Olyckor och brott (75) Inrikespolitik (71) Utrikesnyheter (69) Familjenyheter (60)
Minst lästa	Privata småannonser (30) Kulturartiklar (37) Ledare/kommentarer (41) Ekonomi (41) Lokala affärsannonser (43)	Privata småannonser (33) Sport (44) Kulturartiklar (46) Lokala affärsannonser (46) Ledare/kommentarer (53)

Kommentar: Frågan lyder *Hur mycket brukar du normalt läsa av följande typer av innehåll i den lokala morgontidningen?* och svarsalternativen är *Allt/i stort sett allt*, *Ganska mycket*, *Inte särskilt mycket*, *Ingenting/nästan ingenting* samt *Vet ej*. Siffrorna inom parentes avser andelen som uppgett att de läser *Allt/i stort sett allt* eller *Ganska mycket* bland de som läser en morgontidning minst 1 dag/vecka.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2012.

Tidningsläsningens fyra dimensioner

Tanken bakom lästrappan är att det finns vissa grundläggande dimensioner i människors läsmönster för en lokal morgontidning. I en faktoranalys på grundval av den nationella SOM-undersökningens data om lokal morgontidningsläsning 2012 framträder fyra tydliga dimensioner i läsningen av lokala morgontidningars innehåll. Den första dimensionen, *lokalsamhället*, präglas av ett tydligt fokus på ämneskategorier som familjenyheter, insändare, privata småannonser, lokala affärsannonser, lokala nyheter och olyckor och brott, med andra ord sådant redaktionellt material som främst är kopplad till det närliggande samhället (tabell 3). Som faktor präglas *lokalsamhället* av såväl fritidsrelaterade inslag som samhällsbevakning och dimensionen förklarar 24 procent av variansen i tidningsläsningen.

Den andra dimensionen, *politik och opinion*, har en tydlig nyhetsfokusering med inslag av opinionsbildning. Här domineras läsningen av inrikespolitik, utrikesnyheter, ekonomi, ledarmaterial och kultur. Om den förra dimensionen framför allt utmärkte sig genom sin lokala förankring så karakteriseras politik- och opinionsdimensionen av ett klart intresse för den nationella och globala arena. Dimensionen förklarar 19 procent av variansen i människors tidningsläsning.

De två sista dimensionerna berör i sin tur ämnesområden som är mer tydligt förknippade med fritid och underhållning, nämligen *nöje* respektive *sport*. Inom nöjesdimensionen domineras läsningen av nöjesnyheter och radio- och tv-material medan sportdimensionen präglas av just sportnyheter. De båda dimensionerna förklarar varför sig 10 respektive 9 procent av den totala variansen.

Tabell 3 Dimensioner i läsningen av den lokala morgontidningen 2012 (faktoranalys)

	Lokalsamhället	Politik och opinion	Nöje	Sport
Familjenyheter	.75	-.12	.16	.02
Privata småannonser	.75	-.15	.26	.01
Insändare	.75	.20	-.07	-.17
Lokala affärsannonser	.73	-.08	.24	.01
Lokala nyheter	.69	.21	.03	.07
Olyckor och brott	.65	.20	.15	.20
Inrikespolitik	.09	.86	.01	.00
Utrikesnyheter	-.09	.81	.15	.05
Ekonominyheter	.05	.71	-.06	.12
Ledare/kommentarer	.17	.63	-.15	-.41
Kulturartiklar	-.01	.47	.32	-.61
Nöjesartiklar	.21	.03	.86	-.01
Radio-/tv-material	.42	.00	.54	.08
Sport	.11	.21	.13	.76
<i>Förklarad varians (procent)</i>	<i>24</i>	<i>19</i>	<i>10</i>	<i>9</i>

Kommentar: Frågan lyder *Hur mycket brukar du normalt läsa av följande typer av innehåll i den lokala morgontidningen?* För faktoranalysen har Kaisers kriterium med varimaxrotation samt eigenvalue 1 använts. Analysen baseras på de respondenter som läser en morgontidning minst 1 dag/vecka.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Precis som läsningen av de enskilda innehållskategorierna har förhållit sig stabil över tid så har dimensionerna i människors läsning sett ungefär desamma ut under de senaste decennierna. Jämförelser med studier från 1970- respektive 1980-talet

visar att det då liksom nu har varit lokalsamhället, politik och opinion respektive nöje och sport som framträtt som tydliga dimensionerna i människors uppgivna läsning (Weibull, 1983:314ff; se även Andersson, 2007).

Några intressanta mönster kan möjligen noteras. Exempelvis laddar kulturmaterial idag relativt högt även i nöjesdimensionen. Så var inte fallet i början av 1980-talet, vilket kan spegla den moderna kulturgenren som lägger samman traditionell kultur och debatt med populärkulturell nöjesbevakning. Radio-tv förefaller också ha flyttat sig från samhällsbevakning mot nöje, vilket troligen också reflekterar förändringar i journalistiken.

Lästrappan i olika samhällsgrupper

Precis som regelbundenheten i tidningsläsning varierar mellan olika samhällsgrupper så tenderar också innehållspreferenserna att variera mellan olika grupper; en del grupper uttrycker ett större intresserade för lokalsamhället medan andra ger uttryck för ett tydligare intresserade för nationell politik, opinion eller nöje. Bland kvinnor och män är det framför allt områden som sport, ekonomi, familj och kultur som skiljer läsningen åt. De största skillnaderna hittas i läsningen av sportnyheter, där två tredjedelar av alla män men endast var fjärde kvinna uppger sig läsa ganska mycket av innehållet: differensen mellan könen ligger här på 36 procentenheter (tabell 4). Män läser generellt också mer av ekonominyheter medan förhållandet är det motsatta för familjenyheter. Sambandet mellan kön och läsning är här mycket starka och också helt signifikanta. För tidningarnas mest lästa ämnesområde – lokala nyheter – förekommer dock inga skillnader mellan kvinnor och män, vilket tydliggör den stabila grund som detta innehåll utgör i den totala läsningen.

På samma sätt som ålder har visat sig vara en avgörande faktor för i vilken utsträckning en människa tar del av morgontidningar eller inte (Andersson & Wadbring, 2008) så spelar en människas ålder också roll för vilket slags innehåll han eller hon läser i sin lokala morgontidning. Lokala nyheter utgör basen i samtliga åldersgruppers läsning och artiklar om nyheter och brott kommer på en andra plats. Därefter delar sig lästrappan i olika steg beroende på vilken åldersgrupp som granskas: nöjesnyheter tillhör det tredje mest lästa ämnet bland individer upp till 29 år, 30–49-åringar föredrar i sin tur utrikesnyheter medan personer över 50 år helst läser artiklar om inrikespolitik (tabell 4).

Men trots att basen i människors läsning utgår från lokala nyheter och olyckor och brott så skiljer sig läsningens omfattning något mellan yngre och äldre läsare. Bland individer upp till 49 år uppger drygt 85 procent att de läser allt eller ganska mycket av de lokala nyheterna medan motsvarande andel bland personer över 50 år är knappa 10 procentenheter högre. På detta område har det dock skett relativt stora förändringar över tid. 2006 låg differensen mellan den yngsta och den äldsta åldersgruppens läsning av lokala nyheter på drygt 20 procentenheter (Andersson, 2007). Den stora skillnaden hittas i de ungas läsning, vilket har stärkts över tid.

Sannolikt beror det på att de unga läsare som tidigare har stått för den mer spardiska läsningen har övergett den prenumererade morgontidningen till förmån för andra medieformer. De unga som idag väljer att läsa papperstidningen kan i viss mån därför karakteriseras mer genuint intresserade av den lokala morgontidningen.

Tabell 4 Läsning av olika typer av innehåll i den lokala morgontidningen 2012 efter kön och ålder (procent)

	Lokala nyheter	Olyckor/ brott	Inrikespolitik	Utrikesnyheter	Familjnyheter	Insändare	Radio & tv	Nöjesnyheter	Ekonominyheter	Ledare/kom.	Lokala affärsan.	Kulturnyheter	Sportnyheter	Privata småan.
<i>Samtliga</i>	91	75	71	69	60	57	57	56	55	53	46	46	44	33
<i>Kön</i>														
Kvinnor	92	79	66	65	71	62	59	62	41	51	53	54	27	39
Män	91	72	74	72	46	51	52	51	68	54	39	37	63	27
<i>Differens</i>	1	7	8	7	25	11	7	11	27	3	14	17	36	12
<i>Ålder</i>														
16-29 år	88	83	52	70	37	38	31	75	25	23	33	38	40	26
30-49 år	86	72	68	69	56	47	47	64	49	48	45	40	42	30
50-64 år	93	72	70	68	57	54	55	57	59	53	47	47	47	32
65-85 år	95	80	75	68	70	73	72	45	62	65	50	52	45	39
<i>Differens</i>	9	9	23	2	33	35	41	30	37	42	17	14	7	13

Kommentar: Frågan lyder *Hur mycket brukar du normalt läsa av följande typer av innehåll i den lokala morgontidningen?* Siffrorna avser de som har uppgett att de läser *Allt/i stort sett allt* eller *Ganska mycket* bland de som läser en morgontidning minst 1 dag/vecka. Differensen anger skillnaden mellan högst och lägst uppmätta värde. Genomsnittligt antal svarspersoner för kön är 526 samt 491 och för ålder 93, 272, 326 samt 329.

Styrkan i sambanden har testats genom Kendalls tau-c. Måttet går mellan -1 till +1 och anger styrkan respektive riktningen på sambandet. -1 innebär ett perfekt negativt samband medan +1 anger ett perfekt positivt samband. 0 anger att statistiska samband saknas. Signifikanta samband för **KÖN**: Inrikespolitik .23, Familj -.30***, Insändare -.15***, Ekonomi .31***, Sport .43***, Radio/tv -.11***, Nöjesnyheter -.14***, Lokala affärsannonser -.16***, Kulturnyheter -.17***, Privata småannonser -.11***; **ÅLDER**: Lokala nyheter .15***, Inrikespolitik .10***, Radio/tv .23***, Nöje -.14***, Familj .17***, Insändare .22***, Lokala affärsannonser .11***, Ledare/kommentarer .22***, Ekonomi .15***, Kultur .10***, Privata småannonser .10***.

*** $p < 0,001$

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

De ämnesområden där skillnaderna i läsning är som störst mellan de olika åldersgrupperna är ledarartiklar, radio och tv-material, ekonominyheter, insändare samt familjenyheter. I samtliga fall gäller att läsningen successivt ökar tillsammans med åldern. För ledarmaterialet gäller exempelvis att 23 procent av läsarna upp till 29 år tar del av detta innehåll medan motsvarande andel bland läsare över 65 år är 65 procent; en skillnad om 42 procentenheter. För ekonomi, insändare och familjenyheter ligger differensen på cirka 35 procentenheter. Generellt tenderar intresset för det lokala samhället att öka med ålder vilket också återspeglas i en ökad läsning av de innehållskategorier som är knutna till detta, en tendens som varit tydlig också bakåt i tiden (jmf Andersson, 2007; Weibull, 1983).

En trend som däremot inte varit lika synlig tidigare är den stora differensen i yngre och äldres läsning av radio- och tv-material. 2006 var differensen mellan de yngsta och de äldsta 10 procentenheter, att jämföra med 41 procentenheter 2012 (jmf Andersson, 2007). Tillgång till tv-tablåer i realtid på nätet och en ökad användning av tv/radio-on-demand-tjänster bland yngre har här rimligen spelat en avgörande roll för det tryckta radio- och tv-materialets signifikant förlorade betydelse för unga läsare. Förekomsten av ett mångfacetterat och digitalt medielandskap har således haft en avgörande betydelse för just detta innehåll i de lokala morgontidningarna.

Även om det förekommer en hel del tydliga skillnader i läsningen beroende på ålder så finns det också ämnesområden där läsprofilen är densamma bland såväl unga som bland medelålders och äldre läsare; sportnyheter och utrikesnyheter. Men även om det i just dessa fall inte syns några skillnader mellan åldersgrupperna, är den generella tendensen trots allt att unga tar del av morgontidningens innehåll i lägre omfattning än äldre. Att läsningens omfattning i de flesta fall ökar med åldern är sannolikt en följd av ett växande intresse för omvärlden och mer stabila levnadsvanor – och bland de äldsta också mer tid till förfogande (jmf Weibull, 2012b).

Lästrappan tar sig också olika uttryck när bakgrundsfaktorer som utbildning, boendeort, samhällsintresse och användning av nätmorgontidningar tas med i analysen. Lågutbildade läser exempelvis i högre utsträckning ämnesområden som på olika sätt fokuserar på lokalsamhället, så som lokala nyheter, olyckor och brott, familjenyheter, insändare och olika former av annonser, medan högutbildade är mer benägna att läsa nyheter om politik, utrikesnyheter och kultur (tabell 5).

En viktig skiljelinje framträder även mellan människor som bor i storstäder och främst tar del av storstadsmorgonpress och människor som bor i andra delar av landet och läser lokala morgontidningar. Visserligen gäller det som föreställningen om lästrappan förutsätter – att lokala nyheter drar till sig det största intresset, men det råder drygt 10 procentenheters differens mellan storstadsbor och läsare i övriga landet. De största skillnaderna hittas emellertid i läsningen av det mer service- och informationsinriktade materialet i form av familjenyheter, lokala affärsannonser och privata småannonser. Här är differensen mellan grupperna runt 30 procentenheter. I likhet med högutbildade uppvisar individer i storstadsområdena ett större intresse för det innehåll som är knutet till politik och samhälle, ett resultat

Tabell 5 Läsning av olika typer av innehåll i den lokala morgontidningen 2012 efter utbildningsnivå, boendeort, politiskt intresse och nätläsning (procent)

	Lokala nyheter	Olyckor/ brott	Inrikespolitik	Utrikesnyheter	Familjenyheter	Insändare	Radio & tv	Nöjesnyheter	Ekonominyheter	Ledare/kom.	Lokala affärsan.	Kulturnyheter	Sportnyheter	Privata småan.
<i>Samtliga</i>	91	75	71	69	60	57	57	56	55	53	46	46	44	33
<i>Utbildning</i>														
Låg/Medellåg	95	83	60	57	68	66	63	57	49	44	57	37	53	45
Hög/Medelhög	88	67	78	78	50	48	49	56	59	60	36	54	37	21
<i>Differens</i>	7	16	18	21	18	18	14	1	10	16	21	17	16	24
<i>Boendeort</i>														
Storstad	81	58	79	79	33	37	46	57	55	63	21	59	40	8
Icke-storstad	93	78	68	66	64	60	58	57	54	51	51	44	45	38
<i>Differens</i>	12	20	11	13	31	23	12	0	1	8	30	15	5	30
<i>Politiskt intresse</i>														
Politiskt ointresserad	93	81	45	50	69	59	63	63	35	31	58	32	45	45
Politiskt intresserad	90	72	86	80	52	55	52	53	67	66	39	55	44	25
<i>Differens</i>	3	9	41	30	17	4	11	10	32	35	19	23	1	20
<i>Nätläsning morgontidning¹</i>														
Icke-nätläsare	90	76	64	63	62	56	59	55	48	49	47	43	44	35
Nätläsare	85	68	78	79	40	46	40	53	62	52	37	48	43	20
<i>Differens</i>	5	8	14	16	22	10	19	2	14	3	10	5	1	15

Kommentar: Frågan lyder *Hur mycket brukar du normalt läsa av följande typer av innehåll i den lokala morgontidningen?* Siffrorna avser de som uppgett att de läser *Allt/i stort sett allt* eller *Ganska mycket* bland de som läser en morgontidning minst 1 dag/vecka. Differensen anger skillnaden mellan högst och lägst uppmätta värde. Genomsnittligt antal svarspersoner för utbildning är 488 samt 513, för boendeort 160 samt 843, för politiskt intresse 597 samt 394 och för nätläsning morgontidning 340 samt 846. ¹ Med nätläsning morgontidning avses läsning av nätversionen av någon svensk morgontidning minst 1 dag/vecka.

Styrkan i sambanden har testats genom Kendalls tau-c, se vidare tabell 4. Signifikanta samband för **UTBILDNING**: Lokala nyheter -.16***, Olyckor/brott -.20***, Inrikespolitik .20***, Utrikesnyheter .21***, Familjenyheter -.26***, Insändare -.21***, Radio/tv -.22***, Ekonomi .10***, Ledare/kommentarer .15***, Lokala affärsannonser -.26***, Sport -.21***, Kultur -.18***, Privata småannonser -.33***; **BOENDEORT**: Lokala nyheter .12***, Olyckor/brott .12***, Familjenyheter .19***, Insändare .14***, Lokala affärsannonser .20***, Privata småannonser .23***; **POLITISKT INTRESSE**: Olyckor/brott -.12***, Inrikespolitik .56***, Utrikesnyheter .33***, Familjenyheter -.21***, Radio/tv -.13***, Nöje -.12***, Ledare/kommentarer .39***, Ekonomi .35***, Lokala affärsannonser -.19***, Kultur .26***, Privata småannonser -.23***; **NÄTLÄSNING**: Lokala nyheter -.12***, Inrikespolitik .14***, Utrikespolitik .16***, Familjenyheter -.21***, Insändare -.13***, Radio/tv -.20***, Ekonomi .12***, Lokala affärsannonser -.12***, Privata småannonser -.17***.

*** $p < 0,000$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

som dels beror på att andelen högutbildade är högre i storstadsområdena, dels på att storstadsmorgontidningarna innehåller mer av denna typ av innehåll; medan den lokala rapporteringen utgör huvudsakligt fokus för landsortstidningarna, har storstadsmorgonpressen generellt en mer omfattande bevakning av inrikespolitiska och internationella angelägenheter samt ekonomi och kultur (Nilsson & Weibull, 2005; Nilsson & Severinsson, 2001). Den tredje och kanske viktigaste faktorn är emellertid att morgontidningsläsningen är klart mindre i storstäderna än i landsorten, vilket sannolikt innebär att det blir en annan läsargrupp. Inte heller detta är något nytt och det har ofta diskuterats om de tidningar som utges i storstäderna verkligen kan beskrivas som lokala morgontidningar (Høst, 1991).

Flera studier har visat att konsumtion av nyheter i dagstidningar generellt samspelar med graden av politiskt intresse och samhällsengagemang hos individen (jmf Lauf, 2001; Shah, McLeod & Yoon, 2001; McLeod, Scheufele & Moy, 1999), ett samband som även framträder i den nationella SOM-undersökningen. Människor som uppger sig ha ett allmänt stort intresse för politiska frågor är mer benägna att läsa artiklar som rör politik och samhälle medan människor med mindre grad av politiskt intresse i större utsträckning intresserar sig för lokalsamhället och nöjesfären (tabell 5). Störst differens i de båda gruppernas läsning återfinns i nyheter om inrikespolitik där 86 procent av de politiskt intresserade läsarna och 45 procent av de politiskt ointresserade läser allt eller åtminstone ganska mycket av innehållet: en differens om drygt 40 procentenheter. Den minsta differensen hittas i läsningen av sportnyheter, lokala nyheter och insändare, där läsningen i stort är densamma oavsett politiskt intresse.

Ytterligare en faktor som har viss betydelse för läsningen av olika slags innehåll är huruvida läsarna enbart tar del av pappersmorgontidningen eller om de också läser nätmorgontidningar. I tabellen ovan används begreppen nätläsare respektive icke-nätläsare för att särskilja de som läser någon morgontidning på nätet minst 1 dag per vecka och de som aldrig eller mer sällan läser nätmorgontidningarna. Analysen visar att nätläsarna i högre utsträckning tar del av nyheter om ekonomi, inrikespolitik och utrikesfrågor relativt icke-nätläsarna (tabell 5). De senare läser i sin tur mer av familjenyheter, insändare, radio- och tv-material samt annonsmaterial jämfört med nätläsarna. Nätläsarna uppvisar därmed ett generellt större intresse för den yttre omvärlden medan den lokala och nära spelar större roll för de som enbart läser papperstidningen.

En regressionsanalys över vilka faktorer som spelar störst roll för läsningen visar att utbildning tillsammans med kön och boendeort har avgörande betydelse för den dimension som i den tidigare faktoranalysen (se tabell 3) benämnts som lokalsamhället. Det innebär konkret att intresseprofilen som motsvarar denna dimension ökar om individen är lågutbildad, kvinna respektive bor på landsbygden eller i mindre tätorter (tabell 6). För dimensionen politik och opinion är det primärt graden av politiskt intresse som spelar roll, där individer som i allmänhet har ett stort intresse

för politik är mest benägna att läsa nyheter som rör exempelvis inrikespolitik och utrikesnyheter. Sportdimensionen förklaras i sin tur av kön, vilket konkret innebär att män läser betydligt mer sport än kvinnor, men också av utbildning (lågutbildade) och ålder (yngre).

Tabell 6 Regressionsanalys över faktorer som förklarar innehållsläsningens dimensioner 2012 (betavärde)

	Lokal-samhället	Politik och opinion	Nöje	Sport
Kön	.23 ***	-.17 ***	.08 **	-.42 ***
Ålder	-.18 ***	-.15 ***	.12 **	.13 ***
Utbildning	.25 ***	-.13 ***	.02	.12 ***
Boendeort	.23 ***	-.09 **	-.05	.05
Politiskt intresse	.06 **	-.39 ***	.07 **	.12 ***
Nätläsning morgontidning	.06 **	-.10 **	.02	.02
<i>Modellens förklaringsvärde (adjusted R²)</i>	27	29	3	21

Kommentar: Dimensionerna som används för analysen baseras på den tidigare faktoranalysen i tabell 3. Analysen som helhet baseras på de respondenter som läser en morgontidning minst 1 dag/vecka. ** $p < 0,050$ *** $p < 0,001$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Den dimension där regressionsmodellens förklaringsvärde är som lägst är nöjesdimensionen. Här framträder ålder som den huvudsakliga förklaringsvariabeln men dess styrka är betydligt lägre än de primära förklaringsfaktorerna i övriga modeller (tabell 6). Det är rimligt att anta att det finns andra individfaktorer än de som tagits upp inom ramen för den här analysen som förklarar intresset för att ta del av nyheter och annat redaktionellt material som faller inom denna dimension. Att åldersvariabeln i sig inte slår igenom mer i analysen beror på att variabeln faller ut på olika sätt för de båda enskilda ämnesområdena nöjesnyheter respektive radio- och tv-material; medan unga läser mer av nöjesnyheter, tar äldre i högre utsträckning del av radio- och tv-materialet, en situation som också påverkar styrkan i ålder som förklaringsfaktor.

En förlängd lästrappa

I artikelns inledning beskrevs den grundläggande strukturen i lästrappan där tidningspublikens primärläsning kompletteras av tillvalsläsning efter individuella behov och intressen (jmf Weibull, 1983:310ff). Analysen visar att det fortfarande är lokala

nyheter som utgör basen i läsningen, i betydelsen av att det är det ämne som läses i högst utsträckning av alla tidningsläsare oavsett bakgrund. Det fortsatta steget, tillvalsläsningen, finns även det kvar men det är helt klart så att avståndet mellan olika gruppers läsning har kommit att bli något mindre under 2000-talet, vilket i viss mån beror på att läsningen som sådan har stärkts genom att de mindre trogna läsargrupperna successivt har fallit ifrån och lämnat kvar en mer intresserad publik (Shehata & Wadbring, 2012; Weibull, 2012a).

Samtidigt som steget till tillvalsläsningen förefaller ha blivit mindre tycks det också vara så att andra nyhetsmedier bidrar till lästrappans utseende. Sedan lästrappan introducerades inom forskningen har medielandskapet vuxit från att något förenklat omfatta public service-medier och prenumererade respektive lösnummerförsålda papperstidningar till att också inkludera kommersiell etermedia, nättidningar och mobila nyhetstjänster (Hadenius, Weibull & Wadbring 2011).

En regressionsanalys visar att de fyra ämnesdimensioner som tidigare visat sig i människors samlade läsning också har tydliga kopplingar till nyhetsanvändning i andra medier. Den som är intresserad av lokalsamhället lyssnar exempelvis i högre utsträckning på lokalnyheter i någon av Sveriges Radios P4-kanaler (tabell 7). Även TV4:s nyhetssändningar och kvällspressen finns med som en viktig nyhetskanal som står i stark relation till denna dimension. Däremot är intresset inte så stort för att läsa morgontidningens nätupplaga eller lyssna på riksnheter i Sveriges Radio. För dimensionen politik och opinion syns starka samband för framför allt Sveriges Televisions riksnhetssändningar men i viss mån också för radions Ekonyheter och nätmorgontidningen. Kvällspressen spelar viss roll i nöjesdimensionen medan den utgör en högst central medieform i sportdimensionen. Det bör nämnas att kvällspress här avser både papper- och nätutgåvan. När de båda utgåvorna delas upp var för sig försvinner förklaringskraften både i nöjes- respektive sportdimensionen, vilket innebär att det är den samlade läsningen som är av betydelse i sammanhanget. Ytterligare plattformar som kan tänkas ge utslag i sportdimensionen är läsning via mobil eller läsplatta. Dessa frågor har av mättekniska skäl dock inte gått att analysera i samband med innehållsläsningen.¹

Det mönster som framträder är att de två nyhetsdimensionerna – den lokala och den politiska som i stor utsträckning avser nationella nyheter har ett nära samband med radions och televisionens nyhetskanaler. Det enda något överraskande mönstret är att SVT-kanalerna inte verkar vara kopplade till den lokala dimensionen. Att nöjesdimensionen i den lokala morgontidningsläsningen har visst samband med kvällstidningsläsningen och inte med allmänna nyheter är väntat, liksom att sportdimensionen hänger samma med kvällspressläsning och lyssnande på Sveriges radios sportkanal P4. De två kommersiella tv-kanalerna faller i analysen ut på ett i stort förväntat sätt. Kanal 5 har samband med nöjesdimensionen, medan TV3 har ett negativt samband med politikdimensionen.

Tabell 7 Regressionsanalys över lästrappans koppling till andra medier 2012 (betavärde)

	Lokal- samhället	Politik och opinion	Nöje	Sport
Nätmorgontidning	-.16 ***	.16 ***	-.03	-.03
Kvällspress ¹	.06	.07	.09 **	.27 ***
Riksenheter SVT ²	.02	.32 ***	.02	-.05
Riksenheter TV4 ³	.10 **	.01	.06	.09
Regionala nyheter SVT	.06	-.05	-.04	.03
Lokalnyheter TV4	.10 **	-.04	-.01	-.06
Ekonyheter SR	-.09 **	.15 ***	-.02	-.10 **
Lokalnyheter SR P4	.24 ***	-.08 **	-.01	.13 ***
TV3	.07	-.14 **	-.08	-.04
Kanal5	.06	.01	.14 **	.12
<i>Modellens förklaringsvärde (adjusted R²)</i>	19	16	2	11

Kommentar: Dimensionerna som används för analysen baseras på den tidigare faktoranalysen i tabell 3. Analysen som helhet baseras på de respondenter som läser en morgontidning minst 1 dag/vecka.

¹Kvällspress omfattar både läsning på papper och nät. ²Riksenheter i SVT omfattar Aktuellt/Rapport samt morgonnyheter. ³Riksenheter TV4 omfattar Nyheterna samt Nyhetsmorgon.

** $p < 0,050$ *** $p < 0,000$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Traditionell morgontidning i ny medievärld

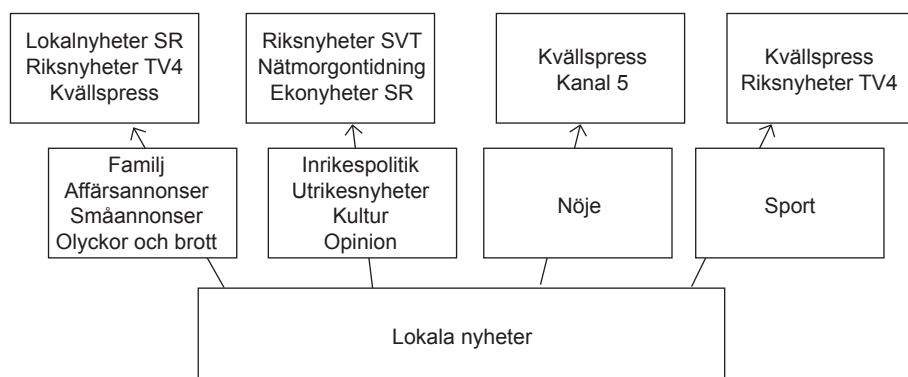
En ofta återkommande formulering i medielitteraturen är att landsortspressen fungerar som ryggraden i det svenska massmediesystemet. Den internationella statistiken visar att dagstidningsläsningen i Norden fortsatt ligger på en mycket hög nivå. Men många av dessa observationer är hämtade från 1980-talet, då upplagekurvorna fortfarande pekade uppåt. Sedan dess har andelen morgontidningsläsare fallit med mer än 20 procentenheter. Även om morgonpress på papper för de flesta svenskar fortfarande är en av de viktigaste nyhetskanalerna är det uppenbart att tidningarna är trängda av olika slags medier och tidningsföretagen prövar aktivt olika digitala alternativ för att hålla kvar särskilt de unga läsarna.

I 1970- och 1980-talets publikforskning karaktäriserades den lokala morgontidningen som ett slag bas i medieanvändningen i de nordiska länderna. Det talades om ett slags paraplysystem där de lokala tidningarna utgjorde grunden. De kunde byggas på med regionala och nationella medier, där de senare som regel var public serviceradio och -tv (Weibull, 1983, 1995; Höst, 1991). Också inom den lokala

tidningen fanns det basinnehåll som i princip alla läsare tog del av och ett tillval där läsningen styrdes av människors specialintressen. Utgångspunkten för vår studie har varit att pröva om den modellen även är hållbar i det nya medielandskapet.

Vår slutsats är att läsningen av den lokala morgontidningen även idag i stor utsträckning kan karaktäriseras som ett förhållande mellan en primärläsning – ett innehåll som nästan alla tar del av – och en tillvalsläsning beroende på individuella intressen. Mönstret är på flera punkter anmärkningsvärt stabilt över tid. Lokala nyheter, olyckor/brott och delvis inrikesnyheter är grunden för de yngres och äldres gemensamma lästrappa. I övrigt sker ett val efter livssituation och intresse. Också det fortsatta tillvalet i mediasystemet är i linje med tidigare analyser.

Figur 2 Läsmönster och mediepreferenser bland olika läsare av lokal morgonpress 2012

Frågan är hur stabiliteten i läsningen ska förstås. Det första som måste konstateras är att stabiliteten gäller *inom* gruppen av lokala morgontidningsläsare. Det är de som läser morgontidningen regelbundet som uppvisar sådana läsmönster, en grupp som idag är klart mindre än för ett par decennier sedan. Samtidigt pekar även andra studier på det är samma innehåll som uppfattas som viktigt i en lokal morgontidning även bland dem som inte är regelbundna läsare (Weibull, 2012a). Det finns således en klar förväntan på den lokala morgontidningens innehåll. Tolkningen att människors lokala intresse skulle ha förlorat sin betydelse verkar inte heller stämma.² Mycket tyder på att de som inte är regelbundna läsare ändå på ena eller andra sättet orienterar sig genom lokala tidningar eller tidningssajter.

Vad det betyder för framtiden är svårare att avgöra. En viktig iakttagelse är emellertid att de två huvuddimensionerna i lästrappan – det lokala och det politiska – hänger samman med nättidningsläsning. Ett möjligt scenario kan därför vara att läsmönstret kan flyttas över till den digitala världen i form av tidningsläsning i mobil och på läsplatta.

Noter

- ¹ Frågorna om användning av mobiltelefon/läsplatta i nyhetssammanhang är ställd i ett annat undersökningsformulär än frågan om innehållsläsning. Se vidare metodkapitlet i denna volym.
- ² På en annan fråga i den nationella SOM-undersökningen 2012 fick de svars-personer som tvekat om sin morgontidningsprenumeration ange olika skäl. Alternativet att det var för mycket lokalt innehåll fick i stort sett inget stöd (jfr inledningskapitlet i denna volym).

Referenser

- Aroldi, Piermarco & Fausto Colombo (2007). "Generational belonging and media-escape in Europe", *Journal of Social Science Education* 1(6): 34-44.
- Andersson, Ulrika (2007). "Lokala nyheter morgontidningarnas starka kort", i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Andersson, Ulrika & Ingela Wadbring (2008). "Användningen av medier i förändringens tidevarv", i Håkan Hvitfeldt & Gunnar Nygren (red), *På väg mot medievärlden 2020*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergström, Annika & Ingela Wadbring (2010). "Nya tidningsformer – konkurrenter eller komplement?", i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Djerf-Pierre, Monika & Lennart Weibull (2001). *Spegla, granska, tolka*. Stockholm: Prisma.
- Hadenius, Stig, Lennart Weibull & Ingela Wadbring (2011). *Massmedier*. Stockholm: Ekerlids förlag.
- Høst, Sigurd (1991). "The Norwegian Newspaper System", i Helge Rønning & Knut Lundby (red), *Media and Communication. Readings in Methodology, History and Culture*. Oslo: Norwegian University Press.
- Lauf, Edmund (2001). "Research Note: The Vanishing Young Reader. Socio-demographic Determinants of Newspaper Use as a Source of Political Information in Europe, 1980-98", i *European Journal of Communication*, 16(2): 233-43.
- McLeod, Jack M, Dietram A Scheufele & Patricia Moy (1999). "Community, Communication, and Participation: The Role of Mass Media and Interpersonal Discussion in Local Political Participation", i *Political Communication*, 16(3): 4-87.
- McQuail, Denis (2005) *McQuail's Mass Communication Theory*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Nilsson, Åsa & Ronny Severinsson (2001). *Trender och traditioner i svensk morgonpress 1987-1999*. Göteborg: Dagspresskollegiet vid Göteborgs universitet.

- Nilsson, Åsa & Lennart Weibull (2005). "Medier eller innehåll", i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Lyckan kommer, lyckan går*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Shah, Dhavan V, Jack M. McLeod & So-Hyang Yoon (2001). "Communication, Context and Community: An Exploration of Print, Broadcast and Internet Influences", i *Communication Research*, 28(4): 464-506.
- Shehata, Adam, Wadbring, Ingela (2012). "Allt fler står utanför nyhetsvärlden", i Sören Holmberg, Lennart Weibull & Henrik Oscarsson (red), *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Strid, Jan (2005). "Läst och viktig", i Annika Bergström, Ingela Wadbring & Lennart Weibull (red), *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet.
- Wadbring, Ingela & Ulrika Hedman (2011). "Ökad polarisering i morgontidningsläsningen", i Sören Holmberg, Lennart Weibull & Henrik Oscarsson (red), *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (1983). *Tidningsläsning i Sverige*. Stockholm: Liber Förlag.
- Weibull, Lennart (1995). "Det lokala tidningsvalet", i Lennart Weibull & Charlotta Kratz (red), *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2005). "Sverige i tidningsvärlden", i Annika Bergström, Ingela Wadbring & Lennart Weibull (red), *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2012a). "Den lokala morgontidningen idag igår och imorgon", i Lennart Nilsson, Lars Aronsson & PO Norell (red), *Värmländska landskap*. Karlstad: Karlstad University Press.
- Weibull, Lennart (2012b). "Vad händer med de tryckta dagstidningarna?", i Annika Bergström & Jonas Ohlsson (red), *Medborgarna och välfärden. Samhälle, opinioner och medier i Västsverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart & Charlotta Kratz (1995). *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart & Åsa Nilsson (2010). "Four Decades of European Newspapers: Structure and Content", i Jostein Gripsrud & Lennart Weibull (red), *Media, Markets & Public Spheres. European Media at the Crossroads*. Bristol, UK, Chicago: Intellect Books.

FRÅN KVÄLLSPRESS TILL KVÄLLSMEDIA

MATHIAS A FÄRDIGH OCH OSCAR WESTLUND

Sedan mitten av 1900-talet har Aftonbladet och Expressen försett svenska allmänheten med nyhetsuppdateringar, viktiga samhällsdebatter, underhållande journalistik. Kvällspressen har i decennium efter decennium tryckt tidningar vars innehåll har stimulerat svenskarnas behov av såväl information som förströelse. Ännu 2013 går tryckpressarna varma om nätterna i massproduktionen av kvällspressens tryckta tidningsupplagor. Dessa distribueras över land och rike för lösnummersförsäljning dag efter dag. Emellertid har den totala upplagan och läsningen av kvällspressens tryckta tidningar sjunkit ända sedan 1970-talet, och med stegrande fart under 2000-talet. Kvällspressens upplagor är krympande, och trenden pekar fortsatt nedåt. Den kraftfulla ökningen i användningen av deras digitala nyhetsplattformar har mer än väl kompensert detta tapp, ur ett räckviddsperspektiv, men samtidigt skapat påtagliga problem ur ett affärsmässigt perspektiv (se t.ex. Westlund & Färdigh, 2011). Att nätnyheter vunnit mark till förmån för tryckta tidningar har också noterats när gäller svensk dagspress (Bergström & Wadbring, 2010), som dagspressen i andra länder (De Waal & Schoenbach, 2010).

Tidningsföretagen i Sverige har under en längre tid arbetat för att bli mångfaceterade mediehus som tillgängliggör sina nyheter i ett flertal olika digitala plattformar (Nygren & Zuiderveld, 2011; Westlund, 2011; 2012a). Samma mönster kan skönjas också ur ett internationellt perspektiv, och på senare tid har det också vuxit fram en ökad fokusering mot nyhetspublicering för mobiler (Westlund, 2013). Under 2011 skedde onekligen en markant ökning i svenskarnas användning av nyheter i mobilen (Westlund, 2012b), och detta utvecklingsmönster fortsatte att tillta under 2012 (Se Oscar Westlunds kapitel om mobilanvändning i denna volym). Mätsiffror från KIA-Index för april 2013 (vecka 16) visar att kvällspressen bidrar starkt till denna utveckling, med Aftonbladet i en odiskutabel förstaposition bland nyhetsmedierna (2.677.897 unika användare), och Expressen på en andra plats med omkring en fjärdedel antal användare (677.653 unika användare). De följs av Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter och en bred skara av lokaltidningar. Flera nyhetsmedier, inte minst kvällspressen, gör kontinuerligt satsningar på att utveckla sin journalistik och sina tjänster i den digitala miljön. Nyhetsmedierna spelar en aktiv roll i det föränderliga medielandskapet, vid sidan av innovation när det gäller hårdvara och mjukvara för webb-, mobil- och medieplattor. Sammantaget bidrar denna utveckling till förskjutningar i hur man använder olika nyhetsplattformar för nyheter.

Det har visat sig att svenskarnas användning av kvällspress via papper, nät (dator) och mobil (sajt eller applikation utformad för mobilen) skiljer sig kraftigt åt mellan olika

generationer. När det gäller kvällspressen visade en djupgående analys av beteenden år 2010 att användningsbeteendena så distinkta att man kan göra en klassificering i tre olika mediegenerationer: *printgenerationen* (20- till 40-tal), *onlinegenerationen* (50-tal till 70-tal) och den tudelade *individualiserade generationen* (80-tal till 90-tal) som antingen använder endast nätnyheter via dator eller kombinerar olika plattformar för nyheter (Westlund & Färdigh, 2012). En bredare empirisk studie av fyra generationers nyhetsanvändning från 1986 till 2011 har också identifierat påtagliga generationsskillnader, i synnerhet när de gäller den äldsta generationens orientering mot traditionella nyhetsmedier i jämförelse med den yngsta generationens inriktning mot digital- och mobil nyhetsförmedling (Westlund & Weibull, 2013). Dessa samhällsvetenskapliga studier av generationstillhörighetens betydelse för nyhetsanvändningen har gemensamt att de utgår från den tyska sociologen Mannheims tes om att en generation binds samman som ett socialt kollektiv genom sina livserfarenheter under sin formativa fas i livet (Mannheim, 1952). Vidare utgår dessa från att det mediasystem en generation växer upp med har betydelse för medievanorna de utvecklar (Gumpert & Cathcart, 1985; Bolin & Westlund, 2009).

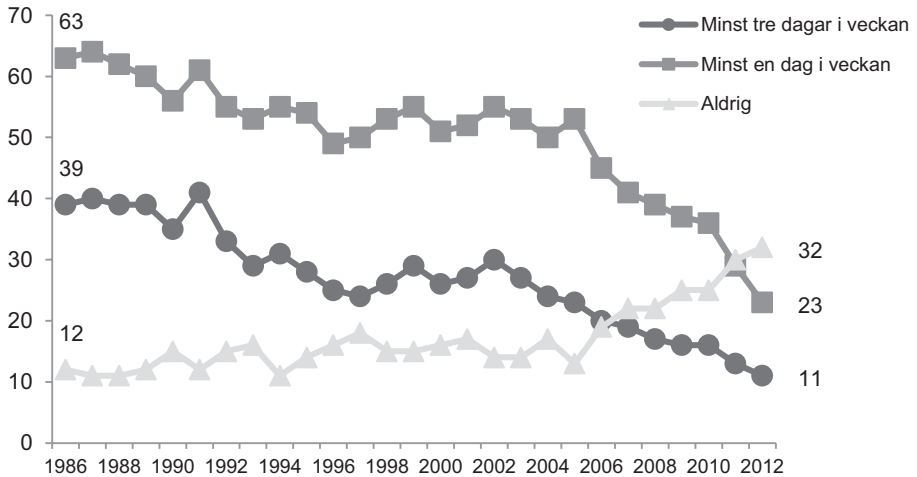
Detta kapitel tar ett samlat grepp om hur svenskarnas användning av kvällspressen – via tidningens nyhetssajt, mobil och medieplatta – har utvecklats över tid. Kapitlet inleds med resultatredovisning om hur läsningen av den tryckta kvällspressen förändrats sedan 1986, och hur nätnyhetsanvändningen utvecklats sedan 1998. Kapitlet lägger därefter särskilt fokus på hur sju specifika generationskohorter använt kvällspressens fyra plattformar under 2011 och 2012.

Merparten svenskar läser numer aldrig en kvällstidning i papper

Redan när den första nationella SOM-undersökningen genomfördes 1986 hade upplagan för, och läsningen av, kvällspressens tidningar påbörjat en nedåtgående trend. Andelen läsare bland svenska befolkningen var emellertid avsevärt mycket högre än vad den är i dagsläget. Figur 1 visar den nedåtgående utveckling i kvällspressläsning som skett över tidsperioden 1986-2012.

Under 1980-talet uppgav omkring var tionde svensk att de aldrig läste en kvällstidning, vilket var väsentligt lägre än andelarna som uppgav att de läste en eller flera gånger i veckan. Mellan 2006 och 2007 skedde ett trendbrott såtillvida att andelen som aldrig läser blev större än andelen regelbundna läsare. Under 2011 skedde ännu en viktig förändring genom att kurvan för andelen icke-läsare (30) och kurvan för andelen som läser en gång i veckan (29) kolliderade, trots att det för 20-25 år sedan skilde drygt 50 procentenheter mellan de två. Resultaten för 2012 visar att dessa utvecklingsmönster har förstärkts ytterligare; andelen icke-läsare har ökat till 32 procent, medan andelen som läser har sjunkit till 23 respektive 11 procent. Den totala ökningen i andelen icke-läsare av kvällspress i papper har nästan trefaldigats mellan 1986 och 2012. Över samma tidsperiod är den totala nedgången för andelen regelbundna läsare 28 procentenheter.

Figur 1 Läsning och icke-läsning av kvällstidningar på papper 1986-2012 (procent)

Kommentar: Urvalet år 1986-1991 utgjordes av svenska medborgare i åldrarna 15-75 år. År 1992-1999 av åldrarna 15-80 år, för perioden 2000-2008 av åldrarna 15-85 år och för 2009-2012 av åldrarna 16-85 år. Med regelbundenhet avses läsning minst 3 dagar per vecka och med minst en dag i veckan inkluderas även de som läser minste tre dagar i veckan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen för respektive år.

Kvällspressens nedgång har emellertid skett med olika kraft bland olika grupper av svenskar. I anslutning till de allmänna förändringarna mellan 1986 och 2012, som skildras i figur 1, kan tilläggas att det under hela tidsperioden varit vanligare med regelbunden läsning bland män än bland kvinnor (12 respektive 10 procent 2012). Om man ser till allmänna ålders- och generationsskillnader kan det noteras att kvällstidningsläsning var förhållandevis begränsat bland de äldre under andra halvan av 1980-talet, men samtidigt mer vanligt förekommande bland yngre. De som var unga då har i förhållandevis stor utsträckning vidmakthållit sin läsning av den tryckta tidningen, men då de 26 år senare av naturliga skäl har åldrats så präglas dagens skara av kvällstidningsläsare mestadels av en äldre population (17 procent för ålderskategorin 65-85 år respektive 4 procent bland 16-29 år). Eftersom denna äldre generation överlag inte är lika välutbildade som dagens yngre generationer så kännetecknas dagens regelbundna kvällstidningsläsare också av att vara lågutbildade (18 procent bland dem med lägst utbildning). Det kan tyckas att bland de som idag är pensionärer är en gymnasieexamen snarast att betrakta som att vara välutbildad, medan denna nivå av utbildning är förhållandevis låg bland dagens unga vuxna. Det skall i detta sammanhang också noteras att över tid så har tidigare skillnader i läsning mellan olika samhällsklasser minskat. Detta förklaras av att arbetare (13

procent), egenföretagare (13 procent) och tjänstemän (8 procent) har minskat sin läsning av kvällspress i tryckt form, och att dessa därmed i princip landat på samma nivå som högre tjänstemän (10 procent) uppvisat under en längre tid. Sammantaget sett så visar resultaten att merparten svenskar numer aldrig läser en kvällstidning i pappersform. Däremot är det en betydande andel som uppger att de regelbundet tar del av nätnyheter.

Användningen av kvällspressen i digital form ökar

Genom att börja publicera nätnyheter hösten 1994 tog Aftonbladet täten för svensk nätjournalistik, om än att Expressen (1995) och flera andra tidningsföretag snabbt sjösatte liknande initiativ. Fram till millennieskiftet ökade användningen av dessa i takt med att allt fler svenska hem pryddes av datorer som åtföljdes av modemuppkopplingar. När IT-kraschen bromsade Sveriges ekonomi under 2000 så stannade många satsningar på nätnyheter upp. Aftonbladet å andra sidan fortsatte sina satsningar, och ett decennium senare deklarerade ledningen att man blivit ett företag som prioriterar digitalt i första hand.

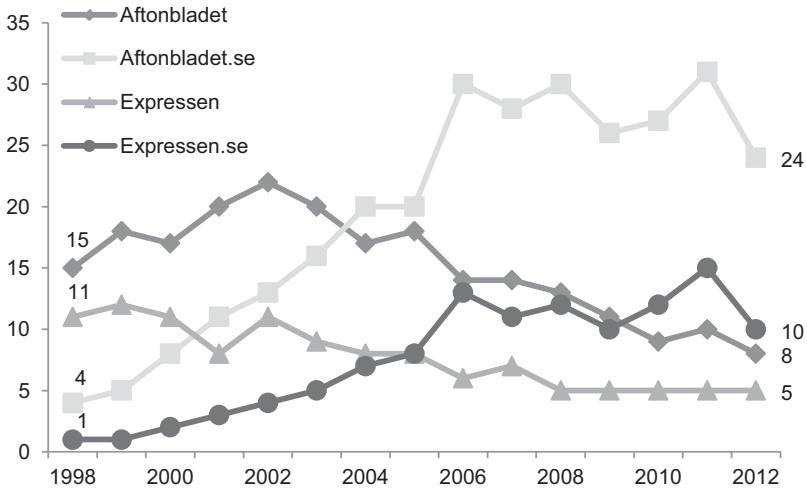
De årliga nationella SOM-undersökningarna har ställt frågor till svenskarna om deras användning av kvällspressens nätnyheter sedan 1998. Detta år läste 15 procent av svenskarna regelbundet Aftonbladet som tidning och 4 procent tog del av aftonbladet.se på regelbunden basis. Motsvarande siffror för Expressen under detta år var 11 procent för papperstidningsläsning och 1 procent vad gäller nätnyhetsanvändning. Figur 2 visar hur svenska allmänhetens användning av kvällspressens nätnyhets sajter på nätet har förändrats under de följande 15 åren.

Figur 2 visar att under de första fyra åren efter 1998 så ökade användningen av såväl Aftonbladet som aftonbladet.se, medan det för Expressens del skedde en uppgång för expressen.se men en nedgång i läsningen av papperstidningen. Dessa resultat indikerar att aftonbladet.se stimulerade till en komplementär användning för Aftonbladet, under denna tidsperiod, medan nyhetssajten för Expressens del istället kan ha bidragit till en kannibalisering av papperstidningsläsningen. Därefter började den regelbundna läsningen av Aftonbladets papperstidning att sjunka, vilket är ett utvecklingsmönster som sedan dess har hållit i sig. Den regelbundna nätnyhetsanvändningen kom att överstiga den regelbundna papperstidningsläsningen för Aftonbladets del år 2004, och för Expressens del år 2006. Det skall noteras att sedan 2007 är andelen nätanvändare för såväl Aftonbladet som Expressens del dubbelt så stor som andelen papperstidningsläsare. Ökningen i nätnyhetsanvändning kan sägas ha stagnerat under 2006 till 2010, för att sedan ha ökat något igen under 2011 och sedan tappa under 2012. Det skall dock noteras att ökningen för 2011 till viss del möjligen hänger samman med att respondenterna tolkat enkätfrågan om nyhetsanvändning på internet som att omfatta inte bara dator utan också mobil och medieplatta, medan det tydligare specificerades att endast inkludera dator i 2012 års undersökning. Det skall i sammanhanget nämnas att någorlunda jämförbara

mätningar, av antalet unika besökare och antal besök till kvällspressens nyhetssajter per vecka, snarast visar en relativt oförändrad bild för tidsperioden (Kiaindex, 2013).

Figur 2 Regelbunden läsning av Aftonbladet respektive Expressen på papper och internet via dator 1998-2012 (procent)

Kommentar: Med regelbunden läsning avses minst 3 dagar i veckan. Under åren 1998-2011 var svarsalternativet om huruvida man använt respektive kvällstidning via Internet. För år 2012 har frågekonstruktionen ändrats till att istället fråga om vilken/vilka plattformar man använt för att ta del av, och i figuren redovisas därför andelen som angivit att de tar del av respektive nyhetssajt via dator minst tre gånger per vecka.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen för respektive år.

Precis som för läsningen av kvällstidningar i pappersform så är användningen av dessa på nätet via dator år 2012 mest utbredd bland män, något som är särskilt påtagligt vad gäller aftonbladet.se (27 procent bland män respektive 20 procent bland kvinnor). Användning av kvällspress på nätet är i princip spridd till svenskar i alla åldrar, om än att det är mest vanligt bland dem som är 16-49 år gamla (45 procent bland 16-29-åringar respektive 44 procent bland 30-49-åringar). Det har tidigare konstaterats att de med högre utbildningsnivå i hög utsträckning upphört att läsa kvällspressen i pappersform, men när det gäller användningen av nätnyheter uppvisar de istället ett motsatt beteendemönster (37 procent bland högutbildade och 17 procent bland de lågutbildade). Det skall också noteras att samma omvända utvecklingsmönster gäller också när det kommer till tjänstemän och högre tjänstemän, för vilka det inte bara kan noteras kraftiga nedgångar i papperstidningsläsning men också en tilltagande användning av nätnyheter (37 respektive 36 procent 2012). En

övergripande slutsats är att nätnyhetsanvändningen inte bara utgör ett rejält tillskott till kvällspressens samlade användning, men rentav kommit att bli primära plattformen för de svenskar som regelbundet tar del av deras nyheter. Samtidigt vittnar utvecklingen om att det på senare tid skett en exceptionellt snabb förskjutning mot att ta del av nätnyheter via andra skärmar än datorskärmen.

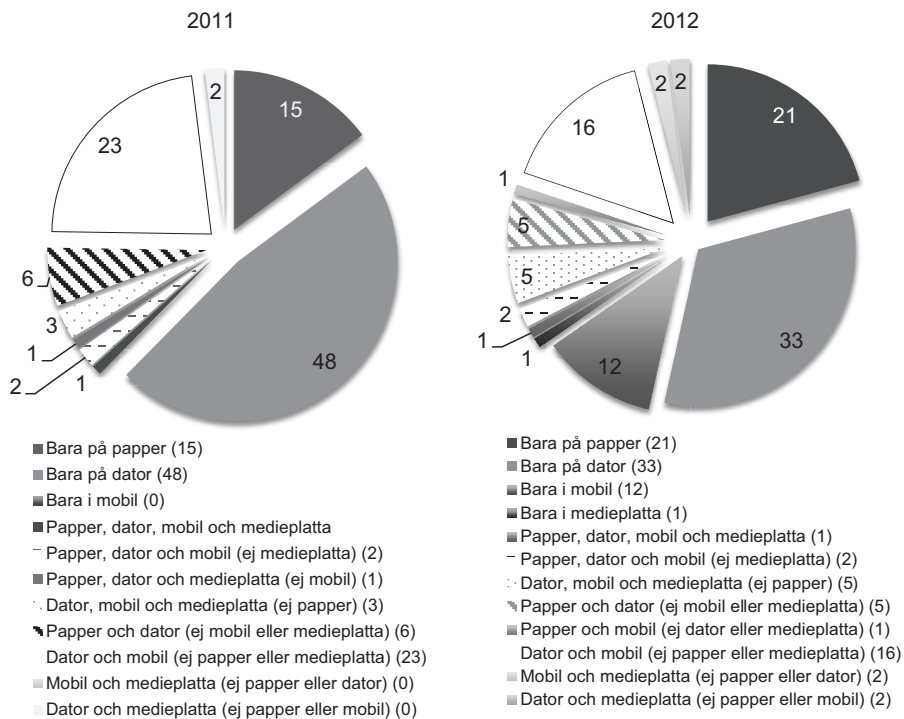
Kraftfull ökning av kvällstidningsanvändning i mobil och fler kombinationer av medieplattformar

Den mest framträdande skillnaden i hur svenskar tar del av kvällspressen under senare år hänger samman med den snabba framväxten av (smarta) mobiler och medieplattor. Dessa individuella, nätverksuppkopplade och högst portabla medietekniker har omdefinierat nyhetsmedieföretagens förutsättningar för produktion och spridning av nyheter (Westlund, 2013). Likaså har dessa medietekniker skapat nya möjligheter för att ta del av kvällspressens journalistik i vardagslivet. Detta sker exempelvis när man äter frukost, åker kollektivtrafik eller sitter i ett möte. Mobilen och medieplattan har också vunnit mark som komplementära skärmar när man lutar sig tillbaka i TV-soffan, genom vilka man såväl läser som skriver i olika sociala medier. Trafikmätningar av hur kvällspressens sajter, mobilsajter och applikationer används har under senare år visat att det är i första hand på just mobila enheter som det sker en ökning (Kiaindex, 2013). I det följande analyseras och jämförs därför användning via papper, nät, mobil och medieplatta för år 2011 och 2012.

En analys av den samlade kvällspressanvändningen, utifrån samtliga ovan nämnda nyhetsplattformar, visar att 39 procent av svenska allmänheten (16-85 år) använde någon av dessa regelbundet både 2011 och 2012. Bakom dessa siffror finner vi påtagliga skillnader i hur de olika nyhetsplattformarna används, liksom påtagliga skillnader mellan de två åren. Från diagrammet på den vänstra sidan i figur 3 framgår hur de regelbundna användarna av kvällspress använde olika nyhetsplattformar år 2011, medan den högra sidan visar användningen för år 2012.

Ett resultat som gäller för båda åren gör gällande att majoriteten av regelbundna kvällspressanvändare *endast* använder nätnyhets sajten: 48 procent år 2011 och 31 procent år 2012. Det skall samtidigt noteras att trenden i dagsläget är nedåtgående, med ett tapp på 17 procentenheter mellan dessa två år och en nedgång om 5 procentenheter mellan 2010 och 2011 (Se Westlund & Färdigh, 2012 för en närmare analys av resultaten från 2010 års nationella SOM-undersökning). Under samma tidsperiod har andelen av de regelbundna kvällspressanvändarna som endast läser papperstidningen ökat något, från 15 procent 2011 till 21 procent år 2012. Därmed har det skett en rekyl från föregående år, med tanke på att andelen i princip hade halverats från 2010 (29 procent). Den kommande analysen kring skillnader mellan generationskohorter utgör en viktig förklaring till detta resultat.

Figur 3 Allmänhetens regelbundna användning av kvällspress på papper, internet via dator, mobil och medieplatta 2011 och 2012 (procent)

Kommentar: Med regelbunden användning avses minst 3 dagar i veckan. Figuren till vänster visar samtliga personer som svarat att de använde kvällstidningar regelbundet på papper, på internet via dator, mobil och medieplatta under 2011 (n=731 personer), medan figuren till höger visar motsvarande resultat för 2012 (n=633 personer). Båda figurerna visar endast regelbunden användning, vilket innebär att kategorin 'Varken på papper, Internet eller i mobil' har exkluderats.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2011 och 2012

Ett motsatt utvecklingsmönster kan skönjas när vi ser till användningen av mobilen för att ta del av kvällspressens utbud av nyheter och annat innehåll. År 2011 tog nästintill var fjärde svensk regelbundet del av kvällspressens utbud i sin mobil och via datorn. När vi ser till resultaten för år 2012 ser vi att den komplementära användningen av mobilen och datorn faktiskt har minskat något, till 16 procent.

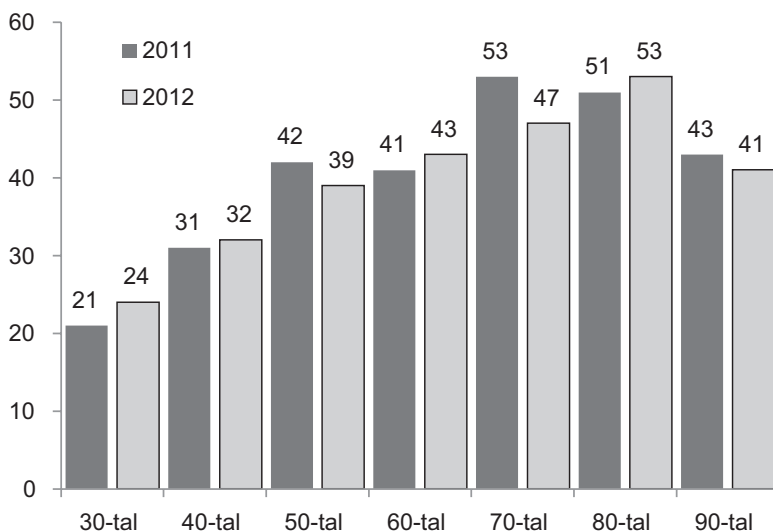
En viktig förklaring handlar om att mobilen vunnit mark som självständig nyhetsplattform. Under 2011 var det ingen som uppgav sig använda endast mobilen för nyheter, men år 2012 landade istället denna siffra på 12 procent. Denna kraftfulla ökning bör uppmärksammas, i synnerhet eftersom andelen som endast använder nyhetssajter via datorn under samma tidsperiod har minskat.

I 2011 års undersökning var det en relativt liten andel som uppgav att de kombinerade sin nätnyhetsanvändning via medieplatta, dator och mobil, men år 2012 angav 5 procent att de gör så. En motsvarande andel (5 procent) använde regelbundet kombinationen papper och dator. Däremot är spridningen av övriga kombinationer av skärmar för nyhetsanvändning relativt begränsad.

Kvällspressanvändning 2011 och 2012 bland generationskohorter

Detta avsnitt avser analysera skillnader och likheter i hur sju olika generationskohorter använde kvällspressens nyhetsplattformar under 2011 och 2012. I denna artikel sätts fokus vid att analysera just generationskohorter, för att belysa nyansera i användningen mellan flera olika grupper. Figur 4 visar att den totala andelen användare skiljer sig väsentligt åt mellan olika generationskohorter.

Figur 4 Regelbundna användare av kvällspress på papper, internet via dator, mobil och medieplatta i olika generationskohorter 2011 och 2012 (procent)

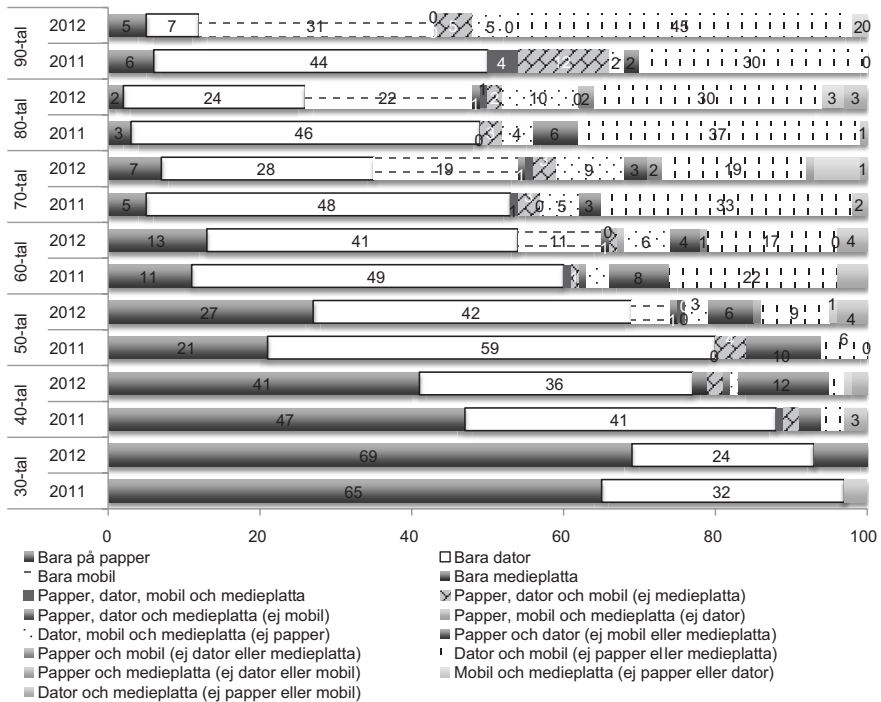

Kommentar: Med regelbunden användning avses minst 3 dagar i veckan. Antalet svarepersoner för varje generationskohort är; 161 personer för '30-tal' (2011) och 172 personer (2012), 325 personer för '40-tal' (2011) och 324 personer (2012), 273 personer för '50-tal' (2011) och 287 personer (2012), 269 personer för '60-tal' (2011) och 326 personer (2012), 224 personer för '70-tal' (2011) och 201 personer (2012), 179 personer för '80-tal' (2011) och 188 personer (2012) och 116 för '90-tal' (2011) och 103 personer (2012).

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2011 och 2012

Figur 4 visar att användningen av kvällspress under 2011 var allra minst utbredd bland 30- och 40-talister, medan tvärtom mer än hälften av 70- och 80-talisterna regelbundet använde kvällspress detta år. Användningen var något lägre, omkring fyrtio procent, bland 50-, och 60-talister samt 90-talister. När vi ser till 2012 så kvarstår mönstret från föregående år i det att användningen av kvällspress på en sammantagen nivå är minst utbredd bland de äldre generationskohorterna, och sedan ökar bland de yngre. Samtidigt kan tendenser till minskning och ökning noteras bland flera generationskohorter, med en påtaglig minskning hos 70-talisterna. Det kan i sammanhanget noteras att 20-talister exkluderats från resultatredovisningen i figur 4 p.g.a. ett lågt antal respondenter, men att deras svar indikerar en fortsatt stark orientering mot läsning av papperstidningen.

Figur 5 *Kvällstidningsanvändande på papper, Internet, mobil och medieplatta bland generationskohorter 2011 och 2012 (procent)*

Kommentar: Med regelbunden användning avses minst 3 dagar i veckan. Antalet svarspersoner för varje generationskohort är: 161 personer för '30-tal' (2011) och 172 personer (2012), 325 personer för '40-tal' (2011) och 324 personer (2012), 273 personer för '50-tal' (2011) och 287 personer (2012), 269 personer för '60-tal' (2011) och 326 personer (2012), 224 personer för '70-tal' (2011) och 201 personer (2012), 179 personer för '80-tal' (2011) och 188 personer (2012) och 116 för '90-tal' (2011) och 103 personer (2012).

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2011 och 2012

Avslutningsvis görs en analys av hur kvällspressens olika nyhetsplattformar användes bland de olika generationskohorterna under 2011 och 2012. Precis som för Figur 3 analyseras huruvida man använder endast en av de fyra nyhetsplattformarna regelbundet, eller om man kombinerar dessa för att ta del av nyheter. Dessa resultat bidrar till att förklara de allmänna förändringarna, så som ökningen i andelen som endast läst kvällstidningen i pappersform. Figur 5 visar att andelen regelbundna läsare bland såväl 30-talister som 60-talister och 70-talister har ökat något mellan dessa år, samtidigt som ingen generationskohort uppvisar en signifikant minskning.

Papperstidningen hade onekligen en central plats bland 30- och 40-talister under dessa två år. Bland dessa generationskohorter uppgav drygt två av tre att de endast läste papperstidning under 2011, och det skedde rentav en viss ökning under 2012. Vad gäller 40-talister å andra sidan så var de endast något mer orienterade mot endast papper än mot endast nätnyheter via datorn under 2011 och 2012, och båda dessa former av nyhetsanvändning tappade mark under 2012 till förmån för öknings i komplementär användning. En slutsats är att även senare års kraftfulla ändringar i medielandskapet skulle kunna innebära att papperstidningsläsningen minskar, så kvarstår denna som det primära alternativet för 30- och 40-talister. De har vuxit upp med kvällstidningar i tryckt form, och har inte bara etablerat men också vidmakthållit starka vanor när det gäller läsning av kvällstidning på papper.

I likhet med 2010 (Westlund & Färdigh, 2012) så sätts nätnyhetsanvändning i första hand bland 50-, 60- och 70-talister, om än att det finns tilltagande nyansskillnader. Under 2011 använde 59 procent av 50-talisterna endast nätnyhets sajterna, jämfört med närapå hälften av 60- och 70-talisterna. För 2012 var motsvarande siffror 42 procent för 50-talisterna och 41 samt 28 procent för 60- och 70-talisterna. Med andra ord har andelen som uppger att de endast tar del av nätnyheter minskat mellan dessa år, samtidigt som papperstidningens betydelse faktiskt har ökat något under samma tidsperiod. Den procentuellt största ökningen står dock mobilen för, i synnerhet hos 70-talister, bland vilka 19 procent uppger att de på en regelbunden basis endast tar del av nyheter via mobilen. På en övergripande nivå kan också en förskjutning mot kombinationer av användning skönjas hos 50-, 60- och 70-talister, vilka i första hand kompletterar nätnyheter via datorn med nyheter via mobilen och/eller medieplattan.

En slutsats kring utvecklingsmönstret mellan dessa två år gör gällande att alltfler, i synnerhet 70-talisterna, låter olika nätverksbaserade skärmar stå i centrum. Datorn placeras högst, sedan kommer kombinationen av dator och mobil eller användning av endast mobil på delad andra plats. Komplementär nyhetsanvändning utgör med andra ord endast en liten del av 70-talisternas användning.

Tidigare analyser har pekats på att 80- och 90-talister delats in i en grupp som endast tar del av nätnyheter via datorn samt en grupp som präglas av komplementär nyhetsanvändning. Siffrorna för 2011 gör visserligen gällande att något färre än hälften endast tar del av kvällspressen via nätnyheter, men samtidigt uppger den andra hälften

att de regelbundet använder olika kombinationer av kvällspressen. Bland 80-talister uppgav 37 procent år 2011 att de regelbundet kombinerade nätnyheter via dator och mobil, medan motsvarande siffror för 90-talister var 30 procent. Staplarna för 2012 visar däremot att det skett en minskning i andelen som regelbundet tar del av nyheter via både dator och mobil för 80-talister (ner 7 procentenheter) men en ökning för 90-talister (upp 15 procentenheter). Däremot har andelen som endast använder mobilen för nyheter ökat kraftigt, till 22 procent bland 80-talister och 31 procent bland 90-talister. På en sammantagen nivå präglas 80- och 90-talisternas användning med knapp majoritet av komplementär användning av kvällspressens olika nyhetsplattformar.

Från kvällspress till kvällsmedia

Den långtgående tidsserien från 1986 till 2012 har visat hur svenska allmänhetens läsning av kvällspressens papperstidningar fortsätter sjunka, medan resultaten för 1998-2012 pekar på hur detta tapp över tid kompenseras tämligen väl av användningen av kvällstidningarnas sajter på nätet. Medan användningen av nätnyhets-sajter via dator har stagnerat under senare år så visar djupdykningen i mönstren för 2011 och 2012 att mobiler och medieplattor bidrar till såväl ett ökande som alltmer fragmentariserat mönster. De mönster som är allra mest framträdande sedan mätningar av mobil och medieplatta inleddes handlar om att svenskarna i ökande grad använder flera nyhetsplattformar komplementärt, men också att mobilen till synes vinner mark som självständigt nyhetsplattform.

Analysen av olika generationskohorters användning visar att det finns tydliga skillnader mellan somliga av dessa, men också kraftiga förskjutningar mellan de olika åren. Resultaten i denna artikel sprider nytt ljus över den konceptualisering i mediegenerationer som gjorts utifrån analyser av svenskarnas kvällspressanvändning år 2010 (Westlund & Färdigh, 2012). Resultaten för 2011 och 2012 gör gällande att de äldsta generationskohorterna fortfarande kan ses som en *printgeneration* (30- till 40-tal), om än att 40-talisterna minskat på papperstidningsläsningen till förmån för digitala plattformar. När det gäller *onlinegenerationen* (50-tal till 70-tal) och den tude-lade *individualiserade generationen* (80-tal till 90-tal) så återfinns i stor grad liknande användningsmönster hos de olika generationskohorterna, samtidigt som det skett en påfallande orientering mot mobilt och mer komplementär nyhetsanvändning.

I ljuset av dessa deskriptiva resultat bör framtida forskning ompröva den empiriskt grundade klassificeringen i tre mediegenerationer. Exempelvis pekar resultaten mot att den individualiserade generationen, med dess två generationskohorter inriktade mot antingen nätnyheter via datorn eller komplementär nyhetsanvändning, kan behöva utökas till att inkludera också en generationskohort med de som endast tar del av nyheter via mobilen.

En viktig slutsats är vidare att flertalet generationskohorter uppvisar en påtaglig föränderlighet i sina nyhetsvanor, snarast än upprätthållande av vanor. Dagens

föränderliga medielandskap bidrar till att väl invanda rutiner i den vardagliga medieanvändningen håller på att stöpas om ordentligt, vilket i sin tur bidrar till att förstärka papperstidningens nedgång och de digitala plattformarnas frammarsch. Framtida studier kan med fördel försöka beskriva och förklara hur denna förskjutning sker, men också hur vi ska förstå, konceptualisera och förhålla oss till detta.

På det stora hela har analysen av allmänhetens och generationskohorternas nyhetsanvändning visat att kvällspressen alltmer kommit att bli kvällsmedia. Genom sina sajter och appar för datorer, mobiler och medieplattor, och snart säkert också nätverksuppkopplade tv-apparater, klockor och glasögon, fortsätter Aftonbladet och Expressen (med GT och Kvällsposten) att publicera såväl informativ som underhållande journalistik. Dessa plattformar skapar goda möjligheter till att fungera som såväl realtidsuppdaterade nyhetskällor, som att erbjuda en mötesplats för diskussion, opinion och förströelse. Svensk kvällspress sätter online i första rummet och utmärker sig i dagsläget genom bl.a. minutiös liverapportering, satsningar på rörlig video eller podcasts, liksom satsningar på positionering och personalisering, liksom delaktighet i journalistiskt arbete genom avancerade och geo-taggade tipsfunktioner. Med en uttalad insikt om att papperstidningen går en mörk framtid till mötes växlar kvällspressen upp sina kraftansträngningar för att utveckla sin journalistik och sina affärer i en digital- och mobil värld. Denna undersökning visar på deras framgång i att locka regelbundna användare digitalt, men Tidningsutgivarnas internetbarometer visar att de numer tillsammans står för mer än hälften av dagspressens nätintäkter. Resultaten i denna undersökning pekar mot att de även fortsättningsvis, och i ännu högre grad, rimligen bör lägga kraft vid att såväl analysera som anpassa sig till den tilltagande användningen av mobilen för nyheter. Förändringarna sker snabbt, exempelvis bedömer vi det som högst sannolikt att trafiken (antal besök och sidvisningar) för Aftonbladet mobil under sommaren 2013 kommer att överstiga den för Aftonbladets nyhetssajt. Liknande utvecklingsmönster kommer att ske även för andra nyhetsmedier. Även om kvällspressen kan sägas ha sin språngbräda från papperstidningen och nyhetssajten, så är det mycket som pekar mot att influenser från helt andra branscher och länder kommer att spela en framträdande roll för hur deras innovationsarbete och utveckling. I sin fortsatta utveckling som kvällsmedia under kommande år lär detta sannolikt bidra till väsentligt annorlunda sätt att ta del av nyheter. Hur svenskarnas användningsmönster förändras, i sin tur, avser vi analysera vidare genom kommande nationella SOM-undersökningar.

Referenser

- Bolin, Göran & Westlund, Oscar (2009). "Mobile generations: the role of mobile technology in the shaping of Swedish media generations", *International Journal of Communication*, 3, 108-124.
- De Waal, Esther & Schoenbach, Klaus (2010). "News sites' position in the mediascape: Uses, evaluations and media displacement effects over time". *New Media Society*, 12(3), 477-496.
- Gumpert, Gary & Cathcart, Robert (1985). "Media grammars, generations and media gaps", *Critical Studies in Mass Communication*, 2(1), 23-35.
- Kiandex (2013). Data från <http://www.kiaindex.net/> (2013-04-14).
- Mannheim, Karl (1952). "The problem of generations". I Paul, Kecskemeti, (red.), *Essays on the sociology of knowledge*, Routledge & Kegan Paul.
- Nygren, Gunnar & Zuiderveld, Maria (2011). *En himla många kanaler*, Nordicom: Göteborg.
- Bergström, Annika & Wadbring, Ingela (2010). "The contribution of free dailies and news on the Web: Implications of media structural changes for the Swedish newspaper readership market", *Northern Lights*, 8, 139-155.
- Westlund, Oscar (2011). *Cross-media News Work – Sensemaking of the Mobile Media (R)evolution*, JMG Bokserie nr. 64, Göteborgs Universitet: Göteborg.
- Westlund, Oscar (2012a). "Producer-centric vs. participation-centric: On the shaping of mobile media", *Northern Lights*, 10, 107-121.
- Westlund, Oscar (2012b). "Användning av mobilen för information och kommunikation", I: Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red.) *I framtidens skugga*, SOM-institutet, Göteborgs universitet: Göteborg.
- Westlund, Oscar (2013). "Mobile news: a review and model of journalism in an age of mobile media", *Digital Journalism*, 1(1), 6-26.
- Westlund, Oscar & Färdigh, Mathias A. (2011). "Displacing and complementing effects of news sites on newspapers 1998-2009". *International Journal on Media Management*, 13(3), 177-191.
- Westlund, Oscar & Färdigh, Mathias A. (2012). "Conceptualizing media generations: The print-, online- and individualized generations", *Observatorio (OBS*) Journal*, 6(4), 181-213.
- Westlund, Oscar & Weibull, Lennart (2013). "Generation, life course and news media use in Sweden 1986-2011", *Northern Lights*, 11, 147-173.

ATTITYDER TILL NYHETER PÅ NÄT OCH PAPPER

ULRIKA ANDERSSON

Vid mitten av 1990-talet fick den svenska befolkningen stifta bekantskap med en ny medieform: internet. Vid den tidpunkten var det få som hade tillgång till tekniken men allt eftersom åren har gått har också internettillgången vuxit sig stark i de svenska hushållen. I början av 2000-talet hade drygt hälften av alla invånare tillgång till internet i sitt hem; 2011 var motsvarande siffra närmare 90 procent (*Mediebarometern 2011, 2012*). Med ökad tillgång har också användningen skjutit i höjden. För drygt tio år sedan uppgav knappt var tredje person att de använde internet en genomsnittlig dag, att jämföra med trefjärdedelar av befolkningen år 2012 (*Mediebarometern 2012, 2013*). Själva användningen ökar fortfarande men spridningstakten har däremot mattats av under de senaste åren; andelen vuxna internetanvändare blir inte längre fler, däremot spenderar de mer tid på nätet (Findahl, 2012).

I samband med att tillgången till och användningen av internet har etablerats i människors medievardag har det på sina håll spekulerats i huruvida internet kommer att bli den medieform som en dag slår den slutliga spiken i papperstidningens kista (jmf McChesney & Nichols, 2010; Küng, Picard & Towse, 2008; Fidler, 1997). Farhågorna om papperstidningens död är förvisso inte något nytt fenomen i mediehistorien; redan på 1920-talet flaggades det för att radions etablering skulle konkurrera ut dagspressen. Därefter har tv:s etablering under 1950-talet, starten av lokalradio under 1970-talet, gratistidningarnas framväxt under 1990-talet och sedan då internets etablering under 2000-talet lyfts fram som papperstidningens potentiella baneman (Hadenius, Weibull & Wadbring, 2011; jmf Küng, 2008). Fortfarande finns papperstidningen kvar, även om den samlade upplagan förvisso befinner sig i en brant nedförsbacke och läsningen på nätet har gått om läsningen på papper i vissa samhällsgrupper (se Wadbrings kapitel i denna volym).

Upplagesiffror och läsningens omfattning utgör två centrala utgångspunkter för att analysera de prenumererade dagstidningarnas position på marknaden (jmf Gustafsson & Weibull, 1990). Ytterligare en dimension som bidrar till förståelsen av den traditionella papperstidningens vara eller icke vara, är människors attityder till den prenumererade tidningen som sådan men också till internet som nyhetsmedium. Följande artikel tar därför sin utgångspunkt i frågan om vad som har hänt med människors attityder till nyheter på nät och papper i en era präglad av ökad digitalisering och fragmentering av mediemarknaden. Syftet är att undersöka i vad mån människors attityder till nya respektive gamla medieformer har förändras i takt

med att ett nytt medium etableras på marknaden. Två frågeställningar kommer att analyseras närmare, nämligen:

- 1) Har människors syn på internet som nyhetsmedium förändrats i takt med att internet har etablerats i den vardagliga medieanvändningen?
- 2) Har den ökade digitaliseringen kommit att påverka synen på de egenskaper som är förknippade med den prenumererade papperstidningen?

Inledningsvis fokuseras på förändring över tid, med utgångspunkt i situationen under 2000-talet. Därtill kommer attityden till internet som nyhetsmedium samt synen på den prenumererade dagstidningens egenskaper att granskas utifrån centrala bakgrundsfaktorer såsom ålder, social tillhörighet och medievanor. Resultaten visar att internet har stärkt sin roll som nyhetskanal, framför allt bland yngre människor. Samtidigt finns det fortfarande ett starkt stöd för den prenumererade papperstidningen, även om styrkan förvisso har minskat över tid.

Starkt position för internet som nyhetsmedium

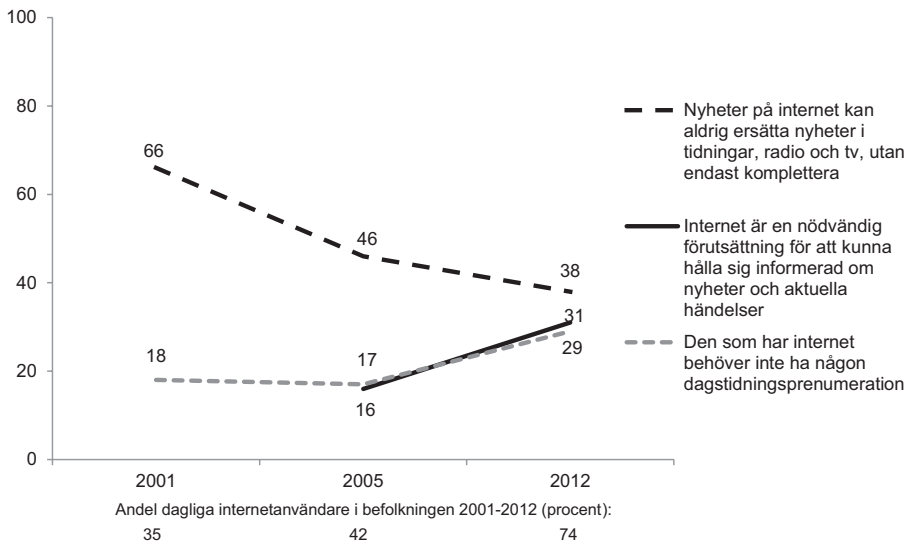
Drygt tio år bakåt i tiden, strax efter millennieskiftet 2000, ansåg två av tre svenskar att internet aldrig skulle kunna ersätta radio, tv eller dagspress som nyhetsförmedlare, däremot möjligen fungera som ett slags komplement till de traditionella medieformerna. Majoriteten, drygt 80 procent menade också att internet inte hade potential nog att ta över den prenumererade morgontidningens funktion (figur 1). Detta var alltså vid en tidpunkt då internet med knapp marginal hade letat sig in i drygt hälften av de svenska hemmen och användning fortfarande var relativt begränsad, åtminstone med dagens mått mätt.

Elva år senare, år 2012, ser situationen helt annorlunda ut, inte bara med avseende på spridning och användning, utan också sett till människors attityder till internet som nyhetsmedium. Den mest markanta skillnaden finns i synen på att internet inte kan ersätta nyheter i mer traditionella nyhetskanalerna; andelen som instämmer i påståendet har nära nog halverats under den senaste tioårsperioden, från 66 till 38 procent (figur 1). Differensen är inte riktigt lika stor när det gäller åsikten att den som har internet hemma inte behöver ha någon tidningsprenumeration, även om det också här syns en tydlig attitydförändring i befolkningen som helhet. 2001 höll knappt var femte person med om att internettillgång gör den prenumererade papperstidningen överflödig vilket kan jämföras med knappt var tredje person år 2012.

Motsvarande förändring kan också noteras när det gäller människors bedömning av hur betydelsefullt internet egentligen är för att individen ska kunna hålls sig a jour med situationen i omvärlden. Detta påstående ställdes först i 2005 års nationella SOM-undersökning vilket innebär att tidsserien är något kortare än för de andra båda påståendena. Trots det förefaller synen på internets betydelse ur ett nyhets- och

informationsperspektiv följa ungefär samma trend som prenumerationsfrågan. Det bör dock poängteras att det fortfarande är så att den samlade majoriteten ännu inte är benägen att helt instämma i denna uppfattning, även om åsikterna i viss mån går isär beroende på vilken samhällsgrupp som beaktas.

Figur 1 Inställning till internet som nyhetsmedium 2001-2012 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: *Vilken är din uppfattning och följande påståenden som man ibland hör om internet? Ange för vart och ett av påståendena om det enligt din uppfattning är riktigt eller felaktigt. Svartalternativen utgörs av en skala mellan 0-10 där 0 motsvarar Helt felaktigt påstående och 10 Helt riktigt påstående.* Figuren baseras på andelen som har uppgett svaret 8-10. Antalet svars personer för respektive år är 1680, 1601 samt 1524.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2001-2012 samt *Mediebarometern* 2001-2012.

Den bakgrundsfaktor som framför allt är betydelsefull för människors syn på internet som nyhetsmedium är ålder. Det är unga människor i åldrarna under 35 som i högst utsträckning håller med om att internet är en förutsättning för att hålla sig uppdaterad om nyheter och händelser och att den som har tillgång till internet inte behöver någon prenumeration; drygt hälften av de unga vuxna instämmer i dessa påståenden (tabell 1). Däremot är det bara knappt var femte ung vuxen som håller med om att nyheter på internet inte kan ersätta de traditionella mediekanalerna. För samtliga påståenden sker en stegvis förändring i attityden till nyheter på internet beroende på ålder, vilket konkret innebär att ju äldre en individ är desto mer motsatt åsikt har han eller hon i förhållande till yngre människor. Endast var sjätte

Tabell 1 Inställning till internet som nyhetsmedium 2012 (procent)

	Internet är en nödvändig förutsättning för att hålla sig informerad om nyheter och aktuella händelser	Den som har internet behöver inte ha en dagstidnings- prenumeration	Nyheter på internet kan aldrig ersätta nyheter i tidningar, radio och tv, utan endast komplettera	Antal svars- personer
Samtliga	31	29	38	1524
Kön				
Kvinnor	30	28	38	795
Män	32	30	38	730
<i>Differens</i>	2	2	0	
Ålder				
20-34	52	53	18	266
35-49	38	34	32	375
50-64	25	21	43	413
65-85	16	15	53	414
<i>Differens</i>	36	38	35	
Utbildning				
Låg/Medellåg	25	28	39	765
Medelhög/Hög	36	30	37	744
<i>Differens</i>	9	2	2	
Politiskt intresse				
Politiskt ointresserad	28	35	33	865
Politiskt intresserad	33	25	42	645
<i>Differens</i>	5	10	9	
Prenumeration				
Icke-prenumerant	44	47	27	596
Prenumerant	22	17	45	920
<i>Differens</i>	22	30	18	
Internetanvändning				
Mer sällan	7	15	54	188
Varje vecka	34	32	35	1299
<i>Differens</i>	27	17	19	
Nätläsning morgontidning¹				
Icke-nätläsare	25	25	42	1104
Nätläsare	46	39	27	421
<i>Differens</i>	21	14	15	

Kommentar: Frågan lyder: Vilken är din uppfattning och följande påståenden som man ibland hör om internet? Ange för vart och ett av påståendena om det enligt din uppfattning är riktigt eller felaktigt. Svarsalternativen utgörs av en skala mellan 0-10 där 0 motsvarar *Helt felaktigt påstående* och 10 *Helt riktigt påstående*. Tabellen baseras på andelen som svarat alternativ 8-10. ¹Med nätläsning avses läsning av nätversionen av någon svensk morgontidning minst 1 dag/vecka. →

person över 65 år anser exempelvis att internet kan ersätta den prenumererade papperstidningen, att jämföra med hälften av den yngsta åldersgruppen. Drygt hälften av pensionärerna håller däremot med om att de traditionella medieformerna aldrig kan ersättas av internet. Resultaten är på intet sätt förvånande utan följer snarare ett förväntat mönster där yngre människor ställer sig mer positiva till ny teknik och nya medieformer medan äldre i högre utsträckning slår vakt om det traditionella utbudet (jmf Rogers 2003). Yngre individer är dessutom vana vid ett helt annat medieutbud än äldre vilket får konsekvenser såväl för attityden till som konsumtionen av olika medier (jmf Andersson & Wadbring, 2008). Detta perspektiv kommer att belysas mer i slutet av artikeln.

Också medievanor i stort påverkar människors attityd till internet som nyhetsmedium, främst när det gäller den användning som på olika sätt är kopplad till morgontidningen. I likhet med de unga individerna är icke-prenumeranterna mer benägna att hålla med om att internet är en nödvändighet för att hänga med i sådant som händer i den lilla och stora omvärlden liksom att internet medför att det inte längre är nödvändigt att hålla sig med en prenumererad morgontidning (tabell 1). Vanan att ha tillgång till papperstidningen spelar därmed roll för synen på relationen mellan internet och tidningsläsning. Icke-prenumeranterna håller också i lägre utsträckning med om att internet inte skulle kunna ersätta befintliga medier som radio, tv och press, jämfört med de som prenumererar på en morgontidning. Samma mönster framträder när det gäller användningen av internet i allmänhet och läsning av nättidningar i synnerhet; den som är aktiv på nätet är också mer positivt inställd till internets funktion som nyhetsmedium. Resultaten går i linje med tidigare studier som har visat att användningsfrekvensen spelar roll exempelvis för vilket förtroende ett visst medium har (jmf Weibull, 2011; Westlund, 2006; Elliot, 1997).

Internet som nyhetsmedium har sedan det tidiga 2000-talet således stärkt sin position i förhållande till andra medieformer, även om den prenumererade dagstidningen som sådan förvisso fortfarande har stöd i stora delar av befolkningen. Förskjutningen mot en ökad acceptans av nyheter på internet är dock mer tydlig i vissa grupper medan andra karakteriseras av en högst begränsad förändring eller ingen förändring alls i synen på olika nyhetsförmedlare. När det gäller synen på huruvida internet kan ersätta nyheter i press, radio och tv så har denna uppfattning tappat styrka i ungefär samma utsträckning i samtliga samhällsgrupper (tabell 2).

-
- Sambandens styrka har testats genom Kendalls tau-c. Mättet går från -1 till +1 och anger sambandet styrka respektive riktning. -1 innebär ett perfekt negativt samband, +1 anger ett perfekt positivt samband, 0 att statistiska samband saknas. Signifikanta samband för **ÅLDER**: -.32***, -.32***, .23***, **UTBILDNING**: .15*** (*Internet är en nödvändig...*); **POLITISKT INTRESSE**: -.15*** (*Den som har internet...*); **PRENUMERATION**: -.26***, -.39***, .20***; **INTERNETANVÄNDNING**: .21***, .13***, -.08***; **NÄTLÄSNING**: .22***, .14***, -.15***.

*** $p < 0,001$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Däremot framträder tydliga skillnader i synen på relationen mellan internettillgång och dagstidningsprenumeration. Bland personer över 65 år är det exempelvis en lika låg andel idag som för drygt tio år sedan som håller med om att den som har internet inte behöver någon dagstidningsprenumeration. I denna fråga har synen på internet och nyheter alltså inte förändrats bland äldre individer. Däremot syns stora skillnader i frågan framför allt bland unga vuxna men också bland yngre medelålders. Motsvarande tendens kan även skönjas bland politiskt ointresserade, icke-prenumeranter, internetanvändare samt läsare av nätmorgontidningar.

Tabell 2 *Inställning till internet som nyhetsmedium 2001 och 2012 (procent)*

	Den som har internet behöver inte ha en dagstidningsprenumeration			Nyheter på internet kan aldrig ersätta nyheter i tidningar, radio och tv, utan endast komplettera			Antal svarspersoner	
	2001	2012	Diff.	2001	2012	Diff.	2001	2002
Samtliga	18	29	11	65	31	34	1680	1524
Kön								
Kvinnor	18	28	10	67	38	29	816	795
Män	19	30	11	65	38	27	864	730
Ålder								
20-34	23	53	30	56	18	38	354	266
35-49	17	34	17	69	32	37	476	375
50-64	15	21	6	71	43	28	477	413
65-85	14	15	1	72	54	18	255	414
Politiskt intresse								
Politiskt ointresserad	21	35	14	62	33	29	852	865
Politiskt intresserad	15	15	0	69	42	27	778	645
Prenumeration								
Icke-prenumerant	29	47	18	56	27	29	445	596
Prenumerant	14	17	3	69	45	24	1210	920
Internetanvändning								
Mer sällan	18	15	3	73	54	19	614	188
Varje vecka	18	32	14	63	35	28	1015	1299
Nätläsning morgontidning								
Icke-nätläsare	18	25	7	66	42	24	1476	1104
Nätläsare	20	39	19	60	27	33	204	421

Kommentar: Frågan lyder: *Vilken är din uppfattning och följande påståenden som man ibland hör om internet? Ange för vart och ett av påståendena om det enligt din uppfattning är riktigt eller felaktigt.* Svarsalternativen utgörs av en skala mellan 0–10 där 0 motsvarar *Helt felaktigt påstående* och 10 *Helt riktigt påstående*. Tabellen baseras på andelen som svarat alternativ 8–10.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2001 respektive 2012.

Ålder avgörande för attityden till internet som nyhetsmedium

För att se vilken eller vilka faktorer som framför allt förklarar människors inställning till internet och nyheter har en regressionsanalys genomförts med ett urval av de bakgrundsvariabler som i den tidigare analysen visat sig vara betydelsefulla, det vill säga ålder, prenumeration, nätläsning samt politiskt intresse (se tabell 1). Förvisso visar den tidigare jämförelsen att även internetanvändningen som sådan spelar roll för människors attityd till internet som nyhetsmedium, men då denna bakgrundsvariabel i kombination med nätläsning av morgontidningar ger upphov till så kallad redundans – att båda variablerna mäter samma sak, i det här fallet närvaro på internet – är det enbart nätläsningen som kommer att ingå i den fortsatta analysen.

Regressionsmodellen visar att ålder är den variabel som i högst utsträckning förklarar synen på internet som en nödvändig förutsättning för att hålla sig informerad om nyheter och andra händelser samt huruvida nyheter på internet kan ersätta nyheter i traditionella kanaler eller inte (tabell 3). Det är som nämnts tidigare den yngre delen av befolkningen som här står för detta synsätt. För uppfattningen att internet kan ersätta dagstidningsprenumerationen spelar i sin tur prenumerationen störst roll, tätt följt av ålder, vilket innebär att de som är minst benägna att instämma i påståendet är prenumeranter och äldre individer.

Tabell 3 Regressionsanalys över faktorer som förklarar attityden till internet som nyhetsmedium 2012 (betavärde)

	Internet är en nödvändig förutsättning för att hålla sig informerad om nyheter och aktuella händelser	Den som har internet behöver inte ha en dagstidningsprenumeration	Nyheter på internet kan aldrig ersätta nyheter i tidningar, radio och tv, utan endast komplettera
Ålder	-.27 ***	-.21 ***	.19 ***
Prenumeration	-.13 ***	-.28 ***	.10 ***
Nätläsning morgontidning	.14 ***	.07 ***	-.10 ***
Politiskt intresse	.06 **	-.09 ***	.02
<i>Modellens förklaringsvärde (adjusted R²)</i>	16	21	8

Kommentar: Frågan lyder: *Vilken är din uppfattning och följande påståenden som man ibland hör om internet? Ange för vart och ett av påståendena om det enligt din uppfattning är riktigt eller felaktigt.* Svartalternativen utgörs av en skala mellan 0–10 där 0 motsvarar *Helt felaktigt påstående* och 10 *Helt riktigt påstående*.

** = $p < 0,050$ *** = $p < 0,001$.

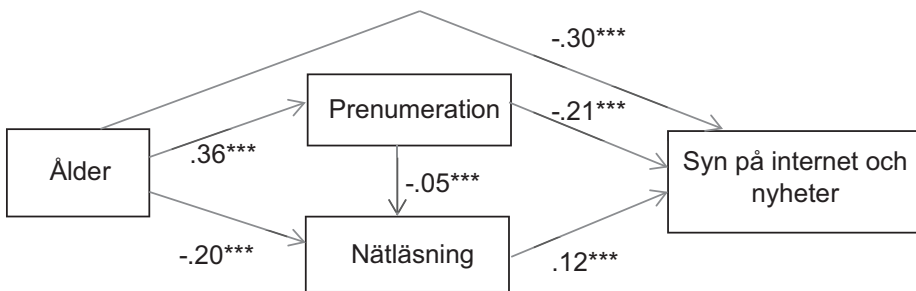
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Om motsvarande regressionsmodell används på 2001 års nationella SOM-undersökning visar det sig att inga av de aktuella bakgrundsfaktorerna förklarar synen på att nyheter på nätet aldrig kan ersätta nyheter i traditionella mediekanalet, medan prenumeration och i viss mån också ålder förklarar synen på huruvida internetillgång gör en morgontidningsprenumeration överflödig. Förklaringskraften i dessa variabler är dock inte alls lika stark som i 2012 års analys, vilket innebär att skillnaderna mellan olika åldersgrupper är betydligt större i dag jämfört med i början av 2000-talet samt att människors attityd till internet som nyhetsmedium också på ett mer övergripande plan har kommit att divergera under den senaste tioårsperioden.

Givet analysen i tabell 3 tycks ålder och prenumeration alltså spela en avgörande roll för vilken attityd en människa har till internet som nyhetskanal år 2012. Samtidigt är det ett välkänt faktum att ålder i sig förklarar benägenheten att hålla sig med en tidningsprenumeration (Andersson & Wadbring, 2008; Weibull 1983), varför det finns skäl att tro att ålderns påverkan i själva verket är större än vad regressionsanalysen ger sken av. För att kontrollera om så är fallet har en avslutande så kallad stiganalys, baserad på ålder, prenumerationsbenägenhet samt nätläsning, inkluderats i analysen, det vill säga de tre faktorer som utmärkt sig i regressionsanalysen ovan. Till skillnad från den tidigare regressionsanalysen så mäter stiganalysen även den indirekta effekten av specifika variabler, vilket i det här fallet handlar om ålders påverkan på de övriga faktorer som visat sig spela roll för synen på internet som nyhetsmedium. För att göra analysen mer överskådlig har de tre påståendena om internet och nyheter slagits samman till ett gemensamt index som omfattar en skala mellan 0-10, där 0 innebär att personen inte alls instämmer och 10 att personen helt instämmer i påståendena. För att svarsalternativen i indexet ska gå i samma riktning har påståendet om att nyheter på internet aldrig kan ersätta nyheter i tidningar, radio och tv spegelvänts.

Stiganalysen visar att det mycket riktigt är en människas ålder som är den helt avgörande faktorn för att förklara attityden till internet och nyheter (figur 2); ålder har både en direkt effekt på inställningen till nyheter på nätet men också en indirekt effekt via prenumerationsvariabeln genom att ålder förklarar prenumerationsbeteendet. Trots att prenumerationsbenägenheten i den tidigare analysen visat sig spela roll för människors attityd till nyheter på internet är den direkta effekten av ålder betydligt större än den direkta effekten av prenumeration. Sammantaget innebär det att de som ställer sig mest positiva till nyheter på internet hittas bland de yngsta icke-prenumeranterna, medan de som ställer sig mest avvaktande till nyheter på internet finns bland de äldsta prenumeranterna. Varför situationen har kommit att se ut som den gör, kommer att diskuteras vidare i artikelns avslutande del.

Figur 2 Stiganalys av förklaringsfaktorers betydelse för synen på internet och nyheter (betavärden)

Kommentar: Stiganalysen utgår från en indexering av svaren på de tre påståendena om internet och nyheter. För att möjliggöra indexeringen har svarsalternativen för påståendet *Nyheter på internet kan aldrig ersätta...* spegelvänts så att detta går i samma riktning som svaren för övriga påståenden. Analysen baseras på standardiserade betavärden från tre regressionsmodeller.

*** = $p < 0,001$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Papperstidningarnas nätversioner blir allt viktigare

Mediemarknadens ökade digitalisering förefaller alltså ha haft en betydande påverkan på människors attityder till nyheter på nätet. Frågan är om det även går att skönja motsvarande förändringar i människors syn på den prenumererade papperstidningen. Faktorer som talar för att så är fallet är bland annat den kraftigt minskade läsningen av morgontidningar och den successivt ökande läsningen av nättidningar via dator, mobil och surfplatta. Samtidigt har studier kunnat påvisa en tydlig stabilitet när det till exempel gäller uppfattningen om vilket innehåll som är viktigt i tidningen (Weibull, 2012) och i vilken utsträckning detta innehåll läses av publiken (se Andersson & Weibulls kapitel i denna volym), vilket talar för en relativ stabilitet även när det gäller bedömningen av den prenumererade dagstidningens egenskaper.

En första analys visar att det människor i allmänhet fäster störst vikt vid när det gäller prenumererade morgontidningar är att tidningen ska vara tillförlitlig; 94 procent menar att detta är mycket eller åtminstone ganska viktigt (tabell 4). Omkring 85 procent anser också att det är viktigt att tidningen är bra på lokala nyheter och att nyhetsrapporteringen som sådan är opartisk. Med andra ord ställer människor höga krav på att tidningen och dess medarbetare ska agera på ett professionellt sätt i sitt arbete, en förväntning som är högst rimlig givet den funktion som dagspressen vanligen tillskrivs i ett demokratiskt samhälle (jmf SOU, 1995:37:156; Asp, 1992; Petersson & Carlberg, 1990).

Att morgontidningen kommer i tid menar en majoritet är viktigt liksom att tidningen har ett lågt prenumerationspris. Prenumerationspriset som sådant är betydelsefullt men spelar ändå inte så stor roll som förväntat givet de kraftiga prisökningar som har karakteriserat morgonpressen sedan 1990-talet (Nya Lundstedt, 2011). Ungefär två tredjedelar av allmänheten tycker att det är viktigt att tidningen erbjuder information som är av praktisk nytta i det vardagliga livet och drygt hälften anser också att tidningen måste innehålla positiva nyheter. Att tidningen erbjuder en bra nyhetstjänst på nätet uppfattas som viktigt av ungefär hälften av befolkningen.

Tabell 4 Viktiga egenskaper hos den prenumererade morgontidningen 2012 (procent)

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Varken eller	Ganska oviktigt	Helt oviktigt	Balansmått
Är tillförlitlig	78	16	3	1	2	+91
Är bra på lokala nyheter	50	35	10	3	2	+80
Är opartisk i nyheterna	57	27	12	2	2	+80
Kommer i tid på morgonen	53	30	11	3	3	+77
Har ett lågt prenumerationspris	28	44	20	5	3	+64
Innehåller sådan information du har praktisk nytta av	25	41	24	6	4	+56
Har positiva nyheter	23	34	31	5	6	+46
Har en bra nyhetstjänst på internet	23	25	25	12	16	+20

Kommentar: Frågeformuleringen lyder *Hur viktigt är det enligt din mening att en morgontidning...?* följt av alternativen i tabellen. Genomsnittligt antal svarspersoner är 1418. Balansmättet går mellan -100 och +100 anger differensen mellan de som har svarat *Mycket viktigt/Ganska viktigt* och de som har svarat *Ganska oviktigt/Helt oviktigt*. -100 innebär att samtliga anser att det är oviktigt, +100 att samtliga anser att det är viktigt.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

En blick bakåt i tiden visar att det under 2000-talet har skett vissa förändringar i synen på den prenumererade tidningens egenskaper. Uppfattningen att tidningen måste vara tillförlitlig och att den ska komma i tid på morgonen kännetecknas visserligen av en tydlig stabilitet, däremot har det skett förskjutningar i bedömningen av tidningens prenumerationspris, dess praktiska innehåll samt i värderingen av tidningens webbtjänst (tabell 5). För tio år sedan menade drygt 80 procent av allmänheten att det var viktigt att tidningen hade ett lågt prenumerationspris; 2012 är motsvarande andel strax över 70 procent. Att frågan har tappat något i betydelse sedan början av 2000-talet kan tänkas bero på att allt fler saknar en prenumeration och därför inte lägger samma vikt vid prenumerationspriset, alternativt att frågan bedöms annorlunda beroende på vilka andra områden som har efterfrågats de aktuella åren.

Även alternativet om hur viktigt det är att tidningen innehåller information som är av praktisk nytta för läsaren har tappat från 84 till 66 procent under åren 2003–2012. Utöver förklaringen att bedömningen kan tänkas variera på grund av att de omfrågade egenskaperna har varierat under de aktuella åren är det också rimligt att tänka sig att morgontidningens praktiska funktion har förlorat en del av sitt värde i takt med att allt mer information är möjlig att hitta på internet. Privatannonser kan exempelvis hittas på olika köp- och säljsajter, bioprogram finns i realtid på biografernas hemsidor, likaså tv- och radiotabläer. Denna mer praktiskt inriktad information kan därför sägas ha blivit mer direkt påverkad av en ökad digitalisering under 2000-talet.

En egenskap som däremot har stärkts markant sedan början av 2000-talet är vikten av att den prenumererade morgontidningen erbjuder en bra nyhetstjänst på webben; 2002 ansåg knappt var tredje person att detta var viktigt, att jämföra med varannan person år 2012. Givet att andelen nättidningsläsare har ökat kraftigt i vissa samhällsgrupper och troligen också kommer att fortsätta öka ett tag framöver, är det rimligt att tänka sig att betoningen av denna egenskap kommer att förstärkas ytterligare under närmaste åren.

Tabell 5 Viktiga egenskaper hos den prenumererade morgontidningen 2002-2012 (procent)

	2002	2003	2004	2012	Diff.
Är tillförlitlig	–	96	95	94	-2
Är bra på lokala nyheter	–	–	–	85	–
Är opartisk i nyheterna	–	–	–	84	–
Kommer i tid på morgonen	86	–	85	83	-3
Har ett lågt prenumerationspris	–	82	–	72	-10
Innehåller sådan information du har praktisk nytta av	–	84	–	66	-18
Har positiva nyheter	–	65	–	57	-8
Har en bra nyhetstjänst på internet	28	31	31	48	+20
Genomsnittligt antal svarspersoner	1698	1774	1698	1418	

Kommentar: Frågeformuleringen lyder *Hur viktigt är det enligt din mening att en morgontidning...?* följt av alternativen i tabellen. Tabellen utgår från de som svarat *Mycket viktigt/Ganska viktigt*. Ett streck (–) innebär att frågan inte ställdes det året. Differensen anger skillnaden mellan högst och lägst uppmätta värde under perioden. Det bör observeras att nivåerna kan påverkas något av antalet kategorier som har ingått i frågebatteriet respektive år.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2002-2012.

När attityden till den prenumererade morgontidningen granskas utefter ett antal grundläggande bakgrundsfaktorer står det klart att människors bedömning många gånger är likartade oavsett kön, social bakgrund, boendeort eller samhällsenga-

gemang. För några enstaka egenskaper förekommer dock signifikanta skillnader. Den främsta skillnaden mellan kvinnor och män handlar om att kvinnor i högre utsträckning betonar vikten av att tidningen har ett lågt prenumerationspris relativt män och i större utsträckning också anser att tidningen behöver innehålla positiva nyheter (tabell 6). Den senare uppfattningen skulle kunna kopplas till att kvinnor ofta läser mer av familjenyheter, nöje respektive kultur och därmed har ett större intresse för sådant innehåll som karakteriseras av mer positiva inslag (jmf Andersson & Weibulls kapitel i denna volym; Andersson, 2007).

Den tidigare analysen av människors attityder till internet som nyhetsmedium visade att ålder har en avgörande betydelse för vilken bedömning den enskilde individen gör. Även i det här sammanhanget förekommer signifikanta samband mellan en människas ålder och dennes syn på den prenumererade papperstidningen. Den största skillnaden mellan de olika åldersgrupperna hittas i bedömningen av hur viktigt det är att tidningen har en bra nyhetstjänst på nätet; 65 procent av alla under 35 år menar att detta är viktigt, vilket ska jämföras med 29 procent av personer över 65 år (tabell 6). För äldre personer är det istället viktigare att tidningen kommer i tid och att den innehåller positiva nyheter. Differensen mellan de äldsta och de yngsta ligger här på drygt 20 procentenheter.

Jämförelsen mellan prenumeranter och icke-prenumeranter visar att de som har en prenumeration i hushållet är betydligt mer benägna att hålla med om vikten av att tidningen kommer i tid, ett resultat som inte är särskilt anmärkningsvärt. Den som betalar för en vara förväntar sig rimligen att få produkten levererad vid en tidpunkt som möjliggör användning när det upplevda behovet är som störst, i det här fallet på morgonkvisten. På motsvarande sätt är det också förväntat att hitta skillnader i hur viktig tidningarnas nyhetstjänst på nätet upplevs vara beroende på om personen ifråga prenumererar på en morgontidning eller inte. I det här fallet är det icke-prenumeranterna som är mer angelägna om att tidningen behöver ha en bra nätversion. Samma tendens syns också beroende på om människor läser tidningen på nätet eller inte; bland nätläsarna är det 73 procent som anser att det är viktigt att tidningen erbjuder en bra nättjänst, medan 38 procent av icke-nätläsarna är benägna att hålla med. Det faktum att en dryg tredjedel av de som aldrig använder tidningens webbversion ändå anser att det är viktigt med en bra nyhetstjänst på nätet, talar för att det förekommer en mer allmän uppfattning bland befolkningen om att tidningarna bör ha en nätutgåva, oavsett om man själv sedan tar del av denna eller inte. I sammanhanget kan också nämnas att det möjligen kan bli så att andelen prenumeranter som betonar nättidningens betydelse i viss mån ökar framöver i takt med att allt fler dagstidningar erbjuder digitala prenumerationer och så kallade betalväggar där prenumeranterna tar del av tidningen i sin helhet på nätet i stället för i pappersform. Än så länge är denna affärsmodell i sin linda och resultatet av dess införande har varit högst varierande (jmf *Medievärlden*, 130313), men det är en faktor som i ett senare skede mycket väl kan komma att få betydelse för attityden till den prenumererade tidningen.

Tabell 6 Syn på morgontidningen efter bakgrundsfaktorer 2012 (procent)

	Tillförlitlig	Lågt prenumerationspris	Positiva nyheter	Opartisk i nyheterna	Bra på lokala nyheter	Kommer i tid	Bra nyhetstjänst på internet	Information av praktisk nytta	Antal svars-personer
Samtliga	94	72	57	84	85	83	48	65	1418
Kön									
Kvinnor	95	78	66	85	87	83	50	70	734
Män	94	65	48	84	83	82	46	63	694
<i>Differens</i>	1	13	18	1	4	1	4	7	
Ålder									
20-34	93	71	47	83	80	67	65	61	230
35-49	95	64	53	88	81	81	58	68	334
50-64	95	73	57	85	87	86	45	67	417
65-85	96	78	69	85	90	91	29	67	391
<i>Differens</i>	3	14	22	5	10	24	34	7	
Utbildning									
Låg/Medellåg	92	75	62	79	89	84	44	67	699
Medelhög/Hög	97	69	52	90	81	82	52	65	697
<i>Differens</i>	5	6	10	11	8	2	8	2	
Boendeort									
Icke storstad	94	73	58	84	86	83	46	67	1157
Storstad	95	68	51	86	82	81	55	60	246
<i>Differens</i>	1	5	7	2	4	2	9	7	
Politiskt intresse									
Politiskt ointresserad	92	75	63	79	88	80	48	68	621
Politiskt intresserad	97	68	53	89	83	85	48	65	772
<i>Differens</i>	5	7	10	10	5	5	0	3	
Prenumeration									
Icke-prenumerant	89	68	51	78	78	69	52	61	535
Prenumerant	98	74	61	88	89	91	39	69	887
<i>Differens</i>	9	6	10	10	11	22	13	8	
Nätläsning morgontidning¹									
Icke-nätläsare	94	72	60	82	87	83	38	67	1035
Nätläsare	97	70	50	89	79	81	73	65	396
<i>Differens</i>	3	2	10	7	8	2	35	2	

Kommentar: Frågeformuleringen lyder *Hur viktigt är det enligt din mening att en morgontidning...?* följt av alternativen i tabellen. Tabellen utgår från de som svarat *Mycket viktigt* respektive *Ganska*

viktigt. Differensen anger skillnaden mellan högst och lägst uppmätta värde. ¹Med nätläsning avses läsning av nätversionen av någon svensk morgontidning minst 1 dag/vecka.

Sambanden har testats genom Kendalls tau-c (se tabell 1). Signifikanta samband för *KÖN*: Prenumerationspris -.14***, Positiva nyheter -.22***, Partipolitiskt obunden -.14***, Lokala nyheter -.12***, Praktisk nytta -.12***; *ÅLDER*: Prenumerationspris .10***, Positiva nyheter .12***, Lokala nyheter .07***, Kommer i tid .15***, Nätnyhetsjänst -.26***; *UTBILDNING*: Tillförlitlig .15***, Prenumerationspris -.13***, Positiva nyheter -.13***, Opartisk .19***, Lokala nyheter -.16***, Nätnyhetsjänst .13***; *BOENDEORT*: Nätnyhetsjänst .09***; *POLITISKT INTRESSE*: Tillförlitlig .14***; Prenumerationspris -.12***; Positiva nyheter -.12***, Opartisk .18***; *PRENUMERATION*: Positiva nyheter -.10***, Lokala nyheter -.11***, Kommer i tid -.28***, Nätnyhetsjänst .29***; *NÄTLÄSNING*: Positiva nyheter .11***, Lokala nyheter .12***, Nätnyhetsjänst -.34***.

*** = $p < 0,001$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Den avslutande analysen av människors attityder till den prenumererade morgontidningen tar fasta på de egenskaper där förändringarna har visat sig vara som störst under perioden 2003–2012, nämligen bedömningen av prenumerationsprisets vikt, att tidningen innehåller sådant som är av praktisk nytta för läsare samt att tidningen erbjuder en bra nyhetsjänst på nätet (jmf tabell 5). Jämförelsen visar att bedömningen av prenumerationsprisets betydelse har sjunkit i samtliga samhällsgrupper, vilket talar för att priset i viss mån spelar mindre roll idag än för tio år sedan (tabell 7). Samma sak gäller även för vikten av att tidningen innehåller information av praktisk nytta. Däremot förekommer vissa signifikanta skillnader när det gäller bedömningen av hur viktigt det är att tidningen har en bra nyhetsjänst på internet. Här är förändringen särskilt markant bland personer i åldrarna under 50, där andelen som instämmer i att en nätnyhetsjänst är viktig har ökat med 30 procentenheter sedan 2003. Bland personer som befinner sig i det äldsta åldersspannet, 65-85 år, har det däremot skett en minskning under tidsperioden, vilket innebär att en något lägre andel anser att det är viktigt med en bra nyhetsajt idag jämfört med 2003. Resultaten går således i linje med den tidigare analysen av människors attityd till nyheter på internet (jmf tabell 3 samt figur 2).

Tabell 7 Vikten av en bra nyhetstjänst på nätet 2003 och 2012 (procent)

	Lågt prenumerationspris			Innehåller information av praktisk nytta			Bra nyhetstjänst på internet		
	2003	2012	Diff.	2003	2012	Diff.	2003	2012	Diff.
Samtliga	82	72	-10	84	66	-18	31	48	+17
Kön									
Kvinnor	88	78	-10	86	70	-16	34	50	+16
Män	77	65	-12	82	63	-19	29	46	+17
Ålder									
20-34	84	71	-13	81	61	-10	35	65	+30
35-49	80	64	-16	86	68	-18	27	58	+31
50-64	83	73	-10	85	67	-18	31	45	+14
65-85	86	78	-8	85	67	-18	34	29	-5
Politiskt intresse									
Politiskt ointresserad	82	75	-7	85	68	-17	33	48	+15
Politiskt intresserad	83	68	-15	83	65	-18	30	48	+18
Prenumeration									
Icke-prenumerant	79	68	-9	77	61	-16	36	52	+16
Prenumerant	84	74	-10	87	69	-18	29	39	+10
Nätläsning morgontidning¹									
Icke-nätläsare	83	72	-11	84	67	-17	29	38	+9
Nätläsare	81	70	-11	86	65	-21	58	73	+15

Kommentar: Frågeformuleringen lyder *Hur viktigt är det enligt din mening att en morgontidning...?* följt av alternativen i tabellen. Tabellen utgår från de som har angett svarsalternativen *Mycket viktigt* respektive *Ganska viktigt*. Antalet svarspersoner år 2003 är för kön 926 och 845, för ålder 398, 424, 479 och 324, för politiskt intresse 928 och 821, för prenumeration 416 och 1239 samt för nätläsning 161 och 1610. För antal svarspersoner år 2012, se tabell 7. ¹ Med nätläsning morgontidning avses läsning av nätversionen av någon svensk morgontidning minst 1 dag/vecka.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Ålder och medieerfarenheten styr attityden till nyheter på nät och papper

I artikelns inledande avsnitt formulerades syftet att ta reda på vad som egentligen har hänt med människors attityder till nyheter på nät och papper i en tidsperiod som präglats av en kraftigt ökad digitalisering och fragmentering av medielandskapet. Analysen bekräftar att de omstöpningar som har skett på mediemarknaden under 2000-talet framför allt har fått konsekvenser för hur människor ser på internet som nyhetsmedium. Den generella uppfattningen om att internet i huvudsak enbart kan komplettera traditionella nyhetskanaler som press, radio och tv som dominerade allmänhetens uppfattningar i början av 2000-talet (se Hedman, 2002) har idag

ersatts av uppfattningen att internet utgör en nyhetskanal lika naturlig som alla andra medieformer.

Det innebär naturligtvis inte att alla håller med. Analysen har bland annat kunnat visa att det råder stora skillnader i uppfattningen mellan människor i olika åldrar. Ålder i sig brukar vanligen vara en av de viktigaste faktorerna som förklarar en människas innehav och användning av medier och spelar i det här sammanhanget också roll för vilken attityd människor ger uttryck för när det gäller nyheter på nät och papper. Åldersfaktorn handlar inte bara om i vilken livsfas en människa befinner sig i, där till exempel ökad stabilitet i levnadsvanor successivt inträder ju äldre en människa blir, utan också om vilka förutsättningar människor som är födda vid olika tidpunkter har vuxit upp under och som präglar de vanor som etableras senare i livet (jmf Aroldi & Colombo, 2007; Nilsson, 2005). Ur ett medieperspektiv innebär det att människor bär med sig olika erfarenheter av medier beroende på vilken generation de tillhör. De medier som man har vuxit upp med tenderar att upplevas som mer naturliga än de som har tillkommit senare i livet (Andersson & Wadbring, 2008). Det förklarar i sin tur varför yngre människor har en avsevärt mer positiv inställning till nyheter på nätet medan äldre människor i högre utsträckning slår vakt om de mer traditionella medieformerna. Samtidigt talar det också för att synen på internet som nyhetsmedium kommer att stärkas ytterligare framöver i takt med att en allt högre andel av befolkningen kommer att ha haft direkt erfarenhet av internet under sin uppväxt och tidiga ungdomsperiod.

Det är emellertid viktigt att poängtera att stödet för den prenumererade pappers-tidningen fortfarande finns kvar, även om det visserligen har försvagats över tid. Utmaningen för tidningsföretagen ligger snarast i att kunna erbjuda en produkt av tillräcklig kvalitet som människor, såväl yngre som äldre, är villiga att betala för, oavsett om det handlar om det digitala formatet eller pappersformatet. Givet de egenskaper som människor i störst utsträckning lyfter fram som viktiga för den prenumererade tidningen – tillförlitlighet, lokala nyheter och opartiskhet – förefaller den mer renodlade och professionella journalistiken vara en central nyckel i sammanhanget. Då andra delar av tidningarnas innehåll såsom det mer serviceinriktade materialet många gånger finns att tillgå i realtid på nätet, kan det finnas skäl att se över detta material, inte minst för de tidningar som har ambitionen att nå ut till de yngre och medelålders mediegenerationerna. Sedan återstår naturligtvis utmaningen i att få publiken att vilja betala för tidningarnas innehåll, men att erbjuda en produkt som motsvarar publikens förväntningar bör åtminstone kunna vara en del av lösningen.

Referenser

- Andersson, Ulrika (2007). "Lokala nyheter morgontidningarnas starka kort", i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Andersson, Ulrika & Ingela Wadbring (2008). "Användningen av medier i förändringens tidevarv", i Håkan Hvitfeldt & Gunnar Nygren (red), *På väg mot medievärlden 2020*. Lund: Studentlitteratur.
- Aroldi, Piermarco & Fausto Colombo (2007). "Generational belonging and mediascape in Europe", *Journal of Social Science Education* 1(6): 34-44.
- Asp, Kent (1992). "Demokratin och det journalistiska uppdraget", i Birgitta Kruse (red), *Uppdraget*. Stockholm: Tiden.
- Elliot, Maria (1997). *Förtroendet för medierna*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet.
- Fidler, Roger (1997) *Mediamorphoses. Understanding New Media*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Findahl, Olle (2012). *Svenskarna och internet 2012*. Stockholm: Stiftelsen .se.
- Gustafsson, Karl Erik & Lennart Weibull (1990). *Mått på medier*. Lund: Studentlitteratur.
- Hadenius, Stig, Lennart Weibull & Ingela Wadbring (2011) *Massmedier*. Stockholm: Ekerlids förlag.
- Hedman, Love (2002). "Nättidningen – ett komplement till papperstidningen?", i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), *Det våras för politiken*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Küng, Lucy (2008) *Strategic management in the media, theory to practice*. London: SAGE Publications Limited.
- Küng, Lucy, Robert G. Picard & Ruth Towse (red) (2008): *The Internet and the Mass Media*. London: SAGE Publications Limited.
- McChesney, Robert W. & John Nichols (2010) *The Death and Life of American Journalism. The Media Revolution that Will Begin the World Again*. Philadelphia, PA: Nation Books.
- Medievärlden* (2013). "Så har det gått för betalsajterna". 2013-03-13.
- Nilsson, Åsa (2005). "Tidningsläsandets åldrar och generationer", i Annika Bergström, Ingela Wadbring & Lennart Weibull (red), *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: JMG vid Göteborgs universitet.
- Mediebarometern 2011* (2012). Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet.
- Mediebarometern 2012* (2013). Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet.
- Nya Lundstedt (2011). Kungliga Bibliotekets databas med uppgifter om landets tidningar.
- Petersson, Olof & Ingrid Carlberg (1990). *Makten över tanken*. Stockholm: Carlssons.
- Rogers, M Everett (2003). *The diffusion of innovations*. Free Press: New York.

- SOU 1995:37 (1995). *Vårt dagliga blad – stöd till svensk dagspress*. Betänkande av pressutredningen -94. Stockholm: Fritzes.
- Weibull, Lennart (1983). *Tidningsläsning i Sverige*. Stockholm: Liber Förlag.
- Weibull, Lennart (2010). ”Medieförtroende och public service”, i Sören Holmberg, Lennart Weibull & Henrik Oscarsson (red), *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2012). ”Den lokala morgontidningen idag igår och imorgon”, i Lennart Nilsson, Lars Aronsson & PO Norell (red), *Värmländska landskap*. Karlstad: Karlstad University Press.
- Westlund, Oscar (2006). ”Medieförtroendets betydelse”, i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

MEDIEFÖRTROENDE

LENNART WEIBULL

I början av 2013 lades det fram ett förslag till ett förändrat etiskt system för de svenska massmedierna initierat av Tidningsutgivarna men med stöd även av andra medieorganisationer (<http://utgivarna.se/images/Filer/Nils%20Funckes%20rapport%20PO-MO%202013-03-06.pdf>). Det nya systemet ska enligt förslaget omfatta alla medier. Pressens opinionsnämnd (PON) ersätts med en medieetisk nämnd (MEN) och PO blir en MO. Förslaget innehåller också en revidering av det etiska regelsystemet. Motivet till förändringen är att man vill ”slå vakt om en god publicitet, kvalificerad journalistik och vid yttrandefrihet”. Med hänsyn till medieutvecklingen har det varit naturligt att bredda systemet till att gälla alla massmedier.

Det är intressant att jämföra det existerande regelverket – *Spelregler för press, radio och tv* – med det föreslagna. Som utredaren själv påpekar har det varit en viktig utgångspunkt att reglerna ska vara korta och kärnfulla. Allmänna konstateranden ska därför rensas ut. En av de formuleringar som av det skälet föreslås utgå är den klassiska frasen *Massmediernas roll i samhället och allmänhetens förtroende för dessa medier kräver korrekt och allsidig nyhetsförmedling* som sedan lång tid varit den första punkten i publicitetsreglerna. Invändningen är att detta mer är ”ett allmänt konstaterande” och inte vänder sig till dem som utger massmedier.

Att förtroendet bland allmänheten inte alls lyfts fram i det nya förslaget har sin bakgrund i att det är utformat som krav på mediernas ansvar. Det kan uppfattas som en polemik mot de kritiker som ansett att de etiska reglerna främst är mediernas egenintresse och bara handlar om att skapa förtroende – och ytterst att därmed motverka lagstiftning (Albinsson Bruhner, 1998; jfr Weibull och Börjesson, 1995). Även om det inte explicit talas om förtroende för medier i det nya förslaget finns en tydlig markering av medieetiketen som en fråga om publicistisk kvalitet. Den självklara tanken är att tydliga etiska regler ska leda till medier av hög kvalitet som publiken kan lita på.

Frågan om människor faktiskt litar på medierna är ett stort forskningsområde med en lång tradition i Sverige (Lundberg och Hultén, 1968; Arvidsson, 1980, 1981). Medieförtroende har även varit en central fråga i de nationella SOM-undersökningarna sedan slutet av 1980-talet (Elliot, 1997; Weibull och Börjesson, 1995). Det har ställts frågor om såväl det allmänna förtroendet för olika typer av medier (Weibull, 2001, 2009, 2011), liksom om vad allmänheten uppfattar vara brister i innehållet (Weibull, 1998). Det vi säkert vet från dessa och andra studier är att tillförlitlighet bland allmänheten uppfattas som ett helt överordnat värde hos nyhetsmedier. Medier som främst är inriktade på underhållning åtnjuter överlag

ett lägre förtroende, kanske främst beroende på att frågan om förtroende här anses sakna relevans. Det finns samtidigt ett samband mellan det förtroende man har för ett medium och hur ofta man använder det, men sambanden skiljer sig något mellan olika medier (t ex Wadbring och Weibull, 2005; Weibull, 2007).

För att följa förtroendeutvecklingen i ljuset av pågående förändringar inom medieområdet ställdes i den nationella SOM-undersökningen 1999-2008 en likalydande fråga som avsåg elva medieorganisationer respektive typer av medier. De snabba förändringarna inom medieområdet tvingade till en förändring av frågan i syfte att fånga upp skillnader i synen på medier på olika plattformar. Den nya frågan började ställas 2010. I 2012 års SOM-undersökning ställdes båda frågorna – i olika editioner av frågeformuläret – i syfte att kunna stämma av de två frågorna mot varandra. Mot den bakgrunden är syftet att uppdatera den nya tidsserien med medieförtroendet för 2012 samt jämföra dessa siffror med svaren på den äldre tidsseriens fråga. Därutöver analyseras den nya tidsseriens fråga med särskilt fokus på skillnader mellan traditionella medieformer och digitala plattformar.

Medieförtroende 2010-2012

I den tidsserie som startade i den nationella SOM-undersökningen 2010 omfattar förtroendefrågan 18 medier. Av dessa är fyra dagstidningar på papper, tre digitala tidningssajter, tre radiokanaler, en radiosajt, fyra tv-kanaler och tre tv-sajter. Frågan är på inget sätt heltäckande utan de medier som ingår är flertalet av de största. Det senare stämmer emellertid inte fullt ut. Eftersom frågan utgick från namnen på enskilda medier kom ett av de mest typiska medierna – landsortspressen – inte att ingå i frågan. Det innebär att bedömningarna i realiteten avser nationella medier.¹

Även om det rör sig om nationella medier bedömdes det ändå inte som självklart att alla skulle ha uppfattning om dem. Framför allt kunde äldre människor förväntas ha mindre kunskap om de privata radiokanalerna och webbsajterna beroende på en låg andel användare i dessa grupper, liksom de yngre med mindre regelbunden tidningsläsning kunde vara osäkra om dagspress (Mediebarometern 2009, 2010). Det är skälet att det vid sidan av de fem skalstegen i förtroendebedömningen finns med ett alternativ för att svara att man saknar uppfattning. I den stora översiktstabellen (tabell 1) för allmänhetens medieförtroende 2010-2011 visar sig att antagandet var riktigt. För den privata radion och webbsajterna är andelen som 2012 saknar uppfattning mellan 30 och 40 procent – högst är andelen för Dn.se (42 procent) och lägst för Aftonbladet.se (31 procent). Även när det gäller ett medium som gratistidningen Metro som främst sprids i storstadsregionerna finns det en relativt stor andel som saknar uppfattning. För övriga medier ligger andelarna lägre, i fråga om Dagens Nyheter och Kanal 5 är det över en femtedel som saknar uppfattning. Mest kända är föga överraskande Sveriges Television, TV4 och Sveriges Radio där under tio procent saknar uppfattning.

Tabell 1 Förtroende för 17 mediekanalet 2010 och 2012 (procent)

	Mycket stort		Ganska stort		Varken eller		Ganska litet		Mycket litet		Ingen uppfattning		Balansmätt		
	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	
Sv Television	30	31	48	46	14	16	1,5	2	1,5	1	5	4	100	+75	+47
TV3	2	2	16	16	38	42	16	17	8	8	20	18	100	-6	-7
TV4	10	10	45	42	31	31	5	7	2	3	7	7	100	+48	+42
Kanal 5	2	2	15	14	39	39	13	16	7	6	24	23	100	-3	-6
Sveriges Radio	31	31	42	42	13	16	2	2	1	1	11	8	100	+70	+70
Mix Megapol	1	2	10	10	27	33	11	12	6	7	45	36	100	-6	-7
Rix FM	2	2	10	10	26	33	11	11	7	8	44	36	100	-6	-7
Aftonbladet	3	3	20	17	30	33	19	19	12	14	16	14	100	-8	-13
Expressen	2	2	14	13	31	33	21	20	13	15	19	17	100	-18	-20
Dagens Nyheter	10	9	33	31	20	24	3	5	2	3	32	28	100	+38	+32
Metro	1	2	13	15	29	35	10	10	6	5	41	33	100	-2	+2
Aftonbladet.se	2	3	15	14	23	28	11	14	8	10	41	31	100	-2	-7
Expressen.se	1	2	10	10	22	29	12	13	8	10	47	36	100	-9	-11
Svt.se	13	17	24	29	13	18	2	2	1	1	47	33	100	+34	+43
Dn.se	7	7	20	21	15	24	2	4	1	2	55	42	100	+24	+22
Sverigesradio.se	12	16	18	26	12	19	1	1	1	1	56	37	100	+28	+40
TV4.se	3	5	17	23	21	28	4	5	2	3	53	36	100	+14	+20

Kommentar: Procent är baserat på antalet svarande på varje fråga. Balansmätt anger andelen mycket + ganska stort förtroende minus andelen mycket + ganska litet förtroende. Det kan variera mellan +100 (samtliga har stort förtroende) och -100 (samtliga har litet förtroende). Antal svarspersoner 2010 varierar mellan 1 520 och 1 570 och 2012 mellan 1 519 och 1 564.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010 och 2012.

När vi ser på procenttalen över de tre åren visar sig att andelen som anger Ingen uppfattning har minskat. Det gäller främst för de digitala mediasajterna där nedgången för ingen uppfattning är på genomsnittligt drygt tio procentenheter. Andelen med uppfattning har ökat mest för de sajter som är knutna till public servicemedierna och TV4 och minst för de privata radiokanalerna och Metro. Utvecklingen ska rimligen tolkas så att de förra är sajter som håller på att expandera till nya grupper och kan bygga på att huvudmannen är väl känd. De senare är mer begränsade till en publikgrupp som den kommersiella radion eller till vissa regioner som gratis-tidningen Metro.

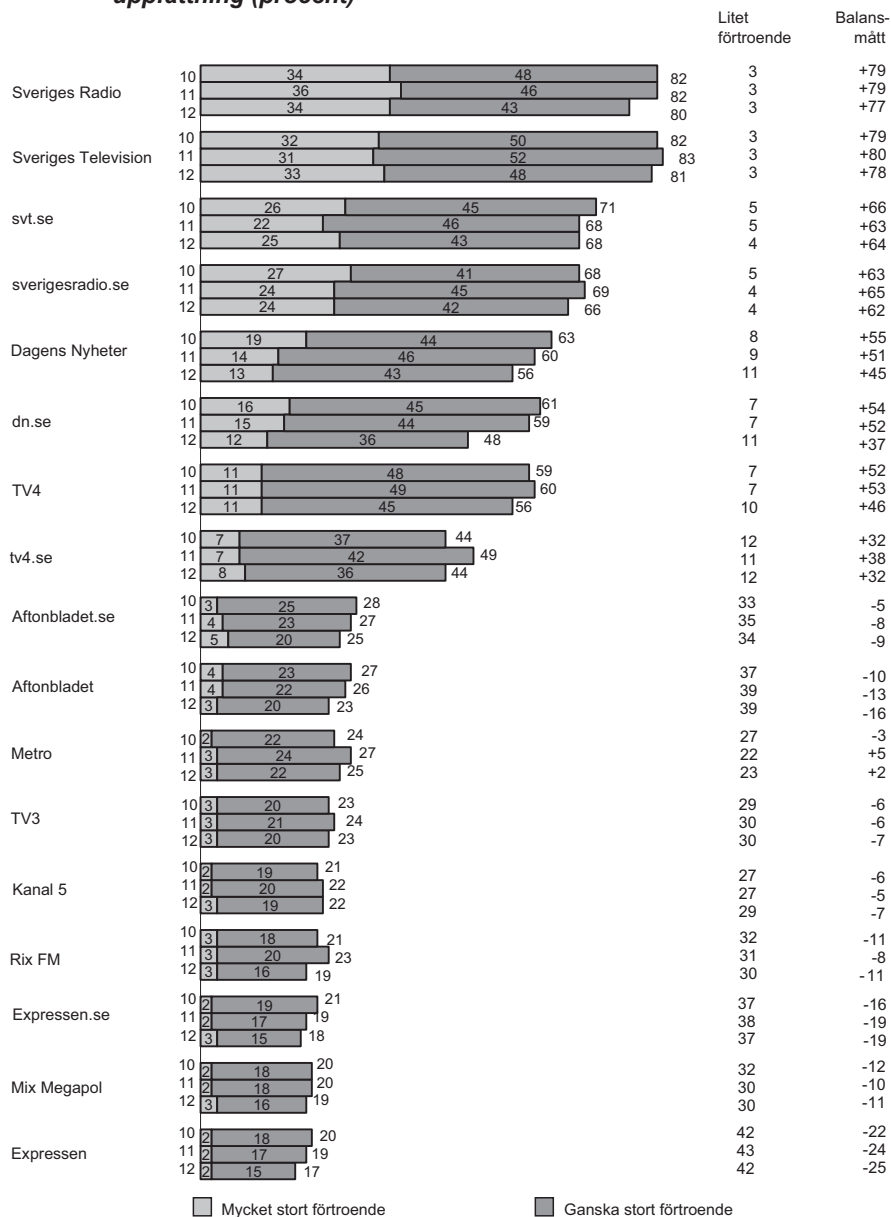
I tabell 1 redovisas den totala fördelningen av svaren. För enkelhetens skull kan vi sammanfatta den genom att utgå från balansmåten som redovisas i tabellens högra del. Balansmåtten uttrycker vad vi kallar förtroendebalansen för ett medium och kan variera mellan +100 (alla har stort förtroende för mediet) och -100 (alla har litet förtroende för mediet). Det är baserat på alla svarande, alltså även på dem som saknar uppfattning.

De medier som visar sig åtnjuta det största förtroendet är public serviceradio och -tv med +70 och +74. Måttet är nästan exakt detsamma de tre år då frågan ställts och måste betraktas som anmärkningsvärt högt och är i linje med vad vi vet om public servicemediernas starka ställning i Sverige (Hujanen m fl, 2013; jfr Weibull, 2012). Andra medier med starka positiva balansmått är TV4, Dagens Nyheter och de två public serviceföretagens webbplatser. Lågt ligger däremot de kommersiella tv-kanalerna TV3 och Kanal 5, den privata radion samt Aftonbladet och Expressen, särskilt pappersutgåvorna. Här visar förtroendebalansen på klara minus.

Den bild av medieförtroendet som visas i tabell 1 är således beräknad även på dem som inte har någon uppfattning, troligen för att de inte tar del av mediet. Det kan kallas ett mediums förtroendebas, eftersom den inkluderar både engagemanget i mediet och värderingen av det. Genom att det i fråga om medier som exempelvis Dagens Nyheter och Dn.se finns en relativt hög andel som av olika skäl saknar uppfattning kommer dessa inte att kunna få en hög förtroendebalans. Om vi vill ha en bild av hur de som har uppfattning om mediet värderar det måste vi exkludera dem som uppgivit Ingen uppfattning. Det är utgångspunkten för figur 1. Figuren redovisar för åren 2010, 2011 och 2012 andelen som uppger mycket och ganska stort förtroende. Vidare finns en kolumn för andelen med litet förtroende för respektive medium samt en förtroendebalans; den senare är således här beräknad bara på dem som uttryckt en uppfattning. I figur 1 är medierna rangordnade efter förtroendebalansen 2012.

Figur 1 Förtroende för olika medier 2010, 2011 och 2012 bland dem som har uppfattning (procent)

Kommentar: Rangordningen efter minst ganska stort förtroende år 2010. Vid samma procentandel är även hänsyn tagen till balansmättet.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010, 2011 och 2012.

När vi har exkluderat dem som saknar uppfattning blir public servicemediernas starka ställning ännu mer framträdande. Inte bara den traditionella radion och televisionen utan även deras webbplatser ligger överst i rangordningen, de senare troligen i kraft av sina starka varumärken. Sveriges Televisions och Sveriges Radios starka ställning framgår inte minst av den stora andel som uppger att de har *mycket stort* förtroende – samtliga tre undersökta år omkring en tredjedel av dem med uppfattning – och varje år förtroendebalanser på nästan +80. Det är klart högre än deras webbplatser som når +65.

I en andra grupp kommer TV4 och Dagens Nyheter, båda med en förtroendebalans på över +40. Ett gemensamt drag för dem är att de båda tappat något i förtroende mellan 2010 och 2012. Deras webbplatser ligger något lägre med drygt +30 men på i stort sett samma nivå. Det bekräftar att det troligen är varumärket som bidrar till att webbversionen också ligger högt. Att webbversionerna ändå inte når samma nivå har sin förklaring i att det i bedömningen av dem finns en större andel som varken har stort eller litet förtroende. Det senare kan möjligen tolkas så att svarspersonerna är mindre säkra i sin bedömning av webben. Det är däremot svårt att bedöma varför särskilt Dn.se tappat i förtroende. Möjligen är den successiva nedgången för Dagens Nyheter ett uttryck för papperstidningarnas försvagade ställning, men det förklarar inte tappet för Dn.se. För TV4 och TV4.se finns inte något entydigt mönster över de tre åren.

De övriga medier som har bedömts uppvisar i huvudsak samma mönster. Det är under fem procent som har mycket stort förtroende för dem och samtliga utom Metro 2011 och 2012 uppvisar en negativ förtroendebalans alla år.

Dimensioner i förtroendet

Det är uppenbart för den som känner till de olika medierna att dessa är mycket olika till sin karaktär. När det gäller tv finns å ena sidan public servicekanalerna med ett offentligt uppdrag att svara för nyheter och samhällsprogram, men också att skänka god förströelse, å andra sidan de privata tv-kanalerna TV3 och Kanal 5 som i huvudsak bygger på underhållningsprogram (Hujanen m fl, 2013). På motsvarande sätt finns det ett slags funktionsuppdelning inom både radion och pressen med mera nyhets- och samhällsinriktade medier och medier som domineras av ett lättare innehåll. Det handlar om Sveriges Radio vis-à-vis de privata radiokanalerna och morgonpressen i jämförelse med kvällspressen. Däremot är det inte lika klart hur de olika mediernas webbsajter kommer in i en sådan jämförelse.

Om vi studerar sambanden mellan hur olika medier bedöms bekräftas vissa av dessa mönster. Exempelvis har den som har stort förtroende för Sveriges Television även stort förtroende för Sveriges Radio (Pearson's $r=0,67$) och den som värdesätter TV3 har stort förtroende för Kanal 5 (0,83). Men bilden är mer komplex än så. Det finns även ett statistiskt säkerställt positivt samband mellan att ha stort förtroende för SVT och för TV3, låt vara att det är betydligt lägre (0,09). Överhuvudtaget verkar det finnas en förhållandevis stark positiv resonemangsbotten i förtroende-

bedömningarna av de svenska medierna. Människor har, med få undantag, en i grunden en positiv inställning, möjligen på att Sverige har ett samhälle med högt samhällsförtroende (Rothstein, 2011; jfr Kóouts m fl, 2013)). Det är samma mönster som visar sig i bedömningarna av olika samhällsinstitutioner (jfr Sören Holmbergs och Lennart Weibulls kapitel i denna volym).

Några medier sticker emellertid ut genom mycket svaga eller negativa samband med public servicemedierna. Det är framför allt de två radiokanalerna Mix Megapol och Rix FM. De har dock starka positiva samband med exempelvis de privata tv-kanalerna och med kvällstidningarna (omkring 0,40).

Slutsatsen är att både plattform och innehållsprofil kan ha betydelse när allmänheten värderar medierna. Ett sätt att ytterligare pröva detta är att genomföra en dimensionsanalys. I tabell 2 redovisas en faktoranalys. Den bygger på de svars personer som angett att de har en uppfattning om respektive medium. Analysen visar tämligen entydigt att det är innehållsprofilen som är det mest utslagsgivande. Det finns således en public servicedimension, där även Dagens Nyheter laddar högt. Dimensionen innehåller både de traditionella medieformerna och de digitala.

Tabell 2 Dimensionsanalys av förtroendet för 17 mediekanaler 2012 (faktorladdningar)

	I	II	III
Svt.se	.90	.04	-.00
Sverigesradio.se	.89	.01	-.00
Sveriges Radio	.85	-.07	.01
Sveriges Television	.83	-.03	.07
Dagens Nyheter	.74	.35	.02
Dn.se	.72	.36	-.04
Aftonbladet	.08	.88	.29
Aftonbladet.se	.11	.87	.30
Expressen	.01	.87	.35
Expressen.se	.05	.86	.30
Metro	.31	.55	.30
Kanal 5	-.11	.23	.84
TV3	-.13	.26	.81
TV4	.31	.15	.78
Rix FM	-.05	.39	.77
Mix Megapol	-.06	.35	.77
TV4.se	.45	.26	.62
Förklarad varians	27%	24%	24%

Kommentar: Faktoranalys. Lösning enligt Kaiser's kriterium. Varimax rotering. Analysen är gjord bland dem som har uppfattning.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Den andra faktorn är en kvällstidningsfaktor – oavsett papper eller webb. Även Metro laddar på den dimensionen, men märkbart lägre än Aftonbladet och Expressen i dess olika skepnader.

Den tredje dimensionen samlar i huvudsak de underhållnings- och förströelseinriktade radio- och tv-kanalerna. TV4.se laddar på dimensionen men något lägre än övriga. Det är överhuvudtaget intressant att studera TV4 också i relation till public service-dimensionen. Det framgår att både TV4 och särskilt TV4.se har inte o betydliga laddningar i den. Går vi tillbaka till 2010 kan vi notera att TV4 då laddade klart högre på public servicedimension än kanalen gör 2012. I själva verket valde vi då att klassificera den som public service (Weibull, 2011). Analysen är dock inte helt jämförbar eftersom ytterligare en digital plattform – Newsmill – fanns med. Men även om vi gör 2010 års analys helt jämförbar med 2012 är det ändå tydligt att TV4 i allmänhetens bedömningar rört sig från public service- till underhållnings- och förströelse-dimensionen. Förändringen är ännu tydligare för TV4.se som 2010 laddade tydligt i public service men 2012 återfinns främst i underhållning/förströelse.

En slutsats är att de senaste decenniernas förändringar på medieområdet skapat en större polarisering mellan olika typer av medier. Medierna har blivit mer profilerade. Det senare har även medfört att de stärkt sina varumärken för att få större synlighet på olika plattformar. Det är sannolikt en viktig förklaring att den traditionella medieformen och den digitala versionen bedöms på i stort sett samma sätt.

Demografi och politik

Så långt har diskussionen handlat om generella egenskaper hos medierna men det är en självklarhet att de uppfattas olika av olika grupper av människor. De har inte minst påverkats av senaste decenniets utveckling i medieanvändningen som medfört en kraftig ålderssegregation. Nya medieplattformar har attraherat främst yngre människor, medan äldre ofta blivit kvar i det gamla (Westlund och Weibull, 2013). I tabell 3 ges en översikt av medieförtroendet med hänsyn till kön, ålder och utbildning samt politiskt intresse och vänster-högeråsiikt. Underlaget är de som har en uppfattning om respektive medium. Att endast personer med uppfattning är med i tabell 3 betyder att åldersskillnader i fråga om de digitala medierna inte framträder lika tydligt, eftersom det framför allt är de äldre som sagt att de saknar uppfattning om dessa.

Skillnader mellan kvinnors och mäns förtroendebedömningar är relativt små. Tendensen är att kvinnor värderar de privata radio- och tv-kanalerna något högre medan det för public servicekanalerna inte finns någon större skillnad. Åldersskillnader i bedömningarna framträder främst i fråga om de kommersiella radionätverken och Metro där yngre har störst förtroende. Detsamma gäller förtroendet för Dagens Nyheter både på papper och på nät. En tendens i omvänd riktning finns i fråga om Sveriges Radio, där de äldsta har klart störst förtroende medan det i fråga om Sveriges Television finns enbart marginella åldersskillnader, utom för svt.se där yngre har större förtroende än äldre. För Aftonbladet och Expressen väger det relativt jämnt; Aftonbladet.se åtnjuter dock större förtroende bland de yngre.

Tabell 3 Förtroendet för olika medier efter kön, ålder, utbildning, politiskt intresse och vänster-höger-självplacering 2012 (procent av dem som har uppfattning)

	SVT	TV3	TV4	K5	SR	MM	RF	AB	Expr	DN	Met	svt.se	tv4.se	sr.se	ab.se	Expr.se	dn.se
Kön																	
Kvinnor	80	24	59	24	80	24	25	23	17	60	30	68	48	66	26	18	52
Män	82	21	52	19	80	13	13	24	18	50	20	68	40	67	23	18	45
Ålder																	
16 – 29 år	83	24	55	26	77	28	26	28	18	65	34	73	47	65	30	19	54
30 – 49 år	83	18	56	18	80	20	19	20	16	56	26	72	46	71	22	17	50
50 – 64 år	77	23	54	21	79	15	19	25	20	54	21	65	43	64	26	20	46
65 – 85 år	81	28	58	25	80	10	11	23	17	50	23	60	41	61	22	15	42
Utbildning																	
Lägutbildad	73	37	57	31	73	17	21	29	22	29	24	47	38	47	24	19	17
Medellägutbildad	80	23	55	22	76	20	19	29	22	52	27	62	43	58	32	22	43
Medelhögutbildad	83	24	58	24	84	24	22	22	18	58	27	71	46	71	24	19	49
Högutbildad	87	11	54	13	87	15	15	14	10	70	23	80	47	80	18	12	63
Politiskt intresse																	
Mycket stort	82	18	52	17	85	12	13	23	18	66	26	74	42	76	24	19	59
Ganska stort	85	19	55	19	82	16	15	21	16	56	23	74	46	71	22	16	49
Inte särskilt stort	78	26	57	24	78	22	22	23	17	50	24	59	43	59	26	19	43
Inte alls stort	69	40	65	35	60	35	36	39	30	52	39	57	50	51	38	24	37
Vänster-höger självplacering																	
Klart vänster	80	19	44	16	80	17	17	27	15	47	24	74	41	76	20	13	46
Något vänster	90	21	55	18	88	13	16	25	16	60	27	74	43	71	24	16	55
Varken eller	70	28	52	27	68	19	20	22	17	44	26	56	40	51	25	19	33
Något höger	85	20	59	21	84	18	18	21	18	65	22	74	49	73	25	18	56
Klart höger	80	26	67	25	82	32	28	25	21	58	26	67	51	68	26	24	52
Samtliga	81	23	56	22	80	19	19	23	17	55	25	68	44	66	24	18	48

Kommentar: SVT = Sveriges Television, K5 = Kanal 5, SR = Sveriges Radio, MM = Mix Megapol, RF = Rix FM, AB = Aftonbladet, Expr = Expressen, DN = Dagens Nyheter, Met = Metro, sr.se = sverigesradio.se, AB.se = Aftonbladet.se och Expr.se = Expressen.se. Andelen avser dem som har mycket eller ganska stort förtroende.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Utbildningsbakgrund är den sociala bakgrundsfaktor som även 2012 ger tydligast utslag. Överlag gäller att public servicemedierna åtnjuter större förtroende bland högutbildade. Skillnaden är störst i fråga om de digitala versionerna, där lågutbildade ligger betydligt lägre än högutbildade. I linje med detta har högutbildade överlag lägre förtroende för de privata radio- och tv-kanalerna med undantag för TV4 där det inte finns någon större åldersskillnad i förtroendebedömningen. Högutbildade har även lägre förtroende för kvällspressen, både för pappers- och nätversioner, och Metro medan det gäller omvänt förhållande för Dagens Nyheter – både papper och nät. Om vi knyter an till den tidigare dimensionsanalysen är det tydligt att högutbildade har störst förtroende för de medier som laddar högst på informationsdimensionen, medan de ligger lågt i fråga om de medier som laddar högt på underhållnings- och förströelsedimensionen.

I tabell 3 finns medieförtroendet redovisat även efter två politiska indikatorer. När det gäller politiskt intresse har det överlag ett klart positivt samband med public servicemedierna och Dagens Nyheter, medan de privata radio- och tv-kanalerna och kvällstidningarna åtnjuter ett relativt större förtroende bland personer med lågt politiskt intresse – för TV3, Kanal 5, Mix Megapol och Rix FM är förtroende nära tre gånger så stort bland dem med lågt politiskt intresse som bland dem med högt. När det gäller människors ideologiska orientering finns en svag tendens att personer som anger att de står till vänster har ett något större förtroende för public servicemedierna, även om det också är stort bland dem som placerar sig till höger (jfr Weibull, 2012). De senare har inte något motsvarande större förtroende för de privata medierna. Mönstret är något tydligare för tv-kanalerna än för radio och tidningar.

Mönstren är på varje punkt i det närmaste identiska med vad som redovisades på grundval av 2011 års undersökning. Om vi ser särskilt på TV4 som tappat något i förtroende sedan den förra mätningen och dessutom placeras något mer i underhållningsgruppen är det inte heller där några större skillnader i mönstret mellan olika grupper. Nedgången visar sig dock finnas främst bland personer som placerar sig politiskt till vänster, medan högerinriktade snart ökat sitt förtroende något. Generellt kan noteras att personer som bedömer sig klart höger uppvisar anmärkningsvärt stort – betydligt högre än 2011 – förtroende för de två privata radionätverken. Förändringen är svårförklarlig men möjligen är det en fråga om något slag av ideologisk markering.

En annan mätning: 2008 och 2012

Den nya serien av förtroendemätningar som inleddes i den nationella SOM-undersökningen 2010 ersatte en äldre tidsserie. Den äldre serien som genomfördes 1999-2008 var inte på samma sätt inriktad på specifika medier utan det rymdes även grupper av kanaler, exempelvis privat-tv, privat lokalradio och kvällstidningar. Dessutom fanns inte alternativet Ingen uppfattning med utan istället kunde man ange att man inte tog del av mediet.

Tabell 4 Förtroende för olika typer av medier 2008 och 2012 (procent)

	Mycket stort		Ganska stort		Varken eller		Ganska litet		Mycket litet		Tar aldrig del av mediet		Balansmätt		
	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	
Sveriges Television	21	32	51	47	22	15	2	2	1	1	3	3	100	+69	+76
Den lokala morgontidningen på den ort där du bor	17	22	45	41	22	19	4	2	1	2	11	14	100	+57	+59
TV4	11	15	48	46	32	28	5	6	2	2	2	3	100	+52	+53
Sveriges Radios nationella kanaler (P1, P2, P3)	25	31	35	31	22	19	2	2	2	2	14	15	100	+56	+58
Sveriges Radios regionala kanaler (P4)	19	26	41	36	25	20	2	2	1	2	12	14	100	+57	+58
Sthlms morgontidningar (Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet)	11	16	24	21	19	17	2	3	3	3	41	40	100	+30	+33
Nyheter på Internet	5	8	21	28	35	33	7	6	4	4	28	21	100	+15	+26
Dagliga gratis tidningar (ex Metro, City)	4	3	19	16	36	34	10	10	5	5	26	32	100	+8	+4
Privat lokalradio	4	5	14	11	34	33	9	9	6	6	33	36	100	+3	+1
Privata tv-kanaler	1	2	15	15	46	43	13	15	6	7	19	18	100	-3	-5
Kvällstidningar (Aftonbladet, Expressen, GT, Kvällsposten)	3	4	17	15	30	29	25	23	15	14	10	15	100	-20	-18

Kommentar: Se tabell 1. Antalet svarspersoner varierar mellan 1 560 och 1 587 (2008) respektive 1 391 och 1 462 (2012).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2008 och 2012.

Även om skillnaderna i frågeformulering gör att de två mätningarna inte är helt jämförbara har det bedömts vara av stort intresse att stämma av dem mot varandra. Det är bakgrunden till att det i SOM-undersökningen 2012 också ställdes en fråga enligt den äldre mätningens mall. I tabell 4 redovisas utfallet av den. Det ska tillfogas att det endast kan göras jämförelser i fråga om nivåskattningar och svarsmönster och inte på individnivå, eftersom de två frågorna ställdes olika frågeformulär.

I den äldre mätningen fick svarande ange om de inte tog del av mediet. Det kan förväntas vara en mindre grupp än andelen som saknar uppfattning. Om vi jämför med den nyare mätningen visar sig emellertid att det knappast stämmer. Tvärtom visar sig att det för SVT, TV4, privat lokalradio, dagliga gratistidningar/Metro och kvällstidningar är nästan samma andelar som anger ingen uppfattning i den nyare frågan respektive att man inte tar del av i den äldre frågan. I fråga om Sveriges Radio och Dagens Nyheter är det betydligt fler som har uppfattningar än som tar del av medierna. Med reservation för skillnaden i frågorna pekar den senare skillnaden på att det rör sig om stora medier.

När det gäller den allmänna bilden av förtroendet för olika medier ger bedömningarna enligt den äldre mätserien samma allmänna bild av svenskarnas medie-förtroende som den nya mätserien. Det är Sveriges Television som intar tätplatsen (balansmätt +76). En bit efter följer Sveriges Radio – både nationella och regionala kanaler, lokal morgontidning och TV4 med ett balansmätt på ca +53. I botten finns kvällstidningarna (-18). En strikt jämförelse visar att Sveriges Radio och TV4 har lägre förtroende i den äldre studien än i den nyare.

Om vi utgår från de personer som tar del av medierna förändras bilden något. Det är framför allt Sveriges Radio – både nationellt och regionalt – och lokal morgontidning som får ett högre balansmätt, eftersom relativt många inte tar del av dessa medier – och de som tar del av dem har ett större förtroende än de som inte gör det. Också i den äldre mätningen är det således SVT och SR som ligger högst tillsammans med den lokala morgontidningen, där det dock inte går att göra någon jämförelse.

En jämförelse av den äldre förtroendemätningen över tid visar att SVT successivt har fått ett ökat förtroende, medan bland andra TV4 och flertalet underhållningsmedier har tappat sedan den senaste mätningen 2008. Den mer diffusa kategorin Nyheter på internet har fått högre förtroende. Ökningen är dock mindre än vad som kunde förväntas från andra studier (jfr Annika Bergströms kapitel om internet i denna volym).

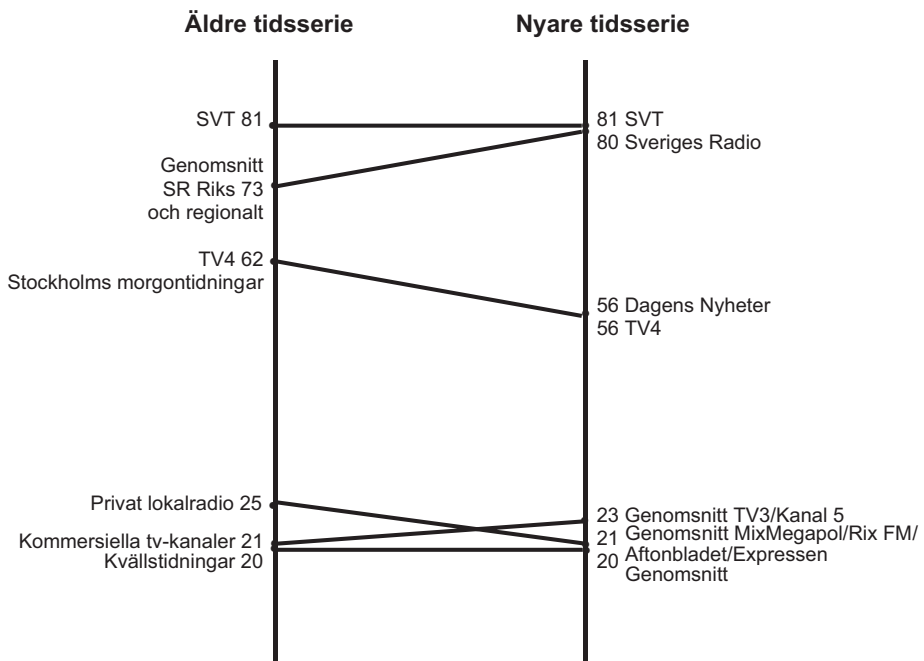
En dimensionsanalys baserad på den äldre mätningen ger i princip samma utfall som den vi tidigare sett i den nyare mätserien. SR, SVT och Stockholms morgontidningar bildar det vi även här kan kalla en public servicedimension. Även den lokala morgontidningen laddar relativt högt i samma dimension. I underhållnings- eller förströelsesdimensionen laddar alla övriga medier; nyhetstjänster på nätet har emellertid en något mindre laddning än övriga. Att det inte finns någon tydlig skillnad mellan å ena sidan tv- och radiokanaler och å andra sidan kvällstidningarna har att göra med de färre alternativen i den äldre frågan. Däremot visar sig samma mönster i fråga om TV4. Även om kanalen också laddar något i public servicedimensionen

2012 finns det en tydlig tendens över tid att bedömningen av kanalen sedan början av 2000-talet flyttat sig från vara bedömd på nästan samma sätt som public servicekanalerna (Westlund, 2006), över att väga i stort sett jämt mellan dem 2008 (Weibull, 2009) till att 2012 vara bedömd på samma sätt som de underhållningsinriktade tv-kanalerna.

En direkt jämförelse mellan de två mätningarna bland dem som har uppfattning respektive tar del av respektive medium visar på en grundläggande likhet när det gäller rangordningen i förtroende (figur 2). När det gäller de medier som direkt kan jämföras (SVT och TV4) ligger SVT till och med på samma procenttal – 81 procent minst ganska stort förtroende, medan TV4 har ett lägre värde i den nyare tidsserien. Det är svårt att se någon enkel förklaring. Möjligen kan uppställningen av medier i den nyare tidsserien där TV4 står mellan TV3 och Kanal 5 bidra till att kanalen kommer något lägre än när TV4 stod direkt efter SVT.

Figur 2 Jämförelse mellan förtroendemätningar i den äldre och den nyare tidsserien 2012 (procent)

Kommentar: Avser personer med uppfattning respektive som har tagit del av respektive medium. För alternativens formulering se tabell 1 för den nya tidsserien och tabell 4 för den äldre.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

De skillnader som i övrigt finns mellan de två mätningarna kan till stor del förklaras efter hur alternativen i frågan formulerats. Det samlade intrycket är dock att de två mätningarna ger en i huvudsak samstämmig bild av vilka medier svenskar har förtroende för.

Stabilitet i medieförtroendet

Svenskarnas medieförtroende är stabilt. Det är den huvudsakliga slutsatsen av 2012 års SOM-frågor om medieförtroendet i Sverige. Att förtroendet är stabilt betyder inte att det alltid ligger på en hög nivå utan snarast att relationerna mellan de olika medierna ligger fast eller att de förändras endast långsamt. Slutsatsen har underbyggts på två sätt. Det ena är att vi följt upp de två tidigare mätningar av medieförtroende som inleddes 2010, det andra är att vi jämför resultaten från den nya mätningen med frågan som användes i en äldre och längre tidsserien mellan 1999 och 2008.

Ett första resultat som vi har pekat på är att det för många av medierna finns en relativt stor andel som saknar uppfattning om och/eller inte tar del av respektive medium. Det är viktigt att väga in det i analysen, eftersom det har betydelse i bedömningarna. Det gäller särskilt i de fall där svaret på själva förtroendefrågan har en skevt positiv fördelning som exempelvis public serviceföretagens webbsajter.

Det andra och viktigare resultatet rör bedömningarna i sig. Det visar särskilt på den tydliga skillnaden mellan public servicemedier som åtnjuter ett mycket stort förtroende och underhållnings- eller förströelsemedier som kommer relativt lågt i allmänhetens bedömningar. De förra är i huvudsak breda nyhetsmedier och inkluderar vid sidan av public servicekanaler i radio och tv även morgontidningar, medan de senare är inriktade på underhållning. Iakttagelsen är på inget sätt ny och har visat sig i många studier. Det som möjligen är nytt är att det finns en svagt ökad polarisering mellan de informativa medierna med stort förtroende och övriga.

Slutligen ska understrykas att förtroende handlar om människors föreställningar om medier. Medieförtroende förefaller i ökande utsträckning vara knutet till ett varumärke och inte till en medieform. Det betyder dock inte att förtroende är direkt kopplat till medieanvändningen. Visserligen påverkas en persons medieförtroende av hur ofta man använder mediet men det finns inget entydigt samband mellan hur mycket ett medium används och vilket förtroende det åtnjuter. Däremot finns det anledning att tro att förtroendet handlar om *hur* man tar del av ett medium och *varför*.

Not

- ¹ Den enda morgontidning som finns med är Dagens Nyheter. Dagens Nyheter har visserligen sin huvudsakliga spridning lokalt men kan inte betecknas som landsortstidning. I andra frågor som där landspressen ingått i frågan har detta oftast formulerats som Den lokala morgontidningen eller Tidningen i den kommun där jag bor. Ett sådant alternativ fanns med i det äldre frågebatteriet om medieförtroende fram till 2008 (se nedan). Det övervägdes också i det nya. Ett sådant alternativ bedömdes dock inte passa in bland de explicit namngivna medierna.

Referenser

- Albinsson Bruhner, Göran (1998) *Dagspressens politiska ekonomi*. Stockholm : Studieförbundet Näringsliv och samhälle (SNS).
- Arvidsson, Peter (1980) *Trovärdighet och förtroende, tillförlitlighet och tillit*. Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, Stockholm.
- Arvidsson, Peter (1981) *Tror vi på våra massmedier?* Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, Stockholm.
- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för massmedierna*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Hujanen, Taisto, Weibull, Lennart, Harrie Eva (2013) The Challenge of Public Service Broadcasting in the Nordic Countries. I Carlsson, U (Ed.) *Public Service Media from a Nordic Horizon. Politics, Markets, Programming and Users*. Göteborg: Nordicom.
- Kóuts, Ragne, Vihalemm, Peeter, Lauristin, Marju (2013) Trust in the context of audience fragmentation. I *Communication management Quarterly*, no 26/VIII.
- Lundberg, Dan, Hultén, Olof (1968) *Individen och massmedia*. Stockholm: EFI vid Handelshögskolan i Stockholm.
- MedieAkademins förtroendebarmetern 2010 (2010) Göteborg: Medieakademin (http://www.medieakademin.welcom.se/fortroendebarmeter_2010.pdf)
- Rothstein, Bo (2011) Social tillit, lycka, korruption och välfärdsstat. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Wadbring, Ingela, Weibull, Lennart (2005) Medieförtroende – en framgångsfaktor? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lyckan kommer, lyckan går*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (1998) Innehållsbrister I dagspressen. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Opinionssamhället*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2007) Medieförtroende och medieanvändning. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet: Göteborgs universitet.

- Weibull, Lennart (2009) Medieförtroendets villkor. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet: Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2001) Litar vi på massmediernas innehåll? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Land, Du välsignade!* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (2011) Medieförtroende och public service. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2012) Public service i radio och tv – en politisk fråga? I Weibull, L, Oscarsson, H, Bergström, A (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart, Börjesson, Britt (1995) *Publicistiska seder*. Stockholm: Tiden/SJF.
- Westlund, Oscar (2005) Medieförtroendets betydelse. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Westlund, Oscar, Weibull, Lennart (2013) Generation, Life course and Media Use. I *Northen Lights* Vol. 11.

Kommunikation och medier

INTERNETANVÄNDNINGENS KONTEXTER

ANNIKA BERGSTRÖM

Internet har funnits tillgänglig för en bredare allmänhet i Sverige sedan 1994. Vi har alltså varit uppkopplade i olika omfattning i snart 20 år. Under den här perioden har informations- och kommunikationsteknologier utvecklats och fått en ökande betydelse och plats i samhället och i människors liv. Detta är en ständigt pågående utveckling, internet bör betraktas snarare som en process än som ett evenemang, och dess form uppfinns igen och igen genom att det tillkommer nya människor, nya kontexter och nya behov. Det internet som vi känner idag är väsensskilt från det internet vi såg för tio år sedan (Meikle och Young 2012). I mitten av 1990-talet var det vanligt med *en* dator i hushållet. Precis som vid introduktionen av radio och tv möblerades hemmet med en apparat som hushållets medlemmar delade på. Idag handlar det för det första inte om att dela dator och för det andra inte om en stationär dator. Två tredjedelar av hushållen har flera datorer, tre fjärdedelar har en bärbar dator och över hälften av befolkningen har en smartphone (Internetbarometer 2011).

Utvecklingen av internet och samhällsutvecklingen går delvis hand i hand, moderna mediasystem som internet bidrar både till att öka den samhällsliga komplexiteten och till att lösa den. Men man ska inte ha förväntningar på snabb utveckling, komplexa beteenden skapas i långsamma evolutionsprocesser (Qvortrup 2006). Förväntningarna på internet har skiftat något genom åren, men sammantaget kan de ändå sägas ha utgjort en viktig motor i utvecklingen av så väl hård- som mjukvara och också för spridningen i västerländska samhällen (Bouwman och Van Der Duin 2007). Spridningstakten brukar vidare öka exponentiellt med andelen som ansluter sig. Det är attraktivt att vara där många är och användare tillför värde till systemet helt enkelt genom att använda det. Som exempel på detta kan nämnas Amazons databas för bokrecensioner, vilken blir mer värdefullt ju fler rekommendationer som görs i systemet (Meikle och Young 2012).

Nya innovationer får spridning i ofta välbekanta mönster. Flera teoretiska ansatser visar på betydelsen av olika faktorer för att spridningen ska ta fart och för att den ska bli bred. I den så kallade diffusionsteorin (Rogers, 1995) fokuseras på innovationens attribut och karaktär samt också sociala normer och individuella faktorer. I den så kallade 'technology acceptance' modellen (Davis, 1989) är fokus på upplevd användbarhet, enkel användning, institutionella ramar som faktorer som underlättar spridningen. Båda ansatserna inkluderar såväl individuella egenskaper hos presumtiva användare som tekniska attribut hos innovationen.

En annan viktig faktor är den kontext där spridningen äger rum. Medieanvändning är inbäddad i olika aspekter av det sociala livet och bör därför också studeras

inom ramen för dessa aspekter (Hartmann 2009; Zhou 2008). Det finns ofta en stark tekniktilltro (Winston 1998), en teknikdeterminism där det faktum att tekniken finns och utvecklas också skulle leda till spridning. För att kunna förutspå eller förstå den framtida utvecklingen är det dock av stor betydelse att förstå socioekonomiska konsekvenser av den, att se på faktiska beteenden i olika kontexter och att gå djupare än bara till spridningen av själva tekniken (Bouwman och Van Der Duin 2007). En överskattad tekniktilltro leder ofta till felslut om man inte också beaktar rådande trender och sociala förändringar i samhället och sätter in användaren i den datortekniska kontexten, användningskontexten och en vidare social kontext. Zhou (2008) visar i en studie exempelvis att många människor tar till sig innovationen helt enkelt för att andra människor har gjort det – en så kallad ”bandwagoneffekt” där människor tenderar att ansluta sig till den ”vinnande” sidan (Strömbäck 2000:130).

Det här kapitlet syftar till att fånga den kontext som internetanvändningen i Sverige har utvecklats i sedan mitten av 1990-talet. Framväxten av användare analyseras utifrån människors förvärvsposition, familjesammansättning, sociala umgänge och också mer traditionella demografiska faktorer som kön, ålder och utbildning. I kapitlet beskrivs också användningens innehåll genom att människors orientering mot olika användningsområden analyseras.

Allt fler och allt äldre

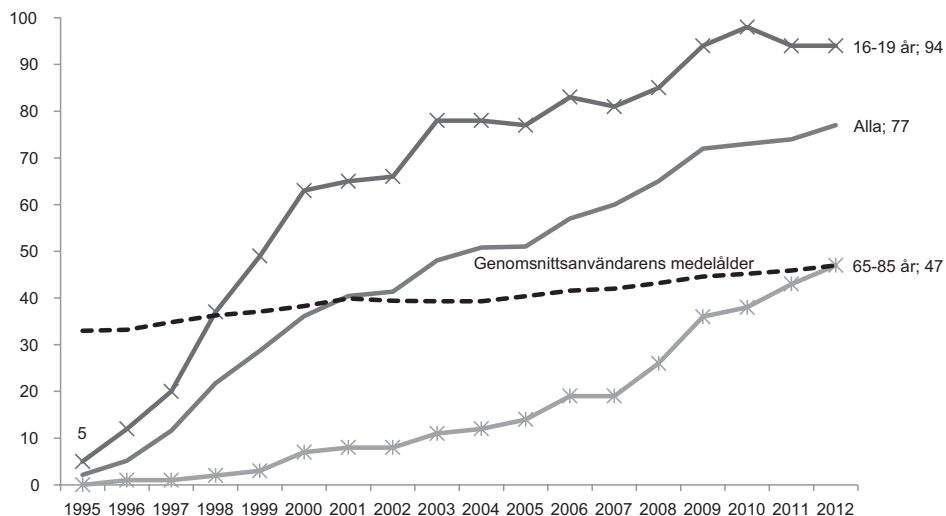
Andelen internetanvändare har ökat stadigt sedan mitten av 1990-talet. Utvecklingen bland svenskar har gått i vågor. Runt 2000 kan man skönja en avstanning av tillväxten i kölvattnen av IT-kraschen. Nästa plåtå finns 2004 och skjutsen därefter är sannolikt en följd av att tillgängligheten via bredband ökade i kombination med utvecklingen av sociala nätverk som Facebook och Instagram. En ytterligare plåtå noteras 2009-2011 varpå vi ser ännu en ökning i den senaste mätningen. Här står förklaringen till stor del att finna i spridningen av smarta mobiltelefoner.

Precis som visats i tidigare SOM-mätningar och som också framkommer i andra nationella undersökningar (se t.ex. Findahl 2012; Internetbarometer 2011) finns stora skillnader beroende på framför allt ålder. Även om utvecklingen går snabbast i pensionärgruppen kvarstår det faktum att andelen användare i åldrarna 65 till 85 år är hälften så stor som bland personer yngre än 20 år.

Tillväxttakten var initialt mycket hög, framför allt bland yngre människor. Det skedde i det närmaste en fördubbling från år till år i mitten av 1990-talet. Bland pensionärerna var tillväxten noll de första åren användningen mättes, för att sedan öka kraftigt i slutet av 1990-talet. Medelåldern i gruppen som använder internet dagligen eller flera gånger i veckan har ökat från 33 till 47 år under perioden 1995 till 2012. Ökningen kan delvis bero på det utökade åldersintervallet bland svars-personer, men då andelen användare över 80 år hela tiden varit mycket begränsad torde detta ha marginell inverkan.

Figur 1 Användning av internet flera gånger i veckan beroende på ålder, 1995-2012 (procent samt medelålder)

Kommentar: Frågan som ställdes var "Hur ofta använder du internet". Svarsalternativen fanns på en 7-gradig skala från *Ingen gång* till *Dagligen*. I figur 1 redovisas andelen som svarat *Dagligen* eller *Flera gånger i veckan*. Medelåldern avser användare minst flera gånger i veckan. Den ska förstås i relation till åldersintervallet på de svarande i SOM-undersökningen. 1995-1999 var detta 15-80 år, 2000-2008 15-85 år, från 2009 16-85 år.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

I studien *Svenskarna och Internet* har man frågat personer som aldrig använder internet varför de inte gör det (Findahl 2012). Resultaten pekar mot att det främsta skälet till att inte använda nätet är att man uppger ointresse, två tredjedelar anger detta som skäl till att stå utanför internetvärlden. En femtedel tycker att tekniken är krånglig och små andelar bland personer som inte är uppkopplade anger pengar och tid som skäl för att låta bli. Ekonomiska skäl att avstå internet blir allt ovanligare.

Samma undersökning har också inkluderat frågor om på vilka platser internetanvändning sker. Det visar sig vara en liten andel som endast använder nätet på en enda plats, och när det förekommer sker användningen i hemmet. Vanligast är olika kombinationer av hem- och arbetsplats(skola)användning samt mobil användning. Närmare två femtedelar av befolkningen (39 procent) har en kombinerad användning som inkluderar både hem, skola/arbete samt mobil användning (Findahl 2012).

Användningsutvecklingens kontext

Olika grupper av människor har tagit till sig nätet i olika takt och på olika sätt, kanske inte alltid enbart utifrån ett eget intresse, utan också beroende på vilka möjligheter man haft att använda nätet, vilka krav som omgivningen ställt på användning och vilka miljöer man vistas i. Universiteten var tidigt ute med att införa internetteknologi och människor med högre utbildning kom som regel att exponeras tidigare och mer för nätet än personer med lägre utbildning (Hargittai 2004). I mitten av 1990-talet var det också vanligt att man inspirerades eller rent av tvingades till internetanvändning på sin arbetsplats. Vissa arbetsplatser var och är mer datorintensiva än andra och arbetsplatsens art fick relativt stor betydelse för inskolningen till nätet (Bergström 2003). Internationell forskning visar på organisationers betydelse för spridningen av den här typen av tekniker. Det faktum att en organisation bestämmer sig för att investera i tekniken skapar ett tryck på anställda att använda den (Zhou 2008) och organisationer har en betydande roll som förändringsagent i diffusionsprocessen (Rogers 1995).

För att analysera universitetserfarenhet och indirekt även vilken karaktär arbetsplatsen kan tänkas ha när det gäller datorintensitet används utbildningsnivå som förklaringsfaktor. I tabell 1 presenteras andelen internetanvändare minst någon gång i veckan beroende på bland annat utbildningsnivå för respektive undersökningsår. Utbildning har viss betydelse så till vida att användningen är betydligt mer utbredd bland högutbildade än bland lågutbildade, vilket stärker vad som diskuterats ovan om universitetens roll för spridning och användning. Det finns också anledning att tro att personer med högre utbildning kommer att arbeta på mer datorintensiva arbetsplatser än personer med lägre utbildning. Utbildningsskillnaderna har bestått över tid.

Utbildning så som det mäts i SOM-undersökningarna är emellertid starkt relaterat till ålder och många äldre faller inom kategorin låg utbildning. En kontroll för internetanvändning i relation till både ålder och utbildning visar att det framför allt är utbildningsfaktorn som är avgörande. Bland de yngsta i undersökningen – personer mellan 16 och 29 år – är andelen användare bland lågutbildade 90 procent jämfört med 98 procent bland högutbildade. I pensionärsgruppen är motsvarande andelar 28 respektive 80 procent. Så medan högutbildade pensionärer ligger på riksgenomsnittet för internetanvändning är det alltså lågutbildade pensionärer som står utanför den digitala världen.

Ett annat sätt att närma sig betydelsen av olika typer av arbete är att studera klasstillhörighet. En analys baserad på subjektiv familjeklass – en fråga där respondenten själv får bedöma sitt nuvarande hem – visar på liknande tillväxt i arbetar- och tjänstemannahem, men andelen användare är något högre i tjänstemannahem över hela perioden från 1995 till 2012. I denna grupp återfinns en stor andel unga människor, medan medelåldern är högre bland boende i arbetarhem, vilket förklarar en del av skillnaden.

Tabell 1 Internetanvändning minst någon gång i veckan i olika grupper 1995-2012 (procent)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Utbildningsnivå																			
Låg utbildning	0	3	6	11	20	22	24	27	30	34	35	34	39	43	43	46	49	52	
Medelhög utbildning	4	8	20	36	46	54	60	59	67	68	70	75	76	80	83	85	85	86	
Hög utbildning	9	19	34	54	61	71	75	78	81	83	85	88	90	91	93	94	94	95	
Subjektiv familjeklass																			
Arbetslösa	1	5	11	23	32	41	47	46	51	55	57	62	64	68	71	74	74	77	
Tjänstemannaklass	8	14	30	49	57	63	68	71	74	75	76	80	83	84	87	88	88	91	
Högre tjänstemannaklass	5	10	20	36	46	59	54	56	65	64	67	73	73	74	84	84	84	82	
Förvärvsposition																			
Förvärvsarbetslösa	4	10	22	40	51	62	66	67	74	77	78	83	85	88	91	93	92	94	
Arbetslösa	0	12	21	41	46	41	48	50	61	72	67	72	68	82	81	79	81	86	
Studenter	9	23	43	64	74	84	84	88	91	93	92	95	94	96	97	98	97	97	
Hushållsammansättning																			
Bor i ensamhushåll	4	9	16	30	33	38	46	49	48	48	52	54	54	60	61	64	67	71	
Delar hushåll med vuxna	*	*	*	35	44	*	*	*	65	66	69	73	75	78	82	83	84	85	
Delar hushåll med barn	6	12	23	44	55	67	70	70	76	79	81	86	88	92	91	92	92	93	
Umgågsvanor																			
Umgåtts med vänner minst någon gång i månaden	*	10	21	35	45	52	57	60	64	66	68	72	74	76	80	81	82	84	
Umgåtts med vänner mer sällan eller aldrig	*	5	5	19	17	29	27	30	33	36	39	38	46	59	61	64	65	68	

Kommentar: Frågekonstruktion, se kommentar till figur 1. * = frågan ej ställd detta år.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen respektive år.

Ytterligare en indikator som kan bara betydelsefull i sammanhanget är förvärvsposition. Internetanvändningen har, som framgår i tabell 1, ökat snabbare bland studenter än bland förvärvsarbetande, arbetslösa och pensionärer. Redan år 2000 var andelen användare i studentgruppen över 80 procent. Bland förvärvsarbetande har utvecklingen varit något långsammare och först i 2006 års mätning översteg andelen veckoanvändare 80 procent. 2012 är skillnaderna mellan dessa båda grupper obetydlig. Bland arbetslösa är utvecklingen lite mindre tydlig. En trolig förklaring är att denna grupp är brett sammansatt och dessutom varierar över tid.

Sociala faktorer har visat sig ha stor betydelse för spridning och användning och man har sett starka relationer mellan teknikanvändning och människors sociala relationer. Människor som exponeras mer för nya tekniker i sin nära omgivning har en större benägenhet att anamma dessa. De som är inkluderade i sociala nätverk lär sig snabbare genom att man kan hjälpa varandra, ställa upp med support. Detsamma gäller hushåll med barn som inte sällan uppvisar högre internetkompetens än hushåll utan barn genom att barnen förmedlar kunskap till de vuxna (Hargittai 2004).

Resultaten från internationell forskning bekräftas i SOM-undersökningen när internetanvändning analyseras beroende på hushållets sammansättning av barn och vuxna samt umgängesvanor. Internetspridningen har varit mer omfattande i hushåll där det bor barn och också i hushåll där det bor flera vuxna. Skillnaderna beroende på hushållssammansättning har dessutom ökat mellan åren 1998 och 2007, därefter finns det en antydning till minskat gap beroende på om man bor ensam eller med andra vuxna eller barn. Intrycket av de sociala nätverkens betydelse förstärks vid en närmare analys av internetanvändning beroende på umgänge med vänner. Bland personer som umgås med vänner minst någon gång varje månad är användningen mer utbredd än bland personer som umgås med vänner mer sällan eller aldrig. Skillnaderna i internetanvändning beroende på umgänge var som störst i början av det nya millenniet och har sedan 2008 varit på en relativt konstant nivå.

Sammantaget ger analyserna av hushållssammansättning och umgängesvanor en tydlig bild av att det sociala sammanhanget – att dela vardag med andra människor – inverkar på adaptationen av internetteknologin på ett generellt plan. Det är också tydligt i de tidigare analyserna att många av de valda faktorerna samvarierar med varandra. Frågan är hur samvariationen ser ut. För att svara på det krävs en analys där hänsyn tas till samtliga faktorer samtidigt. För att belysa förändringar över tid har samma analys gjorts för internetanvändningen 1998 när 22 procent uppgav att de använde internet flera gånger i veckan, 2005 (51 procent) samt 2012 (77 procent).

Även i en sådan sammanfattande analys framträder ålder som den viktigaste förklaringsfaktorn (tabell 2). Sambandet är starkt vid alla tre mätpunkterna och den statistiska signifikansen är hög. Utbildning uppvisar också starka signifikanta samband med internetanvändning även när hänsyn tas till andra demografiska och kontextuella faktorer. Utbildningsnivåns förklaringskraft försvagas emellertid över tid. Den självskattade familjeklassen har viss betydelse på så sätt att internetanvändningen över tid varit mer utbredd bland personer i tjänstemannafamiljer än i

arbetarhem. Förvärvsposition har i den sammantagna analysen mindre förklaringskraft för internetanvändning även om man 1998 och 2005 finner vissa negativa samband för pensionärer.

Tabell 2 Internetanvändning minst någon gång i veckan 1998, 2005 och 2012 (logistisk regression, oddskvoter)

	1998	2005	2012
Ålder	0,97 ***	0,96 ***	0,94 ***
Låg utbildning	0,35 ***	0,34 ***	0,3 ***
Medelutbildning	0,66 ***	0,61 ***	0,55 ***
Hög utbildning (ref)	1	1	1
Arbetarhem	0,33 ***	0,34 ***	0,36 ***
Tjänstemannahem (ref)	1	1	1
Förvärvsarbetar	0,9	0,98	1,81
Arbetslös	0,9	0,6 *	1,56
Pensionär	0,21 ***	0,32 ***	0,86
Studerande (ref)	1	1	1
Ensamhushåll	1,06	0,52 **	0,51 **
Hushåll med vuxna	1,31	0,63 *	0,73
Hushåll med barn	0,89	0,87	0,74 *
Umgåtts med vänner	1,12 **	1,18 ***	1,11 ***
Nagelquerke R2	0,27	0,39	0,43

Kommentar: Internetanvändning avser användning minst någon gång varje vecka. Den beroende variabeln bygger på frågan: *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet.* Svartalternativen *Dagligen*, *Flera gånger i veckan* samt *Någon gång i veckan* har fått värde 1, övriga värden har fått värde 0. Koefficienterna visar oddskvoterna för värde 1. Referenskategori anges med koefficienten 1. Signifikansnivåer: $p < 0,05^*$, $p < 0,01^{**}$, $p < 0,001^{***}$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1998, 2005 och 2012.

Hushållssammansättningen inverkar till viss del på den generella användningsnivån så till vida att ensamhushåll är mindre benägna att använda nätet än vad personer som delar hushåll med barn och/eller vuxna är. Det vidare umgänget utanför familjen har däremot större inverkan på internetanvändningen. För samtliga undersökningsår visar sig starka positiva samband mellan umgänge med vänner och internetvana även när hänsyn tas till exempelvis ålder. Undersökningen ger inte svar på exakt hur umgänge bidrar till ökad användning av nätet, men som nämnts ovan finns förklaringen i såväl det faktum att vänner kan bidra med kunskap, stöd och support, som att man väljer att göra som människor runtomkring. Man kan eventuellt tänka sig att sociala nätverk skulle ha ökat betydelsen av umgängesvanor mellan 2005 och

2012, men så är inte fallet. Resultaten antyder att det är sociala nätverk mer allmänt som bidrar till en mer utbredd användning.

Sammantaget kan konstateras att oavsett utbildningsnivå, familjeklass, förvärvsposition och hushållssammansättning är ålder och umgängesvanor de faktorer som i högst grad förklarar internetvanan i befolkningen 16 till 85 år. Detta gäller såväl 1998 som 2012.

Innehållskontexten

Internetanvändningen ökar inte bara i volym och frekvens, den blir både bredare och djupare i takt med att utbudet utvecklas och tillgängligheten via olika plattformar ökar. Det är inte bara andelen frekventa användare som blir fler, vi gör också allt mer online. Vi ägnar allt mer tid på nätet och vårt användningsspektrum vidgas (jfr Findahl 2012; Mediebarometer 2012 (2013)). Många vardagsföreteelser återfinns på nätet, allt mer av vår kommunikation med andra människor sker via digitala plattformar och nöjesutbudet ökar.

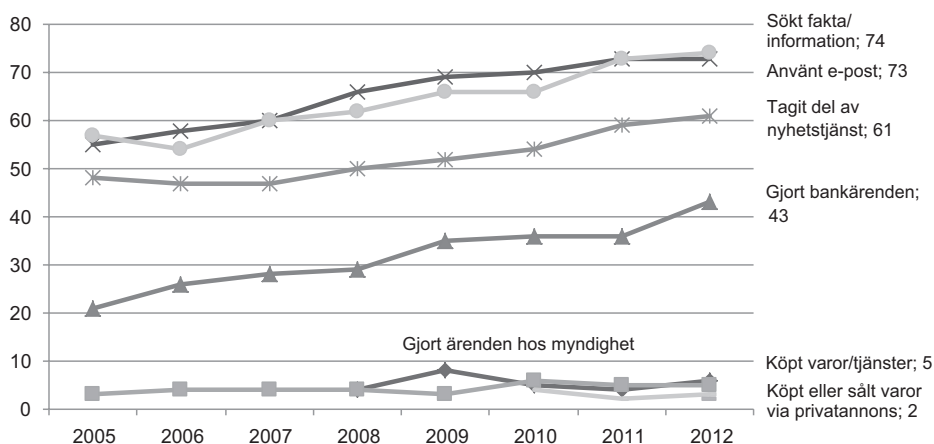
I SOM-undersökningarna efterfrågas ett antal bredare användningsområden som sammantaget bidrar till att rita en grov karta över svenskarnas internetanvändning. I figurerna 2a och 2b visas på utvecklingen för några olika användningsområden med fokus på nytta respektive nöje. Det finns naturligtvis inga skarpa gränser för vad som ska räknas vart, utan indelningen syftar till att visa tendenser i innehållsorienteringen på nätet.

Sedan den första mätningen gjordes år 2005 har informationssökning och e-postanvändning dominerat. Båda dessa har dessutom ökat från år till år. Även nyhetsanvändning är utbredd och ökande. Bankärenden är inte lika utbrett på veckobasis, men här har skett en fördubbling över sju års tid. Inköp och myndighetsärenden engagerar endast ett fåtal varje vecka.

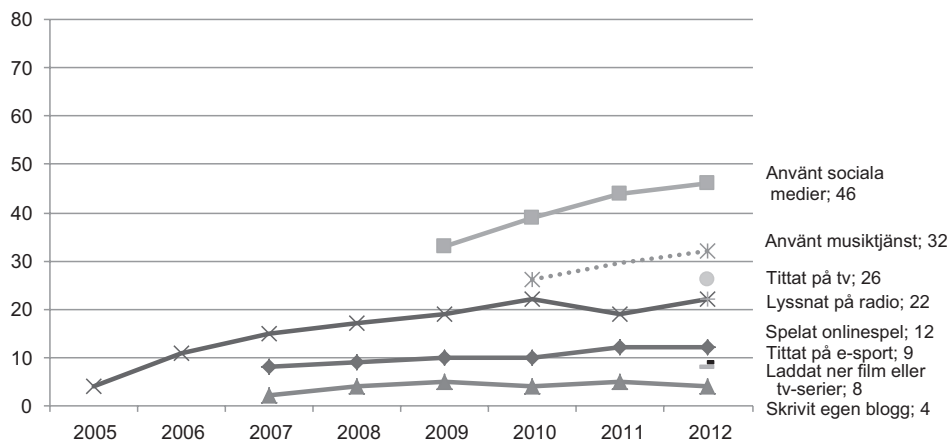
På nöjessidan dominerar användningen av sociala medier, företrädesvis nätverk som Facebook. Användarskaran har ökat stadigt sedan 2009 även om takten mattats av något mellan 2011 och 2012. Närmare hälften av befolkningen var veckoanvändare hösten 2012. Musiktjänster är ett relativt utbrett användningsområde, också det ökande jämfört med mätningen 2011. Bloggläsarna är ungefär lika många nu som 2010 och på veckobasis utgör de nästan en fjärdedel av befolkningen i åldrarna 16 till 85 år. Bloggskrivarna är en stabil skara på fyra procent. Drygt dubbelt så många ägnar sig åt onlinespel varje vecka. Även här är andelen förhållandevis stabil över tid.

Frågan om att titta på tv på nätet var med första gången i SOM-undersökningen 2012. Omkring en fjärdedel av befolkningen gör detta minst någon gång i veckan. Undersökningen kan inte ge svar på vilken typ av innehåll som avses, eller om det handlar om nedladdningar eller strömmat tittande. Båda varianterna är lättillgängliga och klickstatistik antyder att tv-tittande på nätet inkluderar allt mellan kortare filmer på exempelvis YouTube och långfilmer tillgängliga via betaltjänster. Nedladdning av film och tv-serier sysselsätter runt en tiondel av befolkningen och en jämförelse

Figur 2a Användningsområden för internet med inriktning mot nytta, privat användning, 2005-2012 (procent av befolkningen minst någon gång i veckan)

Figur 2b Användningsområden för internet med inriktning mot nöje, privat användning, 2005-2012 (procent av befolkningen minst någon gång i veckan)

Kommentar: Frågan som ställdes var "Hur ofta har du gjort följande på internet". Svarsalternativen fanns på en 7-gradig skala från *Ingen gång* till *Dagligen*. I figur 2 redovisas andelen som svarat *Dagligen* eller *Flera gånger i veckan*.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

med tv-tittandet på nätet antyder att tillgängligheten är så mycket vidare än att hämta hem det attraktiva innehållet till den egna datorn.

Onlinespelande ligger på en stabil nivå över tid. Omkring tio procent av befolkningen spelar varje vecka. Det är ungefär samma andel som återfinns för e-sporttittande – dvs att man på nätet är åskådare när andra spelar onlinespel. En fördjupad analys av onlinespel och e-sport återfinns i Sebastian Lundmark och Henrik Oscarssons kapitel i denna volym.

I vanemätningar finns det inget entydigt mått på vad som bör betraktas som en vana. Hittills har veckomåttet utgjort grunden för beskrivningen av internetanvändning och användningsinriktning. Beroende på vilket användningsområde som avses och vem man frågar kan man komma till olika slutsatser om vad som utmärker vanan. Det hittills använda vanemåttet gör att e-postanvändning, informationssökning, nyhetsanvändning och användningen av sociala medier kommer högt – det är sådana områden som man ägnar sig åt ofta. Andra områden är förvisso mycket spridda i befolkningen men är mer sällsynta i den dagliga användningen. Sådant exempel är bankärenden, och också olika slags inköp och försäljningar. Ytterligare en grupp användningsområden når inte så långt ut i befolkningen oavsett om man mäter vanan med tätare eller glesare frekvens. Här kan anges som exempel att använda musiktjänst, att titta på tv och lyssna på radio, att läsa bloggar och artikelkommentarer.

Användningsinriktningen på nätet skiljer sig givetvis mellan olika grupper av befolkningen. Större användningsområden och områden som handlar om att orientera sig – informationssökning till exempel – uppvisar i utländska studier inga större skillnader vid en jämförelse mellan olika grupper. Men generellt sett upplever unga sin användning som vidare och mer intensiv än vad äldre gör. Det som skiljer i användningsinriktning är framför allt att unga uttrycker tidsfördriv och mer emotionellt inriktad användning i högre grad än vad äldre gör, och på motsvarande sätt ser användningen ut bland lågutbildade medan högutbildade är mer instrumentellt inriktade, söker vardagsnytta, i sin användning (Dehm m.fl 2006).

Användningen kan också beskrivas i termer av bredd, dvs hur många områden man ägnar sig åt på nätet (tabell 2). I det formulär som använts för bearbetningen återfanns femton olika områden. Det genomsnittliga antalet på veckobasis är knappa fyra. Givet den mångfacetterade webben och att frågan i undersökningen har en bred ansats kan detta tyckas vara litet. På daglig basis är det genomsnittliga antalet användningsområden lite mer än ett och ett halvt. En tolkning av detta är att människor i allmänhet har en förhållandevis begränsad internetanvändning när det gäller bredden. Allt fler är där och användningstiden ökar (Internetbarometer 2011), men man håller sig till ett fåtal saker som man gör återkommande.

Tabell 3 Genomsnittligt antal användningsområden för internet i olika grupper, hösten 2012 (procent minst någon gång varje vecka)

	Genomsnittligt antal användningsområden		
	I veckan	Dagligen	Antal svar
Samtliga	3,78	1,69	1366
Kvinnor	3,65	1,65	710
Män	3,93	1,73	656
16-19 år	5,68	2,10	55
20-24 år	6,41	3,27	78
25-29 år	6,11	3,07	98
30-39 år	5,43	2,66	185
40-49 år	4,56	2,17	279
50-59 år	3,67	1,59	281
60-75 år	2,34	0,86	345
76-85 år	1,01	0,26	45
Låg utbildning	1,82	0,68	187
Medellåg	4,01	1,64	462
Medelhög	4,33	2,02	297
Hög utbildning	4,68	2,29	408

Kommentar: Frågan som ställdes var "Hur ofta har du gjort följande på internet". Svarsalternativen fanns på en 7-gradig skala från *Ingen gång* till *Dagligen*.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Bilden blir mer diversifierad när man jämför olika grupper (tabell 3). Medan det genomsnittliga antalet användningsområden för personer äldre än 75 år är mycket lågt är det mer än sex gånger så högt bland 20-25-åringarna, som är den grupp som har den bredaste internetanvändningen när man mäter på det här viset. Det är små skillnader mellan kvinnors och mäns användningsmönster medan det finns klara utbildningsskillnader. Det är framför allt gruppen med låg utbildning som utmärker sig med få användningsområden, medan skillnaden mellan personer med medelhög- och hög utbildning är betydligt mindre. Ålder slår igenom även här genom att många äldre, som har en mindre utbredd internetvana, faller in i kategorin lågutbildade.

Människor gör inte bara olika många saker på nätet, orienteringen mot olika områden ser också olika ut. Ålder är den faktor som har störst betydelse för användningsinriktningen. Generellt sett gör unga människor mer av allt. Detta är särskilt tydligt när det gäller användningen av sociala medier, musiktjänst och onlinespel. Åldersskillnaderna är minst för bankärenden och nyheter.

Kvinnors och mäns användning är i allmänt likartad, men skiljer sig för några områden. Män tittar i större utsträckning på e-sport och laddar oftare ner filmer och tv-serier. Män har också en mer utbredd vana att ta del av nyheter och att läsa

kommentarer till nyhetsartiklar. Kvinnor å andra sidan har en mer utbredd informationsökning när det gäller hälsa och sjukvård och är också mer frekventa när det gäller användning av sociala medier. Utbildning är, som redan nämnts, starkt relaterat till ålder.

Utbildningsskillnader i internetanvändningen framträder tydligast i fråga om nyheter, informationsökning, bankärenden och e-post. Mönstren är entydiga: ju högre utbildning desto större användning. I många avseenden är detta mönster som känns igen från annan medieanvändning och från verksamheter och handlande i livet vid sidan av nätet. Man flyttar helt enkelt över sina vanor till den digitala världen i viss utsträckning, men nätet förändrar inte människors vanor och intressen i grunden. De förväntningar som ibland förs fram för internetteknologin som utjämnande ifråga om exempelvis informationsresurser kan hittills inte sägas ha infriats. Både svenska och internationell forskning pekar entydigt mot att klyftorna mellan informationsstarka och –svaga grupper består.

Mer internet – men samma skillnader

Vanan att använda internet ökar från år till år ända sedan nätet blev tillgängligt för den svenska allmänheten i mitten av 1990-talet. Utvecklingskurvan har vid enskilda mätpunkter brantare eller flackare lutning, vilket är förväntat mot bakgrund av den mer tekniska tillgängligheten – bredband, bärbara datorer och smarta mobiltelefoner – och den ständigt pågående förändringen på utbudssidan.

Det har i litteraturen visats på kontextens betydelse för användningsutvecklingen. I de analyser som gjorts här framkommer emellertid att arbetsplatsens och hushållssammansättningens betydelse är underordnade framför allt ålder och sociala umgängesvanor. Förvärvsliv och barn i hushållet bidrar förvisso positivt till spridningen av en frekvent internetvana, men har inte under hela mätperioden någon överordnad betydelse. Ålder är en av de faktorer som förklarar mycket av de skillnader i medieanvändning som finns i det svenska samhället, och särskilt stor förklaringskraft tycks åldersfaktorn ha när det gäller just internetanvändning och också tidningsläsning (se Ingela Wadbrings kapitel i denna volym).

En framåtblick ger vid handen att vi bör förvänta oss stora skillnader mellan olika åldersgrupper även för spridning och användning av framtida medier, plattformar och applikationer. Den digitala klyftan skapas främst av ålder och socialt sammanhang, och äldre och ensamma är värst utsatta när det gäller att hamna utanför det digitaliserade samhället. De insatser som gjorts för att via arbetsplatser nå utjämnning (se t.ex. Olsson 2002) får betraktas som relativt verkningslösa och fortsatt arbete för att motverka digitalt utanförskap både beträffande den generella vanan och användningens inriktning och innehåll står inför stora utmaningar. Människors sociala sammanhang – såväl privat som i arbetslivet – har visat sig ha stor betydelse för om användning äger rum och de som står utanför de sociala sammanhangen – exempelvis ensamma och arbetslösa – kommer också framgent att hamna i den digitala skuggan.

Referenser

- Bergström, Annika (2003) Nätdemokrati - en politisk jämlikhetsrevolution? I Oscarsson, Henrik (red) *Demokratitrender*. Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOM-rapport nr 32.
- Bouwman, Harry och Van Der Duin, Patrick (2007) Futures research, communication and the use of information and communication technology in households in 2010: a reassessment. I *New Media & Society*, 9(3): 379-399.
- Davis, Fred (1989) Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. I *MIS Quarterly*, 13(3): 319-340.
- Dehm, Ursula; Storll, Dieter och Beeske, Sigrid (2006) Das Internet: Erlebnisweisen und Erlebnistypen. I *Media Perspektiven* Nr 2.
- Findahl, Olle (2012) *Svenskarna och internet 2012*. Stockholm: .SE, Stiftelsen för Internetinfrastruktur.
- Hargittai, Esther (2004) Informed Web Surfing: The Social Context of User Sophistication. I Howard, Philip N. och Jones, Steve (red) *Society Online. The Internet in Context*. Thousand Oaks, London and New Delhi: Sage Publications.
- Hartmann, Maren (2009) The Changing Urban Landscapes of Media Consumption and Production. I *European Journal of Communication*, 24(4): 421-436.
- Internetbarometer 2011* (2012) Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet. Medienotiser nr 2.
- Mediebarometer 2012* (2013) Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet. Medienotiser nr 1.
- Meikle, Graham och Young, Sherman (2012) *Media Convergence. Networked Digital Media in Everyday life*. Houndmills: Pallgrave MacMillan.
- Olsson, Tobias (2002). *Mycket väsen om ingenting. Hur datorn och internet undgår att formas till medborgarnas tekniker*. Uppsala, Uppsala Studies in Media and Communication 1. Uppsala universitet.
- Qvortrup, Lars (2006) Understanding New Digital Media. Medium Theory or Complexity Theory?. I *European Journal of Communication*, 21(3): 345-356.
- Rogers, Everett M. (1995) *Diffusion of innovations*. New York: The Free Press.
- Strömbäck, Jesper (2000) *Makt och medier*. Lund: Studentlitteratur.
- Winston, Brian (1998) *Media technology and society. A history: from the telegraph to the Internet*. London och New York: Routledge.
- Zhou, Yuqiong (2008) Voluntary adopters versus forced adopters: interating the diffusion of innovation theory and the technology acceptance model to study intra-organizational adoption. I *New Media & Society*, 10(3): 475-496.

VEM TITTAR PÅ E-SPORT?

SEBASTIAN LUNDMARK OCH HENRIK OSCARSSON

Den 15-16 september 2012 avgjordes den europeiska delfinalen i spelföretaget Blizzards världsmästerskap i StarCraft II i Globen i Stockholm. Förutom publiken på plats kunde en dryg miljon unika tittare följa delfinalen internationellt via nätsajten twitch.tv. I Sverige kunde e-sporttittarna se finalen på SVT Play.

Att titta på e-sport (elektronisk sport) är idag bland de snabbast växande medievanorna i Sverige. E-sport innefattar matcher och turneringar mellan mer eller mindre professionella spelare av olika typer av datorspel. De största publiksporterna just nu inom e-sporten är bland annat spelen StarCraft II, League of Legends, Counter-Strike, DOTA 2 och Call of Duty. Spelarna är stora stjärnor som reser jorden runt och tävlar om stora prispengar inför en mycket snabbt växande e-sportpublik, ofta i samband med galor såsom *The North American Star League* (NASL), *Major League Gaming* (MLG) och *Dreamhack* (DH).

E-sporttittandet är alltjämt en aktivitet som i huvudsak försiggår via internet och – åtminstone hittills – vid sidan av de traditionella tv-bolagen. E-sporten – som från början härrör ur sydkoreansk *gaming*-kultur – har under de senaste tio-femton åren fått bygga upp egna strukturer för distribution. Rörlig bild strömmas (streamas) från turneringar och ligaspel via särskilda sajter som till exempel GOMtv eller Twitch.tv. De flesta e-sportmatcher kommenteras i realtid av expertkommentarer, så kallade shoutcasters, som förklarar matchernas skeenden för tittarna och som många gånger är lika stora celebriteter som spelarna.

E-sportpubliken består förstås av unga entusiaster som själva spelar mycket datorspel, men e-sporten når också tidigare datorspelgenerationer som hunnit bli äldre, etablerade och köpstarka. En växande publik som intresserar sig för att titta på e-sportturneringar innebär bättre möjligheter att tjäna pengar på annonsering. Annonsmarknaden breddas från dator- och spelindustri till andra sektorer i takt med att publiken växer och tv-produktionerna blir allt mer professionaliserade. E-sportens framgångar leder till en utveckling inom spelbranschen där nya datorspel anpassas för att kunna fungera i e-sportsammanhang och för att live-streamas för en global publik.

Till skillnad från traditionell sport är e-sporten en produkt av medie-, kommunikation- och informationsflöden: född av media från media. Sporten förutsätter medieteknologi för att kunna utövas. Men den kräver också medieteknologi för att kunna växa som publiksport (Hutchins 2008). En bidragande orsak till det växande intresset för e-sport i Sverige är Aftonbladets satsningar på att sända live från

e-sportevenemang, framför allt *Dreamhack*. Ett tjugotal Dreamhack-evenemang har sånts via Aftonbladet.se. Intresset vaknar även hos traditionella tv-kanaler. På SVT Play finns sedan 2012 en särskild avdelning med e-sport som är kategoriserad under rubriken sport. TV4 har under 2013 inlett sändningar från svenska e-sportcupen i TV4 Play.

Direktsändningar med e-sport återfinns allt oftare även i det fasta tablåtv-utbudet. Ett exempel är SVTs sändningar från större turneringar i samband med spelkonvent. Sverige blev det andra landet i världen att direktsända e-sport på TV när SVT i juni 2012 sände matcher från spelen League of Legends, DOTA 2 och StarCraft II. Den 23 september 2012 direktsände SVT från Dreamhack i Valencia, Spanien. E-sporten håller också på att etablera sig genom livesändningar på sportbarer ("Bar-Craft") och biosalonger.

Eftersom fenomenet att titta på e-sport är relativt nytt saknas fortfarande systematiska undersökningar av den svenska e-sportpubliken. I det här kapitlet avser vi att genomföra en första explorativ kartläggning av e-sporttittande i den svenska befolkningen. Hur utbrett är e-sporttittandet i olika grupper? Hur hänger e-sporttittande ihop med andra medievanor? Skiljer sig e-sporttittarna på något avgörande sätt från grupper som vi vet ägnar mycket tid åt att själva spela datorspel och onlinespel?

Nio procent tittar på e-sport varje vecka

I 2012 års SOM-undersökning ställdes för första gången en fråga om i vilken utsträckning respondenterna har "tittat på e-sport". Enligt SOM-institutets premiärmätning är det 9 procent av befolkningen som uppger att de tittat på e-sport minst en gång i veckan under det senaste året (jfr Annika Bergströms kapitel om nätanvändning i denna volym).

Nio procent veckovisa tittare låter som en hög skattning med tanke på att e-sport är ett relativt nytt fenomen. Känner verkligen alla respondenter till vad e-sport handlar om, eller finns det möjligen en risk att man förväxlar e-sport med annan typ av streamade sportsändningar? Givet tillgänglig tittarstatistik är det dock inte orimligt att skattningen nio procent regelbundna e-sporttittare skulle kunna vara korrekt. En analys av näraliggande aktiviteter visar att det i befolkningen är 21 procent som uppger att de spelar datorspel minst en gång i veckan och 12 procent spelar onlinespel (se tabell 1). Skattningarna av e-sporttittande kan vara mer korrekt i de åldersgrupper där onlinespelande och datorspelande är mer utbrett eftersom sannolikheten att man känner till e-sport är större i dessa grupper. Analyserna i det här kapitlet kommer förhoppningsvis att kunna ge vissa besked i validitetsfrågan, det vill säga om det kan föreligga missförstånd på grund av en bristande kännedom om e-sport som fenomen.

Resultaten visar att 62 procent av befolkningen inte har tittat på e-sport vid något tillfälle det senaste året, vilket är en lika stor andel som aldrig spelar datorspel, laddar hem film/musik eller spelar onlinespel. Sex av tio svenskar saknar alltså helt egen erfarenhet av dessa nättaktiviteter och fritidsvanor.

Tabell 1 Andel av befolkningen som spelat onlinespel, laddat ned film, tittat på e-sport och spelat datorspel (procent)

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån.	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen	Ej ininternet/ vet ej	Summa	Antal svarande
Tittat på e-sport	62	6	4	5	4	2	3	14	100	3 232
Spelat onlinespel	61	5	3	4	4	4	4	15	100	4 771
Laddat hem film eller musik	62	5	4	6	4	3	2	14	100	3 161
Spelat datorspel	60	7	4	4	6	7	8	4	100	6 289

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta har du gjort följande på Internet?". I procentbasen ingår alla svarande i undersökningen, alltså även de personer i befolkningen som inte har använt internet. Antal svarande skiljer sig åt mellan de olika frågorna eftersom de funnits med i olika många editioner av SOM-undersökningen 2012. Frågan om datorspelsvana är ställd inom ramen för ett frågebatteri om fritidsvanor men med samma svarsskala. För en jämförelse med andra nätvanor hänvisas till Annika Bergströms kapitel i denna volym.

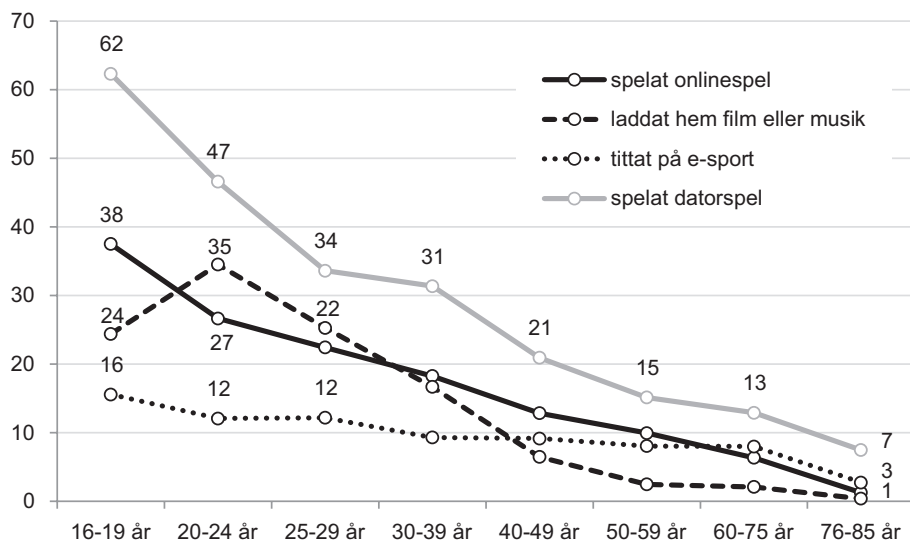
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Vi vet från tidigare att datorspelande är olika utbrett i olika åldersgrupper. Att spela datorspel är en starkt generationsskiljande aktivitet (se figur 1). I den yngsta åldersgruppen 16-19 år spelar 62 procent datorspel minst en gång i veckan. Spelandet minskar tydligt med ökad ålder. Bland 30-39-åringar är det 31 procent som uppger att de spelar datorspel minst en gång i veckan. Bland 76-85-åringar är datorspelande inte ett helt ovanligt fenomen, men det är bara 7 procent som spelar datorspel en gång i veckan eller oftare.

Liknande ålderssamband, om än inte lika uttalat, kan noteras även för andra närbesläktade nätaktiviteter och fritidsvanor. Bland de allra yngsta ägnar sig fyra av tio (38 procent) åt onlinespelande, något som i princip inte förekommer alls i den äldsta åldersgruppen (1 procent). Att ladda ned film och musik från nätet är vanligast bland 20-24-åringar (35 procent) men förekommer i mycket liten utsträckning bland personer äldre än 50 år.

Vanan att titta på e-sport är så klart också vanligare bland yngre än äldre. Bland 16-19-åringar ägnar sig 1 av 7 (16 procent) åt att titta på e-sport varje vecka. Andelen är något, men ej signifikant lägre bland 20-24 åringar (12 procent) och 25-29 åringar (12 procent). Först bland personer över 30 år sjunker andelen flitiga e-sporttittare ned under tio procent. Andelen e-sporttittare håller sig på en märkligt hög nivå bland 50-59-åringar (8 procent) och 60-75-åringar (8 procent) och faller till tre procent bland 76-85-åringar. Vi misstänker att de höga skattningarna av e-sporttittande bland de allra äldsta kan bero på ett missförstånd om vad e-sport är; sannolikt sker en förväxling mellan e-sport (datorspeltävlingar) och den sport (fotboll, tennis, ishockey) som streamas via internet.¹

Figur 1 Andel av befolkningen i olika åldrar som spelat onlinespel, laddat ned film, tittat på e-sport och spelat datorspel minst en gång i veckan 2012 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "...hur ofta har du gjort följande på Internet?". I procentbasen ingår alla svarande i undersökningen, alltså även de personer i befolkningen som inte använt internet. Frågan om datorspelsvana är ställd inom ramen för ett frågebatteri om fritidsvanor men med samma svarsskalor.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

I tabell 2 redovisar vi en mer detaljerad explorativ analys av utbredningen av e-sporttittande i olika befolkningsgrupper. Vi kan konstatera att det är betydligt vanligare att titta på e-sport bland män (13 procent) än bland kvinnor (5 procent) vilket knappast är förvånande mot bakgrund av att såväl datorspelande som onlinespelande är aktiviteter som är vanligare bland män än kvinnor och att sport generellt sett är ett innehåll som lockar en större andel män i exempelvis morgontidningen (se Ulrika Andersson och Lennart Weibulls kapitel i denna volym). Nedbrutet på olika åldersgrupper ser vi att e-sporttittande i de yngsta åldersgrupperna är upp till fem gånger vanligare bland män än bland kvinnor: Bland till exempel 20-24-åringar är andelen e-sporttittare 4 procent bland kvinnor och hela 25 procent bland män. I gruppen män mellan 16 och 19 år uppger sju procent att de tittar på e-sport dagligen. Fördjupade analyser av skillnaderna mellan män och kvinnor kontrollerade för andra faktorer visar att könsskillnaderna i e-sporttittande är något större än för datorspelande och onlinespelande.

Tabell 2 Andel som tittat på e-sport, spelat datorspel, spelat onlinespel, laddat ned film/musik från nätet minst en gång i veckan de senaste 12 månaderna i olika grupper 2012 (procent)

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån.	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen	Ej internet/vet ej	Summa	Antal svarande	Andel minst 1 gg/veckan
Samtliga	62	6	4	5	4	2	3	14	100	3220	9
Kvinna	70	5	3	2	2	1	2	15	100	1676	5
Man	54	7	6	7	5	4	4	13	100	1544	13
16-19 år	53	7	7	13	2	8	5	5	100	135	15
20-24 år	67	7	5	8	3	5	4	1	100	174	12
25-29 år	62	9	10	4	6	4	2	3	100	189	12
30-39 år	62	10	9	7	4	2	3	3	100	398	9
40-49 år	70	9	3	5	4	2	3	4	100	558	9
50-59 år	72	5	4	4	3	2	3	7	100	559	8
60-75 år	60	3	3	3	4	1	3	23	100	952	8
76-85 år	37	1	1	1	1	1	0	58	100	255	2
Kvinna											
16-19 år	71	8	3	8	2	2	3	3	100	62	7
20-24 år	80	6	4	6	2	0	2	0	100	104	4
25-29 år	78	7	7	3	3	0	0	2	100	108	3
30-39 år	74	8	6	3	2	2	2	3	100	202	6
40-49 år	79	8	3	2	2	1	1	4	100	294	4
50-59 år	81	4	2	1	1	1	3	7	100	290	5
60-75 år	63	2	1	2	3	0	3	26	100	489	6
76-85 år	33	1	1	2	1	1	0	61	100	127	2
Man											
16-19 år	37	7	9	18	3	14	7	5	100	73	24
20-24 år	49	7	7	11	6	13	6	1	100	70	25
25-29 år	42	10	13	5	11	9	5	5	100	81	25
30-39 år	50	12	12	10	7	3	4	2	100	196	14
40-49 år	60	10	4	8	7	3	4	4	100	264	14
50-59 år	61	8	7	7	4	3	3	7	100	269	10
60-75 år	56	4	4	5	5	2	3	21	100	463	10
76-85 år	40	1	1	0	1	1	1	55	100	128	3
Utbildning											
Låg utbildning	50	2	2	2	3	1	3	37	100	649	7
Medellåg	62	6	5	5	4	4	3	11	100	996	11
Medelhög	68	7	5	4	4	2	3	7	100	666	9
Hög utbildning	69	8	5	6	4	2	3	3	100	840	9
Boendeort											
Ren landsbygd	66	4	3	3	2	2	2	18	100	469	6
Mindre tätort	62	6	4	4	3	3	4	14	100	623	10
Stad eller större tätort	61	6	5	5	4	2	3	14	100	1566	9
Stockholm, Göteborg, Malmö	64	7	5	4	6	2	4	8	100	495	12
Hushållsinkomst											
Max 300 000	54	4	3	3	4	1	4	27	100	885	9
301 000-700 000	67	6	5	5	4	2	3	8	100	1436	9
Mer än 700 000	67	9	6	7	4	3	2	2	100	628	9

Forts.

Tabell 2 Forts.

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån.	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen	Ej internet/vet ej	Summa	Antal svarande	Andel minst 1 gg/veckan
Vänster-högeridentifikation											
Klart till vänster	66	5	2	3	4	3	3	14	100	300	10
Något till vänster	61	8	7	4	4	2	2	12	100	749	8
Varken till vänster eller till höger	60	4	4	4	3	3	4	18	100	940	10
Något till höger	64	7	6	6	3	2	2	10	100	821	7
Klart till höger	65	5	2	5	6	3	4	10	100	318	13
Partisympati											
Vänsterpartiet	68	8	6	3	4	3	1	7	100	155	8
Socialdemokraterna	56	6	5	3	4	2	3	21	100	979	9
Centerpartiet	65	4	4	0	2	2	3	20	100	113	7
Folkpartiet	62	7	3	7	5	3	3	10	100	176	11
Moderaterna	65	6	5	6	4	2	3	9	100	896	9
Kristdemokraterna	68	5	2	4	1	1	1	18	100	80	3
Miljöpartiet	69	8	7	5	2	3	1	5	100	276	6
Sverigedemokraterna	64	5	2	6	2	4	3	14	100	209	9
Spelat datorspel											
Ingen gång	65	4	3	3	3	2	2	18	100	1924	7
Någon gång under de senaste 12 mån	66	11	8	5	4	1	2	3	100	246	7
Någon gång i halvåret	63	11	9	7	2	2	2	4	100	123	6
Någon gång i kvartalet	63	11	5	9	4	3	4	1	100	148	11
Någon gång i månaden	61	9	8	7	6	2	5	2	100	210	13
Någon gång i veckan	55	9	9	8	7	3	3	6	100	216	13
Flera gånger i veckan	58	5	7	8	4	7	6	5	100	230	17
Spelat onlinespel											
Ingen gång	79	5	4	4	3	2	2	1	100	1979	7
Någon gång de senaste 12 mån	67	11	9	6	1	3	2	1	100	147	6
Någon gång i halvåret	59	8	8	7	9	7	2	0	100	101	18
Någon gång i månaden	54	11	13	10	7	2	3	0	100	149	12
Någon gång i veckan	53	14	8	7	10	5	3	0	100	120	18
Flera gånger i veckan	53	11	6	9	8	8	3	2	100	115	19
Dagligen	47	5	5	10	3	8	20	2	100	148	31
Nyhetsmedieexponering											
Låg	68	7	6	5	3	3	3	5	100	1015	9
Medel	64	7	5	5	4	2	2	11	100	1055	8
Hög	56	4	3	4	3	3	3	24	100	1126	9
Läst Aftonbladet på nätet											
6-7 dag/v	56	12	7	7	7	3	4	4	100	307	14
3-5 dag/v	63	8	6	7	4	6	3	3	100	218	13
1-2 dag/v	63	7	8	6	4	3	6	3	100	161	13
Mer sällan	69	9	6	6	3	2	2	3	100	292	7
Aldrig	62	5	1	2	2	1	4	23	100	393	7

Kommentar: Frågan lyder: "...hur ofta har du gjort följande på Internet?". I procentbasen ingår alla svarande i undersökningen, alltså även de personer i befolkningen som inte använt internet. Frågan om datorspelsvana är ställd inom ramen för ett frågebatteri om fritidsvanor men med samma svarsskalor.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Andra demografiska kategoriseringar än ålder och kön har begränsad framgång när det gäller att förklara benägenheten att titta på e-sport. Analysen visar att e-sporttittandet i Sverige har ungefär samma utbredning bland lågutbildade som högutbildade (se tabell 2). När det gäller boendeort tycks e-sporttittande vara något mer sällan förekommande på ren landsbygd (6 procent) än i tätorter och storstäder (9-12 procent). Hushållsinkomst tycks inte vara någon avgörande faktor när det gäller e-sporttittande: andelen som tittar på e-sport någon gång i veckan eller oftare är lika stor, nio procent, i låg, medel och höginkomstgrupper.

Medievanor brukar sällan uppvisa särskilt stora samband med politiska ideologier eller partisympatier. Denna förväntan om nollsamband med politiska orienteringar visar sig stämma bra även när det gäller tittande på e-sport. E-sporttittandet är lika utbrett till höger som till vänster. Det finns som väntat endast små skillnader mellan olika grupper av partisympatisörer. I den här undersökningen var det flest regelbundna e-sporttittare bland folkpartiets sympatisörer (11 procent) och först bland kristdemokraternas (3 procent). För mindre partier som t ex Piratpartiet finns inte ett tillräckligt stort underlag för att erhålla säkra skattningar. När det gäller frågan om från vilket politiskt håll e-sportbranschen kan räkna med mest politiskt stöd är det svårt att ge några klara besked från analysen av e-sporttittande bland olika grupper av partisympatisörer.

Vi har också undersökt hur utbrett e-sporttittande är i grupper som ägnar tid åt att spela datorspel och onlinespel. Som förväntat finns ett starkt samband mellan dessa aktiviteter. De som själva spelar mycket datorspel tenderar att vara mest intresserade av att ägna sig åt att titta på e-sport. Bland dagligen datorspelare personer är andelen regelbundna e-sporttittare 17 procent. Och precis som man skulle förmoda är tittandet ännu mer utbrett bland de dagliga onlinespelarna, 31 procent. Av de som dagligen spelar onlinespel tittar var femte – 20 procent – på e-sport dagligen (se tabell 2).

Vi gjorde också en multivariat analys för att undersöka om det gick att isolera effekter av tidningen Aftonbladets satsning på datorspel och e-sport. Under kontroll för generell mediekonsumtion och de variabler som finns med i tabellen 2 visar det sig att det finns en svag sådan effekt. Allt annat lika tenderar regelbundna läsare av Aftonbladet på webben att ägna sig mer åt att se på e-sport och spela datorspel/onlinespel. Den kausala orsaksriktningen kan givetvis vara den omvända: att datorspelsintresserade personer har en högre benägenhet att läsa Aftonbladet.se.

Kraftmätning i informationssamhället

Många samhällsvetare finner anledning att fundera över vad framväxten av fenomenet e-sport – som befinner sig i skärningspunkten mellan datorspelare, sport och media – egentligen kan berätta om samhällsutvecklingen. Sociologen Brett Hutchins argumenterar för att e-sporten är ”ett framväxande teknosocialt fenomen karaktäristiskt för en meta-förändring av globala sociala relationer” (Hutchins 2008).

Är e-sporten enbart att betrakta som en naturlig konsekvens av spelindustrin och datorspelarens stora genomslag under de senaste decennierna? I så fall är e-sporten endast att betrakta som ringar på vattnet; en industri som blir möjlig på grund av en snabb teknologisk utveckling när det gäller interaktiv digital kommunikation. Den första datorspelande generationen har vuxit upp men fortsätter att bejaka sitt intresse för datorspel och i takt med att datorspelare inte längre klassas som ett rent ungdomsfenomen och dessutom blivit tillräckligt utbredd och vanligt för att inte anses som nördigt i överkant, har en ny nisch blivit möjlig. En lekande generation kan fortsätta leka.

Men det kan finnas ytterligare dimensioner i förklaringen till e-sportens framväxt; att fenomenet i sig självt är intimt sammanvävt med ett framväxande informations-samhälle där hjärnkraft långsamt ersätter muskelkraft som drivkraft och framgångsrecept (Castells 2000; Florida 2006). Gladiatorspelens, friidrottens och lagidrottens fascination för en fysisk kraftmätning mellan människor kan vara på väg att ersättas eller, mer sannolikt, kompletteras av en ökad fascination för bataljer som avgörs av högre kognitiva förmågor. Det handlar om att tjasas över helt andra talanger än vad vi vant oss vid från sportens värld: *Cyberatleter* som under tusentals timmar tränat upp sig att hantera och processa enorma mängder visuell information och utföra krävande manövrar med enorm precision.

StarCraft II har ibland liknats vid ett slags realtids-schack i rymden. Det är ett svårt spel som kräver stor uthållighet när det gäller strategiskt tänkande, simul-tankapacitet och reaktionssnabbhet. Alla som själv har försökt spela kan knappast undgå att låta sig fascineras av hur de professionella spelarna agerar. Antalet aktiva handlingar/knapptryck per minut kan för en professionell spelare vara fler än 200 under hela speltidens gång, vilket normalt är mellan 15-25 minuter. Bland annat måste spelarna skapa en fungerande ekonomi, störa motståndarens planer, anpassa sig efter motståndarens taktik, bygga arméer med rätt kombination av enheter och utkämpa mindre strider för att kunna samla styrka till det avgörande slaget.

Vi har i det här kapitlet genomfört en första explorativ kartläggning av e-sport-tittande i Sverige som vi hoppas kan inspirera till fortsatta och fördjupade analyser. Den första skattningen av andelen regelbundet e-sporttittande – en gång i veckan eller oftare – är nio procent. De största variationerna i e-sporttittande finns mellan olika åldersgrupper och mellan män och kvinnor: var fjärde man i åldrarna 20-24 år uppger att de tittar på e-sport varje vecka medan motsvarande bland kvinnor i samma åldersgrupp är fyra procent. Mycket återstår att lära om e-sporttittande. SOM-institutets mätserier kan komma att bli mycket värdefulla när det gäller att belysa och förklara fenomenet och att följa den fortsatta framväxten av e-sport i Sverige.

Not

- ¹ Vi hade förväntat oss att andelen e-sporttittare haft ungefär samma åldersprofil som de olika typerna av datorspelare. Men så är inte fallet. Det måste vara något konstigt när det gäller tolkningen av vår frågeformulering ”tittat på e-sport”. Ser vi till andelen e-sporttittare bland den del av befolkningen som har tillgång till internet blir vi stärkta i denna uppfattning: det visar sig att i gruppen *nätanvändare* 76-85-år uppger närmare fem procent att de tittat på e-sport en gång i veckan eller oftare. Vi tror inte att det handlar om e-sport. En del av detta missförstånd kan kanske redas ut genom att i framtida undersökningar ge några exempel på de vanligaste e-sporterna.

Referenser

- Castells, Manuel (2000). *End of Millennium*. Malden, MA, Blackwell Publishers.
Florida, Richard (2006). *Den kreativa klassens framväxt*. Stockholm, Daidalos.
Hutchins, Brett (2008). “Signs of meta-change in second modernity: the growth of e-sport and the World Cyber Games.” *New Media & Society* 10(6): 851-869.

MOBILA GENERATIONER

GÖRAN BOLIN

Sedan 2003 har generationsanvändning av mobilen analyserats i de årliga SOM-undersökningarna, främst med fokus på de generationer som är födda på 1930-, 1950- och 1980-talet (Bolin 2004). Generationsanalyser har den fördelen framför andra typer av åldersanalyser att de accentuerar de eventuella skillnader som finns i användningsmönster. Samtidigt kan de ge en mer långsiktig bild av förändringar i medieanvändningsbeteenden. På så sätt adderar generationsanalysen en dimension till åldersanalysen.

För att generationsanalysen inte ska bli för allmän, har generationerna konstruerats så att de består av personer födda mellan 1931-7, 1951-7 och 1981-7. Anledningen till att inte välja hela decennier, t.ex. 1970 till 1979, är att det för den yngsta generationen, och särskilt i mätningens början, inte är fruktbart att jämföra personer i t.ex. 16-årsåldern med dem som är 25 år. De erfarenheter en 16-åring har skiljer sig betydligt från en 25-åring, liksom livssituationen. Där en 16-åring fortfarande går i skolan, kan en 25-åring vara ute i arbetslivet, ha bildat familj, eller ha skaffat sig en lång universitetsutbildning.

Vad som utgör en generation är naturligtvis en empirisk fråga, särskilt om man arbetar med ett generationsbegrepp i Karl Mannheims (1928/1952) efterföljd där den individuella erfarenheten är central för bildandet av generationer. Nu medger inte SOM-undersökningarnas data några långtgående slutsatser vad gäller individuella erfarenheter, eftersom frågor om omvälvande individuella erfarenheter i stort sett saknas. I stället är det i dessa analyser snarare fråga om det som Mannheim kallar generationslokalitet, dvs. var i den historiska processen man är placerad, som är av betydelse. Och där är födelseår av stor betydelse. Detta är en generationstillhörighet som skapas av forskaren, på tentativa grunder, men kan senare ligga till grund för analyser av generation som aktualitet, dvs. som självuppfattad och skapad ur den egna erfarenheten av att ha något gemensamt – t.ex. mediepreferenser – gemensamt med andra, någorlunda jämnåriga, kamrater. Denna typ av generationsanalys har fått större uppmärksamhet under senare år (se t.ex. specialnumret av *Northern Lights* [Bolin & Skogerbø 2013]), och kommer sannolikt att utvecklas ytterligare i framtiden. Och där kan SOM-data ligga till grund för djupare analyser.

I det följande ska redovisas tillgång och användningsmönster baserade på data från 2012 års SOM-undersökning. Eftersom det i och med denna undersökning har skapats en tidsserie om tio år, ska generationsanvändningen stå något tydligare i fokus än tidigare, även om en del andra analyser också ska redovisas.

Tillgång

Den totala tillgången till mobiltelefon i befolkningen ligger sedan några år tillbaka kring 95 procent, ett värde som också uppvisas i 2012 års SOM-undersökning. Vad det gäller typ av abonnemang kan man se en fortsättning på tidigare års trend till minskning av kontantkort och en motsvarande ökning av abonnemang (tabell 1). Det är framför allt de yngre vuxna (20-24 år) och de äldsta (76-85) som minskar sitt innehav av kontantkort. Det rör sig dock inte om några dramatiska förändringar om man ser till alla användare, och förändringen är också likadan för de båda könen.

Tabell 1 *Fördelning av olika typer av abonnemang bland mobilinnehavare, fördelat på kön och ålder 2012 med 2011 års siffror i parentes (procent)*

	Kvinna	Man	Ålder								Alla
			15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-75	76-85	
Kontantkort	29(34)	27(33)	34(37)	12(31)	17(26)	18(19)	23(27)	23(27)	38(43)	45(54)	28(33)
Abonnemang	60(56)	55(51)	66(64)	87(73)	72(66)	68(67)	57(57)	59(57)	52(47)	33(26)	58(54)
Tjänste	20(17)	32(31)	3(2)	17(5)	26(19)	44(29)	43(40)	38(43)	12(13)	1(2)	26(23)
Antal svar	859	772	59	78	101	190	295	299	474	135	1631

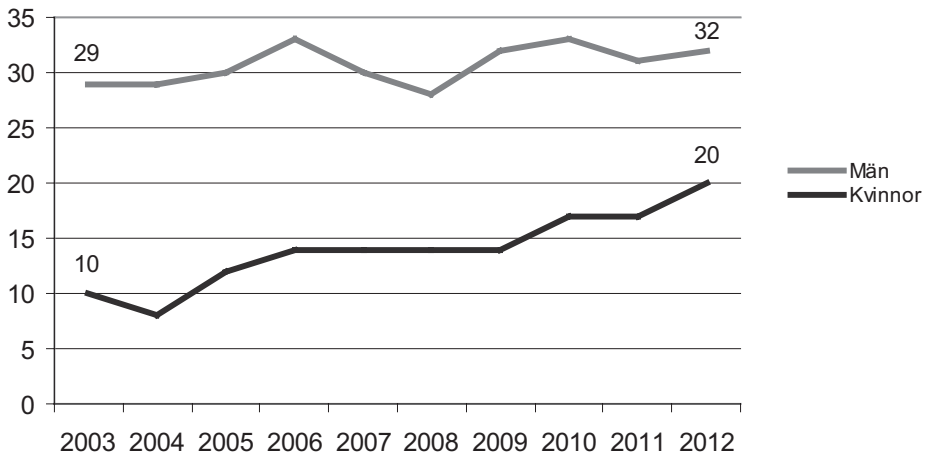
Kommentar: Frågan lyder: "Har du en egen mobiltelefon?", med svarsalternativen "Ja: med kontantkort", "Ja: med abonnemang", "Ja: I tjänsten/arbetet", och "Nej".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012 och 2011.

Tillgången till tjänstemobil ökar i de yngre åldersgrupperna under 50 år, och minskar därefter något. Den största ökningen av tjänstemobiler finner vi i åldrarna 20-40 år, vilket antyder att det blir vanligare att man vid anställning får en av arbetet betald mobil.

Den skillnad som sedan länge funnits mellan könen vad gäller tillgång till tjänstemobil tycks bestå, även om kvinnorna ökar sitt innehav av tjänstemobil något. I 2012 års SOM-undersökning har var femte kvinnlig mobilinnehavare en tjänstemobil, medan var tredje man har samma tjänsteförmån. Tidigare har skillnaden varit mer flagrant, men den är fortfarande tydlig. Av figur 1 kan man utläsa att tjänstemobilinnehavet bland män är relativt konstant, medan kvinnorna ökar sitt innehav successivt över tid. Huruvida detta är en indikator även på andra könsmissiga förändringar inom arbetslivet går naturligtvis inte att utläsa ur denna statistik, men innehav av tjänstemobil är en statusmarkör som fler kvinnor nu tycks tillägna sig. Och även om kvinnors innehav av tjänstemobil fördubblats det senaste decenniet, är skillnaden markant mellan könen.

Figur 1 Tillgång till tjänstemobil bland kvinnor och män 2003-2012 (procent)

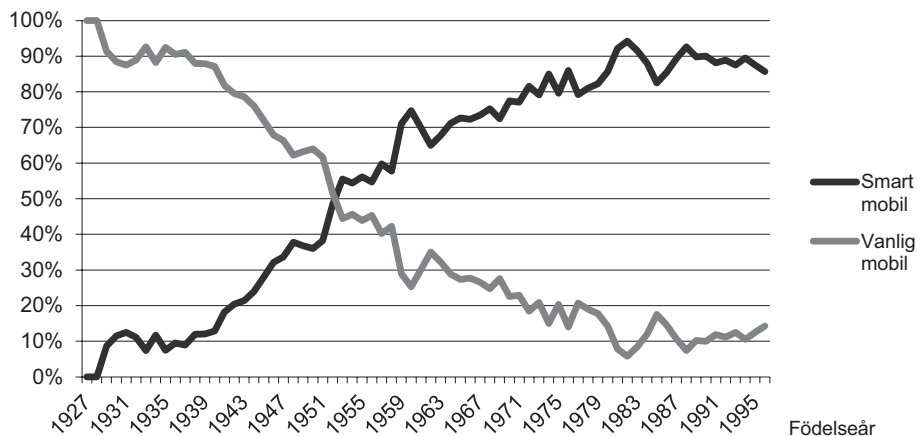
Kommentar: Frågan lyder: "Har du en egen mobiltelefon?", med svarsalternativet "Ja: I tjänsten/arbetet".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2003-2012.

Vad gäller tillgång till pekskärmsmobiler eller smartphones följer 2012 års SOM-undersökning den trend som redan kunde synas i förra årets mätning. Tillgången på smarta telefoner ökar kraftigt, och av samtliga mobilanvändare är det i 2012 års SOM-undersökning 58 procent av mobilinnehavarna som har en smart mobil, jämfört med 20 procent vid mätningen två år tidigare, dvs. runt årsskiftet 2010/2011. Framförallt är det i åldrarna under 40 år som tillgången är hög, för att inte säga mycket hög. Här pendlar andelen som har en smart mobil mellan 84 och 91 procent, beroende på vilket åldersskikt man riktar in sig på. Därefter sjunker andelen mobilinnehavare som har en pekskärmsmobil, och bland mobilinnehavare över 76 år är andelen endast nio procent.

I figur 2 kan vi se hur innehavet av en smart mobil successivt ökar med sjunkande ålder. Bland de allra äldsta i 2012 års SOM-undersökning finns inga smartphone-innehavare. Sedan ökar andelen med sjunkande ålder för att nå en skärningspunkt mellan dem som är födda 1952 och 1953. Bland personer födda efter 1953 är det således fler som har en smart mobil än vad det är som har en "vanlig" mobil, medan det omvända gäller för dem som är födda 1952 eller tidigare. Annorlunda uttryckt kan man säga att innehav av smartphone dominerar upp till 60 års ålder, för att därefter avta.

Figur 2 Innehav av smartphones / pekskrämsmobiler 2012 beroende på födelseår (procent, glidande medelvärde)

Kommentar: Frågan lyder: "Har du en så kallad smartphone / pekskrämsmobil?" För att göra figuren tydligare har beräkningen gjorts med s.k. "sliding mean", dvs. ett glidande medelvärde där medelvärdet baseras på medelvärdet för innevarande år samt föregående och efterkommande år.

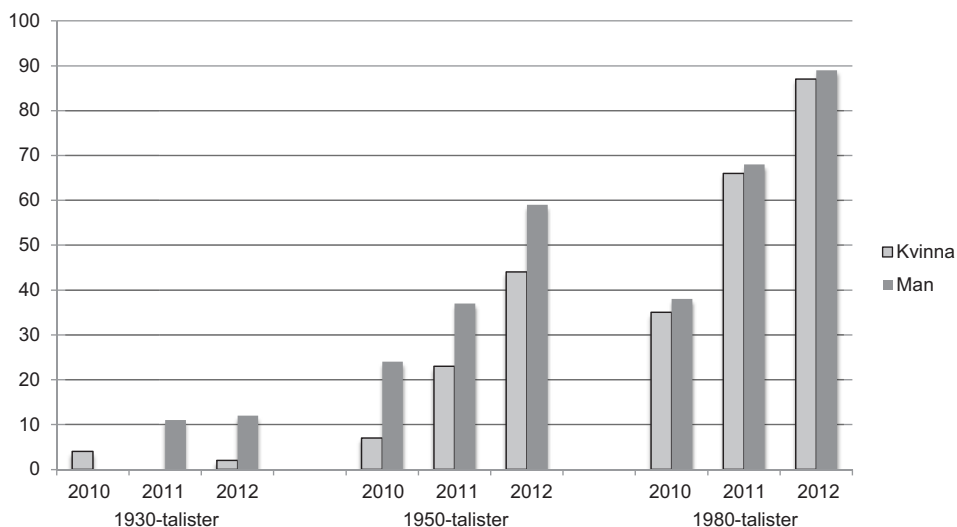
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Även om innehavet av smarta mobiler ökar i alla grupper, så kan man ur ett generationsperspektiv konstatera att ökningen i 1930-talsgenerationen är blygsam (figur 3). Endast vissa män i denna grupp har skaffat sig en smart mobil under de tre år som frågor om denna mer avancerade typ av mobil ingått i SOM-undersökningen. Man kan också konstatera att även om innehavet ökar för båda könen, är den fortfarande ojämlig vad gäller 1930- och 1950-talisterna. Här kan man tala om en hisseffekt, vilken är tydligast bland 1950-talisterna. Här är det tydligt att män i dessa generationer skaffar sig smarta mobiler tidigare än kvinnor.

Bland dem födda på 1980-talet är det dock betydligt mer jämlikt. Män har förvisso även här ett mönster som pekar på att de snabbare skaffar sig denna teknik, men skillnaden mot kvinnor är ganska liten – endast två procentenheter (87 respektive 89 procent). Och eftersom mobilinnehav i denna grupp är heltäckande, betyder det även att det är nästan nio av tio 1980-talister som har smartphone.

Det är således mycket tydligt att det är bland de yngre som ökningen är som mest dramatisk. Ser man till genomsnittet för hela befolkningen ligger de äldre, representerade av 1930-talisterna betydligt under snittet, medan 1950-talisterna ligger något under snittet. Det är således de som är födda från 1960-talet och framåt som står för den huvudsakliga ökningen.

Figur 3 Innehav av smartphones / pekskärmsmobiler 2010-12 uppdelat på kön och generation (procent av hela befolkningen)

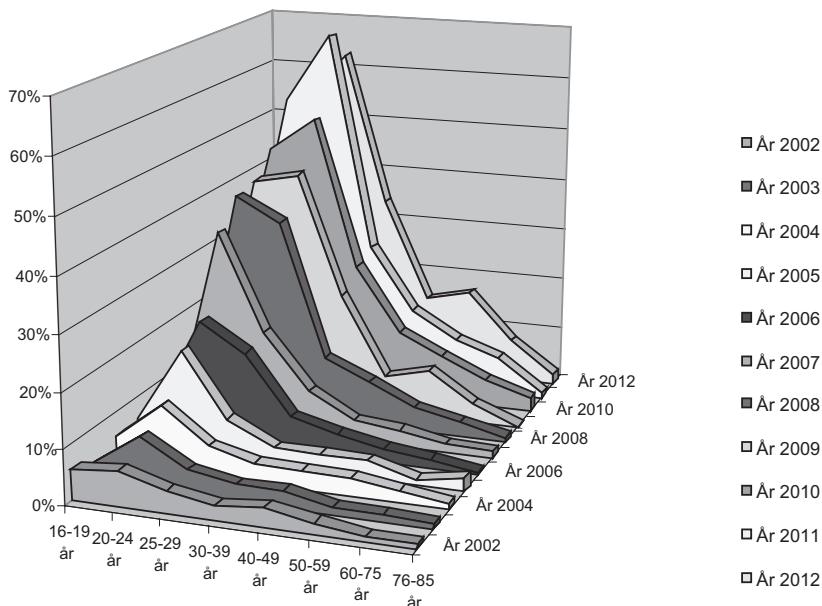
Kommentar: Frågan lyder: "Har du en så kallad smartphone / pekskärmsmobil?" Procenten är beräknade på hela befolkningen, eftersom en nedbrytning på mobilinnehavare skapar för små grupper för den äldsta generationen. Eftersom mobilpenetrationen är lägre i den äldsta generationen är det därför fråga om en något låg procentsats om man översätter till mobilinnehavare.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012, 2011 och 2010.

Det är också tydligt att intresset för smarta telefoner bland äldre kvinnor är mycket blygsamt. I denna åldersgrupp är det en mindre del av männen som intresserat sig för denna nya teknik. Likaså är de som har tjänstemobil överrepresenterade vad gäller tillgång till smart mobil. Hela 80 procent av tjänstemobilinnehavarna har denna mer avancerade mobil, att jämföra med 58 procent av samtliga mobilinnehavare.

Fast telefoni under fortsatt utfasning

Den fasta telefonin fortsätter sakta men säkert att fasas ut. De senaste åren har ca. två procentenheter per år avstått från fast telefoni. Idag är det 19 procent av befolkningen som saknar fast telefon i hemmet. Dock har mönstret förändrats något, så tillvida att 25-29-åringarnas avsaknad av fast telefon inte längre ökar. I stället tycks det vara de medelålders grupperna som i förhållande till andra åldersgrupper släpper taget något mer om den fasta telefonin. Det är dock små variationer, och mer långtgående slutsatser ska man nog vänta med för att se hur trenden utvecklar sig.

Figur 4 Avsaknad av fast telefoni i olika åldersgrupper 2002-2012 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Vilka typer av medieteknik har du för närvarande tillgång till i ditt hushåll?" Med svarsalternativet "Telefon (fast anslutning)".

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2002-2012.

Den vågform som sköljer fram i figur 4 kan förväntas att fortsätta under de kommande åren. Sedan ett par år är det flera åldersgrupper där avsaknad av fast telefoni dominerar, och mycket lite talar för att den trenden kommer att brytas.

Mobilens funktioner och applikationer

Att samtala och skicka/ta emot SMS-meddelanden är fortfarande de vanligaste användningsområdena för mobilen. Vi kan dock konstatera att för den äldsta generationen är det främst samtal som gäller om man ser till användning på daglig basis. Som framgår av tabell 2 kan vi se att den äldsta, i motsats till de två övriga generationerna, har minskat sin användning av mobilen för att samtala, texta och skicka bilder via MMS. Fram till 2011 års mätning ökade samtliga generationers användning något för vart år, men den trenden tycks nu vara bruten, och man kan således se en ökad skillnad i användningsmönster.

Tabell 2 *Daglig användning av vanliga mobilfunktioner, efter generation 2012 (procent bland mobilinnehavare)*

	Samtal	SMS	MMS	n
1930-talist	27 (33)	4 (9)	0 (2)	74-83
1950-talist	74 (73)	46 (40)	10 (3)	210-211
1980-talist	84 (85)	88 (81)	25 (5)	128-128
Samtliga åldrar	73 (73)	57 (54)	11 (7)	1509-1528

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta brukar du använda mobiltelefon till följande?" (2011 års siffror inom parentes). Generationerna bygger på personer födda 1931-7, 1951-7 och 1981-7.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Vad gäller samtal kan vi konstatera att det inte är fråga om någon signifikant förändring. För SMS för 1950- och 80-talsgenerationen är ökningen relativt blygsam, och för de äldre är det fråga om en minskning i användning. Vad gäller frågan om användning av MMS-tjänster kan vi se att dessa tycks ha ökat ganska mycket för de två yngre generationerna. Frågan är dock hur man ska tolka det resultatet. MMS-tjänster håller i stort sett på att fasa ut som funktion i och med de nya smarta mobilerna, till förmån för att skicka bilder via e-post och andra överföringstekniker. Apple har t.ex. inte någon applikation som gör det möjligt att skicka MMS från iPhone, och måhända tolkar respondenterna frågan som gällande överföring av bilder över huvud taget. Det är annars svårt att förklara den femdubbling i användning jämfört med året tidigare som uppvisas.

Även om den äldsta generationen minskat sin användning av samtliga funktioner, är det tydligt att mobilen fortfarande huvudsakligen används som en mobil telefon, där den viktigaste funktionen är samtalsfunktionen. Visserligen pratar de båda yngre generationerna mer i sina mobiler, men ser man till det interna mönstret inom den äldsta generationen så är det alltmer tydligt att detta är mobilens huvudsakliga användningsområde för dem födda på 1930-talet.

Om det råder relativ stabilitet vad gäller de vanligaste funktionerna så sker det desto mer vad gäller de applikationer som utvecklats med de nya smarta telefonerna. Av tabell 3 framgår att användningen av vissa funktioner förändrats relativt kraftigt jämfört med föregående år.

Som förväntat är det på ett övergripande plan den yngsta generationen som är mest aktiv vad gäller att utnyttja funktioner och applikationer utöver att samtala och skicka och ta emot SMS. Tittar man på enskilda funktioner kan man dock skönja ett mer komplext mönster. Att surfa på internet är ett exempel på användning där det är mellangenerationen som ökat sin användning mest. Denna generation har ökat sin användning sex gånger sedan 2011 års mätning, vilket får betraktas som

en mycket markant ökning. De övriga två generationerna har snarare minskat sin användning på detta område.

Tabell 3 *Daglig användning av nyare mobilfunktioner, efter generation 2012 (procent bland mobilinnehavare)*

	e-post	Sociala medier	Info	Surfa	Radio	TV/video	Nyheter	Geotagga	n
1930-talist	3 (2)	3 (0)	4 (2)	0(2)	9	3 (2)	11(6)	0(1)	73-76
1950-talist	23 (17)	8 (5)	14 (6)	71 (12)	7	2(2)	13(8)	2(1)	209-211
1980-talist	52 (33)	69 (51)	58 (33)	48 (55)	14	16(13)	54(34)	3(4)	125-127
Samtliga åldrar	29 (21)	25 (19)	25 (15)	38 (28)	10	7(5)	25(16)	3(2)	1502-1513

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta brukar du använda mobiltelefon till följande?" Att "geotagga" innebär att via mobilens GPS-system ange var man befinner sig (2011 års resultat inom parentes).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

För den yngsta generationen födda på 1980-talet, dvs. vid mättillfället mellan 25-31 år, är ökningen i daglig användning som mesta markant vad gäller funktionerna att skicka och ta emot e-post, användning av sociala nätverksmedier, att söka information och att använda nyhetstjänster.

Funktionen att "geotagga", eller "checka in", dvs. att använda främst de smarta mobilernas geografiska positioneringssystem för att tala om för sina sociala nätverksvänner var man befinner sig för tillfället, tycks rent generellt inte vara en särskilt vanlig syssla i någon generation. Åtminstone inte på daglig basis. Av 2012 års SOM-data framgår att detta är en funktion som inte används av någon i den äldsta generationen, inte ens sällan, medan 12 procent av 1950-talisterna och hela 38 procent av 1980-talisterna uppger att de "checkar in" någon gång i veckan.

Att skilja ut den generationsanvändning som kan kopplas till pekskärmsmobiler för dessa funktioner låter sig inte göra på grund av att grupperna blir för små. I tabell 4 nedan har vi dock skiljt ut användningsmönstren för daglig användning för dem som använder smartphones från övriga mobilinnehavare rent allmänt.

Även i 2012 års SOM-undersökning är det stora skillnader i användningsmönster mellan dem som har en smart mobil och de som har en "vanlig". Det har skett en viss ökning av dessa smartphoneanpassade applikationer, och en motsvarande fast något mindre nedgång i användningen bland dem som har en vanlig mobil. Sannolikt beror detta på att de som uppfattar sig ha behov av dessa applikationer har skaffat sig en smart mobil.

Tabell 4 *Daglig användning av olika mobilfunktioner, uppdelat på pekskärmsmobilinnehavare och övriga mobilinnehavare 2012 (procent)*

	e-post	Sociala medier	Infor- mation	Surfa	TV/video	Nyheter	Geotagga	n
Mobil	5(7)	3(4)	4(4)	4(6)	3(2)	7(3)	1(0)	616-622
Pekskärmsmobil	47(44)	41(43)	42(32)	64(60)	10(10)	39(35)	5(4)	857-864

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012. (2011 års resultat inom parentes.)

Tabell 4 förevisar daglig användning, och som redan konstaterats i tidigare SOM-undersökningar är flera av dessa applikationer av typen sällananvändning (Bolin 2012). Exempel på sådan sällananvändning är sociala nätverksmedier och att geotagga. Tabell 5 nedan förevisar användningsmönstren för sociala nätverksmedier i de tre generationerna.

Tabell 5 *Generationsanvändning av sociala nätverksmedier bland mobilinnehavare 2012 (procent)*

	Aldrig	Månadsvis	Veckovis	1-3 ggr/dag	4-10 ggr/dag	>10 ggr/dag	n
1930-talist	95	0	3	1	1	0	76
1950-talist	81	4	7	7	0	0	210
1980-talist	21	2	8	27	29	12	127

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

I den äldsta generationen är sociala nätverksmedier knappast använt alls. Inte heller bland 1950-talisterna kan man se någon utbredd användning. Här utmärker sig 1980-talisterna på så sätt att det är en tydlig minoritet som *inte* använder funktionen, och att ganska många är dagliga användare. Ännu tydligare blir detta generations-specifika mönster om vi tittar på funktionen geo-tagga i tabell 6.

Tabell 6 *Generationsanvändning av funktionen geo-tagga bland mobilinnehavare 2012 (procent)*

	Aldrig	Månadsvis	Veckovis	Dagligen	n
1930-talist	100	0	0	0	73
1950-talist	87	8	3	1	209
1980-talist	59	20	18	3	126

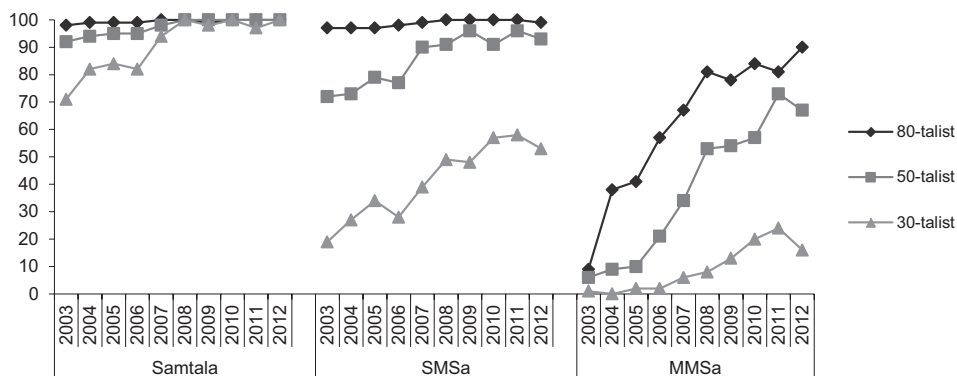
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Här finns det inte en enda användare i den äldsta generationen, och mycket få i den mellersta. Bland de yngsta i 1980-talsgenerationen kan vi däremot se en ganska regelbunden, om än inte daglig, användning.

Långsiktiga generationstrender

I de senaste årens SOM-rapporter har de tre generationer som stått i fokus i det ovanstående följts vad gäller tre användningsområden: att ringa/ta emot samtal, att skicka/ta emot textmeddelanden (SMS) och att skicka/ta emot bilder (MMS). Tanken har varit att se hur de tre generationerna utvecklar sina förhållningssätt till dessa tre dimensioner av användning. Även i år redovisar vi dessa mönster i figur 5 nedan.

Figur 5 Ringande, SMSande och MMSande 2003-2012 (procent bland mobilinnehavare)

Kommentar: Användning här definierad som användning över huvud taget.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2003-2012.

Idag är det så att alla som har en mobil också använder den – något som inte alltid varit fallet. Vid mätningarnas början var det t.ex. ungefär 30 procent av 1930-talisterna som hade en mobiltelefon, men som aldrig använde den – vare sig att ringa eller ta emot samtal, och inte heller för några andra funktioner. Idag använder alla mobilen för att ringa med. Men det är också det enda gemensamma mönstret vad gäller de tre generationer som här analyseras.

Vad gäller användande av SMS kan vi se att samtliga i den yngsta generationen använder denna funktion, åtminstone sporadiskt. Även den generation som är född i 1950-talets början och mitt använder SMS-funktionen, medan 1930-talisterna gör detta i betydligt mindre utsträckning. Nytt för i år är dock brottet i den trend som hittills varit förhärskande, dvs. att det skett en långsam om än stadig ökning i

användning av textfunktionen över tid. Denna trend har nu vänt, så att det är en faktisk minskning i användning av SMS. En möjlig ålders och livsfasmässig tolkning av detta är att behovet av att använda textfunktionen minskar med stigande ålder – möjligen föranlett av tilltagande svårigheter att läsa texten på mobilens skärm. Även om skärmarna ökat i storlek under senare tid, och de nya smarta mobilerna medger justering av textstorlek med enkla handgrepp, kan det också förtjäna att påpekas att pekskärmsmobiler inte är särskilt vitt spridda i denna generation. De data som är tillgängliga via SOM-institutets statistik medger inga säkra slutsatser här, men ålders- och livsfasbetingelser vad gäller användning av digitala medier (och medier över huvud taget) kan vara värt att följa upp i kommande undersökningar. Som Bolin & Skogerbo (2013: 11) har konstaterat, framstår analyser av ålder, livsfas och generation som fruktbara analytiska kategorier att arbeta vidare efter, särskilt vad det gäller äldre personer.

Mobila generationer

Under de tio år som gått sedan mobilanvändning började mätas i SOM-undersökningarna har vi kunnat se en kontinuerlig utbredning vad gäller tillgång till mobiler i den svenska befolkningen. Vi kan också en gradvis ökning av den del av befolkningen som inte har tillgång till fast telefoni, även om denna förändring tycks gå långsammare än vad man skulle kunna tro. Sannolikt är det här fråga om en kulturell eftersläpning, där man håller kvar i gamla rutiner av gammal vana.

Mobilinnehavet tycks sedan ett antal år ha nått en mättnadsgräns kring 95 procent av befolkningen, och vad vi nu kan se är ett teknikskifte till förmån för de smarta mobilerna. Detta teknikskifte har i grunden ändrat förutsättningarna för mobilanvändningen, och som vi har kunna se ovan är det stor skillnad i hur man utnyttjar olika funktioner beroende på om man är innehavare av en smart eller en traditionell mobil. Här har användardesign och överföringshastighet kopplat till snabba processorer i mobilerna bidragit till starkt förändrade konsumtionsmönster. Detta teknikskifte är lika omvälvande för användningen som införandet av bredband varit för den allmänna datoranvändningen (Colombo & Fortunati 2011). Kanske är det dessa i huvudsak kvantitativa förändringar, som kommer att skapa nya, kvalitativt annorlunda användningsmönster inom den närmaste framtiden – mönster som tycks anammas snabbt i de yngsta mobila generationerna.

Referenser

Bolin, Göran (2004): "Mobiltelefon och mediegeneration. Mobilen som gemenskapande och individualiserande medium", i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red): *Ju mer vi är tillsammans* (SOM-rapport nr. 34), Göteborg: SOM-institutet, s. 329-342.

- Bolin, Göran (2012): "Mobilanvändning och nya medier", i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red): *I framtidens skugga*, Göteborg: JMG, s. 459-467.
- Bolin, Göran & Eli Skogerbø (2013): "Age, Generation and the Media", i *Northern Lights*, vol. 11(1): 3-14.
- Bolin, Göran & Oscar Westlund (2009): "Mobile Generations. The Role of the Mobile in the Shaping of Swedish Media Generations", i *International Journal of Communication*, vol. 3: 108-124.
- Colombo, Fausto & Leopoldina Fortunati (red) (2011): *Broadband Society and Generational Changes*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Mannheim, Karl (1928/1952), 'The problem of generations', i Karl Mannheim (red): *Essays in the Sociology of Knowledge*, London: Routledge and Keegan Paul, s. 276-320.

NYHETSANVÄNDNING MED MOBIL

OSCAR WESTLUND

Det är nu mer än 40 år sedan de första mobilsamtalerna genomfördes och vid samma tidpunkt hade också användningen av internet precis börjat växa fram inom det militära, universitetet och storföretag. Under påföljande decennier har såväl mobil- som internetindustrierna växt fram, utvecklats och anammats med stark och bred genomslagskraft. Somliga forskare menar att vi numera kommit att ta mobilen som för given i våra vardagsliv, att den är något som vi utgår från att såväl vi som andra skall ha och använda (Ling, 2012). Detta förgivettagande kan sägas gälla också för hur många av oss i våra vardagsliv förhåller oss till internet.

Under 2000-talet har dessa två sfärer dessutom kommit att konvergera med varandra, något som påskyndats av att aktörer med bakgrund inom databranschen (t.ex. Apple) och söktjänster (t.ex. Google) har bidragit med kraftfull innovationskraft till utvecklingen av såväl hård- som mjukvara. Denna utveckling har skapat förutsättningar för ett dynamiskt informations- och nätverkssamhälle där tillgången till kontinuerliga flöden av information och kommunikation blivit allt mindre begränsad till specifika skärmar, eller specifika tider och platser. Genom spridningen av högst portabla och individanknutna mobiler har dagens medielandskap öppnat dörren för åtskilliga nya möjligheter, för såväl individer som institutioner. Exempelvis kan en individ få realtidsuppdaterade och individualiserade förslag till resruttn med bil, kollektivtrafik, tåg eller flyg i sin mobil utifrån faktorer så som plats, preferens och tidigare beteenden.

Mobiltelefonen kan sedan flera år lämpligen benämnas som mobil och beskrivas utifrån dess mångfacetterade funktioner (Westlund, 2008), och som passar mycket bra in i dagens levnadsstilar präglad av mobilitet (Elliott & Urry, 2010). Framväxten av mobila ekosystem, d.v.s. plattformar genom vilka man kan lägga upp och ladda ner applikationer (t.ex. iOS och Android), har lockat till sig miljontals innehållsleverantörer. Dessa omfattar alltifrån enskilda individers hemmabyggda mobilapplikationer (s.k. appar), till initiativ och satsningar bakom vilka internationella storföretag gjort omfattande ekonomiska investeringar. I detta sammanhang skall sägas att bland etablerade nyhetsmedier världen över har åtskilliga gjort såväl journalistiska som tekniska satsningar på nyheter i mobilen (Nel & Westlund, 2012; Westlund, 2013). Att sådana satsningar har varit framträdande också i Sverige har framgått från studier av exempelvis Aftonbladet, Göteborgs-Posten, Norrköpings Tidningar m.fl. (Nygren & Zuiderveld, 2011; Westlund, 2011; 2012a).

Denna utveckling har också börjat leda till ett påtagligt anammande av att använda mobilen för internetbaserade funktionaliteter så som e-post, sök, sociala medier

och nyheter. Detta kapitel avser kartlägga förändringar i sådan användning, vad gäller internetbaserade funktioner i allmänhet, och vad gäller nyhetsanvändning i synnerhet. Den senare analysen fokuserar på mönster i användning bland olika grupper, dels över tid och dels vad gäller olika sätt att ta del av nyheter i mobilen.

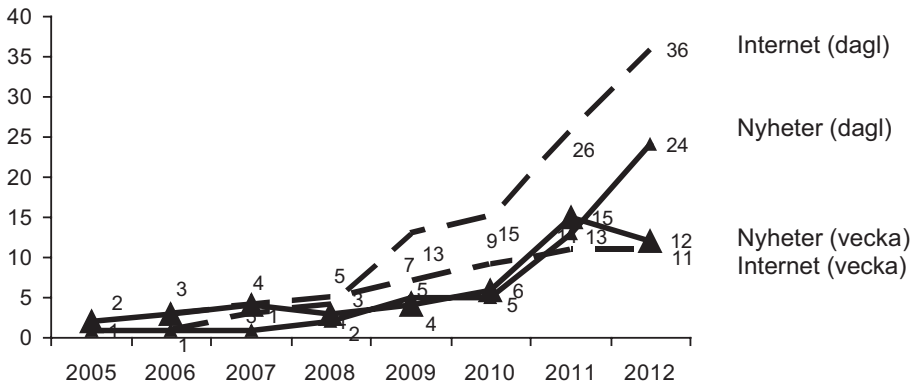
Användning av internetfunktioner i mobilen är numera del av vardagen

I figur 1 illustreras den veckovisa och dagliga användningen av internet och nyheter i mobilen under åtta år i rad, från 2005 till 2012. Resultaten för de första årens undersökningar, 2005 till 2007, visar att det var förhållandevis få svenskar som använde sin mobil på dessa sätt vid den tidpunkten. Under andra hälften av 2008 lanserades de första iPhone- och Android mobilerna i Sverige, parallellt med att det växte fram allt fler alternativ till att ha mobilabonnemang med fast pris för internet. Något genombrott i användning skedde dock inte detta år, och till påföljande år skedde en mindre ökning i andelen dagliga användare av mobilt internet. År 2010 skedde dock en kraftfull ökning i veckovisa användare, som i princip innebar en tredubbling jämfört med föregående år och en femdubbling sedan första mätningen år 2005. Ökningarna har under påföljande år accentuerats. Det är viktigt att understryka att det i princip endast handlar om tillväxt i andelen dagliga användare, medan andelen veckovisa användare faktiskt har stagnerat. Utvecklingen liknar den för internetanvändning med dator (se Annika Bergströms kapitel i denna volym). År 2012 var andelen dagliga användare bland svenska allmänheten 36 procent, upp från 26 procent 2011, medan andelen som använder varje vecka stod still på 11 procent.

När det gäller användning av nyheter i mobilen så har tillväxten skett något långsammare. År 2005 var den totala andelen veckovisa användare 3 procent, och efter årliga mindre ökningarna så hade andelen klättrat upp till 11 procent 2010, med ungefär lika många som använde på veckovis som daglig basis. Under 2011 skedde ett genombrott, totalt använde 28 procent nyheter i mobilen varje vecka, och år 2012 ökade andelen till 36 procent. Det skall noteras att andelen som endast använde någon gång per vecka faktiskt sjönk från 15 till 12 procent mellan dessa år, medan andelen dagliga användare samtidigt ökade från 13 till 24 procent. Sammantaget visar dessa resultat att såväl internet som nyheter i mobilen på senare år oerhört snabbt har blivit en del av relativt många svenskars vardagsliv. Möjligheten till nätverksuppkoppling via mobilen används på många olika sätt. Under senare år har också många internationella undersökningar visat på att mobilen i ökande grad används för såväl nyheter, som sociala medier, e-post etc.

Under 2010-2012 har SOM-undersökningen också inkluderat frågor kring hur svenskarna använder mobilen för olika slags internetbaserade funktioner så som att söka efter information eller att använda e-post. Användningen av samtliga funktioner har stigit under dessa tre år, men skiljer sig samtidigt markant åt mellan respektive funktioner och bland olika grupper (se Westlund 2012 för en närmare analys av

Figur 1 Allmänhetens regelbundna användning av internet och nyheter i mobilen 2005-2012 (procent)

Antal svar: Basen av totalt antal svarande har varierat mellan 1598-1775 för de olika frågorna och åren.

Kommentar: Totalt avser samtliga svenskar i åldern 16-85 år för åren 2009-2012. För åren 2005-2008 undersöktes även 15-åringar. Mobilfrågans formulering är "Hur ofta brukar du använda din mobil till följande" och här redovisas svarsalternativen "internet" och "nyheter". Under åren 2005-2010 användes svarsalternativet "nyhetstjänster", vilket kan ha tolkats något annorlunda av somliga svaranden och därför påverkat resultatet. Notera att frågan om mobilt internet inte ställdes år 2006 och 2010 och att dessa siffror därför utgör estimeringar.

Källa: De nationella SOM undersökningarna 2005-2012

föregående års resultat). På en övergripande nivå har allra flest utvecklat en daglig användning av e-post i mobilen, en ökning från 20 procent år 2011 till 27 procent år 2012. Det innebär att mer än var fjärde svensk i åldern 16-85 år ser till att läsa och/eller skriva e-post i mobilen ytterst regelbundet. Med tanke på att e-post är ett vanligt arbetsverktyg är en slutsats att en betydande andel svenskar förmodligen ser till att vara tillgängliga för kommunikation med arbetskamrater även utöver sin vanliga arbetstid, om än att det självklart kan vara att somliga använder e-post primärt/endast i privata syften. Vidare skall sägas att ytterligare 13 procent använder e-post varje vecka och 8 procent varje månad, vilket pekar mot att bland dem som börjat använda mobilen för e-post så gör merparten det med hög frekvens, precis som när det kommer till e-postanvändningen via dator (se Annika Bergströms kapitel i denna volym).

Under 2012, liksom föregående år, placerar sig också den dagliga användningen av sociala medier och informationssökning i topp jämte nyhetsanvändning (24 procent). En skillnad mellan dessa aktiviteter är att den totala andelen informationssökare (51 procent) är högre än för nyheter (45 procent) och sociala medier (36 procent). Detta gör gällande att användningen av sociala medier i mobilen i allra högst grad

präglas av att vara integrerad i vardagslivet. Tvärtom gäller när det kommer till att använda mobilen för streaming av tv/video eller att lyssna till radio, vilket 7 respektive 9 procent gör dagligen (total andel är 32 respektive 33 procent). På det stora hela pekar resultaten mot att alltfler svenskar på en daglig basis använder sin mobil till olika slags internetuppkopplade funktioner, däribland nyheter.

Nyheter i mobilen: tilltagande användning under 2005-2012

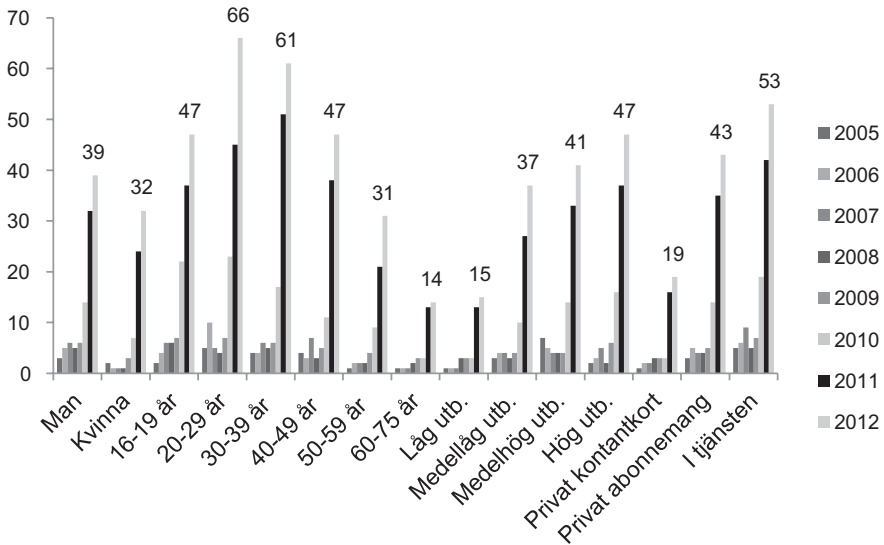
Detta avsnitt analyserar den regelbundna användningen av nyheter i mobilen hos olika grupper, utifrån klassiska socio-demografiska indelningskriterier, som också tidigare visat sig betydelsefulla när det gäller skillnader i olika svenskers mobilanvändning (Westlund, 2008; 2012b). Med regelbunden avses här de som angivit att de använder mobilen för nyheter minst någon gång i veckan. Figur 2 visar stapeldiagram för de olika åren för respektive grupp, med 2012 års resultat angivet i siffror tillsammans med stapeln. I det följande diskuteras de mest framträdande resultaten för respektive grupp, i jämförelse med varandra och över tid.

Ett genomgående mönster är att det är fler män än kvinnor som tar del av nyheter i mobilen. Under 2005-2008 var omkring 5-6 procent av alla män i Sverige tidiga anammare av nyheter i mobilen, jämfört med endast 1 procent bland kvinnorna. Under kommande år har andelen kvinnor som använder nyheter i mobilen ökat i snabbare takt än bland män, i synnerhet mellan 2010 (7 procent veckoanvändare) och 2011 (24 procent). Under 2012 använde drygt fyra av tio män sin mobil för nyheter varje vecka, jämfört med var tredje kvinna.

Analysen av användning bland olika åldersgrupper visar tydliga, rentav ökande, skillnader mellan unga vuxna och de äldre. Under 2005-2009 var användningen förhållandevis liknande bland samtliga i åldern 16-49 år, men aningen lägre bland 50-75 åringarna. Under 2010-2012 års snabbt tilltagande användning kan två huvudsakliga mönster urskiljas. För det första har 50-75-åringarna tagit till sig nyheter i mobilen i väsentligt långsammare takt än de övriga, trots att såväl 50-59-åringarna (från 9 till 31 procent) som 60-75 åringarna (från 3 till 14 procent) faktiskt tredubblat sin användning. För det andra så har heterogeniteten i användningsmönster bland 16-49-åringarna ökat under 2010-2012, genom att användningen bland 20-39-åringarna tilltagit med särskilt stor kraft. Två utav tre 20-29-åringar uppgav år 2012 att de tog del av nyheter i mobilen varje vecka, och drygt hälften av alla 20-29-åringar gör så när man ser till daglig användning. Det skall i sammanhanget sägas att omkring två tredjedelar av såväl kvinnor som män utgjordes av dagliga användare.

När det kommer till användning av nyheter i mobilen beroende på utbildningsnivå¹ finns en relativt stark skiljelinje mellan svenskar med allra lägst utbildningsnivå (d.v.s. grundskola), och svenskar med övriga nivåer av utbildning. En viktig förklaring handlar om att det finns en stark överrepresentation av pensionärer bland de lågutbildade. Dessa utbildningsskillnader var procentuellt sett störst 2010, då det skedde

Figur 2 Veckovis användning av mobilen för nyheter bland olika grupper 2005-2012 (procent)

Antal svar: Antal svar: antalet svar varierar mellan de olika frågorna och åren. Det lägsta och högsta antalet svar för respektive fråga för samtliga år är; allmänheten (1598-1775), kön (759-925), ålder (58-465), utbildning (317-600) samt betalform (366-930). Det låga n-talet för ålder utgörs av "16-19-åringar" år 2012, varför just dessa resultat skall tolkas med stor försiktighet.

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta brukar du använda mobiltelefon till följande?" och innehåller flera alternativ för olika funktioner.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2005-2012.

en kraftfull allmän ökning, samtidigt som endast tre procent av de lågutbildade hade börjat använda nyheter i mobilen. Under de två påföljande åren har andelen bland lågutbildade faktiskt femdubblats, och landar på 15 procent år 2012. Det skall jämföras med medellågutbildade (37 procent), medelhögutbildade (41 procent) och högutbildade (47 procent). Å andra sidan kan i sammanhanget nämnas att andelen dagliga användare (12 procentenheter utav 15 procentenheter) är särskilt stor bland de lågutbildade, medan denna andel för de övriga tre utbildningsnivåerna på en sammantagen nivå är drygt dubbelt så stor jämfört med veckovisa användare.

Resultaten kring hur vanligt förekommande det är att använda nyheter i mobilen beroende på abonnemangsform visar några tydliga mönster. För det första är användningen väsentligt högre bland abonnemangsinnehavare än personer med kontantkort. Denna skillnad växte kraftigt under 2010, då andelen nyhetsanvändare i mobilen bland privat- och företagsabbonenter ökade kraftigt, samtidigt som andelen

var oförändrad bland de med kontantkort. Vid denna tidpunkt var det ofördelaktigt att ha ett kontantkort om man använde mobilen frekvent för nyheter eftersom de prisplaner som erbjöds innebar att man betalade för mängden data man använde. Sedan 2011 har flera operatörer kommit att erbjuda olika alternativ för fast pris på mobilsurf med kontantkort. Detta återspeglas också genom att andelen mobila nyhetsanvändare mångdubblades under följande år. Däremot var det under 2012 väsentligt vanligare att använda nyheter i mobilen bland de med privata abonnemang (43 procent) och företagsabonnemang (53 procent), i jämförelse med personer med kontantkort (19 procent).

Det är i sammanhanget också relevant att nämna att det finns påtagliga skillnader i användning mellan dem som uppger sig ha en s.k. smartphone eller inte. Det skall understrykas att även om begreppet smartphone är vanligt förekommande är det högst mångtydigt och oprecist, och användes av exempelvis Nokia flera år innan Apple, Samsung, HTC m.fl. lanserade sina pekskärmsmobiler. På en mer övergripande nivå kan en smartphone definieras som att vara en mobil mer specifikt utvecklad för att fungera särskilt bra för internetuppkopplade funktioner genom att den har en stor pekskärm, snabb processor samt mjukvara som möjliggör egna konfigurationer. Detta kan handla om nedladdning, installation och användning av applikationer skraddarsydd för hantering av information och kommunikation i just mobilen. Det handlar också om att ha ett gränssnitt som öppnar för användning av sajter med s.k. responsiv eller adaptiv webbdesign som per automatik anpassar sig till olika plattformar och skärmar.

På en global nivå säljs det numer fler smartphones än traditionella mobiler med knappsats, och i Sverige uppger en knapp majoritet att det har en sådan mobil (se inledningskapitlet i denna volym för svenska hushållens tillgång till olika medietekniker). Resultaten från 2012 års nationella SOM-undersökning visar att innehav av smartphone (återigen) har en starkt urskiljande betydelse när det gäller nyhetsanvändning i mobilen. År 2012 uppgav tre av fyra smartphone användare att de använder denna för nyheter, varav merparten gör så med hög regelbundenhet. Det var 38 procent som använde nyheter i mobilen dagligen, jämfört med 34 procent 2011. Motsvarande siffror för användning per vecka var 20 procent 2012 och 24 procent 2011, vilket innebär att den sammanlagda andelen veckovisa nyhetsanvändare i mobilen är densamma, men att något fler är dagliga användare.

Ett brett utbud av åtkomstmöjligheter till nyheter i mobilen

För den som år 2006 eller tidigare ville ta del av nyheter i sin mobil fanns väsentligt färre alternativ att välja mellan än 2012. Man kunde då välja mellan ett fåtal SMS-baserade tjänster för nyhetsflashar, och möjligen även att använda mobilen till att lyssna på direksända radionyheter eller att surfa in på det fåtal mobilsajter som fanns vid tidpunkten. Under 2007 skedde två viktiga genombrott. För det första släppte

Nokia en mobil som gjorde det möjligt att surfa också till vanliga webbsajter. För det andra släppte Apple sin första iPhone i USA (kom till Sverige först 2008), vilken lade vikt vid att man skulle kunna utveckla, ladda upp och hämta ner applikationer till sin mobil. Miljontals tredjepartsföretag har sedan dess utvecklat sådana applikationer för de olika mobila ekosystemen inklusive olika varianter som tagits fram av nyhetsmedier (Westlund 2011, 2012a), med varierande grad av innovation och automatisering (Westlund, 2013).

Vid sidan av ovan nämnda former kan nyhetsanvändning i mobil ske på flera andra sätt, så som RSS-flöden och podcasts och att man tar del av meddelanden via MMS och tweets (meddelanden via mikroblogger Twitter). Från 2011 års nationella SOM-undersökning framgick att svenskarna framförallt vände sig till morgon- och kvällspress i mobilen, och i mindre utsträckning till nyheter från radio- och tv-företag, vilket delvis kan förklaras av de olika gränssnitten och medieformerna (Westlund, 2012b). Exempelvis har amerikanska forskare dragit slutsatsen att mobilen har en nisch vad gäller nyhetsuppdatering vardagslivets springor (Dimmick et.al, 2011).

På det stora hela kan nyhetsanvändning i mobil ske på många olika sätt, och i den nationella SOM-undersökningen 2012 har respondenterna tillfrågats kring deras användning av fem olika slags användning av nyheter i mobilen: mobil-/websajt, mobilapp, söktjänst (t.ex. Google), sociala medier (t.ex. att klicka på artikeltips som vänner delar på Facebook) eller e-post (t.ex. nyhetsbrev från Göteborgs-Posten som öppnas och läses i mobilen). Tabell 1 presenterar en analys av hur ofta dessa sätt att ta del av nyheter i mobilen förekommer bland de som angett att de är mobila nyhetsanvändare (d.v.s. använder minst någon gång per månad). Totalt sett är det 45 procent av svenska allmänheten som tar del av nyheter i mobilen.

Resultaten visar tydligt att mobila nyhetsanvändare använder alla fem formerna för att ta del av nyheter, men att de i första hand vänder sig till mobil-/websajter eller mobilappar. Det skall noteras att fastän den totala andelen som använder mobil-/websajter (76 procent) är högre än den för mobilappar (64 procent), så präglas den senare i allra störst utsträckning av daglig användning. Andelen dagliga användare av mobilappar för nyheter är mer än dubbelt så stor som andelen veckovisa användare (20 procentenheter fler), medan den endast är något större vad gäller mobil-/websajter (7 procentenheter fler). En slutsats är att för mobila nyhetsanvändare i Sverige utgör mobil-/websajter och/eller mobilappar en viktig del av vardagen. Användningen av söktjänster för att ta del av nyheter är å andra sidan jämnt fördelad mellan dem som använder det dagligen till dem som gör så varje vecka eller månad. När det gäller att använda sociala medier och e-post för att ta del av nyheter så präglas dessa istället av att vara sällanaktiviteter, eftersom andelen dagliga användare är väsentligt mindre än övriga regelbundenheter.

Tabell 1 Regelbundenheter i olika slags användning av nyheter i mobilen under 2012 (procent bland mobila nyhetsanvändare)

	Mobil-/websajt			Mobilapp			Söktjänst			Sociala medier			E-post		
	Månad	Vecka	Dag	Månad	Vecka	Dag	Månad	Vecka	Dag	Månad	Vecka	Dag	Månad	Vecka	Dag
Samtliga	19	25	32	10	17	37	22	24	19	20	20	12	24	15	10
Kön															
Man	18	26	38	10	17	38	22	24	23	18	19	13	23	18	12
Kvinna	21	23	25	11	17	35	22	24	15	22	20	10	24	12	8
Ålder															
16-29 år	20	26	32	12	17	42	22	21	23	20	31	20	23	11	9
30-49 år	21	27	40	10	20	44	26	28	20	25	20	12	29	17	11
50-64 år	19	25	23	11	17	28	19	26	17	19	12	6	20	20	12
65-85 år	11	10	13	6	6	10	14	7	6	3	3	0	7	7	6
Utbildning															
Låg	25	5	14	13	8	13	19	8	11	8	10	10	13	6	10
Medellåg	18	26	28	8	17	43	20	22	20	20	22	11	24	13	8
Medelhög	23	25	31	15	19	34	27	25	17	20	23	10	23	16	12
Hög	16	28	40	9	18	38	21	29	21	24	17	15	27	19	12
Betalform															
Privat kontantkort	18	21	20	9	16	22	6	5	3	5	4	3	5	3	2
Privat abonnemang	20	22	34	11	16	41	23	23	21	20	22	13	25	15	11
I tjänsten	19	30	36	12	22	38	23	30	20	24	18	9	29	22	12
Har smartphone															
Ja	20	27	34	11	19	41	24	26	20	22	21	13	25	17	11
Nej	12	6	8	0	1	3	5	4	5	7	5	3	8	1	3

Antal svar: Basen utgörs av samtliga de som uppgett att de tar del av nyheter i mobilen (711-717). Andelen svarande för respektive kategori varierade något för de fem formerna av mobil nyhetsanvändning. **Kön:** män (355-357), kvinna (356-360). **Ålder:** 16-29 år (182-184), 30-49 år (305-306), 50-64 år (153-157), 65-85 år (70). **Utbildning:** låg (62-63), medellåg (238-242), medelhög (172), hög (233-234). **Betalform:** privat kontantkort (112-114), privat abonnemang (495-498), tjänsteabonnemang (271-273). **Innehav av smartphone:** ja (629-634) nej (73-74).

Källa: Den nationella SOM undersökningen 2012

Den dagliga användningen av mobil-/websajter är signifikant högre bland män (38 procent) jämfört med kvinnor (25 procent), samtidigt som deras dagliga användning av mobilappar är på ungefär samma nivå. En bidragande förklaring handlar om att det var fler män än kvinnor som anammade nyheter i mobilen under dess tidiga år, innan mobilappar fanns att tillgå, och därmed etablerade vanor av att använda mobil-/websajter. Kvinnor är väsentligt mer orienterade mot mobilappar, medan andelen män som använder dessa är densamma som för mobil-/websajter. Vad gäller den dagliga användningen av söktjänster, sociala medier och e-post så används dessa genomgående något mer av män än kvinnor, trots att den regelbundna användningen av sociala medier i mobilen är i princip densamma för kvinnor och män.

Tabell 1 visar vidare att det är något fler 30-49 åringar (40 procent) som dagligen använder mobil-/websajter än 16-29 åringar (32 procent). Mobilappar är det mest populära hos båda dessa åldersgrupper, och utgör faktiskt jämförbart stora andelar. Mobilappar är den vanligaste formen av nyhetsanvändning i mobilen också för 50-64 åringar, medan det bland 65-85 åringar istället finns en liten tendens mot mobil-/websajter. Det skall vidare uppmärksammas att bland 16-29 åringar är användningen av sociala medier för nyheter i mobilen klart högre jämfört med övriga åldersgrupper, både vad gäller andel veckovisa användare (31 procent) och dagliga användare (20 procent).

När det gäller utbildningsnivå² så är användningen jämnt fördelad mellan mobil-/websajt och mobilapp hos lågutbildade, medelhögutbildade samt högutbildade (om än på olika nivåer). De med medellåg utbildning däremot är klart mer orienterade mot mobilappar (43 procent) jämfört med mobil-/websajt (40 procent), och är också den grupp med flest dagliga användare av mobilapp. När det gäller användning av mobil-/websajt så är andelen dagliga användare högst bland de högutbildade, och sjunker sedan stegvis med minskande utbildningsnivå. Jämförelsen av hur de olika utbildningsgrupperna använder söktjänster, sociala medier och e-post för att ta del av nyheter visar i övrigt mestadels på likheter, om än att färre lågutbildade tar del av nyheter genom söktjänster och att det är fler högutbildade som hittar fram till nyheter via sociala medier.

Analysen av användningsmönster utifrån betalform frambringar en markant skiljelinje mellan den relativt modesta användningen hos kontantkortsinnehavare och den mer utbredda användningen hos olika abonnemangsinnehavare. För det första kan det konstateras att drygt var femte kontantkortsinnehavare tar del av nyheter via mobilen via mobil-/websajt och mobilapp, men att det i princip är de enda sätten de gör så på och att andelen dagliga användare är betydligt lägre jämfört med abonnemangsinnehavarna. För det andra är formerna för användning av nyheter i mobilen hos abonnemangsinnehavarna relativt lik, med en primär inriktning mot mobilapp och därefter mobil-/websajt. Till skillnaderna hör att innehavare av privatabonnemang uppger att de tar del av nyheter i mobilen via sociala medier (13 procent) i större utsträckning än de med företagsabonnemang (9 procent). Avslutningsvis kan sägas att användningsbeteendena för abonnemangsinnehavare liknar de för smartphoneanvändare.

Ett samhälle där nyheter i mobilen tas för givet

Detta kapitel har presenterat siffror för hur den svenska befolkningen tagit till sig användning av internet och nyheter i mobilen under de senaste åtta åren. Med en viss fördröjning från 2008, året då såväl nya smarta mobiler, nyhetstjänster och abonnemang med fast pris för mobil surf lanserades i Sverige, har vi ur resultaten kunnat utläsa ett snabbt tilltagande anammande under åren som följt, i synnerhet under 2011 och 2012. Utvecklingen av nyhetsanvändning via mobilen präglas i ökande

grad av att inkludera svenska befolkningen i allmänhet, med en betydande andel dagliga användare, i synnerhet av mobil-/websajt eller mobilapp. Det är något som i synnerhet utbildade män i åldern 20-39 år med abonnemang och en smartphone tagit till sig, samtidigt som de allra äldsta, de lågutbildade samt kontantkortsinnehavare däremot ännu inte uppvisat samma mönster.

Det är inte endast vad gäller nyhetsanvändning som mobilen snabbt vuxit i popularitet, detta sker även vad avser att använda den som verktyg när det gäller att sköta bankärenden, rese- och hotelltransaktioner, hälsa, shopping, kommunikation i arbetslivet, marknadsföring m.m. En värld av möjligheter har öppnat sig eftersom mobilen är såväl portabel som personlig, kan användas oavsett tidpunkt och plats, samt är integrerad med mobila ekosystem och betalningslösningar. Följaktligen så har de nya möjligheterna med mobilen också kommit att påverka tidigare etablerade praktiker hos såväl allmänhet som organisationer.

Om man återigen ser mer specifikt till nyhetsmedier och nyhetsanvändning kan det konstateras att denna plattform utgör en del av ett större ekosystem av nyhetsmedier som omfattar såväl tv, radio och papperstidningar, som olika plattformar för att publicera och tillgodogöra sig nyheter digitalt. Användningen av olika nyhetsmedier hos olika generationer och för olika medieperioder skiljer sig väsentligt åt, om än att det under senare år skett en ökad orientering mot digitalt och mobilt hos samtliga generationer (Westlund & Weibull, 2013). Forskningen har visat att nätnyheter har haft såväl ersättande som komplementära effekter på papperstidningsläsningen hos olika grupper när det gäller såväl dagspress (Bergström & Wadbring, 2010), som kvällspress (Westlund & Färdigh, 2011). Tidigare studier har också visat att användningen av nyheter i mobilen hänger samman med hur man använder nyheter i andra nyhetsmedier. I synnerhet är det hos regelbundna nätnyhetsanvändare man finner mobila nätnyhetsanvändare, snarast än hos regelbundna papperstidningsläsare (Westlund, 2012c). Exempelvis visade en studie av nyhetsanvändning i mobil bland svenska 9-16 åringar att nätnyhetsanvändningen rentav hade större förklaringskraft än huruvida de var uppkopplade med sin mobil (Westlund & Bjur, 2012). Andra studier har pekat mot att ungdomar och unga vuxna i Sverige börjat använda mobilen tillsammans med datorn för att på ett komplementärt sätt ta del av nyheter (Westlund & Färdigh, 2012). Från årets undersökning och analys av kvällspressens plattformar framgår det vidare att andelen svenskar som endast tar del av dess nyheter med sin mobil har ökat rejält 2012 (se Färdigh & Westlunds kapitel i denna volym).

På det stora hela framstår det tydligt att mobilen numera har en framträdande roll i vardagslivet inte bara för kommunikation men också för information och nyheter. Inledningsvis nämndes att mobilens betydelse för interpersonell kommunikation är något vi kommit att ta för givet i våra vardagsliv. Det är en tes och slutsats som den sociologiska mobilprofessorn Rich Ling lägger fram i sin bok "Taken for grantedness", med anspråk om giltighet på nästintill global nivå (Ling, 2012). Samtidigt saknar hans bok analyser av mobilens framväxande roll för att ta del av nyheter, vilket vidare är ett framträdande drag också för övrig mobil- och journalistikforskning.

Emellertid kan vår förståelse av såväl mobiler som journalistik i allra högsta grad vidgas genom att vi mer närsynt funderar på i vilken grad de tas för givna. Å ena sidan vittnar utvecklingen för dags- och kvällspressen om att papperstidningens upplaga, räckvidd och affärsmodell är på nedåtgående, och å andra sidan ser vi en exceptionell tillväxt av mobila plattformar där Aftonbladet inom kort lär bli först bland svenska dagstidningar att generera mer trafik via mobilen än via deras nyhets-sajt. Papperstidningens roll i det svenska samhället är något många sedan länge kommit att tas för givet, men vars existens är hotad, samtidigt som allt fler tar för givet att de med sin mobil skall kunna ta del av nyhetsrapporteringen. Jag hävdar härmed att det är i skärselden mellan dessa två utvecklingsriktningar som framtidens mediehus kommer att växa fram, mediehus som onekligen är av essentiell betydelse för det utbud av journalistik som vi idag tar för given.

Noter

- ¹ Fyra definitioner används: Låg (max grundskola el. motsv.), medellåg (gymnasium, folkhögskola el. motsv.), medelhög (eftergymnasial utbildning men inte examen från högskola eller universitet.) Hög (examen från högskola eller universitet).
- ² Fyra definitioner används: Låg (max grundskola el. motsv.), medellåg (gymnasium, folkhögskola el. motsv.), medelhög (eftergymnasial utbildning men inte examen från högskola eller universitet.) Hög (examen från högskola eller universitet).

Referenser

- Bergström, Annika & Wadbring, Ingela (2010). "The contribution of free dailies and news on the Web: Implications of media structural changes for the Swedish newspaper readership market", *Northern Lights*, 8(1), 139–155.
- Dimmick, John, Feaster, John C. & Hoplamazian, Gregory J. (2011). "News in the Interstices: The Niches of Mobile Media in Space and Time". *New Media and Society*, 13(1), 23–39.
- Elliott, Anthony & Urry, John (2010). *Mobile Lives*. Routledge: London.
- Nygren, Gunnar & Zuiderveld, Maria (2011). *En himla många kanaler – flerkanal-publicering i svenska mediehus*. Nordicom: Göteborg.
- Ling, Rich (2012) *Taken for grantedness*, MIT Press: Cambridge.
- Nel, Francois & Westlund, Oscar (2012). "The 4C's of Mobile News - Channels, Conversation, Content and Commerce", *Journalism Practice*, 6(5), 744-753.
- Westlund, Oscar (2008). "From mobile phone to mobile device; news consumption on the go", *Canadian Journal of Communication*, 33(3), 443-463.
- Westlund, Oscar (2011). Cross-media News Work: Sensemaking of the Mobile Media (R)evolution. JMG Bokserie no. 64. Göteborg: Göteborgs universitet. https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/28118/1/gupea_2077_28118_1.pdf.

- Westlund, Oscar (2012a). "Producer-centric vs. Participation-centric: On the Shaping of Mobile Media." *Northern Lights*, 10(1), 107–112.
- Westlund, Oscar (2012b). "Användning av mobilen för information och kommunikation", I: Lennart, Weibull, Henrik, Oscarsson & Annika, Bergström (red.) *I framtidens skugga*, SOM-institutet, Göteborgs Universitet: Göteborg.
- Westlund, Oscar (2012c). "Nyhetsanvändning i mobilen," I: Oscar Westlund, *Från gammalt till nytt. Om tidningsledarskap och nyhetsanvändning*, DEMICOM, nr. 8, Mittuniversitetet: Sundsvall.
- Westlund, Oscar (2013). "Mobile news: a review and model of journalism in an age of mobile media", *Digital Journalism*, 1(1), 6-26.
- Westlund, Oscar & Bjur, Jakob (2013). "Mobile news life of young", I: Katie. Chumskey & Larissa. Hjorth (red), *Mobile Media Practices, Presence and Politics. The Challenge of Being Seamlessly Mobile*, New York: Routledge.
- Westlund, Oscar & Färdigh, Mathias A. (2011). "Displacing and Complementing Effects of News Sites on Newspapers 1998-2009", *International Journal on Media Management*, 13(3), 177-194.
- Westlund, Oscar & Färdigh, Mathias A. (2012). "Conceptualizing Media Generations: the Print-, Online- and Individualized Generations", *Observatorio (OBS*) Journal*, 6(4). 181-213.
- Westlund, Oscar & Weibull, Lennart (2013), "Generation, life course and news media use in Sweden 1986-2011", *Northern Lights*, 11(1), 147-173.

MEDIEANVÄNDNINGENS VÄGSKÅL VID KRIS OCH TILL VARDAGS

MARINA GHERSETTI OCH OSCAR WESTLUND

När en samhällskris inträffar förväntar vi oss som medborgare att ansvariga myndigheter ska vidta nödvändiga åtgärder för att begränsa dess omfattning och lindra dess negativa konsekvenser. En avgörande förutsättning för att myndigheterna ska lyckas i sin krishantering är emellertid att allmänheten får den information den behöver för att sätta sig i säkerhet, hålla sig undan faran och undvika att försvåra för räddningsinsatser och krisbegränsande åtgärder.

Kriser är oförutsedda händelser som utlöser mer eller mindre akuta situationer. De utgör hot mot grundläggande samhällsliga funktioner och värden, kräver omedelbara och samordnade åtgärder – ofta under tidspress, och de skapar otrygghet och osäkerhet och därmed ett ökat informationsbehov hos allmänheten (Jfr. Boin m fl, 2005; krisinformation.se). Kriser berör olika grupper i samhället på olika sätt, beroende på när de inträffar under dygnet, var människor befinner sig, samt självklart också till vilken grad de är utsatta för skadeverkningar. Av detta följer att ansvariga myndigheter i en krissituation dels måste identifiera olika gruppers utsatthet och behov av hjälp, dels måste vända sig till olika grupper med olika typer av riktad information. En förutsättning för myndigheternas kriskommunikation är därför kunskaper om vilka medier som olika grupper i samhället använder när kriser inträffar.

Sverige har en lång tradition av forskning kring medieanvändning i allmänhet och nyhetsmedier i synnerhet, där inte minst SOM-institutets undersökningar legat till grund för flera olika slags analyser. Dessa undersökningar tar fasta vid vardaglig medieanvändning, d.v.s. vilka medier människor använder under normala förhållanden. Mycket lite kunskap finns om människors medieanvändning vid kriser. Då dessa är att betrakta som extraordinära händelser kan man emellertid också anta att människor i sådana situationer uppvisar extraordinära behov och beteenden, inte minst vad gäller information och informationssökning. En analys av svenska förhållanden år 2010 visade att många upplevde större behov av nyheter i samband med kriser, och att de framförallt uppgav att de skulle vända sig till traditionell tv och radio samt till nyhetssajter, men att användningen skulle öka i alla nyhetsmedier. Snabbhet och tillgänglighet visade sig vara viktiga grundvalar för hur svenskar föreställde sig att de skulle välja bland nyhetsmedierna om en kris inträffar (Ghersetti, 2011). I detta kapitel tar analysen fasta vid att analysera hur medieanvändning vid kriser skiljer sig från vardaglig användning, och hur den skiljer sig mellan olika grupper i samhället. Följande två frågor ställs: 1) Skiljer sig människors föreställning om hur de skulle använda medier vid en kris från deras medieanvändning i vardagslivet? och 2) Hur skiljer sig allmänhetens (16-85 år), och olika generationers, föreställda

medieanvändning vid krissituationer beroende på om de befinner sig hemma, på jobb/skola eller på annan plats? Kapitlet analyserar betydelsen av såväl nyhetsmedier som sociala medier och myndigheternas hemsidor.

Ett vägval mellan analoga och digitala nyhetsmedier

Nyhetsmedierna har sedan 1990-talet stått inför flera viktiga vägskäl. Genom ett antal strategiska val har färdriktningen alltmer slagit om från analog nyhetsproduktion till digital nyhetsförmedling. Likaså har kriskommunikatörer valt att bredda sin repertoar av kommunikationsinsatser mot digitala medier, vilket till exempel etableringen av Krisinformation.se, administrerad av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), vittnar om. Dessa vägval hänger till stor del samman med analyser av, och anpassning till, svenskarnas förändrade medievanor.

Den svenska befolkningen har i ökande grad fått möjlighet att navigera i ett medielandskap som både rymmer traditionella massmedier, som dagstidningar, radio och tv, och en flora av digitalt uppkopplade skärmar. Här har olika grupper utvecklat sina egna distinkta medievanor, exempelvis i förhållande till sociala medier, information via myndigheters hemsidor och inte minst till hur de väljer att ta del av nyheter. Forskningen om hur svenskar hanterat vägvalet mellan analoga och digitala medier för nyhetsanvändning i vardagslivet har visat att somliga kompletterar gamla medier med nya, medan andra ersätter de förra med de senare (Bergström och Wadbring, 2010; Westlund och Färdigh, 2011). Forskare som söker förklara varför en nyhetskanal ersätts med en annan tar sin utgångspunkt i medierna, och hävdar att olika medier har specifika egenskaper och medielogiker som gör att de utmejslar sina respektive nischer (se t.ex. Dimmick et.al, 2011). Förklaringsansatsen till varför människor kompletterar olika medier med varandra utgår istället från människors olika behov och vanor (se t.ex. Flavian och Gurrea, 2009).

År 1986 genomfördes den första nationella SOM-undersökningen, och analyser pekar mot att såväl morgontidningar som public service-tv vid denna tidpunkt hade en stark ställning i människors vardagsliv, i synnerhet hos äldre generationer. Under det följande kvartseket har det skett en påtaglig förskjutning mot användning av digitala nyhetsmedier. Detta framgår också när man ser till de olika kapitel som handlar om nyhetsanvändning i denna volym (kvällspress av Färdigh och Westlund; morgonpress av Wadbring; nyheter i mobil av Westlund).

Vidare visar djupgående empiriska analyser att medan somliga svenskar har en omfattande nyhetsanvändning i flera olika medier så finns det andra som knappt tar del av nyheter alls (Shehata och Wadbring, 2012; Strömbäck, Djerf-Pierre och Shehata, 2012). Forskningen visar också att det finns en påtaglig skillnad mellan hur olika generationer hanterar den uppsjö av alternativ som dagens medielandskap bjuder på. I sammanhanget kan en studie av hur fyra generationer i Sverige förändrat sin nyhetsanvändning från 1986 till 2011 nämnas. Resultaten vittnar bl.a. om att de två äldsta generationerna i stor utsträckning fortfarande i huvudsak använder analoga medier, medan de två yngre generationerna i större grad börjat använda

nyheter i digital form (Westlund och Weibull, 2013). En fördjupande analys av kvällspressen visar, på samma sätt, att för äldre generationer så är kvällstidningar mer eller mindre synonymt med pappersupplagor, medan yngre generationer istället förknippar kvällspressen främst med nätnyheter via dator eller mobil (Westlund och Färdigh, 2012).

Detta kapitel tar fasta vid att olika generationer har valt olika riktningar, och kombinationer, när det gäller traditionella och digitala nyhetsmedier. Fokus ligger på ett synnerligen viktigt och till dags dato föga efterforskat område, nämligen hur människor (föreställer sig att de) tar del av nyheter vid kriser.

Allmänhetens medieanvändning vid kris och i vardag

I detta kapitel används data från 2012 års SOM-undersökning för en jämförelse av hur människor föreställer sig att de skulle använda nyhetsmedier och sociala medier vid en kris med hur de använder medier till vardags. Tabell 1 på nästa sida presenterar i den vänstra boxen svenskarnas *föreställda* medieanvändning vid olika platser när det inträffar en kris. Här har människor angett vilket (ett) medium de *i första hand* skulle använda beroende på var de befinner sig – hemma, på jobb/skola eller på annan plats – och varje kolumn summerar till 100 procent. Den högra boxen visar med vilken regelbundenhet de under normala vardagslivsförhållanden använder olika nyhetsmedier och här är det istället raderna som summerar till 100 procent. Denna övergripande jämförelse vittnar om flera skillnader i användning, såväl mellan olika medier och för olika platser, som mellan en krissituation och vardagslivets normala förhållanden.

Vad gäller medieanvändning vid kriser så har respondenterna fått frågan om vilket medium de föreställer sig att de i första hand skulle använda, beroende på om de är hemma, på jobbet/skolan eller annan plats. Kolumnen ”totalt” visar en sammanvägning av andelen som angett olika medier som sitt förstahandsalternativ för dessa tre platser. Resultaten visar tydligt att radion ligger på en markant förstaplats (31 procent), medan tv-nyheter, nätnyheter och nyheter i mobil hamnar på en delad andraplats (20-21 procent). I princip ingen uppger att de skulle vända sig till sociala medier, medan det skall noteras att sex procent uppger att de skulle söka information från myndigheters hemsidor. Totalt sett är människors förväntade nyhetsanvändning vid kriser således spridd på flera olika medier, det finns ingen ”huvudkanal” genom vilken myndigheterna kan nå alla eller ens de flesta medborgarna.

Analysen av platsspecifika mönster visar också på stora skillnader i den roll som olika medier förväntas ha, beroende på var man befinner sig när en kris inträffar. I hemmet skulle de flesta välja att titta på tv-nyheter (44 procent), något färre skulle lyssna till radionyheter (32 procent) och än färre skulle ta del av nätnyheter (15 procent). Den förväntade användningen av mobilen, sociala medier och myndigheters hemsidor är däremot begränsad. En slutsats är att de traditionellt hushållsbaserade massmedierna skulle dominera nyhetsanvändningen när man befinner sig i hemmet och har tillgång till dessa.

Tabell 1 Vart människor i första hand säger att de skulle vända sig för information vid kriser, samt deras regelbundna användning av nyhetsmedier och sociala medier 2012 (procent)

	Totalt	Krisituation			Normala förhållanden				
		Hemma	Jobbet/ skolan	Annan plats	Aldrig/ sällan	Månad	Vecka	Dagligen	Summa
TV-nyheter	20	44	5	5	18	23	38	21	100
Radionyheter	31	32	31	30	30	25	26	19	100
Nyhetsmedier på internet	21	15	37	13	22	9	33	36	100
Nyhetsmedier i mobil	20	4	16	43	54	10	12	25	100
Sociala medier i dator	1	1	1	1	42	5	21	33	100
Sociala medier i mobil	1	0	1	3	63	4	9	25	100
Myndigheternas hemsidor	6	5	10	5	-	-	-	-	-
Summa	100	100	100	100					

Antal svar: Basen av totalt antal svarande för föreställd medieanvändning i krisituationer är 686-863 och för frågorna om regelbunden medieanvändning är den 1321-1566

Kommentar: Frågan lyder: "När du fått reda på att det inträffat ett giftigt gasutsläpp, vart vänder du dig i första hand för att få mer information om du befinner dig..." och innehåller flera alternativ för både funktioner och situationer. I tabell 1 ingår de som kryssat för ett mediealternativ för respektive situation. Frågorna om regelbunden radio och tv-användning lyder: "Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?" och tabellen visar genomsnittet för tv- och radionyheter i alla kanaler, frågorna om regelbunden användning av nyheter och sociala medier på internet lyder: "Hur ofta har du gjort följande på internet?", och frågorna som rör mobiltelefon lyder: "Hur ofta brukar du använda mobiltelefonen till följande?". Samtliga frågor om medieanvändning i normalfallet har svarsalternativ som mäter frekvensen av användandet, från aldrig till dagligen, och i några fall upp till flera gånger per dag. I tabell 1 har en omkodning av svarsalternativen gjorts så att de blir sinsemellan jämförbara. Frågan om sociala medier utgår från frågan "hur ofta har du gjort följande på internet?" och avser svarsalternativet "använt sociala medier". Frågan om användning av sociala medier vid kriser specificerar däremot användning av sociala medier för "dator" respektive "mobil". Resultaten bör tolkas med försiktighet eftersom frågan om sociala medier för normalfallet inte explicit avser "nyheter" eller "dator" utan generell användning av sociala medier. För "Myndigheternas hemsidor" saknas uppgifter om vardaglig användning.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Också när människor befinner sig på jobbet/skolan så uppger många att de skulle välja att lyssna till radionyheter (31 procent), även om något fler föreställer sig att de skulle uppdatera sig via nättyheter (37 procent). Medan datorer utgör ett naturligt inslag i kontorsmiljöer, och radioapparater vanligtvis finns på de flesta arbetsplatser, så är tillgången till tv-apparater däremot mer begränsad. Följaktligen är det relativt få som tror sig titta på tv-nyheter på jobbet/skolan vid en krisituation (5 procent), men desto fler som skulle plocka fram sin mobil för att söka nyheter där (15 procent). Just mobilens förväntade betydelse för att ta del av nyheter är emellertid allra högst om man råkar befinna sig på annan plats än i hemmet eller på jobbet/skolan när

en kris inträffar. Allra flest uppger att de skulle ta del av nyheter i mobilen när de befinner sig på ”annan plats” (43 procent), en andel som rentav är på samma nivå som tv-nyheter (44 procent) i hemmet. En betydande andel uppger även att de skulle lyssna till radionyheter (30 procent) när de är på annan plats, somliga skulle ta del av nätnyheter (13 procent), medan mycket få skulle vända sig till tv-nyheterna eller myndigheternas hemsidor (5 procent). Inte heller skulle människor främst vända sig till sociala medier för information och uppdateringar i samband med kriser. Emellertid är det viktigt att vara uppmärksam på att en betydande andel svenskar med stor sannolikhet skulle exponeras för sådan händelseinformation med tanke på den väl utbredda användningen av sociala medier som faktiskt sker i vardagslivet.

Mönstren för människors föreställda val av medier i kriser skiljer sig tydligt från medieanvändning under normala förhållanden. I det senare fallet är det nätkyheter (36 procent) och sociala medier i dator (33 procent) som hamnar högst vad avser daglig användning, följt av nyheter och sociala medier i mobilen (25 procent). Tv och radio används dagligen endast av ca en femtedel, men när man slår samman den dagliga användningen med den veckovisa så får dessa traditionella medier väsentligt högre räckvidd (59 procent för tv och 45 procent för radio), fast det är nätkyhetsanvändningen som fortfarande placerar sig högst (69 procent). En slutsats är att digitalt och mobilt orienterad medieanvändning är särskilt etablerad i de dagliga rutinerna, medan traditionella medier får en mer framträdande roll ur ett veckoperspektiv. I samband med kriser bryter emellertid människors föreställda medieanvändning mot detta mönster, som tabell 1 också har visat.

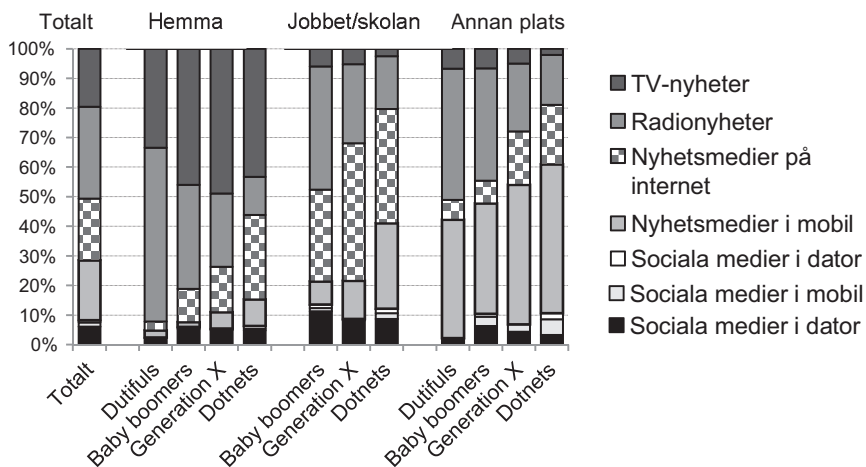
Generationers föreställda medieanvändning vid kris

Såväl i folkmun som bland forskare talas det om digitala klyftor och generationskillnader i samband med medieanvändning. Det skall påpekas att dessa två grupper har olika syn på vad en generation är. I folkmun tenderar man att referera till en generation med utgångspunkt i biologisk ålder, som exempelvis ”de unga” om samtliga som är födda på 1990-talet. I samhällsvetenskaplig forskning om generationer är en vanlig utgångspunkt istället att dessa skall definieras utifrån grupper av människor som haft sin formativa uppväxtfas under en viss samhällsepok, och därmed kan sägas dela någorlunda liknande erfarenheter och värderingar (Mannheim, 1952). I detta sammanhang är en central utgångspunkt självklart också att de växt upp med olika generationer av mediasystem, med vilka de etablerat sina grundläggande medievänor (Gumpert och Cathcart, 1985).

Detta avsnitt analyserar hur fyra olika generationer föreställer sig sin medieanvändning vid en kris. Indelningsgrunden för generationsanalysen härstammar från amerikansk forskning, där i synnerhet en grupp framstående statsvetare utvecklat forskning om fyra specifika generationer (Zukin et.al, 2006). Deras klassificering omfattar de s.k. *dutifuls* (födda före 1945), *baby boomers* (1946-1964), *generation X* (1965-1976), samt *dotnets* (födda efter 1977), och har som redan nämnts till-

lämpats för analyser av bl.a. svenskars nyhetsanvändning (Westlund och Weibull, 2013). Det finns givetvis en klassificeringsproblematik kring hur man väljer att dela in generationer, som bl.a. handlar om att göra en socialt konstruerad distinktion mellan hur medborgare som är födda under vissa tidsepoker skiljer sig från andra. Det sker därmed en förenkling och stereotypisering, vanligen med utgångspunkt i den forskning och empiri som finns tillgänglig (vilken dessvärre nödvändigtvis inte är särskilt robust). En fördel med den generationsindelning som används i föreliggande analys är att den bäddar för möjligheter till jämförelse med andra svenska och internationella studier. Utifrån figur 1 analyseras i det följande hur *dutifuls*, *baby boomers*, *generation X* samt *dotnets* föreställer sig att de skulle använda medier vid en kris.

Figur 1 Vart fyra generationer uppger att de i första hand vänder sig för information vid kriser beroende på var de befinner sig (procent)

Antal svar: Basen av totalt antal svarande är 1321-1566 för totalkolumnen och 90-304 för generationskolumnerna.

Kommentar: Frågan lyder: "När du fått reda på att det inträffat ett giftigt gasutsläpp, vart vänder du dig i första hand för att få mer information om du befinner dig..." och innehåller flera alternativ för både funktioner och situationer. I figur 1 ingår de som kryssat för *ett* mediealternativ för respektive situation.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Figur 1 visar att människors föreställda medievanor vid en kris varierar tydligt med den situation de befinner sig i. I hemmet dominerar radio och tv i alla generationer (92 procent för de äldsta, 56 procent för de yngsta), på arbetsplatsen och i skolan är

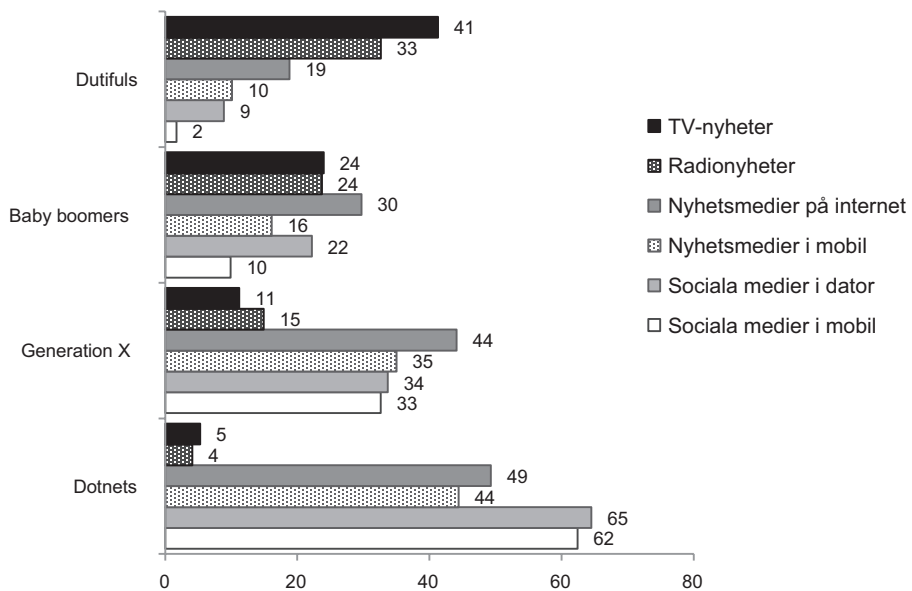
nyhetsmedier på internet den främsta informationskanalen vid kriser (31 procent för de äldsta, 39 procent för de yngsta), och för samtliga generationer är nyhetsmedier i mobilen det vanligaste när de befinner sig på annan plats (40 procent för de äldsta, 50 procent för de yngsta). Figur 1 visar vidare på klara skillnader mellan generationerna. Vid närmare granskning ser vi att *dutifuls* är klart orienterade mot tv och radio både i hemmet (sammanlagt 92 procent) och på annan plats (53 procent).¹ Även *baby boomers* säger sig i första hand välja tv och radio för krisinformation när de är hemma (sammanlagt 81 procent), men digitala medier när de är på jobbet/i skolan (sammanlagt 52 procent) och på annan plats (55 procent). Orienteringen mot att söka information i digitala nyhetsmedier och mobilen är än tydligare vad gäller *generation X*, både på jobbet/i skolan (sammanlagt 59 procent) och på annan plats (sammanlagt 65 procent). Allra mest påtaglig digital orientering står dock *dotnets* för (sammanlagt 68 procent på jobbet/i skolan och 70 procent på annan plats).

Analysen av människors medieanvändning till vardags (här definierat som användning minst någon gång per dag) redovisas i figur 2 på nästa sida. Den visar att bland *dutifuls* dominerar tv (41 procent) och radio (33 procent), medan relativt få har en digital orientering. Bland *baby boomers* är utbredningen av tv (24 procent) och radio (24 procent) något lägre, och till skillnaderna hör att de också i relativt stor utsträckning tar del av nyheter på nätet (30 procent) samt använder sociala medier (22 procent i dator och 10 procent i mobilen). När det kommer till *generation X* så är användningen av de traditionella medierna markant lägre (11 procent för tv och 15 procent för radio), men däremot tar avsevärt fler del av nyheter på nätet (44 procent) och i mobilen (35 procent). Dessutom är användningen av sociala medier i dator (34 procent) och mobil (33 procent) större i jämförelse med de två tidigare generationerna. Däremot är det *dotnets* som uppvisar den allra påtagligaste orienteringen mot digitala medier. Bland dessa använder 49 procent nyheter på nätet och 44 procent gör så med sin mobil, medan den dagliga användningen av tv (5 procent) och radio (4 procent) är mycket låg. I linje med detta så finner vi vidare att deras användning av sociala medier i dator (65 procent) och mobil (62 procent) är betydligt högre än för övriga generationer.

Sammantaget visar analysen att de medieval som människor säger att de skulle göra vid kriser i stora drag återspeglar deras medieval under normala förhållanden, så till vida att äldre orienterar sig mot traditionella nyhetsmedier och yngre mot digitala. Men på en mer detaljerad nivå framträder också tydliga skillnader mellan de fyra generationernas medieanvändning i kris och till vardags. Samtliga generationer uppger att de i samband med kriser skulle söka sig till nyhetsmedierna för information. Detta hänger sannolikt samman med att nyhetsmedierna förväntas erbjuda en någorlunda systematisk händelserapportering som presenterar olika sidor av det som hänt. Svenska befolkningen har högt förtroende för svenska nyhetsmedier, i synnerhet public service medier och den lokala morgontidningen (se Lennart Weibulls kapitel om förtroende i denna volym), vilket hör samman med deras bedömningar av journalisternas intentioner och förmåga samt nyhetsmediets

innehållsprofil (Westlund, 2006). Sociala medier har en annan funktion, genom att präglas av kommunikation, också såtillvida att det kan handla om kommunikation om information.

Figur 2 *Fyra generationers dagliga medieanvändning under vardagliga (normala) förhållanden (procent)*

Framtida vägval

Detta kapitel har analyserat två frågor kring allmänhetens och fyra specifika generationers (föreställda) beteenden i samband med medieanvändning. Analysen av föreställd medieanvändning vid kris, vilken bär med sig vissa metodologiska komplikationer då respondenterna förhållit sig till hypotetiska frågor, pekar mot att människor vänder sig till nyhetsmedier för information snarare än till sociala medier eller myndigheternas hemsidor. Resultaten tyder på att etablerade medievänor har betydelse, i viss mån, samtidigt som att nyhetsmediernas egenskaper, t.ex. snabbhet, rörlig bild och tillgänglighet vid specifika platser, också tycks spela en roll för människors medieval vid kriser. På sammantagen nivå hamnar radio först, medan övriga nyhetsmedier i analysen placerar sig på en gemensam andraplats. När den föreställda medieanvändningen hemma, på jobbet/skolan och på annan plats analyseras var för sig är emellertid radion det näst mest populära alternativet. Det betyder med andra ord att många skulle slå på radion för att lyssna till nyheter, men att andra medier skulle väljas i första hand. Vid en kris så skulle de flesta som är

hemma vända sig till den hushållsbaserade tv:n, på jobbet/skolan till nätnyheter, och på annan plats till mobilen. Från analysen av medieanvändningen i vardagslivet, så framgår det däremot att tv och radio används av relativt många på veckobasis, medan den dagliga medieanvändningen i större grad är digitalt och mobilt orienterad. Detta går i linje med forskning om dagens skärmkultur som visat att portabla och nätverksuppkopplade medieteknologier blir alltmer alltså närvarande i vårt vardagliga (medie-)liv. Jämförelsen av medieanvändning vid kris och i vardagsliv pekar dock mot att människor riktar sin uppmärksamhet mot vissa medier före andra. Exempelvis föreställer sig många att de skulle se på tv-nyheter om de är i hemmet (44 procent angav detta som förstaval), långt fler än andelen som dagligen ser tv-nyheter (21 procent).

Analysen av skillnader mellan olika generationer har i detta sammanhang visat sig vara högst relevant för hur olika samhällsgrupper kan tänkas ta del av nyheter när kriser inträffar. Resultaten visar också att nyhetsmedier är olika viktiga som informationskanaler i samband med samhällskriser, beroende på var människor kan tänkas befinna sig. Pondera att ett giftigt gasutsläpp inträffar kl. 17.15 under en vanlig vardag. Gasen bedöms vara särskilt skadlig för personer med luftvägsbesvär (t. ex. astmatiker) men myndigheterna uppmanar alla att hålla sig inomhus. Vid denna tidpunkt har merparten slutat jobbet och skolan för dagen, men ännu inte kommit hem, och nås med andra ord i första hand via nyheter i mobilen. De som sitter framför en dator vid sitt jobb eller skola kommer sannolikt att ta del av nyheten via nätnyhets sajter, medan de personer som kommit hem, eller är i en livssitt där de har möjlighet att tillbringa stora delar av dagarna i hemmet (t.ex. arbetslösa, föräldralediga eller pensionärer), troligen nås av nyhetshändelsen via tv.

Resultaten i denna studie visar vidare att när det gäller medieanvändning under normala förhållanden så ökar den digitala orienteringen ju yngre generationen är, i linje med tidigare forskningsresultat (Westlund och Weibull, 2013). Detta mönster framträder också tydligt när människor föreställer sig hur de kommer att använda medier när en kris inträffar: *dutifuls* och *baby boomers* är genomgående mer orienterade mot nyheter i tv och radio än *generation X* och *dotnets*, som i sin tur sätter nätnyheter och mobila nyhetstjänster främst. Sammanfattningsvis varierar bevisligen medieanvändningen i olika generationer både med avseende på normala och krisliknande förhållanden. Samtidigt skall det noteras att det också finns stora likheter i vilka medier människor skulle vända sig till vid just kriser, såtillvida att samtliga fyra generationer i första hand skulle välja tv:n om de vore hemma och nyheter i mobilen på annan plats. Detta talar för att mediernas specifika kvalitéer, det vill säga de egenskaper som konstituerar deras särskilda nischer (se t.ex. Dimmick et al. 2011), tycks ha större betydelse för människors medieanvändning vid kriser än vad deras generationstillhörighet har. I vår framtida forskning avser vi att undersöka, och förklara, vilken roll dessa faktorer spelar för de vägval olika generationer gör i sin medieanvändning (på olika platser) när samhällskriser inträffar.

Det är också viktigt att framtida forskning närmare granskar hur nyhetsmedier arbetar med sin flerkanalpublicering, med särskilt fokus på huruvida användare

av ett nyhetsmediums olika plattformar kan tänkas exponeras för samma nyhet. En traditionellt sett vanlig ansats hos mediehusen handlar om att låta journalister producera och/eller manuellt redigera nyheter för varje enskild plattform (Westlund, 2011). I andra fall sköts flerkanalpubliceringen genom system där tekniskt styrd automatisering publicerar i princip det samma för såväl papper, nätnyhetssajt, mobil och medieplatta (Westlund, 2013). Det kan i sammanhanget också sägas att tidigare innehållsanalyser av nyhetsutbudet i de största svenska tidningarna på papper och nät framförallt visat på likheter i nyhetsrapportering (Ghersetti, 2011). Även public service medier och kommersiella aktörer sänder numera sina nyhetsinslag inte bara i tv och radio, utan också via sina nätsajter och/eller applikationer/sajter för mobiler och medieplattor. Med framväxande lösningar för sådan s.k. sömlös publicering av nyheter på flera plattformar så kan det komma att spela mindre roll att människor befinner sig på olika platser eller använder olika plattformar för nyheter. De exponerar sig ändå för ett förhållandevis likartat utbud av nyheter. En sådan branschutveckling hos svenska nyhetsmedier skulle bidra till att svenskarna får än bättre förutsättningar att uppdatera sig om nyhetsändelser när en kris inträffar. En liknande ansats skulle givetvis också olika myndigheter kunna tillämpa i sin digitala kriskommunikation.

Not

- ¹ Antalet personer i denna generation som uppgivit medievanor på jobbet/i skolan har varit för lågt för statistiska beräkningar.

Referenser

- Bergström, Annika och Wadbring, Ingela. (2010). "The contribution of free dailies and news on the Web: Implications of media structural changes for the Swedish newspaper readership market". *Northern Lights*, 8(1): 139-155.
- Boin, Arjen, t'Hart, Paul, Stern, Eric och Sundelius, Bengt. (2005). *The Politics of Crisis Management. Public Leadership under Pressure*. Cambridge: University Press.
- Dimmick, John W, Feaster, John C, och Hoplamazian, Gregory J. (2011). "News in the interstices: The niches of mobile media in space and time". *New Media & Society* 13(1): 23-39.
- Flavian, Carlos och Gurrea, Raquel. (2009). "Digital versus traditional newspapers: Influences on perceived substitutability". *International Journal of Market Research* 51(5): 635-75.
- Ghersetti, Marina. (2011). "Val av nyhetskanal när kriser inträffar", i Sören Holmberg, Lennart Weibull och Henrik Oscarsson (red). *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Ghersetti, Marina. (2011). *Olika men ändå lika. Rapportering om riksdagsvalet i fem stora pappers- och webbtidningar*, Arbetsrapport 65, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG), Göteborg: Göteborgs universitet.

- Gumpert, Gary och Cathcart, Robert. (1985). Media grammars, generations, and media gaps. *Critical Studies in Mass Communication* 2(1): 23-35.
- Krisinformation.se, http://www.krisinformation.se/web/Pages/Page____72886.aspx, nedladdat 2013-04-29.
- Mannheim, Karl. (1952). *Essays on the Sociology of Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Shehata, Adam och Wadbring, Ingela. (2012). ”Alltfler står utanför nyhetsvärlden”, i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson och Annika Bergström (red). *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Strömbäck, Jesper, Djerf-Pierre, Monika och Shehata, Adam. (2012). “The Dynamics of Political Interest and News Media Consumption: A Longitudinal Perspective”. *International Journal of Public Opinion Research*, Advance Access, published June 19, 2012.
- Westlund, Oscar. (2006). *Känslor av medieförtroende*. Arbetsrapport 37, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG), Göteborg: Göteborgs universitet.
- Westlund, Oscar. (2011). *Cross-media News Work - Sensemaking of the Mobile Media (R)evolution*. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.
- Westlund, Oscar. (2013). “Mobile news: a review and model of journalism in an age of mobile media”. *Digital Journalism*, 1(1): 6–26.
- Westlund, Oscar och Färdigh, Mathias A. (2011). “Displacing and complementing effects of news sites on newspapers 1998–2009”. *International Journal on Media Management*, 13(3): 177-191.
- Westlund, Oscar och Färdigh, Mathias A. (2012). “Conceptualizing Media Generations: the Print-, Online- and Individualized Generations”. *Observatorio (OBS*) Journal*, 6(4): 181-213.
- Westlund, Oscar och Weibull, Lennart. (2013). “Generation, Life Course and News Media Use in Sweden 1986-2011”. *Northern Lights*, 11(1): 147-173.
- Zukin, Cliff, Keeter, Scott, Andolina, Molly, Jenkins, Krista och Delli Carpini, Michael X. (2006). *A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen*. New York: Oxford University Press.

KOMMUNIKATIONSFORMER I NÄRA RELATIONER

ANDRÉ JANSSON

För inte alls länge sedan var den fasta telefonen och det handskrivna brevet de dominerande kommunikationsformerna för att hålla kontakten med nära och kära. Under de senaste två decennierna har förhållandena närmast revolutionerats. En person som är ute och reser och vill skicka en hälsning till en vän kan idag välja mellan alltifrån traditionella vykort till SMS/MMS, e-post eller någon av de många chattfunktioner som erbjuds på nätet. Den fasta telefonin har kompletterats med såväl mobiltelefoni som internetbaserade telefonitjänster som erbjuder både ljud, bild och olika textfunktioner via olika plattformar. Den som har tillgång till den nya tekniken ställs alltså inför en rad valmöjligheter. Vilken kommunikationsform som väljs i en viss situation beror på vilken teknik som finns tillgänglig, vilken typ av relation det handlar om och vilken typ av innehåll man vill förmedla eller dela. Det beror också på vem man är – vilka vanor man har, hur väl man behärskar olika tekniker och vilken typ av kommunikation man trivs med i olika situationer. När en person väljer att ringa kanske en annan väljer att skicka en bild via Facebook (jfr Madianou och Miller, 2012).

Den ökade differentieringen ger upphov till nya frågor om samhällets medialisering. Vi kan idag konstatera att medier generellt och i ökande grad upplevs som *oumbärliga* för det sociala livet. I takt med att användningen av nya tekniker blir en del av själva umgänget blir det också svårt att tänka sig hur det skulle vara att leva utan dem. Den vardagliga ”naturaliseringen” av nya tekniker kan ses som en indikator på medialiseringen som social kraft (Jansson, kommande-a). Samtidigt ska man vara försiktig med att dra generella slutsatser. Det är viktigt att ta reda på hur stark ställning enskilda kommunikationsformer har inom olika grupper i samhället. Syftet med det här kapitlet är att belysa dessa förhållanden empiriskt och på så vis bidra till den övergripande teoretiska diskussionen om hur det sociala livet omdanas som en konsekvens av samhällets medialisering och, omvänt, hur enskilda tekniker formas och ges betydelse i skiftande sociala miljöer (jfr Williams, 1974).

Kapitlet inleds med en kort teoretisk orientering, som utmynnar i ett par mer specifika frågeställningar. Därefter redovisas de resultat som framkommit i 2012 års nationella SOM-undersökning beträffande hur olika grupper värderar olika kommunikationsformers betydelse för att känna närhet med vänner och anhöriga.

Nära relationer i det transmediala landskapet

När man talar om att ”samhället medialiseras” äsyftas en komplex förändringsprocess där teknisk utveckling samspelar med ekonomiska, sociala och kulturella processer i samhället (Krotz, 2007). Nya medier bidrar till att skapa nya behov och nya sätt att umgås och arbeta på, vilket i sin tur gör att vissa sektorer av samhället blir extremt sårbara. Vi kan ta banktjänster som ett exempel. Om det idag blev driftstopp i både internetbanker och system för korttransaktioner skulle det skapa kaos i både vardagslivet och samhällsekonomin. Det är inte möjligt att snabbt backa tillbaka till det tillstånd som rådde före dessa medieteknikers intåg.

Samtidigt måste nya tekniker ha relevanta egenskaper för att få social betydelse. De formas och tas i bruk utifrån varierande förutsättningar och behov. Vissa tekniker kan visa sig bli helt outhärliga för vissa grupper och inom vissa samhällsformer, medan de i andra sammanhang får en mer marginell betydelse. Den som reser mycket lär sig till exempel att kortbetalning är en mer normaliserad transaktionsform i vissa länder än i andra. På liknande vis fyller telefonbaserade banktjänster en viktigare funktion för somliga grupper än för andra. Medialiseringens styrka och uttryck varierar således.

Även medialiseringen av det sociala livet tar sig skiftande uttryck. I vardagen fattas inga formella beslut om införandet av nya system, som i fallet med medierade banktjänster – låt vara att hushållet i viss mån fungerar som en styrande ”moralisk ekonomi” (Silverstone m fl, 1992). Istället anpassas användningen av olika kommunikationstekniker successivt till umgängesformer och givna begränsningar i tid och rum. Medialiseringens gränser kan därför vara svårare att urskilja eftersom ”graden av outhärlighet” inte är lika tydligt kopplad till formaliserade processer vars existens är beroende av medier. Det sociala livets medialisering handlar mer om upplevda behov och skapandet av kommunikativa rutiner. Medialiseringen kan förstås som en funktion av i vilken mån olika medier ses som förutsättningar för att det sociala livet ska fungera och i vilken mån olika handlingsmönster och beslut är beroende av mediernas existens (Jansson kommande-a).

Vi kan ta olika former av mobilitet som exempel. För de flesta människor känns det lättare att ge sig ut på längre resor eller bosätta sig på större avstånd från vänner och anhöriga om man vet att det ändå går att hålla kontakten via medier. Därmed inte sagt att medierna gör det sociala livets relationer oberoende av tid och rum. Det mesta talar istället för att behovet av möten, och därmed resor, också tilltar då det blir möjligt att hålla mer regelbunden kontakt över stora avstånd (se t ex Urry, 2007). Nya medier, som till exempel ”smarta” mobiltelefoner, fungerar å ena sidan som tekniker för kanalisering och bearbetning av olika känslor (längtan, glädje, lust och så vidare) på avstånd (Elliot och Urry, 2010). Å andra sidan fungerar de som bryggor till direkt samvaro.

Dessa funktioner har medierna haft även i gångna tider. Brevskrivande är kanske det mest klassiska exemplet på hur människor försökt upprätthålla känslan av närhet

i perioder av fysisk frånvaro. Idag ser emellertid medielandskapet radikalt annorlunda ut och graden av mobilitet och geografisk utspridning har ökat. Medier används inte bara för att koordinera olika aktiviteter i en rörlig tillvaro, utan också för att ge och få emotionell bekräftelse på att etablerade relationer alltjämt består. Inte minst nya sociala medier spelar stor roll för denna typ av ”fatisk kommunikation” – det vill säga kommunikation som syftar till att bekräfta relationen som sådan (Miller, 2008). Det faktum att nya medieplattformar blivit alltmer portabla och möjliggör omedelbar kommunikation gör dessutom att social bekräftelse kan sökas och ges mer eller mindre fortlöpande (Tomlinson, 2007). Kommunikativa praktiker flätas på så vis samman med vardagens olika aktiviteter i allt högre grad (se t ex Jansson, kommande-b). Enligt Schulz (2004) är dessa sammanflätningar, eller vad han kallar för *amalgamerings*, ett av medialiseringens tydligaste uttryck i vår tid. Ju starkare amalgameringsarna blir och ju starkare de sociala förväntningarna på att kommunicera blir, desto mer outhärliga upplevs medierna – något som i den offentliga debatten bland annat beskrivits som ett tilltagande mobil- och Facebook-beroende.

Medielandskapets pluralisering innebär att mönstren för hur olika medietekniker upplevs och används kan se väldigt olika ut i olika samhällsgrupper och beroende på situation. Ett visst kommunikativt behov, till exempel att berätta om en vardaglig upplevelse för sin partner, kan uppfyllas med hjälp av en rad olika plattformar och kanaler. Valet av kanal beror då ofta på innehållets karaktär eller vad som passar i situationen (Madianou och Miller, 2012). En viss teknisk plattform kan också byta skepnad och social innebörd beroende på om den används för mailskrivande, telefoni eller social delning av till exempel bilder. I ett transmedialt kommunikationsklimat flödar således emotionella och sociala uttryck mellan olika tekniker och lagras i allt högre grad i det så kallade ”molnet” för att kunna nå oberoende av plats och tekniktillgång (Jansson, kommande-b). Utifrån dessa förutsättningar utvecklas mer eller mindre distinkta medierutiner för hur olika kanaler ska användas. Det handlar inte minst om oskrivna krav och förväntningar på när, var och hur vissa typer av kommunikation kan och bör äga rum. Graden av rutinisering är i sin tur avgörande för i vilken grad olika kommunikationsformer upplevs som ”outhärliga” för olika typer av relationer inom olika grupper.

Mot bakgrund av medialiseringens förändrade skepnad är syftet med det här kapitlet att besvara följande frågeställningar: (1) I vilken grad uppfattas olika kommunikationsformer vara outhärliga för att upprätthålla nära sociala relationer inom olika demografiska grupper? (2) Hur hänger upplevelsen av outhärlighet samman med sociala mönster och livsstil? Frågeställningarna kommer att besvaras på grundval av data från 2012 års nationella SOM-undersökning.

Generella svarsmönster

I den nationella SOM-undersökningen 2012 ställdes en fråga om hur viktiga olika kommunikationsformer anses vara för att ”*känna närhet med vänner och anhöriga*”.

Frågan besvarades på en elvgradig skala från ”inte alls viktig” (0) till ”helt avgörande” (10). Formuleringen ”helt avgörande” kan i det här sammanhanget ses som en indikation på att kommunikationsformen ifråga upplevs som oundgänglig för att upprätthålla nära sociala relationer. Mot bakgrund av resonemangen om transmediala livsmiljöer tog SOM-frågan inte sikte på specifika tekniska plattformar (som datorer eller mobiltelefoner), utan på förmedlingsformer som i sin tur kan stödjas av en rad olika plattformar: telefoni, videosamtal, e-post, chatt, Facebook och ”andra sociala nätverk”. Facebook angavs som en separat kategori på grund av dess dominerande ställning som socialt medium.

Som framgår av Tabell 1 intar telefoni (fast och mobil tillsammans) en särställning. Hela 86 procent av befolkningen anser att denna kommunikationsform har avgörande betydelse för att känna närhet med vänner och anhöriga. Det ska jämföras med e-post och Facebook som anses ha avgörande betydelse hos 24 respektive 13 procent av befolkningen. Videosamtal och chatt ligger ännu lägre med 6 procent. För dessa kommunikationsformer gäller också att närmare två tredjedelar av befolkningen anser att de inte alls är viktiga för nära relationer.

Den sista kommunikationsform som angavs i frågan, ”andra sociala nätverk”, syftade på ospecificerade sociala tjänster på nätet. Efter att ha analyserat svarsmönstren framgår emellertid att frågan i hög grad tolkats som ”mellanmänniska kontakter”.¹ På grund av den låga validiteten ingår inte delfrågan i den fortsatta analysen. Det ska också nämnas att kategorin ”ej svar” slagits samman med kategorin ”inte alls viktig”. Svarsmönstret i Tabell 1 pekar tydligt på att de som hoppat över en viss kommunikationsform inte heller anser den vara viktig.

Tabell 1 *Bedömningar av hur viktiga olika kommunikationsformer är för att känna närhet med vänner och anhöriga (procent)*

	Telefon (fast/mobil)	Video- samtal	E-post	Chatt	Facebook	Andra sociala nätverk
Avgörande	86	6	24	6	13	9
Inte alls viktig	1	65	28	62	51	62
Ej svar	0	7	5	7	6	7
Antal svar	1587	1587	1587	1587	1587	1587

Kommentar: Tabellen visar andelar som anser kommunikationsformen vara ”avgörande” (värdena 8-10) respektive ”inte alls viktig” (värde 0) för att känna närhet med vänner och anhöriga.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Det är också möjligt att urskilja några tydliga mönster i hur värderingen av olika kommunikationsformer hänger ihop med varandra (Tabell 2). Värderingen av telefoni korrelerar relativt svagt med övriga kommunikationsformer, vilket har att göra med dess generella status som ”oumbärligt” medium. Viss korrelation finns dock mellan telefoni och e-post (0,154).

Tabell 2 Korrelationer mellan värderingen av olika kommunikationsformer (Pearson's R)

	Telefon (fast/mobil)	Video- samtal	E-post	Chatt	Facebook
Telefon (fast/mobil)	1	0,053 *	0,154 **	-0,018	0,016
Videosamtal	0,053 *	1	0,327 **	0,376 **	0,272 **
E-post	0,154 **	0,327 **	1	0,240 **	0,243 **
Chatt	-0,018	0,376 **	0,240 **	1	0,571 **
Facebook	0,016	0,272 **	0,243 **	0,571 **	1

Kommentar: Analysen baserar sig på en skala 0-10, där 0 betyder "inte alls viktig" och 10 "helt avgörande". Symbolen **/** anger statistiskt signifikanta korrelationer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Den starkaste korrelationen återfinns mellan Facebook och chatt (0,571), vilket tyder på att dessa kommunikationsformer anses vara viktiga inom en relativt särpräglad grupp. Även värderingen av videosamtal och e-post korrelerar med dessa kommunikationsformer, vilket tillsammans ringar in något av en ”transmedial sfär” där man kan anta att de enskilda kommunikationsformernas sociala relevans i hög grad är situations- och relationsbunden. E-post kännetecknas annars av att inta ett slags ”mellanposition” med måttliga korrelationer överlag och starkast korrelation med videosamtal (0,327). I de kommande analyserna ges en tydligare bild av hur dessa mönster hänger samman med sociala bakgrundsfaktorer.

Mediegenerationer och social reproduktion

I de fortsatta analyserna anges medelvärden utifrån den elvgradiga skalan för att få fram så överskådliga jämförelser som möjligt mellan olika grupper. Det framgår här att kvinnor överlag (i högre grad än män) anser att medierade kommunikationsformer är viktiga för att känna närhet med vänner och anhöriga (Tabell 3). Störst skillnad är det för Facebook, som får medelvärde 2,89 bland kvinnor och 1,98 bland män. Värdena måste ändå i båda fallen tolkas som relativt låga; Facebook betraktas alltså inte som en oumbärlig kommunikationsform i detta avseende. Skillnaderna mellan män och kvinnor torde höra samman med att kvinnor generellt sett är mer

socialt orienterade i sin medianvändning och lägger större vikt vid att underhålla nära relationer (se t ex Bergström, 2011; Westlund, 2011). Sociala medier används också i klart högre utsträckning av kvinnor än av män (se även Bergströms kapitel i denna volym).

Betydligt större variationer återfinns beträffande ålder. Det gäller särskilt Facebook och chatt som bland de yngsta (16-29 år) uppvisar medelvärden på 5,14 respektive 3,47, medan de ligger nära noll bland 65-85-åringar. På det hela taget påvisar Tabell 3 att värderingen av de olika kommunikationsformerna i hög grad följer ett generationsmönster. Telefoni är förvisso det starkaste mediet i samtliga åldersgrupper, men dess styrka försvagas något bland de yngre. E-post utmärker sig genom att ha sin starkaste position bland medelålders personer, vilket kan bero på att kanalen etablerades under 1990-talet och i hög grad kommit att rutiniseras via den professionella sfären. Det är dock inga dramatiska skillnader mellan de olika mediegenerationerna när det gäller just e-post.

Tabell 3 Bedömningar av hur viktiga olika kommunikationsformer är för att känna närhet med vänner och anhöriga i relation till kön och ålder 2012 (medelvärden)

	Telefon (fast/mobil)	Video- samtal	E-post	Chatt	Facebook
Samtliga	8,98	1,29	4,15	1,51	2,46
Kön					
Kvinna	9,22	1,43	4,38	1,60	2,89
Man	8,70	1,14	3,89	1,41	1,98
Ålder					
16-29 år	8,52	1,96	3,32	3,47	5,14
30-49 år	8,99	1,47	4,89	1,95	3,26
50-64 år	9,03	1,26	4,86	1,15	1,98
65-85 år	9,14	0,80	3,13	0,42	0,76

Kommentar: Tabellen visar medelvärden på en skala mellan 0-10, där 0 betyder "inte alls viktig" och 10 "helt avgörande".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Värderingen av e-post utmärker sig istället av att vara nära kopplad till social position (Tabell 4). Bland personer med högre utbildning och hemvist i (högre) tjänstemannahushåll hamnar medelvärdet för e-post kring 6 på den 10-gradiga skalan. Mönstret synliggörs också utifrån den europeiska yrkeskategoriseringen ESeC där e-post anses vara viktigare för nära relationer ju mer kvalificerad och ledande befattning man har

(ej redovisat i tabell). Bland arbetare och jordbrukare har e-post en avsevärt svagare position, vilket återigen tyder på att kanalen införlivats via jobbrelaterad kommunikation och underlättas av att det finns god tillgång till datorer i vardagen (se även Bergströms kapitel i denna volym). E-postens möjligheter till ett längre textformat kan också förklara varför den värderas högre bland personer med högre utbildning.

Det ska här noteras att även värderingen av Facebook stärks av högre utbildning. Men här är korrelationen med ålder också stark. Det är snarast så att de med låg utbildning, som huvudsakligen är äldre, utmärker sig genom att anse att Facebook inte alls är viktigt för att känna närhet med vänner och anhöriga. Det föreligger inte någon större skillnad mellan personer i högre tjänstemannahushåll (2,67) och arbetarhushåll (2,50). Utifrån ESeC-kategoriseringen kan istället konstateras att Facebook är högst värderad bland yrkesutbildade inom handel, service och omsorg, vilket understryker att ålder, kön och utbildning samverkar som bakgrundsfaktorer.

Chatt och videosamtal anses vara något viktigare bland personer med högre utbildning, hemmahörande inom tjänstemannaklass. Skillnaden är marginell när det gäller chatt, men relativt tydlig när det gäller videosamtal. Denna kommunikationsform förefaller ha högre social status än chatt, vilket kan bero på att den dels är mer resurskrävande, dels har en tydligare koppling till tjänstemannafärens arbetsliv.

Tabell 4 *Bedömningar av hur viktiga olika kommunikationsformer är för att känna närhet med vänner och anhöriga i relation till social position 2012 (medelvärden)*

	Telefon (fast/mobil)	Video- samtal	E-post	Chatt	Facebook
Samtliga	8,98	1,29	4,15	1,51	2,46
Utbildning					
Låg	8,93	0,72	2,22	0,63	1,14
Medellåg	8,85	1,06	3,74	1,78	2,54
Medelhög	9,02	1,49	4,81	1,78	2,90
Hög	9,14	1,81	5,68	1,65	3,05
Subjektiv familjeklass					
Arbetarhem	8,75	1,14	3,01	1,62	2,50
Jordbrukarhem	9,04	0,45	2,51	0,53	0,86
Tjänstemannahem	9,16	1,34	5,26	1,37	2,55
Högre tjm.hem	9,18	1,83	6,61	1,79	2,67
Företagarhem	9,24	1,45	5,00	1,60	2,04

Kommentar: Tabellen visar medelvärden på en skala mellan 0-10, där 0 betyder "inte alls viktig" och 10 "helt avgörande".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Resultaten åskådliggör således hur värderingen av olika kommunikationsformer inte bara följer fördelningen av resurser, utan också handlar om vilka typer av kommunikation som internaliserats genom utbildning och yrkesliv, samt vilken social status dessa former tillskrivs. Det ligger nära tillhands att tala om socio-kulturella distinktioner (Bourdieu, 1984). Analyserna indikerar att framför allt e-post, och i viss mån videosamtal, uttrycker större kapitaltillgång, medan värderingen av Facebook och chatt inte är lika sociokulturellt präglad. Resultaten bör också tolkas i ljuset av korrelationsanalysen i Tabell 2, som visar starkast korrelation mellan värderingarna av chatt och Facebook, samt en klar koppling mellan e-post och videosamtal.

Livssituation, umgänge och livsstil

En mer nyanserad bild av de olika kommunikationsformernas betydelse kan utkristalliseras om vi väger in faktorer kopplade till livssituation, umgänge och livsstil. Telefonins särställning manifesteras återigen genom att endast i marginell grad påverkas av var man bor och vilken typ av hushåll man bor i (Tabell 5). Noterbara är dock att telefoni är den enda kommunikationsform som inte anses vara den viktigaste bland flerpersongrupper och i urbana miljöer. Övriga kommunikationsformer är klart högre värderade i storstäderna än i landsbygden, vilket till viss del kan ha att göra med utbredningen av olika kommunikationsnätverk och -tekniker, men också handlar om att sociala strukturer som till exempel ålder och utbildning slår igenom. Till detta ska läggas skillnader i livsstil och värderingar, där stad och land representerar olika umgängesideal. Ett ökat umgänge med grannar, vilket är vanligare bland äldre och i landsbygd, kan kopplas till en lägre värdering av chatt och Facebook (ej redovisat i tabell).

Videosamtal och e-post särskiljer sig i viss mån från chatt och Facebook genom att tillskrivas större vikt bland personer som bor i flerpersongrupper, det vill säga med partner och/eller hemmavarande barn eller föräldrar. Detta kan delvis kopplas till ålders-/generationsprofilen som identifierades i Tabell 3, men indikerar också att e-post och videosamtal är kommunikationsformer som lämpar sig för mer intima utbyten mellan till exempel familjemedlemmar. Chatt och Facebook är i högre grad knutna till ungdomliga livsstilar där dessa kommunikationsformer anses vara mer outhärliga ju oftare man umgås med vänner (ej redovisat i tabell). Resultaten inskräper bilden av att nya medier och kommunikationstekniker sällan ersätter direkta umgängesformer och gemenskaper, utan snarare inkorporeras i och utsträcker dessa (se t ex Ling, 2008).

Samtidigt finns det intressanta mönster som visar att medierad kommunikation har stor betydelse i situationer då nära relationer inte kan upprätthållas genom vardagligt umgänge. Detta gäller särskilt umgänget med andra familjemedlemmar. En ej tabellredovisad analys visar att e-post, chatt och videosamtal anses vara särskilt viktiga för att känna närhet med vänner och anhöriga bland personer som bara umgås sporadiskt (någon gång i halvåret eller kvartalet) med familjen. Likaså

upplevs dessa kommunikationsformer ha större social betydelse bland personer som bott utomlands en längre tid (Tabell 5). Den nationella SOM-undersökningen gör det inte möjligt att studera personer som för närvarande bor utomlands, men resultatet bekräftar ändå att transmediala kommunikationsformer har starkt fäste inom mobila grupper i samhället.

Tabell 5 Bedömningar av hur viktiga olika kommunikationsformer är för att känna närhet med vänner och anhöriga i relation till boendeförhållanden 2012 (medelvärden)

	Telefon (fast/mobil)	Video- samtal	E-post	Chatt	Facebook
Samtliga	8,98	1,29	4,15	1,51	2,46
Hushåll					
Bor ensam	9,14	1,06	3,59	1,54	2,49
Delar hushåll	8,93	1,35	4,33	1,51	2,45
Boendeort					
Ren landsbygd	9,08	0,74	3,19	0,91	1,65
Mindre tätort	8,96	1,16	3,93	1,36	2,29
Stad, större tätort	8,94	1,36	4,38	1,64	2,58
Sthlm, Gbg, Malmö	8,95	1,76	4,78	1,91	3,13
Bott utomlands					
Nej	8,99	1,16	4,02	1,40	2,32
Ja, <1 år	8,80	2,16	4,79	2,87	4,68
Ja, > 1 år	8,81	3,34	6,50	2,78	3,69

Kommentar: Tabellen visar medelvärden på en skala mellan 0-10, där 0 betyder "inte alls viktig" och 10 "helt avgörande".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Mycket av det som diskuterats hittills kan illustreras genom att ta reda på hur värderingen av olika kommunikationsformer korrelerar med olika livsstilar. Tabell 5 tar i beaktande fyra sådana idealtypiska livsstilar, vilka har skapats genom faktoranalys. Den första kallas "upplevelseorienterad" och kännetecknas bland annat av hög grad av mobilitet (tjänsteresor), uteliv, politiskt intresse och deltagande i olika evenemang. Det är en relativt karriärorienterad och urban livsstil. Den "andligt orienterade" livsstilen utmärks av mer traditionella kulturintressen som till exempel biblioteksbesök och bokläsning, samt ett intresse för andliga frågor. Den "materiellt orienterade" livsstilen är traditionellt manlig, icke-urban och präglas bland annat av

ett intresse för fordon och teknik, samt umgänge med grannar och spel på tips och trav. Den ”umgängesorienterade” livsstilen kretsar kring umgänge med vänner och familj, samt aktiviteter som att hyra film/DVD och spela datorspel.

Korrelationsanalysen visar att videosamtal och e-post framför allt hör hemma inom den upplevelseorienterade livsstilen, vilket bekräftar dels korrelationsanalysen i tabell 2, dels de demografiska mönster som observerats ovan. Chatt och Facebook korrelerar i något högre grad med den umgängesorienterade livsstilen, medan korrelationerna är signifikant negativa i förhållande till både de andligt och materiellt orienterade livsstilarna. Den andligt orienterade livsstilen kan ses som en bärare av kulturellt kapital tillsammans med anti-materialistiska värderingar, vilket tar sig uttryck som skepticism inför nya tekniker – dock med e-post som ett tydligt undantag. Den materiellt orienterade livsstilen kännetecknas av en orientering mot praktiska projekt snarare än sociala relationer, vilket förklarar varför inga kommunikationsformer förutom telefoni anses vara särskilt värdefulla för att känna närhet med vänner och anhöriga.

Tabell 6 Korrelationer mellan livsstilar och bedömningar av hur viktiga olika kommunikationsformer är för att känna närhet med vänner och anhöriga 2012 (Pearson's R)

	Upplevelseorienterad	Andligt orienterad	Materiellt orienterad	Umgängesorienterad
Telefon (fast/mobil)	.022	.087**	.073**	.037
Videosamtal	.120**	.080**	-.103**	.057*
E-post	.249**	.155**	.074**	.063*
Chatt	.126**	-.094**	-.206**	.190**
Facebook	.189**	-.101**	-.207**	.255**

Kommentar: De fyra livsstilarna utgörs av variabler som genererats utifrån faktoranalys (principal-komponentsanalys, PCA) av 32 olika livsstilspraktiker (hur ofta man ägnar sig åt en viss aktivitet).² Faktoranalysen gjordes med varimax-rotering och antalet faktorer bestämdes till fyra. Symbolen */** anger statistiskt signifikanta korrelationer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Sammantaget kan korrelationsanalysen ses som ett uttryck för hur olika kommunikationsformer flätas samman med befintliga sociala strukturer i form av olika rutiner och amalgameringar (Schulz, 2004; Jansson, kommande-b). Dessa processer sker med olika hastighet och tar sig olika uttryck i olika sociala miljöer. Medan telefoni idag otvetydigt och oavsett social kontext kan ses som en oundgänglig kommunikationsform för det sociala livets kontinuitet, skiktas införlivandet av nyare kommunikationsformer i förhållande till demografiska och sociala faktorer.

Medialiseringen av sociala relationer – en avslutande reflektion

Analyserna i det här kapitlet har visat i vilken grad olika kommunikationsformer upplevs som viktiga för att känna närhet med vänner och anhöriga. Det har bland annat framkommit att sociala medier som Facebook och chatt ännu inte nått samma sociala genomslag som e-post, och i långt mindre grad än telefoni. Resultatet kan dels betyda att dessa medier inte uppfattas som särskilt relevanta för att ”känna närhet”, utan snarare har betydelse för flyktig kommunikation och ytliga kontakter. Det kan dels handla om att dessa kanaler ännu inte naturaliserats över generationsgränser och sociala skikt. I SOM-frågan används formuleringen ”vänner och anhöriga” vilket förutsätter ett visst inslag av generationsöverskridande.

Ur ett mer övergripande teoretiskt perspektiv belyser resultaten att medialiseringen måste ses som en historisk utvecklingslinje vars styrka, till exempel i form av ”mediernas sociala outhärlighet”, lätt riskerar att överdrivas utifrån enskilda observationer i specifika miljöer. Den här studien visar hur medialiseringen präglas av betydande tröghet också inom en given nationell kontext. Även om den transmediala teknikutvecklingen kan fungera som smörjmedel, inte minst genom att nya kommunikationstekniker blir billigare, enklare att använda och erbjuder fler funktioner, tar det tid innan ny teknik förankras på djupet i det sociala livets mer privata domäner.

Genom att urskilja olika ”mediegenerationer” och värderingsmönster, till exempel i relation till social position och livsstil, har resultaten i det här kapitlet bidragit till en diskussion om medialiseringens ”olika hastigheter” och förutsättningar. Resultaten åskådliggör att det pågår en kamp om medialiseringens former och innebörder och att denna kamp hänger samman med samhällets sociala strukturer.

Noter

- ¹ Analyserna visar att värderingen av ”andra sociala nätverk” till viss del följer samma demografiska mönster som Facebook och chatt (unga personer i urbana miljöer), samt korrelerar mer med dessa kommunikationsformer än övriga. Samtidigt tillskrivs emellertid ”andra sociala nätverk” stor betydelse bland dem som aldrig använder Internet (vilket inte gäller chatt och Facebook). Frågan förefaller alltså ha tolkats på två olika sätt.
- ² Följande aktiviteter ligger till grund för livsstilsanalysen: Motionerat/tränat; spelat på tips/trav/lotteri etc; gått på restaurang/bar/pub på kvällstid; rökt cigaretter/cigarr/pipa; snusat; gått på bio; gått på teater; gått på klassisk konsert/opera; gått på rockkonsert/popkonsert; kört bil; åkt med kollektivtrafik; umgåtts med vänner; umgåtts med grannar; umgåtts med familj; ätit kött; druckit sprit/vin/starköl; diskuterat politik; deltagit i demonstration; ätit frukost utanför hemmet; varit på tjänsteresa; arbetat övertid; tecknat/målat; skrivit dagbok/poesi; besökt bibliotek; deltagit i studiecirkel/kursverksamhet; hyrt dvd/video; läst någon bok; lyssnat på ljudbok/talbok; läst högt ur bok/tidning för något barn; spelat datorspel/tv-spel; mekat med eller vårdat bil/mc/moped; bett till Gud.

Referenser

- Bergström, Annika (2011) "Valår på nätet", i Holmberg, Sören; Lennart Weibull och Henrik Oscarsson (red) *Lycksalighetens ö: Fyrtioen kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet.
- Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. London: Routledge.
- Elliott, Anthony och John Urry (2010) *Mobile Lives*. London, New York: Routledge.
- Jansson, André (kommande-a) "Indispensible Things: On Mediatization, Materiality and Space", i Lundby, Knut (red) *Mediatization of Communication (Handbook of Communication Sciences, Vol 22)*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Jansson, André (kommande-b) "Mediatization and Social Space: Reconstructing Mediatization for the Transmedia Age", *Communication Theory*.
- Krotz, Friedrich (2007) "The Meta-Process of 'Mediatization' as A Conceptual Frame", *Global Media and Communication* 3(3): 256-260.
- Ling, Rich (2008) *New Tech, New Ties: How Mobile Communication is Reshaping Social Cohesion*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Madianou, Mirca och Daniel Miler (2012) *Migration and New Media: Transnational Families and Polymedia*. London: Routledge.
- Miller, Vincent (2008) "New Media, Networking and Phatic Culture", *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 14(4): 387-400.
- Schulz, Winfried (2004) "Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept", *European Journal of Communication* 19 (1): 87-101.
- Silverstone, Roger; Eric Hirsch, och David Morley (1992) "Information and Communication Technologies and the Moral Economy of the Household", i Silverstone, Roger och Eric Hirsch (red) *Consuming technologies: Media and information in domestic spaces*. London: Routledge.
- Tomlinson, John (2007) *The Culture of Speed: The Coming of Immediacy*. London: Sage.
- Urry, John (2007) *Mobilities*. Cambridge: Polity Press.
- Westlund, Oscar (2011) "Ständigt uppkopplad och uppdaterad", i Holmberg, Sören; Lennart Weibull och Henrik Oscarsson (red) *Lycksalighetens ö: Fyrtioen kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet.
- Williams, Raymond (1974) *Television: Technology and Cultural Form*. London: Fontana.

Sverige och världen

ETT FALL FÖR EU

SÖREN HOLMBERG

Eurokrisen, finanskrisen, bankkrisen, ekonomikrisen, skuldkrisen, tillväxtkrisen, Greklandskrisen – oönskat barn har fått många namn. Gemensamt är att det handlar om Europa och EU med centrum i euroländerna, speciellt i euroländerna vid medelhavet. Krisen började 2010 när den ”amerikagenererade” internationella finanskrisen från 2008 i Europa spädades på med en skuldskris med upptakt i Grekland. Problemen spred sig till andra medlemsländer inom eurozonen och den ekonomiska konjunkturen föll i hela Europeiska unionen.

Krisen blev ett fall för EU. Och det i dubbel mening. Krisen måste lösas. Många toppmöten blev det. Och många olika lösningsförslag och svidande beslut. Fallet krishanterades. Det slutliga utfallet av alla dessa åtgärder har vi ännu inte sett. Men så mycket kan vi redan nu se att krisen och krishanteringens inte bara är ett fall för EU. Det har också lett till ett opinionsfall för EU. Och det inom hela unionen, inklusive i Sverige.

Mest har opinionsstödet för EU fallit i krisländerna i södra Europa, mindre i norra Europa och i Central- och Östeuropa. Andelen EU-medborgare som har en allmänt positiv bild av EU har enligt Eurobarometern minskat från 48 procent hösten 2009 till 30 procent hösten 2012, en nedgång på hela -18 procentenheter. Minskningen återfinns i samtliga EU-länder, utom i Lettland där stödet för unionen förblivit stabilt – dock på en nivå under genomsnittet för hela EU. Länder med störst ekonomiska problem som Grekland, Portugal och Spanien uppvisar de största nedgångarna (minus -38, -34 respektive -31 procentenheter i andelen positiv bild av EU mellan 2009 och 2012).

Opinionstappet för EU har varit klart mindre i medlemsstater utanför eurozonen och i länder där konjunkturedgången varit något mindre markant. I Sverige, Danmark och Storbritannien har exempelvis andelen svarande med en positiv bild av EU minskat med enbart -13, -10 respektive -9 procentenheter mellan 2009 och 2012. Nedgången i Finland är av samma storleksordning, -13 procentenheter. Förändringen i opinionsstödet för EU har alltså ett tydligt samband med hur den ekonomiska krisen har drabbat olika EU-länder. Där krisen slagit hårdast och där länderna varit föremål för EU:s olika krisåtgärder, där har också det folkliga stödet för unionen minskat mest. Åtgärderna/åtstramningarna har inte kortsiktigt varit populära bland de många människorna inom EU:s hårdast krisdrabbade länder.

Flera av de krisande medelhavsländerna har under intryck av vad som hänt tappat så mycket i uppskattning av EU att de numera är bland de länder inom unionen som uppvisar det lägsta opinionsstödet. I Eurobarometermätningen hösten 2012 är

andelen medborgare med en positiv bild av EU precis som tidigare lägst i Storbritannien (17 procent), men sedan följer Grekland med 18 procent och Portugal med 19 procent. Spanien hamnar också lågt med 23 procent på rangplats tjugotvå. Sverige placerar sig med 28 procent positiva strax under mitten på plats sjutton. Ungefär på en sådan mittenplats har Sverige legat under senare år. Vi får gå tillbaka till 2006 för att hitta Sverige bland de fem länder som uppvisar lägst opinionsstöd för EU.

Idag har EU starkast medborgerligt stöd bland folken i de nya medlemsländerna i Östeuropa. I Eurobarometerens höststudie 2012 är andelen svarande med en positiv EU-bild högst i Bulgarien (56 procent), följt av Rumänien (42 procent) och Polen (40 procent). Opinionsstödet i EU:s tidigare starkaste stöttepelare Luxemburg, Irland, Italien, Holland och Belgien tenderar fortfarande att vara över genomsnittet, men inte längre i topp. Andelen positiva svarande i de aktuella länderna är 2012 36, 36, 34, 32 respektive 32 procent, vilket enbart ger rangplaceringar strax över eller i mitten. Dagens EU har inte mest opinionsstöd i Västeuropa, bland de gamla medlemsländerna. Istället är stödet starkast bland nya medlemmar i östra Europa.

Opinionsutvecklingen i Sverige

SOM-institutets mäter EU-opinionen på många olika sätt – allt ifrån den klassiska frågan om man är för eller emot det svenska medlemskapet till frågor om euron, försvarssamarbete, samordnad utrikespolitik, förtroende för kommissionen respektive parlamentet, demokratin inom EU och ett eventuellt kommande Europas förenta stater. Alla frågorna hänger tydligt samman med varandra åsiktsmässigt. Åsikterna är strukturerade av en gemensam dimension som har att göra med synen på graden av integration och överstatlighet inom unionen. De parvisa åsiktskorrelationerna mellan de olika frågorna varierar mellan som mest .92 och som lägst .26.¹

Sammanlagt mäter SOM ett tiotal olika aspekter av stödet för unionen. Alla mätningar har sedan greklandskrisen började 2010 pekat åt ett och samma håll. Stödet för EU har försvagats. Mest påtagligt när det gäller förslaget att införa euron som valuta i Sverige. Hösten 2012 är det enbart 9 procent som vill ha euron istället för kronan, ned från redan låga 28 procent år 2010 (minus -19 procentenheter).² Men även stödet för det svenska medlemskapet tappar, om än inte lika dramatiskt – från ett majoritetsstöd på 53 procent 2010 till ett minoritetsstöd på 42 procent 2012 (minus -11 procentenheter).³ En majoritet svenskar är inte längre mentalt medlemmar i EU.

Resultaten i figur 1 sammanfattar hur den svenska EU-opinionen har förändrats i tio olika mätningar under åren 2010-2012.⁴ I figur 2 (medlemskapsopinionen) och figur 3 (euroåsikterna) dokumenteras två längre opinionsförlopp. Huvudresultatet är mycket tydligt, alla kurvor pekar nedåt för EU sedan eurokrisen började 2010. Svenska folket har på alla områden blivit mer skeptiska till EU och till ytterligare integration inom unionen. Att eurotanken är den som förlorat mest i stöd är knappast förvånande (-19 procentenheter mellan 2010-2012). Därefter i opinionstapp kommer

ett antal EU-inställningar som alla gått tillbaka mellan -13 till -9 procentenheter. Det gäller stödet för att Sverige skall förbli medlem i unionen, graden av nöjdhet med demokratin inom EU, förslaget att öka samordningen av svensk utrikespolitik med andra EU-länders liksom förslaget att Sverige bör delta i försvarssamarbetet inom EU samt det allmänna positiva attitydstödet för EU.

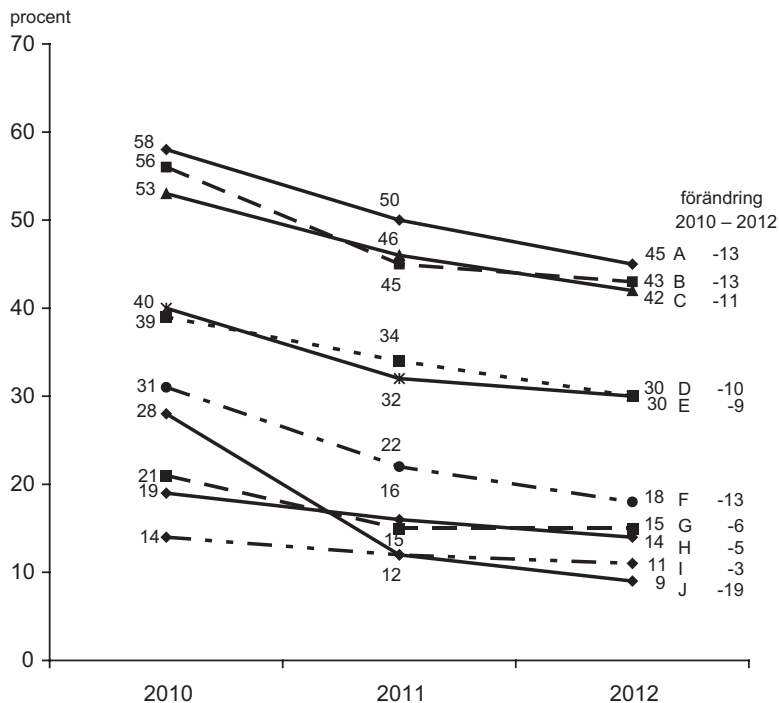
Tre opinionsområden uppvisar en något mindre nedgång. Men då är det fråga om områden som redan tidigare uppvisar mycket låga positiva stødsiffror för EU. I alla tre fallen befinner vi oss nära golvet – mycket fallhöjd finns inte kvar. Två av dem gäller förtroendet för EU-kommissionen respektive EU-parlamentet där andelen svarande med ett mycket eller ganska stort förtroende minskat från omkring 20 procent 2010 till cirka 15 procent 2012 – en nedgång med -5 procentenheter. I SOM:s mätningar av svenska folkets förtroende för en stor mängd institutioner ligger sedan länge EU-kommissionen och EU-parlamentet i botten Holmberg och Weibull 2012). Den bottenpositionen har befasts ytterligare som en följd av krisen. Det tredje området är idén om EU som en federal förbundsstat – ett kommande Europas förenta stater. Det är ett framtidsscenario med ett mycket svagt opinionsstöd redan innan skuldskrisen satte in 2010 (14 procent), som därefter minskat till 11 procent 2012.

EU-stödet i olika sociala och politiska grupper

De sociala och politiska åsiktsskillnader som fanns i synen på EU vid tiden för folkomröstningen 1994 finns i de flesta fall fortfarande kvar (Gilljam och Holmberg m fl 1996). Långsiktigt har EU-opinionen blivit mer positiv i alla läger men spåren av de gamla skyttegravarna syns ännu. Som resultaten i tabell 1 visar är det positiva stödet för EU år 2012 precis som 1994 starkast bland män, bland högutbildade, bland högre tjänstemän och bland storstadsbor. Även bland dem som uppskattar EU minst känner vi igen de sociala mönstren från 1994. Svagast stöd för unionen 2012 återfinns bland kvinnor, bland lågutbildade, bland arbetare, bland jordbrukare och bland människor på landsbygden.

Men i ett viktigt avseende ser de sociala åsiktssambanden inte likadana ut idag som för tjugo år sedan. Det gäller i vilken grad som yngre och äldre svenskar förhåller sig positiva till EU. I folkomröstningen röstade yngre väljare klart oftare nej än äldre väljare. En majoritet bland 18-30 åringar röstade nej (cirka 53 procent) medan en majoritet av 61-80 åringar röstade ja (cirka 60 procent). Hade ungdomen fått bestämma hade inte Sverige gått med i EU i mitten av 1990-talet. Men sedan dess har unga svenskar liksom alla andra svenskar blivit mer positiva till EU-medlemskapet. Och på senare år har yngre personer börjat uppvisa ett något starkare positivt stöd för EU än äldre. I SOM:s mätningar sedan 2010 är det åldersgruppen 18-29 år som uppvisar det starkaste positiva stödet för EU. Svagast stöd återfinns numera bland personer över 50 år.⁵

Figur 1 Opinionsstödet för EU bland svenska folket – tio olika mätserier 2010-2012 (procent)

Kommentar:

A: % mycket/ganska dåligt förslag att "Sverige bör utträda ur EU."

B: % mycket/ganska nöjd "med det sätt på vilket demokratin fungerar i EU."

C: % i huvudsak för "det svenska medlemskapet i EU."

D: % allmänt mycket/ganska positiv till EU.

E: % mycket/ganska bra förslag att "Sverige bör delta i försvarssamarbetet inom EU."

F: % mycket/ganska bra förslag att "Sverige bör i ökad utsträckning samordna sin utrikespolitik med övriga EU-stater." Resultatet för 2010 mättes 2009.

G: % mycket/ganska stort förtroende för EU-kommissionen.

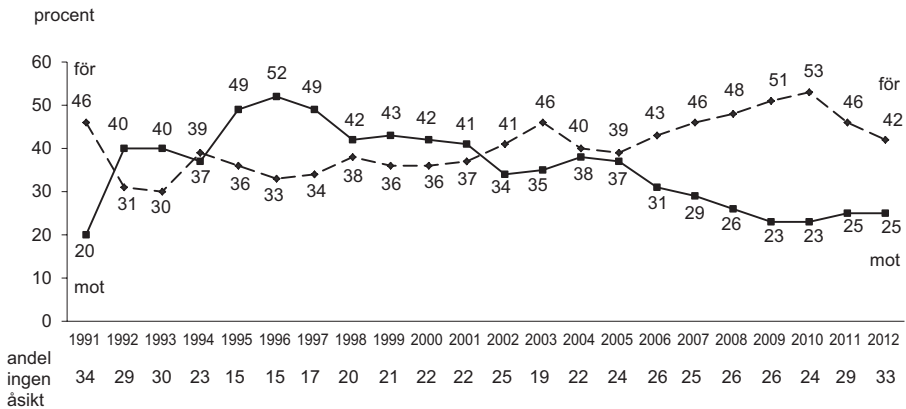
H: % mycket/ganska stort förtroende för EU-parlamentet.

I: % mycket/ganska bra förslag att "Sverige bör verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater."

J: % mycket/ganska bra förslag att "Sverige bör införa euro som valuta."

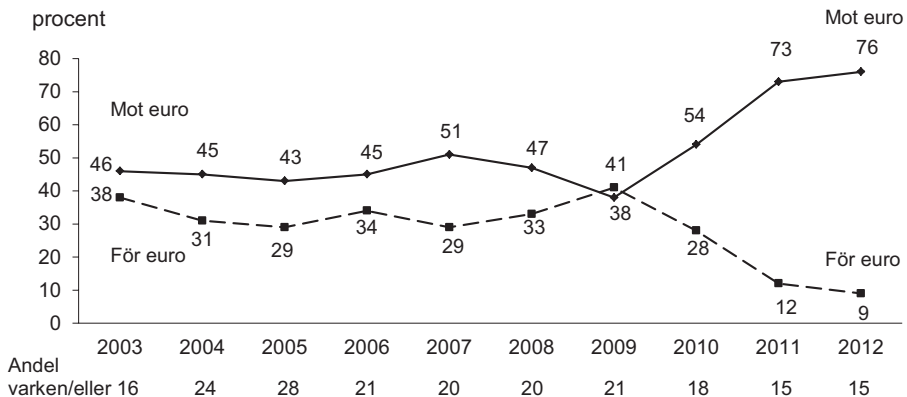
Procentfördelningen är beräknad på dem som svarat på respektive fråga.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010-2012.

Figur 2 För eller emot det svenska medlemskapet i EU (procent)

Kommentar: Enkätfrågan lyder: "Vilken är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?" med svarsalternativen: "I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU; I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU; Har ingen bestämd åsikt i frågan." Procenten har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Figur 3 Euro-opinionen i Sverige efter folkomröstningen 2003 (procent)

Kommentar: Procent har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågorna. Åren 2003-2005 var frågan "Sverige bör bli medlem i EMU?" och 2006-2011 "Sverige bör införa euro som valuta?". Svarsalternativen har genomgående varit: "mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag, mycket dåligt förslag". I figuren har mycket/ganska bra förslag definierats som *för euro* medan mycket/ganska dåligt förslag klassificerats som *mot euro*.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Tabell 1 Allmän inställning till EU. Andel positiv 2007-2012 (procent)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Förändring 2009/10 → 2012
Samtliga	37	40	41	40	32	30	-11
Kvinna	31	36	37	37	31	27	-10
Män	43	43	45	43	34	33	-11
16 – 29	38	40	35	46	39	35	-6
30 – 49	34	40	44	44	35	33	-11
50 – 64	40	40	41	37	28	26	-13
65 – 85	35	38	41	36	29	27	-12
Lägutbildad	20	26	25	23	16	15	-9
Mellanlåg	33	35	35	37	30	26	-10
Mellanhög	43	44	45	45	33	32	-13
Högutbildad	53	54	57	56	47	43	-14
Landsbygd	29	29	34	29	22	21	-11
Tätort	33	33	33	36	27	25	-10
Stad	36	43	44	43	34	32	-12
Storstad	53	51	50	49	42	39	-11
Arbetarhem	20	24	24	26	22	19	-6
Tjänstemannahem	45	50	52	49	37	37	-14
Högre tj-mannahem	61	72	71	66	58	56	-13
Företagare	55	57	57	57	41	36	-21
Jordbrukare	24	36	42	30	27	20	-16
Klart vänster	29	28	25	22	16	17	-7
Något vänster	28	35	35	34	25	25	-10
Varken eller	27	24	26	27	24	20	-7
Något höger	51	56	56	53	44	43	-12
Klart höger	63	70	75	62	50	49	-20
V	19	17	17	20	16	10	-9
S	28	31	32	28	21	21	-9
MP	33	32	29	37	30	29	-4
C	37	39	42	44	29	29	-14
FP	53	57	67	54	55	55	-6
KD	37	31	32	38	35	31	-4
M	61	67	63	58	47	44	-17
SD	14	21	18	18	13	12	-6
Inget parti	24	25	34	25	16	23	-7

Kommentar: Frågan lyder: "Allmänt sett, vilken är Din inställning till EU?" med svarsalternativen mycket respektive ganska positiv, varken eller och ganska respektive mycket negativ samt ingen uppfattning. Procenten är beräknad bland personer som kryssat för något av de sex svarsalternativen. Resultaten för 2009 och 2010 har slagits samman i tidsjämförelsen för att stabilisera estimaten för många små grupper.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Partipolitiskt och ideologiskt känner vi också igen det mesta från 1994. Idag precis som i folkomröstningen har EU mest positivt stöd bland personer med en ideologisk position klart till höger och bland anhängare till Folkpartiet och Moderaterna. FP-sympatisörer är de som är mest positiva 2012 (55 procent). Bland människor med en ideologisk förankring till vänster eller i mitten är stödet för EU klart svagare. Vänsterpartister är de som är minst positiva till EU (10 procent). Det positiva EU-stödet är något starkare bland S- och MP-anhängare 2012 (21 respektive 29 procent).

Ett parti som enligt de egna väljarna står något till höger men som har anhängare som är föga positiva till EU är Sverigedemokraterna.⁶ Bland SD-sympatisörer 2012 är det endast 12 procent som är allmänt positiva till unionen (Oscarsson och Holmberg 2013). Sverigedemokrater tillsammans med vänsterpartister är de som uppskattar EU minst i Sverige. En något politiskt udda konstellation kan det tyckas, men en konstellation som inte är helt ovanlig även i andra EU-länder.

EU-motstånd finns både längst ut till vänster och längst ut till höger inom EU. Exempel på länder där EU-negativismen är starkast till höger är Storbritannien, Österrike och Ungern medan mönstret i de tre nordiska länderna Danmark, Finland och Sverige fortfarande är det motsatta med ett starkare EU-motstånd till vänster än till höger. När det gäller Sverigedemokraterna visar det sig att det i de allra flesta EU-länder finns ett åsiktssamband mellan en negativ syn på invandring och en negativ syn på EU (Holmberg 2011).⁷

En jämförelse grupp för grupp av EU-opinionen 2009/2010 med motsvarande opinion 2012 indikerar i vilka sociala och politiska grupperingar som EU-stödet minskats mest respektive minst under intryck av den ekonomiska krisen. Underlaget för en dylik analys finns i tabell 1. Bland samtliga svars personer minskar andelen med en allmänt positiv inställning till unionen från i genomsnitt 41 procent åren 2009-2010 till 30 procent år 2012, en nedgång med -11 procentenheter.⁸ Sociala grupper som uppvisar ett något eller mycket klarare fall i EU-stödet än totalgenomsnittet är främst äldre, högutbildade, tjänstemän, företagare och jordbrukare. Grupper som utmärks av en mindre nedgång i EU-positivismen än genomsnittet är yngre personer och arbetare.

Politiskt är det kanske intressantare att notera att nedgången i EU-stödet mest tydligt syns bland personer som står ideologiskt till höger och bland M-sympatisörer. Nedgången har med andra ord varit störst bland politiska grupper som tidigare stödde EU starkast. Tappet har dock inte varit så stort att personer till höger och M-anhängare förlorat sina positioner som bland de mest EU-positiva i Sverige. Så dramatisk har inte minskningen varit. Svarande med en ideologisk högerpositionering och väljare som stödjer Moderaterna är fortfarande bland EU:s starkaste supportrar i Sverige. Men något av den tidigare entusiasmen har falnat även bland dem.

På vänsterkanten och bland SD:s sympatisörer har stödet för unionen också minskat, men inte lika mycket som genomsnittet. Åsiktsskillnaderna i EU-frågan har därmed minskat något mellan partiblocken liksom mellan de ideologiska lägren. Långt ifrån konsensus men ett visst närmande.

EU-medlemskapet – bra eller dåligt för Sverige inom olika samhällsområden

Det kan tyckas som en fråga med ett tämligen uppenbart svar – men så självklart är det kanske inte – och de flesta frågor har oftast ett mer nyanserat och graderat svar än ett enkelt antingen/eller- svar. Alltså ställer vi frågan. Svenska folket har under senare år blivit klart mer skeptiskt till det mesta som har med EU att göra. Frågan är vad som ligger bakom? Det förväntade svaret är naturligtvis den ekonomiska krisen och EU:s hantering av skuldskrisen i euroländer som Grekland, Spanien och Portugal.

Ett sätt att studera i vilken utsträckning som de ekonomiska problemen och/eller andra omständigheter medverkat till svenska folkets minskande stöd för EU är att be människor själva vittna. En mätteknik är att studera hur SOM:s svars personer bedömer att medlemskapet i EU påverkar Sverige inom olika samhällsområden. Enklast genom att fråga om påverkan är positiv eller negativ på en graderad skala. På så sätt får vi en slags nyttokalkyl av hur svenska folket uppfattar att EU-medlemskapet inverkar på svenska förhållanden. I SOM-studien 2012 frågade vi: ”Hur anser Du att medlemskapet i EU påverkar Sverige inom följande områden?” varefter svars personerna på en femgradig positivt/negativt-skala med ett ”ingen uppfattning”-alternativ fick betygsätta effekterna av medlemskapet på tio olika samhällsområden.

I tidigare SOM-undersökningar tillbaka till 1990-talet har vi använt en liknande fråga men med fokus på hur människor har bedömt att EU-medlemskapet inneburit förbättringar eller försämringar för Sverige inom olika områden. Innan vi introducerade den nya frågan 2012 testade vi eventuella mätmässiga skillnader mellan de båda frågevarianterna och fann att den nya frågan var lättare att besvara – andelen ”ingen uppfattning”-svar minskade, samtidigt som inga eller mycket små differenser kunde noteras för de substantiella svarsfrekvenserna eller de analytiskt avgörande medeltalen.⁹ Kort sagt den nya frågan är mätmässigt bättre än den äldre frågan, och – mycket viktigt – resultaten från den nya frågan är jämförbara bakåt till resultaten för den äldre mätserien.

Jämförbarheten bakåt är central eftersom vi är speciellt intresserade av inom vilka samhällsområden som svenska folkets EU-bedömningar har förändrats mest åt det negativa hållet sedan opinionen började vända nedåt år 2010. Det är bland dessa områden där andelen positiva bedömningar av EU-medlemskapet minskat mest som vi tror att huvudorsakerna till det minskande EU-stödet främst återfinns.

Resultaten av den senaste mätningen hösten 2012 redovisas i tabell 2. I tabell 3 återfinns tidsseriefiffror för de tidigare studierna tillbaka till 1997, inklusive mätningen 2012. I undersökningen 2012 får EU-medlemskapet ett övervägande godkänt betyg inom fyra samhällsområden – fler svarande tycker påverkan av medlemskapet är positivt för Sverige än negativt. Bedömningsbalansen blir positiv (+). För resterande sex områden blir dock betyget mer negativt än positivt.

Tabell 2 Bedömning av om EU-medlemskapet är positivt eller negativt för Sverige inom olika samhällsområden 2012 (procent och bedömningsbalans)

Fråga: "Hur anser du att medlemskapet i EU påverkar Sverige inom följande områden?"

	Mycket positivt	Ganska positivt	Varken eller	Ganska negativt	Mycket negativt	Ingen uppfattning	Summa procent	Bedömn. balans
Högre utbildning/ forskning	5	30	36	5	2	22	100	+28
Brotts- bekämpningen	5	30	33	9	4	19	100	+22
Miljön	2	23	39	14	5	17	100	+6
Möjligheten att påverka i EU	4	26	27	16	11	16	100	+3
Sysselsättningen	1	18	39	17	7	18	100	-5
Alkoholpolitiken	2	11	46	14	7	21	100	-8
Den sociala tryggheten	1	12	47	15	7	18	100	-9
Ekonomi	2	17	30	26	10	15	100	-17
Invandringen	1	10	42	17	12	18	100	-18
Den nationella självständigheten	1	8	34	26	14	17	100	-31

Kommentar: Bedömningsbalansen visar andelen positiva bedömningar minus andelen negativa bedömningar. Antalet svarspersoner är cirka 1 460.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Mest positivt bedöms området Högre utbildning och forskning. En klar övervikt gör en positiv bedömning (35 procent) av EU-medlemskapets inverkan jämfört med en negativ värdering (7 procent). Bedömningsbalansen blir +28. Brottsbekämpningen får ett nästan lika bra betyg med en positiv bedömningsbalans på +22. Två andra områden där EU-medlemskapet också får en övervägande positiv bedömning, men inte lika tydligt är Miljön (+6) och Möjligheten att påverka EU (+3).

Bland de sex områden där svenska folket ser mer negativa än positiva konsekvenser av EU-medlemskapet hösten 2012 är det tre som får nästan lika många positiva värderingar som negativa, men där dock det negativa överväger. De områdena är Sysselsättningen (-5), Alkoholpolitiken (-8) och den Sociala tryggheten (-9). Klart mer negativa betyg får EU-medlemskapet när det gäller Ekonomi (-17), Invandringen (-18) och Den nationella självständigheten (-31).

Men det avgörande för vår frågeställning är inte inom vilka områden som EU-medlemskapets inverkan på Sverige bedöms positivt eller negativt. Det viktiga

Tabell 3 Bedömning av EU-medlemskapets konsekvenser inom olika områden 1997-2012 (Bedömningsbalans)

Fråga 1997-2011: "Vad anser du att medlemskapet i EU hittills inneburit för Sverige inom följande områden?"

Fråga 2012: "Hur anser du att medlemskapet i EU påverkar Sverige inom följande områden?"

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Högre utbildning/forskning	-	23	21	22	19	16	-	-	17	18	16	22	-	27	-	28
Brottsbekämpningen	-35	-22	-23	-20	-14	-5	-13	-	-8	-2	-	2	16	16	-	22
Företagens villkor*	32	20	17	26	9	13	13	-	6	12	-	19	-	-	15	-
Den militära säkerheten	10	7	0	6	6	11	6	-	-	-	14	-	16	-	12	-
Miljön	-14	-11	-10	-8	-6	-5	2	-	1	3	14	15	14	14	7	6
Möjligheten att påverka i EU	11	6	9	4	4	9	-	-	-	-	19	-	27	22	-	3
Järnställheten	-9	-8	-3	-5	-7	-6	-	-	-	-	5	1	-1	-	1	-
Sysselsättningen	-19	-15	-2	7	-3	-4	-6	-	-21	-8	14	5	-3	-2	-2	-5
Alkoholpolitiken	-	-	-	-	-	-	-	-	-16	-10	-11	-10	-	-	-4	-8
Prisnivån på livsmedel	10	16	15	12	1	-8	-2	-	25	21	6	-16	-	-6	-	-
Jordbruket	-9	-26	-32	-29	-19	-8	-4	-	-17	-10	-	2	-8	-	-9	-
Sociala tryggheten	-28	-19	-16	-19	-15	-15	-	-	-	-	-9	-13	-9	-12	-13	-9
Personliga integriteten på Internet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-14	-	-	-
Ekonomi	-20	-19	-8	-4	-15	-16	-9	-	-14	-3	4	-4	-4	4	-16	-17
Invandrare och flyktingar**	-	-	-9	-12	-18	-22	-	-	-22	-18	-16	-18	-12	-16	-15	-18
Den nationella självständigheten	-49	-48	-46	-49	-44	-41	-	-	-	-	-37	-	-	-39	-	-31

Kommentar: Samtliga personer som har besvarat intervjufrågorna (c:a 1 520-1 700 genom åren) ingår i procentbasen. Bedömningsbalansen 1997-2011 anger andelen som anser att EU-medlemskapet har inneburit stor eller viss förbättring minus andelen som anser att EU-medlemskapet har inneburit stor eller viss försämring inom respektive område. Bedömningsbalansen kan variera mellan +100 (alla anser att det blivit bättre/positivt) och -100 (alla anser att det blivit sämre/negativt). År 2012 visar bedömningsbalansen andelen positiva bedömningar minus andelen negativa bedömningar (se tabell 2). År 1997 innehöll enkätfrågan inget explicit inget uppfattning-alternativ. * Företagens konkurrensmöjligheter 1997-2002. ** Invandringen 2012.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

är istället hur svenska folkets bedömningar har förändrats; speciellt inom vilka samhällsområden som konsekvenserna av EU-medlemskapet uppfattas som mer negativt idag jämfört med år 2010. I tabell 3 jämför vi resultaten för bedömningsbalansen 2012 med motsvarande resultat 2010. År 2010 var 53 procent av SOM:s svars personer i huvudsak för det svenska medlemskapet i EU. På hösten 2012 hade motsvarande andel minskat till 42 procent, en nedgång med -11 procentenheter. Frågan är inom vilka samhällsområden som vi kan finna en motsvarande nedgång i de positiva värderingarna av effekterna av EU-medlemskapet?

Tidsjämförelsen kan göras för nio områden där vi har mätningar såväl 2010 som 2012. För fyra av dessa nio områden är utvärderingen av EU-medlemskapet mer positivt 2012 än 2010. Det gäller för Den nationella självständigheten (från -39 2010 till -31 2012, en förändring på +8 balansenheter), för Brottsbekämpningen (+6), för den Sociala tryggheten (+3) och för Högre utbildning och forskning (+1). Ingen av dessa fyra områden tillhör våra huvudmisstänkta när det gäller att förstå varför EU tappat i opinionsstöd. På dessa områden har svenska folket snarast blivit mer positiva till EU-medlemskapet, inte mer negativa.

Det är bland de samhällsområden som upplevs som mer negativt EU-drabbade idag än tidigare som vi först och främst letar våra huvudorsaker till opinionsfallet för unionen. Här återfinner vi fem områden med en ökande andel negativa bedömningar. Tre av dessa fem uppvisar relativt beskedliga förändringar åt det negativa hållet – Invandringen (från en bedömningsbalans på -16 år 2010 till -18 år 2012, en förstärkning med 2 negativa balansenheter), Sysselsättningen (från -2 till -5) och Miljön (från +14 till +6, en nedgång med 8 enheter).

De två kvarvarande områdena uppvisar klart större förändringar i bedömningarna åt det negativa hållet. Det gäller Möjligheten att påverka EU där den positiva bedömningsbalansen minskat från +22 år 2010 till +3 år 2012, men främst Ekonomin med en nedgång i bedömningsbalansen från en svagt positiv övervikt på +4 när skuldskrisen började år 2010 till en klart negativ bedömningsbalans på -17 år 2012. I ökande utsträckning tycker alltså svenska folket att EU har blivit svårare att påverka och att EU-medlemskapet har del i skulden för Sveriges ekonomiska problem.¹⁰

De sentiment som ökat mest bland svenskar sedan krisen började 2010 kan formuleras som att EU/euron bidragit till den ekonomiska krisen som också drabbat Sverige och att vi fått mindre möjligheter att göra någonting åt problemen inom EU. Vi är drabbade men har fått sämre möjligheter att försvara oss. Kanske inte så underligt att opinionsstödet för unionen minskar när dylika attityder och ”verklighetsbilder” vinner ett ökat fotfäste.

Vår misstanke att de alltmer negativa ekonomibedömningarna är en av huvudorsakerna till det avtagande stödet för EU får ytterligare näring när vi noterar att just värderingarna av hur EU-medlemskapet påverkar ekonomin är de som är allra starkast sammanhängande med människors opinionsstöd för unionen. Ju mer människor uppfattar de ekonomiska konsekvenserna av medlemskapet som negativt desto mindre stöd för EU. Det omvända gäller också. Ju mer fördelaktiga medlemseffekter

man ser på svensk ekonomi desto mer positiv blir man till unionen. Europeiska unionen är hittills och i första hand en ekonomisk sammanslutning. Det är därför inte underligt att svenska folket bedömer unionen utifrån ekonomiska kriterier. Så gjorde man i folkomröstningen 1994 liksom i folkomröstningen 2003. Och så gör man uppenbarligen fortfarande.

Åsiktskorrelationen mellan ekonomibedömningarna och attityden till det svenska EU-medlemskapet är +.60 i SOM-studien 2012. Nästan ett lika starkt samband uppvisar bedömningarna av Möjligheten att påverka EU (+.59). På plats nummer tre kommer sysselsättningsbedömningarna – ytterligare en ekonomifaktor – med en korrelation på +.58. Svagast samband med åsikterna om EU-medlemskapet uppvisar tre bedömningar som inte gäller ekonomi. De berör istället Invandringen (+.45), Brottsbekämpningen (+.40) och Alkoholpolitiken (+.35).

Sambandsresultaten är inte nya. Vi har sett dem tidigare. Det är ekonomibedömningar som är starkast sammanbundna med vad svenska folket tycker om EU. Så det är inte förvånande att när EU uppfattas som en av de skyldiga till den ekonomiska krisen tappar unionen i opinionsstöd. Den allmänna opinionen är som en domstol. Har man funnit en skyldig utfärdas en dom – i det här fallet ett indragit opinionsstöd.

En ånyo fastslagen sanning

Svensk EU-opinion hänger mycket tydligt samman med hur svenska folket bedömer EU-medlemskapets effekter på svensk ekonomi och sysselsättning. Ser man ett positivt samband förstärks stödet för EU. Ser man ett negativt samband försvagas stödet. När det går bra vill vi ha mer med EU att göra. När det går dåligt vill vi ha mindre att göra med unionen. Något opportunistisk är svensken när det gäller EU. Den nyttomaximerande *Homo economicus* finns där – inte alltid erkänd men helt klart närvarande. För eller emot EU – och idag inte minst för eller emot euron – är för många i Sverige en fråga om vad som är bäst för ekonomin – den egna likväl som Sveriges.

EU:s ekonomiska kris sedan 2010 har sänkt opinionsstödet för unionen i Sverige. Huvudorsaken till nedgången är att en ökande andel svenskar uppfattar att EU och EU-medlemskapet försämrar vår ekonomi. EU har fått en del av skulden för skuldkrisen. Därför minskar EU-stödet bland svenskar. Och det minskande stödet har spritt sig över hela kartan. Allt som har med EU att göra är mindre populärt idag än för några år sedan – inte minst tanken på att införa euron som valuta.

Valen till Europaparlamentet nästa år kan komma att utkämpas i ett tufft opinionsklimat för unionen – i Sverige och i de flesta andra medlemsländer. Men kanske kan det hjälpa till att öka valens relevans och intresset att delta (Oscarsson och Holmberg 2010). Det hänger dock i stor utsträckning på hur partierna väljer att agera och på vad som händer med ekonomin. Val i kristider har inte alltid historiskt sett lett till systempositiva resultat. Det kan gå åt fel håll också.

Noter

- 1 Vår fråga om en allmän positiv eller negativ inställning till EU kan ses som en användbar men enkel singelindikator på människors position på EU-dimensionen (se Figur 1). Dess korrelationer med övriga EU-frågor är följande I SOM-studien 2012: +76 med medlemskapsfrågan, +70 med utträdesfrågan, .59 med demokratifrågan, +.58 med förtroendet för EU-kommissionen, +.57 med förtroendet med EU-parlamentet, +.46 med frågan om utrikespolitiskt samarbete, +.44 med frågan om euron som valuta, +.44 med frågan om försvarssamarbete och +.42 med frågan om ett framtida Europas förenta stater. Vidare om EU-dimensionen se Ekman och Linde 2010.
- 2 Statistiska centralbyråns mätningar av opinionen i eurofrågan visar på mycket liknande resultat. Man frågar om hur människor skulle rösta i en eventuell folkomröstning. I novembermätningarna 2010/2011/2012 blev andelen rösta ja-svar 29/11/10 procent; nästan exakt samma estimat som i SOM:s studier. Andelen som enligt SOM tycker det är ett bra förslag att införa euron som valuta i Sverige är 28/12/9 (se Figur 3). SOM:s mätning innefattar inte ett vet ej-alternativ i procentbasen. I SCB:s mätning ingår ett vet ej-alternativ i procentbasen. Det omfattar 8 procent av de svarande 2012. Tar vi bort de vet ej-svarande ur basen på SCB:s siffror får vi estimaten 33/ 12/11 för andelen ja-röster; fortfarande mycket lika resultat som i SOM-studierna. SCB:s mätning redovisas i Partisymptatiundersökningen (PSU), November 2012. Se vidare Oscarsson och Holmberg 2004 om euroåsikter och folkomröstningen 2003.
- 3 Även när det gäller medlemskapet mäter SCB opinionen i PSU-studierna. Intervjufrågan är densamma som i SOM-undersökningarna, det vill säga man frågar om människor är för eller mot det svenska medlemskapet med ett ingen åsikt-alternativ inkluderat. Resultaten i SCB/PSU-mätningarna i november 2010/2011/2012 visar att andelen för medlemskapet minskat från 55 procent 2010, över 47 procent 2011 ned till 45 procent 2012, en nedgång på -12 procentenheter. Motsvarande SOM-resultat är 53/46/42, en nedgång med -11 procentenheter. Ånyo alltså, mycket snarlika resultat för SCB/PSU och SOM. SCB:s studier är gjorda via telefonintervjuer. SOM använder postenkäter.
- 4 För de flesta av våra EU-mätserier är opinionsstödet för unionen större år 2010 än 2009. Opinionsfallet i Sverige satte inte in förrän 2011. Resultaten 2009 för de mätningar som redovisas i figur 1 är: A 55 procent; B 50; C 51; D 41; E 42; F 31; G 17; H 16; I ingen mätning; J 41 procent. Om vi ser på opinionsfallet 2009-2012 blir utfallen: A -10 procentenheter; B -7; C -9; D -11; E -12; F -13; G -2; H -2; I ingen mätning 2009; J -32. Resultaten blir i huvudsak desamma som i Figur 1. Opinionsstödet för EU går ned i alla jämförbara mätningar även om vi jämför 2012 med 2009 istället för med 2010. Fallet 2009-2012 jämfört med 2010-2012 blir något mindre på fem områden (A, B, C, F och H) och

- något större på tre områden (D, E och J). Men huvudsatsen blir densamma. EU-stödet i Sverige har gått ned över hela linjen oavsett om vi startar jämförelsen år 2009 eller 2010.
- ⁵ Motsvarande resultat återfinns också när vi konkret frågar om Sverige bör utträda ur EU. I SOM-mätningen 2009 var det fler i åldersgruppen 65-85 som ville att Sverige skulle förbli EU-medlem (60 procent) än bland de unga mellan 18-29 år (49 procent). Men i SOM-mätningarna sedan dess har det mönstret blivit det omvända med ungdomen mer för att Sverige skall förbli EU-medlem (2010 62 procent, 2011 58 procent, 2012 47 procent) jämfört med 58 procent, 53 procent respektive 44 procent för de äldsta. Stödet för att Sverige bör förbli EU-medlem har gått ned i båda åldersgrupperna sedan 2009 men mest så bland de äldsta.
  - ⁶ En majoritet av SD:s sympatisörer i valet 2010 (54 procent) placerar partiet på positionerna 6-8 på en vänster-högerskala mellan 0 (vänster) och 10 (höger). En majoritet av alla andra partiers sympatisörer från Vänsterpartiet till Moderaterna placera SD på positionerna 9-10, alltså längst ut till höger. Bland SD-sympatisörer är det endast 20 procent som placerar partiet på positionerna 9-10. Resultaten har hämtats från 2010 års Valundersökning, se vidare Oscarsson och Holmberg 2013.
  - ⁷ Resultaten kommer från den EU-gemensamma valundersökningen i samband med EUP-valet 2009 (Piredeu).
  - ⁸ Vi jämför resultaten 2012 med genomsnittsresultaten för åren 2009-2010. Orsaken till att jämförelsen görs med snittsiffrorna för 2009/10 är att vi vill stabilisera estimaten för många grupper med få svarspersoner.
  - ⁹ Ansvarig för testet var Frida Vernersdotter, se Vernersdotter (2012). Testet genomfördes våren 2012 som en nätmätning inom ramen för Medborgarpanelen vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborgs Opinionslaboratorium (LORe). Huvudansvarig forskare vid LORe är Johan Martinsson.
  - ¹⁰ Frågan om Möjligheten att påverka i EU ingick inte i metodtestet när vi prövade den nya frågeformuleringen. Det är alltså möjligt att den nya frågan med positivt/negativt-svar är ”svårare” att svara positivt på för just frågan om Möjligheten att påverka i EU än den gamla frågan där det gällde att svara förbättring. En del av det stora fallet i bedömningsbalansen för Möjlighetsfrågan kan inte uteslutas ha som orsak att vi har ändrat frågeformuleringen.

Referenser

- Ekman, Joakim och Linde, Jonas 2010. Den motvillige europén. I Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören (red) *Väljarbeteende i Europaval*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Eurobarometer 78. First Results*. 2012. Bryssel: European Commission.
- Gilljam, Mikael och Holmberg, Sören m fl 1996. *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Holmberg, Sören 2011. EU-kramare: Vilka är dom? I Alvstam, Claes m fl *I Europakommissionens tjänst*. Göteborg: Cergu.
- Oscarsson Henrik och Holmberg, Sören 2010. *Väljarbeteende i Europaval*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören (red) 2004. *Kampen om euron*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören (red) 2013. *Nya svenska väljare*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Partisympatiundersökningen (PSU)* november 2012. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Piredeu*. European Election Study 2009.
- Vernersdotter, Frida 2012. *SOM:s fråga om Bedömning av konsekvenser för Sverige av medlemskapet i EU inom olika samhällsområden – ett metodtest*. Göteborg: SOM-institutet.

EN SVENSK EU-TRAPPA

FRIDA VERNERSDOTTER

Sverige har varit medlem i den Europeiska unionen i sjutton år med ett övervägande folkligt stöd under de senaste tio åren. Stommen i EU-opinionen är inte längre en fråga om huruvida Sverige ska vara med i EU eller inte, utan hur formerna för Sveriges samverkan med EU ska se ut. Detta kapitel identifierar en struktur i den svenska EU-opinionen utifrån svenskarnas förändringsvilja i fråga om Sveriges relation till den Europeiska unionen. Syftet är att utforma ett analytiskt verktyg – en inkluderande EU-trappa – som kan användas för att bättre nyansera bilden av den svenska EU-opinionen.

De EU-skeptiska svenskarna

Sverige anslöt sig till EU med stöd av en knapp folkomröstningsmajoritet den 1 januari 1995. Under de första medlemsåren var stödet för medlemskapet mindre än motståndet. Frågan om utträde ur unionen levde vidare i politiken och samhällsdebatten långt efter att inträdet var fullbordat. Inte ens den dyraste kampanjen i svensk folkomröstningshistoria kunde förmå svenskarna att rösta ja till att införa Euron som valuta. (Lindahl & Naurin 2005) Motståndarna till det svenska EU-medlemskapet var fler än anhängarna under hela 1990-talet. Först efter millennieskiftet började svenskarna vänja sig med tanken på EU och 2002 var stödet för medlemskapet för första gången större än motståndet. 2009, samma år som Sverige för andra gången var ordförande i EU, överskred stödet för medlemskapet i unionen den magiska 50-procentgränsen som fick Sören Holmberg att konstatera att svenskarna mentalt gått med i EU (Holmberg 2010). Gränsen passerades mitt under den globala finanskrisen som ledde till eurokrisen som i sin tur fick stödet för EU att dala bara ett år senare.

Opinionsstödet för det svenska medlemskapet är fortfarande lägre än 50 procent, men det betyder inte att svenskarna vill gå ut ur EU eller ens är uttryckliga motståndare till det svenska medlemskapet. Det är vid detta opinionsvägskäl, om man så vill, som det finns utrymme att närmare undersöka strukturen i svensk EU-opinion. SOM-institutet har några av de längsta tidsserierna för EU-opinion i Sverige. Sedan 1989 har de mätt svenskarnas syn på vilka konsekvenser EU-medlemskapet skulle få i Sverige och sedan 1991 har de mätt stödet för ett svenskt EU-medlemskap. I samband med inträdet i unionen 1995 började de mäta synen på ett framtida inträde i valutaunionen och allt eftersom Europasamarbetet har fördjupats har frågorna om EU i SOM-undersökningen blivit mer omfattande och kommit att behandla

nöjdhet med demokratin i unionen, förtroende för EU-institutioner och åsikter om specifika politiska förslag på EU-nivå.

EU-motståndet är en flerdimensionell fråga som har teoretiserats och studerats tidigare under vad som brukar kallas euroskepticism. Vardagligt brukar euroskepticism åsyfta EU-motstånd som tar avstånd från gränsöverskridande europasamarbete i allmänhet och den Europeiska unionen i synnerhet. Euroskepticism som akademiskt begrepp är ett komplext fenomen som innefattar alla som är kritiska till någon del av europasamarbetet. Det innebär att en euroskeptiker kan vara positiv till både EU som politisk konstruktion och till fördjupad integration, men missnöjd med sättet på vilket integrationen tar form (Serricchio et al 2013, Eichenberg & Dalton 2007). I detta kapitel används den bredaste definitionen av euroskepticism som inbegriper all form att kritik mot europasamarbets former. Men om euroskepticism representerar alla som är missnöjda med någon del av hur europasamarbetet ser ut idag, vare sig de vill ha fördjupat eller minskat samarbete förlorar man en betydelsefull analysdimension som handlar om förändringsvilja. Förändringsviljan syftar till förekomsten av en uttrycklig vilja att förändra EU-samarbetets former. Som medborgare i ett EU-land är det inte säkert att man har en åsikt om hur unionen ska utvecklas och förändras. Sverige har en tradition av parlamentarisk konsensus i utrikespolitiken och när frågan om inträde i unionen väl var avhandlad med en folkomröstning reducerades de europapolitiska frågorna till en inomparlamentarisk angelägenhet som inte har fått samma genomslag i den politiska samhällsdebatten som inrikespolitiska frågor. Svenskar har en tendens att lita på sina politiska företrädare när det kommer till utrikespolitik så i ljuset av en nästan obefintlig europapolisk debatt och ett förtroende för att politiker representerar landets intressen i en internationell miljö är det inte konstigt att en stor andel av medborgarna inte har egen uppfattning om hur eller huruvida EU-samarbetet bör förändras. Förändringsviljan kan antas närvarande när man analyserar politiska partiers ståndpunkt eftersom det ligger i politikens natur att vilja förändra. När man å andra sidan studerar folkopinion kan man inte göra samma antagande.

Grader av integrationsvilja och EU-motstånd

Euron och unionens osäkra framtid i och med eurokrisen har gjort sig påmind i dalande opinionssiffror i hela EU den senaste tiden. I SOM-undersökningen mäts flera aspekter av det svenska medlemskapet för att kunna ge en så nyanserad bild som möjligt av EU-opinionen. Trots de många möjligheter som ges att uttrycka en komplex åsiktsbild av sin syn på EU finns det ett uppenbart mönster i mätningarna. Alla indikatorer på europaopinion följer i princip samma förändringstrender över tid. Tycker man illa om euron tycker man också sämre om det svenska medlemskapet i EU och unionen som helhet. Korrelationerna mellan de olika EU-indikatorerna är hög, och opinionen fluktureerar som en reaktion på politikens prestation inrikes och på europanivå (se Sören Holmbergs kapitel om EU-opinionen i denna volym).

Teoribildningen om hur EU-opinion är strukturerad utgår i mångt och mycket från partiets positionering i integrationsfrågan.

Paul Taggart, som var en av de första att differentiera olika typer av euroskepticism, identifierar tre typer av EU-motstånd. 1) Den första gruppen är principiella motståndare till Europeiska unionen som projekt och vill inte ha någon politisk eller ekonomisk integration över nationalstatsgränserna, de två andra grupperna (2+3) är positiva till europeisk integration som koncept, men tveksamma till den form som integrationen tar. Skillnaden mellan de två integrationspositiva grupperna är att de kritiserar Europeiska unionen på olika ideologiska grunder där den första gruppen tycker att integrationspolitiken är för generös och inkluderande och den andra att den är för exklusiv och utestängande (Taggart, 1998). Taggart tillämpar sin typologi på partiets ståndpunkter genom kvalitativa studier. Kategorierna är inte lika enkelt operationaliserade i medborgarundersökningar vilket sedermera ledde till en förenkling av teorin som resulterade i två kategorier som har kommit att tillämpas relativt brett i analyser av både partipositionering och folkopinion. De tre kategorierna reducerades till så kallad hård och mjuk euroskepticism. Den hårda euroskepticismen representerar det principiella motståndet till ett europeiskt samarbete i någon form och det mjuka representerar det så kallade kvalificerade motståndet som är positiv till tanken på ett enat Europa, men tveksamt till dess aktuella form – den Europeiska unionen (Taggart & Szczerbiak 2001).

Petr Kopecky och Cas Mudde tar vid där Taggart slutar och konstruerar en fyrfältsmodell utifrån två dimensioner där den ena är inställning till den politiska konstruktionen EU och den andra är inställningen till konceptet europeisk integration. De fyra kategorierna är 1) EU-anhängare som vill ha mer europeisk integration 2) EU-anhängare som inte vill ha mer integration, 3) EU-motståndare som vill ha mer integration (alltså ett annat sorts samarbete än den form som EU erbjuder), 4) och EU-motståndare som inte vill ha någon europeisk integration¹. Denna kategorisering tog Joakim Ekman och Jonas Linde fasta på i sin analys av den svenska EU-opinionen i samband med europaparlamentsvalet 2009. Ekman och Linde kallar dimensionerna prestationsrelaterat stöd/motstånd och principiellt stöd/motstånd och operationaliserar modellen med två frågor från eurobarometern om inställning till europeisk integration, och inställning till hemlandets medlemskap i EU. De skapar en modell liknande den som Kopecky and Mudde använde till att analysera partipolitik, men utelämnar en av kategorierna då de inte fanns tillräckligt många personer som var positiva till integration men negativa till EU (motsvarande kategori 3 "Eurosceptics" i Kopecky och Muddes typologi) för att utgöra en egen kategori i praktiken. De kallar sina resterande kategorier för *EU-anhängare*, sammansatt av personer som är för EU och för europeisk integration, *EU-realist* sammansatt av personer som är för EU, men mot europeisk integration och *EU-skeptiker* sammansatt av personer som är mot EU och mot europeisk integration (Ekman och Linde 2010). I sin analys exkluderar de alla som inte har en åsikt vilket öppnar upp för fördjupande analyser av den renodlade EU-opinionen, men begränsar analysen av den samlade EU-opinionen. Dimensionen förändringsvilja saknas också i deras analys vilket gör att många svar faller bort.

EU-trappan

Problemet med tidigare typologier är att de är utvecklade för att analysera partiets ståndpunkt i EU-frågan vilket förutsätter, inte bara att det finns en åsikt att kategorisera utan att den även uttrycker en förändringsvilja. När man studerar folkopinionen finns det en grupp som inte har en åsikt i frågan man undersöker och en annan grupp som inte är intresserad av förändring utan tycker att *status quo* antingen är att föredra framför allt annat, eller är att föredra i brist på andra alternativ. Dessa grupper faller bort i typologier som kräver förändringsvilja och starka åsikter.

Ett annat problem med tidigare typologier som tillämpas i analys av folkopinion är att de begränsas av tillgången på variabler som kan operationalisera de aktuella dimensionerna. Ekman och Linde utgår från två eurobarometerfrågor som får representera deras två dimensioner, dels frågan om inställning till europeisk integration, dels frågan inställning till det nationella medlemskapet i EU. Ekman och Lindes typologi saknar med andra ord en kategori för det kraftigaste principiella EU-moståndet, nämligen de personer som vill att Sverige ska lämna europasamarbetet helt och hållet.

Den EU-trappa som konstrueras i detta kapitel skiljer sig från tidigare typologier i sin ambition att fånga in den samlade EU-opinionen i fråga om europeisk integration. Det är angeläget att poängtera att det inom EU-trappan finns utrymme för olika åsikter om specifika politikområden i europapolitiken vilket vi återkommer till senare i utvärderingen av instrumentet. EU-trappan samlar och nyanserar frågan om det svenska medlemskapet i EU. Med avstamp i samma dimensioner som tidigare forskning – prestationsrelaterat stöd/motstånd och principiellt stöd/motstånd – föreslås därför ett tillägg i operationaliseringen. Istället för två frågor används tre frågor för att operationalisera de två dimensionerna. En fråga används för att mäta prestationsdimensionen: åsikt om det svenska medlemskapet i EU². Två frågor används för att mäta den principiella dimensionen: åsikt om förslaget att ”Sverige ska verka för att EU ska utvecklas till ett Europas förenta stater”³ och åsikt om förslaget att ”Sverige bör utträda ur EU”^{4 5}. Eftersom tidigare typologier utvecklats för att analysera partiets ståndpunkt i EU-frågan har man förutsatt att det finns en förändringsvilja i åsiktmönstret.

Den typologi som föreslås i detta kapitel syftar till att bättre representera strukturen i den samlade EU-opinionen, inte bara åsiktstrukturen hos de personer som har en tydlig inställning i EU-relaterade frågor. För att kunna skapa en inkluderande EU-trappa lägger vi till en bakomliggande dimension som vi kallar *förändringsvilja*, till de tidigare två dimensionerna. De tre frågorna som konstituerar EU-trappan placeras in på förändringsviljedimensionen efter hur svaralternativen förhåller sig till *status quo*. Sverige är medlem i EU alltså uttrycker svaralternativet ”I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU” ingen förändringsvilja om åsikten inte också kombineras med ett uttryck för förändringsvilja i någon riktning. EU-trappan konstrueras i två led, där det första ledet kategoriserar svaren efter den bakomliggande dimensionen förändringsvilja (tabell 1). I det andra ledet kategoriseras opinionen

efter de två andra dimensionerna, principiellt stöd/motstånd och prestationsrelaterat stöd/motstånd. EU-trappan vilar på samma teoretiska förhållande mellan de två dimensionerna som tidigare typologier, vilket ger följande kategorier⁶.

- *Integrationsivrare* utgörs av personer som svarat att de är för ett svenskt medlemskap i EU, att de vill att Sverige ska arbeta för att EU ska utvecklas till ett Europas förenta stater, och som inte svarat att de vill att Sverige ska gå ur EU.
- *Status quo* består av personer som ställer sig positiva till eller är likgiltiga inför det svenska medlemskapet i EU samtidigt som de uttrycker en förändringsvilja angående fördjupad integration och utträde ut unionen.
- *EU-skeptiker* består av personer som är emot det svenska medlemskapet i EU, men inte vill att Sverige ska lämna unionen.
- *EU-avvisare* består av personer som är emot det svenska medlemskapet och vill att Sverige ska lämna unionen och inte vill ha fördjupad integration.
- *Likgiltiga* består av personer som placerat sig i mitten på skalan eller valt svarsalternativet ”ingen uppfattning” på samtliga tre frågor.

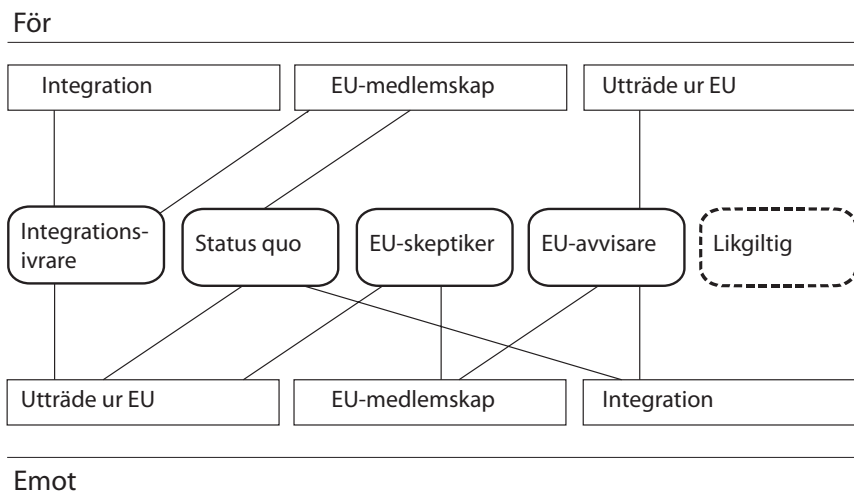
Kategorierna är ömsesidigt uteslutande och de få personer som svarat teoretiskt inkonsekvent på de frågor som ligger till grund för typologin har exkluderats från analysen. I tabell 1 illustreras hur svarsmönstret i de tre frågorna placerats in i dimensionen förändringsvilja. De personer som inte har någon åsikt alls i någon av de tre frågorna placeras i den femte kategorin ”likgiltiga”. De svarsalternativ som inte uttrycker en förändringsvilja har markerats med ett kryss. För att kategoriseras som förändringsovillig har man svarat i enlighet med minst ett kryss per rad i tabell 1. Det första villkoret i konstruktionen av EU-trappan är alltså inverterat och ett svarsmönster där personer som inte uttrycker någon förändringsvilja placeras i kategorin ”status quo”.

Tabell 1 Dimension: Förändringsvilja

	För	Varken för eller emot	Emot	Ingen åsikt
Åsikt om det svenska medlemskapet	X			X
Åsikt om förslaget att Sverige ska verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater		X	X	X
Åsikt om förslaget att utträda ut EU		X	X	

Kommentar: Krysset markerar förändringsvilja. Har man minst ett kryss per rad placeras man i kategorin ”Status quo”. Grå ruta betyder att svarsalternativet inte finns.

Figur 1 Operationalisering av EU-trappan

Kommentar: Heldragna linjer representerar ett uttryckligt ställningstagande. Streckade linjer representerar ett passivt ställningstagande. Kategorin "Likgiltig" saknar streck eftersom figuren endast illustrerar svarmönstret i de substantiella svarsalternativen.

Figur 1 illustrerar vilka svarskombinationer som konstituerar var och en av kategorierna. Ett streck från rutan *Integration* under rubriken *För* till bubblan "Integrationsivrare" betyder att man har kryssat för något av svarsalternativen "mycket bra förslag" eller "ganska bra förslag" på frågan om man tycker att Sverige verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater. För att placeras i kategorin integrationsivrare måste man dessutom ha svarat att man "I huvudsak [är] för det svenska medlemskapet i EU" på frågan om vilken åsikt man har om det svenska medlemskapet i EU och att man inte vill att Sverige ska utträda ur EU. De streckade linjerna representerar ett passivt ställningstagande. Ett passivt ställningstagande är avsaknaden av en teoretiskt motstridig åsikt. Det betyder i exemplet med integrationsivrare att man inte har svarat att det är ett mycket eller ganska bra förslag att utträda ur den Europeiska unionen, utan placerat sig i något av de andra svarsalternativen, alternativt inte besvarat frågan alls. Personer som är för det svenska medlemskapet i EU och för att Sverige ska verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater får alltså inte lov att ha svarat att Sverige ska gå ut ur EU om det ska behålla sin plats i kategorin integrationsivrare, men de får lov att helt ha låtit bli att svara på frågan om Sverige ska utträda ur EU. Anledningen till att passiva ställningstaganden inkluderas i typologin är att fånga upp en så stor andel av svarspersonerna som möjligt eftersom syftet är att skapa en omfattande bild av den svenska EU-opinionen. Hade vi avkrävt ett svar i var och en av frågorna hade fler personer fallit bort, men genom att tillåta teoretiskt icke-motstridiga svar att ingå i de kategorier vars definition inte

kräver ett aktivt ställningstagande i alla tre frågor fångar vi upp en större andel. En EU-avvisare som vill att Sverige ska gå ur EU och som är emot det svenska medlemskapet, men inte bemödat sig att svara på frågan om integration har alltså ändå placerats i kategorin EU-avvisare.

Tabell 2 Fördelning i EU-trappan efter år bland samtliga 2010-2012 och i olika befolkningsgrupper 2012 (procent)

	EU-trappan					Summa	Antal
	Integrations- ivrare	Status quo	EU- skeptiker	EU- avvisare	EU- likgiltig		
<i>År</i>							
2010	12	54	5	16	13	100	1505
2011	10	51	6	19	14	100	1398
2012	9	53	5	19	14	100	1362
<i>Kön</i>							
Kvinna	6	55	4	18	17	100	681
Man	11	51	7	20	11	100	680
<i>Ålder</i>							
16-29 år	4	59	2	14	21	100	205
30-49 år	10	58	5	14	13	100	379
50-64 år	9	48	6	25	12	100	401
65-85 år	9	51	6	21	13	100	376
<i>Utbildningsnivå</i>							
Låg	7	34	7	28	24	100	225
Medellåg	9	47	5	21	18	100	422
Medelhög	9	57	5	18	11	100	332
Hög	8	68	6	12	6	100	363
<i>Stadland</i>							
Ren landsbygd	4	47	7	29	13	100	199
Mindre tätort	7	50	5	22	16	100	260
Stad/större tätort	10	54	5	17	14	100	654
Sthlm, Gbg, Malmö	11	60	5	13	11	100	208

Kommentar: Frågan om att Sverige ska verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater ställdes för första gången 2010. Personer som inte svarat på någon av de tre frågorna (under 50 personer per år) har uteslutits från kategoriseringen. Antalet teoretiskt inkonsekventa svar var 110 2010, 98 2011 och 123 2012. Dessa personer har också uteslutits ut kategoriseringen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

I tabell 2 redovisas fördelningen mellan kategorierna i befolkningen under de senaste tre åren. Opinionsstrukturen är stabil trots de senaste två årens dalande stöd för EU-indikatorer i SOM-undersökningen. Ungefär 10 procent av befolkningen vill

ha ett fördjupat europasamarbete inom ramen för den Europeiska unionen, en liten andel på drygt fem procent är missnöjda med EU, men vill inte att Sverige ska lämna unionen. En större andel på nästan en femtedel 2012 vill att Sverige ska lämna EU och en något mindre andel på 5 procent har ingen uppfattning om hur Sverige ska samverka politiskt med resten av Europa. Dessa fyra kategorier samlar knappt hälften av befolkningen. Den andra halvan av befolkningen är för den form av EU-medlemskap som Sverige har idag.

Frågan om huruvida Sverige ska verka för att EU ska utvecklas till Europas förenta stater ställdes för första gången 2010 därför går det inte att jämföra fördelningen längre tillbaka i tiden. Stödet för det svenska medlemskapet nådde sin kulmen 2010 vilket gör det till en lämplig jämförelsepunkt med 2012 då stödet dalat igen. Förtroendet för EU-kommissionen och Europaparlamentet och stödet för EU-medlemskapet har minskat det senaste året, ändå är opinionsmönstret i EU-trappan stabilt. Trots de dalande opinionssiffrorna i EU-frågorna betyder alltså att inte svenskarna är redo att lämna europasamarbetet. Det finns till och med en liten och stabil kärna som vill se EU utvecklas till ett Europas förenta stater. Den enda signifikanta opinionsförändringen i EU-trappan är att andelen som vill att Sverige ska lämna EU har ökat med tre procentenheter på två år. Övriga grupper är stabila över tid.

Om man studerar den isolerade frågan om vilken åsikt man har om det svenska medlemskapet i EU är män mer positiva till EU än kvinnor, medelålders är mer positiva än de yngsta och äldsta åldersgrupperna, och storstadsbor är mer positiva än landsbygdbor. Allra störst skillnad är det mellan olika utbildningsgrupper där högutbildade mycket mer positiva till EU och lågutbildade. (Holmberg & Vernersdotter 2013). Om man studerar samma gruppers fördelning på EU-trappan kan man konstatera att det finns nyanser i synen på EU. Män är mer positiva till integration än kvinnor som i större utsträckning är likgiltiga i frågan. Kvinnor är däremot inte mer angelägna att gå ur unionen än vad män är. Om man undersöker skillnader mellan åldersgrupper är den yngsta åldergruppen mer likgiltig än de andra åldersgrupperna och minst angelägna om att fördjupa integrationen. Övriga åldersgrupper fördelar sig relativt likt varandra på trappan, med undantag för 30–49-åringarna som skiljer ut sig med att vara något mindre positiva till att lämna EU-samarbetet än de två äldsta grupperna. Högutbildade är inte mer integrationsvilliga än lågutbildade, däremot är de avsevärt mer negativa till ett svenskt utträde ur EU än lågutbildade. Storstadsbor är mer positiva till integration och mindre positiva till utträde än landsbygdbor.

Tolkning och tillämpning

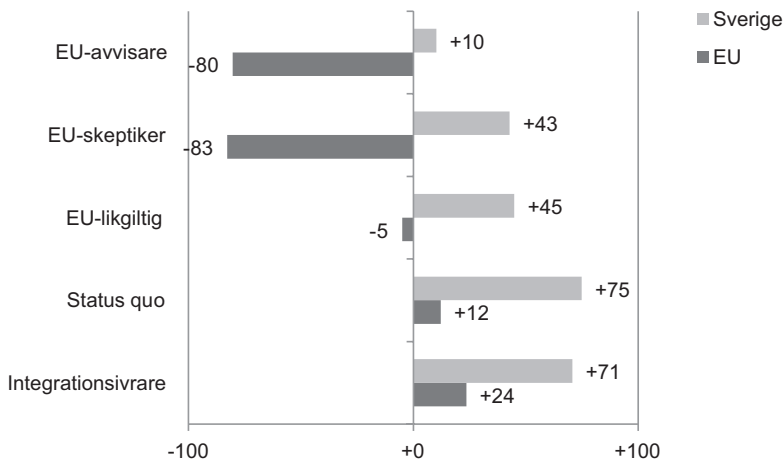
Som tidigare nämndes finns det utrymme för nyanserade åsikter i andra aspekter av europasamarbetet inom trappstegen. För att validera EU-trappan undersöker vi vilka åsiktsmönster som döljer sig inom trappstegen. För det undersöker vi för det första hur den allmänna inställningen till EU ser ut i de olika kategorierna, för det andra hur nöjd man är med demokratin, för det tredje hur man förhåller sig

de frågor om europeisk utrikes- och försvarspolitisk samarbete som ställs i SOM-undersökningen och slutligen hur man förhåller sig till eurofrågan. Den mest intressanta kategorin att undersöka är den stora grupp av integrationsmotståndare som är för EU-medlemskapet och till synes ”gillar läget” – *status quo*.

En första indikator på vad det skulle kunna innebära att gilla läget är den allmänna inställningen till EU. Den allmänna inställningen till EU mäts på en femgradig skala från ”mycket positiv” till ”mycket negativ”. Av alla som besvarat frågan i SOM-undersökningen 2012 är 29 procent ganska eller mycket positiva till EU och 33 procent ganska eller mycket negativa till EU. Om man behandlar EU-trappan som en ordinalskala med kategorin likgiltig i mitten hittar man ett förväntat positivt samband ($\tau\text{-}b = .60$) mellan inställning till EU och integrationsvilja. Hade sambandet varit det motsatta eller inte funnits alls hade det funnits anledning att ifrågasätta EU-trappans validitet. I gruppen *status quo* är 45 procent positiva till EU och 13 procent negativa. Anhängare av status quo är alltså betydligt mer positiva till EU än genomsnittet, men fortfarande är det mindre än hälften som har en positiv ryggmärgsreaktion när de frågas om deras allmänna inställning till EU.

Figur 2 Nöjd med demokrati i Sverige och EU (balansmått)

Kommentar: Opinionsbalansen är differensen mellan andelen som ganska och mycket nöjda med demokratin och andelen som inte är särskilt eller alls nöjd med demokratin.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Hur nöjd man är med hur demokratin fungerar i EU är en annan indikator på vad man tycker om sakernas tillstånd. Nöjdhet med demokratin i EU har sjunkit kraftigt de senaste åren (se Henrik Oscarssons kapitel om svenskarnas inställning till olika demokratiförslag i denna volym). År 2012 är 43 procent av de svarande ganska eller

mycket nöjda med demokratin i EU och 57 procent inte särskilt eller alls nöjda med hur demokratin fungerar i EU, vilket ger en opinionsbalans på -14. I figur 2 redovisas opinionsbalansen i EU-trappan. Den enda gruppen som uppvisar en positiv opinionsbalans är *integrationsivrarna* och *status quo*. Mest missnöjd med demokratin är man i de EU-skeptiska grupperna med en opinionsbalans på -80 och -83. Som referens redovisas motsvarande siffror för nöjdheten med demokratin i Sverige. Hög tilltro till den nationella demokratin ger högre tilltro till demokratin på EU-nivå. Detta mönster är välkänt sedan tidigare. (Hooge & Marks 2010, Sorenson 2006).

Nästa steg i valideringen av EU-trappan är att undersöka hur de olika trappstegen ställer sig till andra aspekter av europeiskt samarbete. Vi vet som sagt redan att det finns starka samband mellan de olika EU-indikatorerna i SOM-undersökningen. Därför kan man förvänta sig att integrationsivrarna är positiva och att EU-skeptiker och EU-avvisare är negativa till mer europeiskt samarbete. I SOM-undersökningen ställs två frågor om europeisk utrikes- och säkerhetspolitik. Den ena frågan handlar om att samordna den svenska utrikespolitiken med övriga EU-staters, den andra frågan handlar om att delta i det europeiska försvarssamarbetet. Av alla som besvarat frågan om att samordna utrikespolitiken tycker 38 procent att det är ett ganska eller mycket dåligt förslag och endast 18 procent tycker att det är ett ganska eller mycket bra förslag. Det ger en opinionsbalans på -20. Motsvarande siffra för förslaget att delta i försvarssamarbetet är ± 0 då det är lika många som är tycker att förslaget är bra som dåligt (30 procent). I tabell 2 redovisas opinionsbalansen för de olika kategorierna i EU-trappan de senaste åren.

Tabell 2 *Åsikter om europeisk utrikes- och säkerhetspolitik bland grupperna integrationsivrare, status quo, EU-likgiltig, EU-skeptiker och EU-avvisare 2010-2012 (opinionsbalans)*

	År	Integrations- ivrare	Status quo	EU- likgiltig	EU- skeptiker	EU- avvisare
Sverige bör delta i försvarssamarbetet inom EU	2012	+65	+18	-9	-22	-53
	2011	+60	+25	-4	-32	-54
	2010	+59	+27	+1	-26	-40
Sverige bör i ökad utsträckning samordna sin utrikespolitik med övriga EU-stater	2012	+64	-21	-2	-54	-66
	2011	+73	-8	-1	-54	-71

Kommentar: Frågan om hur att samordna utrikespolitiken ställdes för första gången 2009 och frågan om att delta i försvarssamarbetet ställdes för första gången 2006 i sin nuvarande form. Opinionsbalansen är skillnaden mellan de som svarat att förslaget är ganska eller mycket bra och de som svarat de förslaget att det är ganska eller mycket dåligt.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2010-2012.

Mest positiva till båda förslagen är föga förvånande integrationsivrarna. Generellt har samtliga grupper blivit mer negativa till båda förslagen de senaste åren med några få undantag; bland annat har integrationsivrarna blivit något mer positiva till försvarssamarbete mellan 2010 och 2012 och EU-avisarna något mindre negativa till att samordna utrikespolitiken mellan 2011 och 2012. Förslaget om att samordna utrikespolitiken är mindre populärt än förslaget att delta i försvarssamarbetet. Det finns en tydlig skiljelinje mellan integrationsivrarna och övriga grupper i frågan om att samordna utrikespolitiken där integrationsivrarna är den enda gruppen som har en positiv opinionsbalans i frågan. Att delta i försvarssamarbetet är inte lika impopulärt då både integrationsivrare och gruppen status quo har en positiv opinionsbalans. Tydligt är att ett fördjupat politiskt samarbete inte är önskvärt inom ramen för den aktuella EU-strukturen.

Tabell 3 *Åsikt om förslaget att införa euron som valuta i Sverige bland grupperna integrationsivrare, status quo, EU-likgiltig, EU-skeptiker och EU-avisare 2010-2012 (opinionsbalans)*

	År	Integrations- ivrare	Status quo	EU- likgiltig	EU- skeptiker	EU- avisare
Sverige bör införa euro som valuta	2012	-12	-64	-60	-92	-97
	2011	-6	-58	-48	-94	-97
	2010	+55	-17	-34	-71	-86

Kommentar: Frågor om en gemensam europeiska valuta har ställts sedan 1994; den aktuella formuleringen har använts sedan 2006. Opinionsbalansen är skillnaden mellan de som svarat att förslaget är ganska eller mycket bra och de som svarat de förslaget att det är ganska eller mycket dåligt.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2010-2012.

Som ett sista utvärderingsinstrument av EU-trappan undersöks inställningen den gemensamma valutan euron. Det är en fråga som hållits skyldig till den senaste tidens dalande stöd för EU och i tabell 3 redovisas opinionsbalansen i eurofrågan i de olika kategorierna för de senaste tre åren. Vid mätningarna 2010 hade eurokrisen börjat märkas i Europa, men få förutsåg då vilken magnitud den skulle nå under de kommande åren. Precis som i frågan om att samordna utrikepolitiken gick det då en tydlig skiljelinje mellan integrationsivrarna och övriga trappsteg i eurofrågan. Integrationsivrarna var övervägande positiva med en opinionsbalans på +55 2010, men har sedan dess anslutit sig till resten av befolkningen som alla har en negativ opinionsbalans som blivit allt kraftigare i takt med att skuldskrisen förvärrats i Europa. 2012 är det fortfarande 32 procent av integrationsivrarna som vill att Sverige ska införa euron som valuta (jmf 70 procent 2010) men 44 procent som tycker att det är ett dåligt förslag. I hela befolkningen är det endast 9 procent som tycker att det är ett bra förslag och 76 procent som tycker att det är ett dåligt förslag.

Slutsatser

Att det inte har skett större förändringar i EU-trappan under de senaste två krisåren i Europa betyder att den svenska EU-opinionen är robust och att medborgarna i själva verket har en mer sofistikerad och nyanserad bild av Europapolitiken är vad de starkt korrelerade EU-indikatorerna ger sken av. Det är inte fruktbart att förenkla EU-opinionen till att handla om för eller mot. Det finns heller inte längre någon super-EU-dimension som styr människors syn på allt som berör EU som Henrik Oscarsson visade för drygt tio år sedan (Oscarsson 2001). Analysen har demonstrerat att det är möjligt och dessutom fullt rimligt att skilja ut medborgare med kvalitativt skilda uppfattningar och ståndpunkter i frågor som rör den Europeiska Unionen.

Efter att ha brutit ut de grupper som har en uttrycklig åsikt om hur Sveriges samarbete med EU bör utvecklas blir det en anmärkningsvärt stor grupp över i status quo, men att anta att denna grupp "gillar läget" bara för att den inte uttrycker en förändringsvilja i fråga om det svenska medlemskapet i EU är att förenkla frågan. Utvärderingen av EU-trappan visar snarare att gruppen accepterar status quo av pragmatiska skäl, eftersom man det i princip är omöjligt att gå ur EU. Anhängare av status quo är visserligen betydligt mer allmänt positiva till EU än genomsnittet, men inte så positiva att man kan prata om ett helhjärtat stöd för sakernas tillstånd i unionen. Att det bara är något fler än hälften som är nöjd med demokratin i EU inom gruppen status quo är ytterligare ett tecken på att förändringsviljan i status quo inte är ett uttryck för stöd för sakernas tillstånd utan ett pragmatiskt förhållningssätt till de samarbetsformer som finns idag. Om man ser förslaget om samordning av utrikespolitiken som ett förslag om ökat politiskt samarbete och därmed en proxy för att överlämna politisk makt till Bryssel är det tydligt att det är ett icke önskvärdt framtidsscenario för de allra flesta. Inte heller ett fördjupat ekonomiskt samarbete genom införandet av euron är en önskvärd utveckling bland svenskarna. Trots att EU i huvudsak är en ekonomisk union ses eurofrågan som en isolerad del av Europasamarbetet som inte ens de mest hängivna integrationsanhängarna helhjärtat ställer sig bakom.

Noter

- ¹ Kopecky och Mudde har döpt kategorierna till 1. Euroentusiast, 2. Europragmatist, 3. Eurosceptisc, 4. Euroreject.
- ² Frågan lyder: "Vilken är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?" med svaralternativen "I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU", "I huvudsak emot det svenska medlemskapet EU", "Har ingen bestämd åsikt i frågan"
- ³ Frågan lyder: "Och vilken är din åsikt när det gäller följande förslag?: Sverige bör verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater" med svaralternativen "Mycket bra förslag", "Ganska bra förslag", "Varken bra eller dåligt förslag", "Ganska dåligt förslag", "Mycket dåligt förslag", "Ingen uppfattning"

- 4 Frågan lyder: "Och vilken är din åsikt när det gäller följande förslag?: Sverige bör utträda ur EU" med svaralternativ "Mycket bra förslag", "Ganska bra förslag" "Varken bra eller dåligt förslag", "Ganska dåligt förslag", "Mycket dåligt förslag"
- 5 Observera att SOM-undersökningens mått på integrationsvilja skiljer sig från eurobarometerns då SOM frågar om Sverige ska verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater medan eurobarometern håller sig på en mer generell nivå i sin formulering. I SOM:s mätning finns ett villkor på fortsatt svenskt medlemskap i EU som inte finns i eurobarometerns fråga. Sverige är alltså agent i SOM-undersökningen frågor.
- 6 Kategorierna bär andra namn är Ekman och Lindes typologi eftersom de inte operationaliseras på samma sätt.

Referenser

- Eichenberg, Richard C. & Russell J. Dalton (2007) "Post-Maastricht Blues: The transformation of Public opinion Support for European Integration 1973-2004" *Acta Politica* (42): 128-152
- Ekman, Joakim & Jonas Linde (2010) *Den motvillige europén?*, s. 125-136 i Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (red) *Väljartrender i Europaval*. Göteborg: Göteborgs Universitet
- Gabel, Matthew (1998) "Public Support for European Integration: An Empirical Test of Five Theories." *The Journal of Politics* vol 60 no 2: 333-354
- Hooghe, Liesbet & Gary Marks (2010) "A postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus." *British Journal of Political Science* (39): 1-23
- Holmberg, Sören och Frida Vernersdotter (2013), *Swedish opinion on the Swedish Membership in the EU*, SOM-rapport 2013:06, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Hooge, Liesbet, Gary Marks & Carole J. Wilson (2002) "Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration?" *Comparative political Studies* (35:8): 265-989
- Kopecky, Petr & Cas Mudde (2002) "The Two Sides of Euroscepticism – Party Positions on European integration." *European Union Politics* (3): 293-326
- Lindahl, Rutger & Daniel Naurin (2005) "Sweden: The twin faces of a euro-outsider." *Journal of European Integration* (27:1): 65-87
- Oscarsson, Henrik (2001) *Den nya EU-dimensionen*. s. 117-140 i Holmberg, Sören et al. *Europaopinionen*. Göteborg: Göteborgs universitet
- Sericchio, Fabio, Myrto Tstakatika & Lucia Quaglia (2013) "Euroscepticism ond the Global Financial Crisis." *Journal of Common Market Studies* (51:1): 51-64

- Taggart, Paul (1998) "A touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems." *European Journal of Political Research* (33): 363-388
- Taggart, Paul & Aleks Szczerbiak (2003) "Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality" SEI Working Paper No 69. Sussex European Institute: University of Sussex
- Vasilopoulou, Sofia (2013) "Continuity and Change in the Study of Euroscepticism: Plus ça change?" *Journal of Common Market Studies* (51:1): 153-168

SVENSK BISTÅNDSOPINION

ANN-MARIE EKENGREN OCH HENRIK OSCARSSON

Under rubriken ”Godhet är en lönsam strategi” presenterades vinnaren av det Skytteanska priset 2013, Robert Axelrod, på Svenska Dagbladets kultursida (2013-04-19). Li Bennich-Björkman, Skytteansk professor i värtalighet och statskunskap vid Uppsala universitet sammanfattar de mest centrala resultaten från Axelrods forskning med orden:

”I en värld av smarta egoister lönar det sig att visa vänlighet, inte programmatisk egoism, för den som vill främja sina egna intressen. Vi vill alla se till att åstadkomma så bra förutsättningar som möjligt för oss själva, det är en grundläggande förutsättning för tillvaron bland djur såväl som människor. Men för att åstadkomma det på lång sikt, måste vi drivas till att ta hänsyn till det kollektiv där vi ingår och vars väl och ve sammanfaller med vårt eget. Framtidens skugga skapar sådan hänsyn, som kan vara avsiktlig men inte behöver vara det” (SvD Under strecket, 2013-04-19).

Att människor hjälper okända människor, ger pengar till människor de inte känner eller är positivt inställda till statligt givande till andra länder och organisationer förklaras ibland lite svepande med att människor mår bättre när de kan göra andra människor glada och att givande egentligen är en väldigt egoistisk företeelse. Insikterna från Axelrods forskning indikerar att det kanske inte riktigt är så enkelt. Tanken att mottagarna av olika former av frivilligt stöd är människor som ingår i ett sammanhang där du själv är en del samt att det inte är givet att du och din familj kommer att befinna sig i en lika privilegierad situation i framtiden, ändrar något förutsättningarna för det som kan uppfattas som egoism.

Nationalekonomen Anna Breman (Breman 2008) sammanfattar det empiriska forskningsläget på just givandets område med att det handlar om en mix av olika motiv. Både själviska och altruistiska motiv ligger bakom människors givande. Somliga skänker pengar till välgörenhet eftersom de därigenom mår bättre. Andra skänker pengar för att de genuint bryr sig om ändamålet för givandet. Oavsett motiv har experimentell forskning kunnat fastställa en kausal riktning på sambandet mellan givande och lycka: det är givandet som leder till större lycka och livstillfredsställelse, inte tvärtom. Man mår helt enkelt bättre av att ge. Givandet ger ett tillskott till hälsa och välbefinnande under kontroll för andra faktorer som också bidrar till att göra människor friska och lyckliga. Och så kan det naturligtvis vara. Men samtidigt kan motiven vara mer långsiktiga, som Axelrod antar.

I detta kapitel studeras svenska folkets givande till hjälporganisationer och människors inställning till det statliga utvecklingsbiståndet. Vi vet sedan tidigare att personer som skänker pengar frekvent till olika hjälporganisationer också är mer positivt inställda till statligt utvecklingsbistånd (Abrahamsson och Ekengren 2010). Dessa personer verkar se eget givande som ett komplement till ett generöst statligt bistånd. Frågan som studeras i detta kapitel är vad som karaktäriserar olika typer av givargrupper, både de mycket generösa och de som ger betydligt mindre frekvent? Vilka grupper ger pengar frekvent? Vilka attityder till bistånd har personer som ger pengar olika mycket till olika organisationer?

De svenska givarna

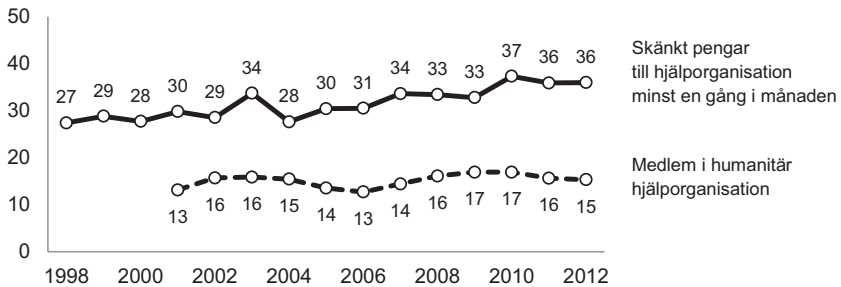
Axelrods forskning kan hjälpa oss att sätta in svenska folkets växande givande till hjälporganisationer i ett sammanhang. Enligt *Svensk insamlingskontroll* har allmänhetens givande till de hjälporganisationer som använder 90-nummer ökat från 3,4 till 5,2 miljarder kronor mellan 2002 och 2011.¹ Trenden mot ökat givande är stadig², och enskilda händelser som Tsunamikatastrofen 2004 och jordbävningen på Haiti 2010 sätter tydliga spår i statistiken, om än mindre efter jordbävningen på Haiti än Tsunamikatastrofen. Möjligen hade det betydelse att betydligt fler svenskar blev drabbade av Tsunamikatastrofen än av jordbävningen på Haiti.

SOM-institutets årliga undersökningar bekräftar den positiva trenden för svenska folkets givande. Andelen som uppger att de skänker pengar till någon hjälporganisation minst en gång i månaden har ökat med ungefär tio procentenheter från 27 procent 1998 till 36 procent 2012 (se figur 1). Den globala finanskrisen 2008-2009 sätter sina spår i många samhällstrender men alltså inte när det gäller svenskarnas ökande benägenhet att skänka pengar till hjälporganisationer. Allt fler blir mer givmilda, kanske just med insikten att finanskriser slår brett och det inte är säkert vem som klarar sig och vem som drabbas.

Givandet växer alltså. Men en motsvarande uppgång kan inte avläsas i en ökad medlemstillströmning till hjälporganisationer. Under den senaste tioårsperioden har andelen som uppger att de är medlemmar i en humanitär hjälporganisation istället varit stabilt mellan 13-17 procent. År 2012 uppgav var sjunde svensk att de är medlemmar i en hjälporganisation (se figur 1). Det kan naturligtvis vara ett uttryck för många saker. Kanske uppfattas medlemskap som en alltför stor bundenhet. Man vill bibehålla sin valfrihet och autonomi? Saknas ett fast medlemskap är det lättare att ändra sitt givande beroende på olika händelser och man står också mer fri om det skulle inträffa skandaler hos organisationen i fråga eller om uppmärksamheten riktas om till andra hjälpbehov.

Figur 1 *Andel svenskar som uppger att de skänkt pengar till en hjälporganisation minst en gång i månaden respektive att de är medlemmar i en hjälporganisation 1998-2012 (procent)*

Kommentar: Frågan om att skänka pengar lyder "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker? – Skänkt pengar till hjälporganisation". Svartalternativen som används är "Ingen gång", "Någon gång under de senaste 12 månaderna", "Någon gång i halvåret", "Någon gång i kvartalet", "Någon gång i månaden", "Någon gång i veckan" och "Flera gånger i veckan". Frågan om medlemskap lyder: "Är du medlem i någon typ av förening/organisation? – humanitär hjälporganisation". Svartalternativen är "Nej", "Ja", "... och har någon typ av uppdrag".

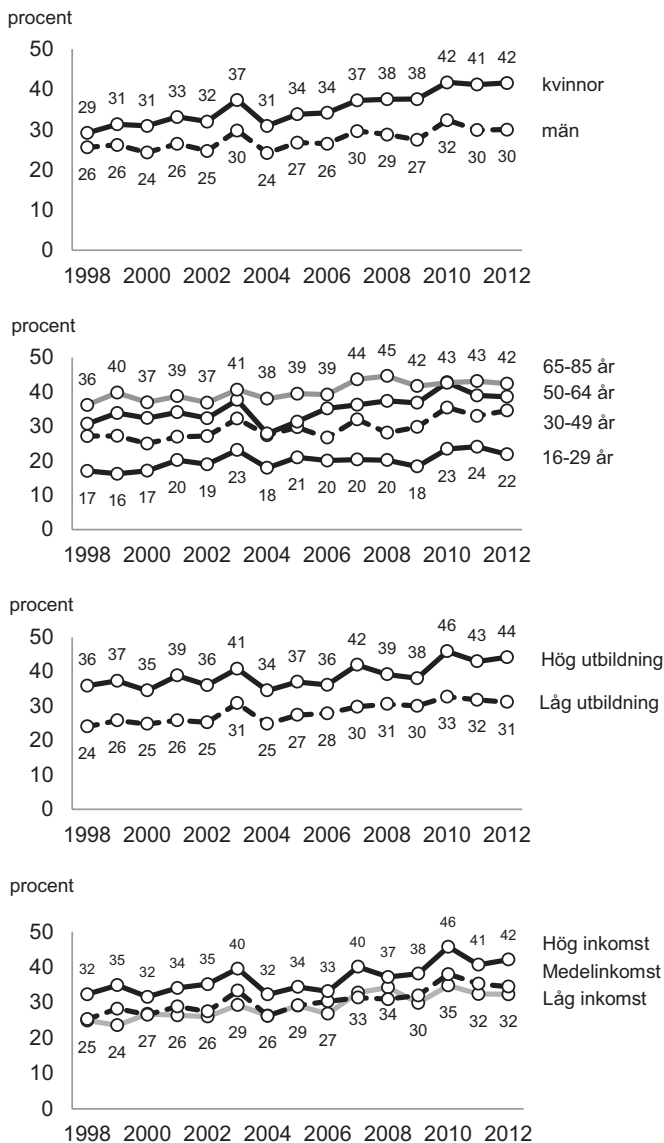
Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986-2012.

Givandet är olika stort i olika befolkningsgrupper.³ Kvinnor är flitigare givare än män (se figur 2). Könsskillnaderna har blivit större över tid. Vanan att skänka pengar till hjälporganisationer har ökat mer bland kvinnor än bland män under perioden 1998-2012. År 1998 uppgav 29 procent av kvinnorna och 26 procent av männen att de skänkte pengar minst en gång i månaden. I 2012 års undersökning var differensen 12 procentenheter: 42 procent mot 30 procent.

Äldre personer är mer givmilda än yngre. Skillnaderna mellan yngres och äldres givande är lika stora 2012 som när SOM började mäta givande till hjälporganisationer 1998. Bland 16-29-åringar skänker 22 procent till hjälporganisationer en gång i månaden eller oftare. Motsvarande andel bland 65-85-åringar är 42 procent. Alla åldersgrupper följer huvudtrenden mot ett allt flitigare givande. Bland 16-29-åringar har andelen som skänker pengar till en hjälporganisation ökat från 17 procent 1998 till 22 procent 2012.

Månatligt givande är givetvis kopplat till förmåga. De som har mer kan ge oftare. Människor med högskoleutbildning har oftast högre inkomster och skänker oftare än människor med lägre utbildning. Resultaten visar till exempel att den tredjedel av befolkningen som bor i höginkomsthushåll skänker oftare till hjälporganisationer (42 procent) än personer som bor i hushåll med lägre inkomster (32 procent, se figur 2).

Figur 2 Andel som skänkt pengar till en hjälporganisation minst en gång i månaden efter kön, ålder, utbildning och inkomst 1998-2012 (procent)

Kommentar: Se kommentar till figur 1 för frågeformuleringar. Med hög utbildning avses personer med en examen från högskola eller universitet. Hushållsinkomstvariabeln har trikotomiserats så att låg inkomst motsvarar de 25 procent med lägsta hushållsinkomsterna, medelinkomst motsvarar de femtio procent med medelinkomster och hög inkomst de 25 procent med högsta hushållsinkomsterna.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1998-2012.

Biståndsopinionen i Sverige

Medborgarna skänker alltså allt mer pengar till hjälporganisationer. Den privata givmildheten hos svenska folket blir allt större. Samtidigt är givandet i sig självt inte någon nyhet. Bistånd till behövande kanaliseras sedan länge även kollektivt, via skattsedeln, till det svenska statliga biståndet till utvecklingsländer. Medan människors privata givande till hjälporganisationer har korta beslutsvägar är det tvärtom med det statliga utlandsbiståndet. Biståndspolitik kräver långsiktighet och ett brett opinionsstöd för att kunna genomföras. Frågan om bistånd har ett starkt symbolvärde och är potentiellt föremål för politisk strid om biståndets omfattning och inriktning.

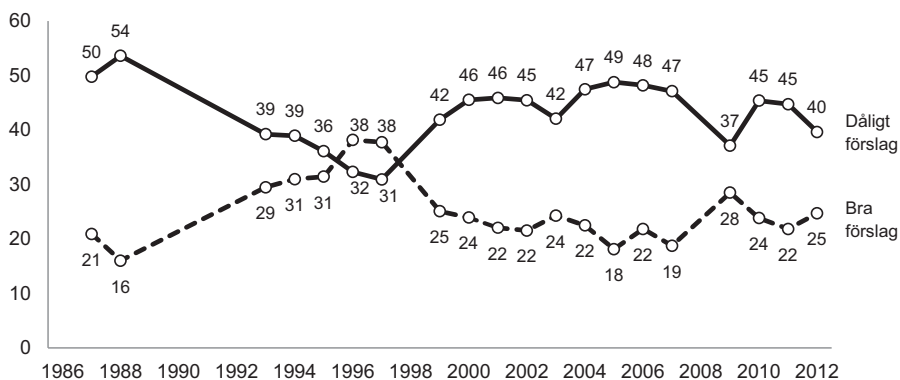
Svenska folkets inställning till utlandsbistånd är en av svensk samhällsvetenskaps längsta tidsserier. Biståndsopinionen har undersökts alltsedan det statliga svenska biståndet till utvecklingsländer växte fram under 1960-talet. Vid de tidiga mätningarna under sent 1950-tal var biståndsviljan svag men blev snabbt starkare i takt med att biståndsfrågan klättrade på den politiska dagordningen och ambitionerna med det svenska utlandsbiståndet växte. Tidigare analyser har visat att biståndsviljan i befolkningen till stor del har följt den uttalade politiska majoritetsviljan i relation till nationella ekonomiska konjunkturer: i kristider har viljan varit svagare för att sedan växa igen när de ekonomiska tiderna förbättras. 1990-talskrisen ledde till omfattande ekonomiska sparpaket, beslutade över blockgränserna, och då gick inte heller det statliga biståndet fritt. Nivåerna sjönk. Under den senaste finanskrisen har Sveriges statsbudget drabbats mindre hårt och biståndsnivåerna ligger därför kvar på en hög nivå. Såväl 1990-talskrisen som den globala finanskrisen 2008–2009 har dock satt sina spår i svenska folkets vilja att satsa på bistånd till utvecklingsländer (Ekengren 1997, 1998; Ekengren & Oscarsson 1999; Ekengren 2000; Abrahamsson & Ekengren 2010).

I de nationella SOM-undersökningarna har biståndsopinionen kartlagts sedan 1987. Attityder till utlandsbistånd är en av nyckelindikatorerna för att mäta skiftningar i det allmänna opinionsklimatet i Sverige. Förutom under ett par mätningar under 1990-talskrisen, då den ekonomiska svångremmen drogs åt kring de flesta politikområden, har det under det senaste kvartsseklet funnits ett flertal som tycker att det är ett dåligt förslag att minska biståndet. I den senaste SOM-undersökningen 2012 svarade 40 procent att det var ett mycket eller ganska dåligt förslag att minska det svenska biståndet till utvecklingsländerna. Var fjärde svensk (25 procent) bedömer att förslaget att minska biståndet är ett mycket bra eller ett ganska bra förslag. Övriga 35 procent uppger att förslaget är ett ”varken bra eller dåligt förslag”.

Resultaten i figur 3 visar tydligt att biståndsviljan är knuten till de ekonomiska konjunkturerna. Andelen svenskar som ansåg att det var ett dåligt förslag att minska biståndet – det vill säga de biståndsvilliga – sjönk kraftigt från 54 till 31 procent under 1990-talets ekonomiska kris. Vid mätningarna 1996 och 1997 fanns till och med en övervikt av personer som tyckte att förslaget om minskat utlandsbistånd var bra.

Efter 1997 blev biståndsviljan starkare igen. Under 2000-talet fanns ett stabilt flertal som uttryckte motstånd mot att minska biståndet. I samband med den globala finanskrisen 2008-2009 fick biståndsviljan en ny knäck. De hastigt försämrade ekonomiska utsikterna ledde till att stödet för svenskt bistånd minskade dramatiskt mellan 2007 och 2009 (från 47 till 37 procent). Valåret 2010 gjorde svenskarna en betydligt mer positiv värdering av ekonomin (jfr inledningskapitlet i denna volym), vilket fick konsekvenser i form av en starkare biståndsvilja under 2010 och 2011. Först 2012 har biståndsviljan försvagats igen. SOM-institutets senaste mätning från hösten 2012 visar att 40 procent anser förslaget om att minska biståndet till utvecklingsländerna är ett dåligt förslag. Det är lägre än tidigare men fortfarande klart fler än den fjärdedel av befolkningen som tycker det är bra om biståndet minskar (se figur 3).

Figur 3 Svenska folkets inställning till förslaget att minska det svenska biståndet till utvecklingsländerna 1987-2012 (procent)

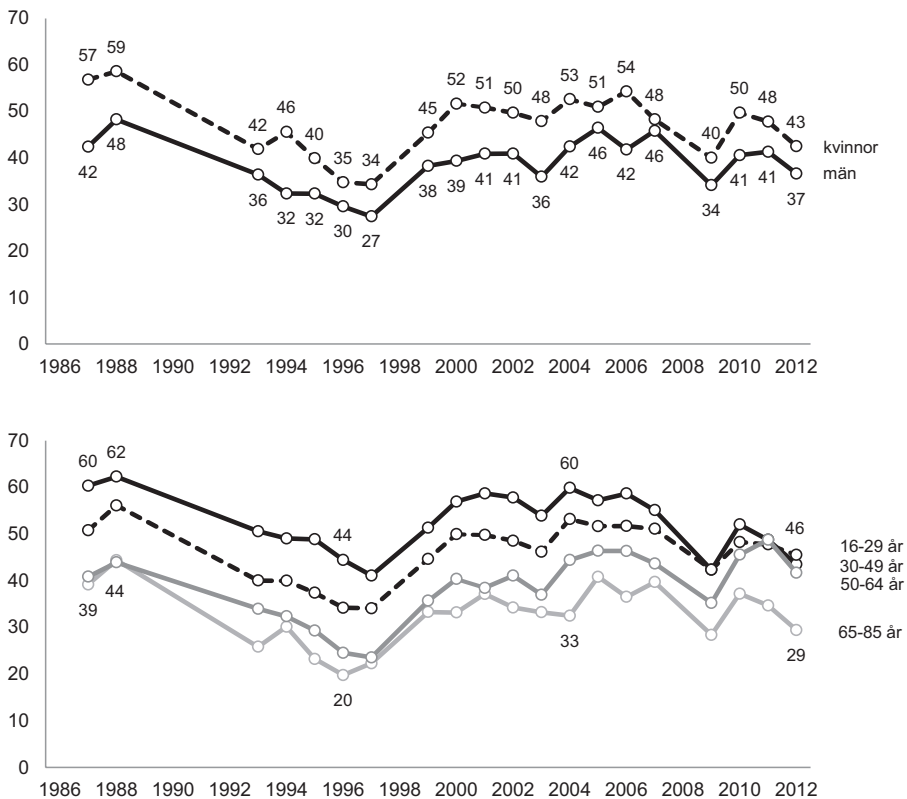
Kommentar: Under perioden 1986-2007 löd förslaget "minska u-hjälpen". Därefter har förslaget varit "minska det svenska biståndet till utvecklingsländerna". Båda formuleringarna användes i SOM-undersökningar 2007 och visade inte några effekter av den förändrade frågeformuleringen. Procentandelarna anger mycket+ganska bra förslag respektive mycket+ganska dåligt förslag.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1987-2012.

Kvinnor, yngre, högutbildade och höginkomsttagare visar en starkare biståndsvilja än män, äldre, lågutbildade och låginkomsttagare (se figur 4). Åsiktsskillnaden mellan män och kvinnor har varit mellan 6 och 12 procentenheter under perioden men visar inga tecken på att växa som var fallet i den tidigare analysen av givande. År 2012 ansåg 43 procent av kvinnorna att det var ett dåligt förslag att minska biståndet. Motsvarande andel bland män var 37 procent.

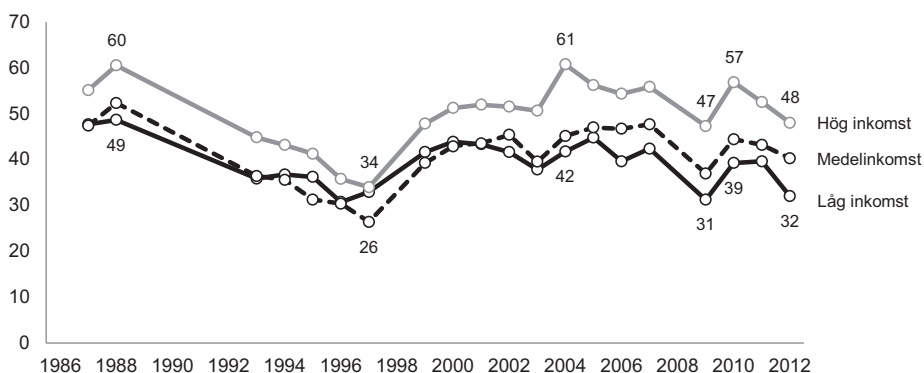
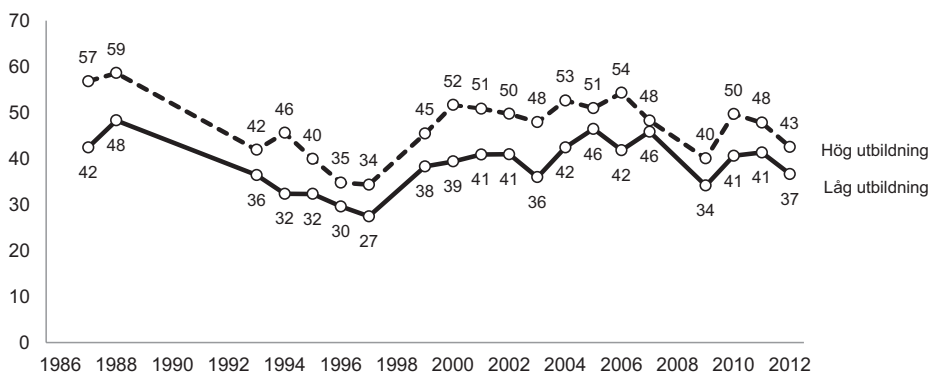
Attityder till svenskt utlandsbistånd är olika positiva i olika generationer, men ålderssambandet är omvänt jämfört med givandet till hjälporganisationer. Det är de allra yngsta som är mest biståndsvänliga. Bland 16-29-åringar var 46 procent negativa till minskat bistånd. De allra äldsta 65-85-åringarna är betydligt ljummare i sin biståndsvilja, endast 29 procent anser att det är ett dåligt förslag att minska biståndet. I själva verket är det så att ett flertal av de äldsta anser att det är ett bra förslag att minska biståndet. Av figur 4 framgår att ålderssambanden är stabila över tid.

Figur 4 Svenska folkets inställning till förslaget att minska det svenska biståndet till utvecklingsländerna efter kön, ålder, utbildning och inkomst 1987-2012 (procent)

Forts.

Figur 4 forts.

Kommentar: Under perioden 1987-2007 löd förslaget "minska u-hjälpen". Därefter har förslaget varit "minska det svenska biståndet till utvecklingsländerna". Båda formuleringarna användes i SOM-undersökningar 2007 och visade inte några effekter av den förändrade frågeformuleringen. Med hög utbildning avses personer med en examen från högskola eller universitet. Hushållsinkomstvariabeln har trikotomiserats så att låg inkomst motsvarar de 25 procent med lägsta hushållsinkomsterna, medelinkomst motsvarar de femtio procent med medelinkomster och hög inkomst de 25 procent med högsta hushållsinkomsterna.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1987-2012.

Vi vet från tidigare analyser av biståndsvilja att attityder till svenskt utlandsbistånd påverkas av vilka ekonomiska förhållanden människor lever under. Högutbildade personer och personer som bor i höginkomsthushåll är mer biståndsvänliga än lågutbildade personer och personer som bor i låginkomsthushåll. Analyserna visar tydligt att skillnaderna mellan människor med olika inkomst och utbildning är mycket stabila över tid. Enda egentliga undantaget är vid 1990-talskrisens slut där vi i 1997 års SOM-undersökning kunde notera att biståndsviljan var svagast bland medelinkomsttagarna och inte låginkomsttagarna.

Eftersom faktorer som ålder, inkomst och utbildning samvarierar med varandra är det viktigt att gå vidare från de bivariata analyserna och genomföra multivariata test. I tabell 1 presenterar vi resultat från analyser där vi sida vid sida modellerar sannolikheten att vara a) medlem i hjälporganisation, b) månatligt givande och c) biståndsvilja. Data kommer från hela perioden 1987-2012. Därmed kan vi ge en god samlad bild av vad ett stort antal förklaringsvariabler bidrar med när det gäller att förstå variationerna.⁴

Resultaten visar att könsskillnaderna är lika stora oavsett vilken av de tre faktorerna vi undersöker. Allt annat lika är kvinnor mer benägna att vara medlemmar i hjälporganisationer, mer benägna att skänka pengar och mer benägna att stödja svenskt bistånd till utvecklingsländer. Skattningarna i tabell 1 visar att den förväntade skillnaden mellan män och kvinnor är sex, sex respektive sju procentenheter till kvinnors fövor.

Som poängterats tidigare uppvisar ålder ett speciellt mönster. Det finns ett starkt positivt samband mellan ålder och medlemskap/skänkande: ju äldre man är desto större benägenhet att vara medlem och skänka pengar till hjälporganisationer. Men när det gäller attityder till bistånd är det precis tvärtom, ett starkt negativt samband: ju äldre desto lägre biståndsvilja. Detta gäller alltså även, som här, under kontroll för utbildningsnivå. Skillnaden mellan äldre och yngre skulle kunna tolkas som att det bland äldre finns en mer utbredd uppfattning om att man själv måste ta ansvar för fattiga människor, medan yngre tycker att det är en fråga för den generella välfärdsstaten.

Enligt modellerna påverkar hushållsinkomster främst givandet (b). Inkomstfaktorn har svagare effekter för medlemskap (a) och åsikter om bistånd (c). Medborgarnas bakåtblickande och framåtblickande ekonomiska bedömningar av dels den egna personliga ekonomin, dels Sveriges ekonomi bidrar klart mindre till att öka modellernas förklaringskraft. Det är främst attityderna till bistånd som påverkas av ekonomiska bedömningar. Personer som bedömer att den egna ekonomin kommer att utvecklas till det bättre under de kommande 12 månaderna har – allt annat lika – en sex procentenheters större sannolikhet att uttrycka en biståndsvänlig attityd. För bakåtblickande bedömningar av landets ekonomi är effekterna ännu större – nio procentenheter. Det bakåtblickande utvärderandet av landets ekonomi har effekter och de framåtblickande bedömningar av den egna personliga ekonomin har effekter på biståndsviljan. De som ser ljus på hur landets ekonomi utvecklats senaste året och de som ser ljus på hur den egna ekonomin kommer att utvecklas under det kommande året är mer biståndsvilliga än dysterkvistarna.

En annan indikator på ekonomisk utsatthet som vi valt att ta med i modellen är ställning på arbetsmarknaden. Personer som är arbetslösa har en något lägre benägenhet att vara medlemmar i hjälporganisationer, skänka pengar och hysa biståndsvänliga attityder.

Ideologiska vänster- och högerorienteringar har effekter på alla tre beroende variabler i analysen. Men sambanden ser lite annorlunda ut. När det gäller medlemskap

(a) och givande (b) är sambandet med vänster-högerideologi kurvlinjärt: det finns en större benägenhet att vara medlem i hjälporganisationer och skänka pengar ju längre från mitten en person står ideologiskt. Bland de som säger sig stå varken till höger eller till vänster är engagemanget lägre. Det mönstret känns igen från andra typer av politiskt beteende. När det gäller åsikter om bistånd (c) är det dock klart starkare effekter av ideologisk hemvist. Bland vänsterorienterade är det 19 procentenheters större sannolikhet att uttrycka biståndsvänliga attityder än bland mittenväljare. Och bland högerorienterade är det 3 procentenheters lägre sannolikhet att påträffa en biståndsvänlig. Det statliga biståndet till utvecklingsländerna har ett klart starkare stöd till vänster än till höger i politiken.

Även under kontroll för ideologisk vänster-högerorientering finns ett tydligt partiattryck i undersökningsmaterialet. Jämförelsepunkten är i det här fallet Vänsterpartiets sympatisörer. Effektmåtten visar att biståndsviljan varit klart starkare bland Folkpartiets, Miljöpartiets och Kristdemokraternas sympatisörer (+9, +8 respektive +6 pe) än bland Socialdemokraternas och Moderaternas väljare (-7 respektive -13 pe) under perioden 1987-2012. Bland Sverigedemokraternas och Ny demokratis väljare har biståndsviljan varit klart svagast, och här handlar det om stora effekter (-25 procentenheter) givet att vi har kontrollerat effekterna för så många andra faktorer som påverkar både partisympatier och biståndsvilja.

Det finns, slutligen, en stark religiös överton när det gäller att hjälpa andra människor. En av SOM-institutets indikatorer på religiositet är vanan att be till Gud. Personer som ber till Gud en gång i kvartalet eller oftare är, jämfört med de som inte gör det, klart mer benägna att vara medlemmar i hjälporganisationer (+7 pe), skänka pengar (+25 pe) och uttrycka motstånd mot förslaget att minska bistånd till utvecklingsländerna (+11 pe). Oavsett könstillhörighet, ålder, utbildning, inkomst, ställning på arbetsmarknaden, ideologisk orientering och ekonomiska bedömningar finns det tydliga skillnader mellan beende och icke-beende svenskar.⁵

Utvecklingsfrågor – att göra skillnad

Biståndsminister Gunilla Carlsson har under de senaste åren kämpat för att få biståndsmyndigheten Sida att inordna sig i den struktur som kännetecknar svensk förvaltningspolitik; regeringen formulerar policy och myndigheten implementerar policyn. Samtidigt har hon sedan 2008 försökt att göra en omstart på den svenska politiken för global utveckling som beslutades under stor parlamentarisk enighet redan 2003, med syfte att bland annat säkerställa att alla politikområden samstämmigt måste bidra till global utveckling. Tanken bakom det var helt enkelt att frågan om utveckling inte bara var förbehållet till just biståndspolitik. Parallellt med detta har en utbredd finanskris fått omfattande ekonomiska konsekvenser i många länder (Abrahamsson och Ekengren 2010, 2012).

Tabell 1 Multivariat regressionsanalys av förklaringar till medlemskap i hjälporganisationer, givande till hjälporganisationer och biståndsvilja 1987-2012 (förändringar av predicerade sannolikheter)

	Medlem i hjälporganisation (a)	Skänkt pengar till hjälporganisation (b)	Biståndsvilja (c)
Kvinna	+0.06 ***	+0.06 ***	+0.07 ***
Ålder (16-85)	+0.18 ***	+0.33 ***	-0.21 ***
Examen från högskola/universitet	+0.09 ***	+0.09 ***	+0.21 ***
Medelinkomsthushåll	+0.02 ***	+0.04 ***	+0.01
Höginkomsthushåll	+0.06 ***	+0.11 ***	+0.06 ***
Arbetslös/i åtgärder	-0.02 **	-0.04 ***	-0.04 ***
<u>Ideologi (mitten som referenskategori)</u>			
Står till vänster i politiken	+0.06 ***	+0.07 ***	+0.19 ***
Står till höger i politiken	+0.02 ***	+0.02 **	-0.03 ***
<u>Partisympati (Vänsterpartiet som referenskategori)</u>			
Socialdemokraterna	-0.04 ***	-0.04 ***	-0.07 ***
Miljöpartiet	+0.04 ***	+0.11 ***	+0.08 ***
Centerpartiet	+0.03 **	+0.08 ***	+0.03
Folkpartiet	+0.02 **	+0.06 ***	+0.09 ***
Moderaterna	-0.02 **	0.00	-0.13 ***
Kristdemokraterna	+0.02	+0.12 ***	+0.06 ***
Sverigedemokraterna eller Ny Demokrati	-0.07 ***	-0.11 ***	-0.25 ***
Övriga partier	-0.02 **	-0.03 **	-0.09 ***
Ber till Gud en gång i kvartalet eller oftare	+0.07 ***	+0.25 ***	+0.11 ***
<u>Ekonomiska bedömningar</u>			
Egen ekonomi framåtblickande bättre-sämre	-0.00	-0.02 *	-0.06 ***
Den svenska ekonomin framåtblickande bättre-sämre	-0.00	-0.01	-0.02
Egen ek situation bakåtblickande bättre-sämre	+0.00	-0.02 ***	-0.02
Egen ek situation bakåtblickande bättre-sämre	-0.01 **	-0.01	-0.09 ***
Antal respondenter	28 734	32 843	19 949
McFadden pseudo R ²	0.08	0.09	0.10
Log likelihood	-11,155	-18,679	-12,317
Chi ²	1,996.27	3,803.27	2,813.61

Kommentar: Resultaten är hämtade från logistiska regressionsanalyser av a) medlemskap i hjälporganisation (1=medlem), b) skänkt pengar till hjälporganisation (1=skänkt pengar minst en gång i månaden) och c) biståndsvilja (1=anser att det är ett ganska dåligt eller mycket dåligt förslag att minska det svenska biståndet till utvecklingsländerna). De logistiska effekterna har räknats om så att de uttrycker förändringar av predicerade sannolikheter när de oberoende variablerna förändras från sitt minsta till sitt största värde och under antagandet att alla andra oberoende variabler i modeller hålls vid sitt medelvärde. De kompletta resultaten från regressionsanalysen kan erhållas från författaren. *= $p < .10$, **= $p < .05$, ***= $p < .01$.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1987-2012.

Man skulle kunna tänka sig att dessa mer strukturella faktorer, som just ekonomi, men också pågående omstruktureringar av biståndets organisering sätter avtryck i biståndsoptionen. Och åtminstone ekonomin har haft en viss effekt.

Men om Axelrod har rätt i att vi människor gärna vill hjälpa andra, eftersom det kan få positiva effekter för oss själva i ett längre perspektiv, så kanske den stora frågan är hur vi människor tror oss kunna bidra till det på bästa sätt. En stor grupp i Sverige kanske menar att biståndet har betydelse och kan göra skillnad, medan en mindre grupp, tänker att pengarna kan användas på alternativa sätt och inte självklart skall inordnas i en särskild biståndsbudget.

Debatten om hur den svenska politiken för global politik skall ordnas lär fortsätta givet komplexiteten i frågor som ”vad är utveckling?”, ”hur skapar vi utveckling?”, ”hur gör vi människor delaktiga i att skapa utveckling?” och ”hur skall den politik organiseras som skapar de bästa förutsättningarna för utveckling?”. Biståndsoptionen i Sverige är delvis en återspeglning av hur den politiska sfären väljer att svara på de frågorna.

Noter

- ¹ De tio största organisationerna när det gäller insamlade medel från allmänheten under år 2011 är enligt *Svensk insamlingskontroll* (www.insamlingskontroll.se) följande: Cancerfonden (379 Mkr), Rädda barnen (306 Mkr), UNICEF (299 Mkr), Läkare utan gränser (298 Mkr), Frälsningsarmén (241 Mkr), Röda korset (224 Mkr), Svenska kyrkan (200 Mkr), SOS Barnbyar (180 Mkr), Hjärt- och lungfonden (166 Mkr) och Plan Sverige (165 Mkr).
- ² Sedan år 2012 är givande över 2 000 kronor avdragsgillt, vilket kan bidra till att ytterligare öka storleken på givandet, se <http://www.skatteverket.se/privat/skatter/betalafatillbaka/skattereduktionforgavor.4.5fc8c94513259a4ba1d800064144.html>
- ³ I våra data kan vi bara se hur frekvent man skänker och inte storleken på skänkta belopp. Det skulle kunna vara så att män, som generellt har högre inkomster än kvinnor, ger mycket pengar när de väl ger, men inte lika frekvent.
- ⁴ Det är sannolikt att förklaringsfaktorernas effekter varierar över tid med ideologiska och ekonomiska konjunkturer. Det är möjligt att i framtida analyser genomföra mer sofistikerade analyser för att pröva sådana föreställningar. I det här sammanhanget har vi stannat vid en samlad modell för medlemskap, givande och biståndsvilja.
- ⁵ Redan 1978 visade Lowe Hedman att det finns en åsiktsskillnad mellan troende och icke-troende när det gäller biståndsfrågor.

Referenser

- Abrahamsson, Hans & Ann-Marie Ekengren (2010). Förvagad biståndsvilja. I *Nordiskt ljus*. Sören Holmberg & Lennart Weibull. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Breman, Anna (2008). *Forskning om filantropi. Varför skänker vi bort pengar?* Stockholm, Ekonomiska forskningsinstitutet (EFI).
- Ekengren, Ann-Marie (1997). *Solidaritet med tredje världen : en fråga om ekonomi?*
- Ekengren, Ann-Marie (1998). *Biståndsviljan fortsatt låg*. i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red), *Opinionssamhället*. SOM-rapport nr 20.
- Ekengren, Ann-Marie (2000). *Det frivilliga biståndet?* i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red): *Det nya samhället*. SOM-rapport nr 24.
- Ekengren, Ann-Marie & Henrik Oscarsson (1999). *Solidaritet med omvärlden? Biståndsviljan i Sverige 1956-1998*. Sverige under kalla kriget, Arbetsrapport nr 8. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Hedman, Lowe (1978) Svenskarna och u-hjälpen. En studie av den svenska allmänheten, lokala opinionsbildare och journalister. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

FORTSATT STARKT NATO-MOTSTÅND I SVENSK OPINION

ULF BJERELD

Natten till långfredagen våren 2013 övade ryska stridsflygplan anfall mot Sverige utan att störas av några svenska försvarsåtgärder. Inga svenska Jas Gripen-plan lyfte för att markera mot de ryska plan vid Gotska Sandön, som övade anfall mot Stockholmsområdet och Sydsverige. Den svenska passiviteten väckte stor uppmärksamhet. Var passiviteten ett uttryck för att den svenska incidentberedskapen genom resursbrist blivit så låg att Sverige vid ett oväntat anfall i praktiken inte kunde försvaras? Och om Sverige inte längre förmår försvara sig själv, borde då inte förutsättningarna för ett svenskt Nato-medlemskap utredas på allvar?

Under de senaste åren har försvarsmaktens förmåga att skydda Sverige vid flera tillfällen varit satt under debatt. Men trots den kritik som riktats mot försvaret har svenska folkets motstånd mot Nato-medlemskap varit oförändrat starkt. Varför förändras inte den svenska Nato-opinionen? Sedan SOM år 1994 – för 19 år sedan – började fråga om medborgarnas inställning till påståendet ”Sverige bör söka medlemskap i Nato” har andelen personer som svarat att det är ett dåligt förslag oftast varit två till tre gånger fler än andelen personer som svarat att det är ett bra förslag.

Svensk utrikespolitik är känd för att genomsyras av konsensus. Men strävan efter enighet innebär inte att det saknas åsiktsskillnader mellan de politiska partierna i utrikes- och säkerhetspolitiska frågor (Bjereld och Demker, 1995). När det gäller Sveriges militära alliansfrihet i förhållande till svenskt Nato-medlemskap finns det åsiktsskillnader mellan de politiska partierna som skulle kunna ligga till grund för opinionsbildning i frågan. Folkpartiet och Moderaterna förespråkar ett svenskt Nato-medlemskap. Centerpartiet, Kristdemokraterna, Socialdemokraterna, Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Sverigedemokraterna säger nej till ett svenskt medlemskap i Nato.

Frågan om svenskt Nato-medlemskap är också ideologiskt och säkerhetspolitiskt laddad. Ideologiskt berör frågan om Nato-medlemskap frågeställningar om Sveriges identitet och plats i världssamfundet, graden av närhet till USA och andra västmakter samt synen på kärnvapnens moraliska legitimitet. Säkerhetspolitiskt berör frågan om Nato-medlemskap frågeställningar om huruvida alliansfriheten verkligen bidrar till ett svenskt oberoende som är värdefullt i en krigssituation och om ett Nato-medlemskap ökar eller minskar risken för att Sverige mot sin vilja blir indraget i militära krigshandlingar.

I dessa frågor finns olika uppfattningar. Men det är förstas de partier som vill förändra status quo – i det här fallet Folkpartiet och Moderaterna – som har något att vinna på att mobilisera opinionen i en riktning som innebär att motståndet

mot svenskt Nato-medlemskap minskar. Hittills har dessa partier prioriterat andra sakområden. Det är svårt att tolka situationen annorlunda än att Folkpartiet och Moderaterna inte anser att frågan om svenskt Nato-medlemskap är så viktig att de är villiga att ta strid om den.

Utan debatt i frågan minskar förutsättningarna för att opinionen skulle förändras. Frågor om säkerhet, fred och försvar ligger mycket långt ned på medborgarnas politiska dagordning (jämför kapitel nio i denna volym). Värderingar som ”fred” och ”landets säkerhet” värderas högt i äldre generationen men betydligt lägre bland yngre.

Under det senaste året har det blivit klart att Sverige är på väg att avbryta sin militära insats i Afghanistan, och därigenom också det samarbete med Nato som insatsen inneburit. Sverige samarbetade med Nato i samband med den av FN beslutade flygövervakningsinsatsen i Libyen. Men det finns just nu ingen självklar ny insats för Sverige där Nato-samverkan skulle vara lika stark som i fallet med Afghanistan och Libyen.

Tabell 1 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap 1994-2012 (procent)

Förslag: Sverige bör söka medlemskap i Nato

År	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinionsbalans
1994	15	37	48	100	-33
1995	17	37	46	100	-29
1996	21	34	45	100	-24
1997	24	38	38	100	-14
1998	22	35	43	100	-21
1999	19	34	47	100	-28
2000	24	31	45	100	-21
2001	22	29	49	100	-27
2002	23	36	41	100	-18
2003	22	34	44	100	-22
2004	20	33	47	100	-27
2005	22	32	46	100	-24
2006	22	32	46	100	-24
2007	19	37	44	100	-25
2008	24	35	41	100	-17
2009	22	36	42	100	-20
2010	18	35	47	100	-29
2011	19	37	44	100	-25
2012	17	38	45	100	-28

Kommentar. Resultaten är hämtade från de nationella SOM-undersökningarna 1994-2011. Opinionsbalansen visar andelen som tycker att det är ett bra förslag minus andelen som tycker att det är ett dåligt förslag. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla tycker att det är ett bra förslag) och -100 (alla tycker att det är ett dåligt förslag). Positiva värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett bra förslag, medan negativa värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett dåligt förslag. Personer som ej besvarat frågan ingår inte i procentbasen. Antalet svarande varierar mellan 1460 och 1681.

Sammantaget är det inte mycket som tyder på att den svenska Nato-opinionen skulle ha förändrats sedan föregående mättillfälle 2011. Så blev heller inte fallet. Tabell 1 visar svenska folkets inställning till Nato-medlemskap under åren 1994-2012.

Resultaten visar att det svenska Nato-motståndet ökat marginellt sedan föregående mätning 2011. Andelen som anser att det är ett bra förslag att Sverige söker medlemskap i Nato har 2012 minskat till 17 procent, mot 19 procent 2011 och 18 procent 2010. Andelen som anser att det är ett dåligt förslag att Sverige söker medlemskap i Nato uppgår 2012 till 45 procent, mot 44 procent 2011 och 47 procent 2010. Andelen som anser att det är ett varken bra eller dåligt förslag uppgår till 38 procent, vilket är den högsta andelen sedan 1997. Intrycket av stabilitet i opinionen dominerar – även om andelen som tycker att det är ett bra förslag att Sverige söker medlemskap i Nato är den lägsta sedan 1995 och den näst lägsta sedan mätningarna påbörjades 1994.

Vilka åsiktsskillnader i Nato-frågan återfinns då inom olika befolkningsgrupper? Tabell 2 visar svenska folkets Nato-åsikter 1994-2012 efter kön, ålder och partisympati.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap, efter kön, ålder och partisympati 1994-2012 (opinionsbalans)

Förslag: Sverige bör söka medlemskap i Nato

	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Samtliga	-33	-24	-21	-21	-18	-27	-24	-24	-25	-17	-20	-29	-25	-28
Kön														
Man	-30	-20	-18	-18	-12	-21	-18	-17	-22	-14	-14	-24	-16	-26
Kvinna	-35	-28	-24	-24	-26	-32	-28	-30	-29	-21	-25	-34	-32	-29
Ålder														
15-30	-45	-30	-12	-28	-10	-19	-13	-22	-16	-14	-15	-23	-18	-26
31-60	-32	-26	-27	-26	-26	-33	-29	-31	-28	-26	-26	-33	-28	-31
61-75	-20	-16	-12	-7	-9	-21	-19	-13	-28	-2	-11	-26	-23	-26
Parti-sympati														
V	-58	-46	-39	-51	-50	-64	-58	-71	-56	-57	-65	-72	-62	-83
S	-36	-38	-33	-41	-32	-40	-38	-37	-37	-35	-34	-46	-41	-38
MP	-61	-50	-52	-36	-54	-55	-58	-57	-54	-50	-52	-50	-47	-56
C	-35	-28	-29	-23	-35	-19	-41	-19	-29	-35	-27	-36	-25	-19
FP	-27	-24	-7	-27	-4	-10	-13	-11	-2	-1	+10	-8	+4	-5
KD	-32	-24	-12	+1	+5	-13	-8	-16	-9	+7	-12	-18	-33	-13
M	-17	+7	+9	+16	+34	+8	+7	+2	0	+16	+4	-8	0	-2
SD											+7	-22	-36	-25

Kommentar: Se tabell 1. Ju mer negativ opinionsbalans, desto svagare stöd för förslaget att Sverige bör söka medlemskap i Nato.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1994-2012.

Kvinnor har vid varje enskilt mättilfälle varit mer negativt inställda än män till ett svenskt Nato-medlemskap. Så är fallet även i denna mätning, även om skillnaden är något mindre än vad den brukar vara. Åsiktsskillnaderna mellan olika åldersgrupper varierar över tid och i 2012 års mätning är åldersgruppen 31-60 år mest negativ till Nato-medlemskap. Nato-motståndet är störst bland Vänsterpartister, följt av Miljöpartister, Socialdemokrater, Sverigedemokrater, Centerpartister och Kristdemokrater. I samtliga partiers sympatisörgrupper är Nato-motståndarna fler än Nato-anhängarna, även om skillnaden är minst bland Folkpartister och Moderater.

Finns det då inget ljus i tunneln för de som önskar att Sverige överger den militära alliansfriheten och söker medlemskap i Nato? Den svenska Nato-opinionen verkar ju helt immun mot ideologiska vänster- och högerkonjunkturer, ekonomiska låg- och högkonjunkturer eller "chocker" som till exempel terrordåden i USA 9 september 2001. Möjligen skulle en skarp säkerhetspolitisk kris i Sveriges närområde förändra situationen. Men en sådan utveckling är naturligtvis inte önskvärd och förefaller, trots tecken på en mer hårdför rysk utrikespolitik, inte sannolik under den närmaste tiden.

Men kanske finns det ett litet tecken på att något håller på att hända i Nato-opinionen ändå. I januari 2013 utbröt något så ovanligt som en intensiv försvarsdebatt i Sverige. Inför Folk och Försvars årliga rikskonferens i Sälen rönt det stor uppmärksamhet när överbefälhavare (ÖB) Sverker Göranson i en intervju med Svenska Dagbladet förklarade att Sverige vid anfall högst kunde försvara sig under en veckas tid: "Vi kan försvara oss mot ett angrepp med ett begränsat mål. Vi talar om ungefär en vecka på egen hand." Plötsligt hamnade försvarspolitiken och Sveriges beroende av militär hjälp utifrån vid händelse av angrepp högt upp på den politiska dagordningen. Vid den efterföljande Folk och Försvars-konferensen flirtade också Natos generalsekreterare Anders Fogh Rasmussen med Sverige och förklarade att Sverige skulle hälsas varmt välkommen som medlem i organisationen.

I en Sifo-undersökning som genomfördes i samband med dessa händelser visade det sig att motståndet mot ett svenskt medlemskap hade minskat. På frågan "Tycker du att Sverige ska gå med i försvarsalliansen Nato eller tycker du inte det?" svarade 29 procent ja, 32 procent nej och 39 procent vet ej. Resultaten visade på en betydligt mer Nato-positiv inställning än i en tidigare Sifo-undersökning från maj 2011, där 22 procent svarade ja, 50 procent nej och 28 procent vet ej på frågan om svenskt Nato-medlemskap. I en motsvarande undersökning från Sifo i maj 2013 uppgick anhängarna av ett svenskt Nato-medlemskap till 32 procent och motståndarna till 40 procent.

Så visst går Nato-opinionen att påverka. Det kan vara på väg att hända något. Men så länge som inget av de politiska partier som vill att Sverige skall söka medlemskap i Nato tycker att frågan är tillräckligt viktig att ta strid för, så talar det mesta för att svenskarnas Nato-skepsis kommer att bestå. Ingenting förändras av sig själv.

Referenser

- Bjereld, Ulf (2012). "Stabilt Nato-motstånd i svensk opinion" i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Bjereld, Ulf & Marie Demker (1995). *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna*. Stockholm: Nerenius och Santéus.
- Ydén, Karl & Joakim Berndtsson (2012). "När kriget kommit. Svenskarna och det nya försvaret" i Weibull, Lennart, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

EFTER AFGHANISTAN? FÖRSVARET, KRIGET OCH SVENSKARNA

KARL YDÉN OCH JOAKIM BERNDTSSON

Det svenska försvarets hittills mest våldsamma uppdrag i modern tid, den NATO-ledda insatsen i Afghanistan, är inne på det officiella slutvarvet mot 2014. Sverige och andra västländer är i färd med att nedmontera och avveckla ISAF-insatsen, vars förhoppningar om snabb militär seger följd av uppbyggnad av demokrati och moderna institutioner har grusats. I takt med att USA:s resursprioritering förändrades under president Obama, förändrades också beskrivningarna av hur Afghanistan bäst skulle utvecklas. 2014 blev året då ISAF-trupperna skall dras tillbaka och kriget skall därefter primärt föras av afghanerna själva, är den nya hållningen.

Det är sannolikt endast med brukande av ytterligt generösa framgångskriterier som framtida bedömare kommer att ge utfallet av västmakternas krigs- och övriga ansträngningar godkänt, om granskningen avser effekterna i Afghanistan. Men, som Wilhelm Agrell skriver i *Ett krig här och nu* (2013), kanske handlade operationen primärt om annat än att ”göra skillnad” för människorna i Afghanistan. Det överordnade målet blev medverkan i en gemensam militär operation. För NATO fick Afghanistaninsatsen 2003 en oväntat viktig symbolisk roll för att överbygga de interna motsättningar som uppstod då Tyskland och Frankrike blockerade USA:s möjlighet att använda NATO för kriget mot Saddam Husseins Irak.

Försvarets deltagande t ex i Afghanistan och över Libyen har bekräftat Sveriges plats inom en europeisk (och transatlantisk) militärstruktur bestående av EU- och/eller NATO-medlemmar. Den nya svenska försvars- och säkerhetspolitiken har nedtonat alliansfriheten och (i praktiken) avskaffat den allmänna värnplikten – de två fundamenten i allmänhetens traditionella bild av det svenska försvaret. Reformeringen av det svenska försvaret följer en europeisk trend, där flertalet västländer (och även Ryssland) övergår till mindre, mer professionella och bättre utrustade militära styrkor jämfört med de tidigare massarméernas snabbutbildade värnpliktiga kanonmat (King, 2011). Flera svenska försvarsdebattörer, inklusive utbildningsministern (!), har påpekat brister i försvarets förmåga på hemmaplan medan försvarspolitikens anhängare framhåller att reformerna ännu pågår och att försvaret blir mer tillgängligt och användbart än tidigare. I denna för både försvarspolitiker och försvarsdebattörer turbulenta period är det intressant att studera om det senaste årets debatt och beskrivningar av ”*Försvarets förfall*” (se Björemans, 2011) har minskat svenskarnas förtroende för försvaret? Och vilken är synen på försvarets uppgifter hemma respektive utomlands? Finns det skillnader mellan olika partiers

sympatisörer? Har insatsen i Afghanistan stöd i opinionen? Anses utlandsuppdragen vara värda svenska soldaters liv?

Förtroende och synen på dagens svenska försvar

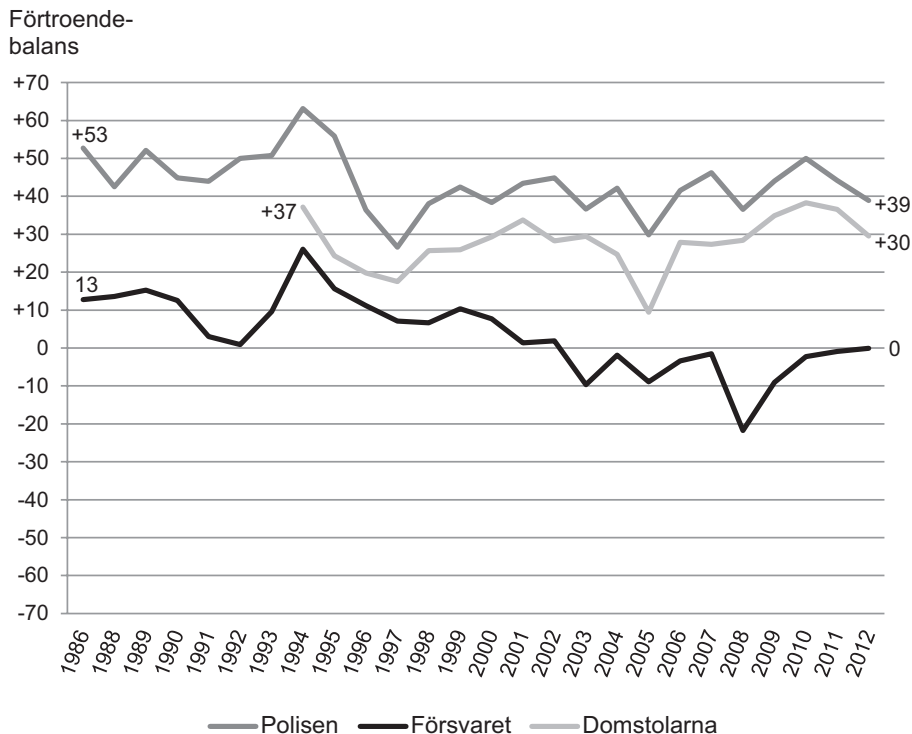
Det förtroende som mäts i de nationella SOM-undersökningarna är nära knutet till förväntningar (jfr Sören Holmbergs och Lennart Weibulls kapitel om institutionsförtroende i denna volym). Svenska folkets förtroende för försvaret påverkas såväl av synen på försvarets uppgifter som förmågan att hantera dem. Men förtroendet för försvaret påverkas även av andra faktorer och det samvarierar med förtroende för andra offentliga institutioner (Holmberg & Weibull, 2008). Som framgår av figur 1 nedan så uppvisar polisen och försvaret relativt liknande mönster i upp- och nedgångar, om än på olika nivåer. Försvarets tydligt positiva förtroendebalans runt perioden för Berlinmurens fall 1989 inledde en negativ långtidstrend, som fortsätter även 2012. Försvarets förtroendebalans ligger nu på nollstrecket, och verkar ha stabiliserats klart över det bottenvärde (-22) som noterades 2008. Kanske något förvånande med tanke på försvarsdebatten så verkar förtroendet för försvaret inte ha försämrats sedan förra årets SOM-undersökning, dock fortsätter det att ligga på en klart lägre nivå än förtroendet för polisen respektive domstolarna.

Förtroendemåttet är komplext. Det påverkas av hur viktig eller oviktig de svarande uppfattar att en institution är, av om de svarande har personlig erfarenhet av den men även av hur väl institutionen i allmänhet uppfattas fungera. I regel förbättras en institutions förtroende av större synlighet och mer kontakt med allmänheten.

I det senare avseendet har försvarets långsiktiga förutsättningar kraftigt förändrats genom avskaffandet av värnplikten. Försvarets kontaktyta mot befolkningen är idag mindre än någonsin i modern tid, och det berör i ökande utsträckning endast specialiserade yrkeskategorier, inte (som förr) värnpliktsutbildade arkitekter, bussförare, servicetekniker, lärare eller säljare. En internationell utblick visar dock att avskaffad värnplikt inte automatiskt innebär en svag ställning i opinionen för ett lands militär – det framgår av *British Social Attitudes* (2012). Storbritannien avskaffade värnplikt redan 1963 och dess militär omfattar idag ungefär 180.000 heltidsanställda av totalt drygt 62 miljoner briter. Betydligt fler briter kritiserar än stödjer de militära interventionerna i Irak respektive Afghanistan, men ändå noteras mycket positiva värden på frågorna ”vilken är din uppfattning om försvaret?” (opinionsbalans +80) och ”känner du respekt för försvaret?” (opinionsbalans +93). Även vid en försiktig jämförelse framträder en kraftig skillnad mellan Sverige och Storbritannien ifråga om synen på det egna försvaret.

För att återgå till det svenska försvaret kan SOM-undersökningen visa om minskad kontakt med försvaret resulterar i ett minskat förtroende. Från 1990-talets mitt reducerades volymen i försvarets årliga värnpliktsutbildning kraftigt – värnplikten blev därmed ”allmän” bara på pappret och bara en mindre andel av varje årskull fullgjorde den. Den yngsta ålderskategorin i SOM-undersökningen, 16-29 åringarna,

Figur 1 Förtroendet för försvaret, polisen och domstolarna 1986-2012 (balansmätt)

Kommentar: Tabellen visar förändringar i förtroende för polisen och försvaret 1986-2012 samt domstolarna 1994-2012 utifrån SOM-insitutets mätningar. Balansmättet visar andelen som har ganska eller mycket stort förtroende minus dem som har ganska eller mycket litet förtroende. Mättet kan variera mellan 100 (alla svarspersoner anger ganska eller mycket stort förtroende) och -100 (alla svarspersoner anger ganska litet eller mycket litet förtroende). Personer som svarat "varken eller" ingår inte i procentbasen. Frågan lyder: Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986-2012.

är födda 1983-1997. De påbörjade skolans lågstadium efter Berlinmurens fall 1989 och har vuxit upp som svenska EU-medborgare i ett Europa utan Sovjetunionen. Mycket få i denna grupp har genomgått värnpliktsutbildning. Studerar man institutionsförtroendet i olika ålderskategorier är det därför intressant att andelen unga som uttrycker ganska eller mycket stort förtroende för försvaret är radikalt *större* jämfört med övriga ålderskategorier. Ett generellt mönster i SOM-undersökningarna är förvisso att unga uppger stort institutionsförtroende jämfört med äldre (notabelt

undantag i tabell 1 utgör förtroendet för regeringen, där unga tvärtom uppger minst förtroende). Ifråga om försvaret uppger de unga ett markant större förtroende jämfört med i åldrarna 50-64 år respektive 65-85 år – en mer än dubbelt så stor andel unga uppger ganska eller mycket stort förtroende för försvaret. Värnpliktens borttynande har således inte åtföljts av ett minskat förtroende för försvaret bland unga.

Tabell 1 Andel med stort institutionsförtroende efter ålder 2012 (procent)

	15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år
Regeringen	39	47	42	44
Polisen	61	61	51	49
Försvaret	42	28	20	19
Domstolarna	52	54	44	40
EU-parlamentet	24	15	11	13
FN	48	44	34	32

Kommentar: Tabellen visar förtroende för polisen, domstolarna, försvaret, EU-parlamentet och FN 2012 utifrån SOM-institutets mätningar. Andelen med mycket eller ganska stort förtroende redovisas. Personer som svarat "varken eller" ingår inte procentbasen. Olika åldersgruppers förtroendebedömningar för samtliga undersökta institutioner finns i kapitlet om institutionsförtroende i denna volym. Frågan lyder: Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Tvärtemot antaganden om att värnpliktens borttynande skulle medföra minskat förtroende för försvaret är förtroendet således allra störst bland de yngsta, medan det är minst i de två äldsta ålderskategorierna, för vilka värnplikten faktiskt var allmän. Det är intressant även att granska andelen som svarar "varken stort eller litet förtroende" för försvaret. Denna andel ligger idag nära femtio procent, jämfört med runt 36 procent innan Berlinmurens fall 1989. Förändringen behöver inte avspegla en ökad likgiltighet inför försvaret, men den kan inrymma en sådan komponent. Även här utmärker sig den yngsta kategorin tvärtemot antaganden om "värnpliktseffekter": färre 15-29-åringar (dock 43 procent) svarar på detta sätt än äldre ålderskategorier (49-51 procent).

Vad kan då förklara att förtroendet för försvaret verkar störst bland de unga? Som nämnts ovan uppger ungdomar överlag större institutionsförtroende än äldre, så detta kan utgöra en förklaring till utfallet. Men ifråga om försvaret är den positiva differensen markant större än för flertalet andra institutioner – det förefaller således rimligt att vara öppen för även andra förklaringar. En tänkbar kompletterande förklaring till resultatet skulle kunna vara att militär tjänstgöring i sig negativt påverkar förtroendet för försvaret – i så fall skulle det stämma att de mest positiva bör vara de som exponerats minst för försvarets verksamhet. Den förklaringen emotsägs dock av

att det stora flertalet värnpliktiga uppgivit sig vara nöjda med försvarets utbildning (se t ex Carlstedt & Carlstedt, 2010).

Situationen är således att förtroendet för försvaret är störst i den åldersgrupp som exponerats minst för dess verksamhet – samtidigt som försvarets utbildning i regel uppfattas positivt av dem som genomgått den. Vad kan i så fall förklara att äldre uppger mindre förtroende för försvaret än de unga? Om man försiktigt höjer blicken över SOM-undersökningen och uppskattar medianåldern bland aktiva försvarsdebattörer så ligger den gissningsvis runt, eller över, 60-årsstreck. Debattören är i regel en person med egen erfarenhet av det mycket större försvar som existerade på 1970- respektive 80-talet, då Sovjetunionen ännu existerade och Sverige inte var EU-medlem. Inte sällan innehåller kritiken mot dagens försvar hänvisningar till de stora volymmässiga reduktionerna i förhållande till forna tiders massarmé. De unga svenskar som vuxit upp (eller t o m fötts) efter Berlinmurens fall saknar i princip helt den mentala förankrings- och referenspunkt som invasionsförsvaret och dess krigsplanering utgör för äldre svenskar – kanske är det av detta skäl som de unga uppger ett markant större förtroende för dagens försvar? De äldres mindre förtroende för försvaret jämfört med yngres kan tolkas som större kunskap/visdom inom försvarsområdet – en motsatt tolkning skulle kunna vara att det snarare är ett utslag av förändringströghet och ”kalla kriget”-tänkande.

I den svenska försvarsdebatt som tidvis blossar upp, så framskymtar olika uppfattningar om hur Sveriges säkerhet bäst tryggas. Reaktionen på Överbefälhavarens utsaga om ”enveckasförsvaret” (Holmström, 2012) varierade mellan bestörtning, förvåning och lugnt bekräftande. Samma förhållande gällde uppgiften (efter *Svenska Dagbladets* rapportering om ”den ryska påsken” 2012) om att försvaret prioriterat deltagande i en NATO-flygövning framför en högre incidentberedskap. Perspektiven kontrasterar således. Skall då det försvar vi har verka primärt i Sverige eller utomlands?

Försvaret är i grunden ett politiskt instrument, med (potentiell) våldsutövning som särpräglad kompetens för att kunna hävda svenskt territorium och för att värna Sveriges rättigheter samt intressen. Sveriges säkerhetspolitik efter EU-inträdet har inneburit en gradvis förskjutning mot den senare av dessa båda uppgifter, samt en betoning av att Sverige inte ensamt, utan i samverkan, skall möta eventuella framtida militära angrepp. Svenskt militärt samarbete med EU-/NATO-medlemmar tänks således bidra både till territoriell säkerhet (genom samverkan) och till inflytande. Inom exempelvis EU kan militära bidrag till internationella uppdrag utgöra en ”valuta” med vilken Sverige kan vinna inflytande och status i interna förhandlingar. Svenskt deltagande i militära samarbetsstrukturer bestående av EU- och/eller NATO-länder syftar primärt till att stärka svensk säkerhet. Michael Moore (2009) förordar att detta mycket tydligare skall förklaras för det svenska folket, och att försvarets internationella uppdrag skall motiveras med att de, på detta sätt, bidrar till svensk säkerhet – inte att de främst utgör en förment osjälvisk bistånds- eller hjälpverksamhet. Komplicerande faktorer i beskrivningar av det slag Moore efterlyser kan vara dels den traditionella retoriken kring svensk alliansfrihet, dels att Sverige saknar

modern tradition att formulera nationella intressen i utrikespolitiken (då möjligen med undantag för när svensk vapenexport skall legitimeras).

Svenskarnas åsikter om försvarets uppgifter

Vi skall nu se på svenska folkets uppfattningar om försvarets uppgifter – vilka uppgifter för försvaret tycker svenskarna är viktigast?

Tabell 2 Svenska folkets inställning till uppgifter för försvaret (procent och balansmätt)

Uppgifter för försvaret	Mycket viktigt	Ganska Viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent	Opinionsbalans
Skydda centrala samhällsfunktioner mot terrorangrepp	62	27	4	1	6	100	+85
Bistå civila myndigheter vid krissituationer i Sverige	53	32	5	1	9	100	+79
Försvara Sveriges gränser mot hot från andra länder	49	29	12	4	6	100	+62
Delta i humanitära hjälpsatser i andra länder	43	42	7	1	7	100	+77
Delta i fredsbevarande operationer i FNs regi	31	45	12	3	9	100	+61
Hindra andra länders ledare från att använda våld mot protesterande medborgare	21	33	18	14	14	100	+22
Genomföra operationer för att avsätta ledare i diktaturer	10	18	28	28	16	100	-28

Kommentar: Tabellen redovisar inställningen till olika uppgifter för försvaret i procent samt opinionsbalans (se kommentar om balansmätt under Figur 1). Ju mer positiv opinionsbalans för en uppgift, desto viktigare anses den vara. Andelen som inte har någon uppfattning varierar mellan 6 och 16 procent. Frågan lyder: Det har diskuterats vilka uppgifter den svenska försvarsmakten skall ha i framtiden. Hur viktiga anser du att nedanstående uppgifter är?

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Utifrån tabellen kan vi utläsa ett starkt stöd för att använda försvaret för att skydda/stödja samhället, för att försvara Sveriges gränser, för humanitära insatser samt för fredsbevarande uppdrag i FN:s regi (alla dessa har opinionsbalans över +60). Ett tydligt stöd, om än mer reserverat (+22), finns för uppgiften att hindra andra länders ledare att använda våld mot protesterande medborgare – detta stöd är dock svagare än (+35) i 2011 års SOM-undersökning. Liksom i föregående mätning (2011) finns inte stöd för uppgiften att avsätta ledare i diktaturer – här noteras

årets enda negativa opinionsbalans.¹ Starkast förespråkare för svenskt gränsförsvaret är Sverigedemokrater och minst angelägna är Vänsterpartister (dock fortfarande med en majoritet positiva).² De mest positiva till internationella humanitära insatser sympatiserar med Vänsterpartiet, Kristdemokraterna, Centerpartiet och Miljöpartiet, medan Sverigedemokrater är de minst positiva (dock med en majoritet positiva). De mest positiva till internationella fredsbevarande operationer sympatiserar med Folkpartiet och Miljöpartiet, medan Sverigedemokrater är de minst positiva. Inte i något parti noteras en majoritet för uppgiften att avsätta ledare i diktaturer. Kvinnor framstår som särskilt starka förespråkare för uppgiften att hindra utländska ledare att använda våld mot protesterande medborgare. Förändringarna från 2011 års undersökning är överlag små, även om det går att skönja en något ökad tveksamhet i stödet för mer offensiva militära uppgifter (Ydén & Berndtsson 2012: 505). Det är intressant att jämföra resultatet med undersökningen *Transatlantic Trends 2012* där svenskar framstår som positiva inte bara till interventionerna i Afghanistan och Libyen, men även till den i Irak.³

Över partigränser, i alla åldrar och hos båda könen finns ett starkt stöd för att försvaret genomför internationella fredsbevarande eller humanitära insatser. Men anser svenskarna att internationella insatser är värda risken att svenska soldater skadas eller dödas?

Den svenska opinionen verkar inte anse att internationella insatser är värda risk för svenska skador eller dödsfall. Uppfattningen delas i alla ålderskategorier och den är vanlig i synnerhet bland kvinnor. Åsikten är svagare bland dem med större förtroende för försvaret, men även bland dessa överväger den. Ifråga om partisympatier noteras inte en enda positiv opinionsbalans. Folkpartister är de minst negativa (-2), men de noterar en stor förändring från föregående mätningens balans (som var +20 år 2011). Övriga regeringspartiers sympatisörer är klart mer negativa och allra mest negativ opinionsbalans uppvisar Vänsterpartister och Socialdemokrater.

En sammanvägd bild av tabell 2 respektive 3 blir att svenskar oavsett ålder, kön och partisympati överlag stöder de traditionella uppgifterna att försvara Sverige samt att delta i internationella fredsbevarande eller humanitära insatser, förutsatt att de senare inte innebär risk för att svenskar skadas eller dödas. Sannolikt förklaras resultaten av att både uppgifterna och riskprofilen överensstämmer relativt väl med den etablerade bilden av försvaret, med försvarets traditionella verksamhetsinriktning och med den nationella självbilden av Sverige som ett utvecklat, fredligt och välmående land.

Givet det ovan konstaterade starka stödet för humanitära och fredsbevarande insatser så är det intressant att analysera svenskarnas uppfattning om Afghanistan-uppdraget, som inneburit flera svenska dödsoffer och ett antal svårt skadade. Från officiellt svenskt håll har ISAF-uppdraget i Afghanistan beskrivits som en insats "för freden", samtidigt som etiketten "krig" gradvis kommit att användas allt flitigare i debatten (Ydén & Berndtsson, 2012).

Tabell 3 Svenska folkets inställning till att svenskar skadas eller dödas i utlandsinsatser efter kön, ålder, partisympati och förtroende för försvaret 2012 (procent och balansmätt)

	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	Helt felaktigt	Summa procent	Opinions-Balans
Man	12	29	21	38	100	-18
Kvinna	5	20	20	55	100	-50
16-29 år	7	26	28	39	100	-34
30-49 år	12	28	21	39	100	-20
50-64 år	9	25	18	48	100	-32
65-85 år	7	20	19	54	100	-46
<i>Partisympati</i>						
V	4	19	16	60	100	-53
S	6	21	21	53	100	-47
C	8	36	18	36	100	-10
FP	9	40	16	35	100	-2
M	13	27	21	39	100	-20
KD	6	31	20	43	100	-26
MP	5	32	28	35	100	-26
SD	14	16	22	48	100	-40
<i>Förtroende för försvaret</i>						
Stort	13	30	18	39	100	-14
Varken stort eller litet	6	24	22	48	100	-30
Litet	7	22	20	51	100	-42
Samtliga	9	25	21	46	100	-33

Kommentar: Tabellen visar bedömningen ett påstående om värdet av militära insatser utomlands kontra risken att svenska soldater skadas eller dödas. Påståendet svarspersonerna fick ta ställning lyder: *De militära insatserna utomlands är värda risken att svenska soldater skadas eller dödas.* Fördelning av andel svarande i procent samt skillnaden mellan de som anser att påståendet är riktigt minus de som anser att det är felaktigt (balansmätt, se kommentar under figur 1). Ju mer negativ balans, desto mindre stöd för påståendet. Procentbasen inkluderar inte de som angett svarsalternativet "ingen uppfattning" (totalt 29 procent av de svarande angav detta alternativ, varav 63 procent kvinnor).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Stöd för Afghanistaninsatsen?

Givet de ovan redovisade uppfattningarna om försvarets uppgifter och deras värde visavi svenska liv, hur uppfattar opinionen förslaget att avbryta den svenska militära insatsen i Afghanistan, som ju resulterat i en rad svenska skador och dödsfall?

Tabell 4 Åsikter om förslaget att avbryta Sveriges deltagande i den militära insatsen i Afghanistan, 2007, samt 2009-2012 (procent och balansmätt)

År	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinionsbalans
2007	32	32	35	99	-3
2009	42	26	32	100	+10
2010	49	22	30	101	+19
2011	44	23	33	100	+11
2012	45	30	25	100	+20

Kommentar: Tabellen visar stöd och motstånd till förslaget att avbryta det svenska deltagandet i den militära insatsen i Afghanistan för åren 2007, 2009, 2010, 2011 och 2012. Förslaget svarsalternativen fick ta ställning till lyder: *Avbryta Sveriges deltagande i FN:s militära insats i Afghanistan*. Ju mer positiv opinionsbalans (balansmätt, se kommentar under figur 1), desto starkare är stödet för att avbryta insatsen. I procentbasen har andelen som valt svarsalternativet "ingen uppfattning" utslutits (år 2012 var detta 16,4%).

Källa: SOM-undersökningen 2007 samt 2009-2012, se Bjereld (2011).

I 2012 års undersökning har andelen som anser att förslaget är bra ökat marginellt jämfört med 2011, medan andelen som anser att förslaget är dåligt har minskat med 8 procentenheter. Andelen som svarar varken/eller har ökat med 7 procentenheter. Det verkar således som att den största förändringen står att finna i en större andel osäkra och färre negativa till att avbryta insatsen i Afghanistan.⁴ Samtidigt som det finns en opinion för att avbryta insatsen tycker svenskarna (med liten marginal) dock inte att det var fel att initialt sända svensk militär till Afghanistan. Hela 30 procent (över 41 procent bland kvinnor) anger dock att de inte har någon uppfattning. Givet det mycket starka stödet för internationella fredsbevarande och humanitära uppdrag (i tabell 2) framstår entusiasmen för Afghanistanuppdraget som återhållen, rentav sval. En tänkbar tolkning är att Afghanistaninsatsen bara i begränsad utsträckning kommit att accepteras av svenskarna som den "fredsinsats" den lanserats som. Återkommande rapportering om eldstrider, sprängda stridsfordon och svenska dödsfall kan ha gjort kontrasten mot traditionella "blå basker"-uppdrag alltför påfallande.

I den nya försvars- och säkerhetspolitiken har regeringen definierat internationella uppdrag som en huvuduppgift för det svenska försvaret och framhållit att utlandstjänstgöring skall ses som något normalt för officerare och soldater. En militär anställning i försvaret innebär idag, till skillnad mot tidigare, skyldighet att tjänstgöra utomlands. Denna kursändring aktualiserar frågor om hur det svenska samhället bemöter och omhändertar dem som återkommer efter utlandstjänstgöring, och även vilken stödstruktur som finns för anhöriga före, under och efter uppdraget. Hur ser svenskarna på denna fråga?

Tabell 5 Svenska folkets inställning till omhändertagandet av personer som tjänstgjort i utlandsinsatser efter kön och ålder 2012 (procent och balansmått)

Bedömning av påstående: <i>Sverige ger tillräckligt stöd till de soldater som har deltagit i utlandsinsatser</i>							
	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	Helt felaktigt	Ingen uppfattning	Summa procent	Opinionsbalans
Kvinna	4	12	11	6	68	100	-1
Man	5	16	16	11	52	100	-6
16-29 år	3	13	11	7	66	100	-2
30-49 år	3	11	12	6	68	100	-4
50-64 år	4	16	13	10	57	100	-3
65-85 år	7	14	16	9	54	100	-4
Samtliga	4	14	13	8	60	100	-3

Kommentar: Tabellen visar bedömningen ett påstående gällande omhändertagandet av de personer som tjänstgjort i utlandsinsatser. Fördelning av andel svarande i procent samt skillnaden mellan de som anser att påståendet är riktigt minus de som anser att det är felaktigt (balansmått, se kommentar under Figur 1). Ju mer negativ balans, desto mindre stöd för påståendet. Procentbasen inkluderar de som angett svarsalternativet "ingen uppfattning" då denna andel är anmärkningsvärt hög.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Resultatet visar att frågan om samhällets omhändertagande av dem som tjänstgjort i utlandsinsatser förefaller vara ny och ovan: hela 60 procent av de svarande anser sig inte ha någon uppfattning i frågan. Det är värt att notera att bland 16-29-åringar, åldersgruppen som försvaret identifierat som sin primära rekryteringspool, uppger i princip två tredjedelar att de inte har någon uppfattning – endast 16 procent anser att stödet till hemvändande soldater är tillräckligt.

Den stora osäkerheten överlag kan sannolikt bero på att "veteraner", trots decennier av svenskt deltagande i internationella uppdrag, mycket länge i princip utgjorde en icke-fråga, både i politiken och inom försvaret. Med få undantag har vi i Sverige inte diskuterat att svenskar exponerats för krig och konflikter och inom försvaret sågs utlandsuppdragen länge som en verksamhet på marginalen, helt vid sidan om huvuduppgiften (i arméns fall: värnpliktsutbildning och planering). Att den svenska allmänheten hittills inte ägnat större energi åt att fundera kring "veteraner" är, mot bakgrund av ovanstående, knappast någon sensation. Frågan verkar nu dock ha fått ökad synlighet. Regeringen lät 2007 utreda stöd till utlandstjänstgörande och deras anhöriga. En tydlig förändringsindikator utgör den medalj till sårade i strid i internationell insats, som instiftades år 2010. En svensk som skadades

under FN-uppdraget i Gaza år 1957 tilldelades år 2012 (d v s efter 55 år!) denna nya medalj, som även tilldelats svenskar skadade i Kongo på 1960-talet, svenskar skadade i Libanon under 1970-talet, svenskar skadade i Libanon under 1980-talet, svenskar skadade i Libanon eller Bosnien under 1990-talet samt svenskar skadade i Afghanistan under 2000-talet. Dödade eller sårade svenska soldater är, som framgått, inte något nytt fenomen. Det nya är att Afghanistan och "krigets ankomst" gjort att uppmärksamheten kring skadade eller dödade svenskar i försvarets utlandsuppdrag nu blivit större.

Ny eller nygammal försvarsdebatt?

Avslutningsvis blir det intressant att följa hur svenskarnas åsikter om försvaret utvecklas. Kommer den tidvis uppblussande försvarsdebatten att göra några djupare avtryck i opinionen, eller kommer försvarsfrågorna att fortsätta en undanskymd tillvaro bakom sysselsättning, skolan, skatter och vården? Ryska planerade försvars-satsningar respektive flygövningar tilldelas nu i Sverige nyhetsdignitet, och det återstår att se om denna rapportering och debatt sätter mer varaktiga avtryck i svenskarnas uppfattningar om försvaret och frågan om eventuell NATO-anslutning (se Bjereld, denna volym). En annan fråga är om ett ökat intresse för försvaret innebär förändringar i betalningsviljan. Enligt *Svenska trender 1986-2011* (Weibull, Oscarsson & Bergström, 2012) förordar svenskarna snarare en minskning av försvarsutgifterna än motsatsen, och en liknande uppfattning framträder även i rapporten *Transatlantic Trends 2012*.

Den reserverade hållning till riskabla, mer krigsliknande uppdrag som de svenska opinionsresultaten antyder, sammanfaller nu med en period där USA och dess NATO-allierade signalerar en kraftigt minskad aptit på större militära operationer. Efter ett drygt decennium av kontinuerliga krig långt borta, och dessutom djupgående ekonomisk problematik på hemmafronten, kommer knappast vare sig USA eller Storbritannien att initiera mer ambitiösa, kostsamma militäruppdrag i första taget. Den humanitära retorik kring R2P (*Responsibility to Protect*) som legitimerade Libyeninsatsen år 2011 har ännu inte föranlett någon motsvarande militär intervention för att stoppa det kontinuerliga dödande i Syrien som pågått sedan våren 2011. USA riktar vidare allt mer av sina militära resurser mot Asien medan krisen inom Europas ekonomier sannolikt ökar EU-ländernas intresse för besparingar inom försvarsområdet snarare än för ambitiösa militära utlandsinsatser. NATO kommer under överskådlig tid att fortsätta att utgöra den dominerande och kapabla militärstrukturen i Europa, medan EUs roll sannolikt blir primärt politisk, med begränsade militära insatser. Den svenska militära uppdragsportföljen de närmaste 5-10 åren kommer därför sannolikt inte att "Afghanistaniseras", utan snarare handla om uppdrag av mer fredsbevarande karaktär inom FN:s eller EUs ram. Dock kan det bli aktuellt för t ex svenska specialförband att fortsätta sin samverkan med utländska kolleger i uppdrag av mer våldsamt karaktär.

I USA menar vissa debattörer att Irak- och Afghanistankrigen kommer att prägla och definiera den gångna tidsperioden på motsvarande sätt som det amerikanska Vietnamkriget kom att göra. I så fall har vi ännu bara sett början av en omfattande och utdragen ström av summeringar, analyser och populärkulturella skildringar av kriget och deras effekter. Även i Sverige kan något liknande bli aktuellt. Den tidigare försvarsministern Thage G. Peterson (2013) har krävt att den svenska Afghanistaninsatsen blir föremål för en expertkommission och redovisas öppet för det svenska folket. Peterson menar att såväl krigföringen som de verkliga kostnaderna hemlighållits för svenska folket och även för de folkvalda representanterna i Riksdagen. Även Wilhelm Agrell (2013) diskuterar ett demokratiskt underskott i svensk säkerhetspolitik och skriver att flera av Afghanistaninsatsens viktiga frågor ännu knappast ställts på allvar. Övergången från fredsinsats till krigföring frambringa, menar Agrell, bilden av en svensk kollektiv tankeförklaring inom både de politiska och de militära institutionerna. Uppdraget har dessutom uppdragat brister i svenska civil-militära relationer (se även Egnell, 2012) samt stora svårigheter att realisera den samverkan mellan civila och militära myndigheter som regelbundet framhållits som helt avgörande för framgång. Den svenska krigföringen i Afghanistan förpassas snart till historiens arkiv. Dess påverkan på Sverige och på svensk självförståelse kan, enligt Agrell, vara större än vad vi klarar av att se.

Noter

- ¹ Uppgiften att genomföra parader och ceremonier fick förra årets bottennotering (med opinionsbalans -64) och togs bort i 2012 års SOM-undersökning.
- ² Stödet för uppgiften att försvara Sveriges gränser inrymmer sannolikt bedömningar av hur trovärdiga militära hot uppfattas vara.
- ³ *Transatlantic Trends* omfattar USA, Ryssland, Sverige och huvuddelen av Europas NATO-länder och svenskarna är där mest positiva av alla till samtliga tre militära interventioner.
- ⁴ Formellt är insatsen i Afghanistan sedan mars 2012 underställd civil ledning.

Referenser

- Agrell, W. (2013) *Ett krig här och nu. Sveriges väg till väpnad konflikt i Afghanistan*. Atlantis, Stockholm.
- Bildt, C. (2009) ”Svenskt EU-initiativ stöttar lokal afghansk förvaltning”, *Dagens Nyheter Debatt* 2009-10-22. <http://www.dn.se/debatt/svenskt-eu-initiativ-stottar-lokal-afghansk-forvaltning>
- Björöman, C. (2011) *Försvarets förfall. Konsten att lägga ned försvaret utan att någon bryr sig*. Santérus förlag.

- British Social Attitudes* (2012) "The UK's Armed Forces: Public support for the troops but not their missions?" (p. 138-154, Rachael Gribble, Simon Wessely, Susan Klein, David A. Alexander, Christopher Dandeker & Nicola T. Fear) http://bsa-29.natcen.ac.uk/media/13421/bsa29_full_report.pdf
- Carlstedt, B. & Carlstedt, L. (2010) *De sista värnpliktiga har muckat: Kvalitet och vilja till engagemang i Försvarsmakten*. Rapport: Försvarshögskolan.
- Egnell, R. (2010) "Därför måste svensk trupp stanna i norra Afghanistan", *Dagens Nyheter Debatt* 2010-10-13, <http://www.dn.se/debatt/darfor-maste-svensk-trupp-stanna-i-norra-afghanistan>
- Egnell, R. (2012) *The Swedish Experience in Operation Unified Protector. Overcoming the Non-NATO Member Conundrum*. Rapport till US Air Force & RAND. Stockholm Center for Strategic Studies. http://media.wix.com/ugd/012b60_f1ddfb759804fe6809fb4f09f536405.pdf
- Henricsson, U. (2013) *När Balkan brann. Sheriffen i Vares* (arbetsnamn). Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek, Stockholm.
- Holmberg, S. & Weibull, L.(2008) "Svenskt institutionsförtroende på väg upp igen?" i Holmberg, Sören & Weibull Lennart red. *Skilda världar*. SOM-rapport nr 44: Göteborg.
- Holmström, M. (2012) "Försvar med tidsgräns". *Svenska Dagbladet* 2012-12-30. http://www.svd.se/nyheter/inrikes/forsvar-med-tidsgrans_7789308.svd
- King, A. (2011) *The Transformation of Europe's Armed Forces. From the Rhine to Afghanistan*. Cambridge University Press.
- Mazetti, M. (2013) *The Way of the Knife. The CIA, a Secret Army, and a War at the Ends of the Earth*. Penguin, New York.
- Moore, M. (2009) "Den oförklarade förklaringsmodellen. Inträdesanförande i Kungl Krigsvetenskapsakademien avd iii, den 6 oktober 2009." *Kungl Krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift* 5/2009, s.19-36. http://www.kkrva.se/wp-content/uploads/Artiklar/095/kkrvaht_5_2009_3.pdf
- Peterson, T. G. (2013) Det svenska kriget i Afghanistan kräver en vitbok. *Göteborgs-Posten Debatt* 2013-04-15 <http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.1553871-det-svenska-kriget-i-afghanistan-kraver-en-vitbok>
- Transatlantic Trends 2012, Key Findings*. <http://trends.gmfus.org/files/2012/09/TT-2012-Key-Findings-Report.pdf>
- Weibull, L., Oscarsson, H. och A. Bergström (2012) *Svenska trender 1986-2011*. Rapport 2012:28, SOM-institutet vid Göteborgs Universitet
- Ydén, K. & Berndtsson, J. (2012) När kriget kommit. Svenskarna och den nya försvarspolitiken. I Weibull, L., Oscarsson, H. och A. Bergström (red): *I framtidens skugga*. SOM-institutet vid Göteborgs Universitet. http://www.gu.se/digitalAssets/1373/1373004_n--r-kriget-kommit--svenskarna-och-den-nya-f-rsvarspolitiken.pdf

MED VÄRLDEN SOM ERFARENHET

LENNART WEIBULL

Wenn jemand eine Reise tut, so kann er was erzählen – den som gör en resa har något att berätta – är ett välkänt tyskt uttryck. Det formulerades av författaren och journalisten Mattias Claudius (1740-1815) och är första delen av en närmast skämtsamt dikt som publicerades första gången 1786¹ och där författaren redovisar sina intryck från en resa runt om i världen. Även om Mattias Claudius sätt att berätta idag kan uppfattas som lite märkligt har dikten sin poäng i att när vi kommer från vistelse på annan ort har vi alltid med oss erfarenheter. Och vårt resande har också blivit mer omfattande. Vi åker på resa oftare och längre bort och är bortresta under längre tid. När frågan första gången år 1991 ställdes i SOM-undersökningen hade 60 procent varit utomlands minst en gång under det gångna året, 2012 var det 67 procent. Andelen som varit utomlands minst en gång i halvåret hade ökat från 21 till 33 procent.²

Men det finns även betydligt större omflyttningar än enskilda resor. Mellan 2006 och 2010 lämnade omkring 50 000 svenskar årligen landet för att bosätta sig utomlands under minst ett år (Westling, 2012). Färden har framför allt gått till övriga nordiska länder och till metropoler som London och New York. Av de tio vanligaste länderna där svenskarna var bosatta låg åtta i Europa (Westling, 2012).³ Det kan förmodas att det huvudsakligen handlar om yrkesarbete eller studier. Att Spanien placerar sig relativt högt – på femte plats – antyder att det dessutom kan röra sig om ledighet.

Av statistiken går det indirekt att utläsa att flertalet som är bosatta utomlands är det för en begränsad tid. Visserligen har antalet svenskar som utvandrar - och därmed avförs från folkbokföringen i Sverige – ökat. Men en studie för perioden 1990-1996 visade att omkring hälften av dem som varit bosatta utomlands återvände till Sverige. Det är detta senare fenomen som brukar kallas *cirkulär migration*. Begreppet cirkulär migration har fått en ökad utbredning under det senaste decenniet både i den akademiska världen och inom politiken (SOU 2010:40). Det är dock svårt att finna någon enhetlig definition av cirkulär migration. Utgångspunkten är tanken att människor som migrerar återvänder till sina ursprungsländer efter ett tag, för att sedan migrera igen. Det kan handla om omflyttningar på grund av arbete, studier eller politiska faktorer som politisk förföljelse. Det finns flera olika definitioner. Den definition som antagits av FN talar om förflyttning av människor mellan länder och betonar arbetskraftsbehov, medan EU talar om en styrd migration mellan länder. Det är inte heller ovanligt att rörliga eliter används som exempel på cirkulära migranter (SOU 2010:40:61ff).

I den svenska utredning som arbetade med frågor om cirkulär migration lyfte man vid sidan av migrationens rumsliga och tidsmässiga perspektiv även fram en utvecklingsdimension. Det framhölls att just betoningen av utveckling skiljer cirkulär migration från annan migration, eftersom den cirkulära migrationen kan bidra till utveckling såväl i ursprungs- som i destinationsländerna (SOU 2010:40:63). För världen som helhet beräknas att antalet människor som bor i andra länder än där de föddes har tredubblats sedan början av 1960-talet: år 2010 rörde det sig om över 200 miljoner människor (Ds 2013:19:57). Huvuddelen av migranterna är på flykt från krig, förtryck och katastrofer för att leva med anhöriga eller för att studera eller arbeta. Enligt beräkningar som redovisas i den svenska framtidskommissionen finns de stora flödena dels inom utvecklingsländerna, dels från utvecklingsländer till utvecklade länder (Ds 2013:19:58).

Ett utmärkande drag för migranter är att de behåller kontakten med sina hemländer och att en stor del av dem återvänder dit. Den svenska så kallade framtidskommissionens bedömning är att migration bidrar till att öka det internationella utbytet. Migranter som befinner sig i Sverige för arbete eller studier bidrar till utvecklingen av de länder de kommer ifrån och återvändande svenskar bidrar med erfarenheter från verksamhet i utlandet (Ds 2013:19:58ff). Kommissionen understryker vikten av att den erfarenheten tas till vara, eftersom det långsiktigt kan ge en positiv effekt på utvecklingen av Sverige som en global aktör. I den något tidigare utredning talas det om en diaspora som påverkar utvecklingen i sitt hemland (SOU 2010:40:47) och Tillväxtverket menar att de hemvändande är en resurs som måste tas tillvara (http://www.tillvaxtverket.se/download/18.74f57d0f1283a4f88ff800018186/Tempo_kom_0131.pdf).

Även om frågan om cirkulär migration har diskuterats under relativt lång tid är kunskapen om vilka de cirkulära migranterna är tämligen begränsad. Den refererade statliga utredningen pekar på behovet av statistik och pekar på att det inte räcker med att veta hur personer har flyttat utan det är viktigt att veta mer om dem och deras erfarenhet (SOU 2010:40:69). Det är bakgrunden till att det i den nationella SOM-undersökningen 2012 försöksvis ställdes en fråga om boende i Sverige som varit bosatta utomlands. Tre frågeställningar har varit vägledande: (1) Vilka är de cirkulära migranterna i Sverige idag? (2) Varifrån kommer de cirkulära migranterna? (3) I vad mån skiljer sig de svenskar som varit bosatta utomlands från svenskar bosatta i Sverige – demografiskt och åsiktsmässigt? De två första frågorna tar således sikte på den totala gruppen migranter, med den tredje är inriktad på den typ av erfarenhet de svenska cirkulära migranterna kan tänkas ha tagit med sig till Sverige.

Migranter i Sverige

Den fråga som ställdes i SOM-undersökningen var förhållandevis enkel: *Har du varit bosatt utanför Sverige under de senaste tio åren?* Ordet bosatt valdes därför att frågan skulle signalera att det handlade om att vara på ett och samma ställe. Däremot valde vi att inte precisera varför man varit bosatt utomlands. Inte heller angav

frågan hur länge man skulle ha varit bosatt utomlands, men de som svarade att de varit bosatta utomlands fick en direkt en följdfråga där de fick ange hur lång tid man varit bosatt utomlands⁴ och i vilket land eller vilka länder. Begränsning till de senaste tio åren gjordes för att få en mer realistisk bild av migrationen. Den senare följdfrågan var öppen och svarspersonerna fick själva skriva in vilket eller vilka länder de varit bosatta i. Efter det på grundval av den offentliga statistiken bedömdes att gruppen var begränsad ställdes frågan på samma sätt i tre av de fyra editionerna av den nationella SOM-undersökningen 2012.⁵

Tabell 1 Utfallet av frågan om migration 2012

Fråga: Har du varit bosatt utanför Sverige under de senaste tio åren?

Nej:	87%
Ja:	9%
Ej svar:	4%

Fråga: Om ja, hur länge sammanlagt?

Boendetid utanför Sverige bland dem som svarat ja:

Mindre än 6 månader:	24%
6 – 12 månader:	18%
1 – 2 år:	11%
Mer än två år:	40%
Ej angivet:	1%
Antal svar	399

Fråga: Vilket eller vilka länder bodde du i? (Börja med det land där du bodde längst tid.)

Andel som uppger ett, två respektive tre länder bland dem som svarat ja:

Har angivit minst ett land:	86%
Har angivit minst två länder:	21%
Har angivit tre länder:	5%
Har ej uppgivit land:	14%
Antal svar:	399

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012

Totalt uppgav nio procent av de svarande att de under någon period de senaste tio åren varit bosatta utomlands.⁶ Om vi räknar om det i absoluta tal motsvarar det drygt 650 000 personer – mellan 16 och 85 år. Antalet kan förefalla högt men det är svårt att jämföra siffran med annan statistik. Enligt Världsbankens öppna

statistik fanns det 2010 närmare 320 000 svenskar i andra länder och 1,3 miljoner utlandsfödda bodde i Sverige (<http://peoplemov.in/>) motsvarande ca 14 procent av befolkningen (<http://search.worldbank.org/data?qterm=migration&language=E>). De senare siffrorna är dock från en viss tidpunkt (2010) medan frågan i SOM-undersökningen avser en längre tidsperiod. Följdfrågan gäller hur lång tid man varit bosatt utomlands. En fjärdedel har varit bosatta utomlands mindre än sex månader och knappt 20 procent 6-12 månader. Det innebär att över 40 procent har en utlandsbosättning på högst ett år. De som varit bosatta utomlands mer än två år utgör en lika stor andel eller ca 250 000 personer (tabell 1)

Av dem som svarat att de varit bosatta utomlands har 86 procent uppgivit ett land, var femte har uppgivit minst två länder och fem procent minst tre länder. Totalt sett finns 80 länder representerade bland migranterna i Sverige enligt SOM-undersökningen. Spridningen är stor och alla världsdelar finns representerade, men flertalet länder har enbart något eller några omnämmanden. De mest förekommande länderna är Norge, Storbritannien och USA, som vardera uppges av omkring tio procent av dem som varit bosatta utomlands. Högt ligger även Spanien, Tyskland och Australien. Av de elva länder som nämns av minst tre procent av dem som varit bosatta utomlands finns åtta i Europa, varav tre nordiska länder (tabell 2). Bilden blir densamma oavsett om det gäller andelen av de svarande eller andelen av de nämnda länderna beroende på att flertalet svarande uppgivit endast ett land.

Tabell 2 Uppgivna länder bland dem som varit bosatta utanför Sverige minst sex månader (mer än ett land har kunnat anges). De elva mest uppgivna länderna 2012 (procent)

	I procent av dem som varit bosatta utomlands*	I procent av antalet uppgivna länder
Norge	11	10
Storbritannien**	11	10
USA	9	8
Spanien	7	8
Tyskland	7	6
Australien	6	5
Frankrike	4	4
Finland	4	3
Danmark	3	3
Thailand	3	3
Schweiz	3	2
Antal svar	399	449

Anmärkning: Det totala antalet angivna länder är 80. Se vidare tabell A1.

*) i basen ingår även de som inte angivit enskilt land

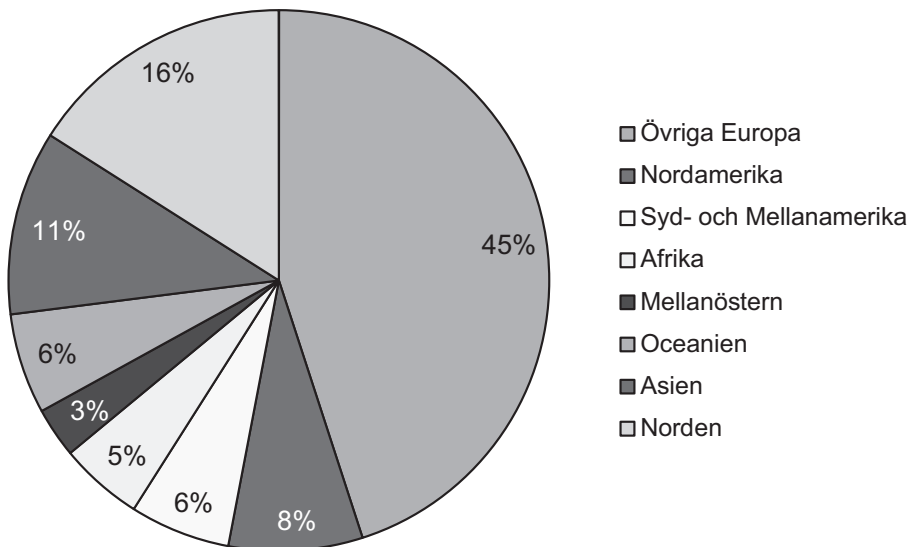
**) Inklusive England, Skottland och Isle o Man

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

SOM-undersökningens bild av migranterna i Sverige överensstämmer i stort med den offentliga statistikens redovisning av utlandssvenskar. Den svenska valmyndigheten listar Norge, Storbritannien och USA som länderna med klart flest utlandssvenskar (Westling, 2010). Också Danmark, Spanien och Frankrike, Finland och Schweiz finns med bland de tio länder med flest utlandssvenskar.⁷ Det är i stort samma länder som Världsbanken redovisar i sin offentliga statistik; när det gäller utländska medborgare boende i Sverige är de vanligaste ursprungsländerna Finland, Irak, Polen, Iran, Bosnien-Hercegovina, Danmark och Tyskland (<http://peoplemov.in/>).

Det finns olika sätt att beräkna hur de cirkulära migranterna fördelar sig över världen. Om vi utgår från antalet länder som är representerade visar sig att det finns med 31 olika europeiska länder, inklusive de nordiska, 14 afrikanska och 14 asiatiska. Detta innebär omkring 40, 20 och 20 procent av de nämnda länderna och visar således på en stor spridning över alla världsdelar. Men när vi tar hänsyn till frekvensen i hur olika länder nämns blir bilden en helt annat. De europeiska länderna, inklusive de nordiska, har då tillsammans ökat sin andel till över 60 procent, de asiatiska länderna elva och de afrikanska bara fem procent (figur 1).

Figur 1 Länder där svenskar varit bosatta minst ett halvår under de senaste tio åren efter världsdel 2012 (procent)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Det är intressant att jämföra den bild som den cirkulära migrationen uppvisar med svenskarnas allmänna preferenser för olika länder. I 2011 års SOM-undersökning ställdes en fråga om man haft funderingar på att flytta från Sverige och i så fall vilket land man funderat på att flytta till (Weibull, 2012). Det visar sig att den världsbild som framkom i studien av svenskarnas funderingar är anmärkningsvärt lik den som migrationskartan redovisar. Det visade sig att svenskarnas länderpreferenser till 13 procent avsåg Norden (16 procent bland de cirkulära migranterna), 43 procent Europa (45 procent), Afrika söder om Sahara 1 procent (5 procent) och Asien 8 procent (11 procent). Den enda större skillnaden noteras för USA, som har högre andel bland dem som funderat på att flytta än bland migranterna.

Det finns också möjlighet att jämföra frekvensen för olika länder bland dem som varit bosatta utomlands kortare respektive längre tid. Skillnaderna är förhållandevis små, men det finns några intressanta tendenser. Således minskar Europa inklusive de nordiska länderna sin andel bland dem som varit bosatta utomlands mer än två år – 40 procent av de utlandsbosatta enligt vår definition, medan särskilt USA, Sydamerika och Asien ökar sin andel. Resultatet är dock knappast överraskande: de som varit bosatta längre bort har gjort en större investering och därför troligen avsatt en längre tid. Även om det finns ett sådant globaliserat mönster visar sig svenskarnas migrationsmönster vara knutet till den egna kultursfären. Den senare inkluderar då även USA och möjligen även Australien, även om det senare landets attraktionskraft förefaller ha minskat (Weibull, 2012; jfr även Weibull, 2008).

Vilka är migranterna i Sverige?

Den bild som hittills redovisats är ett slags enkel definition av en cirkulär migrant boende i Sverige 2012, alltså en person som varit utomlands kortare eller längre tid. Vi har dessutom kunnat se att det i huvudsak är en migration inom Europa. Frågan är nu vad som demografiskt och socioekonomiskt utmärker gruppen.

Det som först och främst utmärker gruppen cirkulära migranter är att de är yngre och har en högre utbildning än genomsnittet samt att de oftare bor i Stockholm, Göteborg eller Malmö (tabell 3). De är något oftare ensamstående, saknar barn och har låg, eller hög, hushållsinkomst. Det är vanligare i tjänstemannahem än i arbetar- och företagarhus. Det finns ingen skillnad mellan kvinnors och mäns bosättning utomlands. En annan iakttagelse är att ytterst få av de äldre har varit bosatta utomlands och det finns skäl att anta att åldersskillnaden främst är en fråga om skillnaden mellan olika generationer: personer som hade sina mest aktiva år på 1950- och 1960-talen hade inte samma möjligheter till utlandsarbete som de som var aktiva på 1980-talet och senare. Det senare illustrerar vad den svenska framtidskommissionen pekar på globaliseringens effekter på Sverige (Ds 2013:19:51ff).

Tabell 3 Andelen bosatta utanför Sverige under minst sex månader de senaste tio åren samt boendetid i olika demografiska och socioekonomiska grupper 2012 (procent)

	Av dem som varit bosatta utomlands					Antal svar
	Ja	< 6 mån	6-12 mån	1-2 år	> 2 år	
<i>Samtliga</i>	9	25	20	12	43	369
<i>Kön</i>						
Kvinnor	9	25	20	11	44	207
Män	8	26	19	14	41	162
<i>Ålder</i>						
15-29 år	20	34	26	13	27	140
30-49 år	12	17	20	12	51	151
50-64 år	4	(20)	(11)	(6)	(63)	46
65-75 år	4	(34)	(6)	(16)	(44)	32
<i>Civilstånd</i>						
Ensamstående	10	38	22	8	32	107
Sambo	12	27	23	15	35	104
Gift/partnerskap	7	15	16	12	57	140
Änka/änkling	5	(43)	-	-	(57)	7
<i>Barn</i>						
Ja	5	15	11	13	61	156
Nej	17	34	25	12	29	207
<i>Utbildning</i>						
Lägutbildad	4	(1)	(0)	(8)	(77)	26
Medellägutbildad	5	25	18	7	50	68
Medelhögutbildad	11	29	25	15	31	105
Högutbildad	14	25	21	13	41	166
<i>Familjeklass</i>						
Arbetarfamilj	7	22	21	8	49	118
Tjänstemannafam	11	27	23	15	45	157
Högre tj.mannafam	11	(11)	(11)	(20)	(57)	35
Företagarfamilj	6	(27)	(9)	(9)	(55)	22
<i>Hushållsinkomst</i>						
< 200 000	13	31	15	7	47	73
200 000-500 000	7	29	19	12	40	121
500 000-800 000	8	24	26	11	39	97
≥ 800 000	10	19	15	20	46	61
<i>Typ av område</i>						
Landsbygd	6	(18)	(24)	(5)	(53)	38
Mindre samhälle	5	(19)	(10)	(12)	(59)	42
Större samhälle	9	30	22	12	36	173
Storstad	16	24	19	15	42	114
<i>Medborgarskap</i>						
Svensk medborgare	7	31	24	13	32	275
Utländsk medborgare	39	4	2	2	92	54
Både svensk och utländsk medborgare	23	(17)	(11)	(20)	(52)	35

Anmärkning: Procenttal inom parentes bygger på alltför få svarspersoner (<50) för att tillåta någon säker slutsats.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Vi kan också studera hur lång tid de varit bosatta utomlands inom de olika grupperna, även om antalet svarspersoner ibland är alltför litet för att tillåta någon säker analys. Om vi ser närmare på de olika grupperna visar sig ingen skillnad i längden på utlandsboendet mellan män och kvinnor. Personer som är gifta eller lever i partnerskap och de som har barn har som regel längre utlandstid. Den relativt kortaste utlandstiden finner vi bland personer med liten hushållsinkomst och bland ensamstående. Även om inte materialet tillåter ytterligare fördjupning kan vi i svarsmönstren identifiera två typgrupper. Den ena är de unga med liten inkomst som varit utlandsbosatta under mindre än ett år, ofta kortare, och gruppen av etablerade av medelålders med barn och högre inkomst som varit bosatta utomlands mer än två år.⁸ En sådan tolkning ligger i linje med resultaten i en frågeundersökning med utlandsboende svenskar (Juarez Morgan, 2012).

Bilden av migranternas demografiska och sociala sammansättning är samtidigt ännu mer komplex. Det är lätt att ta till sig de två huvudtyper som skiljts ut - svenskar som studerat respektive arbetat utkomlands. Så enkelt är det emellertid inte för det finns ytterligare en grupp – de som migrerat till Sverige. Det rör sig om utländska medborgare som befinner sig i en annan migrationsfas: antingen är de tillfälligt i Sverige för arbete eller studier eller har de flyktingstatus i väntan på svenskt medborgarskap. Av de svarande med utländskt medborgarskap har 40 procent varit bosatta i ett annat land – av dessa har nästan alla varit bosatta där mer än två år; under tio procent har varit bosatta utanför Sverige under en kortare tid. De utländska medborgarna utgör således omkring en tredjedel av de svarspersoner som varit bosatta utomlands under mer än två år.

Om vi försöker förstå resultaten i termer av cirkulär migration skulle vi kunna påstå att vi i svarsgruppen kan se två olika faser i migrationen. Å ena sidan har vi de svenskar som varit bosatta utomlands. Med en ytterst försiktig skattning av svarsmönstren i den ställda frågan definierat som cirkulära migranter utgör dessa omkring tre fjärdelar av migranterna, alltså personer som kommit tillbaka från Sverige efter kortare eller längre bosättning utomlands. Studentgruppen kan möjligen skattas till en dryg tredjedel av dessa medan övriga har varit yrkesverksamma. Å andra sidan har vi den grupp på omkring en fjärdedel av de svarande som är migranter från andra länder som på kortare eller längre tid arbetar eller studerar i Sverige eller har flyktingstatus. Drygt hälften uppger att de förvärvsarbetar och knappt tio procent att de studerar. Hur stor gruppen sammantaget är går inte att med säkerhet att ange. Om vi jämför med Världsbankens statistik talar det mesta för att SOM-undersökningen kraftigt underskattar andelen.⁹ Förklaringen ligger huvudsakligen i att en enkätundersökning på svenska som SOM-mätningen vanligen underskattar antalet svarande i invandrargrupperna genom att dessa av olika skäl är mindre benägna att svara.¹⁰

De cirkulära migranternas bedömningar

Som vi sett är de politiska tankarna kring cirkulär migration att människors flyttning mellan länder spelar en viktig roll för länders utveckling i den mån det är möjligt att ta vara på migranternas erfarenhet. Givetvis går det på basis av den i SOM-undersökningen ställda frågan inte att dra några slutsatser om migrationens betydelse för samhällets utveckling (jfr Ds 2013:19). Det som emellertid går är att studera i vad mån de som varit bosatta utomlands kortare eller längre tid faktiskt har ett annat synsätt eller gör andra bedömningar av svenska förhållanden än de som inte varit det. Med tanke på vad som påpekats i det föregående är det viktigt att i fråga om cirkulär migration skilja ut de svenskar som varit utomlands från de utländska migranter som idag befinner sig i Sverige.¹¹ När det gäller de svenskar som varit bosatta utomlands bör hänsyn tas även till hur länge de varit bosatta utomlands.¹² Genom att frågor om inställningen i enskilda sakfrågor som regel bara ställs i ett formulär blir antalet svars personer alltför få för att tillåta systematiska jämförelser såväl av de svenska medborgarna efter vistelsetid i utlandet som av de utländska medborgare som bott utomlands.

I tabell 4a och 4b redovisas de olika gruppernas bedömningar. I tabell 4a ligger fokus på ideologi och allmänna värderingar, i tabell 4b på orosbedömningar och åsikter i ett urval sakfrågor. Båda tabellerna är uppställda så att de två första kolumnerna jämför de som varit utlandsbosatta med dem som inte bott utomlands. De tre följande kolumnerna är avgränsade till svenska medborgare som bott utomlands och den sjätte kolumnen redovisar svarsmönstret för utländska medborgare som bott utomlands, men nu är bosatta i Sverige; den senare gruppen är dock alltför liten för att tillåta analyser efter oro och åsikter i sakfrågor.¹³ Generellt gäller att antalet svars personer i de olika grupperna av utlandsbosatta är relativt lågt och att resultaten därför måste tolkas med stor försiktighet.

Om vi startar i en jämförelse mellan dem som varit bosatta utomlands och dem som inte varit det visar det sig att de förra är något mer politiskt intresserade och något mer nöjda med den svenska demokratin. I fråga om ideologisk självplacering ligger de tidigare utlandsbosatta något till höger om dem som inte bott utomlands – i den senare gruppen är andelen som bedömer sig stå till höger 36 procent, i den förra är det 42 procent. Det är knappast någon dramatisk skillnad utan mer en tendens. I fråga om partisympati väger det också bland de utlandsbosatta relativt jämnt mellan allianspartierna och den rödgröna oppositionen, men inom den senare gruppen är Miljöpartisympatisörerna överrepresenterade och socialdemokraterna underrepresenterade.

De som varit bosatta utomlands har överlag ett större institutionsförtroende. De största skillnaderna noteras riksdagen och universitet/högskolor med omkring 15 procentenheter. Den enda institution som åtnjuter något lite större förtroende bland dem som inte varit bosatta utomlands är Kungahuset. Det högre förtroendet bland dem som bott utomlands kan till stor del föras tillbaka till att de är yngre och har högre utbildning än ett befolkningsgenomsnitt (jfr Sören Holmberg och Lennart Weibull kapitel om institutionsförtroende i denna volym).

Tabell 4a Åsikter bland personer som varit bosatta utomlands i jämförelse med personer i Sverige som inte varit bosatta utomlands 2012 (procent)

	Har varit bosatt utomlands		Svenska medborgare som varit bosatta utomlands och vistelsens tid			Utländska medborgare som varit bosatta utomlands
	Nej	Ja	Samtliga	≤1 år	> 2 år	
<i>Politiskt intresserad</i>						
Mycket	12	19	19	21	17	11
Ganska	43	43	46	45	46	33
Inte särskilt	36	30	29	28	34	39
Inte alls	9	8	6	6	3	17
<i>Nöjd med demokratin i Sverige</i>						
Mycket	14	17	17	17	17	17
Ganska	62	63	63	63	59	64
Inte särskilt	20	16	16	16	20	17
Inte alls	4	4	4	4	4	2
<i>Ideologisk självplacering</i>						
Klart vänster	10	12	13	14	8	6
Något vänster	24	23	22	24	24	33
Varken eller	30	23	18	17	22	37
Något höger	25	27	29	31	26	16
Klart höger	11	15	17	14	20	8
<i>Partisynpati</i>						
V	5	7	7	7	5	7
S	33	24	20	18	21	44
MP	9	14	15	16	14	12
C	4	2	3	4	1	-
FP	6	6	6	8	4	-
M	30	32	35	33	40	23
KD	3	4	3	1	4	2
SD	7	6	5	5	7	7
Övrigt	3	5	6	8	4	5
<i>Mycket eller ganska stort förtroende</i>						
Regeringen	44	51	53	54	53	46
Riksdagen	38	53	56	57	55	52
Polisen	55	57	57	60	57	62
Storföretagen	23	28	27	28	31	30
Kungahuset	36	34	34	36	35	36
Bankerna	27	34	30	33	21	40
Dagspressen	28	32	32	38	22	28
Radio-tv	52	52	55	55	52	36
De fackliga organisationerna	25	29	27	34	16	39
Grundskolan	43	51	51	46	53	49
Svenska kyrkan	32	34	35	34	35	24
Domstolarna	47	54	59	61	51	53
Universitet/högskolor	53	66	69	73	64	58
De politiska partierna	20	27	28	30	24	20
EU-kommissionen	15	24	23	26	19	23
Antal svar	2785-4225	254-391	190-283	105-150	52-88	35 - 53

Kommentar: I gruppen personer som inte varit bosatta utomlands ingår även utländska medborgare bosatta i Sverige. Det lägsta antalet svar gäller enbart de institutioner som inte finns med i alla formuläreditioner.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Tabell 4b Åsikter i sakfrågor och upplevd oro bland personer som varit bosatta utomlands i jämförelse med personer som inte varit bosatta utanför Sverige 2012 (procent)

	Har varit bosatt utomlands		Svenska medborgare som varit bosatta utomlands
	Nej	Ja	
<i>Mycket oroande:</i>			
Terrorism	28	17	17
Miljöförstöring	42	51	51
Ekonomisk kris	24	26	26
Ökat antal flyktingar	28	19	19
Stor arbetslöshet	40	36	36
Ökade sociala klyftor	32	31	31
Motsättningar mellan rika och fattiga länder	23	21	21
Utbredd korruption	23	23	23
Försvagad demokrati	22	21	21
Militära konflikter	19	19	19
Politisk extremism	30	31	31
Inskränkningar i yttrandefriheten	33	32	32
<i>Instämmer i följande förslag:</i>			
Minska den offentliga sektorn	22	26	26
Ta emot färre flyktingar	46	35	37
Miljövänligt samhälle	82	81	87
Sänka skatterna	42	48	45
På lång sikt avveckla kärnkraften	44	47	45
Minska inkomstskillnaderna	70	62	65
Införa republik med vald resident	17	17	12
Ta emot färre flyktingar	18	24	24
Satsa mer på friskolor	17	23	18
Införa euro som valuta	9	13	10
Mjuka upp arbetsrätten	36	37	36
Minska biståndet till utvecklingsländerna	25	19	18
Antal svar	1 284	131	85

Kommentar: *Mycket oroande:* Redovisar dem som anser respektive område mycket oroande. Hur andelen oroande fördelar sig på respektive område redovisas i inledningskapitlet (tabll 2 och figur 3). *Instämmer i följande förslag:* Redovisar dem som anser respektive förslag mycket eller ganska bra.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Det som vi så långt jämfört är de som bott utomlands och de som inte gjort det. De som bott utomlands består dock som vi sett av både svenskar som återvänt och utländska medborgare som migrerat till Sverige. Om vi ska kunna uttala oss om den cirkulära migrationen är det den förra gruppen som är den mest intressanta – svenska medborgare som bott utomlands som således är att betrakta som hemvändande migranter. I den tredje kolumnen redovisas bedömningarna hos den gruppen och i de två följande kolumnerna med hänsyn till hur länge man bott utomlands.¹⁴

Det visar sig att bedömningarna inte skiljer sig markant från den totala gruppen av utlandsbosatta. Resultatet är förväntat eftersom de svenska medborgarna svarar för närmare tre fjärdedelar av gruppen, men det finns vissa markeringar. Exempelvis har de svenskar som varit utlandsbosatta ett något större politiskt intresse och de placerar sig tydligare till höger och andelen allianspartisympatisörer är större. Det är en bild som överensstämmer med resultaten i den tidigare nämnda frågeundersökningen med utlandssvenskar (Juarez Morgan, 2012).

När vi delar upp de tidigare utlandsbosatta svenska medborgarna i två grupper efter vistelsens tid visar sig dessa vara förhållandevis lika. De som varit bosatta utomlands mindre än ett år uppvisar ett något större politiskt intresse och är något mer nöjda med demokratin i Sverige. De har överlag ett större institutionsförtroende även om flertalet skillnader med tanke på det begränsade antalet svarspersoner inte är signifikanta. De större skillnaderna finns för dagspressen och de fackliga organisationerna; storföretagen är den enda institution, där de som bott utomlands under längre tid har ett större förtroende. De som bott utomlands mindre än ett år placerar sig politiskt något mer till vänster – nästan 40 procent anger sig vara något eller klart vänster, i jämförelse med mindre än en tredjedel bland de svenskar som bott utomlands mer än två år; när det gäller högerorientering finns det dock ingen skillnad.

Den tredje jämförelsepunkten är den förhållandevis begränsade grupp av utländska medborgare som bott utomlands under längre tid men nu bor i Sverige – kolumnen längst till höger i tabell 4a. Den skiljer sig relativt mycket från de utlandsbosatta svenskarna genom ett klart lägre politiskt intresse och en klar övervikt för personer som placerar sig politiskt till vänster och en stor andel socialdemokratiska sympatisörer – 44 procent, i jämförelse med 20 procent bland utlandssvenskarna. För institutionsförtroendet är det dock svårt att utläsa något klart mönster.

Den samlade bilden av de utlandsboendes orientering visar på en etablerad grupp svenskar som bott utomlands under en längre tid. Som vi sett tidigare är det en äldre grupp som skiljer från gruppen av yngre som bott utomlands under en kortare tid. De bedömningsskillnader som framträder i fråga om samhällsinstitutionerna kan också i stor utsträckning föras tillbaka på ålder och utbildning (se Sören Holmbergs och Lennart Weibulls artikel om institutionsförtroende i denna volym). Samtidigt skiljer sig den yngre gruppen som bott utomlands från de som är i samma ålder och inte bott utomlands. I den förra gruppen är andelen politiskt intresserade 62 procent, att jämföra med 42 procent bland de senare. I fråga om högerorientering är respektive andelar 41 och 34 procent.

Det är i svårt att se att den politiska orienteringen hos de svenska migranterna skulle var en följd av att de bott utomlands. Mycket talar för att det istället är ålder, utbildning och socioekonomisk status som både bidragit till deras politiska orientering och till att de migrerat, alltså att de valt allt lägga studier utomlands eller att haft möjlighet att ta ett utlandsjobb. För att kunna fördjupa en sådan analys krävs dock panelstudier.

I tabell 4b kan vi även studera de utlandsbosattas bedömningar i olika hotfrågor åsikterna rörande olika politiska sakfrågor. Frågan om det finns några större skillnader i bedömningar mellan dem som varit bosatta utomlands och övriga. När det gäller oro för framtiden kan det noteras oron för terrorism och för ett ökat antal flyktingar är lägre bland utlandssvenskarna än bland dem som inte bott utomlands, medan oron för miljöförstöring är mindre bland de senare. I övrigt är bedömningskillnaderna små. När vi skiljer mellan dem som bott utomlands under kortare tid och dem som bott längre blir mönstret dock mindre tydligt. Bland dem som bott utomlands längre är oron för terrorism således på samma nivå som hos de boende i Sverige. Det begränsade antalet svarspersonerna gör dock att mönstren är något osäkra.

Det är svårt att på något enkelt sätt föra tillbaka bedömningarna till erfarenhet från utlandsvistelsen. Möjligen kan den lägre oron för flyktingströmmar ha en sådan bakgrund liksom även en större oro för korruption bland dem som bott utomlands under lång tid.

Det begränsade antalet svarspersoner gör att det är svårt att jämföra åsikterna i politiska sakfrågor mellan utlandssvenskar men en längre tids bosättning och dem alltid bott i Sverige (finns inte redovisat i tabell 4b). Det allmänna mönstret är dock att de svenskar som under lång tid bott utomlands har ståndpunkter som ligger till höger om mitten bland dem inte bott utomlands. Man är något mer positiva till att minska den offentliga sektorn, klart för att sänka skatterna, klart för friskolor och att mjuka upp arbetsrätten. De utlandsboende är dock mer för att ta emot flyktingar och i fråga om att minska inkomstklyftorna finns det ingen större skillnad. Det är möjligt att åsikterna på dessa områden har något med utlandserfarenheten att göra.

För att kunna säga något om utlandserfarenhetens roll är det nödvändigt att göra jämförelser med bedömningen hos svenskar med samma ideologiska grundsyn. Som regel visar sig då stora likheter. Om vi exempelvis jämför förtroendet för regeringen bland högerorienterade som varit utlandsbosatta och de som inte bott utomlands är skillnaden mycket liten – 75 respektive 78 procent. Om vi gör motsvarande analys av synen på flyktingmottagning och oron för terrorism framkommer intressanta åsiktsskillnader: både vänster- och högerinriktade personer är mindre oroade av flyktingströmmarna och terrorhot än motsvarande grupper i Sverige. Skillnaden går således i den förväntade riktningen att den som varit bosatt utomlands är mer öppen för migration, men antalet svarande är få och skillnaden därmed osäker och på andra områden som exempelvis i synen på korruption och ökade sociala klyftor är det svårt att se något entydigt mönster.

Att mäta cirkulär migration

Utgångspunkten för frågan om cirkulär migration i den nationella SOM-undersökningen 2012 var att försöka få ett mått på migrationens omfattning och karaktär. Den avgränsning som valdes var att man skulle ha varit bosatt utomlands minst sex månader under de senaste tio åren. Det visade sig att knappt tio procent av de

svarande i SOM-undersökningen 2012 med en sådan definition kan beskrivas som cirkulära migranter. I övrigt har tre intressanta iakttagelser kunnat göras:

- De cirkulära migranterna har var sammantaget varit bosatta i 80 olika länder, men det är en kraftig koncentration till Europa och USA. Närmare 70 procent har migrerat från dessa områden, medan andelarna för övriga världsdelar är låga.
- Av de cirkulära migranterna kan tre fjärdedelar skattas som svenska medborgare som återmigrerat, där en huvuddel förefaller ha varit bosatta utomlands för yrkesarbete och en annan stor grupp som varit utomlands ofta kortare tid, sannolikt för studier.
- En del av migranterna, skattad till omkring en femtedel är utländska medborgare som befinner i en annan fas i den cirkulära migrationen än svenskarna. De bor i Sverige för yrkesarbete eller studier eller har flyktingstatus. Gruppens storlek är svår att skatta på grundval av SOM-undersökningen.¹⁵

Även om skattningarna av de olika gruppernas storlek är högst osäker visar resultaten emellertid på ett intressant mönster i den cirkulära migrationen. Om frågeställningen blir aktuell i kommande undersökningar finns det anledning att bygga ut frågeunderlaget i två avseenden. Det ena är att de svarande redan i basfrågan får en uppföljningsfråga, där de får ange vad de huvudsakligen gjorde under den tid de var bosatta utomlands, något som säga något om motiven till utlandsvistelsen (Juarez Morgan, 2012). Den andra är att det också borde inkluderas en ny fråga där de svarande får göra en bedömning av Sverige i ett internationellt perspektiv, exempelvis om man tror att vissa förhållanden i Sverige är bättre eller sämre än i andra jämförbara länder. Kanske vore det även möjligt att direkt ställa någon fråga om erfarenheterna utlandsboendet – för den som har gjort en resa har alltid något att berätta.

Noter

¹ Dikten hade titeln *Urians Reise um die Welt* och publicerades i den litterära kalendern *Vossischer Musenalmenach*, utgiven i Hamburg av Johann Heinrich Voss (<http://www.volksliederarchiv.de/lexikon-894.html>)

² Andelen som rest utomland minst en gång i kvartalet har dubblats mellan 1991 och 2012 – från 7 till 14 procent.

³ Den svenska statistiken är bristfällig när det gäller vilka länder svenskarna bosätter sig i (Westling, 2012).

⁴ Följdfrågan hade fasta alternativ: *Mindre än sex månader, 6-12 månader, 1-2 år och Mer än 2 år.*

⁵ Det innebar ett urval på 9 000 personer.

- 6 87 procent svarade nej och 4 procent hoppade över frågan. De senare betraktades som nej-svar och procenttalet för Ja är således beräknat på samtliga svarande.
- 7 I en nyligen gjord frågeundersökning med utlandssvenskar byggde urvalet på medlemmarna i organisationen Svenskar i världen. Troligen som en följd av urvalsramen är bilden där en annan genom att USA har de största andelarna, medan det finns få personer från de nordiska länderna (Juarez Morgan, 2012).
- 8 Bilden förstärks ytterligare när vi gör analysen efter månadsinkomst. Av personer med låg månadsinkomst (upp till 15 000 kronor) är andelen som varit bosatta utomlands 13 procent och bland dem med hög inkomst (40 000 kronor eller mer) är andelen 15 procent. Antalet svarspersoner i dessa grupper är dock alltför små för att man med säkerhet ska kunna bedöma utlandsboendets längd inom respektive grupp.
- 9 Ett tecken på detta är att antalet svarande med bakgrund i stora invandringsländer som Irak, Polen, Iran och Bosnien-Hercegovina utgör enbart några få procent bland de svarande.
- 10 Se vidare metodkapitlet i bokens slut där detta problem diskuteras närmare.
- 11 Det skall betonas att svensk här är definierad som svensk medborgare och inte nödvändigtvis är en person som är uppvuxen i Sverige. Av gruppen har dock 95 procent vuxit upp i Sverige.
- 12 Egentligen borde en sådan analys dessutom ske under kontroll för andra faktorer, exempelvis kön, ålder och utbildning. Antalet svar är dock inte tillräckligt för en sådan fördjupning.
- 13 Orsaken är att flertalet oros- och åsiktsfrågor är ställda endast i en edition av SOM-undersökningen.
- 14 Det finns dessutom en mellangrupp av svenska medborgare som bott utomlands mellan ett och två år. Den innehåller dock alltför få svarspersoner för att kunna redovisas.
- 15 SOM-undersökningen går endast ut på svenska och huvuddelen av dessa är sannolikt inte svensktalande. I det fall de inte alls talar svenska har de dessutom definierats bort som inte ingående i populationen.

Referenser

- Ds 2013:19 *Svenska framtidsutmaningar. Slutrapport från regeringens framtidskommission*: Stockholm: Fritzes.
- Juarez Morgan, Pamela (2012) *Ett bortglömd valkrets. En studie om det politiska deltagandet bland utlandssvenskar*. C-uppsats, statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.

SOU 2010:40. *Cirkulär migration och utveckling*. Stockholm: Fritzes.

Weibull, Lennart (2008) En förändrad världsbild? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Skilda världar*: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

Weibull, Lennart (2012) Världen är så stor så stor. I Weibull, L, Oscarsson, H, Bergström, A (red) *I skuggan av framtiden*: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

Westling, Folke (2012) *Svenskar bosatta utomlands. Sammanfattning*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet. Arbetsrapport 2012:0.

**Tabell A1 Länder bland dem som varit bosatta utomlands minst sex månader
(mer än ett land har kunnat anges) 2012**

Algeriet	1	Nigeria	1
Argentina	4 (2)	Norge	45 (16)
Australien	24 (5)	Nya Zeeland	2
Belgien	11 (6)	Pakistan	1
Bolivia	1 (1)	Paraguay	1 (1)
Bosnien-H	2	Peru	4 (3)
Brasilien	1	Polen	9 (6)
Bulgarien	2	Rumänien	2 (2)
Chile	2 (1)	Ryssland	5 (2)
Colombia	2 (1)	Schweiz	11 (5)
Curacao	1 (1)	Senegal	1
Danmark	12 (9)	Serbien	1
Egypten	1	Slovakien	1
Etiopien	2 (1)	Singapore	2 (1)
Finland	14 (2)	Somalia	1 (1)
Frankrike	16 (5)	Spanien	29 (7)
Gambia	1	Storbritannien	44 (18)
Grekland	1	Thailand	12 (7)
Guatemala	2 (1)	Tjeckien	3 (1)
Hongkong	3 (1)	Turkiet	5 (3)
Indien	7 (19)	Tyskland	27 (12)
Indonesien	1 (1)	USA	35 (7)
Irak	3 (2)	Ukraina	1 (1)
Irland	6 (3)	Ungern	1
Island	3 (1)	Venezuela	1
Israel	2 (1)	Vitryssland	1
Japan	7 (4)	Zimbabwe	1 (1)
Kambodja	2 (1)	Österrike	8 (1)
Kanada	4 (2)		
Kazakstan	1	Totalt	449 (287)
Kenya	2 (1)		
Kina	9 (3)		
Kosovo	2		
Kroatien	1 (1)		
Kuba	1 (1)		
Libyen	1 (1)		
Litauen	1		
Malta	2 (1)		
Marocko	1		
Mauretanien	1		
Mexiko	6 (3)		
Montenegro	1		
Nederländerna	9 (4)		
Nepal	1		

Anm: Inom parentes anges antalet omnämningen av respektive land inom gruppen som varit bosatt utomlands mer än två år.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Metodredovisning

DEN NATIONELLA SOM-UNDERSÖKNINGEN 2012

FRIDA VERNERSDOTTER

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför varje höst sedan 1986 en nationell frågeundersökning i syfte att kartlägga den svenska allmänhetens vanor och attityder på temat Samhälle, Opinion och Medier.¹ Data samlas primärt in via postala enkäter, men sedan 2012 även med hjälp av webbenkäter i ett så kallat mixed mode. Varje undersökning genomförs under så identiska förutsättningar som möjligt för att resultaten från de olika åren ska vara jämförbara.

SOM-institutet grundades av tre forskningsorganisationer vid Göteborgs universitet: institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG), statsvetenskapliga institutionen samt centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS). Sedan 2010 drivs SOM-institutet i samverkan med institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) och statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.

Den nationella SOM-undersökningen genomförs i samverkan med forskare från olika discipliner främst inom samhällsvetenskap. Deltar i undersökningen gör också externa parter, via särskilda forskningsprojekt; år 2012 gäller det exempelvis Statskontoret, Sveriges Television, Svenska institutet för europapolitisk forskning (SIEPS), Svenska kyrkan, Energimyndigheten och Vetenskap & Allmänhet.

Resultaten från de nationella SOM-undersökningarna redovisas i årliga publikationer där de medverkande forskarna presenterar analyser baserade på de senaste resultaten men också, så långt det är möjligt, belyser mer långsiktiga opinions- och medietrender. Datainsamlingen genomförs av ett fristående undersökningsföretag efter upphandling; fältarbetet görs i nära samarbete med SOM-institutet, som kontinuerligt utvärderar genomförandet. I föreliggande kapitel redovisas genomförandet av *den nationella SOM-undersökningen 2012*, den 27e i ordningen. Det handlar om studiens uppläggning, fältarbetets olika moment samt resultatens representativitet.

Undersökningens uppläggning

Den nationella SOM-undersökningen genomförs i form av en postenkät med kompletterande webbalternativ som går ut till ett systematiskt sannolikhetsurval av Sveriges befolkning. Urvalsramen är sedan 2009 års undersökning befolkningens 16–85-åringar.² Utländska medborgare ingår i urvalet sedan 1992 (samt i undersökningarna 1986 och 1989).

Omfattningen av undersökningen har ökat successivt sedan 1986, både vad gäller antalet frågor, antal frågeformulär och antal svarspersoner. Sedan 2012 består

SOM-undersökningen av fyra parallella riksrepresentativa delundersökningar med ett obundet slumpmässigt urval av vardera 3 000 personer. Urvalen drogs natten till den 21 augusti 2012 från Skatteverkets registertjänst *Nave*³. Registret över alla som är folkbokförda i Sverige uppdateras kontinuerligt vilket innebär att täckningsfelet är minimalt. Eftersom urvalen är obundna slumpas varje ny person in i urvalet från hela urvalsramen, vilket gör det teoretiskt möjligt för samma person att bli slumpad mer än en gång. Detta skedde 11 gånger⁴ i 2012 års urval om 12 000 personer. De elva dubletterna ersattes med elva nya personer som slumpades fram från ett femte reservurval.

Tabell 1 Den nationella SOM-undersökningens uppläggning 1986–2012

År	Urvalsmetod	Antal formulär	Total urvalsstorlek	Medborgarskap	Åldrar
1986	systematiskt sannolikhetsurval	1	2 500	Både sv. & utl.	15–75 år
1987–1988	”	”	”	Endast sv.	”
1989	”	”	”	Både sv. & utl.	”
1990–1991	”	”	”	Endast sv.	”
1992–1995	”	”	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1996	”	”	2 841 ¹	”	”
1997	”	”	2 800	”	”
1998	”	2	5 600	”	16–80 år ²
1999	”	”	”	”	15–80 år
2000–2005	”	”	6 000	”	15–85 år
2006	”	”	6 050 ³	”	”
2007–2008	”	”	6 000	”	”
2009–2011	”	3	9 000	”	16–85 år
2012	”	4	12 000	”	”

Kommentar: ¹Gruppen 15-åringar var av misstag inte inkluderade i det ursprungliga urvalet utan tillfördes i efterhand undersökningens första urval om 2 800 personer. ²Gruppen 15-åringar var av misstag inte inkluderade i urvalet. ³Det ursprungliga urvalet om 6 000 personer utökades med 50 personer ur spärregistret *NIX adressat*, felaktigt exkluderade ur det ursprungliga urvalet (se vidare Nilsson 2007).

Datainsamlingen för de fyra nationella SOM-undersökningarna 2012 genomfördes parallellt under identiska förutsättningar. En skillnad från tidigare års undersökningar är att respondenterna i 2012 års undersökning kunde välja att besvara enkäten elektroniskt via webben. Möjligheten att svara på webben introducerades i andra enkätutskicket och fanns sedan med i samtliga efterföljande utskick. Utskicken innehöll webbadressen till enkäten och individuella koder för inloggning. Den elektroniska versionen av formulären konstruerades och administrerades av SOM-institutet.

Formulären för de fyra undersökningarna (se bilaga i slutet av denna volym) skiljer sig innehållsmässigt åt. Ungefär en femtedel av frågorna i undersökningen ingick i samtliga fyra formulär och kan därmed analyseras med fyrdubbla urvalsstorleken som grund; ett stort antal ingick därutöver i två eller tre av de fyra formulären. Det rör sig dels om SOM-undersökningens grundfrågor om politik och medier samt en stor mängd livsstils- och bakgrundsfrågor, dels om frågor som syftar till att belysa frågeställningar som fordrar ett större urval av svarspersoner för statistiskt säkerställda analyser. Tyngdpunkten i *formulär 1* ligger på politik och samhälle; i *formulär 2* på nyheter & medier; i *formulär 3* på livsstil och hälsa; i *formulär 4* på ekonomi och välfärd. Dispositionen av innehållet i formulären framgår av tabell 2. Samtliga fyra enkäter omfattar 16-17 sidor frågor.

Tabell 2 Innehållsöversikt för frågeformulären i den nationella SOM-undersökningen 2012

Formulär 1	Formulär 2	Formulär 3	Formulär 4
1–5 Nyheter & medier	1–8 Nyheter & medier	1–6 Nyheter & medier	1–6 Nyheter & medier
6–19 Politik, samhälle & demokrati	9–19 Politik, samhälle & demokrati	7–19 Politik, samhälle & demokrati	7–18 Politik, samhälle & demokrati
20–23 Radio, tv & internet	20–26 Radio & tv	20–22 Radio, tv & nyheter	19–24 Morgontidningsläsning
24–31 Sveriges förhållande till omvärlden	27–33 Internet & andra medier	23–29 Konsumtion	25–27 Radio & tv
32–34 Miljö	34–36 Mobiltelefoni	30–37 Fritid & aktiviteter	28–36 Samhälle & service
35–40 Energi	37–40 Böcker & bibliotek	38–41 Kunskap & samhälle	35–40 Energi
41–49 Aktiviteter, intressen & värderingar	41–49 Aktiviteter, intressen & värderingar	42–47 Värderingar	41–46 Aktiviteter, intressen & värderingar
50–64 Arbetsliv	50–51 Krisinformation	48–51 Hälsa	47–62 Arbetsliv
65–82 Bakgrund	52–63 Arbetsliv	52–64 Arbetsliv	63–83 Bakgrund
	64–81 Bakgrund	65–85 Bakgrund	

Kommentar: Frågeformulären för samtliga fyra undersökningar återfinns i bilaga i slutet av denna volym.

De enskilda frågorna utarbetas av de samverkande forskningsprojekten i samarbete med SOM-institutet. Huvuddelen av frågorna har fasta svarsalternativ med rutor för respondenten att kryssa i. I några fall svarar respondenten genom att skriva ett tal i en ruta; ytterligare några frågor är helt öppna och kräver endast ett kort svar i fritext (de rör bland annat vilken/vilka morgontidningar man läser, vilka samhällsproblem man tycker är viktigast i Sverige i dag och vilket yrke man har/har haft). Svaren på de öppna frågorna kodas av en grupp kodare⁵ på SOM-institutet efter fördefinierade kodscheman med uttömmande och ömsesidigt uteslutande kategorier försedda med en unik numerisk kod⁶.

Att fylla i enkätens samtliga frågor tar en knapp timme. De synpunkter som framförs av respondenterna (på sista formulärsidan där särskilt utrymme ges, eller via andra vägar) indikerar dock stora variationer i ifyllandetid.

Fältarbetet

Fältarbetet för den nationella SOM-undersökningen 2012 följer i huvudsak upp-
läggningen av tidigare års undersökningar. En viktig nyhet i 2012 års undersökning
är att datainsamlingen genomfördes både postalt och via webbenkäter. Huvudde-
len av datainsamlingsarbetet genomfördes under hösten 2012. Arbetet inleddes i
början av september med ett aviseringkort som informerade respondenterna att de
blivit slumpmässigt utvalda att delta i årets SOM-undersökning. En vecka senare
skickades enkäten ut tillsammans med ett kortare följebrev, en informationsbro-
schyr om SOM-institutets verksamhet samt en penna. Under resterande del av
fältperioden genomfördes successivt en serie påminnelseinsatser postalt och per
telefon – sammanlagt åtta insatser. I samband med det andra enkätutskicket (den
8 oktober) introducerades möjligheten att besvara enkäten via internet. Den 21
februari avslutades fältarbetet i formell mening med att den sista ifyllda enkäten
registrerades som inkommen. Vid fältarbets slut avidentifieras svaren av fältföretaget
och skickas till SOM-institutet för förädling och bearbetning. Av tabell 3 framgår
i detalj tidsramarna för fältarbetet och dess olika insatser.⁷

Tabell 3 Fältarbetets moment i den nationella SOM-undersökningen 2012

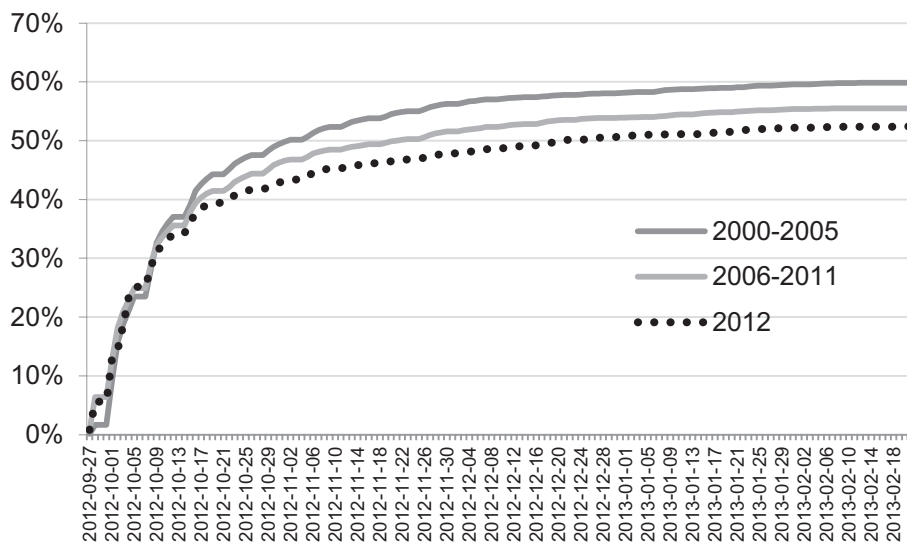
14 sept 2012	Utskick av aviseringsvykort
21 sept	Utskick av enkät, följebrev ¹ , informationsbroschyr, svarskuvert och penna (B-post). Försändelsen nådde ut till respondenterna onsdagen den 29 sept.
1 okt	Utskick av tack-/påminnelsevykort
8 okt	Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr och svarskuvert till intervjupersoner som ännu inte sänt in enkäten, introduktion av möjligheten att svara via webben
18–29 okt	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten (med utskick av ny enkät till de som saknar och postal bekräftelse till övriga som sag att de ämnar delta)...
alt. 23 okt	...postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer
alt. 30 okt	...postal påminnelse till personer som ej kunnat nås per telefon
13–19 nov	Telefonpåminnelse motsvarande 13–24 okt inklusive motsvarande postala komplement
4–10 dec	Telefonpåminnelse motsvarande 13–24 okt inklusive motsvarande postala komplement
19 dec	SMS-påminnelse till samtliga som inte svarat (ingen enkät skickades ut i samband med SMS:et)
4 jan 2011	Utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt "bortfallsenkät" – med frågan om varför man inte önskar/kan delta – till samtliga som inte hörts av under fältarbetets gång
16 jan	Utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt "bortfallsenkät" – med frågan om varför man inte önskar/kan delta – till samtliga som inte hörts av under fältarbetets gång
21 feb	Fältarbetet avslutades

Kommentar: ¹Det första missivet editioneras genom att det innehåller några särskilda rader till
gruppen 16–19-åringar respektive 65–85-åringar, med budskapet att vissa frågor kan vara svåra
att besvara när man är ung respektive har lämnat arbetslivet.

De flesta respondenter som väljer att delta i undersökningen skickar tillbaka enkäten inom några veckor. Det generella inflödesmönstret med högt inflöde de första veckorna och i samband med de första påminnelserna upprepar sig 2012 (figur 1). Redan vid november månads utgång hade mer än 90 procent av de som slutligen skulle komma att medverka skickat tillbaka sin enkät. De första dagarnas ojämna inflöde mellan åren bottenar framför allt i vilken veckodag enkäten når ut i förhållande till helgens postfria dagar. Sedan 2006 har dock enkäten nått ut på en onsdag varmed resultaten är fullt jämförbara. Även längre in i fältarbetet kan de postala och telefonbaserade påminnelseinsatserna ligga lite olika i tid och därmed påverka hur nivåerna förhåller sig till varandra.

Figur 1 *Dagligt inflöde av enkäter i den nationella SOM-undersökningen 2012 relativt ett genomsnitt för 2000–2005 respektive 2006–2011 års undersökningar (kumulativ procent av bruttourvalet)*

Kommentar: Inflödet redovisas med utgångspunkt i 2012 års fältperiod i relation till jämförbara fältdagar för övriga års undersökningar.

Den första enkätförsändelsen skickades ut fredagen den 21 september med B-post, det vill säga med (planerad) utdelning onsdagen den 26 september.⁸ Det betyder att de första ifyllda enkäterna brukar komma in torsdagen därpå (figur 2). Inflödet följde i princip samma mönster som tidigare år med några få avvikelser. Torsdagen den 27 september⁹ tog inflödet fart som förväntat i tre av de fyra urvalen. Det var formulär 1 som utmärkte sig med att ha ett ovanligt svagt inflöde. På den andra

inflödesdagen, den 28 september, låg formulär 1 mer än 120 enkäter efter de andra urvalen. Inflödet för formulär 1 hämtade sig aldrig från den initialt svaga starten.

Efter den första helgen i fält brukar inflödet nå sin topp i antal inkomna enkäter på samma dag. Så var fallet för samtliga urval även 2012. Under den första månaden var inflödet bättre än 2011 och bara något sämre än tidigare år, men i november nåddes en brytpunkt efter vilken inflödet blev svagare. Måndagen den 1 oktober hade 13 procent av det totala antalet utskickade enkäter inkommit, att jämföra med 2011 års 9 procent. När möjligheten att besvara enkäten på internet introducerades en vecka senare hade 25 procent, motsvarande 48 procent av de som skulle komma att besvara enkäten innan fältarbetet avslutades, redan valt att svara på papper. Det var totalt 278 personer som svarade på webben och 20 av dem gjorde det samma dag som de fick koderna.

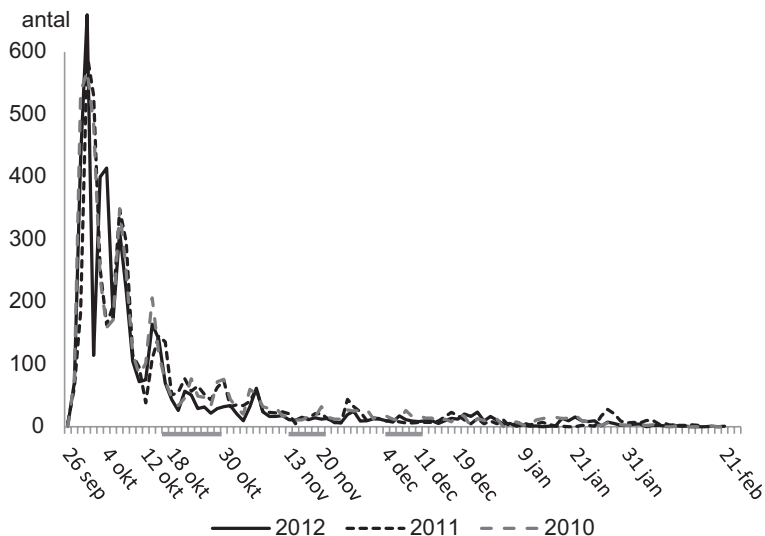
En månad senare, i början av november, hade 150 personer motsvarande 1,25 procent svarat via webben. Totalt hade 46 procent av enkäterna inkommit vid den tidpunkten, motsvarande 85 procent av det slutgiltiga antalet ifyllda enkäter. Vid november månads utgång hade 91 procent av dem som skulle komma att skicka tillbaka enkäten svarat, och vid årsskiftet 97 procent. Därefter fortsatte inflödet svagt men stadigt ända in i februari 2013, motsvarande de sista 3 procentenheterna. Inflödet på webben var litet men stabilt ända fram till årsskiftet då det avtog nästan helt.

Inflödet av ifyllda enkätformulär under fältperioden kommer i vågor, tydligt i fas med utskick och påminnelseåtgärder. Vågbildseffekten är ett mycket stabilt fenomen som uppträder i varje undersökning (figur 2), så även 2012. På grund av en förskjutning i postgången är den första inflödesvågen i 2012 års dagsinflödeskurva bruten i två, den samlade effekten av påminnelsen är den samma. Veckoslutets dagar och helgdagar, det vill säga alla dagar utan postutdelning, är exkluderade från tidsaxeln i figuren. Påminnelseinsatserna är i princip de samma 2012 som jämförelseåren 2011 och 2010 i figur 2.

När fältarbetet avslutades den 21 februari var bruttosvarsfrekvensen (dvs. andelen inkomna enkäter av det totala antalet utskickade) för de fyra delundersökningarna 52,4 procent. Det är 2,6 procentenheter lägre än genomsnittet för åren 2006–2011, och 7,4 procentenheter lägre än genomsnittet för 2000–2005.

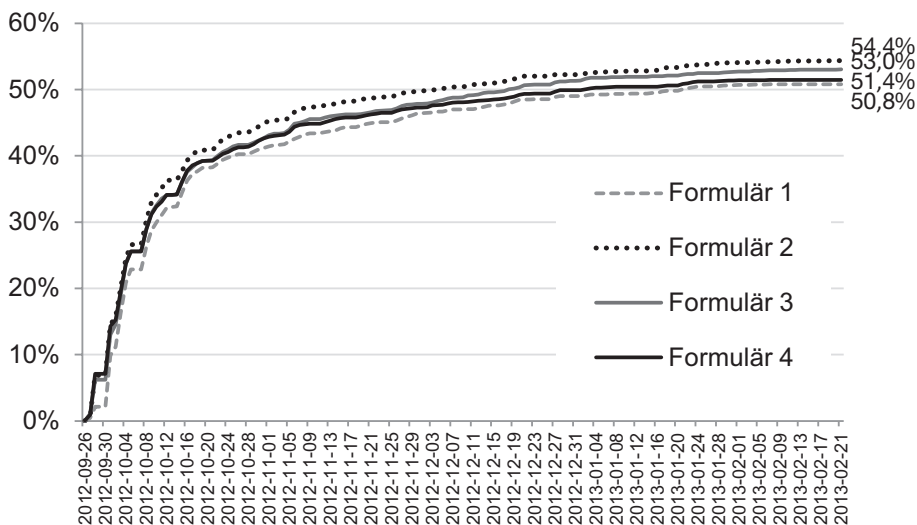
Inflödet för respektive delundersökning följer i huvudsak samma mönster under fältperioden, med den skillnaden att formulären nådde olika slutresultat (figur 3). Sämst resultat fick formulär 1 med bruttosvarsfrekvens på 50,8 procent. Den nya editionen, formulär 4, med inriktning ekonomi och politik fick ett något bättre resultat: 51,4 procent. I likhet med tidigare år fick det nyhets- och medieinriktade formulär 2 bäst resultat med 54,4 procent. Formulär 3 slutade på en bruttosvarsfrekvens på 53 procent. Det skiljer 3,6 procentenheter mellan formulär 1 och 2, vilket motsvarar 107 enkäter. Detta mönster känns igen från tidigare år och förklaras med att formulär 1, med många attitydfrågor om politik upplevs som svårare att besvara är de mer medie- och kulturorienterade formulär 2 och 3. Formulär 4, som också var ett politiktungt formulär, hjälptes troligen på traven av sina många frågor om

Figur 2 Dagligt inflöde av enkäter i den nationella SOM-undersökningen 2012 i jämförelse med 2010 & 2011 (antal)

Kommentar: Veckoslutets dagar och helgdagar, det vill säga alla dagar utan postutdelning, är exkluderade från tidsaxeln. Datumerna motsvarar påminnelsernas utskicksdag och de grå strecken längs x-axeln motsvarar de tre telefonpåminnelseperioderna.

Figur 3 Dagligt inflöde efter formulär 1, 2, 3 och 4 (kumulativ procent av bruttourvalet)

offentlig service, som ligger människor närmre om hjärtat än till exempel frågor om utrikespolitik. Om man ser till svarfrekvenserna på webben är svarsfördelningen mellan de olika formulären den motsatta, men eftersom det var så få som sökte sig till webben påverkas den totala svarsfrekvensen endast marginellt av dessa svar. Flest svarande på webben hade formulär 1 med 81 personer, att jämföras med 53 personer i formulär 2. Formulär 3 och 4 hade 70 respektive 74 svarande på webben.

Svarsfrekvens och bortfall

Från bruttourvalet definierar man normalt bort avlidna, långtidssjuka, icke-svensktalande, personer som flyttat från orten eller av liknande skäl inte bedöms ingå i populationen. Dessa räknas bort som så kallat naturligt bortfall (för en fullständig definition, se kommentar till tabell 3). Därmed erhåller man undersökningens nettourval, vilket ligger till grund för redovisningar av undersökningars svarsfrekvens. För samhällsvetenskapliga postenkäter i Sverige har svarsfrekvensen tidigare brukat ligga på mellan 60 och 70 procent, men under senare år har det blivit allt svårare att nå dessa nivåer. SOM-undersökningarna har generellt uppvisat ett mycket gott resultat för den här typen av längre enkäter, med en genomsnittlig svarsfrekvens för alla de genomförda undersökningarna 1986–2011 på 65 procent (tabell 4). Från och med 2000-talet har nivån emellertid sjunkit. Om genomsnittet fram till och med 1999 var 68 procent, var resultatet för undersökningarna under 2000-talets första decennium 63 procent. 2008 års undersökning var den första med ett resultat under 60 procent, vilket även gällde 2009. 2010 var i sammanhanget ett undantagsår då nettosvarsfrekvensen för första gången på två år nådde över 60 procent. Detta visade sig vara ett tillfälligt trendbrott då både 2011 och 2012 års nettoresultat stannade på 57 procent. Att svarsfrekvensen inte fortsatte att sjunka mellan 2011 och 2012 är ett kvalitetsbetyg för 2012 års undersökning. Tack vare den bibehållna nivån förblir den genomsnittliga svarsfrekvensen för undersökningarna 1986–2012 65 procent.

Av det ursprungliga urvalet på totalt 12 000 personer (bruttourvalet) var det 6 289 personer, varav 278 på webben, som besvarade och skickade in formuläret i 2012 års undersökning. Sammanlagt 903 personer, motsvarande 7,5 procent, har räknats bort som naturligt bortfall. Denna andel tenderar att variera något från år till år beroende på hur många i urvalet som väljer att höra av sig med den här typen av information, liksom hur registreringen sköts av fältföretaget samt i samband med telefonpåminnelserna. Sedan 2001 års undersökning har andelen naturligt bortfall varierat mellan 7,0 och 9,9 procent. Andelen i 2012 års undersökning varierar något mellan delundersökningarna – formulär 1: 7,9 procent; formulär 2: 6,9 procent; formulär 3: 7,4 procent; formulär 4: 7,8 procent.

Tabell 4 Svarsfrekvens i de nationella SOM-undersökningarna 1986–2012 (antal och procent)

	Antal svarande	Bruttoresultat; svarsfrekvens av hela urvalet urvalet (procent)	Nettoresultat: svarsfrekvens med hänsyn till naturligt bortfall (procent)	Undersöknings- företag ansvarigt för fältarbetet
1986	1 624	65	68	SCB
1987	1 672	67	70	SOM-institutet
1988	1 643	66	69	SCB
1989	1 578	63	66	IMU-Testologen
1990	1 582	63	66	IMU-Testologen
1991	1 573	63	67	IMU-Testologen
1992	1 889	67	71	Sifo
1993	1 857	66	70	Sifo
1994	1 704	61	67	Gallup
1995	1 777	63	65	Temo
1996	1 779	63	69	Gallup
1997	1 754	63	69	Gallup
1998	3 561	64	68	Sifo
1999	3 503	63	67	Kinnmark
2000	3 546	59	63	Kinnmark
2001	3 638	61	67	Kinnmark
2002	3 609	60	65	Kinnmark
2003	3 675	61	66	Kinnmark
2004	3 612	60	65	Kinnmark
2005	3 499	58	63	Kinnmark
2006	3 336	55	60	ScandInfo
2007	3 435	57	63	Kinnmark
2008	3 259	54	58	Kinnmark
2009	4 926	55	59	PFM Research
2010	5 007	56	60	Kinnmark
2011	4 720	52	57	Kinnmark
2012	6 298	52	57	Kinnmark

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas: adress okänd, avflyttad; bortrest på längre tid; studier/militärtjänstgöring på annan ort; boende/studier/arbete utomlands; sjuk, institutionsvård, förståndshandikapp; avliden; ej svensktalande.

Tabell 5 Svarande och bortfall i den nationella SOM-undersökningen 2012

	Totalt	Formulär 1	Formulär 2	Formulär 3	Formulär 4
Bruttourval	12 000	3 000	3 000	3 000	3 000
Naturligt bortfall	903	238	208	222	235
Nettourval	11 097	2 762	2 792	2 778	2 765
Antal vägrare/ej anträffade	4 799	1 238	1 161	1 187	1 222
Antal svarande	6 298	1 524	1 631	1 591	1 543
Svarsfrekvens Brutto	52%	51%	54%	53%	51%
Svarsfrekvens Netto	57%	55%	58%	57%	56%

Det naturliga bortfallet lyfter bruttosvarsfrekvensen på 52,4 procent för hela undersökningen till nettoresultatet 56,8 procent (tabell 5). I och med skillnaden i antalet bortdefinierade mellan delundersökningarna återspeglas skillnaden i inflöde dem emellan även i nettoresultatet: formulär 1 har en nettosvarsfrekvens på 55,1, formulär 2 på 58,4, formulär 3 på 57,3 procent och formulär 4 på 55,8 procent.

Naturligt bortfall: orsaker att inte *kunna* delta

Informationen om det naturliga bortfallet har tillsammans med andra orsaker till att inte medverka i undersökningen inhämtats på flera sätt: via telefonpåminnelserna, direkt från respondenter eller anhöriga som hört av sig under fältarbetets gång samt via den bifogade bortfallsenkäten i sista påminnelsen med frågan om varför man inte önskar eller kan delta i undersökningen – med svar från totalt 307 personer.

I det naturliga bortfallet är det särskilt tre grupper som dominerar: långtidssjuka/handikappade, bortresta/utlandsboende samt de som ej kunnat nås på sin adress – vilka sammantaget utgör 82 procent av bortfallet (tabell 6). En mindre grupp utgör de icke svensktalande på 16 procent. Därtill har 2 procent registrerats som avlidna. Detta mönster är detsamma för de fyra delundersökningarna. Formulär 1 uppvisar i likhet med tidigare år en något högre andel naturligt bortfall än de två andra delundersökningarna. Trots detta är nettosvarsfrekvensen lägre för formulär 1 än de andra tre delundersökningarna.

Tabell 6 *Typer av naturligt bortfall i den nationella undersökningen 2012 (procent)*

	Formulär 1	Formulär 2	Formulär 3	Formulär 4	Samtliga formulär 2012	Samtliga formulär 2011
Långtidssjuk/handikappad	26	21	20	22	23	27
Adress okänd/flyttat	41	47	38	37	40	31
Bor utomlands/bortrest på längre tid	16	17	24	20	19	24
Ej svensktalande	16	14	14	19	16	17
Avliden	1	1	4	2	2	1
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal personer	238	208	222	235	903	711

Mot bakgrund av att undersökningen, av naturliga och resursskäl, definierar bort långtidssjuka/handikappade och de som själva eller via ombud meddelat att de inte kan svenska tillräckligt bra för att besvara enkäten, finns det anledning att betona att undersökningens resultat i första hand speglar en frisk, svensktalande befolkning. Relaterat till språkkunskaper kan konstateras att andelen med utländskt medborgarskap är något mindre i den nationella SOM-undersökningen 2012 än i befolkningen som helhet: 6,1 mot 7,5 procent.¹⁰

Svarsvägran: orsaker att inte *vilja* delta

Utöver kunskap om det naturliga bortfallet har specificerade anledningar till att inte *vilja* delta kunnat sammanställas för totalt 713 personer (tabell 7). Nästan hälften, 46 procent, av dem som nekat att delta har inte uppgett något motiv alls. Om man ändå studerar den lilla andel som uppgett ett skäl till att inte delta ser man att tidsbrist, i linje med tidigare erfarenheter är ett mycket vanligt argument. I 2012 års undersökning är det knapp en tredjedel av personerna med en känd orsak till svarsvägran som anger detta som enda skäl till att avstå. Andelen som avstår av principiella skäl har varierat från år till år; 2012 var det en dryg tredjedel. Om man adderar andelen som vill ha ersättning för sitt deltagande och de personer som inte litar på anonymiteten utgör de tillsammans nio procent, vilket är en minskning från tidigare år. Utöver dessa anser en knapp tredjedel att frågorna är för svåra, för många eller för ointressanta för att besvaras.

Att de fyra formulärens har något olika innehållsfokus tycks inte nämnvärt påverka de skäl som anförs till att inte vilja delta; mönstret är över lag mycket likt i de fyra delundersökningarna. Det är vanligare att man inte litar på anonymiteten i och därför inte vill delta i de politikbetonade formulärens 1 och 4 och i det hälso- och

religionsinriktade formulär 3 än i det nyhets- och medieinriktade formulär 2. Det en något större andel som tycker att det är för många frågor att svara på i formulär 2 än i de andra delundersökningarna och det är något fler som upplever att frågorna är svåra att svara på i det ekonomi och välfärdsorienterade formulär 4. Det ska i sammanhanget betonas att resultaten gäller hur vanliga skälen är *i förhållande till varandra*. I och med att antalet kända skäl till vägran är större för formulär 1 och 2, är *antalet* personer som nämnt skälet, i de fall andelen är densamma, större i dessa jämfört med formulär 3 och 4.

Tabell 7 Specificerade skäl till att inte vilja delta i den nationella SOM-undersökningen 2012 (procent)

	Formulär 1	Formulär 2	Formulär 3	Formulär 4	Samtliga formulär 2012
Har inte tid	31	26	33	30	30
För många frågor	9	12	7	7	9
Vill av princip inte delta	30	39	29	27	31
Frågorna är ointressanta	11	14	15	20	15
Litar ej på anonymiteten	7	0	5	4	4
Vill ej delta utan ersättning	5	6	4	5	5
Frågorna är för svåra	7	3	7	7	6
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal personer	262	245	226	226	713

Kommentar: Informationen är inhämtad via telefonpåminnelserna, via den "bortfallsenkät" som bifogas sista påminnelsen samt från kontakter med respondenter som hört av sig under fältarbets gång.

Svarsfrekvensen i olika grupper

Vilka som svarar och vilka som faller bort i en frågeundersökning har betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om en viss grupp är underrepresenterad och samma grupps svar tenderar att skilja sig från övrigas blir studiens resultat mindre giltiga för populationen som helhet. Om svarsbenägenheten i en grupp varierar påtagligt mellan åren kan det också förklara variationer i svarsmönster för enskilda frågor. Av tabell 8 framgår hur svarsbenägenheten i de nationella SOM-undersökningarna varierar i olika grupper över tid.

I likhet med erfarenheterna från tidigare års SOM-undersökningar svarar kvinnor som grupp i större utsträckning än män, ett mönster som förstärkts under senare år, men eventuellt har nått mättnad 2012 då glappet inte har ökat. Här finns en viss variation mellan delundersökningarna. Det skiljer fyra procentenheter mellan

Tabell 8 Svansandelen (netto) i olika grupper, de nationella SOM-undersökningarna 1998–2012 (procent)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	F1	F2	F3	F4
Samtliga	68	67	63	67	65	66	65	63	60	63	58	59	60	57	57	55	58	57	56
Kvinnor	69	68	65	68	69	68	67	65	64	66	62	61	64	60	58	57	60	58	57
Män	69	66	61	66	62	64	63	61	57	60	55	56	57	54	55	53	56	56	54
Alder																			
15–19 år ¹		67	57	56	61	60	55	56	49	53	46								
16–19 år	75																		
20–24 år	63	55	60	57	61	57	55	53	43	49	41	48	50	46	42	43	40	41	42
25–29 år	64	58	55	59	60	63	57	54	50	51	44	44	42	36	38	39	36	44	34
30–39 år	64	63	57	62	57	60	59	57	54	54	51	50	48	47	43	40	43	41	43
40–49 år	73	66	60	67	64	63	61	58	59	59	54	55	58	54	53	51	57	55	51
50–59 år	73	70	67	76	69	71	69	69	67	68	65	66	67	63	63	60	71	59	62
60–69 år			74	76	76	79	78	73	73	78	75	74	76	74	74	76	74	75	72
70–79 år			74	74	71	75	79	75	71	75	76	73	81	77	77	75	79	79	75
80–85 år			58	67	66	62	65	64	67	71	65	70	76	73	70	70	70	66	75
60–75 år ²	73	75	75																
76–80 år ²	58	69	68																
Region																			
Stockholm	63	60	58	64	60	61	61	57	56	56	53	57	55	52	52	51	53	51	53
Östra Mellansverige	71	63	64	68	64	66	65	66	63	68	60	58	60	58	55	56	57	51	56
Småland med öar	70	70	68	73	68	66	70	67	62	62	61	62	66	59	60	58	63	62	56
Sydsvrige	75	70	65	62	69	67	64	61	58	62	55	58	57	56	57	54	60	60	55
Västsvrige	69	68	61	66	65	69	67	62	60	66	60	60	62	58	59	57	59	61	57
Norra Mellansverige	69	69	66	69	67	69	61	64	62	61	63	58	63	59	58	53	62	63	55
Mellersta Norrland	72	71	64	73	69	63	69	67	60	63	57	59	63	63	62	64	67	62	55
Övre Norrland	69	72	61	72	67	68	71	64	64	63	65	61	65	58	60	56	58	62	62

Kommentar: Resultaten baseras på registerdata från Skatteverkets registertjänst Navet. ¹15-åringarna ingår inte i SOM-undersökningarna fr.o.m. 2009 (liksom inte heller 1998) varmed resultatet inte är helt jämförbara beträffande yngsta åldersgruppen. ²Gruppen 81–85-åringar inkluderades i och med SOM-undersökningen 2000, varmed åldersindelningen i svarsandelsanalyserna av personer över 60 år ändrades.

kvinnor och män i formulär 1 och 2, och endast 2 respektive 3 procentenheter i formulär 3 och 4.

De största skillnaderna i svarsmönster finner vi i olika åldersgrupper. Det mönster som vi känner igen sedan tidigare år är att yngre personer svarar i mindre utsträckning än äldre. Den åldersgrupp som är mest benägen att fylla i enkäten är 70–79-åringar med en svarsfrekvens på 77 procent. Minst villiga att svara på enkäten är 20–24-åringar med 38 procent svarsfrekvens. Det skiljer 39 procentenheter mellan dessa grupper. Skillnaden i svarsvilja mellan åldersgrupper har ökat över tid. För tio år sedan var den största skillnaden 19 procentenheter och för 15 år sedan var den 14 procentenheter. I den yngsta åldersgruppen, 16–19-åringar, har 42 procent besvarat enkäten vilket är bättre än genomsnittet för åldersgruppen under 30 år, men den lägsta svarsfrekvensen någonsin inom åldersgruppen. Skiljelinjen mellan att svara i mindre respektive större utsträckning än genomsnittet återfinns i 50-årsåldern, där den har legat sedan slutet av 1990-talet. Svarsfrekvenserna i åldersgrupperna över 50 år är stabilt höga över tid, medan åldersgrupperna under 50 år uppvisar en successivt dalande svarsfrekvens.

Tabell 9 Svarsandelen (netto) i olika grupper, den nationella SOM-undersökningen 2012 (procent)

	Riks-SOM tot		Riks-1		Riks-2		Riks-3		Riks-4		Minsta antal personer
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	
16–19 år	47	37	51	35	42	39	47	38	48	36	626
20–24 år	45	31	47	31	44	28	47	40	41	27	879
25–29 år	45	38	45	35	48	39	44	37	45	40	877
30–39 år	46	41	40	37	43	42	50	45	50	39	1755
40–49 år	55	52	56	47	58	57	56	53	51	51	1974
50–59 år	64	62	59	61	74	67	61	58	61	62	1788
60–69 år	75	73	74	77	79	69	73	76	74	69	1780
70–79 år	75	79	74	77	76	83	78	80	72	77	1062
80–85 år	62	81	68	74	57	86	59	86	65	87	358
Antal personer ¹	204/1002	154/972	50/233	31/264	49/262	42/246	56/251	42/234	49/262	39/242	

Kommentar: Resultaten baseras på registerdata.

Den sämre svarsfrekvensen hos unga grupper är särskilt tydlig bland unga män. Hos män i åldrarna 16–29 år är svarsfrekvensen 35 procent, att jämföra med 46 procent hos kvinnor i motsvarande åldersgrupp. Med undantag för de allra äldsta spelar kön mindre roll för svarsbenägenheten i de äldre åldersgrupperna, vilket innebär att åldersvariationen i svarsandelar totalt sett är som störst bland männen (tabell 9). I gruppen 80–85-åringar har 81 procent av männen besvarat enkäten, att jämföra med 31 procent i gruppen 20–24-åringar. Bland kvinnor är det bästa resultatet 75 procents svarsandel hos 60–79-åringarna mot det sämsta på 45 procent hos 20–24-åringarna. Kvinnors svarsbenägenhet är jämnare mellan åldersgrupperna än mäns.

De regionala skillnaderna i svarsbenägenhet är små. Boende i Stockholmsregionen uppvisar precis som tidigare år den minsta svarsandelen, 52 procent. Som störst är svarsbenägenheten i mellersta Norrland, 62 procent (tabell 8). Inom varje delundersökning varierar svarsdifferensen mellan regionerna som mest med 9–14 procentenheter. Om vi ser till övriga storstadsområden kan vi konstatera att Sydsverige ligger på genomsnittet och Västsverige strax över. Västsvenskar brukar generellt svara i något större utsträckning än skåningar, möjligen till följd av att undersökningen genomförs av Göteborgs universitet.

Kontaktmönster i olika grupper

Det har blivit allt svårare att få kontakt med de personer som väljs ut att delta i SOM-undersökningen. Undersökningsåret 2010, fick man kontakt med och respons av 81,5 procent av svarspersonerna via post och/eller telefon. 2012 var motsvarande andel 78,1 procent. Det är de yngre svarspersonerna som är svårast att få kontakt med, vilket delvis förklarar de sjunkande svarsfrekvenserna i dessa grupper. Ungdomar mellan 20 och 29 år är svårast att nå. Endast 56 procent av 20–29-åringarna svarar i telefon eller via post. Kontaktgraden ökar med åldern och i gruppen 70–86-åringar nås över 90 procent.

I tabell 10 redovisas kontaktmönstret i detalj för olika åldersgrupper. Svarspersoner under 40 år saknar telefonnummer i högre grad är äldre åldersgrupper. Åldersgruppen 20–29-åringar har dessutom en högre andel ”adress okänd” vilket betyder att en stor andel av de ungdomar som inte besvarar enkäten inte ens känner till att de ingår i urvalet. De personer som man får kontakt med i de yngre åldersgrupperna meddelar i högre utsträckning än de äldre åldersgrupperna att de redan har besvarat och skickat tillbaka enkäten vilket är ett effektivt sätt att slippa få fler påminnelser. 15 procent av 16–29-åringarna hävdar att de redan har skickat in enkäten trots att de inte har det.

Tabell 10 Kontaktmönster i olika åldersgrupper (brutto) i den nationella SOM-undersökningen 2012 (procent samt procentdifferens relativt hela urvalet)

	Kontakt- mönster i urval (procent)	Ålder (procentdifferens relativt kontaktmönstret i hela urvalet)									
		16-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-85	
Ej kontakt:											
Adress okänd och fel/inget nummer	2,4	+0,2	+2,5	+3,2	+0,6	-0,6	-1	-1,4	-1,2	+0,7	
Adress okänd, inget svar på telefon	0,2	0	+0,1	+0,3	0	0	-0,1	-0,2	-0,1	+0,1	
Fungerande adress men inget nummer	14,0	+9,4	+7,3	+7,5	+8,3	-0,2	-3,3	-7,2	-10,5	-10,6	
Fungerande adress men inget svar på telefon	5,3	0	+3,8	+5,1	+1,7	+0,7	-0,7	-3,3	-3,7	-4	
Kontakt:											
Bortfall eller vägran (inkl. de som hävdar att de redan skickat in)	16,2	-0,9	+0,9	-2,1	-1,5	-0,2	-1,1	-1,2	+3,0	+13,2	
Kontakt via telefon, men saknar fungerande adress	0,4	+0,4	+0,7	+0,3	0	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	0	
"Villig" (har svarat att de har eller vill ha nytt formulär att fylla i)	9,0	+4,6	+3,9	+1,4	+3,4	+2,3	-1,4	-4,8	-5,8	-3,4	
Enkät ifyllt och inskickad	52,4	-13,8	-19,2	-15,7	-12,5	-1,8	+7,9	+18,3	+18,4	+4,1	
Summa	100,0										
Antal	11 998	674	1014	998	1895	2085	1865	1866	1155	446	

Kommentar: Tabellen visar den samlade kontakten respektive uteblivna kontakten med respondenter vid fältarbetets slut. ¹Två personer i urvalet har inte uppgett ålder och är därför exkluderade från analysen.

Undersökningens representativitet i relation till befolkningen

SOM-undersökningens urval av personer utgör ett slags Sverige i miniatyr. Naturligt bortfall och svarsvägran riskerar att leda till avvikelser från representativiteten. Nedan redogörs hur väl den nationella SOM-undersökningen 2012 avspeglar befolkningen. Via tabell A1a–A4 i appendix kan respondenternas sammansättning beträffande kön, ålder respektive region jämföras med sammansättningen i såväl det dragna urvalet som den svenska befolkningen. Av uppställningarna framgår att de svarande tämligen väl avspeglar den svenska befolkningen i dessa avseenden. Några avvikelser förtjänar dock att kommenteras.

Könsfördelningen (tabell A1a–b) bland 16–85-åringar är mycket balanserad i Sverige år 2012: 50–50. Denna fördelning speglas i urvalet men är något skevare bland de svarande i den nationella SOM-undersökningen 2012; 52–48 med en övervikt av kvinnor. Skillnaden mellan kvinnor och män är mer markant om man ser till svarspersonerna i formulär 2 som har en fördelning som avrundas till 53–47. Den överrepresentation av kvinnor som finns i undersökningen bottnar i kvinnors generellt något större svarsbenägenhet, vilket inte är något nytt för 2012 (jfr tabell 7).

Ålderssammansättningen (tabell A2a–b) i undersökningens dragna urval är precis som könsfördelningen mycket representativ för den svenska befolkningen. Totalt sett skiljer det som mest 1,5 procentenheter mellan Sveriges befolkning och det dragna urvalet, oavsett delundersökning. Genom att yngre svarar i mindre utsträckning än äldre (jfr tabell 7) uppkommer dock en viss snedfördelning i undersökningen med en totalt sett 8 procentenheter mindre andel 20–29-åringar relativt befolkningen. Den skevaste fördelningen hittar vi i den mest svarsbenägna åldersgruppen, 50–75-åringar, som är överrepresenterad med som mest 12 procentenheter gentemot förhållandet i hela Sverige. Huvudmönstret med en övervikt av befolkningens äldre är detsamma i samtliga delundersökningar och välbekant i de senaste årens undersökningar. Det ska sägas att den yngsta åldersgruppen här är något underrepresenterad redan i net-tourvalet till följd av ett relativt större naturligt bortfall, vilket i första hand handlar om att personen inte nås på sin adress, är långtidssjuk eller långvarigt boende/på resa utomlands. Som redovisades i ett tidigare avsnitt kan man på samma sätt finna en del av förklaringen till den låga svarsfrekvensen i de yngre åldersgrupperna i att ungdomar är svårare att få kontakt med.

Ser vi till den geografiska fördelningen (tabell A3a–b) ger den nationella SOM-undersökningen 2012 en mycket god bild av den geografiska spridningen i Sveriges befolkning. Stockholmare brukar vara något underrepresenterade i SOM-undersökningarna, vilket också är fallet 2012 med två procentenhets avvikelse relativt befolkningen, till följd av den något svagare svarsbenägenheten (jfr tabell 7). Avvikelserna för landets olika regioner i övrigt är inte större än en procentenhet för den samlade svarsgruppen. På formulärnivå är sydsvenskarna något överrepresenterade i formulär 2 med två procentenheter.

I 2012 års undersökning har vi haft möjlighet att undersöka representativiteten med hjälp av registeruppgifter om civilstånd och medborgarskap. 42 procent av befolkningen är gifta eller partnerskapsregistrerade, motsvarande andel bland svarspersonerna i SOM-undersökningen 2012 är 48 procent. Bland Sveriges invånare har 7,5 procent utländsk medborgarskap, men bland svarpersonerna i SOM-undersökningen är det endast 6,1 procent. Gifta personer är alltså överrepresenterade och utländska medborgare är något underrepresenterade i SOM-undersökningen.

Jämförelserna mellan svarspersonernas och befolkningens demografiska sammansättning visar att SOM-undersökningens respondenter sammantaget speglar Sveriges befolkning väl. Den största skevheten som kan observeras gäller ålderssammansättningen, med en viss underrepresentation av yngre i undersökningen.

Elias Markstedt har undersökt konsekvenserna av sjunkande svarsfrekvenser för undersökningens representativitet genom att vikta resultaten för kön, ålder och geografisk hemvist (Markstedt 2012). Markstedt visar att reliabiliteten i resultaten i attitydfrågor om politiska förslag och bedömningar av ekonomin är hög trots de sjunkande svarsfrekvenserna. Frågor om nyhetskonsumtion påverkas däremot något mer av att delar av befolkningen har en lägre representation i svarsunderlaget. De dalanade svarsfrekvenserna har alltså en effekt på svarens reliabilitet i vissa typer av frågor.

Datainsamlingstidens betydelse för representativiteten

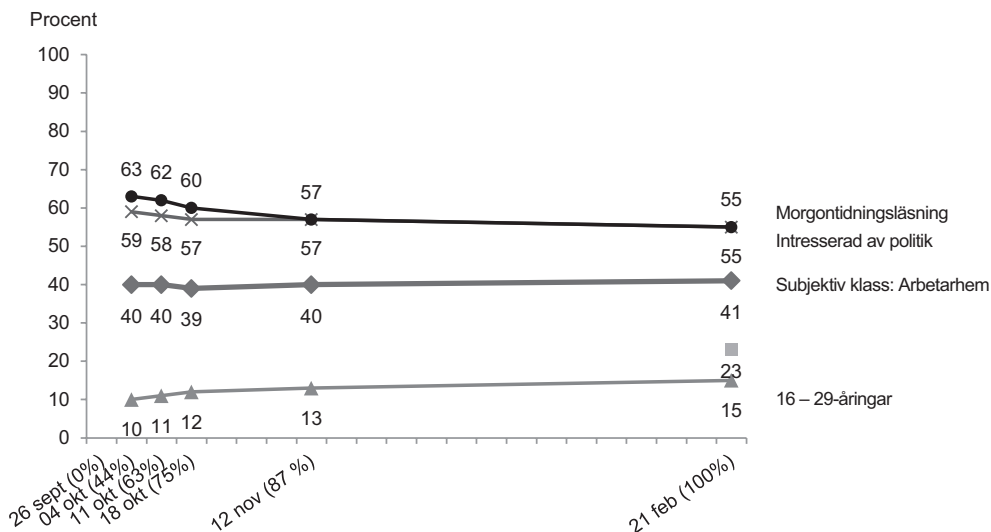
Vid uppläggnen av fältarbetet för en enkätstudie måste svarsfrekvens och svars-kvalitet alltid vägas mot tillgängliga resurser i tid och pengar. En undersökning helt utan påminnelser är naturligtvis billigare och mindre tidskrävande. Men erfarenheten säger oss att svarsfrekvensen med en sådan strategi blir väsentligt lägre än om man inkluderar ett antal påminnelser. Därtill är vissa grupper mindre benägna att delta utan påminnelser än andra; underlaget blir alltså inte enbart *mindre* med en kortare fältperiod utan dessutom *skevare* sett till befolkningen som helhet. Förhållandet kan illustreras genom analyser av respondentgruppens sammansättning vid olika tidpunkter under fältarbetets gång.

I den nationella undersökningen 2012 hade 44 procent av de personer som skulle komma att besvara enkäten skickat tillbaka den ifylld senast dagen då första påminnelsen (kortet) nådde ut (4 oktober). Skulle vi nöjt oss med detta initiala inflöde hade skevheten i ålder varit större jämfört med slutresultatet. Gruppen 16–29-åringar representeras efter sex dagars inflöde med 10 procent i enkätunderlaget – att jämföra med 15 procent när samtliga enkäter räknats in, och med befolkningens 23 procent. Även svarsgruppens sammansättning rörande socioekonomiska egenskaper i termer av subjektiv familjeklass tenderar att påverkas något av fältarbetets längd, med en något mindre andel som definierar sitt hem som arbetarhem i det initiala svarsunderlaget jämfört med senare. I 2012 års undersökning var skillnaden emellertid liten: i det initiala svarsunderlaget var det 40 procent som definierade sig som boende i arbetarhem; vid fältarbetets slut var andelen 41 procent. Det senare mönstret har varierat något i styrka i de senaste undersökningarna (se tabell A5 i appendix).

Det är åldersfördelningen som tydligast påverkas av fältarbetets längd i en omfattande postal enkät som SOM-undersökningen. Skevheter i detta avseende riskerar att påverka resultaten av frågor där åldersfaktorn är starkt relaterad till svaren. Exempelvis kan konstateras hur morgontidningsläsning och politiskt intresse överskattas vid ett tidigare fältstopp till följd av överrepresentationen av äldre i de tidigt inkomna svaren. Nu är alternativet inte nödvändigtvis att helt avstå från påminnelser eller att strypa inflödet redan efter fem dagar. Skulle vi exempelvis sätta punkt i början av november – efter tre påminnelseinsatser: ett tack-/påminnelsekort, ett nytt enkätutskick samt en telefonuppföljning – då 87 procent av de som skulle komma

att medverka hade skickat in sin enkät, blir skevheten i åldershänseende mindre (figur 4). Detsamma gäller morgontidningsläsning och politiskt intresse. Skevheterna i svarsgruppens sammansättning minskar ju längre fältarbetet löper och därmed ökar resultatens giltighet för hela befolkningen. Det finns alltså goda skäl att genom fler påminnelseinsatser söka öka svarsfrekvensen i postala enkätundersökningar.

Figur 4 Andelen regelbundna morgontidningsläsare, intresserade av politik, boende i arbetarhem respektive 16–29-åringar efter fältarbetets längd (svarsfrekvens) i den nationella SOM-undersökningen 2012 (procent)

Kommentar: Regelbundna morgontidningsläsare avser de som läser en papperstidning minst 5 dagar i veckan. Andelen intresserade av politik avser de som svarat att de är mycket eller ganska intresserade. Boende i arbetarhem baseras på frågan om hur man skulle beskriva sitt nuvarande hem med svarsalternativen "arbetarhem", "jordbrukarhem", "tjänstemannahem", "högre tjänstemannahem" och "företagarhem". Se tabell A5 i appendix för en översikt över resultaten från motsvarande analys av de nationella SOM-undersökningarna 2003–2011.

Såväl ifråga om politiskt intresse som morgontidningsläsning är det omöjligt att få fram en verkligt sann uppgift för befolkningen som helhet. Däremot talar tidigare analyser för att andelen intresserade/läsare är väsentligt mindre i de grupper som inte deltar i undersökningen (Nilsson 2009). Nu utgör ju svarsvägrarna lika lite som svarsgruppen en fullgod kopia av den svenska befolkningen, men det är mycket rimligt att anta att SOM-undersökningen överskattar detta slags intresse och beteende, liksom andra slags uttryck för samhällsengagemang.

Webbssvar

Mixed mode betyder att man använder flera datainsamlingsmetoder. I SOM-undersökningen 2012 samlades data in dels via pappersenkäter, dels via webbenkäter. Att kombinera datainsamlingsmetoder är ett sätt att öka svarsfrekvensen (Dillman 2000; Schaefer och Dillman 1998). Tidigare forskning har visat att för många valmöjligheter av svarsmetod vid första kontakten kan försämra svarsfrekvensen (Gilljam 2011) därför introducerades möjligheten att besvara enkäten via webben först i det andra enkätutskicket. I följebrevet till enkätutskicket fanns en länk till webbenkäten samt individuella koder för inloggning. Koderna bestod av en användarkod motsvarade respondentens löpnummer i urvalet och en unik pinkod. Inloggningsuppgifterna och instruktioner om hur man loggar in på webbenkäten fanns med i samtliga utskick som gjordes i slutna kuvert efter introduktionen i utskick två. Webbenkäten gick också att nå via länkar på SOM-institutets hemsida. Den elektroniska enkäten programmerades av SOM-institutet med ambition att vara så lik pappersenkäten som möjligt.

SOM-institutet har genomfört tre undersökningar med mixed mode tidigare. Första tillfället var i samband med en förkortad version av 2007 års SOM-undersökning, det andra och tredje tillfället var 2011, dels i den specialundersökning som SOM-institutet gjorde i samband med omvalet till regionfullmäktige i Västra götaland-regionen, dels i den regionala SOM-undersökningen för Skåne. Erfarenheter från dessa undersökningar har visat att det är få som föredrar att svara på webben och 2012 års undersökning var inget undantag. År 2012 var det 278 personer valde att besvara den nationella SOM-undersökningen på webben. Det motsvarar 4,4 procent av de inkomna svaren, 2,3 procent av bruttourvalet och 2,5 procent av nettourvalet. I den förkortade SOM-undersökningen från 2007 var det 10,5 procent av svaren som kom in via webben motsvarande 6,9 procent av bruttourvalet och 3,9 procent av nettourvalet. I omvalsundersökning 2011 var de 3,4 procent av de svarande, 2,0 procent av bruttourvalet och 2,1 procent av nettourvalet som svarade via webben och i den regionala SOM-undersökningen för Skåne samma år var det 2,0 procent av svaren, 0,7 procent av bruttourvalet och 0,8 procent av nettourvalet som svarade via webben. Resultaten är jämförbara i den mån att undersökningen är genomförd på representativa befolkningsurval av den vuxna befolkningen. De undersökta populationerna varierar dock då omvalsundersökningen riktades endast till boende i Västra götaland-regionen och den sydsvenska undersökningen riktades endast till boende Skåne. Svarsfrekvenserna på webben reflekterar de totala svarsfrekvenserna som i 2007 års förkortade undersökning var 68 procent, i omvalsundersökningen 61 procent och den sydsvenska undersökningen 2011 endast 53 procent netto.

I motsats till fördelningen i hela undersökningen var det fler män än kvinnor svarade på webben; 59 respektive 42 procent. Fördelningen i gruppen som svarade på papper är 52 procent kvinnor och 48 procent män.

Tabell 11 Åldersfördelning bland webb- och papperssvar

	16-29 år	30-49 år	50-75 år	76-85 år	Summa
Befolkning	23	33	37	7	100
Papperssvar	14	28	49	9	100
Webbsvar	35	45	19	1	100

Det var främst yngre personer som valde att svara på webben (tabell 11). Medelåldern bland de som svarade på webben är 37 år, att jämföras med 52 bland samtliga svarande.

Skillnader i svarsmönster mellan de fyra formulären

Erfarenheter av tidigare års jämförelser mellan svarsutfallen i den nationella SOM-undersökningen har visat på generellt mycket lika svarsmönster mellan delurvalen. Skillnader i svarsmönster kan i större utsträckning förklaras av olika frågeformuleringar, svarsskalor och insamlingsmetoder än frågeplacering i de olika formulären. Eftersom svaren 2012 års undersökning delvis är insamlade via webben är det intressant att undersöka om det finns systematiska skillnader mellan de personer som valde att svara på webben jämfört med dem som valde att svara på papper. Som framgår av det urval av standardfrågor i SOM-undersökningen som redovisas i tabell 12 är resultaten mycket lika i de fyra delundersökningarna, med några undantag som förtjänar att kommenteras. Webbsvaren skiljer sig desto mer, men bara i vissa typer av frågor.

Det finns några få signifikanta formulärskillnader i 2012 års undersökning. De största skillnaderna finns i bokläsningsfrågan. Formulär 2 som innehåller många frågor om bokläsning och bibliotek har en 6 procentenheters lägre veckobokläsning är genomsnittet. Högst andel veckovisa bokläsare finns i formulär 1. Skillnaden mellan de två formulären är 10 procentenheter. Andelen kvartalsvisa teaterbesökare är lägst i formulär 3 och högst i formulär 4 med en procentdifferens på fem procentenheter. I formulär 3 upplever man sig ha sämre hälsa än i övriga formulär. Det kan förklaras av att formuläret innehåller många ingående hälsofrågor som uppmuntrar respondenterna att skärskåda sin hälsa vilket leder till en lägre bedömning av den egna hälsan.

Respondenterna som besvarat enkäten på webben skiljer sig som sagt desto mer åt från genomsnittet. Det är framför allt deras medievanor som skiljer sig från papperssvaren. Webbsvararna konsumerar mindre nyheter, men använder internet och går på bio i större utsträckning än genomsnittet. I åsiktsfrågorna avviker de inte från övriga svarande, däremot har de ett lägre intresse för politik. Huvuddelen av de

undersökta skillnaderna mellan webbsvar och pappersvar är inte statistiskt signifikanta om man kontrollerar för kön, ålder, utbildning och boendeort. På två punkter kvarstår avvikelserna, exempelvis när det gäller politiskt intresse (webbsvararna är mindre intresserade) och lyssnande på ekonyheter (webbsvarare har lägre lyssnande),

Tabell 12 Jämförelser svarsmönster mellan formulär 1-4 samt webben, 2012 (procent)

	Formu- lär 1	Formu- lär 2	Formu- lär 3	Formu- lär 4	Webb ⁷	Totalt
Intresserad av politik (mycket/ganska)	57	56	53	55	42**	55
Politiskt till höger ¹	36	38	35	35	39	36
Politiskt till vänster ¹	36	33	34	34	30	34
Bra förslag: 'Minska den offentliga sektorn' ²	36	38	35	35	39	36
Bra förslag: 'Ta emot färre flyktingar i Sverige' ²	22	23	23	21	21	22
Bra förslag: 'Satsa på ett miljövänligt samhälle' ²	46	44	47	44	45	45
Stort förtroende för sjukvården ³	62	65	63	62	61	63
Stort förtroende för polisen ³	56	56	54	54	51	55
Stort förtroende för de politiska partierna ³	21	21	19*	20	24	20
Lyssnar på Ekonyheterna ⁴	27	27	26	27	15**	27
Lyssnar på lokalyheter i radions P4 ⁴	34	34	33	32	15**	33
Tittar på nyheterna i SVT:s Aktuellt/Rapport ⁴	51	50	50	51	23**	50
Läser morgontidning på papper ⁴	73	74	72	75	56**	74
Läser morgontidning på internet ⁴	46	47	44	45	56	46
Använder internet minst varje vecka ⁵	87	85	86	85	99**	85
Läser bok minst varje vecka ⁵	43**	33**	-	40	30	39
Går på bio minst en gång i kvartalet ⁵	28	26	27	29	42**	27
Går på teater minst en gång i kvartalet ⁵	10	8	6**	11*	10	9
Mycket nöjd med livet	36	35	35	36	29	35
Mycket gott hälsotillstånd ⁶	35*	31	27**	33	29	32

Kommentar: ¹Andelen som svarat 'klart till' eller 'något till' vänster respektive höger av dem som besvarat frågan. ²Andelen som svarat 'mycket' eller 'ganska bra förslag' av dem som besvarat respektive fråga i ett större frågebatteri om vilken åsikt man har om olika 'förslag som har förekommit i den politiska debatten'. ³Andelen som svarat 'mycket' eller 'ganska stort förtroende' av dem som besvarat frågan. ⁴Avser konsumtion minst 5 dagar/vecka. ⁵Svaren avser aktivitet under de senaste 12 månaderna. ⁶Avser dem som på en skala från 0–10 svarat med värde 9–10 (0 motsvarar 'mycket dåligt' och 10 'mycket gott').** Signifikant skillnad från resten av urvalet inom ett 95% konfidensintervall, **Signifikant skillnad inom 99% konfidensintervall.

Sammanfattning

Den nationella SOM-undersökningen 2012 är den tjugosjunde i raden av SOM-undersökningar baserat på ett riksrepresentativt urval av personer mellan 16 och 85 år. Undersökningen har besvarats av 6 298 personer, motsvarande en nettosvarsfrekvens på 57 procent. Trots att svarsfrekvensen lägre än de flesta tidigare år, står den sig väl i jämförelse med andra undersökningar. Med undantag för en viss åldersskvhet till ungdomars nackdel speglar svarspersonernas sammansättning befolkningen i Sverige väl. Den nationella SOM-undersökningens datamaterial utgör en god grund för beskrivningar och analyser av aktuella vanor och attityder hos Sveriges befolkning.

Noter

- 1 Parallellt med den nationella SOM-undersökningen genomför SOM-institutet en motsvarande enkätundersökning på årlig basis i Västra Götalandsregionen.
- 2 Åldersintervallet har varierat över tid. Se tabell 1.
- 3 Navet, som är tjänst som Skatteverket tillhandahåller andra myndigheter, användes för första gången 2012. Tidigare år har urvalet beställts från Spar som är en annan registertjänst från Skatteverket som riktar sig mot företag och privatpersoner istället för myndigheter. I Navet har man som myndighet möjlighet att beställa fler uppgifter än i Spar.
- 4 11 dubletter är vad man kan förvänta sig i ett obundet slumpmässigt urval om 12 000 personer.
- 5 2012 års undersökningar kodades av Klara Sommerstein och Eva Jakobsson.
- 6 Kodscheman finns tillgängliga i kodböckerna på www.som.gu.se.
- 7 Fältarbetet i SOM-undersökningen 2012 genomfördes i samarbete med undersökningsföretaget *Kinnmark Information*. Arbetet var upplagt så att Kinnmark ombesörjde urvalsdragning, upptryckning och utskick av formulär och påminnelser, telefonpåminnelser, scanning av formulärsvaren samt datauppläggning. SOM-institutet har stått för innehållet i allt material som skickats ut, genomfört kodningen av öppna svar samt kvalitetssäkring och iordningsställande av den slutgiltiga datafilen. Datainsamlingsarbetet via internet ombesörjdes av SOM-institutet genom webbenkätverktyget Qualtrics.
- 8 Som ett extra incitament att fylla i enkäten utlovades i följebrevet att man genom att fylla i enkäten och skicka tillbaka den så att den var undersökningsföretaget till handa senast den 6 oktober deltog i en utlottning av någon av SOM-institutets publikationer; 25 böcker lottades ut till vardera delundersökning. Erfarenheten från metodtester i samband 2003 års SOM-undersökningar visar att detta inte tycks förbättra inflödet när man tar hela fältarbetet i beaktande men däremot

innebär att respondenten skickar tillbaka enkäten snabbare än annars (Nilsson 2004). Utlottningen är samtidigt ett sätt att visa på hur resultaten från SOM-institutets undersökningar publiceras i offentliga skrifter, och att ge publikationerna extra spridning i befolkningen.

- ⁹ På grund av snabb posthantering inkom det några få enkäter redan den 26 september 2012.
- ¹⁰ Andelen för befolkningen är beräknad på basis av SCB:s befolkningsdata (www.scb.se) 16–84 år, samma åldersintervall gäller den redovisade andelen utländska medborgare i SOM-undersökningen.
- ¹¹ Urvalsramen för omvalsundersökningen den röstberättigade befolkningen mellan 18 och 85 år medan den sydsvenska SOM-undersökningen i likhet med den nationella SOM-undersökningen undersökte befolkningen i åldrarna 16-85 år.

Referenser

- Dillman, Don A. (2000). *Mail and Internet Surveys: the tailored design Method*. New York: Wiley.
- Gilljam, Mikael m.fl. (2011) Comparison of Web and Mail Responses in a Census of Swedish Local Political Representatives. *Survey Practice*. 2011 december Issue.
- Nilsson, Åsa (2004) ”Den nationella SOM-undersökningen 2003”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Ju mer vi är tillsammans*. Rapport nr. 34. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2007) ”Den nationella SOM-undersökningen 2006”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Det nya Sverige*. Rapport nr. 41. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2009) ”Den nationella SOM-undersökningen 2008”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Svensk höst*. Bok nr. 46. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Markstedt, Elias (2012), ”Representativitet och viktning - Riks-SOM som spegel av det svenska samhället 1986-2011”, SOM-rapport 2012:30, SOM-institutet
- Schaefer, David R. & Don A. Dillman, (1998). “Development of a Standard E-Mail Methodology.” *Public Opinion Quarterly*, 62:378-97.

APPENDIX

Tabell A1a Könsfördelning bland svarande och i urvalen jämfört med svenska befolkningen 2012 (procent)

	Befolkningsunderlag	Kvinnor	Män	Summa
	Befolkningen (16–85 år)	50	50	100
Riks-SOM 1–4	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande totalt	52	48	100
Riks-1	<i>Bruttourval</i>	49	51	100
	<i>Nettourval</i>	49	51	100
	<i>Svarande</i>	51	49	100
Riks-2	<i>Bruttourval</i>	51	49	100
	<i>Nettourval</i>	51	49	100
	<i>Svarande</i>	57	47	100
Riks-3	<i>Bruttourval</i>	50	50	100
	<i>Nettourval</i>	50	50	100
	<i>Svarande</i>	51	49	100
Riks-4	<i>Bruttourval</i>	50	50	100
	<i>Nettourval</i>	51	49	100
	<i>Svarande</i>	52	48	100

Kommentar: Data om befolkningen, avgränsade till åldersintervallet 16–85 år, är hämtade från SCB (www.scb.se); data om respektive urval är hämtade från registerdata; data om svarande från respondentens egen uppgift (registerdata i de fall uppgift saknas).

Tabell A1b Könsfördelning bland svarande i Riks-SOM-undersökningen 1986–2012 (procent)

År	Befolkningsunderlag	Kvinnor	Män	Summa
1986	Riks-SOM	49	51	100
1987	Riks-SOM	51	49	100
1988	Riks-SOM	53	47	100
1989	Riks-SOM	52	48	100
1990	Riks-SOM	49	51	100
1991	Riks-SOM	48	52	100
1992	Riks-SOM	48	52	100
1993	Riks-SOM	50	50	100
1994	Riks-SOM	51	49	100
1995	Riks-SOM	50	50	100
1996	Riks-SOM	54	46	100
1997	Riks-SOM	51	49	100
1998	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	51	49	100
1999	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	50	50	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2000	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	51	49	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	49	51	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	54	46	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	50	50	100
	<i>Riks-2</i>	50	50	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	53	47	100

Forts.

Tabell A1b Forts.

År	Befolkningsunderlag	Kvinnor	Män	Summa
2007	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	53	47	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2008	Riks-SOM 1 & 2	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	53	47	100
	<i>Riks-2</i>	53	47	100
2009	Riks-SOM 1–3	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
	<i>Riks-3</i>	55	45	100
2010	Riks-SOM 1–3	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	53	47	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
	<i>Riks-3</i>	54	46	100
2011	Riks-SOM 1–3	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	54	46	100
	<i>Riks-2</i>	53	47	100
	<i>Riks-3</i>	54	46	100
2012	Riks-SOM 1–4	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	53	47	100
	<i>Riks-3</i>	51	49	100
	<i>Riks-4</i>	52	48	100

Kommentar: Resultaten baseras på respondentens egen uppgift, kompletterat med registerdata i de fall uppgift saknas.

Tabell A2a Åldersgruppernas fördelning bland svarande och i urvalen jämfört med svenska befolkningen 2012 (procent)

	Befolknings- underlag	16–29 år	30–49 år	50–75 år	76–85 år	Summa
	Befolkning	23	33	37	7	100
Riks-SOM 1–4	Bruttourval	22	33	38	7	100
	Nettourval	21	34	39	6	100
	Svarande	15	29	48	8	100
Riks-1	Bruttourval	22	33	38	7	100
	Nettourval	21	34	39	6	100
	Svarande	16	27	49	8	100
Riks-2	Bruttourval	22	34	37	7	100
	Nettourval	21	35	37	7	100
	Svarande	15	30	47	8	100
Riks-3	Bruttourval	23	32	38	7	100
	Nettourval	23	33	38	6	100
	Svarande	16	30	46	8	100
Riks-4	Bruttourval	22	33	38	7	100
	Nettourval	21	33	39	7	100
	Svarande	15	29	47	9	100

Kommentar: Data om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se); data om respektive urval är hämtade från registerdata; data om svarande från respondentens egen uppgift (registerdata om uppgift saknas).

Tabell A2b Åldersgruppernas fördelning bland svarande 1986–2012 (procent)

År	Befolknings- underlag	16 ¹ –29 år	30–49 år	50–75 år	76–80 år	76–85 år	Summa
1986	Riks-SOM	30	34	36			100
1987	Riks-SOM	26	37	37			100
1988	Riks-SOM	27	36	37			100
1989	Riks-SOM	26	39	35			100
1990	Riks-SOM	26	37	37			100
1991	Riks-SOM	26	37	37			100
1992	Riks-SOM	25	37	34	4		100
1993	Riks-SOM	25	37	34	4		100
1994	Riks-SOM	24	35	37	4		100
1995	Riks-SOM	24	36	36	4		100
1996	Riks-SOM	24	35	37	4		100
1997	Riks-SOM	22	35	38	5		100
1998	Riks-SOM 1 & 2	22	36	38	4		100
	<i>Riks-1</i>	22	36	38	4		100
	<i>Riks-2</i>	22	35	39	4		100
1999	Riks-SOM 1 & 2	21	34	40	5		100
	<i>Riks-1</i>	22	34	39	5		100
	<i>Riks-2</i>	21	35	40	4		100
2000	Riks-SOM 1 & 2	21	32	40		7	100
	<i>Riks-1</i>	20	32	41		7	100
	<i>Riks-2</i>	21	32	40		7	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	19	33	41		7	100
	<i>Riks-1</i>	19	32	42		7	100
	<i>Riks-2</i>	18	34	40		8	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	20	33	40		7	100
	<i>Riks-1</i>	21	34	39		6	100
	<i>Riks-2</i>	19	32	42		7	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	21	32	40		7	100
	<i>Riks-1</i>	19	32	41		8	100
	<i>Riks-2</i>	22	32	40		6	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	19	32	41		8	100
	<i>Riks-1</i>	18	34	40		8	100
	<i>Riks-2</i>	21	30	42		7	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	19	33	41		7	100
	<i>Riks-1</i>	18	33	42		7	100
	<i>Riks-2</i>	20	32	41		7	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	18	32	43		7	100
	<i>Riks-1</i>	18	33	42		7	100
	<i>Riks-2</i>	18	31	44		7	100

Forts.

Tabell A2b Forts.

År	Befolknings- underlag	16 ¹ –29 år	30–49 år	50–75 år	76–80 år	76–85 år	Summa
2007	Riks-SOM 1 & 2	18	31	43		8	100
	<i>Riks-1</i>	17	32	43		8	100
	<i>Riks-2</i>	20	30	42		8	100
2008	Riks-SOM 1 & 2	17	31	45		7	100
	<i>Riks-1</i>	16	31	46		7	100
	<i>Riks-2</i>	18	31	44		7	100
2009	Riks-SOM 1–3	16	31	44		9	100
	<i>Riks-1</i>	16	33	43		8	100
	<i>Riks-2</i>	17	29	46		8	100
	<i>Riks-3</i>	16	31	45		8	100
2010	Riks-SOM 1–3	16	31	45		8	100
	<i>Riks-1</i>	16	31	45		8	100
	<i>Riks-2</i>	16	30	45		9	100
	<i>Riks-3</i>	16	31	45		8	100
2011	Riks-SOM 1–3	15	31	46		8	100
	<i>Riks-1</i>	15	32	46		7	100
	<i>Riks-2</i>	16	30	46		8	100
	<i>Riks-3</i>	15	29	48		8	100
2012	Riks-SOM 1–4	15	29	48		8	100
	<i>Riks-1</i>	16	27	49		8	100
	<i>Riks-2</i>	15	30	47		8	100
	<i>Riks-3</i>	16	30	46		8	100
	<i>Riks-4</i>	15	29	47		9	100

Kommentar: 1992 utvidgades åldersintervallet uppåt till 80 år, 2000 till 85 år. Resultaten baseras på respondentens egen uppgift, kompletterat med registerdata i de fall uppgift saknas. ¹Före 2009, bortsett från 1998, var nedre åldersgränsen i undersökningen 15 år.

Tabell A3a Fördelning på region bland svarande och i urvalen jämfört med svenska befolkningen 2012 (procent)

År	Befolknings- underlag	Stockholm	Östra Mellansverige	Småland med öarna	Sydsverige	Västsverige	Norra Mellansverige	Mellersta Norrland	Övre Norrland	Summa procent
	Befolkning	22	16	9	15	20	9	4	5	100
Riks-SOM 1-4	Bruttourval	22	17	8	15	20	9	4	5	100
	Nettourval	22	17	8	15	20	9	4	5	100
	Svarande	20	16	9	15	21	9	4	6	100
Riks-1	Bruttourval	22	17	8	15	21	8	4	5	100
	Nettourval	21	16	9	17	20	9	3	5	100
	Svarande	21	18	9	14	21	8	4	5	100
Riks-2	Bruttourval	21	16	9	17	20	9	3	5	100
	Nettourval	21	16	9	17	20	9	3	5	100
	Svarande	19	15	9	17	21	10	4	5	100
Riks-3	Bruttourval	22	17	9	15	20	8	3	6	100
	Nettourval	22	17	9	15	20	8	3	6	100
	Svarande	20	16	9	16	21	8	4	6	100
Riks-4	Bruttourval	21	17	8	15	20	9	4	6	100
	Nettourval	22	16	8	15	20	9	4	6	100
	Svarande	20	16	8	15	21	9	4	7	100

Kommentar: Data om befolkningen, avgränsade till åldersintervallet 16–85 år, är hämtade från SCB (www.scb.se). Data om urval samt svarande bygger på registerdata.

Tabell A3b Fördelning på region bland svarande 1991–2012 (procent)

År	Befolknings- underlag	Stockholm	Östra Mellansverige	Småland med öarna	Sydsverige	Västsverige	Norra Mellan- sverige	Mellersta Norr- land	Övre Norrland	Summa procent
1991	Riks-SOM 1 & 2	18	17	9	13	20	11	5	7	100
1992	Riks-SOM 1 & 2	20	16	10	14	19	11	4	6	100
1993	Riks-SOM 1 & 2	17	17	10	14	22	10	4	6	100
1994	Riks-SOM 1 & 2	18	17	11	14	20	10	5	5	100
1995	Riks-SOM 1 & 2	19	16	9	14	21	11	5	5	100
1996	Riks-SOM 1 & 2	18	16	10	14	21	10	4	7	100
1997	Riks-SOM 1 & 2	18	16	9	15	21	10	4	7	100
1998	Riks-SOM 1 & 2	18	17	9	15	20	10	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	18	17	10	14	20	10	5	6	100
	<i>Riks-2</i>	18	17	8	15	21	10	4	7	100
1999	Riks-SOM 1 & 2	18	16	9	16	20	10	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	17	17	9	16	21	9	5	6	100
	<i>Riks-2</i>	20	16	9	15	19	10	5	6	100
2000	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	15	19	9	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	18	18	10	14	20	10	5	5	100
	<i>Riks-2</i>	19	17	10	16	19	9	4	6	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	18	18	9	13	20	11	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	17	18	9	14	20	11	6	5	100
	<i>Riks-2</i>	18	18	9	13	20	11	5	6	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	15	19	10	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	19	16	9	16	19	10	4	7	100
	<i>Riks-2</i>	18	19	10	15	18	10	5	5	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	19	16	9	14	22	10	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	18	16	9	15	23	9	4	6	100
	<i>Riks-2</i>	19	16	9	14	22	10	4	6	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	14	20	9	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	19	17	10	14	21	8	5	6	100
	<i>Riks-2</i>	19	17	10	14	21	9	4	6	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	18	19	10	13	21	9	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	18	17	11	13	21	9	5	6	100
	<i>Riks-2</i>	18	19	10	13	21	9	4	6	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	19	18	9	14	21	9	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	19	18	9	14	21	9	4	6	100
	<i>Riks-2</i>	19	17	9	15	21	9	4	6	100

Forts.

Tabell A3b Forts.

År	Befolknings- underlag	Stockholm	Östra Mellansverige	Småland med öarna	Sydsverige	Västsverige	Norra Mellan- sverige	Mellersta Norr- land	Övre Norrland	Summa procent
2007	Riks-SOM 1 & 2	19	19	9	13	20	9	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	19	19	8	13	20	9	5	7	100
	<i>Riks-2</i>	19	19	9	13	21	9	4	6	100
2008	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	13	21	10	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	20	16	11	12	20	10	4	7	100
	<i>Riks-2</i>	18	17	8	15	21	11	4	6	100
2009	Riks-SOM 1–3	20	17	9	13	21	10	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	20	17	10	14	19	10	4	6	100
	<i>Riks-2</i>	21	16	9	14	21	10	4	5	100
	<i>Riks-3</i>	20	16	9	14	22	9	4	6	100
2010	Riks-SOM 1–3	19	17	10	14	20	9	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	20	16	10	14	20	9	4	7	100
	<i>Riks-2</i>	18	17	10	14	20	10	4	6	100
	<i>Riks-3</i>	19	18	9	14	20	10	4	6	100
2011	Riks-SOM 1–3	20	17	9	14	21	10	4	5	100
	<i>Riks-1</i>	20	18	8	14	19	10	5	6	100
	<i>Riks-2</i>	19	17	9	14	22	9	4	6	100
	<i>Riks-3</i>	21	17	9	15	20	9	4	5	100
2012	Riks-SOM 1–4	20	16	9	15	21	9	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	21	18	9	14	21	8	4	5	100
	<i>Riks-2</i>	19	15	9	17	21	10	4	5	100
	<i>Riks-3</i>	20	16	9	16	21	8	4	6	100
	<i>Riks-4</i>	20	16	8	15	21	9	4	7	100

Kommentar: Data om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se). Data om urval samt svarande bygger på registerdata.

Tabell A4 Fackföreningsmedlemskap bland svarande 1986–2012 samt 2012 hos svenska befolkningen (procent)

År	Befolkningsunderlag	LO	TCO	SACO	Summa
1986	Riks-SOM	59	33	8	100
1987	Riks-SOM	59	33	8	100
1988	Riks-SOM	55	33	12	100
1989	Riks-SOM	56	34	10	100
1990	Riks-SOM	56	32	13	101
1991	Riks-SOM	56	32	12	100
1992	Riks-SOM	53	33	13	99
1993	Riks-SOM	56	32	12	100
1994	Riks-SOM	56	31	13	100
1995	Riks-SOM	56	32	12	100
1996	Riks-SOM	54	29	17	100
1997	Riks-SOM	53	34	13	100
1998	Riks-SOM	55	32	13	100
	<i>Riks-1</i>	52	34	14	100
	<i>Riks-2</i>	58	31	12	101
1999	Riks-SOM 1 & 2	54	32	15	101
	<i>Riks-1</i>	53	33	14	100
	<i>Riks-2</i>	54	30	15	99
2000	Riks-SOM 1 & 2	54	32	15	101
	<i>Riks-1</i>	53	32	15	100
	<i>Riks-2</i>	54	31	15	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	52	31	17	100
	<i>Riks-1</i>	49	35	16	100
	<i>Riks-2</i>	55	28	17	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	50	34	16	100
	<i>Riks-1</i>	51	33	16	100
	<i>Riks-2</i>	50	34	16	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	48	37	15	100
	<i>Riks-1</i>	47	38	15	100
	<i>Riks-2</i>	48	36	16	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	48	37	15	100
	<i>Riks-1</i>	49	36	15	100
	<i>Riks-2</i>	48	37	15	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	47	37	16	100
	<i>Riks-1</i>	46	38	16	100
	<i>Riks-2</i>	48	35	17	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	45	39	16	100
	<i>Riks-1</i>	42	40	18	100
	<i>Riks-2</i>	46	39	15	100

Forts.

Tabell A4 Forts.

År	Befolkningsunderlag	LO	TCO	SACO	Summa
2007	Riks-SOM 1 & 2	45	36	19	100
	<i>Riks-1</i>	45	36	19	100
	<i>Riks-2</i>	45	35	20	100
2008	Riks-SOM 1 & 2	44	38	18	100
	<i>Riks-1</i>	45	37	18	100
	<i>Riks-2</i>	44	38	18	100
2009	Riks-SOM 1–3	43	39	18	100
	<i>Riks-1</i>	44	38	18	100
	<i>Riks-2</i>	43	40	17	100
	<i>Riks-3</i>	43	38	19	100
2010	Riks-SOM 1–3	42	36	22	100
	<i>Riks-1</i>	40	36	23	100
	<i>Riks-2</i>	43	36	21	100
	<i>Riks-3</i>	42	38	20	100
2011	Riks-SOM 1–3	41	38	21	100
	<i>Riks-1</i>	43	37	20	100
	<i>Riks-2</i>	41	37	22	100
	<i>Riks-3</i>	40	39	21	100
2012	Befolkningen (15–74 år)	43	38	19	100
	Riks-SOM 1–4	41	39	20	100
	<i>Riks-1</i>	39	41	20	100
	<i>Riks-2</i>	45	37	18	100
	<i>Riks-3</i>	42	38	20	100
	<i>Riks-4</i>	38	42	20	100

Kommentar: Data om befolkningen 2012 är hämtade från SCB:s Arbetskraftsundersökningar 2012 och avser anställda i åldrarna 15–74 år; SOM-data avser fördelningen mellan de tre förbunden bland de som besvarat frågan i undersökningen 2012. (en avgränsning till åldersintervallet 16–74 år innebär som mest en procentenhets skillnad).

Tabell A5 Andelen 16–29-åringar, LO-medlemmar, regelbundna morgontidningsläsare respektive intresserade av politik: en jämförelse mellan respondentunderlaget erhållet vid tidpunkten då första påminnelsen når ut och undersökningens slutgiltiga respondentunderlag, Riks-SOM 2003–2012 (procent)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
16 ¹ –29 år	16 / 21	14 / 19	15 / 19	13 / 18	12 / 19	13 / 17	12 / 16	11 / 16	10/15	10/15
LO-medlemmar	43 / 48	45 / 48	46 / 47	44 / 44	41 / 45	42 / 44	42 / 43	43 / 42	42/44	40/41
Subjektiv klass: bor i arbetarhem							42 / 45	41 / 43	42/44	40/41
Politiskt intresserade	56 / 52	54 / 50	52 / 49	58 / 54	58 / 52	57 / 52	57 / 52	60 / 56	59/54	59/55
Regelbundna morgontidningsläsare	79 / 73	74 / 72	76 / 72	74 / 70	75 / 70	70 / 66	69 / 64	69 / 63	66/60	63/55

Andel respondenter som svarat vid tidpunkten för första påminnelsen av det slutgiltiga antalet respondenter i undersökningen

37	39	40	42	42	40	41	41	38	44

Kommentar: Jämförelsetalen i tabellen redovisas enligt principen P / S, där P motsvarar andelen bland de respondenter som svarat vid tidpunkten då första påminnelsen når ut, och S motsvarar andelen i undersökningens slutgiltiga respondentunderlag. Det första påminnelsekortet når ut cirka en vecka efter första enkätförsändelsen.

¹Före 2009 var nedre åldersgränsen i undersökningen 15 år.

Bilagor

OM FÖRFATTARNA

Ulrika Andersson, fil dr, är verksam som postdoktor vid institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning är framför allt inriktad på medieinnehåll, mediepublik samt mediemedarbetare.

Rudolf Antoni, är analytiker och föreläsare inom stadsutveckling och en av landets främsta förespråkare för kulturens betydelse för staden. Med en bakgrund på SOM-institutet vid Göteborgs universitet arbetar han idag med näringspolitik och utvecklingsfrågor på branschorganisationen Fastighetsägarna. Han är även ordförande i Svenska Stadskärnors forskarråd samt en av författarna till boken *Utveckla din stad*.

Monika Bauhr, fil dr, är verksam vid statsvetenskapliga institutionen och Quality of Government (QoG)- institutet, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på internationella organisationer, bistånd, korruption, hållbar utveckling och klimatpolitik.

Annika Bergström, docent, är verksam som forskare och lärare vid institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet och undersökningsledare vid SOM-institutet. Hennes forskning är framför allt inriktad på nya mediers publik med särskilt fokus på deltagande på nätet; i sociala medier, i journalistiken och i politiken.

Joakim Berndtsson, fil dr, är verksam som lärare och forskare vid institutionen för globala studier, Göteborgs universitet. Han forskar om privatiseringen av krig och säkerhet, civil-militära relationer och svensk utrikes- och säkerhetspolitik.

Ulf Bjereld, professor, verksam vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar om internationell politik, svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt om digitaliseringen betydelse för makt och demokrati.

Göran Bolin, professor i medie- och kommunikationsvetenskap vid institutionen för kultur och kommunikation, Södertörns högskola. Hans forskning är inriktad på mediers roll i sociala och kulturella förändringsprocesser framför allt gällande rörliga bildmedier och mobiltelefoni.

Daniel Brodén, fil dr, är verksam som postdoktor vid institutionen för litteratur, religion och idéhistoria, Göteborgs universitet. Hans forskningsintressen rör framförallt film och fiktion som kritisk tankeform, liksom välfärdsstatens omvandlingar och kulturhistoria.

Jonas Bromander, docent i religionssociologi och verksam som chef för Svenska kyrkans analysenhet vid Ärkebiskopans och generalsekreterarens sekretariat. Hans forskning är fokuserad på befolkningens relation till Svenska kyrkan och den samhälleliga roll Svenska kyrkan har i vår egen samtid.

Love Christensen, pol kand, är verksam som biträdande forskare vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Marie Demker, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på internationell och komparativ politik, särskilt politiska partier, medier, ideologier och opinionsbildning.

Ann-Marie Ekengren, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad mot internationell politik och utrikespolitiskt beslutsfattande. För tillfället arbetar hon med ett projekt om medialisering av staters utrikespolitik.

Karin, M. Ekström, är professor i företagsekonomi, inriktning marknadsföring vid Högskolan i Borås. Hennes forskningsområde är konsumentbeteende och konsumtionskultur. Hennes forskning är inriktad på familjekonsumtion, konsumentsocialisation, konsumtionens mening(ar) och relationer till artefakter. Pågående projekt handlar om återanvändning och återvinning av kläder och textil samt kulinarisk turism.

Sandra Engelbrecht, fil. mag. i statsvetenskap med inriktning på arbetsmarknadsrelationer och arbetslivsfrågor. Hon är verksam som biträdande forskare på Nordisk Information och Kunskap om Kön (NIKK), under Nationella Sekretariatet för Genusforskning, och arbetar parallellt med arbetsmarknadsrelaterade frågor på internationell nivå.

Mathias A. Färdigh, fil mag, doktorand vid institutionen för journalistik, medier och kommunikation samt verksam vid Quality of Government Institute, statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediernas betydelse för samhällsstyrningens kvalitet.

Marina Ghersetti, lektor vid institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskningsområden rör kriskommunikation med särskilt inriktning på användning av sociala medier före, under och efter en kris, samt nyhetsmediernas betydelse i kriskommunikation ur ett komparativt europeiskt perspektiv.

Mattias Gunnarsson, fil dr, är verksam som lektor vid psykologiska institutionen vid Göteborgs universitet. Han forskar om personlighet och relationen till hälsa.

Annelin Gustavsen, seniorforsker ved Nordlandsforskning, Norge. Hennes forskning er innrettet på offentlig opinion og politisk deltakelse, samt komparative og kvantitative forskningsmetoder. Hun jobber for tiden i forskningsprosjektet ”Legitimacy by performance?”, finansiert av det norske forskningsrådet.

Johan Hagberg, ek dr, lektor i företagsekonomi med inriktning marknadsföring och föreståndare för Centre for Retailing på Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på praktikorienterade studier inom detaljhandel.

Per Hedberg, fil kand, verksam vid Svenska valforskningsprogrammet, statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på opinionsbildningen kring energifrågor.

Sören Holmberg, professor emeritus vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han är en av ledarna för Quality of Government Institute och forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende, representativ demokrati och samhälleliga styrsystem.

Ulrika Holmberg, lektor vid företagsekonomiska institutionen och föreståndare för Centrum för konsumtionsvetenskap (CFK) vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet. Hon forskar om konsumtion med särskilt fokus på samspelet mellan konsumenter, butiker, produkter och marknadsföring.

Lars Höglund, professor i biblioteks- och informationsvetenskap, knuten till institutionen för journalistik, medier och kommunikation. Hans forskningsområden behandlar informationsbeteende samt biblioteks- och informationstjänster ur individ, organisations- och samhällsperspektiv.

André Jansson, professor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Karlstads universitet. Hans forskning handlar främst om medier, identitet och globalisering.

Sebastian Lundmark, doktorand vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans avhandlingsarbete handlar bland annat om sociala erfarenheter i onlinespels och deras möjliga påverkan på mellanmänskliga tillit.

Charlotta Mellander, professor i nationalekonomi med inriktning mot regionalekonomi vid Jönköpings Internationella Handelshögskola, samt vid Martin Prosperity Institute, University of Toronto. Hennes forskning fokuserar på städer, urbanisering och kreativitet.

Lennart Nilsson, docent i offentlig förvaltning, SOM-institutet, Göteborgs universitet samt Cerut, Karlstads universitet. Han forskar kring svensk välfärdsopinion, lokal och regional demokrati samt monarki och kungahus.

Jonas Ohlsson, fil dr, undersökningsledare vid SOM-institutet och forskare vid Nordicom, Göteborgs universitet. Hans forskning är framförallt inriktad på mediestruktur och medieekonomi.

Henrik Oscarsson, professor, lärare och forskare vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och opinionsbildning. Han är ansvarig för det svenska Valforskningsprogrammet och föreståndare för SOM-institutet.

Maria Oskarson, docent, lärare och forskare vid statsvetenskapliga institutionen. Hennes forskning är inriktad på sociala och politiska skiljelinjer.

Jon Pierre, professor vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet och adjungerad professor vid Universitetet i Nordland och University of Pittsburgh. Hans forskning är inriktad på förvaltningspolitik, governance och public management.

John Magnus Roos, fil dr, är verksam som postdoktor vid Veryday samt vid Centrum för konsumtionsvetenskap (CFK) vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet. Han är redaktör för Konsumtionsrapporten och forskar om konsumtion och upplevelser av produkter, tjänster och varumärken.

Asbjørn Røiseland, professor i statsvitenskap ved Universitetet i Nordland, Norge. Hans forskning er innrettet på urban governance, nettverkstyring og demokrati, og han leder for tiden forskningsprosjekt "Legitimacy by performance?" finansiert av det norske forskningsrådet.

Linn Sandberg, pol master, är verksam som biträdande forskare på statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Ingela Wadbring, professor vid avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap vid Mittuniversitetet, Sundsvall. Hon driver bland annat forskningsprogrammet Dagspresskollegiet och forskar kring medieanvändning, medieutveckling samt om mediernas kommersialisering.

Lennart Weibull, professor emeritus i massmedieforskning vid institutionen för journalistik, medier och kommunikation vid Göteborgs universitet och seniorforskare vid SOM-institutet. Hans forskning är inriktad på mediehistoria, mediestruktur och medieanvändning samt politisk opinionsbildning.

Frida Vernersdotter, pol kand, verksam vid SOM-institutet som biträdande undersökningsledare för de nationella SOM-undersökningarna.

Oscar Westlund, docent, är verksam vid institutionen för journalistik, medier och kommunikation vid Göteborgs universitet samt vid sektionen för Culture, Aesthetics, Organisations and Systems vid IT universitetet i Köpenhamn. Hans forskning är inriktad på organisering och användning av olika medier, såväl traditionella som digitala, när det gäller såväl vardagsliv som samhällskriser.

Karl Ydén, fil dr, Gothenburg Research Institute samt King's College London, studerar moderna konflikter, militär professionalisering och civil-militära relationer.

ADRESSER

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Box 710
SE 405 30 GÖTEBORG

E-postadress: info@som.gu.se
Hemsida: www.som.gu.se

Beställningar av publikationer kan göras på bokbestallning@som.gu.se. Det går också att beställa publikationer via vår hemsida: www.som.gu.se.

För den som vill kontakta någon av de medverkande författarna i *Vägskäl* följer här e-postadresser.

Namn	E-postadress
Ulrika Andersson	ulrika.andersson@jmg.gu.se
Rudolf Antoni	rudolf.antoni@fastighetsagarna.se
Monika Bauhr	monika.bauhr@pol.gu.se
Annika Bergström	annika.bergstrom@jmg.gu.se
Joakim Berndtsson	joakim.berndtsson@globalstudies.gu.se
Ulf Bjereld	ulf.bjereld@pol.gu.se
Göran Bolin	goran.bolin@sh.se
Daniel Brodén	daniel.broden@gu.se
Jonas Bromander	jonas.bromander@svenskakyrkan.se
Love Christensen	love.christensen@gu.se
Marie Demker	marie.demker@pol.gu.se
Ann-Marie Ekengren	ann-marie.ekengren@pol.gu.se
Karin M Ekström	karinm.ekstrom@hb.se
Sandra Engelbrecht	sandra.engelbrecht@gu.se
Mathias A Färdigh	mathias.fardigh@jmg.gu.se
Marina Ghersetti	marina.ghersetti@jmg.gu.se
Mattias Gunnarsson	mattias.gunnarsson@psy.gu.se
Annelin Gustavsen	annelin.gustavsen@nforsk.no
Johan Hagberg	johan.hagberg@handels.gu.se
Per Hedberg	per.hedberg@pol.gu.se
Sören Holmberg	soren.holmberg@pol.gu.se
Ulrika Holmberg	ulrika.holmberg@cfk.gu.se
Lars Höglund	lars.hoglund@jmg.gu.se
André Jansson	andre.jansson@kau.se
Sebastian Lundmark	sebastian.lundmark@gu.se

Namn	E-postadress
Charlotta Mellander	charlotta.mellander@jibs.hj.se
Lennart Nilsson	lennart.nilsson@gu.se
Jonas Ohlsson	jonas.ohlsson@som.gu.se
Henrik Oscarsson	henrik.oscarsson@pol.gu.se
Maria Oskarson	maria.oskarson@pol.gu.se
Jon Pierre	jon.pierre@pol.gu.se
Magnus Roos	magnus.roos@veryday.com
Asbjørn Røiseland	asbjorn.roiseland@uin.no
Linn Sandberg	linn.sandberg@gu.se
Ingela Wadbring	ingela.wadbring@miun.se
Lennart Weibull	lennart.weibull@som.gu.se
Frida Vernersdotter	frida.vernersdotter@som.gu.se
Oscar Westlund	oscar.westlund@jmg.gu.se
Karl Ydén	karl.yden@gri.gu.se

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

2012

FORMULÄRETS INNEHÅLL

- 1–5 Nyheter & medier
- 6–19 Politik, samhälle & demokrati
- 20–23 Radio, tv & internet
- 24–31 Sveriges förhållande till omvärlden
- 32–34 Miljö
- 35–40 Energi
- 41–49 Aktiviteter, intressen & värderingar
- 50–64 Arbetsliv
- 65–82 Bakgrund

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Ett exempel:

Fråga 1 Hur intresserad är du av väderprognoser?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Om du är <u>mycket intresserad</u> av väderprognoser, sätt ett kryss längst till vänster på följande sätt:	☒	☐	☐	☐
Om du <u>inte alls</u> är intresserad av väderprognoser, sätt ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☒
Skulle du råka sätta ett kryss i fel ruta, stryk bara över hela rutan och sätt därefter kryss i rätt ruta – så här:	☒	☒	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator.

Kryssa därför om möjligt helt innanför rutorna. Kryssa så här: Kryssa ej så här:

Använd helst kulspeppenna och inte tusch eller blyerts.

Tack!

NYHETER & MEDIER

Fråga 1 Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i radion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i kommersiell radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktuellt/Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionala nyheter i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT:s morgonnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsmorgon i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om du läser mer än en morgontidning, ange först den som du betraktar som din huvudtidning. Frågan gäller inte läsning på internet.

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐ Jag läser <u>aldrig</u> någon morgontidning <u>på papper</u>								

Fråga 3 Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐ Jag läser <u>aldrig</u> någon morgontidning <u>på internet</u>								

Fråga 4 Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?

Ja Nej

Fråga 5 Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐

POLITIK, SAMHÄLLE & DEMOKRATI

Fråga 6 Hur intresserad är du i allmänhet av politik?

Mycket
intresserad

Ganska
intresserad

Inte särskilt
intresserad

Inte alls
intresserad

Fråga 7 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag?
Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

.....

.....

Fråga 8 På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Landstinget/regionen där du bor	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 9 Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och tv	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
Riksbanken	☐	☐	☐	☐	☐
Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐
EU-kommissionen	☐	☐	☐	☐	☐
Europaparlamentet	☐	☐	☐	☐	☐
Förenta Nationerna (FN)	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 10	Allmänt sett, hur stort förtroende har du för svenska politiker?						
	Mycket stort förtroende ☐	Ganska stort förtroende ☐	Ganska litet förtroende ☐	Mycket litet förtroende ☐			
Fråga 11	Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?						
	Klart till vänster ☐	Något till vänster ☐	Varken till vänster eller till höger ☐	Något till höger ☐			
Fråga 12	Vilket parti tycker du bäst om i dag?						
	☐ Vänsterpartiet	☐ Folkpartiet	☐ Miljöpartiet				
	☐ Socialdemokraterna	☐ Moderaterna	☐ Sverigedemokraterna				
	☐ Centerpartiet	☐ Kristdemokraterna	☐ Annat parti:				
	Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?						
	☐ Ja, mycket övertygad	☐ Ja, något övertygad	☐ Nej				
Fråga 13	Hur tycker du att regeringen sköter sin uppgift?						
	Mycket bra ☐	Ganska bra ☐	Varken bra eller dåligt ☐	Ganska dåligt ☐			
Fråga 14	Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?						
		Mycket bra förslag ☐	Ganska bra förslag ☐	Varken bra eller dåligt förslag ☐	Ganska dåligt förslag ☐	Mycket dåligt förslag ☐	
	Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐	
	Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	
	Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐	
	Satsa mer på ett miljövänligt samhälle	☐	☐	☐	☐	☐	
	Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐	
	Sänka skatterna	☐	☐	☐	☐	☐	
	Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐	
	Sänka hastigheten på vägarna	☐	☐	☐	☐	☐	
	Avskaffa skatteavdraget för hushållsnära tjänster	☐	☐	☐	☐	☐	
Fråga 15	Hur tycker du på det hela taget att den offentliga servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:						
		Mycket bra ☐	Ganska bra ☐	Varken bra eller dåligt ☐	Ganska dåligt ☐	Mycket dåligt ☐	Ingen uppfattning ☐
	Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Det landsting/den region där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 16 Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar de politiska partierna. Var skulle du vilja placera de olika partierna på nedanstående skala?

	Ogillar starkt		Varken gillar eller ogillar					Gillar starkt			
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Moderaterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Folkpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kristdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverigedemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Piratpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Om du skulle använda samma skala för några partiledare, var skulle du placera:

	Personen är okänd för mig	Ogillar starkt		Varken gillar eller ogillar					Gillar starkt			
		-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Annie Lööf	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fredrik Reinfeldt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jonas Sjöstedt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jan Björklund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stefan Löfven	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gustav Fridolin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åsa Romson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göran Hägglund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jimmie Åkesson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Anna Troberg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 17 Om du ser till läget i dag, hur oroande upplever du själv följande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Terrorism	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐
Ekonomisk kris	☐	☐	☐	☐
Ökat antal flyktingar	☐	☐	☐	☐
Stor arbetslöshet	☐	☐	☐	☐
Förändringar i jordens klimat	☐	☐	☐	☐
Ökad alkoholkonsumtion	☐	☐	☐	☐
Försvagad demokrati	☐	☐	☐	☐
Ökade sociala klyftor	☐	☐	☐	☐
Försämrade havsmiljö	☐	☐	☐	☐
Militära konflikter	☐	☐	☐	☐
Politisk extremism	☐	☐	☐	☐

Fråga 18 Vilken är din åsikt om följande politiska förslag?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska inkomstskillnaderna i samhället	☐	☐	☐	☐	☐
Öka det ekonomiska stödet till glesbygden	☐	☐	☐	☐	☐
Höja skatten på alkohol	☐	☐	☐	☐	☐
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	☐	☐	☐	☐	☐
Införa republik med vald president	☐	☐	☐	☐	☐
Höja koldioxidskatten på bensin	☐	☐	☐	☐	☐
Minska det svenska biståndet till utvecklingsländerna	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot fler flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 19 Vilken vikt tycker du att följande omständigheter ska ha för att flyktingar ska få uppehållstillstånd i Sverige?

	Mycket stor vikt	Ganska stor vikt	Ganska liten vikt	Mycket liten vikt
Fattigdom	☐	☐	☐	☐
Sjukdom	☐	☐	☐	☐
Anhöriga som redan bor här	☐	☐	☐	☐
Krig i hemlandet	☐	☐	☐	☐
Förföljda för sin religion	☐	☐	☐	☐

RADIO, TV & INTERNET**Fråga 20** Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annat kommersiellt radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 21 Hur ofta brukar du titta på program i följande tv-kanaler?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1/SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sportkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐
BBC eller CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 22 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?

Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

→ Gå till fråga 23

Och hur ofta har du gjort följande på internet?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Skickat/tagit emot e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av nyheter/nyhetstjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt sociala medier (ex. Facebook, Twitter)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort bankärenden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt musiktjänst (ex. Spotify)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit egen blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort ärenden hos myndighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommenterat nyhetsartiklar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Laddat ner film eller tv-serier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 23 Har du under de senaste 12 månaderna varit inne på någon av följande hemsidor på internet?

Hemsidan för:	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon/några gånger i veckan
Din kommun	☐	☐	☐	☐	☐
Ditt landsting/din region	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Något politiskt parti	☐	☐	☐	☐	☐
Någon riksdagsledamot	☐	☐	☐	☐	☐
Någon lokalpolitiker	☐	☐	☐	☐	☐

SVERIGES FÖRHÅLLANDE TILL OMVÄRLDEN**Fråga 24 Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?**

Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 25 Och vilken är din åsikt när det gäller följande förslag?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Sverige bör söka medlemskap i NATO	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör införa euro som valuta	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör delta i försvarssamarbetet inom EU	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör utträda ur EU	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 26 Vilken är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?

- I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU
- I huvudsak emot det svenska medlemskapet EU
- Har ingen bestämd åsikt i frågan

Fråga 27 Hur anser du att medlemskapet i EU påverkar Sverige inom följande områden?

	Mycket positivt	Ganska positivt	Varken positivt eller negativt	Ganska negativt	Mycket negativt	Ingen uppfattning
Miljön	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysselsättningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den sociala tryggheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den nationella självständigheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Möjligheten att påverka utvecklingen i EU	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högre utbildning/forskning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Brottsbekämpningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Invandringen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Alkoholpolitiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 28 Och vilken är din åsikt när det gäller följande förslag?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning
Sverige bör verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör i ökad utsträckning samordna sin utrikespolitik med övriga EU-stater	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Avbryta Sveriges deltagande i FN:s militära insats i Afghanistan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör helt avstå från att delta i militära insatser utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 29 Det har diskuterats vilka uppgifter den svenska försvarsmakten ska ha i framtiden. Hur viktiga anser du att nedanstående uppgifter är?

	Mycket viktig	Ganska viktig	Inte särskilt viktig	Inte alls viktig	Ingen uppfattning
Försvara Sveriges gränser mot hot från andra länder	☐	☐	☐	☐	☐
Skydda centrala samhällsfunktioner mot terrorangrepp	☐	☐	☐	☐	☐
Genomföra operationer för att avsätta ledare i diktaturer	☐	☐	☐	☐	☐
Hindra andra länders ledare från att använda våld mot protesterande medborgare	☐	☐	☐	☐	☐
Delta i fredsbevarande operationer i FN:s regi	☐	☐	☐	☐	☐
Delta i humanitära hjälpinsatser i andra länder	☐	☐	☐	☐	☐
Bistå civila myndigheter vid krissituationer i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 30 Vad anser du om följande skäl till den svenska militära insatsen i Afghanistan?

	Mycket bra skäl	Ganska bra skäl	Ganska dåligt skäl	Mycket dåligt skäl	Ingen uppfattning
Skydda Sverige från terrorism	☐	☐	☐	☐	☐
Säkra olja och mineraltillgångar	☐	☐	☐	☐	☐
Stödja NATO	☐	☐	☐	☐	☐
Bekämpa produktion och smuggling av narkotika	☐	☐	☐	☐	☐
Få erfarenhet från verkliga krigssituationer	☐	☐	☐	☐	☐
Göra landet till en stabil demokrati	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 Vilken är din bedömning av följande påståenden?

	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	Helt felaktigt	Ingen uppfattning
Den svenska militära insatsen i Afghanistan är framgångsrik	☐	☐	☐	☐	☐
Det var fel av Sverige att sända svensk militär till Afghanistan	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige ger tillräckligt stöd till de soldater som har deltagit i utlandsinsatser	☐	☐	☐	☐	☐
De militära insatserna utomlands är värda risken att svenska soldater skadas eller dödas	☐	☐	☐	☐	☐

MILJÖ**Fråga 32 Hur intresserad är du i allmänhet av miljöfrågor?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 33 Hur viktigt anser du att det är att följande verksamheter vidtar åtgärder för att förbättra havsmiljön runt Sverige?

	Mycket viktigt att åtgärder vidtas										Ingen uppfattning	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9		10
Fritidsfisket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Turismen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det kommersiella fisket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fiskodlingar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jordbruket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Industrin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Reningsverken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraften i havet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjöfarten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hamnarna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Olje- och gasutvinningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Planeringen av bebyggelse	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 34 Vilken uppfattning har du om miljötillståndet i följande hav?

	Mycket gott	Ganska gott	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Västerhavet (Katteegatt och Skagerak)	☐	☐	☐	☐	☐
Östersjön norr om Åland (Bottniska havet)	☐	☐	☐	☐	☐
Östersjön söder om Åland	☐	☐	☐	☐	☐

ENERGI**Fråga 35 Vilken är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige? Markera endast ett av svarsalternativen.**

- Avveckla kärnkraften snarast
- Avveckla kärnkraften, men utnyttja de 10 kärnkraftsreaktorer vi har tills de tjänat ut
- Använd kärnkraften och ersätt de nuvarande reaktorerna med som mest 10 nya reaktorer
- Använd kärnkraften och bygg fler reaktorer än nuvarande 10 i framtiden
- Ingen uppfattning

Fråga 36 Vad anser du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften?

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Hur stor är risken för:</i>											
En större olycka med radioaktiv utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens högaktiva avfall på ett säkert sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar atomvapen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 37 Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5–10 åren?

	Satsa mer än i dag	Satsa ungefär som i dag	Satsa mindre än i dag	Helt avstå från energikällan	Ingen uppfattning
Vattenkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Solenergi	☐	☐	☐	☐	☐
Kärnkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Biobränslen	☐	☐	☐	☐	☐
Fossil-/naturgas	☐	☐	☐	☐	☐
Olja	☐	☐	☐	☐	☐
Vågkraft	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 38 Allmänt sett, vilken är din inställning till följande energikällor?

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Ingen uppfattning
Vattenkraft	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraft	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kärnkraft	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 39 Hur stort förtroende har du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Miljöorganisationer	☐	☐	☐	☐
Kärnkraftsindustrin	☐	☐	☐	☐
Regeringen	☐	☐	☐	☐
Forskare	☐	☐	☐	☐
Journalister	☐	☐	☐	☐
Statliga myndigheter på energiområdet	☐	☐	☐	☐
Elbolagen	☐	☐	☐	☐

Fråga 40 Och hur stort förtroende har du för följande offentliga myndigheter när det gäller information om energi?

	Känner inte till myndigheten	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Energimyndigheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Strålsäkerhetsmyndigheten (SSM)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturvårdsverket	☐	☐	☐	☐	☐	☐

AKTIVITETER, INTRESSEN & VÄRDERINGAR**Fråga 41 Är du medlem i någon typ av förening/organisation?**

	Nej	Ja	...och jag har någon typ av uppdrag
Idrotts-/friluftsförening	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐
Politiskt parti/förbund	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐
Kulturförening	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening, byalag	☐	☐	☐
Invandrarförening	☐	☐	☐
Pensionärsförening	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐
Annan typ av förening/organisation	☐	☐	☐

Fråga 42 Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion?

	Nej	Ja, men jag har <u>inte</u> varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna	Ja, och jag har varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna
Svenska kyrkan	☐	☐	☐
Annan kristen kyrka/samfund	☐	☐	☐
Jag är muslim	☐	☐	☐
Jag tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk	☐	☐	☐

Fråga 43 Tror du på Gud?

Ja   Nej

Fråga 44 Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?

Mycket nöjd

Ganska nöjd

Inte särskilt nöjd

Inte alls nöjd

Fråga 45 Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?Det går inte att lita på
människor i allmänhet

0

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Det går att lita på
människor i allmänhet**Fråga 46 Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?**

Mycket dåligt

0

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Mycket gott

Fråga 47 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Motionerat/tränat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på tips/trav/lotteri etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt cigaretter/cigar/pipa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på klassisk konsert, opera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rockkonsert/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cyklat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt med kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit kött	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rest utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Storhandlat alkohol utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit starköl/vin/sprit	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 48 Hur mycket starköl/vin/starksprit drack du under den senaste veckan? Ange i centiliter (cl). Jag har inte druckit någon alkohol alls

Starköl:
 cl
 Stor starköl
 40-50 cl

Vin:
 cl
 Vinglas
 15-20 cl

Starksprit:
 cl
 Drink
 4 cl

Fråga 49 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvar-talet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Spelat datorspel/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit på tjänsteresa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fiskat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jagat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat/målat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit dagbok/poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar till hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ARBETSLIV**Fråga 50 Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?**

- Förvärvsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)
  Ålderspensionär/avtalspensionär
 Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/genomgår arbetsmarknadsutbildning
  Har sjuk-/aktivitetsersättning
 Studerande
 Arbetslös
  Annat: .....

Fråga 51 Vilket är/var ditt senaste yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.

- ..... (yrke/sysselsättning)
 Har aldrig yrkesarbetat → Gå till fråga 59

Fråga 52 Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?

.....

Fråga 53 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?

- Tjänsteman
  Företagare: ingen anställd
 Tjänsteman med arbetsledande funktion
  Företagare: 1–9 anställda
 Tjänsteman med företags-/verksamhetsledande funktion
  Företagare: 10 eller fler anställda
 Arbetare
  Jordbrukare: ingen anställd
 Arbetare med arbetsledande funktion
  Jordbrukare: en eller flera anställda

Fråga 54 Arbetar/arbetade du i offentlig eller privat tjänst?

- Statlig Kommunalt Landstings-/regional Privat Ideell organisation/stiftelse

Fråga 55	Vilken är/var din normala veckoarbetstid?	1–19 timmar ☐	20–34 timmar ☐	35–40 timmar ☐	41–50 timmar ☐	51 timmar eller mer ☐
Fråga 56	Är du anställd av ett bemanningsföretag?	☐ Ja ☐ Nej				
Fråga 57	Är din tjänst en tillsvidareanställning eller tidsbegränsad anställning?	Tillsvidare-/fast anställning ☐	Tidsbegränsad anställning ☐	<i>Jag är egen företagare</i> ☐		
Fråga 58	Hur omfattande är din anställning?	Heltid ☐	Deltid ☐	Varierande ☐		
	Skulle du vilja att din anställning var mer eller mindre omfattande?	Nej, varken mer eller mindre ☐	Ja, mer omfattande ☐	Ja, mindre omfattande ☐		
Fråga 59	Är du medlem i någon fackförening?	☐ Ja ..... (ange hela namnet) ☐ Nej				
Fråga 60	Är du medlem i någon arbetslöshetskassa (a-kassa)?	☐ Ja ☐ Nej, men har varit medlem tidigare ☐ Nej, har aldrig varit medlem ☐ Vet inte				
Fråga 61	Har du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?	☐ Nej ☐ Ja →	Hur länge sammantaget?			
			☐ Upp till en vecka	☐ 1–3 månader		
			☐ Mellan en vecka och en månad	☐ 3–12 månader		
Fråga 62	Var förvärvsarbetar/studerar du för närvarande?	☐ Jag förvärvsarbetar/studerar inte för närvarande				
		☐ I huvudsak i den kommun där jag bor				
		☐ I huvudsak i annan kommun än där jag bor				
	Ungefär hur lång resväg respektive restid har du normalt till arbetet/skolan?					
	Antal kilometer: ____	Antal minuter: ____				
Fråga 63	Har du/ditt hushåll bil?	☐ Nej ☐ Ja →	Bilmärke:			Årsmodell: ____
			(den bil du/ditt hushåll använder mest)			

Fråga 64 Har du varit bosatt utanför Sverige under de senaste 10 åren?

Nej

Ja → a) Hur länge sammanlagt?

Mindre än 6 månader

6–12 månader

1–2 år

Mer än 2 år

b) Vilket eller vilka länder bodde du i?
(Börja med det land där du bodde längst tid)

.....

.....

AVSLUTNINGSVIS NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV

Fråga 65 Är du kvinna eller man?

Kvinna

Man

Vilket år är du född?

Årtal:

Fråga 66 Är du...:

Svensk
medborgare

Medborgare i
annat land

Både svensk medborgare
och medborgare i annat land

Fråga 67 Har du egna barn?

Ja

Nej

Fråga 68 Vilket är ditt civilstånd?

Ensamstående

Sambo

Gift/partnerskap

Änka/änkling

Fråga 69 Vilken är din sexuella orientering?

Heterosexuell

Bisexuell

Homosexuell

Vill avstå från
att svara

Annan: ..... (ange vilken)

Fråga 70 Hur ser ditt hushåll ut?

Jag bor ensam → Gå till fråga 71

Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med: →

En vuxen

Ja Nej

Flera vuxna

Ett eller flera barn

Om du regelbundet delar ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?

Antal barn: ...i åldrarna: 0–3 år 4–6 år 7–15 år 16 år eller äldre

Fråga 71 Vilket eller vilka språk talas huvudsakligen i ditt nuvarande hem?

Svenska

Annat språk: .....

Fråga 72 Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?

Ditt nuvarande hem:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

Det hem du växte upp i:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

Fråga 73 Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 74 Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?

- Har alltid bott här
 Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort
 Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort
- Inflyttad, har bott här mer än 10 år
 Inflyttad, har bott här 4–10 år
 Inflyttad, har bott här 1–3 år
 Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 75 I vilken typ av område bor du?

- Storstad: centralt
 Storstad: ytterområde/förort
 Stad: centralt
 Stad: ytterområde
- Större tätort
 Mindre tätort
 Ren landsbygd

Fråga 76 Hur bor du för närvarande?

- I villa/radhus
 I lägenhet/flerbostadshus
 Annat boende

Fråga 77 Hyr eller äger du eller någon i ditt hushåll din nuvarande bostad?

- Äger bostaden (även bostadsrätt)
 Hyr bostaden → **Hyr du i andra hand?**
- Nej
 Ja, jag hyr i andra hand
 Ja, jag är inneboende

Fråga 78 Vilken skolutbildning har du? Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.

- Ej fullgjort grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
 Grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
 Studier vid gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
 Examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
 Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
 Studier vid högskola/universitet
 Examen från högskola/universitet
 Examen från/studier vid forskarutbildning

Fråga 79 Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak?

- Ekonomi/handel/administration
 Estetisk/design/hantverk/konst
 Hotell/restaurang/service/skönhetsvård
 Hälso-/sjukvård/medicin
 Humaniora/kultur
 Jordbruk/skogsbruk/miljövärd
 Teknik/byggt teknik/industri/transport
 Media/journalistik/reklam
 Naturvetenskap/matematik/data
 Pedagogik
 Samhällsvetenskap/juridik
 Socialt arbete/omsorg/psykologi
 Annan: .....

Fråga 80 Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in).

- 100 000 eller mindre
 101 000 – 200 000
 201 000 – 300 000
 301 000 – 400 000
 401 000 – 500 000
 501 000 – 600 000
 601 000 – 700 000
 701 000 – 800 000
 801 000 – 900 000
 901 000 – 1 000 000
 1 001 000 – 1 100 000
 Mer än 1 100 000

Fråga 81 Hur klarar sig ditt hushåll på nuvarande inkomst?

- Mycket bra
- Ganska bra
- Varken bra eller dåligt
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

Fråga 82 Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättrats	Förbli ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Ett stort tack för att du har svarat på enkäten!

Om du har synpunkter på undersökningen är vi tacksamma för att ta del av dessa.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Detta är några av de böcker som SOM-institutet har gett ut baserade på resultaten från de senaste årens SOM-undersökningar. De finns tillgängliga i sin helhet på SOM-institutets hemsida.

Omstritt omval (2011), red. Linda Berg och Henrik Oscarsson

I framtidens skugga (2012), red. Lennart Weibull, Henrik Oscarsson, Annika Bergström

En region blir till (2010), red. Lennart Nilsson

Lycksalighetens ö (2011), red. Sören Holmberg, Lennart Weibull och Henrik Oscarsson

Västsvensk vardag (2012), red. Annika Bergström

Samhälle Opinion Medier (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutets verksamhet är knuten till forskningen vid två institutioner: *Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG)* och *Statsvetenskapliga institutionen*. SOM-institutets undersökningar utgör ett viktigt bidrag till svensk forskning om opinionsbildning och demokrati i dagens Sverige. Den nationella SOM-undersökningen 2012 går ut till totalt 12 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Sverige och genomförs i samarbete med Kinnmark Information AB.

Ansvarelig för undersökningen är professor Henrik Oscarsson. Undersökningsledare är docent Annika Bergström och fil. dr. Jonas Ohlsson.

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen är du välkommen att kontakta Kinnmark Information AB som ansvarar för utskick och insamling av enkäterna.

Tel: 020-28 28 30 (kostar endast uppkopplingsavgiften)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet som gärna besvarar eventuella frågor om studien.

Kontakta:

Frida Vernersdotter (biträdande undersökningsledare)

Tel: 031-786 49 96, e-post: frida.vernersdotter@som.gu.se

Du kan läsa mer om SOM-institutet på internet:

www.som.gu.se

När du besvarat enkäten lägger du den på brevlådan i det bifogade svarskuvertet (portot är betalt).

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

SOM-institutet

Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg | Telefon: 031 786 3300
Fax: 031 786 4780 | E-post: info@som.gu.se | Hemsida: www.som.gu.se

Denna streckkod är endast till för att inkomna svar skall kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper du få påminnelse i onödan.

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

2012

FORMULÄRETS INNEHÅLL

- 1–8 Nyheter & medier
- 9–19 Politik, samhälle & demokrati
- 20–26 Radio & tv
- 27–33 Internet & andra medier
- 34–36 Mobiltelefoni
- 37–40 Böcker & bibliotek
- 41–49 Aktiviteter, intressen & värderingar
- 50–51 Krisinformation
- 52–63 Arbetsliv
- 64–81 Bakgrund

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Ett exempel:

Fråga 1 Hur intresserad är du av väderprognoser?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Om du är <u>mycket intresserad</u> av väderprognoser, sätt ett kryss längst till vänster på följande sätt:	☒	☐	☐	☐
Om du <u>inte alls</u> är intresserad av väderprognoser, sätt ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☒
Skulle du råka sätta ett kryss i fel ruta, stryk bara över hela rutan och sätt därefter kryss i rätt ruta – så här:	☒	☒	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator.

Kryssa därför om möjligt helt innanför rutorna. Kryssa så här: Kryssa ej så här:

Använd helst kulspeppenna och inte tusch eller blyerts.

Tack!

NYHETER & MEDIER

Fråga 1 Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i radion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i kommersiell radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktuellt/Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionala nyheter i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT:s morgonnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsmorgon i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om du läser mer än en morgontidning, ange först den som du betraktar som din huvudtidning. Frågan gäller inte läsning på internet.

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐ Jag läser <u>aldrig</u> någon morgontidning <u>på papper</u>								

Fråga 3 Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐ Jag läser <u>aldrig</u> någon morgontidning <u>på internet</u>								

Fråga 4 Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?

- Ja
 Nej

Fråga 5 Fanns det någon morgontidningsprenumeration i det hem som du växte upp i?

- Ja, under hela min uppväxt
 Ja, under större delen av min uppväxt
 Ja, under kortare perioder
 Nej
 Minns inte

Fråga 6	Brukar du läsa eller titta i någon daglig gratistidning? (Metro, City, Extra Östergötland eller 18 minuter)	Minst 5 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig		
		☐	☐	☐	☐	☐		
Fråga 7	Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig		
	Aftonbladet							
	...på papper	☐	☐	☐	☐	☐		
	...på dator	☐	☐	☐	☐	☐		
	...i mobil	☐	☐	☐	☐	☐		
	...på surfplatta	☐	☐	☐	☐	☐		
	Expressen							
	...på papper	☐	☐	☐	☐	☐		
	...på dator	☐	☐	☐	☐	☐		
	...i mobil	☐	☐	☐	☐	☐		
	...på surfplatta	☐	☐	☐	☐	☐		
Fråga 8	Har du för närvarande tillgång till något av följande i ditt hushåll?	Ja	Nej	Vet inte	Ja	Nej	Vet inte	
	Telefon (fast anslutning)	☐	☐	☐	Internet	☐	☐	☐
	Mobiltelefon	☐	☐	☐	GPS	☐	☐	☐
	Tv-apparat	☐	☐	☐	Blu-ray-spelare	☐	☐	☐
	Radioapparat	☐	☐	☐	Tv-spelkonsol	☐	☐	☐
	Persondator	☐	☐	☐	Surfplatta	☐	☐	☐
POLITIK, SAMHÄLLE & DEMOKRATI								
Fråga 9	Hur intresserad är du i allmänhet av politik?	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad			
		☐	☐	☐	☐			
Fråga 10	Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.	.....						
		.....						
Fråga 11	På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd			
	EU	☐	☐	☐	☐			
	Sverige	☐	☐	☐	☐			
	Landstinget/regionen där du bor	☐	☐	☐	☐			
	Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐			

Fråga 12 Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och tv	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
Riksbanken	☐	☐	☐	☐	☐
Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐
EU-kommissionen	☐	☐	☐	☐	☐
Europaparlamentet	☐	☐	☐	☐	☐
Förenta Nationerna (FN)	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 Ange också hur stort förtroende du har för följande institutioner/organisationer:

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Biblioteken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Säkerhetspolisen (Säpo)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sveriges Olympiska Kommitté (SOK)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 14 Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?

Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 15 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 16 Vilket parti tycker du bäst om i dag?

- Vänsterpartiet   Folkpartiet   Miljöpartiet
 Socialdemokraterna   Moderaterna   Sverigedemokraterna
 Centerpartiet   Kristdemokraterna   Annat parti: .....

Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- Ja, mycket övertygad   Ja, något övertygad   Nej

Fråga 17 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på friskolor	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på ett miljövänligt samhälle	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör införa euro som valuta	☐	☐	☐	☐	☐
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
Öka det ekonomiska stödet till glesbygden	☐	☐	☐	☐	☐
Införa republik i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Vinstutdelning ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg	☐	☐	☐	☐	☐
Finansiera Sveriges Television via skatten istället för via nuvarande mottagaravgift	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 18 Tycker du att Sverige ska behålla eller avskaffa monarkin?

- Behålla monarkin   Avskaffa monarkin   Ingen åsikt

Fråga 19 Om du ser till läget i dag, hur oroande upplever du själv följande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Terrorism	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐
Ekonomisk kris	☐	☐	☐	☐
Ökat antal flyktingar	☐	☐	☐	☐
Stor arbetslöshet	☐	☐	☐	☐
Förändringar i jordens klimat	☐	☐	☐	☐
Ökade sociala klyftor	☐	☐	☐	☐
Militära konflikter	☐	☐	☐	☐
Politisk extremism	☐	☐	☐	☐
Inskränkningar i yttrandefriheten	☐	☐	☐	☐

RADIO & TV

Fråga 20 Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan radiokanal:	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 21 Hur ofta brukar du lyssna på radio på följande sätt?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Radioapparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bilradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dator: direktsändning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
podcast eller ljudklipp	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mobil: direktsändning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
podcast eller ljudklipp	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Surfplatta: direktsändning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
podcast eller ljudklipp	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 22 Hur ofta brukar du titta på program i följande tv-kanaler?

	<i>Har ej tillgång</i>	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV6	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjuan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV8	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 9	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV11	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT24	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVTB Barnkanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kunskapskanalen (SVT/UR)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Discovery Channel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sportkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
BBC eller CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

**Fråga 23 Vilken tv-kanal tycker du har de bästa programmen när det gäller:
(Markera endast en kanal per rad)**

	SVT1	SVT2	TV3	TV4	Kanal 5	SVTB Barn- kanalen	Kunskaps- kanalen (SVT/UR)	Annan kanal	Ingen upp- fattning
Barnprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ungdomsprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nöjesprogram/underhållning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samhällsprogram/-magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teater, opera, konsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturprogram/-magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska tv-serier/drama/ komedi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utländska tv-serier/drama/ komedi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Långfilmer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Populärmusik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dokumentärer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 24 Vilket är ditt allmänna intryck av de svenska tv-kanalerna?

	Mycket positivt	Ganska positivt	Varken positivt eller negativt	Ganska negativt	Mycket negativt	Ingen uppfattning
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV6	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjuan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 9	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT24	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVTB Barnkanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kunskapskanalen (SVT/UR)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 25 Är du positivt eller negativt inställd till reklam i tv?

Mycket positiv ☐	Ganska positiv ☐	Varken positiv eller negativ ☐	Ganska negativ ☐	Mycket negativ ☐

Fråga 26 Tycker du att tv-licensen, mottagaravgiften som man betalar för Sveriges Television, är värd priset eller inte?

Mycket väl värd priset ☐	Ganska väl värd priset ☐	Inte speciellt värd priset ☐	Inte alls värd priset ☐

INTERNET & ANDRA MEDIER

Fråga 27 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?

Ingen gång   Någon gång de senaste 12 mån   Någon gång i halvåret   Någon gång i månaden   Någon gång i veckan   Flera gånger i veckan   Dagligen

↳ Gå till fråga 29

Och hur ofta har du gjort följande på internet?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Skickat/tagit emot e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av nyheter/nyhetstjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt sociala medier (ex. Facebook, Twitter)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit egen blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat onlinespel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommenterat nyhetsartiklar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt/beställt varor eller tjänster	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort biblioteksärenden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tittat på tv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lyssnat på radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tittat på e-sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst artikelkommentarer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Laddat ner film eller tv-serier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 28 Ungefär hur ofta en genomsnittlig vecka brukar du göra följande i sociala medier (ex. Facebook, Twitter)?

	Ingen gång	Någon gång/vecka	Flera ggr/vecka	1-3 ggr/dag	4-10 ggr/dag	Mer än 10 ggr/dag
Läsa/följa vad andra lägger ut	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skriva/kommentera/lägga ut material	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 29 Vilken är din åsikt om följande påståenden som man ibland hör om internet? Ange för vart och ett av påståendena om det enligt din uppfattning är riktigt eller felaktigt.

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Helt felaktigt påstående ↓											
Nyheter på internet kan aldrig ersätta nyheter i tidningar, radio och tv, utan endast komplettera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den som har internet behöver inte ha någon dagstidningsprenumeration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Internet är en nödvändig förutsättning för att kunna hålla sig informerad om nyheter och aktuella händelser	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Helt riktigt påstående ↓											

Fråga 30 När det gäller att hålla kontakt med familj och vänner, har du under den senaste månaden använt något av följande? (Du kan kryssa för flera alternativ)

Vid kontakt med:	Ej relevant för mig	Telefon (fast/mobil)	Video-samtal	E-post	Chatt	Facebook	Andra sociala nätverk
Maka/make/partner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Syskon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Barn	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Föräldrar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nära vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 Hur viktiga är följande medier för att du ska känna närhet med vänner och anhöriga?

	Inte alls viktig				Helt avgörande						
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Telefon (fast eller mobil)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Videosamtal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Chatt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Facebook	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andra sociala nätverk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 32 Vilket förtroende har du för innehållet i följande medier?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Sveriges Television (SVT)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sveriges Radio (SR)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dagens Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐	☐
svt.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
tv4.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
sverigesradio.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
aftonbladet.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
expressen.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
dn.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 33 I vilken utsträckning tog du del av följande i medierna under 2012?

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I liten utsträckning	Inte alls
Melodifestivalen	☐	☐	☐	☐
Prinsessan Estelles dop	☐	☐	☐	☐
Olympiska spelen (OS)	☐	☐	☐	☐

MOBILTELEFONI**Fråga 34 Har du egen mobiltelefon? (Du kan kryssa för flera alternativ)**

- Ja: privat med kontantkort   Nej
- Ja: privat med abonnemang
- Ja: i tjänsten/arbetet

Har du en så kallad smartphone (pekskärmobil)?

- Ja   Nej

Fråga 35 Hur ofta brukar du använda mobiltelefon till följande?

	Aldrig	Högst några ggr/månad	Någon/några ggr/vecka	1-3 ggr/dag	4-10 ggr/dag	11-20 ggr/dag	Mer än 20 ggr/dag
Ringa/ta emot samtal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skicka/ta emot sms	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skicka/ta emot mms/bilder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Surfa på internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skicka/ta emot epost	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använda sociala medier (ex. Facebook, Twitter)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Söka fakta/information	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lyssna på radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Titta på tv/filmklipp	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ta del av nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ange position/geotagga	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 36 Hur ofta brukar du göra följande för att ta del av nyheter i mobilen?

	Aldrig	Högst några ggr/månad	Någon/några ggr/vecka	1-3 ggr/dag	4-10 ggr/dag	11-20 ggr/dag	Mer än 20 ggr/dag
Gå direkt till webb- eller mobilsajt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gå direkt till app	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Följa länkar via sökmotor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Följa länkar från sociala medier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Följa länkar via e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

BÖCKER & BIBLIOTEK

Fråga 37 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna läst följande typer av böcker?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Skönlitterär bok:							
som inbunden eller pocket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
som ljudbok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
som e-bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fackbok:							
som inbunden eller pocket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
som ljudbok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
som e-bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 38 Om du har läst någon e-bok under de senaste 12 månaderna, på vilket eller vilka sätt skaffade du den/dem?

- Jag har inte läst någon e-bok
- Laddat ner via biblioteket
- Köpt via internet
- Annat sätt

Fråga 39 Har du under de senaste 12 månaderna besökt eller gjort ärenden på ditt kommunbibliotek?

- Nej, varken på plats eller på internet   Ja, på plats   Ja, på internet

Om ja, hur ofta har du gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Lånat böcker (även ljudbok/e-bok)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lånat musik/film/spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst böcker (även ljudbok/e-bok)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst tidningar/tidskrifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt studie-/arbetsplats	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Frågat bibliotekarie om hjälp	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av kulturevenemang	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 40 Hur tycker du på det hela taget att bibliotekens service fungerar i den kommun där du bor?

- Mycket bra   Ganska bra   Varken bra eller dåligt   Ganska dåligt   Mycket dåligt   Ingen uppfattning

AKTIVITETER, INTRESSEN & VÄRDERINGAR

Fråga 41 Är du medlem i någon typ av förening/organisation?

	Nej	Ja	...och jag har någon typ av uppdrag
Idrotts-/friluftsförening	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐
Politiskt parti/förbund	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐
Kulturförening	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening, byalag	☐	☐	☐
Invandrarförening	☐	☐	☐
Pensionärsförening	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐
Annan typ av förening/organisation	☐	☐	☐

Fråga 42 Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion?

	Nej	Ja, men jag har <u>inte</u> varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna	Ja, och jag har varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna
Svenska kyrkan	☐	☐	☐
Annan kristen kyrka/samfund	☐	☐	☐
Jag är muslim	☐	☐	☐
Jag tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk	☐	☐	☐

Fråga 43 Tror du på Gud?

Ja   Nej

Fråga 44 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvar-talet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Motionerat/tränat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på tips/trav/lotteri etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit kött	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt cigaretter/cigarr/pipa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på klassisk konsert, opera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rockkonsert/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit frukost utanför hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 45 Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?Mycket nöjd
Ganska nöjd
Inte särskilt nöjd
Inte alls nöjd
Fråga 46 Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?Det går inte att lita på
människor i allmänhetDet går att lita på
människor i allmänhet0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
          Fråga 47 Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?

Mycket dåligt

Mycket gott

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
          Fråga 48 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Varit på tjänsteresa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetat overtid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat/målat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit dagbok/poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hyrat dvd/video	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lyssnat på ljudbok/talbok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst högt ur bok/tidning för något barn	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med familj	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt med kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på museum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat datorspel/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller vårdat bil/mc/moped	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 49 Har du/ditt hushåll bil?Nej
Ja
Bilmärke: .....
(den bil du/ditt hushåll använder mest)

Årsmodell:

KRISINFORMATION

Fråga 50 Föreställ dig att det inträffar ett giftigt gasutsläpp där du bor, hur vill du helst bli larmad av myndigheterna? Kryssa för max tre alternativ.

☐ Sirener i bostadsområdet	☐ Varningsmeddelande via app i mobilen
☐ Larmsignal i mobilen	☐ Varningsmeddelande via sms
☐ Larmsignal i datorn	☐ Varningsmeddelande via socialt nätverk (ex. Facebook)
☐ Larmsignal i hemmet (ex. via fast telefon)	☐ Varningsmeddelande via mikroblogg (ex. Twitter)
☐ Varningsmeddelande i tv/radio	

Fråga 51 När du fått reda på att det inträffat ett giftigt gasutsläpp, vart vänder du dig i första hand för att få mer information om du befinner dig...

	...hemma	...på jobbet/ i skolan	...på annan plats
Tv	☐	☐	☐
Radio	☐	☐	☐
Nyhetsmedier på internet	☐	☐	☐
Nyhetsmedier i mobiltelefon	☐	☐	☐
Sociala medier i dator (ex. Facebook, Twitter)	☐	☐	☐
Sociala medier i mobil (ex. Facebook, Twitter)	☐	☐	☐
Myndigheters hemsidor	☐	☐	☐
Annat:	☐	☐	☐

ARBETSLIV

Fråga 52 Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?

☐ Förvärvsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)	☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/ genomgår arbetsmarknadsutbildning	☐ Har sjuk-/aktivitetsersättning
☐ Arbetslös	☐ Studerande
	☐ Annat: .....

Fråga 53 Vilket är/var ditt senaste yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.

- ..... (yrke/sysselsättning)
- Har aldrig yrkesarbetat → Gå till fråga 60

Fråga 54 Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?

.....

Fråga 55 Arbetar/arbetade du i offentlig eller privat tjänst?

Statlig	Kommunal	Landstings-/regional	Privat	Ideell organisation/stiftelse
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 56 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?   ☐ Tjänsteman ☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion ☐ Tjänsteman med företags-/verksamhetsledande funktion ☐ Arbetare ☐ Arbetare med arbetsledande funktion   ☐ Företagare: ingen anställd ☐ Företagare: 1–9 anställda ☐ Företagare: 10 eller fler anställda ☐ Jordbrukare: ingen anställd ☐ Jordbrukare: en eller flera anställda
Fråga 57 Vilken är/var din normala veckoarbetstid?   1–19 timmar   20–34 timmar   35–40 timmar   41–50 timmar   51 timmar eller mer ☐   ☐   ☐   ☐   ☐
Fråga 58 Är din tjänst en tillsvidareanställning eller tidsbegränsad anställning?   Tillsvidare-/fast anställning   Tidsbegränsad anställning   <i>Jag är egen företagare</i> ☐   ☐   ☐
Fråga 59 Hur omfattande är din anställning?   Heltid   Deltid   Varierande ☐   ☐   ☐
Fråga 60 Är du medlem i någon fackförening?   ☐ Ja ..... (ange hela namnet)   ☐ Nej
Fråga 61 Är du medlem i någon arbetslöshetskassa (a-kassa)?   ☐ Ja   ☐ Nej, men har varit medlem tidigare   ☐ Nej, har aldrig varit medlem   ☐ Vet inte
Fråga 62 Har du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?   ☐ Nej   ☐ Ja   →   Hur länge sammantaget?   ☐ Upp till en vecka ☐ Mellan en vecka och en månad ☐ 1–3 månader ☐ 3–12 månader
Fråga 63 Var förvärvsarbetar/studerar du för närvarande?   ☐ <i>Jag förvärvsarbetar/studerar inte för närvarande</i> ☐ I huvudsak i den kommun där jag bor ☐ I huvudsak i annan kommun än där jag bor   Ungefär hur lång resväg respektive restid har du normalt till arbetet/skolan?   Antal kilometer: ____   Antal minuter: ____

AVSLUTNINGSVIS NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV

Fråga 64 Är du kvinna eller man?

Kvinna   Man

Vilket år är du född?

Årtal:

Fråga 65 Är du...:

Svensk
medborgare

Medborgare i
annat land

Både svensk medborgare
och medborgare i annat land

Fråga 66 Har du egna barn?

Ja   Nej

Fråga 67 Vilket är ditt civilstånd?

Ensamstående

Sambo

Gift/partnerskap

Änka/änkling

Fråga 68 Vilken är din sexuella orientering?

Heterosexuell   Bisexuell   Homosexuell

*Vill avstå från
att svara*

Annan: ..... (ange vilken)

Fråga 69 Hur ser ditt hushåll ut?

Jag bor ensam   →   *Gå till fråga 70*

Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med: →

	En vuxen	☐	Ja	☐	Nej
	Flera vuxna	☐	☐	☐	☐
	Ett eller flera barn	☐	☐	☐	☐

Om du regelbundet delar ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?

Antal barn: ...i åldrarna: 0–3 år   4–6 år   7–15 år   16 år eller äldre

Fråga 70 Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?

Ditt nuvarande hem:

Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

Det hem du växte upp i:

Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

Fråga 71 Vilket eller vilka språk talas huvudsakligen i ditt nuvarande hem?

Svenska   Annat språk: .....

Fråga 72 Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 73 Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?

☐ Har alltid bott här	☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år
☐ Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort	☐ Inflyttad, har bott här 4–10 år
☐ Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort	☐ Inflyttad, har bott här 1–3 år
	☐ Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 74 I vilken typ av område bor du?

☐ Storstad: centralt	☐ Större tätort
☐ Storstad: ytterområde/förort	☐ Mindre tätort
☐ Stad: centralt	☐ Ren landsbygd
☐ Stad: ytterområde	

Fråga 75 Hur bor du för närvarande?

- I villa/radhus
 I lägenhet/flerbostadshus
 Annat boende

Fråga 76 Hyr eller äger du eller någon i ditt hushåll din nuvarande bostad?

- Äger bostaden (även bostadsrätt)
 Hyr bostaden → **Hyr du i andra hand?**
 Nej
 Ja, jag hyr i andra hand
 Ja, jag är inneboende

Fråga 77 Har du varit bosatt utanför Sverige under de senaste 10 åren?

- Nej
 Ja → **a) Hur länge sammanlagt?**
 Mindre än 6 månader
 6–12 månader
 1–2 år
 Mer än 2 år
- b) Vilket eller vilka länder bodde du i?**
(Börja med det land där du bodde längst tid)
.....
.....

Fråga 78 Vilken skolutbildning har du? Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.

- Ej fullgjort grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
 Grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
 Studier vid gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
 Examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
 Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
 Studier vid högskola/universitet
 Examen från högskola/universitet
 Examen från/studier vid forskarutbildning

Fråga 79 Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak?

- Ekonomi/handel/administration
 Estetisk/design/hantverk/konst
 Hotell/restaurang/service/skönhetsvård
 Hälso-/sjukvård/medicin
 Humaniora/kultur
 Jordbruk/skogsbruk/miljövard
 Teknik/byggt teknik/industri/transport
- Media/journalistik/reklam
 Naturvetenskap/matematik/data
 Pedagogik
 Samhällsvetenskap/juridik
 Socialt arbete/omsorg/psykologi
 Annan: .....

Fråga 80 Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in).

- 100 000 eller mindre
 101 000 – 200 000
 201 000 – 300 000
 301 000 – 400 000
- 401 000 – 500 000
 501 000 – 600 000
 601 000 – 700 000
 701 000 – 800 000
- 801 000 – 900 000
 901 000 – 1 000 000
 1 001 000 – 1 100 000
 Mer än 1 100 000

Fråga 81 Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättrats	Förbli ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Ett stort tack för att du har svarat på enkäten!

Har du synpunkter på undersökningen? Skriv gärna ner dem och lägg tillsammans med enkäten i svarskuvertet. Det går också bra att lämna synpunkter på www.som.gu.se

Samhälle Opinion Medier (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutets verksamhet är knuten till forskningen vid två institutioner: *Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG)* och *Statsvetenskapliga institutionen*. SOM-institutets undersökningar utgör ett viktigt bidrag till svensk forskning om opinionsbildning och demokrati i dagens Sverige. Den nationella SOM-undersökningen 2012 går ut till totalt 12 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Sverige och genomförs i samarbete med Kinnmark Information AB.

Ansvareg för undersökningen är professor Henrik Oscarsson. Undersökningsledare är docent Annika Bergström och fil. dr. Jonas Ohlsson.

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen är du välkommen att kontakta Kinnmark Information AB som ansvarar för utskick och insamling av enkäterna.

Tel: 020-28 28 30 (kostar endast uppkopplingsavgiften)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet som gärna besvarar eventuella frågor om studien.

Kontakta:

Frida Vernersdotter (biträdande undersökningsledare)

Tel: 031-786 49 96, e-post: frida.vernersdotter@som.gu.se

Du kan läsa mer om SOM-institutet på internet:

www.som.gu.se

När du besvarat enkäten lägger du den på brevlådan i det bifogade svarskuvertet (portot är betalt).

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

SOM-institutet

Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg | Telefon: 031 786 3300
Fax: 031 786 4780 | E-post: info@som.gu.se | Hemsida: www.som.gu.se

Denna streckkod är endast till för att inkomna svar skall kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper du få påminnelse i onödan.

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

2012

FORMULÄRETS INNEHÅLL

- 1–6 Nyheter & medier
- 7–19 Politik, samhälle & demokrati
- 20–22 Radio, tv & nyheter
- 23–29 Konsumtion
- 30–37 Fritid & aktiviteter
- 38–41 Kunskap & samhälle
- 42–47 Värderingar
- 48–51 Hälsa
- 52–64 Arbetsliv
- 65–85 Bakgrund

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Ett exempel:

Fråga 1 Hur intresserad är du av väderprognoser?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Om du är <u>mycket intresserad</u> av väderprognoser, sätt ett kryss längst till vänster på följande sätt:	☒	☐	☐	☐
Om du <u>inte alls</u> är intresserad av väderprognoser, sätt ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☒
Skulle du råka sätta ett kryss i fel ruta, stryk bara över hela rutan och sätt därefter kryss i rätt ruta – så här:	☒	☒	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator.

Kryssa därför om möjligt helt innanför rutorna. Kryssa så här: Kryssa ej så här:

Använd helst kulspeppenna och inte tusch eller blyerts.

Tack!

NYHETER & MEDIER

Fråga 1 Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokallyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i radion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i kommersiell radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktuellt/Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionala nyheter i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT:s morgonnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsmorgon i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om du läser mer än en morgontidning, ange först den som du betraktar som din huvudtidning. Frågan gäller inte läsning på internet.

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på papper

Fråga 3 Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på internet

Fråga 4 Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 5 Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?

Ja   Nej

Fråga 6 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?

Ingen gång Någon gång de senaste 12 mån Någon gång i halvåret Någon gång i månaden Någon gång i veckan Flera gånger i veckan Dagligen

→ Gå till fråga 7

Och hur ofta har du gjort följande på internet?

	Ingen gång ☐	Någon gång de senaste 12 mån ☐	Någon gång i halvåret ☐	Någon gång i månaden ☐	Någon gång i veckan ☐	Flera gånger i veckan ☐	Dagligen ☐
Skickat/tagit emot e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt sociala medier (ex. Facebook, Twitter)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit egen blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat onlinespel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt/beställt varor eller tjänster	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information om hälsa och sjukvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information om aktuell forskning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tittat på e-sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommenterat nyhetsartikel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt eller sålt varor via privatannonser	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

POLITIK, SAMHÄLLE & DEMOKRATI**Fråga 7 Hur intresserad är du i allmänhet av politik?**

Mycket intresserad Ganska intresserad Inte särskilt intresserad Inte alls intresserad

Fråga 8 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

.....
 .....

Fråga 9 På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:

	Mycket nöjd ☐	Ganska nöjd ☐	Inte särskilt nöjd ☐	Inte alls nöjd ☐
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Landstinget/regionen där du bor	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 10 Allmänt sett, tycker du att utvecklingen i Sverige går åt rätt håll eller åt fel håll?

Åt rätt håll Åt fel håll Ingen uppfattning

Fråga 11 Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och tv	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
Riksbanken	☐	☐	☐	☐	☐
Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐
EU-kommissionen	☐	☐	☐	☐	☐
Europaparlamentet	☐	☐	☐	☐	☐
Förenta Nationerna (FN)	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 12 Ange också hur stort förtroende du har för följande institutioner:

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Apoteken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Försäkringskassan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Systembolaget	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvårdsupplysningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 14 Vilket parti tycker du bäst om i dag?

☐ Vänsterpartiet	☐ Folkpartiet	☐ Miljöpartiet
☐ Socialdemokraterna	☐ Moderaterna	☐ Sverigedemokraterna
☐ Centerpartiet	☐ Kristdemokraterna	☐ Annat parti: .....

Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- Ja, mycket övertygad
 Ja, något övertygad
 Nej

Fråga 15 Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?

Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 16 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på ett miljövänligt samhälle	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatten på alkohol	☐	☐	☐	☐	☐
Införa sextimmars arbetsdag	☐	☐	☐	☐	☐
Lagstifta om rätt till heltid för deltidсанställda	☐	☐	☐	☐	☐
Höja koldioxidskatten på bensin	☐	☐	☐	☐	☐
Öka det ekonomiska stödet till glesbygden	☐	☐	☐	☐	☐
Höja skatten på alkohol	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 17 Om du ser till läget i dag, hur oroande upplever du själv följande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Terrorism	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐
Ekonomisk kris	☐	☐	☐	☐
Religiösa motsättningar	☐	☐	☐	☐
Stor arbetslöshet	☐	☐	☐	☐
Organiserad brottslighet	☐	☐	☐	☐
Ökade sociala klyftor	☐	☐	☐	☐
Ökad alkoholkonsumtion	☐	☐	☐	☐
Globala epidemier	☐	☐	☐	☐
Förändringar i jordens klimat	☐	☐	☐	☐

Fråga 18 Om du ser till din egen situation, hur oroande upplever du själv följande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Att sakna pengar vid en oväntad utgift	☐	☐	☐	☐
Att inte få en tillräckligt stor pension	☐	☐	☐	☐
Att bli arbetslös	☐	☐	☐	☐
Att bli allvarligt sjuk	☐	☐	☐	☐
Att bli utsatt för brott	☐	☐	☐	☐

Fråga 19 Allmänt sett, hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Rikspolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poliser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjuksköterskor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Forskare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lärare i grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Präster	☐	☐	☐	☐	☐	☐

RADIO, TV & NYHETER
Fråga 20 Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan kommersiell radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 21 Hur ofta brukar du titta på program i följande tv-kanaler?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1/SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanaler	☐	☐	☐	☐	☐	☐
BBC eller CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 22 På det hela taget, vad anser du om nyhetsmediers rapportering om följande samhällsproblem?

	Problemet överdrivs starkt	Problemet överdrivs något	Rimlig rapportering	Problemet underdrivs något	Problemet underdrivs starkt	Ingen uppfattning
Arbetslöshet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organiserad brottslighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Globala epidemier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomiska kriser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐	☐	☐

KONSUMTION

Fråga 23 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna köpt något av följande?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dator-/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kläder till dig själv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Möbler/inredning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hemelektronik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Byggvaror	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

...och när det gäller dina köpvänor i övrigt, hur ofta har du:

Handlat second hand/begagnat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt rabatt-/extraerbjudande	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt mer än vad jag egentligen hade råd med	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prutat/förhandlat om priset på en vara/tjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt present åt någon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillbringat minst en timme på ett köpcentrum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 24 En genomsnittlig månad, ungefär hur mycket tid lägger du på att handla sådant som kläder/skor, hemelektronik och inredning? Räkna även inköp via internet.

Ingen tid alls	Upp till 1 timme	1–5 timmar	5–10 timmar	10–20 timmar	20–30 timmar	Mer än 30 timmar
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 25 En genomsnittlig månad, ungefär hur mycket pengar lägger du på följande varor?

	Inga pengar alls	Upp till 500 kronor	501–1 000 kronor	1 001–2 000 kronor	2 001–4 000 kronor	4 001–6 000 kronor	Mer än 6 000 kronor
Mat/livsmedel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kläder/skor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hemelektronik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Inredning/möbler	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 26 Hur värderar du i allmänhet följande i förhållande till vad det kostar?

	Mycket väl värd priset	Ganska väl värd priset	Inte särskilt värd priset	Inte alls värd priset	Ingen uppfattning
Pocketbok	☐	☐	☐	☐	☐
Biobesök	☐	☐	☐	☐	☐
Teaterföreställning	☐	☐	☐	☐	☐
Morgontidningsprenumeration	☐	☐	☐	☐	☐
Märkeskläder	☐	☐	☐	☐	☐
Designmöbler	☐	☐	☐	☐	☐
Kroppsvårdsbehandling	☐	☐	☐	☐	☐
Hemslöjd/handarbete	☐	☐	☐	☐	☐

**Fråga 27 Hur ofta under de senaste 12 månaderna har du handlat mat till ditt hushåll?
Frågan gäller både stora inköp och kompletteringsköp av några få varor.**

Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

**Fråga 28 Hur ofta tar du dig till affären på följande sätt när du handlar mat?
Frågan gäller både stora inköp och kompletteringsköp av några få varor.**

	Aldrig	Någon gång	Ibland	Oftast	Alltid
Cykel	☐	☐	☐	☐	☐
Bil	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐
Färdtjänst eller taxi	☐	☐	☐	☐	☐
Till fots	☐	☐	☐	☐	☐
Använder hemleverans	☐	☐	☐	☐	☐

**Fråga 29 Hur ofta använder du följande när du handlar mat?
Frågan gäller både stora inköp och kompletteringsköp av några få varor.**

	Aldrig	Någon gång	Ibland	Oftast	Alltid
Ny plastkasse från butiken	☐	☐	☐	☐	☐
Ny papperskasse från butiken	☐	☐	☐	☐	☐
Flergångskasse	☐	☐	☐	☐	☐
Begagnad plast-/papperskasse	☐	☐	☐	☐	☐
Egen väska	☐	☐	☐	☐	☐
Bär utan väska/kasse	☐	☐	☐	☐	☐

FRITID & AKTIVITETER

Fråga 30 Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?

Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
☐	☐	☐	☐

Fråga 31 Är du medlem i någon typ av förening/organisation?

	Nej	Ja	...och jag har någon typ av uppdrag
Idrotts-/friluftsförening	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐
Politiskt parti/förbund	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐
Kulturförening	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening, byalag	☐	☐	☐
Handikappförening/-förbund	☐	☐	☐
Pensionärsförening	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐
Patient- och anhörigförening	☐	☐	☐
Annan typ av förening/organisation	☐	☐	☐

Fråga 32 Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion?

	Nej	Ja, men jag har inte varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna	Ja, och jag har varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna
Svenska kyrkan	☐	☐	☐
Annan kristen kyrka/samfund	☐	☐	☐
Jag är muslim	☐	☐	☐
Jag tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk	☐	☐	☐

Fråga 33 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Motionerat/tränat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit ute i naturen/friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått längre promenad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på tips/trav/lotteri etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit kött	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på musikal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på klassisk konsert, opera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rockkonsert/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Storhandlat alkohol utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjungit i kör	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dansat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt cigaretter/cigar/pipa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 34 Hur intresserad är du i allmänhet av:

	Inte alls intresserad										Mycket intresserad											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Miljöfrågor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Natur och friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mode/kläder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utseende/kroppsvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hälsa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Heminredning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Shopping/gå i affärer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hemslöjd/handarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 Har du/ditt hushåll:

Bil Nej Ja → Bilmärke: ..... Årsmodell:
 (den bil du/ditt hushåll använder mest)

Fritidshus   → I Sverige Utomlands

Fråga 36 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cyklad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt med kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lyssnat på klassisk musik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lyssnat på populärmusik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat musikinstrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetat övertid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat/målat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit dagbok/poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fotograferat/filmat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med handarbete/hantverk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bantat/gått på diet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst skönlitteratur	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst facklitteratur	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på hemslöjdsmarknad/-utställning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på konstutställning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller vårdat bil/mc/moped	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trädgårdsarbete/balkongodling	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bakat/syltat/saftat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat datorspel/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit starksprit	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit vin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit dig berusad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 37 Hur mycket starköl/vin/starksprit drack du under den senaste veckan? Ange i centiliter (cl).

Jag har inte druckit någon alkohol alls

 Starköl:
 cl
 Stor starköl
 40-50 cl

 Vin:
 cl
 Vinglas
 15-20 cl

 Starksprit:
 cl
 Drink
 4 cl

KUNSKAP & SAMHÄLLE

Fråga 38 Allmänt sett, vilket förtroende har du för den forskning som bedrivs i Sverige inom följande områden?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Medicin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samhällsvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teknik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Humaniora	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utbildningsvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 39 Hur viktigt anser du det är att det i Sverige satsas på forskning på världsbästanivå inom följande områden?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
Energi	☐	☐	☐	☐	☐
Cancer	☐	☐	☐	☐	☐
Miljö	☐	☐	☐	☐	☐
Allergier	☐	☐	☐	☐	☐
IT	☐	☐	☐	☐	☐
Historia	☐	☐	☐	☐	☐
Företagsekonomi	☐	☐	☐	☐	☐
Genteknik	☐	☐	☐	☐	☐
Klimat	☐	☐	☐	☐	☐
Globalisering	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 40 Anser du att den vetenskapliga utvecklingen under de senaste årtiondena har gjort livet bättre eller sämre för vanliga människor?

Mycket bättre	Något bättre	Varken bättre eller sämre	Något sämre	Mycket sämre	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 41 Här följer några påståenden som förekommer om forskning och samhälle. Vilken är din uppfattning om vart och ett av följande påståenden?

	Helt felaktigt påstående ↓ Helt riktigt påstående ↓										Ingen uppfattning	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Svensk forskning är internationellt konkurrenskraftig	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ökad satsning på forskning ger ett bättre samhälle för alla	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det förekommer ofta fusk inom forskning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

VÄRDERINGAR

Fråga 42 Nedan finns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning
Begränsa rätten till fri abort	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillåta aktiv dödshjälp	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda alla former av pornografi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Avkriminalisera all fildelning på internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda ansiktstäckande slöja på allmän plats	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda skolavslutningar i kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stärka djurens rätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 43 Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?

Det går inte att lita på människor i allmänhet

Det går att lita på människor i allmänhet

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 44 Allmänt sett, hur är ditt självförtroende?

Mycket dåligt

Mycket bra

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 45 Det finns många uppfattningar om religionens roll i samhället. Vilken är din bedömning av följande påståenden?

	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	Helt felaktigt	Vet ej
Alla ska ha rätt att fritt utöva sin religion	☐	☐	☐	☐	☐
Religionsfrihetens ställning i Sverige är hotad	☐	☐	☐	☐	☐
Individens rättighet att utöva sin religion behöver samhällets skydd	☐	☐	☐	☐	☐
Det går inte att diskutera med religiösa personer	☐	☐	☐	☐	☐
Man ska inte blanda ihop religion och politik	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 46 Tror du på Gud?

Ja Nej

Fråga 47 Skulle du beskriva det hem där du växte upp som ett religiöst hem?

Ja, i hög grad Ja, i viss grad Nej, knappast Nej, inte alls

HÄLSA

Fråga 48 Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Mycket dåligt

Mycket gott

0   1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

Fråga 49 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna upplevt följande typer av återkommande hälsobesvär?

	Aldrig	Någon/några gånger under de senaste 12 mån	Någon/några gånger i månaden	Någon/några gånger i veckan	Dagligen
Huvudvärk eller yrsel	☐	☐	☐	☐	☐
Värk eller smärta i muskler/leder/bindväv	☐	☐	☐	☐	☐
Hjärt-/kärlbesvär	☐	☐	☐	☐	☐
Magbesvär	☐	☐	☐	☐	☐
Sömnsvårigheter	☐	☐	☐	☐	☐
Oro/nedstämdhet	☐	☐	☐	☐	☐
Nedsatt fysisk rörlighet	☐	☐	☐	☐	☐
Allergiska besvär	☐	☐	☐	☐	☐
Annan typ av hälsobesvär	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 50 I vilken utsträckning stämmer följande påståenden in på hur du i allmänhet brukar känna dig?

	Stämmer helt	Stämmer ganska bra	Stämmer inte särskilt bra	Stämmer inte alls
Jag tycker att livet är fullt av intressanta saker	☐	☐	☐	☐
Ibland känner jag mig olustig och obehaglig till mods utan påtaglig anledning	☐	☐	☐	☐
Jag är bra på att komma med spydiga kommentarer	☐	☐	☐	☐
Jag har en tendens att handla på ögonblickets ingivelse utan att tänka mig för så noga	☐	☐	☐	☐
Jag har lätt för att njuta av livet	☐	☐	☐	☐
Jag blir lätt stressad när jag tvingas att skynda mig	☐	☐	☐	☐
Om man blir illa behandlad av någon tycker jag i princip att man ska ge igen	☐	☐	☐	☐
Det händer ofta att jag lite förhastat ger mig in på saker	☐	☐	☐	☐
Jag tycker ofta att man överdriver känslornas betydelse	☐	☐	☐	☐
Jag känner mig ofta glad och upprymd innan jag ska träffa en god vän	☐	☐	☐	☐
Jag spänner mig ofta så hårt att jag blir trött	☐	☐	☐	☐
Om någon vill argumentera mot mig drar jag mig inte för att komma med vassa kommentarer	☐	☐	☐	☐
Jag brukar ”tala först och tänka sedan”	☐	☐	☐	☐
Jag har ofta svårt att förstå vad andra menar när de talar om sina känslor	☐	☐	☐	☐
Jag föredrar att slippa engagera mig i andras problem	☐	☐	☐	☐

Fråga 51 Hur lång är du och hur mycket väger du?

Längd (i cm):

Vikt (i kg):

 Vill avstå från att svara**ARBETSLIV****Fråga 52 Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?**

☐ Förvärvsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)	☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/ genomgår arbetsmarknadsutbildning	☐ Har sjuk-/aktivitetsersättning
☐ Arbetslös	☐ Studerande
	☐ Annat: .....

Fråga 53 Vilket är/var ditt senaste yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.

- .....
- Har aldrig yrkesarbetat → Gå till fråga 61

Fråga 54 Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?

.....

Fråga 55 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?

☐ Tjänsteman	☐ Företagare: ingen anställd
☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion	☐ Företagare: 1–9 anställda
☐ Tjänsteman med företags-/verksamhetsledande funktion	☐ Företagare: 10 eller fler anställda
☐ Arbetare	☐ Jordbrukare: ingen anställd
☐ Arbetare med arbetsledande funktion	☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

Fråga 56 Arbetar/arbetade du i offentlig eller privat tjänst?

Statlig	Kommunal	Landstings-/regional	Privat	Ideell organisation/stiftelse
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 57 Vilken är/var din normala veckoarbetstid?

1–19 timmar	20–34 timmar	35–40 timmar	41–50 timmar	51 timmar eller mer
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 58 Är du anställd av ett bemanningsföretag?

- Ja   Nej

Fråga 59 Är din tjänst en tillsvidareanställning eller tidsbegränsad anställning?

Tillsvidare-/fast anställning	Tidsbegränsad anställning	Jag är egen företagare
☐	☐	☐

Fråga 60	Hur omfattande är din anställning?		
	Heltid ☐	Deltid ☐	Varierande ☐
	Skulle du vilja att din anställning var mer eller mindre omfattande?		
	Nej, varken mer eller mindre ☐	Ja, mer omfattande ☐	Ja, mindre omfattande ☐
Fråga 61	Är du medlem i någon fackförening?		
	☐ Ja ..... (ange hela namnet) ☐ Nej		
Fråga 62	Är du medlem i någon arbetslöshetskassa (a-kassa)?		
	☐ Ja ☐ Nej, men har varit medlem tidigare ☐ Nej, har aldrig varit medlem ☐ Vet inte		
Fråga 63	Har du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?		
	☐ Nej		
	☐ Ja → a) Hur länge sammantaget? b) Är du sjukskriven för närvarande?		
	☐ Upp till en vecka	☐ Nej	
	☐ Mellan en vecka och en månad	☐ Ja	
	☐ 1–3 månader		
	☐ 3–12 månader		
Fråga 64	Var förvärvsarbetar/studerar du för närvarande?		
	☐ Jag förvärvsarbetar/studerar inte för närvarande		
	☐ I huvudsak i den kommun där jag bor		
	☐ I huvudsak i annan kommun än där jag bor		
	Ungefär hur lång resväg respektive restid har du normalt till arbetet/skolan?		
	Antal kilometer: ____	Antal minuter: ____	
AVSLUTNINGSVIS NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV			
Fråga 65	Är du kvinna eller man?	Vilket år är du född?	
	☐ Kvinna ☐ Man	Årtal: 19	
Fråga 66	Är du...:	Medborgare i annat land	Både svensk medborgare och medborgare i annat land
	Svensk medborgare ☐	☐	☐
Fråga 67	Har du egna barn?		
	☐ Ja ☐ Nej		

Fråga 68 Vilket är ditt civilstånd?

Ensamstående

Sambo

Gift/partnerskap

Änka/änkling

Fråga 69 Vilken är din sexuella orientering? Heterosexuell Bisexuell Homosexuell*Vill avstå från att svara* Annan: ..... (ange vilken)**Fråga 70 Hur ser ditt hushåll ut?** Jag bor ensam → *Gå till fråga 71* Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med: →En vuxen Ja NejFlera vuxna Ett eller flera barn **Om du regelbundet delar ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?**Antal barn: ...i ålderna: 0–3 år 4–6 år 7–15 år 16 år eller äldre **Fråga 71 Har du varit föräldraledig?** Nej Ja

→

Hur många månader sammantaget? månader**Fråga 72 Hur fördelas ansvaret för följande uppgifter inom ditt nuvarande hushåll?** *Jag bor ensam och tar ansvar för allt själv* → *Gå till fråga 73*

Uppgiften ligger helt på någon annan

Uppgiften ligger helt på mig

	1	2	3	4	5	
Inköp av mat/hushållsvaror	☐	☐	☐	☐	☐	
Städning/tvätt/disk	☐	☐	☐	☐	☐	
Matlagning/bakning	☐	☐	☐	☐	☐	
Underhåll/reparationer	☐	☐	☐	☐	☐	<i>Ej relevant för mig</i>
Trädgårdsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Omsorg av barn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Omsorg av närstående vuxen i eller utanför hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 73 Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?Ditt nuvarande hem: Arbetarhem Jordbrukarhem Tjänstemannahem Högre tjänstemannahem FöretagarhemDet hem du växte upp i: Arbetarhem Jordbrukarhem Tjänstemannahem Högre tjänstemannahem Företagarhem

Fråga 74 Vilket eller vilka språk talar huvudsakligen i ditt nuvarande hem?

- Svenska Annat språk: .....

Fråga 75 Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 76 Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?

- Har alltid bott här Inflyttad, har bott här mer än 10 år
 Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort Inflyttad, har bott här 4–10 år
 Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort Inflyttad, har bott här 1–3 år
 Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 77 I vilken typ av område bor du?

- Storstad: centralt Större tätort
 Storstad: ytterområde/förort Mindre tätort
 Stad: centralt Ren landsbygd
 Stad: ytterområde

Fråga 78 Hur bor du för närvarande?

- I villa/radhus I lägenhet/flerbostadshus Annat boende

Fråga 79 Hyr eller äger du eller någon i ditt hushåll din nuvarande bostad?

- Äger bostaden (även bostadsrätt)
 Hyr bostaden → **Hyr du i andra hand?**
 Nej Ja Jag är inneboende

Fråga 80 Vilken skolutbildning har du? Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.

- Ej fullgjort grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
 Grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
 Studier vid gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
 Examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
 Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
 Studier vid högskola/universitet
 Examen från högskola/universitet
 Examen från/studier vid forskarutbildning

Fråga 81 Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak?

☐ Ekonomi/handel/administration	☐ Media/journalistik/reklam
☐ Estetisk/design/hantverk/konst	☐ Naturvetenskap/matematik/data
☐ Hotell/restaurang/service/skönhetsvård	☐ Pedagogik
☐ Hälso-/sjukvård/medicin	☐ Samhällsvetenskap/juridik
☐ Humaniora/kultur	☐ Socialt arbete/omsorg/psykologi
☐ Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	☐ Annan: .....
☐ Teknik/byggt teknik/industri/transport	

Fråga 82 Ungefär hur stor, normalt sett, är din egen månadsinkomst före skatt?

☐ Mindre än 10 000 kronor	☐ 25 000 – 29 999 kronor	☐ 45 000 – 49 999 kronor
☐ 10 000 – 14 999 kronor	☐ 30 000 – 34 999 kronor	☐ 50 000 – 54 999 kronor
☐ 15 000 – 19 999 kronor	☐ 35 000 – 39 999 kronor	☐ 55 000 – 59 999 kronor
☐ 20 000 – 24 999 kronor	☐ 40 000 – 44 999 kronor	☐ Mer än 60 000 kronor

Fråga 83 Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in).

☐ 100 000 eller mindre	☐ 401 000 – 500 000	☐ 801 000 – 900 000
☐ 101 000 – 200 000	☐ 501 000 – 600 000	☐ 901 000 – 1 000 000
☐ 201 000 – 300 000	☐ 601 000 – 700 000	☐ 1 001 000 – 1 100 000
☐ 301 000 – 400 000	☐ 701 000 – 800 000	☐ Mer än 1 100 000

Fråga 84 Hur klarar sig ditt hushåll på nuvarande inkomst?

Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 85 Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Förbättrats	Förlivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättrats	Förlivt ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Ett stort tack för att du har svarat på enkäten!

Har du synpunkter på undersökningen? Skriv gärna ner dem och lägg tillsammans med enkäten i svarskuvertet. Det går också bra att lämna synpunkter på www.som.gu.se

Samhälle Opinion Medier (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutets verksamhet är knuten till forskningen vid två institutioner: *Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG)* och *Statsvetenskapliga institutionen*. SOM-institutets undersökningar utgör ett viktigt bidrag till svensk forskning om opinionsbildning och demokrati i dagens Sverige. Den nationella SOM-undersökningen 2012 går ut till totalt 12 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Sverige och genomförs i samarbete med Kinnmark Information AB.

Ansvarelig för undersökningen är professor Henrik Oscarsson. Undersökningsledare är docent Annika Bergström och fil. dr. Jonas Ohlsson.

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen är du välkommen att kontakta Kinnmark Information AB som ansvarar för utskick och insamling av enkäterna.

Tel: 020-28 28 30 (kostar endast uppkopplingsavgiften)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet som gärna besvarar eventuella frågor om studien.

Kontakta:

Frida Vernersdotter (biträdande undersökningsledare)

Tel: 031-786 49 96, e-post: frida.vernersdotter@som.gu.se

Du kan läsa mer om SOM-institutet på internet:

www.som.gu.se

När du besvarat enkäten lägger du den på brevlådan i det bifogade svarskuvertet (portot är betalt).

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

SOM-institutet

Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg | Telefon: 031 786 3300
Fax: 031 786 4780 | E-post: info@som.gu.se | Hemsida: www.som.gu.se

Denna streckkod är endast till för att inkomna svar skall kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper du få påminnelse i onödan.

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

2012

FORMULÄRETS INNEHÅLL

- 1–6 Nyheter & medier
- 7–18 Politik, samhälle & demokrati
- 19–24 Morgontidningsläsning
- 25–27 Radio & tv
- 28–36 Samhälle & service
- 37–39 Lokal demokrati
- 40–46 Aktiviteter, intressen & värderingar
- 47–62 Arbetsliv
- 63–83 Bakgrund

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Ett exempel:

Fråga 1 Hur intresserad är du av väderprognoser?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Om du är <u>mycket intresserad</u> av väderprognoser, sätt ett kryss längst till vänster på följande sätt:	☒	☐	☐	☐
Om du <u>inte alls</u> är intresserad av väderprognoser, sätt ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☒
Skulle du råka sätta ett kryss i fel ruta, stryk bara över hela rutan och sätt därefter kryss i rätt ruta – så här:	☒	☒	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator.

Kryssa därför om möjligt helt innanför rutorna. Kryssa så här: Kryssa ej så här:

Använd helst kulspeppenna och inte tusch eller blyerts.

Tack!

NYHETER & MEDIER

Fråga 1 Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i radion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i kommersiell radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktuellt/Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionala nyheter i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT:s morgonnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsmorgon i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om du läser mer än en morgontidning, ange först den som du betraktar som din huvudtidning. Frågan gäller inte läsning på internet.

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐ Jag läser <u>aldrig</u> någon morgontidning <u>på papper</u>								

Fråga 3 Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐ Jag läser <u>aldrig</u> någon morgontidning <u>på internet</u>								

Fråga 4 Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 5 Brukar du läsa eller titta i någon daglig gratistidning? (Metro, City, Extra Östergötland eller 18 minuter)

Minst 5 dagar/
vecka   3–4 dagar/
vecka   1–2 dagar/
vecka   Mer sällan   Aldrig

Fråga 6 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?

Ingen gång   Någon gång
de senaste 12 mån   Någon gång
i halvåret   Någon gång
i månaden   Någon gång
i veckan   Flera gånger
i veckan   Dagligen

→ Gå till fråga 7

Och hur ofta har du gjort följande på internet?

	Ingen gång ☐	Någon gång de senaste 12 mån ☐	Någon gång i halvåret ☐	Någon gång i månaden ☐	Någon gång i veckan ☐	Flera gångar i veckan ☐	Dagligen ☐
Skickat/tagit emot e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av nyheter/nyhetstjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt sociala nätverk (ex. Facebook, Twitter)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat onlinespel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tittat på tv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lyssnat på radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommenterat nyhetsartiklar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst artikelkommentarer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

POLITIK, SAMHÄLLE & DEMOKRATI

Fråga 7 Hur intresserad är du i allmänhet av politik?

Mycket intresserad   Ganska intresserad   Inte särskilt intresserad   Inte alls intresserad

Fråga 8 Hur intresserad är du av politik när det gäller:

	Mycket intresserad ☐	Ganska intresserad ☐	Inte särskilt intresserad ☐	Inte alls intresserad ☐
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Landstinget/regionen där du bor	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 9 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

.....
.....

Fråga 10 På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Landstinget/regionen där du bor	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 11 Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och tv	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 12 Ange också hur stort förtroende du har för följande institutioner/organisationer:

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Riksrevisionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Valmyndigheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Röda Korset	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 14 Vilket parti tycker du bäst om i dag?

☐ Vänsterpartiet	☐ Folkpartiet	☐ Miljöpartiet
☐ Socialdemokraterna	☐ Moderaterna	☐ Sverigedemokraterna
☐ Centerpartiet	☐ Kristdemokraterna	☐ Annat parti: .....

Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- Ja, mycket övertygad   Ja, något övertygad   Nej

Fråga 15	Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?											
		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag						
	Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐						
	Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐						
	Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐						
	Satsa mer på ett miljövänligt samhälle	☐	☐	☐	☐	☐						
	Låta privata företag svara för äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐						
	Avveckla det statliga presstödet	☐	☐	☐	☐	☐						
	Höja kommunal- och landstingskatten hellre än att minska servicen	☐	☐	☐	☐	☐						
	Vinstutdelning ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg	☐	☐	☐	☐	☐						
	Minska det svenska biståndet till utvecklingsländerna	☐	☐	☐	☐	☐						
	Öka antalet vargar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐						
	Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐						
Fråga 16	Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?											
		Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ						
		☐	☐	☐	☐	☐						
Fråga 17	I debatten om demokratin i Sverige diskuteras olika förslag till förändringar. Vad tycker du om följande förslag?											
		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag						
	Sänka rösträttsåldern till 16 år i alla val	☐	☐	☐	☐	☐						
	Sänka fyraprocentsspärren till riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐						
	Genomföra val till riksdag och kommun vid olika tidpunkter	☐	☐	☐	☐	☐						
	Införa en gräns för antalet politiska uppdrag en folkvald politiker kan ha samtidigt	☐	☐	☐	☐	☐						
	Införa möjligheter att rösta via internet i allmänna val	☐	☐	☐	☐	☐						
	Alltid överlåta beslut i viktiga frågor till experter	☐	☐	☐	☐	☐						
	Genomföra fler kommunala folkomröstningar	☐	☐	☐	☐	☐						
	Införa en gräns för hur många mandatperioder en riksdagsledamot ska få sitta i Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐						
Fråga 18	Vad är din bedömning av följande påståenden?											
		Helt felaktigt påstående								Helt riktigt påstående		
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Det svenska samhället ger människor goda möjligheter att leva det liv de själva önskar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Svenska partier håller oftast sina vallöften	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

MORGONTIDNINGSLÄSNING

Fråga 19 Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?

- Ja Nej

Fråga 20 Har du funderat på att upphöra med den/någon av de morgontidningsprenumerationer du nu har, eller har detta diskuterats inom familjen under det senaste halvåret?

- Nej Ja, någon gång enstaka gång Ja, flera gånger Tveksamt, vet ej Prenumererar ej på någon morgontidning

Om ja, av vilken anledning har du funderat på att upphöra med din prenumeration? (Fler än ett svar kan markeras)

- Prenumerationspriset har höjts Allt har blivit så dyrt att pengarna inte räcker till
 Jag får lokal information i radio och TV Tidningens innehåll är inte tillräckligt bra
 Tidningsutdelningen sköts dåligt Nyheterna i morgontidningen är redan gamla
 Jag har inte tid att läsa den Lokala nyheter intresserar mig inte
 Jag kan läsa tidningen på internet Jag får de nyheter jag behöver från en gratistidning
 Jag läser nyheter i min mobil Det blir för mycket papper att ta hand om

Fråga 21 Fanns det någon morgontidningsprenumeration i det hem som du växte upp i?

- Ja, under hela min uppväxt Ja, under större delen av min uppväxt Ja, under kortare perioder Nej Minns inte

Fråga 22 Hur mycket brukar du normalt läsa av följande typer av innehåll i morgontidningen?

Jag läser aldrig någon morgontidning → Gå till fråga 24

	Allt/i stort sett allt	Ganska mycket	Inte särskilt mycket	Ingen/ing/nästan inget alls
Ledare och kommentarer	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter	☐	☐	☐	☐
Kulturartiklar	☐	☐	☐	☐
Insändare	☐	☐	☐	☐
Ekonominyheter	☐	☐	☐	☐
Inrikespolitik	☐	☐	☐	☐
Utrikesnyheter	☐	☐	☐	☐
Olyckor och brott	☐	☐	☐	☐
Sport	☐	☐	☐	☐
Familjenyheter	☐	☐	☐	☐
Lokala affärsannonser	☐	☐	☐	☐
Privata småannonser	☐	☐	☐	☐
Radio- och tv-material	☐	☐	☐	☐
Nöjesartiklar	☐	☐	☐	☐

Fråga 23 Hur skulle du reagera om den morgontidning du läser plötsligt upphörde att ges ut? Jag skulle...

...sakna tidningen
mycket

...sakna tidningen
något

...inte alls
sakna tidningen

Vet ej

Fråga 24 Hur viktigt är det enligt din mening att en morgontidning har följande egenskaper?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Varken viktigt eller oviktigt	Ganska oviktigt	Helt oviktigt
Är tillförlitlig	☐	☐	☐	☐	☐
Har ett lågt prenumerationspris	☐	☐	☐	☐	☐
Har positiva nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Är opartisk i nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐
Är partipolitiskt obunden	☐	☐	☐	☐	☐
Är bra på lokala nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Kommer i tid på morgonen	☐	☐	☐	☐	☐
Har en bra nyhetstjänst på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Innehåller sådant du har praktisk nytta av	☐	☐	☐	☐	☐

RADIO & TV

Fråga 25 Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan kommersiell radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 26 Hur ofta brukar du titta på program i följande tv-kanaler?

	<i>Har ej tillgång</i>	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1/SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sportkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
BBC eller CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 27 Vilket förtroende har du för innehållet i följande massmedier?

	<i>Tar aldrig del av mediet</i>	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Sveriges Television	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andra privata tv-kanaler	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sveriges Radios nationella kanaler (P1, P2, P3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sveriges Radios lokala kanaler (P4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den lokala morgontidningen på din ort	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stockholms morgontidningar (Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dagliga gratistidningar (ex. Metro, City)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kvällstidningarna (Aftonbladet, Expressen, GT, Kvällsposten)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsjänster på internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

SAMHÄLLE & SERVICE**Fråga 28 Hur anser du att följande myndigheter sköter sin uppgift?**

	<i>Känner ej till myndigheten</i>	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Arbetsförmedlingen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Livsmedelsverket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kronofogdemyndigheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturvårdsverket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Försäkringskassan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolverket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Riksrevisionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 29 Hur tycker du att den verksamhet fungerar som bedrivs på följande områden i det landsting/region eller kommun där du bor?

	<i>Känner ej till verksamheten</i>	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Renhållningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Plan- och byggfrågor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 30 Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?		Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Ingen uppfattning
Pensionssystemet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukförsäkringen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A-kassan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 Har du eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna nyttjat någon av följande typer av service?		Ja, jag själv	Ej själv, men nära anhörig	Nej, varken jag själv eller nära anhörig
Sjukhus: akutvård	☐	☐	☐	☐
Sjukhus: annan vård	☐	☐	☐	☐
Offentlig vårdcentral	☐	☐	☐	☐
Privat vårdcentral/läkare	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐
Kommunal skola	☐	☐	☐	☐
Friskola	☐	☐	☐	☐

Fråga 32 Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden?		Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Ingen uppfattning
Barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gymnasieskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Folktandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Färdtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handikappomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Idrottsanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Turism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gator och vägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Renhållning på allmänna platser	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Möjligheten att få jobb	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 33 Hur tycker du på det hela taget att den offentliga servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det landsting/den region där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 34 Om du ser till läget i dag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Terrorism	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐
Ekonomisk kris	☐	☐	☐	☐
Stor arbetslöshet	☐	☐	☐	☐
Ökade sociala klyftor	☐	☐	☐	☐
Motsättningar mellan rika och fattiga länder	☐	☐	☐	☐
Försämrad välfärd	☐	☐	☐	☐
Utbredd korruption	☐	☐	☐	☐
Försvagad demokrati	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 Enligt din uppfattning, i vilken utsträckning kan följande handlingar vara acceptabla?

	Aldrig acceptabelt			Alltid acceptabelt				Ingen uppfattning
	1	2	3	4	5	6	7	
En offentliganställd begär en avgift för att utföra en tjänst som egentligen ingår i hans/hennes arbetsuppgifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En företagare erbjuder en gåva eller tjänst till en offentliganställd tjänsteman i samband med en upphandling	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En lärare i en kommunal skola ger under ordinarie arbetstid extra undervisning till en nära släktings barn	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En offentliganställd erbjuder en närstående jobb trots att personen saknar de rätta kvalifikationerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En lärare i en friskola ger under ordinarie arbetstid extra undervisning till en nära släktings barn	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 36 Enligt din bedömning, i vilken utsträckning förekommer någon form av korruption i följande verksamheter i Sverige?

	Inte alls			I mycket stor utsträckning				Ingen uppfattning
	1	2	3	4	5	6	7	
Byggsektorn	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Restaurangbranschen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Underhållningsbranschen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

LOKAL DEMOKRATI

Fråga 37 Föreställ dig att du eller någon närstående behöver äldreomsorg. Hur bedömer du dina möjligheter att påverka äldreomsorgen genom följande handlingar?

	Mycket goda	Ganska goda	Varken goda eller dåliga	Ganska dåliga	Mycket dåliga	Ingen uppfattning
Rösta i kommunval	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ta personlig kontakt med kommunpolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ta personlig kontakt med kommunens tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kontakta personer som arbetar inom äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kontakta medier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Delta i demonstrationer eller skriva inlägg på internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Välja utförare av äldreård	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 38 Föreställ dig att du berörs av ett byggprojekt som planeras i din kommun och som får negativa konsekvenser för dig. Hur bedömer du dina möjligheter att påverka byggprojekt genom följande handlingar?

	Mycket goda	Ganska goda	Varken goda eller dåliga	Ganska dåliga	Mycket dåliga	Ingen uppfattning
Rösta i kommunval	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ta personlig kontakt med kommunpolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ta personlig kontakt med kommunens tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ta kontakt med personer som arbetar med kommunala byggprojekt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kontakta medier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Delta i demonstrationer eller skriva inlägg på internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Flytta från kommunen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 39 Föreställ dig att du är förälder med barn i grundskolan. Hur bedömer du dina möjligheter att påverka grundskolan genom följande handlingar?

	Mycket goda	Ganska goda	Varken goda eller dåliga	Ganska dåliga	Mycket dåliga	Ingen uppfattning
Rösta i kommunval	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ta personlig kontakt med kommunpolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ta personlig kontakt med kommunens tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ta kontakt med personer som arbetar i skolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kontakta medier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Delta i demonstrationer eller skriva inlägg på internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Välja skola	☐	☐	☐	☐	☐	☐

AKTIVITETER, INTRESSEN & VÄRDERINGAR

Fråga 40 Är du medlem i någon typ av förening/organisation?

	Nej	Ja	...och jag har någon typ av uppdrag
Idrotts-/friluftsförening	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐
Politiskt parti/förbund	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐
Kulturförening	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening, byalag	☐	☐	☐
Invandrarförening	☐	☐	☐
Pensionärsförening	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐
Annan typ av förening/organisation	☐	☐	☐

Fråga 41 Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?

Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
☐	☐	☐	☐

Fråga 42 Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?

Mycket dåligt										Mycket gott				
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐				

Fråga 43 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Motionerat/tränat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på tips/trav/lotteri etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rockkonsert/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat datorspel/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit på tjänsteresa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar till hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 44 Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?Det går inte att lita på
människor i allmänhetDet går att lita på
människor i allmänhet

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

I vilken utsträckning anser du att det går att lita på människor i det område där du bor?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 45 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvar-talet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Jagat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat/målat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit dagbok/poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit frukost utanför hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med handarbete/hantverk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cyklat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt med kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 46 Har du/ditt hushåll:

Bil Nej Ja → Bilmärke: ..... Årsmodell:

(den bil du/ditt hushåll använder mest)

Fritidshus   → I Sverige Utomlands

Fritidsbåt   → Motorbåt Segelbåt Roddbåt/eka

ARBETSLIV**Fråga 47 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?**

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Höja arbetslöshetsersättningen (a-kassan)	☐	☐	☐	☐	☐
Mjuka upp arbetsrätten	☐	☐	☐	☐	☐
Lagstifta om rätt till heltid för deltidsanställda	☐	☐	☐	☐	☐
Införa sextimmars arbetsdag	☐	☐	☐	☐	☐
Införa lägre ingångslöner för ungdomar	☐	☐	☐	☐	☐
Införa hårdare reglering av bemanningsföretag	☐	☐	☐	☐	☐
Avgiften till alla a-kassor ska vara lika	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 48 Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?

☐ Förvärvsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)	☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/ genomgår arbetsmarknadsutbildning	☐ Har sjuk-/aktivitetsersättning
☐ Arbetslös	☐ Studerande
	☐ Annat: .....

Fråga 49 Vilket är/var ditt senaste yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.

- ..... (yrke/sysselsättning)
- Har aldrig yrkesarbetat → Gå till fråga 57

Fråga 50 Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?

.....

Fråga 51 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?

☐ Tjänsteman	☐ Företagare: ingen anställd
☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion	☐ Företagare: 1–9 anställda
☐ Tjänsteman med företags-/verksamhetsledande funktion	☐ Företagare: 10 eller fler anställda
☐ Arbetare	☐ Jordbrukare: ingen anställd
☐ Arbetare med arbetsledande funktion	☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

Fråga 52 Arbetar/arbetade du i offentlig eller privat tjänst?

Statlig	Kommunal	Landstings-/regional	Privat	Ideell organisation/stiftelse
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 53 Vilken är/var din normala veckoarbetstid?

1–19 timmar	20–34 timmar	35–40 timmar	41–50 timmar	51 timmar eller mer
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 54 Är din tjänst en tillsvidareanställning eller tidsbegränsad anställning?

Tillsvidare-/fast anställning	Tidsbegränsad anställning	<i>Jag är egen företagare</i>
☐	☐	☐

Fråga 55 Hur omfattande är din anställning?

Heltid	Deltid	Variерande
☐	☐	☐

Skulle du vilja att din anställning var mer eller mindre omfattande?

Nej, varken mer eller mindre	Ja, mer omfattande	Ja, mindre omfattande
☐	☐	☐

Fråga 56 Är du anställd av ett bemanningsföretag?

 Ja Nej

Fråga 57 Är du medlem i någon fackförening?

 Ja ..... (ange hela namnet) Nej

Fråga 58 Är du medlem i någon arbetslöshetskassa (a-kassa)?

 Ja Nej, men har varit medlem tidigare Nej, har aldrig varit medlem Vet inte

Fråga 59 Hur bedömer du risken att du under de närmaste 12 månaderna kommer att bli arbetslös?

Mycket stor ☐	Ganska stor ☐	Ganska liten ☐	Mycket liten ☐	Vet ej ☐

Fråga 60 Har du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?

 Nej Ja

→ a) Hur länge sammantaget?

 Upp till en vecka
 Mellan en vecka och en månad
 1–3 månader
 3–12 månader

b) Är du sjukskriven för närvarande?

 Nej Ja

Fråga 61 Var förvärvsarbetar/studerar du för närvarande?

 Jag förvärvsarbetar/studerar inte för närvarande I huvudsak i den kommun där jag bor I huvudsak i annan kommun än där jag bor

Ungefär hur lång resväg respektive restid har du normalt till arbetet/skolan?

Antal kilometer:

Antal minuter:

Fråga 62 Har du varit bosatt utanför Sverige under de senaste 10 åren?

 Nej Ja

→ a) Hur länge sammanlagt?

 Mindre än 6 månader
 6–12 månader
 1–2 år
 Mer än 2 år

b) Vilket eller vilka länder bodde du i?

(Börja med det land där du bodde längst tid)

.....

.....

AVSLUTNINGSVIS NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV

Fråga 63 Är du kvinna eller man?

 Kvinna Man

Vilket år är du född?

Årtal:

Fråga 64	Är du...:	Svensk medborgare ☐	Medborgare i annat land ☐	Både svensk medborgare och medborgare i annat land ☐	
Fråga 65	Har du egna barn?	☐ Ja	☐ Nej		
Fråga 66	Vilket är ditt civilstånd?	Ensamstående ☐	Sambo ☐	Gift/partnerskap ☐	Änka/änkling ☐
Fråga 67	Vilken är din sexuella orientering?	☐ Heterosexuell	☐ Bisexuell	☐ Homosexuell	<i>Vill avstå från att svara</i> ☐
		☐ Annan: ..... (ange vilken)			
Fråga 68	Hur ser ditt hushåll ut?	☐ Jag bor ensam → <i>Gå till fråga 69</i>			
		☐ Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med:	→	En vuxen	☐ Ja ☐ Nej
				Flera vuxna	☐ ☐
				Ett eller flera barn	☐ ☐
		Om du regelbundet delar ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?			
		Antal barn: ____	...i åldrarna:	0–3 år ☐	4–6 år ☐
				7–15 år ☐	16 år eller äldre ☐
Fråga 69	Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?	<u>Ditt nuvarande hem:</u>		<u>Det hem du växte upp i:</u>	
		☐ Arbetarhem	☐ Jordbrukarhem	☐ Tjänstemannahem	☐ Högre tjänstemannahem
		☐ Högre tjänstemannahem	☐ Företagarhem	☐ Företagarhem	
Fråga 70	Var någonstans har du, respektive din far och din mor, <u>huvudsakligen</u> vuxit upp?	Du själv	Din far	Din mor	
		Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
		Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
		Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
		Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
		Annat land i Norden	☐	☐	☐
		Annat land i Europa	☐	☐	☐
		Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 71	Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?	☐ Har alltid bott här	☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år
		☐ Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort	☐ Inflyttad, har bott här 4–10 år
		☐ Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort	☐ Inflyttad, har bott här 1–3 år
			☐ Inflyttad, har bott här mindre än 1 år
Fråga 72	I vilken typ av område bor du?	☐ Storstad: centralt	☐ Större tätort
		☐ Storstad: ytterområde/förort	☐ Mindre tätort
		☐ Stad: centralt	☐ Ren landsbygd
		☐ Stad: ytterområde	
Fråga 73	Hur bor du för närvarande?	☐ I villa/radhus	☐ I lägenhet/flerbostadshus
			☐ Annat boende
Fråga 74	Hyr eller äger du eller någon i ditt hushåll din nuvarande bostad?	☐ Äger bostaden (även bostadsrätt)	
		☐ Hyr bostaden → Hyr du i andra hand?	
		☐ Nej	☐ Ja
			☐ Jag är inneboende
Fråga 75	Ungefär hur många gånger har du bytt fast bostad under de senaste tio åren?	____	gånger
Fråga 76	Vilken skolutbildning har du? Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.	☐ Ej fullgjort grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)	
		☐ Grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)	
		☐ Studier vid gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)	
		☐ Examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)	
		☐ Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet	
		☐ Studier vid högskola/universitet	
		☐ Examen från högskola/universitet	
		☐ Examen från/studier vid forskarutbildning	
Fråga 77	Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak?	☐ Ekonomi/handel/administration	☐ Media/journalistik/reklam
		☐ Estetisk/design/hantverk/konst	☐ Naturvetenskap/matematik/data
		☐ Hotell/restaurang/service/skönhetsvård	☐ Pedagogik
		☐ Hälso-/sjukvård/medicin	☐ Samhällsvetenskap/juridik
		☐ Humaniora/kultur	☐ Socialt arbete/omsorg/psykologi
		☐ Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	
		☐ Teknik/byggteknik/industri/transport	☐ Annan: .....

Fråga 78 Vilket eller vilka språk talas huvudsakligen i ditt nuvarande hem?

Svenska Annat språk: .....

Fråga 79 Ungefär hur stor, normalt sett, är din egen månadsinkomst före skatt?

Mindre än 10 000 kronor 25 000 – 29 999 kronor 45 000 – 49 999 kronor
 10 000 – 14 999 kronor 30 000 – 34 999 kronor 50 000 – 54 999 kronor
 15 000 – 19 999 kronor 35 000 – 39 999 kronor 55 000 – 59 999 kronor
 20 000 – 24 999 kronor 40 000 – 44 999 kronor Mer än 60 000 kronor

Fråga 80 Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in).

100 000 eller mindre 401 000 – 500 000 801 000 – 900 000
 101 000 – 200 000 501 000 – 600 000 901 000 – 1 000 000
 201 000 – 300 000 601 000 – 700 000 1 001 000 – 1 100 000
 301 000 – 400 000 701 000 – 800 000 Mer än 1 100 000

Fråga 81 Hur klarar sig ditt hushåll på nuvarande inkomst?

Mycket bra Ganska bra Varken bra eller dåligt Ganska dåligt Mycket dåligt

Fråga 82 Innehär du eller någon i ditt hushåll något av följande?

	Ja	Nej	Vet ej
Aktier	☐	☐	☐
Andelar i aktiefond/fondsparande	☐	☐	☐
Privat pensionssparande (utöver PPM)	☐	☐	☐

Fråga 83 Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Klart förbättrats	Förbättrats något	Förblivit ungefär densamma	Försämrats något	Klart försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐	☐	☐

Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Klart förbättras	Förbättras något	Förbli ungefär densamma	Försämrats något	Klart försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐	☐	☐

Ett stort tack för att du har svarat på enkäten!

Har du synpunkter på undersökningen? Skriv gärna ner dem och lägg tillsammans med enkäten i svarskuvertet. Det går också bra att lämna synpunkter på www.som.gu.se

Samhälle Opinion Medier (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutets verksamhet är knuten till forskningen vid två institutioner: *Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG)* och *Statsvetenskapliga institutionen*. SOM-institutets undersökningar utgör ett viktigt bidrag till svensk forskning om opinionsbildning och demokrati i dagens Sverige. Den nationella SOM-undersökningen 2012 går ut till totalt 12 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Sverige och genomförs i samarbete med Kinnmark Information AB.

Ansvaret för undersökningen är professor Henrik Oscarsson. Undersökningsledare är docent Annika Bergström och fil. dr. Jonas Ohlsson.

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen är du välkommen att kontakta Kinnmark Information AB som ansvarar för utskick och insamling av enkäterna.

Tel: 020-28 28 30 (kostar endast uppkopplingsavgiften)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet som gärna besvarar eventuella frågor om studien.

Kontakta:

Frida Vernersdotter (biträdande undersökningsledare)

Tel: 031-786 49 96, e-post: frida.vernersdotter@som.gu.se

Du kan läsa mer om SOM-institutet på internet:

www.som.gu.se

När du besvarat enkäten lägger du den på brevlådan i det bifogade svarskuvertet (portot är betalt).

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

SOM-institutet

Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg | Telefon: 031 786 3300
Fax: 031 786 4780 | E-post: info@som.gu.se | Hemsida: www.som.gu.se

Denna streckkod är endast till för att inkomna svar skall kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper du få påminnelse i onödan.

SOM-INSTITUTETS BÖCKER

ISSN 0284-4788

1. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1986*
Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
2. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1987*
Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
3. Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*
Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
4. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åttiotal*
Göteborg 1989, 183 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
5. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Medier och opinion i Sverige*
Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
6. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Politiska opinioner*
Göteborg 1991, 147 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
7. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åsikter om massmedier och sambälle*
Göteborg 1991, 150 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--7--SE
8. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Trendbrott?*
Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--8--SE
9. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Perspektiv på krisen*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--9--SE
10. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk opinion*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--10--SE
11. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Vägval*
Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--11--SE
12. Nilsson, Lennart (red): *Västsvrige i fokus*
Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--12--SE
13. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det gamla riket*
Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--13--SE
14. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk horisont*
Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--14--SE. ISBN 91-972694-1-7

15. Jarlbro, Gunilla (red): *Ungdomars opinioner*
Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--15--SE. ISBN 91-972694-2-5
16. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Mitt i nittioåret*
Göteborg 1996, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--16--SE. ISBN 91-972694-3-3
17. Nilsson, Lennart (red): *Västsvenska perspektiv*
Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--17--SE. ISBN 91-972694-4-1
18. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ett missnöjt folk?*
Göteborg 1997, 380 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--18--SE. ISBN 91-972694-5-X
19. Nilsson, Lennart (red): *Nya landskap*
Göteborg 1997, 290 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--19--SE. ISBN 91-972694-7-6
20. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Opinionssambället*
Göteborg 1998, 342 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--20--SE. ISBN 91-972694-8-4
21. Nilsson, Lennart (red): *Mångfald – bilder av en storstadsregion*
Göteborg 1998, 283 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--21--SE. ISBN 91-972694-9-2
22. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ljusnande framtid*
Göteborg 1999, ca 420 sidor. Pris 250 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--22--SE. ISBN 91-973670-1-X
23. Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*
Göteborg 1999, ca 300 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-2-8. ISRN: GU-STJM-SOM--23--SE
24. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det nya sambället*
Göteborg 2000, ca 520 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-3-6. ISRN: GU-STJM-SOM--24--SE
25. Nilsson, Lennart (red): *Den nya regionen*
Göteborg 2000, ca 325 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-4-4. ISRN: GU-STJM-SOM--25--SE
26. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Land, Du välsignade?*
Göteborg 2001, 485 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-6-0. ISRN: GU-STJM-SOM--26--SE
27. Nilsson, Lennart (red): *Flernivådemokrati i förändring*
Göteborg 2002, ca 340 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-7-9. ISRN: GU-STJM-SOM--27--E
28. Oscarsson, Henrik (red): *Spår i framtiden*
Göteborg 2002, ca 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-8-7. ISRN: GU-STJM-SOM--28--SE

29. Wadbring, Ingela; Weibull, Lennart & Bergström, Annika (red):
Efter Arbetet. Synen på nedläggningen och dess konsekvenser.
Göteborg 2002, 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISSN: 1101-4692 och 0428-4788. ISRN: GU-STJN-SOM--29--SE
30. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det våras för politiken*.
Göteborg 2002, 544 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-9-5. ISRN: GU-STJN-SOM--30--SE
31. Nilsson, Lennart (red) *Perspektiv på Västsverige*
Göteborg 2003, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-01-8. ISRN: GU-STJN-SOM--31--SE
32. Oscarsson, Henrik (red) *Demokratitrender*
Göteborg 2003, 343 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-02-6. ISRN: GU-STJN-SOM--32--SE
33. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Fåfångans marknaden*
Göteborg 2003, 432 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-03-4. ISRN: GU-STJM-SOM--33--SE
34. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Ju mer vi är tillsammans*
Göteborg 2004, 440 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-04-2. ISRN: GU-STJM-SOM--34--SE
35. Nilsson, Lennart (red) *Svensk samhällsorganisation i förändring*
Göteborg 2004, 570 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-05-05-13
36. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer, lyckan går*
Göteborg 2005, 492 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-06-9. ISRN: GU-STJM-SOM--36--SE
37. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Västsverige*
Göteborg 2006, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-07-7. ISRN: GU-STJM-SOM--37--SE
38. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Skåne*
Göteborg 2006, 288 sidor. Pris: 200 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-08-5. ISRN: GU-STJM-SOM--38--SE
39. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Du stora nya värld*
Göteborg 2006, 560 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-09-3. ISRN: GU-STJM-SOM--39--SE
40. Nilsson, Lennart (red) *Det våras för regionen - Västsverige 1998-2005*
Göteborg 2007, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-10-6. ISRN: GU-STJM-SOM--40--SE
41. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det nya Sverige*
Göteborg 2007, 560 sidor. Pris: 270 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-11-3. ISRN: GU-STJM-SOM--41--SE

42. Nilsson, Lennart & Johansson, Susanne (red)
Regionen och flernivådemokratin
Göteborg 2008, 336 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-12-0. ISRN: GU-STJM-SOM--42--SE
43. Nilsson, Lennart & Antoni, Rudolf (red) *Medborgarna, regionen och flernivådemokratin*
Göteborg 2008, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-13-7. ISRN: GU-STJM-SOM--43--SE
44. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Skilda världar*
Göteborg 2008, 616 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-14-4. ISRN: GU-STJM-SOM--44--SE
45. Nilsson, Lennart och Susanne Johansson (red) *Att bygga, Att bo, Att leva. En bok om Västra Götaland*
Göteborg 2009, 304 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-15-1. ISRN: GU-STJM-SOM--45--SE
46. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Svensk Höst*
Göteborg 2009, 560 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-16-8. ISRN: GU-STJM-SOM--46--SE
47. Nilsson, Lennart (red) *En region blir till*
Göteborg 2010, 504 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-18-2. ISRN: GU-STJM-SOM--47--SE
48. Johansson, Susanne (red) *Regional demokrati. Om politik och medier i Skåne*
Göteborg 2010, 232 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-17-5. ISRN: GU-STJM-SOM--48--SE
49. Oskarson, Maria, Bentgsson, Mattias & Berglund, Tomas (red)
En fråga om klass. Stockholm: Liber
<http://www.liber.se/Facklitteratur/Sociologi/Sociologi/En-fraga-om-klass>
50. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*
Göteborg 2010, 592 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-19-9. ISRN: GU-STJM-SOM--50--SE
51. Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk demokrati i tid och rum*
Göteborg 2011, 272 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-20-5. ISRN: GU-STJM-SOM--51--SE
52. Holmberg, Sören, Weibull Lennart & Oscarsson, Henrik (red)
Lycksalighetens ö
Göteborg 2011, 676 sidor. Pris 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-21-2. ISRN: GU-STJM--52--SE
53. Bergström, Annika (red) *Västsvensk vardag*
Göteborg 2012. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-22-9. ISRN: GU-STJM--53--SE
54. Nilsson, Lennart, Aronsson, Lars & Norell, PO (red) *Värmländskt landskap*
Göteborg 2012. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-86637-04-0. ISRN: GU-STJM--54--SE

55. Berg, Linda & Oscarsson, Henrik (red) *Omstritt omval*
Göteborg 2012, 216 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-23-6. ISRN: GU-STJM--55--SE
56. Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red)
I framtidens skugga
Göteborg 2012, 696 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-24-3. ISRN: GU-STJM--56--SE
57. Bergström, Annika & Ohlsson, Jonas (red)
Medborgarna om välfärden
Göteborg 2012, 248 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-25-0. ISRN: GU-STJM--57--SE
58. Ohlsson, Jonas & Annika Bergström (red)
Vänor och attityder i förändring
Göteborg 2013, 228 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-26-7. ISRN: GU-STJM--58--SE
59. Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red)
Vägskäl
Göteborg 2013, 784 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-27-4. ISRN: GU-STJM--59--SE

